

ΙΩΑΝΝΟΥ ΤΟΥ ΔΑΜΑΣΚΗΝΟΥ

ΑΠΑΝΤΑ ΤΑ ΕΡΓΑ

3

1. ΠΡΟΣ ΤΟΥΣ ΔΙΑΒΑΛΛΟΝΤΑΣ ΤΑΣ ΑΓΙΑΣ ΕΙΚΟΝΑΣ
2. ΠΡΟΣ ΤΟΥΣ ΚΑΤΑΛΕΓΟΝΤΑΣ ΤΑΣ ΕΙΚΟΝΑΣ
3. ΠΡΟΣ ΤΟΥΣ ΑΠΟΒΑΛΛΟΝΤΑΣ ΤΑΣ ΣΕΠΤΑΣ
ΚΑΙ ΑΓΙΑΣ ΕΙΚΟΝΑΣ
4. ΛΟΓΟΣ ΑΠΟΔΕΙΚΤΙΚΟΣ ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΑΓΙΩΝ
ΚΑΙ ΣΕΠΤΩΝ ΕΙΚΟΝΩΝ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ
ΚΕΙΜΕΝΟ-ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ-ΣΧΟΛΙΑ
Ἄπο τὸν
ΠΑΝΑΤΙΩΤΗ Σ. ΠΑΠΑΕΥΑΓΓΕΛΟΥ
Διδάκτορα Θεολογίας.

Ἐπόπτης Ἐκδόσεως

ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ Κ. ΧΡΗΣΤΟΥ, Καθηγητῆς Πανεπιστημίου

Ἐπιμελητῆς Ἐκδόσεως

ΕΛΕΥΘΕΡΙΟΣ Γ. ΜΕΡΕΤΑΚΗΣ, Πτυχιούχος Θεολογίας

ΕΚΔΟΤΙΚΟΣ ΟΙΚΟΣ ΕΛΕΥΘΕΡΙΟΥ ΜΕΡΕΤΑΚΗ
«ΤΟ ΒΥΖΑΝΤΙΟΝ»
ΠΑΤΕΡΙΚΑΙ ΕΚΔΟΣΕΙΣ «ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ Ο ΠΑΛΑΜΑΣ»
ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ 1990

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΑ

Α' ΟΙ ΤΡΕΙΣ ΛΟΓΟΙ ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΕΙΚΟΝΩΝ

α. Περιστατικά τῆς συγγραφῆς

Οἱ τρεῖς πραγματεῖες *Περὶ τῶν εἰκόνων* τοῦ ἱεροῦ Δαμασκηνοῦ γράφθηκαν κατὰ τὴν πρώτη φάση τῆς Εἰκονομαχικῆς ἔριδας, μεταξὺ τῶν ἐτῶν 726 καὶ 730, μὲ ἀφορμὴ τὸν σάλο ποὺ προκλήθηκε στὸ Βυζάντιο ὕστερα ἀπὸ τὴν ἐκδοσὴ διατάγματος ἀπὸ τὸν αὐτοκράτορα Λέοντα Γ' τὸν Ἰσαυρο, μὲ τὸ ὅποιο ἀπαγορευόταν ἡ γονυκλισία τῶν πιστῶν μπροστὰ στὶς εἰκόνες καὶ διατασσόταν ἡ ἀνάρτησή τους πρὸ ψηλά, ὥστε νὰ μὴ εἶναι δυνατὴ ἡ προσκύνηση καὶ ὁ ἀσπασμὸς τους¹. Ὁ ἴδιος ὁ συγγραφέας ἀναφέρει βλέποντας «τὴν Ἐκκλησίαν βαλλομένην, ὥσπερ θαλαττίῳ κλύδωνι, κύμασιν ἀλλεπαλλήλοις κορυφουμένῳ... καὶ τὸν χιτῶνα Χριστοῦ τὸν ἄνωθεν ὕφαντον διαιρούμενον... οὐκ εὐλογον ἡγησάμην σιγᾶν καὶ δεσμὸν ἐπιθεῖναι τῇ γλώττῃ»².

Πράγματι, παρὰ τὴν προσεκτικὴ λήψη τῶν πρώτων μέτρων ἀπὸ τὸν αὐτοκράτορα Λέοντα, ἡ κατὰ τῶν ἱερῶν εἰκόνων μανία τῶν εἰκονοκλαστῶν δὲν ἄργησε νὰ δείξει τὸ ἀληθινὸ τῆς πρόσωπο, στρεφομένη καὶ ἐναντίον τῶν πρεσβειῶν τῆς Θεοτόκου καὶ τῶν λειψάνων τῶν ἁγίων. Ἔτσι ἡ κατάστασις πῆρε διαστάσεις ἐκρηκτικὰ καὶ ἐταλάνισε τὴν Ἐκκλησίαν γιὰ περισσότερα ἀπὸ ἑκατὸν δέκα χρόνια³. Ἀνάμεσα στὶς ἄλλες ἀντιδράσεις ποὺ

1. Βασ. Στεφανίδου, *Ἐκκλησιαστικὴ ἱστορία*, ἐν Ἀθήναις 1959, σελ. 255.

2. *Λόγος ἀπολογητικὸς πρὸς τοὺς διαβάλλοντας τὰς ἁγίας εἰκόνας*, 1,1.

3. Ἡ κατάστασις χειροτέρευσε μὲ τὴν ἐκδοσὴ καὶ δευτέρου διατάγματος ἀπὸ τὸν Λέοντα τὸ 730, μὲ τὸ ὅποιο διέτασσε τὴν ἀπομάκρυνση τῶν φορητῶν εἰκόνων ἀπὸ τοῦς ναοῦς καὶ τὴν ἐπίχριση τῶν τοιχογραφιῶν. Παραστατικὴ εἰ-

προκάλεσαν τὰ μέτρα τοῦ Λέοντος ἐναντίον τῶν πιδ ἱερῶν καὶ ὀσίων τῶν πιστῶν τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας (τῶν εἰκόνων, τῶν πρεσβειῶν τῆς Θεοτόκου καὶ τῶν λειψάνων τῶν ἁγίων), ἦταν καὶ οἱ ἐντονες θεολογικὲς συζητήσεις γύρω ἀπὸ τὰ θέματα αὐτά, στίς ὁποῖες πῆρε μέρος καὶ ὁ μέγιστος τῶν Ἑλλήνων πατέρων τῆς ἐποχῆς Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνός, γράφοντας τίς τρεῖς αὐτὲς πραγματεῖες του.

Σκοπὸς τῆς πρώτης πραγματείας του δὲν εἶναι, ὅπως ὁ ἴδιος γράφει, νὰ νικήσει τοὺς ἀντιπάλους του, ἀλλὰ νὰ ἀπλώσει χέρι βοήθειας στὴν ἀλήθεια ποὺ βάλλεται δεινῶς⁴. Ἐπειδὴ ὅμως τὸ περιεχόμενο τοῦ λόγου του ἐκεῖνου δὲν κατανοήθηκε ἀπὸ ὄλους, μὲ τὴν παρακίνηση μερικῶν πιστῶν ἔγραψε καὶ τὴ δεύτερη πραγματεία του⁵, λίγο μετὰ τὴν ἐκδοσὴ τοῦ δευτέρου διατάγματος τοῦ Λέοντος⁶.

Τὴν τρίτη, τέλος, πραγματεία του ὁ ἱερὸς Δαμασκηνὸς τὴν ἔγραψε πρὸς τὸ τέλος τοῦ ἰδίου ἔτους (730) ἢ τίς ἀρχὲς τοῦ ἐπομένου, καὶ ἐπιχειρεῖ μὲ αὐτὴν μιὰ συστηματικότερη ἐκθεσὴ τῆς διδασκαλίας περὶ τῶν ἱερῶν εἰκόνων, τῶν πρεσβειῶν τῆς Θεοτόκου καὶ τῶν ἁγίων καθὼς καὶ τῶν ἱερῶν λειψάνων.

Οἱ τρεῖς αὐτὲς πραγματεῖες τοῦ ἱεροῦ πατρὸς ἔχουν πολλὰ κοινὰ σημεῖα. Ὀλόκληροι παράγραφοι τῆς πρώτης ἐπαναλαμβάνονται καὶ στὴ δεύτερη, ἀλλὰ καὶ στὴν τρίτη. Τὸ γεγονὸς αὐτὸ συνετέλεσε στὸ νὰ σχηματισθεῖ ἡ ἐντύπωση ὅτι πρόκειται γιὰ τρεῖς παραλλαγὲς τοῦ ἰδίου θέματος. Ἐφόσον ὅμως καὶ τὸ

κόνα τοῦ σάλου ποὺ δημιουργήθηκε τότε μᾶς δίνει ὁ ἀπομακρυνθεὶς ἀπὸ τὸ θρόνο του καὶ ἐξορισθεὶς πατριάρχης Κων/πόλεως Γερμανὸς (*Περὶ συνόδων καὶ αἰρέσεων*, στὸ *Spicilegium Rom.* 7,1,61 καὶ Φῶ. Βαφείδου, *Ἐκκλησιαστικὴ ἱστορία*, τόμ. Β', ἐν Κωνσταντινουπόλει, 1886, σελ. 34).

4. Πρὸς τοὺς διαβάλλοντας 3.

5. «Τινὲς γὰρ τῶν τέκνων τῆς Ἐκκλησίας ὑπέθεντό μοι τοῦτο ποιῆσαι, διὰ τὸ μὴ πάνυ εὐδιάγνωστον τοῖς πολλοῖς τὸν πρῶτον εἶναι», 2,1.

6. Αὐτὸ βγαίνει ἀπὸ τὸ ὅτι κάνει λόγο γιὰ τὴν ἐξορία τοῦ πατριάρχη Γερμανοῦ, ποὺ ἔγινε στίς ἀρχὲς τοῦ 730: «νῦν ὁ μακάριος Γερμανός, ὁ βίῳ καὶ λόγῳ ἐξαστράπτων, ἐρραπίσθη καὶ ἐξόριστος γέγονε», (2,12).

θέμα ἦταν ἴδιο καὶ τὰ ἐπιχειρήματα τῶν εἰκονοκλαστῶν, ἀλλὰ καὶ τὰ γραφικὰ χωρία ποὺ προέβαλλαν, ἦταν περίπου στερεότυπα, εἶναι φυσικὸ ὁ ἴδιος συγγραφεὺς, ἐπανερχόμενος στὸ ἴδιο θέμα, νὰ ἐπαναλαμβάνει αὐτούσιες μερικές παραγράφους ἀπὸ τὶς προηγούμενες πραγματεῖες του. Αὐτὸ ἄλλωστε λέγεται σὲ μεγαλύτερο βαθμὸ στὴ δευτέρα πραγματεία, μὲ τὴν ὁποία, ὅπως εἶδαμε, σκοπὸ του ἔχει νὰ καταστήσει πιὸ κατανοητὰ ὅσα ἔγραψε στὴν πρώτη. Μιὰ ἀπλὴ ἀντιπαραβολὴ τῶν παραγράφων τοὺς δείχνει ὅτι ἡ πρώτη μὲ τὴ δευτέρα πραγματεία ἔχουν κοινὲς τὶς 42 παραγράφους τοὺς (ἐπὶ συνόλου 68 τῆς πρώτης καὶ 71 τῆς δευτέρας), ἐνῶ ἡ τρίτη πραγματεία ἀπὸ τὶς 138 παραγράφους τῆς ἔχει μόνο 813 κοινὲς μὲ τὴν πρώτη καὶ 15 μὲ τὴ δευτέρα. Καὶ ἀπὸ αὐτὲς οἱ 9 εἶναι ἴδιες καὶ στὶς τρεῖς πραγματεῖες.

Καὶ κάτι ἄλλο ἀκόμα, ποὺ δείχνει τὴ στενότερη σχέση τῆς πρώτης πρὸς τὴ δευτέρα πραγματεία. Καὶ στὶς δύο, ἡ συνηθισμένη τριαδολογικὴ κατακλείδα, «ὡ πρέπει δόξα τιμὴ καὶ προσκύνησις σὺν τῷ Πατρὶ καὶ τῷ Πνεύματι, νῦν τε καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς ἀπεράντους αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν», εἶναι ἴδια καὶ βρίσκονται στὴν τελευταία παράγραφο, μετὰ τὴν παράθεση τῶν πατερικῶν μαρτυριῶν. Ἀντίθετα, ἡ ἀνάπτυξη τοῦ θέματος στὴν τρίτη πραγματεία τελειώνει στὴν 42 παράγραφον, ὡς ἐξῆς: «ἢς γένοιτο πάντας ἡμᾶς ἐπιτυχεῖν τῇ αὐτοῦ χάριτι αἰωνίως αὐτὸν δοξάζοντας, σὺν τῷ ἀνάρχῳ Πατρὶ, ᾧ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν». Οἱ δὲ μαρτυρίες τῶν πατέρων ποὺ ἀκολουθοῦν, μαζί μὲ τὰ ἀντίστοιχα σχόλια, παρατίθενται ὡς ἀπλᾶ ὑπομνήματα (ὅπως καὶ εἶναι), χωρὶς νὰ ὑπάρχει ἡ καταληκτικὴ δοξολογία τῶν προηγούμενων πραγματειῶν.

β. Περιεχόμενο

Οἱ εἰκονομαχικὲς ἀντιλήψεις, ὅτι δὲν ἐπιτρέπεται νὰ εἰκονίζουμε καὶ νὰ προβάλλουμε σὲ θεὰ καὶ προσκύνηση καὶ μίμηση τὰ θαύματα καὶ τὰ πάθη τοῦ Χριστοῦ καὶ τὰ κατορθώματα

και τις ἀρετὲς τῶν ἁγίων, εἶναι ἐμπνευση και ἔργο τοῦ ἀρχηγοῦ τῆς κακίας («ἀρχεκάκου») διαβόλου, ὅπως και ὄλες οἱ πρὶν ἀπὸ τὴν εἰκονομαχία αἰρέσεις και ἡ ἀθεΐα⁷.

Στὴν περίπτωση τῶν ἁγίων εἰκόνων ὁ διάβολος φθονεῖ τὸν ἄνθρωπο, γιατί μὲ τὴν κατασκευὴ τῶν εἰκόνων και τὴν τιμὴ τῶν ἁγίων μπορεῖ νὰ βλέπει τὸ ὁμοίωμα τοῦ Χριστοῦ και μέσω αὐτοῦ νὰ ἀγιάζεται· μπορεῖ νὰ βλέπει τὰ πάθη του και νὰ θαυμάζει τὴ συγκατάβασή του· μπορεῖ νὰ βλέπει τὰ θαύματά του και νὰ δοξάζει τὴ δύναμη τῆς θεότητάς του. Φθονεῖ ὁ διάβολος και τοὺς ἁγίους γιὰ τὴν τιμὴ ποὺ τοὺς δίνει ὁ Θεός. Δὲν θέλει νὰ βλέπουμε τὴ δόξα τοὺς ζωγραφισμένῃ και νὰ γινόμαστε μιμητὲς τῆς ἀνδρείας και τῆς πίστεώς τους και δὲν ὑποφέρει τὴ σωματικὴ και ψυχικὴ ὠφέλεια ποὺ ἀποκομίζουμε ἀπὸ τὴν πίστη μας σ' αὐτούς.

Οἱ εἰκονομάχοι γιὰ νὰ δικαιολογήσουν τὶς θέσεις τους ἀπέναντι στὶς εἰκόνες ἐπικαλοῦνταν τὰ γνωστὰ χωρία τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης, ὅπου ὁ Θεὸς ἀπαγορεύει στοὺς Ἰσραηλίτες νὰ κατασκευάζουν ἀγάλματα ἢ ὅποιασδήποτε μορφῆς ὁμοιώματα τῶν κτισμάτων ποὺ ὑπάρχουν στὸν οὐρανό, στὴ γῆ και στὴ θάλασσα, καθὼς και νὰ τὰ λατρεύουν⁸.

Ὁ ἱερὸς Δαμασκηνός, ἀντικρούοντας τὰ ἐπιχειρήματα τῶν εἰκονομάχων και ξεκινώντας ἀπὸ τὸ Παῦλειο, «πολυμερῶς και πολυτρόπως πάλαι ὁ Θεός⁹, ἀπαντᾷ ὅτι ὁ Θεὸς ἐνεργεῖ ὡς ἀρι-

7. «Ἔθος ἐστὶ τῷ πονηρῷ και ἀρχεκάκῳ ὄφει, τῷ διαβόλῳ φημί, πολυτρόπως πολεμεῖν τῷ κατ' εἰκόνα Θεοῦ πλαστουργηθέντι ἄνθρωπῳ και διὰ τῶν ἐναντίων τοῦ αὐτοῦ κατεργάζεσθαι θάνατον» (Β, 2 και Γ, 1). Πρβλ. και «πάλιν ὁ δεινὸς και ἀρχεκάκος ὄφεις τὴν ἑαυτοῦ κεφαλὴν καθ' ἡμῶν διαίρων, ὑποψιθυρίζει τὰ τῆς ἀληθείας ἀντίθετα» (Γρηγορίου Παλαμᾶ, *Λόγοι ἀποδεικτικοὶ δύο, Περὶ τῆς ἐκπορεύσεως τοῦ ἁγίου Πνεύματος* (ἔκδ. Π. Χρήστου), τόμ. 1. Θεσσαλονίκη 1962, σελ. 23 κ.ά.

8. «Οὐ ποιήσεις σεσαυτῶ εἰδωλον, οὐδὲ παντὸς ὁμοίωμα, ὅσα ἐν τῷ οὐρανῷ ἄνω και ὅσα ἐν τῇ γῆ κάτω και ὅσα ἐν τοῖς ὕδασιν ὑποκάτω τῆς γῆς. Οὐ προσκυνήσεις αὐτοῖς, οὐδὲ μὴ λατρεύσεις αὐτοῖς» Ἐξ. 20,4. Πρβλ. και Δευτ. 4,16-19. 5,8-9. 6,13 κ.ά.

9. Ἐβρ. 1,1.

στος ιατρός τῶν ψυχῶν. Ὅπως ἓνας ἐπιστήμονας γιαιτρός δὲν χορηγεῖ τὸ ἴδιο φάρμακο σὲ ὄλους τοὺς ἀσθενεῖς, ἀνεξάρτητα ἀπὸ τὸ εἶδος τῆς ἀρρώστιας, τὴν ἡλικία, τὴν ἐποχὴ, τὶς τοπικὲς ἢ καιρικὲς συνθήκες, ἔτσι καὶ ὁ Θεὸς ἔδωσε τὶς ἀπαγορευτικὲς ἐκεῖνες ἐντολὲς στοὺς Ἰσραηλίτες, ἐπειδὴ βρισκόταν ἀκόμα σὲ νηπιακὴ ἡλικία καὶ ἦταν ἐπιρρεπεῖς πρὸς τὴν εἰδωλολατρία¹⁰. Καὶ ἀναφέρει σὰν παράδειγμα τὸν μόσχο ποὺ κατασκεύασαν, ὅταν ὁ Μωϋσῆς βρισκόταν στὸ Σινᾶ, καὶ ἄρχισαν νὰ τὸν λατρεύουν¹¹. Ἐξάλλου οἱ Ἰσραηλίτες δὲν εἶχαν δεῖ ἀκόμα τὸν Θεὸ καὶ δὲν μποροῦσαν νὰ τὸν ζωγραφίσουν.

Καὶ γιὰ νὰ ἐνισχύσει ἀκόμα πιὸ πολὺ τὴ θέση τοῦ αὐτῆ ὁ ἱερός πατήρ, ἀναφέρεται στὴ Σκηνὴ τοῦ Μαρτυρίου καὶ στὴν Κιβωτὸ τῆς Διαθήκης καὶ σὲ ὄλα ὄσα κατασκεύασε ἐκεῖ ὁ Μωϋσῆς (τὰ τορευτὰ καὶ ὑφαντὰ Χερουβίμ, τὰ πολυτελῆ καὶ πολύχρωμα ὑφάσματα)¹², καθὼς καὶ στὸ Ναὸ τοῦ Σολομώντα, στὸν ὁποῖο ἐπίσης ὑπῆρχαν ἀνάγλυφα καὶ ὑφαντὰ Χερουβίμ, φοινικόδενδρα, βόδια, λιοντάρια κλπ.¹³ καὶ τὰ ὁποῖα τόσο ὁ Μωϋσῆς ὄσο καὶ ὁ Σολομών δὲν τὰ κατασκεύασαν ὡς θεοὺς, οὔτε μὲ σκοπὸ νὰ λατρεύονται ὡς θεοί. Καὶ καταλήγει ἔτσι στὴ γενικὴ ἀρχή· «ἐν παντὶ πράγματι ἡ ἀλήθεια ζητεῖται καὶ τὸ ψεῦδος καὶ ὁ σκοπὸς τοῦ ποιοῦντος, εἰ καλὸς ἐστὶν ἢ κακός»¹⁴. Ἡ ἴδια ἀρχὴ ἰσχύει καὶ γιὰ τὶς εἰκόνες. Καὶ ἐὰν ὁ σκοπὸς τοῦ κατασκευαστοῦ τοὺς εἶναι ὀρθὸς καὶ ἀποβλέπει στὴ δόξα τοῦ Θεοῦ καὶ τῶν ἀγίων τοῦ καὶ στὸ δικό μας παραδειγματισμὸ καὶ τὴ σωτηρία τῆς ψυχῆς μας, τότε νὰ τὶς ἀποδεχόμαστε καὶ νὰ τὶς τιμᾶμε ὡς εἰκόνες καὶ ὁμοιώματα καὶ βιβλία τῶν ἀγραμμάτων καὶ νὰ τὶς προσκυνῶμε καὶ νὰ τὶς ἀσπαζόμαστε καὶ μὲ τὰ μάτια καὶ μὲ τὰ χεῖλη καὶ μὲ τὴν καρδιά¹⁵.

10. «Ἰουδαίους μὲν οὖν διὰ τὸ πρὸς εἰδωλολατρίαν εὐόλισθον ταῦτα νενομοθέτητο», (Α', 8. Β', 7 καὶ Γ', 8).

11. Β', 8. Ἐξ. 32, 1 ἔ.

12. Β', 9 καὶ Γ', 9.

13. Α', 20.

14. Β', 10.

15. Γ', 9α. Πρβλ. καὶ Ἰω. Χρυσοστόμου· «Σκεδὸς ἕκαστον λέγομεν κα-

Ἀναφερόμενος ἔπειτα στὶς πηγὲς τῆς πίστεώς μας ὁ ἱερός Δαμασκηνός καὶ ἐπικαλούμενος σχετικὴ μαρτυρία τοῦ Μεγάλου Βασιλείου¹⁶, τονίζει ὅτι τὰ δόγματα τῆς Ἐκκλησίας μας τὰ ἔχουμε ἄλλα ἀπὸ τὴν ἁγία Γραφή καὶ ἄλλα ἀπὸ τὴν Ἱερὴ Παράδοση καὶ ἔχουν καὶ τὰ δύο τὸ ἴδιο κῦρος¹⁷. Ὑπάρχουν ἕνα σωρὸ πράγματα, ποὺ οἱ πατέρες τὰ ὄρισαν καὶ ἐμεῖς τὰ δεχόμαστε, τὰ ὁποῖα δὲν βρίσκονται οὔτε στὴν Παλαιὰ οὔτε στὴν Καινὴ Διαθήκη¹⁸. Στὴν Ἐκκλησία μας οἱ εἰκόνες διαδραματίζουν ρόλο ἀντίστοιχο πρὸς τὸ Εὐαγγέλιο. Ὅπως μὲ τὰ σωματικὰ αὐτὰ μας ἀκούοντας τὰ αἰσθητὰ λόγια τοῦ Εὐαγγελίου κατανοοῦμε τὰ πνευματικὰ θέματα, ἔτσι καὶ μὲ τὰ σωματικὰ μάτια μας βλέποντας τὶς εἰκόνες, φθάνουμε στὴν πνευματικὴ θέα. Οἱ εἰκόνες δηλαδὴ εἶναι μέσα αἰσθητὰ, μὲ τὰ ὁποῖα ψηλαφοῦμε τὰ πνευματικὰ¹⁹.

Ἐπιχειρώντας, τέλος, μιὰ πιὸ συστηματικὴ ἔκθεση τῆς περὶ τῶν εἰκόνων διδασκαλίας ὁ ἱερός Δαμασκηνός, δίνει ὅλες τὶς διαστάσεις τῶν ἐννοιῶν τῆς εἰκόνας καὶ τῆς προσκυνήσεως.

Ἡ εἰκόνα εἶναι ὁμοίωμα καὶ ἀποτύπωμα κάποιου, προσώπου ἢ γεγονότος ἢ πράγματος. Εἶναι γιὰ τοὺς ἀγράμματους ὑπόμνημα ἀντίστοιχο πρὸς ὅ,τι εἶναι τὸ βιβλίον γιὰ τοὺς ἐγγράμμα-

λὸν καὶ ζῶον καὶ φυτὸν οὐκ ἀπὸ τῆς διαπλάσεως, οὐδ' ἀπὸ τοῦ χρώματος, ἀλλ' ἀπὸ τῆς διακονίας» (ὁμιλ. Β' εἰς τὴν Πρὸς Τιμόθεον, P.G. 51, 253).

16. «Τῶν ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ πεφυλαγμένων δογμάτων καὶ κηρυγμάτων, τὰ μὲν ἐκ τῆς ἐγγράφου διδασκαλίας ἔχομεν, τὰ δὲ ἐκ τῆς τῶν ἀποστόλων παραδόσεως διαδοθέντα ἡμῖν ἐν μυστηρίῳ παρεδεξάμεθα, ἅπερ ἀμφοτέρα τὴν αὐτὴν ἰσχὴν ἔχει πρὸς τὴν εὐσέβειαν» (Μ. Βασιλείου, *Περὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος*, P.G. 32, 188Α).

17. Α', 23.

18. Σὰν τέτοια ἀναφέρει τοὺς ὄρους «ἁγία Τριάς», «ὁμοούσιος», «μία φύσις τῆς θεότητος», «τρεῖς ὑποστάσεις», «δύο φύσεις Χριστοῦ», κλπ. (Γ', 11), ἀλλὰ καὶ τὴν ἀκριβῆ τοποθεσία τοῦ Γολγοθᾶ καὶ τοῦ παναγίου Τάφου, τὴ συνήθεια νὰ στρεφόμεστε προσευχόμενοι πρὸς τὴν Ἀνατολή, τὰ μυστήρια κ. ἄ. (Β', 23).

19. Γ', 12.

τους²⁰. Ὅμως ὄσο τέλεια καὶ ἂν εἶναι, δὲν μοιάζει ποτὲ ἀπόλυτα τὸ πρῶτότυπο²¹.

Ὁ σκοπὸς γιὰ τὸν ὁποῖο ἐπινοήθηκε ἡ εἰκόνα εἶναι νὰ βοηθήσει τὸν ἄνθρωπο, ἀποκαλύπτοντας καὶ δείχνοντάς του ἐκεῖνα γιὰ τὰ ὁποῖα δὲν μπορεῖ νὰ ἔχει ἄμεση καὶ πλήρη γνώση, ἐπειδὴ ἡ ψυχὴ του καλύπτεται μὲ τὸ σῶμα. Αὐτὰ εἶναι ὄλα ὄσα ἀναφέρονται στὴν ἀόρατη πραγματικότητα, ἀλλὰ καὶ πρόσωπα καὶ γεγονότα ποὺ ἀπέχουν ἀπὸ αὐτὸν χρονικὰ καὶ τοπικά. Ἡ βοήθεια αὐτὴ, ποὺ προσφέρει ἡ εἰκόνα στὸν ἄνθρωπο, ἀποβλέπει στὴν ψυχικὴ του ὠφέλεια καί, ἀπώτερα, στὴ σωτηρία του, ἀφοῦ, παρουσιάζοντάς του μὲ ζωντάνια καὶ σαφήνεια τὰ θαύματα καὶ τὰ πάθη τοῦ Κυρίου καὶ τὰ κατορθώματα τῶν ἁγίων, τοῦ καλλιεργεῖ τὸν πόθο πρὸς αὐτὰ καὶ τὸν παροτρύνει νὰ μιμηθεῖ τὰ καλὰ καὶ νὰ ἀποστραφεῖ τὰ κακά²².

Τὴν εὐρύτητα τῆς ἔννοιας τῆς εἰκόνας μᾶς δίνουν καὶ τὰ διάφορα εἶδη τῆς. Πρῶτὴ εἶναι ἡ φυσικὴ εἰκόνα, γιὰτὶ σὲ κάθε πρᾶγμα προηγεῖται ἡ φυσικὴ του ὕπαρξη καὶ ἔπεται ἡ ἀπομίμησή του. Στὸ θέμα δὲ ποὺ μᾶς ἀπασχολεῖ ἐδῶ, πρῶτὴ φυσικὴ καὶ ἀπαράλλακτη εἰκόνα τοῦ ἀόρατου Θεοῦ εἶναι ὁ Υἱὸς του, ὁ ὁποῖός φανέρωσε μὲ τὸν ἑαυτὸ του τὸν Πατέρα²³. Ὅμως, μολονότι εἶναι ἀπαράλλακτη εἰκόνα τοῦ Πατρός, διαφέρει ἀπὸ Ἐκεῖνον ὡς πρὸς τὴν ἀγεννησία καὶ τὴν πατρότητα²⁴. Καὶ τοῦ Υἱοῦ εἰκόνα ἀπαράλλακτη εἶναι τὸ ἅγιο Πνεῦμα, ποὺ διαφέρει ἀπὸ Ἐκεῖνον μόνο ὡς πρὸς τὸ «ἐκπορευτόν»²⁵. Ἀλλὰ καὶ κάθε πατέρα φυσικὴ εἰκόνα εἶναι ὁ γιὸς του²⁶.

20. Α', 17.

21. Α', 9 καὶ Γ', 16· «οὐ γὰρ κατὰ πάντα ἡ εἰκὼν ὁμοιοῦται πρὸς τὸ ἀρχέτυπον».

22. Γ', 17. Πρβλ. καὶ Ἀββᾶ Νεῖλου, «οἱ μὴ εἰδότες γράμματα... τῇ θεωρίᾳ τῆς ζωγραφίας μνήμην τε λαμβάνουσι τῆς τῶν γησίως τῆ ἀληθινῆ Θεῶ δεδουλευκότων ἀνδραγαθίας καὶ πρὸς ἄμιλλαν τρέπονται» (Ἐπιστολὴ πρὸς Ὀλυμπικόδωρον, Ρ.Γ. 79, 577).

23. Ἰω. 1, 18 καὶ 6, 46. Κολ. 1, 15. Ἐβρ. 1, 3. Ἰω. 14, 8-9

24. Γ', 18. 25. Γ', 18 καὶ Α' Κορ. 12, 3.

26. Ὁ. π.

Δεύτερο είδος εικόνας είναι η παράσταση στο Θεό αὐτῶν που θὰ γίνουν ἀπὸ τὸν ἴδιο, δηλαδή ἡ προαιώνια βούλησή του, που εἶναι πάντοτε ἴδια²⁷.

Τρίτο είδος εικόνας εἶναι ὁ ἄνθρωπος, ὁ ὁποῖος πλάστηκε «κατ' εἰκόνα» καὶ «καθ' ὁμοίωσιν» τοῦ Θεοῦ²⁸.

Τέταρτο είδος εικόνας εἶναι αὐτὸ που συνήθως λέμε εικόνα, ἡ ζωγραφισμένη, ἡ ὁποία παριστάνει σχήματα, μορφές καὶ τύπους τῶν ἀοράτων καὶ ἀσωμάτων κατὰ τρόπον αἰσθητὸ (σωματικὸ). Ἡ ὑπαρξη τοῦ εἰδους αὐτοῦ τῆς εικόνας εἶναι ἀναγκαία, γιὰ νὰ ἀποκτοῦμε ἀμυδρὰ ἔστω ἰδέα τοῦ Θεοῦ καὶ τῶν ἀγγέλων, ἀφοῦ μᾶς εἶναι ἀδύνατο χωρὶς σχήματα νὰ κατανοήσουμε τὰ ἀσώματα²⁹.

Πέμπτο είδος εικόνας εἶναι οἱ προεικονίσεις καὶ προτυπώσεις τῶν μελλοντικῶν θρησκευτικῶν γεγονότων, τῆς Παλαιᾶς κυρίως Διαθήκης, ὅπως ἡ βάτος, ὁ «ἄετος ἐπὶ πόκον», που προεικονίζουν τὴν Θεοτόκο, ἡ ράβδος τοῦ Ἀαρῶν που βλάστησε, ἡ στάμνα τοῦ μάννα, τὸ φίδι που ὕψωσε στὴν ἔρημο ὁ Μωϋσῆς, ἡ Ἐρυθρὰ θάλασσα, τὸ νερὸ ἀπὸ τὴν πέρα, ἡ νεφέλη κ.ἄ.³⁰

Ἐκτο, τέλος, είδος εικόνας εἶναι ἐκεῖνες που παριστοῦν γεγονότα θρησκευτικά, θαύματα ἢ ἀρετές, με σκοπὸ τὴ διατήρησή τους στὴ μνήμη τῶν πιστῶν, τὴν τιμὴ καὶ δόξα αὐτῶν που διέπρεψαν στὴν ἀρετὴ, καὶ τὴ μίμησή τους ἀπὸ τοὺς μεταγενέστερους. Ἡ παράταση («ἱστορήση») τῶν θεμάτων αὐτῶν γίνεται κατὰ δύο τρόπους: με τὸν λόγο, ὁ ὁποῖος γράφεται στὰ βιβλία (ὅπως ὁ Θεὸς χάραξε τὸ Νόμο στὶς πλάκες), καὶ με τὴν αἰσθητὴ θεωρία (ὅπως ἡ στάμνα καὶ ἡ ράβδος που εἶχαν τοποθετηθεῖ στὴν Κιβωτὸ τῆς Διαθήκης, οἱ δῶδεκα πέτρες που πῆρε ὁ Ἰησοῦς τοῦ Ναυῆ ἀπὸ τὸν Ἰορδάνη κ.ἄ.) γιὰ νὰ θυμίζουν τὰ γεγονότα ἐκεῖνα στοὺς μεταγενέστερους. Μὲ τὸ ἴδιο πνεῦμα καὶ

27. Γ',19 καὶ Α',10.

28. Γ',20.

29. Γ',21.

30. Γ',22 καὶ Α',12.

οί Χριστιανοί ζωγραφίζουμε τις εικόνες τῶν ἐναρέτων ἀνδρῶν καὶ ὅλα τὰ γεγονότα τῆς ἱστορίας τῆς σωτηρίας μας³¹.

Καὶ κάτι ἄλλο ἀκόμα σχετικὰ μὲ τις εἰκόνες: ὅλα τὰ πράγματα ποὺ ἔχουν σῶμα καὶ σχῆμα καὶ περίγραμμα καὶ χρῶμα εἶναι εὐνόητο ὅτι μποροῦν νὰ παρασταθοῦν, οἱ ἄγγελοι, ἡ ψυχὴ καὶ οἱ δαίμονες, παρόλο ποὺ εἶναι ὄντα ἀσώματα, εἰκονίζονται κατ' ἀναλογία πρὸς τὰ Χερουβὶμ τῆς Κιβωτοῦ τῆς Διαθήκης ποὺ εἶχε κατασκευάσει ὁ Μωϋσῆς, ἀλλὰ καὶ ἐπειδὴ ἐμφανίσθηκαν μὲ διάφορες μορφές σὲ πολλοὺς ἀξιους ἀνδρες. Μόνο ἡ θεία φύση εἶναι ἀπερίγραπτη καὶ ἀσχημάτιστη καὶ ἀκατάληπτη καὶ δὲν εἶναι δυνατό νὰ τῆ δεῖ κανεὶς³².

Ἡ *προσκύνηση*, ἐξάλλου, ἀποτελεῖ γενικὰ δεῖγμα ὑποταγῆς καὶ ταπεινώσεως καὶ διακρίνεται σὲ *λατρευτικὴ* καὶ *τιμητικὴ*³³. Μὲ τὴν πρώτη ἐκφράζουμε στὸ Θεὸ τὸ θαυμασμό καὶ τὸν πόθο μας γιὰ τὴ φυσικὴ του δόξα (*δοξολογία*)³⁴, καὶ τὴν εὐχαριστίαν μας, ἐπειδὴ μᾶς ἔφερε στὴν ὑπαρξὴ καὶ μᾶς χορηγεῖ ἀφθονὰ τὰ ἀγαθὰ του (*εὐχαριστία*)³⁵, τὸν παρακαλοῦμε νὰ μᾶς δώσει ὅ,τι ἔχουμε ἀνάγκη, κυρίως γιὰ τὴ σωτηρία μας (*παρακλήση*)³⁶, καὶ τοῦ ἐξομολογούμεστε τις ἁμαρτίες μας (*μετάνοια*)³⁷.

Τὴν τιμητικὴν προσκύνηση, σύμφωνα μὲ ὅσα βλέπουμε στὴν ἀγία Γραφή, τὴν ἀπονέμουμε: α) σ' ἐκείνους ποὺ ἀναπαύεται ὁ Θεὸς (Θεοτόκος, ἅγιοι), οἱ ὅποιοι λέγονται καὶ θεοί, ὄχι κατὰ φύση, ἀλλὰ κατὰ θέση, καὶ τοὺς προσκυνοῦμε ὄχι ὡς

31. Γ',23 καὶ Α',13.

32. Γ',24-25. Παρὰ ταῦτα: «ὅταν ἴδῃς διὰ σὲ γενόμενον ἄνθρωπον τὸν ἀσώματον, τότε δράσεις τῆς ἀνθρωπίνης μορφῆς τὸ ἐκτύπωμα· ὅταν ὁρατὸς σαρκὶ ὁ ἀόρατος γένηται, τότε εἰκονίσεις τὸ του ὁραθέντος ὁμοίωμα...» (Α',8 καὶ 16).

33. Α',9· «ἕτερον γάρ ἐστὶν ἡ τῆς λατρείας προσκύνησις καὶ ἕτερον ἡ ἐκ τῆς προσαγομένη τοῖς κατὰ τι ἀξίωμα ὑπερέχουσα».

34. Γ',29.

35. Γ',30.

36. Γ',31.

37. Γ',32.

θεούς, αλλά ως συνεργάτες και λειτουργούς του Θεού³⁸. β) σέ όλα εκείνα μέσω των οποίων ο Θεός ἐνήργησε τὴ σωτηρία μας, εἴτε πρὶν ἀπὸ τὴ σάρκωση τοῦ Κυρίου εἴτε καὶ μετὰ ἀπὸ αὐτὴν, ὅπως εἶναι τὸ ὄρος Σινᾶ, ἡ Ναζαρέτ, ἡ φάτνη, τὸ σπήλαιο, ὁ σταυρός, ὁ πανάγιος τάφος καὶ ἀπειρα ἄλλα. Ὅλα αὐτὰ τὰ προσκυνούμε «οὐ διὰ τὴν ἑαυτῶν φύσιν, ἀλλὰ ὅτι θείας ἐνεργείας εἰσι δοχεῖα καὶ δι' αὐτῶν καὶ ἐν αὐτοῖς ἠυδόκησεν ὁ Θεὸς τὴν σωτηρίαν ἡμῶν κατεργάσασθαι»³⁹. γ) σέ ὅσα εἶναι ἀφιερωμένα στὸ Θεὸ (ιερὰ Εὐαγγέλια καὶ βιβλία, ιερὰ σκευὴ, ιερὰ ἄμφια κ.τ.τ.)⁴⁰. δ) στίς εἰκόνες πού εἶδαν στὰ δράματά τους οἱ προφῆτες, ἀλλὰ καὶ σ' ὅλα ἐκείνα πού προεικόνιζαν τὰ γεγονότα πού ἐπρόκειτο νὰ συμβοῦν (στὴ ράβδο τοῦ Ἀαρῶν, στὴ στάμνα τοῦ μάννα), στὰ Χερουβίμ, στὸ σημεῖο τοῦ σταυροῦ, καὶ στίς εἰκόνες τοῦ Χριστοῦ, τῆς Θεοτόκου καὶ τῶν ἀγίων⁴¹. ε) στοὺς συνανθρώπους μας, πού εἶναι πλασμένοι «κατ' εἰκόνα Θεοῦ», δείχνοντας τὴν ταπείνωση καὶ τὴν ἀγάπη μας πρὸς αὐτούς⁴². στ) σ' ἐκείνους πού κατέχουν κάποιο ἀξίωμα, ὅπως ὁ Ἰακώβ προσκύνῃσε τὸν ἀδελφὸ του Ἰσαῦ καὶ τὸν Φαραῶ⁴³. καὶ ζ) τὴν ἀπονέμουν οἱ δοῦλοι στοὺς κυρίους τους καὶ στοὺς εὐεργέτες τους⁴⁴.

Κατακλείει τὸ ὅλο θέμα τῆς προσκύνησης ὁ ἱερὸς Δαμασκηνὸς ἐπαναλαμβάνοντας μὲ ἔμφαση: Προσκυνούμε καὶ λατρεύουμε μόνο τὸν κτίστη καὶ δημιουργό, πού ἀπὸ τὴ φύση του εἶναι προσκυνητὸς Θεός. Προσκυνούμε ὁμῶς καὶ τὴν ἀγία Θεοτόκο, ὄχι ὡς Θεό, ἀλλὰ ὡς μητέρα του κατὰ σάρκα, καὶ τοὺς ἀγίους ὡς ἐκλεκτοὺς φίλους τοῦ Θεοῦ⁴⁵. Προσκυνώντας δὲ τίς

38. Γ',33.

39. Γ',34.

40. Γ',35.

41. Γ',36.

42. Γ',37.

43. Γ',38.

44. Γ',39.

45. Γ',41.

εικόνες, δὲν προσφέρουμε τὴν προσκύνηση στὴν ὕλη τους, ἀλλὰ μέσω τῶν εἰκόνων σ' ἐκείνους ποὺ εἰκονίζονται σ' αὐτές, γιατί «ἡ τμὴ τῆς εἰκόνας μεταβαίνει στὸ πρωτότυπο»⁴⁶.

Οἱ ὑπὲρ τῶν ἱερῶν εἰκόνων λόγοι του δείχνουν, ὅπως σημειώνει ὁ Δ. Σ. Μπαλᾶνος, τὴν εὐθυκρισία, τὴ νηφαλιότητα καὶ τὴν διαλεκτικὴ τέχνη τοῦ Δαμασκηνοῦ, τὴν ὁποία χαρακτήριζε ἀληθινὴ ἀφοσίωση στὴν Ἐκκλησία καὶ στὶς Παραδόσεις της⁴⁷.

Τὸ κείμενο τῶν λόγων λαμβάνεται ἀπὸ τὶς ἐκδόσεις τοῦ Kotter, διαχωρισμένο ὁμως στὶς τρεῖς πραγματεῖες.

46. Γ', 41.

47. *Πατρολογία*, ἐν Ἀθήναις, σελ. 551.

Π Ρ Ο Σ
ΤΟΥΣ ΔΙΑΒΑΛΛΟΝΤΑΣ ΤΑΣ ΑΓΙΑΣ ΕΙΚΟΝΑΣ
Λ Ο Γ Ο Σ Α΄

ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ ΙΩΑΝΝΟΥ ΤΟΥ ΔΑΜΑΣΚΗΝΟΥ

ΛΟΓΟΣ ΑΠΟΛΟΓΗΤΙΚΟΣ

ΠΡΟΣ ΤΟΥΣ ΔΙΑΒΑΛΛΟΝΤΑΣ ΤΑΣ ΑΓΙΑΣ ΕΙΚΟΝΑΣ

Α'

1 Ἐχρῆν μὲν ἡμᾶς ἀεὶ τῆς ἑαυτῶν συναισθανομένους ἀναξιοῦτος
σιγῆν ἀγειν καὶ Θεῷ τὴν τῶν ἡμαρτημένων ἡμῖν προσάγειν ἑξομο-
λόγησιν, ἀλλ' ἐπειδὴ πάντα καλὰ ἐν καιρῷ αὐτῶν, ὁρῶ δὲ τὴν Ἐκ-
κλησίαν, ἣν ὁ Θεὸς ὠκοδόμησεν ἐπὶ τῷ θεμελίῳ τῶν ἀποστόλων
5 καὶ προφητῶν ὄντος ἀκρογωνιαίου Χριστοῦ τοῦ Υἱοῦ αὐτοῦ βαλ-
λομένην ὡσπερ θαλαττίῳ κλύδωνι κύμασιν ἀλλεπαλλήλοις κορυ-
φουμένῳ, ἐξ ἐπαχθεστάτης φορᾶς τῶν πονηρῶν πνευμάτων κυ-
κωμένην τε καὶ ταραττομένην, καὶ τὸν χιτῶνα Χριστοῦ τὸν ἄνωθεν
ὑφαντὸν διαιρούμενον, ὃν ἀσεβῶν διελεῖν ἠθάδιάσαντο παῖδες,
10 καὶ τὸ σῶμα αὐτοῦ εἰς διαφόρους δόξας κατατεμνόμενον, ὃ ἐστὶν ὁ
τοῦ Θεοῦ λαὸς καὶ ἡ τῆς Ἐκκλησίας ἄνωθεν κεκρατηκυῖα παράδο-
σις, οὐκ εἰς λογὸν ἠγησάμην σιγᾶν καὶ δεσμὸν ἐπιθεῖναι τῇ γλώσσει
τὴν ἠπειλημένην ἀπόφασιν ὑφορώμενος τὴν φάσκουσαν· «ἐὰν ὑπο-
στείλῃ, οὐκ εὐδοκεῖ ἐν σοὶ ἡ ψυχὴ μου», καὶ «ἐὰν ἴδῃς τὴν ρομ-
15 φαίαν ἐρχομένην καὶ μὴ ἀναγγείλῃς τῷ ἀδελφῷ σου, ἐκ σοῦ ἐκζη-
τήσω τὸ αἷμα αὐτοῦ». Φόβῳ τοίνυν ἀφορήτῳ βαλλόμενος ἐπὶ τὸ
λέγειν ἐλήλυθα οὐ βασιλέων ὕψος πρὸ τῆς ἀληθείας τιθεῖς, «ἐλά-
λου», γὰρ ἤκουσα τοῦ θεοπάτορος λέγοντος Δαυὶδ, «ἐναντίον βα-

ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΠΑΤΕΡΑ ΜΑΣ ΙΩΑΝΝΗ ΔΑΜΑΣΚΗΝΟΥ
ΛΟΓΟΣ ΑΠΟΛΟΓΗΤΙΚΟΣ
ΠΡΟΣ ΕΚΕΙΝΟΥΣ ΠΟΥ ΚΑΤΗΓΟΡΟΥΝ ΤΙΣ ΑΓΙΕΣ ΕΙΚΟΝΕΣ

Α'

1 Θὰ ἔπρεπε βέβαια ἑμεῖς, συναισθανόμενοι πάντοτε τὴν ἀναξιοτήτά μας, νὰ σιωποῦμε καὶ νὰ ἐξομολογοῦμαστε στὸ Θεὸ τις ἁμαρτίες μας, ἀλλὰ ὅταν ὅλα στὸν καιρὸ τους εἶναι καλά, ἐπειδὴ ὁμοῦ βλέπω τὴν Ἐκκλησίαν, τὴν ὁποία ὁ Θεὸς ἔκτισε ἐπάνω στὸ θεμέλιο τῶν ἀποστόλων καὶ τῶν προφητῶν μὲ ἀκρογωνιαῖο λίθο τὸ Χριστὸ τὸν Υἱὸ του, νὰ βάλλεται, σὰν σὲ θαλάσσια φουρτούνα ποῦ ὑψώνεται μὲ ἄλλεπάλληλα κύματα, καὶ νὰ ἀνακατώνεται καὶ νὰ ἀναταράσσεται ἀπὸ τὴ βίαιη πνοὴ τῶν πονηρῶν πνευμάτων, καὶ τὸ χιτῶνα τοῦ Χριστοῦ, τὸν ὑφασμένο μὲ τὴ χάρι τοῦ Θεοῦ, αὐτὸν ποῦ οἱ ἀπόγονοι τῶν ἀσεβῶν θέλουν μὲ αὐθάδεια νὰ κομματιάσουν, τὸν βλέπω νὰ σχίζεται, καὶ τὸ σῶμα του, δηλαδὴ τὸν λαὸ τοῦ Θεοῦ καὶ τὴ θεοπαράδοτη ἀπὸ παλιὰ διδασκαλία τῆς Ἐκκλησίας νὰ κατακερματίζεται σὲ διαφορὰς δοξασίες, γι' αὐτὸ θεώρησα πῶς δὲν εἶναι σωστὸ νὰ σιωπῶ καὶ νὰ δέσω τὴ γλῶσσα μου, φέροντας στὴ σκέψη μου τὴν ἀπόφαση ποῦ ἀπειλεῖ λέγοντας: «ἂν ὑποχωρήσεις, δὲν θὰ ἔχεις τὴν ἐπίδοκμασίαν μου»¹, καὶ «ἂν δεῖς τὸ φονικὸ μαχαίρι νὰ πλησιάζει καὶ δὲν εἰδοποιήσεις τὸν ἀδελφὸ σου, θὰ ζητήσω τὸ αἷμά του ἀπὸ σένα»². Ἐπειδὴ λοιπὸν μὲ τάρασσε ἀφόρητος φόβος, ἀποφάσισα νὰ μιλήσω, χωρὶς νὰ ὑπολογίσω μπροστὰ στὴν ἀλήθειαν τὸ μεγαλεῖο τῶν βασιλέων· γιὰτὶ ἤκουσα τὸν θεοπάτορα Δαβὶδ νὰ λέει, «μιλοῦσα μπροστὰ σὲ βασιλεῖς καὶ δὲν ντρε-

2. Ἰεζ. 36,6-8.

σιλέων καὶ οὐκ ἡσυχυόμην», ἀλλὰ μᾶλλον καὶ μᾶλλον τούτῳ πρὸς
 20 τὸ λέγειν νυττόμενος. Δεινὸν γὰρ βασιλέως λόγος πρὸς ὑπαγωγὴν
 τῶν ὑπηκόων· ὀλίγοι γάρ, ὅσοι τῶν ἀνέκαθεν τῶν βασιλικῶν κα-
 τωλιγώρησαν θεσπισμάτων, ὅσοι τὸν ἐπὶ γῆς βασιλέα βασιλευόμε-
 νον οἶδασιν ἄνωθεν, καὶ ὡς κρατοῦσιν οἱ νόμοι τῶν βασιλέων.

2 Πρῶτον μὲν οὖν ἀπάντων οἶόν τινα τρόπον ἢ θεμέλιον τῷ λο-
 γισμῷ καταπήξας τὴν τῆς ἐκκλησιαστικῆς θεσμοθεσίας συντήρη-
 σιν, δι' ἧς ἡ σωτηρία προσγίνεσθαι πέφυκε, τοῦ λόγου τὴν βαλβίδα
 ἠνέωξα καὶ τοῦτον ὡσπερ ἵππον εὐχάλινον τῆς ἀφειθρίας παρῶρ-
 5 μῆσα. Δεινὸν γὰρ ὄντως ᾤήθη καὶ πέρα δεινῶν τοσοῦτοις τὴν
 Ἐκκλησίαν ἀμαρύσσουσιν προτερήμασι καὶ ταῖς τῶν εὐσεβεστά-
 των ἀνδρῶν ἄνωθεν παραδόσεσιν ὠραῖσθεῖσαν παλινοστεῖν ἐπὶ τὰ
 πτωχὰ στοιχεῖα, φοβουμένην φόβον, οὐ οὐκ ἔστι φόβος, καὶ ὡσπερ
 οὐκ ἐγνωκυῖαν τὸν ὄντως Θεὸν ὑφορᾶσθαι τὸν εἰς εἰδωλολατρίαν
 10 ὀλισθόν καὶ κἂν γοῦν ἐν μικροτάτῳ τῆς τελειότητος λείπεσθαι,
 ὡσπερ τινὰ στιγμὴν ἐπίμωμον ἐν μέσῳ προσώπου λίαν ὠραῖσμέ-
 νου φέρουσαν, τῷ ἀπόσῳ τοῦ παρεγγράμματος τοῦ κάλλους τὸ πᾶν
 λυμαιομένην· οὐ γὰρ μικρὸν τὸ μικρὸν, ὅταν εἰς μέγα ἐκφέρῃ,
 ὅπου γε οὐδὲ μικρὸν τὸ παρεγγάραγμα ἄνωθεν κεκρατηκυῖαν Ἐκ-
 15 κλησίας ἀνατραπῆναι παράδοσιν, οἷα κατεγνωσμένων τῶν προκα-
 θηγησαμένων ἡμᾶς, ὧν ἐχρῆν, ἀναθεωροῦντας τὴν ἀναστροφὴν,
 μιμεῖσθαι τὴν πίστιν.

3 Ἐκλιπαρῶ τοίνυν πρῶτον μὲν τὸν παντοκράτορα Κύριον, ᾧ
 γυμνὰ πάντα καὶ τετραχηλισμένα, πρὸς ὃν ἡμῖν ὁ λόγος, εἰδόντα τῆς
 ταπεινῆς μου γνώμης ἐν τούτῳ τὸ ἀκραιφνὲς καὶ τοῦ σκοποῦ τὸ εἰ-
 λικρινές, δοῦναί μοι λόγον ἐν ἀνοίξει τοῦ στόματός μου καὶ τοῦ νοῦ
 5 τὰς ἡνίας οἰκείαις χερσὶν ἀναδέξασθαι καὶ τοῦτον πρὸς ἑαυτὸν ἐπι-

πόμουνα»³, και μάλιστα κεντριζόμενα από αυτό ακόμα πιο πολύ να μιλήσω. Γιατί είναι φοβερό πράγμα ο λόγος του βασιλιά που καταδυναστεύει τους υπηκόους, και είναι ανέκαθεν λιγότεροι εκείνοι που περιφρόνησαν τα βασιλικά διατάγματα, όσοι δηλαδή γνωρίζουν ότι ο επίγειος βασιλιάς εξουσιάζεται από το Θεό και ότι οι νόμοι είναι ισχυρότεροι των βασιλέων.

- 2 Πριν από όλα, αφού στερέωσα στο λογισμό, σαν σε κάποια καρίνα ή θεμέλιο, τη διαφύλαξη της εκκλησιαστικής παραδόσεως, με την οποία είναι φυσικό να εξασφαλίζεται η σωτηρία, άνοιξα τη βαλβίδα του λόγου και σαν άλογο καλά χαλιναγωγημένο το παρακίνησα να ξεκινήσει από την άφετηρία. Γιατί πραγματικά νόμισα πως είναι πάρα πολύ φοβερό η Έκκλησία που λάμπει με τόσα προτερήματα και είναι στολισμένη με τις θεοδίδακτες παραδόσεις των ευσεβεστάτων πατέρων να επιστρέφει στα φτωχά πράγματα, επειδή φοβάται εκεί που δεν υπάρχει φόβος, και, σαν να μη έχει γνωρίσει τον αληθινό Θεό, να παίρνει τον κατήφορο της ειδωλολατρίας και να εγκαταλείπει την τελειότητα για άσημαντες αφορμές, σαν να έχει ένα μικρό ψεγάδι σ' ένα ωραιότατο πρόσωπο που με την αδιόρατη παρεμβολή του καταστρέφει το σύνολο της όμορφιάς. Γιατί το μικρό δεν είναι μικρό, όταν προξενεί μεγάλο κακό, όπως δεν είναι μικρό ψεγάδι το να ανατραπεί η θεοδίδακτη παράδοση της Έκκλησίας, πράγμα που καταδίκασαν οι προηγούμενοι οδηγοί μας, των οποίων είναι χρέος μας, αφού εξετάσουμε καλά την πολιτεία τους, να μιμούμαστε την πίστη τους⁴.

- 3 Παρακαλώ λοιπόν θερμά πρώτα τον παντοκράτορα Κύριο, μπροστά στον οποίο όλα είναι γυμνά και όλοφάνερα, προς τον οποίο απευθύνεται ο λόγος μου και ο οποίος γνωρίζει στην περίπτωση αυτή την καθαρότητα της ταπεινής μου γνώμης και την ειλικρίνεια του σκοπού μου, να μου δώσει λόγο με το

4. Εβρ. 13,17.

σπάσασθαι, πρὸς ἐνώπιόν τε καὶ εὐθειᾶν τρίβον τὴν ρύμην ποιούμενον, μὴ ἐγκλίνοντα πρὸς τὰ δοκοῦντα δεξιὰ ἢ ἀναφανδὸν ἀριστερὰ γνωριζόμενα, —μεθ' ὃν ἅπαντα τὸν τοῦ Θεοῦ λαόν, τὸ ἔθνος τὸ ἅγιον, τὸ βασιλείον ἱεράτευμα, σὺν τῷ καλῷ ποιμένι τῆς λογικῆς
 10 Χριστοῦ ποιμένης, τῷ τὴν Χριστοῦ ἱεραρχίαν ἐν ἑαυτῷ ὑπογράφοντι, δέξασθαι μου τὸν λόγον μετ' εὐμενείας, μὴ τῷ ἐλαχίστῳ τῆς ἀξίας προσέχοντας ἢ λόγων ἐπιζητοῦντας στροφάς, ἐπεὶ τούτων οὐ παντελῶς, Ἰδρις ὁ πένης ἐγώ, ἀλλὰ τῆς τῶν νοημάτων φροντίσαι δυνάμεως («οὐ γὰρ ἐν λόγῳ ἢ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν, ἀλλ' ἐν
 15 νάμει»)· οὐ γὰρ νικῆσαι σκοπός, ἀλλὰ τῇ ἀληθείᾳ πολεμουμένη χεῖρα ὀρέξαι, τῆς προαιρέσεως ὀρεγούσης χεῖρα δυνάμεως. Ἄρωγόν τοίνυν τὴν ἐνυπόστατον ἐπικεκλημένος ἀλήθειαν, ἐντεῦθεν τοῦ λόγου τὰς ἀρχὰς ποιήσομαι.

4 Οἶδα τὸν ἀψευδῶς εἰπόντα· «Κύριος ὁ Θεός σου Κύριος εἰς ἔστι», καὶ «Κύριον τὸν Θεόν σου προσκυνήσεις καὶ αὐτῷ μόνῳ λατρεύσεις», καὶ «οὐκ ἔσονται σοι θεοὶ ἕτεροι», καὶ «οὐ ποιήσεις γλυπτὸν πᾶν ὁμοίωμα, ὅσα ἐν τῷ οὐρανῷ ἄνω καὶ ὅσα ἐν τῇ γῆ
 5 κάτω», καὶ «αἰσχυνθήτωσαν πάντες οἱ προσκυνοῦντες τοῖς γλυπτοῖς», καὶ «θεοί, οἱ τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν οὐκ ἔποίησαν, ἀπολέσθωσαν», καὶ ὅσα τοιοῦτοτρόπως «πάλαι ὁ Θεὸς λαλήσας τοῖς πατράσιν ἐν τοῖς προφήταις ἐπ' ἐσχάτων ἡμερῶν ἐλάλησεν ἡμῖν ἐν
 10 τῷ μονογενεῖ αὐτοῦ Υἱῷ, δι' οὗ καὶ τοὺς αἰῶνας ἐποίησεν». Οἶδα τὸν εἰπόντα· «αὕτη δέ ἐστιν ἡ αἰώνιος ζωὴ, ἵνα γινώσκουσί σε, τὸν

5. Α' Κορ. 4,20.

6. Δευτ. 6,4.

7. Δευτ. 6,13.

8. Δευτ. 5,7.

9. Δευτ. 5,8.

ἄνοιγμα τοῦ στόματός μου, καὶ ἀφοῦ πάρει στὰ χέρια του τὰ χαλινάρια τοῦ νοῦ μου νὰ τὸν ἀποσπάσει πρὸς τὸν ἑαυτό του, γιὰ νὰ τραβήξω τὸ δρόμο μπροστὰ καὶ ἴσια, χωρὶς νὰ παρεκκλίνω πρὸς ἐκεῖνα ποὺ νομίζονται καλὰ ἢ ὅσα εἶναι γνωστὰ ὡς ὀλότελα ἐσφαλμένα. Ἐπειτα παρακαλῶ ὅλο τὸ λαὸ τοῦ Θεοῦ, τὸ ἔθνος τὸ ἅγιο, τὸ βασιλεῖο ἱεράτευμα, μαζί μὲ τὸν καλὸ ποιμένα τοῦ λογικοῦ ποιμνίου τοῦ Χριστοῦ, ὁ ὁποῖος ἀπεικονίζει στὸν ἑαυτό του τὴν ἱεραρχία τοῦ Χριστοῦ, νὰ δεχθοῦν μὲ ἀγαθὴ διάθεση τὸ λόγο μου, χωρὶς νὰ δίνουν σημασία στὴν ἐλάχιστη ἀξία του, ἢ νὰ ἀναζητοῦν εὐστροφία λόγων, γιὰτὶ σ' αὐτὰ δὲν εἶμαι εἰδήμων ὁ φτωχὸς ἐγώ, ἀλλὰ νὰ ζητοῦν τὴ δύναμη τῶν νοημάτων («γιατὶ ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν δὲν εἶναι θέμα λόγων, ἀλλὰ δυνάμεως»⁵)· ἄλλωστε σκοπὸς μου δὲν εἶναι νὰ νικήσω, ἀλλὰ νὰ ἀπλώσω χέρι στὴν ἀλήθεια ποὺ πολεμεῖται, χέρι δυνάμεως ποὺ τὸ ἀπλώνει ἡ ἀγαθὴ διάθεση. Ἀφοῦ λοιπὸν ἐπικαλέσθηκα ὡς βοηθὸν τὴν ἐνυπόστατη ἀλήθεια, θὰ ἀρχίσω ἀπὸ ἐδῶ τὸ λόγο μου.

- 4 Γνωρίζω ἐκεῖνον ποὺ ἀδιάψευστα εἶπε· «ὁ Κύριος ὁ Θεὸς εἶναι ἓνας Κύριος»⁶, καὶ «τὸν Κύριο τὸ Θεό σου θὰ προσκυνᾷς καὶ μόνο αὐτὸν θὰ λατρεύεις»⁷, καὶ «δὲ θὰ ὑπάρχουν γιὰ σένα ἄλλοι θεοί»⁸, καὶ «δὲ θὰ κατασκευάσεις κανένα γλυπτὸ ὁμοίωμα, ἀπὸ ὅσα ὑπάρχουν ἐπάνω στὸν οὐρανὸ καὶ κάτω στὴ γῆ»⁹, καὶ «νὰ εἶναι ντροπιασμένοι ὅλοι ὅσοι προσκυνοῦν τὰ ἀγάλματα»¹⁰ καὶ «νὰ ἐξαφανισθοῦν οἱ θεοί, ποὺ δὲν δημιούργησαν τὸν οὐρανὸ καὶ τὴ γῆ»¹¹ καὶ ὅλα ὅσα κατὰ τὸν ἴδιο τρόπο «τὰ παλιὰ χρόνια εἶπε ὁ Θεὸς στοὺς πατέρες καὶ στοὺς προφῆτες καὶ στίς τελευταῖες μέρες εἶπε σὲ μᾶς μὲ τὸ μονογενῆ του Υἱό, μὲ τὸν ὁποῖο δημιούργησε καὶ τὸ σύμπαν»¹². Γνωρίζω ἐκεῖνον ποὺ εἶπε· «αὐτὴ εἶναι ἡ αἰώνια ζωὴ, νὰ γνωρίζουν ἐσένα, τὸν μόνο

10. Ψαλμ. 96,7.

11. Ἱερ. 10,11.

12. Ἐβρ. 1,1-2.

μόνον ἀληθινὸν Θεὸν καὶ ὃν ἀπέστειλας Ἰησοῦν Χριστόν». Πιστεύω εἰς ἓνα Θεόν, μίαν τῶν πάντων ἀρχήν, ἀναρχον, ἄκτιστον, ἀνώλεθρον καὶ ἀθάνατον, αἰώνιον καὶ αἰδίου, ἀκατάληπτον, ἀσώματον, ἀόρατον, ἀπερίγραπτον, ἀσχημάτιστον, μίαν ὑπερούσιον οὐ-
 15 σίαν, ὑπέρθρον θεότητα, ἐν τρισὶν ὑποστάσεσι, Πατρὶ καὶ Υἱῷ καὶ ἀγίῳ Πνεύματι, καὶ τούτῳ μόνῳ λατρεύω καὶ τούτῳ μόνῳ προσάγω τὴν τῆς λατρείας προσκύνησιν. Ἐνὶ Θεῷ προσκυνῶ, μὴ θεότητι, ἀλλὰ καὶ τριάδι λατρεύω ὑποστάσεων, Θεῷ Πατρὶ καὶ Θεῷ Υἱῷ σεσαρκωμένῳ καὶ Θεῷ ἀγίῳ Πνεύματι, ἐνὶ Θεῷ.

20 Οὐ προσκυνῶ τῇ κτίσει, παρὰ τὸν κτίσαντα, ἀλλὰ προσκυνῶ τὸν κτίστην κτισθέντα τὸ κατ' ἐμὲ καὶ εἰς κτίσιν ἀταπεινώτως καὶ ἀκαθαιρέτως κατεληλυθότα, ἵνα τὴν ἐμὴν δοξάσῃ φύσιν καὶ θείας κοινωνὸν ἐπεργάσῃται φύσεως. Συμπροσκυνῶ τῷ βασιλεῖ καὶ Θεῷ τὴν ἀλουργίδα τοῦ σώματος οὐχ ὡς ἱμάτιον οὐδ' ὡς τέταρτον
 25 πρόσωπον (ἄπαγε), ἀλλ' ὡς ὁμόθεον χρηματίσασαν καὶ γενομένην, ὅπερ τὸ χριῖσαν, ἀμεταβλήτως· οὐ γὰρ θεότης ἢ φύσις γέγονε τῆς σαρκός, ἀλλ' ὥσπερ ὁ Λόγος σὰρξ ἀτρέπτως ἐγένετο μείνας, ὅπερ ἦν, οὕτω καὶ ἡ σὰρξ Λόγος γέγονεν οὐκ ἀπολέσασα τοῦθ', ὅπερ ἐστὶ, ταυτιζομένη δὲ μᾶλλον πρὸς τὸν Λόγον καθ' ὑπόστασιν. Διὸ
 30 θαρρῶν εἰκονίζω Θεὸν τὸν ἀόρατον οὐχ ὡς ἀόρατον, ἀλλ' ὡς ὄρατον δι' ἡμᾶς γενόμενον μεθέξει σαρκός τε καὶ αἵματος. Οὐ τὴν ἀόρατον εἰκονίζω θεότητα, ἀλλ' εἰκονίζω Θεοῦ τὴν ὀραθεῖσαν σάρκα. Εἰ γὰρ ψυχὴν εἰκονίσαι ἀμήχανον, πόσῳ μᾶλλον Θεὸν τὸν καὶ τῇ ψυχῇ δόντα τὸ ἄυλον;

5 Ἄλλὰ φασιν· Εἶπεν ὁ Θεὸς διὰ Μωσέως τοῦ νομοθέτου· «Κύ-

ἀληθινὸ Θεὸ καὶ τὸν Ἰησοῦ Χριστὸ πού ἐστείλετε»¹³. Πιστεύω σὲ ἓνα Θεό, μιὰ ἀρχὴ τῶν ὄλων, ἀναρχο, ἄκτιστο, ἀφθαρτο καὶ ἀθάνατο, αἰώνιο καὶ ἀίδιο, ἀκατάληπτο, ἀσώματο, ἀόρατο, ἀπερίγραπτο, ἀσχημάτιστο, μιὰ οὐσία ὑπερούσια, ὑπέρθεη θεότητα, σὲ τρεῖς ὑποστάσεις, σὲ Πατέρα καὶ Υἱὸ καὶ ἅγιο Πνεῦμα, καὶ αὐτὸν μόνο λατρεύω καὶ σ' αὐτὸν μόνο προσφέρω τὴ λατρευτικὴ προσκύνηση. Ἐνα Θεὸ προσκυνῶ, μιὰ θεότητα, ἀλλὰ λατρεύω καὶ τρεῖς ὑποστάσεις, Θεὸ Πατέρα καὶ Θεὸ Υἱὸ σαρκωμένο καὶ Θεὸ ἅγιο Πνεῦμα, ἓνα Θεό.

Δὲν προσκυνῶ τὴν κτίση ἀντὶ γιὰ τὸν κτίστη, ἀλλὰ προσκυνῶ τὸν κτίστη πού κτίσθηκε κατὰ τὴν ἀνθρώπινη φύση καὶ κατέβηκε στὴν κτίση χωρὶς νὰ μειωθεῖ καὶ νὰ ἀλλοιωθεῖ, γιὰ νὰ δοξάσει τὴ δική μου φύση καὶ νὰ μὲ κάνει κοινωνὸ τῆς θείας φύσεως¹⁴. Μαζὶ μὲ τὸ βασιλιὰ καὶ Θεὸ προσκυνῶ καὶ τὴν ἀλουργίδα τοῦ σώματος¹⁵, ὄχι σὰν ἐνδύμα οὔτε σὰν τέταρτο πρόσωπο (μακριὰ μιὰ τέτοια βλασφημία), ἀλλὰ ὡς ὁμόθεη πού διετέλεσε καὶ ἐγινε, ὅπως καὶ αὐτὸ τὸ ἴδιο πού τὴν ἐχρῖσε, ἀμετάβλητη. Γιατὶ δὲν ἐγινε θεότητα ἢ φύση τῆς σάρκα, ἀλλὰ ὅπως ἀκριβῶς ὁ Λόγος ἐγινε σάρκα χωρὶς νὰ ὑποστεῖ τροποποίηση καὶ παρέμεινε ὅ,τι ἦταν καὶ πρὶν, ἔτσι καὶ ἡ σάρκα ἐγινε Λόγος χωρὶς νὰ χάσει αὐτὸ ἀκριβῶς πού εἶναι, ταυτιζόμενη βέβαια μὲ τὸ Λόγο κατὰ τὴν ὑπόσταση. Γι' αὐτὸ παίρνω τὸ θάρρος καὶ εἰκονίζω τὸν ἀόρατο Θεό, ὄχι ὡς ἀόρατο, ἀλλὰ ὡς ὄρατὸν πού ἐγινε γιὰ μᾶς προσλαμβάνοντας σάρκα καὶ αἷμα. Δὲν εἰκονίζω τὴν ἀόρατη θεότητα, ἀλλὰ εἰκονίζω τὴ σάρκα τοῦ Θεοῦ πού ἐγινε ὄρατὴ. Γιατί, ἂν εἶναι ἀδύνατο νὰ εἰκονίσεις τὴν ψυχὴ, πόσο μᾶλλον τὸ Θεὸ πού ἔδωσε στὴν ψυχὴ τὴν αὐτὴν ιδιότητα;

5 Ἄλλὰ λένε· εἶπε ὁ Θεὸς μέσω τοῦ νομοθέτη Μωϋσῆ· «τὸν

14. Πρβλ. Β' Πέτρ. 1,4· «ἵνα διὰ τούτων γένησθε θείας κοινωνοὶ φύσεως».

15. Ὁλομέταξο πορφυρὸ βασιλικὸ ἐνδύμα, μὲ τὸ ὁποῖο ἐδῶ ὁ i. πατὴρ παρομοιάζει τὸ ἀνθρώπινο πρόσλημμα τοῦ Υἱοῦ.

ριον τὸν Θεόν σου προσκυνήσεις καὶ αὐτῷ μόνῳ λατρεύσεις», καὶ «οὐ ποιήσεις πᾶν ὁμοίωμα, ὅσα ἐν τῷ οὐρανῷ καὶ ὅσα ἐν τῇ γῆ».

Ἄδελφοί, ὄντως πλανῶνται οἱ μὴ εἰδότες τὰς Γραφάς, οἱ μὴ
 5 εἰδότες, ὡς «τὸ γράμμα ἀποκτένει, τὸ δὲ πνεῦμα ζωοποιεῖ», οἱ μὴ
 ἐρευνῶντες τὸ ὑπὸ τῷ γράμματι κεκρυμμένον πνεῦμα. Πρὸς οὐδὲς ἂν
 ἀξίως εἴποιμι· Ὁ τοῦτο διδάξας ὑμᾶς, διδαξάτω καὶ τὸ ἐπόμενον.
 Μάθε, ὅπως ἐρμηνεύει ὁ νομοθέτης ὡδέ πως ἐν τῷ Δευτερονομίῳ
 λέγων· «καὶ ἐλάλησε Κύριος πρὸς ὑμᾶς ἐκ μέσου τοῦ πυρός·
 10 φωνὴν ρημάτων ὑμεῖς ἤκούσατε καὶ ὁμοίωμα οὐκ εἶδετε, ἀλλ' ἦ
 φωνήν». Καὶ μετ' ὀλίγα· «καὶ φυλάξασθε σφόδρα τὰς ψυχὰς ὑμῶν,
 ὅτι ὁμοίωμα οὐκ εἶδετε ἐν τῇ ἡμέρῃ, ἣ ἐλάλησε Κύριος πρὸς ὑμᾶς
 ἐν Χωρήβ ἐν τῷ ὄρει ἐκ μέσου τοῦ πυρός, μήποτε ἀνομήσητε καὶ
 ποιήσητε ὑμῖν ἑαυτοῖς γλυπτὸν ὁμοίωμα, πᾶσαν εἰκόνα, ἀρσενικοῦ
 15 ἢ θηλυκοῦ, ὁμοίωμα παντὸς κτήνους τῶν ὄντων ἐπὶ τῆς γῆς,
 ὁμοίωμα παντὸς ὀρνέου πτερωτοῦ» καὶ τὰ ἐξῆς· καὶ μετὰ βραχεά·
 «μήποτε ἀναβλέψας εἰς τὸν οὐρανὸν καὶ ἰδὼν τὸν ἥλιον καὶ τὴν
 σελήνην καὶ τοὺς ἀστέρας καὶ πάντα τὸν κόσμον τοῦ οὐρανοῦ πλα-
 νηθεὶς προσκυνήσης αὐτοῖς καὶ λατρεύσης αὐτοῖς».

6 Ὅρα, ὡς εἰς ἔστιν ὁ σκοπός, ὥστε μὴ λατρεῦσαι τῇ κτίσει,
 παρὰ τὸν κτίσαντα, μηδὲ προσάγειν τὴν τῆς λατρείας προσκύνησιν,
 ἀλλ' ἢ μόνῳ τῷ Δημιουργῷ. Διὸ πανταχῇ συνάπτει τῇ προσκυνή-
 σει τὴν λατρείαν· κάλιν γάρ φησιν· «οὐκ ἔσονταί σοι θεοὶ ἕτεροι
 5 πλὴν ἐμοῦ. Οὐ ποιήσεις σεαυτῷ γλυπτόν, οὐδὲ πᾶν ὁμοίωμα, οὐ
 προσκυνήσεις αὐτοῖς οὐδ' οὐ μὴ λατρεύσης αὐτοῖς, ὅτι ἐγὼ εἰμι

16. Δευτ. 6,13.

17. Δευτ. 5,8.

18. Β'. Κορ. 3,6.

Κύριο τὸ Θεό σου νὰ προσκυνᾷς καὶ αὐτὸν μόνο νὰ λατρεύεις»¹⁶ καὶ «νὰ μὴ κατασκευάσεις κανένα ὁμοίωμα ἀπὸ αὐτὰ ποὺ ὑπάρχουν στὸν οὐρανὸ καὶ στὴ γῆ»¹⁷.

Ἄδελφοί, πραγματικὰ πλανιῶνται ὄσοι δὲ γνωρίζουν τὶς Γραφές, ὅτι δηλαδὴ «τὸ γράμμα νεκρώνει, ἐνῶ τὸ πνεῦμα ζωοποιεῖ»¹⁸, ὄσοι δὲν ἐρευνοῦν τὸ πνεῦμα ποὺ κρύβεται κάτω ἀπὸ τὸ γράμμα. Πρὸς αὐτοὺς θὰ ἀξίζε νὰ πῶ· ἐκεῖνος ποὺ σᾶς δίδαξε αὐτό, ἄς σᾶς διδάξει καὶ τὸ ἐπόμενο. Μάθε λοιπὸν ὅτι κάπως ἔτσι τὰ ἐρμηνεύει ὁ νομοθέης στὸ Δευτερονόμιο λέγοντας· «καὶ μίλησε ὁ Κύριος σὲ μᾶς μέσα ἀπὸ τὴ φωτιά· ἀκούσατε τὴ φωνὴ τῶν λόγων, ἀλλὰ δὲν εἶδατε ὁμοίωμα, παρὰ μόνο φωνή»¹⁹. Καὶ λίγο παρακάτω· «καὶ φυλάξτε καλὰ τὶς ψυχές σας, ἐπειδὴ δὲν εἶδατε ὁμοίωμα τὴν ἡμέρα ποὺ σᾶς μίλησε ὁ Κύριος στὸ ὄρος Χωρῆβ μέσα ἀπὸ τὴ φωτιά, γιὰ νὰ μὴ παρανομήσετε καὶ κατασκευάσετε γιὰ τὸν ἑαυτό σας κανένα γλυπτὸ ὁμοίωμα, κανενὸς εἰδους εἰκόνα, κανένα ὁμοίωμα ἀρσενικοῦ ἢ θηλυκοῦ, κανένα ὁμοίωμα ζώου ἀπὸ αὐτὰ ποὺ ὑπάρχουν πάνω στὴ γῆ, κανένα ὁμοίωμα φτερωτοῦ ἀρπακτικοῦ»²⁰ καὶ τὰ λοιπά, καὶ ὕστερα ἀπὸ μερικά· «οὔτε ποτέ, κοιτάζοντας τὸν οὐρανὸ καὶ βλέποντας τὸν ἥλιο καὶ τὸ φεγγάρι καὶ τὰ ἀστέρια καὶ ὅλη τὴν ὁμορφιὰ τοῦ οὐρανοῦ, νὰ παρασυρθεῖς καὶ νὰ τὰ προσκυνήσεις αὐτὰ καὶ νὰ τὰ λατρεύσεις»²¹.

- 6 Βλέπεις πὼς ἓνας εἶναι ὁ σκοπός, νὰ μὴ λατρεύσουν τὴν κτίση ἀντὶ γιὰ τὸν κτίστη, οὔτε νὰ τῆς προσφέρουν λατρευτικὴ προσκύνηση, παρὰ μόνο στὸ δημιουργό. Γι' αὐτὸ παντοῦ συνδυάζει τὴ λατρεία μὲ τὴ προσκύνηση. Λέει λοιπὸν πάλι· «δὲ θὰ ὑπάρχουν γιὰ σένα θεοὶ ἄλλοι ἐκτὸς ἀπὸ μένα. Δὲ θὰ κατασκευάσῃς γιὰ τὸν ἑαυτό σου κανένα γλυπτὸ οὔτε κανένα ὁμοίωμα, δὲν θὰ τὰ προσκυνᾷς αὐτὰ, οὔτε θὰ τὰ λατρεύεις, για-

19. Δευτ. 4,12.

20. Δευτ. 4,15.

21. Δευτ. 4,19.

Κύριος ὁ Θεὸς ὑμῶν»· καὶ πάλιν· «τοὺς βωμοὺς αὐτῶν καθελεῖτε καὶ τὰς στήλας αὐτῶν συντρίψετε καὶ τὰ ἄλση αὐτῶν ἐκκόψετε καὶ τὰ γλυπτὰ τῶν θεῶν αὐτῶν κατακαύσετε πυρί· οὐ γὰρ μὴ προ-
10 σκυνήσητε θεῶ ἑτέρω»· καὶ μετ' ὀλίγα· «καὶ θεοὺς χωνευτοὺς οὐ ποιήσεις σενατῶ».

7 Ὁρᾷ, ὡς τῆς εἰδωλολατρίας ἔνεκα ἀπαγορεύει τὴν εἰκονογραφίαν καὶ ὅτι ἀδύνατον εἰκονίζεσθαι Θεὸν τὸν ἀποσον καὶ ἀπερίγραφτον καὶ ἀόρατον. «Οὐ γὰρ εἶδος αὐτοῦ», φησὶν, «ἑωράκατε», καθὰ καὶ Παῦλος ἐστῶς ἐν μέσῳ τοῦ Ἀρείου πάγου φησὶν· «γένος
5 οὖν ὑπάρχοντες τοῦ Θεοῦ, οὐκ ὀφείλομεν νομίζειν χρυσίῳ ἢ ἀργυρίῳ ἢ λίθῳ, χαράγματι τέχνης καὶ ἐνθυμήσεως ἀνθρώπου, τὸ θεῖον εἶναι ὁμοιον».

8 Ἰουδαίοις μὲν οὖν διὰ τὸ πρὸς εἰδωλολατρίαν εὐόλισθον ταῦτα νενομοθέτητο, ἡμεῖς δέ, θεολογικῶς εἰπεῖν, οἷς ἐδόθη φυγοῦσι τὴν δεισιδαίμονα πλάνην καθαρῶς μετὰ τοῦ Θεοῦ γενέσθαι, ἐπεγνωκό-
σι τὴν ἀλήθειαν καὶ Θεῶ μόνῳ λατρεύειν καὶ τῆς θεογνωσίας κα-
5 ταπλουτῆσαι τὴν τελειότητα καὶ εἰς ἄνδρα καταντῆσαι τέλειον παρελθοῦσι τὴν νηπιότητα, οὐκέτι ὑπὸ παιδαγωγόν ἔσμεν, λαβόντες τὴν διακριτικὴν ἐξίν παρὰ Θεοῦ καὶ εἰδότες, τί τὸ εἰκονιζόμενον καὶ τί τὸ μὴ εἰκόνι περιγραφόμενον. «Οὐ γὰρ εἶδος αὐτοῦ», φησὶν,

22. Δευτ. 5,7-9.

23. Τὰ ἄλση τῶν ἀρχαίων ἀποτελοῦσαν ἱεροὺς χώρους γεμάτους δέντρα ἀφιερωμένους σὲ κάποια θεότητα. Οἱ χώροι αὗτοι συνήθως ἦταν περιφραγμένοι μὲ σημεῖα (σύνορα) ἢ μὲ τεῖχος. Τέτοιο ἄλσος π. χ. πολὺ γνωστὸ εἶναι ἡ ἱερὰ Ἄλτις τῆς Ὀλυμπίας, μέσα στὸ ὁποῖο ὑπῆρχαν ὁ ναὸς τοῦ Ὀλυμπίου Δία, τὸ Ἥραϊο, τὸ Μητρῶο, οἱ ἀνδριάντες τῶν Ὀλυμπιονικῶν, τὸ Πρυτανεῖο, οἱ θησαυροὶ τῶν πόλεων κ.ά. Πρβλ. Π. Παπαευαγγέλου, *Παράδοση καὶ ἐκσυγχρονισμὸς στὴν ἀρχιτεκτονικὴ τῶν Ἐκκλησιῶν*, Θεσ/νίκη 1984, σελ. 15.

τι ἐγὼ εἶμαι ὁ Κύριος ὁ Θεὸς σαφ»²²· καὶ πάλιν «νὰ γκρεμίσετε τοὺς βωμοὺς τοὺς καὶ νὰ θρυμματίσετε τὶς στήλες τοὺς καὶ τὰ ἱερὰ ἄλση τοὺς²³ νὰ τὰ ξεριζώσετε καὶ τὰ ἀγάλματα τῶν θεῶν τοὺς νὰ τὰ κάψετε στὴ φωτιά· γιατί δὲ θὰ προσκυνήσετε ἄλλο θεὸ»²⁴. Καὶ λίγο παρακάτω· «καὶ θεοὺς χυτοὺς δὲ θὰ κάνεις γιὰ τὸν ἑαυτὸ σου»²⁵.

- 7 Βλέπεις ὅτι ἐξαιτίας τῆς εἰδωλολατρίας ἀπαγορεύει τὴν εἰκονογραφία καὶ ὅτι εἶναι ἀδύνατο νὰ εἰκονίζεται ὁ ἄποσος καὶ ἀπερίγραπτος καὶ ἀόρατος Θεός. «Διότι δὲν ἔχετε δεῖ τὴν ὄψη του»²⁶, λέει, ὅπως εἶπε καὶ ὁ Παῦλος ὅταν στάθηκε στὴ μέση τοῦ Ἀρείου Πάγου· «ἀφοῦ λοιπὸν εἴμαστε γενιὰ τοῦ Θεοῦ, δὲν πρέπει νὰ νομίζουμε ὅτι ἡ θεότητα εἶναι ὅμοια μὲ χρυσάφι ἢ μὲ ἀσήμι ἢ μὲ πέτρα, μὲ χάραγμα τῆς τέχνης καὶ τῆς φαντασίας τοῦ ἀνθρώπου»²⁷.
- 8 Ἐπομένως αὐτὰ εἶχαν νομοθετηθεῖ γιὰ τοὺς Ἰουδαίους ποὺ εὐκόλα γλιστροῦσαν πρὸς τὴν εἰδωλολατρία· ἐμεῖς ὅμως, γιὰ νὰ μιλήσουμε θεολογικᾶ, στοὺς ὁποίους δόθηκε ἡ δυνατότητα νὰ ἀποφύγουμε τὴν πλάνη τῆς δεισιδαιμονίας καὶ νὰ πλησιάσουμε καθαρὰ τὸ Θεό, νὰ γνωρίσουμε καλὰ τὴν ἀλήθεια καὶ νὰ λατρεύουμε μόνο τὸ Θεό, νὰ ἀποκτήσουμε τὴν τελειότητα τῆς θεογνωσίας καί, ἀφοῦ ξεφύγουμε ἀπὸ τὴ νηπιακὴ κατάσταση, νὰ φτάσουμε νὰ γίνουμε τέλειοι ἄνδρες²⁸, δὲ βρισκόμαστε πιά κάτω ἀπὸ τὴν κηδεμονία παιδαγωγοῦ²⁹, ἀφοῦ πήραμε ἀπὸ τὸ Θεό τὴ διακριτικὴ ἰκανότητα καὶ γνωρίζουμε τί εἶναι αὐτὸ ποὺ εἰκονίζεται καὶ τί εἶναι αὐτὸ ποὺ δὲν μπορεῖ νὰ περιγραφεῖ μὲ

24. Ἐξ. 34, 13-14. 25. Ἐξ. 34, 17.

26. Ἰω. 5, 37.

27. Πράξ. 17, 29.

28. Ἐφ. 4, 13.

29. Γαλ. 3, 25.

«έωράκατε». Βαβαὶ τῆς σοφίας τοῦ νομοθέτου. Πῶς εἰκονισθήσε-
 10 ται τὸ ἀόρατον; πῶς εἰκασθήσεται τὸ ἀνεῖκαστον; πῶς γραφήσεται
 τὸ ἄποσον καὶ ἀμέγεθες καὶ ἀόριστον; πῶς ποιωθήσεται τὸ ἀνείδε-
 ον; πῶς χρωματουργηθήσεται τὸ ἀσῶματον;

Τί οὖν τὸ αἰνιγματικῶς μνηνόμενον; Δῆλον ὡς, ὅταν ἴδῃς διὰ
 σὲ γενόμενον ἄνθρωπον τὸν ἀσῶματον, τότε δράσεις τῆς ἀνθρωπί-
 15 νης μορφῆς τὸ ἐκτύπωμα· ὅταν ὁρατὸς σαρκὶ ὁ ἀόρατος γένηται,
 τότε εἰκονίσεις τὸ τοῦ ὁραθέντος ὁμοίωμα· ὅτε ὁ ἀσῶματος καὶ
 ἀσχημάτιστος ἄποσός τε καὶ ἀπῆλικος καὶ ἀμεγέθης ὑπεροχῆ τῆς
 ἑαυτοῦ φύσεως ὁ ἐν μορφῇ Θεοῦ ὑπάρχων μορφήν δούλου λαβὼν
 ταύτη συσταλῆ πρὸς ποσότητά τε καὶ πηλικότητα καὶ χαρακτῆρα
 20 περίθηται σῶματος, τότε ἐν πίναξί χάραττε καὶ ἀνατίθει πρὸς θεω-
 ρίαν τὸν ὁραθῆναι καταδεξάμενον. Χάραττε τούτου τὴν ἄφατον
 συγκατάβασιν, τὴν ἐκ Παρθένου γέννησιν, τὴν ἐν Ἰορδάνῃ βάπτι-
 σιν, τὴν ἐν Θαβῶρ μεταμόρφωσιν, τὰ πάθη τὰ τῆς ἀπαθείας πρό-
 ξενα, τὰ θαύματα, τὰ τῆς θείας αὐτοῦ σύμβολα φύσεως δι' ἐνεργ-
 25 γείας σαρκὸς ἐνεργεῖα θεία πραττόμενα, τὸν σταυρὸν τὸν σωτήριον,
 τὴν ταφήν, τὴν ἀνάστασιν, τὴν εἰς οὐρανοὺς ἀνοδὸν. Πάντα γράφε
 καὶ λόγῳ καὶ χρῶμασι.

Μὴ φοβοῦ, μὴ δέδιθι· οἶδα διαφορὰν προσκυνήσεων. Προσε-
 κύνησέ ποτε Ἀβραὰμ τοῖς υἱοῖς Ἐμμῶρ, ὅτε τὸ σπήλαιον τὸ δι-
 30 πλοῦν εἰς τάφου κληρὸν ὠνήσατο, ἀνδράσιν ἀσεβέσι καὶ ἀγνωσίαν
 νοσοῦσι Θεοῦ. Προσεκύνησεν Ἰακώβ Ἡσαῦ τῷ ἀδελφῷ καὶ Φα-
 ραὼ ἀνδρὶ Αἰγυπτίῳ, ἀλλὰ μὴν καὶ ἐπὶ τὸ ἄκρον τῆς ράβδου προ-

30. Ἰω. 5,37.

31. Φίλ. 2,6.

32. Γεν. 23,7-12. Πράξ. 7,16.

εικόνα. Γιατί λέει: «δὲν ἔχετε δεῖ τὴν ὄψη του»³⁰. Πόσο μεγάλη εἶναι ἡ σοφία τοῦ νομοθέτη! Πῶς νὰ εἰκονισθεῖ τὸ ἀόρατο; πῶς νὰ παρασταθεῖ τὸ ἀπερίγραπτο; πῶς νὰ ζωγραφισθεῖ αὐτὸ ποὺ δὲν ἔχει ποσότητα, ὄγκο καὶ ὄρια; πῶς νὰ ἀποδοθεῖ ὁ χαρακτήρας αὐτοῦ ποὺ δὲν ἔχει μορφή; πῶς νὰ παρασταθεῖ μὲ χρώματα τὸ ἀσώματο;

Τί εἶναι λοιπὸν αὐτὸ ποὺ ἀποκαλύπτεται μὲ αἰνιγματικὸ τρόπο; Εἶναι φανερὸ πῶς λέει: Ὅταν βλέπεις ὁ ἀσώματος νὰ γίνεται ἄνθρωπος γιὰ σένα, τότε μπορεῖς νὰ κάνεις τὴν εἰκόνα τῆς ἀνθρώπινης μορφῆς· ὅταν ὁ ἀόρατος γίνεται ὄρατος κατὰ τὴ σάρκα, τότε νὰ ἀπεικονίσεις τὸ ὁμοίωμα αὐτοῦ ποὺ φανερώθηκε· ὅταν ὁ ἀσώματος καὶ ἀσχημάτιστος καὶ ἄποσος καὶ ἄπειρος καὶ πέρα ἀπὸ κάθε μέγεθος μὲ τὴν ὑπεροχὴ τῆς φύσεώς του, αὐτὸς πού, «ἐνῶ ὑπάρχει μὲ μορφή Θεοῦ»³¹, παίρνοντας μορφή δούλου, μὲ αὐτὴ τὴ μορφή περιορίζεται σὲ ὄρια ποσοῦ καὶ μέτρου καὶ ἀποκτᾷ χαρακτηριστικὰ σώματος, τότε σχεδιάζετον σὲ πίνακες καὶ βάλε τον νὰ τὸν βλέπουν, αὐτὸν ποὺ καταδέχτηκε νὰ γίνεῖ ὄρατος. Ζωγράφιζε τὴν ἀνέκφραστη συγκατάβασή του, τὴ γέννησή του ἀπὸ τὴν Παρθένο, τὴ βάπτισή του στὸν Ἰορδάνη, τὴ μεταμόρφωσή του στὸ Θαβώρ, τὰ πάθη του ποὺ παρέχουν ἀπάθεια, τὰ θαύματα, τὰ σύμβολα τῆς θείας φύσεώς του, τὰ ὅποια πραγματοποιοῦνται μὲ θεϊκὴ ἐνέργεια μέσα ἀπὸ τὴν ἐνέργεια τῆς σάρκας, τὸ σωτήριο σταυρό, τὴν ταφή, τὴν ἀνάσταση, τὴν ἀνάληψη στοὺς οὐρανοὺς. Ὅλα νὰ τὰ ἱστορεῖς μὲ λόγο καὶ μὲ χρώματα.

Μὴ φοβᾶσαι, μὴ διστάξεις· γνωρίζω τὴ διαφορὰ ποὺ ὑπάρχει ἀνάμεσα στὴ μιὰ προσκύνηση ἀπὸ τὴν ἄλλη. Κάποτε ὁ Ἀβραάμ προσκύνησε τοὺς υἱοὺς τοῦ Ἐμμώρ³², ὅταν ἀγόρασε τὴ διπλὴ σπηλιά γιὰ νὰ τὴ χρησιμοποιοῦσε ὡς τάφο, ἄνδρες ἀσεβεῖς ποὺ εἶχαν ἄγνοια τοῦ ἀληθινοῦ Θεοῦ. Ὁ Ἰακώβ προσκύνησε τὸν ἀδελφὸ του Ἡσαῦ³³ καὶ τὸν Φαραῶ³⁴, ἄνδρα Αἰγύπτου,

33. Γεν. 33,3.

34. Γεν. 47,7.

σεκύνησε· προσεκύνησαν μὲν, ἀλλ' οὐκ ἐλάτρευσαν. Προσεκύνησαν Ἰησοῦς ὁ τοῦ Ναυῆ καὶ Δανιὴλ ἀγγέλω Θεοῦ, ἀλλ' οὐκ ἐλά-
 35 τρευσαν. Ἔτερον γὰρ ἐστὶν ἡ τῆς λατρείας προσκύνησις καὶ ἕτερον ἡ ἐκ τιμῆς προσαγομένη τοῖς κατὰ τι ἀξίωμα ὑπερέχουσι.

9 Ἀλλ' ἐπειδὴ περὶ εἰκόνας ὁ λόγος καὶ προσκυνήσεως, φέρε τὸν περὶ τούτων λόγον διευκρινήσωμεν. Εἰκὼν μὲν οὖν ἐστὶν ὁμοίωμα χαρακτηρίζον τὸ πρωτότυπον μετὰ τοῦ καὶ τινα διαφορὰν ἔχει πρὸς αὐτό· οὐ γὰρ κατὰ πάντα ἡ εἰκὼν ὁμοιοῦται πρὸς τὸ ἀρχέτυ-
 5 πον. Εἰκὼν τοίνυν ζῶσα, φυσικὴ καὶ ἀπαράλλακτος τοῦ ἀοράτου Θεοῦ ὁ Υἱὸς ὄλον ἐν ἑαυτῷ φέρων τὸν Πατέρα, κατὰ πάντα ἔχων τὴν πρὸς αὐτὸν ταυτότητα, μόνῳ δὲ διαφέρων τῷ αἰτιατῷ. Αἰτιον μὲν γὰρ φυσικὸν ὁ Πατήρ, αἰτιατὸν δὲ ὁ Υἱός· οὐ γὰρ Πατήρ ἐξ Υἱοῦ, ἀλλὰ Υἱὸς ἐκ Πατρός. Ἐξ αὐτοῦ γὰρ, εἰ καὶ μὴ μετ' αὐτὸν
 10 ἔχει τὸ εἶναι, ὅπερ ἐστὶν ὁ γεννήσας Πατήρ.

10 Εἰσὶ δὲ καὶ ἐν τῷ Θεῷ εἰκόνες καὶ παραδείγματα τῶν ὑπ' αὐτοῦ ἐσομένων, τουτέστιν ἡ βουλὴ αὐτοῦ ἡ προαιώνιος καὶ δεῖ ὡσαύτως ἔχουσα. Ἄτρεπτον γὰρ τὸ θεῖον κατὰ πάντα, καὶ οὐκ ἐστὶν ἐν αὐτῷ μεταβολὴ ἢ τροπῆς ἀποσκίασμα. Ταύτας τὰς εἰκό-
 5 νας καὶ τὰ παραδείγματα προορισμούς φησιν ὁ ἅγιος Διονύσιος, ὁ πολὺς τὰ θεῖα καὶ μετὰ Θεοῦ τὰ περὶ Θεοῦ διασκεψάμενος. Ἐν γὰρ τῇ βουλῇ αὐτοῦ ἐχαρακτηρίζετο καὶ εἰκονίζετο πάντα τὰ ὑπ' αὐτοῦ προωρισμένα καὶ ἀπαραβάτως ἐσόμενα πρὶν γενέσεως αὐτῶν,

35. Γεν. 47,31 καὶ Ἑβρ. 7,21.

36. Ἰησ. 5,14.

ἀλλὰ προσκύνησε ἀκόμα καὶ τὴν ἄκρη τοῦ μπαστουνιοῦ τοῦ Ἰωσήφ³⁵. ὁμοῦς προσκύνησαν, ἀλλὰ δὲν λάτρευσαν. Προσκύνησαν καὶ ὁ Ἰησοῦς τοῦ Ναυῆ³⁶ καὶ ὁ Δανιήλ³⁷ ἄγγελο τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ δὲν τὸν λάτρευσαν. Γιατὶ ἄλλο πρᾶγμα εἶναι ἢ λατρευτικὴ προσκύνηση καὶ ἄλλο ἐκείνη πού προσφέρεται τιμητικὰ σ' ἐκείνους πού ὑπερέχουν σὲ κάποιο ἀξίωμα.

9 Ἀλλὰ ἐπειδὴ μιᾶμε γιὰ τὴν εἰκόνα καὶ τὴν προσκύνηση, ἃς κάνουμε γι' αὐτὰ μερικὲς διευκρινίσεις. Ἡ εἰκόνα λοιπὸν εἶναι ὁμοίωμα πού φέρει τὰ χαρακτηριστικὰ τοῦ πρωτοτύπου, μὲ κάποια διαφορὰ ὁμοῦς πρὸς αὐτό. Γιατὶ ἡ εἰκόνα δὲν εἶναι ὁμοια ἐξ ὀλοκλήρου πρὸς τὸ ἀρχέτυπο. Εἰκόνα λοιπὸν ζωντανή, φυσικὴ καὶ ἀπαράλλακτη τοῦ ἀόρατου Θεοῦ³⁸ εἶναι ὁ Υἱός, ὁ ὁποῖος φέρει στὸν ἑαυτό του ὀλόκληρο τὸν Πατέρα καὶ ταυτίζεται ἐξ ὀλοκλήρου πρὸς αὐτόν, διαφέροντας μόνο ὡς πρὸς τὸ αἰτιατό. Γιατὶ αἴτιο φυσικὸ εἶναι ὁ Πατέρας, ἐνῶ αἰτιατό ὁ Υἱός· ἐπειδὴ δὲν προέρχεται ὁ Πατέρας ἀπὸ τὸν Υἱό, ἀλλὰ ὁ Υἱός ἀπὸ τὸν Πατέρα. Ἀπὸ αὐτὸν ἐξᾴλλου ἔχει τὴν ὑπαρξή, ἃν καὶ ὄχι ὕστερα ἀπὸ αὐτόν, πρᾶγμα πού σημαίνει τὸν γεννήτορα Πατέρα.

10 Ὑπάρχουν ὁμοῦς καὶ στὸ Θεὸ εἰκόνες καὶ παραδείγματα, ὅσων πρόκειται νὰ γίνουν ἀπὸ αὐτόν, δηλαδὴ ἡ προαιώνια καὶ πάντοτε ἀμετάβλητη βούλησή του. Γιατὶ τὸ θεῖο εἶναι κατὰ πάντα ἄτρεπτο καὶ δὲν ὑπάρχει σ' αὐτὸ καμμιά μεταβολὴ ἢ σκιά μετατροπῆς³⁹. Αὐτὲς τίς εἰκόνες καὶ τὰ παραδείγματα ὀνομάζει προορισμοὺς ὁ ἅγιος Διονύσιος, ὁ σπουδαῖος γνώστης τῶν θείων πραγμάτων, ὁ ὁποῖος μαζί μὲ τὸ Θεὸ μελέτησε τὰ σχετικὰ μὲ τὸ Θεὸ πράγματα. Γιατὶ στὴ βούληση τοῦ Θεοῦ ἦταν ἀποτυπωμένα καὶ ἀπεικονισμένα ὅλα ὅσα εἶχαν προορισθεῖ ἀπὸ αὐτόν, πρὶν ἀπὸ τὴ δημιουργία, καὶ θὰ γίνονταν ὀπωσδήποτε,

37. Δαν. 8,17.

38. Κολ. 1,15.

39. Ἰακ. 1,17.

ὡσπερ, εἴ τις βούλοιοτο οἰκοδομῆσαι οἶκον, ἀνατυποῖ καὶ εἰκονίζει
10 πρῶτον τὸ σχῆμα κατὰ διάνοιαν.

11 Εἶτα πάλιν εἰκόνες εἰσὶ τῶν ἀοράτων καὶ ἀτυπώτων, σωματι-
κῶς τυπουμένων πρὸς ἀμυδρὰν κατανόησιν. Καὶ γὰρ ἡ θεία Γραφή
τύπους Θεῶ καὶ ἀγγέλοις περιτίθησι καὶ τὴν αἰτίαν διδάσκων ὁ αὐ-
τὸς θεῖος ἀνὴρ φησιν, ὅτι μὲν γὰρ εἰκότως προβέβληνται τῶν ἀτυ-
5 πώτων οἱ τύποι καὶ τὰ σχήματα τῶν ἀσχηματίστων, οὐ μόνην αἰ-
τίαν φαίη τις εἶναι τὴν καθ' ἡμᾶς ἀναλογίαν ἀδυνατοῦσαν ἀμέσως
ἐπὶ τὰς νοητὰς ἀνατείνεσθαι θεωρίας καὶ δεομένην οἰκείων καὶ
συμφυῶν ἀναγωγῶν. Εἰ τοίνυν τῆς ἡμῶν προνοῶν ἀναλογίας ὁ
θεῖος λόγος πάντοθεν τὸ ἀνατατικὸν ἡμῖν ποριζόμενος καὶ τοῖς
10 ἀπλοῖς καὶ ἀτυπώτοις τύπους τινὰς περιτίθησι, πῶς μὴ εἰκονίσει
τὰ σχήμασι μεμορφωμένα κατὰ τὴν οἰκείαν φύσιν καὶ ποθούμενα
μὲν, διὰ δὲ τὸ μὴ παρεῖναι ὀραῖσθαι μὴ δυνάμενα; Διὰ γὰρ τῆς αἰ-
σθήσεως φαντασία τις συνίσταται ἐν τῇ ἐμπροσθίῳ κοιλίᾳ τοῦ ἐγ-
κεφάλου καὶ οὕτω τῷ κριτικῷ παραπέμπεται καὶ τῇ μνήμῃ ἐνθη-
15 σαυρίζεται. Φησὶ γοῦν καὶ ὁ θεορρήμων Γρηγόριος, ὅτι πολλὰ κά-
μνων ὁ νοῦς ἐκβῆναι τὰ σωματικὰ πάντα ἀδυνατεῖ· ἀλλὰ καὶ «τὰ
ἀόρατα τοῦ Θεοῦ ἀπὸ κτίσεως κόσμου τοῖς ποιήμασι νοούμενα κα-
θοραῖται». Ὅρωμεν γὰρ εἰκόνας ἐν τοῖς κτίσμασι μνηνούσας ἡμῖν
ἀμυδρῶς τὰς θείας ἐμφάσεις· ὡς ὅτε λέγομεν τὴν ἁγίαν Τριάδα,
20 τὴν ὑπεράρχιον, εἰκονίζεσθαι δι' ἡλίου καὶ φωτὸς καὶ ἀκτίνος· ἢ
πηγῆς ἀναβλυσούσης καὶ πηγαζομένου νάματος καὶ προχοῆς· ἢ νοῦ

40. Διονυσίου Ἀρεοπαγίτου, *Περὶ θείων ὀνομάτων*, P. G. 3,824C.

41. Διονυσίου Ἀρεοπαγίτου, *Περὶ τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἱεραρχίας*, P G. 3,
372.

ἀκριβῶς ὅπως κάποιος πού θέλει νά κτίσει ἕνα σπίτι, συλλαμβάνει πρῶτα καί ζωγραφίζει τὸ σχέδιο στοῦ μυαλό του⁴⁰.

- 11 Ὑπάρχουν ἐπίσης καί εἰκόνες τῶν ἀοράτων καί ἀτυπῶτων πραγμάτων, τὰ ὅποια ἀποτυπώνονται σωματικά γιά νά κατανοηθοῦν ἀμυδρά. Ἄλλωστε καί ἡ θεία Γραφή παρουσιάζει τὸ Θεοῦ καί τοὺς ἀγγέλους μὲ τύπους, καί ὁ ἴδιος θεῖος ἄνδρας⁴¹, ἐρμηνεύοντας τὴν αἰτία αὐτοῦ τοῦ πράγματος, λέει ὅτι δικαιολογημένα προβάλλονται οἱ τύποι τῶν ἀτυπῶτων καί τὰ σχήματα τῶν ἀσχηματίστων, χωρὶς νά ἰσχυρίζεται κανεὶς ὅτι μόνη αἰτία εἶναι ἡ δικὴ μας ἀναλογία πού δὲν μπορεῖ νά ἀνάγεται ἄμεσα πρὸς τὶς νοητὲς θεωρίες καί ἔχει ἀνάγκη ἀπὸ γνώριμες καί προσαρμωσμένες στὴ φύση μας ἀναγωγές. Ἀφοῦ λοιπὸν ὁ θεῖος Λόγος, φροντίζοντας γιά τὴ δικὴ μας ἀναλογία καί θέλοντας ἀπὸ παντοῦ νά βοηθήσει τὴν ἀναγωγικὴ μας ἱκανότητα, παρουσιάζει ἀκόμα καί τὰ ἀπλᾶ καί ἀτύπωτα μὲ κάποιους τύπους, πῶς νά μὴ ἐξεικονίσει αὐτὰ πού ἔχουν πάρει σχήματα ἀνάλογα πρὸς τὴ δικὴ μας φύση καί τὰ ποθοῦμε βέβαια, ἀλλὰ δὲν μποροῦμε νά τὰ δοῦμε ἐπειδὴ δὲν εἶναι ὁρατὰ; Γιατὶ μὲ τὴν αἴσθησι σχηματίζεται κάποια εἰκόνα στοῦ μπροστινοῦ μέρους τοῦ ἐγκεφάλου καί ἀπὸ ἐκεῖ διοχετεύεται στὴ λειτουργία τῆς κρίσης καί ἀποθηκεύεται στὴ μνήμη. Καί ὁ θεολόγος Γρηγόριος λέει ὅτι, ἂν καί καταβάλλει πολλὰ προσπάθειες ὁ νοῦς, ἀδυνατεῖ νά βγεῖ ἔξω ἀπὸ τὰ σωματικὰ ὄρια⁴². ἀλλὰ καί «τὰ ἀόρατα τοῦ Θεοῦ, ἀπὸ τότε πού δημιουργήθηκε ὁ κόσμος, γίνονται ὁρατὰ κατανοούμενα μὲσω τῶν δημιουργημάτων»⁴³. Γιατὶ βλέπουμε στὰ κτίσματα εἰκόνες οἱ ὅποιες μᾶς φανερώνουν ἀμυδρά τὶς θεῖες ἀνταυγίες· ὅπως δταν λέμε ὅτι ἡ ἅγια Τριάδα, ἡ ὑπεράρχεια, εἰκονίζεται μὲ τὸν ἥλιο καί τὸ φῶς καί τὶς ἀκτῖνες· ἢ μὲ τὴν πηγὴ πού ἀναβλύζει καί μὲ τὸ νάμα πού πηγάζει καί μὲ τὴ ροή· ἢ μὲ

42. Γρηγορίου Θεολόγου, *Λόγος 28*, P. G. 36, 44A.

43. Ρωμ. 1,20.

καὶ λόγου καὶ πνεύματος τοῦ καθ' ἡμᾶς, ἡ ρόδου φυτοῦ καὶ ἀνθους καὶ εὐωδίας.

12 Πάλιν εἰκὼν λέγεται τῶν ἐσομένων αἰνιγματωδῶς σκιαγραφοῦσα τὰ μέλλοντα, ὡς ἡ κιβωτὸς τὴν ἀγίαν Παρθένον καὶ Θεοτόκον καὶ ἡ ράβδος καὶ ἡ στάμνος, καὶ ὡς ὁ ὄφις τὸν τὸ δῆγμα διὰ σταυροῦ καταργήσαντα τοῦ ἀρχεκάκου ὄφεως, ἡ τε θάλασσα, τὸ
5 ὕδωρ καὶ ἡ νεφέλη τὸ τοῦ βαπτίσματος Πνεῦμα.

13 Πάλιν εἰκὼν λέγεται τῶν γεγονότων ἡ κατὰ τινος θαύματος μνήμην ἢ τιμῆς ἢ αἰσχύνης ἢ ἀρετῆς ἢ κακίας πρὸς τὴν εἰς ὕστερον τῶν θεωμένων ὠφέλειαν, ὡς ἂν τὰ μὲν κακὰ φεύγωμεν, τὰς δὲ ἀρετὰς ζηλώσωμεν. Διπλῆ δὲ αὕτη διὰ τε λόγου ταῖς βίβλοις ἐγ-
5 γραφομένου, ὡς ὁ Θεὸς τὸν νόμον ταῖς πλαξίν ἐνεκόλαψε καὶ τοὺς τῶν θεοφιλῶν ἀνδρῶν βίους ἀναγράφτους γενέσθαι προσέταξε, καὶ διὰ θεωρίας αἰσθητῆς, ὡς τὴν στάμνον καὶ τὴν ράβδον ἐν τῇ κιβωτῷ τεθῆναι προσέταξεν εἰς μνημόσυνον. Οὕτω καὶ νῦν τὰς εἰκόνας τῶν γεγονότων καὶ τὰς ἀρετὰς διαγράφομεν. Ἡ τοίνυν πᾶσαν
10 εἰκόνα ἀνελε καὶ ἀντινομοθέτει τῷ ταύτας προστάξαντι γενέσθαι, ἡ ἐκάστην δέχου κατὰ τὸν ἐκάστη πρέποντα λόγον καὶ τρόπον.

Εἰπόντες τοίνυν τοὺς τῆς εἰκόνης τρόπους, εἴπωμεν καὶ περὶ προσκυνήσεως.

14 Ἡ προσκύνησις ὑποπτώσεως καὶ τιμῆς ἐστὶ σύμβολον. Καὶ

44. Ἐβρ. 10,1 καὶ Κολ. 2,17 «ἃ ἐστὶ σκιά τῶν μελλόντων».

45. Ἐξ. 25,9 ἔ.

46. Ἀριθμ. 17, 23–25.

47. Ἐξ. 16,33–34.

48. Ἀριθμ. 21,8–9 καὶ Ἰω. 3,14.

49. Ἡ Ἐρυθρὰ θάλασσα κατὰ τὴν ἐξοδο τῶν Ἰσραηλιτῶν ἀπὸ τὴν Αἴγυπτο. Ἐξ. 14,15 ἔ.

τὸ δικό μας νοῦ καὶ τὸ λόγο καὶ τὸ πνεῦμα, ἢ μὲν τὴν τριανταφυλλιά, τὸ τριαντάφυλλο καὶ τὴν εὐωδιά.

12 Εἰκόνα ἐπίσης λέγεται καὶ ἐκείνη ποῦ σκιαγραφεῖ συμβολικά ὅσα θὰ γίνουιν στὸ μέλλον⁴⁴, ὅπως ἡ κιβωτὸς⁴⁵ καὶ ἡ ράβδος⁴⁶ καὶ ἡ στάμνα⁴⁷ συμβολίζουιν τὴν ἀγία Παρθένο καὶ Θεοτόκο, καὶ ὅπως τὸ φίδι⁴⁸ συμβολίζει ἐκεῖνον ποῦ μὲ τὸ σταυρὸ κατάργησε τὸ δάγκωμα τοῦ ἀρχέκακου φιδιοῦ, καὶ ἡ θάλασσα⁴⁹, τὸ νερὸ καὶ ἡ νεφέλη⁵⁰ τὸ πνεῦμα τοῦ βαπτίσματος⁵¹.

13 Ἀκόμα, εἰκόνα λέγεται τῶν γεγονότων ἢ μνήμη ἑνὸς θαύματος ἢ κάποιας τιμῆς ἢ αἰσχύνης ἢ ἀρετῆς ἢ κακίας, γιὰ τὴ μέλλοντική ὠφέλεια τῶν θεατῶν, μὲ σκοπὸ νὰ ἀποφεύγουμε τὰ κακὰ καὶ νὰ μιμηθοῦμε τὶς ἀρετές. Ἡ εἰκόνα αὐτὴ γίνεται μὲ δύο τρόπους, μὲ τὸ λόγο ποῦ γράφεται στὰ βιβλία, ὅπως ὁ Θεὸς χάραξε τὸν νόμο στὶς πλάκες⁵², καὶ ἔδωσε ἐντολὴ νὰ ἀναγραφοῦν οἱ βίοι τῶν θεοφιλῶν ἀνδρῶν, καὶ μὲ αἰσθητὴ θέα, ὅπως ἔδωσε ἐντολὴ νὰ τοποθετηθοῦν μέσα στὴν κιβωτὸ ἢ στάμνα καὶ ἡ ράβδος γιὰ ἀνάμνηση. Ἔτσι καὶ ἐμεῖς τώρα παριστάνουμε τὶς εἰκόνες τῶν γεγονότων καὶ τὶς ἀρετές. Ἡ ἐξαφάνισε λοιπὸν κάθε εἰκόνα καὶ θέσπιζε νόμους ἀντίθετους πρὸς ἐκεῖνον ποῦ πρόσταξε νὰ γίνονται οἱ εἰκόνες, ἢ νὰ δέχεσαι κάθε εἰκόνα σύμφωνα μὲ τὸ λόγο καὶ τὸν τρόπο ποῦ ταιριάζει στὴν κάθε μιά.

Ἀφοῦ λοιπὸν ἀναφέραμε τοὺς τρόπους τῆς εἰκόνας, ὡς μιλήσουμε καὶ γιὰ τὴν προσκύνηση.

14 Ἡ προσκύνηση εἶναι σύμβολο ταπεινώσεως καὶ τιμῆς.

50. Ἐξ. 14,19.

51. Α΄ Κορ. 10,1-4. Στὸν κανόνα καὶ τοὺς οἴκους τοῦ Ἀκαθίστου ὕμνου ἔχουμε ἀριστοτεχνικὴ ἀναφορὰ στὰ γεγονότα ποῦ ἀναφέρει ἐδῶ ὁ ἱερὸς Δαμασκηνὸς καὶ στὴ σχέση τους ὡς προεικονίσεων τῶν προσώπων καὶ γεγονότων τῆς Καινῆς Διαθήκης.

52. Ἐξ. 34,28.

ταύτης δὲ διαφόρους ἔγνωμεν τρόπους· πρώτην τὴν κατὰ λατρείαν, ἣν προσάγομεν μόνῳ τῷ φύσει προσκυνητῷ Θεῷ. Ἐπειτα τὴν διὰ τὸν φύσει προσκυνητὸν Θεὸν προσαγομένην τοῖς αὐτοῦ φίλοις τε 5 καὶ θεράπουσιν, ὡς τῷ ἀγγέλῳ Ἰησοῦς ὁ τοῦ Ναυῆ καὶ Δανιὴλ προσεκύνησαν, ἢ τοῖς Θεοῦ τόποις, ὡς φησὶν ὁ Δαυὶδ· «προσκυνήσωμεν εἰς τὸν τόπον, οὗ ἔστησαν οἱ πόδες αὐτοῦ», ἢ τοῖς αὐτοῦ ἀναθήμασιν, ὡς ἅπας Ἰσραὴλ τῇ σκηνῇ προσεκύνει καὶ τῷ ἐν Ἱερουσαλὴμ ναῷ κύκλῳ ἐστῶτες καὶ πρὸς αὐτὸν ἀπανταχόθεν προ- 10 σκυνούντες εἰσέτι καὶ νῦν, ἢ τοῖς ὑπ' αὐτοῦ χειροτονηθεῖσιν ἄρχουσιν, ὡς Ἰακώβ τῷ τε Ἡσαῦ ὡς προγενεστέρῳ ἀδελφῷ ὑπὸ Θεοῦ γενομένῳ καὶ Φαραὼ ὑπὸ Θεοῦ χειροτονηθέντι ἄρχοντι καὶ τῷ Ἰωσήφ οἱ αὐτοῦ ἀδελφοί. Οἶδα καὶ κατὰ τιμὴν τὴν πρὸς ἀλλήλους προσαγομένην προσκύνησιν, ὡς Ἀβραὰμ τοῖς υἱοῖς Ἐμμώρ. Ἦ τοίνυν 15 πᾶσαν προσκύνησιν ἀνελε, ἢ πάσας δέχου μετὰ τοῦ ὀφείλοντος λόγου καὶ τρόπου.

15 Λέγει μοι ἐρωτῶντι· Εἷς Θεὸς ὁ Θεός; Ναί, φήσεις, ὡς ἐμοιγε δοκεῖ, εἷς νομοθέτης. Τί οὖν νομοθετεῖ τὰ ἐναντία; Οὐ γὰρ ἔξω τῆς κτίσεως τὰ χερουβίμ. Τί οὖν προστάττει χερουβίμ γλυπτὰ ἀνθρώπων χερσὶν τεκταινόμενα σκιάζειν τὸ ἰλαστήριον; Ἦ δῆλον, ὡς 5 Θεοῦ μὲν ὡς ἀπεριγράπτου καὶ ἀνεικάστου ποιεῖν εἰκόνα ἀμήχανον ἢ τινος ὡς Θεοῦ, ἵνα μὴ ὡς Θεὸς λατρευομένη προσκυνῆται ἢ κτίσις. Τῶν δὲ χερουβίμ ὡς περιγραπτῶν καὶ τῷ θείῳ θρόνῳ δουλοπρεπῶς παρεστώτων τὴν εἰκόνα προστάττει ποιεῖν δουλοπρεπῶς

53. Ἰησ. Ναυῆ 5,14.

54. Δαν. 8,17.

55. Ψαλμ. 131,7.

56. Γεν. 33,3.

57. Γεν. 47,7.

Ἄλλα καὶ αὐτῆς γνωρίσαμε διάφορες μορφές· πρώτη τῆ λατρευτικῆ προσκύνηση πού προσφέρουμε μόνο στὸν κατὰ φύση προσκυνητὸ Θεό. Ἐπειτα τὴν προσκύνηση πού, ἐξαιτίας τοῦ κατὰ φύση προσκυνητοῦ Θεοῦ, προσφέρουμε στοὺς φίλους καὶ τοὺς λειτουργοὺς του, ὅπως ὁ Ἰησοῦς τοῦ Ναυῆ⁵³ καὶ ὁ Δαβιὴλ⁵⁴ προσκύνησαν τὸν ἄγγελο, ἢ στοὺς τόπους τοῦ Θεοῦ, ὅπως λέγει ὁ Δαβίδ· «νὰ προσκυνήσουμε τὸν τόπο ὅπου στάθηκαν τὰ πόδια του»⁵⁵, ἢ στὰ ἀφιερῶματα τοῦ Θεοῦ, ὅπως ὁλος ὁ Ἰσραὴλ προσκυνοῦσε τὴ σκηνὴ καὶ τὸ ναὸ τῆς Ἱεραουσαλήμ περικυκλώνοντάς τον καὶ πηγαίνοντας σ' αὐτὸν γιὰ προσκύνηση ἀπὸ ὅλα τὰ μέρη ἀκόμα καὶ τώρα, ἢ στοὺς ἄρχοντες πού ὀρίστηκαν ἀπὸ αὐτόν, ὅπως ὁ Ἡσαῦ⁵⁶ ὡς μεγαλύτερο ἀδελφὸ του, πού τὸν κατέστησε ὁ Θεός, καὶ τὸν Φαραῶ⁵⁷. Γνωρίζω καὶ τὴν τιμητικὴ προσκύνηση πού ἀπονέμεται μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων, ὅπως ἔκανε ὁ Ἀβραὰμ στοὺς γιοὺς τοῦ Ἐμμῶρ⁵⁹. Ἡ ἀπόρριψε λοιπὸν κάθε προσκύνηση, ἢ νὰ τίς δέχεσαι ὅλες μὲ τὸν ὀφειλόμενο λόγο καὶ τρόπο.

- 15 Ἄπάντησε λοιπὸν στὴν ἐρώτησή μου· εἶναι ἓνας θεὸς ὁ Θεός; Ναὶ θὰ μοῦ πεῖς, ὅπως νομίζω, ἓνας νομοθέτης. Τί λοιπὸν, νομοθετεῖ τὰ ἀντίθετα; Γιατί τὰ χερουβὶμ δὲν εἶναι βέβαια ἔξω ἀπὸ τὴν κτίση. Γιατί λοιπὸν προστάζει νὰ σκεπάζουν τὸ ἱλαστήριο⁶⁰ σκαλιστὰ χερουβὶμ κατασκευασμένα ἀπὸ χέρια ἀνθρώπων⁶¹; Ἡ εἶναι φανερό, ὅτι εἶναι ἀδιανόητο νὰ κάνουμε εἰκόνα τοῦ Θεοῦ, ἐπειδὴ εἶναι ἀπερίγραπτος καὶ ἀσχημάτιστος, ἢ κάποιου ἄλλου ὡς Θεοῦ, γιὰ νὰ μὴ προσκυνεῖται ἡ κτίση λατρευόμενη ὡς θεός. Ἐνῶ τὴν εἰκόνα τῶν χερουβὶμ, πού εἶναι περιγραφτὰ καὶ παρίστανται μὲ δουλοπρέπεια στὸ θρόνο τοῦ

58. Γεν. 42,6.

59. Γεν. 23,7-12 καὶ Πράξ. 7,16.

60. Ἱλαστήριο ἦταν τὸ χρυσοὸ κάλυμμα τῆς Κιβωτοῦ. Ἐξ. 25,16.

61. Ἐξ. 25,17-19. «Καὶ ποιήσεις δύο Χερουβὶμ χρυσοτορευτὰ καὶ ἐπιθήσεις αὐτὰ ἐξ ἀμφοτέρων τῶν κλιτῶν τοῦ ἱλαστηρίου... ἔσονται οἱ Χερουβὶμ ἐκτείνοντες τὰς πτέρυγας ἐπάνωθεν, συσκιάζοντες ἐν ταῖς πτέρυξιν αὐτῶν ἐπὶ τοῦ ἱλαστηρίου, καὶ τὰ πρόσωπα αὐτῶν εἰς ἄλληλα».

σκιάζουσαν τὸ ἰλαστήριον· ἔπρεπε γὰρ τῇ εἰκόνι τῶν οὐρανίων λει-
 10 τουργῶν τὴν εἰκόνα τῶν θείων μυστηρίων σκιάζεσθαι. Τί δὲ φῆς
 τὴν κιβωτόν, τὴν στάμνον, τὸ ἰλαστήριον; Οὐ χειρότευκτα; οὐκ
 ἔργα χειρῶν ἀνθρώπων; οὐκ ἐξ ἀτίμου, ὡς σὺ φῆς, ὕλης κατε-
 σκευασμένα; Τί δὲ ἡ σκηνὴ ἅπασα; Οὐχὶ εἰκὼν ἦν; οὐ σκιά καὶ
 15 ὑπόδειγμα; Φησὶ τοιγαροῦν ὁ θεῖος ἀπόστολος περὶ τῶν κατὰ τὸν
 τῶν ἐπουρανίων, καθὼς κεχηματίσται Μωσῆς μέλλων ἐπιτελεῖν
 τὴν σκηνήν. Ὅρα», γὰρ φησι, «ποιήσεις πάντα κατὰ τὸν τύπον τὸν
 δειχθέντα σοι ἐν τῷ ὄρει». Ἄλλ' οὐδὲ εἰκὼν ἦν ὁ νόμος, ἀλλ' εἰκό-
 νος προσκίασμα· φησὶ γοῦν ὁ αὐτὸς ἀπόστολος· «σκιὰν γὰρ ἔχων ὁ
 20 νόμος τῶν μελλόντων ἀγαθῶν, οὐκ αὐτὴν τὴν εἰκόνα τῶν πραγμά-
 των». Εἰ οὖν ὁ νόμος εἰκόνας ἀπαγορεύει, αὐτὸς δὲ εἰκόνας ἐστὶ
 προχάραγμα, τί φήσομεν; Εἰ ἡ σκηνὴ σκιά καὶ τύπου τύπος, πῶς
 μὴ εἰκονογραφεῖν ὁ νόμος διακελεύεται; Ἄλλ' οὐκ ἔστιν οὕτω ταῦ-
 τα, οὐκ ἔστι· «καιρὸς» δὲ μᾶλλον «τῷ παντὶ πράγματι».

16 Πάλαι μὲν ὁ Θεὸς ὁ ἀσώματός τε καὶ ἀσχημάτιστος οὐδαμῶς
 εἰκονίζετο, νῦν δὲ σαρκὶ ὀφθέντος Θεοῦ καὶ τοῖς ἀνθρώποις συνα-
 ναστραφέντος εἰκονίζω Θεοῦ τὸ ὁρῶμενον. Οὐ προσκυνῶ τῇ ὕλη,
 προσκυνῶ δὲ τὸν τῆς ὕλης δημιουργόν, τὸν ὕλην δι' ἐμὲ γενόμενον
 5 καὶ ἐν ὕλη κατοικῆσαι καταδεξάμενον καὶ δι' ὕλης τὴν σωτηρίαν
 μου ἐργασάμενον, καὶ σέβων οὐ παύσομαι τὴν ὕλην, δι' ἧς ἡ
 σωτηρία μου εἰργασται. Σέβω δὲ οὐχ ὡς Θεόν—ἀπαγε· πῶς γὰρ τὸ

62. Ἑβρ. 8,5.

63. Ἑβρ. 10,1.

Θεοῦ, προστάζει νὰ τὴν κάνουμε γιὰ νὰ σκεπάζει μὲ δουλοπρέπεια τὸ ἱλαστήριον· γιατί ἔπρεπε ἡ εἰκόνα τῶν θείων μυστηρίων νὰ ἐπισκιάζεται μὲ τὴν εἰκόνα τῶν οὐράνιων λειτουργῶν. Τί λὲς πάλι γιὰ τὴν κιβωτό, τὴ στάμνα, τὸ ἱλαστήριον; Δὲν εἶναι χειροποίητα; Δὲν εἶναι ἔργα ἀνθρώπινων χειρῶν; Δὲν εἶναι κατασκευασμένα ἀπὸ εὐτελεῖ, ὅπως λὲς ἐσύ, ὕλη; Τί ἦταν καὶ ἡ σκηνὴ ὀλόκληρη; Δὲν ἦταν εἰκόνα; Δὲν ἦταν σκιά καὶ προεικόνιση; Λέει λοιπὸν ὁ θεῖος ἀπόστολος ἀναφερόμενος στοὺς ἱερεῖς τοῦ νόμου· «ἐκεῖνοι λατρεύουν τὰ ἐπουράνια μὲ προεικονίσεις καὶ σκιά, σύμφωνα μὲ τὴν ἐντολὴ τοῦ πῆρε ὁ Μωϋσῆς ἀπὸ τὸ Θεὸ γιὰ νὰ κατασκευάσει τὴ σκηνὴ. Γιατί λέει, Πρόσεξε, νὰ τὰ κάνεις ὅλα σύμφωνα μὲ τὸν τύπο τοῦ σοῦ ὑποδείχθηκε στὸ ὄρος»⁶². Ὅμως ὁ νόμος δὲν ἦταν εἰκόνα, ἀλλὰ ἓνα προσχέδιο εἰκόνας· λέει λοιπὸν ὁ ἴδιος ἀπόστολος· «ἀφοῦ ὁ νόμος εἶναι ἡ σκιά τῶν μελλοντικῶν ἀγαθῶν καὶ ὄχι ἡ ἴδια ἡ εἰκόνα τῶν πραγμάτων»⁶³. Ἐὰν λοιπὸν ὁ νόμος ἀπαγορεύει τίς εἰκόνες, ἐνῶ ὁ ἴδιος εἶναι ἓνα προσχέδιο εἰκόνας, τί θὰ ποῦμε; Ἄν ἡ σκηνὴ εἶναι σκιά καὶ προτύπωση τύπου, πῶς προστάζει ὁ νόμος νὰ μὴ εἰκονογραφοῦμε; Ἀλλὰ δὲν εἶναι ἔτσι τὰ πράγματα, δὲν εἶναι, ἀλλὰ ὑπάρχει ὅπωςδήποτε «καιρὸς γιὰ τὸ κάθε πρᾶγμα»⁶⁴.

- 16 Στὰ παλιὰ χρόνια ὁ Θεός, ὁ ἀσώματος καὶ ἀσχημάτιστος, δὲν εἰκονίζοταν καθόλου. Τώρα ὅμως, ἐπειδὴ ὁ Θεὸς φανερώθηκε μὲ σάρκα καὶ ἐπικοινωνήσε μὲ τοὺς ἀνθρώπους, ἀπεικονίζω τὸ ὄρατό τοῦ Θεοῦ. Δὲν προσκυνῶ τὴν ὕλη, προσκυνῶ ὅμως τὸν δημιουργὸ τῆς ὕλης, αὐτὸν ποὺ ἐγίνε ὕλη γιὰ μένα καὶ καταδέχτηκε νὰ κατοικήσει μέσα στὴν ὕλη καὶ πραγματοποιήσε τὴ σωτηρία μου μέσω τῆς ὕλης, καὶ δὲν θὰ παύσω νὰ σέβομαι τὴν ὕλη, μὲ τὴν ὁποία πραγματοποιήθηκε ἡ σωτηρία μου. Τὴ σέβομαι ὅμως ὄχι ὡς θεὸ –μακριὰ μιὰ τέτοια βλασφημία· πῶς ἄλλωστε θὰ μπορούσε, αὐτὸ ποὺ δημιουργήθηκε ἐκ τοῦ μηδενός, νὰ εἶναι θεός; Ἄν καὶ τὸ σῶμα τοῦ Θεοῦ εἶναι θεός, ἀφοῦ,

64. Ἐκκλ. 3,1.

ἐξ οὐκ ὄντων τὴν γένεσιν ἐσχηκὸς Θεός;— εἰ καὶ τὸ τοῦ Θεοῦ σῶμα
 Θεὸς διὰ τὴν καθ' ὑπόστασιν ἔνωσιν γεγονὸς ἀμεταβλήτως, ὅπερ
 10 τὸ χριστῶν, καὶ μεῖναν, ὅπερ ἦν τῇ φύσει, σὰρξ ἐψυχωμένη ψυχῇ
 λογικῇ τε καὶ νοερᾷ, ἡργυμένη, οὐκ ἄκτιστος.

Τὴν δέ γε λοιπὴν ὕλην σέβω καὶ δι' αἰδοῦς ἄγω, δι' ἧς ἡ
 σωτηρία μου γέγονεν, ὡς θείας ἐνεργείας καὶ χάριτος ἐμπλεων. Ἦ
 οὐχ ὕλη τὸ τοῦ σταυροῦ ξύλον τὸ τρισόλβιον καὶ τρισμακάριστον;
 15 Ἦ οὐχ ὕλη τὸ ὄρος τὸ σεπτὸν καὶ ἅγιον, ὁ τοῦ κρανίου τόπος; Ἦ
 οὐχ ὕλη ἡ φερέσβιος πέτρα καὶ ζωηφόρος, ὁ τάφος ὁ ἅγιος, ἡ πηγὴ
 τῆς ἡμῶν ἀναστάσεως; Ἦ οὐχ ὕλη τὸ μέλαν καὶ ἡ τῶν Εὐαγγε-
 λίων παναγία βίβλος; Ἦ οὐχ ὕλη ἡ ζωηφόρος τράπεζα ἡ τὸν ἄρ-
 τον ἡμῖν τῆς ζωῆς χορηγοῦσα; Ἦ οὐχ ὕλη ὁ χρυσὸς τε καὶ ὁ ἀργυ-
 20 ρος, ἐξ ὧν σταυροὶ καὶ πίνακες καὶ κρατῆρες κατασκευάζονται; Ἦ
 οὐχ ὕλη πρὸς τούτων ἀπάντων τὸ τοῦ Κυρίου μου σῶμα καὶ αἷμα;
 Ἦ πάντων τούτων ἄνελε τὸ σέβας καὶ τὴν προσκύνησιν, ἡ παρα-
 χῶρει τῇ ἐκκλησιαστικῇ παραδόσει καὶ τὴν τῶν εἰκόνων προσκύ-
 νησιν Θεοῦ καὶ φίλων Θεοῦ ὀνόματι ἀγιαζομένων καὶ διὰ τοῦτο
 25 θείου Πνεύματος ἐπισκιαζομένων χάριτι.

Μὴ κάκιζε τὴν ὕλην· οὐ γὰρ ἄτιμος. Οὐδὲν γὰρ ἄτιμον, ὃ παρὰ
 Θεοῦ γεγένηται· τῶν Μανιχαίων τοῦτο τὸ φρόνημα. Μόνον δὲ ἄτι-
 μον, ὃ μὴ τὴν αἰτίαν ἔσχεν ἐκ Θεοῦ, ἀλλ' ἡμέτερόν ἐστιν εὖρεμα τῇ
 ἐκ τοῦ κατὰ φύσιν εἰς τὸ παρὰ φύσιν αὐτεξουσίᾳ ἐκκλίσει τε καὶ
 30 ροπῇ τοῦ θελήματος, τουτέστιν ἡ ἁμαρτία. Εἰ διὰ τὸν νόμον τὰς εἰ-
 κόνας ἀτιμάζεις καὶ ἀπαγορεύεις ὡς ἐξ ὕλης κατεσκευασμένας,
 ὅρα, τί φησιν ἡ Γραφή· «καὶ ἐλάλησε Κύριος πρὸς Μωσῆν λέγων·
 ἰδοὺ ἀνακέκληκα τὸ ὄνομα Βεσελεὴλ τὸν τοῦ Ὀρει τὸν τοῦ Ὠρ ἐκ
 φυλῆς Ἰούδα. Καὶ ἐνέπλησα αὐτὸν Πνεῦμα θεῖον σοφίας καὶ συνέ-
 35 σεως καὶ ἐπιστήμης ἐν παντὶ ἔργῳ διανοεῖσθαι καὶ ἀρχιτεκτονεῖν
 καὶ ἐργάζεσθαι χρυσίον καὶ ἀργύριον καὶ τὸν χαλκὸν καὶ τὴν ὑά-

μέ την ὑποστατικὴ ἔνωση, ἔγινε ἀμετάβλητα ὅ,τι ἀκριβῶς εἶναι καὶ αὐτὸ πού τὸ ἔχρισε, ἀλλὰ καὶ παρέμεινε αὐτὸ πού ἦταν κατὰ τὴ φύση του, σάρκα ἐμψυχωμένη με ψυχὴ λογικὴ καὶ νοερή, ἡ ὁποία ἔλαβε ἀρχή, καὶ δὲν εἶναι ἄκτιστη.

Ἄλλὰ καὶ τὴν ὑπόλοιπη ὕλη, με τὴν ὁποία συντελέσθηκε ἡ σωτηρία μου, τὴν σέβομαι καὶ τὴν ὑπολήπτομαι, ὡς φορέα θείας ἐνέργειας καὶ χάριτος. Ἦ μήπως δὲν εἶναι ὕλη τὸ ξύλο τοῦ σταυροῦ τὸ τρισευτυχισμένο καὶ τρισμακάριστο; Ἦ μήπως δὲν εἶναι ὕλη τὸ σεβάσμιο καὶ ἅγιο ὄρος, ὁ τόπος τοῦ Γολγοθᾶ; Ἦ μήπως δὲν εἶναι ὕλη ἡ ζωοδότρια καὶ ζωογόνος πέτρα, ὁ ἅγιος τάφος, ἡ πηγὴ τῆς ἀναστάσεώς μας; Ἦ δὲν εἶναι ὕλη τὸ μελάνι καὶ τὰ πανάγια βιβλία τῶν εὐαγγελίων; Ἦ δὲν εἶναι ὕλη ἡ ζωογόνος τράπεζα, πού μᾶς χορηγεῖ τὸν ἄρτο τῆς ζωῆς; Ἦ δὲν εἶναι ὕλη τὸ χρυσάφι καὶ τὸ ἀσήμι, ἀπὸ τὰ ὁποία κατασκευάζονται σταυροὶ καὶ πίνακες καὶ ἄγγεῖα; Ἦ μήπως πρὶν ἀπὸ ὅλα αὐτὰ τὸ σῶμα καὶ τὸ αἷμα τοῦ Κυρίου μου; Ἦ κατάργησε λοιπὸν τὸ σεβασμὸ καὶ τὴν προσκύνηση ὄλων αὐτῶν, ἢ ὑποτάξω στὴν ἐκκλησιαστικὴ παράδοση καὶ στὴν προσκύνηση τῶν εἰκόνων τοῦ Θεοῦ καὶ τῶν φίλων του, οἱ ὁποῖοι ἀγιάζονται με τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ καὶ ἐξαιτίας αὐτοῦ ἐπισκιάζονται με τὴ χάρη τοῦ θείου Πνεύματος.

Μὴ κατηγορεῖς τὴν ὕλη· δὲν εἶναι ἄξια περιφρονήσεως. Γιατὶ τίποτε ἀπὸ ὅσα ἐγιναν ἀπὸ τὸ Θεὸ δὲν εἶναι ἄξιο περιφρονήσεως· αὐτὸ εἶναι δοξασία τῶν Μανιχαίων. Ἄτιμο εἶναι μόνο ὅ,τι δὲν προῆλθε ἀπὸ τὸ Θεό, ἀλλὰ εἶναι δικὴ μας ἐφεύρεση, πού ὀφείλεται στὴν ἀντεξούσια παρέκκλιση καὶ ροπή τοῦ θελήματός μας ἀπὸ τὸ κατὰ φύση στὸ παρὰ φύση, δηλαδὴ ἡ ἁμαρτία. Ἐὰν ἐξαιτίας τοῦ νόμου ἀτιμάσεις τίς εἰκόνες καὶ τίς ἀπαγορεύεις, ἐπειδὴ εἶναι κατασκευασμένες ἀπὸ ὕλη, πρόσεξε τί λέει ἡ Γραφή· «καὶ μίλησε ὁ Κύριος στὸ Μωϋσῆ καὶ εἶπε· νά, κάλεσα ὀνομαστικὰ τὸν Βεσελεὴλ τὸ γιὸ τοῦ Ὁρεί, πού εἶναι γιὸς τοῦ Ὡρ, ἀπὸ τὴ φυλὴ τοῦ Ἰούδα. Καὶ τὸν γέμισα με θεῖο πνεῦμα σοφίας, σύνεσης καὶ γνώσης, ὥστε σὲ κάθε ἔργο νὰ σκέπτεται καὶ νὰ ἀρχιτεκτονεῖ καὶ νὰ ἐπεξεργάζεται τὸ χρυ-

κινθον καὶ τὴν πορφύραν καὶ τὸ κόκκινον νηστὸν καὶ τὴν βύσσον τὴν κεκλωσμένην καὶ τὰ λιθουργικὰ εἰς τὰ ἔργα καὶ τεκτονικῆς εἰς τὰ ξύλα, ἐργάζεσθαι κατὰ πάντα τὰ ἔργα· καὶ ἐγὼ δέδωκα αὐτὸν
 40 καὶ τὸν Ἐλιάβ τὸν τοῦ Ἀχισαμάχ ἐκ φυλῆς Δάν· καὶ παντὶ συνετώ καρδίᾳ ἐγὼ δέδωκα σύνεσιν, καὶ ποιήσουσι πάντα, ὅσα σοι συνέταξα».

Καὶ πάλιν· «εἶπε Μωσῆς πρὸς πᾶσαν συναγωγὴν υἱῶν Ἰσραήλ· ἠκούσατε τοῦτο τὸ ῥῆμα, ὃ συνέταξε Κύριος λέγων· Λάβετε
 45 παρ' ὑμῶν αὐτῶν ἀφαίρεμα τῷ Κυρίῳ. Πᾶς καταδεχόμενος τὴν καρδίαν, καὶ οἴσουσι τὰς ἀπαρχὰς τῷ Κυρίῳ, χρυσίον, ἀργύριον, χαλκόν, ὑάκινθον, πορφύραν, κόκκινον διπλοῦν διανενησμένον καὶ βύσσον κεκλωσμένην καὶ τρίχας αἰγείας καὶ δέρματα κριῶν ἠρθροδανωμένα καὶ δέρματα ὑακίνθινα καὶ ξύλα ἄσηπτα καὶ ἔλαιον
 50 τῆς χρίσεως καὶ τὸ θυμίαμα τῆς συνθέσεως καὶ λίθους σαρδίους καὶ λίθους εἰς τὴν γλυφὴν καὶ εἰς τὴν ἐπωμίδα καὶ τὸν ποδήρη. Καὶ πᾶς σοφὸς καρδίᾳ ἐν ὑμῖν ἐλθὼν ἐργαζέσθω πάντα, ὅσα συνέταξε Κύριος, τὴν σκηνήν», καὶ τὰ ἐξῆς· καὶ μεθ' ἕτερα, «καὶ ἐποίησεν ἀμφοτέρους τοὺς λίθους τῆς σμαράγδου συμπεπορημένους καὶ
 55 περισεσιαλωμένους χρυσίῳ καὶ γεγλυμμένους ἐκκόλλαμα σφραγίδος»· καὶ πάλιν, «οἱ λίθοι ἦσαν ἐξ ὀνομάτων τῶν υἱῶν Ἰσραήλ δώδεκα ἐκ τῶν ὀνομάτων αὐτῶν ἐγγεγλυμμένοι σφραγίδες, ἕκαστος ἐκ τοῦ αὐτοῦ ὀνόματος εἰς τὰς δώδεκα φυλάς», καὶ αὖθις «καὶ ἐποίησαν τὸ καταπέτασμα τῆς σκηνῆς τοῦ μαρτυρίου ἐξ ὑακίνθου καὶ πορφύρας καὶ κοκκίνου νενησμένου καὶ βύσσου κεκλωσμένης, ἔργον ὑφαντὸν χερουβίμ»· καὶ πάλιν, «καὶ ἐποίησαν τὸ ἰλαστήριον ἄνωθεν τῆς κιβωτοῦ ἐκ χρυσοῦ καθαροῦ καὶ τοὺς δύο χερουβίμ».

65. Ἐξ. 31,1-6.

66. Ἐξ. 35,4-11.

67. Ἐξ. 36,13.

68. Ἐξ. 36,21.

σάφι και τὸ ἀσήμι και τὸν χαλκὸ και τὰ διάφορα εἶδη χρωμάτων, τὸ γαλάζιο, τὸ βαθὺ κόκκινο και τὸ κόκκινο τὸ γνεσμένο και τὸ βυσσινὶ τὸ κλωσμένο και τὰ λαξευμένα λιθάρια και τὶς ξύλινες κατασκευές και νὰ κάνει ὄλα τὰ ἔργα· ἐγὼ λοιπὸν ἔδωσα αὐτὸν και τὸν Ἐλιάβ, τὸ γιὸ τοῦ Ἀχισαμάχ ἀπὸ τῆ φυλῆ τοῦ Δάν· σὲ κάθε συνετὸ στήν καρδιά ἐγὼ ἔδωσα τὴν ἰκανότητα νὰ κάνουν ὄλα ὄσα σὲ πρόσταξα νὰ κάνειῃ»⁶⁵.

Και πάλι· «εἶπε ὁ Μωϋσῆς σ' ὄλη τῆ συνάθροιση τῶν Ἰσραηλιτῶν· ἀκοῦστε τὰ λόγια ποὺ διέταξε ὁ Κύριος λέγοντας· συγκεντρῶστε ἀπὸ τὰ ὑπάρχοντά σας και προσφέρετέ τα στὸν Κύριο. Καθένας μὲ πρόθυμη τὴν καρδιά προσφέρετε τὶς προσφορές σας στὸν Κύριο, χρυσάφι, ἀσήμι, χαλκὸ, ὑφάσματα γαλάζια και πορφυρένια, κόκκινα δῖμιτα και βυσσινιὰ κλωσμένα και μαλλιά κατσικιῶν και δέρματα κριαριῶν βαμμένα κόκκινα και δέρματα γαλάζια και ξύλα ποὺ δὲ σαπίζουν και λάδι γιὰ τὸ χρίσμα και θυμίαμα γιὰ τὴν ἀρμονικὴ συνένωση και πετράδια ἀπὸ σάρδιο και πετράδια πολύτιμα γιὰ τὴν ἐπωμίδα και τὸν ποδήρη χιτῶνα. Και κάθε ἰκανὸς ἀπὸ σῆς νὰ ἔρθει και νὰ ἐργασθεῖ γιὰ ὄλα αὐτὰ ποὺ διέταξε ὁ Κύριος νὰ γίνουν, δηλαδὴ τῆ σκηνηῖ»⁶⁶ και τὰ λοιπά· και ὕστερα ἀπὸ ἄλλα· «και ἔκανε τὰ δύο σμαράγδινα πετράδια νὰ κουμπώνουν μὲ πόρπη και ἐπιχρυσωμένα και σκαλισμένα μὲ χάραγμα σφραγίδας»⁶⁷· και πάλι· «τὰ πετράδια ἦταν δώδεκα, ἀνάλογα μὲ τὰ ὀνόματα τῶν υἱῶν τοῦ Ἰακῶβ, τὰ ὁποῖα ἔφεραν χαραγμένα ἀνάγλυφα ὡς σφραγίδες· κάθε πετράδι ἔφερε τὸ ὄνομα μιᾶς ἀπὸ τὶς δώδεκα φυλές τοῦ Ἰσραήλ»⁶⁸· και πάλι· «και κατασκεύασαν τὸ παραπέτασμα τῆς σκηνηῖς τοῦ μαρτυρίου»⁶⁹ μὲ ὕφασμα γαλάζιο και πορφυρένιο και κόκκινο γνεσμένο και βυσσινὴ κλωσμένο, μὲ ὕφαντὰ χερουβίμ»⁷⁰· και πάλι· «και κατασκεύασαν τὸ κάλυμμα πάνω ἀπὸ τὴν κιβωτὸ ἀπὸ καθαρὸ χρυσάφι και τὰ δύο χερουβίμ»⁷¹.

69. Πρόκειται γιὰ τὸ παραπέτασμα ποὺ χάριζε τὰ «ἅγια» ἀπὸ «τὰ ἅγια τῶν ἁγίων».

70. Ἐξ. 37,3.

71. Ἐξ. 38,5.

Ἴδου δὴ ὕλη τιμία καὶ καθ' ὑμᾶς ἄτιμος. Τί γὰρ τριχῶν αἰ-
 65 γείων εὐτελέστερον καὶ χρωμάτων; Καὶ οὐ χρώματα τὸ κόκκινον
 καὶ ἡ πορφύρα καὶ ἡ ὑάκινθος; Ἴδου δὴ καὶ ὁμοίωμα χερουβίμ.
 Πῶς οὖν διὰ τὸν νόμον ἀπαγορεύειν φῆς, ὃ ποιεῖν ὁ νόμος προσέ-
 ταξεν; Εἰ διὰ τὸν νόμον τὰς εἰκόνας ἀπαγορεύεις, ὧρα σοι καὶ σαβ-
 70 βατίζειν καὶ περιτέμνεσθαι· ταῦτα γὰρ ἀπαραχωρήτως ὁ νόμος κε-
 λεύει. Ἄλλ' ἴστε, ὡς, «ἐὰν τὸν νόμον τηρῆτε, Χριστὸς ὑμᾶς οὐδὲν
 ὠφελήσει. Ὅστινες ἐν νόμῳ δικαιοῦσθε, τῆς χάριτος ἐξεπέσετε».
 Οὐχ ἐώρα Θεὸν ὁ Ἰσραὴλ ὁ πάλαι, «ἡμεῖς δὲ ἀνακεκαλυμμένῳ
 προσώπῳ τὴν δόξαν Κυρίου κατοπτριζόμεθα».

17 Καὶ αἰσθητῶς τὸν αὐτοῦ χαρακτῆρα τοῦ σαρκωθέντος φημι
 Θεοῦ Λόγου προτίθεμεν ἀπανταχῆ καὶ τὴν πρώτην ἀγιαζόμεθα
 τῶν αἰσθήσεων (πρώτη γὰρ αἰσθήσεων δρασις) ὡσπερ καὶ τοῖς
 λόγοις τὴν ἀκοήν· ὑπόμνημα γὰρ ἐστὶν ἡ εἰκὼν. Καὶ ὅπερ τοῖς
 5 γράμματα μεμνημένοις ἡ βίβλος, τοῦτο τοῖς ἀγραμμάτοις ἡ εἰκὼν·
 καὶ ὅπερ τῇ ἀκοῇ ὁ λόγος, τοῦτο τῇ ὁράσει ἡ εἰκὼν· νοητῶς δὲ
 αὐτῷ ἐνούμεθα. Διὰ τοῦτο προσέταξεν ὁ Θεὸς γενέσθαι κιβωτὸν
 ἐκ ξύλων ἀσήπτων καὶ καταχρυσῶσαι ταύτην ἔσωθεν τε καὶ ἔξω-
 10θεν καὶ ἐνθεῖναι τὰς πλάκας, τὴν ράβδον, τὴν στάμνον τὴν χρυσοῦν
 ἔχουσαν τὸ μάννα πρὸς ὑπόμνησιν τῶν γεγονότων καὶ προτύπωσιν
 τῶν μελλόντων. Καὶ τίς οὐκ ἐρεῖ ταύτας εἰκόνας διαπρυσίους τε
 κήρυκας; Καὶ ταῦτα οὐκ ἐκ πλαγίων ἔκειτο τῆς σκηνῆς, ἀλλὰ κα-
 15τενώπιον παντὸς τοῦ λαοῦ, πρὸς ἃ βλέποντες τῷ δι' αὐτῶν ἐνεργή-
 σαντι Θεῷ προσέφερον τὴν προσκύνησιν καὶ τὴν λατρείαν. Δῆλον
 οὐχ ὡς αὐτοῖς λατρεύοντες, ἀλλὰ δι' αὐτῶν εἰς ὑπόμνησιν τῶν

Νὰ λοιπὸν ποὺ ἡ ὕλη εἶναι σεβαστὴ καὶ σεῖς τὴ θεωρεῖτε ἄτιμη. Πράγματι τί εἶναι εὐτελέστερο ἀπὸ τὸ κατσικίσιο μαλλὶ καὶ τὰ χρώματα; Μήπως δὲν εἶναι χρώματα τὸ κόκκινο καὶ τὸ πορφυρένιο καὶ τὸ γαλάζιο; Νὰ καὶ ὁμοίωμα τῶν χερουβίμ. Πῶς λοιπὸν ἰσχυρίζεσαι ὅτι ἐξαιτίας τοῦ νόμου ἀπαγορεύεις αὐτὸ ποὺ ὁ νόμος πρόσταξε νὰ κάνουμε; Ἐξαιτίας τοῦ νόμου ἀπαγορεύεις τὶς εἰκόνες, καιρὸς εἶναι νὰ τηρεῖς τὴν ἀργία τοῦ Σαββάτου καὶ νὰ περιτέμνεσαι· γιατί αὐτὰ ὁ νόμος τὰ ἐπιβάλλει ἀνυποχώρητα. Ἀλλὰ γνωρίζετε ὅτι, «ἂν τηρεῖτε τὸ νόμο, ὁ Χριστὸς δὲ θὰ σᾶς ὠφελήσει σὲ τίποτα. Σεῖς ποὺ θέλετε νὰ σωθεῖτε μὲ τὸ νόμο, στερηθήκατε τὴ χάρη»⁷². Δὲν ἔβλεπε τὸ Θεὸ ὁ παλαιὸς Ἰσραήλ, «ἐνῶ ἐμεῖς μὲ ἀκάλυπτο τὸ πρόσωπο καθρεπτιζόμεσθε τὴ δόξα τοῦ Κυρίου»⁷³.

- 17 Καὶ αἰσθητὰ παριστάνουμε παντοῦ τὸ χαρακτῆρα του, ἐνοῶ τοῦ σαρκωθέντος Θεοῦ Λόγου, καὶ ἀγιάζουμε τὴν πρώτη ἀπὸ τὶς αἰσθήσεις (γιατὶ πρώτη αἴσθησις εἶναι ἡ ὄρασις), ὅπως καὶ μὲ τοὺς λόγους τὴν ἀκοή· γιατί ἡ εἰκόνα εἶναι ὑπόμνημα. Καὶ ὅ,τι ἀκριβῶς εἶναι τὸ βιβλίον γιὰ ὄσους ξέρουν γράμματα, τὸ ἴδιον εἶναι γιὰ τοὺς ἀγράμματους ἢ εἰκόνα· καὶ ὅ,τι εἶναι γιὰ τὴν ἀκοή ὁ λόγος, τὸ ἴδιον εἶναι γιὰ τὴν ὄρασις ἢ εἰκόνα, ἀλλὰ μὲ νοητὸ τρόπο ἐνωνόμαστε μὲ αὐτόν. Γι' αὐτὸ πρόσταξε ὁ Θεὸς νὰ κατασκευασθεῖ κιβωτὸς ἀπὸ ξύλα ἄσηπτα καὶ νὰ τὴ χρυσώσουν ὀλόκληρη μέσα καὶ ἔξω καὶ νὰ τοποθετήσουν σ' αὐτὴ τὶς πλάκες, τὴ ράβδο, τὴ χρυσὴ στάμνα μὲ τὸ μάννα, γιὰ νὰ θυμίζει αὐτὰ ποὺ ἔγιναν καὶ νὰ προτυπῶνει ὅσα θὰ γίνουν. Καὶ ποιὸς δὲ θὰ τὶς ὀνομάσει αὐτὲς τὶς εἰκόνες καὶ ὀλοφάνερους κήρυκες; Καὶ αὐτὰ δὲν βρίσκονταν στὰ πλάγια τῆς σκηνῆς, ἀλλὰ μπροστὰ σὲ ὅλο τὸ λαὸ, καὶ βλέποντάς τα πρόσφερναν τὴν προσκύνησι καὶ τὴ λατρεία στὸ Θεὸ ποὺ ἐνήργησε μέσω αὐτῶν. Εἶναι φανερὸ ὅτι δὲ λάτρευαν αὐτά, ἀλλὰ μέσω αὐτῶν ὀδηγοῦνταν στὴν ἀνάμνησι τῶν θαυμάτων καὶ ἀπέδιδαν

73. Β' Κορ. 3,18.

θαυμάτων ἀγόμενοι καὶ τῷ τερατουργῷ Θεῷ τὴν προσκύνησιν νέμοντες. Εἰκόνες γὰρ ἦσαν πρὸς ὑπόμνησιν κείμεναι, τιμῶμεναι οὐχ ὡς θεοί, ἀλλ' ὡς θείας ἐνεργείας ὑπόμνησιν ἄγουσαι.

18 Καὶ δώδεκα λίθους προσέταξεν ὁ Θεὸς ληφθῆναι ἐκ τοῦ Ἰορδάνου καὶ τὴν αἰτίαν προστίθησι· φησὶ γάρ· «ἴνα, ὅταν ἐρωτᾷ σε ὁ υἱός σου, τί εἰσιν οἱ λίθοι οὗτοι, διηγῆ, πῶς ἐξέλιπε τὸ ὕδωρ τοῦ Ἰορδάνου θεία προστάζει καὶ διέβη ἡ κιβωτὸς Κυρίου καὶ πᾶς ὁ λαός». Πῶς οὖν ἡμεῖς οὐκ εἰκονογραφήσομεν τὰ σωτήρια Χριστοῦ τοῦ Θεοῦ ἡμῶν πάθη καὶ θαύματα, ἴν', ὅταν ἐρωτᾷ με ὁ υἱός μου, τί τοῦτο ἐστίν, ἐρῶ, ὅτι ὁ Θεὸς Λόγος ἄνθρωπος γέγονε καὶ δι' αὐτοῦ οὐχ ὁ Ἰσραὴλ μόνος τὸν Ἰορδάνην διῆλθεν, ἀλλ' ἡ φύσις ἅπασα πρὸς τὴν ἀρχαίαν ἐπανῆλθε μακαριότητα, δι' οὗ ἡ φύσις ἐκ τῶν 10 κατωτάτων τῆς γῆς ἀνήλθεν ὑπεράνω πάσης ἀρχῆς καὶ ἐν αὐτῷ τῷ πατρικῷ κεκάθικε θρόνῳ;

19 Ἄλλὰ ναί, φησὶ· Ποίει Χριστοῦ τὸ εἰκόνισμα καὶ ἀρκέσθητι ἡ καὶ τῆς τούτου μητρὸς τῆς Θεοτόκου. Ὡ τῆς ἀτοπίας! Ἐχθρὸν ἑαυτὸν διαρρήδην τῶν ἀγίων καθωμολόγησας· εἰ γὰρ Χριστοῦ μὲν εἰκόνα ποιεῖς, τῶν ἀγίων δὲ οὐδαμῶς, δῆλον ὡς οὐχὶ τὴν εἰκόνα 5 ἀπαγορεύεις, ἀλλὰ τὴν τῶν ἀγίων τιμὴν, ὅπερ οὐδεὶς τῶν ἀπ' αἰῶνος ἐτόλμησε ποιῆσαι ἢ ἐγχειρῆσαι τοιοῦτω τολμήματι. Τοῦ γὰρ Χριστοῦ ὡς δεδοξασμένου ποιῶν εἰκόνα τῶν ἀγίων ὡς ἀδοξάστων δηλαδὴ ἀποπτύεις τὸ ἐξεικόνισμα καὶ ψευδῆ τὴν ἀλήθειαν δεικνύειν ἐπιχειρεῖς. «Ζῷ γὰρ ἐγώ», λέγει Κύριος, «καὶ τοὺς δοξάζοντάς με δοξάσω»· καὶ ὁ θεῖος ἀπόστολος· «ὥστε οὐκέτι εἶ δοῦλος, ἀλλ' υἱός· εἰ δὲ υἱός, καὶ κληρονόμος Θεοῦ διὰ Χριστοῦ»· καὶ «εἴπερ συμπάσχωμεν, ἴνα καὶ συνδοξασθῶμεν». Οὐ κατὰ τῶν εἰ-

74. Ἰησ. Ναυῆ 4,3-8.

75. Α' Βασ. 2,30.

τὴν προσκύνησιν στὸ θαυματουργὸ Θεό. Γιατὶ ἦσαν εἰκόνες ποὺ ὑπῆρχαν γιὰ ὑπόμνησιν, τιμώμενες ὄχι ὡς θεοί, ἀλλὰ ὡς μέσα ποὺ ὀδηγοῦν στὴν ἀνάμνησιν τῶν θείων ἐνεργειῶν.

- 18 Καὶ δώδεκα λίθους πρόσταξε ὁ Θεὸς νὰ πάρουν ἀπὸ τὸν Ἰορδάνη καὶ λέει καὶ γιὰ ποιὸ λόγο. Γιατὶ λέει· «ὥστε, ὅταν σὲ ρωτᾷ ὁ γιὸς σου, τί εἶναι οἱ πέτρες αὐτές, νὰ διηγῆσαι πῶς μεθεῖο πρόσταγμα ἐξαφανίστηκε τὸ νερὸ τοῦ Ἰορδάνη καὶ πέρασε ἢ κιβωτὸς τοῦ Κυρίου καὶ ὄλος ὁ λαός»⁷⁴. Πῶς λοιπὸν ἐμεῖς νὰ μὴ εἰκονογραφήσουμε τὰ σωτήρια πάθη καὶ τὰ θαύματα τοῦ Χριστοῦ τοῦ Θεοῦ μας, ὥστε, ὅταν με ρωτᾷ ὁ γιὸς μου, τί εἶναι αὐτό, νὰ τοῦ λέω ὅτι ὁ Θεὸς Λόγος ἐγένετο ἄνθρωπος καὶ μέσω αὐτοῦ δὲν πέρασε μόνο ὁ Ἰσραὴλ τὸν Ἰορδάνη, ἀλλὰ ὀλόκληρη ἡ φύσιν ἐπανῆλθε στὴν ἀρχαία μακαριότητα, καὶ με αὐτὸν ἡ ἀνθρώπινη φύσιν ἀπὸ τὰ πρὸ χαμηλὰ τῆς γῆς ἀνέβηκε πρὸ πάνω ἀπὸ κάθε ἐξουσία καὶ κάθισε στὸν ἴδιον τὸν πατρικὸ θρόνον.
- 19 Naί, ἐντάξει, λέει· κάνε τὸ εἰκόνισμα τοῦ Χριστοῦ καὶ ἀρκέσου σ' αὐτό, ἢ καὶ τὸ εἰκόνισμα τῆς μητέρας τοῦ Θεοτόκου. Πόσο μεγάλη ἀτοπία! Ἀπερίφραστα ὁμολόγησες τὸν ἑαυτὸ σου ἐχθρὸ τῶν ἁγίων· γιατί, ἂν κάνεις εἰκόνα τοῦ Χριστοῦ, κατὰ κανένα τρόπο ὅμως τῶν ἁγίων, εἶναι φανερὸ ὅτι δὲν ἀπαγορεύεις τὴν εἰκόνα, ἀλλὰ τὴν τιμὴ τῶν ἁγίων, πρᾶγμα ποὺ κάνεις στοὺς αἰῶνες δὲν τόλμησε νὰ κάνει ἢ δὲν προσπάθησε νὰ κάνει παρόμοιο ἐγχείρημα. Γιατὶ κάνεις τὴν εἰκόνα τοῦ Χριστοῦ, ἐπειδὴ εἶναι δοξασμένος, ἀπορρίπτεις ὅμως με βδελυγμία τὴν ἐξεικόνισιν τῶν ἁγίων ἐπειδὴ εἶναι ἀδόξαστοι, καὶ ἐπιχειρεῖς ν' ἀποδείξεις ψεύτικη τὴν ἀλήθεια. Γιατὶ λέει ὁ Κύριος, «ζῶ ἐγώ, καὶ ἐκείνους ποὺ με δοξάζουν θὰ τοὺς δοξάσω»⁷⁵· καὶ ὁ θεῖος ἀπόστολος· «ὥστε δὲν εἶσαι παῖς δοῦλος, ἀλλὰ υἱός· καὶ ἀφοῦ εἶσαι υἱὸς θὰ γίνεις καὶ κληρονόμος τοῦ Θεοῦ μέσω τοῦ Χριστοῦ»⁷⁶· καὶ «ἀφοῦ συμμετέχουμε στὰ πάθη, καὶ θὰ δοξα-

76. Γαλ. 4,7.

κόνων ἤρω τὸν πόλεμον, ἀλλ' ἢ κατὰ τῶν ἀγίων. Φησὶ γοῦν Ἰωάννης ὁ Θεολόγος καὶ ἐπιστήθιος, «ὅτι ὁμοιοὶ αὐτῶ ἐσόμεθα».

15 Ὡσπερ γὰρ τῷ πυρὶ ἐνούμενος ὁ σίδηρος οὐ τῇ φύσει, ἀλλὰ τῇ ἐνώσει καὶ πυρώσει καὶ μεθέξει πῦρ γίνεται, οὕτω καὶ τὸ θεούμενον οὐ τῇ φύσει, ἀλλὰ τῇ μεθέξει Θεὸς γίνεται. Οὐ τὴν σάρκα φημι τοῦ σαρκωθέντος Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ· ἐκείνη γὰρ τῇ καθ' ὑπόστασιν ἐνώσει καὶ μεθέξει τῆς θείας φύσεως ἀτρέπτως Θεὸν ἐχρημάτισεν,

20 οὐκ ἐνεργεῖα χρισθεῖσα Θεοῦ, ὡσπερ τῶν προφητῶν ἕκαστος, παρουσία δὲ ὄλου τοῦ χρίοντος. Ὅτι δὲ τῇ θεώσει θεοὶ καὶ οἱ ἅγιοι, «ὁ Θεός», φησὶν, «ἔστη ἐν συναγωγῇ θεῶν, ἐν μέσῳ δὲ θεοῦ διακρινεῖ», ὅταν ἴσταται Θεὸς ἐν μέσῳ θεῶν τὰς ἀξίας διαιρῶν, ὡς ἐρμηνεύων φησὶν ὁ θεολόγος Γρηγόριος.

20 Τῷ Δαυὶδ ἐπηγγείλατο ὁ Θεὸς οἰκοδομῆσαι αὐτῷ ναὸν διὰ τοῦ ἰδίου υἱοῦ Σολομῶντος καὶ κατασκευάσαι οἶκον ἀναπαύσεως. Τοῦτον Σολομὼν ᾤκοδόμησε καὶ ἐποίησε χερουβίμ, ὡς φησὶν ἡ βίβλος τῶν Βασιλειῶν, καὶ περιέσχε τὰ χερουβίμ χρυσίῳ καὶ πάντας τοὺς τοίχους κύκλω κολαπτοὺς ἐνέγλυψε ἐν γραφίδι χερουβίμ καὶ φοίνικας τῷ ἐσωτέρῳ καὶ τῷ ἐξωτερῳ —οὐκ εἶπεν ἐκ πλαγίων, ἀλλὰ «κύκλω»— ἀλλὰ καὶ βόας καὶ λέοντας καὶ ροῖσκους. Οὐ πολλῶ τιμιώτερον πάντας τοὺς τοίχους τοῦ οἴκου Κυρίου κο-

77. Ρωμ. 8,17.

78. Α' Ἰω. 3,2.

79. Ψαλμ. 81,1.

80. Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου, Λόγος 40, Ρ.Γ. 365Β.

81. Ὅταν ὁ Δαβὶδ ἀνάφερε στὸν προφήτη Νάθαν τὴν πρόθεσή του νὰ κτίσει ναὸ γιὰ νὰ τοποθετήσῃ ἐκεῖ τὴν κιβωτὸ τοῦ Θεοῦ, ὁ Θεὸς τοῦ ἀπάντησε μέσῳ τοῦ προφήτη, ὅτι τὸ ἔργο αὐτὸ θὰ τὸ πραγματοποιήσῃ ὁ γιὸς του, ἀφοῦ πρῶτα στερεωθεῖ ἡ βασιλεία του. Β' Βασ. 7,1-13.

σθοῦμε μαζί με τὸ Θεό»⁷⁷. Δὲν ξεσήκωσες τὸν πόλεμο ἐναντίον τῶν εἰκόνων, ἀλλὰ στὴν πραγματικότητα ἐναντίον τῶν ἀγίων. Λέγει λοιπὸν ὁ Ἰωάννης ὁ θεολόγος καὶ ἐπιστήθιος μαθητῆς τοῦ Χριστοῦ, «ὅτι θὰ γίνουμε ὁμοιοὶ με αὐτόν»⁷⁸. Γιατί, ὅπως ὅταν ἐνώνεται τὸ σίδηρο με τὴ φωτιά δὲ γίνεται φωτιά ὡς πρὸς τὴ φύση του, ἀλλὰ ὡς πρὸς τὴν ἔνωση καὶ τὴν πυράκτωση καὶ τὴ μέθεξη, ἔτσι καὶ αὐτὸ ποὺ θεοῦται δὲ γίνεται θεὸς ὡς πρὸς τὴ φύση, ἀλλὰ ὡς πρὸς τὴ μέθεξη. Δὲν μιλῶ ὁμως γιὰ τὴ σάρκα τοῦ σαρκωθέντος Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ· γιατί ἐκεῖνη ἔγινε ἄτρεπτα Θεὸς με τὴν ὑποστατικὴ ἔνωση καὶ μέθεξή της στὴ θεία φύση, χωρὶς νὰ χρισθεῖ με τὴν ἐνέργεια τοῦ Θεοῦ, ὅπως ὁ καθένας ἀπὸ τοὺς προφήτες, ἀλλὰ με τὴν παρουσία ὄλου ἐκείνου ποὺ τὸν ἔχρισε. «Ὅτι ὁμως με τὴ θέωση καὶ οἱ ἅγιοι γίνονται θεοί, μᾶς τὸ λέει ὁ ψαλμωδός· «ὁ Θεὸς στάθηκε σὲ σύναξη θεῶν καὶ ἀνάμεσα σὲ θεοὺς κρίνει»⁷⁹· ὅταν δηλαδὴ ὁ Θεὸς στέκεται ἀνάμεσα σὲ θεοὺς, κατανέμει τίς ἀξίες, ὅπως λέει ἐρμηνεύοντας αὐτὸ ὁ Γρηγόριος θεολόγος⁸⁰.

- 20 Στὸ Δαβὶδ ἔδωσε ὑπόσχεση⁸¹ ὁ Θεὸς ὅτι θὰ τοῦ κτίσει ναὸ με τὸν υἱὸ του Σολομώντα καὶ θὰ κατασκευάσει οἶκο ἀναπαύσεώς του⁸². Τὸ ναὸ αὐτὸ τὸν οἰκοδόμησε ὁ Σολομὼν καὶ κατασκεύασε χερουβὶμ, ὅπως ἀναφέρει τὸ βιβλίον τῶν Βασιλειῶν καὶ περιέβαλε τὰ χερουβὶμ με χρυσάφι καὶ ὄλους τοὺς τοίχους τοὺς γέμισε τριγύρω με ἀνάγλυφα χαραγμένα χερουβὶμ καὶ φοινικόδεντρα μέσα καὶ ἔξω—δὲν εἶπε στὰ πλάγια, ἀλλὰ «τριγύρω», καθὼς καὶ με βόδια καὶ λιοντάρια καὶ ροῖσκους⁸³. Δὲν εἶναι πολὺ πιὸ σεβάσμιον νὰ στολιζομε ὄλους τοὺς τοίχους τοῦ οἴκου τοῦ Κυρίου με μορφές καὶ ἀπεικονίσεις ἀγίων, παρά με ἄλογα

82. Ὁ ναὸς θὰ εἶναι ὁ τόπος στὸν ὁποῖο θὰ ἀναπαύεται (κατασκηνώνει, ἐξ οὗ καὶ «σκήνωμα») ἡ δόξα τοῦ Θεοῦ. Πρβλ. Παν. Παπαευαγγέλου, *Ὁ Χριστιανικὸς ναὸς ἐξ ἐπόψεως ὀρθοδόξου*, Θεσσαλονίκη 1970, σελ. 77-79 καὶ σημ. 41.

83. Γ' Βασ. 6,28-29. Οἱ ροῖσκοι ἦταν μικρὲς κόκκινες διακοσμῆσεις σὲ σχῆμα ροδιοῦ (ροῖᾶς).

σμησαι ἀγίων μορφαῖς καὶ ἐξεικονίσμασιν ἤπερ ἀλόγων καὶ δέν-
10 δρων; Ποῦ ὁ διαγορευὼν νόμος, «οὐ ποιήσεις πᾶν ὁμοίωμα»;

Ἄλλ' ὁ σοφίας χύσιν δεξάμενος Σολομὼν οὐ Θεὸν εἰκονίζων
ἐποίει χερουβιμ καὶ λεόντων καὶ βοῶν ὁμοιώματα –τοῦτο γὰρ
ἀπαγορεύει ὁ νόμος– οὐδ' ἡμεῖς Θεὸν εἰκονίζοντες ποιοῦμεν τὸ τῶν
ἀγίων εἰκόνισμα. Ὡσπερ γὰρ τότε μὲν ἀλόγων αἵματι ἠγνίζετο ὁ
15 τε ναὸς καὶ ὁ λαὸς καὶ σποδῶ δαμάλεως, νῦν δὲ Χριστοῦ αἵματι
«τοῦ μαρτυρήσαντος ἐπὶ Ποντίου Πιλάτου» καὶ ἑαυτὸν ἀπαρχὴν
τῶν μαρτύρων δείξαντος, ἔτι δὲ καὶ τῶ τῶν ἀγίων αἵματι ἱερῶ ἢ
Ἐκκλησία ὠκοδόμηται, οὕτω τότε μὲν μορφαῖς τε καὶ ἐκτυπώμα-
σιν ἀλόγων ὁ τοῦ Θεοῦ οἶκος κατεκοσμεῖτο, νῦν δὲ ἀγίων τῶν
20 ναοὺς ἐμψύχους καὶ λογικοὺς ἑαυτοὺς εἰς κατοικητήριον Θεοῦ
ζῶντος ἐν Πνεύματι κατεσκευακόντων.

21 Ἰστοροῦμεν Χριστὸν τὸν βασιλέα καὶ Κύριον οὐ γυμνοῦντες
αὐτὸν τοῦ στρατεύματος; στρατὸς γὰρ τοῦ Κυρίου οἱ ἅγιοι. Γυμνω-
σάτω ἑαυτὸν τοῦ οἰκείου στρατεύματος ὁ ἐπίγειος βασιλεὺς, καὶ
τότε τὸν ἑαυτοῦ βασιλέα καὶ Κύριον. Ἀποθέσθω τὴν ἀλουργίδα καὶ
5 τὸ διάδημα, καὶ τότε τῶν κατὰ τοῦ τυράννου ἀριστευσάντων καὶ
βασιλευσάντων τῶν παθῶν τὸ σέβας περιαιρείτω. Εἰ γὰρ κληρο-
νόμοι Θεοῦ καὶ συγκληρονόμοι Χριστοῦ καὶ τῆς θείας δόξης καὶ
βασιλείας κοινωνοὶ ἔσονται, πῶς οὐχὶ καὶ τῆς ἐπὶ γῆς δόξης συμ-
μέτοχοι γένωνται οἱ φίλοι Χριστοῦ; «Οὐ λέγω ὑμᾶς δούλους»,
10 φησὶν ὁ Θεός, «ὕμεῖς φίλοι μου ἔστε». Τῆς οὖν δεδομένης αὐτοῖς
παρὰ τῆς Ἐκκλησίας τιμῆς στερήσωμεν αὐτούς; Ὡ θρασείας χει-

84. Ἐβρ. 9,12–13

85. Α' Τιμ. 6,13.

86. Πορφυρένιο ἐνδυμα, χαρακτηριστικὸ τῶν βασιλέων.

ζῶα καὶ δέντρα; Ποῦ εἶναι ὁ νόμος ποῦ παραγγέλλει, «δὲν θά κατασκευάσεις κανένα ὁμοίωμα»;

Ἄλλὰ ὁ Σολομών, ποῦ δέχτηκε ἐκχυση σοφίας, χωρὶς νὰ εἰκονίζει τὸ Θεό, ἔκανε χερουβὶμ καὶ ὁμοιώματα λιονταριῶν καὶ βοδιῶν –πράγματα ποῦ ἀπαγορεύει ὁ νόμος– καὶ ἐμεῖς, χωρὶς νὰ εἰκονίζουμε τὸ Θεό, κάνουμε τὰ εἰκονίσματα τῶν ἁγίων. Γιατί, ὅπως τότε καὶ ὁ ναὸς καὶ ὁ λαὸς ἐξαγνίζονταν μὲ αἷμα ἀλόγων ζώων καὶ μὲ στάχτη ἀπὸ δαμάλι⁸⁴, ἐνῶ τώρα ἐξαγνίζονται μὲ τὸ αἷμα τοῦ Χριστοῦ «ποῦ μαρτύρησε τὴν ἐποχὴ τοῦ Ποντίου Πιλάτου»⁸⁵ καθιστώντας τὸν ἑαυτὸ τοῦ ἀπαρχῆ τῶν μαρτύρων, ἀλλ' ἀκόμα καὶ ἡ Ἐκκλησία ἔχει θεμελιωθεῖ καὶ μὲ τὸ ἱερὸ αἷμα τῶν ἁγίων, ἔτσι τότε ὁ οἶκος τοῦ Θεοῦ στολιζόταν μὲ μορφές καὶ παραστάσεις ἀλόγων ζώων, ἐνῶ τώρα μὲ μορφές ἁγίων, οἱ ὁποῖοι κατέστησαν τοὺς ἑαυτοὺς τοὺς ναοὺς ἔμψυχους καὶ λογικοὺς γιὰ νὰ κατοικήσει ὁ ζωντανὸς Θεὸς πνευματικά.

- 21 Ζωγραφίζουμε τὸ Χριστό, τὸν βασιλέα καὶ Κύριο, χωρὶς νὰ τὸν ἀπογυμνῶνουμε ἀπὸ τὸ στράτευμά του· γιατί οἱ ἅγιοι εἶναι ὁ στρατὸς τοῦ Κυρίου. Ἄς ἀπογυμνώσει ὁ ἐπίγειος βασιλιάς τὸν ἑαυτὸ τοῦ ἀπὸ τὸ στράτευμά του, καὶ ἔπειτα τὸ βασιλιά του καὶ Κύριο. Ἄς βγάλει πρῶτα αὐτὸς τὴ βασιλικὴ ἀλουργίδα⁸⁶ καὶ τὸ διάδημα⁸⁷, καὶ τότε νὰ καταργήσει τὸ σεβασμὸ πρὸς ἐκείνους ποῦ θριάμβευσαν ἐναντίον τοῦ τυράννου καὶ ἔγιναν κύριοι τῶν παθῶν τους. Γιατί, ἂν εἶναι κληρονόμοι τοῦ Θεοῦ καὶ συγκληρονόμοι τοῦ Χριστοῦ⁸⁸ καὶ μέτοχοι τῆς θείας δόξας καὶ βασιλείας του, πῶς δὲ θά γίνουν καὶ μέτοχοι τῆς ἐπὶ γῆς δόξας του οἱ φίλοι τοῦ Χριστοῦ; «Δὲν σᾶς ἀποκαλῶ δούλους», λέγει ὁ Θεός, «ἀλλὰ ἐσεῖς εἰσθε φίλοι μου»⁸⁹. Θὰ τοὺς στερήσουμε λοιπὸν τὴν τιμὴ ποῦ τοὺς ἔχει δώσει ἡ Ἐκκλησία; Πῶ πῶ

87. Ταινία ποῦ ἔδενε τὴν κόμη τῶν βασιλέων καὶ συνεκδοχικὰ τὸ στέμμα καὶ ἡ βασιλικὴ ἐξουσία.

88. Ρωμ. 8,17.

89. Ἰω. 15,14-15.

ρός! Ὡς τολμηρᾶς γνώμης ἀνταιρούσης Θεῶ καὶ τοῖς αὐτοῦ ἀντιπραττούσης προστάγμασιν; Οὐ προσκυνεῖς εἰκόνι, μηδὲ τῷ Υἱῷ τοῦ Θεοῦ προσκύνει, «ὅς ἐστιν εἰκὼν τοῦ ἀοράτου Θεοῦ» ζῶσα, 15 καὶ χαρακτῆρ ἀπαράλλακτος.

Προσκυνῶ Χριστοῦ εἰκόνι ὡς σεσαρκωμένου Θεοῦ, τῆς δεσποίνης τῶν ἀπάντων τῆς Θεοτόκου οἶα μητρός τοῦ Θεοῦ, τῶν ἁγίων ὡς φίλων Θεοῦ τῶν μέχρις αἵματος ἀντικαταστάντων πρὸς τὴν ἁμαρτίαν καὶ Χριστὸν μιμησαμένων τῇ ὑπὲρ αὐτοῦ ἐκχύσει τοῦ 20 αἵματος τὸ οἰκεῖον αἷμα ὑπὲρ αὐτῶν προεκχέαντος καὶ τῶν κατ' ἔχνος αὐτοῦ πολιτευσαμένων. Τούτων τὰς ἀριστείας καὶ τὰ πάθη ἀναγράφτους καθίστημι ὡς δι' αὐτῶν ἁγιαζόμενος καὶ πρὸς ζῆλον μιμήσεως ἀλειφόμενος. Καὶ ταῦτα δι' αἰδοῦς ἄγω καὶ προσκυνήσεως· «ἡ γὰρ τῆς εἰκόνης τιμὴ πρὸς τὸ πρωτότυπον διαβαίνει», 25 φησὶν ὁ θεῖος Βασίλειος. Εἰ ναοὺς ἐγείρεις ἁγίοις Θεοῦ, καὶ τὰ τούτων ἔγειρε τρόπαια.

Οὐκ ἠγείρετο πάλαι ναὸς ἐπ' ἀνθρώπων ὀνόματι, οὐχ ἐωρτάζετο τῶν δικαίων ὁ θάνατος, ἀλλ' ἐπενθεῖτο, καὶ ὁ ἀπτόμενος νεκροῦ ἀκάθαρτος ἐλογίζετο, καὶ Μωσέως αὐτοῦ. Νῦν δὲ τῶν ἁγίων 30 ἐορτάζεται τὰ μνημόσυνα· ἐπενθήθη ὁ νεκρὸς τοῦ Ἰακώβ, ἀλλ' ὁ Στεφάνου πανηγυρίζεται θάνατος. Ἡ τοίνυν καὶ τὰς πανηγυρικὰς μνήμας τῶν ἁγίων ἀνελε παρὰ τὸν παλαιὸν νόμον ἀγομένας, ἢ καὶ τὰς εἰκόνας παρὰ τὸν νόμον, ὡς σὺ φῆς, οἴσας συγχώρησον.

Ἄλλ' ἀμήχανον μὴ ἐορτάζειν τὰ τῶν ἁγίων μνημόσυνα· ὁ γὰρ 35 τῶν ἁγίων ἀποστόλων καὶ θεοφόρων πατέρων χορὸς ταῦτα προστάττει γίνεσθαι. Ἄφ' οὗ γὰρ ὁ Θεὸς Λόγος σὰρξ ἐγένετο ὁμοιω-

90. Κολ. 1,15.

91. Ἡ σωστὴ τοποθέτησις τῆς ἔννοιας τῆς προσκυνήσεως τῶν ἁγίων εἰκόνων.

θρασύ χέρι! Πῶ πῶ προκλητική γνώμη πού ἀντιστρατεύεται στοῦ Θεοῦ καὶ ἐνεργεῖ ἀντίθετα πρὸς τὰ προστάγματά του! Δὲν προσκυνᾷς τὴν εἰκόνα; Νὰ μὴ προσκυνᾷς οὔτε τὸν Υἱὸ τοῦ Θεοῦ, «ὁ ὁποῖος εἶναι εἰκόνα τοῦ ἀόρατου Θεοῦ»⁹⁰ ζωντανὴ καὶ χαρακτήρας ἀπαράλλακτος.

Προσκυνῶ τὴν εἰκόνα τοῦ Χριστοῦ ὡς σαρκωμένου Θεοῦ, τῆς Δέσποινας ὄλων τῶν ἀνθρώπων, τῆς Θεοτόκου, ὡς μητέρας τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ, τῶν ἀγίων, ὡς φίλων τοῦ Θεοῦ, οἱ ὁποῖοι ἀντιστάθηκαν στὴν ἁμαρτία δίνοντας καὶ τὸ αἷμά τους καὶ μιμήθηκαν τὸ Χριστὸ χύνοντας τὸ αἷμά τους γι' αὐτόν, ὁ ὁποῖος προηγουμένως εἶχε χύσει τὸ δικό του αἷμα γι' αὐτούς καὶ γιὰ ὄσους πολιτεύθηκαν ἀκολουθώντας τὰ ἴχνη του. Αὐτῶν τὰ κατορθώματα καὶ τὰ πάθη ζωγραφίζω, ἐπειδὴ μὲ αὐτὰ ἀγιάζομαι καὶ καλλιεργεῖται ὁ ζῆλος μου νὰ τὰ μιμηθῶ⁹¹. Καὶ αὐτὰ τὰ σέβομαι καὶ τὰ προσκυνῶ· «γιατὶ ὁ σεβασμὸς τῆς εἰκόνας μεταβαίνει στοῦ πρωτότυπο», λέει ὁ θεῖος Βασίλειος⁹². Ἐὰν ἀνεγείρεις ναοὺς γιὰ τοὺς ἁγίους τοῦ Θεοῦ, τότε ὕψωσε καὶ τὰ τρόπαιά τους.

Παλαιότερα δὲν κτιζόταν ναὸς στοῦ ὄνομα ἀνθρώπων, οὔτε γιορταζόταν ὁ θάνατος τῶν δικαίων, ἀλλὰ τὸν πενθοῦσαν, καὶ ὁποῖος ἄγγιζε νεκρὸ ἐθεωρεῖτο ἀκάθαρτος⁹³, ἀκόμα καὶ τὸν ἴδιο τὸ Μωϋσῆ ἀν ἄγγιζε. Τώρα ὁμοῦς γιορτάζονται οἱ μνήμες τῶν ἀγίων· πένθησαν τὸ νεκρὸ σῶμα τοῦ Ἰακώβ⁹⁴, ἀλλὰ πανηγυρίζεται ὁ θάνατος τοῦ Στεφάνου. Ἡ λοιπὸν κατάργησε καὶ τίς πανηγυρικὲς μνήμες τῶν ἀγίων, πού γίνονται ἀντίθετα πρὸς τὸν παλαιὸ νόμο, ἢ ἐπίτρεψε καὶ τίς εἰκόνες πού εἶναι, ὅπως σὺ ἰσχυρίζεσαι, ἀντίθετες πρὸς τὸ νόμο.

Ὅμοῦς εἶναι ἀδύνατο νὰ μὴ γιορτάζουμε τίς μνήμες τῶν ἀγίων· γιατί αὐτὲς προστάζει νὰ γίνονται ὁ χορὸς τῶν ἀγίων ἀποστόλων καὶ τῶν θεοφόρων πατέρων. Ἀπὸ τῆ στιγμῆ πού ὁ

92. Μ. Βασιλείου *Περὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος*, P.G. 32,149C.

93. Ἀριθμ. 19,11.

94. Γεν. 50,11-12.

θεις ἡμῖν κατὰ πάντα χωρὶς ἁμαρτίας καὶ ἀσυγχύτως ἐκράθη πρὸς τὸ ἡμέτερον καὶ ἀμεταβλήτως τὴν σάρκα ἐθέωσε διὰ τῆς ἐν ἀλλήλαις τῆς αὐτοῦ θεότητος καὶ τῆς αὐτοῦ σαρκὸς ἀσυγχύτου περιχω-
 40 ρήσεως, ὄντως ἠγιάσαμεθα. Καὶ ἀφ' οὗ ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ καὶ Θεὸς ὁ ἀπαθὴς ὢν τῇ θεότητι τῷ προσλήματι πέπονθε καὶ τὸ ἡμέτερον ἀπέτισεν ὄφλημα λύτρον ἐκχέας ὑπὲρ ἡμῶν ἀξιοχρεῶν τε καὶ ἀξιάγαστον (δυσωπητικὸν γὰρ Πατρὶ καὶ αἰδέσιμον αἷμα Υἱοῦ), ὄντως ἠλευθερώμεθα. Καὶ ἀφ' οὗ κατελθὼν εἰς ἕδη ταῖς ἀπ' αἰῶ-
 45 νος πεπεδημέναις ψυχαῖς ὡς αἰχμαλώτοις ἐκήρυξεν ἄφεσιν, ὡς τυφλοῖς ἀνάβλεψιν, καὶ δῆσας τὸν ἰσχυρὸν τῷ ὑπερέχοντι τῆς δυνάμεως ἀνέστη τὸ ἐξ ἡμῶν αὐτῷ προσληφθὲν ἀφθαρτίσας σαρκίον, ὄντως ἠφθαρτίσαμεθα. Ἄφ' οὗ τε δι' ὕδατος καὶ Πνεύματος γεγενήμεθα, ὄντως υἰοθετήμεθα καὶ κληρονόμοι Θεοῦ γεγενήμεθα. Ἐν-
 50 τεῦθεν τοὺς πιστοὺς ἀγίους ὁ Παῦλος καλεῖ.

Ἐντεῦθεν τὸν τῶν ἀγίων οὐ πενθοῦμεν, ἀλλ' ἐορτάζομεν θάνατον. Ἐντεῦθεν «οὐ ὑπὸ νόμον, ἀλλ' ὑπὸ χάριν ἐσμέν», «δικαιωθέντες διὰ τῆς πίστεως» καὶ Θεὸν μόνον εἰδότες τὸν ἀληθινὸν —«δικαίῳ δὲ νόμος οὐ κεῖται»—, οὐχ ὑπὸ τὰ στοιχεῖα τοῦ νόμου
 55 ἐσμέν δεδουλωμένοι ὡς νῆπιοι, ἀλλ' εἰς ἄνδρα καταρτισθέντες τέλειον στερεὰν τροφήν τρεφόμεθα, οὐ τὴν πρὸς εἰδωλολατρίαν.

Καλὸς ὁ νόμος ὡς λύχνος φαίνων ἐν ἀύχμηρῷ τόπῳ, ἀλλ' ἕως οὗ ἡ ἡμέρα διαυγάσῃ· ἤδη δὲ ἀνέτειλε φωσφόρος ἐν ταῖς καρ-

95. Λουκᾶ 4,19.

96. Ματθ. 12,29.

97. Ἰω. 3,5.

98. Ρωμ. 8,17.

99. Ρωμ. 6,14.

Θεὸς Λόγος ἔγινε σάρκα καὶ ὁμοιώθηκε ἐξ ὀλοκλήρου μ' ἐμᾶς, χωρὶς ἁμαρτία, καὶ ἐνώθηκε ἀσύγχυτα μὲ τὴν ἀνθρώπινη φύση καὶ θέωσε ἀμετάβλητα τὴ σάρκα μὲ τὴν ἀσύγχυτη περιχώρηση τῆς θεότητάς του καὶ τῆς σάρκας του, πραγματικά ἀγιασθήκαμε. Καὶ ἀπὸ τὴ στιγμή πού ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ καὶ Θεός, ὁ ὁποῖος, ἐνῶ ἦταν ἀπαθὴς κατὰ τὴ θεότητα, ἔπαθε κατὰ τὸ ἀνθρώπινο πρόσλημμα καὶ ξεπλήρωσε τὸ δικό μας χρέος, χύνοντας γιὰ μᾶς πολὺτιμο καὶ ἀξιοθαύμαστο λύτρο (γιατὶ τὸ αἷμα τοῦ Υἱοῦ κινεῖ τὸ ἔλεος τοῦ Πατέρα καὶ εἶναι σεβαστὸ ἀπὸ αὐτόν), πραγματικά ἐλευθερωθήκαμε. Καὶ ἀπὸ τὴ στιγμή πού, κατεβαίνοντας στὸν ἄδη στίς ψυχές, πού ἀπὸ αἰῶνες ἦταν δεμένες σὰν αἰχμάλωτες, κήρυξε ἄφεση καὶ σὰν τυφλὲς πού ἦταν τίς ξανάδωσε τὸ φῶς τους⁹⁵, καί, ἀφοῦ ἔδεσε τὸν ἰσχυρὸ τοῦ ἄδη μὲ τὴν ὑπεροχὴ τῆς δυνάμεις του⁹⁶, ἀνέστησε τὴ σάρκα πού γι' αὐτὸν πῆρε ἀπὸ μᾶς, κάνοντάς τὴν ἀφθαρτὴ, γίναμε πραγματικά ἀφθαρτοὶ. Ἀπὸ τὴ στιγμή ἐπίσης πού γεννηθήκαμε μέσω τοῦ ὕδατος καὶ τοῦ Πνεύματος⁹⁷, πραγματικά υἱοθετηθήκαμε καὶ γίναμε κληρονόμοι τοῦ Θεοῦ⁹⁸. Γι' αὐτὸ ὁ Παῦλος τοὺς πιστοὺς τοὺς ὀνομάζει ἁγίους.

Γι' αὐτὸ δὲν πενθοῦμε, ἀλλὰ γιορτάζουμε τὸ θάνατο τῶν ἀγίων. Γι' αὐτὸ «δὲν βρισκόμαστε κάτω ἀπὸ τὴν κυριαρχία τοῦ νόμου, ἀλλὰ τῆς χάριτος»⁹⁹, «ἐπειδὴ δικαιωθήκαμε μὲ τὴν πίστη»¹ καὶ γνωρίσαμε τὸν μόνον ἀληθινὸ Θεὸ «γιὰ τὸν δίκαιο δὲν ὑπάρχει νόμος»², δὲν εἴμαστε ὑποδουλωμένοι σὰν νῆπια στὰ στοιχεῖα τοῦ νόμου, ἀλλὰ, ἀφοῦ γίναμε ἄνδρες ὄρμοι³, τρεφόμεστε μὲ στέρεη τροφή, ὄχι μὲ ἐκείνη πού ὀδηγεῖ πρὸς τὴν εἰδωλολατρία.

Ὁ νόμος εἶναι καλὸς γιατί φωτίζει σὰν λυχναρί⁴ σὲ τόπο κακοτράχηλο, ἀλλὰ μέχρι νὰ φωτίσει ἡ ἡμέρα· ἤδη ὁμως ἀνέ-

1. Ρωμ. 5,1.

2. Α' Τιμ. 1,9.

3. Ἐφ. 4,13.

4. Ψαλμ. 118,105.

δαίαις ἡμῶν καὶ ὕδωρ ζῶν τῆς θεογνωσίας θαλάσσης ἐθνῶν ἐπε-
 60 κάλυψε καὶ πάντες τὸν Κύριον ἐγνωμεν. «Παρήλθε τὰ παλαιά,
 ἰδοὺ γέγονε τὰ πάντα καινά». Φησὶν γοῦν ὁ θεῖος ἀπόστολος πρὸς
 Πέτρον, τὴν κορυφαίαν ἀκρότητα τῶν ἀποστόλων· «εἰ σὺ Ἰουδαῖος
 ὦν ἐθνικῶς ζῆς καὶ οὐκ ἰουδαϊκῶς, πῶς τὰ ἔθνη ἀναγκάζεις ἰου-
 δαΐζειν;». Καὶ πρὸς Γαλάτας γράφει· «μαρτύρομαι παντὶ ἀνθρώπῳ
 65 περιτεμνομένῳ, ὅτι ὀφειλέτης ἐστὶν ὄλον τὸν νόμον πληρῶσαι».

22 Πάλαι μὲν οὖν μὴ εἰδότες Θεὸν ἐδουλεύομεν τοῖς μὴ φύσει
 οὔσι θεοῖς, νῦν δὲ γνόντες Θεόν, μᾶλλον δὲ γνωσθέντες ὑπὸ Θεοῦ,
 πῶς ἐπιστρέφομεν πάλιν ἐπὶ τὰ ἀσθενῆ καὶ πτωχὰ στοιχεῖα· Εἶδον
 εἶδος Θεοῦ τὸ ἀνθρώπινον, «καὶ ἐσώθη μου ἡ ψυχὴ». Θεωρῶ εἰ-
 5 κὸνα Θεοῦ, ὡς εἶδεν Ἰακώβ, εἰ καὶ ἄλλως καὶ ἄλλως· ἐκεῖνος μὲν
 γὰρ ἄυλον, τὸ ἐσόμενον προμηνύουσαν ἀύλοις νοδὸς ὀφθαλμοῖς, ἐγὼ
 δὲ τοῦ σαρκὶ ὁραθέντος μνήμης ἐμπύρευμα. Ἡ τῶν ἀποστόλων
 σκιὰ τὰ σουδάριά τε καὶ σιμικίνθια νόσους ἀπήλαυνε, δαίμονας
 ἐφυγάδευε, καὶ πῶς ἡ σκιὰ καὶ ἡ εἰκὼν τῶν ἁγίων οὐ δοξαστήσε-
 10 ται; Ἡ πάσης ὕλης προσκύνησιν ἀνελε, ἥ μὴ καινοτόμει «μηδὲ μέ-
 ταιρε ὄρια αἰώνια, ἃ ἔθεντο οἱ πατέρες σου».

23 Οὐ μόνον γράμμασι τὴν ἐκκλησιαστικὴν θεσμοθεσίαν παρέ-
 δωκαν, ἀλλὰ καὶ ἀγράφοις τισὶ παραδόσεσι. Φησὶ γοῦν ὁ θεῖος Βα-
 σίλειος ἐν εἰκοστῷ ἐβδόμῳ τῶν πρὸς Ἀμφιλόχιον περὶ τοῦ ἁγίου

τειλε ἥλιος στὶς καρδιές μας καὶ ζωντανὸ νερὸ τῆς θεογνωσίας κάλυψε τὶς θάλασσες τῶν ἐθνῶν καὶ ὄλοι γνωρίσαμε τὸν Κύριο. «Πέρασαν τὰ παλαιά, νά, ὅλα ἔγιναν καινούργια»⁵. Λέει λοιπὸν ὁ θεῖος ἀπόστολος στὸν Πέτρο, τὸν πρωτοκορυφαῖο τῶν ἀποστόλων· «ἐάν ἐσύ, ἐνῶ εἶσαι Ἰουδαῖος, ζεῖς ὡς ἐθνικός καὶ ὄχι ὡς Ἰουδαῖος, γιατί ἀναγκάζεις τοὺς ἐθνικούς νά ζοῦν σάν Ἰουδαῖοι;»⁶. Πρὸς τοὺς Γαλάτες πάλι γράφει· «πληροφορῶ κάθε ἄνθρωπο πού περιτέμνεται, ὅτι εἶναι ὑποχρεωμένος νά τηρήσει ὁλόκληρο τὸ νόμο»⁷.

- 22 Στὰ παλιά τὰ χρόνια, ἐπειδὴ δὲν γνωρίζαμε τὸ Θεό, δουλεύαμε σὲ θεοὺς πού δὲν ἦταν ἐκ φύσεως θεοί· τώρα ὅμως πού γνωρίσαμε τὸ Θεό, ἢ καλύτερα πού μᾶς γνώρισε ὁ ἴδιος ὁ Θεός, πῶς νά ἐπιστρέψουμε πάλι στὰ ἀνίσχυρα καὶ φτωχὰ στοιχεῖα⁸; Εἶδα τὴ μορφή τοῦ Θεοῦ τὴν ἀνθρώπινη καὶ «σώθηκε ἡ ψυχὴ μου»⁹. Βλέπω τὴν εἰκόνα τοῦ Θεοῦ ὅπως τὴν εἶδε ὁ Ἰακώβ, ἂν καὶ διαφορετικὰ στὴ μιὰ καὶ στὴν ἄλλη περίπτωση· γιατί ἐκεῖνος εἶδε τὴν αὐτὴ μορφή του, πού προμήνυε τὸ μελλοντικὸ γεγονός, μὲ τὰ αὐλα μάτια τοῦ νοῦ, ἐνῶ ἐγὼ βλέπω τὴν εἰκόνα πού ζωντανεύει σὰ φωτιὰ τὴ μνήμη τοῦ Θεοῦ πού ἔγινε ὄρατος μὲ τὴ σάρκα. Ἡ σκιά τῶν ἀποστόλων καὶ τὰ σουδάρια καὶ τὰ μαντήλια ἀπομάκρυναν τὶς ἀρρώστιες καὶ φυγάδευαν τὰ δαιμόνια· πῶς λοιπὸν νά μὴ δοξάζεται ἡ σκιά καὶ ἡ εἰκόνα τῶν ἁγίων; Ἡ κατάργησε τὴν προσκύνηση κάθε ὕλης, ἢ μὴ καινοτομεῖς «οὔτε νά μετακινεῖς ὄρια αἰώνια πού ἔθεσαν οἱ πατέρες σου»¹⁰.

- 23 Δὲν παρέδωσαν μόνο γραπτῶς τὴν ἐκκλησιαστικὴ θεσμοθεσία, ἀλλὰ καὶ μὲ μερικὲς ἄγραφες παραδόσεις. Λέει λοιπὸν ὁ θεῖος Βασίλειος στὸ εἰκοστὸ ἑβδομο ἀπὸ τὰ τριάντα κεφάλαια

5. Β' Κορ. 5,17.

8. Γαλ. 4,8-9.

6. Γαλ. 2,14.

9. Γεν. 32,30.

7. Γαλ. 5,3.

10. Παροιμ. 22,28.

Πνεύματος τριάκοντα κεφαλαίων ἐπὶ λέξεως οὕτω· «τῶν ἐν τῇ
 5 Ἐκκλησίᾳ πεφυλαγμένων δογμάτων καὶ κηρυγμάτων τὰ μὲν ἐκ
 τῆς ἐγγράφου διδασκαλίας ἔχομεν, τὰ δὲ ἐκ τῆς τῶν ἀποστόλων
 παραδόσεως διαδοθέντα ἡμῖν ἐν μυστηρίῳ παραδεξάμεθα, ἅπερ
 ἀμφοτέρα τὴν αὐτὴν ἰσχὺν ἔχει πρὸν τὴν εὐσέβειαν. Καὶ τούτοις οὐ-
 10 δεῖς ἀντερεῖ οὐκοῦν, ὅστις γε κἂν μικρὸν γοῦν θεσμῶν Ἐκκλησίας
 πεπειράται· εἰ γὰρ ἐπιχειρήσαιμεν τὰ ἄγραφα τῶν ἐθνῶν ὡς μὴ με-
 γάλῃ ἔχοντα τὴν δύναμιν παραιτεῖσθαι, λάθοιμεν ἂν εἰς αὐτὰ τὰ
 καίρια ζημιοῦντες τὸ Εὐαγγέλιον». Ταῦτα τοῦ μεγάλου Βασιλείου
 τὰ ρήματα. Πόθεν γὰρ ἴσμεν τὸν κρανίου τόπον τὸν ἅγιον, τὸ
 μνῆμα τῆς ζωῆς; Οὐ παῖδες παρὰ πατρὸς ἀγράφως παρεληφότες;
 15 Τὸ μὲν γὰρ ἐν τόπῳ κρανίου ἐσταυρῶσθαι τὸν Κύριον γέγραπται
 καὶ τετάφθαι ἐν μνημείῳ, ὃ ἐλατόμησεν Ἰωσήφ ἐν τῇ πέτρα· ὅτι δὲ
 ταῦτά ἐστι τὰ νῦν προσκυνούμενα, ἐξ ἀγράφου παραδόσεως ἴσμεν
 καὶ πλεῖστα τούτοις παρόμοια. Πόθεν τὸ τρις βαπτίζειν; πόθεν τὸ
 κατ' Ἀνατολὰς εὐχεσθαι; πόθεν ἡ τῶν μυστηρίων παράδοσις; Διὸ
 20 καὶ ὁ θεῖος ἀπόστολος Παῦλος φησιν· «ἄρα οὖν, ἀδελφοί, στήκετε
 καὶ κρατεῖτε τὰς παραδόσεις, ἃς ἐδιδάχθητε εἴτε διὰ λόγου, εἴτε δι'
 ἐπιστολῶν ἡμῶν». Πολλῶν τοιγαροῦν καὶ τοσοῦτων ἀγράφως τῇ
 Ἐκκλησίᾳ παραδεδομένων καὶ μέχρι τοῦ νῦν πεφυλαγμένων, τί
 περὶ τὰς εἰκόνας σμικρολογεῖς;

24 Ἄς μέντοι χρήσεις παράγεις, οὐ τῶν παρ' ἡμῖν εἰκόνων βδε-
 λύσσονται τὴν προσκύνησιν, ἀλλὰ τῶν ταύτας θεοποιούντων Ἑλ-
 λήνων. Οὐ δεῖ τοίνυν διὰ τὴν τῶν Ἑλλήνων ἄτοπον χρῆσιν καὶ τὴν

11. Μ. Βασιλείου, *Περὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος*, Ρ. Γ. 32, 188Α.

12. Τὸν Γολγοθᾶ (Ματθ. 27,33).

Περὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, πού ἀπευθύνονται πρὸς τὸν Ἀμφιλόχιο, κατὰ λέξη τὰ ἐξῆς: «ἀπὸ τὰ δόγματα καὶ τὶς διδασκαλίες πού φυλάγονται στὴν Ἐκκλησία, ἄλλα τὰ ἔχουμε ἀπὸ τὴ γραπτὴ διδασκαλία, καὶ ἄλλα ἀπὸ τὴν παράδοση τῶν ἀποστόλων, πού μᾶς παραδόθηκαν καὶ τὰ παραλάβαμε μὲ τὴ μυστηριακὴ ζωὴ τῆς Ἐκκλησίας, πού καὶ τὰ δύο ἔχουν τὸ ἴδιο κύρος γιὰ τὴν εὐσέβεια. Κανεὶς λοιπὸν νὰ μὴ ἀντιλέγει σ' αὐτά, ἔστω καὶ ἂν ἔχει μικρὴ πείρα τῶν ἐκκλησιαστικῶν θεσμῶν γιατί, ἂν ἐπιχειρούσαμε νὰ ἀπορρίψουμε ὅλες τὶς παραδόσεις μας πού δὲν περιέχονται στὴν ἁγία Γραφή, ἐπειδὴ τάχα δὲν ἔχουν μεγάλη ἰσχύ, θὰ κάναμε λάθος ζημιώνοντας τὸ Εὐαγγέλιο στὰ πιὸ καίρια σημεῖα του»¹¹. Αὐτὰ τὰ λόγια εἶναι τοῦ Μεγάλου Βασιλείου. Ἐκτὸς ἀπὸ τὸ ἄλλωστε γνωρίζουμε τὸν ἅγιο τόπο τοῦ κρανίου¹², τὸ μνῆμα τῆς ζωῆς; Δὲν τὸ παρέλαβαν τὰ παιδιά ἀπὸ τοὺς πατέρες τοὺς ἀγράφως; Γιατί, τὸ ὅτι ὁ Κύριος σταυρώθηκε στὸν τόπο τοῦ κρανίου καὶ θάφτηκε σὲ μνῆμα πού τὸ σκάλισε ὁ Ἰωσήφ στὸ βράχο, εἶναι γραμμένο¹³, τὸ ὅτι ὁμοίως αὐτὰ εἶναι ἐκεῖνα πού προσκυνοῦμε τώρα, τὰ γνωρίζουμε ἀπὸ ἄγραφη παράδοση, καὶ πολλὰ ἄλλα παρόμοια μὲ αὐτά. Ἐκτὸς ἀπὸ τὸ ξέρουμε τὴν τριπλῆ κατάδυση στὸ βάπτισμα; Ἐκτὸς ἀπὸ τὸ τὴ συνήθεια νὰ προσευχόμεστε στραμμένοι πρὸς τὴν Ἀνατολή; Ἐκτὸς ἀπὸ τὸ τὴν παράδοση τῶν μυστηρίων; Γι' αὐτὸ καὶ ὁ θεῖος ἀπόστολος Παῦλος λέει: «ἐπομένως, ἀδελφοί, σταθεῖτε ἀκλόνητοι καὶ κρατᾶτε τὶς παραδόσεις πού διδαχθήκατε εἴτε προφορικὰ εἴτε μὲ ἐπιστολὴ μας»¹⁴. Ἐκτὸς ἀπὸ τὸ λοιπὸν πολλὰ καὶ τόσο σημαντικὰ παραδόθηκαν στὴν Ἐκκλησία ἀγράφως καὶ φυλάχθηκαν μέχρι τώρα, γιατί λεπτολογεῖς γιὰ τὶς εἰκόνες;

- 24 Οἱ ρήσεις λοιπὸν τῆς Γραφῆς καὶ τῶν πατέρων πού ἀναφέρεις δὲν καταδικάζουν τὴν προσκύνηση τῶν δικῶν μας εἰκόνων, ἄλλα τῶν εἰδωλολατρῶν πού τὶς θεοποιοῦν. Δὲν πρέπει

13. Ματθ. 27,33-60.

14. Β' Θεσσ. 2,15.

ἡμετέραν εὐσεβῶς γινομένην ἀναιρεῖν. Ἐφορκίζουσιν ἑπασιδοὶ τε
 5 καὶ γόητες, ἐφορκίζει καὶ τοὺς κατηχομένους ἢ Ἐκκλησία, ἀλλ'
 ἐκεῖνοι μὲν ἐπικαλούμενοι δαίμονας, αὕτη δὲ Θεὸν κατὰ δαιμόνων.
 Δαίμοσι τὰς εἰκόνας ἀνατιθέασιν Ἑλληνας καὶ θεοὺς ταύτας προσ-
 αγορεύουσιν, ἡμεῖς δὲ ἀληθεῖ Θεῷ σαρκωθέντι καὶ Θεοῦ δούλοις
 καὶ φίλοις δαιμόνων ἀπελαύνουσι στίφη.

25 Εἰ δὲ φῆς τὸν θεῖον καὶ θαυμαστὸν Ἐπιφάνιον διαρρηδὴν ταύ-
 τας ἀπαγορεῦσαι, πρῶτον μὲν τυχὸν παρεγγεγραμμένος καὶ ἐπί-
 πλαστος ὁ λόγος ἄλλου μὲν ὦν πόνος, ἑτέρου δὲ τὴν ἐπωνυμίαν
 ἔχων, ὃ πολλοῖς εἴθισται δρᾶν. Δεύτερον, ἴσμεν τὸν μακάριον Ἀθα-
 5 νάσιον ἀπηγορευκότα τὸ ἐν λάρναξι τιθέναι τὰ τῶν ἁγίων λείψανα,
 μᾶλλον δὲ προστάττοντα ὑπὸ γῆν ταῦτα καλύπτειν, τὸ ἄτοπον ἔθος
 τῶν Αἰγυπτίων καταργῆσαι βουλόμενον, οἱ τοὺς ἑαυτῶν νεκροὺς
 οὐχ ὑπὸ γῆν ἔκρυπτον, ἀλλ' ἐπὶ κλινῶν καὶ σκιμπόδων ἐτίθουν.
 Τάχα τοιοῦτόν τι καὶ ὁ μέγας Ἐπιφάνιος ἐπιδιορθώσασθαι θέλων,
 10 τὸ μὴ χρῆναι ποιεῖν εἰκόνας ἐνομοθέτησεν, εἰ γε καὶ αὐτοῦ δῶμεν
 εἶναι τὸν λόγον, ἐπεὶ, ὅτι γε τούτου σκοπὸς ταύτας οὐκ ἀπωθεῖτο,
 μάρτυς ἢ τοῦ αὐτοῦ θείου Ἐπιφανίου ἐκκλησία εἰκόσι μέχρις ἡμῶν
 περικεκοσμημένη. Τρίτον, οὐ τὸ σπάνιον νόμος τῇ Ἐκκλησίᾳ
 «οὐδὲ μία χελιδὼν ἔαρ ποιεῖ», ὡς καὶ τῷ θεολόγῳ Γρηγορίῳ καὶ
 15 τῇ ἀληθείᾳ δοκεῖ· οὐδὲ λόγος εἰς δυνατὸς ὄλης Ἐκκλησίας τῆς ἀπὸ
 γῆς περάτων μέχρι τῶν αὐτῆς περάτων ἀνατρέψαι παράδοσιν.

15. Ἡ ἔννοια τῆς λέξεως «δούλος» ἐδῶ ἀναφέρεται στὴ σχέση τοῦ ἀνθρώπου ὡς κτίσματος πρὸς τὸν κτίστη Θεὸ καὶ δὲ σημαίνει ἐκείνους ποὺ δουλικὰ δέχονται τὶς ἐντολὰς τοῦ Θεοῦ.

16. Ἰω. 15,14.

λοιπόν, ἔξαιτίας τῆς καταχρήσεως τῶν ἐθνικῶν, νὰ καταργήσουμε καὶ τὴ δική μας προσκύνηση ποὺ γίνεται μὲ εὐσέβεια. Ἐξορκίζουν οἱ μάγοι καὶ οἱ γόητες, ἔξορκίζει καὶ ἡ Ἐκκλησία τοὺς κατηχουμένους, ἀλλ' ἐκεῖνοι βέβαια ἐπικαλούμενοι δαίμονες, ἐνῶ ἡ Ἐκκλησία τὸ Θεὸ ἐναντίον τῶν δαιμόνων. Οἱ εἰδωλολάτρες ἀφιερώνουν τὶς εἰκόνες στοὺς δαίμονες καὶ τὶς ἀποκαλοῦν θεοὺς, ἐνῶ ἐμεῖς τὶς ἀφιερώνουμε στὸν ἀληθινὸ Θεὸ, ποὺ σαρκώθηκε, καὶ στοὺς δούλους¹⁵ καὶ φίλους¹⁶ τοῦ Θεοῦ, ποὺ ἀπομακρύνουν τὰ στίφη τῶν δαιμόνων.

25 Ἐὰν πάλι ἰσχυρίζεσαι ὅτι ὁ θεῖος καὶ θαυμάσιος Ἐπιφάνιος¹⁷ τὶς ἀπαγόρευσε κατηγορηματικά, πρῶτον εἶναι ἐνδεχόμενον νὰ εἶναι ὁ λόγος του νόθος καὶ πλαστός, νὰ εἶναι δηλαδὴ κόπος ἄλλου καὶ νὰ ἔχει τὴν ἐπωνυμία ἄλλου, πρᾶγμα ποὺ πολλοὶ συνηθίζουν νὰ κάνουν. Δεύτερον, γνωρίζουμε ὅτι ὁ μακάριος Ἀθανάσιος ἀπαγόρευσε νὰ τοποθετοῦν τὰ λείψανα τῶν ἁγίων σὲ λειψανοθήκες, ἢ μᾶλλον διέταξε νὰ τὰ θάβουν στὴ γῆ, ἐπειδὴ ἤθελε νὰ καταργήσει τὴν ἄτοπη συνήθεια τῶν Αἰγυπτίων, οἱ ὅποιοι δὲν ἔθαβαν τοὺς νεκροὺς τους, ἀλλὰ τοὺς τοποθετοῦσαν σὲ κρεβάτια καὶ φορεῖα. Ἴσως καὶ ὁ μέγας Ἐπιφάνιος, θέλοντας νὰ διορθώσει κάτι τέτοιο, νομοθέτησε νὰ μὴ κατασκευάζουν εἰκόνες, ἐὰν βέβαια δεχθοῦμε ὅτι εἶναι δικὸς του ὁ λόγος· γιατί, ὅτι σκοπὸς του δὲν ἦταν νὰ τὶς ἀπομακρύνει, τὸ μαρτυρεῖ ἡ ἐκκλησία τοῦ ἰδίου τοῦ θεοῦ Ἐπιφανίου, ποὺ μέχρι σήμερα εἶναι στολισμένη μὲ εἰκόνες. Τρίτον, τὸ σπάνιο δὲν μπορεῖ νὰ γίνῃ νόμος στὴν Ἐκκλησία, «οὔτε ἓνα χελιδόνι φέρνει τὴν ἀνοιξη», ὅπως καὶ ὁ Γρηγόριος ὁ Θεολόγος¹⁸ δέχεται καὶ ἡ ἀλήθεια· οὔτε ἓνας λόγος εἶναι σὲ θέση νὰ ἀνατρέψει τὴν παράδοση ὅλης τῆς Ἐκκλησίας, ἀπὸ τὰ πέρατα τῆς γῆς μέχρι τὰ πέρατα αὐτῆς.

17. Πρόκειται γιὰ τὸν ἐπίσκοπο Σαλαμίνας Κύπρου (315-403), ὁ ὅποιος φέρεται ὅτι ἔγραψε μεταξὺ ἄλλων καὶ ἓνα ἔργο ἐναντίον τῶν ἁγίων εἰκόνων, τὴ γνησιότητα τοῦ ὁποίου ἀμφισβητεῖ ἐδῶ ὁ ἱερός Δαμασκηνός.

18. Γρηγορίου Θεολόγου, *Λόγος 39*, P. G. 36,352.

26 Δέχου τοίνυν τῶν γραφικῶν καὶ πατρικῶν χρήσεων τὸν ἔσμὸν, ὅτι, εἰ καὶ λέγει ἡ Γραφή, «τὰ εἶδωλα τῶν ἐθνῶν ἀργύριον καὶ χρυσίον, ἔργα χειρῶν ἀνθρώπων», ἀλλ' οὖν οὐ τὸ μὴ προσκυνεῖν ἀψύχοις ἢ ἔργοις χειρῶν κωλύει, ἀλλὰ ταῖς δαιμόνων εἰκόσιν.

27 Ὅτι μὲν οὖν ἀγγέλοις καὶ ἀνθρώποις καὶ βασιλευσὶ καὶ ἀσεβέσι προσεκύνησαν οἱ προφήται καὶ ράβδῳ, εἰρηται· λέγει δὲ καὶ Δαυίδ· «καὶ προσκυνεῖτε τῷ ὑποποδίῳ τῶν ποδῶν αὐτοῦ». Ἡσαΐας δὲ ἐκ προσώπου τοῦ Θεοῦ, «ὁ οὐρανός μοι θρόνος», 5 φησὶν, «ἡ δὲ γῆ ὑποπόδιον τῶν ποδῶν μου». Οὐρανὸς δὲ καὶ γῆ, παντὶ που δῆλον, ὅτι κτίσματα. Καὶ Μωσῆς δὲ καὶ Ἀαρῶν σὺν παντὶ τῷ λαῷ χειροποιήτοις προσεκύνησαν. Φησὶ γοῦν Παῦλος, ὁ χρυσοῦς τέττιξ τῆς Ἐκκλησίας, ἐν τῇ πρὸς Ἑβραίους ἐπιστολῇ· «Χριστὸς δὲ παραγενόμενος ἀρχιερεὺς τῶν μελλόντων ἀγαθῶν διὰ 10 τῆς μείζονος καὶ τελειοτέρας σκηνῆς, οὐ χειροποιήτου», τουτέστιν οὐ ταύτης τῆς κτίσεως· καὶ πάλιν «οὐ γὰρ εἰς χειροποίητα εἰσῆλθεν ἅγια ὁ Χριστός, ἀντίτυπα τῶν ἀληθινῶν, ἀλλ' εἰς τὸν οὐρανόν». Ὡστε τὰ πρότερα ἅγια, ἢ τε σκηνὴ καὶ πάντα τὰ ἐν αὐτῇ, χειροποιήτα ἦν· καὶ ὅτι προσεκυνεῖτο, οὐδεὶς ἀντερεῖ.

28 Τοῦ ἀγίου Διονυσίου τοῦ Ἀρεοπαγίτου ἐκ τῆς πρὸς Τίτον ἐπιστολῆς.

Χρῆ τοιγαροῦν καὶ ἡμᾶς ἀντὶ τῆς δημώδους περὶ αὐτῶν ὑπολήψεως εἶσω τῶν ἱερῶν συμβόλων ἱεροπραπῶς διαλαβεῖν καὶ 5 μηδὲ ἀτιμάζειν αὐτὰ τῶν θείων ὄντα χαρακτήρων ἔκγονα καὶ ἀποτυπώματα καὶ εἰκόνας ἐμφανεῖς τῶν ἀπορρήτων καὶ ὑπερφυῶν θεαμάτων.

19. Ψαλμ. 113,2.

20. Ψαλμ. 98,5. «Υποπόδιο» εἶναι τὸ στήριγμα ποῦ ἔβαζαν κάτω ἀπὸ τὰ πόδια τους.

21. Ἦσ. 66,1.

- 26 Νὰ δέχεσαι λοιπόν τὸ πλῆθος τῶν γραφικῶν καὶ πατερικῶν ρήσεων, πού, ἂν καὶ ἡ Γραφή λέγει, «τὰ εἰδῶλα τῶν ἔθνῶν εἶναι ἀσήμι καὶ χρυσάφι, ἔργα ἀνθρώπων χειρῶν»¹⁹, ὁμως δὲν ἀπαγορεύει τὴν προσκύνηση ἄψυχων ἢ χειροποίητων ἔργων, ἀλλὰ τῶν εἰκόνων τῶν δαιμόνων.
- 27 Ὅτι βέβαια οἱ προφῆτες προσκύνησαν ἀγγέλους καὶ ἀνθρώπους καὶ βασιλεῖς καὶ ἀσεβεῖς καὶ ράβδο, ἔχει λεχθεῖ· λέει ἐπίσης καὶ ὁ Δαβίδ· «καὶ προσκυνεῖτε τὸ ὑποπόδιο τῶν ποδιῶν του»²⁰. Ὁ Ἡσαΐας ἐξ ὀνόματος τοῦ Θεοῦ λέει· «ὁ οὐρανὸς εἶναι θρόνος μου, ἐνῶ ἡ γῆ ὑποπόδιο τῶν ποδιῶν μου»²¹. Ὁ οὐρανὸς καὶ ἡ γῆ στὸν καθένα εἶναι φανερὸ ὅτι εἶναι κτίσματα. Καὶ ὁ Μωυσῆς ἐπίσης καὶ ὁ Ἀαρὼν μαζί με ὄλο τὸ λαὸ προσκύνησαν χειροποίητα πράγματα. Λέει λοιπόν ὁ Παῦλος, ὁ χρυσὸς μελωδὸς (τέτιξ) τῆς Ἐκκλησίας στὴν πρὸς Ἑβραίους ἐπιστολή· «ὁμως ὁ Χριστὸς ἦρθε ὡς ἀρχιερέας τῶν μελλοντικῶν ἀγαθῶν μέσω μιᾶς μεγαλύτερης καὶ τελειότερης σκηνῆς, ὄχι χειροποίητης, δηλαδὴ πού δὲν ἀνήκει σ' αὐτὴ τὴν κτίση»²². καὶ πάλι· «ὁ Χριστὸς δὲν εἰσῆλθε σὲ χειροποίητα ἅγια, ἀντίγραφα τῶν ἀληθινῶν, ἀλλὰ στὸν οὐρανό»²³. Ὡστε τὰ προηγούμενα ἅγια καὶ ἡ σκηνὴ καὶ ὄλα ὅσα ὑπῆρχαν μέσα σ' αὐτήν, ἦταν χειροποίητα, καὶ ὅτι τὰ προσκυνούσαν κανεὶς δὲν ἀντιλέγει.
- 28 Τοῦ ἁγίου Διονυσίου τοῦ Ἀρεοπαγίτη ἀπὸ τὴν ἐπιστολὴ πρὸς Τίτον²⁴.
- Πρέπει λοιπόν καὶ ἐμεῖς, ἀντὶ νὰ ἔχουμε τὴν ἀπλοϊκὴ γι' αὐτὰ τὰ πράγματα ἀντίληψη, νὰ διεισδύσουμε ἱεροπρεπῶς στὸ βαθύτερο νόημα τῶν ἱερῶν συμβόλων καὶ νὰ μὴ ἀτιμάζουμε αὐτὰ πού εἶναι καρποὶ καὶ ἀποτυπώσεις καὶ φανερὲς εἰκόνες τῶν ἀγνώστων καὶ ὑπερφυσικῶν θεαμάτων.

22. Ἑβρ. 9,11.

23. Ἑβρ. 9,24.

24. Στὸ ἐξῆς ὁ ἱ. Δαμασκηνὸς παραθέτει καὶ σχολιάζει μαρτυρίες παλαιότερων τοῦ δοκίμων πατέρων γιὰ τὶς εἰκόνες. Βλ. Migne, P. G. 94,1260A.

29 Ἴδε, ὡς ἔφη Ἐφῆ ἄτιμάζειν τὰς τῶν τιμίῶν εἰκόνας.

30 Σχόλιον. Τοῦ αὐτοῦ, ἐκ τοῦ περὶ θεῶν ὀνομάτων.

Ταύτης καὶ ἡμεῖς μεμυήμεθα· νῦν μὲν ἀναλόγως ἡμῖν διὰ τῶν ἱερῶν παραπετασμάτων τῆς τῶν λογίων καὶ ἱεραρχικῶν παραδόσεων φιλανθρωπίας αἰσθητοῖς τὰ νοητὰ καὶ τοῖς οὖσι τὰ ὑπερουσία περικαλυπτούσης καὶ μορφᾶς καὶ τύπους τοῖς ἀμορφώτοις τε καὶ ἀτυπώτοις περιτιθείσης καὶ τὴν ὑπερφυᾶ καὶ ἀσχημάτιστον ἀπλότητα τῇ ποικιλίᾳ τῶν μεριστῶν συμβόλων πληθουούσης τε καὶ διαπλαττούσης.

31 Σχόλιον. Εἰ φιλανθρωπίας ἐστὶ τὸ τοῖς ἀτυπώτοις καὶ ἀμορφώτοις καὶ τοῖς ἀπλοῖς καὶ ἀσχηματίστοις μορφᾶς καὶ τύπους προτιθέσθαι πρὸς τὴν ἡμετέραν ἀναλογίαν, πῶς τὰ μορφαῖς καὶ σχήμασιν ὄραθέντα μὴ ἀναλόγως ἡμῖν εἰκονίσομεν πρὸς μνήμην καὶ τὴν ἐκ τῆς μνήμης πρὸς ζῆλον κίνησιν;

32 Τοῦ αὐτοῦ, ἐκ τοῦ Περὶ ἐκκλησιαστικῆς ἱεραρχίας.

Ἄλλ' αἱ μὲν ὑπὲρ ἡμᾶς οὐσῖαι καὶ τάξεις, ὧν ἤδη μνήμην ἱερὰν ἐποίησάμην, ἀσώματοί τέ εἰσι, καὶ νοητὴ καὶ ὑπερκόσμιός ἐστίν ἡ κατ' αὐτὰς ἱεραρχία. Τὴν καθ' ἡμᾶς δὲ ὀρωμεν ἀναλόγως ἡμῖν αὐτοῖς τῇ τῶν αἰσθητῶν συμβόλων ποικιλίᾳ πληθουομένην, ὑφ' ὧν ἱεραρχικῶς ἐπὶ τὴν ἐνοειδῆ θέωσιν ἐν συμμετρίᾳ τῇ καθ' ἡμᾶς ἀναγόμεθα Θεόν τε καὶ θεῖαν ἀρετὴν, αἱ μὲν ὡς νόες νοοῦσιν κατὰ τὸ αὐταῖς θεμιτόν, ἡμεῖς δὲ αἰσθηταῖς εἰκόσιν ἐπὶ τὰς θείας, ὡς δυνατόν, ἀναγόμεθα θεωρίας.

33 Σχόλιον. Εἰ τοίνυν ἀναλόγως ἡμῖν αὐτοῖς αἰσθηταῖς εἰκόσιν

29 Σχόλιο. Πρόσεξε ὅτι εἶπε νὰ μὴ ἀτιμάζουμε τίς εἰκόνες τῶν ἀγίων.

30 Τοῦ ἰδίου ἀπὸ τὸ σύγγραμμά του Περί θείων ὀνομάτων.
 Σ' αὐτὴν ἔχουμε μνηθεῖ καὶ ἑμεῖς· τώρα δηλαδὴ ἀνάλογα μὲ τὴ δυνατότητά μας, κατανοοῦμε τὰ θεῖα πράγματα μέσα ἀπὸ τὰ ἱερὰ παραπετάσματα τῆς φιλανθρωπίας τῶν λογίων καὶ ἱεραρχικῶν παραδόσεων, ἡ ὁποία καλύπτει τὰ νοητὰ μὲ τὰ αἰσθητὰ καὶ τὰ ὑπερούσια μὲ αὐτὰ πού ὑπάρχουν, καὶ δίνει μορφές καὶ τύπους σ' αὐτὰ πού εἶναι χωρὶς μορφή καὶ τύπο, καὶ μὲ τὴν ποικιλία τῶν ἐπὶ μέρος συμβόλων πληθύνει καὶ διαπλάθει τὴν ὑπερφυσικὴ καὶ ἀσχημάτιστη ἀπλότητα.

31 Σχόλιο. Ἐὰν εἶναι πράξη φιλανθρωπίας τὸ νὰ δίνει κανεὶς μορφές καὶ τύπους σ' αὐτὰ πού εἶναι ἀτύπωτα καὶ ἀμορφοποίητα καὶ στὰ ἀπλᾶ καὶ ἀσχημάτιστα, ἀνάλογα πρὸς τίς δικές μας προσλαμβάνουσες παραστάσεις, πῶς νὰ μὴ εἰκονίσουμε, ἀνάλογα πρὸς τὴ δική μας ἀντιληπτικὴ ἰκανότητα, αὐτὰ πού ἔγιναν ὀρατὰ μὲ μορφές καὶ σχήματα, γιὰ νὰ διατηροῦμε τὴ μνήμη τους καὶ ἀπὸ τὴ μνήμη νὰ παρακινούμαστε πρὸς μίμηση;

32 Τοῦ ἰδίου ἀπὸ τὸ σύγγραμμά του Περί ἐκκλησιαστικῆς ἱεραρχίας.

Ἄλλὰ οἱ οὐσίες καὶ οἱ τάξεις πού βρίσκονται πάνω ἀπὸ μᾶς, τίς ὁποῖες μνημόνευσα ἤδη μὲ τρόπο ἱερό, εἶναι ἀσώματες καὶ ἡ μεταξὺ τους ἱεράρχηση εἶναι νοητὴ καὶ ὑπερκόσμια. Τὴ δική μας ὁμως ἱεραρχία τὴ βλέπουμε, ἀνάλογα μὲ τὴ δυνατότητά μας, νὰ πληθύνεται μὲ τὴ ποικιλία τῶν αἰσθητῶν συμβόλων, μὲ τὰ ὁποῖα ἱεραρχικῶς ἀναγόμεστε στὴν ἐνιαία θέωση, στὸ Θεὸ δηλαδὴ καὶ στὴ θεία ἀρετὴ, συμμετρικὰ πρὸς τὰ δικά μας. Οἱ νοερὲς βέβαια τάξεις κατανοοῦν ὅσο ἐπιτρέπεται σ' αὐτές, ἐνῶ ἑμεῖς μὲ αἰσθητὲς εἰκόνες ἀναγόμεστε στίς θεῖες θεωρίες, ὅσο εἶναι δυνατό.

33 Σχόλιο. Ἐφ' ὅσον λοιπὸν ἀνάλογα μὲ τίς δυνάμεις μας ἀνα-

ἐπὶ τὴν θεϊαν καὶ ἄυλον ἀναγόμεθα θεωρίαν καὶ φιλανθρώπως ἡ
 θεία πρόνοια τοῖς ἀσχηματίστοις καὶ ἀτυπώτοις τύπους καὶ σχήμα-
 τα τῆς ἡμῶν ἔνεκεν χειραγωγίας περιτίθησι, τί ἀπρεπὲς τὸν
 5 σχήματι καὶ μορφῇ ὑποκύψαντα καὶ φύσει ὀραθέντα ὡς ἄνθρωπον
 φιλανθρώπως δι' ἡμᾶς εἰκονίζειν ἀναλόγως ἡμῖν αὐτοῖς;

Λόγος ἄνωθεν εἰς ἡμᾶς παραδεδομένος κάτεισιν, *Αδγαρον*,
 τὸν Ἐδέσσης ἀνακτα, φήμη τῇ τοῦ Κυρίου πρὸς θεῖον ἐκπυρσευ-
 θέντα ἔρωτα ἀπεσταλκέναι πρέσβεις τὴν αὐτοῦ ἐπίσκεψιν ἐξαι-
 10 τοῦντας. *Εἰ δὲ ἀρνηθεῖη τοῦτο δράσειν, τὸ τούτου κελεύει ὁμοίωμα*
ζωγράφῳ ἐκμάξασθαι· ὃ γνόντα τὸν πάντα εἰδότα καὶ πάντα δυνά-
μενον, τὸ ράκος εἰληφέναι καὶ τῷ προσώπῳ προσενεγκάμενον, ἐν
τούτῳ τὸν οἰκεῖον ἐναπομάξασθαι χαρακτῆρα, ὃ καὶ μέχρι τοῦ νῦν
σῶζεται.

34 Τοῦ ἁγίου Βασιλείου ἐκ τοῦ *Εἰς τὸν μακάριον Βαρλαάμ τὸν*
μάρτυρα λόγου, οὗ ἡ ἀρχή· Πρῶτερον μὲν τῶν ἁγίων οἱ θάνατοι.

Ἀνάστητέ μοι νῦν, ὧ λαμπροὶ τῶν ἀθλητικῶν κατορθωμά-
 των ζωγράφοι, τὴν τοῦ στρατηγοῦ κολοβωθεῖσαν εἰκόνα ταῖς ὑμε-
 5 τέραις μεγαλύνετε τέχναις· ἀμαυρότερον παρ' ἐμοῦ τὸν στεφανίτην
 γραφέντα τοῖς τῆς ὑμετέρας σοφίας περιλάμπσατε χρώμασιν. Ἀπέλ-
 θω τῇ τῶν ἀριστευμάτων τοῦ μάρτυρος παρ' ὑμῶν νενικημένος
 γραφῇ χαιρῶ τὴν τοιαύτην τῆς ὑμετέρας ἰσχύος σήμερον ἠττώμενος
 νίκη· Ἴδω τῆς χειρὸς πρὸς τὸ πῦρ ἀκριβέστερον παρ' ὑμῶν γραφο-
 10 μένην τὴν πάλιν· Ἴδω φαιδρότερον ἐπὶ τῆς ὑμετέρας τὸν παλαιστὴν
 γεγραμμένον εἰκόνας. *Κλαυσάτωσαν δαίμονες καὶ νῦν ταῖς τοῦ*
μάρτυρος ἐν ὑμῖν ἀριστείαις πληττόμενοι. Φλεγόμενη πάλιν αὐτοῖς
ἡ χεὶρ καὶ νικῶσα δεικνύσθω. Ἐγγραφέσθω τῷ πίνακι καὶ ὁ τῶν
παλαισμάτων ἀγνοθηῆτος Χριστός, ὧ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας.

γόμαστε με αίσθητὲς εἰκόνες στὴ θεϊκὴ καὶ ἄυλη θεωρία καὶ ἡ θεία πρόνοια ἀπὸ φιλανθρωπία, γιὰ τὴ δική μας χειραγωγία, περιβάλλει με τύπους καὶ σχήματα τὰ ἀσχημάτιστα καὶ ἀτύπωτα, γιατί εἶναι ἀπρεπὲς νὰ εἰκονίζουμε, ἀνάλογα με τὴ δική μας φύση, ἐκεῖνον ποὺ καταδέχτηκε νὰ πάρει καὶ σχῆμα καὶ μορφή καὶ ἀπὸ φιλανθρωπία γιὰ μᾶς νὰ γίνει ὁρατὸς ὡς ἄνθρωπος με τρόπο φυσικό;

Παράδοση ποὺ μᾶς ἔρχεται ἀπὸ πολὺ παλιά, ἀναφέρει ὅτι ὁ Αὐγαρος, ὁ βασιλιάς τῆς Ἑδεσσας, ἀπὸ τὴ φήμη τοῦ Κυρίου πυρπολήθηκε με θεῖο ἔρωτα καὶ ἔστειλε πρέσβεις νὰ τὸν παρακαλέσουν νὰ τὸν ἐπισκεφθεῖ. Ἐὰν ὁμοῦς ἀρνηθεῖ νὰ κάνει αὐτό, τοὺς πρόσταξε νὰ κάνουν τὸ ὁμοίωμά του σὲ ζωγράφο. Ἐπειδὴ τὸ γνῶριζε αὐτὸ Ἐκεῖνος, ποὺ γνωρίζει τὰ πάντα καὶ ὅλα τὰ μπορεῖ, πῆρε ἓνα πανί καὶ τοποθετώντας το στὸ πρόσωπό του, ἀποτύπωσε σ' αὐτὸ τὴ μορφή του, καὶ αὐτὸ σώζεται μέχρι σήμερα.

34 Τοῦ ἁγίου Βασιλείου ἀπὸ τὸ λόγο του Στὸν Μακάριο Βαρλαάμ τὸν μάρτυρα, τοῦ ὁποῦ λόγου ἡ ἀρχὴ εἶναι Προηγουμένως οἱ θάνατοι τῶν ἁγίων.

Σηκωθεῖτε τώρα, ἐξαίρετοί μου ζωγράφοι τῶν ἀθλητικῶν κατορθωμάτων καὶ με τὶς τέχνες σας δῶστε μεγαλοπρέπεια στὴν παραμορφωμένη εἰκόνα τοῦ στρατηγοῦ· ἐπειδὴ ἐγὼ περιέγραψα ἀμυδρὰ τὸν στεφανωμένο με τὴ νίκη, δῶστε του ἐσεῖς τὴ λάμψη ποὺ τοῦ πρέπει με τὰ χρώματα τῆς σοφίας σας. Θὰ ἀποχωρήσω ἐγὼ ἡττημένος ἀπὸ τὴ δική σας παράσταση τῶν κατορθωμάτων τοῦ μάρτυρα. Χαίρομαι ποὺ σήμερα ἡττῶμαι ἀπὸ μιὰ τέτοια νίκη τῆς δικῆς σας δυνάμεως. Βλέπω ζωγραφισμένη ἀπὸ σᾶς με περισσότερη ἀκρίβεια τὴν πάλη τοῦ χεριοῦ με τὴ φωτιά. Βλέπω πιὸ φωτεινὰ τὸν παλαιστὴ ζωγραφισμένο στὴ δική σας εἰκόνα. Ἄς κλάψουν οἱ δαίμονες καὶ τώρα ποὺ χάρη σὲ σᾶς πλῆττονται ἀπὸ τὰ ἀριστεῖα τοῦ μάρτυρα. Ἄς ἐπιδειχθεῖ καὶ πάλι σ' αὐτοὺς τὸ χέρι ποὺ καίεται καὶ νικᾷ. Ἄς ζωγραφισθεῖ στὴν εἰκόνα καὶ ὁ ἀγωνοθέτης τῆς πάλης Χριστός, στὸν ὁποῖο ἀνῆκει ἡ δόξα αἰώνια.

35 Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τῶν πρὸς Ἀμφιλόχιον τριάκοντα κεφαλαίων περὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἀπὸ κεφαλαίου ιζ'.

Ἔστι βασιλεὺς λέγεται καὶ ἡ τοῦ βασιλέως εἰκὼν, καὶ οὐ δύο βασιλεῖς· οὔτε γὰρ τὸ κράτος σχίζεται οὔτε ἡ δόξα διαμερίζεται. Ὡς γὰρ ἡ κρατοῦσα ἡμῶν ἀρχὴ καὶ ἐξουσία μία, οὕτω καὶ ἡ παρ' ἡμῶν δοξολογία μία καὶ οὐ πολλαί, διότι ἡ τῆς εἰκόνας τιμὴ ἐπὶ τὸ πρωτότυπον διαβαίνει. Ὁ οὖν ἐστὶν ἐνταῦθα μιμητικῶς ἡ εἰκὼν, τοῦτο ἐκεῖ φυσικῶς ὁ Υἱός. Καὶ ὡσπερ ἐπὶ τῶν τεχνητῶν κατὰ τὴν μορφήν ἢ ὁμοίωσιν, οὕτω καὶ ἐπὶ τῆς θείας καὶ ἀσυνθέτου φύ-
10 σεως ἐν τῇ κοινωνίᾳ τῆς θεότητός ἐστιν ἡ ἔνωσις.

36 Σχόλιον. Εἰ ἡ εἰκὼν τοῦ βασιλέως βασιλεὺς, καὶ ἡ εἰκὼν τοῦ Χριστοῦ Χριστὸς καὶ ἡ εἰκὼν τοῦ ἁγίου ἅγιος, καὶ οὔτε τὸ κράτος σχίζεται οὔτε ἡ δόξα διαμερίζεται, ἀλλ' ἡ δόξα τῆς εἰκόνας τοῦ εἰκονιζομένου γίνεται. Δεδοίκασι τοὺς ἁγίους οἱ δαίμονες καὶ τὴν
5 σκιὰν αὐτῶν δραπετεῦουσι· σκιὰ δὲ καὶ ἡ εἰκὼν, καὶ ταύτην ποιῶ ὡς δαιμόνων ἐλάτειραν. Εἰ δὲ χρῆναι λέγοις νοερῶς μόνον Θεῶ συνάπτεσθαι, ἄνελε πάντα τὰ σωματικά, τὰ φῶτα, τὸ εὐῶδες θυμίαμα, αὐτὴν τὴν διὰ φωνῆς προσευχὴν, αὐτὰ τὰ ἐξ ὕλης τελούμενα θεῖα μυστήρια, τὸν ἄρτον, τὸν οἶνον, τὸ τῆς χρίσεως ἔλαιον, τοῦ
10 σταυροῦ τὸ ἐκτύπωμα. Ταῦτα γὰρ πάντα ὕλη· ὁ σταυρός, ὁ σπόγγος καὶ κάλαμος, ἢ τὴν ζωηφόρον πλευρὰν νύξασα λόγχη.

Ἡ τούτων ἀπάντων ἄνελε τὸ σέβας, ὅπερ ἀδύνατον, ἢ μὴ ἀπαναίνου μηδὲ τὴν τῶν εἰκόνων τιμὴν. Χάρις δίδοται θεία ταῖς ὕλαις διὰ τῆς τῶν εἰκονιζομένων προσηγορίας. Ὡσπερ λιτὸν ἢ
15 κογχύλη καθ' ἑαυτὴν καὶ ἡ μέταξα καὶ τὸ ἐξ ἀμφοῖν ἐξυφασμένον

25. Τὸ θαλασσινὸ κογχύλι ποὺ ἀναφέρει ἐδῶ ὁ ἰ. συγγραφέας ἦταν ἐκεῖνο ἀπὸ τὸ ὁποῖο παραγόταν τὸ βαθὺ κόκκινο χρῶμα μὲ τὸ ὁποῖο ἐβαφταν τὶς πολυτελεῖς βασιλικές ἀλουργίδες. Ἐπειδὴ ὁμοῦς τὸ κογχύλι αὐτὸ τὸ ἀλίευσαν στὰ παράλια τῆς Φοινίκης, τὸ χρῶμα αὐτὸ λεγόταν καὶ «φοινικοῦν». Κατὰ τὸν Πολυδεύκη ἐφευρέτης τοῦ χρώματος αὐτοῦ εἶναι ὁ Ἡρακλῆς, ὁ ὁποῖος τὸ ἀνακάλυψε ὕστερα ἀπὸ ἀπαίτηση κάποιας κόρης ἀπὸ τὴν Τύρο, μὲ τὴν ὁποία συν-

35 Τοῦ ἰδίου ἀπὸ τὰ τριάντα κεφάλαια πρὸς Ἀμφιλόχιον Περὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος· ἀπὸ τὸ κεφάλαιο 17.

Ἐπειδὴ καὶ ἡ εἰκόνα τοῦ βασιλιᾶ λέγεται βασιλιάς, δὲν ὑπάρχουν δυὸ βασιλεῖς· γιατί οὔτε τὸ κράτος διαιρεῖται, οὔτε ἡ δόξα μοιράζεται. Ὅπως λοιπὸν ἡ ἀρχὴ καὶ ἡ ἐξουσία ποὺ μᾶς κυβερνᾷ εἶναι μία, ἔτσι καὶ σ' ἐμᾶς ἡ δοξολογία εἶναι μία καὶ ὄχι πολλές, γιατί ἡ τιμὴ τῆς εἰκόνας μεταβαίνει στὸ πρωτότυπο. Αὐτὸ λοιπὸν ποὺ ἐδῶ εἶναι ἡ εἰκόνα κατ' ἀπομίμηση, ἐκεῖ εἶναι φυσικῶς ὁ Υἱός. Καὶ ὅπως τὰ τεχνητὰ πράγματα ἡ ὁμοίωση ἀναφέρεται στὴ μορφή, ἔτσι καὶ στὴ θεία καὶ ἀσύνθετη φύση ἡ ἔνωση ὑπάρχει στὴν κοινωνία τῆς θεότητος.

36 Σχόλιο. Ἄν ἡ εἰκόνα τοῦ βασιλιᾶ εἶναι ὁ βασιλιάς, καὶ ἡ εἰκόνα τοῦ Χριστοῦ εἶναι ὁ Χριστὸς καὶ ἡ εἰκόνα τοῦ ἁγίου εἶναι ὁ ἅγιος, καὶ οὔτε τὸ κράτος διαιρεῖται οὔτε ἡ δόξα μοιράζεται, ἀλλὰ ἡ δόξα τῆς εἰκόνας γίνεται δόξα τοῦ εἰκονιζομένου. Οἱ δαίμονες φοβοῦνται τοὺς ἁγίους καὶ φεύγουν ἀπὸ τὴ σκιά τους· σκιά ὅμως εἶναι καὶ ἡ εἰκόνα· καὶ τὴν κατασκευάζω ὡς διῶκτρια τῶν δαιμόνων. Ἄν ὅμως ἰσχυρίζεσαι ὅτι πρέπει μόνο νοερά νὰ ἐνώνεσαι μὲ τὸ Θεό, κατάργησε ὅλα τὰ ὑλικά, τὰ φῶτα, τὸ εὐωδιαστὸ θυμίαμα, τὴν ἴδια τὴν προσευχὴ ποὺ γίνεται μὲ τὴ φωνή, τὰ ἴδια τὰ θεῖα μυστήρια ποὺ τελοῦνται μὲ ὑλικά στοιχεῖα, τὸν ἄρτο, τὸν οἶνο, τὸ λάδι τοῦ χρίσματος, τὸ σχῆμα τοῦ σταυροῦ. Γιατί ὅλα αὐτὰ εἶναι ὕλη· ὁ σταυρός, τὸ σφουγγάρι καὶ τὸ καλάμι, ἡ λόγχη ποὺ τρύπησε τὴ ζωηφόρο πλευρά.

Ἡ κατάργησε λοιπὸν τὸ σεβασμὸ ὄλων αὐτῶν, πρᾶγμα ἀδύνατο, ἢ μὴ ἀρνεῖσαι οὔτε τὴν τιμὴ τῶν εἰκόνων. Δίνεται θεία χάρις στὰ ὑλικά στοιχεῖα μὲ τὴν προσαγόρευση τῶν εἰκονιζομένων. Ὅπως εἶναι φτωχὸ τὸ κογγύλι²⁵ καθεαυτὸ καὶ τὸ

δεόταν. Βλ. Πολυδεύκου, Ὀνομαστικόν, Α' 45-47. Πρβλ. καὶ Π. Παπαευαγγέλου, Ἡ διαμόρφωση τῆς ἐξωτερικῆς ἐμφανίσεως τοῦ ἀνατολικοῦ καὶ ἰδίᾳ τοῦ ἑλληνικοῦ κλήρου, Θεσ/νίκη 1965, σελ. 59.

ἰμάτιον καὶ καθ' ἑαυτὸ οὐδεμίαν ἔχει τιμὴν, ἂν δὲ βασιλεὺς τοῦτο
 περίθῃται, ἐκ τῆς προσούσης τῷ ἡμφιεσμένῳ τιμῆς τῷ ἀμφιάσματι
 μεταδίδοται, οὕτως αἱ βλαὶ αὐταὶ μὲν καθ' ἑαυτὰς ἀπροσκύνητοι,
 ἂν δὲ χάριτος εἶη πλήρης ὁ εἰκονιζόμενος, μέτοχοι χάριτος γίνονται
 20 κατ' ἀναλογίαν τῆς πίστεως. Εἶδον οἱ ἀπόστολοι τὸν Κύριον
 σωματικοῖς ὀφθαλμοῖς καὶ τοὺς ἀποστόλους ἕτεροι καὶ τοὺς μάρ-
 τυρας ἕτεροι.

Ποθῶ κάγῳ τούτους ὁρᾶν ψυχῇ τε καὶ σῶματι καὶ ἔχειν ἀλε-
 ξίκακον φάρμακον, ἐπεὶ διπλοῦς ἔκτισμαι, καὶ ὁρῶν προσκυνῶ τὸ
 25 ὀρώμενον οὐχ ὡς θεόν, ἀλλ' ὡς τιμίῳν εἰκόνημα τίμιον. Σὺ τυχὸν
 ὑψηλός τε καὶ ἄυλος καὶ ὑπὲρ τὸ σῶμα γενόμενος καὶ οἶον ἄσαρ-
 κος καταπτύεις πᾶν τὸ ὀρώμενον, ἀλλ' ἐγώ, ἐπεὶ ἀνθρωπός εἰμι
 καὶ σῶμα περικείμεαι, ποθῶ καὶ σωματικῶς ὀμιλεῖν καὶ ὁρᾶν τὰ
 ἄγια. Συγκατάβηθι τῷ ταπεινῷ μου φρονήματι, ὁ ὑψηλός, ἵνα σου
 30 τηρήσης τὸ ὑψηλόν. Ἀποδέχεται Χριστὸς τὸν πρὸς αὐτὸν μου πό-
 θον καὶ τοὺς οἰκείους αὐτοῦ· χαίρει γὰρ δεσπότης ἐγκωμιαζομένου
 δούλου εὐγνώμονος, ὁ μέγας ἔφη Βασίλειος, ἐγκωμιάζων τοὺς
 Τεσσαράκοντα μάρτυρας. Ἄθρει δὲ οἶα καὶ εἰς Γόρδιον τὸν αἰοίδι-
 μον τῷ λόγῳ γεραίρων φησίν.

37 Τοῦ ἀγίου Βασιλείου ἐκ τοῦ εἰς Γόρδιον τὸν μάρτυρα λόγου.

Εὐφραίνονται λαοὶ εὐφροσύνην πνευματικὴν ἐπὶ μόνῃ τῇ ὑπο-
 μνήσει τῶν τοῖς δικαίοις κατωρθωμένων εἰς ζῆλον καὶ μίμησιν
 τῶν ἀγαθῶν, ἀφ' ὧν ἀκούουσιν, ἐναγόμενοι· ἢ γὰρ τῶν εὐπολιτευ-
 5 των ἀνδρῶν ἱστορία οἷόν τι φῶς τοῖς σφωζομένοις πρὸς τὴν τοῦ
 βίου ὁδὸν ἐμποιεῖ.

26. Οἱ εἰκόνες εἶναι φορεῖς τῆς θείας χάριτος, ἀνάλογης πρὸς τὴ χάρη τοῦ

μετάξι και τὸ ἱμάτιο ποὺ ὑφαίνεται και ἀπὸ τὰ δύο, και δὲν ἔχει καμμιά ἀξία καθεαυτὸ, ἀν ὁμως τὸ φορέσει ὁ βασιλιάς, ἀπὸ τὴν ἀξία ποὺ ὑπάρχει σ' αὐτὸν ποὺ τὸ φοράει δίνεται και στὸ ἔνδυμα, ἔτσι και τὰ ὑλικά στοιχεῖα, αὐτὰ καθεαυτὰ βέβαια εἶναι ἀπροσκύνητα, ὅταν ὁμως ὁ εἰκονιζόμενος εἶναι γεμάτος χάρη, μετέχουν κι αὐτὰ στὴ χάρη²⁶ ἀνάλογα με τὴν πίστη. Τὸν Κύριο τὸν εἶδαν οἱ ἀπόστολοι με τὰ σωματικά μάτια και τοὺς ἀποστόλους τοὺς εἶδαν ἄλλοι και τοὺς μάρτυρες ἄλλοι.

Ποθῶ και ἐγὼ νὰ τοὺς βλέπω με τὴν ψυχὴ και τὸ σῶμα και νὰ τοὺς ἔχω φάρμακο ποὺ ἀπομακρύνει τὰ κακά, ἐπειδὴ ἔχει πλασθεῖ με διπλὴ φύση, και βλέποντας προσκυνῶ αὐτὸ ποὺ φαίνεται ὄχι ὡς θεό, ἀλλὰ ὡς τίμιο εἰκόνισμα τιμίων προσώπων. Ἐσὺ ἴσως ἔγινες ὑψηλὸς και ἄυλος και πάνω ἀπὸ τὸ σῶμα και σὰν ἄσαρκος περιφρονεῖς κάθε τι ποὺ βλέπεται, ἐγὼ ὁμως, ἐπειδὴ εἶμαι ἄνθρωπος²⁷ και φέρω σῶμα, ποθῶ και σωματικῶς νὰ ἐπικοινωνῶ και νὰ βλέπω τὰ ἅγια πράγματα. Δεῖξε συγκατάβαση στὸ ταπεινὸ μου φρόνημα, σὺ ὁ ὑψηλός, γὰ νὰ διατηρησεις τὸ δικό σου τὸ ὑψηλό. Ὁ Χριστὸς δέχεται τὸν πόθο μου γι' αὐτὸν και τοὺς φίλους του· γιατί χαίρεται ὁ Κύριος ὅταν ἐγκωμιάζεται ὁ εὐγνώμων δοῦλος, εἶπε ὁ μέγας Βασίλειος, ἐγκωμιάζοντας τοὺς Σαράντα μάρτυρες. Πρόσθεσε ὁμως και αὐτὰ ποὺ λέει και στὸν ἀείμνηστο Γόρδιο τιμώντας τον με τὸ λόγο του.

37 Τοῦ ἁγίου Βασιλείου ἀπὸ τὸ λόγο του στὸ μάρτυρα Γόρδιο.

Οἱ λαοὶ αἰσθάνονται πνευματικὴ εὐφροσύνη και με μόνη τὴν ἀνάμνηση αὐτῶν ποὺ ἔχουν κατορθώσει οἱ δίκαιοι, παρακινούμενοι σὲ ἀμιλλα και μίμηση τῶν ἀγαθῶν ἀπὸ αὐτὰ ποὺ ἀκοῦνε· γιατί ἡ ἐξιστόρηση τῆς καλῆς πολιτείας τῶν ἁγίων ἀνδρῶν σὰν κάποιο φῶς ὁδηγεῖ τοὺς σωζομένους στὸ δρόμο τῆς ζωῆς.

εἰκονιζόμενου.

27. Εἶναι ὀλοφάνερη ἡ ἀνθρωπιστικὴ σκοπιὰ ἀπὸ τὴν ὁποία βλέπει τὸ ὄλο θέμα τῶν εἰκόνων ὁ ἱερὸς Δαμασκηνός.

Καὶ μετ' ὀλίγα.

Ἔσπε, ὅταν διηγώμεθα τοὺς βίους τῶν διαπρεψάντων ἐν εὐσεβείᾳ, δοξάζομεν πρῶτον τὸν Δεσπότην διὰ τῶν δούλων, ἐγκω-
10 μιάζομεν δὲ τοὺς δικαίους διὰ τῆς μαρτυρίας, ὧν ἴσμεν, εὐφραίνομεν δὲ τοὺς λαοὺς διὰ τῆς ἀκοῆς τῶν καλῶν.

38 Σχόλιον. Ὅρα, ὡς Θεοῦ μὲν δόξαν, τῶν δὲ ἁγίων ἐγκώμιον, τῶν δὲ λαῶν εὐφροσύνην καὶ σωτηρίαν ἢ μνήμη τῶν ἁγίων συνίστησι. Τί οὖν ταύτην ἀφαιρεῖς; Ὅτι δὲ διὰ λόγου καὶ εἰκόνων ἢ μνήμη γίνεται, φησὶν ὁ αὐτὸς θεῖος Βασίλειος.

39 Ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου τοῦ εἰς Γόρδιον τὸν μάρτυρα.

Ἔσπερ γὰρ τῷ πυρὶ αὐτομάτως ἔπεται τὸ φωτίζειν καὶ τῷ μύρῳ τὸ εὐωδεῖν, οὕτω καὶ ταῖς ἀγαθαῖς πράξεσιν ἀναγκαίως ἀκολουθεῖ τὸ ὠφέλιμον. Καίτοι οὐδὲ τοῦτο μικρόν, ἀκριβῶς τυχεῖν τῆς
5 ἀληθείας τῶν τότε· ἀμυδρὰ γὰρ τις μνήμη εἰς ἡμᾶς διεδόθη τὰς ἐπὶ τῶν ἀγώνων ἀνδραγαθίας τοῦ ἀνδρὸς διασώζουσα. Καὶ πῶς δοκεῖ τὸ καθ' ἡμᾶς τῷ τῶν ζωγράφων προσεοικέναι· καὶ γὰρ ἐκεῖνοι, ἐπειδὴν ἐξ εἰκόνων μεταγράψωσι τὰς εἰκόνας, πλεῖστον ὡς εἰκὸς τῶν ἀρχετύπων ἀπολιμπάνονται, καὶ ἡμᾶς αὐτῆς τῆς θεᾶς τῶν
10 πραγμάτων ἀπολειφθέντας κίνδυνος οὐ μικρὸς τὴν ἀλήθειαν ἐλαττώσαι.

40 Καὶ ἐπὶ τέλει τοῦ αὐτοῦ λόγου.

Ὡς γὰρ τὸν ἥλιον δεῖ καθορῶντες δεῖ θαυμάζομεν, οὕτω καὶ τοῦ ἀνδρὸς ἐκείνου δεῖ νεαρὰν τὴν μνήμην ἔχομεν.

41 Σχόλιον. Δῆλον, ὡς δεῖ καθορῶντες διὰ τε λόγου καὶ εἰκονίσματος.

42 Καὶ ἐν τῷ λόγῳ δὲ τῷ εἰς τοὺς ὑπερτίμους Τεσσαράκοντα μάρτυρας ταῦτά φησιν.

Μαρτύρων δὲ μνήμης τίς ἂν γένοιτο κόρος τῷ φιλομάρτυρι;

Και ὕστερα ἀπὸ μερικά.

Ἔτσι, όταν διηγούμαστε τοὺς βίους ἐκείνων ποὺ διέπρεψαν μὲ τὴν εὐσέβειά τους, δοξάζουμε πρῶτα τὸν Κύριο μέσω τῶν δούλων, καὶ ἐγκωμιάζουμε τοὺς δικαίους μέσω τῆς μαρτυρίας αὐτῶν ποὺ ξέρουμε, καὶ εὐφραίνουμε τοὺς λαοὺς μὲ τὴν ἀκρόαση τῶν καλῶν ἔργων.

38 Σχόλιο. Πρόσεχε ὅτι ἡ μνήμη τῶν ἁγίων ἀποτελεῖ δόξα τοῦ Θεοῦ, ἐγκώμιο τῶν ἁγίων καὶ χαρὰ καὶ σωτηρία τῶν λαῶν. Γιατί λοιπὸν τὴν ἀφαιρεῖς; Ὅτι ἡ μνήμη γίνεται μὲ τὸ λόγο καὶ τὶς εἰκόνες τὸ λέει ὁ ἴδιος ὁ θεῖος Βασίλειος.

39 Ἄπὸ τὸν ἴδιο λόγο στὸ μάρτυρα Γόρδιο.

Ὅπως αὐτόματα τὴ φωτιὰ τὴν ἀκολουθεῖ ὁ φωτισμὸς καὶ τὸ μύρο ἢ μυρουδιά, ἔτσι καὶ τὶς ἀγαθὲς πράξεις κατ' ἀνάγκη τὶς ἀκολουθεῖ τὸ ὠφέλιμο. Ἄν καὶ αὐτὸ δὲν εἶναι μικρὸ πρᾶγμα, ἄς δοῦμε μὲ ἀκρίβεια τὴν ἀλήθεια αὐτῶν ποὺ ἐγιναν τότε· γιατί σὲ μᾶς διασώθηκε κάποια ἀμυδρὴ ἀνάμνηση ποὺ διασώζει τὶς ἀνδραγαθίαις τῶν ἀγώνων τοῦ μάρτυρα. Φαίνεται πῶς τὸ ἔργο μας μοιάζει κάπως μὲ ἐκεῖνο τῶν ζωγράφων· γιατί ἐκεῖνοι, όταν κάνουν τὶς εἰκόνες ἀντιγράφοντας ἄλλες εἰκόνες, εἶναι φυσικὸ νὰ ἀπομακρύνονται κατὰ πολὺ ἀπὸ τὰ πρωτότυπα. Καὶ ἐμεῖς ποὺ βρισκόμαστε μακριὰ ἀπὸ τοῦ νὰ ἔχουμε δεῖ τὰ πράγματα, δὲν εἶναι μικρὸς ὁ κίνδυνος νὰ μειώσουμε τὴν ἀλήθεια.

40 Καὶ στὸ τέλος τοῦ ἰδίου λόγου.

Ὅπως βλέποντας διαρκῶς τὸν ἥλιο, πάντοτε τὸν θαυμάζουμε, ἔτσι καὶ τοῦ ἁγίου ἐκείνου διατηροῦμε πάντοτε ζωντανὴ τὴ μνήμη.

41 Σχόλιο. Εἶναι φανερὸ ὅτι τὸν βλέπουμε διαρκῶς μὲ τὸν λόγον καὶ τὰ εἰκονίσματα.

42 Καὶ στὸ λόγο του ὁμοίως γιὰ τοὺς ὑπέρτιμους Σαράντα μάρτυρες λέει τὰ ἐξῆς.

Πῶς θὰ ἦταν δυνατὸ νὰ ἐπέλθει κόρος τῆς μνήμης τῶν

Διότι ἡ πρὸς τοὺς ἀγαθοὺς τῶν ὁμοδούλων τιμὴ ἀπόδειξιν ἔχει τῆς
5 πρὸς τὸν κοινὸν Δεσπότην εὐνοίας.

Καὶ πάλιν.

Μακάρισον γνησίως τὸν μαρτυρήσαντα, ἵνα γένη μάρτυς τῇ
προαιρέσει καὶ ἐκβῆς χωρὶς διωγμοῦ, χωρὶς πυρός, χωρὶς μαστί-
γων τῶν αὐτῶν ἐκείνοις ἐπαίνων ἠξιωμένος.

43 Σχόλιον. Πῶς οὖν με ἀπείργεις τῆς τῶν ἁγίων τιμῆς καὶ φθο-
νεῖς μοι τῆς σωτηρίας; Ὅτι δὲ συνεζευγμένην οἶδε τῷ λόγῳ τὴν
διὰ τῶν χρωμάτων μορφήν, ἄκουε αὐτοῦ μετ' ὀλίγα φάσκοντος.

44 Βασιλείου.

Δεῦρο δὴ οὖν εἰς μέσον αὐτοὺς ἀγαγόντες διὰ τῆς ὑπομνήσεως
κοινήν τὴν ἀπ' αὐτῶν ὠφέλειαν τοῖς παροῦσι καταστησώμεθα,
προδείξαντες πᾶσιν, ὡσπερ ἐν γραφῇ, τὰς τῶν ἀνδρῶν ἀριστείας.

45 Σχόλιον. Ὁρᾶς, ὡς ἐν εἰκόνας καὶ λόγου τὸ ἔργον; «Ὡς ἐν
γραφῇ» γάρ, ἔφη, «προδείξωμεν τῷ λόγῳ».

46 Καὶ πάλιν ἐχόμενα τοῦ λόγου.

Ἐπεὶ καὶ πολέμων ἀνδραγαθήματα καὶ λογογράφοι πολλάκις
καὶ ζωγράφοι διασημαίνουσιν, οἱ μὲν τῷ λόγῳ κοσμοῦντες, οἱ δὲ
τοῖς πίναξιν ἐγχαράττοντες, καὶ πολλοὺς ἐπήγειραν εἰς ἀνδρείαν
5 ἐκάτεροι. Ἄ γὰρ ὁ λόγος τῆς ἱστορίας διὰ τῆς ἀκοῆς παρίστησι,
ταῦτα γραφικῇ σιωπῶσα διὰ μιμήσεως δείκνυσι.

47 Σχόλιον. Τί τούτων τηλαυγέστερον πρὸς ἀπόδειξιν, ὅτι βίβλοι
τοῖς ἀγραμμάτοις εἰσὶν αἱ εἰκόνες καὶ τῆς τῶν ἁγίων τιμῆς ἀσίγητοι

28. Οἱ εἰκόνες εἶναι βιβλία γιὰ τοὺς ἀγράμματους καὶ διαδραματίζουν
ρόλο ἀνάλογο πρὸς τὸν λόγο καὶ τὴν ἱστορία.

μαρτύρων στὸν φιλομάρτυρα; Γιατὶ ἡ τιμὴ ποὺ ἀποδίδουν οἱ ὁμόδουλοι πρὸς τοὺς ἀγαθοὺς, φανερώνει τὴν καλὴ διάθεση πρὸς τὸν κοινὸ Δεσπότη.

Καὶ πάλι.

Μακάρισε εἰλικρινὰ αὐτὸν ποὺ μαρτύρησε, γιὰ νὰ γίνεις καὶ σὺ μάρτυρας ὡς πρὸς τὴν προαίρεση καὶ νὰ βρεθεῖς χωρὶς διωγμὸ, χωρὶς φωτιά, χωρὶς μαστίγια ἀξιωμένος μὲ τοὺς ἴδιους μὲ ἐκείνους ἐπαίνους.

43 Σχόλιο. Πῶς λοιπὸν μὲ ἐμποδίζεις ἀπὸ τὴν τιμὴ τῶν ἁγίων καὶ μὲ φθονεῖς γιὰ τὴ σωτηρία; Τὸ ὅτι πάλι ἀναγνωρίζει ὅτι εἶναι συνυφασμένη ἡ χρωματικὴ μορφή μὲ τὸ λόγο, ἄκου τὸν ἴδιο ποὺ λίγο πιὸ κάτω λέει.

44 Βασιλείου.

Ἐμπρὸς λοιπὸν, ἀφοῦ τοὺς φέρουμε ἀνάμεσά μας, ἂς κάνομε μὲ τὴν ὑπόμνησή μας κοινὴ στοὺς παρόντες τὴν ὠφέλεια ἀπὸ αὐτοῦ, δείχνοντας σὲ ὅλους σὰν σὲ ζωγραφιὰ τὰ κατορθώματα τῶν ἁγίων.

45 Σχόλιο. Βλέπεις πῶς τὸ ἔργο τῆς εἰκόνας καὶ τοῦ λόγου εἶναι ἓνα; «Σὰν σὲ ζωγραφιά», εἶπε, «νὰ τὰ παρουσιάσουμε μὲ τὸ λόγο».

46 Καὶ πάλι στὴ συνέχεια τοῦ λόγου.

Ἐπειδὴ πολλὰς φορὰς καὶ οἱ λογογράφοι καὶ οἱ ζωγράφοι ἐκφράζουν τὰ κατορθώματα τῶν πολέμων, οἱ πρῶτοι κοσμῶντας τα μὲ τὸ λόγο, καὶ οἱ δεῦτεροι σχεδιάζοντάς τα σὲ εἰκόνες, παρακίνησαν πολλοὺς στὴν ἀνδρεία καὶ οἱ δύο. Γιατὶ, ὅσα παριστάνει ὁ λόγος τῆς ἐξιστόρησης μὲ τὴν ἀκρόαση, τὰ ἴδια δείχνει καὶ ἡ ζωγραφικὴ σιωπηρὰ μὲ τὴ μίμηση²⁸.

47 Σχόλιο. Τί ἀπὸ αὐτὰ εἶναι πιὸ φεγγοβόλο γιὰ νὰ ἀποδείξει ὅτι οἱ εἰκόνες εἶναι βιβλία γιὰ τοὺς ἀγράμματους καὶ κήρυκες

κήρυκες ἐν ἀήχῳ φωνῆ τοὺς ὀρῶντας διδάσκουσαι καὶ τὴν δρασιν
 ἀγιάζουσαι; Οὐκ εὐπορῶ βίβλων, οὐ σχολὴν ἄγω πρὸς τὴν ἀνά-
 5 γνωσιν, εἴσειμι εἰς τὸ κοινὸν τῶν ψυχῶν ἰατροῖον, τὴν ἐκκλησίαν,
 ὡς περ ἀκάνθαις τοῖς λογισμοῖς συμπνιγόμενος· ἔλκει με πρὸς θεάν
 τῆς γραφῆς τὸ ἄνθος καὶ ὡς λειμῶν τέρπει τὴν δρασιν καὶ λεληθό-
 τως ἐναφίησι τῇ ψυχῇ δόξαν Θεοῦ. Τεθέαμαι τὴν καρτερίαν τοῦ
 μάρτυρος, τῶν στεφάνων τὴν ἀνταπόδοσιν καὶ ὡς πυρὶ πρὸς ζῆλον
 10 ἐξάπτομαι τῇ προθυμίᾳ καὶ πίπτων προσκυνῶ τῷ Θεῷ διὰ τοῦ
 μάρτυρος καὶ λαμβάνω τὴν σωτηρίαν.

Οὐκ ἀκήκοας τοῦ αὐτοῦ θεοφόρου πατρὸς λέγοντος ἐν τῷ εἰς
 τὴν ἀρχὴν τῶν ψαλμῶν λόγῳ, ὅτι «γινῶσκον τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον,
 ὅτι δυσάγωγον πρὸς ἀρετὴν καὶ ράθυμον τὸ γένος τῶν ἀνθρώπων,
 15 τὸ μέλος ταῖς ψαλμωδίαις ἐγκατέμιξε»; Τί φῆς; Οὐ γράψω καὶ
 λόγῳ καὶ χρώμασι τὸ τῶν μαρτύρων μαρτύριον καὶ ὀφθαλμοῖς καὶ
 χεῖλεσι περιπτύξομαι τὸ θαυμαστὸν καὶ ἀγγέλοις καὶ πάσῃ τῇ κτί-
 σει, ὀδυνηρὸν δὲ τῷ διαβόλῳ καὶ φοβερὸν δαίμοσιν, ὡς αὐτὸς ὁ
 φωστὴρ τῆς Ἐκκλησίας ἔφησεν; Οἷα δὲ φησι πρὸς τῷ τέλει τοῦ
 20 λόγου, ἐγκωμιάζων τοὺς Τεσσαράκοντα μάρτυρας.

Ἦ χορὸς ἅγιος, ὃ σύστημα ἱερὸν, ὃ συνασπισμὸς ἀρραγῆς, ὃ
 κοινοὶ φύλακες τοῦ γένους τῶν ἀνθρώπων, ἀγαθοὶ κοινωνοὶ φρον-
 τίδων, δεήσεων συνεργοί, πρεσβευταὶ δυνατώτατοι, ἀστέρες τῆς
 οἰκουμένης, ἄνθη τῶν ἐκκλησιῶν (ἐγὼ δὲ φημί, νοητὰ τε καὶ αἰ-
 25 σθητά). Ὑμᾶς οὐχ ἡ γῆ κατέκρυσεν, ἀλλ' οὐρανὸς ὑπεδέξατο.
 Ἦνοίγησαν ὑμῖν παραδείσου πύλαι, ἄξιον θέαμα τῇ στρατιᾷ τῶν
 25 ἀγγέλων, ἄξιον πατριάρχαις, προφήταις, δικαίοις.

29. Πρβλ. Ἰακ. 5,16· «πολὴ ἰσχύει δέησις δικαίου ἐνεργουμένη».

30. Οἱ τελευταῖες αὐτὲς φράσεις τοῦ Μ. Βασιλείου ἐνέπνευσαν στὸν

ἀκατάπαυστοι τῆς τιμῆς τῶν ἁγίων, ποὺ μὲ τὴν ἄηχη φωνή τους διδάσκουν ἐκείνους ποὺ τίς βλέπουν καὶ ἀγιαζοῦν τὴν δρασή τους; Δὲν ἔχω βιβλία, δὲν ἔχω καιρὸ νὰ διαβάσω, μπαίνω στὸ κοινὸ ἰατρεῖο τῶν ψυχῶν, στὴν ἐκκλησία, ἐνῶ μὲ πνίγουν οἱ λογισμοὶ σὰν ἀγκάθια· μὲ τραβάει ἡ ὁμορφιὰ τῆς ζωγραφικῆς νὰ δῶ καὶ σὰν λειμώνας εὐχαριστεῖ τὴν δρασή μου καὶ ἀσυναίσθητα βάζει μέσα στὴν ψυχὴ μου τὴ δόξα τοῦ Θεοῦ. Βλέπω τὴν καρτερικότητα τοῦ μάρτυρα, τὴν ἀνταπόδοση τῶν στεφανιῶν καὶ σὰν φωτιὰ ἀνάβει ὁ ζῆλος καὶ ἡ προθυμία μου καὶ πέφτοντας προσκυνῶ τὸ Θεὸ μέσω τοῦ μάρτυρος καὶ κερδίζω τὴ σωτηρία.

Δὲν ἔχεις ἀκούσει τὸν ἴδιο θεοφόρο πατέρα ποὺ λέει στὸ λόγο του στὴν ἀρχὴ τῶν ψαλμῶν, ὅτι «ἐπειδὴ τὸ ἅγιο Πνεῦμα γνωρίζει ὅτι τὸ ἀνθρώπινο γένος ὀδηγεῖται δύσκολα πρὸς τὴν ἀρετὴ καὶ εἶναι ράθυμο, ἀνέμιξε τὸ μέλος μὲ τίς ψαλμωδίες; «Τί λές; Δὲν θὰ παραστήσω καὶ μὲ τὸ λόγο καὶ μὲ τὰ χρώματα τὸ μαρτύριο τῶν μαρτύρων καὶ δὲ θὰ τὸ ἀγκαλιάσω καὶ μὲ τὰ μάτια καὶ μὲ τὰ χεῖλια «αὐτὸ τὸ θαυμαστὸ καὶ στοὺς ἀγγέλους καὶ σ' ὄλη τὴν κτίση, ἀλλὰ ὀδυνηρὸ στὸ Διάβολο, καὶ φοβερὸ στοὺς δαίμονες», ὅπως εἶπε ὁ ἴδιος ὁ φωστήρας τῆς Ἐκκλησίας; Καὶ τί λέει πρὸς τὸ τέλος τοῦ λόγου, ἐγκωμιάζοντας τοὺς Σαράντα μάρτυρες;

Ἦ χορὸς ἅγιος, ὃ σύστημα ἱερό, ὃ συνασπισμὸς ἀκατάλυτος, ὃ κοινοὶ φύλακες τοῦ ἀνθρωπίνου γένους, ἀγαθοὶ κοινωνοὶ φροντίδων, βοηθοὶ στίς δεήσεις, ἰσχυρότατοι πρεσβευτές²⁹, ἀστέρια τῆς οἰκουμένης, ἄνθη τῶν ἐκκλησιῶν (ἐγὼ μάλιστα λέω νοητὰ καὶ αἰσθητὰ). Ἐσᾶς δὲ σᾶς ἔκρυψε ἡ γῆ, ἀλλὰ σᾶς ὑποδέχτηκε ὁ οὐρανός. Ἀνοίχτηκαν γιὰ σᾶς οἱ πύλες τοῦ Παραδείσου³⁰, θέαμα ἄξιο γιὰ τὴ στρατιὰ τῶν ἀγγέλων, ἄξιο γιὰ τοὺς πατριάρχες, τοὺς προφῆτες, τοὺς δικαίους.

ὕμνογράφο τὰ λόγια τοῦ προσομοίου· «πανεύφημοι μάρτυρες, ὑμᾶς οὐχ ἡ γῆ κατέπιεν, ἀλλ' οὐρανός ὑπεδέξατο, ὑμῖν ἠνοίγησαν Παραδείσου πύλαι καὶ ἐντός γενόμενοι τοῦ ξύλου τῆς ζωῆς ἀπολαύετε...».

48 *Σχόλιον.* Πῶς οὐ μὴ ποθήσω ἰδεῖν, ὃ ἰδεῖν ποθοῦσιν ἄγγελοι; Συνωδὰ δὲ τούτοις καὶ ὁ τούτων ἀδελφὸς καὶ ὁμογνώμων Γρηγόριος, ὁ τῆς Νυσσαέων ἐπίσκοπος, φησίν.

49 Τοῦ ἁγίου Γρηγορίου, ἐπισκόπου Νύσσης, ἐκ τοῦ ἀναπληρωματικοῦ, τουτέστι τοῦ Περὶ κατασκευῆς ἀνθρώπου, κεφαλαίου τετάρτου.

Ὡσπερ κατὰ τὴν ἀνθρωπίνην συνήθειαν οἱ τὰς εἰκόνας τῶν
 5 κρατούντων κατασκευάζοντες τὸν τε χαρακτῆρα τῆς μορφῆς ἀναμάσσονται καὶ τῇ περιβολῇ τῆς πορφυρίδος τὴν βασιλικὴν ἀξίαν συμπαραγράφουσι καὶ λέγεται κατὰ τὴν συνήθειαν καὶ εἰκῶν καὶ βασιλεύς, οὕτω καὶ ἡ ἀνθρωπίνη φύσις, ἐπειδὴ πρὸς ἀρχὴν τῶν ἄλλων κατεσκευάζετο, οἷόν τις ἔμψυχος εἰκῶν ἀνεστάθη κοινω-
 10 νοῦσα τῷ ἀρχετύπῳ καὶ τῆς ἀξίας καὶ τοῦ ὀνόματος.

50 Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τοῦ πέμπτου κεφαλαίου τῆς αὐτῆς πραγματείας.

Τὸ δὲ θεῖον κάλλος οὐ σχήματί τινι καὶ μορφῆς εὐμοιρίᾳ διὰ τινος εὐχροίας ἐναγλαῖζεται, ἀλλ' ἐν ἀφράστῳ μακαριότητι κατ' ἀρετὴν θεωρεῖται. Ὡσπερ τοίνυν τὰς ἀνθρωπίνας μορφὰς διὰ
 5 χρωμάτων τινῶν ἐπὶ τοὺς πίνακας οἱ γραφεῖς μεταφέρουσι τὰς οἰκειάς τε καὶ καταλλήλους βαφὰς ἐπαλείφοντες τῷ μιμήματι, ὡς ἂν δι' ἀκριβείας τὸ ἀρχέτυπον κάλλος μετενεχθεῖη πρὸς τὸ ὁμοίωμα.

51 *Σχόλιον.* Ὅρα, ὡς «τὸ μὲν θεῖον κάλλος οὐ σχήματί τινι διὰ τινος εὐχροίας ἐναγλαῖζεται» καὶ διὰ τοῦτο οὐκ εἰκονίζεται, ἡ δὲ ἀνθρωπίνη μορφή διὰ χρωμάτων ἐπὶ τοὺς πίνακας μεταφέρεται. Εἰ τοίνυν ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ ἐν ἀνθρώπῳ μορφῇ γέγονε μορφήν
 5 δούλου λαβὼν καὶ ἐν ὁμοιώματι ἀνθρώπων γενόμενος καὶ σχήματι εὐρεθεὶς ὡς ἄνθρωπος, πῶς οὐκ εἰκονισθῆσεται; Καὶ εἰ κατὰ

- 48 Σχόλιο. Πῶς νὰ μὴ ποθήσω νὰ δῶ, αὐτὸ ποὺ ποθοῦν νὰ δοῦν οἱ ἄγγελοι; Σύμφωνα λοιπὸν μὲ αὐτοὺς καὶ ὁ ἀδελφός του καὶ ὁμόγλωμος Γρηγόριος, ὁ ἐπίσκοπος Νύσσης, λέει.
- 49 Τοῦ ἁγίου Γρηγορίου, ἐπισκόπου Νύσσης, ἀπὸ τὸ συμπληρωματικὸ ἔργο, δηλαδὴ ἀπὸ τὴν πραγματεία του Περὶ κατασκευῆς ἀνθρώπου, κεφάλαιο τέταρτο.
Ὅπως, κατὰ τὴ συνήθεια τῶν ἀνθρώπων, ἐκεῖνοι ποὺ κατασκευάζουν τὶς εἰκόνες τῶν ἀρχόντων ἀποτυπώνουν τὸ χαρακτηριστικὴν τῆς μορφῆς καὶ μὲ τὴ στολὴ τῆς πορφύρας ζωγραφίζουν ταυτόχρονα καὶ τὴ βασιλικὴ ἀξία, καί, ὅπως συνηθίζεται, λέγεται καὶ εἰκόνα καὶ βασιλιάς, ἔτσι καὶ ἡ ἀνθρώπινη φύση, ἐπειδὴ δημιουργήθηκε γιὰ νὰ ἐξουσιάζει τὰ ἄλλα κτίσματα, ἔγινε σὰν μιὰ ἐμψυχη εἰκόνα ποὺ ἐρχεται σὲ κοινωνία μὲ τὸ ἀρχέτυπο καὶ μὲ τὴν ἀξία καὶ μὲ τὸ ὄνομά του.
- 50 Τοῦ ἰδίου, ἀπὸ τὸ πέμπτο κεφάλαιο τῆς ἴδιας πραγματείας.
Ἡ λαμπρότητα τοῦ θεοῦ κάλλους δὲν παριστάνεται μὲ κάποιο σχῆμα καὶ συμμετρικὴ μορφή μὲσω κάποιου καλοῦ χρώματος, ἀλλὰ θεωρεῖται μὲ τὴν ἐμπειρία μιᾶς ἀπερίγραπτης μακαριότητος ποὺ παρέχει ἡ ἀρετὴ. Ὅπως λοιπὸν οἱ ζωγράφοι μεταφέρουν στὶς εἰκόνες μὲ τὰ χρώματα τὶς ἀνθρώπινες μορφές, στρώνοντας τὶς ταιριαστὲς καὶ κατάλληλες βαφές σ' αὐτὸ ποὺ μιμοῦνται, γιὰ νὰ μεταφερθεῖ ὅσο γίνεται ἀκριβέστερα ἡ ὁμορφία τοῦ ἀρχετύπου στὸ ὁμοίωμα ...
- 51 Σχόλιο. Πρόσεχε, ὅτι «τὸ θεϊκὸ κάλλος δὲ λαμπρύνεται μὲ κάποιο σχῆμα καὶ μὲ κάποιο ὠραῖο χρῶμα» καὶ γι' αὐτὸ δὲν εἰκονίζεται, ἐνῶ ἡ ἀνθρώπινη μορφή μὲ τὰ χρώματα μεταφέρεται στὶς εἰκόνες. Ἐφ' ὅσον λοιπὸν ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ παρουσιάστηκε μὲ ἀνθρώπινη μορφή, παίρνοντας μορφή δούλου, καὶ ἔγινε ὁμοῖος μὲ τοὺς ἀνθρώπους καὶ βρέθηκε κατὰ τὸ σχῆμα ὡς ἀνθρώπος³¹, πῶς δὲ θὰ εἰκονισθεῖ; Καὶ ἐφ' ὅσον κατὰ τὴ συνή-

31. Φλ. 2,7-8.

συνήθειαν «λέγεται ἡ τοῦ βασιλέως εἰκὼν βασιλεὺς» καὶ «ἡ τῆς εἰκόνης τιμὴ ἐπὶ τὸ πρωτότυπον ἀναβαίνει», ὡς φησιν ὁ θεῖος Βασίλειος, πῶς ἡ εἰκὼν οὐ τιμηθήσεται καὶ προσκυνηθήσεται οὐχ ὡς
 10 Θεός, ἀλλ' ὡς Θεοῦ σεσαρκωμένου εἰκὼν;

52 Τοῦ ἁγίου Γρηγορίου τοῦ Νύσσης ἀπὸ λόγου ρηθέντος ἐν Κωνσταντινουπόλει περὶ θεότητος Υἱοῦ καὶ Πνεύματος καὶ εἰς τὸν Ἀβραάμ, λόγου μδ', οὗ ἡ ἀρχή· Οἷόν τι πάσχουσι πρὸς τοὺς εὐανθεῖς τῶν λειμῶνων δι' αὐτῶν φιλοθεάμονες, καὶ μετὰ βραχέα.

5 Ἐντεῦθεν δεσμοῖς πρότερον διαλαμβάνει ὁ πατὴρ τὸν παῖδα. Εἶδον πολλάκις ἐπὶ γραφῆς εἰκόνα τοῦ πάθους καὶ οὐκ ἀδακρυτὴ τὴν θεάν παρῆλθον ἐναργῶς τῆς τέχνης ὑπ' ὄψιν ἀγοῦσης τὴν ἱστορίαν. Πρόκειται ὁ Ἰσαὰκ παρ' αὐτῷ τῷ θυσιαστηρίῳ ὀκλάσας ἐπὶ τὸ γόνυ καὶ περιηγμένας ἔχων εἰς τούπισω τὰς χεῖρας, ὁ δὲ ἐπιβεβη-
 10 κῶς κατόπιν τῷ ποδὶ τῆς ἀγκύλης καὶ τῇ ἀριστερᾷ χειρὶ τὴν κόμην τοῦ παιδὸς πρὸς ἑαυτὸν ἀνακλάσας ἐπικύπτει τῷ προσώπῳ ἑλεεινῶς πρὸς αὐτὸν ἀναβλέποντι καὶ τὴν δεξιὰν καθωπλισμένος τῷ ξίφει πρὸς τὴν σφαγὴν κατευθύνει. Καὶ ἄπτεται ἤδη τοῦ σώματος ἡ τοῦ ξίφους ἀκμὴ, καὶ τότε αὐτῷ γίνεται θεόθεν φωνὴ τὸ ἔργον
 15 κωλύουσα.

53 Τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου ἐκ τῆς ἐρμηνείας τῆς πρὸς Ἑβραίους ἐπιστολῆς.

Καὶ πῶς εἰκὼν τοῦ δευτέρου τὸ πρῶτον, ὁ Μελχισεδὲκ τοῦ Χριστοῦ, ὡσπερ ἂν τις εἴποι σκιὰν τῆς γραφῆς τῆς ἐν χρώμασι τὸ
 5 πρὸ ταύτης σκίασμα τοῦ γραφέως· διὰ τοῦτο γὰρ ὁ νόμος καλεῖται σκιά, ἡ δὲ χάρις ἀλήθεια, πράγματα δὲ τὰ μέλλοντα. Ὡστε ὁ μὲν νόμος καὶ ὁ Μελχισεδὲκ προσκίασμα τῆς ἐν χρώμασι γραφῆς, ἡ δὲ χάρις καὶ ἡ ἀλήθεια ἡ ἐν χρώμασι γραφή, τὰ δὲ πράγματα τοῦ μέλλοντος αἰῶνος, ὡς εἶναι τὴν Παλαιὰν τύπου τύπον καὶ τὴν Νέαν
 10 τῶν πραγμάτων τύπον.

54 Λεοντίου Νεαπόλεως τῆς Κύπρου ἐκ τοῦ κατὰ Ἰουδαίων λό-

θεια «ἢ εἰκόνα τοῦ βασιλιᾶ λέγεται βασιλιάς» καὶ «ἢ τιμὴ τῆς εἰκόνα μεταβαίνει στοῦ πρωτότυπο», ὅπως λέει ὁ θεῖος βασιλειος, πῶς ἡ εἰκόνα δὲ θὰ τιμηθεῖ καὶ δὲ θὰ προσκυνηθεῖ, ὄχι ὡς Θεός, ἀλλὰ ὡς εἰκόνα τοῦ σαρκωμένου Θεοῦ;

52 Τοῦ ἁγίου Γρηγορίου τοῦ Νύσσης ἀπὸ λόγο πού ἐκφωνήθηκε στὴν Κωνσταντινούπολη γιὰ τὴ θεότητα τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Πνεύματος καὶ εἰς τὸν Ἀβραάμ, ἀπὸ τὸ λόγο 44, τοῦ ὁποῦ ἡ ἀρχὴ εἶναι· κάτι τέτοιο παθαίνουν στοὺς ὠραίους λειμῶνες ὅσοι ἀρέσκονται στοῦ νὰ βλέπουν τὰ ἄνθη, καὶ ὕστερα ἀπὸ μερικά.

Ἀπὸ ἐδῶ παίρνει προηγουμένως ὁ πατέρας τὸ παιδί του δεμένο. Εἶδα πολλές φορές σὲ τοιχογραφία τῆ σκηνῆ τοῦ πάθους καὶ δὲν προσπέρασα τὴ θέα χωρὶς νὰ δακρῦσω, γιὰ τὴ τέχνη μου ἔδειχνε μὲ ζωντάνια τὴν ὑπόθεση. Παρίσταται ὁ Ἰσαὰκ δίπλα στοῦ θυσιαστήριου γονατισμένος καὶ ἔχοντας δεμένα τὰ χέρια πίσω, ἐνῶ ὁ πατέρας πατάει πίσω τὰ λυγισμένα πόδια καὶ τραβώντας μὲ τὸ ἀριστερὸ χέρι τὰ μαλλιά τοῦ παιδιοῦ πρὸς τὸ μέρος του, σκύβει στοῦ πρόσωπό του, πού τὸν ἀτενίζει μὲ ὀδύνη, καὶ κρατώντας στοῦ δεξιὸ χέρι τὸ μαχαίρι τὸ κατεβάζει γιὰ τὴ σφαγὴ. Καὶ ἡ κόψη τοῦ μαχαιριοῦ ἀγγίζει κιόλας τὸ σῶμα, καὶ τότε τοῦ ἔρχεται φωνὴ ἀπὸ τὸ Θεὸ πού ἐμποδίζει τὴν πράξη.

53 Τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου ἀπὸ τὴν ἐρμηνεία τῆς πρὸς Ἑβραίους ἐπιστολῆς.

Κατὰ κάποιον τρόπο τὸ πρῶτο εἶναι εἰκόνα τοῦ δευτέρου, ὁ Μελχισεδὲκ τοῦ Χριστοῦ, ὅπως θὰ μπορούσε κανεὶς νὰ ὀνομάσει τὸ ἀρχικὸ σκιαγράφημα τοῦ ζωγράφου σκιά τῆς ζωγραφικῆς μὲ χρώματα· γι' αὐτὸ καὶ ὁ νόμος ὀνομάζεται σκιά, ἐνῶ ἡ χάρη ἀλήθεια καὶ πράγματα τὰ μέλλοντα. Ὡστε ὁ νόμος καὶ ὁ Μελχισεδὲκ εἶναι τὸ προσχέδιο τῆς ζωγραφικῆς μὲ χρώματα, ἡ χάρη καὶ ἡ ἀλήθεια εἶναι ἡ ζωγραφικὴ μὲ χρώματα, ἐνῶ τὰ πράγματα εἶναι ἡ μελλοντικὴ αἰωνιότητα, ὅπως ἡ Παλαιὰ Διαθήκη εἶναι τύπος τύπου καὶ ἡ Νέα εἶναι τύπος τῶν πραγμάτων.

54 Λεοντίου Νεαπόλεως τῆς Κύπρου ἀπὸ τὸ λόγο Κατὰ Ἰου-

γου περί τοῦ προσκυνεῖν τῷ σταυρῷ τοῦ Χριστοῦ καὶ ταῖς εἰκόσι τῶν ἀγίων καὶ ἀλλήλοις καὶ περί τῶν λειψάνων τῶν ἀγίων.

Ἐάν μοι ἐγκαλῆς πάλιν, ὦ Ἰουδαῖε, λέγων, ὅτι ὡς Θεὸν προσκυνῶ τὸ ξύλον τοῦ σταυροῦ, διὰ τί οὐκ ἐγκαλεῖς τῷ Ἰακώβ προσκυνήσαντι ἐπὶ τὸ ἄκρον τῆς ράβδου; Ἀλλὰ πρόδηλον, ὅτι οὐ τὸ ξύλον τιμῶν προσεκύνησεν, ἀλλὰ διὰ τοῦ ξύλου τῷ Ἰωσήφ προσεκύνησεν, ὡσπερ καὶ ἡμεῖς διὰ τοῦ σταυροῦ τὸν Χριστόν, ἀλλ' οὐ τὸ ξύλον δοξάζομεν.

55 Εἰ οὖν τὸν τοῦ σταυροῦ τύπον προσκυνοῦμεν εἰκόνα τοῦ σταυροῦ ποιοῦντες ἐξ οἴασου ὕλης, πῶς τοῦ σταυρωθέντος εἰκόνη μὴ προσκυνήσομεν;

56 Καὶ πάλιν τοῦ αὐτοῦ Λεοντίου.

Ἐπεὶ καὶ Ἀβραὰμ τοῖς πωλήσασιν αὐτῷ τὸν τάφον ἀσεβέσιν ἀνθρώποις προσεκύνησε καὶ γῶν ἔκαμψεν ἐπὶ τὴν γῆν, ἀλλ' οὐχ ὡς θεοῖς αὐτοῖς προσεκύνησεν· καὶ πάλιν ὁ Ἰακώβ τὸν Φαραὼ ἠλόγησεν ἀσεβῆ καὶ εἰδωλολάτρη ὄντα, ἀλλ' οὐχ ὡς θεὸν αὐτὸν ἠλόγησε· καὶ πάλιν, τὸν Ἡσαῦ πεσὼν προσεκύνησεν, ἀλλ' οὐχ ὡς θεὸν προσεκύνησεν.

Καὶ πάλιν.

Πῶς ἐντέλλεται ὑμῖν ὁ Θεὸς προσκυνεῖν καὶ τῇ γῆ καὶ τοῖς 10 ὄρεσι; Λέγει γάρ· «ὑποῦτε Κύριον τὸν Θεὸν ἡμῶν καὶ προσκυνεῖτε εἰς ὄρος ἅγιον αὐτοῦ. Καὶ προσκυνεῖτε τῷ ὑποποδίῳ τῶν ποδῶν αὐτοῦ, ὅτι ἅγιός ἐστι», τουτέστι τῇ γῆ. «Ὁ οὐρανὸς γάρ μοι θρόνος», φησὶν, «ἢ δὲ γῆ ὑποπόδιον τῶν ποδῶν μου», λέγει Κύριος. Πῶς δὲ Μωσῆς προσεκύνησεν Ἰσθθρ εἰδωλολάτρη ὄντι, καὶ Δαυι-

32. Γεν. 47,31 καὶ Ἐβρ. 11,21.

33. Γεν. 23,7-9. 34. Γεν. 47,7-10.

35. Γεν. 33,3.

δαίων, γὰ τὴν προσκύνηση τοῦ σταυροῦ τοῦ Χριστοῦ καὶ τῶν εἰκόνων τῶν ἁγίων καὶ τῶν ἰδίων τῶν ἁγίων μεταξὺ τους καὶ γὰ τὰ λείψανα τῶν ἁγίων.

Ἐὰν λοιπὸν μὲ κατηγορεῖς πάλι, Ἰουδαῖε, λέγοντας ὅτι προσκυνῶ τὸ ξύλο τοῦ σταυροῦ ὡς Θεό, γιατί δὲν κατηγορεῖς τὸν Ἰακώβ ποὺ προσκύνησε τὴν ἄκρη τοῦ μαστουνοῦ³²; Ἄλλ' εἶναι ὀλοφάνερο ὅτι προσκύνησε τὸ ξύλο χωρὶς νὰ τὸ τιμᾷ, ἀλλὰ μέσω τοῦ ξύλου προσκύνησε τὸν Ἰωσήφ, ὅπως ἀκριβῶς καὶ ἐμεῖς μέσω τοῦ σταυροῦ δοξάζουμε τὸ Χριστὸ καὶ ὄχι τὸ ξύλο.

55 Σχόλιο. Ἐφόσον λοιπὸν προσκυνοῦμε τὸν τύπο τοῦ σταυροῦ, κατασκευάζοντας εἰκόνα τοῦ σταυροῦ ἀπὸ ὅποιαδήποτε ὕλη, πῶς δὲ θὰ προσκυνήσουμε τὴν εἰκόνα αὐτοῦ ποὺ σταυρώθηκε;

56 Καὶ πάλι τοῦ ἰδίου Λεοντίου.

Ὅταν καὶ ὁ Ἀβραὰμ προσκύνησε ἐκείνους ποὺ τοῦ πούλησαν τὸν τάφο, ἀνθρώπους ἀσεβεῖς³³, καὶ γονάτισε στὴ γῆ, δὲν τοὺς προσκύνησε ὡς θεούς· καὶ ὁ Ἰακώβ ἐπίσης εὐλόγησε τὸν Φαραῶ, ποὺ ἦταν ἀσεβῆς καὶ εἰδωλολάτρης, ἀλλὰ δὲν τὸν εὐλόγησε ὡς θεός³⁴· καὶ τὸν Ἡσαῦ ἐπίσης ἔπεσε καὶ τὸν προσκύνησε, ἀλλὰ δὲν τὸν προσκύνησε ὡς θεός³⁵.

Καὶ πάλι.

Πῶς παραγγέλλει σὲ σᾶς ὁ Θεὸς νὰ προσκυνεῖτε καὶ τὴ γῆ καὶ τὰ ὄρη; Γιατί λέει· «δοξάστε τὸν Κύριο καὶ Θεὸ μας καὶ προσκυνᾶτε αὐτὸν στὸ ἅγιο ὄρος του. Καὶ προσκυνᾶτε τὸ στήριγμα τῶν ποδιῶν του, ἐπειδὴ εἶναι ἅγιος»³⁶, δηλαδὴ τὴ γῆ. «Γιατί ὁ οὐρανὸς εἶναι θρόνος μου», λέει, «ἐνῶ ἡ γῆ στήριγμα τῶν ποδιῶν μου»³⁷, ὅπως βεβαιώνει ὁ Κύριος. Καὶ πῶς ὁ Μωϋσῆς προσκύνησε τὸν Ἰοθὴρ³⁸, ποὺ ἦταν εἰδωλολάτρης, καὶ ὁ

36. Ψαλμ. 98,5.

37. Ἠσ. 66,1.

38. Ἐξ. 18,7.

15 ἤλ Ναβουχοδονόσορ; Πῶς ἐμοὶ ἐγκαλεῖς, ὅτι τιμῶ καὶ προσκυνῶ
 τοὺς τὸν Θεὸν τιμῆσαντας καὶ προσκυνήσαντας; Οὐ συμφέρει, εἰπέ
 μοι, προσκυνεῖν τοῖς ἀγίοις καὶ μὴ, ὡς σύ, λιθοβολεῖν; Οὐ συμφέ-
 ρει προσκυνεῖν καὶ μὴ τούτους καταπρίζειν καὶ ἐν λάκκῳ βορβό-
 ρου τοὺς εὐεργέτας καταφέρειν; Εἰ τὸν Θεὸν ἠγάπας, πάντως ἂν
 20 καὶ τοὺς αὐτοῦ δούλους τιμᾶν ἔμελλες. Καὶ εἰ ἀκάθαρτά εἰσι τῶν
 δικαίων τὰ ὀστέα, πῶς μετὰ τιμῆς πάσης μετεκομίσθησαν τὰ ὀστέα
 τοῦ Ἰακώβ καὶ Ἰωσήφ ἐξ Αἰγύπτου; Πῶς νεκρὸς ἄνθρωπος ἀψά-
 μενος τῶν ὀστέων Ἐλισσαίου εὐθέως ἀνέστη;

Εἰ δὲ δι' ὀστέων θαυματουργεῖ ὁ Θεός, εὐδηλον, ὅτι δύναται
 25 καὶ δι' εἰκόνων καὶ λίθων καὶ ἐτέρων πολλῶν, καθὼς καὶ ἐπὶ
 Ἐλισσαίᾳ ἐγένετο, ὃς ἔδωκε τὴν ἰδίαν ράβδον τῷ ἑαυτοῦ παιδί καὶ
 εἶπε δι' αὐτῆς πορευθέντα ἀναστῆσαι τὸν παῖδα τῆς Σωμανίτιδος.
 Καὶ Μωσῆς ράβδῳ τὸν Φαραὼ ἐκόλασε καὶ θάλασσαν ἔσχισε καὶ
 ὕδωρ ἐγλύκανε καὶ πέτραν ἔρρηξε καὶ ὕδωρ ἐξήγαγε. Καὶ Σολο-
 30 μὼν φησιν· «ἠυλόγηται ξύλον, δι' οὗ γίνεται σωτηρία». Καὶ Ἐλισ-
 σαιᾶ ἐξύλον ἐν Ἰορδάνῃ ἀπορρίψας, σίδηρον ἀνήγαγε· καὶ «ξύλον
 ζωῆς» καὶ «φυτὸν Σαβέκ», ἤγουν συγχωρήσεως. Καὶ Μωσῆς
 ξύλῳ ὄψιν ὕψωσε καὶ λαὸν ἐζωοποίησε· ξύλῳ βλαστήσαντι ἐν τῇ
 σκηνῇ τὴν ἱερατείαν ἐκύρωσεν.

35 Ἄλλ' ἴσως ἐρεῖς μοι, ὁ Ἰουδαῖος, ὅτι τὰ ἐν τῇ σκηνῇ τοῦ μαρ-
 τυρίου ἅπαντα ὁ Θεὸς γενέσθαι προσέταξε τῷ Μωσῇ· κάγώ σοι

39. Δαν. 2,46.

40. Ἱερ. 45,6.

41. Γεν. 50,13-25.

42. Δ' Βασ. 13,21.

43. Δ' Βασ. 4,29.

44. Ἐξ. 14,16. 15,25. 17,6.

45. Σοφ. Σολ. 14,17.

Δανιήλ τὸν Ναβουχοδονόσορα³⁹; Πῶς μὲ κατηγορεῖς ἐπειδὴ τιμῶ καὶ προσκυνῶ ἐκείνους ποὺ τίμησαν καὶ προσκύνησαν τὸ Θεό; Πές μου, δὲν συμφέρει νὰ προσκυνοῦμε τοὺς ἀγίους καὶ νὰ μὴ τοὺς λιθοβολοῦμε, ὅπως ἐσύ; Δὲν συμφέρει νὰ προσκυνοῦμε τοὺς εὐεργέτες καὶ νὰ μὴ τοὺς πριονίζουμε οὔτε νὰ τοὺς ρίχνουμε σὲ λάκκο μὲ λάσπη⁴⁰; Ἐὰν ἀγαποῦσες τὸ Θεό, θὰ τιμοῦσες ὅπωςδήποτε καὶ τοὺς δούλους του. Καὶ ἐὰν τὰ ὀστᾶ τῶν δικαίων εἶναι ἀκάθαρτα, πῶς μετακομίσθησαν τὰ ὀστᾶ τοῦ Ἰακώβ καὶ τοῦ Ἰωσήφ μὲ κάθε τιμὴ ἀπὸ τὴν Αἴγυπτο⁴¹; Πῶς νεκρὸς ἄνθρωπος ποὺ ἄγγιξε τὰ ὀστᾶ τοῦ Ἐλισσαίου ἀμέσως ἀναστήθηκε⁴²;

Ἐὰν λοιπὸν ὁ Θεὸς θαυματουργεῖ μέσω τῶν ὀστέων, εἶναι ὀλοφάνερο ὅτι μπορεῖ νὰ θαυματουργεῖ καὶ μέσω εἰκόνων καὶ λίθων καὶ ἄλλων πολλῶν, ὅπως ἔγινε καὶ μὲ τὸν Ἐλισσαῖο, ὁ ὁποῖος ἔδωσε τὴν ράβδο του στὸ δούλο του καὶ τοῦ εἶπε νὰ πάει καὶ νὰ ἀναστήσει μὲ αὐτὴν τὸ γιὸ τῆς Σωμανίτιδας⁴³. Καὶ ὁ Μωϋσῆς μὲ τὴν ράβδο τιμώρησε τὸν Φαραῶ καὶ ἔσχισε τὴ θάλασσα καὶ γλύκανε τὸ νερὸ καὶ ἄνοιξε τὸ βράχο καὶ ἐβγαλε νερό⁴⁴. Καὶ ὁ Σολομών λέει: «εὐλόγηθηκε τὸ ξύλο, μέσω τοῦ ὁποῖου γίνεται ἡ σωτηρία»⁴⁵. Καὶ ὁ Ἐλισσαῖος ἔρριξε ἓνα ξύλο στὸν Ἰορδάνη καὶ ἔφερε πρὸς τὰ ἐπάνω σίδηρο⁴⁶. Καὶ «τὸ δένδρο τῆς ζωῆς»⁴⁷ καὶ τὸ «φυτὸ Σαβέκυ»⁴⁸, δηλαδὴ τῆς συγχωρήσεως. Καὶ ὁ Μωϋσῆς ὕψωσε τὸ φίδι στὸ ξύλο καὶ ζωοποίησε τὸ λαό⁴⁹· μὲ ξύλο ἐπίσης ποὺ βλάστησε στὴ σκηνὴ ἀνέδειξε τὴν ἱερατικὴ φυλὴ τοῦ Ἰσραήλ⁵⁰.

Ἄλλ' ἴσως μοῦ πείς, σὺ ὁ Ἰουδαῖος, ὅτι ὅλα τῆς σκηνῆς τοῦ μαρτυρίου τὰ διέταξε ὁ Θεὸς στὸ Μωϋσῆ νὰ γίνουν· καὶ ἐγὼ

46. Δ'. Βασ. 6,6.

47. Γεν. 2,9.

48. Γεν. 22,13. Πρόκειται γὰρ τὸ θάμνο στὸν ὁποῖο εἶδε δεμένο ὁ Ἄβραάμ τὸ κριάρι, ποὺ τελικὰ θυσίασε ἀντὶ τοῦ υἱοῦ του Ἰσαάκ.

49. Ἀριθμ. 21,8.

50. Ἀριθμ. 17,23.

λέγω, ὅτι πολλὰ καὶ ποικίλα πράγματα ὁ Σολομών ἐν τῷ ναῷ γλυπτά καὶ χωνευτὰ πεποίηκεν, ἀπερ οὐδὲ ὁ Θεὸς αὐτῷ ποιῆσαι προσέταξεν, οὐδὲ ἡ σκηνὴ τοῦ μαρτυρίου ταῦτα ἐκέκτητο οὔτε ὁ
 40 ναός, ὃν ὁ Θεὸς τῷ Ἰεζεκιήλ ὑπέδειξε, καὶ οὐ κατεγνώσθη ἐν τούτῳ ὁ Σολομών· εἰς δόξαν γὰρ Θεοῦ τὰς τοιαύτας μορφὰς κατεσκεύασεν, ὡσπερ δὴ καὶ ἡμεῖς. Εἶχες καὶ σὺ πολλὰς καὶ διαφόρους πρὸς ἀνάμνησιν Θεοῦ εἰκόνας καὶ σήμαντρα, πρὶν ἢ τούτων διὰ τὴν σὴν ἀγνωμοσύνην ἐστερήθης, τουτέστι τὴν Μωσαικὴν ράβδον,
 45 τὰς θεοτύπους πλάκας, τὴν πυρένδροσον βάτον, τὴν ξηρένυδρον πέτραν, τὴν μαννοφόρον κιβωτόν, τὸ πυρένθειον θυσιαστήριον, τὸ θεώνυμον πέταλον, τὸ θεόδηλον Ἐφρούδ, τὴν θεόσκιον σκηνήν· εἰ δὲ καὶ σὺ ἅπαντα ταῦτα νυκτὸς καὶ ἡμέρας κατεσκιάζου λέγων, «Δόξα σοι, ὁ μόνος παντοκράτωρ Θεός», ὁ διὰ πάντων τούτων ἐν
 50 Ἰσραὴλ θαυμάσια ποιήσας, εἰ δὲ διὰ πάντων τούτων τῶν νομικῶν, ὧν εἶχες ποτε, προσπίπτων τῷ Θεῷ προσεκύνεις, ὀρᾶς, ὅτι διὰ τῶν εἰκόνων προσάγεται τῷ Θεῷ ἡ προσκύνησις.

Καὶ μετ' ὀλίγα.

Ὁ γὰρ ἀγαπῶν εἰλικρινῶς φίλον ἢ βασιλέα καὶ μάλιστα τὸν
 55 εὐεργέτην, κἂν υἱὸν αὐτοῦ θεάσεται, κἂν ράβδον, κἂν θρόνον, κἂν στέφανον, κἂν οἶκον, κἂν δοῦλον, κρατεῖ καὶ ἀσπάζεται καὶ τιμᾷ διὰ τούτων τὸν εὐεργέτην, βασιλέα καὶ μάλιστα τὸν Θεόν. — Εἶθε γάρ, πάλιν λέγω, ἐποίησας καὶ σὺ εἰκόνας Μωσαικὰς καὶ προφητικὰς καὶ καθ' ἡμέραν ἐν αὐταῖς προσεκύνεις τῷ Δεσπότῃ αὐτῶν
 60 Θεῷ. Ὅταν τοίνυν ἴδῃς Χριστιανῶν παῖδας προσκυνοῦντας τῷ σταυρῷ, γνῶθι, ὅτι τῷ σταυρωθέντι Χριστῷ τὴν προσκύνησιν προσάγουσι καὶ οὐ τῷ ξύλῳ. Ἐπεὶ, εἰ τὴν φύσιν τοῦ ξύλου ἔσεβον,

51. Ἐξ. 28,32. Τὸ «πέταλο» ἦταν χρυσῆ στενόμακρη ἡμικυκλικὴ πλάκα πᾶν στήν ὁποία ἦταν γραμμένο τὸ ἀνεκφώνητο ὄνομα τοῦ Κυρίου. Τὸ πέταλο αὐτὸ δενόταν στὸ μπροστινὸ κάτω μέρος τοῦ «Κιδάρεως» (εἰδικοῦ καλύμματος τῆς κεφαλῆς τοῦ μεγάλου ἀρχιερέως), τοῦ ὁποίου ἀποτελοῦσε καὶ τὸ κυριότερο κόσμημά του.

52. Τὸ «Ἐφρούδ» ἢ «ἐπωμίς», ἦταν εἶδος γιλέκου ποὺ κάλυπτε τὸ στήθος

σοῦ λέω ὅτι ὁ Σολομών ἔκανε στὸ ναὸ πολλὰ καὶ διάφορα πράγματα, γλυπτά καὶ χωνευτά, τὰ ὁποῖα οὔτε ὁ Θεὸς τὸν πρόσταξε νὰ τὰ κάνει, οὔτε ἡ σκηνὴ τοῦ μαρτυρίου τὰ εἶχε, οὔτε ὁ ναὸς ποὺ ὁ Θεὸς ὑπέδειξε στὸν Ἰεζεκιήλ, καὶ δὲν καταδικάστηκε γι' αὐτὸ ὁ Σολομών· γιατί αὐτὲς τὶς μορφὲς τὶς ἔκανε γιὰ τὴ δόξα τοῦ Θεοῦ, ὅπως τώρα καὶ ἐμεῖς. Εἶχες καὶ σὺ πολλὲς καὶ διάφορες γιὰ τὴν ἀνάμνηση τοῦ Θεοῦ εἰκόνες καὶ σήμαντρα πρὶν τὰ στερηθεῖς ἐξαιτίας τῆς ἀγνωμοσύνης σου, δηλαδὴ τὴ μωσαϊκὴ ράβδο, τὶς θεοχάρακτες πλάκες, τὴν πυρένδροση βᾶτο, τὴν ξηρένυδρη πέτρα, τὴν μανναφόρο κιβωτό, τὸ πυρένθεο θυσιαστήριον, τὸ θεώνυμο πέταλο⁵¹, τὸ θεοφαντορικὸ Ἐφοῦδ⁵², τὴ θεοῖσκιωτὴ σκηνή. Ἐφόσον λοιπὸν καὶ σὺ καταγινώσουν μ' ὄλα αὐτὰ νύχτα καὶ μέρα λέγοντας, «δόξα σὲ σένα, μόνε παντοκράτορα Θεέ»^{52α}, ὁ ὁποῖος μὲ ὄλα αὐτὰ ἔκανες στὸν Ἰσραὴλ θαυμαστά ἔργα, καὶ ἐφόσον μὲ ὄλα αὐτὰ τὰ τοῦ νόμου, ποὺ εἶχες κάποτε, πέφτοντας προσκυνούσες τὸ Θεό, βλέπεις ὅτι μέσω τῶν εἰκόνων προσφέρεται στὸ Θεὸ ἡ προσκύνηση.

Καὶ ὕστερα ἀπὸ μερικά.

Ἐκεῖνος ποὺ ἀγαπᾷ εἰλικρινὰ ἓνα φίλον ἢ βασιλιά καὶ μάλιστα τὸν εὐεργέτη του, ἔστω κι ἂν δεῖ τὸ γιό του, τὸ ραβδί του, τὸ θρόνον του, τὸ στεφάνι του, τὸ σπίτι του, τὸν δοῦλο του, τὰ πιάνει καὶ τὰ ἀσπάζεται καὶ μέσω αὐτῶν τιμᾷ τὸν εὐεργέτη του, τὸν βασιλιά καὶ προπαντὸς τὸ Θεό. Μακάρι, σοῦ τὸ ἐπαναλαμβάνω, νὰ κατασκευάζεις καὶ σὺ εἰκόνες μωσαϊκὲς καὶ προφητικὲς καὶ κάθε μέρα νὰ προσκυνούσες σ' αὐτὲς τὸ δεσπότη τους Θεό. Ὅταν λοιπὸν δεῖς παιδιά τῶν Χριστιανῶν νὰ προσκυνοῦν τὸ σταυρό, μάθε ὅτι προσφέρουν τὴν προσκύνηση στὸ Χριστὸ ποὺ σταυρώθηκε καὶ ὄχι στὸ ξύλο. Γιατί, ἂν σέβονταν τὴ φύση

καὶ τὴ ράχη τοῦ μεγάλου ἀρχιερέως καὶ στερεωνόταν στὴ μέση μὲ ζώνη ἀπὸ τὸ ἴδιο ὕφασμα. Τὸ ὕφασμα τοῦ Ἐφοῦδ ἦταν πολυτελέστατο καὶ ποικίλων χρωμάτων. Στους ἄμους τοῦ Ἐφοῦδ ὑπῆρχαν δύο πολύτιμοι λίθοι (σμαράγδου), ἐπάνω στους ὁποίους ἦταν χαραγμένα ἀνὰ ἕξι τὰ ὀνόματα τῶν δώδεκα υἱῶν τοῦ Ἰακώβ (Ἐξ. 28,8-12).

^{52α}. Ψαλμ. 71,18.

πάντως ἂν καὶ τὰ δένδρα καὶ τὰ ἄλση προσκυνεῖν εἶχον, ὡσπερ σὺ ὁ Ἰσραὴλ προσεκύνησας τούτοις ποτέ, λέγων τῷ δένδρῳ καὶ τῷ
65 λίθῳ, ὅτι «σύ μου εἶ θεός, καὶ σύ με ἐγέννησας».

Ἡμεῖς δὲ οὐχ οὕτω λέγομεν τῷ σταυρῷ οὐδὲ ταῖς μορφαῖς τῶν ἁγίων· οὐ γὰρ θεοὶ ἡμῶν εἰσιν, ἀλλὰ βίβλοι ἀνεωγμέναι πρὸς ἀνάμνησιν Θεοῦ καὶ τιμὴν αὐτοῦ ἐν ταῖς ἐκκλησίαις προφανῶς κείμεναι καὶ προσκυνούμεναι. Ὁ γὰρ τιμῶν τὸν μάρτυρα, τὸν Θεὸν
70 τιμᾷ, ᾧ ὁ μάρτυς ἐμαρτύρησεν· ὁ προσκυνῶν τῷ ἀποστόλῳ τοῦ Χριστοῦ, τῷ ἀποστείλαντι αὐτὸν προσκυνεῖ· καὶ ὁ προσπίπτων τῇ μητρὶ τοῦ Χριστοῦ πρόδηλον, ὅτι τῷ Υἱῷ αὐτῆς τὴν τιμὴν προσφέρει. Οὐδεὶς γὰρ θεός, εἰ μὴ εἷς, ὁ ἐν τριάδι καὶ μονάδι γνωριζόμενός τε καὶ λατρευόμενος.

57 Σχόλιον. Οὗτος πιστὸς ἐξηγητὴς τῶν τοῦ μακαρίου Ἐπιφανίου λόγων ὁ τοῖς ἑαυτοῦ λόγοις τὴν Κυπρίων κατακοσμήσας νῆσον ἣ οἱ ἀπὸ καρδίας λαλοῦντες. Ἄκουε δὲ καὶ Σευηριανοῦ ἐπισκόπου Γαβάλων, οἷά φησιν.

58 Σευηριανοῦ, ἐπισκόπου Γαβάλων, ἀπὸ λόγου τοῦ εἰς τὰ ἐγκαίρια τοῦ σταυροῦ.

Πῶς ἡ εἰκὼν τοῦ ἐπικαταράτου ζωὴν ἤνεγκε τοῖς ἡμετέροις προγόνοις;

5 Καὶ μετ' ὀλίγα.

Πῶς οὖν ἡ εἰκὼν τοῦ ἐπικαταράτου ἤνεγκε τῷ λαῷ ἐν συμφορᾷ χειμαζομένῳ σωτηρίαν; Ἄρα οὐκ ἦν ἀξιοπιστότερον εἰπεῖν, Ἐάν τις ὑμῶν δηχθῆ, βλέψει εἰς τὸν οὐρανὸν ἄνω πρὸς τὸν Θεὸν καὶ σωθήσεται ἢ εἰς τὴν σκηνὴν τοῦ Θεοῦ; Ἀλλὰ ταῦτα παριδὼν,
10 μόνον τοῦ σταυροῦ τὴν εἰκόνα ἔπηξεν. Διὰ τί οὖν ταῦτα ἐποίει Μωσῆς ὁ εἰπὼν τῷ λαῷ, «οὐ ποιήσεις σεαυτῷ γλυπτὸν οὐδὲ χωνευτὸν οὐδὲ πᾶν ὁμοίωμα, ὅσα ἐν τῷ οὐρανῷ ἄνω καὶ ὅσα ἐν τῇ γῆ κάτω καὶ ὅσα ἐν τοῖς ὕδασιν ὑποκάτω τῆς γῆς»; Ἀλλὰ τί

τοῦ ξύλου, τότε θὰ προσκυνοῦσαν καὶ τὰ δένδρα καὶ τὰ ἄλση, ὅπως τὰ προσκύνησες σὺ ὁ Ἰσραὴλ κάποτε, λέγοντας στὸ δένδρο καὶ στὸ λίθο, ὅτι «σὺ εἶσαι ὁ θεὸς μου, σὺ μὲ γέννησες».

Ἐμεῖς ὁμοῦς δὲ λέμε αὐτὰ στὸ σταυρὸ, οὔτε στὶς μορφὲς τῶν ἁγίων· γιατί δὲν εἶναι θεοὶ μας, ἀλλὰ βιβλία ἀνοιγμένα γιὰ τὴν ἀνάμνηση τοῦ Θεοῦ καὶ ἀπόδοση τιμῆς σ' αὐτόν, πού τοποθετοῦνται φανερά στὶς ἐκκλησίες καὶ προσκυνοῦνται. Γιατί ἐκεῖνος πού τιμᾷ τὸν μάρτυρα, τιμᾷ τὸ Θεό, γιὰ τὸν ὁποῖο ὁ μάρτυρας μαρτύρησε· ἐκεῖνος πού προσκυνᾷ τὸν ἀπόστολο τοῦ Χριστοῦ, προσκυνᾷ αὐτόν πού τὸν ἀπέστειλε· καὶ ἐκεῖνος πού γονατίζει στὴ μητέρα τοῦ Χριστοῦ, εἶναι φανερὸ ὅτι στὸν Υἱό της προσφέρει τὴν τιμῆ. Γιατί κανένας δὲν εἶναι θεός, παρὰ μόνο ἓνας, ὁ ὁποῖος γνωρίζεται καὶ λατρεύεται ὡς Τριάδα καὶ Μονάδα.

57 Σχόλιο. Αὐτὸς πού μὲ τοὺς λόγους του στόλισε· τὸ νησί τῶν Κυπρίων εἶναι ὁ σωστός ἐρμηνευτὴς τῶν λόγων τοῦ μακαρίου Ἐπιφανίου, ἢ ἐκεῖνοι πού μιλοῦν μὲ τὴν καρδιά τους. Ἄκουσε ὁμοῦς τί λέει καὶ ὁ ἐπίσκοπος Γαβάλων Σευηριανός.

58 Σευηριανοῦ, ἐπισκόπου Γαβάλων, ἀπὸ τὸ λόγο στὰ ἐγκαίρια τοῦ σταυροῦ.

Πῶς ἡ εἰκόνα τοῦ ἐπικατάρατου ἔφερε ζωὴ στοὺς προγόνους μας;

Καὶ ὕστερα ἀπὸ μερικὰ.

Πῶς λοιπὸν ἡ εἰκόνα τοῦ ἐπικατάρατου ἔφερε τὴ σωτηρία στὸ δοκιμαζόμενο ἀπὸ συμφορὰ λαό; Ἐπομένως δὲν θὰ ἦταν περισσότερο σωστὸ νὰ πεῖ, ἂν κάποιος ἀπὸ σᾶς δαγκωθεῖ ἀπὸ φίδι, νὰ κοιτάξει ψηλὰ στὸν οὐρανὸ πρὸς τὸ Θεό, ἢ στὴ σκηνὴ τοῦ Θεοῦ, καὶ θὰ σωθεῖ; Ἀλλὰ παραβλέποντας ὅλα αὐτά, μόνο τὴν εἰκόνα τοῦ σταυροῦ ἔστησε. Γιατί ὁμοῦς τὰ ἔκανε αὐτὰ ὁ Μωϋσῆς, αὐτὸς πού εἶπε στὸ λαό, «δὲν θὰ κατασκευάσεις γιὰ τὸν ἑαυτὸ σου γλυπτὸ οὔτε χωνευτὸ οὔτε κανένα ὁμοίωμα, ὅσα βρῖσκονται πάνω στὸν οὐρανὸ καὶ ὅσα κάτω τῆ γῆ καὶ ὅσα στὰ νερὰ κάτω ἀπὸ τὴ γῆ»⁵³; Ἀλλὰ γιατί τὰ λέω αὐτὰ πρὸς τὸν

ταῦτα πρὸς τὸν ἀγνώμονα φθέγγομαι; Εἶπέ, ὦ πιστότατε Θεοῦ θε-
 15 ράπον· ὁ ἀπαγορεύεις, ποιεῖς; ὁ ἀνατρέπεις, κατασκευάζεις; Ὁ λέ-
 γων, «οὐ ποιήσεις γλυπτόν», ὁ τὸν χωνεθθέντα βοῦν κατελάσας,
 σὺ ὄφιν χαλκουργεῖς; Καὶ τοῦτο οὐ λάθρα, ἀλλὰ ἀναφανδὸν καὶ
 πᾶσι γνωστόν;

Ἄλλ' ἐκεῖνα, φησίν, ἐνομοθέτησα, ἵνα ἐκκόψω τὰς ὕλας τῆς
 20 ἀσεβείας καὶ τὸν λαὸν ἀπαγάγω πάσης ἀποστασίας καὶ εἰδωλολα-
 τρίας· νυνὶ δὲ χωνεύω τὸν ὄφιν χρησίμως εἰς προτύπωσιν τῆς ἀλη-
 θείας. Καὶ καθάπερ σκηνὴν ἐπηξα καὶ τὰ ἐν αὐτῇ πάντα καὶ χερου-
 βιμ ὁμοίωμα τῶν ἀοράτων διεπέτασα εἰς τὰ ἅγια ὡς τύπον καὶ
 σκιὰν τῶν μελλόντων, οὕτω καὶ ὄφιν ἐστήλωσα εἰς σωτηρίαν τῶ
 25 λαῶ, ἵνα διὰ τῆς πείρας τούτων προγυμνασθῶσι τοῦ σημείου τοῦ
 σταυροῦ τὴν εἰκόνα καὶ τὸν ἐν αὐτῷ σωτῆρα καὶ λυτρωτὴν. Καὶ
 ὅτι ἀψευδέστατος ὁ λόγος, ἀγαπητέ, ἄκουε τοῦ Κυρίου τοῦτον βε-
 βαιοῦντος καὶ λέγοντος· «καὶ καθὼς Μωσῆς ὕψωσε τὸν ὄφιν ἐν τῇ
 ἐρήμῳ, οὕτω δεῖ ὑψωθῆναι τὸν Υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου, ἵνα πᾶς ὁ πι-
 30 στεύων ἐν αὐτῷ μὴ ἀπόληται, ἀλλ' ἔχη ζωὴν αἰώνιον».

59 Σχόλιον. Σύνες, ὡς διὰ τὸ ἀπαγαγεῖν ἔφη τὸν λαὸν τῆς εἰδω-
 λολατρίας εὐόλισθον καὶ ἔτοιμον ὄντα πρὸς τοῦτο μὴ ποιεῖν πᾶν
 ὁμοίωμα ἐνομοθέτησε, καὶ ὅτι εἰκὼν ἦν τοῦ πάθους τοῦ Κυρίου ὁ
 ὑψωθείς ὄφιν.

60 Ὅτι δὲ οὐ καινὸν ἐφεύρημα τὸ τῶν εἰκόνων, ἀλλὰ ἀρχαῖον
 καὶ τοῖς ἀγίοις καὶ ἐκκρίτοις πατράσιν ἐγνωσμένον τε καὶ εἰθισμέ-
 νον, ἄκουε· γέγραπται ἐν τῷ βίῳ Βασιλείου τοῦ μάκαρος τῷ δι'
 Ἐλλαδίου, τοῦ αὐτοῦ μαθητοῦ καὶ διαδόχου τῆς αὐτοῦ ἱεραρχίας,
 5 ὡς παρειστῆκει ὁ ὄσιος τῇ τῆς Δεσποίνης εἰκόνι, ἐν ἧ καὶ ὁ χαρα-

54. Ἐξ. 32,20.

55. Ἀριθμ. 21,8.

ἀγνώμονα; Πές μου, ἐσὺ πιστότατε ὑπῆρέτη τοῦ Θεοῦ· αὐτὸ ποὺ ἀπαγορεύεις, αὐτὸ κάνεις; Αὐτὸ ποὺ γκρεμίζεις, τὸ κατασκευάζεις; Σὺ ποὺ λές, «δὲ θά κάνεις γλυπτὸ»⁵⁴ καὶ συντριβείς τὸ χωνευτὸ μοσχάρι, ἐσὺ κατασκευάζεις χάλκινο φίδι; Καὶ αὐτὸ ὄχι κρυφά, ἀλλὰ ὀλοφάνερα καὶ σ' ὄλους γνωστό⁵⁵.

Ἄλλὰ ἐκεῖνα τὰ νομοθέτησα, λέει, γιὰ νὰ κόψω τὰ ὑλικά τῆς ἀσέβειας καὶ νὰ ἀποσπάσω τὸ λαὸ ἀπὸ κάθε ἀποστασία καὶ εἰδωλολατρία· τῶρα ὁμως κατασκευάζω τὸ χωνευτὸ φίδι γιὰ νὰ χρησιμεύσει ὡς προτύπωση τῆς ἀλήθειας. Καὶ ὅπως ἔστησα τὴ σκηνὴ καὶ ὅλα ὅσα ὑπάρχουν σ' αὐτὴν καὶ κατασκευάσα ὁμοίωμα τῶν ἀοράτων χερουβὶμ με ἀνοιχτὰ τὰ φτερά τους στὰ ἅγια γιὰ νὰ εἶναι τύπος καὶ σκιά τῶν μελλόντων⁵⁶, ἔτσι ὕψωσα καὶ τὸ φίδι σὲ στήλη γιὰ τὴ σωτηρία τοῦ λαοῦ, ὥστε με τὴ γνώση αὐτῶν νὰ προετοιμαστοῦν γιὰ νὰ δεχθοῦν τὴν εἰκόνα τοῦ σημείου τοῦ σταυροῦ καὶ μέσω αὐτοῦ τὸν Σωτῆρα καὶ λυτρωτῆ. Καὶ ὅτι ὁ λόγος αὐτὸς εἶναι πέρα γιὰ πέρα ἀληθινός, ἀγαπητέ, ἄκουσε τὸν Κύριο ποὺ τὸ βεβαιώνει λέγοντας· «καὶ ὅπως ὁ Μωϋσῆς ὕψωσε τὸ φίδι στὴν ἔρημο, ἔτσι πρέπει νὰ ὑψωθεῖ καὶ ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου, ὥστε ὁ καθένας ποὺ πιστεύει σ' αὐτὸν νὰ μὴ χάνεται, ἀλλὰ νὰ ἔχει ζωὴ αἰώνια»⁵⁷.

59 Σχόλιο. Κατάλαβε, ὅτι γιὰ νὰ ἀπομακρύνει τὸ λαὸ ἀπὸ τὴν εἰδωλολατρία, ἐπειδὴ ἦταν εὐόλισθος καὶ ἔτοιμος γι' αὐτό, νομοθέτησε νὰ μὴ κάνουν κανένα ὁμοίωμα, καὶ ὅτι τὸ φίδι ποὺ ὑψώθηκε ἦταν εἰκόνα τοῦ πάθους τοῦ Κυρίου.

60 Ὅτι δὲν εἶναι καινούργια ἐφεύρεση οἱ εἰκόνες, ἀλλὰ ἀρχαῖο καὶ γνωστὸ καὶ συνηθισμένο στοὺς ἀγίους καὶ διακεκριμένους πατέρες, ἄκουσε· γράφεται στὸ βίβιο τοῦ μακαριστοῦ Βασιλείου ἀπὸ τὸν Ἑλλάδιο, μαθητῆ του καὶ διάδοχο τῆς ἱεραρχίας του, ὅτι ὁ ὀσιος παρουσιάστηκε κάποτε με τὴν εἰκόνα τῆς Θεο-

56. Κολ 2,17.

57. Ἰω. 3,14–15.

κτῆρ ἐγγράπτο Μερκουρίου τοῦ αἰοιδίμου μάρτυρος· παρειστήκει δὲ ἐξαιτῶν τὴν Ἰουλιανοῦ τοῦ ἀθεωτάτου καὶ ἀποστάτου τυράννου ἀναίρεσιν. Ἐξ ἧς εἰκόνοσ ἐμῆθη ταύτης τὴν ἀποκάλυψιν· ἐώρα γὰρ πρὸς μὲν βραχὺ ἀφανῆ τὸν μάρτυρα, μετ' οὐ πολὺ δὲ τὸ δόρυ
10 ἡμαγμένον κατέχοντα.

61 Ἐν τῷ βίῳ Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου οὕτως αὐτολεξεὶ γέγραπται.

Ἠγάπα δὲ ὁ μακάριος Ἰωάννης τὰς ἐπιστολάσ τοῦ σοφωτάτου Παύλου ἄγαν.

5 Καὶ μετ' ὀλίγα.

Ἦν δὲ καὶ τὸ ἐκτύπωμα τοῦ αὐτοῦ ἀποστόλου Παύλου ἔχων ἐν εἰκόνι, ἔνθα ἀνεπαύετο διὰ τὴν τοῦ σώματος ἀσθένειαν βραχὺ τι· ἦν γὰρ πολυάγρυπνος ὑπὲρ φύσιν. Καὶ ἡνίκα διήρχετο τὰς ἐπιστολάσ αὐτοῦ, ἐνητένιζεν αὐτῇ καὶ ὡς ἐπὶ ζῶντος αὐτοῦ οὕτω προσεῖ-
10 χεν αὐτῷ μακαρίζων αὐτόν, καὶ ὄλον αὐτοῦ τὸν λογισμόν πρὸς αὐτόν εἶχε φανταζόμενος καὶ διὰ τῆσ θεωρίας αὐτῷ ὁμιλῶν.

Καὶ μεθ' ἕτερα.

Ὡσ δὲ ἐπαύσατο ὁ Πρόκλος λαλῶν, ἀτενίσασ τῇ εἰκόνι τοῦ ἀποστόλου καὶ θεασάμενος τὸν χαρακτῆρα αὐτοῦ ὁμοιον τοῦ
15 ὀφθέντος αὐτῷ, βαλὼν μετάνοιαν τῷ Ἰωάννῃ, εἶπε δακτυλοδεικτῶν τὴν εἰκόνα· Συγχώρησόν μοι, πάτερ. Ὅν εἶδον λαλοῦντά σοι, ὁμοίός ἐστι τούτῳ· ὡς δὲ ὑπολαμβάνω, ὅτι καὶ αὐτός ἐστιν.

62 Ἐν τῷ τῆσ ὀσίας Εὐπραξίας βίῳ τὸν δεσποτικὸν δεδειχθαι αὐτῇ χαρακτῆρα ἀναγέγραπται ὑπὸ τῆσ προεστηκυίας τῆσ ποιμένησ.

63 Ἐν τῷ τῆσ ὀσίας Μαρίας βίῳ τῆσ Αἰγυπτίας γέγραπται τῇ εἰκόνι τῆσ Δεσποίνης αὐτὴν εὐξασθαι καὶ ταύτην πρὸς ἐγγύην ἐξαιτήσασθαι καὶ οὕτω τυχεῖν τῆσ εἰς τὸν ναὸν εἰσόδου.

τόκου, στην οποία ήταν ζωγραφισμένη και ή μορφή του αείμνηστου μάρτυρα Μερκουρίου· παρουσιάτηκε ζητώντας το θάνατο του ἄθεου και ἀποστάτη τυράννου Ἰουλιανού. Τὴν ἀποκάλυψη γι' αὐτὸ τὸ αἶτημα τὴ δέχτηκε ἀπὸ τὴν εἰκόνα αὐτῆ· γιατί ἔβλεπε γιὰ λίγο τὸν μάρτυρα νὰ χάνεται ἀπὸ τὴν εἰκόνα καὶ ὕστερα ἀπὸ λίγο νὰ κρατᾷ τὸ δόρυ ματωμένο.

61 Στὸ βίο τοῦ Ἰωάννη τοῦ Χρυσοστόμου γράφονται αὐτολεξεί τὰ ἐξῆς.

Ὁ μακάριος Ἰωάννης ἀγαποῦσε ὑπερβολικὰ τὶς ἐπιστολὰς τοῦ σοφότατου Παύλου.

Καὶ ὕστερα ἀπὸ μερικὰ ἄλλα.

Εἶχε μάλιστα σὲ εἰκόνα καὶ τὴ μορφή τοῦ ἰδίου τοῦ ἀποστόλου Παύλου, ἐκεῖ ὅπου ἀναπαύοταν γιὰ λίγο ἐξαιτίας τῆς ἀδυναμίας τοῦ σώματός του· γιατί ξαγρυπνοῦσε περισσότερο ἀπὸ ὅ,τι ἐπέτρεπαν οἱ φυσικὲς του δυνάμεις. Καὶ ὅταν διάβαζε τὶς ἐπιστολὰς του, ἐνατένιζε τὴν εἰκόνα καὶ τὸν πρόσεχε σὰν νὰ ἦταν ζωντανὸς μακαρίζοντάς τον, καὶ εἶχε μὲ τὴ φαντασία του ὅλη τὴ σκέψη του σ' αὐτὸν καὶ ἐπικοινωνοῦσε μαζί του μέσω τῆς θεωρίας.

Καὶ ὕστερα ἀπὸ ἄλλα.

Ὅταν ἔπαυσε ὁ Πρόκλος νὰ μιλάει ἀτενίζοντας τὴν εἰκόνα τοῦ ἀποστόλου καὶ βλέποντας τὴ μορφή του νὰ εἶναι ὅμοια μὲ ἐκείνην πού τοῦ φανερώθηκε, κάνοντας μετάνοια στὸν Ἰωάννη, εἶπε δείχνοντας μὲ τὸ δάκτυλο τὴν εἰκόνα· Συγχώρησέ με, πάτερ. Ἐκείνον πού εἶδα νὰ μιλάει μαζί σου, εἶναι ὅμοιος μὲ αὐτόν· καὶ ὅπως καταλαβαίνω εἶναι πράγματι ὁ ἴδιος. ἰ

62 Στὸ βίο τῆς ὁσίας Εὐπραξίας ἀναγράφεται ἀπὸ τὴν προισταμένη τοῦ μοναστηριοῦ, ὅτι τῆς φανερώθηκε ἡ δεσποτικὴ μορφή τοῦ Κυρίου.

63 Στὸ βίο τῆς ὁσίας Μαρίας τῆς Αἰγυπτίας γράφεται ὅτι προσευχήθηκε στὴν εἰκόνα τῆς Θεοτόκου καὶ ζήτησε αὐτὴν ὡς ἐγγυήτρια καὶ ἔτσι μπόρεσε νὰ μπεῖ μέσα στὸ ναό.

64 Ἐκ τοῦ Λειμωναρίου τοῦ ἁγίου πατρὸς ἡμῶν Σωφρονίου, ἀρχιεπισκόπου Ἱεροσολύμων.

Ἔλεγεν ὁ ἀββᾶς Θεόδωρος ὁ Αἰλιώτης, ὅτι ἦν τις ἔγκλειστος εἰς τὸ ὄρος τῶν Ἐλαιῶν, ἀγωνιστὴς πάνυ· ἐπολέμει δὲ αὐτῷ ὁ δαίμων τῆς πορνείας. Ἐν μιᾷ οὖν, ὡς ἐπέκειτο αὐτῷ σφοδρῶς, ἤρξατο ὁ γέρων ἀποδύρεσθαι καὶ λέγειν τῷ δαίμονι·

Ἔως πότε οὐκ ἐνδίδως μοι; Ἀπόστα λοιπὸν ἀπ' ἐμοῦ· συνεγήρασάς μοι'.

Φαίνεται αὐτῷ ὁ δαίμων ὀφθαλμοφανῶς λέγων·

10 Ὅμοσόν μοι, ὅτι οὐδενὶ λέγεις, ὃ μέλλω λέγειν σοι, καὶ οὐκέτι σοι πολεμῶ'.

Καὶ ὤμοσεν αὐτῷ ὁ γέρων, ὅτι

Μὰ τὸν ἐνοικοῦντα ἐν τοῖς ὑψίστοις· οὐκ εἶπω τινί, ὅπερ λέγεις μοι'.

15 Τότε λέγει αὐτῷ ὁ δαίμων·

Μὴ προσκυνήσης ταύτη τῇ εἰκόνι, καὶ οὐκέτι σοι πολεμῶ'.

Εἶχε δὲ ἡ εἰκὼν ἐκτύπωμα τὴν Δέσποιναν ἡμῶν τὴν ἁγίαν Μαρίαν τὴν Θεοτόκον βαστάζουσαν τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν. Λέγει ὁ ἔγκλειστος τῷ δαίμονι·

Ἄφες, σκέψομαι'.

Τῇ οὖν ἐπαύριον δηλοῖ τῷ ἀββᾷ Θεοδώρῳ τῷ Αἰλιώτῃ οἰκοῦντι τότε ἐν τῇ λαύρᾳ Φαράν, καὶ ἦλθε καὶ διηγεῖται ἅπαντα. Ὁ δὲ γέρων λέγει τῷ ἔγκλειστῳ·

25 Ὅντως, ἀββᾶ, ἐνεπαίχθης, ὅτι ὤμοσας τῷ δαίμονι, πλὴν καλῶς ἐποίησας ἐξειπὼν. Συμφέρει δέ σοι μὴ ἔᾶσαι εἰς τὴν πόλιν ταύτην πορνεῖον, εἰς ὃ μὴ εἰσέρχῃ, ἢ ἵνα ἀρνήσῃ τὸ προσκυνεῖν τὸν Κύριον καὶ Θεὸν ἡμῶν Χριστόν μετὰ τῆς ἰδίας αὐτοῦ μητρὸς'.

64 Ἄπο τό Λειμωνάριο τοῦ ἁγίου πατέρα μας Σωφρονίου, ἀρ-
χειπισκόπου Ἱεροσολύμων.

Διηγόταν ὁ ἀββᾶς Θεόδωρος ὁ Αἰλιώτης⁵⁸, ὅτι κάποιος μοναχός, πού ἦταν ἐγκλειστος σέ μοναστήρι τοῦ ὄρους τῶν Ἐλαιῶν, ἦταν πολὺ μέγας ἀσκητής· τὸν πολεμοῦσε ὁμοῦς ὁ δαίμονας τῆς πορνείας. Σὲ μιὰ περίπτωση, καθὼς τοῦ ἐπιτέθηκε μὲ σφοδρότητα ὁ δαίμονας, ἄρχισε ὁ γέροντας νὰ ὀδύρεται καὶ νὰ λέει στό δαίμονα:

“Ὡς πότε θὰ μένεις ἀνυποχώρητος; Φύγε λοιπὸν ἀπὸ κοντά μου· γέρασες μαζί μου”.

Τότε ἐμφανίζεται φανερὰ μπροστά του καὶ τοῦ λέει:

“Ὁρκίσου μου πὼς δὲν θὰ πεῖς σέ κανέναν αὐτὸ πού πρόκειται νὰ σου πῶ καὶ δὲν θὰ σέ ξαναπολεμήσω”.

Καὶ τοῦ ὀρκίστηκε ὁ γέροντας:

“Μὰ τὸν Ὑψιστο, πού κατοικεῖ στὰ οὐράνια· δὲ θὰ πῶ σέ κανένα ὅ,τι μοῦ πεῖς”.

Τότε τοῦ λέει ὁ δαίμονας:

“Μὴ προσκυνήσεις αὐτὴ τὴν εἰκόνα καὶ δὲ θὰ σέ πολεμῶ πιά”.

Ἡ εἰκόνα εἶχε τὴ μορφή τῆς Δέσποινάς μας, τῆς ἁγίας Μαρίας τῆς Θεοτόκου, πού κρατοῦσε στὴν ἀγκαλιά της τὸν Κύριό μας Ἰησοῦ Χριστό. Λέει ὁ ἐγκλειστος γέροντας στό δαίμονα:

“Ἀφῆσέ με νὰ τὸ σκεφθῶ”.

Τὴν ἄλλη μέρα πηγαίνει στὸν ἀββᾶ Θεόδωρο τὸν Αἰλιώτη, πού κατοικοῦσε τότε στὴ λαύρα Φαραῶ καὶ τὰ διηγεῖται ὅλα. Ὁ γέροντας τότε λέγει στὸν ἐγκλειστο:

“Πραγματικά, ἀββᾶ μου, παγιδεύθηκες πού ὀρκίστηκες στό δαίμονα, ὥστόσο ἐκανες καλὰ πού τὰ ἐξομολογήθηκες. Εἶναι προτιμότερο σέ σένα νὰ μὴ ἀφήσεις στὴν πόλη αὐτὴ πορνεῖο στό ὁποῖο νὰ μὴ μπεῖς, παρὰ νὰ ἀρνηθεῖς νὰ προσκυνᾷς τὸν Κύριο καὶ Θεό μας Ἰησοῦ Χριστό μαζί μὲ τὴ μητέρα του”.

30 Στηρίζας οὖν αὐτὸν καὶ ἐνδυναμώσας πλείοσι λόγοις, ἀπῆλθεν εἰς τὸν ἴδιον αὐτοῦ τόπον. Φαίνεται οὖν πάλιν ὁ δαίμων τῷ ἐγκλειστώ καὶ λέγει αὐτῷ·

‘Τί ἐνι, κακόγηρε; Οὐκ ὤμοσάς μοι, ὅτι οὐδενὶ λέγεις; Καὶ πῶς πάντα ἐξείπες τῷ ἐλθόντι πρὸς σέ; Λέγω σοι, 35 κακόγηρε, ὡς ἐπίορκος ἔχεις κριθῆναι ἐν τῇ ἡμέρᾳ τῆς κρίσεως’.

Ἀπεκρίθη αὐτῷ ὁ ἐγκλειστος λέγων·

‘Ὅ,τι μὲν ὤμοσα, ὤμοσα, καὶ ὅ,τι ἐπιώρκησα, οἶδα. Πλὴν τὸν ἐμὸν Δεσπότην καὶ ποιητὴν ἐπιώρκησα, σοῦ 40 δὲ οὐκ ἀκούω’.

65 Σχόλιον. Ὁρᾷς, ὅτι τὴν τῆς εἰκόνης προσκύνησιν τοῦ εἰκονιζομένου εἶπε, καὶ πόσον κακὸν τὸ ταύτη μὴ προσκυνεῖν, καὶ πῶς αὐτὸ τῆς πορνείας προετίμησεν ὁ δαίμων;

66 Πολλῶν τοίνυν ἀνέκαθεν ἱερέων τε καὶ βασιλέων Χριστιανοῖς θεόθεν δεδωρημένων σοφία τε καὶ θεοσεβεία καὶ λόγῳ καὶ βίῳ διαπρεψάντων καὶ συνόδων πλείστων γεγενημένων ἀγίων καὶ θεοπνεύστων πατέρων, τί μηδεὶς ταῦτα δρᾶν ἐπεχείρησεν; Οὐκ ἀνεξόμεθα νέαν πίστιν διδάσκεσθαι. «Ἐκ γὰρ Σιῶν ἐξελεύσεται νόμος», προφητικῶς ἔφη τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, «καὶ λόγος Κυρίου ἐξ Ἱερουσαλήμ». Οὐκ ἀνεξόμεθα ἄλλοτε ἄλλα φρονεῖν καὶ καιροῖς μεταβάλλεσθαι καὶ τὴν πίστιν τοῖς ἐξωθεν γέλωτα καὶ ἄθυρμα γίνεσθαι. Οὐκ ἀνεξόμεθα βασιλικῶ ὑποκύπτειν θεσπίσματι τὴν ἐκ 10 πατέρων πειρωμένῳ ἀνατρέπειν συνήθειαν· οὐ γὰρ εὐσεβῶν βασιλέων ἀνατρέπειν ἐκκλησιαστικοὺς θεσμούς.

Οὐ πατρικὰ ταῦτα· ληστρικὰ γὰρ τὰ βία καὶ οὐ πειθοῖ γινόμενα. Καὶ μάρτυς ἡ ἐν Ἐφέσῳ τὸ δευτέρον γεγενημένη σύνοδος, μέχρι δεῦρο ληστρικὴν δεδεγμένη τὴν ἐπωνυμίαν, βασιλικῇ χειρὶ ἐκ-

Ἄφοῦ λοιπὸν τὸν στήριξε καὶ τὸν ἐνδυνάμωσε μὲ περισσότερα, γύρισε στὸν τόπο του. Ἐμφανίζεται λοιπὸν πάλι ὁ δαίμονας στὸν ἐγκλειστο καὶ τοῦ λέει·

‘Τί συμβαίνει, κακόγερε; Δὲν μοῦ ὀρκίσθηκες ὅτι δὲ θὰ τὰ ἔλεγες σὲ κανένα; Καὶ γιατί τὰ ἐξομολογήθηκες ὅλα σ’ αὐτὸν ποῦ ἤρθε σὲ σένα; Σοῦ τὸ λέω, παλιόγερε, ὅτι τὴν ἡμέρα τῆς κρίσεως θὰ δώσεις λόγο ὡς ἐπίορκος’.

Καὶ ὁ ἐγκλειστος τοῦ ἀποκρίθηκε λέγοντας·

‘Αὐτὸ ποῦ ὀρκίσθηκα, τὸ ὀρκίσθηκα· καὶ σὲ ὅ,τι ἐπιόρκησα, τὸ γνωρίζω. Πλὴν ὅμως ἐπιόρκησα στὸ Δεσπότη καὶ δημιουργό μου, ἀλλὰ ἐσένα δὲν σὲ ἀκούω’.

65 Σχόλιο. Βλέπεις ὅτι τὴν προσκύνηση τῆς εἰκόνας τὴν εἶπε ὡς προσκύνηση τοῦ εἰκονιζομένου, καὶ πόσο κακὸ εἶναι τὸ νὰ μὴ τὴν προσκυνοῦμε, καὶ πῶς ὁ δαίμονας προτίμησε νὰ τὸν παρασύρει σ’ αὐτὸ παρὰ στὴν πορνεία;

66 Ἐνῶ λοιπὸν πολλοὶ ἀνέκαθεν μεταξὺ τῶν Χριστιανῶν ἱερεῖς καὶ βασιλεῖς δέχτηκαν ἀπὸ τὸ Θεὸ τὴ σοφία καὶ θεοσέβεια καὶ διέπρεψαν στὸ λόγο καὶ στὸ βίο, καὶ πολλὰ σύνοδοι ἁγίων καὶ θεοπνευστῶν πατέρων συγκροτήθηκαν, γιατί κανεὶς δὲν ἐπιχείρησε νὰ τὰ κάνει αὐτά; Δὲν θὰ ἀνεχθοῦμε νὰ διδάσκεται νέα πίστη. «Γιατὶ ἀπὸ τὴν Σιών θὰ προέλθει νόμος», εἶπε προφητικὰ τὸ ἅγιο Πνεῦμα, «καὶ λόγος Κυρίου ἀπὸ τὴν Ἱερουσαλήμ»⁵⁹. Δὲ θὰ ἀνεχθοῦμε νὰ φρονοῦν ἄλλοτε ἄλλα καὶ νὰ ἀλλάζουν μὲ τὸν καιρὸ καὶ ἡ πίστη νὰ γίνεται περίγελως καὶ τέρψη τῶν μὴ Χριστιανῶν. Δὲ θὰ ἀνεχθοῦμε τὴν ὑποταγὴν σὲ βασιλικὸ διάταγμα, ποῦ ἐπιχειρεῖ ν’ ἀνατρέψει τὴν παράδοση τῶν πατέρων· γιατί δὲν εἶναι γνώρισμα τῶν εὐσεβῶν βασιλέων νὰ ἀνατρέπουν τοὺς ἐκκλησιαστικοὺς θεσμοὺς.

Δὲν εἶναι πατρικὰ αὐτά· γιατί εἶναι ληστρικὰ ὅσα γίνονται μὲ τὴ βία καὶ ὄχι μὲ τὴν πειθῶ. Καὶ μάρτυρας ὄλων αὐτῶν εἶναι ἡ δευτέρα σύνοδος τῆς Ἐφέσου, ποῦ ὡς τώρα χαρακτηρίζεται

59. Ἦσ. 2,3.

15 βιασθεῖσα, ὅτε Φλαβιανὸς ὁ μακάριος ἀπεκτέννυτο. Συνόδων ταῦτα, οὐ βασιλέων, ὡς ὁ Κύριος ἔφησεν· «ὅπου συναθροῖσι δύο ἢ τρεῖς ἐπὶ τῷ ὀνόματί μου, ἐκεῖ εἰμι ἐν μέσῳ αὐτῶν». Οὐ βασιλεῦσι τοῦ δεσμεῖν καὶ λύειν τὴν ἐξουσίαν δέδωκεν ὁ Χριστὸς, ἀλλ' ἀποστόλοις καὶ τοῖς τούτων διαδόχοις καὶ ποιμέσι καὶ διδασκάλοις.

20 «Κἂν ἄγγελος», φησὶ Παῦλος ὁ ἀπόστολος, «εὐαγγελίσηται ὑμᾶς παρ' ὃ παρελάβετε»· καὶ τὸ ἐξῆς σιωπήσομεν φειδοῖ τὴν ἐπιστροφὴν ἐκδεχόμενοι. Ἄν δὲ ἴδωμεν τὴν διαστροφὴν ἀνεπίστροφον, τότε ἐπάξομεν καὶ τὸ λειπόμενον· ἀλλ' ἀπηύχθω τοῦτο.

67 Εἰ τις εἰσέλθοι εἰς οἶκον, ἐν ᾧ ζωγράφος τοῖς τοίχοις ἱστορίαν Μωσέως καὶ Φαραὼν ἔγραψε χρώμασιν, εἶτα ἐρωτήσει τυχὸν περὶ τῶν ὡς ἐπὶ ξηρὰν διοδευσάντων τὴν θάλασσαν, 'Τίνες οὗτοί εἰσιν;' 'Τί ἐρεῖς ἐρωτώμενος; Οὐχί, 'Υιοὶ Ἰσραήλ'; 'Τίς ὁ ράβδω παίων 5 τὴν θάλασσαν;' Οὐχί 'Μωσῆς'; Οὕτω καί, εἰ τις τὸν Χριστὸν εἰκονίσει σταυρούμενον καὶ ἐρωτηθῆ, 'Τίς οὗτός ἐστιν;' 'Χριστὸς ὁ Θεός, ὁ δι' ἡμᾶς σαρκωθείς', ἐρεῖ.

Ναί, Δέσποτα, προσκυνῶ πάντα τὰ σὰ καὶ πόθῳ ἐκκαεῖ περιπτύσσομαι, τὴν θεότητα, τὴν δύναμιν, τὴν ἀγαθότητα, τὸν περὶ ἐμὲ 10 ἔλαιον, τὴν συγκατάβασιν, τὴν σάρκωσιν, τὴν σάρκα. Καὶ ὡσπερ ἄψασθαι σιδήρου πεφυρακτωμένου δέδοικα οὐ διὰ τὴν τοῦ σιδήρου φύσιν, ἀλλὰ διὰ τὸ ἠνωμένον αὐτῷ πῦρ, οὕτω τὴν σάρκα τὴν σὴν προσκυνῶ οὐ διὰ τὴν τῆς σαρκὸς φύσιν, ἀλλὰ διὰ τὴν καθ' ὑπό-

60. Ἡ λεγομένη ληστρική σύνοδος συνεκλήθη τὸ 449 μ. Χ. ἀπὸ τὸν αὐτοκράτορα Θεοδόσιου Β' στὴν Ἐφεσο ἐναντίον τοῦ πατριάρχου Κων/πόλεως Φλαβιανοῦ, ὁ ὁποῖος σὲ προηγούμενη σύνοδο (τὸ 448) καταδίκασε τὸν αἰρετικὸν Εὐτυχῆ. Ἡ σύνοδος αὐτῆ τῆς Ἐφέσου, στὴν ὁποία προηῆδρευε ὁ Ἀλεξανδρείας Διόσκουρος, καθήρεσε τὸν Φλαβιανό, καὶ ὅταν ἐκεῖνος ἔκανε ἐκκλησίη ἡ ἀτιμό-

μέ την έπωνυμία ληστρική, έπειδή έκβιάσθηκε από βασιλικό χέρι, όταν φονεύθηκε εκεί ο μακάριος Φλαβιανός⁶⁰. Αυτά είναι έργο τών συνόδων και όχι τών βασιλέων, όπως είπε ο Κύριος: «όπου συναχθούν δύο ή τρεις στο όνομά μου, βρίσκομαι εκεί ανάμεσά τους»⁶¹. Ο Χριστός δέν έδωσε την έξουσία να δένουν και να λύνουν τις άμαρτίες στους βασιλείς, αλλά στους άποστόλους και στους διαδόχους τους και στους ποιμένες και διδασκάλους. «Ακόμα και αν άγγελος», λέγει ο άπόστολος Παύλος, «σās κηρύξει άλλο Ευαγγέλιο από εκείνο που παραλάβατε»⁶². Τα παρακάτω ως τα άποσιωπήσουμε από επείκεια, περιμένοντας την έπιστροφή τους. Αν όμως δοϋμε ότι ή διαστροφή τους είναι χωρίς έπιστροφή, τότε θα προσθέσουμε και τό υπόλοιπο: αλλά ως τό άπευχηθούμε κάτι τέτοιο.

67 Έαν κάποιος μπει σ' ένα σπίτι, στο όποιο κάποιος ζωγράφος ζωγράφισε στους τοίχους με χρώματα την ιστορία του Μωϋσή και του Φαραώ, και έπειτα συμβεί να ρωτήσει γι' αυτούς που διέσχισαν τη θάλασσα σαν να ήταν ξηρά, 'Ποιοί είναι αυτοί;' Τί θα άπαντήσεις δεχόμενος την έρώτηση; Δέν θα πεις, 'ό λαός του 'Ισραήλ'; 'Πιός χτυπā τη θάλασσα με τό ραβδί;' Δέν θα τοϋ πεις, 'ό Μωϋσής;'. Έτσι και αν κάποιος εικονίσει τό Χριστό σταυρωμένο και έρωτηθει, 'Πιός είναι αυτός;' θα άπαντήσει, 'ό Χριστός ό Θεός, ό όποιος σαρκώθηκε για μās'.

Ναί, Δέσποτα, προσκυνώ όλα τα δικά σου πράγματα, και με διακαή πόθο άγκαλιάζω τη θεότητα, τη δύναμη, την αγαθότητα, την εύπλαγγνία για μένα, τη συγκατάβαση, τη σάρκωση, τη σάρκα. Και όπως φοβāμαι να άγγίξω τό πυρακτωμένο σίδηρο, όχι έξαιτίας της φύσεως τοϋ σίδηρου, αλλά έξαιτίας της φωτιās που είναι ένωμένη με αυτό, έτσι προσκυνώ τη σάρκα

σφαιρα της συνόδου ήλεκτρίσθηκε, με άποτέλεσμα ό Φλαβιανός να καθαιρεθεί και συρόμενος έξω από την εκκλησία, όπου συνεδρίαζε ή σύνοδος, να φονευθεί.

61. Ματθ. 18,20.

62. Γαλ. 1,8-9.

στασιν ἠνωμένην αὐτῇ θεότητα. Προσκυνοῦμέν σου τὰ πάθη. Τίς
 15 εἶδε θάνατον προσκυνούμενον, τίς πάθη σεπτά; Ἄλλ' ὄντως προ-
 σκυνοῦμεν τὸν τοῦ Θεοῦ μου σωματικὸν θάνατον καὶ τὰ σωτήρια
 πάθη, προσκυνοῦμέν σου τὴν εἰκόνα· πάντα τὰ σὰ προσκυνοῦμεν,
 τοὺς θεράποντας, τοὺς φίλους καὶ πρὸ τούτων τὴν μητέρα τὴν Θεο-
 τόκον.

68 Διὸ δυσωπῶ τὸν τοῦ Θεοῦ λαόν, τὸ ἔθνος τὸ ἅγιον, τῶν ἐκ-
 κλησιαστικῶν ἀνθέξασθαι παραδόσεων· ἡ γὰρ κατὰ μικρὸν τῶν
 παραδεδομένων ἀφαίρεσις ὡς ἐξ οἰκοδομῆς λίθων θάπτον ἅπασαν
 τὴν οἰκοδομὴν καταρρήγνυσιν. Εἶη δὲ ἡμᾶς ἐδραίους, ἀκαμπεῖς,
 5 ἀκλονήτους διαμένειν, ἐπὶ πέτραν ὄχυρᾶν ἐστηριγμένους, ἥτις ἐστὶν
 ὁ Χριστός, ᾧ πρέπει δόξα, τιμὴ καὶ προσκύνησις σὺν τῷ Πατρὶ
 καὶ τῷ Πνεύματι, νῦν τε καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς ἀπεράντους αἰῶνας
 τῶν αἰῶνων. Ἀμήν.

σου, ὄχι ἐξαιτίας τῆς φύσης τῆς σάρκας, ἀλλ' ἐξαιτίας τῆς θεότητος πού εἶναι ὑποστατικὰ ἐνωμένη με αὐτήν. Προσκυνοῦμε τὰ πάθη σου. Ποιός εἶδε νὰ προσκυνεῖται ὁ θάνατος; Ποιός εἶδε πάθη σεπτά; Ὅμως πράγματι προσκυνοῦμε τὸ σωματικὸ θάνατο τοῦ Θεοῦ μου καὶ τὰ σωτήρια πάθη, προσκυνοῦμε τὴν εἰκόνα σου· προσκυνοῦμε ὅλα τὰ δικά σου πράγματα, τοὺς ὑπηρετές, τοὺς φίλους καὶ πρὶν ἀπὸ αὐτοὺς τὴ μητέρα τὴ Θεοτόκο.

68 Γι' αὐτὸ ἱκετεύω τὸ λαὸ τοῦ Θεοῦ, τὸ ἔθνος τὸ ἅγιο, νὰ κρατήσῃ γερὰ τίς ἐκκλησιαστικὲς παραδόσεις· γιατί ἡ παραμικρὴ ἀφαίρεση ἀπὸ αὐτὰ πού μᾶς ἔχουν παραδοθεῖ, σὰν νὰ ἀφαιροῦμε λιθάρια ἀπὸ οἰκοδομή, γρήγορα θὰ γκρεμίσει ὀλόκληρη τὴν οἰκοδομή. Εἶθε λοιπὸν νὰ παραμένουμε σταθεροί, ἄκαμπτοι, ἀκλόνητοι, στηριγμένοι πάνω σὲ ἀσφαλῆ πέτρα, πού εἶναι ὁ Χριστός, στὸν ὁποῖο ἀρμόζει δόξα, τιμὴ καὶ προσκύνηση, μαζὶ με τὸν Πατέρα καὶ τὸ Πνεῦμα, τώρα καὶ πάντοτε καὶ στοὺς ἀπέραντους αἰῶνες. Ἀμήν.

ΠΡΟΣ ΤΟΥΣ
ΚΑΤΑΛΕΓΟΝΤΑΣ ΤΑΣ ΕΙΚΟΝΑΣ
ΛΟΓΟΣ Β΄

ΙΩΑΝΝΟΥ ΤΑΠΕΙΝΟΥ ΜΟΝΑΧΟΥ ΤΟΥ ΔΑΜΑΣΚΗΝΟΥ

ΠΡΟΣ ΤΟΥΣ ΚΑΤΑΛΕΓΟΝΤΑΣ ΤΑΣ ΕΙΚΟΝΑΣ

ΛΟΓΟΣ Β'

Δότε συγγνώμην αίτουῖντι, δεσπότηι μου, καὶ δέξασθε πληροφορίας λόγον παρ' ἐμοῦ τοῦ ἀχρείου καὶ ἐλαχίστου δούλου τῆς τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίας. Οὐ γὰρ δόξης ἔνεκεν ἢ φανητισμοῦ πρὸς τὸ λέγειν ὠρμησα — Θεὸς μάρτυς —, ἀλλὰ ζῆλω ἀληθείας· αὐτὸν γὰρ μόνον ἐλπίδα σωτηρίας κέκτημαι καὶ σὺν αὐτῷ ὑπαντῆσαι τῷ Δεσπότη Χριστῷ ἐλπίζω καὶ εἶχομαι τοῦτον αὐτῷ προσφέρων, τῶν ἀτόπως μοι πεπλημμελημένων γενέσθαι ἐξίλασμα. Ὁ μὲν γὰρ τὰ πέντε τάλαντα παρὰ τοῦ δεσπότη λαβὼν, ἕτερα πέντε κερδήσας προσήγαγε, καὶ ὁ τὰ δύο, ἰσάριθμα δύο, ὁ δὲ τὸ ἐν εἰληφῶς κατο-
5 ρύξας καὶ ἄκαρπον τοῦτο προσαγαγὼν, πονηρὸς δοῦλος ἀκούσας, εἰς τὸ ἐξώτερον κατεκέκριται σκότος.

Ὅπερ ἐγὼ μὴ παθεῖν ὑφορώμενος τῷ δεσποτικῷ ὑπέικω προστάγματι καὶ τὸ δεδομένον μοι παρ' αὐτοῦ τοῦ λόγου τάλαντον ὑμῖν παρατίθημι τοῖς φρονίμοις τραπεζίταις, ὅπως ἐλθὼν ὁ Κύριός μου εἶροι πολυπλασιαζόμενον καὶ τόκον καρποφοροῦν ψυχῶν καὶ δοῦλον πιστὸν εὐρῶν εἰσαγάγη με εἰς τὴν πεποθημένην μοι γλυκυτάτην χαρὰν αὐτοῦ. Ἀλλὰ δότε μοι οὐδ' ἀκροάσεως καὶ τὰς τραπέζας τῶν καρδιῶν ἀναπετάσαντες δέξασθέ μου τὸν λόγον καὶ εἰλικρινῶς διακρίνατε τῶν λεγομένων τὴν δύναμιν. — Δεύτερον δὲ τοῦ-
20 τον τὸν λόγον περὶ εἰκόνων συνέταξα· τινὲς γὰρ τῶν τέκνων τῆς Ἐκκλησίας ὑπέθεντό μοι τοῦτο ποιῆσαι διὰ τὸ μὴ πάνυ εὐδιάγνω-

ΤΟΥ ΤΑΠΕΙΝΟΥ ΜΟΝΑΧΟΥ ΙΩΑΝΝΗ ΔΑΜΑΣΚΗΝΟΥ
ΠΡΟΣ ΕΚΕΙΝΟΥΣ ΠΟΥ ΚΑΤΗΓΟΡΟΥΝ ΤΙΣ ΑΓΙΕΣ ΕΙΚΟΝΕΣ

ΛΟΓΟΣ Β'

1 Ζητῶ νὰ μοῦ δώσετε συγγνώμη, δεσπότες μου, καὶ νὰ δεχθεῖτε νὰ ἀκούσετε ἀπὸ μένα τὸν ἀχρεῖο καὶ ἐλάχιστο δοῦλο τῆς Ἐκκλησίας τοῦ Θεοῦ λόγο πληροφορίας. Γιατὶ δὲν παρακινήθηκα νὰ μιλήσω ἀπὸ ματαιοδοξία ἢ ἀπὸ διάθεση νὰ γίνω ἀρεστός —μάρτυς μου ὁ Θεός—, ἀλλὰ ἀπὸ ζῆλο πρὸς τὴν ἀλήθεια· γιατί μόνο αὐτὸν ἔχω ἐλπίδα γιὰ τὴ σωτηρία μου καὶ μὲ αὐτὸν ἐλπίζω νὰ συναντήσω τὸ δεσπότη Χριστὸ καὶ εὐχομαι αὐτὸν νὰ τοῦ προσφέρω ὡς ἐξιλαστήρια προσφορά γιὰ ὅσα ἄτοπα διέπραξα. Γιατὶ ἐκεῖνος ποὺ πῆρε τὰ πέντε τάλαντα ἀπὸ τὸ δεσπότη τοῦ πρόσφερε καὶ ἄλλα πέντε ποὺ κέρδισε, καὶ ἐκεῖνος ποὺ πῆρε δύο, τοῦ πῆγε ἄλλα δύο, ἐνῶ ἐκεῖνος ποὺ πῆρε τὸ ἓνα καὶ τὸ ἔκρυψε στὴ γῆ καὶ τὸ παρουσίασε ἄκαρπο, ἀφοῦ ἄκουσε ὅτι εἶναι δοῦλος πονηρός, καταδικάστηκε νὰ ριχθεῖ στὸ πῦρ τὸ ἐξώτερο¹.

Ἔτσι καὶ ἐγώ, φροντίζοντας νὰ μὴ πάθω τὸ ἴδιο, πειθαρχῶ στὸ δεσποτικὸ πρόσταγμα καὶ τὸ τάλαντο τοῦ λόγου, ποὺ μοῦ δόθηκε ἀπὸ αὐτόν, τὸ καταθέτω σὲ σᾶς τοὺς συνετοὺς τραπεζίτες, γιὰ νὰ τὸ βρεῖ, ὅταν ἔλθει ὁ Κύριός μου, πολλαπλασιασμένο καὶ νὰ ἀποφέρει τόκο ψυχῶν καί, βρίσκοντάς με δοῦλο πιστό, νὰ μὲ εἰσαγάγει στὴ γλυκύτετη χαρὰ του ποὺ τόσο ἔχω ἐπιθυμήσει. Ἄλλὰ δῶστε μου αὐτὶ ἀκροάσεως καὶ ἀνοίγοντας τὶς τράπεζες τῶν καρδιῶν σας δεχθεῖτε τὸ λόγο μου καὶ διακρίνετε τὴ δύναμη τῶν λεγομένων. Αὐτὸς εἶναι δεύτερος λόγος ποὺ συνέταξα γιὰ τὶς εἰκόνες· ἀφορμὴ νὰ τὸν γράψω μοῦ ἔδωσαν μερικοὶ ἀπὸ τοὺς πιστοὺς τῆς Ἐκκλησίας, ἐπειδὴ ὁ πρῶτος

στον τοῖς πολλοῖς τὸν πρῶτον εἶναι. Ἀλλὰ καὶ ἐν τούτῳ σύγγνωτέ μοι ὑπακοὴν ἐκπληρώσαντι.

- 2 Ἔθος ἐστὶν τῷ πονηρῷ καὶ ἀρχεκάκῳ ὄφει, τῷ δαιβόλῳ φημί, πολυτρόπως πολεμεῖν τῷ κατ' εἰκόνα Θεοῦ πλαστουργηθέντι ἀνθρώπῳ καὶ διὰ τῶν ἐναντίων τὸν αὐτοῦ κατεργάζεσθαι θάνατον. Εὐθύς μὲν γὰρ ἐν ἀρχῇ ἐλπίδα καὶ ἐπιθυμίαν θεώσεως αὐτῷ
5 ἔσπειρε καὶ δι' αὐτῆς εἰς τὸν τῶν ἀλόγων κατήγαγε θάνατον, οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ αἰσχυραῖς καὶ ἀλόγοις ἡδοναῖς πολλάκις αὐτὸν ἐδελέασε. Πόσον δὲ τὸ διάμετρον θεώσεως καὶ ἀλόγου ἐπιθυμίας. Ποτὲ μὲν εἰς ἀθεότητα ἤγαγε, καθὼς φησὶν ὁ θεοπάτωρ Δαυὶδ, «εἶπεν ἄφρων ἐν καρδίᾳ αὐτοῦ· οὐκ ἔστι Θεός», ποτὲ δὲ εἰς πολυθεϊαν,
10 καὶ ποτὲ μὲν μηδὲ τῷ φύσει προσκυνεῖν Θεῷ ἔπεισε, ποτὲ δὲ δαίμοσιν, ἔτι δὲ οὐρανῷ τε καὶ γῆ, ἡλίῳ καὶ σελήνῃ καὶ ἀστράσι καὶ τῇ λοιπῇ κτίσει μέχρι κνωδάλων καὶ ἐρπετῶν προσκυνεῖν παρεσκεύασεν.

Ὅμοίως γάρ ἐστι χαλεπὸν καὶ τὸ τοῖς τιμίοις τὴν ὀφειλομένην
15 μὴ προσάγειν τιμὴν καὶ τοῖς ἀτίμοις τὴν μὴ προσήκουσαν προσάπτειν δόξαν. Πάλιν τινὰς μὲν συνάναρχον τῷ Θεῷ τὴν κακίαν λέγειν ἐδίδαξε, τινὰς δὲ αἴτιον τῆς κακίας τὸν φύσει ἀγαθὸν Θεὸν ὁμολογεῖν ἐξηπάτησε. Καὶ οὗς μὲν μίαν φύσιν καὶ μίαν ὑπόστασιν τῆς θεότητος ἀφρόνως λέγειν ἐπλάνησεν, οὗς δὲ τρεῖς φύσεις καὶ
20 τρεῖς ὑποστάσεις ἀθέσμως σέβειν ἐνόθευσε. Καὶ τισὶ μὲν μίαν ὑπόστασιν καὶ μίαν φύσιν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ ἐνὸς τῆς ἀγίας Τριάδος, τισὶ δὲ δύο φύσεις καὶ δύο ὑποστάσεις τοῦ αὐτοῦ δοξάζειν ὑπέθετο.

- 3 Ἡ δὲ ἀλήθεια, μέσην ὁδὸν βαδίζουσα, πάντα ταῦτα ἀπαρνεῖται τὰ ἄτοπα καὶ διδάσκει ἓνα Θεὸν ὁμολογεῖν, μίαν φύσιν ἐν τρισὶν ὑποστάσει, Πατρὶ καὶ Υἱῷ καὶ ἀγίῳ Πνεύματι. Τὴν δὲ κακίαν

2. Γεν. 35. Κίνητρο τοῦ προπατορικοῦ ἁμαρτήματος, διὰ τοῦ ὁποίου μπῆκε τὸ κακὸν στὸν κόσμον, εἶναι ἡ ἐλπίδα καὶ ἡ ἐπιθυμία γιὰ θέωση.

3. Ψαλμ. 13,1.

λόγος μου δὲν ἔγινε πολὺ κατανοητὸς στοὺς πολλοὺς. Ἄλλὰ καὶ γι' αὐτὸ συγχωρεῖστε με, γιατί ἐκπληρώνω ὑπακοή.

- 2 Συνηθίζει τὸ πονηρὸ καὶ ἀρχέκακο φίδι, ἐννοῶ ὁ Διάβολος, νὰ πολεμᾷ μὲ πολλοὺς τρόπους τὸν ἄνθρωπο, ποὺ πλάστηκε κατ' εἰκόνα Θεοῦ, καὶ μὲ τὰ ἀντίθετα νὰ διενεργεῖ τὸ θάνατό του. Ἔτσι εὐθὺς ἐξαρχῆς ἔσπειρε μέσα του τὴν ἐλπίδα καὶ τὴν ἐπιθυμία νὰ γίνεи θεός², καὶ μ' αὐτὲς τὸν ὀδήγησε στοὺς θάνατο τῶν ἀλόγων ζώων, καὶ ὄχι μόνον αὐτό, ἀλλὰ τὸν δελέασε πολλές φορές καὶ μὲ αἰσχρὲς καὶ ἀλογες ἡδονές. Καὶ εἶναι μεγάλη ἡ ἀπόσταση μεταξύ θεώσεως καὶ ἀλογῆς ἐπιθυμίας. Ἄλλοτε ὀδηγεῖ τὸν ἄνθρωπο στὴν ἀθεΐα, ὅπως λέει ὁ θεοπάτορας Δαβίδ, «εἶπε ὁ ἀσύνετος στὴν καρδιά του· δὲν ὑπάρχει Θεός»³. Ἄλλοτε στὴν πολυθεΐα· καὶ ἄλλοτε πείθει τὸν ἄνθρωπο νὰ μὴ προσκυνᾷ οὔτε τὸν κατὰ φύσιν Θεό, ἄλλοτε πάλι νὰ προσκυνᾷ τοὺς δαίμονες, καὶ ἀκόμα τὸν οὐρανὸ καὶ τὴ γῆ, τὸν ἥλιο καὶ τὸ φεγγάρι καὶ τὰ ἄστρα καὶ τὴν ὑπόλοιπὴ κτίση, καὶ τὸν κάνει νὰ προσκυνᾷ μέχρι καὶ τὰ ἄγρια θηρία καὶ ἔρπετά.

Πράγματι εἶναι ἐξίσου φοβερὸ πρᾶγμα καὶ τὸ νὰ μὴ ἀποδί-
δει κάποιος τὴν ὀφειλόμενη τιμὴ στοὺς ἀξιους τιμῆς καὶ τὸ νὰ ἀπονέμει στοὺς ἀνάξιους τιμῆς δόξα ποὺ δὲν τοὺς ταιριάζει. Ἐπίσης, δίδαξε μερικοὺς νὰ θεωροῦν τὴν κακία συνάναρχη μὲ τὸ Θεό, καὶ ἄλλους τοὺς ἐξαπάτησε νὰ ὁμολογοῦν ὡς αἷτιο τῆς κακίας τὸν κατὰ φύσιν ἀγαθὸ Θεό. Ἄλλους πάλι τοὺς πλάνεψε νὰ ἰσχυρίζονται ἀσύνετα ὅτι ἡ θεότητα ἔχει μιὰ φύσιν καὶ μιὰ ὑπόσταση, ἐνῶ ἄλλους τοὺς διέστρεψε νὰ σέβονται, παρὰ τὴν παράδοση, τρεῖς φύσεις καὶ τρεῖς ὑποστάσεις. Τέλος σὲ μερικοὺς ἔβαλε τὴν ἰδέα νὰ δοξάζουν μιὰ ὑπόσταση καὶ μιὰ φύσιν τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ, τοῦ ἐνὸς προσώπου τῆς ἁγίας Τριάδος, ἐνῶ σὲ ἄλλους δύο φύσεις καὶ δύο ὑποστάσεις τοῦ ἰδίου.

- 3 Ἡ ἀλήθεια ὁμως βαδίζοντας τὴ μέση ὁδὸ ἀρνεῖται ὅλα αὐτὰ τὰ ἄτοπα καὶ μᾶς διδάσκει νὰ ὁμολογοῦμε ἓνα Θεό, μιὰ φύσιν σὲ τρεῖς ὑποστάσεις, σὲ Πατέρα καὶ Υἱὸ καὶ ἅγιο Πνεῦμα. Καὶ

οὐκ οὐσίαν, ἀλλὰ συμβεβηκός φησιν, ἐγνοιάν τινα καὶ λόγον καὶ
 5 πρᾶξιν παρὰ τὸν νόμον τοῦ Θεοῦ, ἐν τῷ ἐννοεῖσθαι καὶ λέγεσθαι
 καὶ πράττεσθαι τὴν ὑπαρξιν ἔχουσαν καὶ ἅμα τῷ παύσασθαι ἀφα-
 νιζομένην. Ἔτι δὲ καὶ τὸν ἕνα τῆς ἀγίας Τριάδος, τὸν Χριστὸν, δύο
 φύσεις κηρύττει καὶ μίαν ὑπόστασιν.

4 Ἄλλ' ὁ τῆς ἀληθείας ἐχθρὸς καὶ τῆς σωτηρίας τῶν ἀνθρώπων
 πολέμιος ὁ ποτε δαιμόνων καὶ ἀσεβῶν ἀνθρώπων καὶ πετεινῶν
 καὶ κνωδάλων καὶ ἐρπετῶν εἰκόνας ποιεῖν καὶ ταύταις ὡς θεοῖς
 προσκυνεῖν οὐ μόνον τὰ ἔθνη, ἀλλὰ καὶ αὐτοὺς τοὺς υἱοὺς Ἰσραὴλ
 5 πολλάκις πλανήσας, νῦν εἰρήνην ἔχουσαν τὴν τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλη-
 σίαν συνταράξαι σπουδάξει διὰ χειλέων ἀδίκων καὶ γλώσσης δο-
 λίας λόγοις θείοις τὴν κακίαν παραρτῶν καὶ ταύτης τὸ ἄσχημον
 καὶ σκοτεινὸν εἶδος ἐπικαλύπτειν πειρώμενος καὶ τὰς καρδίας τῶν
 ἀστηρίκτων σαλεύειν ἐκ τῆς ἀληθοῦς καὶ πατροπαραδότου συνη-
 10 θείας· ἀνέστησαν γὰρ τινες λέγοντες, ὡς οὐ δεῖ εἰκονίζειν καὶ προ-
 τιθέναι εἰς θεωρίαν καὶ δόξαν καὶ θαῦμα καὶ ζῆλον τὰ τοῦ Χριστοῦ
 σωτήρια θαύματά τε καὶ πάθη καὶ τὰς τῶν ἀγίων ἀνδραγαθίας
 κατὰ τοῦ διαβόλου. Καὶ τίς ἔχων γνῶσιν θείαν καὶ σύνεσιν πνευ-
 ματικὴν οὐκ ἐπιγινώσκει, ὅτι ὑποβολὴ τοῦ διαβόλου ἐστίν; Οὐ θέ-
 15 λει γὰρ τὴν ἦτταν καὶ τὴν αἰσχύνην αὐτοῦ δημοσιεῦσθαι οὐδὲ τὴν
 τοῦ Θεοῦ καὶ τῶν ἀγίων αὐτοῦ δόξαν ἀνάγραφτον γίνεσθαι.

5 Εἰ μὲν γὰρ τοῦ Θεοῦ τοῦ ἀοράτου εἰκόνα ἐποιοῦμεν, ὄντως
 ἡμαρτάνομεν· ἀδύνατον γὰρ τὸ ἀσώματον καὶ ἀσχημάτιστον καὶ
 ἀόρατον καὶ ἀπερίγραφτον εἰκονισθῆναι. Καὶ πάλιν· εἰ ἐποιοῦμεν
 εἰκόνας ἀνθρώπων καὶ ταύτας θεοὺς ἡγούμεθα καὶ ὡς θεοῖς ἐλα-
 5 τρεύομεν, ὄντως ἡσεβοῦμεν. Ἄλλ' οὐδὲν τούτων ποιοῦμεν. Θεοῦ
 γὰρ σαρκωθέντος καὶ ὀφθέντος ἐπὶ τῆς γῆς σαρκὶ καὶ ἀνθρώποις
 συναναστραφέντος δι' ἄφατον ἀγαθότητα καὶ φύσιν καὶ πάχος καὶ

4. Τὸ κακὸν δὲν εἶναι πρᾶγμα ὑπαρκτόν, δὲν ἔχει οὐσία· εἶναι συμβεβηκός.

5. Ρωμ. 1,23. 6. Ψαλμ. 119,2.

λέει ὅτι ἡ κακία δὲν εἶναι οὐσία, ἀλλὰ συμβεβηκός, δηλαδή κάποια ἔννοια καὶ λόγος καὶ πράξι παρατὸ νόμο τοῦ Θεοῦ, πού ἔχει τὴν ὑπαρξὴ στὴν ἐνέργεια τῆς νόησης, τοῦ λόγου καὶ τῆς πράξης, καὶ πού ἀφανίζεται μόλις σταματήσει ἡ ἐνέργεια αὐτή⁴. Ἐπίσης διδάσκει ὅτι τὸ ἓνα πρόσωπο τῆς ἁγίας Τριάδος, δηλαδή ὁ Χριστός, ἔχει δύο φύσεις καὶ μιὰ ὑπόσταση.

4 Ὅμως ὁ ἐχθρὸς τῆς ἀλήθειας καὶ ἀντίπαλος τῆς σωτηρίας τῶν ἀνθρώπων, ὁ ὁποῖος κάποτε πλάνεψε ὄχι μόνο τὰ ἔθνη, ἀλλὰ πολλὰς φορές καὶ τοὺς ἰδίους τοὺς Ἰσραηλίτες, νὰ κατασκευάζουν εἰκόνες δαιμόνων καὶ ἀσεβῶν ἀνθρώπων καὶ πτηνῶν καὶ ἀγρίων θηρίων καὶ ἐρπετῶν καὶ νὰ τὶς προσκυνοῦν ὡς θεοῦς⁵, τώρα, ἐνῶ ἡ Ἐκκλησία τοῦ Χριστοῦ ἔχει εἰρήνη, προσπαθεῖ νὰ τὴν ἀναταράξει μὲ χεῖλια ἄδικα καὶ γλώσσα δόλια⁶, καρυκεύοντας τὴν κακία μὲ θεῖα λόγια καὶ ἐπιχειρώντας νὰ καλύψει τὴν ἄσχημη καὶ σκοτεινὴ τῆς μορφῆ καὶ νὰ σαλέψει τὶς καρδιὰς τῶν ἀδυνάτων ἀπὸ τὴν ἀληθινὴ καὶ πατροπαράδοτη συνήθεια. Γιατὶ ξεσηκώθηκαν μερικοὶ ἰσχυριζόμενοι ὅτι δὲν πρέπει νὰ εἰκονίζουμε τὰ σωτήρια θαύματα τοῦ Χριστοῦ καὶ τὰ πάθη καὶ τὰ κατορθώματα τῶν ἁγίων ἐναντίον τοῦ Διαβόλου, οὔτε νὰ τὰ προβάλλουμε ἔτσι πού οἱ πιστοὶ νὰ τὰ βλέπουν, νὰ τὰ δοξάζουν, νὰ τὰ θαυμάζουν καὶ νὰ ἀναπτύσσουν ἄμιλλα. Καὶ ποιός, ἂν ἔχει θεογνωσία καὶ σύνεση πνευματικὴ, δὲν καταλαβαίνει ὅτι αὐτὰ ἀποτελοῦν ὑποβολὴ τοῦ Διαβόλου; Γιατὶ δὲ θέλει νὰ φανερωῦνται ἡ ἡττα καὶ ἡ κατασχύνη του, οὔτε νὰ ζωγραφίζεται ἡ δόξα τοῦ Θεοῦ καὶ τῶν ἁγίων του.

5 Ἐὰν βέβαια κατασκευάζαμε τὴν εἰκόνα τοῦ ἀόρατου Θεοῦ, πράγματι θὰ ἁμαρτάναμε· γιατί εἶναι ἀδύνατο νὰ εἰκονισθεῖ τὸ ἀσώματο καὶ ἀσχημάτιστο καὶ ἀόρατο καὶ ἀπερίγραπτο. Ἐπίσης, ἐὰν κατασκευάζαμε εἰκόνες ἀνθρώπων καὶ τὶς θεωρούσαμε θεοὺς καὶ τὶς λατρεύαμε ὡς θεοὺς, πράγματι θὰ ἀσεβούσαμε. Ἀλλὰ δὲν κάνουμε τίποτε ἀπὸ αὐτά. Ἐφόσον ὁ Θεὸς σαρκώθηκε καὶ ἐμφανίσθηκε στὴ γῆ μὲ σάρκα καὶ συναναστράφη-

σχῆμα καὶ χρω̄μα σαρκὸς ἀναλαβόντος τὴν εἰκόνα ποιοῦντες οὐ σφαλλόμεθα· ποθοῦμεν γὰρ αὐτοῦ ἰδεῖν τὸν χαρακτήρα· ὡς γὰρ
 10 φησὶν ὁ θεῖος ἀπόστολος· «ἐν ἐσόπτρῳ καὶ ἐν ἀνίγματι νῦν βλέπομεν». Καὶ ἡ εἰκὼν δὲ ἔσοπτρόν ἐστι καὶ ἀνίγμα ἀρμόζον τῇ τοῦ σώματος ἡμῶν παχύτητι· πολλὰ γὰρ κάμων ὁ νοῦς, οὐ δύναται ἐκβῆναι τὰ σωματικά, φησὶν ὁ θεῖος Γρηγόριος.

6 Ὡ ἀπὸ σοῦ, φθονερὲ Διάβολε, φθονεῖς ἡμῖν ἰδεῖν τὸ τοῦ Δεσπότητος ἡμῶν ὁμοίωμα καὶ δι' αὐτοῦ ἀγιασθῆναι καὶ ἰδεῖν αὐτοῦ τὰ σωτήρια πάθη καὶ θαυμάζειν αὐτοῦ τὴν συγκατάβασιν καὶ θεωρεῖν αὐτοῦ τὰ θαύματα καὶ ἐπιγινώσκειν καὶ δοξάζειν αὐτοῦ τὴν τῆς θε-
 5 ὀτητας δύναμιν. Φθονεῖς τοῖς ἀγίοις τῆς παρὰ Θεοῦ δεδομένης αὐτοῖς τιμῆς. Οὐ θέλεις ὄρᾶν ἡμᾶς τὴν αὐτῶν δόξαν ἀνάγραπτον καὶ ζηλωτὰς γενέσθαι τῆς αὐτῶν ἀνδρείας καὶ πίστεως. Οὐ φέρεις τὴν ἐκ τῆς εἰς αὐτοὺς πίστεως προσγενομένην ἡμῖν σωματικὴν τε καὶ ψυχικὴν ὠφέλειαν. Οὐ πειθόμεθά σοι, δαῖμον φθονερὲ καὶ μισάν-
 10 θρωπε.

Ἀκούσατε, λαοί, φυλαί, γλῶσσαι, ἄνδρες, γυναῖκες, παῖδες, πρεσβύται, νεανίσκοι καὶ νήπια, τὸ ἔθνος τῶν Χριστιανῶν τὸ ἅγιον· εἴ τις εὐαγγελίζεται ὑμᾶς, παρ' ὃ παρέλαβεν ἡ καθολικὴ Ἐκκλησία παρὰ τῶν ἁγίων ἀποστόλων πατέρων τε καὶ συνόδων καὶ
 15 μέχρι τοῦ νῦν διεφύλαξε, μὴ ἀκούσητε αὐτοῦ μηδὲ δέξησθε τὴν συμβουλήν τοῦ ὄφρου, ὡς ἐδέξατο Εὐδα καὶ ἐτρέψθη θάνατον. Κἂν ἄγγελος, κἂν βασιλεὺς εὐαγγελίζηται ὑμᾶς, παρ' ὃ παρελάβετε, κλείσατε τὰς ἀκοάς· ὁκνῶ γὰρ τέως εἰπεῖν, ὡς ἔφη ὁ θεῖος ἀπόστολος, «ἀνάθεμα ἔστω», ἐκδεχόμενος τὴν διόρθωσιν.

7 Ἄλλὰ λέγουσιν οἱ μὴ ἐρευνῶντες τὸν νοῦν τῆς Γραφῆς, ὅτι εἰ-

7. Α' Κορ. 13,12.

8. Γρηγορίου Θεολόγου, Λόγος 28, Ρ. Γ. 36,44Α.

9. Α' Πέτρ. 2,9. 10. Γαλ. 1,8-9.

κε μὲ τοὺς ἀνθρώπους, ἀπὸ ἀπερίγραπτη ἀγαθότητα, καὶ πῆρε φύση καὶ ὄγκο καὶ σχῆμα καὶ χρῶμα⁷ σάρκας, κατασκευάζοντας τὴν εἰκόνα τοῦ δὲν σφάλλουμε· γιατί λαχταροῦμε νὰ δοῦμε τὴ μορφή του, ὅπως λέει ὁ θεῖος ἀπόστολος. «Βλέπουμε τὸ Θεὸ τώρα μέσα σὲ καθρέφτη καὶ θαμπά»⁷. Καὶ ἡ εἰκόνα εἶναι καθρέφτης καὶ αἰνίγμα πού ταιριάζει μὲ τὸν ὄγκο τοῦ σώματός μας· γιατί ὅσο καὶ νὰ προσπαθῆσει ὁ νοῦς δὲν μπορεῖ νὰ ξεπεράσει τὰ σωματικά ὄρια, λέει ὁ θεῖος Γρηγόριος⁸.

6 Μακριὰ ἀπὸ σένα, φθονερέ Διάβολε, μᾶς φθονεῖς ἐπειδὴ μποροῦμε νὰ δοῦμε τὸ ὁμοίωμα τοῦ Δεσπότη μας καὶ μέσω αὐτοῦ νὰ ἀγιασθοῦμε, νὰ δοῦμε τὰ σωτήρια πάθη του καὶ νὰ θαυμάζουμε τὴ συγκατάβασή του, νὰ βλέπουμε τὰ θαύματά του καὶ νὰ κατανοοῦμε καὶ νὰ δοξάζουμε τὴ δύναμη τῆς θεότητάς του. Φθονεῖς τοὺς ἁγίους γιὰ τὴν τιμὴ πού τοὺς δίνει ὁ Θεός. Δὲ θέλεις νὰ βλέπουμε τὴ δόξα τοὺς ζωγραφισμένη καὶ νὰ γινόμαστε μιμητές τῆς ἀνδρείας καὶ πίστεώς τους. Δὲν μπορεῖς νὰ ὑποφέρεις τὴ σωματικὴ καὶ ψυχικὴ ὠφέλεια πού παίρνουμε ἀπὸ τὴν πίστη μας σ' αὐτούς. Δὲν πειθόμαστε σὲ σένα, δαίμονα φθονερέ καὶ μισάνθρωπε.

Ἄκουστε, λαοί, φυλές, γλώσσες, ἄνδρες, γυναῖκες, παιδιά, ἡλικιωμένοι, νέοι καὶ νήπια, ὀλόκληρο τὸ ἅγιο ἔθνος τῶν Χριστιανῶν⁹. Ἄν κάποιος σᾶς κηρύττει εὐαγγέλιο διαφορετικὸ ἀπὸ ἐκεῖνο πού παρέλαβε ἡ καθολικὴ Ἐκκλησία ἀπὸ τοὺς ἁγίους ἀποστόλους καὶ πατέρες καὶ τὶς συνόδους, καὶ τὸ κράτησε μέχρι τώρα, νὰ μὴ τὸν ἀκούσετε, οὔτε νὰ δεχθεῖτε τὴ συμβουλὴ τοῦ φιδιοῦ, ὅπως τὴ δέχθηκε ἡ Εὐα καὶ εἶχε σὰν ἀποτέλεσμα τὸ θάνατο. Ἄκόμα καὶ ἂν ἄγγελος ἢ βασιλιάς σᾶς κηρύττει εὐαγγέλιο διαφορετικὸ ἀπὸ αὐτὸ πού παραλάβατε, κλειστε τὰ ἀυτιά σας¹⁰. Πρὸς τὸ παρὸν διστάζω νὰ πῶ, ὅπως εἶπε ὁ θεῖος ἀπόστολος, «νὰ εἶναι ἀναθεματισμένος», περιμένοντας τὴ διόρθωση.

7 Ἄλλὰ λένε, ὅσοι δὲν ἐρευνοῦν τὸ νόημα τῆς Γραφῆς, ὅτι ὁ

πεν ὁ Θεὸς διὰ Μωσέως καὶ νομοθέτου, «οὐ ποιήσεις πᾶν ὁμοίωμα, ὅσα ἐν τῷ οὐρανῷ καὶ ὅσα ἐν τῇ γῆ», καὶ διὰ Δαυὶδ τοῦ προφήτου, «αἰσχυρθήτωσαν πάντες οἱ προσκυνοῦντες τοῖς γλυπτοῖς, οἱ ἐγκουχώμενοι ἐν τοῖς εἰδώλοις αὐτῶν», καὶ τοιαῦτα πολλὰ ἕτερα. Ὅσα γὰρ ἂν ἐκ τῆς θείας Γραφῆς καὶ ἐκ τῶν ἁγίων πατέρων προενέγκωσι, τῆς αὐτῆς ἐννοίας εἰσὶ.

Τί οὖν ἡμεῖς φαμεν πρὸς ταῦτα; Τί ἄλλο, εἰ μὴ τὸ ὑπὸ τοῦ Κυρίου τοῖς Ἰουδαίοις εἰρημένον, «ἐρευνᾶτε τὰς Γραφάς»; Καλὴ γὰρ ἡ τῶν Γραφῶν ἔρευνα. Ἄλλ' ἐνταῦθα νουνεχῶς προσέχετε. Ἀδύνατον, ὃ ἀγαπητοί, Θεὸν ψεύσασθαι· εἷς γὰρ ἐστὶ Θεός, εἷς νομοδότης Παλαιᾶς καὶ Καινῆς Διαθήκης ὁ πάλαι λαλήσας πολυμερῶς καὶ πολυτρόπως τοῖς πατράσιν ἐν τοῖς προφήταις καὶ ἐπ' ἐσχάτων τῶν χρόνων ἐν τῷ μονογενεῖ αὐτοῦ Υἱῷ.

Προσέχετε τοίνυν μετὰ ἀκριβείας. Οὐκ ἐμὸς ὁ λόγος ἐστὶ. Τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον διὰ Παύλου τοῦ ἁγίου ἀποστόλου ἀπεφήνατο· «πολυμερῶς καὶ πολυτρόπως πάλαι ὁ Θεὸς λαλήσας τοῖς πατράσιν ἐν τοῖς προφήταις». Ὅρα, «ὅτι πολυμερῶς καὶ πολυτρόπως» ἐλάλησεν ὁ Θεός. Ὡσπερ γὰρ ἐπιστήμων ἰατρὸς οὐ τὸ αὐτὸ εἶδος πᾶσι δίδωσιν πάντοτε, ἀλλ' ἐκάστῳ τὸ ἐπιτήδειον παρέχει καὶ πρόσφορον φάρμακον διακρίνων καὶ χώραν καὶ νόσον καὶ ὥραν, τουτέστι καιρὸν καὶ ἔξιν καὶ ἡλικίαν· καὶ τῷ μὲν νηπίῳ ἕτερον, τῷ δὲ τελείῳ κατὰ τὴν ἡλικίαν ἕτερον· ἄλλο τῷ ἀσθενεῖ καὶ ἄλλο τῷ ὑγιαίνοντι, καὶ ἐκάστῳ τῶν ἀσθενούντων οὐ τὸ αὐτό, ἀλλὰ πρὸς τὴν ἔξιν καὶ τὴν νόσον· καὶ ἄλλο τῷ θέρει καὶ τῷ χειμῶνι ἕτερον, μετοπώρῳ τε καὶ ἔαρι, καὶ ἐν ἐκάστῳ τόπῳ κατὰ τὴν τοῦ τόπου ἐπιτηδειότητα.

11. Ἐξ. 20,4. Δευτ. 5,8.

12. Ψαλμ. 96,7.

13. Ἰω. 5,39.

14. Ἐβρ. 6,18.

15. Ἐβρ. 1,1.

Θεός μέσω του νομοθέτη Μωϋσή είπε: «δὲν θὰ κάνεις κανένα ὁμοίωμα, ἀπὸ ὅσα βρίσκονται στὸν οὐρανὸ καὶ στὴ γῆ»¹¹. καὶ μέσω τοῦ προφήτη Δαβὶδ· «νὰ ντρέπονται ὅλοι ὅσοι προσκυνοῦν τὰ ἀγάλματα καὶ ὑπερηφανεύονται γιὰ τὰ εἰδωλά του»¹², καὶ πολλὰ ἄλλα παρόμοια. Ὅμως ὅσα καὶ ἂν παρουσιάσουν ἀπὸ τὴ θεία Γραφή καὶ ἀπὸ τοὺς ἅγιους πατέρες, ἔχουν τὸ ἴδιο νόημα.

Τί ἀπαντᾶμε λοιπὸν ἐμεῖς σ' ὅλα αὐτά; Τί ἄλλο ἀπὸ ἐκεῖνο ποὺ εἶπε ὁ Κύριος στοὺς Ἰουδαίους, «ἐρευνᾶτε τίς Γραφεῖς»¹³; Εἶναι βέβαια καλὴ ἡ ἔρευνα τῶν Γραφῶν. Ἐδῶ ὁμως προσέχετε πολὺ. Εἶναι ἀδύνατο, ἀγαπητοί, ὁ Θεὸς νὰ λέει ψέματα¹⁴. Γιατὶ ἕνας εἶναι ὁ Θεός, ἕνας ὁ νομοδότης τῆς Παλαιᾶς καὶ Καινῆς Διαθήκης, ὁ ὁποῖος στὰ παλιὰ χρόνια μίλησε μὲ πολλοὺς καὶ ποικίλους τρόπους στοὺς πατέρες μας μὲ τοὺς προφῆτες καὶ κατὰ τοὺς τελευταίους χρόνους μὲ τὸν Μονογενῆ Υἱό του¹⁵. Προσέχετε λοιπὸν μὲ πολλὴ ἀκρίβεια. Δὲν εἶναι δικός μου ὁ λόγος. Τὸ ἅγιο Πνεῦμα μέσω τοῦ ἁγίου ἀποστόλου Παύλου ἀποφάνθηκε: «στὰ παλιὰ χρόνια ὁ Θεὸς μίλησε μὲ πολλοὺς καὶ ποικίλους τρόπους στοὺς πατέρες μας μὲ τοὺς προφῆτες»¹⁶.

Πρόσεχε ὅτι μὲ πολλοὺς καὶ ποικίλους τρόπους μίλησε ὁ Θεός. Ὅπως δηλαδὴ ὁ ἐπιστήμονας γιατρός δὲν δίνει πάντοτε σὲ ὅλους τὸ ἴδιο φάρμακο, ἀλλὰ στὸν καθένα χορηγεῖ τὸ πιὸ κατάλληλο καὶ ἀποτελεσματικό, ἀνάλογα μὲ τὸν τόπο καὶ τὴ νόσο καὶ τὴν ἐποχὴ, δηλαδὴ τὸν καιρὸ καὶ τὴ διάθεση καὶ τὴν ἡλικία, καὶ ἄλλο δίνει στὸ νήπιο καὶ ἄλλο στὸν ἡλικιωμένο, ἄλλο στὸν ἄρρωστο καὶ ἄλλο στὸν ὑγιῆ, καὶ στὸν καθένα ἀπὸ τοὺς ἀσθενεῖς ὄχι τὸ ἴδιο, ἀλλὰ ἀνάλογο μὲ τὴ διάθεση καὶ τὴν ἀρρώστια· καὶ ἄλλο τὸ καλοκαίρι καὶ ἄλλο τὸ χειμῶνα καὶ τὸ φθινόπωρο καὶ τὴν ἀνοιξη, καὶ στὸν κάθε τόπο δίνει ἀνάλογο μὲ τίς κλιματολογικὲς συνθήκες.

16. Ἐβρ. 1,1.

Οὕτω καὶ ὁ ἀριστος τῶν ψυχῶν ἰατρὸς τοῖς ἔτι νηπίοις καὶ ἀρρωστοῦσι τὴν πρὸς εἰδωλολατρίαν νόσον καὶ τὰ εἰδωλα θεοῦς ἡγουμένους καὶ ὡς θεοῖς αὐτοῖς προσκυνοῦσι καὶ ἀθετοῦσιν τὴν τοῦ Θεοῦ προσκύνησιν καὶ τὴν αὐτοῦ δόξαν τῇ κτίσει προσάγουσιν ἀπηγόρευσε τοῦ ποιεῖν εἰκόνας. Θεοῦ μὲν γὰρ τοῦ ἀσωμάτου καὶ ἀοράτου καὶ ἀύλου καὶ μήτε σχῆμα μήτε περιγραφὴν μήτε κατάληψιν ἔχοντος ἀδύνατον ποιεῖν εἰκόνα· πῶς γὰρ τὸ μὴ ὄραθὲν εἰκονισθήσεται; «Θεὸν δὲ οὐδεὶς ἐώρακε πώποτε· ὁ μονογενὴς Υἱός, ὁ ὢν ἐν τοῖς κόλλοις τοῦ Πατρὸς, αὐτὸς ἐξηγήσατο». Καὶ «οὐδεὶς ὁμῶς τὸ πρόσωπόν μου καὶ ζήσεται», ἔφη ὁ Θεός.

8 Ὅτι δὲ τοῖς εἰδώλοις ὡς θεοῖς προσεκύνουν, ἄκουε τί φησιν ἡ Γραφή ἐν τῇ ἐξόδῳ τῶν υἱῶν Ἰσραὴλ, ὅτε ἀνῆλθε Μωσῆς εἰς τὸ ὄρος Σινᾶ καὶ ἐχρόνισε προσεδρεύων τῷ Θεῷ λαβεῖν τὸν νόμον, ὅτε ἐπανεστῆ ὁ ἀγνώμων λαὸς Ἀαρῶν τῷ τοῦ Θεοῦ θεράποντι λέγοντες· «ποίησον ἡμῖν θεοὺς, οἳ προπορεύσονται ἡμῶν· ὁ γὰρ ἀνθρώπος οὗτος ὁ Μωσῆς, οὐκ οἶδαμεν, τί γέγονεν αὐτῷ». Εἶτα, ὅτε περιείλοντο τὸν κόσμον τῶν γυναικῶν αὐτῶν καὶ ἐχώνευσαν, ἔφαγον καὶ ἔπιον καὶ ἐμεθύσθησαν ὑπὸ τε τοῦ οἴνου καὶ τῆς πλάνης καὶ ἤρξαντο παίζειν ἐν ἀφροσύνῃ λέγοντες, «οὗτοι οἱ θεοί σου, Ἰσραὴλ».

Ἄρα, ὅτι θεοὺς εἶχον τὰ εἰδωλα· οὐ γὰρ ἐποίησαν Διὸς εἰδωλον ἢ τοῦδε ἢ τοῦδε, ἀλλ', ὡς ἔτυχεν, ἔδωκαν τὸν χρυσὸν ἐπὶ τὸ ποιῆσαι εἰδωλον, ὅπερ ἂν τύχη, καὶ ἀνῆλθεν ἐκτύπωμα βουκράνου. Ὡστε αὐτὰ τὰ χωνευτὰ θεοὺς εἶχον καὶ τούτοις ὡς θεοῖς προσεκύνουν, ἅτινα δαιμόνων ἦσαν κατοικητήρια. Καὶ ὅτι τῇ κτίσει ἐλάτρευον παρὰ τὸν κτίσαντα, φησὶ καὶ ὁ θεῖος ἀπόστολος· «οἵτι-

17. Ἰω. 1,18.

18. Ἐξ. 33,20.

19. Ἐξ. 32,1.

Ἔτσι καὶ ὁ ἄριστος γιαιτρός τῶν ψυχῶν σ' ἐκείνους ποὺ ἦταν ἀκόμα νήπιοι καὶ ἐπιρρεπεῖς πρὸς τὴ νόσο τῆς εἰδωλολατρίας καὶ νόμιζαν τὰ εἰδῶλα θεοὺς καὶ τὰ προσκυνοῦσαν ὡς θεοὺς καὶ ἀθετοῦσαν τὴν προσκύνηση τοῦ Θεοῦ καὶ πρόσφεραν τὴ δόξα του στὴν κτίση, ἀπαγόρευσε νὰ κάνουν εἰκόνες. Γιατὶ εἶναι ἀδύνατο νὰ κατασκευάσουμε εἰκόνα τοῦ Θεοῦ τοῦ ἀσώματου καὶ ἀόρατου καὶ ἁυλου, ποὺ δὲν ἔχει οὔτε σχῆμα οὔτε περιγραφή καὶ εἶναι ἀκατάληπτος· ἄλλωστε πῶς νὰ εἰκονισθεῖ αὐτὸ ποὺ δὲν ἔγινε ὄρατό; «Τὸ Θεὸ δὲν τὸν εἶδε ποτὲ κανεῖς· μόνο ὁ μονογενῆς Υἱός, ποὺ βρίσκεται στοὺς κόλπους τοῦ Πατέρα, αὐτὸς μᾶς τὸν φανέρωσε»¹⁷. Καὶ «κανεῖς ποὺ θὰ δεῖ τὸ πρόσωπό μου δὲ θὰ ζήσει»¹⁸, εἶπε ὁ Θεός.

- 8 Ὅτι προσκυνοῦσαν τὰ εἰδῶλα ὡς θεοὺς, ἄκου τί λέει ἡ Γραφή στὴν Ἔξοδο τοῦ Ἰσραήλ, ὅταν ὁ Μωϋσῆς ἀνέβηκε στὸ ὄρος Σινᾶ καὶ ἄργησε καθὼς συνομιλοῦσε μὲ τὸ Θεὸ γιὰ νὰ πάρει τὸ νόμο, τότε ποὺ ὁ ἀχάριστος λαὸς ἐπαναστάτησε ἐναντίον τοῦ Ἄαρών, τοῦ λειτουργοῦ τοῦ Θεοῦ, λέγοντας· «κάνε μας θεοὺς, ποὺ νὰ εἶναι ἀρχηγοὶ μας· γιατί ὁ ἄνθρωπος αὐτός, ὁ Μωϋσῆς, δὲ γνωρίζουμε τί τοῦ συνέβηκε»¹⁹. Ἐπειτα, ἀφοῦ μάζεψαν τὰ κοσμήματα τῶν γυναικῶν τους καὶ τὰ ἐλειωσαν, ἔφαγαν καὶ ἤπιαν καὶ μέθυσαν, καὶ ἀπὸ τὸ κρασί καὶ ἀπὸ τὴν πλάνη, καὶ ἄρχισαν νὰ παίζουσαν ἀνόητα λέγοντας· «αὐτοὶ εἶναι οἱ θεοὶ σου, Ἰσραήλ»²⁰.

Βλέπεις ὅτι γιὰ θεοὺς εἶχαν τὰ εἰδῶλα· γιατί δὲν ἔκαναν τὸ εἰδῶλο τοῦ Δία ἢ αὐτοῦ ἢ ἐκείνου, ἀλλά, ὅπως ἔτυχε, ἔδωσαν τὸ χρυσάφι γιὰ νὰ κατασκευάσουν εἰδῶλο, ὅποιο θὰ τύχαινε, καὶ βγήκε ὁμοίωμα κεφαλῆς μοσχαριοῦ²¹. Ὡστε αὐτὰ τὰ χυτὰ εἶχαν γιὰ θεοὺς καὶ αὐτὰ προσκυνοῦσαν ὡς θεοὺς, ποὺ ἦταν κατοικητήρια τῶν δαιμόνων. Καὶ ὅτι λάτρευαν τὴν κτίση καὶ ὄχι τὸ δημιουργό, τὸ λέει ὁ θεῖος ἀπόστολος· «καὶ ἄλλαξαν τὴ

20. Ἐξ. 32,4.

21. Ἐξ. 32,4.

νες ἤλλαξαν τὴν δόξαν τοῦ ἀφθάρτου Θεοῦ ἐν ὁμοιώματι φθαρτοῦ ἀνθρώπου καὶ πετεινῶν καὶ τετραπόδων καὶ ἐρπετῶν, καὶ ἐλάτρευσαν τῇ κτίσει παρὰ τὸν κτίσαντα». Τούτου χάριν ἀπηγόρευσεν
 20 ὁ Θεὸς ποιεῖν πᾶν ὁμοίωμα, καθὼς Μωυσῆς ἐν τῷ Δευτερονομίῳ φησί.

«Καὶ ἐλάλησε Κύριος πρὸς ὑμᾶς ἐκ μέσου τοῦ πυρός· φωνὴν ρημάτων ὑμεῖς ἤκούσατε καὶ ὁμοίωμα οὐκ εἶδετε, ἀλλ' ἦ φωνήν», καὶ μετ' ὀλίγα· «καὶ φυλάξασθε σφόδρα τὰς ψυχὰς ὑμῶν, ὅτι
 25 ὁμοίωμα οὐκ εἶδετε ἐν τῇ ἡμέρᾳ, ἣ ἐλάλησε Κύριος πρὸς ὑμᾶς ἐν Χωρηθβ ἐν τῷ ὄρει ἐκ μέσου τοῦ πυρός, μήποτε ἀνομήσητε καὶ ποιήσητε ὑμῖν ἑαυτοῖς γλυπτὸν ὁμοίωμα, πᾶσαν εἰκόνα, ὁμοίωμα ἀρσενικοῦ ἢ θηλυκοῦ, ὁμοίωμα παντὸς κτήνους τῶν ὄντων ἐπὶ τῆς γῆς, ὁμοίωμα παντὸς ὀρνέου πτερωτοῦ» καὶ τὰ ἐξῆς, καὶ μετὰ
 30 βραχέα· «μήποτε, ἀναβλέψας εἰς τὸν οὐρανὸν καὶ ἰδὼν τὸν ἥλιον καὶ τὴν σελήνην καὶ τοὺς ἀστέρας καὶ πάντα τὸν κόσμον τοῦ οὐρανοῦ, πλανηθεὶς προσκυνήσης αὐτοῖς καὶ λατρεύσης αὐτοῖς».

Ὅρας, ὡς εἷς ἐστὶν ὁ σκοπός, ὥστε μὴ λατρεῦσαι τῇ κτίσει παρὰ τὸν κτίσαντα μηδὲ προσάγειν τὴν τῆς λατρείας προσκύνησιν,
 35 ἀλλ' ἦ μόνῳ τῷ δημιουργῷ. Διὸ πανταχῇ συνάπτει τῇ προσκυνήσει τὴν λατρείαν· πάλιν γάρ φησιν· «οὐκ ἔσονται σοι θεοὶ ἕτεροι πλὴν ἐμοῦ. Οὐ ποιήσεις σεαυτῷ γλυπτὸν οὐδὲ πᾶν ὁμοίωμα»· καὶ πάλιν, «καὶ θεοὺς χωνευτοὺς οὐ ποιήσεις σεαυτῷ».

Ὅρας, ὡς τῆς εἰδωλολατρίας ἕνεκα ἀπαγορεύει τὴν εἰκονο-
 40 γραφίαν καὶ ὅτι ἀδύνατον εἰκονίζεσθαι Θεὸν τὸν ἀποσον καὶ ἀπερίγραφτον καὶ ἀόρατον. «Οὐ γὰρ εἶδος αὐτοῦ», φησιν, «ἑωράκατε», καθὰ καὶ Παῦλος ἐστὼς ἐν μέσῳ τοῦ Ἀρείου Πάγου φησίν· «γένος

21. Ἐξ. 32,4. 22. Ρωμ. 1,22-23.

23. Δευτ. 4,12-19. Τὴν ἴδια περικοπή βλ. καὶ στὸν Α' Λόγο, παράγρ. 5.

24. Ἐξ. 34,17. 24α. Ἐξ. 34,17.

δόξα τοῦ ἀφθαρτοῦ Θεοῦ μὲ ὁμοίωμα φθαρτοῦ ἀνθρώπου καὶ πτηνῶν καὶ τετραπόδων καὶ ἔρπετῶν, καὶ λάτρευαν τὴν κτίση καὶ ὄχι τὸν κτίστη²². Ἐξαιτίας αὐτοῦ ἀπαγόρευσε ὁ Θεὸς νὰ κάνουν ὁποιοδήποτε ὁμοίωμα, ὅπως λέει ὁ Μωϋσῆς στὸ Δευτερονόμιο.

«Καὶ μίλησε σὲ σᾶς ὁ Κύριος μέσα ἀπὸ τὴ φωτιά· ἀκούσατε τὴ φωνὴ τῶν λόγων καὶ ὁμοίωμα δὲν εἶδατε, ἐκτὸς ἀπὸ τὴ φωνή», καὶ λίγο παρακάτω· «καὶ φυλάξτε καλὰ τὶς ψυχές σας, τὸ ὅτι δὲν εἶδατε ὁμοίωμα τὴν ἡμέρα ποὺ μίλησε ὁ Κύριος σὲ σᾶς στὸ ὄρος Χωρήβ μέσα ἀπὸ τὴ φωτιά, νὰ μὴ παρανομίσετε καὶ κατασκευάσετε γιὰ τὸν ἑαυτὸ σας κανένα γλυπτὸ ὁμοίωμα, κανένος εἴδους εἰκόνα, κανένα ὁμοίωμα ἀρσενικοῦ ἢ θηλυκοῦ, κανένα ὁμοίωμα ζώου ἀπὸ αὐτὰ ποὺ ὑπάρχουν πάνω στὴ γῆ, κανένα ὁμοίωμα πτερωτοῦ ἀρπακτικοῦ» καὶ τὰ λοιπά· καὶ ὕστερα ἀπὸ μερικὰ ἄλλα· «οὔτε ποτέ, κοιτάζοντας τὸν οὐρανὸ καὶ βλέποντας τὸν ἥλιο καὶ τὸ φεγγάρι καὶ τὰ ἀστέρια καὶ ὅλη τὴν ὁμορφιὰ τοῦ οὐρανοῦ, νὰ παρασυρθεῖς καὶ νὰ τὰ προσκυνήσεις αὐτὰ καὶ νὰ τὰ λατρεύσεις»²³. Καὶ πάλι· «δὲν θὰ κάνεις θεοὺς χυτοῦς γιὰ τὸν ἑαυτὸ σου»²⁴.

Βλέπεις πῶς ἕνας εἶναι ὁ σκοπός, νὰ μὴ λατρεύσουν τὴν κτίση ἀντὶ γιὰ τὸν κτίστη, οὔτε νὰ τῆς προσφέρουν λατρευτικὴ προσκύνηση, παρὰ μόνο στὸ δημιουργό. Γι' αὐτὸ παντοῦ συνδυάζει τὴ λατρεία μὲ τὴ προσκύνηση. Λέει λοιπὸν πάλι· «δὲ θὰ ὑπάρχουν γιὰ σένα θεοὶ ἄλλοι ἐκτὸς ἀπὸ μένα. Δέ θὰ κατασκευάσεις γιὰ τὸν ἑαυτὸ σου κανένα γλυπτὸ οὔτε κανένα ὁμοίωμα» καὶ πάλι· «καὶ θεοὺς χυτοῦς δὲ θὰ κάνεις γιὰ τὸν ἑαυτὸ σου»^{24α}.

Βλέπεις ὅτι ἐξαιτίας τῆς εἰδωλολατρίας ἀπαγορεύει τὴν εἰκονογραφία καὶ ὅτι εἶναι ἀδύνατο νὰ εἰκονίζεται ὁ ἄποσος καὶ ἀπερίγραφτος καὶ ἀόρατος Θεός. «Διότι δὲν ἔχετε δεῖ τὴν ὄψη του»^{24β}, λέει, ὅπως εἶπε καὶ ὁ Παῦλος ὅταν στάθηκε στὴ μέση

24β. Ἰω. 5,37.

οὐδ' ὑπάρχοντες τοῦ Θεοῦ, οὐκ ὀφείλομεν νομίζειν χρυσίῳ ἢ ἀργυρίῳ ἢ λίθῳ, χαράγματι τέχνης καὶ ἐνθυμήσεως ἀνθρώπου, τὸ
 45 Θεῖον εἶναι ὁμοιον».

9 Καὶ ὅτι ταῦτα οὕτως ἔχει, ἄκουε· «οὐ ποιήσεις σεαυτῶ», φησί· «γλυπτὸν οὐδὲ πᾶν ὁμοίωμα». Ταῦτα τοῦ Θεοῦ προστάξαντος «ἐποίησαν», φησί, «τὸ καταπέτασμα τῆς σκηνῆς τοῦ μαρτυρίου ἐξ ὑακίνθου καὶ πορφύρας καὶ κοκκίνου νενησμένου καὶ βύσσου κε-
 5 κλωσμένης, ἔργον ὑφαντὸν χερουβίμ», καὶ «ἐποίησαν τὸ ἰλαστήριον ἄνωθεν τῆς κιβωτοῦ ἐκ χρυσίου καθαροῦ καὶ τοὺς δύο χερουβίμ». Τί ποιεῖς, ὦ Μωσῆ; Σὺ λέγεις, «οὐ ποιήσεις σεαυτῶ γλυπτὸν οὐδὲ πᾶν ὁμοίωμα», καὶ σὺ καταπέτασμα κατασκευάζεις, «ἔργον ὑφαντὸν χερουβίμ» καὶ «δύο χερουβίμ ἐκ χρυσίου καθαροῦ»;

10 Ἄλλ' ἄκουε, τί πρὸς σὲ ὁ θεράπων τοῦ Θεοῦ Μωσῆς τοῖς πράγμασιν ἀντιφθέγγεται. Ὡς τυφλοὶ καὶ μωροί, σύνετε τῶν λεγομένων τὴν δύναμιν «καὶ φυλάξασθε σφόδρα τὰς ψυχὰς ὑμῶν». Εἶπον, «ὅτι ὁμοίωμα οὐκ εἶδετε ἐν τῇ ἡμέρᾳ, ἣ ἐλάλησε Κύριος πρὸς ὑμᾶς ἐν Χωρῆβ ἐν τῷ ὄρει ἐκ μέσου τοῦ πυρός, μήποτε ἀνομήσητε
 15 καὶ ποιήσητε ὑμῖν ἑαυτοῖς γλυπτὸν ὁμοίωμα, πᾶσαν εἰκόνα», καὶ «θεοὺς χωνευτοὺς οὐ ποιήσεις σεαυτῶ». Οὐκ εἶπον, 'Οὐ ποιήσεις εἰκόνα χερουβίμ ὡς δούλων παρεστηκότων τῷ ἰλαστηρίῳ', ἀλλ' «οὐ ποιήσεις σεαυτῶ θεοὺς χωνευτοὺς», καὶ «οὐ ποιήσεις πᾶν ὁμοίωμα» ὡς θεοῦ οὐδ' οὐ μὴ λατρεύσης «τῇ κτίσει παρὰ τὸν κτίσαντα». Ὁμοίωμα μὲν οὐδ' ἑαυτοῦ οὐκ ἐποίησα οὐδὲ «ἐλάτρευσα τῇ
 20 κτίσει παρὰ τὸν κτίσαντα». Οὕτω καὶ ὑμεῖς ποιεῖτε.

10 Εἶδες, πῶς ἀνεφάνη ὁ σκοπὸς τῆς Γραφῆς τοῖς συνετῶς ἐρευνησῶσι· δεῖ γὰρ γινώσκειν, ἀγαπητοί, ὅτι ἐν παντὶ παράγματι ἡ ἀλήθεια ζητεῖται καὶ τὸ ψεῦδος καὶ ὁ σκοπὸς τοῦ ποιούντος, εἰ καλὸς ἐστὶν ἢ κακός. Ἐν μὲν γὰρ τῷ Εὐαγγελίῳ καὶ Θεὸς καὶ ἄγγελος

τοῦ Ἀρείου Πάγου· «ἀφοῦ λοιπὸν εἴμαστε γενιὰ τοῦ Θεοῦ, δὲν πρέπει νὰ νομίζουμε ὅτι ἡ θεότητα εἶναι ὁμοια μὲ χρυσάφι ἢ μὲ ἀσήμι ἢ μὲ πέτρα, μὲ χάραγμα τῆς τέχνης καὶ τῆς φαντασίας τοῦ ἀνθρώπου»^{24γ}.

- 9 Καὶ ὅτι αὐτὰ ἔχουν ἔτσι, ἄκου· «δὲ θὰ κατασκευάσεις γιὰ τὸν ἑαυτὸ σου», λέει, «ἄγαλμα οὔτε κανένα ὁμοίωμα»²⁵. Καὶ ὅταν ὁ Θεὸς πρόσταξε αὐτὰ, «κατασκεύασαν», λέει, τὸ παραπέτασμα τῆς σκηνῆς τοῦ μαρτυρίου ἀπὸ ὑάκυνθο καὶ πορφύρα καὶ κόκκινο κλωσμένο καὶ λινὸ κλωσμένο, μὲ ὑφαντὰ χερουβίμ»²⁶, καὶ «ἔκαναν τὸ κάλυμμα πάνω στὴν κιβωτὸ καὶ τὰ δύο χερουβίμ ἀπὸ καθαρὸ χρυσάφι»²⁷. Τί κάνεις, Μωϋσῆ; Ἐσὺ λές, «δὲ θὰ κάνεις γιὰ τὸν ἑαυτὸ σου ἄγαλμα, οὔτε κανένα ὁμοίωμα», καὶ σὺ κατασκευάζεις παραπέτασμα, «ἔργο ὑφαντὸ μὲ χερουβίμ» καὶ «δύο χερουβίμ ἀπὸ καθαρὸ χρυσάφι»;

Ἄκουσε ὁμῶς τί ἀπαντᾷ σὲ σένα ὁ λειτουργὸς τοῦ Θεοῦ Μωϋσῆς μὲ τὰ πράγματα. Τυφλοὶ καὶ ἀνόητοι, κατανοῆστε τὴ δύναμη τῶν λεγομένων «καὶ φυλάξτε καλὰ τὶς ψυχές σας». Εἶπα «ὅτι δὲν εἶδατε κανένα ὁμοίωμα τὴν ἡμέρα ποὺ σᾶς μίλησε ὁ Κύριος στὸ ὄρος Χωρήβ μέσα ἀπὸ τὴ φωτιά, γιὰ νὰ μὴ παρανομήσετε καὶ κατασκευάσετε γιὰ τὸν ἑαυτὸ σας γλυπτὸ ὁμοίωμα καὶ ὁποιαδήποτε εἰκόνω»²⁸ καὶ «νὰ μὴ κατεσκευάσετε θεοὺς χυτοὺς γιὰ τὸν ἑαυτὸ σας». Δὲν εἶπα, 'Δὲ θὰ κάνεις εἰκόνα τῶν χερουβίμ ποὺ ὡς ὑπηρετὲς παραστέκουν στὸ ἱλαστήριο', ἀλλὰ «δὲν θὰ κάνεις κανένα ὁμοίωμα» ὡς θεό, οὔτε θὰ λατρεύσεις «τὴν κτίση ἀντὶ τοῦ κτίστη». Ἐγὼ δὲν ἔκανα κανένα ὁμοίωμα Θεοῦ, οὔτε κανενὸς ἄλλου, σὰν νὰ ἦταν θεός, οὔτε λάτρευσα τὴν κτίση ἀντὶ τοῦ κτίστη. Αὐτὰ νὰ κάνετε καὶ σεῖς.

- 10 Εἶδες πῶς φάνηκε ὁ σκοπὸς τῆς Γραφῆς σ' ἐκείνους ποὺ τὴν ἐρευνοῦν μὲ σύνεση; Πρέπει ὁμῶς νὰ γνωρίζετε, ἀγαπητοί μου, ὅτι σὲ κάθε πράγμα ἀναζητεῖται ἡ ἀλήθεια καὶ τὸ ψέμα καὶ ὁ σκοπὸς τοῦ κατασκευαστῆ, ἂν εἶναι καλὸς ἢ κακός. Γιατὶ στὸ

26. Ἐξ. 37,3.

27. Ἐξ. 38,5.

28. Δευτ. 4,15-16.

5 καὶ ἄνθρωπος καὶ οὐρανὸς καὶ γῆ καὶ ὕδωρ καὶ πῦρ καὶ ἀήρ καὶ ἥλιος καὶ σελήνη καὶ ἀστρα καὶ φῶς καὶ σκότος καὶ σατανᾶς καὶ δαίμονες καὶ ὄφεις καὶ σκορπίοι καὶ θάνατος καὶ ἕδης καὶ ἀρεταὶ καὶ κακίαι καὶ πάντα καλὰ τε καὶ κακὰ εἰσιν ἐγγεγραμμένα.

Ἄλλ' ὁμοως, ἐπειδὴ πάντα τὰ περὶ αὐτῶν λεγόμενα ἀληθῆ εἰσι
 10 καὶ ὁ σκοπὸς πρὸς δόξαν Θεοῦ ἐστὶ καὶ τῶν ὑπ' αὐτοῦ δοξαζομένων ἀγίων καὶ σωτηρίαν ἡμῶν καὶ καθαίρεσιν καὶ αἰσχύνῃν τοῦ διαβόλου καὶ τῶν δαιμόνων αὐτοῦ, προσκυνοῦμεν καὶ περιπτυσσόμεθα καὶ καταφιλοῦμεν καὶ ὀφθαλμοῖς καὶ χεῖλεσι καὶ καρδίᾳ ἀσπαζόμεθα, ὁμοίως καὶ πᾶσαν τὴν Παλαιὰν καὶ Καινὴν Διαθήκην
 15 τοὺς τε λόγους τῶν ἀγίων καὶ ἐκκρίτων πατέρων, τὴν δὲ αἰσχρὰν καὶ μυσαρὰν καὶ ἀκάθαρτον γραφὴν τῶν καταράτων Μανιχαίων τε καὶ Ἑλλήνων καὶ τῶν λοιπῶν αἱρέσεων ὡς ψευδῆ καὶ μάταια περιέχουσιν καὶ πρὸς δόξαν τοῦ διαβόλου καὶ τῶν δαιμόνων αὐτοῦ καὶ χαρὰν αὐτῶν ἐφευρεθεῖσαν ἀποπτύομεν καὶ ἀποβαλλόμεθα,
 20 καίτοι γε καὶ ὄνομα Θεοῦ περιέχουσιν.

Οὕτω καὶ ἐν τῷ πράγματι τῶν εἰκόνων χρὴ ἐρευνᾶν τὴν τε ἀλήθειαν καὶ τὸν σκοπὸν τῶν ποιούντων καί, εἰ μὲν ἀληθῆς καὶ ὀρθὸς καὶ πρὸς δόξαν Θεοῦ καὶ τῶν ἀγίων αὐτοῦ καὶ πρὸς ζῆλον ἀρετῆς καὶ ἀποφυγὴν κακίας καὶ σωτηρίαν ψυχῶν γίνονται, ἀπο-
 25 δέχεσθαι καὶ τιμᾶν ὡς εἰκόνας καὶ μιμήματα καὶ ὁμοιώματα καὶ βίβλους τῶν ἀγραμμάτων καὶ προσκυνεῖν καὶ καταφιλεῖν καὶ ὀφθαλμοῖς καὶ χεῖλεσι καὶ καρδίᾳ ἀσπάζεσθαι ὡς σεσαρκωμένου Θεοῦ ὁμοίωμα ἢ τῆς τούτου μητρὸς ἢ τῶν ἀγίων τῶν κοινωνῶν τῶν παθημάτων καὶ τῆς δόξης τοῦ Χριστοῦ καὶ νικητῶν καὶ κα-

29. Οἱ Μανιχαῖοι ἦταν ὀπαδοὶ τοῦ αἰρεσιάρχη τοῦ 3ου μ. Χ. Πέρσου Μάνεντος, ὁ ὁποῖος παρουσίαζε τὸν ἑαυτό του ὡς ἐνσάρκωση τοῦ «Παρακλήτου», εἶχε τάσεις συγκρητιστικῆς καὶ ἐπηρεασμένος ἀπὸ τὸν περσικὸ ἑσθιασμὸ κήρυττε τὴν ὑπαρξὴ καὶ δευτέρου Θεοῦ, τοῦ κακοῦ Θεοῦ, δὲν δεχόταν ἐκκλησίες, ἱεροτελεστίες, εἰκόνας, ἅγια λείψανα, ἁγίους κ.τ.τ. Στὸ τέλος κατηγορήθηκε ὡς μάγος καὶ σταυρώθηκε τὸ 276. Ὡστόσο οἱ ἀντιλήψεις του ἄλλοτε συνειδητὰ καὶ ἄλλοτε ἀσυνεῖδητα ἐπιβίωσαν γιὰ πολλὰ χρόνια καὶ ὑπὸ διαφορῶς

Εὐαγγέλιο εἶναι γραμμένα ὄλα, καὶ τὰ καλὰ καὶ τὰ κακά, καὶ ὁ Θεὸς καὶ ὁ ἄγγελος καὶ ὁ ἄνθρωπος καὶ ὁ οὐρανὸς καὶ ἡ γῆ καὶ τὸ νερὸ καὶ ἡ φωτιὰ καὶ ὁ ἀέρας καὶ ὁ ἥλιος καὶ ἡ σελήνη καὶ τὰ ἄστρα καὶ τὸ φῶς καὶ τὸ σκοτάδι καὶ ὁ Σατανᾶς καὶ οἱ δαίμονες καὶ τὰ φίδια καὶ οἱ σκορπιοὶ καὶ ὁ θάνατος καὶ ὁ ἄδης καὶ οἱ ἀρετὲς καὶ οἱ κακίαι.

Ἄλλ' ὅμως, ἐπειδὴ ὄλα ὅσα λέγονται γι' αὐτὰ εἶναι ἀληθινὰ καὶ σκοπὸς τοὺς εἶναι ἡ δόξα τοῦ Θεοῦ καὶ τῶν ἁγίων ποὺ δοξάζονται ἀπὸ αὐτόν, καὶ ἡ σωτηρία μας καὶ ἡ ἐξουδετέρωση καὶ κατασχύνη τοῦ Διαβόλου καὶ τῶν δαιμόνων του, τὰ προσκυνοῦμε καὶ τὰ ἀγκαλιάζουμε καὶ τὰ καταφιλοῦμε καὶ τὰ ἀσπαζόμαστε μὲ τὰ μάτια καὶ τὰ χεῖλη καὶ τὴν καρδιά, ὅπως ἐπίσης καὶ ὀλόκληρη τὴν Παλαιὰ καὶ Καινὴ Διαθήκη καὶ τοὺς λόγους τῶν ἁγίων καὶ διακεκριμένων πατέρων, ἐνῶ τὰ αἰσχρὰ καὶ βδελυκτὰ καὶ ἀκάθαρτα γραφόμενα τῶν καταραμένων Μανιχαίων²⁹ καὶ τῶν εἰδωλολατρῶν καὶ τῶν ἄλλων αἱρέσεων, τὰ ἀποστρεφόμεστε καὶ τὰ ἀπορρίπτουμε, ἐπειδὴ περιέχουν ψεῦτικα καὶ μάταια πράγματα καὶ ἔχουν ἐφευρεθεῖ γιὰ τὴ δόξα καὶ χαρὰ τοῦ Διαβόλου καὶ τῶν δαιμόνων του, μολονότι περιέχουν καὶ τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ.

Ἔτσι καὶ στὴν ὑπόθεση τῶν εἰκόνων πρέπει νὰ ἐρευνοῦμε τὴν ἀλήθεια καὶ τὸ σκοπὸ αὐτῶν ποὺ τις κατασκευάζουν, καὶ ἂν εἶναι ἀληθινὸς καὶ ὀρθὸς καὶ γίνονται γιὰ τὴ δόξα τοῦ Θεοῦ καὶ τῶν ἁγίων του καὶ γιὰ νὰ μιμούμαστε τὴν ἀρετὴ καὶ νὰ ἀποφεύγουμε τὴν κακία καὶ γιὰ τὴ σωτηρία τῶν ψυχῶν, νὰ τις ἀποδεχόμαστε καὶ νὰ τις τιμᾶμε ὡς εἰκόνες καὶ ὁμοιώματα καὶ βιβλία τῶν ἀγραμμάτων καὶ νὰ τις προσκυνοῦμε καὶ νὰ τις καταφιλοῦμε καὶ νὰ τις ἀσπαζόμαστε μὲ τὰ μάτια καὶ μὲ τὰ χεῖλια καὶ μὲ τὴν καρδιά ὡς ὁμοίωμα τοῦ σαρκωμένου Θεοῦ ἢ τῆς Μητέρας του ἢ τῶν ἁγίων ποὺ εἶναι κοινωνοὶ τῶν παθημάτων καὶ τῆς δόξας τοῦ Χριστοῦ καὶ νικητὲς καὶ καθαιρέτες τοῦ Διαβόλου καὶ

μορφές, γι' αὐτὸ καὶ ἰ. Δαμασκηνὸς ἐκτὸς ἀπὸ τὸ ἔργο του *Κατὰ μανιχαίων διάλογος*, δρᾶττεται κάθε εὐκαιρία νὰ ἐξάρει τὸ ἀντμανιχαϊκὸ πνεῦμα τῆς Ὀρθόδοξης θεολογίας.

30 θαιρετῶν τοῦ διαβόλου καὶ τῶν δαιμόνων καὶ τῆς πλάνης αὐτῶν, εἰ δὲ θεότητος τῆς ἀύλου καὶ ἀσωμάτου καὶ ἀοράτου καὶ ἀσηματίστου καὶ ἀχρωματίστου εἰκόνα τις τολμήσει ποιῆσαι, ὡς ψευδοῦ ἀποβαλλόμεθα· καὶ ἐάν τις ἐπὶ δόξῃ καὶ προσκυνήσει καὶ τιμῇ τοῦ διαβόλου ἢ τῶν δαιμόνων, καταπτύομεν καὶ πυρὶ ἀναλίσκομεν.
35 Καὶ ἐάν τις ἀνθρώπων ἢ πετεινῶν ἢ ἔρπετῶν ἢ ἄλλης κτίσεως θεοποιήσῃ εἰκόνα, ἀναθεματίζομεν τοῦτον.

Ὡσπερ γὰρ τὰ ἱερά καὶ τοὺς ναοὺς τῶν δαιμόνων καθεῖλον οἱ ἄγιοι Πατέρες καὶ ἐν τοῖς αὐτῶν τόποις ναοὺς ἐπ' ὀνόματι ἁγίων ἤγειραν, καὶ τούτους σέβομεν, οὕτω καὶ τὰς εἰκόνας τῶν δαιμόνων
40 καθεῖλον καὶ ἀντ' ἐκείνων ἤγειραν εἰκόνας Χριστοῦ καὶ τῆς Θεοτόκου καὶ τῶν ἁγίων. Καὶ ἐπὶ μὲν τῆς Παλαιᾶς οὔτε ναοὺς ἐπ' ὀνόματι ἀνθρώπων ἤγειρεν ὁ Ἰσραὴλ οὔτε μνημόσυνον ἀνθρώπου ἐωρτάζετο —ἐτι γὰρ ὑπὸ κατάραν ἦν ἡ τῶν ἀνθρώπων φύσις καὶ ὁ θάνατος κατάκρισις ἦν, διὸ καὶ ἐπενθεῖτο, καὶ τὸ σῶμα τοῦ τεθνη-
45 κότος ἀκάθαρτον ἐλογίζετο καὶ ὁ ἀπτόμενος αὐτοῦ—, νῦν δέ, ἀφ' οὗ ἡ θεότης τῇ ἡμετέρᾳ φύσει συνεκράθη οἶδόν τι ζωοποιδὸν καὶ σωτήριον φάρμακον, ἐδοξάσθη ἡ φύσις ἡμῶν καὶ πρὸς ἀφθαρσίαν μετεστοιχειώθη. Διὸ καὶ ὁ τῶν ἁγίων θάνατος ἐορτάζεται καὶ ναοὶ αὐτοῖς ἐγείρονται καὶ εἰκόνας ἀναγράφονται.

11 Γινωσκέτω οὖν πᾶς ἄνθρωπος, ὡς ὁ τὴν εἰκόνα τὴν πρὸς δόξαν καὶ ὑπόμνησιν τοῦ Χριστοῦ ἢ τῆς τούτου μητρὸς τῆς ἁγίας Θεοτόκου ἢ τινος τῶν ἁγίων καὶ πρὸς αἰσχύνην τοῦ διβόλου καὶ τῆς ἥττης αὐτοῦ καὶ τῶν δαιμόνων αὐτοῦ ἐκ θείου πόθου καὶ ζήλου γε-
5 νομένην καταλύειν ἐπιχειρῶν καὶ μὴ προσκυνῶν καὶ τιμῶν καὶ ἀσπαζόμενος ὡς εἰκόνα τιμίαν καὶ οὐχ ὡς Θεὸν ἐχθρὸς ἐστὶ τοῦ Χριστοῦ καὶ τῆς ἁγίας Θεοτόκου καὶ τῶν ἁγίων καὶ ἐκδικητῆς τοῦ διαβόλου καὶ τῶν δαιμόνων αὐτοῦ, ἔργῳ ἐπιδεικνύμενος τὴν λύ-

30. Μέτρο τῆς ἀξιολογικῆς κρίσεως τῶν εἰκόνων ἀποτελεῖ ὁ σκοπὸς γιὰ τὸν ὁποῖο γίνονται, ποὺ εἶναι «ἢ δόξα τοῦ Θεοῦ καὶ τῶν ἁγίων του, καὶ ἡ προτροπὴ πρὸς μίμηση τῆς ἀρετῆς καὶ ἀποστροφή τῆς κακίας.

31. Ἀριθμ. 19,11.

τῶν δαιμόνων καὶ τῆς πλάνης τους³⁰. Ἐὰν ὁμοῦ κανεῖς τολμήσει νὰ κατασκευάσει εἰκόνα τῆς αὐλῆς καὶ ἀσώματης καὶ ἀόρατης καὶ ἀσχημάτιστης καὶ ἀχρωμάτιστης θεότητος, τὴν ἀποβάλλουμε ὡς ψεύτικη· καὶ ἐὰν κανεῖς κατασκευάσει εἰκόνα γιὰ τὴ δόξα καὶ τὴν προσκύνηση καὶ τὴν τιμὴ τοῦ Διαβόλου ἢ τῶν δαιμόνων, τὴν ἀποστρεφόμεστε μὲ βδελυγμία καὶ τὴν παραδίδουμε στὴ φωτιά. Καὶ ἂν κανεῖς θεοποιήσει εἰκόνα ἀνθρώπων ἢ πτηνῶν ἢ ἐρπετῶν ἢ ἄλλου κτίσματος τὸν ἀναθεματίζουμε.

Ὅπως οἱ ἅγιοι πατέρες κατεδάφισαν τὰ ἱερὰ καὶ τοὺς ναοὺς τῶν δαιμόνων καὶ στοὺς ἴδιους τόπους ἐκτίσαν ναοὺς στὸ ὄνομα ἁγίων καὶ αὐτοὺς τοὺς σεβόμεστε, ἔτσι κατέστρεψαν καὶ τις εἰκόνες τῶν δαιμόνων καὶ στὴ θέση τοὺς ἔβαλαν εἰκόνες τοῦ Χριστοῦ, τῆς Θεοτόκου καὶ τῶν ἁγίων. Καὶ στὴ ἐποχὴ βέβαια τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης ὁ Ἰσραὴλ οὔτε ναοὺς στὸ ὄνομα ἀνθρώπων ἐκτίζε, οὔτε μνήμη ἀνθρώπων γιορταζόταν—ἀκόμα ἡ φύση τῶν ἀνθρώπων ἦταν κάτω ἀπὸ τὴν ἐπιρροὴ τῆς κατάρας καὶ ὁ θάνατος ἦταν κατάκριση, γι' αὐτὸ καὶ τὸν πενθοῦσαν, καὶ τὸ σῶμα τοῦ νεκροῦ θεωροῦνταν ἀκάθαρτο, ὅπως καὶ ἐκεῖνος ποὺ τὸ ἄγγιξε³¹—, ἐνῶ τώρα, ἀπὸ τότε ποὺ ἡ θεότητα ἐνώθηκε μὲ τὴ δική μας φύση, σὰν ἓνα ζωοποιὸ καὶ σωτήριο φάρμακο, ἡ φύση μας δοξάστηκε καὶ μεταστοιχειώθηκε στὴν ἀφθαρσία. Γι' αὐτὸ καὶ ὁ θάνατος τῶν ἁγίων γιορτάζεται καὶ ναοὶ ἀνεγείρονται πρὸς τιμὴ τους καὶ εἰκόνες ζωγραφίζονται.

- 11 Ἄς γνωρίζει λοιπὸν κάθε ἄνθρωπος, ὅτι ἐκεῖνος ποὺ ἐπιχειρεῖ νὰ καταστρέψει τὴν εἰκόνα ποὺ ἔγινε ἀπὸ θεῖο πόθο καὶ ζῆλο γιὰ τὴ δόξα καὶ ἀνάμνηση τοῦ Χριστοῦ, ἢ τῆς μητέρας του τῆς ἁγίας Θεοτόκου, ἢ κάποιου ἀπὸ τοὺς ἁγίους, καὶ γιὰ τὴν κατασχύνη τοῦ Διαβόλου καὶ γιὰ τὴν ἐξουδετέρωση αὐτοῦ καὶ τῶν δαιμόνων του, καὶ δὲν τὴν προσκυνᾷ, οὔτε τὴν τιμᾷ καὶ τὴν ἀσπάζεται ὡς τίμια εἰκόνα, καὶ ὄχι ὡς Θεό, εἶναι ἐχθρὸς τοῦ Χριστοῦ καὶ τῆς ἁγίας Θεοτόκου καὶ τῶν ἁγίων, καὶ ὑπερασπιστῆς τοῦ Διαβόλου καὶ τῶν δαιμόνων του, δείχνοντας ἐμπρακτὰ τὴ λύπη του ἐπειδὴ ὁ Θεὸς καὶ οἱ ἅγιοί του τιμῶνται

πην, ὅτι ὁ Θεὸς καὶ οἱ ἅγιοι αὐτοῦ τιμῶνται καὶ δοξάζονται, ὁ δὲ
 10 διάβολος καταισχύνεται· ἡ γὰρ εἰκὼν θριάμβος ἐστὶ καὶ φανέρωσις
 καὶ στηλογραφία εἰς μνήμην τῆς νίκης τῶν ἀριστευσάντων καὶ δια-
 πρεψάντων καὶ τῆς αἰσχύνης τῶν ἡττηθέντων καὶ καταβληθέντων.

Εἶδον πολλάκις ποθοῦντας, ἱμάτιον τοῦ ποθουμένου θεασαμέ-
 νους, ὡς αὐτὸν τὸν ποθούμενον ἀσπασαμένους τὸ ἱμάτιον ὀφθαλ-
 15 μοῖς τε καὶ χεῖλεσι. Χρῆ «ἀποδιδόναι πάσι τὰς ὀφειλάς», κατὰ τὸν
 ἅγιον Παῦλον τὸν ἀπόστολον, «τῷ τὴν τιμὴν, τὴν τιμὴν», καὶ «βα-
 σιλεῖ μὲν ὑπερέχοντι», τοῖς δὲ ἄρχουσιν ὡς δι' αὐτῶν ἀποστελλο-
 μένοις, ἐκάστω κατὰ τὸ μέτρον τοῦ ἀξιώματος.

12 Οὐ βασιλέων ἐστὶ νομοθετεῖν τῇ Ἐκκλησίᾳ. Ὅρα γάρ, τί
 φησιν ὁ θεῖος ἀπόστολος· «καὶ οὐδὲ μὲν ἔθετο ὁ Θεὸς ἐν τῇ Ἐκκλη-
 σίᾳ πρῶτον ἀποστόλους, δεῦτερον προφήτας, τρίτον ποιμένας καὶ
 διδασκάλους, πρὸς τὸν καταρτισμὸν τῆς Ἐκκλησίας»· —οὐκ εἶπε
 5 βασιλεῖς—· καὶ πάλιν «πειθεσθε τοῖς ἡγουμένοις ὑμῶν καὶ ὑπέικετε·
 αὐτοὶ γὰρ ἀγρυπνοῦσιν ὑπὲρ τῶν ψυχῶν ὑμῶν ὡς λόγον ἀποδώ-
 σαντες». Καὶ αὖθις «μνημονεύετε τῶν ἡγουμένων ὑμῶν, οἵτινες
 ἐλάλησαν ὑμῖν τὸν λόγον, ὧν ἀναθεωροῦντες τὴν ἀναστροφὴν
 ζηλοῦτε τὴν πίστιν».

10 Οὐκ ἐλάλησαν ἡμῖν τὸν λόγον βασιλεῖς, ἀλλὰ ἀπόστολοι καὶ
 προφῆται ποιμένες τε καὶ διδάσκαλοι. Τῷ Δαυὶδ ἐντειλάμενος ὁ
 Θεὸς οἰκοδομῆσαι αὐτῷ οἶκον ἔφη πρὸς αὐτόν, ὅτι «οὐκ οἰκοδομή-
 σεις μοι σὺ οἶκον, ἐπειδὴ ἀνὴρ αἱμάτων εἶ σύ». «Ἀπόδοτε πᾶσι τὰς
 ὀφειλάς», ὁ ἀπόστολος ἀνακέκραγε Παῦλος, «τῷ τὴν τιμὴν τὴν τι-
 15 μὴν, τῷ τὸν φόβον τὸν φόβον, τῷ τὸν φόρον τὸν φόρον, τῷ τὸ τέ-
 λος τὸ τέλος». Βασιλέων ἐστὶν ἡ πολιτικὴ εὐταξία, ἡ δὲ ἐκκλησια-
 στικὴ κατάστασις ποιμένων καὶ διδασκάλων.

32. Ρωμ. 13,7. 33. Α' Πέτρ. 2,13-14.

34. Α' Κορ. 12,28. Ἐφ. 4,11-12. 35. Ἐβρ. 13,17.

36. Ἐβρ. 13,7. 37. Α' Παραλ. 28,3.

38. Ρωμ. 13,7.

καὶ δοξάζονται, ἐνῶ ὁ Διάβολος καταισχύνεται· γιατί ἡ εἰκόνα εἶναι θρίαμβος καὶ φανέρωση καὶ στηλογραφία γιὰ τὴν ἀνάμνηση τῆς νίκης ἐκείνων ποὺ ἀρίστευσαν καὶ διέπρεψαν, καὶ γιὰ τὴν καταισχύνη ἐκείνων ποὺ νικῆθηκαν καὶ κατατροπώθηκαν.

Εἶδα πολλές φορές ἀνθρώπους ποὺ ἀγαποῦσαν, οἱ ὁποῖοι μόλις ἀντίκρυσαν τὸ ἐνδύμα τοῦ ἀγαπημένου τους προσώπου, τὸ ἀσπάζονταν, σὰν νὰ ἦταν τὸ ἴδιο τὸ ἀγαπημένο τους πρόσωπο, μὲ τὰ μάτια καὶ μὲ τὰ χεῖλια. Πρέπει, κατὰ τὸν ἅγιο ἀπόστολο Παῦλο, «ν' ἀποδίδουμε σὲ ὄλους ὅ,τι τοὺς ὀφείλουμε, τὴν τιμὴ σ' ἐκεῖνον ποὺ ὀφείλουμε τιμῆ»³², καὶ «στὸν βασιλιά ποὺ ὑπερέχει», καὶ στοὺς ἄρχοντες ποὺ εἶναι ἀπεσταλμένοι αὐτῶν, στὸν καθένα ἀνάλογα μὲ τὸ ἀξίωμά του³³.

- 12 Δὲν ἀνήκει στοὺς βασιλεῖς νὰ νομοθετοῦν γιὰ τὴν Ἐκκλησία. Γιατὶ πρόσεχε τί λέει ὁ θεῖος ἀπόστολος: «καὶ ἄλλους τοποθέτησε ὁ Θεὸς στὴν Ἐκκλησία πρῶτα ἀποστόλους, δεύτερον προφῆτες, τρίτον ποιμένες καὶ διδασκάλους, γιὰ τὸν καταρτισμὸ τῶν μελῶν τῆς Ἐκκλησίας»³⁴, καὶ δὲν εἶπε βασιλεῖς· καὶ πάλι: «νὰ ὑπακούετε στοὺς προϊσταμένους σας καὶ νὰ τοὺς ἀκολουθεῖτε· γιατί αὐτοὶ ἀγρυπνοῦν γιὰ τὶς ψυχές σας, ἐπειδὴ θὰ δώσουν λόγο»³⁵. Καὶ πάλι: «νὰ θυμᾶστε τοὺς προϊσταμένους σας, ποὺ σᾶς κήρυξαν τὸ λόγο τοῦ Θεοῦ, καὶ προσέχοντας τὴ διαγωγή τους νὰ ἀκολουθεῖτε τὸ παράδειγμα τῆς πίστεώς τους»³⁶.

Δὲν μᾶς κήρυξαν τὸ λόγο βασιλεῖς, ἀλλὰ ἀπόστολοι καὶ προφῆτες καὶ ποιμένες καὶ διδάσκαλοι. Ὁ Θεὸς δίνοντας ἐντολὴ στὸ Δαβὶδ νὰ τοῦ κτίσει ναὸ τοῦ εἶπε: «δὲ θὰ μοῦ κτίσεις ἐσὺ τὸ ναὸ, γιατί εἶσαι ἄνδρας γεμάτος αἵματα»³⁷. «Νὰ ἀποδίδετε σὲ ὄλους τὶς ὀφειλές» φωνάζει ὁ ἀπόστολος Παῦλος, «σ' ἐκεῖνον ποὺ ὀφείλετε τιμῆ, τὴν τιμῆ, σ' ἐκεῖνον ποὺ ὀφείλετε σεβασμὸ, τὸν σεβασμὸ, σ' ἐκεῖνον ποὺ ὀφείλετε φόρο, τὸν φόρο, σ' ἐκεῖνον ποὺ ὀφείλετε δασμὸ, τὸν δασμὸ»³⁸. Ἔργο τῶν βασιλέων εἶναι ἡ πολιτικὴ τάξη, ἐνῶ ἡ ἐκκλησιαστικὴ κατάσταση εἶναι ἔργο τῶν ποιμένων καὶ τῶν διδασκάλων.

Ληστρική ἐφοδός ἐστὶν αὕτη, ἀδελφοί. Ὁ Σαοὺλ τὸ ἱμάτιον τοῦ Σαμουὴλ ἔσχισε, καὶ τί πέπονθεν; Ἔσχισε τὴν βασιλείαν αὐ-
 20 τοῦ ὁ Θεὸς καὶ δέδωκεν αὐτὴν Δαυὶδ τῷ πρῶτῳ. Τὸν Ἥλιαν Ἰεζάβελ ἐδίωξε, καὶ οἱ κύνες ἐλούσαντο ἐν τῷ αὐτῆς αἵματι. Ἡρώδης ἀνεῖλε τὸν Ἰωάννην καὶ σκωληκόβροτος γενόμενος ἐξέ-
 ψυξε. Καὶ νῦν ὁ μακάριος Γερμανός, ὁ βίῳ καὶ λόγῳ ἐξαστράπτων, ἐρραπίσθη καὶ ἐξόριστος γέγονε, καὶ ἕτεροι πλεῖστοι ἐπίσκοποι καὶ
 25 πατέρες, ὧν οὐκ οἶδαμεν τὰ ὀνόματα. Οὐ ληστρικὸν τοῦτο;

Ὁ Κύριος, ὅτε πειραστικῶς αὐτῷ οἱ γραμματεῖς καὶ οἱ Φαρι-
 σαῖοι προσήεισαν, ἵνα παριδεύσωσιν αὐτὸν λόγῳ, καὶ ἐπηρώτησαν
 αὐτόν, εἰ «ἔξεστι δοῦναι κῆνσον Καίσαρι», πρὸς οὗς ἀπεκρίνατο·
 «ἀγάγετέ μοι νόμισμα». Τῶν δὲ ἀγαγόντων ἔφη· «τίνος ἔχει τὴν εἰ-
 30 κόνα;». Τῶν δὲ φησάντων, «Καίσαρος», λέγει· «ἀπόδοτε τὰ τοῦ
 Καίσαρος Καίσαρι καὶ τὰ τοῦ Θεοῦ τῷ Θεῷ». Ὑπεύκομέν σοι, ὦ
 βασιλεῦ, ἐν τοῖς κατὰ τὸν βίον πράγμασι, φόροις, τέλεσι, δοσολη-
 ψίαις, ἐν οἷς σοι τὰ καθ' ἡμᾶς ἐγκεχειρίσται· ἐν δὲ τῇ ἐκκλησια-
 στικῇ καταστάσει ἔχομεν τοὺς ποιμένας τοὺς λαλήσαντας ἡμῖν τὸν
 35 λόγον καὶ τυπώσαντας τὴν ἐκκλησιαστικὴν θεσμοθεσίαν. Οὐ με-
 ταίρομεν ὄρια αἰώνια, ἃ ἔθεντο οἱ πατέρες ἡμῶν, ἀλλὰ κατέχομεν
 τὰς παραδόσεις, καθὼς παρελάβομεν· εἰ γὰρ ἀρξόμεθα τὴν οἰκοδο-
 μὴν τῆς Ἐκκλησίας καὶ ἐν μικρῷ καθαιρεῖν, κατὰ μικρὸν τὸ πᾶν
 καταλωθήσεται.

13 Κακίσεις τὴν ὕλην καὶ ἀτιμον ἀποκαλεῖς. Τοῦτο καὶ Μανι-
 χαῖοι, ἀλλ' ἡ θεία Γραφή καλὴν ταύτην ἀνακηρύττει· φησὶ γάρ·
 «καὶ εἶδεν ὁ Θεὸς πάντα, ὅσα ἐποίησε, καὶ ἰδοὺ καλὰ λίαν». Ἐγὼ
 μὲν οὖν καὶ Θεοῦ ποίημα τὴν ὕλην καὶ καλὴν ταύτην ὁμολογῶ, σὺ

39. Α' Βασ. 15,27-28.

40. Γ' Βασ. 19,2 καὶ 22,38. Δ' Βασ. 9,36.

41. Ματθ. 14,10. Μάρκ. 6,27. Πράξ. 12,23.

Ἄδελφοί, ἡ ἐπίθεση αὐτῆ εἶναι ληστρική. Ὁ Σαοὺλ ἔσχισε τὸ ἱμάτιο τοῦ Σαμουὴλ, καὶ τί ἔπαθε; Ἐσχισε ὁ Θεὸς τὴ βασιλεία του καὶ τὴν ἔδωσε στὸν πολὺ πρᾶο Δαβίδ³⁹. Ἡ Ἰεζάβελ καταδίωξε τὸν Ἡλία καὶ τὰ σκυλιὰ λούστηκαν στὸ αἷμα τῆς⁴⁰. Ὁ Ἡρώδης σκότωσε τὸν Ἰωάννη καί, ἀφοῦ γέμισε σκουλήκια πὺρ τὸν ἔτρωγαν, ξεψύχησε⁴¹. Καὶ τώρα ὁ μακάριος Γερμανός, πὺρ διέπρεπε στὸ βίο του καὶ στὸ λόγο, ραπίσθηκε καὶ ἐξορίσθηκε, καθὼς καὶ ἄλλοι πολλοὶ ἐπίσκοποι καὶ πατέρες, τῶν ὁποίων τὰ ὀνόματα δὲν τὰ γνωρίζουμε. Δὲν εἶναι αὐτὸ πράξη ληστρική;

Ὁ Κύριος, ὅταν τὸν πλησίασαν οἱ Γραμματεῖς καὶ Φαρισαῖοι γιὰ νὰ τὸν πειράξουν μὲ σκοπὸ νὰ τὸν παγιδέψουν μὲ λόγια, καὶ τὸν ρώτησαν ἂν «ἐπιτρέπεται νὰ δίνουν φόρο στὸν Καίσαρα» τοὺς ἀπάντησε· «φέρτε μου ἓνα νόμισμα». Καὶ ὅταν τοῦ τὸ ἔφεραν, εἶπε· «τίνος τὴν εἰκόνα ἔχει τὸ νόμισμα;» καὶ ὅταν τοῦ εἶπαν, «τοῦ Καίσαρα», τοὺς λέει· «δῶστε στὸν Καίσαρα ὅ,τι ἀνήκει στὸν Καίσαρα, καὶ στὸ Θεὸ ὅ,τι ἀνήκει στὸ Θεό»⁴². Πειθαρχοῦμε σὲ σένα, βασιλιά, στὰ πράγματα τῆς ζωῆς, στοὺς φόρους, στοὺς δασμούς, στὶς δόσοληψίες, σ' ὅλα ἐκεῖνα τὰ ζητήματά μας πὺρ βρίσκονται στὴ δικαιοδοσία σου· στὴν ἐκκλησιαστικὴ κατάσταση ὁμοῦς ἔχουμε τοὺς ποιμένες, πὺρ μᾶς κήρυξαν τὸ λόγο καὶ διατύπωσαν τὴν ἐκκλησιαστικὴ νομοθεσία. Δὲν μετακινοῦμε ὄρια αἰώνια⁴³, πὺρ ἔθεσαν οἱ πατέρες μας, ἀλλὰ κρατᾶμε τὶς παραδόσεις, ὅπως τὶς παραλάβαμε· γιὰτί, ἂν ἀρχίσουμε νὰ γκρεμίζουμε λίγο λίγο τὸ οἰκοδόμημα τῆς Ἐκκλησίας, σιγὰ σιγὰ θὰ γκρεμισθοῦν τὰ πάντα.

- 13 Κατηγορεῖς τὴν ὕλη καὶ τὴν ἀποκαλεῖς ἄτιμη; Τὸ ἴδιο κάνουν καὶ οἱ Μανιχαῖοι· ὁμοῦς ἡ θεία Γραφή τὴν ἀνακηρύττει καλή· γιὰτί λέει· «καὶ εἶδε ὁ Θεὸς ὅλα ὅσα δημιούργησε καὶ ἦταν πολὺ καλὰ»⁴⁴. Ἐγὼ λοιπὸν ὁμολογῶ ὅτι ἡ ὕλη εἶναι δημιούργημα τοῦ Θεοῦ, καὶ καλή, ἐνῶ ἐσύ, ἐὰν τὴν ἀποκαλεῖς

42. Ματθ. 22,17-21.

43. Παρμ. 22,28.

44. Γεν. 1,31.

5 δέ, εἰ κακὴν ταύτην λέγεις, ἢ οὐκ ἐκ Θεοῦ ταύτην ὁμολογεῖς ἢ τῶν κακῶν αἴτιον ποιεῖς τὸν Θεόν.

Ἦν οὖν, τί φησιν ἡ θεία Γραφή περὶ τῆς ὕλης, ἣν σὺ ἄτιμον ἀποκαλεῖς. «Καὶ εἶπε Μωσῆς πρὸς πᾶσαν συναγωγὴν υἱῶν Ἰσραὴλ λέγων· τοῦτο τὸ ρῆμα, ὃ συνέταξε Κύριος λέγων· Λάβετε 10 παρ' ὑμῶν αὐτῶν ἀφαίρεμα τῷ Κυρίῳ, πᾶς ὁ καταδεχόμενος τῇ καρδίᾳ, οἴσουσι τὰς ἀπαρχὰς τῷ Κυρίῳ χρυσίον, ἀργύριον, χαλκόν, ὑάκινθον, πορφύραν, κόκκινον διπλοῦν διανενησμένον καὶ βύσσον κεκλωσμένην καὶ τρίχας αἰγείας καὶ δέρματα κριῶν ἠρυθρωδανωμένα καὶ δέρματα ὑακίνθινα καὶ ξύλα ἄσηπτα καὶ ἔλαιον τῆς χρίσεως 15 καὶ τὸ θυμίαμα τῆς συνθέσεως καὶ λίθους σαρδίους καὶ λίθους εἰς τὴν γλυφὴν, εἰς τὴν ἐπωμίδα καὶ τὸ ποδήρη· καὶ πᾶς σοφὸς καρδίᾳ ἐν ὑμῖν ἐλθὼν ἐργαζέσθω πάντα, ὅσα συνέταξε Κύριος, τὴν σκηνὴν».

14 Ἴδου δὴ καὶ ἡ ὕλη τιμᾶται ἢ καθ' ὑμᾶς ἄτιμος. Τί γὰρ τριχῶν αἰγείων εὐτελέστερον καὶ χρωμάτων; Ἦ οὐ χρώματα τὸ κόκκινον καὶ ἡ πορφύρα καὶ ἡ ὑάκινθος; Ἴδου δὴ καὶ ἔργα χειρῶν ἀνθρώπων καὶ ὁμοίωμα χερουβίμ· καὶ αὐτὴ δὲ ἡ σκηνὴ ἅπαντα εἰκῶν 5 ἦν· «ὄρα» γὰρ φησὶν ὁ Θεὸς τῷ Μωσῆ, «ποιήσεις πάντα κατὰ τὸν τύπον τὸν δειχθέντα σοι ἐν τῷ ὄρει». Καὶ ὁμοῦς κυκλόθεν προσεκυνεῖτο ὑπὸ παντὸς τοῦ Ἰσραὴλ. Τί δὲ τὰ χερουβίμ; Οὐ κατενώπιον ἦσαν τοῦ λαοῦ; Καὶ ἡ κιβωτὸς καὶ ἡ λυχνία καὶ ἡ τράπεζα καὶ ἡ στάμνος ἢ χρυσῆ καὶ ἡ ράβδος, πρὸς ἃ βλέπων ὁ λαὸς προσεκύ- 10 νει;

45. Δίμιτα πανιὰ ἢ ἀπλῶς δίμιτα λέγονται τὰ ὑφάσματα ποῦ εἶναι ὑφασμένα με δύο μίτους (νήματα). Κατασκευάζονταν συνήθως ἀπὸ λινὸ καὶ εἶχαν σταυρωτὴ καὶ πυκνὴ ὕφανση.

κακή, ἢ ὁμολογεῖς ὅτι δὲν προέρχεται ἀπὸ τὸ Θεό, ἢ κάνεις αἷτιο τῶν κακῶν τὸ Θεό.

Κοίταξε τί λέει ἡ θεία Γραφή γιὰ τὴν ὕλη, τὴν ὁποία σὺ ἀποκαλεῖς ἄτιμη. «Καὶ εἶπε ὁ Μωϋσῆς μπροστὰ σ' ὅλη τὴ συγκέντρωση τῶν Ἰσραηλιτῶν· αὐτὰ τὰ λόγια προστάζει ὁ Κύριος λέγοντας· πάρτε ἀπὸ τὰ ὑπάρχοντά σας καὶ δώστε στὸν Κύριω καθένας, ἀνάλογα μὲ ὅ,τι τοῦ λέει ἡ καρδιά του, προσφέροντας τίς ἀπαρχές στὸν Κύριο, χρυσάφι, ἀσήμι, χαλκό, ὑφάσματα γαλάζια καὶ πορφυρένια, κόκκινα δέμιτα⁴⁵ καὶ λινὰ πολυτελῆ, καὶ μαλλὶ κατσικιῶν καὶ δέρματα κριαριῶν βαμμένα μὲ ἐρυθρόδανο καὶ δέρματα χρώματος γαλάζιου (ὕακινθινα) καὶ ξύλα πού δὲν σαπίζουν, καὶ λάδι γιὰ χρίσμα καὶ θυμίαμα εὐωδιαστὸ καὶ πετράδια σαρδίου καὶ ἄλλα πολύτιμα πετράδια γιὰ σκάλισμα καὶ χρησιμοποίησή τους στὴν ἐπωμίδα⁴⁶ καὶ στὸν ποδήρη χιτῶνα⁴⁷. Καὶ ὅποιος ἀπὸ σᾶς εἶναι ἱκανὸς νὰ ἔρθει καὶ νὰ ἐργασθεῖ γιὰ τὴν κατασκευὴ ὅλων αὐτῶν πού παράγγειλε ὁ Κύριος, δηλαδὴ τῆ σκηνή...»⁴⁸.

- 14 Νὰ λοιπὸν πού καὶ ἡ ὕλη τιμᾶται, αὐτὴ πού σεῖς τὴν θεωρεῖτε ἄτιμη. Γιατί τί εἶναι φθηνότερο ἀπὸ τὸ μαλλὶ τῶν κατσικιῶν καὶ ἀπὸ τὰ χρώματα; Ἦ μήπως δὲν εἶναι χρώματα τὸ κόκκινο καὶ ἡ πορφύρα καὶ ὁ ὑάκινθος; Νὰ λοιπὸν πού καὶ τὰ ἔργα τῶν ἀνθρώπινων χεριῶν καὶ τὰ ὁμοιώματα τῶν χερουβὶμ καὶ ἡ ἴδια ἡ σκηνή ὀλόκληρη ἦταν εἰκόνα. «Πρόσεξε» λέει ὁ Θεὸς στὸν Μωϋσῆ, «νὰ τὰ κατασκευάσεις ὅλα σύμφωνα μὲ τὸ ὑπόδειγμα πού σοῦ ἐπίδειχθηκε στὸ ὄρος»⁴⁹. Καὶ ὅμως τὴ σκηνή τὴν προσκυνοῦσε τριγύρω ὅλος ὁ Ἰσραηλιτικὸς λαός. Καὶ τὰ χερουβὶμ τί εἶναι; Δὲν ἦταν μπροστὰ στὸ λαό; Καὶ ἡ κιβωτὸς καὶ ἡ λυχνία καὶ ἡ τράπεζα καὶ ἡ στάμνα ἢ χρυσὴ καὶ ἡ ράβδος, τὰ ὁποῖα ἐβλεπε καὶ προσκυνοῦσε ὁ λαός;

46. Ἐξ. 28,6-12.

47. Ἐξ. 28,27-31.

48. Ἐξ. 35,4-9.

49. Ἐξ. 25,40.

Οὐ προσκυνῶ τῇ ὕλῃ, προσκυνῶ δὲ τὸν τῆς ὕλης δημιουργόν, τὸν ὕλην δι' ἐμὲ γενόμενον καὶ ἐν ὕλῃ τὴν κατοίκησιν θέμενον καὶ δι' ὕλης τὴν σωτηρίαν μου ἐργασάμενον. «Ὁ γὰρ Λόγος σὰρξ ἐγένετο καὶ ἐσκήνωσεν ἐν ἡμῖν». Πᾶσι δὲ δῆλον, ὅτι ἡ σὰρξ ὕλη καὶ
 15 κτίσμα ἐστίν. Σέβω οὖν τὴν ὕλην καὶ δι' αἰδοῦς ἄγω καὶ προσκυνῶ, δι' ἧς ἡ σωτηρία μου γέγονε, σέβω δὲ οὐχ ὡς θεόν, ἀλλ' ὡς θείας ἐνεργείας καὶ χάριτος ἐμπλεων.

Ἦ οὐχ ὕλη τὸ τοῦ σταυροῦ ξύλον τὸ τρισόλβιον τε καὶ τρισμακάριστον; Ἦ οὐχ ὕλη τὸ ὄρος τὸ σεπτὸν καὶ ἅγιον, ὁ τοῦ κρα-
 20 νίου τόπος; Ἦ οὐχ ὕλη ἡ ζωηφόρος πέτρα, ὁ τάφος ὁ ἅγιος, ἡ πηγὴ τῆς ἡμῶν ἀναστάσεως; Ἦ οὐχ ὕλη τὸ μέλαν καὶ τὰ τῶν εὐαγγελίων δέρματα; Ἦ οὐχ ὕλη ἡ ζωοποιὸς τράπεζα ἡ τὸν ἄρτον ἡμῖν τῆς ζωῆς χορηγοῦσα; Ἦ οὐχ ὕλη ὁ χρυσός τε καὶ ὁ ἄργυρος, ἐξ ὧν σταυροὶ τε καὶ πίνακες ἅγιοι κατασκευάζονται καὶ ποτήρια;
 25 Ἦ οὐχ ὕλη πρὸ τούτων ἀπάντων τὸ τοῦ Κυρίου μου σῶμα καὶ αἷμα;

Ἦ πάντων τούτων ἄνελε τὸ σέβας καὶ τὴν προσκύνησιν, ἡ παραχώρει τῇ ἐκκλησιαστικῇ παραδόσει καὶ τὴν τῶν εἰκόνων προσκύνησιν Θεοῦ καὶ φίλων Θεοῦ ὀνόματι ἁγιαζομένων καὶ διὰ
 30 τοῦτο θείου Πνεύματος ἐπισκιαζομένων χάριτι. Εἰ διὰ τὸν νόμον τὰς εἰκόνας ἀπαγορεύεις, ὦρα σοὶ καὶ σαββατίζειν καὶ περιτέμνεσθαι – ταῦτα γὰρ ἀπαραχωρήτως ὁ νόμος κελεύει – καὶ πάντα τὸν νόμον τηρεῖν καὶ μὴ εορτάζειν τὸ πάσχα Κυρίου ἐξω Ἱερουσαλήμ – ἀλλὰ γινώτε, ὡς, ἐὰν τὸν νόμον τηρῆτε, Χριστὸς ὑμᾶς οὐδὲν ὠφε-
 35 λειῖ–, ὦρα σοὶ καὶ τὴν τοῦ ἀδελφοῦ γυναῖκα πρὸς γάμον ἄγεσθαι καὶ ἐγείρειν σπέρμα τῷ ἀδελφῷ καὶ μὴ ἄδειν τὴν ᾠδὴν Κυρίου ἐπὶ

Δὲν προσκυνῶ τὴν ὕλη, προσκυνῶ ὁμῶς τὸ δημιουργὸ τῆς ὕλης, πού γιὰ χάρη μου ἐγίνε ὕλη καὶ κατοίκησε μέσα στὴν ὕλη καὶ μέσω τῆς ὕλης πραγματοποίησε τὴ σωτηρία μου. Διότι «ὁ Λόγος ἐγίνε σάρκα καὶ κατασκηνώσε ἀνάμεσά μας»⁵⁰. Καὶ σὲ ὄλους εἶναι φανερὸ ὅτι ἡ σάρκα εἶναι ὕλη καὶ κτίσμα. Σέβομαι λοιπὸν τὴν ὕλη καὶ τὴν ὑπολήπτομαι καὶ τὴν προσκυνῶ, ἀφοῦ μέσω αὐτῆς πραγματοποιήθηκε ἡ σωτηρία μου, τὴ σέβομαι ὁμῶς ὄχι ὡς θεό, ἀλλὰ ὡς φορέα θείας ἐνέργειας καὶ χάριτος.

Μήπως ἀλήθεια δὲν εἶναι ὕλη τὸ ξύλο τοῦ σταυροῦ τὸ τόσο τρισευτυχισμένο καὶ τρισμακάριστο; Ἀλήθεια, δὲν εἶναι ὕλη τὸ ὄρος τὸ σεβαστὸ καὶ ἅγιο, ὁ τόπος τοῦ κρανίου; Μήπως δὲν εἶναι ὕλη ἡ ζωογόνος πέτρα, ὁ ἅγιος τάφος, ἡ πηγὴ τῆς ἀναστάσεώς μας; Μήπως δὲν εἶναι ὕλη τὸ μελάνι καὶ οἱ μεμβράνες τῶν Εὐαγγελίων; Μήπως δὲν εἶναι ὕλη ἡ ζωοποιὸς τράπεζα, πού μᾶς χορηγεῖ τὸν ἄρτο τῆς ζωῆς; Μήπως δὲν εἶναι ὕλη τὸ χρυσάφι καὶ τὸ ἀσήμι, ἀπὸ τὰ ὁποῖα κατασκευάζονται σταυροὶ καὶ ἅγιες εἰκόνες καὶ ποτήρια; Μήπως δὲν εἶναι ὕλη πρὶν ἀπὸ ὄλα αὐτὰ τὸ σῶμα καὶ τὸ αἷμα τοῦ Κυρίου μου;

Ἡ λοιπὸν κατάργησε τὸν σεβασμὸ καὶ τὴν προσκύνηση ὄλων αὐτῶν, ἢ ὑποχώρησε στὴν ἐκκλησιαστικὴ παράδοση καὶ στὴν προσκύνηση τῶν εἰκόνων τοῦ Θεοῦ καὶ τῶν φίλων του, πού ἀγιάζονται μὲ τὴ χάρη καὶ τὸ ὄνομά του. Ἐὰν ἐξαιτίας τοῦ νόμου ἀπαγορεύεις τὶς εἰκόνες, καιρὸς εἶναι νὰ τηρεῖς καὶ τὸ Σάββατο καὶ νὰ περιτέμνεσαι –γιατὶ αὐτὰ ὁ νόμος τὰ προστάζει ἀνυποχώρητα– καὶ νὰ τηρεῖς ὄλο τὸ νόμο καὶ νὰ μὴ γιορτάζεις τὸ Πάσχα τοῦ Κυρίου ἐξω ἀπὸ τὴν Ἱερουσαλὴμ –μάθε ὁμῶς ὅτι, ἐὰν τηρεῖται τὸ νόμο, ὁ Χριστὸς δὲν σᾶς ὠφελεῖ σὲ τίποτε⁵¹– καὶ εἶναι καιρὸς νὰ παντρεύεσαι καὶ τὴ γυναῖκα τοῦ ἀδελφοῦ σου, γιὰ νὰ κάνεις παιδιὰ γιὰ τὸν ἀδελφὸ σου⁵², καὶ νὰ μὴ ψάλλεις τὴν ὁδὴ τοῦ Κυρίου σὲ ξένη χώρα⁵³. Ἀλλὰ μακριὰ ὄλα

51. Γαλ. 5,2.

52. Δευτ. 25,5–7.

53. Ψαλμ. 136,4.

γῆς ἀλλοτρίας. Ἄλλ' ἄπαγε· «οἵτινες γὰρ ἐν νόμῳ δικαιοῦσθε, τῆς χάριτος ἐξεπέσατε».

15 Ἱστοροῦμεν Χριστὸν τὸν βασιλέα καὶ Κύριον οὐ γυμνοῦντες αὐτὸν τοῦ στρατεύματος· στρατὸς γὰρ τοῦ Κυρίου οἱ ἅγιοι. Γυμνώ-
σάτω ἑαυτὸν τοῦ οἰκείου στρατεύματος ὁ ἐπίγειος βασιλεὺς καὶ
τότε τὸν ἑαυτοῦ βασιλέα καὶ Κύριον. Ἀποθέσθω τὴν ἄλουργίδα καὶ
5 τὸ διάδημα, καὶ τότε τῶν κατὰ τοῦ τυράννου ἀριστευσάντων καὶ
βασιλευσάντων τῶν παθῶν τὸ σέβας περιαιρείτω. Εἰ γὰρ κληρο-
νόμοι Θεοῦ καὶ συγκληρονόμοι Χριστοῦ καὶ τῆς θείας δόξης καὶ
βασιλείας κοινωνοὶ ἔσονται, πῶς οὐχὶ καὶ τῆς ἐπὶ γῆς δόξης συμ-
μέτοχοι γένωνται οἱ φίλοι Χριστοῦ; «Οὐ λέγω ὑμᾶς δούλους»,
10 φησὶν ὁ Θεός, «ὕμεῖς φίλοι μου ἔστε». Τῆς οὖν δεδομένης αὐτοῖς
παρὰ τῆς Ἐκκλησίας τιμῆς στειρήσωμεν αὐτούς; Ὡ θρασείας χει-
ρός! Ὡ τολμηρᾶς γνώμης ἀνταιρουσίας Θεῶ καὶ τοῖς αὐτοῦ ἀντι-
πραττούσης προστάγμασιν! Οὐ προσκυνεῖς εἰκόني, μηδὲ τῷ Υἱῶ
τοῦ Θεοῦ προσκύνει, «ὅς ἐστιν εἰκὼν τοῦ ἀοράτου Θεοῦ» ζῶσα,
15 καὶ χαρακτῆρ ἀπαράλλακτος. Ὁ ναός, ὃν ὁ Σολομὼν ὤκοδόμησεν,
ἀλόγων αἱμασιν ἐνεκαινίσθη καὶ ἀλόγων εἰκόσιν ἐκαλλωπίσθη,
λεόντων καὶ βοῶν καὶ φοινίκων καὶ ροῖσκων.

Νῦν δὲ Χριστοῦ αἵματι ἡ Ἐκκλησία ἐγκαινίζεται καὶ τῶν
ἀγίων αὐτοῦ καὶ τῆ Χριστοῦ εἰκόني καὶ τῶν ἀγίων αὐτοῦ καλλωπί-
20 ζεται. Ἡ πάσης ὕλης προσκύνησιν ἀνελε, ἢ μὴ καινοτόμει «μηδὲ
μέταιρε ὄρια αἰῶνια, ἃ ἔθεντο οἱ πατέρες σου», οὐ τὰ πρὸ τῆς ἐν-
σάρκου παρουσίας Χριστοῦ τοῦ Θεοῦ ἡμῶν λέγω, ἀλλὰ τὰ μετὰ
τὴν ἐπιδημίαν αὐτοῦ. Περὶ γὰρ τῶν ἐν τῇ παλαιᾷ παραδόσεων

54. Γαλ. 5,4.

55. Ρωμ. 8,17.

αὐτά· «ὄσοι ζητᾶτε νὰ σωθεῖτε μὲ τὸν νόμο, ἔχετε ξεπέσει ἀπὸ τὴ χάρη»⁵⁴.

15 Ζωγραφίζουμε τὸ Χριστό, τὸν βασιλιὰ καὶ Κύριο, χωρὶς νὰ τὸν ἀπογυμνώνουμε ἀπὸ τὸ στράτευμά του· γιατί στρατὸς τοῦ Κυρίου εἶναι οἱ ἅγιοι. Ἄς ἀπογυμνώσει πρῶτα ὁ ἐπίγειος βασιλιάς τὸν ἑαυτοῦ ἀπὸ τὸ στράτευμά του, καὶ ὕστερα τὸν βασιλιά του καὶ Κύριο. Ἄς βγάλει τὴν ἀλουργίδα καὶ τὸ διάδημα, καὶ ἔπειτα νὰ καταργῆσει τὸ σεβασμὸ ἐκείνων οἱ ὅποιοι θριάμβευσαν ἐναντίον τοῦ τυράννου καὶ ἐγιναν κύριοι τῶν παθῶν. Γιατί, ἐφόσον εἶναι κληρονόμοι Θεοῦ καὶ συγκληρονόμοι⁵⁵ τοῦ Χριστοῦ καὶ ἐφόσον θὰ γίνουν μέτοχοι τῆς θείας δόξας καὶ βασιλείας, πῶς νὰ μὴ γίνουν μέτοχοι καὶ τῆς ἐπίγειας δόξας οἱ φίλοι τοῦ Χριστοῦ; «Δὲν σᾶς ὀνομάζω δούλους», λέει ὁ Θεός, «ἐσεῖς εἶστε φίλοι μου»⁵⁶. Θὰ τοὺς στερήσουμε λοιπὸν τὴν τιμὴν ποὺ τοὺς δίνει ἡ Ἐκκλησία; Πόσο θρασὺ χέρι! Τί προκλητικὴ ἰσχυρογνωμοσύνη, ποὺ ἀντιστέκεται στὸ Θεὸ καὶ ἀντενεργεῖ στὰ προστάγματά του! Δὲν προσκυνᾶς τὴν εἰκόνα, νὰ μὴ προσκυνεῖς τότε καὶ τὸν Υἱὸ τοῦ Θεοῦ, «ὁ ὅποιος εἶναι εἰκόνα τοῦ ἀόρατου Θεοῦ»⁵⁷, ζωντανὴ καὶ χαρακτήρας ἀπαράλλακτος. Ὁ ναὸς ποὺ ἔκτισε ὁ Σολομῶν ἐγκαινιάσθηκε μὲ αἷμα ἀλόγων ζώων καὶ διακοσμήθηκε μὲ εἰκόνες ἀλόγων ζώων, λιονταριῶν καὶ βοδιῶν καὶ φοινικόδενδρων καὶ καρπῶν ροδιᾶς.

Τώρα ὁμοῦς ἡ Ἐκκλησία ἐγκαινιάζεται μὲ τὸ αἷμα τοῦ Χριστοῦ καὶ τῶν ἁγίων του καὶ στολίζεται μὲ τὴν εἰκόνα τοῦ Χριστοῦ καὶ τῶν ἁγίων του. Ἡ κατάργησε τὴν προσκύνηση κάθε ὕλης, ἢ μὴ καινοτομεῖς «οὔτε νὰ μετακινεῖς ὄρια αἰώνια, ποὺ τοποθέτησαν οἱ πατέρες σου»⁵⁸, καὶ δὲν ἐννοῶ τὰ πρὶν ἀπὸ τὴν ἔνσαρκη παρουσία τοῦ Χριστοῦ καὶ Θεοῦ μας, ἀλλὰ τὰ μετὰ τὴν ἐνανθρώπησή του. Ἐξάλλου ὁ Θεός, καταδικάζοντας τις παραδόσεις τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης, λέει· «τοὺς ἔδωσα ἐντολές

56. Ἰω. 15,14-15.

57. Κολ. 1,15.

58. Παρμ. 22,28.

μεμφόμενος ὁ Θεός φησιν· «ἔδωκα αὐτοῖς προστάγματα οὐ καλὰ»
 25 κατὰ τὴν σκληροκαρδίαν αὐτῶν. Ὡστε «μετατεθείσης τῆς ἱερω-
 σύνης, ἐξ ἀνάγκης καὶ νόμου μετάθεσις γέγονεν».

16 Οὐ μόνον δὲ γράμμασι τὸν ἐκκλησιαστικὸν θεσμόν παρέδω-
 καν οἱ αὐτόπται καὶ ὑπηρέται τοῦ λόγου, ἀλλὰ καὶ ἀγράφοις τισὶ
 παραδόσεσι. Πόθεν γὰρ οἶδαμεν τὸν κρανίου τόπον τὸν ἅγιον; πό-
 5 θεν τὸ μνημα τῆς ζωῆς; Οὐ παῖς παρὰ πατρὸς ἀγράφως παραλα-
 βόντες; Τὸ μὲν ἐν τόπῳ κρανίου σταυρωθῆναι τὸν Κύριον γέγρα-
 5 πται καὶ ταφῆναι ἐν μνημείῳ, ὃ ἐλατόμησεν Ἰωσήφ ἐν τῇ πέτρα·
 ὅτι δὲ ταῦτά ἐστι τὰ νῦν προσκυνούμενα, ἐξ ἀγράφου παραδόσεως
 οἶδαμεν καὶ πλεῖστα τούτοις παρόμοια. Πόθεν τὸ τρίτον βαπτίζειν;
 10 τουτέστι διὰ τριῶν καταδύσεων; Πόθεν τὸ κατ' Ἀνατολᾶς εἵχε-
 σθαι; Πόθεν τὸ προσκυνεῖν σταυρόν; Οὐκ ἐκ τῆς ἀγράφου παρα-
 δόσεως; Διὸ καὶ ὁ θεῖος ἀπόστολος Παῦλός φησιν· «ἄρα οὖν, ἀδελ-
 φοί, στήκετε καὶ κρατεῖτε τὰς παραδόσεις, ἃς ἐδιδάχθητε εἴτε διὰ
 λόγου, εἴτε δι' ἐπιστολῆς ἡμῶν».

Πολλῶν τοιγαροῦν ἀγράφως τῇ Ἐκκλησίᾳ παραδεδομένων
 15 καὶ μέχρι τοῦ νῦν πεφυλαγμένων, τί περὶ τὰς εἰκόνας σμικρολογεῖ-
 τε; Μανιχαῖοι συνέγραψαν τὸ κατὰ Θωμᾶν εὐαγγέλιον· γράψατε
 καὶ ὑμεῖς τὸ κατὰ Λέοντα εὐαγγέλιον. Οὐ δέχομαι βασιλέα τυραννι-
 κῶς τὴν ἱερωσύνην ἀρπάζοντα. Οὐ βασιλεῖς ἔλαβον ἐξουσίαν δε-
 20 σμεῖν καὶ λύειν. Οἶδα Οὐάλεντα βασιλέα Χριστιανὸν ὀνομαζόμενον
 καὶ τὴν ὀρθόδοξον πίστιν διώξαντα, Ζήνωνά τε καὶ Ἀναστάσιον,
 Ἡράκλειον καὶ Κωνσταντῖνον τὸν ἐν Σικελίᾳ καὶ Βαρδανίσκην τὸν
 καὶ Φιλιππικόν. Οὐ πείθομαι βασιλικοῖς κανόσι διατάττεσθαι τὴν

59. Ἰεζ. 20,25.

60. Ἐβρ. 7,12.

61. Β' Θεσσ. 2,15.

ὄχι καλέσῃ»⁵⁹, ἀνάλογα πρὸς τὴ σκληροκαρδία τους. Ὡστε, «ἐφόσον μεταβιβάζεται ἡ ἱερωσύνη ἄλλοῦ, κατ' ἀνάγκη γίνεται καὶ ἀλλαγὴ τοῦ νόμου»⁶⁰.

16 Δὲν παρέδωσαν ὁμῶς μόνο γραπτῶς τοὺς ἐκκλησιαστικοὺς θεσμοὺς οἱ αὐτόπτες μάρτυρες καὶ λειτουργοὶ τοῦ θεοῦ λόγου, ἀλλὰ καὶ μὲ μερικὲς ἄγραφες παραδόσεις. Γιατὶ ἀπὸ ποῦ γνωρίζουμε τὸν ἅγιο τόπο τοῦ Κρανίου; Ἀπὸ ποῦ τὸν τάφο τῆς ζωῆς; Δὲν τὸν παρέλαβαν ἀγράφως τὰ παιδιά ἀπὸ τοὺς πατέρες; Βέβαια τὸ ὅτι ὁ Κύριος σταυρώθηκε στὸν τόπο τοῦ κρανίου εἶναι γραμμένο καὶ τὸ ὅτι τάφηκε σὲ μνήμα, ποὺ σκάλισε ὁ Ἰωσήφ στὸ βράχο· ὅτι ὁμῶς εἶναι αὐτὰ ποὺ προσκυνοῦμε τώρα, τὸ γνωρίζουμε ἀπὸ τὴν ἄγραφη παράδοση, καὶ πολλὰ ἄλλα παρόμοια μ' αὐτά. Ἀπὸ ποῦ γνωρίζουμε τὸ τριπλὸ βάπτισμα, δηλαδὴ μὲ τρεῖς καταδύσεις; Ἀπὸ ποῦ τὸ νὰ προσευχόμεστε στραμμένοι πρὸς τὴν Ἀνατολή; Ἀπὸ ποῦ τὴν προσκύνηση τοῦ σταυροῦ; Ὅχι ἀπὸ τὴν ἄγραφη παράδοση; Γι' αὐτὸ καὶ ὁ θεῖος ἀπόστολος Παῦλος λέει· «ἐπομένως, ἀδελφοί, σταθεῖτε ἀκλόνητοι καὶ κρατᾶτε τὶς παραδόσεις ποὺ διδαχθήκατε εἴτε μὲ τὸ λόγο εἴτε μὲ ἐπιστολὴ μας»⁶¹.

Ἀφοῦ λοιπὸν εἶναι πολλὰ αὐτὰ ποὺ παραδόθηκαν στὴν Ἐκκλησία ἀγράφως καὶ φυλάγονται μέχρι σήμερα, γιατί μικρολογεῖτε γιὰ τὶς εἰκόνες; Οἱ Μανιχαῖοι ἔγραψαν τὸ Κατὰ Θωμᾶν εὐαγγέλιο· γράψτε λοιπὸν καὶ σεῖς τὸ κατὰ Λέοντα εὐαγγέλιο⁶². Δὲν δέχομαι νὰ ἀρπάξει ὁ βασιλιάς τὴν ἱερωσύνη μὲ τὴ βία. Δὲν πῆραν οἱ βασιλεῖς τὴν ἐξουσία τοῦ νὰ συγχωροῦν ἢ νὰ μὴ συγχωροῦν τὶς ἁμαρτίες. Γνωρίζω τὸν βασιλιά Οὐάλεντα, ποὺ ὀνομαζόταν Χριστιανὸς καὶ καταδίωξε τὴ ὀρθόδοξη πίστη, καὶ τὸν Ζήνωνα καὶ τὸν Ἀναστάσιο, τὸν Ἡράκλειο καὶ τὸν Κωνσταντῖνο ποὺ ἦταν στὴ Σικελία καὶ τὸν Βαρδανίσκη, ποὺ ὀνομαζόταν καὶ Φιλιππικός. Δὲν δέχομαι νὰ διοικεῖται ἡ Ἐκ-

62. Ἀναφορὰ στὸν αὐτοκράτορα Λέοντα τὸν Γ', ὁ ὁποῖος πρῶτος κίνησε τὸν πόλεμο κατὰ τῶν ἱερῶν εἰκόνων, καὶ φανερὴ ἀντιμανιχαϊκὴ αἰχμη.

Ἐκκλησίαν, ἀλλὰ πατρικαῖς παραδόσεσιν ἐγγράφοις τε καὶ ἀγράφοις. Ὡσπερ γὰρ ἐν ὄλω τῷ κόσμῳ ἐγγράφως ἐκηρύχθη τὸ Εὐαγγέλιον, οὕτως ἐν ὄλω τῷ κόσμῳ ἀγράφως παρεδόθη τὸ εἰκονίζειν Χριστὸν τὸν σεσαρκωμένον Θεὸν καὶ τοὺς ἀγίους, ὥσπερ καὶ προσκυνεῖν τὸν σταυρὸν καὶ κατ' ἀνατολὰς ἐστῶτας προσεῦχέσθαι.

17 Ἄς μέντοι προσάγεις χρήσεις, οὐ τῶν παρ' ἡμῖν εἰκόνων βδελύσσονται τὴν προσκύνησιν, ἀλλὰ τῶν ταύτας θεοποιούντων Ἑλλήνων. Οὐ δεῖ τοίνυν διὰ τὴν τῶν Ἑλλήνων ἄτοπον χρῆσιν καὶ τὴν τῆς Ἐκκλησίας εὐσεβῶς γινομένην ἀνααιρεῖν. Ἐφορκίζουσιν ἔπαοιδοί τε καὶ γόητες, ἐφορκίζει τοὺς κατηχουμένους ἡ Ἐκκλησία, ἀλλ' ἐκεῖνοι μὲν ἐπικαλούμενοι δαίμονες, αὕτη δὲ Θεὸν κατὰ δαιμόνων. Ἔθνον δαίμοσιν Ἑλληγες, ἀλλὰ καὶ Θεῷ ὁ Ἰσραὴλ καὶ αἵματα καὶ κνίσσας προσέφερον· θύει καὶ ἡ Ἐκκλησία Θεῷ θυσίαν ἀναίμακτον. Δαίμοσι τὰς εἰκόνας ἀντίθουν Ἑλληγες, ἀλλὰ καὶ ὁ Ἰσραὴλ ἐθεοποίησε τὰς εἰκόνας· ἔλεγον γάρ· «οὗτοι οἱ θεοὶ σου, Ἰσραὴλ, οἱ ἀναγαγόντες σε ἐκ τῆς Αἰγύπτου». Ἡμεῖς δὲ ἀληθεῖ Θεῷ σαρκωθέντι καὶ Θεοῦ δούλοις καὶ φίλοις δαιμόνων ἀπελαύνουσι στίφη εἰκόνας ἀνατιθέαμεν.

18 Ἐἰ δὲ λέγεις τὸν μακάριον Ἐπιφάνιον τρανῶς τὰς παρ' ἡμῖν ἀπαγορεῦσαι εἰκόνας, γνῶθι, ὡς ἐπίπλαστος ὁ λόγος ἄλλου τινὸς τῷ τοῦ θείου Ἐπιφανίου χρησαμένου ὀνόματι, οἷα πολλὰ συμβαίνει γίνεσθαι. Οὐ γὰρ τοῖς συμπατράσιν ὁ πατὴρ μάχεται· ἐνὸς γὰρ ἀγίου Πνεύματος μέτοχοι πάντες γεγόνασι· καὶ μάρτυς ἡ αὐτοῦ ἐκ-

63. Δεῖγμα τῆς σθεναρῆς στάσεως τῶν πατέρων σὲ θέματα πίστεως.

64. Ἐξ. 32,4.

65. Ὁ ἱερὸς συγγραφέας ἀναφέρει πάντοτε μαζί τοὺς χαρακτηρισμοὺς «δούλος καὶ φίλος» τοῦ Θεοῦ, γιὰ νὰ δείξει ὅτι εἶναι συνώνυμος καὶ ὅτι ἡ λέξις

κλησία μὲ κανόνες βασιλικούς⁶³, ἀλλὰ μὲ πατερικὲς παραδόσεις, γραπτὲς καὶ ἄγραφες. Ὅπως ἄλλωστε κηρύχθηκε τὸ Εὐαγγέλιο σ' ὄλο τὸν κόσμον ἐγγράφως, ἔτσι παραδόθηκε καὶ σ' ὄλο τὸν κόσμον ἀγράφως τὸ νὰ εἰκονίζουμε τὸ Χριστό, τὸν σαρκωμένο Θεό, καὶ τοὺς ἁγίους, ὅπως καὶ τὸ νὰ προσκυνῶμε τὸ σταυρὸ καὶ νὰ προσευχοῦμαστε στραμμένοι πρὸς ἀνατολὰς.

- 17 Οἱ ρήσεις λοιπὸν τῆς Γραφῆς καὶ τῶν πατέρων, ποὺ ἀναφέρεις, δὲν καταδικάζουν τὴν προσκύνηση τῶν δικῶν μας εἰκόνων, ἀλλὰ τῶν εἰδωλολατρῶν, ποὺ τὶς θεοποιοῦν. Δὲν πρέπει λοιπὸν, ἐξαιτίας τῆς καταχρήσεως τῶν ἐθνικῶν, νὰ καταργήσουμε καὶ τὴν προσκύνηση ποὺ γίνεται μὲ εὐσέβεια στὴν Ἐκκλησία. Ἐξορκίζουν οἱ μάγοι καὶ οἱ γόητες, ἐξορκίζει καὶ ἡ Ἐκκλησία τοὺς κατηχουμένους, ἀλλὰ ἐκεῖνοι ἐπικαλοῦνται δαίμονες, ἐνῶ αὐτὴ τὸ Θεὸ ἐναντίον τῶν δαιμόνων· οἱ εἰδωλολάτρες θυσιάσαν στους δαίμονες, ἀλλὰ καὶ στὸ Θεὸ ὁ Ἰσραηλιτικὸς λαός, καὶ πρόσφεραν αἵματα καὶ κνίσσες· προσφέρει καὶ ἡ Ἐκκλησία θυσία στὸ Θεό, ἀλλὰ θυσία ἀναίμακτη. Οἱ εἰδωλολάτρες ἀφιέρωναν τὶς εἰκόνες στους δαίμονες, ἀλλὰ καὶ οἱ Ἰσραηλίτες θεοποίησαν τὶς εἰκόνες· γιατί ἔλεγον· «αὐτοὶ εἶναι οἱ θεοὶ σου, Ἰσραήλ, ποὺ σὲ ἐβγαλαν ἀπὸ τὴν Αἴγυπτο»⁶⁴. Ἐμεῖς ὁμως ἀφιερώνουμε τὶς εἰκόνες στὸν ἀληθινὸ Θεὸ ποὺ σαρκώθηκε, καὶ στους δούλους καὶ φίλους τοῦ Θεοῦ⁶⁵, ποὺ ἀπομακρύνουν τὰ στίφη τῶν δαιμόνων.

- 18 Ἐὰν ὁμως ἰσχυρίζεσαι ὅτι ὁ μακάριος Ἐπιφάνιος ἀπαγόρευσε κατηγορηματικὰ τὶς εἰκόνες μας, μάθε ὅτι ὁ λόγος τοῦ εἶναι νόθος, γιατί κάποιος ἄλλος χρησιμοποίησε τὸ ὄνομα τοῦ θεοῦ Ἐπιφανίου, πρᾶγμα ποὺ πολλὰ φορὲς συμβαίνει. Γιατὶ δὲν μάχεται τοὺς ἄλλους πατέρες ὁ πατέρας αὐτός, ἀφοῦ ἐνὸς ἁγίου Πνεύματος μέτοχοι εἶναι ὅλοι τους· καὶ μάρτυρας γι' αὐτὸ

δοῦλος στὴν πατερικὴ γλῶσσα σημαίνει τὸ κτίσμα, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὸν κτίστη καὶ δημιουργὸ Θεό.

Ἐκκλησίαν, ἀλλὰ πατρικαῖς παραδόσεσιν ἐγγράφοις τε καὶ ἀγράφοις. Ὡσπερ γὰρ ἐν ὄλω τῷ κόσμῳ ἐγγράφως ἐκηρύχθη τὸ Εὐαγγέλιον, οὕτως ἐν ὄλω τῷ κόσμῳ ἀγράφως παρεδόθη τὸ εἰκονίζειν Χριστὸν τὸν σεσαρκωμένον Θεὸν καὶ τοὺς ἁγίους, ὡσπερ καὶ προσκυνεῖν τὸν σταυρὸν καὶ κατ' ἀνατολὰς ἐστῶτας προσεῦχέσθαι.

17 Ἄς μέντοι προσάγεις χρήσεις, οὐ τῶν παρ' ἡμῖν εἰκόνων βδελύσσονται τὴν προσκύνησιν, ἀλλὰ τῶν ταύτας θεοποιούντων Ἑλλήνων. Οὐ δεῖ τοίνυν διὰ τὴν τῶν Ἑλλήνων ἄτοπον χρῆσιν καὶ τὴν τῆς Ἐκκλησίας εὐσεβῶς γινομένην ἀνααιρεῖν. Ἐφορκίζουσιν ἐπαοιδοί τε καὶ γόητες, ἐφορκίζει τοὺς κατηγουμένους ἢ Ἐκκλησία, ἀλλ' ἐκεῖνοι μὲν ἐπικαλούμενοι δαίμονες, αὕτη δὲ Θεὸν κατὰ δαιμόνων. Ἔθνον δαίμοσιν Ἑλληνες, ἀλλὰ καὶ Θεῷ ὁ Ἰσραὴλ καὶ αἱματα καὶ κνίσσας προσέφερον· θύει καὶ ἡ Ἐκκλησία Θεῷ θυσίαν ἀνάμακτον. Δαίμοσι τὰς εἰκόνας ἀνετίθουν Ἑλληνες, ἀλλὰ καὶ ὁ Ἰσραὴλ ἐθεοποίησε τὰς εἰκόνας· ἔλεγον γὰρ· «οὗτοι οἱ θεοὶ σου, Ἰσραὴλ, οἱ ἀναγαγόντες σε ἐκ τῆς Αἰγύπτου». Ἡμεῖς δὲ ἀληθεῖ Θεῷ σαρκωθέντι καὶ Θεοῦ δούλοις καὶ φίλοις δαιμόνων ἀπελαύνουσι στίφη εἰκόνας ἀνατιθέαμεν.

18 Εἰ δὲ λέγεις τὸν μακάριον Ἐπιφάνιον τρανῶς τὰς παρ' ἡμῖν ἀπαγορεῦσαι εἰκόνας, γνῶθι, ὡς ἐπίπλαστος ὁ λόγος ἄλλου τινὸς τῷ τοῦ θείου Ἐπιφανίου χρησαμένου ὀνόματι, οἷα πολλὰ συμβαίνει γίνεσθαι. Οὐ γὰρ τοῖς συμπατράσιν ὁ πατὴρ μάχεται· ἐνὸς γὰρ ἁγίου Πνεύματος μέτοχοι πάντες γεγόνασι· καὶ μάρτυς ἡ αὐτοῦ ἐκ-

63. Δεῖγμα τῆς σθεναρῆς στάσεως τῶν πατέρων σὲ θέματα πίστεως.

64. Ἐξ. 32,4.

65. Ὁ ἱερὸς συγγραφέας ἀναφέρει πάντοτε μαζί τοὺς χαρακτηρισμοὺς «δούλος καὶ φίλος» τοῦ Θεοῦ, γιὰ νὰ δείξει ὅτι εἶναι συνώνυμος καὶ ὅτι ἡ λέξις

κλησία μὲ κανόνες βασιλικούς⁶³, ἀλλὰ μὲ πατερικὲς παραδόσεις, γραπτὲς καὶ ἀγραφες. Ὅπως ἄλλωστε κηρύχθηκε τὸ Εὐαγγέλιο σ' ὄλο τὸν κόσμον ἐγγράφως, ἔτσι παραδόθηκε καὶ σ' ὄλο τὸν κόσμον ἀγράφως τὸ νὰ εἰκονίζουμε τὸ Χριστό, τὸν σαρκωμένο Θεό, καὶ τοὺς ἁγίους, ὅπως καὶ τὸ νὰ προσκυνῶμε τὸ σταυρὸ καὶ νὰ προσευχόμαστε στραμμένοι πρὸς ἀνατολάς.

- 17 Οἱ ρήσεις λοιπὸν τῆς Γραφῆς καὶ τῶν πατέρων, ποὺ ἀναφέρει, δὲν καταδικάζουν τὴν προσκύνηση τῶν δικῶν μας εἰκόνων, ἀλλὰ τῶν εἰδωλολατρῶν, ποὺ τὶς θεοποιοῦν. Δὲν πρέπει λοιπὸν, ἐξαιτίας τῆς καταχρήσεως τῶν ἐθνικῶν, νὰ καταργήσουμε καὶ τὴν προσκύνηση ποὺ γίνεται μὲ εὐσέβεια στὴν Ἐκκλησία. Ἐξορκίζουν οἱ μάγοι καὶ οἱ γόητες, ἐξορκίζει καὶ ἡ Ἐκκλησία τοὺς κατηχουμένους, ἀλλὰ ἐκεῖνοι ἐπικαλοῦνται δαίμονες, ἐνῶ αὐτὴ τὸ Θεὸ ἐναντίον τῶν δαιμόνων· οἱ εἰδωλολάτρες θυσίαζαν στους δαίμονες, ἀλλὰ καὶ στὸ Θεὸ ὁ Ἰσραηλιτικὸς λαός, καὶ πρόσφεραν αἵματα καὶ κνίσσες· προσφέρει καὶ ἡ Ἐκκλησία θυσία στὸ Θεό, ἀλλὰ θυσία ἀναίμακτη. Οἱ εἰδωλολάτρες ἀφιέρωναν τὶς εἰκόνες στοὺς δαίμονες, ἀλλὰ καὶ οἱ Ἰσραηλίτες θεοποίησαν τὶς εἰκόνες· γιατί ἔλεγαν «αὐτοὶ εἶναι οἱ θεοὶ σου, Ἰσραήλ, ποὺ σὲ ἐβγαλαν ἀπὸ τὴν Αἴγυπτο»⁶⁴. Ἐμεῖς ὁμῶς ἀφιερώνουμε τὶς εἰκόνες στὸν ἀληθινὸ Θεὸ ποὺ σαρκώθηκε, καὶ στοὺς δούλους καὶ φίλους τοῦ Θεοῦ⁶⁵, ποὺ ἀπομακρύνουν τὰ στίφη τῶν δαιμόνων.

- 18 Ἐὰν ὁμῶς ἰσχυρίζεσαι ὅτι ὁ μακάριος Ἐπιφάνιος ἀπαγόρευσε κατηγορηματικὰ τὶς εἰκόνες μας, μάθε ὅτι ὁ λόγος τοῦ εἶναι νόθος, γιατί κάποιος ἄλλος χρησιμοποίησε τὸ ὄνομα τοῦ θεοῦ Ἐπιφανίου, πρᾶγμα ποὺ πολλὰς φορὲς συμβαίνει. Γιατὶ δὲν μάχεται τοὺς ἄλλους πατέρες ὁ πατέρας αὐτός, ἀφοῦ ἐνὸς ἁγίου Πνεύματος μέτοχοι εἶναι ὅλοι τους· καὶ μάρτυρας γι' αὐτὸ

δοῦλος στὴν πατερικὴ γλῶσσα σημαίνει τὸ κτίσμα, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὸν κτίστη καὶ δημιουργὸ Θεό.

κλησία εικόσι καλλωπιζομένη, ἕως οὗ ὁ ἄγριος καὶ ἀνήμερος Λέων ἔβρυξε καὶ τὴν Χριστοῦ διατάραξε ποιμνὴν ποτίσαι τὸν λαὸν τοῦ Θεοῦ ἐπιχειρήσας ἀνατροπὴν θολεράν.

19 Εἰ σταυρὸν καὶ λόγχην καὶ κάλαμον καὶ σπόγγον, δι' ὧν οἱ θεοκτόνοι Ἰουδαῖοι τὸν Κύριόν μου ἐνύβρισαν καὶ ἀπέκτειναν, ὡς αἴτια σωτηρίας προσκυνῶ καὶ σέβω, τὰς ἐπὶ δόξῃ καὶ μνήμῃ τῶν τοῦ Χριστοῦ παθημάτων ἀγαθῶ σκοπῶ ὑπὸ τῶν πιστῶν κατασκευαζομένας εἰκόνας οὐ προσκυνήσω; Εἰ σταυροῦ εἰκόνα ἐξ οἰασοῦν ὕλης κατασκευασθεῖσαν προσκυνῶ, τοῦ σταυρωθέντος καὶ τὸν σταυρὸν σωτήριον δείξαντος τὴν εἰκόνα οὐ προσκυνήσω; Ὅτι δὲ οὐ τῇ ὕλῃ προσκυνῶ, δῆλον καταλυθέντος γὰρ τοῦ ἐκτυπώματος τοῦ σταυροῦ, εἰ τύχοι, ἐκ ξύλου κατεσκευασμένου, πυρὶ τὸ ζύλον παραδίδωμι, ὁμοίως καὶ τῶν εἰκόνων.

20 Ὅτι δὲ οὐ νέον τὸ τῶν εἰκόνων ἐφεύρημα καὶ ἡ τούτων προσκύνησις, ἀλλ' ἀρχαία τῆς Ἐκκλησίας παράδοσις, δέχου τῶν γραφικῶν καὶ πατρικῶν χρήσεων τὸν ἔσμον. Ὁ Κύριος ἐν τῷ κατὰ Ματθαῖον ἱερῶ εὐαγγελίῳ τάδε φησὶ τοὺς ἑαυτοῦ μαθητὰς μακαρίζων καὶ σὺν αὐτοῖς πάντας τοὺς τῷ κανόνι αὐτῶν στοιχοῦντας καὶ τοῖς ἰχνεσιν αὐτῶν ἐπακολουθοῦντας: «ὕμῶν δὲ μακάριοι οἱ ὀφθαλμοί, ὅτι βλέπουσι, καὶ τὰ ὦτα ὑμῶν, ὅτι ἀκούουσιν. Ἀμὴν γὰρ λέγω ὑμῖν, ὅτι πολλοὶ προφητῆται καὶ δίκαιοι ἐπεθύμησαν ἰδεῖν, ἃ βλέπετε, καὶ οὐκ εἶδον, καὶ ἀκοῦσαι, ἃ ἀκούετε, καὶ οὐκ ἤκουσαν».

Ἐπιποθοῦμεν οὖν καὶ ἡμεῖς ἰδεῖν, ὡς ἰδεῖν δυνατόν· «βλέπομεν γὰρ ὡς ἐν ἐσόπτρῳ καὶ ἐν ἀνίγματι» καὶ ἐν τῇ εἰκόνι καὶ μακαριζόμεθα. Αὐτὸς ὁ Θεὸς πρῶτος ἐποίησεν εἰκόνα καὶ ἔδειξεν εἰ-

εἶναι ἡ Ἐκκλησία του, ἡ ὁποία ἦταν στολισμένη μὲ εἰκόνες, μέχρις οὗτος ὁ ἄγριος καὶ ἀνήμερος Λέων βρυχήθηκε καὶ ἀνατάραξε τὸ ποῖμνιο τοῦ Χριστοῦ, ἐπιχειρώντας νὰ ποτίσει τὸ λαὸ τοῦ Θεοῦ μὲ θολωμένες ἀνατρεπτικὲς ἀντιλήψεις.

19 Ἐάν προσκυνῶ καὶ σέβομαι ὡς μέσα σωτηρίας τὸν σταυρὸ καὶ τὴ λόγχη καὶ τὸ καλάμι καὶ τὸν σπόγγο, μὲ τὰ ὁποῖα οἱ θεοκτόνοι Ἰουδαῖοι ἐξύβρισαν τὸν Κύριό μου καὶ τὸν σκότωσαν, δὲν θὰ προσκυνήσω τίς εἰκόνες ποὺ κατασκευάζουν οἱ πιστοὶ γιὰ τὴ δόξα καὶ ἀνάμνηση τῶν παθημάτων τοῦ Χριστοῦ μὲ σκοπὸ ἀγαθό; Ἐάν προσκυνῶ τὴν εἰκόνα τοῦ σταυροῦ, ποὺ κατασκευάσθηκε ἀπὸ ὁποιαδήποτε ὕλη, δὲ θὰ προσκυνήσω τὴν εἰκόνα τοῦ Ἐσταυρωμένου, ποὺ ἀνέδειξε τὸν σταυρὸ σὲ μέσο σωτηρίας; Ὅτι δὲν προσκυνῶ τὴν ὕλη, εἶναι φανερό· γιατί, ἂν τύχει νὰ χαλάσει τὸ σχῆμα τοῦ σταυροῦ καὶ εἶναι κατασκευασμένος ἀπὸ ξύλο, ρίχνω τὸ ξύλο στὴ φωτιά, ὅπως καὶ τὸ ξύλο τῶν εἰκόνων.

20 Ὅτι ὅμως δὲν εἶναι καινούργια ἡ ἐπινόηση τῶν εἰκόνων καὶ ἡ προσκύνησή τους, ἀλλὰ ἀρχαία παράδοση τῆς Ἐκκλησίας, τὸ καταλαβαίνεις ἀπὸ τὸ πλῆθος τῶν ἀγιογραφικῶν καὶ πατερικῶν ἀναφορῶν. Ὁ Κύριος στὸ κατὰ Ματθαῖον ἱερὸ Εὐαγγέλιο λέει τὰ ἐξῆς μακαρίζοντας τοὺς μαθητὲς του καὶ μαζί μ' αὐτοὺς ὄλους ὄσους εὐθυγραμμίζονται μὲ τὸν τρόπο τῆς ζωῆς τους καὶ ἀκολουθοῦν τὰ ἴχνη τους· «εἶναι μακάρια τὰ μάτια σας, γιατί βλέπουν, καὶ τὰ αὐτιά σας, γιατί ἀκούουν. Γιατί σὰς βεβαιώνω, ὅτι πολλοὶ προφῆτες καὶ δίκαιοι ἐπιθύμησαν νὰ δοῦν αὐτὰ ποὺ βλέπετε καὶ δὲν τὰ εἶδαν, καὶ νὰ ἀκούσουν αὐτὰ ποὺ ἀκοῦτε καὶ δὲν τὰ ἀκουσαν»⁶⁶.

Καὶ ἐμεῖς ὅμως λαχταροῦμε νὰ δοῦμε, ὅσο εἶναι δυνατό νὰ δοῦμε· «γιατί βλέπουμε σὰν σὲ καθρέφτη καὶ κατὰ τρόπο αἰνιγματικό»⁶⁷, καὶ στὴν εἰκόνα καὶ μακαριζόμαστε. Ὁ ἴδιος ὁ

67. Α΄ Κορ. 13,12.

- κόνας· τὸν μὲν γὰρ ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα Θεοῦ ἐποίησε. Καὶ
 15 Ἀβραάμ δὲ καὶ Μωσῆς καὶ Ἡσαΐας καὶ πάντες οἱ προφῆτες εἰκό-
 νας εἶδον Θεοῦ καὶ οὐκ αὐτὴν τὴν οὐσίαν τοῦ Θεοῦ. Ἡ βάτος εἰ-
 κὼν ἦν τῆς Θεομητόρος, καὶ μέλλοντι τῷ Μωσῆ ταύτη προσίεναι
 εἶπεν ὁ Θεός· «ὑπόλωσαι τὸ ὑπόδημα τῶν ποδῶν σου· ἡ γὰρ γῆ, ἐν
 ἧ ἔστηκας, γῆ ἁγία ἐστίν».
- 20 Εἰ οὖν ἡ γῆ, ἐν ἧ εἰκὼν τῆς Θεοτόκου ὤφθη τῷ Μωσῆ, γῆ
 ἁγία ἐστί, πόσω μᾶλλον αὐτὴ ἡ εἰκὼν; Οὐ μόνον γὰρ ἁγία, ἀλλὰ,
 τολμῶ λέγειν, καὶ ἁγίων ἁγία. Ὁ Κύριος ἐρωτήσασι τοῖς Φαρι-
 σαιοῖς, «τί οὖν Μωσῆς ἐνετείλατο δοῦναι βιβλίον ἀποστασίου καὶ
 ἀπολῦσαι τὴν γυναῖκα;», ἀπεκρίνατο· «ὅτι Μωσῆς πρὸς τὴν
 25 σκληροκαρδίαν ὑμῶν ἐπέτρεψεν ὑμῖν ἀπολῦσαι τὰς γυναῖκας
 ὑμῶν, ἀπ' ἀρχῆς δὲ οὐ γέγονεν οὕτως». Καγὼ λέγω ὑμῖν, ὅτι
 Μωσῆς πρὸς τὴν σκληροκαρδίαν τῶν υἱῶν Ἰσραὴλ εἰδὼς αὐτῶν
 τὸ πρὸς εἰδωλολατρίαν εὐόλισθον ἐπέτρεψεν αὐτοῖς μὴ ποιεῖν εἰ-
 κόνας. Νυνὶ δὲ οὐχ οὕτως ἐστίν· ἐστήκαμεν γὰρ βεβαίως ἐν τῇ
 30 πέτρᾳ τῆς πίστεως τὸ φῶς τῆς θεογνωσίας πλουτήσαντες.
- 21 Ἀκούσατε, τί φησιν ὁ Κύριος· «μωροὶ καὶ τυφλοί, ὁ ὁμόςας ἐν
 τῷ ναῷ ὁμνύει ἐν αὐτῷ καὶ ἐν τῷ κατοικήσαντι ἐν αὐτῷ, καὶ ὁ
 ὁμόςας ἐν τῷ οὐρανῷ ὁμνύει ἐν τῷ θρόνῳ τοῦ Θεοῦ καὶ ἐν τῷ κα-
 θημένῳ ἐπάνω αὐτοῦ». Καὶ ὁ ὁμνύων ἐν τῇ εἰκόνι ὁμνύει ἐν τῇ εἰ-
 κόνι καὶ ἐν τῷ εἰκονιζομένῳ ὑπ' αὐτῆς.
- 22 Ὅτι μὲν οὖν ἡ σκηνὴ καὶ τὸ καταπέτασμα καὶ ἡ κιβωτὸς καὶ

68. Γεν. 1,27.

69. Γεν. 18,2.

70. Ἐξ. 3,2-3.

71. Ἠσ. 6,1.

Θεὸς ἔκανε πρῶτος εἰκόνα καὶ ἔδειξε εἰκόνες· γιατί τὸν ἄνθρωπο τὸν δημιούργησε κατ' εἰκόνα Θεοῦ⁶⁸, ἐνῶ ὁ Ἀβραάμ⁶⁹ καὶ ὁ Μωϋσῆς⁷⁰ καὶ ὁ Ἡσαΐας⁷¹ καὶ ὄλοι οἱ προφῆτες εἶδαν εἰκόνες τοῦ Θεοῦ, καὶ ὄχι τὴν ἴδια τὴν οὐσία τοῦ Θεοῦ. Ἡ βάτος ἦταν εἰκόνα τῆς μητέρας τοῦ Θεοῦ καὶ ὅταν ἐπρόκειτο νὰ τὴν πλησιάσει ὁ Μωυσῆς τοῦ εἶπε ὁ Θεός· «βγάλε τὰ ὑποδήματά σου· γιατί ἡ γῆ στὴν ὁποία στέκεσαι εἶναι ἅγια»⁷².

Ἄν λοιπὸν ἡ γῆ, στὴν ὁποία φανερώθηκε ἡ εἰκόνα τῆς Θεοτόκου στὸ Μωϋσῆ, εἶναι γῆ ἅγια, πόσο πιὸ πολὺ εἶναι ἡ ἴδια ἡ εἰκόνα; Ὅχι μόνο εἶναι ἅγια, ἀλλὰ τολμῶ νὰ πῶ, καὶ ἅγια ἁγίων. Ὅταν ὁ Κύριος ρωτήθηκε ἀπὸ τοὺς Φαρισαίους, «γιατί λοιπὸν ὁ Μωϋσῆς ἔδωσε ἐντολὴ νὰ δίνουν βεβαίωση διαζυγίου καὶ νὰ διώχνουν τὶς γυναῖκες τους», ἀποκρίθηκε· «ὅτι ὁ Μωϋσῆς ἐξαιτίας τῆς σκληροκαρδίας σας ἐπέτρεψε νὰ διώχνετε τὶς γυναῖκες σας, ἐνῶ ἀπὸ τὴν ἀρχὴ δὲν γινόταν αὐτό»⁷³. Καὶ ἐγὼ σᾶς λέω ὅτι ὁ Μωυσῆς ἐξαιτίας τῆς σκληροκαρδίας τοῦ Ἰσραηλιτικοῦ λαοῦ, γνωρίζοντας τὴν εὐκολὴ τάση τους πρὸς τὴν εἰδωλολατρία, τοὺς ἀπαγόρευσε νὰ κατασκευάζουν εἰκόνες. Τώρα ὁμως τὰ πράγματα δὲν ἔχουν ἔτσι· γιατί στεκόμαστε ἀκλόνητοι πάνω στὸ βράχο τῆς πίστεως, πλουτισμένοι μὲ τὸ φῶς τῆς θεογνωσίας.

21 Ἄκουστε τί λέει ὁ Κύριος· «μωροὶ καὶ τυφλοὶ, ὅποιος ὀρκίζεται στὸ ναό, ὀρκίζεται σ' αὐτὸν καὶ σ' ἐκεῖνον ποὺ κατοικῆσε μέσα σ' αὐτόν, καὶ ὅποιος ὀρκίζεται στὸν οὐρανό, ὀρκίζεται στὸ θρόνο τοῦ Θεοῦ καὶ σ' ἐκεῖνον ποὺ κάθεται πάνω σ' αὐτόν»⁷⁴. Καὶ ὅποιος ὀρκίζεται στὴν εἰκόνα, ὀρκίζεται στὴν εἰκόνα καὶ στὸν εἰκονιζόμενο ἀπὸ αὐτήν.

22 Ὅτι λοιπὸν ἡ σκηνὴ καὶ τὸ παραπέτασμα καὶ ἡ κιβωτὸς

72. Ἐξ. 3,5.

73. Ματθ. 19,7-8.

74. Ματθ. 23,21-22.

ἡ τράπεζα καὶ πάντα τὰ ἐν τῇ σκηνῇ εἰκόνες ἦσαν καὶ τύποι καὶ
 ἔργα χειρῶν ἀνθρώπων, ἅτινα προσεκυνεῖτο ὑπὸ παντὸς Ἰσραὴλ,
 ἔτι δὲ καὶ τὰ χερουβὶμ τὰ γλυπτὰ Θεοῦ προστάγματι κατεσκευα-
 5 σμένα, ἱκανῶς ἀποδέδεικται. Φησὶ γὰρ ὁ Θεὸς τῷ Μωσῆ· «δρα,
 ποιήσεις πάντα κατὰ τὸν τύπον τὸν δειχθέντα σοι ἐν τῷ ὄρει».
 Ἐκούε καὶ τοῦ ἀποστόλου Παύλου μαρτυροῦντος, ὅτι χειροποίητα
 καὶ εἰκόνας προσεκύνει Ἰσραὴλ τοῦ Θεοῦ τοῦτο προστάξαντος· «εἰ
 μὲν γὰρ ἦν», φησὶν, «ἐπὶ γῆς, οὐδ' ἂν ἦν ἱερεὺς ὄντων ἱερέων τῶν
 10 προσφερόντων κατὰ τὸν νόμον τὰ δῶρα· οἵτινες ὑποδείγματι καὶ
 σκιᾷ λατρεύουσι τῶν ἐπουρανίων, καθὼς κεχρημάτισται Μωσῆς
 μέλλων ἐπιτελεῖν τὴν σκηνήν. Ὅρα γάρ, φησὶ, ποιήσεις πάντα
 κατὰ τὸν τύπον τὸν δειχθέντα σοι ἐν τῷ ὄρει· νυνὶ δὲ διαφορωτέ-
 ρας τετύχηκε λειτουργίας, ὅσῳ κρείττονος ἐστὶ διαθήκης μεσίτης,
 15 ἥτις ἐπὶ κρείττοσιν ἐπαγγελίας νενομοθέτηται. Εἰ γὰρ ἡ πρώτη
 ἐκείνη ἦν ἄμεμπτος, οὐκ ἂν δευτέρας ἐζητεῖτο τόπος· μεμφόμενος
 γὰρ αὐτοῖς λέγει· Ἴδου ἡμέραι ἔρχονται, λέγει Κύριος, καὶ συντελέ-
 σω ἐπὶ τὸν οἶκον Ἰσραὴλ καὶ ἐπὶ τὸν οἶκον Ἰούδα διαθήκην και-
 νήν· οὐ κατὰ τὴν διαθήκην, ἣν διεθέμην τοῖς πατράσιν αὐτῶν ἐν
 20 ἡμέρᾳ ἐπιλαβομένου μου τῆς χειρὸς αὐτῶν ἐξαγαγεῖν αὐτοὺς ἐκ γῆς
 Αἰγύπτου», καὶ μετ' ὀλίγα «ἐν τῷ λέγειν 'καινήν' πεπαλαίωκε τὴν
 πρώτην· τὸ δὲ παλαιούμενον καὶ γηράσκον ἐγγὺς ἀφανισμοῦ.

Εἶχε μὲν οὖν ἡ πρώτη σκηνὴ δικαιώματα λατρείας τό τε ἅγιον
 κοσμικόν· σκηνὴ γὰρ κατεσκευάσθη ἡ πρώτη, ἐν ἧ ἦ τε λυχνία καὶ
 25 ἡ τράπεζα καὶ ἡ πρόθεσις τῶν ἄρτων, ἥτις λέγεται Ἁγία· μετὰ δὲ
 τὸ δεύτερον καταπέτασμα σκηνὴ ἡ λεγομένη Ἁγία ἁγίων, χρυσοῦν

καὶ ἡ τράπεζα καὶ ὄλα ὅσα ὑπῆρχαν στὴ σκηνὴ ἦταν εἰκόνες καὶ τύποι καὶ ἔργα ἀνθρώπων χειρῶν, ποὺ προσκυνοῦνταν ἀπὸ ὄλο τὸν ἰσραηλιτικὸ λαὸ, ἀκόμα καὶ τὰ χερουβὶμ τὰ γλυπτά, ποὺ ἦταν κατασκευασμένα μὲ ἐντολὴ τοῦ Θεοῦ, ἔχει ἀποδειχθεῖ ἱκανοποιητικά. Γιατὶ λέει ὁ Θεὸς στὸ Μωϋσῆ· «πρόσεχε, νὰ τὰ κατασκευάσεις ὄλα σύμφωνα μὲ τὸ ὑπόδειγμα ποὺ σοῦ ἐπιδείχθηκε στὸ ὄρος». Ἐκουσε καὶ τὸν ἀπόστολο Παῦλο, ποὺ βεβαιώνει ὅτι ὁ Ἰσραὴλ προσκυνοῦσε πράγματα χειροποίητα καὶ εἰκόνες μὲ προσταγὴ τοῦ Θεοῦ· γιατί λέει· «ἀν ἦταν στὴ γῆ, δὲ θὰ ἦταν βέβαια ἱερέας, ἀφοῦ ὑπάρχουν ἱερεῖς ποὺ προσφέρουν τὰ δῶρα σύμφωνα μὲ τὸν νόμο, οἱ ὁποῖοι προσφέρουν τὴ λατρεία ὡς ἀντίτυπο καὶ σκιά τῶν ἐπουρανίων, σύμφωνα μὲ τὴν ἐντολὴ ποὺ πῆρε ὁ Μωϋσῆς, προκειμένου νὰ κατασκευάσει τὴ σκηνή. Γιατὶ τοῦ λέει, «πρόσεχε νὰ τὰ κατασκευάσεις ὄλα σύμφωνα μὲ τὸ ὑπόδειγμα ποὺ σοῦ ἐπιδείχθηκε στὸ ὄρος»· τώρα ὁμως ἔχει τύχει διαφορετικῆς ὑπηρεσίας, τόσο σπουδαίας, ὅσο σπουδαιότερη εἶναι ἡ διαθήκη, τῆς ὁποίας εἶναι μεσολαβητῆς καὶ ἡ ὁποία θεμελιώθηκε πάνω σὲ ἀνώτερες ὑποσχέσεις. Γιατὶ, ἐὰν ἡ πρώτη ἐκείνη διαθήκη ἦταν ἄμεμπτη, δὲ θὰ ἀναζητοῦνταν χῶρος γιὰ δευτέρη· ἔτσι, κατηγορώντας τους λέει· Νά, ἔρχονται ἡμέρες, λέει ὁ Κύριος, καὶ θὰ συνάψω μὲ τὸ λαὸ τοῦ Ἰσραὴλ καὶ μὲ τὸ λαὸ τοῦ Ἰούδα νέα διαθήκη· ὄχι ἴδια μὲ τὴ διαθήκη ποὺ ἔκανα μὲ τοὺς πατέρες τους, τότε ποὺ τοὺς πῆρα ἀπὸ τὸ χέρι καὶ τοὺς ἔβγαλα ἔξω ἀπὸ τὴ γῆ τῆς Αἰγύπτου»⁷⁵. Καὶ ὕστερα ἀπὸ λίγα· «μὲ τὸ νὰ πεῖ ‘καινούργια’, σημαίνει πὼς θεωρεῖ παλιὰ τὴν πρώτη, καὶ ὅ,τι παλιώνει καὶ γερνάει βρίσκεται κοντὰ στὸν ἀφανισμό.

Εἶχε λοιπὸν ἡ πρώτη σκηνὴ διατάξεις λατρείας καὶ τὸ ἐπίγειο θυσιαστήριον· γιατί κατασκευάσθηκε τὸ πρῶτο μέρος· τῆς σκηνῆς, ὅπου ὑπῆρχαν ἡ λυχνία καὶ ἡ τράπεζα καὶ ἡ πρόθεσις τῶν ἄρτων, τὸ ὁποῖο λέγεται Ἑἱγια· μετὰ ἀπὸ τὸ δεῦτερο παραπέτασμα ἦταν τὸ μέρος τῆς σκηνῆς ποὺ λεγόταν Ἑἱγια ἁγίων,

75. Ἐβρ. 8,4-9.

ἔχουσα θυμιατήριον καὶ τὴν κιβωτὸν τῆς διαθήκης περικεκαλυμμένην πάντοθεν χρυσίῳ, ἐν ᾗ στάμνος χρυσοῦ ἔχουσα τὸ μάννα καὶ ἡ ράβδος Ἀαρὼν ἢ βλαστήσασα καὶ οἱ πλάκες τῆς Διαθήκης ὑπε-
 30 ράνω δὲ αὐτῆς χερουβιμ δόξης κατασκιάζοντα τὸ ἰλαστήριον». Καὶ πάλιν «οὐ γὰρ εἰς χειροποίητα ἅγια εἰσῆλθεν ὁ Χριστός, ἀντίτυπα τῶν ἀληθινῶν, ἀλλ' εἰς αὐτὸν τὸν οὐρανόν». Καὶ μεθ' ἑτερα· «σκιὰν γὰρ ἔχων ὁ νόμος τῶν μελλόντων ἀγαθῶν, οὐκ αὐτὴν τὴν εἰκόνα τῶν πραγμάτων».

23 Ὅρα, ὅτι καὶ ὁ νόμος καὶ πάντα τὰ κατ' αὐτὸν πᾶσά τε ἢ καθ' ἡμᾶς λατρεία χειροποίητά εἰσιν ἅγια δι' ὕλης προσάγοντα ἡμᾶς τῷ ἀύλῳ Θεῷ, καὶ ὁ μὲν νόμος καὶ πάντα τὰ κατὰ τὸν νόμον σκιαγραφία τις ἦν τῆς μελλούσης εἰκόνας, τουτέστι τῆς καθ' ἡμᾶς λατρείας,
 5 ἢ δὲ καθ' ἡμᾶς λατρεία εἰκῶν τῶν μελλόντων ἀγαθῶν, αὐτὰ δὲ τὰ πράγματα ἢ ἄνω Ἱερουσαλήμ ἢ ἄυλος καὶ ἀχειροποίητος, καθὼς φησιν ὁ αὐτὸς θεῖος ἀπόστολος· «οὐ γὰρ ἔχομεν ὧδε μένουσαν πόλιν, ἀλλὰ τὴν μέλλουσαν ἐπιζητοῦμεν», ἥτις ἐστὶν ἡ ἄνω Ἱερουσαλήμ, «ἧς τεχνίτης καὶ δημιουργὸς ὁ Θεός». Πάντα γὰρ τὰ τε κατὰ
 10 τὸν νόμον καὶ τὰ κατὰ τὴν ἡμετέραν λατρείαν ἐκείνης χάριν ἐγένοντο. Αὐτῷ ἢ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων.

24 Τοῦ ἁγίου Διονυσίου τοῦ Ἀρεοπαγίτου ἐκ τῆς πρὸς Τίτον ἐπιστολῆς.

Χρὴ τοιγαροῦν καὶ ἡμᾶς ἀντὶ τῆς δημώδους περὶ αὐτῶν ὑπολήψεως εἶσω τῶν ἱερῶν συμβόλων ἱεροπραπῶς διαλαβεῖν καὶ
 5 μηδὲ ἀτιμάζειν αὐτὰ τῶν θείων ὄντα χαρακτήρων ἔκγονα καὶ ἀποτωπώματα καὶ εἰκόνας ἐμφανεῖς τῶν ἀπορρήτων καὶ ὑπερφυῶν θεαμάτων.

76. Ἐβρ. 8,13–9,5. 77. Ἐβρ. 9,24.

78. Ἐβρ. 10,1.

79. Ἐβρ. 13,14.

80. Ἐβρ. 11,10.

πού εἶχε χρυσὸ θυμιατήριον, καὶ τὴν κιβωτὸ τῆς διαθήκης, καλυμμένη ἀπὸ πανοῦ μὲ χρυσάφι, μέσα στὴν ὁποία ὑπῆρχε ἡ χρυσὴ στάμνα τοῦ μάννα, ἡ ράβδος τοῦ Ἄαρων ποὺ βλάστησε, καὶ οἱ πλάκες τῆς Διαθήκης, καὶ πάνω ἀπὸ αὐτὴν ὑπῆρχαν χειροβίμ τῆς δόξας ποὺ σκέπαζαν τὸ ἱλαστήριον»⁷⁶. Καὶ πάλι: «ὁ Χριστὸς δὲν μπῆκε σὲ χειροποίητα ἅγια, ἀντίγραφα τῶν ἀληθινῶν, ἀλλὰ στὸν ἴδιο τὸν οὐρανὸν»⁷⁷. Καὶ ὕστερα ἀπὸ λίγα: «ὁ νόμος βέβαια εἶναι σκιά τῶν μελλοντικῶν ἀγαθῶν καὶ ὄχι ἡ ἴδια ἡ εἰκόνα τῶν πραγμάτων»⁷⁸.

- 23 Πρόσεχε, ὅτι καὶ ὁ νόμος καὶ ὅλα τὰ σχετικὰ μὲ αὐτὸν καὶ ὅλη ἡ δική μας λατρεία εἶναι χειροποίητα ἅγια, ποὺ μέσω τῆς ὕλης μᾶς ὀδηγοῦν στὸν αὐλο Θεοῦ· καὶ ὁ νόμος βέβαια καὶ ὅλα τὰ σχετικὰ μὲ τὸ νόμο ἦταν κάποια σκιαγραφία τῆς μελλοντικῆς εἰκόνας, δηλαδή τῆς δικῆς μας λατρείας, ἐνῶ ἡ δική μας λατρεία εἶναι εἰκόνα τῶν μελλοντικῶν ἀγαθῶν, αὐτὰ τὰ ἴδια τὰ πράγματα, ἢ ἄνω Ἱερουσαλήμ, ἢ αὐλὴ καὶ ἀχειροποίητη, ὅπως λέγει ὁ ἴδιος ὁ θεῖος ἀπόστολος: «δὲν ἔχουμε βέβαια ἐδῶ μόνιμη πόλη, ἀλλὰ ἐπιζητοῦμε τὴ μελλοντικὴ»⁷⁹, ποὺ εἶναι ἡ ἄνω Ἱερουσαλήμ, «τῆς ὁποίας ἀρχιτέκτονας καὶ δημιουργὸς εἶναι ὁ Θεός»⁸⁰. Γιατὶ τόσο ὅλα τὰ σχετικὰ μὲ τὸ νόμο, ὅσο καὶ τὰ σχετικὰ μὲ τὴ δική μας λατρεία, ἔγιναν γιὰ χάρη ἐκείνης τῆς μελλοντικῆς πόλης. Σ' αὐτὸν ἀνήκει ἡ δόξα στοὺς αἰῶνες τῶν αἰῶνων.

- 24 Τοῦ ἁγίου Διονυσίου τοῦ Ἀρεοπαγίτη ἀπὸ τὴν ἐπιστολὴ τοῦ Πρὸς Τίτον⁸¹.

Πρέπει λοιπὸν καὶ ἐμεῖς, ἀντὶ νὰ ἔχουμε τὴν ἀπλοϊκὴ γι' αὐτὰ τὰ πράγματα ἀντίληψη, νὰ διεισδύσουμε ἱεροπρεπῶς στὸ βαθύτερο νόημα τῶν ἱερῶν συμβόλων καὶ νὰ μὴ ἀτιμάζουμε αὐτὰ ποὺ εἶναι καρποὶ καὶ ἀποτυπώσεις καὶ φανερῆς εἰκόνες τῶν ἀγνώστων καὶ ὑπερφυσικῶν θεαμάτων.

81. Migne, P. G. 94,1312A· «Μαρτυρίαι παλαιῶν καὶ δοκίμων ἁγίων πατέρων περὶ εἰκόνων».

25 Σχόλιον. Ἴδε, ὡς ἔφη, ' μὴ ἀτιμάζειν τὰς τῶν τιμίων εἰκόνας'.

26 Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τοῦ Περί θείων ὀνομάτων.

Ταύτης καὶ ἡμεῖς μεμυήμεθα· νῦν μὲν ἀναλόγως ἡμῖν διὰ τῶν ἱερῶν παραπετασμάτων τῆς τῶν λογίων καὶ ἱεραρχικῶν παραδόσεων φιλανθρωπίας αἰσθητοῖς τὰ νοητὰ καὶ τοῖς οὖσι τὰ ὑπερούσια περικαλυπτούσης καὶ μορφᾶς καὶ τύπους τοῖς ἀμορφώτοις τε καὶ ἀτυπώτοις περιτιθείσης καὶ τὴν ὑπερφυᾶ καὶ ἀσχημάτιστον ἀπλότητα τῇ ποικιλίᾳ τῶν μεριστῶν συμβόλων πληθουούσης τε καὶ διαπλαττούσης.

27 Σχόλιον. Εἰ φιλανθρωπίας ἐστὶ τὸ τοῖς ἀτυπώτοις καὶ ἀμορφώτοις καὶ τοῖς ἀπλοῖς καὶ ἀσχηματίστοις μορφᾶς καὶ τύπους προτιθέναι πρὸς τὴν ἡμετέραν ἀναλογίαν, πῶς τὰ μορφαῖς καὶ σχήμασιν ὀραθέντα μὴ ἀναλόγως ἡμῖν εἰκονίσομεν πρὸς μνήμην καὶ τὴν ἐκ τῆς μνήμης πρὸς ζῆλον κίνησιν;

28 Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τοῦ Περί ἐκκλησιαστικῆς ἱεραρχίας.

'Ἄλλ' αἱ μὲν ὑπὲρ ἡμᾶς οὐσίαι καὶ τάξεις, ὧν ἤδη μνήμην ἱερὰν ἐποίησάμην, ἀσώματοί τε εἰσι, καὶ νοητὴ καὶ ὑπερκόσμιός ἐστιν ἢ κατ' αὐτὰς ἱεραρχία. Τὴν καθ' ἡμᾶς δὲ ὀρῶμεν ἀναλόγως ἡμῖν αὐτοῖς τῇ τῶν αἰσθητῶν συμβόλων ποικιλίᾳ πληθυνομένην, ὑφ' ὧν ἱεραρχικῶς ἐπὶ τὴν ἐνοειδῆ θέωσιν ἐν συμμετρίᾳ τῇ καθ' ἡμᾶς ἀναγόμεθα Θεόν τε καὶ θείαν ἀρετὴν, αἱ μὲν ὡς νόες νοοῦσιν κατὰ τὸ αὐταῖς θεμιτόν, ἡμεῖς δὲ αἰσθηταῖς εἰκόσιν ἐπὶ τὰς θείας, ὡς δυνατόν, ἀναγόμεθα θεωρίας.

29 Σχόλιον. Εἰ τοίνυν ἀναλόγως ἡμῖν αὐτοῖς αἰσθηταῖς εἰκόσιν

25 Σχόλιο. Κοίταξε ότι είπε, 'Νὰ μὴ ἀτιμάζουμε τὶς εἰκόνες τῶν ἁγίων'.

26 Τοῦ ἰδίου ἀπὸ τὸ σύγγραμμά του Περί θείων ὀνομάτων.

Σ' αὐτὴν εἴμαστε καὶ ἡμεῖς μνημένοι· τώρα δηλαδή, ἀνάλογα μὲ τὴ δύναμή μας, κατανοοῦμε τὰ θεῖα πράγματα μέσα ἀπὸ τὰ ἱερὰ παραπετάσματα τῆς φιλανθρωπίας τῶν Γραφικῶν καὶ πατερικῶν παραδόσεων, ἡ ὁποῖα καλύπτει τὰ νοητὰ μὲ τὰ αἰσθητὰ καὶ τὰ ὑπερούσια μὲ αὐτὰ ποὺ ὑπάρχουν, καὶ δίνει μορφές καὶ τύπους σ' αὐτὰ ποὺ εἶναι χωρὶς μορφή καὶ τύπο, καὶ μὲ τὴν ποικιλία τῶν ἐπὶ μέρους συμβόλων πληθύνει καὶ διαπλάθει τὴν ὑπερφυσικὴ καὶ ἀσχημάτιστη ἀπλότητα.

27 Σχόλιο. Ἐὰν εἶναι πράξη φιλανθρωπίας τὸ νὰ δίνει κανεὶς μορφές καὶ τύπους σ' αὐτὰ ποὺ εἶναι ἀτύπωτα καὶ ἀμορφοποίητα καὶ στὰ ἀπλᾶ καὶ ἀσχημάτιστα, ἀνάλογα πρὸς τὶς δικές μας προσλαμβάνουσες παραστάσεις, πῶς νὰ μὴ εἰκονίσουμε, ἀνάλογα πρὸς τὴ δική μας ἀντιληπτικὴ ἰκανότητα, αὐτὰ ποὺ ἔγιναν ὀρατὰ μὲ μορφές καὶ σχήματα, γιὰ νὰ διατηροῦμε τὴ μνήμη τους καὶ ἀπὸ τὴ μνήμη νὰ παρακινούμαστε πρὸς μίμηση;

28 Τοῦ ἰδίου ἀπὸ τὸ σύγγραμμά του Περί ἐκκλησιαστικῆς ἱεραρχίας.

'Ἀλλὰ οἱ οὐσίες καὶ οἱ τάξεις ποὺ βρίσκονται πάνω ἀπὸ μᾶς, ποὺ τὶς μνημόνευσα ἤδη μὲ τρόπο ἱερό, εἶναι ἀσώματες καὶ ἢ μεταξὺ τους ἱεράρχηση εἶναι νοητὴ καὶ ὑπερκόσμια. Τὴ δική μας ὁμως ἱεραρχία τὴ βλέπουμε, ἀνάλογα μὲ τὴ δυνατότητά μας, νὰ πληθύνεται μὲ τὴν ποικιλία τῶν αἰσθητῶν συμβόλων, μὲ τὰ ὁποῖα ἱεραρχικῶς ὀδηγοῦμαστε στὴν ἐνιαία θέωση, στὸ Θεὸ δηλαδή καὶ στὴ θεία ἀρετὴ, συμμετρικὰ πρὸς τὰ δικά μας. Οἱ νοερὲς βέβαια τάξεις κατανοοῦν ὅσο ἐπιτρέπεται σ' αὐτές, ἐνῶ ἡμεῖς μὲ αἰσθητὲς εἰκόνες ὀδηγοῦμαστε στὶς θεῖες θεωρίες, ὅσο εἶναι δυνατό.

29 Σχόλιο. Ἐφ' ὅσον λοιπὸν ἀνάλογα μὲ τὴ δυνατότητά μας

ἐπὶ τὴν θεϊαν καὶ ἄυλον ἀναγόμεθα θεωρίαν καὶ φιλανθρώπως ἡ
θεία πρόνοια τοῖς ἀσχηματίστοις καὶ ἀτυπώτοις τύπους καὶ σχήμα-
τα τῆς ἡμῶν ἔνεκεν χειραγωγίας περατίθησι, τί ἀπρεπὲς τὸν
5 σχήματι καὶ μορφῇ ὑποκύψαντα καὶ φύσει ὀραθέντα ὡς ἀνθρωπον
φιλανθρώπως δι' ἡμᾶς εἰκονίζειν ἀναλόγως ἡμῖν αὐτοῖς;

30 Τοῦ ἀγίου Βασιλείου ἐκ τοῦ εἰς τὸν μακάριον Βαρλαάμ τὸν
μάρτυρα λόγου, οὗ ἡ ἀρχή· Πρότερον μὲν τῶν ἀγίων οἱ θάνατοι.

Ἀνάστητέ μοι νῦν, ὧ λαμπροὶ τῶν ἀθλητικῶν κατορθωμά-
των ζωγράφοι, τὴν τοῦ στρατηγοῦ κολοβωθεῖσαν εἰκόνα ταῖς ὑμε-
5 τέραις μεγαλύνετε τέχναις· ἀμαυρότερον παρ' ἐμοῦ τὸν στεφανίτην
γραφέντα, τοῖς τῆς ὑμετέρας σοφίας περιλάμψατε χρώμασιν. Ἀπέλ-
θω τῇ τῶν ἀριστευμάτων τοῦ μάρτυρος παρ' ὑμῶν νενικημένος
γραφῆ· χαίρω τὴν τοιαύτην τῆς ὑμετέρας ἰσχύος σήμερον ἠττώμε-
νος νίκη· Ἴδω τῆς χειρὸς πρὸς τὸ πῦρ ἀκριβέστερον παρ' ὑμῶν
10 γραφομένην τὴν πάλην· Ἴδω φαιδρότερον ἐπὶ τῆς ὑμετέρας τὸν πα-
λαιστὴν γεγραμμένον εἰκόνας. Κλαυσάτωσαν δαίμονες καὶ νῦν ταῖς
τοῦ μάρτυρος ἐν ὑμῖν ἀριστεΐαις πληττόμενοι. Φλεγόμενη πάλιν αὐ-
τοῖς ἡ χεὶρ καὶ νικῶσα δεικνύσθω. Ἐγγραφέσθω τῷ πίνακι καὶ ὁ
τῶν παλαισμάτων ἀγωνοθέτης Χριστός, ὧ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶ-
20 νας.

31 Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τῶν πρὸς Ἀμφιλόχιον τριάκοντα κεφαλαίων
περὶ τοῦ ἀγίου Πνεύματος ἀπὸ κεφαλαίου ιζ'.

Ὅτι βασιλεὺς λέγεται καὶ ἡ τοῦ βασιλέως εἰκὼν, καὶ οὐ δύο-
βασιλεῖς· οὔτε γὰρ τὸ κράτος σχίζεται οὔτε ἡ δόξα διαμερίζεται.
5 Ὡς γὰρ ἡ κρατοῦσα ἡμῶν ἀρχὴ καὶ ἐξουσία μία, οὕτω καὶ ἡ
παρ' ἡμῶν δοξολογία μία καὶ οὐ πολλαί, διότι ἡ τῆς εἰκόνας τιμὴ

ὀδηγούμεστε μὲ αἰσθητὲς εἰκόνες στὴ θεϊκὴ καὶ ἄυλη θεωρία καὶ θεῖα πρόνοια ἀπὸ φιλανθρωπία γιὰ τὴ δική μας χειραγωγία, περιβάλλει μὲ τύπους καὶ σχήματα τὰ ἀσχημάτιστα καὶ ἀτύπωτα, γιατί εἶναι ἀπρεπὲς νὰ εἰκονίζουμε, ἀνάλογα μὲ τὴ δική μας φύση, ἐκεῖνον ποὺ καταδέχτηκε νὰ πάρει καὶ σχῆμα καὶ μορφή καὶ ἀπὸ φιλανθρωπία γιὰ μᾶς νὰ γίνει ὁρατὸς ὡς ἄνθρωπος μὲ τρόπο φυσικό;

- 30 Τοῦ ἁγίου Βασιλείου ἀπὸ τὸ λόγο του Στὸν μακάριο Βαρλαάμ τὸν μάρτυρα, τοῦ ὁποῖου λόγου ἡ ἀρχὴ εἶναι· Προηγουμένως βέβαια οἱ θάνατοι τῶν ἁγίων.

Σηκωθείτε τώρα, ἐξαίρετοί μου ζωγράφοι τῶν ἀθλητικῶν κατορθωμάτων καὶ μὲ τίς τέχνες σας δώστε μεγαλοπρέπεια στὴν παραμορφωμένη εἰκόνα τοῦ στρατηγοῦ· ἐπειδὴ περιέγραψα ἀμυδρὰ τὸν στεφανωμένο μὲ τὴ νίκη, δώστε του ἐσεῖς τὴ λάμψη ποὺ τοῦ πρέπει μὲ τὰ χρώματα τῆς σοφίας σας. Θὰ ἀποχωρήσω ἐγὼ ἡττημένος ἀπὸ τὴ δική σας παράσταση τῶν κατορθωμάτων τοῦ μάρτυρα. Χαίρομαι ποὺ σήμερα ἡττῶμαι ἀπὸ μιὰ τέτοια νίκη τῆς δικῆς σας δύναμης. Βλέπω ζωγραφισμένη μὲ περισσότερη ἀκρίβεια ἀπὸ σᾶς τὴν πάλη τοῦ χεριοῦ μὲ τὴ φωτιά. Βλέπω πῶς φωτεινὰ τὸν παλαιστὴ ζωγραφισμένο στὴ δική σας εἰκόνα. Ἐὰς κλάψουν οἱ δαίμονες καὶ τώρα ποὺ χάρη σὲ σᾶς πλῆττονται ἀπὸ τὰ ἀριστεῖα τοῦ μάρτυρα. Ἐὰς ἐπιδειχθεῖ καὶ πάλι σ' αὐτοὺς τὸ χέρι ποὺ καίεται καὶ νικᾷ. Ἐὰς ζωγραφισθεῖ στὴν εἰκόνα καὶ ὁ ἀγωνοθέτης τῆς πάλης Χριστός, στὸν ὁποῖο ἀνήκει ἡ δόξα αἰώνια.

- 31 Τοῦ ἰδίου ἀπὸ τὰ τριάντα κεφάλαια πρὸς Ἀμφιλόχιον Περὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἀπὸ τὸ κεφάλαιο 17.

Ἐπειδὴ καὶ ἡ εἰκόνα τοῦ βασιλιᾶ λέγεται βασιλιάς, δὲν ὑπάρχουν δυὸ βασιλεῖς· γιατί οὔτε τὸ κράτος διαιρεῖται, οὔτε ἡ δόξα μοιράζεται. Ὅπως λοιπὸν ἡ ἀρχὴ καὶ ἡ ἐξουσία ποὺ μᾶς κυβερνᾷ εἶναι μία, ἔτσι καὶ σ' ἐμᾶς ἡ δοξολογία εἶναι μία καὶ ὄχι πολλές, γιατί ἡ τιμὴ τῆς εἰκόνας μεταβαίνει στὸ πρωτότυπο.

ἐπὶ τὸ πρωτότυπον διαβαίνει. Ὁ οὖν ἐστὶν ἐνταῦθα μιμητικῶς ἢ εἰκῶν, τοῦτο ἐκεῖ φυσικῶς ὁ Υἱός. Καὶ ὡσπερ ἐπὶ τῶν τεχνητῶν κατὰ τὴν μορφήν ἢ ὁμοίωσις, οὕτω καὶ ἐπὶ τῆς θείας καὶ ἀσυνθέτου
10 σεως ἐν τῇ κοινωνίᾳ τῆς θεότητός ἐστιν ἡ ἔνωσις.

32 Σχόλιον. Εἰ ἡ εἰκὼν τοῦ βασιλέως βασιλεὺς καὶ ἡ εἰκὼν τοῦ Χριστοῦ Χριστὸς καὶ ἡ εἰκὼν τοῦ ἀγίου ἅγιος, καὶ οὔτε τὸ κράτος σχίζεται οὔτε ἡ δόξα διαμερίζεται, ἀλλ' ἡ δόξα τῆς εἰκόνης τοῦ εἰκονιζομένου γίνεται. Δεδοίκασι τοὺς ἀγίους οἱ δαίμονες καὶ τὴν
5 σκιὰν αὐτῶν δραπετεύουσι· σκιὰ δὲ καὶ ἡ εἰκὼν, καὶ ταύτην ποιῶ ὡς δαιμόνων ἐλάτειραν. Εἰ δὲ χρῆναι λέγοις νοερῶς μόνον Θεῶ συνάπτεσθαι, ἄνελε πάντα τὰ σωματικά, τὰ φῶτα, τὸ εὐῶδες θυμίαμα, αὐτὴν τὴν διὰ φωνῆς προσευχὴν, αὐτὰ τὰ ἐξ ὕλης τελούμενα
10 θεῖα μυστήρια, τὸν ἄρτον, τὸν οἶνον, τὸ τῆς χρίσεως ἔλαιον, τοῦ σταυροῦ τὸ ἐκτύπωμα. Ταῦτα γὰρ πάντα ὕλη· ὁ σταυρός, ὁ σπόγγος καὶ κάλαμος, ἢ τὴν ζωηφόρον πλευρὰν νύξασα λόγχη. Ἡ τούτων ἀπάντων ἄνελε τὸ σέβας, ὅπερ ἀδύνατον, ἢ μὴ ἀπαναίνου μηδὲ τὴν τῶν εἰκόνων τιμὴν.

Χάρις δίδεται θεῖα ταῖς ὕλαις διὰ τῆς τῶν εἰκονιζομένων προσ-
15 ηγορίας. Ὡσπερ λιτὸν ἢ κογχύλη καθ' ἑαυτὴν καὶ ἡ μέταξα καὶ τὸ ἐξ ἀμφοῖν ἐξυφασμένον ἱμάτιον καὶ καθ' ἑαυτὸ οὐδεμίαν ἔχει τιμὴν, ἂν δὲ βασιλεὺς τοῦτο περιθήται, ἐκ τῆς προσούσης τῷ ἡμφιεσμένῳ τιμῆς τῷ ἀμφιάσματι μεταδίδεται, οὕτως αἱ ὕλαι αὐταὶ μὲν καθ' ἑαυτὰς ἀπροσκύνητοι, ἂν δὲ χάριτος εἶη πλήρης ὁ εἰκονιζόμενος,
20 μέτοχοι χάριτος γίνονται κατ' ἀναλογίαν τῆς πίστεως. Εἶδον οἱ ἀπόστολοι τὸν Κύριον σωματικοῖς ὀφθαλμοῖς καὶ τοὺς ἀποστόλους ἕτεροι καὶ τοὺς μάρτυρας ἕτεροι. Ποθῶ κάγω τούτους ὁρᾶν ψυχῆ τε καὶ σώματι καὶ ἔχειν ἀλεξίκακον φάρμακον, ἐπεὶ διπλοῦς ἔκτισμαι, καὶ ὁρῶν προσκυνῶ τὸ ὀρώμενον οὐχ ὡς θεόν, ἀλλ' ὡς τι-
25 μίων εἰκόνισμα τίμιον.

Αυτό λοιπόν πού ἐδῶ εἶναι ἡ εἰκόνα κατ' ἀπομίμηση, ἐκεῖ εἶναι φυσικῶς ὁ Υἱός. Καί ὅπως στὰ τεχνητὰ πράγματα ἡ ὁμοίωση ἀναφέρεται στή μορφή, ἔτσι καί στή θεία καί ἀσύνθετη φύση ἡ ἔνωση ὑπάρχει στήν κοινωνία τῆς θεότητος.

32 Σχόλιο. Ἐάν ἡ εἰκόνα τοῦ βασιλιᾶ εἶναι ὁ βασιλιάς, καί ἡ εἰκόνα τοῦ Χριστοῦ εἶναι ὁ Χριστός καί ἡ εἰκόνα τοῦ ἁγίου εἶναι ὁ ἅγιος, καί οὔτε τό κράτος διαιρεῖται οὔτε ἡ δόξα μοιράζεται, τότε καί ἡ δόξα τῆς εἰκόνας γίνεται δόξα τοῦ εἰκονιζομένου. Οἱ δαίμονες φοβοῦνται τοὺς ἁγίους καί φεύγουν ἀπό τὴ σκιά τοῦς· σκιά ὅμως εἶναι καί ἡ εἰκόνα· καί τὴν κατασκευάζω ὡς διῶκτρια τῶν δαιμόνων. Ἐάν ὅμως ἰσχυρίζεσαι ὅτι πρέπει μόνο νοερά νὰ ἐνώνεσαι μὲ τὸ Θεό, κατάργησε ὅλα τὰ ὑλικά, τὰ φῶτα, τὸ εὐωδιαστό θυμίαμα, τὴν ἴδια τὴν προσευχὴ πού γίνεται μὲ τὴ φωνή, τὰ ἴδια τὰ θεῖα μυστήρια πού τελοῦνται μὲ ὑλικά στοιχεῖα, τὸν ἄρτο, τὸν οἶνο, τὸ λάδι τοῦ χρίσματος, τὸ σχῆμα τοῦ σταυροῦ. Γιατί ὅλα αὐτὰ εἶναι ὑλη· ὁ σταυρός, τὸ σφουγγάρι καί τὸ καλάμι, ἡ λόγχη πού τρύπησε τὴ ζωηφόρο πλευρά. Ἐάν κατάργησε τό σεβασμὸ ὅλων αὐτῶν, πρᾶγμα ἀδύνατο, ἢ μὴν ἀρνεῖσαι οὔτε τὴν τιμὴ τῶν εἰκόνων.

Δίνεται θεία χάρη στὰ ὑλικά στοιχεῖα μὲ τὴν προσαγόρευση τῶν εἰκονιζομένων. Ὅπως εἶναι φτωχὸ τό κογγύλι⁸² καθεαυτὸ καί τό μετᾶξι καί τό ἱμάτιο πού ὑφαίνεται καί ἀπὸ τὰ δύο, καί δὲν ἔχει καμμιά ἀξία καθεαυτὸ, ἂν ὅμως τὸ φορέσει ὁ βασιλιάς, ἀπὸ τὴν ἀξία πού ὑπάρχει σ' αὐτόν πού τό φοράει δίνεται καί στό ἔνδυμα, ἔτσι καί τὰ ὑλικά στοιχεῖα, αὐτὰ καθεαυτὰ βέβαια εἶναι ἀπροσκύνητα, ὅταν ὅμως ὁ εἰκονιζόμενος εἶναι γεμάτος χάρη, μετέχουν κι αὐτὰ στή χάρη ἀνάλογα μὲ τὴν πίστη. Τὸν Κύριο τὸν εἶδαν οἱ ἀπόστολοι μὲ τὰ σωματικὰ μάτια καί τοὺς ἀποστόλους τοὺς εἶδαν ἄλλοι καί τοὺς μάρτυρες ἄλλοι. Ποθῶ καί ἐγὼ νὰ τοὺς βλέπω μὲ τὴν ψυχὴ καί τό σῶμα καί νὰ τοὺς ἔχω φάρμακο πού ἀπομακρύνει τὰ κακὰ, ἐπειδὴ ἔχω πλασθεῖ μὲ διπλῆ φύση, καί βλέποντας προσκυνῶ αὐτό πού φαίνεται ὄχι ὡς θεό, ἀλλὰ ὡς τίμιο εἰκόνισμα τιμίων προσώπων.

Σὺ τυχὸν ὑψηλός τε καὶ ἄυλος καὶ ὑπὲρ τὸ σῶμα γενόμενος καὶ οἷον ἄσαρκος καταπτύεις πᾶν τὸ ὀρώμενον, ἀλλ' ἐγώ, ἐπεὶ ἄνθρωπος εἰμι καὶ σῶμα περίκειμαι, ποθῶ καὶ σωματικῶς ὀμιλεῖν καὶ ὁρᾶν τὰ ἅγια. Συγκατάβηθι τῷ ταπεινῷ μου φρονήματι, ὁ ὑψηλός, ³⁰ ἵνα σου τηρήσης τὸ ὑψηλόν. Ἀποδέχεται Χριστὸς τὸν πρὸς αὐτόν μου πόθον καὶ τοὺς οἰκείους αὐτοῦ· χαίρει γὰρ δεσπότης ἐγκωμιαζόμενου δούλου εὐγνώμονος, ὁ μέγας ἔφη Βασίλειος ἐγκωμιάζων τοὺς Τεσσαράκοντα μάρτυρας. Ἄθρει δὲ οἷα καὶ εἰς Γόρδιον τὸν ἀοίδιμον τῷ λόγῳ γεραίρων φησίν.

33 Τοῦ ἁγίου Βασιλείου ἐκ τοῦ εἰς Γόρδιον τὸν μάρτυρα λόγου.

Εὐφραίνονται λαοὶ εὐφροσύνην πνευματικὴν ἐπὶ μόνῃ τῇ ὑπομνήσει τῶν τοῖς δικαίοις κατωρθωμένων εἰς ζῆλον καὶ μίμησιν τῶν ἀγαθῶν, ἀφ' ὧν ἀκούουσιν, ἐναγόμενοι· ἡ γὰρ τῶν εὐπολιτευ⁵των ἀνδρῶν ἱστορία οἷόν τι φῶς τοῖς σωζομένοις πρὸς τὴν τοῦ βίου ὁδὸν ἐμποιεῖ.

Καὶ μετ' ὀλίγα.

᾿Ωστε, ὅταν διηγώμεθα τοὺς βίους τῶν διαπρεψάντων ἐν εὐσεβείᾳ, δοξάζομεν πρῶτον τὸν Δεσπότην διὰ τῶν δούλων, ἐγκω¹⁰μιάζομεν δὲ τοὺς δικαίους διὰ τῆς μαρτυρίας, ὧν ἴσμεν, εὐφραίνομεν δὲ τοὺς λαοὺς διὰ τῆς ἀκοῆς τῶν καλῶν.

34 Σχόλιον. ᾿Ορα, ὡς Θεοῦ μὲν δόξαν, τῶν δὲ ἁγίων ἐγκώμιον, τῶν δὲ λαῶν εὐφροσύνην καὶ σωτηριάν ἡ μνήμη τῶν ἁγίων συνίστησι. Τί οὖν ταύτην ἀφαιρεῖς; ᾿Οτι δὲ διὰ λόγου καὶ εἰκόνων ἡ μνήμη γίνεται, φησὶν ὁ αὐτὸς θεῖος Βασίλειος.

35 Ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου τοῦ εἰς Γόρδιον τὸν μάρτυρα.

᾿Ωσπερ γὰρ τῷ πυρὶ αὐτομάτως ἔπεται τὸ φωτίζειν καὶ τῷ μύρῳ τὸ εὐωδεῖν, οὕτω καὶ ταῖς ἀγαθαῖς πράξεσιν ἀναγκαίως ἀκολουθεῖ τὸ ὠφέλιμον. Καίτοι οὐδὲ τοῦτο μικρόν, ἀκριβῶς τυχεῖν τῆς

Ἐσὺ ὁμοῦς ἐγίνες ὑψηλὸς καὶ ἄυλος καὶ πάνω ἀπὸ τὸ σῶμα καὶ σὰν ἄσαρκος περιφρονεῖς κάθε τι ποὺ βλέπεται, ἐγὼ ὁμοῦς, ἐπειδὴ εἶμαι ἄνθρωπος καὶ φέρω σῶμα, ποθῶ καὶ σωματικῶς νὰ ἐπικοινωνῶ καὶ νὰ βλέπω τὰ ἅγια πράγματα. Δεῖξε συγκάταβαση στὸ ταπεινὸ μου φρόνημα, σὺ ὁ ὑψηλός, γιὰ νὰ διατηρήσεις τὸ δικό σου τὸ ὑψηλό. Ὁ Χριστὸς δέχεται τὸν πόθο μου γι' αὐτὸν καὶ τοὺς φίλους του· γιατί χαιρέται ὁ Κύριος ὅταν ἐγκωμιάζεται ὁ εὐγνώμων δοῦλος, εἶπε ὁ μέγας Βασίλειος, ἐγκωμιάζοντας τοὺς Σαράντα μάρτυρες. Πρόσθεσε ἐπίσης καὶ αὐτὰ ποὺ λέει καὶ στὸν ἀείμνηστο Γόρδιο τιμώντας τον μὲ τὸ λόγο του.

33 Τοῦ ἁγίου Βασιλείου ἀπὸ τὸ λόγο του στὸ μάρτυρα Γόρδιο.

Οἱ λαοὶ αἰσθάνονται πνευματικὴ εὐφροσύνη καὶ μὲ μόνη τὴν ἀνάμνηση αὐτῶν ποὺ ἔχουν καταρθῶσει οἱ δίκαιοι, παρακινούμενοι σὲ ἄμιλλα καὶ μίμηση τῶν ἀγαθῶν, ἀπὸ αὐτὰ ποὺ ἀκοῦνε· γιατί ἡ ἐξιστόρηση τῆς καλῆς πολιτείας τῶν ἁγίων ἀνδρῶν, σὰν κάποιος φῶς ὁδηγεῖ τοὺς σωζομένους στὸ δρόμο τῆς ζωῆς.

Καὶ ὕστερα ἀπὸ μερικὰ.

᾿Ωστε, ὅταν διηγούμαστε τοὺς βίους ἐκείνων ποὺ διέπρεψαν στὴν εὐσέβεια, δοξάζουμε πρῶτα τὸν Κύριο μέσω τῶν δούλων, καὶ ἐγκωμιάζουμε τοὺς δικαίους μέσω τῆς μαρτυρίας αὐτῶν ποὺ ξέρουμε, ἀλλὰ εὐφραίνουμε καὶ τοὺς λαοὺς μὲ τὴν ἀκρόαση τῶν καλῶν ἔργων.

34 Σχόλιο. Πρόσεχε ὅτι ἡ μνήμη τῶν ἁγίων ἀποτελεῖ δόξα τοῦ Θεοῦ, ἐγκώμιο τῶν ἁγίων καὶ χαρὰ καὶ σωτηρία τῶν λαῶν. Γιατί λοιπὸν τὴν ἀφαιρεῖς; Ὅτι ἡ μνήμη γίνεται μὲ τὸ λόγο καὶ τίς εἰκόνας τὸ λέει ὁ ἴδιος ὁ θεῖος Βασίλειος.

35 Ἄπὸ τὸν ἴδιο λόγο στὸ μάρτυρα Γόρδιο.

᾿Ὅπως αὐτόματα τῇ φωτιᾷ τὴν ἀκολουθεῖ ὁ φωτισμὸς καὶ τὸ μύρο ἢ μυρουδιά, ἔτσι καὶ τίς ἀγαθὲς πράξεις κατ' ἀνάγκη τίς ἀκολουθεῖ τὸ ὠφέλιμο. Ἄν καὶ αὐτὸ δὲν εἶναι μικρὸ πρᾶγ-

5 ἀληθείας τῶν τότε· ἀμυδρὰ γάρ τις μνήμη εἰς ἡμᾶς διεδόθη τὰς ἐπὶ τῶν ἀγώνων ἀνδραγαθίας τοῦ ἀνδρὸς διασώζουσα. Καί πως δοκεῖ τὸ καθ' ἡμᾶς τῷ τῶν ζωγράφων προσεοικέναι· καὶ γὰρ ἐκεῖνοι, ἐπειδὴν ἐξ εἰκόνων μεταγράψωσι τὰς εἰκόνας, πλεῖστον ὡς εἰκὸς τῶν ἀρχετύπων ἀπολιμπάνονται, καὶ ἡμᾶς αὐτῆς τῆς θεάς τῶν
10 πραγμάτων ἀπολειφθέντας κίνδυνος οὐ μικρὸς τὴν ἀλήθειαν ἐλαττώσαι.

36 Καὶ ἐπὶ τέλει τοῦ αὐτοῦ λόγου.

Ὡς γὰρ τὸν ἥλιον ἀεὶ καθορῶντες ἀεὶ θαυμάζομεν, οὕτω καὶ τοῦ ἀνδρὸς ἐκείνου ἀεὶ νεαρὰν τὴν μνήμην ἔχομεν.

37 Σχόλιον. Δῆλον, ὡς ἀεὶ καθορῶντες διὰ τε λόγου καὶ εἰκονίσματος.

38 Καὶ ἐν τῷ λόγῳ δὲ τῷ εἰς τοὺς ὑπερτίμους τεσσαράκοντα μάρτυρας ταῦτά φησιν.

Μαρτύρων δὲ μνήμης τίς ἂν γένοιτο κόρος τῷ φιλομάρτυρι; Διότι ἢ πρὸς τοὺς ἀγαθοὺς τῶν ὁμοδούλων τιμὴ ἀπόδειξιν ἔχει τῆς
5 πρὸς τὸν κοινὸν Δεσπότην εὐνοίας.

Καὶ πάλιν.

Μακάρισον γνησίως τὸν μαρτυρήσαντα, ἵνα γένη μάρτυς τῇ προαιρέσει καὶ ἐκβῆς χωρὶς διωγμοῦ, χωρὶς πυρός, χωρὶς μαστίγων τῶν αὐτῶν ἐκεῖνοις ἐπαίνων ἠξιωμένους.

39 Σχόλιον. Πῶς οὖν με ἀπείργεις τῆς τῶν ἀγίων τιμῆς καὶ φοβνεῖς μοι τῆς σωτηρίας; Ὅτι δὲ συνεζευγμένην οἶδε τῷ λόγῳ τὴν διὰ τῶν χρωμάτων μορφήν, ἄκουε αὐτοῦ μετ' ὀλίγα φάσκοντος.

40 Βασιλείου.

Δεῦρο δὴ οὖν εἰς μέσον αὐτοὺς ἀγαγόντες διὰ τῆς ὑπομνήσεως

μα, ἄς δοῦμε μὲ ἀκρίβεια τὴν ἀλήθεια αὐτῶν ποὺ ἔγιναν τότε· γιατί σὲ μᾶς διασώθηκε κάποια ἀμυδρὴ ἀνάμνηση ποὺ διασώζει τὶς ἀνδραγαθίες τῶν ἀγώνων τοῦ μάρτυρα. Φαίνεται πῶς τὸ ἔργο μας μοιάζει κάπως μὲ ἐκεῖνο τῶν ζωγράφων· γιατί ἐκεῖνοι, ὅταν κάνουν τὶς εἰκόνες ἀντιγράφοντας ἄλλες εἰκόνες, εἶναι φυσικὸ νὰ ἀπομακρύνονται κατὰ πολὺ ἀπὸ τὰ πρωτότυπα. Καὶ ἐμεῖς ποὺ βρισκόμαστε μακριὰ ἀπὸ τοῦ νὰ ἔχουμε δεῖ τὰ πράγματα, δὲν εἶναι μικρὸς ὁ κίνδυνος νὰ μειώσουμε τὴν ἀλήθεια.

36 Καὶ στὸ τέλος τοῦ ἰδίου λόγου.

Ὅπως βλέποντας διαρκῶς τὸν ἥλιο πάντοτε τὸν θαυμάζουμε, ἔτσι καὶ τοῦ ἀγίου ἐκείνου διατηροῦμε πάντοτε ζωντανὴ τὴ μνήμη.

37 Σχόλιο. Εἶναι φανερὸ ὅτι τὸν βλέπουμε διαρκῶς μὲ τὸν λόγο καὶ τὰ εἰκονίσματα.

38 Καὶ στὸ λόγο του ὁμοῦς γιὰ τοὺς ὑπέρτιμους Σαράντα μάρτυρες λέει τὰ ἑξῆς.

Πῶς θὰ ἦταν δυνατὸ νὰ ἐπέλθει κόρος τῆς μνήμης τῶν μαρτύρων στὸν φιλομάρτυρα; Γιατί ἡ τιμὴ ποὺ ἀποδίδουν οἱ ὁμόδουλοι πρὸς τοὺς ἀγαθοὺς φανερῶνει τὴν καλὴ διάθεση πρὸς τὸν κοινὸ Δεσπότη.

Καὶ πάλι.

Μακάρισε εἰλικρινὰ αὐτὸν ποὺ μαρτύρησε, γιὰ νὰ γίνεις καὶ σὺ μάρτυρας ὡς πρὸς τὴν προαίρεση καὶ νὰ βρεθεῖς χωρὶς διωγμὸ, χωρὶς φωτιά, χωρὶς μαστίγια ἀξιωμένος μὲ τοὺς ἰδίους μὲ ἐκείνους ἐπαίνους.

39 Σχόλιο. Πῶς λοιπὸν μὲ ἐμποδίζεις ἀπὸ τὴν τιμὴ τῶν ἁγίων καὶ μὲ φθονεῖς γιὰ τὴ σωτηρία; Ὅτι ἀναγνωρίζει ὅτι εἶναι συνυφασμένη ἡ χρωματικὴ μορφή μὲ τὸ λόγο, ἄκου τὸν ἴδιο ποὺ λίγο πιο κάτω λέει.

40 Βασιλείου.

Ἐμπρὸς λοιπὸν, ἀφοῦ τοὺς φέρουμε ἀνάμεσά μας, ἄς κά-

κοινήν τὴν ἀπ' αὐτῶν ὠφέλειαν τοῖς παροῦσι καταστησώμεθα, προδείξαντες πᾶσιν ὡσπερ ἐν γραφῇ τὰς τῶν ἀνδρῶν ἀριστείας.

41 Σχόλιον. Ὁρᾷς, ὡς ἐν εἰκόνας καὶ λόγου τὸ ἔργον; «Ὡς ἐν γραφῇ» γάρ, ἔφη, «προδείξωμεν τῷ λόγῳ».

42 Καὶ πάλιν ἐχόμενα τοῦ λόγου.

Ἐπεὶ καὶ πολέμων ἀνδραγαθήματα καὶ λογογράφοι πολλάκις καὶ ζωγράφοι διασημαίνουσιν, οἱ μὲν τῷ λόγῳ κοσμοῦντες, οἱ δὲ τοῖς πίναξιν ἐγχαράττοντες, καὶ πολλοὺς ἐπήγειραν εἰς ἀνδρείαν
5 ἐκάτεροι. Ἄ γὰρ ὁ λόγος τῆς ἱστορίας διὰ τῆς ἀκοῆς παρίστησι, ταῦτα γραφικῆ σιωπῶσα διὰ μιμήσεως δείκνυσι.

43 Σχόλιον. Τί τούτων τηλαυγέστερον πρὸς ἀπόδειξιν, ὅτι βίβλοι τοῖς ἀγραμμάτοις εἰσὶν αἱ εἰκόνας καὶ τῆς τῶν ἀγίων τιμῆς ἀσίγητοι κήρυκες ἐν ἀήχῳ φωνῇ τοὺς ὀρωῦντας διδάσκουσαι καὶ τὴν δρασιν ἀγιάζουσαι; Οὐκ εὐπορῶ βιβλῶν, οὐ σχολὴν ἄγω πρὸς τὴν ἀνά-
5 γνωσιν, εἴσειμι εἰς τὸ κοινὸν τῶν ψυχῶν ἰατροῖον, τὴν ἐκκλησίαν, ὡσπερ ἀκάνθαις τοῖς λογισμοῖς συμπνιγόμενος· ἔλκει με πρὸς θεάν τῆς γραφῆς τὸ ἄνθος καὶ ὡς λειμῶν τέρπει τὴν δρασιν καὶ λεληθό-
τως ἐναφίησι τῇ ψυχῇ δόξαν Θεοῦ. Τεθέαμαι τὴν καρτερίαν τοῦ
μάρτυρος, τῶν στεφάνων τὴν ἀνταπόδοσιν καὶ ὡς πυρὶ πρὸς ζῆλον
10 ἐξάπτομαι τῇ προθυμίᾳ καὶ πίπτων προσκυνῶ τῷ Θεῷ διὰ τοῦ μάρτυρος καὶ λαμβάνω τὴν σωτηρίαν.

Οὐκ ἀκήκοας τοῦ αὐτοῦ θεοφόρου πατρὸς λέγοντος ἐν τῷ εἰς τὴν ἀρχὴν τῶν ψαλμῶν λόγῳ, ὅτι «γινῶσκον τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, ὅτι δυσάγωγον πρὸς ἀρετὴν καὶ ράθυμον τὸ γένος τῶν ἀνθρώπων,
15 τὸ μέλος ταῖς ψαλμωδίαις ἐγκατέμιξε»; Τί φῆς; Οὐ γράψω καὶ λόγῳ καὶ χρώμασι τὸ τῶν μαρτύρων μαρτύριον καὶ ὀφθαλμοῖς

νουμε με την υπόμνησή μας κοινή στους παρόντες την ωφέλεια από αυτούς, δείχνοντας σε όλους σαν σε ζωγραφιά τὰ κατορθώματα τῶν ἁγίων.

41 Σχόλιο. Βλέπεις ότι τὸ ἔργο τῆς εἰκόνας καὶ τοῦ λόγου εἶναι ἓνα; «Σαν σε ζωγραφιά», εἶπε, «να τὰ παρουσιάσουμε με τὸ λόγο».

42 Καὶ πάλι στὴ συνέχεια τοῦ λόγου.

Ἐπειδὴ πολλές φορές καὶ οἱ λογογράφοι καὶ οἱ ζωγράφοι ἐκφράζουν τὰ κατορθώματα τῶν πολέμων, οἱ πρῶτοι κοσμώντας τα με τὸ λόγο, καὶ οἱ δεῦτεροι σχεδιάζοντάς τα σε εἰκόνες, παρακίνησαν πολλοὺς στὴν ἀνδρεία καὶ οἱ δύο. Γιατί, ὅσα παριστάνει ὁ λόγος τῆς ἐξιστόρησης με τὴν ἀκρόαση, τὰ ἴδια δείχνει σιωπηρὰ καὶ ἡ ζωγραφικὴ με τὴ μίμηση.

43 Σχόλιο. Τί ἀπὸ αὐτὰ εἶναι πῶς φεγγοβόλο γιὰ νὰ ἀποδείξει ὅτι οἱ εἰκόνες εἶναι βιβλία γιὰ τοὺς ἀγράμματους καὶ κήρυκες ἀκατάπαυστοι τῆς τιμῆς τῶν ἁγίων, πὺ με τὴν ἤχη φωνῆ τους διδάσκουν ἐκείνους πὺ τις βλέπουν καὶ ἀγιάζουν τὴν δρασή τους; Δὲν ἔχω βιβλία, δὲν ἔχω καιρὸ νὰ διαβάσω, μπαίνω στὸ κοινὸ ἰατρεῖο τῶν ψυχῶν, στὴν ἐκκλησία, ἐνῶ με πνίγουν οἱ λογισμοὶ σαν ἀγκάθια· με τραβάει ἡ ὁμορφιά τῆς ζωγραφικῆς νὰ δῶ καὶ σαν λειμώνας εὐχαριστεῖ τὴν δρασή μου καὶ ἀσυναίσθητα βάζει μέσα στὴν ψυχὴ μου τὴ δόξα τοῦ Θεοῦ. Βλέπω τὴν καρτερικότητα τοῦ μάρτυρα, τὴν ἀνταπόδοση τῶν στεφανιῶν καὶ σαν φωτιὰ ἀνάβει ὁ ζῆλος καὶ ἡ προθυμία μου καὶ πέφτοντας προσκυνῶ τὸ Θεὸ μέσω τοῦ μάρτυρα καὶ κερδίζω τὴ σωτηρία.

Δὲν ἔχεις ἀκούσει τὸν ἴδιο θεοφόρο πατέρα πὺ λέει στὸ λόγο του στὴν ἀρχὴ τῶν ψαλμῶν, ὅτι «ἐπειδὴ τὸ ἅγιο Πνεῦμα γνωρίζει ὅτι τὸ ἀνθρώπινο γένος ὀδηγεῖται δύσκολα πρὸς τὴν ἀρετὴ καὶ εἶναι ράθυμο, ἀνέμιξε τὸ μέλος με τις ψαλμωδίεσ; Τί λές; Δὲν θὰ παραστήσω καὶ με τὸ λόγο καὶ με τὰ χρώματα τὸ μαρτύριο τῶν μαρτύρων καὶ δὲ θὰ τὸ ἀγκαλιάσω καὶ με τὰ μά-

καὶ χεῖλεσι περιπτύζομαι τὸ θαυμαστὸν καὶ ἀγγέλοις καὶ πάσῃ τῇ κτίσει, ὀδυνηρὸν δὲ τῷ διαβόλῳ καὶ φοβερὸν δαίμοσιν, ὡς αὐτὸς ὁ φωστὴρ τῆς Ἐκκλησίας ἔφησεν; Οἷα δὲ φησι πρὸς τῷ τέλει τοῦ
20 λόγου, ἐγκωμιάζων τοὺς Τεσσαράκοντα μάρτυρας.

Ἦ χορὸς ἄγιος, ὃ σύστημα ἱερὸν, ὃ συνασπισμὸς ἀρραγῆς, ὃ κοινοὶ φύλακες τοῦ γένους τῶν ἀνθρώπων, ἀγαθοὶ κοινωνοὶ φροντίδων, δεήσεων συνεργοί, πρεσβευταὶ δυνατώτατοι, ἀστέρες τῆς οἰκουμένης, ἀνθη τῶν ἐκκλησιῶν (ἐγὼ δὲ φημι, νοητά τε καὶ αἰ-
25 σθητά). Ἐμᾶς οὐχ ἡ γῆ κατέκρυσεν, ἀλλ' οὐρανὸς ὑπεδέξατο. Ἦνοι-
γησαν ὑμῖν παραδείσου πύλαι, ἄξιον θέαμα τῇ στρατιᾷ τῶν ἀγγέλων, ἄξιον πατριάρχαις, προφήταις, δικαιοῖς.

44 Σχόλιον. Πῶς οὐ μὴ ποθήσω ἰδεῖν, ὃ ἰδεῖν ποθοῦσιν ἄγγελοι; Συνωδὰ δὲ τούτοις καὶ ὁ τούτου ἀδελφὸς καὶ ὁμογνώμων Γρηγόριος, ὁ τῆς Νυσσαέων ἐπίσκοπος, φησίν.

45 Τοῦ ἁγίου Γρηγορίου, ἐπισκόπου Νύσσης, ἐκ τοῦ ἀναπληρωματικοῦ, τουτέστι τοῦ Περὶ κατασκευῆς ἀνθρώπου, κεφαλαίου τετάρτου.

Ἦσπερ κατὰ τὴν ἀνθρωπίνην συνήθειαν οἱ τὰς εἰκόνας τῶν
5 κρατούντων κατασκευάζοντες τὸν τε χαρακτῆρα τῆς μορφῆς ἀνα-
μάσσονται καὶ τῇ περιβολῇ τῆς πορφυρίδος τὴν βασιλικὴν ἀξίαν συμπαραγράφουσι καὶ λέγεται κατὰ τὴν συνήθειαν καὶ εἰκῶν καὶ βασιλεὺς, οὕτω καὶ ἡ ἀνθρωπίνη φύσις, ἐπειδὴ πρὸς ἀρχὴν τῶν ἄλλων κατεσκευάζετο, οἷόν τις ἔμψυχος εἰκὼν ἀνεστάθη κοινω-
10 νοῦσα τῷ ἀρχετύπῳ καὶ τῆς ἀξίας καὶ τοῦ ὀνόματος.

46 25 Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τοῦ πέμπτου κεφαλαίου τῆς αὐτῆς πραγματείας.
Τὸ δὲ θεῖον κάλλος οὐ σχήματί τινι καὶ μορφῆς εὐμοιρίᾳ διὰ τινος εὐχροίας ἐναγλαΐζεται, ἀλλ' ἐν ἀφράστῳ μακαριότητι κατ'

τια καὶ μὲ τὰ χεῖλια «αὐτὸ τὸ θαυμαστὸ καὶ στοὺς ἀγγέλους καὶ σ' ὄλη τὴν κτίση, ἀλλὰ ὀδυνηρὸ στὸ Διάβολο καὶ φοβερὸ στοὺς δαίμονες», ὅπως εἶπε ὁ ἴδιος ὁ φωστήρας τῆς Ἐκκλησίας; Καὶ τί λέει πρὸς τὸ τέλος τοῦ λόγου, ἐγκωμιάζοντας τοὺς Σαράντα μάρτυρες;

Ἦ χορὸς ἅγιος, ὃ σύστημα ἱερό, ὃ συνασπισμὸς ἀκατάλυτος, ὃ κοινοὶ φύλακες τοῦ ἀνθρώπινου γένους, ἀγαθοὶ κοινωνοὶ στὶς φροντίδες, βοηθοὶ στὶς δεήσεις, ἰσχυρότατοι πρεσβευτές⁸³, ἀστέρια τῆς οἰκουμένης, ἄνθη τῶν ἐκκλησιῶν (ἐγὼ μάλιστα λέω νοητὰ καὶ αἰσθητὰ). Ἐσαῖ δὲν σᾶς ἐκρυσσε ἡ γῆ, ἀλλὰ σᾶς ὑποδέχτηκε ὁ οὐρανός. Ἐνοίχθησαν γιὰ σᾶς οἱ πύλες τοῦ Παραδείσου⁸⁴, θέαμα ἄξιο γιὰ τὴ στρατιὰ τῶν ἀγγέλων, ἄξιο γιὰ τοὺς πατριάρχες, τοὺς προφῆτες, τοὺς δικαίους.

44 Σχόλιο. Πῶς νὰ μὴ ποθήσω νὰ δῶ αὐτὸ πού ποθοῦν νὰ δοῦν οἱ ἄγγελοι; Σύμφωνα λοιπὸν μὲ αὐτοὺς καὶ ὁ ἀδελφός του καὶ ὁμόγνωμος Γρηγόριος, ὁ ἐπίσκοπος Νύσσης, λέει.

45 Τοῦ ἁγίου Γρηγορίου, ἐπισκόπου Νύσσης, ἀπὸ τὸ συμπληρωματικὸ ἔργο, δηλαδὴ ἀπὸ τὴν πραγματεία του Περὶ κατασκευῆς ἀνθρώπου, κεφάλαιο τέταρτο.

Ὅπως, κατὰ τὴ συνήθεια τῶν ἀνθρώπων, ἐκεῖνοι πού κατασκευάζουν τὶς εἰκόνες τῶν ἀρχόντων ἀποτυπώνουν τὸ χαρακτηριστὴρ τῆς μορφῆς καὶ μὲ τὴ στολὴ τῆς πορφύρας ζωγραφίζουν ταυτόχρονα καὶ τὴ βασιλικὴ ἀξία, καί, ὅπως συνηθίζεται, λέγεται καὶ εἰκόνα καὶ βασιλιάς, ἔτσι καὶ ἡ ἀνθρώπινη φύση, ἐπειδὴ δημιουργήθηκε γιὰ νὰ ἐξουσιάζει τὰ ἄλλα κτίσματα, ἐγινε σὰν μιὰ ἐμψυχη εἰκόνα πού ἐπικοινωνεῖ μὲ τὸ ἀρχέτυπο καὶ μὲ τὴν ἀξία καὶ μὲ τὸ ὄνομά του.

46 Τοῦ ἰδίου, ἀπὸ τὸ πέμπτο κεφάλαιο τῆς ἴδιας πραγματείας.
Ἡ λαμπρότητα τοῦ θεοῦ κάλλους δὲν παριστάνεται μὲ κάποιον σχῆμα καὶ συμμετρικὴ μορφή μὲσω κάποιου καλοῦ

84. Βλ. σελ. 81, ὑποσημ. 30.

ἀρετὴν θεωρεῖται. Ὡσπερ τοίνυν τὰς ἀνθρωπίνας μορφὰς διὰ
 5 χρωμάτων τινῶν ἐπὶ τοὺς πίνακας οἱ γραφεῖς μεταφέρουσι τὰς οἰ-
 κείας τε καὶ καταλλήλους βαφὰς ἐπαλείφοντες τῷ μιμήματι, ὡς ἂν
 δι' ἀκριβείας τὸ ἀρχέτυπον κάλλος μετενεχθεῖη πρὸς τὸ ὁμοίωμα...

47 Σχόλιον. Ὅρα, ὡς «τὸ μὲν θεῖον κάλλος οὐ σχήματί τινι διά-
 τινος εὐχροίας ἐναγλαΐζεται» καὶ διὰ τοῦτο οὐκ εἰκονίζεται, ἡ δὲ
 ἀνθρωπίνη μορφή διὰ χρωμάτων ἐπὶ τοὺς πίνακας μεταφέρεται.
 Εἰ τοίνυν ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ ἐν ἀνθρώπου μορφῇ γέγονε μορφήν
 5 δούλου λαβὼν καὶ ἐν ὁμοιώματι ἀνθρώπων γενόμενος καὶ σχήματι
 εὐρεθεὶς ὡς ἄνθρωπος, πῶς οὐκ εἰκονισθήσεται; Καὶ εἰ κατὰ συν-
 ἤθειαν «λέγεται ἡ τοῦ βασιλέως εἰκὼν βασιλεὺς» καὶ «ἡ τῆς εἰ-
 κόνος τιμὴ ἐπὶ τὸ πρωτότυπον ἀναβαίνει», ὡς φησὶν ὁ θεῖος Βασι-
 λειος, πῶς ἡ εἰκὼν οὐ τιμηθήσεται καὶ προσκυνηθήσεται οὐχ ὡς
 10 θεός, ἀλλ' ὡς Θεοῦ σεσαρκωμένου εἰκὼν;

48 Τοῦ ἀγίου Γρηγορίου τοῦ Νύσσης ἀπὸ λόγου ρηθέντος ἐν
 Κωνσταντινουπόλει περὶ θεότητος Υἱοῦ καὶ Πνεύματος καὶ εἰς τὸν
 Ἀβραάμ, λόγου μὲν, οὗ ἡ ἀρχή. Οἶόν τι πάσχουσι πρὸς τοὺς εὐαν-
 θεῖς τῶν λειμώνων οἱ τούτων φιλοθεάμονες, καὶ μετὰ βραχέα.

5 Ἐντεῦθεν δεσμοῖς πρότερον διαλαμβάνει ὁ πατὴρ τὸν παῖδα.
 Εἶδον πολλάκις ἐπὶ γραφῆς εἰκόνα τοῦ πάθους καὶ οὐ ἀδακρυτὴ τὴν
 θεὰν παρῆλθον ἐναργῶς τῆς τέχνης ὑπ' ὄψιν ἀγούσης τὴν ἱστορίαν.
 Πρόκειται ὁ Ἰσαὰκ παρ' αὐτῷ τῷ θυσιαστηρίῳ ὀκλάσας ἐπὶ τὸ
 γόνυ καὶ περιηγμένας ἔχων εἰς τούπισω τὰς χεῖρας, ὁ δὲ ἐπιβεβη-
 10 κῶς κατόπιν τῷ ποδὶ τῆς ἀγκύλης καὶ τῇ ἀριστερᾷ χειρὶ τὴν κόμην
 τοῦ παιδὸς πρὸς ἑαυτὸν ἀνακλάσας ἐπικύπτει τῷ προσώπῳ ἑλεει-
 νῶς πρὸς αὐτὸν ἀναβλέποντι καὶ τὴν δεξιὰν καθωπλισμένος τῷ
 ξίφει πρὸς τὴν σφαγὴν κατευθύνει. Καὶ ἄπτεται ἤδη τοῦ σώματος ἡ

χρώματος, ἀλλὰ θεωρεῖται μὲ τὴν ἐμπειρία μιᾶς ἀπερίγραπτης μακαριότητος ποὺ φέρνει ἢ ἀρετὴ. Ὅπως λοιπὸν οἱ ζωγράφοι μεταφέρουν στὶς εἰκόνες μὲ τὰ χρώματα τὶς ἀνθρώπινες μορφές, στρώνοντας τὶς ταιριαστὲς καὶ κατάλληλες βαφές σ' αὐτὸ ποὺ μιμοῦνται, γιὰ νὰ μεταφερθεῖ ὅσο γίνεται ἀκριβέστερα ἢ ὁμορφιὰ τοῦ ἀρχετύπου στὸ ὁμοίωμα.

47 Σχόλιο. Κοίταξε, ὅτι «τὸ μὲν θεϊκὸ κάλλος δὲ λαμπρύνεται μὲ κάποιον σχῆμα καὶ μὲ ἓνα ὡραῖο χρῶμα» καὶ γι' αὐτὸ δὲν εἰκονίζεται, ἐνῶ ἡ ἀνθρώπινη μορφή μὲ τὰ χρώματα μεταφέρεται στὶς εἰκόνες. Ἐφ' ὅσον λοιπὸν ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ παρουσιάστηκε μὲ ἀνθρώπινη μορφή, παίρνοντας μορφή δούλου, καὶ ἔγινε ὁμοῖος μὲ τοὺς ἀνθρώπους καὶ βρέθηκε κατὰ τὸ σχῆμα ὡς ἀνθρώπος⁸⁵, πῶς δὲ θὰ εἰκονισθεῖ; Καὶ ἐφ' ὅσον κατὰ τὴ συνήθεια «ἡ εἰκόνα τοῦ βασιλιᾶ λέγεται βασιλιάς» καὶ «ἡ τιμὴ τῆς εἰκόνας μεταβαίνει στὸ πρωτότυπο», ὅπως λέει ὁ θεῖος Βασίλειος, πῶς ἡ εἰκόνα δὲ θὰ τιμηθεῖ καὶ δὲ θὰ προσκυνηθεῖ, ὄχι ὡς θεός, ἀλλὰ ὡς εἰκόνα τοῦ σαρκωμένου Θεοῦ;

48 Τοῦ ἀγίου Γρηγορίου τοῦ Νύσσης ἀπὸ λόγο ποὺ ἐκφωνήθηκε στὴν Κωνσταντινούπολη γιὰ τὴ θεότητα τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Πνεύματος καὶ Εἰς τὸν Ἀβραάμ, ἀπὸ τὸ λόγο 44, τοῦ ὁποῦ ἡ ἀρχὴ εἶναι· κάτι τέτοιο παθαίνουν στοὺς ὡραίους λειμῶνες ὅσοι ἀρέσκονται στὸ νὰ βλέπουν τὰ ἀνθη, καὶ ὕστερα ἀπὸ μερικά.

Ἀπὸ ἐδῶ παίρνει προηγουμένως ὁ πατέρας τὸ παιδί του δεμένο. Εἶδα πολλές φορές σὲ τοιχογραφία τὴ σκηνὴ τοῦ πάθους καὶ δὲν προσπέρασα τὴ θεὰ χωρὶς νὰ δακρῦσω, γιὰ τὴ τέχνη μου ἔδειχνε μὲ ζωντάνια τὴν ὑπόθεση. Παρίσταται ὁ Ἰσαάκ δίπλα στὸ θυσιαστήριον γονατισμένος καὶ ἔχοντας δεμένα τὰ χέρια πίσω, ἐνῶ ὁ πατέρας πατάει πίσω τὰ λυγισμένα πόδια καὶ τραβώντας μὲ τὸ ἀριστερὸ χέρι τὰ μαλλιά τοῦ παιδιοῦ πρὸς τὸ μέρος του, σκύβει στὸ πρόσωπό του, ποὺ τὸν ἀτενίζει μὲ ὀδύνη, καὶ κρατώντας στὸ δεξιὸ τὸ μαχαίρι τὸ κατεβάζει γιὰ τὴ σφαγὴ.

τοῦ ξίφους ἀκμή, καὶ τότε αὐτῷ γίνεται θεόθεν φωνὴ τὸ ἔργον
15 κωλύουσα.

49 Τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου ἐκ τῆς ἐρμηνείας τῆς
πρὸς Ἑβραίους ἐπιστολῆς.

Καὶ πως εἰκὼν τοῦ δευτέρου τὸ πρῶτον, ὁ Μελχισεδέκ τοῦ
Χριστοῦ, ὡσπερ ἂν τις εἴποι σκιὰν τῆς γραφῆς τῆς ἐν χρώμασι τὸ
5 πρὸ ταύτης σκίασμα τοῦ γραφέως· διὰ τοῦτο γὰρ ὁ νόμος καλεῖται
σκιά, ἡ δὲ χάρις ἀλήθεια, πράγματα δὲ τὰ μέλλοντα. Ὡστε ὁ μὲν
νόμος καὶ ὁ Μελχισεδέκ προσκίασμα τῆς ἐν χρώμασι γραφῆς, ἡ δὲ
χάρις καὶ ἡ ἀλήθεια ἡ ἐν χρώμασι γραφή, τὰ δὲ πράγματα τοῦ μέλ-
λοντος αἰῶνος, ὡς εἶναι τὴν Παλαιὰν τύπου τύπον καὶ τὴν Νέαν
10 τῶν πραγμάτων τύπον.

50 Λεοντίου Νεαπόλεως τῆς Κύπρου ἐκ τοῦ κατὰ Ἰουδαίων λό-
γου περὶ τοῦ προσκυνεῖν τῷ σταυρῷ τοῦ Χριστοῦ καὶ ταῖς εἰκόσι
τῶν ἁγίων καὶ ἀλλήλοις καὶ περὶ τῶν λειψάνων τῶν ἁγίων.

Ἐάν μοι ἐγκαλῆς πάλιν, ὦ Ἰουδαῖε, λέγων, ὅτι ὡς Θεὸν προ-
5 σκυνῶ τὸ ξύλον τοῦ σταυροῦ, διὰ τί οὐκ ἐγκαλεῖς τῷ Ἰακώβ προ-
σκυνήσαντι ἐπὶ τὸ ἄκρον τῆς ράβδου; Ἀλλὰ πρόδηλον, ὅτι οὐ τὸ
ξύλον τιμῶν προσεκύνησεν, ἀλλὰ διὰ τοῦ ξύλου τῷ Ἰωσήφ προσε-
κύνησεν, ὡσπερ καὶ ἡμεῖς διὰ τοῦ σταυροῦ τὸν Χριστόν, ἀλλ' οὐ τὸ
ξύλον δοξάζομεν.

51 Σχόλιον. Εἰ οὖν τὸν τοῦ σταυροῦ τύπον προσκυνοῦμεν εἰκό-
να τοῦ σταυροῦ ποιοῦντες ἐξ οἰασοῦν ὄλης, πῶς τοῦ σταυρωθέντος
εἰκόνη μὴ προσκυνήσομεν;

52 Καὶ πάλιν τοῦ αὐτοῦ Λεοντίου.

Και ἡ κόψη τοῦ μαχαιριοῦ ἀγγίζει κιάλας τὸ σῶμα, καὶ τότε τοῦ ἔρχεται φωνὴ ἀπὸ τὸ Θεὸ πού ἐμποδίζει τὴν πράξη.

- 49 Τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου ἀπὸ τὴν ἐρμηνεία τῆς πρὸς Ἑβραίους ἐπιστολῆς.

Κατὰ κάποιον τρόπο τὸ πρῶτο εἶναι εἰκόνα τοῦ δευτέρου, ὁ Μελχισεδέκ τοῦ Χριστοῦ, ὅπως θὰ μπορούσε κανεὶς νὰ ὀνομάσει τὸ ἀρχικὸ σκιαγράφημα τοῦ ζωγράφου σκιά τῆς ζωγραφικῆς μὲ χρώματα· γι' αὐτὸ καὶ ὁ νόμος ὀνομάζεται σκιά, ἐνῶ ἡ χάρη ἀλήθεια καὶ πράγματα τὰ μέλλοντα. Ὡστε ὁ νόμος καὶ ὁ Μελχισεδέκ εἶναι τὸ προσχέδιο τῆς ζωγραφικῆς μὲ χρώματα, ἡ χάρη καὶ ἡ ἀλήθεια εἶναι ἡ ζωγραφικὴ μὲ χρώματα, ἐνῶ τὰ πράγματα εἶναι ἡ μελλοντικὴ αἰωνιότητα, ὅπως ἡ Παλαιὰ διαθήκη εἶναι τύπος τύπου καὶ ἡ Νέα εἶναι τύπος τῶν πραγμάτων.

- 50 Λεοντίου Νεαπόλεως τῆς Κύπρου ἀπὸ τὸ λόγο Κατὰ Ἰουδαίων, γιὰ τὴν προσκύνηση τοῦ σταυροῦ τοῦ Χριστοῦ καὶ τῶν εἰκόνων τῶν ἁγίων καὶ τῶν ἰδίων τῶν ἁγίων μεταξύ τους καὶ γιὰ τὰ λείψανα τῶν ἁγίων.

Ἐὰν λοιπὸν μὲ κατηγορεῖς πάλι, Ἰουδαῖε, λέγοντας ὅτι προσκυνῶ τὸ ξύλο τοῦ σταυροῦ ὡς θεό, γιατί δέν κατηγορεῖς τὸν Ἰακώβ πού προσκύνησε τὴν ἄκρη τοῦ μαστουνοῦ⁸⁶; Ἄλλ' εἶναι ὀλοφάνερο ὅτι προσκύνησε τὸ ξύλο χωρὶς νὰ τὸ τιμᾷ, ἀλλὰ μέσω τοῦ ξύλου προσκύνησε τὸν Ἰωσήφ, ὅπως ἀκριβῶς καὶ ἐμεῖς μέσω τοῦ σταυροῦ δοξάζουμε τὸ Χριστὸ καὶ ὄχι τὸ ξύλο.

- 51 Σχόλιο. Ἐφόσον λοιπὸν προσκυνοῦμε τὸν τύπο τοῦ σταυροῦ, κατασκευάζοντας εἰκόνα τοῦ σταυροῦ ἀπὸ ὁποιαδήποτε ὕλη, πῶς δὲ θὰ προσκυνήσουμε τὴν εἰκόνα αὐτοῦ πού σταυρώθηκε;

- 52 Καὶ πάλι τοῦ ἰδίου Λεοντίου.

86. Γεν. 47,31 καὶ Ἑβρ. 11,21.

Ἐπεὶ καὶ Ἀβραὰμ τοῖς πωλήσασιν αὐτῷ τὸν τάφον ἀσεβέσιν ἀνθρώποις προσεκύνησε καὶ γόνυ ἔκαμψεν ἐπὶ τὴν γῆν, ἀλλ' οὐχ ὡς θεοῖς αὐτοῖς προσεκύνησεν· καὶ πάλιν ὁ Ἰακώβ τὸν Φαραῶ ἠύ-
 5 λόγησεν ἀσεβῆ καὶ εἰδωλολάτρην ὄντα, ἀλλ' οὐχ ὡς θεὸν αὐτὸν ἠύλόγησε· καὶ πάλιν, τὸν Ἡσαῦ πεσῶν προσεκύνησεν, ἀλλ' οὐχ ὡς θεὸν προσεκύνησεν.

Καὶ πάλιν.

Πῶς ἐντέλλεται ὑμῖν ὁ Θεὸς προσκυνεῖν καὶ τῇ γῆ καὶ τοῖς
 10 ὄρεσι; Λέγει γάρ· «ὑψοῦτε Κύριον τὸν Θεὸν ἡμῶν καὶ προσκυνεῖτε εἰς ὄρος ἅγιον αὐτοῦ. Καὶ προσκυνεῖτε τῷ ὑποποδίῳ τῶν ποδῶν αὐτοῦ, ὅτι ἅγιός ἐστι», τουτέστι τῇ γῆ. «Ὁ οὐρανὸς γάρ μοι θρόνος», φησὶν, «ἢ δὲ γῆ ὑποπόδιον τῶν ποδῶν μου», λέγει Κύριος. Πῶς δὲ Μωσῆς προσεκύνησεν Ἰσθὸρ εἰδωλολάτρη ὄντι, καὶ Δα-
 15 ἦλ Ναβουχοδονόσορ; Πῶς ἐμοὶ ἐγκαλεῖς, ὅτι τιμῶ καὶ προσκυνῶ τοὺς τὸν Θεὸν τιμήσαντας καὶ προσκυνήσαντας; Οὐ συμφέρει, εἰπέ μοι, προσκυνεῖν τοῖς ἀγίοις καὶ μὴ ὡς σὺ λιθοβολεῖν; Οὐ συμφέρει προσκυνεῖν καὶ μὴ τούτους καταπρίζειν καὶ ἐν λάκκῳ βορβόρου τοὺς εὐεργέτας καταφέρειν; Εἰ τὸν Θεὸν ἠγάπας, πάντως ἂν καὶ
 20 τοὺς αὐτοῦ δούλους τιμᾶν ἐμελλες. Καὶ εἰ ἀκάθαρτά εἰσι τῶν δικαίων τὰ ὀσῆ, πῶς μετὰ τιμῆς πάσης μετεκομίσθησαν τὰ ὀσῆ τοῦ Ἰακώβ καὶ Ἰωσηφ ἐξ Αἰγύπτου; Πῶς νεκρὸς ἄνθρωπος ἀψάμενος τῶν ὀστέων Ἐλισσαίου εὐθέως ἀνέστη;

Εἰ δὲ δι' ὀστέων θαυματουργεῖ ὁ Θεός, εὐδηλον, ὅτι δύναται
 25 καὶ δι' εἰκόνων καὶ λίθων καὶ ἐτέρων πολλῶν, καθὼς καὶ ἐπὶ Ἐλισσαιῆ ἐγένετο, ὃς ἔδωκε τὴν ἰδίαν ράβδον τῷ ἑαυτοῦ παιδί καὶ

87. Γεν. 23, 7-9.

88. Γεν. 47, 7-10.

89. Γεν. 33, 3.

90. Ψαλμ. 98, 5.

91. Ἦσ. 66, 1.

“Όταν και ὁ Ἀβραάμ προσκύνησε ἐκείνους πού τοῦ πούλησαν τὸν τάφο, ἀνθρώπους ἀσεβεῖς⁸⁷, καὶ γονάτισε στὴ γῆ, δὲν τοὺς προσκύνησε ὡς θεούς· καὶ ὁ Ἰακώβ ἐπίσης εὐλόγησε τὸν Φαραῶ, πού ἦταν ἀσεβῆς καὶ εἰδωλολάτρης, ἀλλὰ δὲν τὸν εὐλόγησε ὡς θεό⁸⁸· καὶ τὸν Ἡσαῦ ἐπίσης ἔπεσε καὶ τὸν προσκύνησε, ἀλλὰ δὲν τὸν προσκύνησε ὡς θεό⁸⁹.

Καὶ πάλι.

Πῶς παραγγέλλει σὲ σᾶς ὁ Θεὸς νὰ προσκυνεῖτε καὶ τὴ γῆ καὶ τὰ ὄρη; Γιατὶ λέει· «δοξάστε τὸν Κύριο καὶ Θεὸ μας καὶ προσκυνεῖτε Αὐτὸν στὸ ἅγιο ὄρος του. Καὶ προσκυνεῖτε τὸ στήριγμα τῶν ποδιῶν του, ἐπειδὴ εἶναι ἅγιος»⁹⁰, δηλαδὴ τὴ γῆ. «Γιατὶ ὁ οὐρανὸς εἶναι θρόνος μου», λέει, «ἐνῶ ἡ γῆ στήριγμα τῶν ποδιῶν μου»⁹¹, ὅπως βεβαιώνει ὁ Κύριος. Καὶ πῶς ὁ Μωϋσῆς προσκύνησε τὸν Ἰοθόρ⁹², πού ἦταν εἰδωλολάτρης, καὶ ὁ Δανιήλ τὸν Ναβουχοδονόσορα⁹³; Πῶς μὲ κατηγορεῖς ἐπειδὴ τιμῶ καὶ προσκυνῶ ἐκείνους πού τίμησαν καὶ προσκύνησαν τὸ Θεό; Πές μου, δὲ συμφέρει νὰ προσκυνοῦμε τοὺς ἁγίους καὶ νὰ μὴ τοὺς λιθοβολοῦμε, ὅπως ἐσύ; Δὲ συμφέρει νὰ προσκυνοῦμε τοὺς εὐεργέτες καὶ νὰ μὴ τοὺς πριονίζουμε οὔτε νὰ τοὺς ρίχνουμε σὲ λάκκο μὲ λάσπη⁹⁴; Ἄν ἀγαποῦσες τὸ Θεό, θὰ τιμοῦσες ὅπωςδήποτε καὶ τοὺς δούλους του. Καὶ ἐὰν τὰ ὀστᾶ τῶν δικαίων εἶναι ἀκάθαρτα, πῶς μετακομίσθηκαν τὰ ὀστᾶ τοῦ Ἰακώβ καὶ τοῦ Ἰωσήφ μὲ κάθε τιμὴ ἀπὸ τὴν Αἴγυπτο⁹⁵; Πῶς νεκρὸς ἄνθρωπος πού ἄγγιξε τὰ ὀστᾶ τοῦ Ἐλισσαίου ἀμέσως ἀναστήθηκε⁹⁶;

Ἄν λοιπὸν ὁ Θεὸς θαυματουργεῖ μέσω τῶν ὀστῶν, εἶναι ὀλοφάνερο ὅτι μπορεῖ νὰ θαυματουργεῖ καὶ μέσω εἰκόνων καὶ λίθων καὶ ἄλλων πολλῶν, ὅπως ἔγινε καὶ μὲ τὸν Ἐλισσαῖο, ὁ

92. Ἐξ. 18,7.

93. Δαν. 2,46.

94. Ἱερ. 45,6.

95. Γεν. 50,13–25.

96. Δ΄ Βασ. 13,21.

εἶπε δι' αὐτῆς πορευθέντα ἀναστῆσαι τὸν παῖδα τῆς Σωμανίτιδος. Καὶ Μωσῆς ράβδῳ τὸν Φαραῶ ἐκόλασε καὶ θάλασσαν ἔσχισε καὶ ὕδωρ ἐγλύκανε καὶ πέτραν ἔρρηξε καὶ ὕδωρ ἐξήγαγε. Καὶ Σολο-
 30 μῶν φησιν· «ηὐλόγηται ξύλον, δι' οὗ γίνεται σωτηρία». Καὶ Ἐλισ-
 σαιε ξύλον ἐν Ἰορδάνῃ ἀπορρίψας σίδηρον ἀνήγαγε· καὶ «ξύλον
 ζωῆς» καὶ «φυτὸν Σαβέκ», ἤγουν συγχωρήσεως. Καὶ Μωσῆς
 ξύλῳ ὄψιν ὕψωσε καὶ λαὸν ἐζωοποίησε· ξύλῳ βλαστήσαντι ἐν τῇ
 σκηνῇ τὴν ἱερατεῖαν ἐκύρωσεν.

35 Ἄλλ' ἴσως ἐρεῖς μοι, ὁ Ἰουδαῖος, ὅτι τὰ ἐν τῇ σκηνῇ τοῦ μαρ-
 τυρίου ἅπαντα ὁ Θεὸς γενέσθαι προσέταξε τῷ Μωσῆ· κἀγὼ σοι
 λέγω, ὅτι πολλὰ καὶ ποικίλα πράγματα ὁ Σολομῶν ἐν τῷ ναῷ γλυ-
 πτὰ καὶ χωνευτὰ πεποίηκεν, ἅπερ οὐδὲ ὁ Θεὸς αὐτῷ ποιῆσαι
 προσέταξεν οὐδὲ ἡ σκηνὴ τοῦ μαρτυρίου ταῦτα ἐκέκτητο οὔτε ὁ
 40 ναός, ὃν ὁ Θεὸς τῷ Ἰεζεκιήλ ὑπέδειξε, καὶ οὐ κατεγνώσθη ἐν
 τούτῳ ὁ Σολομῶν· εἰς δόξαν γὰρ Θεοῦ τὰς τοιαύτας μορφὰς κατε-
 σκεύασεν, ὡσπερ δὴ καὶ ἡμεῖς. Εἶχες καὶ σὺ πολλὰς καὶ διαφόρους
 πρὸς ἀνάμνησιν Θεοῦ εἰκόνας καὶ σήμαντρα, πρὶν ἢ τούτων διὰ
 τὴν σὴν ἀγνωμοσύνην ἐστερήθης, τουτέστι τὴν Μωσαϊκὴν ράβδον,
 45 τὰς θεοτύπους πλάκας, τὴν πυρένδροσον βάτον, τὴν ξηρένυδρον
 πέτραν, τὴν μαννοφόρον κιβωτόν, τὸ πυρένθειον θυσιαστήριον, τὸ
 θεώνυμον πέταλον, τὸ θεόδηλον Ἐφούδ, τὴν θεόσκιον σκηνήν· εἰ
 δὲ καὶ σὺ ἅπαντα ταῦτα νυκτὸς καὶ ἡμέρας κατεσκιάζου λέγων,
 «δόξα σοι, ὁ μόνος παντοκράτωρ Θεός, ὁ διὰ πάντων τούτων ἐν
 50 Ἰσραὴλ θαυμάσια ποιήσας», εἰ δὲ διὰ πάντων τούτων τῶν νομι-

97. Δ' Βασ. 4,29.

98. Ἐξ. 14,16. 15,25. 17,6.

99. Σοφ. Σολ. 14,17.

1. Δ' Βασ. 6,6.

2. Γεν. 2,9.

ὁποῖος ἔδωσε τὴν ράβδον τοῦ στοῦ δούλου του καὶ τοῦ εἶπε νὰ πάει καὶ νὰ ἀναστήσει μὲ αὐτὴν τὸ γιὸ τῆς Σωμανίτιδας⁹⁷. Καὶ ὁ Μωϋσῆς μὲ τὴν ράβδον τιμώρησε τὸν Φαραὼ καὶ ἔσχισε τὴν θάλασσαν καὶ γλύκανε τὸ νερὸ καὶ ἀνοιξε τὸ βράχο καὶ ἐβγαλε νερό⁹⁸. Καὶ ὁ Σολομών λέει: «εὐλογήθηκε τὸ ξύλον, μέσω τοῦ ὁποῖου γίνεται ἡ σωτηρία»⁹⁹. Καὶ ὁ Ἐλισσαῖος ἔρριξε ἓνα ξύλον στὸν Ἰορδάνην καὶ ἔφερε πρὸς τὰ ἐπάνω σίδερο¹. Καὶ «τὸ δένδρο τῆς ζωῆς»² καὶ τὸ «φυτὸ Σαβέκ»³, δηλαδὴ τῆς συγχωρησεως. Καὶ ὁ Μωϋσῆς ὕψωσε τὸ φίδι στοῦ ξύλου καὶ ζωοποίησε τὸ λαό⁴· μὲ ξύλον ἐπίσης πού βλάστησε στὴ σκηνὴ ἀνέδειξε τὴν ἱερατικὴ φυλὴ τοῦ Ἰσραὴλ⁵.

Ἄλλ' ἴσως μοῦ πείς, σὺ ὁ Ἰουδαῖος, ὅτι ὅλα τῆς σκηνῆς τοῦ μαρτυρίου τὰ διέταξε ὁ Θεὸς στοῦ Μωϋσῆ νὰ γίνουν· καὶ ἐγὼ σοῦ λέω ὅτι ὁ Σολομών ἔκανε στοῦ ναοῦ πολλὰ καὶ διάφορα πράγματα, γλυπτὰ καὶ χωνευτά, τὰ ὁποῖα οὔτε ὁ Θεὸς τὸν πρόσταξε νὰ τὰ κάνει, οὔτε ἡ σκηνὴ τοῦ μαρτυρίου τὰ εἶχε, οὔτε ὁ ναὸς πού ὁ Θεὸς ὑπέδειξε στὸν Ἰεζεκιήλ, καὶ δὲν καταδικάστηκε γι' αὐτὸ ὁ Σολομών· γιατί αὐτὲς τὶς μορφὲς τὶς ἔκανε γιὰ τὴν δόξα τοῦ Θεοῦ, ὅπως τώρα καὶ ἐμεῖς. Εἶχες καὶ σὺ πολλὰ καὶ διάφορα γιὰ τὴν ἀνάμνηση τοῦ Θεοῦ εἰκόνες καὶ σήμαντρα πρὶν τὰ στερηθεῖς ἐξαιτίας τῆς ἀγνωμοσύνης σου, δηλαδὴ τὴν μωσαϊκὴν ράβδον, τὶς θεοχάρακτες πλάκες, τὴν πυρένδροση βάτον, τὴν ξηρένυδρον πέτρα, τὴν μανναφόρον κιβωτόν, τὸν πυρένθεο θυσιαστήριον, τὸ θεώνυμον πέταλον⁶, τὸ θεοφαντορικὸ Ἐφούδ⁷, τὴν θεοῖσκιωτὴν σκηνήν. Ἐφόσον λοιπὸν καὶ σὺ καταγινόνσους μὲ ὅλα αὐτὰ νύχτα καὶ μέρα λέγοντας, «δόξα σὲ σένα, μόνον παντοκράτορα Θεέ, ὁ ὁποῖος μὲ ὅλα αὐτὰ ἔκανες στοῦν Ἰσραὴλ ἔργα θαυμαστά», καὶ ἐφόσον μὲ ὅλα αὐτὰ τὰ τοῦ νόμου,

3. Γεν. 22,13. Πρόκειται γιὰ τὸ θάμνον στοῦν ὁποῖο εἶδε δεμένο ὁ Ἀβραάμ τὸ κριάρι, πού τελικὰ θυσίασε ἀντὶ τοῦ υἱοῦ τοῦ Ἰσαάκ.

4. Ἀριθμ. 21,8.

5. Ἀριθμ. 17,23.

6. Βλ. σελ. 91, ὑποσημ. 51.

7. Βλ. 91, ὑποσημ. 52.

κῶν, ὧν εἶχες ποτε, προσπίπτων τῷ Θεῷ προσεκύνεις, ὀρᾶς, ὅτι διὰ τῶν εἰκόνων προσάγεται τῷ Θεῷ ἢ προσκύνησις.

Καὶ μετ' ὀλίγα.

Ὁ γὰρ ἀγαπῶν εἰλικρινῶς φίλον ἢ βασιλέα καὶ μάλιστα τὸν
 55 εὐεργέτην, κᾶν υἱὸν αὐτοῦ θεάσῃται, κᾶν ράβδον, κᾶν θρόνον, κᾶν
 στέφανον, κᾶν οἶκον, κᾶν δοῦλον, κρατεῖ καὶ ἀσπάζεται καὶ τιμᾷ
 διὰ τούτων τὸν εὐεργέτην, βασιλέα καὶ μάλιστα τὸν Θεόν. — Εἶθε
 γάρ, πάλιν λέγω, ἐποίησας καὶ σὺ εἰκόνας Μωσαϊκὰς καὶ προφητι-
 κάς καὶ καθ' ἡμέραν ἐν αὐταῖς προσεκύνεις τῷ Δεσπότη αὐτῶν
 60 Θεῷ. Ὅταν τοίνυν ἴδῃς Χριστιανῶν παῖδας προσκυνοῦντας τῷ
 σταυρῷ, γινῶθι, ὅτι τῷ σταυρωθέντι Χριστῷ τὴν προσκύνησιν
 προσάγουσι καὶ οὐ τῷ ξύλῳ. Ἐπεὶ, εἰ τὴν φύσιν τοῦ ξύλου ἔσεβον,
 πάντως ἂν καὶ τὰ δένδρα καὶ τὰ ἄλλα προσκυνεῖν εἶχον, ὥσπερ σὺ
 ὁ Ἰσραὴλ προσεκύνησας τούτοις ποτέ, λέγων τῷ δένδρῳ καὶ τῷ
 65 λίθῳ, ὅτι «σὺ μου εἶ Θεός, καὶ σὺ με ἐγέννησας».

Ἡμεῖς δὲ οὐχ οὕτω λέγομεν τῷ σταυρῷ οὐδὲ ταῖς μορφαῖς
 τῶν ἁγίων· οὐ γὰρ θεοὶ ἡμῶν εἰσιν, ἀλλὰ βίβλοι ἀνεωγμέναι πρὸς
 ἀνάμνησιν Θεοῦ καὶ τιμὴν αὐτοῦ ἐν ταῖς ἐκκλησίαις προφανῶς κεί-
 μεναι καὶ προσκυνούμεναι. Ὁ γὰρ τιμῶν τὸν μάρτυρα τὸν Θεὸν
 70 τιμᾷ, ᾧ ὁ μάρτυς ἐμαρτύρησεν· ὁ προσκυνῶν τῷ ἀποστόλῳ τοῦ
 Χριστοῦ τῷ ἀποστείλαντι αὐτὸν προσκυνεῖ· καὶ ὁ προσπίπτων τῇ
 μητρὶ τοῦ Χριστοῦ πρόδηλον, ὅτι τῷ Υἱῷ αὐτῆς τὴν τιμὴν προσφέ-
 ρει. Οὐδεὶς γὰρ θεός, εἰ μὴ εἷς ὁ ἐν τριάδι καὶ μονάδι γνωριζόμενός
 τε καὶ λατρευόμενος.

53 Σχόλιον. Οὗτος πιστὸς ἐξηγητὴς τῶν τοῦ μακαρίου Ἐπιφα-
 νίου λόγων ὁ τοῖς ἑαυτοῦ λόγοις τὴν Κυπρίων κατακοσμήσας
 νῆσον ἢ οἱ ἀπὸ καρδίας λαλοῦντες. Ἄκουε δὲ καὶ Σευηριανοῦ ἐπι-
 σκόπου Γαβάλων, οἷά φησιν.

54 Σευηριανοῦ, ἐπισκόπου Γαβάλων, ἀπὸ λόγου τοῦ εἰς τὰ ἐγκαί-
 30 νια τοῦ σταυροῦ.

πού εἶχες κάποτε, πέφτοντας προσκυνούσες τὸ Θεό, βλέπεις ὅτι μέσω τῶν εἰκόνων προσφέρεται στὸ Θεὸ ἡ προσκύνηση.

Καὶ ὕστερα ἀπὸ μερικά.

Ἐκεῖνος πού ἀγαπᾷ εἰλικρινὰ ἓνα φίλο ἢ βασιλιά καὶ μάλιστα τὸν εὐεργέτη του, ἔστω κι ἂν δεῖ τὸ γιό του, τὸ ραβδί του, τὸ θρόνο του, τὸ στεφάνι του, τὸ σπίτι του, τὸν δούλο του, τὰ πιάνει καὶ τὰ ἀσπάζεται καὶ μέσω αὐτῶν τιμᾷ τὸν εὐεργέτη του, τὸν βασιλιά καὶ προπαντὸς τὸ Θεό. Μακάρι, σοῦ τὸ ἐπαναλαμβάνω, νὰ κατασκευάζεις καὶ σὺ εἰκόνες μωσαϊκῆς καὶ προφητικῆς καὶ κάθε μέρα νὰ προσκυνούσες σ' αὐτές τὸ δεσπότη τους Θεό. Ὅταν λοιπὸν δεῖς παιδιά τῶν Χριστιανῶν νὰ προσκυνοῦν τὸ σταυρό, μάθε ὅτι προσφέρουν τὴν προσκύνηση στὸ Χριστὸ πού σταυρώθηκε καὶ ὄχι στὸ ξύλο. Γιατί, ἂν σέβονταν τὴ φύση τοῦ ξύλου, τότε θὰ προσκυνοῦσαν καὶ τὰ δένδρα καὶ τὰ ἄλση, ὅπως τὰ προσκύνησες σὺ ὁ Ἰσραὴλ κάποτε, λέγοντας στὸ δένδρο καὶ στὸ λίθο, 'σὺ εἶσαι ὁ θεός μου, σὺ μὲ γέννησες'.

Ἐμεῖς ὁμως δὲ λέμε αὐτὰ στὸ σταυρό, οὔτε στὶς μορφές τῶν ἁγίων· γιατί δὲν εἶναι θεοὶ μας, ἀλλὰ βιβλία ἀνοιγμένα γιὰ τὴν ἀνάμνηση τοῦ Θεοῦ καὶ ἀπόδοση τιμῆς σ' αὐτόν, πού τοποθετοῦνται φανερὰ στὶς ἐκκλησίες καὶ προσκυνοῦνται. Γιατί ἐκεῖνος πού τιμᾷ τὸν μάρτυρα, τιμᾷ τὸ Θεό, γιὰ τὸν ὁποῖο ὁ μάρτυρας μαρτύρησε· ἐκεῖνος πού προσκυνᾷ τὸν ἀπόστολο τοῦ Χριστοῦ, προσκυνᾷ αὐτόν πού τὸν ἀπέστειλε· καὶ ἐκεῖνος πού γονατίζει στὴ μητέρα τοῦ Χριστοῦ, εἶναι φανερό ὅτι τὸν Υἱό της προσφέρει τὴν τιμῆ. Γιατί κανένας δὲν εἶναι θεός, παρὰ μόνο ἓνας, ὁ ὁποῖος γνωρίζεται καὶ λατρεύεται ὡς Τριάδα καὶ Μονάδα.

53 Σχόλιο. Αὐτὸς πού μὲ τοὺς λόγους του στόλισε τὸ νησι τῶν Κυπρίων εἶναι ὁ σωστὸς ἐρμηνευτὴς τῶν λόγων τοῦ μακαρίου Ἐπιφανίου, ἢ ἐκεῖνοι ποῦ μιλοῦν μὲ τὴν καρδιά τους. Ἄκουσε ὁμως τί λέει καὶ ὁ ἐπίσκοπος Γαβάλων Σευηριανός.

54 Σευηριανοῦ, ἐπισκόπου Γαβάλων, ἀπὸ τὸ λόγο στά ἐγκαίρια τοῦ σταυροῦ.

Πῶς ἡ εἰκὼν τοῦ ἐπικαταράτου ζῶν ἤνεγκε τοῖς ἡμετέροις προγόνους;

5 Καὶ μετ' ὀλίγα.

Πῶς οὖν ἡ εἰκὼν τοῦ ἐπικαταράτου ἤνεγκε τῷ λαῷ ἐν συμφορᾷ χεμαζομένῳ σωτηρίαν; ἼΑρα οὐκ ἦν ἀξιοπιστότερον εἰπεῖν, Ἐάν τις ὑμῶν δηχθῆ, βλέψει εἰς τὸν οὐρανὸν ἄνω πρὸς τὸν Θεὸν καὶ σωθήσεται ἢ εἰς τὴν σκηνὴν τοῦ Θεοῦ; Ἀλλὰ ταῦτα παριδῶν, μό-
10 νον τοῦ σταυροῦ τὴν εἰκόνα ἐπηξεν. Διὰ τί οὖν ταῦτα ἐποίει Μωσῆς, ὁ εἰπὼν τῷ λαῷ, «οὐ ποιήσεις σεαυτῷ γλυπτὸν οὐδὲ χωνευτὸν οὐδὲ πᾶν ὁμοίωμα, ὅσα ἐν τῷ οὐρανῷ ἄνω καὶ ὅσα ἐν τῇ γῆ κάτω καὶ ὅσα ἐν τοῖς ὕδασιν ὑποκάτω τῆς γῆς»; Ἀλλὰ τί ταῦτα πρὸς τὸν ἀγνώμονα φθέγγομαι; Εἶπέ, ὦ πιστότατε Θεοῦ θε-
15 ράπον· ὁ ἀπαγορεύεις, ποιεῖς; ὁ ἀνατρέπεις, κατασκευάζεις; Ὁ λέγων, «οὐ ποιήσεις γλυπτόν», ὁ τὸν χωνευθέντα βουὴν κατελάσας, σὺ ὄφιν χαλκουργεῖς; Καὶ τοῦτο οὐ λάθρα, ἀλλὰ ἀναφανδὸν καὶ πᾶσι γνωστόν;

ἼΑλλ' ἐκεῖνα, φησὶν, ἐνομοθέτησα, ἵνα ἐκκόσω τὰς ὕλας τῆς
20 ἀσεβείας καὶ τὸν λαὸν ἀπαγάγω πάσης ἀποστασίας καὶ εἰδωλολα-
τρίας· νυνὶ δὲ χωνεύω τὸν ὄφιν χρησίμως εἰς προτύπωσιν τῆς ἀλη-
θείας. Καὶ καθάπερ σκηνὴν ἐπηξα καὶ τὰ ἐν αὐτῇ πάντα καὶ χερου-
βιμ ὁμοίωμα τῶν ἀοράτων διεπέτασα εἰς τὰ ἅγια ὡς τύπον καὶ
σκιὰν τῶν μελλόντων, οὕτω καὶ ὄφιν ἐστήλωσα εἰς σωτηρίαν τῷ
25 λαῷ, ἵνα διὰ τῆς πείρας τούτων προγυμνασθῶσι τοῦ σημείου τοῦ
σταυροῦ τὴν εἰκόνα καὶ τὸν ἐν αὐτῷ σωτῆρα καὶ λυτρωτῆν. Καὶ
ὅτι ἀψευδέστατος ὁ λόγος, ἀγαπητέ, ἀκουε τοῦ Κυρίου τούτου βε-
βαιουῶντος καὶ λέγοντος· «καὶ καθὼς Μωσῆς ὕψωσε τὸν ὄφιν ἐν τῇ

8. Ἐξ. 20,4.

9. Ἐξ. 32,30.

Πῶς ἡ εἰκόνα τοῦ ἐπικατάρατου ἔφερε ζωὴ στοὺς προγόνους μας;

Καὶ ὕστερα ἀπὸ μερικά.

Πῶς λοιπὸν ἡ εἰκόνα τοῦ ἐπικατάρατου ἔφερε τὴ σωτηρία στὸ δοκιμαζόμενο ἀπὸ συμφορὰ λαό; Ἐπομένως δὲν θὰ ἦταν περισσότερο σωστὸ νὰ πεῖ, ἂν κάποιος ἀπὸ σᾶς δαγκωθεῖ ἀπὸ φίδι, νὰ κοιτάξει ψηλὰ στὸν οὐρανὸ πρὸς τὸ Θεό, ἢ στὴ σκηνὴ τοῦ Θεοῦ, καὶ θὰ σωθεῖ; Ἄλλὰ παραβλέποντας ὄλα αὐτά, μόνο τὴν εἰκόνα τοῦ σταυροῦ ἔστησε. Γιατί ὁμοῦς τὰ ἔκανε αὐτὰ ὁ Μωϋσῆς, αὐτὸς ποὺ εἶπε στὸ λαό, «δὲν θὰ κατασκευάσεις γιὰ τὸν ἑαυτό σου γλυπτὸ οὔτε χωνευτὸ οὔτε κανένα ὁμοίωμα, ὅσα βρίσκονται πάνω στὸν οὐρανὸ καὶ ὅσα κάτω τῆ γῆ καὶ ὅσα στὰ νερά κάτω ἀπὸ τῆ γῆ»⁸; Ἄλλὰ γιατί τὰ λέω αὐτὰ πρὸς τὸν ἀγνώμονα; Πές μου, ἐσὺ πιστότατε ὑπηρετὴ τοῦ Θεοῦ· αὐτὸ ποὺ ἀπαγορεύεις, αὐτὸ κάνεις; Αὐτὸ ποὺ γκρεμίζεις, τὸ κατασκευάζεις; Σὺ ποὺ λές, «δὲ θὰ κάνεις γλυπτὸ»⁹ καὶ συντριβείς τὸ χωνευτὸ μοσχάρι, ἐσὺ κατασκευάζεις χάλκινο φίδι; Καὶ αὐτὸ ὄχι κρυφά, ἀλλὰ ὀλοφάνερα καὶ σ' ὄλους γνωστό¹⁰.

Ἄλλὰ ἐκεῖνα τὰ νομοθέτησα, λέει, γιὰ νὰ κόψω τὰ ὑλικά τῆς ἀσέβειας καὶ νὰ ἀποσπᾶσω τὸ λαὸ ἀπὸ κάθε ἀποστασία καὶ εἰδωλολατρία· τῶρα ὁμοῦς κατασκευάζω τὸ χωνευτὸ φίδι γιὰ νὰ χρησιμεύσει ὡς προτύπωση τῆς ἀληθείας. Καὶ ὁμοῦς ἔστησα τὴ σκηνὴ καὶ ὄλα ὅσα ὑπάρχουν σ' αὐτὴν καὶ κατασκεύασα ὁμοίωμα τῶν ἀοράτων χερουβὶμ με ἀνοιχτὰ τὰ φτερά τους στὰ ἅγια γιὰ νὰ εἶναι τύπος καὶ σκιά τῶν μελλόντων¹¹, ἔτσι ὕψωσα καὶ τὸ φίδι σὲ στήλη γιὰ τὴ σωτηρία τοῦ λαοῦ, ὥστε με τὴ γνώση αὐτῶν νὰ προετοιμαστοῦν γιὰ νὰ δεχθοῦν τὴν εἰκόνα τοῦ σημείου τοῦ σταυροῦ καὶ μέσω αὐτοῦ τὸν Σωτῆρα καὶ λυτρωτῆ. Καὶ ὅτι ὁ λόγος αὐτὸς εἶναι πέρα γιὰ πέρα ἀληθινός, ἀγαπητέ, ἄκουσε τὸν Κύριο ποὺ τὸ βεβαιώνει λέγοντας: «καὶ ὁμοῦς ὁ Μωϋσῆς ὕψωσε τὸ φίδι στὴν ἔρημο, ἔτσι πρέπει νὰ ὕψωθεῖ καὶ ὁ Υἱὸς

10. Ἄρ. 21,8.

11. Κολ. 2,17.

ἐρήμῳ, οὕτω δεῖ ὑψωθῆναι τὸν Υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου, ἵνα πᾶς ὁ πιστεῦων ἐν αὐτῷ μὴ ἀπόληται, ἀλλ' ἔχη ζωὴν αἰώνιον».

55 Σχόλιον. Σύνες, ὡς διὰ τὸ ἀπαγαγεῖν ἔφη τὸν λαὸν τῆς εἰδωλολατρίας εὐόλισθον καὶ ἔτοιμον ὄντα πρὸς τοῦτο μὴ ποιεῖν πᾶν ὁμοίωμα ἐνομοθέτησε, καὶ ὅτι εἰκὼν ἦν τοῦ πάθους τοῦ Κυρίου ὁ ὑψωθείς ὄφεις.

56 Ὅτι δὲ οὐ καινὸν ἐφεύρημα τὸ τῶν εἰκόνων, ἀλλὰ ἀρχαῖον καὶ τοῖς ἀγίοις καὶ ἐκκρίτοις πατράσιν ἐγνωσμένον τε καὶ εἰθισμένον, ἄκουε· γέγραπται ἐν τῷ βίῳ Βασιλείου τοῦ μάκαρος τῷ δι' Ἑλλαδίου, τοῦ αὐτοῦ μαθητοῦ καὶ διαδόχου τῆς αὐτοῦ ἱεραρχίας, ὡς παρειστῆκει ὁ ὄσιος τῇ τῆς Δεσποίνης εἰκόνι, ἐν ἣ καὶ ὁ χαρακτῆρ ἐγγέγραπτο Μερκουρίου τοῦ δοιδίμου μάρτυρος· παρειστῆκει δὲ ἐξαιτῶν τὴν Ἰουλιανοῦ τοῦ ἀθεωτάτου καὶ ἀποστάτου τυράννου ἀναίρεσιν. Ἐξ ἧς εἰκόνας ἐμυήθη ταύτης τὴν ἀποκάλυψιν· ἑώρα γὰρ πρὸς μὲν βραχὺ ἀφανῆ τὸν μάρτυρα, μετ' οὐ πολὺ δὲ τὸ δόρυ
10 ἡμαγμένον κατέχοντα.

57 Ἐν τῷ βίῳ Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου οὕτως αὐτολεξεὶ γέγραπται.

Ἠγάπα δὲ ὁ μακάριος Ἰωάννης τὰς ἐπιστολάς τοῦ σοφωτάτου Παύλου ἄγαν.

5 Καὶ μετ' ὀλίγα.

Ἦν δὲ καὶ τὸ ἐκτύπωμα τοῦ αὐτοῦ ἀποστόλου Παύλου ἔχων ἐν εἰκόνι, ἔνθα ἀνεπαύετο διὰ τὴν τοῦ σώματος ἀσθένειαν βραχὺ τι· ἦν γὰρ πολυάγρυπνος ὑπὲρ φύσιν. Καὶ ἠνίκα διήρχετο τὰς ἐπιστολάς αὐτοῦ, ἐνητένιζεν αὐτῇ καὶ ὡς ἐπὶ ζῶντος αὐτοῦ οὕτω προσεῖ-
10 χεν αὐτῷ μακαρίζων αὐτόν, καὶ ὄλον αὐτοῦ τὸν λογισμὸν πρὸς αὐ-εἶχε φανταζόμενος καὶ διὰ τῆς θεωρίας αὐτῷ ὁμιλῶν.

τοῦ ἀνθρώπου, ὥστε ὁ καθένας πού πιστεύει σ' αὐτὸν νὰ μὴ χάνεται, ἀλλὰ νὰ ἔχει ζωὴ αἰώνια»¹².

- 55 Σχόλιο. Κατάλαβε, ὅτι γιὰ νὰ ἀπομακρύνει τὸ λαὸ ἀπὸ τὴν εἰδωλολατρία, ἐπειδὴ ἦταν εὐόλισθος καὶ ἔτοιμος γι' αὐτό, νομοθέτησε νὰ μὴ κάνουν κανένα ὁμοίωμα, καὶ ὅτι τὸ φίδι πού ὑψώθηκε ἦταν εἰκόνα τοῦ πάθους τοῦ Κυρίου.
- 56 Ὅτι δὲν εἶναι καινούργια ἐφεύρεση οἱ εἰκόνες, ἀλλὰ ἀρχαῖο καὶ γνωστὸ καὶ συνηθισμένο στοὺς ἀγίους καὶ διακεκρυμένους πατέρες, ἄκουσε· γράφεται στὸ βίβλιον τοῦ μακαριστοῦ Βασιλείου ἀπὸ τὸν Ἑλλάδιο, μαθητὴ του καὶ διάδοχο τῆς ἱεραρχίας του, ὅτι ὁ ὄσιος παρουσιάστηκε κάποτε μὲ τὴν εἰκόνα τῆς Θεοτόκου, στὴν ὁποία ἦταν ζωγραφισμένη καὶ ἡ μορφή τοῦ ἀειμνήστου μάρτυρα Μερκουρίου· παρουσιάστηκε ζητώντας τὸ θάνατο τοῦ ἄθεου καὶ ἀποστάτη τυράννου Ἰουλιανοῦ. Τὴν ἀποκάλυψη γι' αὐτὸ τὸ αἴτημα τὴ δέχτηκε ἀπὸ τὴν εἰκόνα αὐτή· γιατί ἔβλεπε γιὰ λίγο τὸν μάρτυρα νὰ χάνεται ἀπὸ τὴν εἰκόνα καὶ ὕστερα ἀπὸ λίγο νὰ κρατᾷ τὸ δόρυ ματωμένο.
- 57 Στὸ βίβλιον τοῦ Ἰωάννη τοῦ Χρυσοστόμου γράφονται αὐτολεξεῖ τὰ ἐξῆς.
 Ὁ μακάριος Ἰωάννης ἀγαποῦσε ὑπερβολικὰ τὶς ἐπιστολὰς τοῦ σοφώτατου Παύλου.
 Καὶ ὕστερα ἀπὸ μερικὰ ἄλλα.
 Εἶχε μάλιστα σὲ εἰκόνα καὶ τὴ μορφή τοῦ ἰδίου τοῦ ἀποστόλου Παύλου, ἐκεῖ ὅπου ἀναπαύοταν γιὰ λίγο ἐξαιτίας τῆς ἀδυναμίας τοῦ σώματός του· γιατί ξαγρυπνοῦσε περισσὸ ἐρο ἀπὸ ὅ,τι ἐπέτρεπαν οἱ φυσικὲς του δυνάμεις. Καὶ ὅταν διάβαζε τὶς ἐπιστολὰς του, ἐνατένιζε τὴν εἰκόνα καὶ τὸν πρόσεχε σὰν νὰ ἦταν ζωντανὸς μακαρίζοντάς τον, καὶ εἶχε μὲ τὴ φαντασία του ὅλη τὴ σκέψη του σ' αὐτὸν καὶ ἐπικοινωνοῦσε μαζί του μέσω τῆς θεωρίας.

12. Ἰω. 3,14-15.

Καὶ μεθ' ἕτερα.

Ὡς δὲ ἐπαύσατο ὁ Πρόκλος λαλῶν, ἀτενίσας τῇ εἰκόνι τοῦ ἀποστόλου καὶ θεασάμενος τὸν χαρακτῆρα αὐτοῦ ὅμοιον τοῦ
 15 ὀφθέντος αὐτῷ, βαλὼν μετάνοιαν τῷ Ἰωάννῃ, εἶπε δακτυλοδεικτῶν τὴν εἰκόνα· Συγχώρησόν μοι, πάτερ. Ὅν εἶδον λαλοῦντά σοι, ὁμοίός ἐστι τούτω· ὡς δὲ ὑπολαμβάνω, ὅτι καὶ αὐτός ἐστιν.

58 Ἐν τῷ τῆς ὁσίας Εὐπραξίας βίῳ τὸν δεσποτικὸν δεδειχθαι αὐτῇ χαρακτῆρα ἀναγράφεται ὑπὸ τῆς προεστηκυίας τῆς ποιμένης.

59 Ἐν τῷ τῆς ὁσίας Μαρίας βίῳ τῆς Αἰγυπτίας γέγραπται τῇ εἰκόνι τῆς Δεσποίνης αὐτὴν εὐξασθαι καὶ ταύτην πρὸς ἐγγύην ἐξαιτήσασθαι καὶ οὕτω τυχεῖν τῆς εἰς τὸν ναὸν εἰσόδου.

60 Ἐκ τοῦ λόγου τοῦ Χρυσοστόμου, ὅτι Παλαιᾶς καὶ Καινῆς εἰς νομοθέτης, καὶ εἰς τὸ ἔνδυμα τοῦ ἱερέως.

Ἐγὼ καὶ τὴν κηρόχυτον ἠγάπησα γραφὴν εὐσεβείας πεπληρωμένην· εἶδον γὰρ ἄγγελον ἐν εἰκόνι ἐλαύνοντα βαρβάρων στίφη.
 5 Εἶδον πατούμενα βαρβάρων φῦλα καὶ τὸν Δαυὶδ ἀληθεύοντα· «Κύριε, ἐν τῇ πόλει σου τὴν εἰκόνα αὐτῶν ἐξουδενώσεις».

61 Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τῆς ἐρμηνείας τῆς παραβολῆς τοῦ σπόρου.

Ἐνδυμα βασιλικὸν ἂν ὑβρίσης, οὐ τὸν ἐνδεδυμένον ὑβρίζεις; Οὐκ οἶδας, ὅτι, ἂν εἰκόνα βασιλέως ὑβρίσης, εἰς τὸ πρωτότυπον τῆς ἀξίας φέρεις τὴν ὑβριν; Οὐκ οἶδας, ὅτι, ἂν τις εἰκόνα τὴν ἀπὸ

13. Ἡ παλιότερη τεχνικὴ κατασκευῆς φορητῶν εἰκόνων, γνωστὴ ὡς «ἐγκαυστική», τὴν ὁποία χρησιμοποιοῦσαν οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες, οἱ Ῥωμαῖοι καὶ οἱ Αἰγύπτιοι. Κατὰ τὴν τεχνικὴ αὐτὴ, κάθε χρῶμα, μετὰ τὴν μορφὴν σκόνης, ἀνακατευτόταν μετὰ μαλακὸ λειωμένο κερὶ καὶ μετὰ τὴν ἐγχρωμὴ μᾶζα ποῦ δημιουργοῦσαν ζωγραφίζονταν ἡ εἰκόνα. Στὸ τέλος ἡ ὅλη ἐπιφάνεια τῆς εἰκόνας θερμαινόταν μετὰ πυρκαϊστο σίδερο, τὸ κέστρο. Ἔτσι τὸ κερὶ ἐλειωνε καὶ τὰ χρώματα ἐδεναν

Και ὕστερα ἀπὸ ἄλλα.

Ὅταν ἔπαυσε ὁ Πρόκλος νὰ μιλάει, ἀτενίζοντας τὴν εἰκόνα τοῦ ἀποστόλου καὶ βλέποντας τὴ μορφή του νὰ εἶναι ὁμοια μὲ ἐκείνην ποὺ τοῦ φανερώθηκε, κάνοντας μετάνοια στὸν Ἰωάννη, εἶπε δείχνοντας μὲ τὸ δάχτυλο τὴν εἰκόνα· Συγχώρησέ με, πάτερ. Ἐκείνον ποὺ εἶδα νὰ μιλάει μαζί σου, εἶναι ὁμοιος μὲ αὐτόν· καὶ ὅπως διαπιστώνω εἶναι πράγματι ὁ ἴδιος.

58 Στὸ βίο τῆς ὁσίας Εὐπραξίας ἀναγράφεται ἀπὸ τὴν προϋσταμένη τοῦ μοναστηριοῦ, ὅτι τῆς φανερώθηκε ἡ δεσποτικὴ μορφή τοῦ Κυρίου.

59 Στὸ βίο τῆς ὁσίας Μαρίας τῆς Αἰγυπτίας γράφεται ὅτι προσευχήθηκε στὴν εἰκόνα τῆς Θεοτόκου καὶ ζήτησε αὐτὴν ὡς ἐγγύητρια καὶ ἔτσι μπόρεσε νὰ μπεῖ μέσα στὸ ναό.

60 Ἀπὸ τὸ λόγο τοῦ Χρυσοστόμου, ὅτι τῆς Παλαιᾶς καὶ Καινῆς Διαθήκης ἓνας εἶναι ὁ νομοθέτης, καὶ γιὰ τὸ ἔνδυμα τοῦ ἱερέα.

Ἐγὼ ἀγάπησα καὶ τὴν κηρόχυτη ζωγραφικὴ¹³, ἡ ὁποία εἶναι γεμάτη εὐσεβεία· γιὰτὶ εἶδα ἓναν ἄγγελο σὲ εἰκόνα νὰ ἀπομακρύνει στίφη βαρβάρων. Εἶδα βάρβαρα φῦλα νὰ κατατροπώνονται καὶ νὰ ἐπαληθεύεται ὁ Δαβὶδ· «Κύριε, στὴν πόλη σου θὰ ἐξαφανίσῃς τὴν εἰκόνα τους»¹⁴.

61 Τοῦ ἰδίου, ἀπὸ τὴν ἐρμηνεία τῆς παραβολῆς τοῦ σπόρου.

Ἄν ἐξυβρίσεις ἔνδυμα βασιλικό, δὲν ἐξυβρίζεις ἐκεῖνον ποὺ φοράει τὸ ἔνδυμα; Δὲν γνωρίζεις ὅτι, ἐὰν ἐξυβρίσεις τὴν εἰκόνα ἑνὸς βασιλιᾶ, ἀπευθύνεις τὴν ὕβρη στὸ πρωτότυπο τῆς

μεταξὺ τους παίρνοντας μιὰ ἐλαφρὰ ὄψη βερνικιοῦ. Ἐπειδὴ ἡ θέρμανση αὐτὴ λεγόταν «καῦσις», ἡ τεχνικὴ αὐτὴ ὀνομάστηκε «ἐγκαυστική», καὶ ἐπειδὴ τὰ χρώματα ἀναμιγνύονταν μὲ κερὶ, τὶς εἰκόνες τῆς ἐγκαυστικῆς τεχνικῆς οἱ πατέρες τὶς ὀνόμαζαν «κηρόχυτες».

14. Ψαλμ. 72,20.

5 ζύλου καὶ ἀνδριάντος χαλκοῦ κατασύρη, οὐχ ὡς εἰς ἄψυχον ὕλην
τολμήσας κρίνεται, ἀλλ' ὡς κατὰ βασιλέως κεκρημένος τῇ ὕβρει;
Εἰκόνα δὲ ὄλως βασιλέως φέρουσα τὴν ἑαυτῆς ὕβριν εἰς βασιλέα
ἀνάγει.

62 Τοῦ αὐτοῦ Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου ἐκ τοῦ εἰς Μελέτιον,
ἐπίσκοπον Ἀντιοχείας καὶ μάρτυρα, λόγου, καὶ εἰς τὴν σπουδὴν
τῶν συνελθόντων, οὗ ἡ ἀρχή· Πανταχοῦ τῆς ἱεράς ταύτης ἀγέλης
περιφέρων τοὺς ὀφθαλμοὺς, καὶ μετὰ βραχέα.

5 Καὶ ἦν εὐσεβείας διδασκαλία τὸ γινόμενον· συνεχῶς γὰρ ἀναγ-
καζόμενοι τῆς προσηγορίας ἐκείνης μεμνησθαι καὶ τὸν ἅγιον ἐκεῖ-
νον ἔχειν ἐπὶ ψυχῆς παντὸς ἀλόγου πάθους καὶ λογισμοῦ φυγαδευ-
τήριον εἶχον τὸ ὄνομα, καὶ οὕτω πολλὸ γέγονε τοῦτο, ὡς πανταχοῦ
καὶ ἐν ἀμφοδῶ καὶ ἐν ἀγορᾷ καὶ ἐν ἀγροῖς τούτῳ πάντοθεν περιη-
10 χεῖσθαι τῷ ὀνόματι. Οὐ πρὸς τὸ ὄνομα δὲ τοσοῦτον ἐπάθετε πόθον
μόνον, ἀλλὰ καὶ πρὸς αὐτὸν τοῦ σώματος τὸν τύπον. Ὅπερ οὖν ἐν
ὀνόμασιν ἐποίησατε, τοῦτο καὶ ἐπὶ τῆς εἰκόνης ἐπράξατε τῆς ἐκεῖ-
νου. Καὶ γὰρ ἐν δακτυλίῳ σφενδόνας καὶ ἐκπώμασι καὶ φιάλαις
καὶ ἐν θαλάμῳ τοίχοις καὶ πανταχοῦ τὴν εἰκόνα τὴν ἁγίαν ἐκείνην
15 ἐχάραξαν πολλοί, ὡς μὴ μόνον ἀκούειν τῆς ἁγίας προσηγορίας
ἐκείνης, ἀλλὰ καὶ ὄραν αὐτοῦ πανταχοῦ τοῦ σώματος τὸν τύπον
καὶ διπλῆν τινα τῆς ἀποδημίας ἔχειν τὴν παραμυθίαν.

63 Τοῦ αὐτοῦ εἰς τὴν προδοσίαν τοῦ Ἰούδα καὶ εἰς τὸ Πάσχα καὶ
εἰς παράδοσιν τῶν μυστηρίων καὶ περὶ τοῦ μὴ μνησικακεῖν.

Καθάπερ γὰρ οἱ ζωγράφοι ἐν αὐτῷ τῷ πίνακι καὶ τὰς γραμ-
μὰς περιέχουσι καὶ σκιογραφοῦσι καὶ τὴν ἀλήθειαν τῶν χρωμάτων
5 ἐπιτιθέασιν, οὕτω καὶ ὁ Χριστὸς ἐποίησεν.

ἀξίας; Δὲν γνωρίζεις ὅτι, ἐὰν κάποιος προσβάλει τὴν εἰκόνα, πὺ εἶναι ἀπὸ ξύλο, ἢ τὸ χάλκινο ἄγαλμα, δὲν δικάζεται σὰν νὰ ἐπιτέθηκε σὲ ἄψυχη ὕλη, ἀλλὰ σὰν νὰ χρησιμοποίησε τὴν ὕβρι-
στική του ἐνέργεια ἐναντίον τοῦ βασιλιᾶ; Καὶ γενικὰ εἰκόνα πὺ φέρει τὴ μορφή τοῦ βασιλιᾶ, τὴν προσβολὴ πὺ γίνεται σ' αὐτὴν τὴν ἀνάγει στὸ βασιλιά.

- 62 Τοῦ ἰδίου Ἰωάννη τοῦ Χρυσοστόμου, ἀπὸ τὸ λόγο στὸν Μελέτιο, τὸν ἐπίσκοπο Ἀντιοχείας καὶ μάρτυρα, καὶ στὴν προθυμία τῶν συγκεντρωμένων, τοῦ ὁποῖου ἡ ἀρχὴ εἶναι· Περιφέροντας παντοῦ τὰ μάτια σ' αὐτὴ τὴν ἱερὴ σύναξη, καὶ ὕστερα ἀπὸ λίγα.

Αὐτὸ πὺ ἐγινε ἦταν διδακαλία εὐσέβειας· ἀναγκαζόμενοι νὰ θυμοῦνται διαρκῶς τὸ ὄνομα ἐκεῖνο καὶ νὰ ἔχουν στὴ ψυχὴ τους τὸν ἅγιο ἐκεῖνο, εἶχαν τὸ ὄνομα ὡς φυγαδευτήριον κάθε ἄλογου πάθους καὶ λογισμοῦ, καὶ τόσο πολὺ κυριάρχησε τὸ γεγονός αὐτό, ὥστε παντοῦ καὶ στίς παρόδους καὶ στὴν ἀγορὰ καὶ στὰ χωράφια νὰ ἀκούεται ἀπὸ παντοῦ τὸ ὄνομα αὐτό. Ὅμως δὲν εἶχατε μόνο γιὰ τὸ ὄνομα τόσο μεγάλο πόθο, ἀλλὰ καὶ γιὰ τὴν ἴδια τὴν ἀπεικόνιση τοῦ σώματός του. Γι' αὐτὸ καὶ ὅ,τι κάνατε στὰ ὀνόματα, τὸ ἴδιο κάνατε καὶ ὡς πρὸ τὴν εἰκόνα του. Γιατὶ πολλοὶ χάραξαν τὴν ἅγια ἐκεῖνη εἰκόνα στὰ κοιλώματα δαχτυλιδιῶν καὶ σὲ κύπελλα καὶ σὲ φιάλες καὶ σὲ τοίχους θαλάμων καὶ παντοῦ, ὥστε ὄχι μόνο νὰ ἀκούουν τὸ ἅγιο ἐκεῖνο ὄνομα, ἀλλὰ καὶ νὰ βλέπουν παντοῦ τὴ μορφή τοῦ σώματός του καὶ νὰ ἔχουν διπλὴ κατὰ κάποιον τρόπο παρηγοριὰ γιὰ τὴν ἀποδημία τοῦ ἁγίου.

- 63 Τοῦ ἰδίου, λόγος στὴν προδοσίᾳ τοῦ Ἰούδα καὶ στὸ Πάσχα καὶ στὴν παράδοσιν τῶν μυστηρίων καὶ γιὰ τὸ ὅτι δὲν πρέπει νὰ μνησικακοῦμε.

Ὅπως οἱ ζωγράφοι στὸν ἴδιο πίνακα καὶ τίς γραμμὲς χαράζουν καὶ παριστάνουν σὲ γενικὲς γραμμὲς τὸ θέμα τους καὶ προσθέτουν τὰ πραγματικὰ χρώματα, ἔτσι ἔκανε καὶ ὁ Χριστός.

64 Τοῦ ἁγίου Ἀμβροσίου, ἐπισκόπου Μεδιολάνων, ἐκ τῆς πρὸς πᾶσαν τὴν Ἰταλίαν ἐπιστολῆς.

Τῇ νυκτὶ δὲ τῇ τρίτῃ ἐκ νηστείας μοι ἤδη καταπεπονημένου τοῦ σώματος οὐ καθεύδοντι, ἀλλ' ἐν ἐκστάσει ὄντι μετὰ τινος προσώπου μοι κατεφάνησαν, ὃ προσεῳκεί τῷ μακαρίῳ Παύλῳ τῷ ἀποστόλῳ, αὐτῆς τῆς ἐν εἰκόσι γραφῆς τὸν αὐτοῦ χαρακτήρα διδασκούςας σαφῶς.

65 Μαξίμου τοῦ φιλοσόφου καὶ ὁμολογητοῦ ἐκ τῶν περὶ αὐτοῦ πεπραγμένων μεταξὺ αὐτοῦ τε καὶ Θεοδοσίου ἐπισκόπου.

Καὶ ἐπὶ τούτοις ἀνέστησαν πάντες μετὰ χαρᾶς καὶ δακρύων καὶ ἔβαλον μετάνοιαν, καὶ εὐχὴ γέγονε, καὶ ἕκαστος αὐτῶν τὰ ἅγια
5 Εὐαγγέλια καὶ τὸν τίμιον σταυρὸν καὶ τὴν εἰκόνα τοῦ Θεοῦ καὶ σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ τῆς Δεσποίνης ἡμῶν τῆς αὐτὸν τεκούσης Παναγίας Θεοτόκου ἠσπάσαντο τεθεικότες καὶ τὰς ἰδίας χεῖρας ἐπὶ βεβαιώσει τῶν λαληθέντων.

66 Τοῦ ἁγιωτάτου καὶ μακαριωτάτου ἀρχιεπισκόπου Θεουπόλεως καὶ πατριάρχου Ἀναστασίου Περὶ Σαββάτου, καὶ πρὸς Συμεῶν ἐπίσκοπον Βόστρης.

Ὡσπερ γὰρ ἀπόντος μὲν βασιλέως ἢ εἰκῶν αὐτοῦ ἀντ' αὐτοῦ
5 προσκυνεῖται, παρόντος δὲ λοιπὸν αὐτοῦ περιττὸν καταλιπόντα τὸν πρωτότυπον προσκυνεῖν τὴν εἰκόνα· οὐ μὴν, ἐπεὶ μὴ προσκυνεῖται διὰ τὸ παρεῖναι τὸν δι' ὃν προσκυνεῖται, ἀτιμάζεσθαι αὐτὴν ἔδει.

Καὶ μετ' ὀλίγα·

Ὡσπερ γὰρ ὁ παροινῶν εἰκόνι βασιλέως τιμωρίαν ὑφίσταται
10 ὡς αὐτόχρημα βασιλέα ἀτιμάσας, καίτοι τῆς εἰκόνης οὐδὲν ἕτερον οὐσῆς ἢ ζύλον καὶ χρώματα κηρῶ μειγμένα καὶ κεκραμένα, τὸν

15. Οἱ εἰκόνες εἶναι ἰσότιμες μὲ τὸ ἱερὸ Εὐαγγέλιο καὶ τὸν τίμιον Σταυρό.

64 Τοῦ ἁγίου Ἀμβροσίου, ἐπισκόπου Μεδιολάνων, ἀπὸ τὴν ἐπιστολὴ τοῦ σὲ ὄλη τὴν Ἰταλία.

Τὴν τρίτη νύχτα καὶ ἐνῶ τὸ σῶμα μου ἦταν κιάλας καταπονημένο ἀπὸ τὴ νηστεία, καὶ δὲν κοιμόμουν ἀλλὰ βρισκόμουν σὲ ἔκσταση, σὰν νὰ εἶδα τὴ μορφὴ κάποιου προσώπου, ποῦ ἔμοιαζε τὸν μακάριο ἀπόστολο Παῦλο, ἢ ὅποια παρουσίαζε καθαρὰ τὰ χαρακτηριστικὰ ὅπως ζωγραφίζονται στὶς εἰκόνες.

65 Μαξίμου τοῦ φιλοσόφου καὶ ὁμολογητῆ, ἀπὸ τὰ περὶ αὐτοῦ πεπραγμένα μεταξὺ τοῦ ἰδίου καὶ τοῦ ἐπισκόπου Θεοδοσίου.

Καὶ πάνω σ' αὐτὰ σηκώθηκαν ὄλοι μὲ χαρὰ καὶ δάκρυα καὶ ἔβαλαν μετάνοια καὶ ἔγινε προσευχὴ καὶ ὁ καθένας ἀπὸ αὐτοὺς ἀσπάζεται τὰ ἅγια Εὐαγγέλια καὶ τὸν τίμιο σταυρὸ καὶ τὴν εἰκόνα τοῦ Θεοῦ καὶ σωτήρα μας Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ τῆς Δέσποινάς μας, ποῦ τὸν γέννησε, τῆς Παναγίας Θεοτόκου, βάζοντας καὶ τὰ χέρια τους σ' αὐτὰ γιὰ νὰ βεβαιώσουν ὅσα εἰπώθηκαν¹⁵.

66 Τοῦ ἁγιωτάτου καὶ μακαριωτάτου ἀρχιεπισκόπου Θεουπόλεως καὶ πατριάρχῃ Ἀναστασίου, Περὶ Σαββάτου, καὶ Πρὸς τὸν ἐπίσκοπο Βόστρης Συμεών.

Ὅπως, ὅταν ἀπουσιάζει ὁ βασιλιάς, προσκυνεῖται ἡ εἰκόνα του ἀντὶ ἐκείνου, ἔτσι, ὅταν εἶναι παρὼν, εἶναι περιττό, ἀφήνοντας τὸ πρωτότυπο, νὰ προσκυνῶμε τὴν εἰκόνα· ὅμως δὲν πρέπει αὐτὴ νὰ ἀτιμάζεται, ἐπειδὴ δὲν προσκυνεῖται, λόγῳ τοῦ ὅτι εἶναι παρὼν ἐκεῖνος γιὰ τὸν ὁποῖο προσκυνεῖται.

Καὶ ὕστερα ἀπὸ λίγα.

Ὅπως ἐκεῖνος ποῦ μεθυσμένος ἐξυβρίζει εἰκόνα τοῦ βασιλιά τμωρεῖται σὰν νὰ ἀτίμασε τὸν ἴδιο τὸ βασιλιά, ἂν καὶ ἡ εἰκόνα δὲν εἶναι τίποτε ἄλλο, παρὰ ξύλο καὶ χρώματα ἀνάμικτα καὶ ἀνακατωμένα μὲ κερὶ¹⁶, ἔτσι καὶ ἐκεῖνος ποῦ ἀτιμάζει τὴν

Πρβλ. καὶ *Mansi, XII, 40D*, Πράξεις τῆς Ζ' οἰκ. Συνόδου: «ὥστε ἰσοδυναμοῦσιν αἱ τίμαι εἰκόνες τῶ Εὐαγγελίῳ καὶ τῶ τμῳ Σταυρῶ».

16. Ἀναφορὰ στὸν τρόπο κατασκευῆς τῶν «κηροχύτων» εἰκόνων.

αὐτὸν τρόπον ὁ τὸν τύπον τοῦδέ τινος ἀτιμάζων εἰ αὐτὸ ἐκεῖνο, οὗ
τύπος ἐστίν, ἀναφέρει τὴν ὕβριν.

67 Ἐκ τοῦ Λειμωναρίου τοῦ ἀγίου πατρὸς ἡμῶν Σωφρονίου, ἀρ-
χιεπισκόπου Ἱεροσολύμων.

Ἔλεγεν ὁ ἀββᾶς Θεόδωρος ὁ Αἰλιώτης, ὅτι ἦν τις ἐγκλειστος
εἰς τὸ δρος τῶν Ἐλαιῶν, ἀγωνιστῆς πάνυ· ἐπολέμει δὲ αὐτῷ ὁ δαί-
μων τῆς πορνείας. Ἐν μιᾷ οὖν, ὡς ἐπέκειτο αὐτῷ σφοδρῶς, ἤρξα-
το ὁ γέρων ἀποδύρεσθαι καὶ λέγειν τῷ δαίμονι·

Ἔως πότε οὐκ ἐνδίδως μοι; Ἀπόστα λοιπὸν ἀπ' ἐμοῦ·
συνεγήρασάς μοι·

Φαίνεται αὐτῷ ὁ δαίμων ὀφθαλμοφανῶς λέγων·

10 Ὅμοσόν μοι, ὅτι οὐδενὶ λέγεις, ὃ μέλλω λέγειν σοι,
καὶ οὐκέτι σοι πολεμῶ·

Καὶ ὤμοσεν αὐτῷ ὁ γέρων, ὅτι

Μὰ τὸν ἐνοικοῦντα ἐν τοῖς ὑψίστοις· οὐκ εἶπω τινί,
ὄπερ λέγεις μοι·

15 Τότε λέγει αὐτῷ ὁ δαίμων·

Μὴ προσκυνήσης ταύτην εἰκόνην, καὶ οὐκέτι σοι πο-
λεμῶ·

Εἶχε δὲ ἡ εἰκὼν ἐκτύπωμα τὴν Δέσποιναν ἡμῶν τὴν ἀγίαν
Μαρίαν τὴν Θεοτόκον βαστάζουσαν τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν
20 Χριστόν. Λέγει ὁ ἐγκλειστος τῷ δαίμονι·

Ἄφες, σκέψομαι·

Τῇ οὖν ἐπαύριον δηλοῖ τῷ ἀββᾶ Θεοδώρῳ τῷ Αἰλιώτῃ
οἰκοῦντι τότε ἐν τῇ λαύρᾳ Φαράν, καὶ ἦλθε καὶ διηγεῖται ἅ-
παντα. Ὁ δὲ γέρων λέγει τῷ ἐγκλειστῷ·

25 Ὅντως, ἀββᾶ, ἐνεπαίχθης, ὅτι ὤμοσας τῷ δαίμονι,
πλὴν καλῶς ἐποίησας ἐξειπῶν. Συμφέρει δέ σοι μὴ
εἶσαι εἰς τὴν πόλιν ταύτην πορνεῖον, εἰς ὃ μὴ εἰσέρχη.

εικόνα ἐνὸς ὁποιοῦδήποτε προσώπου, ἀπευθύνει τὴν ἐξύβριση στὸ ἴδιο τὸ πρόσωπο τοῦ ὁποίου τύπος εἶναι ἡ εἰκόνα.

67 Ἀπὸ τὸ Λειμωνάριο τοῦ ἁγίου πατέρα μας Σωφρονίου, ἀρχιεπισκόπου Ἱεροσολύμων.

Διηγόταν ὁ ἀββᾶς Θεόδωρος ὁ Αἰλιώτης¹⁷, ὅτι κάποιος μοναχός, ποὺ ἦταν ἐγκλειστος σὲ μοναστήρι τοῦ ὄρους τῶν Ἐλαιῶν, ἦταν πολὺ μεγάλος ἀσκητής· τὸν πολεμοῦσε ὁμοῦς ὁ δαίμονες τῆς πορνείας. Σὲ μιὰ περίπτωσι, καθῶς τοῦ ἐπιτέθηκε μὲ σφοδρότητα ὁ δαίμονας, ἀρχισε ὁ γέροντας νὰ ὀδύρεται καὶ νὰ λέει στὸ δαίμονα·

“Ὡς πότε θὰ μένεις ἀνυποχώρητος; Φύγε λοιπὸν ἀπὸ κοντά μου· γέρασες μαζί μου’.

Τότε ἐμφανίζεται φανερὰ μπροστᾶ του καὶ τοῦ λέει·

“Ὀρκίσου μου πῶς δὲν θὰ πεῖς σὲ κανέναν αὐτὸ ποὺ πρόκειται νὰ σου πῶ καὶ δὲν θὰ σὲ ξαναπολεμήσω’.

Καὶ τοῦ ὀρκίστηκε ὁ γέροντας·

‘Μὰ τὸν Ὑψιστο, ποὺ κατοικεῖ στὰ οὐράνια· δὲ θὰ πῶ σὲ κανένα, ὅ,τι μοῦ πεῖς’.

Τότε τοῦ λέει ὁ δαίμονας·

‘Μὴ προσκυνήσεις αὐτὴ τὴν εἰκόνα καὶ δὲ θὰ σὲ πολεμῶ πιά’.

Ἡ εἰκόνα εἶχε τὴ μορφή τῆς Δέσποινας μας, τῆς ἁγίας Μαρίας τῆς Θεοτόκου, ποὺ κρατοῦσε στὴν ἀγκαλιὰ της τὸν Κύριό μας Ἰησοῦ Χριστό. Λέει ὁ ἐγκλειστος γέροντας στὸ δαίμονα·

“Αφησέ με νὰ τὸ σκεφθῶ’.

Τὴν ἄλλη μέρα πηγαίνει στὸν ἀββᾶ Θεόδωρο τὸν Αἰλιώτη, ποὺ κατοικοῦσε τότε στὴ λαύρα Φαραῶ καὶ τὰ διηγεῖται ὅλα. Ὁ γέροντας τότε λέγει στὸν ἐγκλειστο·

‘Πραγματικά, ἀββᾶ μου, παγιδεύθηκες ποὺ ὀρκίστηκες στὸ δαίμονα, ὥστόσο ἔκανες καλὰ ποὺ τὰ ἐξομολόγηθηκες. Εἶναι προτιμότερο σὲ σένα νὰ μὴ ἀφήσεις στὴν

17. Βλ. Λόγος Α', παρ. 64.

ἢ ἵνα ἀρνήσῃ τὸ προσκυνεῖν τὸν Κύριον καὶ Θεὸν
ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν μετὰ τῆς ἰδίας αὐτοῦ μητρός'.

30 Στηρίξας οὖν αὐτὸν καὶ ἐνδυναμώσας πλείοσι λόγοις,
ἀπῆλθεν εἰς τὸν ἴδιον αὐτοῦ τόπον. Φαίνεται οὖν πάλιν ὁ δαί-
μων τῷ ἐγκλείστῳ καὶ λέγει αὐτῷ·

‘Τί ἐνι, κακόγηρε; Οὐκ ὤμοσάς μοι, ὅτι οὐδενὶ λέγεις;
Καὶ πῶς πάντα ἐξεῖπες τῷ ἐλθόντι πρὸς σε; Λέγω σοι,
35 κακόγηρε, ὡς ἐπίορκος ἔχεις κριθῆναι ἐν τῇ ἡμέρᾳ τῆς
κρίσεως’.

Ἀπεκρίθη αὐτῷ ὁ ἐγκλειστος λέγων·

‘Ὅ,τι μὲν ὤμοσα, ὤμοσα, καὶ ὁ,τι ἐπιῶρκησα, οἶδα.
Πλὴν τὸν ἐμὸν Δεσπότην καὶ ποιητὴν ἐπιῶρκησα, σοῦ
40 δὲ οὐκ ἀκούω’.

68 Σχόλιον. Ὁρᾷς, ὅτι τὴν τῆς εἰκόνης προσκύνησιν τοῦ εἰκονι-
ζομένου εἶπε, καὶ πόσον κακὸν τὸ ταῦτη μὴ προσκυνεῖν, καὶ πῶς
αὐτὸ τῆς πορνείας προετίμησεν ὁ δαίμων;

69 Πολλῶν τοίνυν ἀνέκαθεν ἱερέων τε καὶ βασιλέων Χριστιανοῖς
θεόθεν δεδωρημένων σοφία τε καὶ θεοσεβεία καὶ λόγῳ καὶ βίῳ
διαπρεψάντων καὶ συνόδων πλείστων γεγενημένων ἀγίων καὶ θε-
οπνεύστων πατέρων, τί μηδεὶς ταῦτα δρᾶν ἐπεχείρησεν; Οὐκ ἀνε-
5 ξόμεθα νέαν πίστιν διδάσκεσθαι. «Ἐκ γὰρ Σιών ἐξελεύσεται νό-
μος», προφητικῶς ἔφη τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, «καὶ λόγος Κυρίου ἐξ
Ἱερουσαλήμ». Οὐκ ἀνεξόμεθα ἄλλοτε ἄλλα φρονεῖν καὶ καιροῖς
μεταβάλλεσθαι καὶ τὴν πίστιν τοῖς ἔξωθεν γέλωτα καὶ ἄθυρμα γί-
νεσθαι. Οὐκ ἀνεξόμεθα βασιλικῶ ὑποκύπτειν θεσπίσματι τὴν ἐκ

πόλη αὐτὴ πορνεῖο στὸ ὅποιο νὰ μὴ μπεῖς, παρὰ ν' ἀρνηθεῖς νὰ προσκυνᾷς τὸν Κύριο καὶ Θεό μας Ἰησοῦ Χριστὸ μαζί με τὴ μητέρα του'.

Ἄφου λοιπὸν τὸν στήριξε καὶ τὸν ἐνδυνάμωσε με περισσό-
τερα, γύρισε στὸν τόπο του. Ἐμφανίζεται λοιπὸν πάλι ὁ δαίμο-
νας στὸν ἔγκλειστο καὶ τοῦ λέει·

Ἔτι συμβαίνει, κακόγερε; Δὲν μοῦ ὀρκίσθηκες ὅτι δὲ θὰ
τὰ ἔλεγες σὲ κανένα; Καὶ γιατί τὰ ἐξομολογήθηκες ὅλα
σ' αὐτὸν ποὺ ἦρθε σὲ σένα; Σοῦ τὸ λέω, κακόγερε, ὅτι
τὴν ἡμέρα τῆς κρίσεως θὰ δώσεις λόγο ὡς ἐπίορκος'
Καὶ ὁ ἔγκλειστος τοῦ ἀποκρίθηκε λέγοντας·

Ἄυτὸ ποὺ ὀρκίσθηκα, τὸ ὀρκίσθηκα· καὶ σὲ ὅ,τι ἐπιόρ-
κησα, τὸ γνωρίζω. Πλὴν ὅμως ἐπιόρκησα στὸ Δεσπότη
καὶ δημιουργό μου, ἀλλὰ ἐσένα δὲν σὲ ἀκούω'.

68 Σχόλιο. Βλέπεις ὅτι τὴν προσκύνηση τῆς εἰκόνας τὴν εἶπε
ὡς προσκύνηση τοῦ εἰκονιζομένου, καὶ πόσο κακὸ εἶναι τὸ νὰ
μὴ τὴν προσκυνοῦμε, καὶ πῶς ὁ δαίμονας προτίμησε νὰ τὸν πα-
ρασύρει σ' αὐτὸ παρὰ στὴν πορνεία¹⁸;

69 Ἐνῶ λοιπὸν πολλοὶ ἀνέκαθεν μεταξὺ τῶν Χριστιανῶν ἱε-
ρεῖς καὶ βασιλεῖς δέχτηκαν ἀπὸ τὸ Θεὸ τὴ σοφία καὶ θεοσέβεια
καὶ διέπρεψαν στὸ λόγο καὶ στὸ βίον, καὶ πολλὰ σύνοδοι ἁγίων
καὶ θεοπνεύστων πατέρων συγκροτήθηκαν, γιατί κανεὶς δὲν
ἐπιχείρησε νὰ τὰ κάνει αὐτά; Δὲν θὰ ἀνεχθοῦμε νὰ διδάσκεται
νέα πίστη. «Γιατὶ ἀπὸ τὴν Σιών θὰ προέλθει νόμος», εἶπε προ-
φητικὰ τὸ ἅγιο Πνεῦμα, «καὶ λόγος Κυρίου ἀπὸ τὴν Ἱερουσα-
λήμ»¹⁹. Δὲ θὰ ἀνεχθοῦμε νὰ φρονοῦν ἄλλοτε ἄλλα καὶ νὰ ἀλλά-
ζουν με τὸν καιρὸ καὶ ἡ πίστη νὰ γίνεται περίγελως καὶ τέρψη
τῶν μὴ Χριστιανῶν. Δὲ θὰ ἀνεχθοῦμε τὴν ὑποταγὴν σὲ βασιλικὸ
διάταγμα, ποὺ ἐπιχειροῦν νὰ ἀνατρέψουν τὴν παράδοση τῶν

19. Ἦσ. 2,3.

10 πατέρων πειρωμένω ἀνατρέπειν συνήθειαν· οὐ γὰρ εὐσεβῶν βασιλέων ἀνατρέπειν ἐκκλησιαστικὸς θεσμός.

Οὐ πατρικὰ ταῦτα· ληστρικὰ γὰρ τὰ βίβη καὶ οὐ πειθοῖ γινόμενα. Καὶ μάρτυς ἡ ἐν Ἐφέσῳ τὸ δεύτερον γεγενημένη σύνοδος, μέχρη δεῦρο ληστρικὴν δεδεγμένη τὴν ἐπωνυμίαν, βασιλικῇ χειρὶ 15 ἐκβιασθεῖσα, ὅτε Φλαβιανὸς ὁ μακάριος ἀπεκτέννυτο. Συνόδων ταῦτα, οὐ βασιλέων, ὡς ὁ Κύριος ἔφησεν· «ὅπου συναχθῶσι δύο ἢ τρεῖς ἐπὶ τῷ ὀνόματί μου, ἐκεῖ εἰμι ἐν μέσῳ αὐτῶν». Οὐ βασιλεῦσι τοῦ δεσμεῖν καὶ λῦειν τὴν ἐξουσίαν δέδωκεν ὁ Χριστός, ἀλλ' ἀποστόλοις καὶ τοῖς τούτων διαδόχοις καὶ ποιμέσι 20 καὶ διδασκάλοις. «Κἂν ἄγγελος», φησὶ Παῦλος ὁ ἀπόστολος, «εὐαγγελίσηται ὑμᾶς παρ' ὃ παρελάβετε», καὶ τὸ ἐξῆς σιωπήσομεν φειδοῖ τὴν ἐπιστροφὴν ἐκδεχόμενοι. Ἄν δὲ ἴδωμεν τὴν διαστροφὴν ἀνεπίστροφον, τότε ἐπάξομεν καὶ τὸ λειπόμενον· ἀλλ' ἀπηύχθω τοῦτο.

70 Εἴ τις εἰσέλθοι εἰς οἶκον, ἐν ᾧ ζωγράφος τοῖς τοίχοις ἱστορίαν Μωσέως καὶ Φαραῶν ἔγραψε χρώμασιν, εἴτα ἐρωτήσει τυχὸν περὶ τῶν ὡς ἐπὶ ξηρὰν διοδουσάντων τὴν θάλασσαν, 'Τίνες οὗτοί εἰσιν;' Τί ἐρεῖς ἐρωτῶμενος; Οὐχί, 'Υἱοὶ Ἰσραὴλ;' 'Τίς ὁ ράβδῳ παίων 5 τὴν θάλασσαν;' Οὐχὶ 'Μωσῆς'; Οὕτω καί, εἴ τις τὸν Χριστὸν εἰκονίσει σταυρούμενον καὶ ἐρωτηθῆ, 'Τίς οὗτός ἐστιν;' 'Χριστὸς ὁ Θεός, ὁ δι' ἡμᾶς σαρκωθείς', ἐρεῖ

Ναί, Δέσποτα, προσκυνῶ πάντα τὰ σὰ καὶ πόθῳ ἐκκαεῖ περιπτύσσομαι τὴν θεότητα, τὴν δύναμιν, τὴν ἀγαθότητα, τὸν περὶ ἐμὲ 10 ἔλαιον, τὴν συγκατάβασιν, τὴν σάρκωσιν, τὴν σάρκα. Καὶ ὡσ-

πατέρων· γιατί δὲν εἶναι γνώρισμα τῶν εὐσεβῶν βασιλέων νὰ ἀνατρέπουν τοὺς ἐκκλησιαστικούς θεσμούς.

Δὲν εἶναι πατρικὰ αὐτά· γιατί εἶναι ληστρικά ὅσα γίνονται μὲ τὴ βία καὶ ὄχι μὲ τὴν πειθῶ. Καὶ μάρτυρας ὄλων αὐτῶν εἶναι ἡ δευτέρα σύνοδος τῆς Ἐφέσου, πού ὡς τώρα χαρακτηρίζεται μὲ τὴν ἐπωνυμία ληστρική, ἐπειδὴ ἐκβιάσθηκε ἀπὸ βασιλικὸ χέρι, ὅταν φονεύθηκε ἐκεῖ ὁ μακάριος Φλαβιανός²⁰. Αὐτὰ εἶναι ἔργο τῶν συνόδων καὶ ὄχι τῶν βασιλέων, ὅπως εἶπε ὁ Κύριος· «ὅπου συναχθοῦν δύο ἢ τρεῖς στὸ ὄνομά μου, βρίσκομαι ἐκεῖ ἀνάμεσά τους»²¹. Ὁ Χριστὸς δὲν ἔδωσε τὴν ἐξουσία νὰ δένουν καὶ νὰ λύνουν τὶς ἁμαρτίες στοὺς βασιλεῖς, ἀλλὰ στοὺς ἀποστόλους καὶ στοὺς διαδόχους τους καὶ στοὺς ποιμένες καὶ διδασκάλους. «Ἀκόμα καὶ ἂν ἄγγελος», λέγει ὁ ἀπόστολος Παῦλος, «σᾶς κηρύξει ἄλλο εὐαγγέλιο ἀπὸ ἐκεῖνο πού παραλάβετε»²². Τὰ παρακάτω ὡς τὰ ἀποσιωπήσουμε ἀπὸ ἐπιείκεια, περιμένοντας τὴν ἐπιστροφή τους. Ἄν ὁμοῦς δοῦμε ὅτι ἡ διάστροφή τους εἶναι χωρὶς ἐπιστροφή, τότε θὰ προσθέσουμε καὶ τὸ ὑπόλοιπο· ἀλλὰ ὡς τὸ ἀπευχηθοῦμε κάτι τέτοιο.

70 Ἐὰν κάποιος μπεῖ σ' ἓνα σπίτι, στὸ ὁποῖο κάποιος ζωγράφος ζωγράφησε στοὺς τοίχους μὲ χρώματα τὴν ἱστορία τοῦ Μωϋσῆ καὶ τοῦ Φαραῶ, καὶ ἔπειτα συμβεῖ νὰ ρωτήσῃ γι' αὐτοὺς πού διέσχισαν τὴ θάλασσα σὰν νὰ ἦταν ξηρά, 'Ποιοὶ εἶναι αὐτοί;' Τί θὰ ἀπαντήσῃς δεχόμενος τὴν ἐρώτηση; Δὲν θὰ πεῖς, 'ὁ λαὸς τοῦ Ἰσραήλ'; 'Ποιὸς χτυπᾷ τὴ θάλασσα μὲ τὸ ραβδί;' Δὲν θὰ τοῦ πεῖς, 'ὁ Μωϋσῆς;'. Ἔτσι καὶ ἂν κάποιος εἰκονίσει τὸ Χριστὸ σταυρωμένο καὶ ἐρωτηθεῖ, 'Ποιὸς εἶναι αὐτός;' θὰ ἀπαντήσῃ, 'ὁ Χριστὸς ὁ Θεός, ὁ ὁποῖος σακρώθηκε γιὰ μᾶς'.

Ναί, Δέσποτα, προσκυνῶ ὅλα τὰ δικά σου πράγματα, καὶ μὲ διακαῆ πόθο ἀγκαλιάζω τὴ θεότητα, τὴ δύναμη, τὴν ἀγαθότητα, τὴν εὐσπλαγχνία γιὰ μένα, τὴ συγκατάβαση, τὴ σάρκωση,

21. Ματθ. 18,20.

22. Γαλ. 1,8-9.

περ ἄψασθαι σιδήρου πεπυρακτωμένου δέδοικα οὐ διὰ τὴν τοῦ σιδήρου φύσιν, ἀλλὰ διὰ τὸ ἠνωμένον αὐτῷ πῦρ, οὕτω τὴν σάρκα τὴν σὴν προσκυνῶ οὐ διὰ τὴν τῆς σαρκὸς φύσιν, ἀλλὰ διὰ τὴν καθ' ὑπόστασιν ἠνωμένην αὐτῇ θεότητα. Προσκυνοῦμέν σου τὰ πάθη. Τίς
 15 εἶδε θάνατον προσκυνούμενον, τίς πάθη σεπτά; Ἄλλ' ὄντως προσκυνοῦμεν τὸν τοῦ Θεοῦ μου σωματικὸν θάνατον καὶ τὰ σωτήρια πάθη, προσκυνοῦμέν σου τὴν εἰκόνα· πάντα τὰ σὰ προσκυνοῦμεν, τοὺς θεράποντας, τοὺς φίλους καὶ πρὸ τούτων τὴν μητέρα τὴν Θεοτόκον.

71 Διὸ δυσωπῶ τὸν τοῦ Θεοῦ λαόν, τὸ ἔθνος τὸ ἅγιον, τῶν ἐκκλησιαστικῶν ἀνθέξεσθαι παραδόσεων· ἡ γὰρ κατὰ μικρὸν τῶν παραδεδομένων ἀφαιρέσεις ὡς ἐξ οἰκοδομῆς λίθων θᾶττον ἄπασαν τὴν οἰκοδομὴν καταρρήγνυσιν. Εἶη δὲ ἡμᾶς ἐδραίους, ἀκαμπεῖς,
 5 ἀκλονήτους διαμένειν, ἐπὶ πέτρῳ ὄχυρᾶν ἐστηριγμένους, ἥτις ἐστὶν ὁ Χριστός, ᾧ πρέπει δόξα, τιμὴ καὶ προσκύνησις σὺν τῷ Πατρὶ καὶ τῷ Πνεύματι νῦν τε καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς ἀπεράντους αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

τῆ σάρκα. Καὶ ὅπως φοβᾶμαι νὰ ἀγγίξω τὸ πυρακτωμένο σίδερο, ὄχι ἐξαιτίας τῆς φύσεως τοῦ σιδήρου, ἀλλὰ γιὰ τὴ φωτιά πού εἶναι ἐνωμένη με αὐτό, ἔτσι προσκυνῶ τὴ σάρκα σου, ὄχι ἐξαιτίας τῆς φύσης τῆς σάρκας, ἀλλ' ἐξαιτίας τῆς θεότητος πού εἶναι ὑποστατικὰ ἐνωμένη με αὐτήν. Προσκυνοῦμε τὰ πάθη σου. Ποιὸς εἶδε νὰ προσκυνεῖται ὁ θάνατος; Ποιὸς εἶδε πάθη σεπτὰ; Ὅμως πράγματι προσκυνοῦμε τὸ σωματικὸ θάνατο τοῦ Θεοῦ μου καὶ τὰ σωτήρια πάθη, προσκυνοῦμε τὴν εἰκόνα σου· προσκυνοῦμε ὅλα τὰ δικά σου πράγματα, τοὺς ὑπηρέτες, τοὺς φίλους καὶ πρὶν ἀπὸ αὐτοὺς τὴ μητέρα τὴ Θεοτόκο.

71 Γι' αὐτὸ ἱκετεύω τὸ λαὸ τοῦ Θεοῦ, τὸ ἔθνος τὸ ἅγιο, νὰ κρατήσῃ γερὰ τὶς ἐκκλησιαστικὰς παραδόσεις· γιὰτὶ ἡ παραμικρὴ ἀφαίρεση ἀπὸ αὐτὰ πού μᾶς ἔχουν παραδοθεῖ, σὰν νὰ ἀφαιροῦμε λιθάρια ἀπὸ οἰκοδομή, γρήγορα θὰ γκρεμίσει ὀλόκληρη τὴν οἰκοδομή. Εἶθε λοιπὸν νὰ παραμένουμε σταθεροί, ἄκαμπτοι, ἀκλόνητοι, στηριγμένοι πάνω σὲ ἀσφαλῆ πέτρα, πού εἶναι ὁ Χριστός, στὸν ὁποῖο ἀρμόζει δόξα, τιμὴ καὶ προσκύνηση, μαζί με τὸν Πατέρα καὶ τὸ Πνεῦμα, τώρα καὶ πάντοτε καὶ στοὺς ἀπέραντους αἰῶνες. Ἀμήν.

ΠΡΟΣ ΤΟΥΣ ΑΠΟΒΑΛΛΟΜΕΝΟΥΣ
ΤΑΣ ΣΕΠΤΑΣ ΚΑΙ ΑΓΙΑΣ ΕΙΚΟΝΑΣ
ΛΟΓΟΣ Γ'

ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΙΩΑΝΝΟΥ ΤΟΥ ΔΑΜΑΣΚΗΝΟΥ
ΠΡΟΣ ΤΟΥΣ ΑΠΟΒΑΛΛΟΜΕΝΟΥΣ ΤΑΣ ΣΕΠΤΑΣ
ΚΑΙ ΑΓΙΑΣ ΕΙΚΟΝΑΣ

ΛΟΓΟΣ Γ'

Ἔθος ἐστὶν τῷ πονηρῷ καὶ ἀρχεκάκῳ ὄφει, τῷ Διαβόλῳ
φημί, πολυτρόπως πολεμεῖν τῷ κατ' εἰκόνα Θεοῦ πλαστουργηθέν-
τι ἀνθρώπῳ καὶ διὰ τῶν ἐναντίων τὸν αὐτοῦ κατεργάζεσθαι θάνα-
τον. Εὐθὺς μὲν γὰρ ἐν ἀρχῇ ἐλπίδα καὶ ἐπιθυμίαν θεώσεως αὐτῷ
5 ἔσπειρε καὶ δι' αὐτῆς εἰς τὸν τῶν ἀλόγων κατήγαγε θάνατον, οὐ
μὴν ἀλλὰ καὶ αἰσχροῖς καὶ ἀλόγοις ἡδοναῖς πολλάκις αὐτὸν ἐδέλεα-
σε. Πόσον δὲ τὸ διάμετρον θεώσεως καὶ ἀλόγου ἐπιθυμίας. Ποτὲ
μὲν εἰς ἀθεότητα ἤγαγε, καθὼς φησὶν ὁ θεοπάτωρ Δαυὶδ, «εἶπεν
ἄφρων ἐν καρδίᾳ αὐτοῦ· οὐκ ἔστι Θεός», ποτὲ δὲ εἰς πολυθεϊαν,
10 καὶ ποτὲ μὲν μηδὲ τῷ φύσει προσκυνεῖν Θεῷ ἔπεισε, ποτὲ δὲ δαι-
μοσιν, ἔτι δὲ οὐρανῷ τε καὶ γῆ, ἡλίῳ καὶ σελήνῃ καὶ ἀστράσι καὶ
τῇ λοιπῇ κτίσει μέχρι κνωδάλων καὶ ἔρπετῶν προσκυνεῖν παρε-
σκεύασεν. Ὁμοίως γάρ ἐστι χαλεπὸν καὶ τὸ τοῖς τιμίοις τὴν ὀφει-
λομένην μὴ προσάγειν τιμὴν καὶ τοῖς ἀτίμοις τὴν μὴ προσήκουσαν
15 προσάπτειν δόξαν. Ἡ δὲ ἀλήθεια μέσση ὁδὸν βαδίζουσα πάντα
ἀπαρνεῖται τὰ ἄτοπα.

Ἄλλ' ὁ τῆς ἀληθείας ἐχθρὸς καὶ τῆς σωτηρίας τῶν ἀνθρώ-
πων πολέμιος ὁ ποτε δαιμόνων καὶ ἀσεβῶν ἀνθρώπων καὶ πετει-
νῶν καὶ κνωδάλων καὶ ἔρπετῶν εἰκόνας ποιεῖν καὶ ταύταις ὡς

1. Βλ. καὶ Β', 2. Παρβλ. καὶ Γρηγορίου Παλαμᾶ, Λόγοι ἀποδεκτικοὶ δύο, περὶ τῆς ἐκπορεύσεως τοῦ ἁγίου Πνεύματος (ἐκδ. Χρήστου), τόμ. 1, Θεσ/νίκη 1962, σελ. 23.

ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΙΩΑΝΝΗ ΤΟΥ ΔΑΜΑΣΚΗΝΟΥ
ΠΡΟΣ ΕΚΕΙΝΟΥΣ ΠΟΥ ΑΠΟΡΡΙΠΤΟΥΝ ΤΙΣ ΣΕΠΤΕΣ
ΚΑΙ ΑΓΙΕΣ ΕΙΚΟΝΕΣ

ΛΟΓΟΣ Γ'

1 Συνηθίζει τό πονηρό και ἀρχέκακο φίδι, ἐννοῶ ὁ Διάβολος¹, νὰ πολεμᾷ μὲ πολλοὺς τρόπους τὸν ἄνθρωπο, πού πλάστηκε κατ' εἰκόνα Θεοῦ, και μὲ τὰ ἀντίθετα νὰ διενεργεῖ τό θάνατό του. Ἔτσι εὐθὺς ἐξαρχῆς ἔσπειρε μέσα του τὴν ἐλπίδα και τὴν ἐπιθυμία νὰ γίνει θεός² και μ' αὐτὴ τὸν ὀδήγησε στοῦ θάνατο τῶν ἀλόγων ζώων, και ὄχι μόνο αὐτό, ἀλλὰ τὸν δέλεασε πολλὰς φορὲς και μὲ αἰσχρὲς και ἄλογες ἡδονές. Και εἶναι μεγάλη ἡ ἀπόσταση μεταξὺ θεώσεως και ἄλογης ἐπιθυμίας. Ἄλλοτε ὀδηγεῖ τὸν ἄνθρωπο στὴν ἀθεΐα, ὅπως λέει ὁ θεοπάτορας Δαβίδ, «εἶπε ὁ ἀσύνετος στὴν καρδιά του, δὲν ὑπάρχει Θεός»³, ἄλλοτε στὴν πολυθεΐα, και ἄλλοτε πείθει τὸν ἄνθρωπο νὰ μὴ προσκυνᾷ οὔτε τὸν κατὰ φύση Θεό, ἄλλοτε πάλι νὰ προσκυνᾷ τοὺς δαίμονες και ἀκόμα τὸν οὐρανὸ και τὴ γῆ, τὸν ἥλιο και τό φεγγάρι και τὰ ἄστρα και τὴν ὑπόλοιπη κτίση, και τὸν κάνει νὰ προσκυνᾷ μέχρι και τὰ ἄγρια θηρία και τὰ ἐρπετά. Γιατί εἶναι ἐξίσου φοβερό πρᾶγμα και τό νὰ μὴ ἀποδίδει κάποιος τὴν ὀφειλόμενη τιμὴ στοὺς ἄξιους τιμῆς και τό νὰ ἀπονέμει στοὺς ἀνάξιους τιμῆς δόξα πού δὲν τοὺς ταιριάζει. Ἡ ἀλήθεια δμως βαδίζοντας μέση ὁδὸ ἀπορρίπτει ὄλα τὰ ἄτοπα.

Ἄλλὰ ὁ ἐχθρὸς τῆς ἀλήθειας και ἀντίπαλος τῆς σωτηρίας τῶν ἀνθρώπων, ὁ ὁποῖος κάποτε πλάνεψε ὄχι μόνο τὰ ἔθνη, ἀλλὰ πολλὰς φορὲς και τοὺς ἴδιους τοὺς Ἰσραηλίτες, νὰ κατα-

2. Γεν. 3,5. 3. Ψαλμ. 13,1.

20 θεοῖς προσκυνεῖν οὐ μόνον τὰ ἔθνη, ἀλλὰ καὶ αὐτοὺς τοὺς υἱοὺς Ἰσραὴλ πολλακίς πλανήσας, νῦν εἰρήνην ἔχουσαν τὴν τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίαν συνταράξει σπουδάζει διὰ χειλέων ἀδίκων καὶ γλώσσης δολίας λόγοις θείοις τὴν κακίαν παραρτῶν καὶ ταύτης τὸ ἄσχημον καὶ σκοτεινὸν εἶδος ἐπικαλύπτειν πειρῶμενος καὶ τὰς
25 καρδίας τῶν ἀστηρίκτων σαλεύειν ἐκ τῆς ἀληθοῦς καὶ πατροπαραδότου συνηθείας.

2 Ἀνέστησαν γάρ τινες λέγοντες, ὡς οὐ δεῖ εἰκονίζειν καὶ προτιθέναι εἰς θεωρίαν καὶ δόξαν καὶ θαῦμα καὶ ζῆλον τὰ τοῦ Χριστοῦ σωτήρια θαύματά τε καὶ πάθη καὶ τὰς τῶν ἁγίων ἀνδραγαθίας κατὰ τοῦ Διαβόλου. Καὶ τίς ἔχων γινῶσιν θείαν καὶ σύνεσιν πνευματικὴν οὐκ ἐπιγινώσκει, ὅτι ὑποβολὴ τοῦ Διαβόλου ἐστίν; Οὐ θέλει γὰρ τὴν ἡτταν καὶ τὴν αἰσχύνην αὐτοῦ δημοσιεύεσθαι, οὐδὲ τὴν τοῦ Θεοῦ καὶ τῶν ἁγίων αὐτοῦ δόξαν ἀνάγραφτον γίνεσθαι.

Εἰ μὲν γὰρ τοῦ Θεοῦ τοῦ ἀοράτου εἰκόνα ἐποιοῦμεν, ὄντως ἡμαρτάνομεν· ἀδύνατον γὰρ τὸ ἀσώματον καὶ ἀσχημάτιστον καὶ
10 ἀόρατον καὶ ἀπερίγραφτον εἰκονισθῆναι. Καὶ πάλιν· εἰ ἐποιοῦμεν εἰκόνας ἀνθρώπων καὶ ταύτας θεοὺς ἡγούμεθα καὶ ὡς θεοὺς ἐλατρεύομεν, ὄντως ἡσεβοῦμεν. Ἄλλ' οὐδὲν τούτων ποιοῦμεν. Θεοῦ γὰρ σαρκωθέντος καὶ ὀφθέντος ἐπὶ τῆς γῆς σαρκὶ καὶ ἀνθρώποις συναναστραφέντος δι' ἄφατον ἀγαθότητα καὶ φύσιν καὶ πάχος καὶ
15 σχῆμα καὶ χρῶμα σαρκὸς ἀναλαβόντος τὴν εἰκόνα ποιοῦντες οὐ σφαλλόμεθα· ποθοῦμεν γὰρ αὐτοῦ ἰδεῖν τὸν χαρακτῆρα· ὡς γὰρ φησιν ὁ θεῖος ἀπόστολος· «ἐν ἐσόπτρῳ καὶ ἐν αἰνίγματι νῦν βλέπο-
25 μεν». Καὶ ἡ εἰκὼν δὲ ἔσοπτρόν ἐστι καὶ αἰνίγμα ἀρμόζον τῇ τοῦ

σκευάζουν εικόνες δαιμόνων και άσεβων ανθρώπων και πτηγῶν και άγρίων θηρίων και έρπετῶν και να τις προσκυνουῦν ὡς θεοῦς⁴, τώρα, ἐνῶ ἡ Ἐκκλησία τοῦ Χριστοῦ ἔχει εἰρήνη, αὐτὸς προσπαθεῖ νὰ τὴν ἀναταράξει μὲ χεῖλια ἄδικα καὶ γλώσσα δόλια^{4α}, καρυκεύοντας τὴν κακία μὲ θεῖα λόγια καὶ ἐπιχειρώντας νὰ καλύψει τὴν ἄσχημη καὶ σκοτεινὴ τῆς μορφῆς καὶ νὰ σαλέψει τὶς καρδιῆς τῶν ἀδυνάτων ἀπὸ τὴν ἀληθινὴ καὶ πατροπαράδοτη συνήθεια.

- 2 Γιατὶ ξεσηκώθηκαν μερικοὶ ἰσχυριζόμενοι ὅτι δὲν πρέπει νὰ εἰκονίζουμε τὰ σωτήρια θαύματα τοῦ Χριστοῦ καὶ τὰ πάθη καὶ τὰ κατορθώματα τῶν ἁγίων ἐναντίον τοῦ Διαβόλου, οὔτε νὰ τὰ προβάλλουμε ἔτσι πού οἱ πιστοὶ νὰ τὰ βλέπουν, νὰ τὰ δοξάζουν, νὰ τὰ θαυμάζουν καὶ νὰ ἀναπτύσσουν ἄμιλλα. Καὶ ποιός, πού ἔχει θεογνωσία καὶ σύνεση πνευματικὴ, δὲν καταλαβαίνει ὅτι αὐτὰ ἀποτελοῦν ὑποβολὴ τοῦ Διαβόλου; Γιατὶ δὲ θέλει νὰ φανερώνηται ἡ ἥττα καὶ ἡ καταισχύνῃ του, οὔτε νὰ ζωγραφίζεται ἡ δόξα τοῦ Θεοῦ καὶ τῶν ἁγίων του.

Ἐὰν βέβαια κατασκευάζαμε τὴν εἰκόνα τοῦ ἀόρατου Θεοῦ, πράγματι θὰ ἁμαρτάναμε· γιατί εἶναι ἀδύνατο νὰ εἰκονισθεῖ τὸ ἀσώματο καὶ ἀσχημάτιστο καὶ ἀόρατο καὶ ἀπερίγραπτο. Ἐπίσης, ἐὰν κατασκευάζαμε εἰκόνες ἀνθρώπων καὶ τὶς θεωρούσαμε θεοὺς καὶ τὶς λατρεύαμε ὡς θεοὺς, πράγματι θὰ ἄσεβούσαμε. Ἄλλὰ δὲν κάνουμε τίποτε ἀπὸ αὐτά. Ἐφόσον ὁ Θεὸς σαρκώθηκε καὶ ἐμφανίσθηκε στὴ γῆ μὲ σάρκα καὶ συναναστράφηκε μὲ τοὺς ἀνθρώπους, ἀπὸ ἀπερίγραπτη ἀγαθότητα, καὶ πῆρε φύση καὶ ὄγκο καὶ σχῆμα καὶ χρῶμα σάρκα, κατασκευάζοντας τὴν εἰκόνα του δὲν σφάλουμε· γιατί λαχταροῦμε νὰ δοῦμε τὴ μορφὴ του, ὅπως λέγει ὁ θεῖος ἀπόστολος: «βλέπουμε τὸ Θεὸ τῶρα μέσα σὲ καθρέφτη καὶ θαμπά»^{4β}. Καὶ ἡ εἰκόνα εἶναι καθρέφτης καὶ αἰνίγμα πού ταιριάζει μὲ τὸν ὄγκο τοῦ σώματος

4α. Ψαλμ. 119,2.

4β. Α' Πέτρ. 2,9.

σώματος ἡμῶν παχύτητι· πολλὰ γὰρ κάμνων ὁ νοῦς οὐ δύναται ἐκ-
20 βῆναι τὰ σωματικά, φησὶν ὁ θεῖος Γρηγόριος.

- 3 Ὡ ἀπὸ σοῦ, φθονερὲ διάβολε, φθονεῖς ἡμῖν ἰδεῖν τὸ τοῦ Δεσπό-
του ἡμῶν ὁμοίωμα καὶ δι' αὐτοῦ ἀγιασθῆναι καὶ ἰδεῖν αὐτοῦ τὰ
σωτήρια πάθη καὶ θαυμάζειν αὐτοῦ τὴν συγκατάβασιν καὶ θεωρεῖν
αὐτοῦ τὰ θαύματα καὶ ἐπιγινώσκειν καὶ δοξάζειν αὐτοῦ τὴν τῆς θε-
5 ὀτητας δύναμιν. Φθονεῖς τοῖς ἀγίοις τῆς παρὰ τοῦ Θεοῦ δεδομένης
αὐτοῖς τιμῆς. Οὐ θέλεις ὄρᾶν ἡμᾶς τὴν αὐτῶν δόξαν ἀνάγραπτον
καὶ ζηλωτὰς γενέσθαι τῆς αὐτῶν ἀνδρείας καὶ πίστεως. Οὐ φέρεις
τὴν ἐκ τῆς εἰς αὐτοὺς πίστεως προσγενομένην ἡμῖν σωματικὴν τε
καὶ ψυχικὴν ὠφέλειαν. Οὐ πειθόμεθά σοι, δαῖμον φθονερὲ καὶ μι-
10 σάνθρωπε.

Ἀκούσατε, λαοί, φυλαί, γλῶσσαι, ἄνδρες, γυναῖκες, παῖδες,
πρεσβῦται, νεανίσκοι καὶ νῆπια, τὸ ἔθνος τῶν Χριστιανῶν τὸ
ἄγιον· Εἴ τις εὐαγγελίζεται ὑμᾶς, παρ' ὃ παρέλαβεν ἢ καθολικὴ
Ἐκκλησία παρὰ τῶν ἀγίων ἀποστόλων πατέρων τε καὶ συνόδων
15 καὶ μέχρι τοῦ νῦν διεφύλαξε, μὴ ἀκούσητε αὐτοῦ μηδὲ δέξησθε τὴν
συμβουλὴν τοῦ ὄφρους, ὡς ἐδέξατο Εἰδὰ καὶ ἐτρύγησε θάνατον.
Κἂν ἄγγελος, κἂν βασιλεὺς εὐαγγελίζηται ὑμᾶς, παρ' ὃ παρελάβετε,
κλείσατε τὰς ἀκοάς· ὀκνῶ γὰρ τέως εἰπεῖν, ὡς ἔφη ὁ θεῖος ἀπό-
στολος, «ἀνάθεμα ἔστω», ἐκδεχόμενος τὴν διόρθωσιν.

- 4 Ἄλλὰ λέγουσιν οἱ μὴ ἐρευνῶντες τὸν νοῦν τῆς Γραφῆς, ὅτι εἶ-
πεν ὁ Θεὸς διὰ Μωσέως τοῦ νομοθέτου, «οὐ ποιήσεις πᾶν ὁμοίμα,
ἴσα ἐν τῷ οὐρανῷ καὶ ἴσα ἐν τῇ γῆ», καὶ διὰ Δαυὶδ τοῦ προφήτου·
«αἰσχυνθήτωσαν πάντες οἱ προσκυνοῦντες τοῖς γλυπτοῖς οἱ ἐγκαυ-

μας· γιατί όσο και να προσπαθήσει ο νοῦς δὲν μπορεί νὰ ξεπεράσει τὰ σωματικά ὄρια, λέει ὁ θεῖος Γρηγόριος^{4γ}.

- 3 Μακριὰ ἀπὸ σένα, φθονερὲ Διάβολε, μᾶς φθονεῖς ἐπειδὴ μπορούμε νὰ δοῦμε τὸ ὁμοίωμα τοῦ Δεσπότη μας καὶ μέσω αὐτοῦ νὰ ἀγιαστοῦμε, νὰ δοῦμε τὰ σωτήρια πάθη του καὶ νὰ θαυμάζουμε τὴ συγκατάβασή του, νὰ βλέπουμε τὰ θαύματά του καὶ νὰ κατανοοῦμε καὶ νὰ δοξάζουμε τὴ δύναμη τῆς θεότητάς του. Φθονεῖς τοὺς ἀγίους γιὰ τὴν τιμὴ πού τοὺς δίνει ὁ Θεός. Δὲ θέλεις νὰ βλέπουμε τὴ δόξα τοὺς ζωγραφισμένα καὶ νὰ γινόμαστε μιμητὲς τῆς ἀνδρείας καὶ πίστεώς τους. Δὲν μπορείς νὰ ὑποφέρεις τὴ σωματικὴ καὶ ψυχικὴ ὠφέλεια πού παίρνουμε ἀπὸ τὴν πίστη μας σ' αὐτούς. Δὲν πειθόμαστε σὲ σένα, δαίμονα φθονερὲ καὶ μισάνθρωπε.

Ἄκουστε, λαοί, φυλές, γλῶσσες, ἄνδρες, γυναῖκες, παιδιά, ἡλικιωμένοι, νέοι καὶ νήπια, ὁλόκληρο τὸ ἅγιο ἔθνος τῶν Χριστιανῶν⁵. Ἄν κάποιος σᾶς κηρύττει εὐαγγέλιο διαφορετικὸ ἀπὸ ἐκεῖνο πού παρέλαβε ἡ καθολικὴ Ἐκκλησία ἀπὸ τοὺς ἀγίους ἀποστόλους καὶ πατέρες καὶ τίς συνόδους, καὶ τὸ κράτησε μέχρι τώρα, νὰ μὴ τὸν ἀκούσετε, οὔτε νὰ δεχθεῖτε τὴ συμβουλὴ τοῦ φιδιοῦ, ὅπως τὴ δέχθηκε ἡ Εὐὰ καὶ εἶχε σὰν ἀποτέλεσμα τὸ θάνατο. Ἄκόμα καὶ ἂν ἄγγελος ἢ βασιλιάς σᾶς κηρύττει εὐαγγέλιο διαφορετικὸ ἀπὸ αὐτὸ πού παραλάβατε, κλείστε τὰ αὐτιά σας⁶. Πρὸς τὸ παρὸν διστάζω νὰ πῶ, ὅπως εἶπε ὁ θεῖος ἀπόστολος, «νὰ εἶναι ἀναθεματισμένος», περιμένοντας τὴ διόρθωση.

- 4 Ἄλλὰ λένε, ὅσοι δὲν ἐρευνοῦν τὸ νόημα τῆς Γραφῆς, ὅτι ὁ Θεὸς μέσω τοῦ νομοθέτη Μωϋσῆ εἶπε: «δὲν θὰ κάνεις κανένα ὁμοίωμα, ἀπὸ ὅσα βρίσκονται στὸν οὐρανο καὶ στὴ γῆ»⁷· καὶ μέσω τοῦ προφήτη Δαβίδ· «νὰ ντρέπονται ὄλοι ὅσοι προσκυ-

5. Γρ. Θεολόγου, Λόγος 28, PG 36, 44A.

6. Γαλ. 1,8-9.

7. Ἐξ. 20,4. Δευτ. 5,8.

5 *χώμενοι ἐν τοῖς εἰδώλοις αὐτῶν», καὶ τοιαῦτα πολλὰ ἕτερα. Ὅσα γὰρ ἂν ἐκ τῆς θείας Γραφῆς καὶ ἐκ τῶν ἁγίων πατέρων προενέγκωσι, τῆς αὐτῆς ἐννοίας εἰσὶ.*

Τί οὖν ἡμεῖς φαμεν πρὸς ταῦτα; Τί ἄλλο, εἰ μὴ τὸ ὑπὸ τοῦ Κυρίου τοῖς Ἰουδαῖοις εἰρημένον «ἐρευνᾶτε τὰς Γραφάς»; Καλὴ γὰρ ἡ
 10 *τῶν Γραφῶν ἔρευνα. Ἄλλ' ἐνταῦθα νουνεχῶς προσέχετε. Ἀδύνατον, ὧ ἀγαπητοί, Θεὸν ψεύσασθαι· εἰς γὰρ ἐστὶ Θεός, εἰς νομοδότης Παλαιᾶς καὶ καινῆς Διαθήκης ὁ πάλαι λαλήσας πολυμερῶς καὶ πολυτρόπως τοῖς πατράσιν ἐν τοῖς προφήταις καὶ ἐπ' ἐσχάτων τῶν χρόνων ἐν τῷ μονογενεῖ αὐτοῦ Υἱῷ. Προσέχετε τοίνυν μετὰ*
 15 *ἀκριβείας. Οὐκ ἐμὸς ὁ λόγος ἐστὶ. Τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον διὰ Παύλου τοῦ ἁγίου ἀποστόλου ἀπεφήνατο· «πολυμερῶς καὶ πολυτρόπως πάλαι ὁ Θεὸς λαλήσας τοῖς πατράσιν ἐν τοῖς προφήταις». Ὅρα, ὅτι «πολυμερῶς καὶ πολυτρόπως ἐλάλησεν ὁ Θεός».*

Ὡσπερ γὰρ ἐπιστήμων ἰατρὸν οὐ τὸ αὐτὸ εἶδος πᾶσι δίδωσιν
 20 *πάντοτε, ἀλλ' ἐκάστω τὸ ἐπιτήδειον παρέχει καὶ πρόσφορον φάρμακον, διακρίνων καὶ χώραν καὶ νόσον καὶ ὄραν, τουτέστι καιρὸν καὶ ἔξιν καὶ ἡλικίαν· καὶ τῷ μὲν νηπίῳ ἕτερον, τῷ δὲ τελείῳ κατὰ τὴν ἡλικίαν ἕτερον· ἄλλο τῷ ἀσθενεῖ καὶ ἄλλο τῷ ὑγιαίνοντι, καὶ ἐκάστω τῶν ἀσθενούντων οὐ τὸ αὐτό, ἀλλὰ πρὸς τὴν ἔξιν καὶ τὴν*
 25 *νόσον· καὶ ἄλλο τῷ θέρει καὶ τῷ χειμῶνι ἕτερον, μετοπώρω τε καὶ ἔαρι, καὶ ἐν ἐκάστω τόπῳ κατὰ τὴν τοῦ τόπου ἐπιτηδειότητα. Οὕτω καὶ ὁ ἄριστος τῶν ψυχῶν ἰατρὸς τοῖς ἔτι νηπίοις καὶ ἀρρωστοῦσι τὴν πρὸς εἰδωλολατρίαν νόσον καὶ τὰ εἰδωλα θεοὺς ἡγουμένους καὶ ὡς θεοῖς αὐτοῖς προσκυνοῦσι καὶ ἀθετοῦσιν τὴν τοῦ*
 30 *Θεοῦ προσκύνησιν καὶ τὴν αὐτοῦ δόξαν τῇ κτίσει προσάγουσιν*

8. Ψαλμ. 96,7.

9. Ἰω. 5,39.

10. Ἐβρ. 6,18.

νοῦν τὰ ἀγάλματα καὶ ὑπερηφανεύονται γιὰ τὰ εἰδωλά τους»⁸, καὶ πολλὰ ἄλλα παρόμοια. Ὅμως ὄσα καὶ ἂν παρουσιάσουν ἀπὸ τῆς θείας Γραφῆς καὶ ἀπὸ τοὺς ἁγίους πατέρες, ἔχουν τὸ ἴδιο νόημα.

Τί ἀπαντᾶμε λοιπὸν ἐμεῖς σ' ὄλα αὐτὰ; Τί ἄλλο ἀπὸ ἐκεῖνο ποῦ εἶπε ὁ Κύριος στοὺς Ἰουδαίους, «ἐρευνᾶτε τὶς Γραφές»⁹; Εἶναι βέβαια καλὴ ἢ ἐρευνα τῶν Γραφῶν. Ἐδῶ ὁμως προσέχετε πολὺ. Εἶναι ἀδύνατο, ἀγαπητοί, ὁ Θεὸς νὰ λέει ψέματα¹⁰. Γιατὶ ἓνας εἶναι ὁ Θεός, ἓνας ὁ νομοδότης τῆς Παλαιᾶς καὶ Καινῆς Διαθήκης, ὁ ὁποῖος στὰ παλιὰ χρόνια μίλησε μὲ πολλοὺς καὶ ποικίλους τρόπους στοὺς πατέρες μας μὲ τοὺς προφῆτες καὶ κατὰ τοὺς τελευταίους χρόνους μὲ τὸν Μονογενῆ Υἱό του¹¹. Προσέχετε λοιπὸν μὲ πολλὴ ἀκρίβεια. Δὲν εἶναι δικός μου ὁ λόγος. Τὸ ἅγιο Πνεῦμα μέσω τοῦ ἁγίου ἀποστόλου Παύλου ἀποφάνθηκε· «στὰ παλιὰ χρόνια ὁ Θεὸς μίλησε μὲ πολλοὺς καὶ ποικίλους τρόπους στοὺς πατέρες μας μὲ τοὺς προφῆτες»¹². Πρόσχευε ὅτι μὲ πολλοὺς καὶ ποικίλους τρόπους μίλησε ὁ Θεός.

Ὅπως δηλαδὴ ὁ ἐπιστήμονας γιατρός δὲν δίνει πάντοτε σὲ ὄλους τὸ ἴδιο φάρμακο, ἀλλὰ στὸν καθένα χορηγεῖ τὸ πιὸ κατάλληλο καὶ ἀποτελεσματικὸ, ἀνάλογα μὲ τὸν τόπο καὶ τὴ νόσο καὶ τὴν ἐποχὴ, δηλαδὴ τὸν καιρὸ καὶ τὴ διάθεση καὶ τὴν ἡλικία, καὶ ἄλλο δίνει στὸ νήπιο καὶ ἄλλο στὸν ἡλικιωμένο, ἄλλο στὸν ἄρρωστο καὶ ἄλλο στὸν ὑγιῆ, καὶ στὸν καθένα ἀπὸ τοὺς ἀσθενεῖς ὄχι τὸ ἴδιο, ἀλλὰ ἀνάλογο μὲ τὴ διάθεση καὶ τὴν ἀρρώστια· καὶ ἄλλο τὸ καλοκαίρι καὶ ἄλλο τὸ χειμῶνα καὶ τὸ φθινόπωρο καὶ τὴν ἀνοιξή, καὶ στὸν κάθε τόπο δίνει ἀνάλογο μὲ τὶς κλιματολογικὲς συνθήκες. Ἔτσι καὶ ὁ ἀριστος γιατρός τῶν ψυχῶν σ' ἐκείνους ποῦ ἦταν ἀκόμα νήπιοι καὶ ἐπιρρεπεῖς πρὸς τὴ νόσο τῆς εἰδωλολατρίας καὶ νόμιζαν τὰ εἰδωλα θεοῦ καὶ τὰ προσκυνοῦσαν ὡς θεοὺς καὶ ἀθετοῦσαν τὴν προσκύνηση τοῦ Θεοῦ καὶ πρόσφεραν τὴ δόξα του στὴν κτίση, ἀπαγόρευσε νὰ

11. Ἐβρ. 1,1.

12. Ἐβρ. 1,1.

ἀπηγόρευσε τοῦ ποιεῖν εἰκόνας. Θεοῦ μὲν γὰρ τοῦ ἀσωμάτου καὶ ἀοράτου καὶ ἀύλου καὶ μήτε σχῆμα μήτε περιγραφῆν μήτε κατάληψιν ἔχοντος ἀδύνατον ποιεῖν εἰκόνα· πῶς γὰρ τὸ μὴ ὄραθὲν εἰκονισθήσεται; «Θεὸν δὲ οὐδεὶς ἐώρακε πώποτε· ὁ μονογενῆς Υἱὸς ὁ
35 ὢν ἐν τοῖς κόλποις τοῦ Πατρὸς, αὐτὸς ἐξηγήσατο». Καὶ «οὐδεὶς
δυσεται τὸ πρόσωπόν μου καὶ ζήσεται», ἔφη ὁ Θεός.

5 Ὅτι δὲ τοῖς εἰδώλοις ὡς θεοῖς προσεκύνουν, ἄκουε, τί φησιν ἡ
Γραφή ἐν τῇ ἐξόδῳ τῶν υἱῶν Ἰσραὴλ, ὅτε ἀνῆλθε Μωσῆς εἰς τὸ
δρος Σινᾶ καὶ ἐχρόνισε προσεδρεύων τῷ Θεῷ λαβεῖν τὸν νόμον,
ὅτε ἐπανεῖστη ὁ ἀγνώμων λαὸς Ἰσραὴλ τῷ Θεῷ θεράποντι λέ-
7 γοντες· «ποιήσον ἡμῖν θεοὺς, οἱ προπορεύονται ἡμῶν· ὁ γὰρ ἄν-
θρωπος οὗτος ὁ Μωσῆς, οὐκ οἶδαμεν, τί γέγονεν αὐτῷ». Εἶτα, ὅτε
περιεῖλοντο τὸν κόσμον τῶν γυναικῶν αὐτῶν καὶ ἐχώνευσαν, ἔφα-
γον καὶ ἔπιον καὶ ἐμεθύσθησαν ὑπὸ τε τοῦ οἴνου καὶ τῆς πλάνης
καὶ ἤρξαντο παίζειν ἐν ἀφροσύνῃ λέγοντες· «οὗτοι οἱ θεοί σου, Ἰσ-
10 ραήλ».

Ὅρα, ὅτι θεοὺς εἶχον τὰ εἰδωλα· οὐ γὰρ ἐποίησαν Διὸς εἰδω-
λον ἢ τοῦδε ἢ τοῦδε, ἀλλ', ὡς ἔτυχεν, ἔδωκαν τὸν χρυσὸν ἐπὶ τὸ
ποιῆσαι εἰδωλον, ὅπερ ἂν τύχη, καὶ ἀνῆλθεν ἐκτύπωμα βουκρά-
νου. Ὡστε αὐτὰ τὰ χωνευτὰ θεοὺς εἶχον καὶ τούτοις ὡς θεοῖς προ-
15 σεκύνουν, ἅτινα δαιμόνων ἦσαν κατοικητήρια. Καὶ ὅτι τῇ κτίσει
ἐλάτρευον παρὰ τὸν κτίσαντα, φησὶ καὶ ὁ θεῖος ἀπόστολος· «οἵτι-
νες ἠλλάξαν τὴν δόξαν τοῦ ἀφθάρτου Θεοῦ ἐν ὁμοιώματι φθαρτοῦ
ἀνθρώπου καὶ πετεινῶν καὶ τετραπόδων καὶ ἔρπετῶν καὶ ἐλά-
τρευσαν τῇ κτίσει παρὰ τὸν κτίσαντα». Τούτου χάριν ἀπηγόρευσεν

κάνουν εικόνες. Γιατί είναι αδύνατο να κατασκευάσουμε εικόνα του Θεού του άσωμάτου και άοράτου και άυλου, που δεν έχει ούτε σχήμα ούτε περιγραφή και είναι ακατάληπτος· άλλωστε πώς να εικονισθεί αυτό που δεν έγινε όρατό; «Τό Θεό δεν τόν εΐδε ποτέ κανείς· μόνο ό μονογενής Υιός, που βρίσκεται στους κόλπους του Πατέρα, αυτός μās τόν φανέρωσε»¹³. Και «κανείς που θά δεΐ τό πρόσωπό μου δεν θά ζήσει»¹⁴, εΐπε ό Θεός.

- 5 "Ότι προσκυνούσαν τὰ εΐδωλα ως θεούς, άκου τί λέει ή Γραφή στην ΄Εξοδο του ΄Ισραήλ, όταν ό Μωϋσής ανέβηκε στο όρος Σινά και άργησε καθώς συνομιλούσε με τό Θεό για να πάρει τό νόμο, τότε που ό άχάριστος λαός έπαναστάτησε έναντίον του Άαρών, του λειτουργού του Θεού, λέγοντας· «κάνε μας θεούς, που να είναι άρχηγοί μας· γιατί ό άνθρωπος αυτός, ό Μωϋσής, δέ γνωρίζουμε τί του συνέβηκε»¹⁵. ΄Επειτα, αφού μάζεψαν τὰ κοσμήματα των γυναικών τους και τὰ έλειωσαν, έφαγαν και ήπιαν και μέθυσαν, και από τό κρασί και από την πλάνη, και άρχισαν να παίζουν άνόητα λέγοντας· «αυτοί είναι οι θεοί σου, ΄Ισραήλ»¹⁶.

Βλέπεις ότι για θεούς είχαν τὰ εΐδωλα· γιατί δεν έκαναν τό εΐδωλο του Δία ή αυτου ή εκείνου, αλλά, όπως έτυχε, έδωσαν τό χρυσάφι για να κατασκευάσουν εΐδωλο, όποιο θά τύχαινε, και βγήκε όμοίωμα κεφαλής μοσχαριού¹⁷. "Όστε αυτά τὰ χυτά είχαν για θεούς και αυτά προσκυνούσαν ως θεούς, που ήταν κατοικητήρια των δαιμόνων. Και ότι λάτρευαν την κτίση και όχι τό δημιουργό, τό λέει ό θεϊός άπόστολος· «και άλλαξαν τη δόξα του άφθαρτου Θεού με όμοίωμα φθαρτου ανθρώπου και πτηνών και τετραπόδων και έρπετών, και λάτρευσαν την κτίση και όχι τόν κτίστη»¹⁸. ΄Εξαιτίας αυτου απαγόρευσε ό Θεός να κά-

14. ΄Εξ. 33,20.

15. ΄Εξ. 32,1.

16. ΄Εξ. 32,4.

18. Ρωμ. 1,22-23.

20 ὁ Θεὸς ποιεῖν πᾶν ὁμοίωμα, καθὼς Μωυσῆς ἐν τῷ Δευτερονομίῳ φησί.

6 Οἶδα τὸν ἀψευδῶς εἰπόντα· «Κύριος ὁ Θεός σου Κύριος εἷς ἐστι», καὶ «Κύριον τὸν Θεόν σου προσκυνήσεις καὶ αὐτῷ μόνῳ λατρεύσεις», καὶ «οὐκ ἔσονται σοι θεοὶ ἕτεροι», καὶ «οὐ ποιήσεις γλυπτὸν πᾶν ὁμοίωμα, ὅσα ἐν τῷ οὐρανῷ καὶ ὅσα ἐν τῇ γῆ», καὶ
 5 «αἰσχυρθήτωσαν πάντες οἱ προσκυνῶντες τοῖς γλυπτοῖς», καὶ «θεοί, οἱ τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν οὐκ ἐποίησαν, ἀπολέσθωσαν», καὶ ὅσα τοιοῦτῳ τρόπῳ «πάσαι ὁ Θεὸς λαλήσας τοῖς πατράσιν ἐπ' ἐσχάτων ἡμερῶν ἐλάλησεν ἡμῖν ἐν τῷ μονογενεῖ Υἱῷ αὐτοῦ, δι' οὗ τοὺς αἰῶνας ἐποίησεν». Οἶδα τὸν εἰπόντα, «αὕτη δὲ ἐστὶν ἡ αἰώ-
 10 νιος ζωὴ, ἵνα γινώσκουσί σε, τὸν μόνον ζῶντα καὶ ἀληθινὸν Θεὸν καὶ ὃν ἀπέστειλας Ἰησοῦν Χριστόν». Καὶ πιστεύω εἰς ἓνα Θεόν, μίαν τῶν πάντων ἀρχήν, ἀναρχον, ἄκτιστον, ἀνώλεθρον καὶ ἀθάνατον, αἰώνιον καὶ αἰδιον, ἀκατάληπτον, ἀσώματον, ἀόρατον, ἀπερίγραπτον, ἀσχημάτιστον, μίαν ὑπερούσιον οὐσίαν, ὑπέρθρον θεό-
 15 τητα, ἐν τρισὶν ὑποστάσεσι, Πατρὶ καὶ Υἱῷ καὶ ἀγίῳ Πνεύματι, καὶ τούτῳ μόνῳ λατρεύω καὶ τούτῳ μόνῳ προσάγω τὴν τῆς λατρείας προσκύνησιν.

Ἐνὶ Θεῷ προσκυνῶ, μιᾷ θεότητι, ἀλλὰ καὶ τριάδι λατρεύω ὑποστάσεων, Θεῷ Πατρὶ καὶ Θεῷ Υἱῷ σαρκακωμένῳ καὶ Θεῷ
 20 ἀγίῳ Πνεύματι, οὐ τρισὶ θεοῖς, ἀλλ' ἐνὶ, οὐ διηρημέναις ὑποστάσεσιν, ἀλλ' ἡνωμέναις. Οὐ τρεῖς προσκυνήσεις προσάγω, ἀλλὰ μίαν, οὐχ ἐκάστη τῶν ὑποστάσεων ἀναμέρος, ἀλλ' ἐνιαίως ταῖς τρισὶν ὑποστάσεσιν ὡς ἐνὶ Θεῷ μίαν προσάγω προσκύνησιν. Οὐ προσκυ-

19. Δευτ. 6,4.

20. Δευτ. 6,13.

21. Δευτ. 5,7.

22. Δευτ. 5,8.

νουν οποιοδήποτε όμοίωμα, όπως λέει ο Μωϋσής στο Δευτερονόμιο.

6 Γνωρίζω εκείνον που αδιάψευστα είπε «ό Κύριος ό Θεός είναι ένας Κύριος»¹⁹, και «τόν Κύριο τό Θεό σου νά προσκυνᾶς και μόνο αυτόν θά λατρεύεις»²⁰. Επίσης «δέν θά υπάρχουν για σένα άλλοι θεοί»²¹, και «δέν θά κατασκευάσεις κανένα γλυπτό όμοίωμα, από όσα υπάρχουν στόν ούρανό και στη γή»²², και «νά είναι ντροπιασμένοι όλοι όσοι προσκυνούν τά αγάλματα»²³, και «νά εξαφανισθοῦν οί θεοί, που δέν δημιούργησαν τόν ούρανό και τή γή»²⁴, και όλα όσα κατά τόν ίδιο τρόπο «τά παλιά χρόνια είπε ό Θεός στους πατέρες και στις τελευταίες μέρες είπε σέ μᾶς μέ τόν μονογενή του Υιό, μέ τόν όποιο δημιούργησε τό σύμπαν»²⁵. Γνωρίζω εκείνον που είπε «αυτή είναι ή αιώνια ζωή, νά αναγνωρίζουν έσένα, τόν μόνο αληθινό Θεό και τόν Ίησοῦ Χριστό που έστειλες»²⁶. Και πιστεύω σ' ένα Θεό, μιᾶ αρχή τῶν όλων, άναρχο, άκτιστο, άφθαρτο, και άθάνατο, αιώνιο και άδδιο, άκατάληπτο, άσώματο, άόρατο, άπερίγραπτο, άσχημάτιστο, μιᾶ ουσία υπερούσια, θεότητα υπέρθεη, σέ τρεῖς υποστάσεις, σέ Πατέρα και Υιό και άγιο Πνεῦμα, και αυτόν μόνο λατρεύω και σ' αυτόν μόνο προσφέρω τή λατρευτική προσκύνηση.

Ένα Θεό προσκυνῶ, μιᾶ θεότητα, αλλά λατρεύω και τρεῖς υποστάσεις, Θεό Πατέρα και Θεό Υιό σαρκωμένο και Θεό άγιο Πνεῦμα, όχι τρεῖς θεούς αλλά ένα, όχι διηρημένες υποστάσεις αλλά ένωμένες²⁷. Δέν προσφέρω τρεῖς προσκυνήσεις, αλλά μιᾶ, όχι στην κάθε υπόσταση χωριστά, αλλά ένιαῖα στις τρεῖς υποστάσεις, ως ένα Θεό, προσφέρω μιᾶ προσκύνηση. Δέν προ-

23. Ψαλμ. 96,7.

24. Ίερ. 10,11.

25. Έβρ. 1,1-2

26. Ίω. 17,3.

27. Ο ι. Δαμασκηνός, για νά μη βρεθοῦν κάποιοι νά τόν κατηγορήσουν για αίρεση ή ειδωλωλατρία, αναγκάζεται έδῶ νά κάνει όμολογία πίστεως.

νῶ τὴν κτίσιν παρὰ τὸν κτίσαντα, ἀλλὰ προσκυνῶ τὸν κτίστην κτι-
 25 σθέντα τὸ κατ' ἐμὲ καὶ εἰς κτίσιν ἀταπεινώτως καὶ ἀκαθαιρέτως
 κατεληλυθότα, ἵνα τὴν ἐμὴν δοξάσῃ φύσιν καὶ θείας κοινωνῶν
 ἀπεργάσῃται φύσεως.

Συμπροσκυνῶ τῷ βασιλεῖ καὶ Θεῷ τὴν ἀλουργίδα τοῦ σώμα-
 τος οὐχ ὡς ἱμάτιον οὐδ' ὡς τέταρτον πρόσωπον (ἄπαγε), ἀλλ' ὡς
 30 ὁμόθεον χρηματίσασαν καὶ γενομένην, ὅπερ τὸ χρῖσαν, ἀμεταβλή-
 τως· οὐ γὰρ θεότης ἢ φύσις γέγονε τῆς σαρκός, ἀλλ' ὡσπερ ὁ Λόγος
 σὰρξ ἀτρέπτως ἐγένετο, μείνας, ὅπερ προῆν, οὕτω καὶ ἡ σὰρξ Λό-
 γος γέγονεν οὐκ ἀπολέσασα τοῦθ', ὅπερ ἐστὶ, ταυτιζομένη δὲ μᾶλ-
 λον πρὸς τὸν Λόγον καθ' ὑπόστασιν. Διὸ θαρρῶν εἰκονίζω Θεὸν
 35 τὸν ἀόρατον οὐχ ὡς ἀόρατον, ἀλλ' ὡς ὄρατὸν δι' ἡμᾶς γενόμενον
 ἐν μεθέξει σαρκὸς καὶ αἵματος. Οὐ τὴν ἀόρατον εἰκονίζω θεότητα,
 ἀλλ' εἰκονίζω Θεοῦ τὴν ὀραθεῖσαν σάρκα. Εἰ γὰρ ψυχὴν εἰκονίσει
 ἀμήχανον, πόσω μᾶλλον τὸν καὶ τῆ ψυχῇ δόντα τὸ ἄυλον;

7 Ἄλλὰ φασιν· Εἶπεν ὁ Θεὸς διὰ Μωσέως τοῦ νομοθέτου, «Κύ-
 ριον τὸν Θεόν σου προσκυνήσεις καὶ αὐτῷ μόνῳ λατρεύσεις», καὶ
 «οὐ ποιήσεις πᾶν ὁμοίωμα, ὅσα ἐν τῷ οὐρανῷ καὶ ὅσα ἐν τῇ γῆ».

Ἄδελφοί, ὄντως πλανῶνται οἱ μὴ εἰδότες τὰς Γραφάς, οἱ μὴ
 5 εἰδότες, ὡς «τὸ γράμμα ἀποκτένει, τὸ δὲ Πνεῦμα ζῶοποιεῖ», οἱ μὴ
 ἐρευνῶντες τὸ ὑπὸ τῷ γράμματι κεκρυμμένον πνεῦμα. Πρὸς οὓς ἂν
 ἀξίως εἶποιμι· Ὁ τοῦτο διδάξας ὑμᾶς, διδάξάτω καὶ τὸ ἐπόμενον.
 Μάθε, ὅπως ἐρμηνεύει αὐτὸ ὁ νομοθέτης ὧδέ πως ἐν τῷ Δευτερο-
 νομίῳ λέγων.

10 «Καὶ ἐλάλησε Κύριος πρὸς ὑμᾶς ἐκ μέσου τοῦ πυρός· φωνὴν

28. Β' Πέτρ. 1,4.

29. Δευτ. 6,13.

σκυνῶ τὴν κτίση ἀντὶ τοῦ κτίστη, ἀλλὰ προσκυνῶ τὸν κτίστη πού κτίσθηκε κατὰ τὴν ἀνθρώπινη φύση καὶ κατέβηκε στὴν κτίση χωρὶς νὰ μειωθεῖ καὶ νὰ ἀλλοιωθεῖ, γιὰ νὰ δοξάσει τὴ δική μου φύση καὶ νὰ μὲ κάνει κοινωνὸ τῆς θείας φύσεως²⁸.

Μαζὶ μὲ τὸ βασιλιά καὶ Θεὸ προσκυνῶ καὶ τὴν ἀλουργίδα τοῦ σώματος, ὄχι σὰν ἐνδυμα, οὔτε σὰν τέταρτο πρόσωπο (μακριὰ μιὰ τέτοια βλασφημία), ἀλλὰ ὡς ὁμόθεη πού διετέλεσε καὶ ἔγινε, ὅπως καὶ αὐτὸ πού τὴν ἔχρισε, ἀμετάβλητα. Γιατὶ δὲν ἔγινε θεότητα ἡ φύση τῆς σάρκας, ἀλλὰ ὅπως ἀκριβῶς ὁ Λόγος ἔγινε σάρκα χωρὶς νὰ ὑποστεῖ τροποποίηση καὶ παρέμεινε ὅ,τι ἦταν καὶ πρὶν, ἔτσι καὶ ἡ σάρκα ἔγινε Λόγος χωρὶς νὰ χάσει αὐτὸ ἀκριβῶς πού εἶναι, ταυτιζόμενη βέβαια μὲ τὸν Λόγο κατὰ τὴν ὑπόσταση. Γι' αὐτὸ παίρνω τὸ θάρρος καὶ εἰκονίζω τὸν ἀόρατο Θεό, ὄχι ὡς ἀόρατο, ἀλλὰ ὡς ὄρατό, πού ἔγινε γιὰ μᾶς προσλαμβάνοντας σάρκα καὶ αἷμα. Δὲν εἰκονίζω τὴν ἀόρατη θεότητα, ἀλλὰ εἰκονίζω τὴ σάρκα τοῦ Θεοῦ πού ἔγινε ὄρατή. Γιατί, ἂν εἶναι ἀδύνατο νὰ εἰκονίσεις τὴν ψυχὴ, πόσο μᾶλλον ἐκείνον ὁ ὁποῖος ἔδωσε καὶ στὴν ψυχὴ τὴν ἄυλη ιδιότητά της;

7 Ἄλλὰ ἰσχυρίζονται· Ὁ Θεὸς μέσω τοῦ νομοθέτη Μωϋσῆ εἶπε· «τὸν Κύριο τὸ Θεό σου νὰ προσκυνᾷς καὶ αὐτὸν μόνο νὰ λατρεύεις»²⁹, καὶ «νὰ μὴ κατασκευάσεις κανένα ὁμοίωμα ἀπὸ αὐτὰ πού ὑπάρχουν στὸν οὐρανὸ καὶ στὴ γῆ»³⁰.

Ἀδελφοί, πραγματικὰ πλανιῶνται ὅσοι δὲ γνωρίζουν τὶς Γραφές, ὅτι δηλαδὴ «τὸ γράμμα νεκρώνει, ἐνῶ τὸ πνεῦμα ζωοποιεῖ»³¹, ὅσοι δὲν ἐρευνοῦν τὸ πνεῦμα πού κρύβεται κάτω ἀπὸ τὸ γράμμα. Πρὸς αὐτοὺς θὰ ἄξιζε νὰ πῶ· Ἐκεῖνος πού σᾶς δίδαξε αὐτό, ἄς σᾶς διδάξει καὶ τὸ ἐπόμενο. Μάθε λοιπὸν ὅτι κάπως ἔτσι τὰ ἐρμηνεύει ὁ νομοθέτης στὸ Δευτερονόμιο ὅλα αὐτὰ λέγοντας.

«Καὶ μίλησε ὁ Κύριος σὲ σᾶς μέσα ἀπὸ τὴ φωτιά· ἀκούσα-

30. Δευτ. 5,8.

31. Β' Κορ. 3,6.

ρημάτων ὑμεῖς ἠκούσατε καὶ ὁμοίωμα οὐκ οἶδετε, ἀλλ' ἡ φωνήν», καὶ μετ' ὀλίγα «καὶ φυλάξασθε σφόδρα τὰς ψυχὰς ὑμῶν, ὅτι ὁμοίωμα οὐκ εἶδετε ἐν τῇ ἡμέρᾳ, ἣ ἐλάλησε Κύριος πρὸς ὑμᾶς ἐν Χωρηθῆ ἐν τῷ ὄρει ἐκ μέσου τοῦ πυρός, μήποτε ἀνομήσετε καὶ ποι-
 15 ἤσητε ὑμῖν ἑαυτοῖς γλυπτὸν ὁμοίωμα, πᾶσαν εἰκόνα, ὁμοίωμα ἀρ-
 σενικοῦ ἢ θηλυκοῦ, ὁμοίωμα παντὸς κτήνους τῶν ὄντων ἐπὶ τῆς
 γῆς, ὁμοίωμα παντὸς ὀρνέου πτερωτοῦ» καὶ τὰ ἐξῆς, καὶ μετὰ
 βραχεά· «μήποτε ἀναβλέψας εἰς τὸν οὐρανὸν καὶ ἰδὼν τὸν ἥλιον
 καὶ τὴν σελήνην καὶ τοὺς ἀστέρας καὶ πάντα τὸν κόσμον τοῦ οὐρα-
 20 νοῦ πλανηθεὶς προσκυνήσης αὐτοῖς καὶ λατρεύσης αὐτοῖς».

Ὅρας, ὡς εἷς ἐστὶν ὁ σκοπός, ὥστε μὴ λατρεῦσαι τῇ κτίσει
 παρὰ τὸν κτίσαντα, μηδὲ προσάγειν τὴν τῆς λατρείας προσκύνησιν,
 ἀλλ' ἡ μόνῳ τῷ Δημιουργῷ. Διὸ πανταχῇ συνάπτει τῇ προσκυνή-
 σει τὴν λατρείαν. Πάλιν γὰρ φησὶν· «οὐκ ἔσονται σοι θεοὶ ἕτεροι
 25 πλὴν ἐμοῦ. Οὐ ποιήσεις σεαυτῷ γλυπτὸν οὐδὲ πᾶν ὁμοίωμα, οὐ
 προσκυνήσεις αὐτοῖς οὐδ' οὐ μὴ λατρεύσης αὐτοῖς, ὅτι ἐγὼ εἰμι
 Κύριος ὁ Θεὸς ὑμῶν»· καὶ πάλιν «τοὺς βωμοὺς αὐτῶν καθελεῖτε
 καὶ τὰς στήλας αὐτῶν συντρίψετε καὶ τὰ γλυπτὰ τῶν θεῶν αὐτῶν
 κατακαύσετε πυρὶ· οὐ γὰρ μὴ προσκυνήσητε θεῶ ἑτέρω»· καὶ μετ'
 30 ὀλίγα, «καὶ θεοὺς χωνευτοὺς οὐ ποιήσεις ἑαυτῷ».

Ὅρας, ὡς τῆς εἰδωλολατρίας ἕνεκα ἀπαγορεύει τὴν εἰκονο-
 γραφίαν καὶ ὅτι ἀδύνατον εἰκονίζεσθαι Θεὸν ἀποσον καὶ ἀπερίγρα-
 πτον καὶ ἀόρατον. «Οὐ γὰρ εἶδος αὐτοῦ», φησιν, «ἑωράκατε»,
 καθὰ καὶ Παῦλος ἐστῶς ἐν μέσῳ τοῦ Ἀρείου Πάγου φησὶν· «γένος
 35 οὗν ὑπάρχοντες τοῦ Θεοῦ, οὐκ ὀφείλομεν νομίζειν χρυσίῳ ἢ ἀργυ-

32. Δευτ. 4,12.

33. Β' Κορ. 3,6.

34. Δευτ. 4,12.

τε τῆ φωνῆ τῶν λόγων, ἀλλὰ δὲν εἶδατε ὁμοίωμα, παρὰ μόνο φωνῆ»³². Καὶ λίγο παρακάτω· «καὶ φυλάξτε καλὰ τὶς ψυχὰς σας, ἐπειδὴ δὲν εἶδατε ὁμοίωμα τὴν ἡμέρα ποὺ σᾶς μίλησε ὁ Κύριος στὸ ὄρος Χωρηβ μέσα ἀπὸ τὴ φωτιά, γιὰ νὰ μὴ παρανομήσετε καὶ κατασκευάσετε γιὰ τὸν ἑαυτὸ σας κανένα γλυπτὸ ὁμοίωμα, κανενὸς εἶδους εἰκόνα, κανένα ὁμοίωμα ἀρσενικοῦ ἢ θηλυκοῦ, κανένα ὁμοίωμα ζώου ἀπὸ αὐτὰ ποὺ ὑπάρχουν πάνω στὴ γῆ, κανένα ὁμοίωμα φτερωτοῦ ἀρπακτικοῦ»³³ καὶ τὰ λοιπὰ, καὶ ὕστερα ἀπο μερικὰ· «οὔτε ποτέ, κοιτᾶζοντας τὸν οὐρανὸ καὶ βλέποντας τὸν ἥλιο καὶ τὸ φεγγάρι καὶ τὰ ἄστρα καὶ ὄλη τὴν ὁμορφιὰ τοῦ οὐρανοῦ, νὰ παρασυρθεῖς καὶ νὰ τὰ προσκυνήσεις ὅλα αὐτὰ καὶ νὰ τὰ λατρεύσεις»³⁴.

Βλέπεις πὼς ἕνας εἶναι ὁ σκοπὸς, νὰ μὴ λατρεύσουν τὴν κτίση ἀντὶ τοῦ κτίστη, οὔτε νὰ προσφέρουν τὴ λατρευτικὴ προσκύνηση σὲ κανέναν ἄλλο, παρὰ μόνο στὸ Δημιουργό. Γι' αὐτὸ σὲ κάθε περίπτωση συνδυάζει τὴ λατρεία μὲ τὴν προσκύνηση· γιὰτὶ πάλι λέει· «δὲν θὰ ὑπάρχουν γιὰ σένα θεοὶ ἄλλοι ἐκτὸς ἀπὸ μένα. Δὲ θὰ κατασκευάσεις γιὰ τὸν ἑαυτὸ σου ἄγαλμα οὔτε κανένα ὁμοίωμα, δὲ θὰ τὰ προσκυνήσεις αὐτὰ οὔτε θὰ τὰ λατρεύσεις, γιὰτὶ ἐγὼ εἶμαι Κύριος ὁ Θεὸς σας»³⁵· καὶ πάλι· «νὰ γκρεμίσετε τοὺς βωμοὺς τοὺς καὶ νὰ συντρίψετε τὶς στήλες τοὺς καὶ τὰ ἀγάλματα τῶν θεῶν αὐτῶν νὰ τὰ κάψετε στὴ φωτιά· γιὰτὶ δὲ θὰ προσκυνήσετε ἄλλον θεό»· καὶ ὕστερα ἀπὸ λίγα· «καὶ δὲ θὰ κατασκευάσεις γιὰ τὸν ἑαυτὸ σου θεοῦς χυτούς»³⁶.

Βλέπεις ὅτι ἐξαιτίας τῆς εἰδωλολατρίας ἀπαγορεύει τὴν εἰκονογραφία καὶ ὅτι εἶναι ἀδύνατο νὰ εἰκονίζεται ὁ ἄποσος καὶ ἀπερίγραπτος καὶ ἀόρατος Θεός. Γιατὶ λέει, «οὔτε τὴ μορφὴ τοῦ ἔχετε δεῖν»³⁷, ὅπως καὶ ὁ Παῦλος δταν βρέθηκε ἀνάμεσα τοὺς στὸν Ἄρειο Πάγο εἶπε· «ἀφοῦ λοιπὸν εἴμαστε γενιὰ τοῦ Θεοῦ, δὲν πρέπει νὰ πιστεύουμε ὅτι ἡ θεότητα εἶναι ὁμοια μὲ

35. Δευτ. 5,7-9.

36. Ἐξ. 34,13-17.

37. Ἰω. 5,37.

ρίω ἢ λίθω, χαράγματι τέχνης καὶ ἐνθυμήσεως ἀνθρώπου, τὸ Θεῖον εἶναι ὁμοιον».

8 Ἰουδαίους μὲν οὖν διὰ τὸ πρὸς εἰδωλολατρίαν εὐόλισθον ταῦτα νενομοθέτητο, ἡμεῖς δέ, θεολογικῶς εἰπεῖν, οἷς ἐδόθη φυγοῦσι τὴν δεισιδαίμονα πλάνην καθαρῶς μετὰ Θεοῦ γενέσθαι, ἐπεγνωκόσι τὴν ἀλήθειαν καὶ Θεῷ μόνῳ λατρεύειν καὶ τῆς θεογνωσίας κατα-
5 πλουτῆσαι τὴν τελειότητα καὶ εἰς ἀνδρα καταντῆσαι τέλειον παρελ-
θοῦσι τὴν νηπιότητα, οὐκέτι ὑπὸ παιδαγωγόν ἐσμεν, λαβόντες τὴν διακριτικὴν ἕξιν παρὰ Θεοῦ καὶ εἰδότες, τί τὸ εἰκονιζόμενον καὶ τί τὸ μὴ εἰκόνι περιγραφόμενον. «Ὁ μὲν γὰρ νόμος παιδαγωγὸς ἡμῶν γέγονεν εἰς Χριστόν, ἵνα ἐκ πίστεως δικαιωθῶμεν»· καὶ «ὑπὸ τὰ
10 στοιχεῖα ἡμεν δεδουλωμένοι, ὅτε ἡμεν νήπιοι». «Ἐλθούσης δὲ τῆς πίστεως οὐκέτι ὑπὸ παιδαγωγόν ἐσμεν». «Οὐ γὰρ εἶδος αὐτοῦ», φησὶν, «ἐωράκατε».

Βαβαὶ τῆς σοφίας τοῦ νομοθέτου. Πῶς εἰκονισθήσεται τὸ ἀόρατον; Πῶς εἰκασθήσεται τὸ ἀνεῖκαστον; Πῶς γραφήσεται τὸ
15 ἀποσον καὶ ἀμέγεθες καὶ ἀόριστον καὶ ἀνείδεον; Πῶς χρωματουρ-
γηθήσεται τὸ ἀσώματον; Πῶς σχηματισθήσεται τὸ ἀσχημάτιστον; Τί οὖν τὸ μυστικῶς μνηνόμενον; Δηλονότι νῦν μὲν Θεὸν μὴ εἰκο-
νίσης τὸν ἀόρατον, ὅταν δὲ ἴδῃς διὰ σὲ γενόμενον ἀνθρώπον τὸν ἀσώματον, τότε ποιήσεις τῆς ἀνθρωπίνης μορφῆς τὸ ἐκτύπωμα·
20 ὅταν ὁρατὸς σαρκὶ ὁ ἀόρατος γένηται, τότε εἰκονίσεις τὸ τοῦ ὁρα-

38. Πράξ. 17,29.

39. Ἐφ. 4,13.

40. Γαλ. 3,25.

χρυσάφι ἢ ἀσήμι ἢ πέτρα, μὲ κάθε εἶδους χάραγμα τῆς τέχνης καὶ τῆς ἀνθρώπινης ἐπινόησης»³⁸.

8 ἘΑρα, αὐτὰ εἶχαν νομοθετηθεῖ γιὰ τοὺς Ἰουδαίους πὺ εὐκολα γλιστροῦσαν πρὸς τὴν εἰδωλολατρία· ἐμεῖς ὁμως, γιὰ νὰ μιλήσουμε θεολογικά, στοὺς ὁποίους δόθηκε ἡ δυνατότητα νὰ ἀποφύγουμε τὴν πλάνη τῆς δεισιδαιμονίας καὶ νὰ πλησιάσουμε καθαρὰ τὸ Θεό, νὰ γνωρίσουμε καλὰ τὴν ἀλήθεια καὶ νὰ λατρεύουμε μόνο τὸ Θεό, καὶ νὰ ἀποκτήσουμε τὴν τελειότητα τῆς θεογνωσίας καί, ἀφοῦ ξεπεράσαμε τὴ νηπιακὴ κατάσταση, νὰ φθάσουμε νὰ γίνουμε ἄνδρες τέλειοι³⁹, δὲν εἴμαστε πιά ὑπὸ τὴν κηδεμονία παιδαγωγοῦ⁴⁰, ἀφοῦ πήραμε ἀπὸ τὸ Θεό τὴ διακριτικὴ ἱκανότητα καὶ γνωρίζουμε τί εἶναι τὸ εἰκονιζόμενο καὶ τί εἶναι αὐτὸ πὺ δὲν περιγράφεται μὲ εἰκόνα. Γιατὶ «ὁ νόμος ἐγινε παιδαγωγός γιὰ τὸ Χριστό, γιὰ νὰ δικαιωθοῦμε μὲ τὴ πίστη»⁴¹. Καὶ «ὅταν ἦμασταν νήπια, ἦμασταν ὑποδουλωμένοι στὰ κοσμικὰ στοιχεῖα»⁴². «Ἀπὸ τότε ὁμως πὺ ἦρθε ἡ πίστη, δὲν εἴμαστε πιά κάτω ἀπὸ τὴν ἐξουσία παιδαγωγοῦ»⁴³. «Δὲν ἔχετε δεῖ τὴ μορφή του»⁴⁴, λέει.

Πόσο μεγάλη εἶναι ἡ σοφία τοῦ νομοθέτη! Πῶς θὰ εἰκονισθεῖ τὸ ἀόρατο; Πῶς θὰ παρασταθεῖ τὸ ἀπερίγραπτο; Πῶς θὰ ζωγραφισθεῖ αὐτὸ πὺ δὲν ἔχει ποσότητα καὶ μέγεθος καὶ ὄρια καὶ δὲν ἔχει μορφή; Πῶς θὰ παρασταθεῖ μὲ χρώματα τὸ ἀσώματο; Πῶς θὰ σχηματισθεῖ τὸ ἀσχημάτιστο; Τί εἶναι λοιπὸν αὐτὸ πὺ ἐκφράζεται παραβολικά; Εἶναι φανερὸ πῶς λέει, Νὰ μὴ εἰκονίσεις τῶρα τὸν ἀόρατο Θεό, ὅταν ὁμως δεῖς ὁ ἀσώματος νὰ γίνεται γιὰ σένα ἄνθρωπος, τότε νὰ κάνεις τὴν εἰκόνα τῆς ἀνθρώπινης μορφῆς του· ὅταν ὁ ἀόρατος γίνει ὄρατος κατὰ τὴ σάρκα, τότε νὰ εἰκονίσεις τὸ ὁμοίωμα ἐκείνου πὺ φανερώθη-

41. Γαλ. 3,24.

42. Γαλ. 4,3.

43. Γαλ. 3,25.

44. Ἰω. 5,37.

θέντος ὁμοίωμα· ὅτε ὁ ἀποσός καὶ ἀπήλικος καὶ ἀμεγέθης ὑπεροχῇ τῆς ἑαυτοῦ φύσεως ὁ ἐν μορφῇ Θεοῦ ὑπάρχων μορφὴν δούλου λαβὼν ταύτη συσταλῆ πρὸς ποσότητά τε καὶ πηλικότητα καὶ χαρακτηριστῆρα περιίθῃται σώματος, τότε ἐν πίναξιν χάραττε τε καὶ ἀνατίθει
 25 πρὸς θεωρίαν τὸν ὁραθῆναι καταδεξάμενον. Χάραττε τούτου τὴν ἄφατον συγκατάβασιν, τὴν ἐκ Παρθένου γέννησιν, τὴν ἐν Ἰορδάνῃ βάπτισιν, τὴν ἐν Θαβὼρ μεταμόρφωσιν, τὰ πάθη τὰ τῆς ἀπαθείας πρόξενα, τὰ θαύματα, τὰ τῆς θείας αὐτοῦ φύσεως καὶ ἐνεργείας σύμβολα δι' ἐνεργείας σαρκὸς ἀποτελούμενα, τοῦ Σωτῆρος τὴν
 30 σωτήριον ταφήν, τὴν ἀνάστασιν, τὴν εἰς οὐρανοῦς ἀνοδον. Πάντα γράφε καὶ λόγῳ καὶ χρώμασιν ἐν τε βίβλοις καὶ πίναξιν.

9 Καὶ ὅτι ταῦτα οὕτως ἔχει, ἀκουε· «οὐ ποιήσεις σεαυτῶ», φησί, «γλυπτὸν, οὐδὲ πᾶν ὁμοίωμα». Ταῦτα τοῦ Θεοῦ προστάξαντος «ἐποίησαν», φησί, «τὸ καταπέτασμα τῆς σκηνῆς τοῦ μαρτυρίου ἐξ ὑακίνθου καὶ πορφύρας καὶ κοκκίνου νενησμένου καὶ βύσσου κε-
 5 κλωσμένης, ἔργον ὑφαντὸν χερουβίμ», καὶ «ἐποίησαν τὸ ἰλαστήριον ἄνωθεν τῆς κιβωτοῦ ἐκ χρυσοῦ καθαροῦ καὶ τοὺς δύο χερουβίμ». Τί ποιεῖς, ὦ Μωσῆ; Σὺ λέγεις, «οὐ ποιήσεις σεαυτῶ γλυπτὸν οὐδὲ πᾶν ὁμοίωμα», καὶ σὺ καταπέτασμα κατασκευάζεις, «ἔργον ὑφαντὸν χερουβίμ» καὶ «δύο χερουβίμ ἐκ χρυσοῦ καθαροῦ»; Ἄλλ'
 10 ἀκουε, τί πρὸς σὲ ὁ θεράπων τοῦ Θεοῦ Μωσῆς τοῖς πράγμασιν ἀντιφθέγγεται.

Ἦ ὧ τυφλοὶ καὶ μωροὶ, σύνετε τῶν λεγομένων τὴν δύναμιν «καὶ φυλάξασθε σφόδρα τὰς ψυχὰς ὑμῶν». Εἶπον, «ὅτι ὁμοίωμα οὐκ εἶδετε ἐν τῇ ἡμέρᾳ, ἣ ἐλάλησε Κύριος πρὸς ὑμᾶς ἐν Χωρὴβ ἐν
 15 τῷ ὄρει ἐκ μέσου τοῦ πυρός, μήποτε ἀνομήσητε καὶ ποιήσητε ὑμῖν ἑαυτοῖς γλυπτὸν ὁμοίωμα, πᾶσαν εἰκόνα», καὶ «θεοὺς χωνευτοὺς

45. Φλ. 2,6.

46. Δευτ. 5,8.

κε· όταν ὁ ἄποσος καὶ ἄπειρος καὶ πέρα ἀπὸ κάθε μέγεθος μὲ τὴν ὑπεροχὴ τῆς φύσεώς του, αὐτὸς ποῦ, ἐνῶ ὑπάρχει μὲ μορφὴ Θεοῦ⁴⁵, παίρνοντας μορφὴ δούλου, περιορίζεται μὲ τὴ μορφὴ αὐτὴ σὲ ὄρια ποσοῦ καὶ μέτρου καὶ ἀποκτᾶ χαρακτηριστικὰ σώματος, τότε χάρασσε σὲ πίνακες καὶ βάλε νὰ τὸν βλέπουν αὐτὸν ποῦ καταδέχτηκε νὰ γίνεи ὄρατός. Ζωγράφιζε τὴν ἀνέκφραστη συγκατάβασή του, τὴ γέννησή του ἀπὸ τὴν Παρθένο, τὴ βάπτισή του στὸν Ἰορδάνη, τὴ μεταμόρφωσή του στὸ Θαβώρ, τὰ πάθη ποῦ φέρνουν τὴν ἀπάθεια, τὰ θαύματα ποῦ εἶναι σύμβολα τῆς θείας φύσεως καὶ ἐνέργειας καὶ ποῦ ἐπιτελοῦνται μὲ τὴν ἐνέργεια τῆς σάρκας, τοῦ σωτήρα τὴ σωτήρια ταφή, τὴν ἀνάσταση, τὴν ἀνάληψη στοὺς οὐρανοὺς. Νὰ τὰ ἱστορεῖς ὅλα καὶ μὲ λόγο καὶ μὲ χρώματα, καὶ σὲ βιβλία καὶ σὲ εἰκόνες.

9 Καὶ ὅτι αὐτὰ ἔχουν ἔτσι, ἄκουσε· «δὲν θὰ κατασκευάσεις γιὰ τὸν ἑαυτὸ σου», λέει, «ἄγαλμα, οὔτε κανενὸς εἴδους ὁμοίωμα»⁴⁶. Καὶ μολονότι ὁ Θεὸς πρόσταξε αὐτὰ, λέει· «καὶ ἔκαναν τὸ παραπέτασμα τῆς σκηνῆς τοῦ μαρτυρίου μὲ ὑφάσματα γαλάζια καὶ πορφυρένια καὶ κόκκινα κλωσμένα καὶ βύσσινα κλωσμένα, ἔργο ὑφαντὸ μὲ χερουβὶμ»⁴⁷, καὶ «κατασκεύασαν τὸ κάλυμμα πάνω στὴν κιβωτὸ μὲ καθαρὸ χρυσάφι καὶ τὰ δύο χερουβὶμ ἐπίσης»⁴⁸. Τί κάνεις, Μωϋσῆ; Ἐσὺ λές, «δὲ θὰ κάνεις γιὰ τὸν ἑαυτὸ σου ἄγαλμα, οὔτε κανένα ὁμοίωμα», καὶ κατασκευάζεις ὁ ἴδιος παραπέτασμα «ἔργο ὑφαντὸ μὲ χερουβὶμ» καὶ «δύο χερουβὶμ ἀπὸ καθαρὸ χρυσάφι»; Ἄκουσε ὁμως τί ἀπαντᾷ σὲ σένα ὁ λειτουργὸς τοῦ Θεοῦ Μωϋσῆς μὲ τὰ πράγματα.

Τυφλοὶ καὶ ἀνόητοι, κατανοήστε τὴ σημασία τῶν λεγομένων «καὶ φυλάξτετε καλὰ τὶς ψυχές σας». Εἶπα «ὅτι δὲν εἶδατε κανένα ὁμοίωμα τὴν ἡμέρα ποῦ σᾶς μίλησε ὁ Κύριος στὸ ὄρος Χωρὴβ μέσα ἀπὸ τὴ φωτιά, γιὰ νὰ μὴ παρανομήσετε καὶ κάνετε γιὰ τὸν ἑαυτὸ σας γλυπτὸ ὁμοίωμα καὶ ὅποιαδήποτε εἰκόνα»⁴⁹,

47. Ἐξ. 37,3.

48. Ἐξ. 38,5-6.

49. Δευτ. 4,15-16.

οὐ ποιήσεις σεαυτῶ». Οὐκ εἶπον, 'Οὐ ποιήσεις εἰκόνα χερουβιμ ὡς δούλων παρεστηκότων τῷ ἰλαστηρίῳ', ἀλλ' «οὐ ποιήσεις σεαυτῶ θεοὺς χωνευτούς», καὶ «οὐ ποιήσεις πᾶν ὁμοίωμα» ὡς θεοῦ, οὐδ' 20 οὐ μὴ λατρεύσης «τῇ κτίσει παρὰ τὸν κτίσαντα». Ὁμοίωμα μὲν οὖν Θεοῦ οὐκ ἐποίησα οὐδὲ μὴν ἑτέρου τινὸς ὡς Θεοῦ οὐδὲ ἀνθρώπου (δεδοῦλωτο γὰρ τῇ ἁμαρτία ἢ φύσις τῆς ἀνθρωπότητος), οὐδὲ «ἐλάτρευσα τῇ κτίσει παρὰ τὸν κτίσαντα». Πάσης δὲ τῆς κτίσεως ὁμοίωμα τὴν σκηνὴν κατεσκεύασα «κατὰ τὸν τύπον τὸν δει- 25 χθέντα μοι ἐν τῷ ὄρει» καὶ χερουβιμ σκιάζοντα τὸ ἰλαστήριον ὡς Θεῶ παρεστηκότα.

9α Εἶδες, πῶς ἀνεφάνη ὁ σκοπὸς τῆς Γραφῆς τοῖς συνετῶς ἐρευ-
νῶσι; Δεῖ γὰρ γινώσκειν, ἀγαπητοί, ὅτι ἐν παντὶ παράγματι ἡ ἀλή-
θεια ζητεῖται καὶ τὸ ψεῦδος καὶ ὁ σκοπὸς τοῦ ποιούντος, εἰ καλὸς
ἐστὶν ἢ κακός. Ἐν μὲν γὰρ τῷ Εὐαγγελίῳ καὶ Θεὸς καὶ ἄγγελος
5 καὶ ἄνθρωπος καὶ γῆ καὶ ὕδωρ καὶ πῦρ καὶ ἀήρ καὶ ἥλιος καὶ σε-
λήνη καὶ ἄστρα καὶ φῶς καὶ σκότος καὶ σατανᾶς καὶ δαίμονες καὶ
ῥοφίαι καὶ σκορπίοι καὶ ζῶη καὶ θάνατος καὶ βλάστησις καὶ ἀρεταὶ καὶ
κακαίαι καὶ πάντα καλὰ τε καὶ κακὰ εἰσὶν γεγραμμένα. Ἀλλ' ὅμως,
ἐπειδὴ τὰ περὶ αὐτῶν λεγόμενα ἀληθῆ ἐστὶ καὶ ὁ σκοπὸς πρὸς δό-
10 ξαν Θεοῦ ἐστὶ καὶ σωτηρίαν ἡμῶν, καὶ δόξα μὲν τῶν ὑπ' αὐτοῦ
δοξαζομένων ἁγίων, αἰσχρὴ δὲ τοῦ Διαβόλου καὶ τῶν δαιμόνων
αὐτοῦ, προσκυνοῦμεν καὶ περιπτυσσόμεθα καὶ καταφιλοῦμεν καὶ
ὀφθαλμοῖς καὶ χεῖλεσι καὶ καρδίᾳ ἀσπαζόμεθα, ὁμοίως καὶ πᾶσαν
τὴν Παλαιὰν καὶ Καινὴν Διαθήκην, τοὺς τε λόγους τῶν ἁγίων καὶ
15 ἐκκρίτων πατέρων, τὴν δὲ αἰσχρὰν καὶ μυστὰν καὶ ἀκάθαρτον
γραφὴν τῶν καταράτων Μανιχαίων, τὰ αὐτὰ ὀνόματα περιέχουσιν
καὶ πρὸς δόξαν τοῦ Διαβόλου καὶ τῶν δαιμόνων αὐτοῦ καὶ χαρὰν
αὐτῶν ἐφευρεθεῖσαν, ἀποπτύομεν καὶ ἀποβαλλόμεθα.

καὶ «νά μὴ κατασκευάσετε θεοὺς χυτοὺς γιὰ τὸν ἑαυτὸ σας». Δὲν εἶπα, 'Δὲν θὰ κάνεις εἰκόνα τῶν χερουβὶμ πού ὡς δούλοι παραστέκουν στὸ ἱλαστήριο', ἀλλὰ «δὲ θὰ κάνεις θεοὺς χυτοὺς γιὰ σένα» καὶ «δὲ θὰ κάνεις κανένα ὁμοίωμα» σὰν νὰ εἶναι θεός, οὔτε νὰ λατρεύσεις «τὴν κτίση ἀντὶ τοῦ κτίστη». Ὁμοίωμα Θεοῦ λοιπὸν δὲν κατασκεύασα, οὔτε κανενὸς ἄλλου σὰν νὰ ἦταν θεός, οὔτε ἀνθρώπου (γιατὶ εἶναι ὑποδουλωμένη στὴν ἁμαρτία ἢ ἀνθρώπινη φύση), οὔτε «λάτρευσα τὴν κτίση ἀντὶ τοῦ κτίστη». Ἔκανα ὁμοίωμα τῆς σκηνῆς ὁμοίωμα ὅλης τῆς κτίσεως, «σύμφωνα μὲ τὸν τύπο πού μοῦ ἐπιδείχθηκε στὸ ὄρος», καὶ χερουβὶμ πού σκεπάζουν τὸ κάλυμμα τῆς κιβωτοῦ, ἐπειδὴ παρῆσαν κοντὰ στὸ Θεό.

- 9α Εἶδες πῶς φάνηκε ὁ σκοπὸς τῆς ζωγραφικῆς σ' ἐκείνους πού ἐρευνοῦν μὲ σύνεση; Γιατὶ πρέπει νὰ γνωρίζετε, ἀγαπητοί μου, ὅτι σὲ κάθε πρᾶγμα ἀναζητεῖται ἡ ἀλήθεια καὶ τὸ ψέμα καὶ ὁ σκοπὸς ἐκείνου πού κάνει κάτι, ἂν εἶναι καλὸς ἢ κακός. Γιατὶ στὸ Εὐαγγέλιο εἶναι γραμμένα καὶ ὁ Θεὸς καὶ ὁ ἄγγελος καὶ ὁ ἄνθρωπος καὶ ἡ γῆ καὶ τὸ νερὸ καὶ ἡ φωτιὰ καὶ ὁ ἀέρας καὶ ὁ ἥλιος καὶ ἡ σελήνη καὶ τὰ ἄστρα καὶ τὸ φῶς καὶ οἱ σκορπιοὶ καὶ ἡ ζωὴ καὶ ὁ θάνατος καὶ ὁ ἄδης καὶ οἱ ἀρετὲς καὶ οἱ κακίες καὶ ὅλα τὰ καλὰ καὶ τὰ κακά. Ὅμως, ἐπειδὴ ὅσα λέγονται γι' αὐτὰ εἶναι ἀληθινὰ καὶ σκοπὸς τους εἶναι ἡ δόξα τοῦ Θεοῦ καὶ ἡ σωτηρία μας καὶ ἡ δόξα τῶν ἁγίων πού δοξάζονται ἀπὸ τὸ Θεὸ καὶ ἡ κατασχὴν τοῦ Διαβόλου καὶ τῶν δαιμόνων του, γι' αὐτὸ τὰ προσκυνοῦμε καὶ τὰ ἀγκαλιάζουμε καὶ τὰ καταφιλοῦμε καὶ τὰ ἀσπαζόμαστε καὶ μὲ τὰ μάτια καὶ μὲ τὰ χεῖλια καὶ μὲ τὴν καρδιά, ὅπως καὶ ὀλόκληρη τὴν Παλαιὰ καὶ τὴν Καινὴ Διαθήκη καὶ τοὺς λόγους τῶν ἁγίων καὶ διακεκριμένων πατέρων, ἐνῶ τὰ αἰσχρὰ καὶ βδελυρὰ καὶ ἀκάθαρτα γραπτὰ τῶν καταραμένων Μανιχαίων, πού περιέχουν τὰ ἴδια ὀνόματα, ἀλλὰ γιὰ τὴ δόξα τοῦ Διαβόλου καὶ τῶν δαιμόνων του, καὶ ἔχουν ἐφευρεθεῖ γιὰ τὴν ἀπώλεια τῶν ψυχῶν, τὰ ἀποστρεφόμαστε καὶ τὰ ἀπορρίπτουμε.

Οὕτω καὶ ἐν τῷ πράγματι τῶν εἰκόνων χρῆ ἐρευνᾶν τὴν τε
 20 ἀλήθειαν καὶ τὸν σκοπὸν τῶν ποιούντων καί, εἰ μὲν ἀληθῆς καὶ
 ὀρθὸς καὶ πρὸς δόξαν Θεοῦ καὶ τῶν ἁγίων αὐτοῦ καὶ πρὸς ζῆλον
 ἀρετῆς καὶ ἀποφυγὴν κακίας καὶ σωτηρίαν ψυχῶν γίνονται, ἀπο-
 δέχεσθαι καὶ τιμᾶν ὡς εἰκόνας καὶ μιμήματα καὶ ὁμοιώματα καὶ
 βίβλους τῶν ἀγραμμάτων καὶ ὑπόμνησιν καὶ προσκυνεῖν καὶ κατα-
 25 φιλεῖν καὶ ὀφθαλμοῖς καὶ χεῖλεσι καὶ καρδίᾳ ἀσπάζεσθαι ὡς σε-
 σαρκωμένου Θεοῦ ὁμοίωμα, ἢ τῆς τούτου μητρὸς ἢ τῶν ἁγίων
 τῶν κοινωνῶν τῶν παθημάτων αὐτοῦ καὶ τῆς δόξης τοῦ Χριστοῦ
 καὶ νικητῶν καὶ καθαιρετῶν τοῦ διαβόλου καὶ τῶν δαιμόνων καὶ
 τῆς πλάνης αὐτῶν, εἰ δὲ θεότητος τῆς ἀύλου καὶ ἀσωμάτου εἰκόνα
 30 τις τολμήσει ποιῆσαι, ὡς ψευδῆ ἀποβαλλόμεθα· καὶ ἐάν τις ἐπὶ
 δόξῃ καὶ τιμῇ καὶ προσκυνήσει τοῦ Διαβόλου ἢ τῶν δαιμόνων, κα-
 ταπτύομεν καὶ πυρὶ ἀναλίσκομεν. Καὶ ἐάν τις ἀνθρώπων ἢ κτηνῶν
 ἢ πετεινῶν ἢ ἐρπετῶν ἢ ἄλλης τινὸς κτίσεως θεοποίησιν εἰκόνα,
 ἀναθεματίζομεν τοῦτον.

35 Ὡσπερ γὰρ τὰ ἱερὰ καὶ τοὺς ναοὺς τῶν δαιμόνων καθεῖλον οἱ
 ἄγιοι πατέρες καὶ ἐν τοῖς αὐτῶν τόποις ναοὺς ἐπ' ὀνόματι Θεοῦ καὶ
 ἁγίων ἤγειραν, καὶ τούτους σέβομεν, οὕτω καὶ τὰς εἰκόνας τῶν
 δαιμόνων καθεῖλον καὶ ἀντ' ἐκείνων ἤγειραν εἰκόνας Χριστοῦ καὶ
 τῆς τούτου μητρὸς καὶ τῶν ἁγίων, καὶ ταύτας σέβομεν. Καὶ ἐπὶ μὲν
 40 τῆς Παλαιᾶς οὔτε ναοὺς ἐπ' ὀνόματι ἀνθρώπων ἤγειρεν ὁ Ἰσραὴλ
 οὔτε μνημόσυνον ἐωρτάζετο —ἐτι γὰρ ὑπὸ κατάραν ἦν ἢ τῶν ἀν-
 θρώπων φύσις καὶ ὁ θάνατος κατὰκρισις ἦν, διὸ καὶ ἐπενθεῖτο, καὶ
 ὁ ἀπτόμενος τοῦ σώματος τοῦ τεθνηκότος ἀκάθαρτος ἐλογίζετο—,
 νῦν δέ, ἀφ' οὗ ἡ θεότης τῇ ἡμετέρᾳ φύσει ἀσυχγύτως συνεκράθη,

Ἔτσι καὶ στὴν περίπτωση τῶν εἰκόνων, πρέπει νά ἐρευνοῦμε τὴν ἀλήθεια καὶ τὸ σκοπὸ αὐτῶν ποὺ τὶς κατασκευάζουν, καὶ ἂν εἶναι ἀληθινὸς καὶ ὀρθὸς καὶ τὶς κάνουν γιὰ τὴ δόξα τοῦ Θεοῦ καὶ τῶν ἁγίων καὶ γιὰ μίμηση τῆς ἀρετῆς καὶ ἀποφυγὴ τῆς κακίας καὶ τὴ σωτηρία τῶν ψυχῶν, νά τὶς ἀποδεχόμεσθε καὶ νά τὶς τιμᾶμε ὡς εἰκόνες καὶ ἀπομιμήσεις καὶ ὁμοιώματα καὶ βιβλία τῶν ἀγραμμάτων καὶ νά τὶς προσκυνοῦμε καὶ νά τὶς καταφιλοῦμε καὶ νά τὶς ἀσπαζόμεσθε, μὲ τὰ μάτια καὶ μὲ τὰ χεῖλια καὶ μὲ τὴν καρδιά ὡς ὁμοιώματα τοῦ σαρκωμένου Θεοῦ ἢ τῆς μητέρας του ἢ τῶν ἁγίων ποὺ γίνονται κοινωνοὶ τῶν παθημάτων καὶ τῆς δόξας τοῦ Χριστοῦ καὶ νικοῦν καὶ ἐξουδετεροῦν τὸ Διάβολο καὶ τοὺς δαίμονες καὶ τὶς πλάνες τους⁵⁰. Καὶ ἂν κανεὶς τολμήσει νά κατασκευάσει εἰκόνα τῆς αὐλῆς καὶ ἀσώματης θεότητας, τὴν ἀπορρίπτουμε ὡς ψεύτικη. Καὶ ἂν κατασκευάσει εἰκόνα γιὰ τὴ δόξα καὶ τὴν τιμὴ καὶ τὴν προσκύνηση τοῦ Διαβόλου ἢ τῶν δαιμόνων, τὴν ἀποστρεφόμεσθε μὲ βδελυγμία καὶ τὴν παραδίνουμε στὴ φωτιά. Καὶ ἐὰν κανεὶς θεοποιήσει τὴν εἰκόνα ἀνθρώπων ἢ κτηνῶν ἢ ἐρπετῶν ἢ κάποιου ἄλλου δημιουργήματος, τὸν ἀναθεματίζουμε.

Ὅπως οἱ ἅγιοι πατέρες γκρέμισαν τὰ ἱερά καὶ τοὺς ναοὺς τῶν δαιμόνων καὶ στὴ θέση τοὺς ἀνήγειραν ναοὺς στὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ καὶ τῶν ἁγίων, τοὺς ὁποίους σεβόμεσθε, ἔτσι γκρέμισαν καὶ τὶς εἰκόνες τῶν δαιμόνων καὶ στὴ θέση τοὺς τοποθέτησαν εἰκόνες τοῦ Χριστοῦ καὶ τῆς μητέρας του καὶ τῶν ἁγίων, τὶς ὁποῖες ἐπίσης σεβόμεσθε. Καὶ κατὰ τὴν ἐποχὴ βέβαια τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης ὁ Ἰσραὴλ οὔτε ναοὺς ἀνήγειρε πρὸς τιμὴν ἀνθρώπων, οὔτε ἢ μνήμη κανενὸς γιορταζόταν –γιατὶ ἀκόμα τὸ ἀνθρώπινο γένος βρισκόταν ὑπὸ τὴν ἐπιρροὴ τῆς κατάρτας καὶ ὁ θάνατος ἦταν κατάκριση, γι' αὐτὸ καὶ πενθοῦνταν καὶ ὁποῖος ἄγγιζε τὸ σῶμα τοῦ νεκροῦ θεωροῦνταν ἀκάθαρτος⁵¹, ἐνῶ τώρα, ἀφότου ἢ θεότητα ἐνώθηκε μὲ τὴ φύση μας οὐσιαστικά καὶ ἀσύγχυτα, σὰν ἓνα ζωοποιὸ καὶ σωτήριο φάρμακο, πράγματι

51. Ἀριθμ. 19,11.

45 οἷόν τι ζωοποιὸν καὶ σωτήριον φάρμακον, ὄντως ἐδοξάσθη ἡ φύσις ἡμῶν καὶ πρὸς ἀφθαρσίαν μετεστοιχειώθη. Διὸ καὶ ναοὶ αὐτοῖς ἐγείρονται καὶ εἰκόνες ἀναγράφονται.

10 Γινωσκέτω οὖν πᾶς ἄνθρωπος, ὡς ὁ τὴν εἰκόνα τὴν πρὸς δόξαν καὶ ὑπόμησιν τοῦ Χριστοῦ ἢ τῆς τούτου μητρὸς τῆς ἀγίας Θεοτόκου ἢ τινος τῶν ἀγίων, ἔτι δὲ πρὸς αἰσχύνην τοῦ Διαβόλου καὶ τῆς ἡττης αὐτοῦ καὶ τῶν δαιμόνων αὐτοῦ ἐκ θείου πόθου καὶ
5 ζήλου γενομένην καταλύειν ἐπιχειρῶν καὶ μὴ προσκυνῶν καὶ τιμῶν καὶ ἀσπαζόμενος πόθῳ τοῦ εἰκονιζομένου ὡς εἰκόνα τιμίαν καὶ οὐχ ὡς Θεόν, ἐχθρὸς ἐστὶ Χριστοῦ καὶ τῆς ἀγίας Θεοτόκου καὶ τῶν ἀγίων, ἐκδικητῆς δὲ τοῦ Διαβόλου καὶ τῶν δαιμόνων αὐτοῦ, ἔργῳ ἐπιδεικνύμενος τὴν λύπην, ὅτι ὁ Θεὸς καὶ οἱ ἅγιοι αὐτοῦ τι-
10 μῶνται καὶ δοξάζονται, ὁ δὲ Διάβολος καταισχνύεται· ἡ γὰρ εἰκὼν θρίαμβός ἐστι καὶ φανέρωσις καὶ στηλογραφία εἰς μνήμην τῆς νίκης τῶν ἀριστευσάντων καὶ διαπρεψάντων καὶ τῆς αἰσχύνης τῶν ἡττηθέντων καὶ καταβληθέντων.

Εἶδον πολλάκις ποθοῦντας, ἱμάτιον τοῦ ποθουμένου θεασαμένους, ὡς αὐτὸν τὸν ποθούμενον ἀσπασαμένους τὸ ἱμάτιον ὀφθαλμοῖς τε καὶ χεῖλεσι. Χρῆ «ἀποδιδόναι πᾶσι τὰς ὀφειλάς», κατὰ τὸν ἅγιον Παῦλον τὸν ἀπόστολον, «τῷ τὴν τιμὴν τὴν τιμὴν» καὶ «βασιλεῖ μὲν ὡς ὑπερέχοντι», τοῖς δὲ ἄρχουσιν ὡς δι' αὐτῶν ἀποστελλομένοις, ἐκάστω κατὰ τὸ μέτρον τοῦ ἀξιώματος.

11 Ποῦ εἶδες ἐν τῇ Παλαιᾷ ἢ ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ ὄνομα τριάδος ἢ ὁμοούσιον ἢ μίαν φύσιν θεότητος τρανῶς ἢ τρεῖς ὑποστάσεις αὐτολεξεῖ ἢ μίαν ὑπόστασιν τοῦ Χριστοῦ ἢ δύο φύσεις αὐτολεξεῖ; Ἄλλ' ὁμως, ἐπειδὴ ἐκ τῶν ἰσοδυναμουσῶν λέξεων τῶν ἐν τῇ Γραφῇ

δοξάσθηκε ἡ φύση μας καὶ δέθηκε ἄρρηκτα μὲ τὴν ἀφθαρσία. Γι' αὐτὸ καὶ ἀνεγείρονται ναοὶ πρὸς τιμὴν τῶν ἁγίων καὶ ζωγραφίζονται καὶ εἰκόνες.

- 10 Ἐὰς γνωρίζει λοιπὸν κάθε ἄνθρωπος, ὅτι ἐκεῖνος ποῦ ἐπιχειρεῖ νὰ καταστρέψει τὴν εἰκόνα ποῦ ἐγινε ἀπὸ θεῖο πόθο καὶ ζῆλο, γιὰ τὴ δόξα καὶ τὴν ἀνάμνηση τοῦ Χριστοῦ καὶ τῆς μητέρας του, τῆς ἁγίας Θεοτόκου, ἢ κάποιου ἁγίου, καὶ γιὰ τὴν καταισχύνη τοῦ Διαβόλου καὶ τὴν κατατρόπωση αὐτοῦ καὶ τῶν δαιμόνων, καὶ δὲν τὴν προσκυνᾷ καὶ οὔτε τὴν τιμᾷ καὶ οὔτε τὴν ἀσπάζεται ἀπὸ πόθο πρὸς τὸν εἰκονιζόμενον ὡς εἰκόνα τίμια καὶ ὄχι ὡς θεό, εἶναι ἐχθρὸς τοῦ Χριστοῦ καὶ τῆς ἁγίας Θεοτόκου καὶ τῶν ἁγίων, καὶ ὑπερασπιστῆς τοῦ Διαβόλου καὶ τῶν δαιμόνων του, ἀφοῦ δείχνει ἔμπρακτα τὴ λύπη του, ἐπειδὴ ὁ Θεὸς καὶ οἱ ἅγιοί του τιμῶνται καὶ δοξάζονται, ἐνῶ ὁ Διάβολος ἐξευτελίζεται· γιὰ τὴν ἡ εἰκόνα εἶναι θρίαμβος καὶ προβολὴ καὶ στηλογραφία εἰς ἀνάμνηση τῆς νίκης ἐκείνων ποῦ ἀρίστευσαν καὶ διακρίθηκαν, καὶ τῆς καταισχύνῃς ἐκείνων ποῦ ἠττήθηκαν καὶ κατατροπώθηκαν.

Εἶδα πολλές φορές ἄνθρώπους ποῦ ἀγαποῦσαν πολὺ, οἱ ὁποῖοι, βλέποντας τὸ ἔνδυμα τοῦ ἀγαπημένου τους προσώπου, τὸ ἀσπάζονταν μὲ τὰ μάτια καὶ τὰ χεῖλια. Πρέπει «νὰ ἀποδίδουμε σὲ ὄλους ὅ,τι τοὺς ὀφείλουμε», κατὰ τὸν ἅγιο ἀπόστολο Παῦλο, «τὴν τιμὴ σ' ἐκεῖνον ποῦ ὀφείλουμε τιμῆ»⁵², καὶ «στὸ βασιλιά ἐπειδὴ ὑπερέχει»⁵³, ἐνῶ στοὺς ἄρχοντες ἐπειδὴ στέλνονται ἀπὸ αὐτοὺς, στὸν καθένα ἀνάλογα μὲ τὸ βαθμὸ τοῦ ἀξιωματός του.

- 11 Ποῦ βρῆκες στὴν Παλαιὰ Διαθήκη ἢ στὸ Εὐαγγέλιο τὸ ὄνομα τῆς Τριάδος ἢ τὸ ὁμοούσιο ἢ τὴν μία φύση τῆς θεότητος ξεκάθαρα ἢ τίς τρεῖς ὑποστάσεις αὐτολεξεῖ, ἢ τὴν μία ὑπόσταση τοῦ Χριστοῦ ἢ τίς δύο φύσεις αὐτολεξεῖ; Καὶ ὁμως, ἐπειδὴ οἱ

53. Α' Πέτρ. 2,13-14.

5 κειμένων ὤρισαν ταῦτα οἱ ἅγιοι πατέρες, δεχόμεθα καὶ τοὺς μὴ δε-
 χομένους ἀναθεματίζομεν. Ἐγὼ δὲ παριστῶ σοι ἐν τῇ Παλαιᾷ, ὅτι
 προσέταξεν ὁ Θεὸς ποιεῖν εἰκόνας, πρῶτον μὲν αὐτὴν τὴν σκηνὴν
 καὶ πάντα τὰ ὄντα ἐν αὐτῇ. Καὶ ἐν τοῖς Εὐαγγελίοις αὐτὸς ὁ Κύριος
 τοῖς πειραστικῶς ἐρωτήσασιν, εἰ ἔξεστι Καίσαρι δοῦναι κῆνσον,
 10 εἶπεν· Ἀγάγετέ μοι νόμισμα. Καὶ ὑπέδειξαν αὐτῷ δηνάριον. Καὶ
 ἠρώτησεν αὐτούς· Τίνος εἰκόνα ἔχει; Οἱ δὲ εἶπον· Καίσαρος. Καὶ
 εἶπεν· «ἀπόδοτε τὰ Καίσαρος Καίσαρι, καὶ τὰ τοῦ Θεοῦ τῷ Θεῷ».
 Ἐπειδὴ εἰκόνα Καίσαρος ἔχει, Καίσαρός ἐστι, καὶ ἀπόδοτε Καίσα-
 ρι. Καὶ τὴν εἰκόνα Χριστοῦ, ἀπόδοτε Χριστῷ· Χριστοῦ γὰρ ἐστίν.

12 Ὁ Κύριος μακαρίζων τοὺς μαθητὰς εἶπε· «πολλοὶ βασιλεῖς
 καὶ προφῆται ἐπεθύμησαν ἰδεῖν, ἃ βλέπετε, καὶ οὐκ εἶδον, καὶ
 ἀκοῦσαι, ἃ ἀκούετε, καὶ οὐκ ἤκουσαν. Ὑμῶν δὲ μακάριοί εἰσιν οἱ
 ὀφθαλμοί, ὅτι βλέπουσιν, καὶ τὰ ὤτα, ὅτι ἀκούουσιν». Εἶδον οὖν οἱ
 5 ἀπόστολοι σωματικῶς τὸν Χριστὸν καὶ τὰ πάθη καὶ τὰ θαύματα
 αὐτοῦ καὶ ἤκουσαν τῶν λόγων αὐτοῦ· ἐπιθυμοῦμεν καὶ ἡμεῖς ἰδεῖν
 καὶ ἀκοῦσαι καὶ μακαρισθῆναι. Εἶδον ἐκεῖνοι πρόσωπον πρὸς
 πρόσωπον, ἐπειδὴ παρῆν σωματικῶς· ἡμεῖς δέ, ἐπειδὴ σωματι-
 κῶς οὐ πάρεστιν, ὥσπερ διὰ βιβλίων ἀκούομεν τῶν λόγων αὐτοῦ
 10 καὶ ἀγιαζόμεθα τὴν ἀκοὴν καὶ δι' αὐτῆς τὴν ψυχὴν καὶ μακαριζό-
 μεθα καὶ προσκυνοῦμεν τιμῶντες τὰς βίβλους, δι' ὧν ἀκούομεν
 τῶν λόγων αὐτοῦ, οὕτω καὶ διὰ γραφῆς εἰκόνων θεωροῦμεν τὸ
 ἐκτύπωμα τοῦ σωματικοῦ χαρακτῆρος αὐτοῦ καὶ τῶν θαυμάτων
 καὶ τῶν παθημάτων αὐτοῦ καὶ ἀγιαζόμεθα καὶ πληροφοροῦμεθα

ἅγιοι πατέρες τὰ καθόρισαν ἀπὸ τῆς ἰσοδύναμης λέξεις πού βρίσκονται στήν ἁγία Γραφή, τὰ δεχόμεστε καί ὄσους δὲν τὰ δέχονται τοὺς ἀναθεματίζουμε. Ἐγὼ ὁμως μπορῶ νὰ σοῦ δείξω στήν Παλαιὰ Διαθήκη ὅτι ὁ Θεός πρόσταξε νὰ κατασκευάζουν εἰκόνες, καί κατὰ πρῶτο τὴν ἴδια τὴ σκηνὴ καί ὅλα ὅσα ὑπῆρχαν μέσα σ' αὐτήν. Καί στὰ Εὐαγγέλια ὁ ἴδιος ὁ Κύριος σ' ἐκείνους πού τὸν ρώτησαν, γιὰ νὰ τὸν πειράξουν, ἐὰν ἐπιτρέπεται νὰ πληρώνουν φόρο στὸν αὐτοκράτορα, εἶπε· Φέρτε μου ἓνα νόμισμα. Καί τοῦ ἔδειξαν ἓνα δηνάριο. Τοὺς ρώτησε τότε· τίνος εἶναι ἡ εἰκόνα; Ἐκεῖνοι τοῦ ἀπάντησαν· Τοῦ Καίσαρα. Καί εἶπε· «ἀποδῶστε στὸν Καίσαρα, ὅσα ἀνήκουν στὸν Καίσαρα, καί στὸ Θεό, ὅσα ἀνήκουν στὸ Θεό»⁵⁴. Ἐπειδὴ τὸ νόμισμα ἔχει τὴν εἰκόνα τοῦ Καίσαρα, ἀνήκει στὸν Καίσαρα, γι' αὐτὸ δῶστε το στὸν Καίσαρα. Καί τὴν εἰκόνα τοῦ Χριστοῦ, δῶστε τὴν στὸ Χριστό· γιὰτὶ εἶναι τοῦ Χριστοῦ.

- 12 Ὁ Κύριος μακαρίζοντας τοὺς μαθητές του εἶπε· «πολλοὶ βασιλεῖς καί προφῆτες ἐπιθύμησαν νὰ δοῦν αὐτὰ πού βλέπετε, καί δὲν τὰ εἶδαν, καί νὰ ἀκούσουν, αὐτὰ πού ἀκοῦτε, καί δὲν τὰ ἄκουσαν. Ἐνῶ τὰ δικά σας μάτια εἶναι μακάρια, γιὰτὶ βλέπουν, καί τὰ αὐτιά σας, γιὰτὶ ἀκοῦνε»⁵⁵. Εἶδαν λοιπὸν οἱ ἀπόστολοι σωματικῶς τὸ Χριστό καί τὰ πάθη καί τὰ θαύματά του καί ἄκουσαν τὰ λόγια του· κι ἐμεῖς ἐπιθυμοῦμε νὰ δοῦμε καί νὰ ἀκούσουμε καί νὰ μακαρισθοῦμε. Ἐκεῖνοι τὸν εἶδαν πρόσωπο μὲ πρόσωπο, ἐπειδὴ ἦταν παρὼν σωματικῶς· ἐμεῖς ὁμως, ἐπειδὴ δὲν εἶναι παρὼν σωματικῶς, ὅπως ἀπὸ τὰ βιβλία ἀκοῦμε τὰ λόγια του καί ἀγιαζόμεστε στήν ἀκοή καί μέσω αὐτῆς στήν ψυχὴ καί μακαρίζομαστε καί προσκυνοῦμε τιμώντας τὰ ἱερά βιβλία, μέσω τῶν ὁποίων ἀκοῦμε τὰ λόγια του, ἔτσι καί μέσω τῆς ζωγραφικῆς τῶν εἰκόνων βλέπουμε τὸ ἀποτύπωμα τῆς σωματικῆς μορφῆς του καί τῶν θαυμάτων του καί τῶν παθημάτων του καί ἀγιαζόμεστε καί διδασκόμαστε καί χαίρομαστε καί μακαρι-

55. Ματθ. 13,16-17.

15 καὶ χαίρομεν καὶ μακαριζόμεθα καὶ σέβομεν καὶ τιμῶμεν καὶ προσκυνοῦμεν τὸν χαρακτῆρα αὐτοῦ τὸν σωματικόν.

Θεωροῦντες δὲ τὸν σωματικὸν χαρακτῆρα αὐτοῦ ἐννοοῦμεν ὡς δυνατὸν καὶ τὴν δόξαν τῆς θεότητος αὐτοῦ· ἐπειδὴ γὰρ διπλοῖ ἔσμεν, ἐκ ψυχῆς καὶ σώματος κατεσκευασμένοι, καὶ οὐ γυμνῆ
20 ἡμῶν ἐστὶν ἡ ψυχὴ, ἀλλ' ὡς ὑπὸ παραπετάσματι καλύπτεται, ἀδύνατον ἡμᾶς ἐκτὸς τῶν σωματικῶν ἐλθεῖν ἐπὶ τὰ νοητά. Ὡσπερ οὖν διὰ λόγων αἰσθητῶν ἀκούομεν ὡσὶ σωματικοῖς καὶ νοοῦμεν τὰ πνευματικά, οὕτω καὶ διὰ σωματικῆς θεωρίας ἐρχόμεθα ἐπὶ τὴν πνευματικὴν θεωρίαν. Διὰ τοῦτο σῶμα καὶ ψυχὴν ἀνέλαβεν ὁ Χρι-
25 στός, ἐπειδὴ σῶμα καὶ ψυχὴν ἔχει ὁ ἄνθρωπος· διὰ τοῦτο καὶ τὸ βάπτισμα διπλοῦν, ἐξ ὕδατος καὶ Πνεύματος, καὶ ἡ κοινωνία καὶ ἡ προσευχὴ καὶ ἡ ψαλμωδία, πάντα διπλᾶ, σωματικὰ καὶ πνευματικά, καὶ φῶτα καὶ θυμιάματα.

13 Ἄλλὰ πάντα ἐάσας, κατὰ μόνων τῶν εἰκόνων ὥρμησεν ὁ Διάβολος· καὶ τοσοῦτος αὐτῷ φθόνος ἐστὶ κατὰ τῶν εἰκόνων, ὡς καὶ ἐν τῷ Λειμωναρίῳ τοῦ ἁγίου Σωφρονίου τοῦ πατριάρχου Ἱεροσολύμων γέγραπται οὕτως.

5 «Ἔλεγεν ὁ ἀββᾶς Θεόδωρος ὁ Αἰλιώτης, ὅτι ἦν τις ἐγκλειστος εἰς τὸ ὄρος τῶν ἐλαιῶν ἀγωνιστής· πάντῳ δὲ αὐτῷ ἐπολέμει ὁ δαίμων τῆς πορνείας. Ἐν μιᾷ οὖν, ὡς ἐπέκειτο αὐτῷ σφοδρῶς, ἤρξατο ὁ γέρον ἀποδύρεσθαι καὶ λέγειν τῷ δαίμονι·

10 «Ἔως πότε οὐκ ἐνδίδως μοι; Ἀπόστα λοιπὸν ἀπ' ἐμοῦ, συνεγήρασάς μοι'.

Φαίνεται αὐτῷ ὁ δαίμων ὀφθαλμοφανῶς λέγων·

«Ὅμοσόν μοι, ὅτι οὐδενὶ λέγεις, ὃ μέλλω λέγειν σοι, καὶ οὐκέτι σοι πολεμῶ'.

Καὶ ὤμοσεν αὐτῷ ὁ γέρον, ὅτι

ζόμαστε και σεβόμαστε και τιμάμε και προσκυνάμε τὴ σωματικὴ μορφή του.

Βλέποντας τὴ σωματικὴ μορφή του, κατανοοῦμε, ὅσο εἶναι δυνατό, καὶ τὴ δόξα τῆς θεότητάς του· γιατί, ἐπειδὴ εἴμαστε διφυεῖς, κατασκευασμένοι ἀπὸ ψυχὴ καὶ σῶμα, καὶ δὲν εἶναι γυμνὴ ἡ ψυχὴ μας, ἀλλὰ καλύπτεται, κατὰ κάποιον τρόπο, μὲ παραπέτασμα, μᾶς εἶναι ἀδύνατο νὰ φθάσουμε στὰ νοητὰ ἐξω ἀπὸ τὰ σωματικά. Ὅπως λοιπὸν μέσω αἰσθητῶν λόγων ἀκοῦμε μὲ σωματικὰ αὐτιά καὶ ἐννοοῦμε τὰ πνευματικά, ἔτσι καὶ μὲ τὴ σωματικὴ θεὰ φθάνουμε στὴ θεὰ τὴν πνευματικὴ. Γι' αὐτὸ τὸ λόγο ὁ Χριστὸς ἔλαβε σῶμα καὶ ψυχὴ, ἐπειδὴ σῶμα καὶ ψυχὴ ἔχει ὁ ἄνθρωπος· γι' αὐτὸ καὶ τὸ βάπτισμα εἶναι διπλό, μὲ νερὸ καὶ μὲ Πνεῦμα, καὶ ἡ θεία κοινωνία καὶ ἡ προσευχὴ καὶ ἡ ψαλμωδία ὅλα εἶναι διπλᾶ, σωματικὰ καὶ πνευματικά, καὶ τὰ φῶτα καὶ τὰ θυμιάματα.

13 Ἄλλὰ ὁ Διάβολος, ἀφοῦ τὰ ἄφησε ὅλα, ὄρμησε μόνο ἐναντίον τῶν εικόνων· καὶ εἶναι τόσο μέγας ὁ φθόνος του ἐναντίον τῶν εικόνων, ὥστε καὶ στὸ Λειμωνάριο τοῦ πατριάρχου Ἱεροσολύμων ἀγίου Σωφρονίου νὰ ἀναφέρεται τὸ ἐξῆς.

«Ἐλεγε ὁ ἀββᾶς Θεόδωρος ὁ Αἰλιώτης⁵⁶, ὅτι ὑπῆρχε κάποιος ἀσκητὴς ἐγκλειστος στὸ ὄρος τῶν Ἐλαιῶν, τὸν πολεμοῦσε ὁμοῦ σκληρὰ ὁ δαίμονας τῆς πορνείας. Κάποια φορὰ λοιπὸν καθὼς τοῦ ἐπετίθετο ὁ δαίμονας σφοδρὸς, ἄρχισε ὁ γέροντας νὰ κλαίει καὶ νὰ λέει στὸ δαίμονα·

“Ὡς πότε θὰ μένεις ἀνυποχώρητος; Φύγε λοιπὸν ἀπὸ κοντά μου, γέρασες μαζί μου’.

Τότε παρουσιάζεται ὁ δαίμονας μπροστὰ στὰ μάτια του καὶ τοῦ λέει·

“Ὀρκίσου μου ὅτι δὲ θὰ πεῖς σὲ κανέναν αὐτὸ ποῦ θὰ σοῦ πῶ καὶ δὲ θὰ σὲ ἐνοχλήσω πιά’.

Καὶ τοῦ ὀρκίσθηκε ὁ γέροντας λέγοντας·

56. Βλ. Α' 64 καὶ Β' 67.

15 'Μὰ τὸν κατοικοῦντα ἐν τοῖς ὑψίστοις, οὐκ εἶπω τινί,
ἄπερ εἶπης μοι'.

Τότε λέγει αὐτῷ ὁ δαίμων·

'Μὴ προσκυνήσης ταύτη τῇ εἰκόνι, καὶ οὐκέτι σοι πο-
λεμήσω'.

20 Εἶχε δὲ ἡ εἰκὼν ἐκτύπωμα τὴν Δέσποιναν ἡμῶν τὴν ἁγίαν
Μαρίαν τὴν Θεοτόκον βαστάζουσαν τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χρι-
στόν. Ἴδε, τίνα μιμοῦνται οἱ προσκυνεῖσθαι τὰς εἰκόνας κωλύοντες
καὶ τίνος εἰσὶν ὄργανα· ὁ γὰρ δαίμων τῆς πορνείας ἠρετίσατο μὴ
προσκυνεῖσθαι τὴν εἰκόνα τῆς Δεσποίνης, ἥπερ εἰς τὴν τῆς πορ-
25 νείας ἀκαθαρσίαν ἐμπεσεῖν τὸν γέροντα ὡς μείζονα τῆς πορνείας
ἁμαρτίαν ταύτην ἐπιστάμενος».

14 'Ἄλλ' ἐπειδὴ περὶ εἰκόνας ὁ λόγος ἐστὶ καὶ προσκυνήσεως,
φέρε πλατύτερον περὶ τούτων τὸν λόγον διευκρινήσωμεν καὶ εἴπω-
μεν.

Πρῶτον, τί ἐστὶν εἰκὼν.

5 Δεύτερον, τίνος χάριν γέγονεν εἰκὼν.

Τρίτον, πόσαι διαφοραὶ εἰκόνων.

Τέταρτον, τί τὸ εἰκονιζόμενον καὶ τί τὸ μὴ εἰκονιζόμενον.

Πέμπτον, τίς πρῶτος ἐποίησεν εἰκόνας.

15 Εἶτα καὶ περὶ προσκυνήσεως.

Πρῶτον, τί ἐστὶ προσκύνησις.

Δεύτερον, πόσοι τρόποι προσκυνήσεως.

Τρίτον, πόσα τὰ προσκυνούμενα εὐρίσκομεν ἐν τῇ Γραφῇ.

5 Τέταρτον, ὅτι πᾶσα προσκύνησις διὰ τὸν φύσει προσκυνητὸν
Θεὸν ἐστὶ.

Πέμπτον, ὅτι ἡ τῆς εἰκόνας τιμὴ ἐπὶ τὸ πρωτότυπον διαβαίνει.

16 Πρῶτον, τί ἐστὶν εἰκὼν.

Εἰκὼν μὲν οὖν ἐστὶν ὁμοίωμα καὶ παράδειγμα καὶ ἐκτύπωμά

‘Μὰ τὸν Ὑψιστο, ποῦ κατοικεῖ στὰ οὐράνια, δὲ θὰ πῶ σὲ κανέναν, αὐτὰ ποῦ θὰ μοῦ πεῖς’.

Τότε ὁ δαίμονας τοῦ λέει·

‘Μὴ προσκυνήσεις αὐτὴ τὴν εἰκόνα καὶ δὲ θὰ σὲ ξανα-ενοχλήσω πιά’.

Ἡ εἰκόνα εἶχε τὴν μορφή τῆς Δέσποινά μας τῆς ἁγίας Μαρίας τῆς Θεοτόκου, ποῦ κρατοῦσε στὴν ἀγκαλιά της τὸν Κύριό μας Ἰησοῦ Χριστό. Δὲς, ποιὸν μιμοῦνται ἐκεῖνοι ποῦ ἐμποδίζουν τὴν προσκύνηση τῶν εἰκόνων καὶ τίνος ὄργανα εἶναι· γιατί ὁ δαίμονας τῆς πορνείας προτίμησε νὰ μὴ προσκυνεῖται ἡ εἰκόνα τῆς Δέσποινας, παρὰ νὰ πέσει ὁ γέροντας στὴν ἀκαθαρσία τῆς πορνείας, γιατί γνώριζε ὅτι εἶναι μεγαλύτερη ἁμαρτία ἀπὸ τὴν πορνεία».

- 14 Ἀλλά, ἐπειδὴ κάνουμε λόγο γιὰ τὴν εἰκόνα καὶ τὴν προσκύνηση, ἂς ἐπεκτείνουμε πὶὸ πλατεῖα τὸ λόγο γι’ αὐτὰ καὶ ἂς ποῦμε.

Πρῶτον, τί εἶναι εἰκόνα.

Δεύτερον, γιὰ ποιὸ λόγο γίνεται ἡ εἰκόνα.

Τρίτον, πόσα εἶδη εἰκόνων ὑπάρχουν.

Τέταρτον, τί μπορεῖ νὰ εἰκονισθεῖ καὶ τί δὲν μπορεῖ νὰ εἰκονισθεῖ.

Πέμπτον, ποιὸς ἔκανε πρῶτος εἰκόνες.

- 15 Ἐπειτα ἂς κάνουμε λόγο καὶ γιὰ τὴν προσκύνηση.

Πρῶτον, τί εἶναι προσκύνηση.

Δεύτερον, πόσοι τρόποι προσκυνήσεως ὑπάρχουν.

Τρίτον, πόσα πράγματα βρίσκουμε στὴν ἁγία Γραφή ποῦ προσκυνοῦνται.

Τέταρτον, ὅτι κάθε προσκύνηση γίνεται γιὰ τὸ Θεὸ ποῦ εἶναι ἀπὸ τὴ φύση του προσκυνητός.

Πέμπτον, ὅτι ἡ τιμὴ τῆς εἰκόνας μεταβαίνει στὸ πρωτότυπο.

- 16 Πρῶτον, τί εἶναι εἰκόνα.

Εἰκόνα λοιπὸν εἶναι ὁμοίωμα κάποιου καὶ δεῖγμα καὶ ἀπο-

τινος ἐν ἑαυτῷ δεικνύον τὸ εἰκονιζόμενον, πάντως δὲ οὐ κατὰ πάντα ἔοικεν ἡ εἰκὼν τῷ πρωτοτύπῳ, τουτέστι τῷ εἰκονιζομένῳ
 5 —ἄλλο γάρ ἐστιν ἡ εἰκὼν καὶ ἄλλο τὸ εἰκονιζόμενον— καὶ πάντως ὁρᾶται ἐν αὐτοῖς διαφορὰ, ἐπεὶ οὐκ ἄλλο τοῦτο καὶ ἄλλο ἐκεῖνο. Οἷόν τι λέγω· Ἡ εἰκὼν τοῦ ἀνθρώπου, εἰ καὶ τὸν χαρακτήρα ἐκτυποῖ τοῦ σώματος, ἀλλὰ τὰς ψυχικὰς δυνάμεις οὐκ ἔχει· οὔτε γὰρ ζῆ οὔτε λογίζεται οὔτε φθέγγεται οὔτε αἰσθάνεται οὔτε μέλος κινεῖ.
 10 Καὶ ὁ Υἱὸς, εἰκὼν φυσικὴ ὧν τοῦ Πατρὸς, ἔχει τι παρηλλαγμένον πρὸς αὐτόν· Υἱὸς γάρ ἐστι καὶ οὐ Πατήρ.

17 Δεύτερον, τίνας χάριν ἐστὶν ἡ εἰκὼν.

Πᾶσα εἰκὼν ἐκφαντορικὴ τοῦ κρυφίου ἐστὶ καὶ δεικτικὴ. Οἷόν τι λέγω· Ἐπειδὴ ὁ ἄνθρωπος οὔτε τοῦ ἀοράτου γυμνὴν ἔχει τὴν γνῶσιν σώματι καλυπτομένης τῆς ψυχῆς, οὔτε τῶν μετ' αὐτὸν ἐσομένων, οὔτε τῶν τόπῳ διεστηκότων καὶ ἀπεχόντων ὡς τόπῳ καὶ χρόνῳ περιγραφόμενος, πρὸς ὁδηγίαν γνῶσεως καὶ φανέρωσιν καὶ δημοσίευσιν τῶν κεκρυμμένων ἐπενοήθη ἡ εἰκὼν, πάντως δὲ πρὸς ὠφέλειαν καὶ εὐεργεσίαν καὶ σωτηρίαν, ὅπως, στηλιτευομένων καὶ θριαμβευομένων τῶν πραγμάτων, διαγνῶμεν τὰ κεκρυμμένα, καὶ
 10 τὰ μὲν καλὰ ποθήσωμεν καὶ ζηλώσωμεν, τὰ δὲ ἐναντία, τουτέστι τὰ κακά, ἀποστραφῶμεν καὶ μισήσωμεν.

18 Τρίτον, πόσαι διαφοραὶ εἰκόνων.

Διαφοραὶ δὲ εἰκόνων εἰσὶ. Πρώτη μὲν οὖν εἰκὼν ἐστὶν ἡ φυσικὴ. Ἐν ἐκάστῳ δὲ πράγματι δεῖ πρῶτον εἶναι τὸ κατὰ φύσιν καὶ τότε τὸ κατὰ θέσιν καὶ μίμησιν, οἷον δεῖ πρῶτον εἶναι φύσει ἄνθρωπον, καὶ τότε θέσει κατὰ μίμησιν. Πρώτη οὖν φυσικὴ καὶ ἀπαράλλακτος εἰκὼν τοῦ ἀοράτου Θεοῦ ὁ Υἱὸς τοῦ Πατρὸς, ἐν ἑαυτῷ

τύωμα, πού δείχνει στὸν ἑαυτό του τὸ εἰκονιζόμενο, ὅπως δὴποτε δὴμως δὲν μοιάζει ἐξ ὀλοκλήρου ἢ εἰκόνα μὲ τὸ πρωτότυπο, δηλαδὴ μὲ τὸ εἰκονιζόμενο –γιατὶ ἄλλο εἶναι ἢ εἰκόνα καὶ ἄλλο τὸ εἰκονιζόμενο–, ὅπως δὴποτε δὴμως βλέπει κανεὶς σ' αὐτὰ διαφορά, ἂν καὶ δὲν εἶναι ἄλλο τοῦτο καὶ ἄλλο ἐκεῖνο. Γιὰ παράδειγμα λέω τὸ ἐξῆς. Ἡ εἰκόνα τοῦ ἀνθρώπου, ἂν καὶ ἀποτυπώνει τὴ μορφή τοῦ σώματός του, δὴμως δὲν ἔχει τίς ψυχικὲς δυνάμεις του· γιατί οὔτε ζεῖ οὔτε σκέφτεται οὔτε μιλάει οὔτε αἰσθάνεται οὔτε κουνάει κάποιο μέλος του. Καὶ ὁ Υἱός, ἐνῶ εἶναι φυσικὴ εἰκόνα τοῦ Πατρός, ἔχει κάποια διαφορά σὲ σχέση μ' αὐτόν· εἶναι Υἱός καὶ ὄχι Πατέρας.

17 Δεύτερον, γιὰ ποιὸ λόγο ὑπάρχει ἢ εἰκόνα.

Κάθε εἰκόνα φανερώνει καὶ δείχνει τὴν κρυφὴ πραγματικότητα. Γιὰ παράδειγμα· ἐπειδὴ ὁ ἀνθρώπος δὲν γνωρίζει καθαρὰ οὔτε τὸ ἀόρατο, ἀφοῦ ἢ ψυχὴ του καλύπτεται μὲ τὸ σῶμα, οὔτε ἐκεῖνα πού θὰ γίνουν μετὰ ἀπὸ αὐτόν, οὔτε ἐκεῖνα πού εἶναι χωρισμένα καὶ ἀπομακρυσμένα τοπικά, ἀφοῦ ὁ ἴδιος εἶναι περιορισμένος τοπικὰ καὶ χρονικά, γι' αὐτὸ ἐπινοήθηκε ἢ εἰκόνα γιὰ νὰ τὸν ὀδηγεῖ στὴ γνώση καὶ νὰ τοῦ φανερώνει καὶ νὰ τοῦ ἀνακοινῶνει ἐκεῖνα πού εἶναι κρυμμένα, ὅπως δὴποτε δὴμως γιὰ τὴν ὠφέλεια καὶ τὴν εὐεργεσία καὶ τὴ σωτηρία του, εἰς τρόπον ὥστε, μὲ τὴν ἀνακοίνωση καὶ τὸν θρίαμβο τῶν πραγμάτων, νὰ μαθαίνουμε ὅσα εἶναι κρυμμένα, καὶ ἐκεῖνα βέβαια πού εἶναι καλὰ νὰ τὰ ποθοῦμε καὶ νὰ τὰ μιμούμαστε, ἐνῶ τὰ ἀντίθετα, δηλαδὴ τὰ κακὰ, νὰ τὰ ἀποστρεφόμεσθε καὶ νὰ τὰ μισοῦμε.

18 Τρίτον, πόσα εἶδη εἰκόνων ὑπάρχουν.

Ὑπάρχουν τὰ ἐξῆς εἶδη εἰκόνων. Πρώτη λοιπὸν εἰκόνα εἶναι ἢ φυσικὴ. Σὲ κάθε πρᾶγμα πρέπει πρῶτα νὰ ὑπάρχει τὸ κατὰ φύση καὶ ἔπειτα ἔρχεται τὸ κατὰ θέση καὶ μίμηση, ὅπως γιὰ παράδειγμα πρέπει πρῶτα νὰ ὑπάρχει ὁ φυσικὸς ἀνθρώπος καὶ ἔπειτα ὁ κατὰ θέση καὶ κατὰ μίμηση. Πρώτη λοιπὸν φυσικὴ καὶ ἀπαράλλακτη εἰκόνα τοῦ ἀόρατου Θεοῦ εἶναι ὁ Υἱός τοῦ

δεικνὺς τὸν Πατέρα. «Θεὸν μὲν γὰρ οὐδεὶς ἐώρακε πώποτε», καὶ πάλιν «οὐχ ὅτι τὸν Πατέρα τις ἐώρακεν». Ὅτι δὲ εἰκὼν ἐστὶν ὁ Υἱὸς τοῦ Πατρὸς, φησὶν ὁ ἀπόστολος· «ὃς ἐστὶν εἰκὼν τοῦ ἀορά-
 10 του Θεοῦ», καὶ πρὸς Ἑβραίους «ὃς ὢν ἀπαύγασμα τῆς δόξης καὶ χαρακτήρ τῆς ὑποστάσεως αὐτοῦ», καὶ ὅτι ἐν ἑαυτῷ δεικνύει τὸν Πατέρα ἐν τῷ κατὰ Ἰωάννην εὐαγγελίῳ τοῦ Φιλίππου εἰπόντος, «δεῖξον ἡμῖν τὸν Πατέρα, καὶ ἀρκεῖ ἡμῖν», φησὶν ὁ Κύριος· «το-
 σουτον χρόνον ἔχω μεθ' ὑμῶν, καὶ οὐκ ἔγνωκάς με, Φίλιππε; ὁ
 15 ἐώρακὼς ἐμὲ ἐώρακε τὸν Πατέρα».

Ἔστι μὲν ὁ Υἱὸς εἰκὼν τοῦ Πατρὸς φυσικὴ, ἀπαράλλακτος, κατὰ πάντα ὁμοία τῷ Πατρί, πλην τῆς ἀγεννησίας καὶ τῆς πατρό-
 τητος· ὁ μὲν γὰρ Πατὴρ γεννήτωρ ἀγέννητος, ὁ δὲ Υἱὸς γεννητὸς καὶ οὐ Πατὴρ. Καὶ τὸ Πνεῦμα δὲ τὸ ἅγιον εἰκὼν τοῦ Υἱοῦ· «οὐδεὶς
 20 γὰρ δύναται εἰπεῖν Κύριον Ἰησοῦν, εἰ μὴ ἐν Πνεύματι ἁγίῳ». Διὰ Πνεύματος οὖν ἁγίου γινώσκομεν τὸν Χριστὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ καὶ Θεὸν καὶ ἐν τῷ Υἱῷ καθορώμεν τὸν Πατέρα· φύσει γὰρ νοῦ μὲν λόγος ἄγγελος, λόγου δὲ μηνυτικὸν τὸ πνεῦμα. Ὅμοία δὲ καὶ ἀπα-
 25 ῥάλλακτός ἐστιν εἰκὼν τοῦ Υἱοῦ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐν μόνῳ τῷ ἐκπορευτῷ τὸ διάφορον ἔχον· ὁ μὲν γὰρ Υἱὸς γεννητός, ἀλλ' οὐκ ἐκπορευτός. Καὶ ἐκάστου δὲ πατρὸς ὁ υἱὸς φυσικὴ ἐστὶν εἰκὼν. Καὶ οὗτος μὲν ὁ πρῶτος τρόπος τῆς εἰκόνας, ὁ φυσικός.

19 Δεύτερος τρόπος εἰκόνας ἢ ἐν τῷ Θεῷ τῶν ὑπ' αὐτοῦ ἐσομέ-
 νων ἔννοια, τουτέστιν ἢ προαίώνιος αὐτοῦ βούλησις ἢ αἰὲ ὡσαύ-
 τως ἔχουσα· ἄτρεπτον γὰρ τὸ Θεῖον, καὶ ἢ βούλησις αὐτοῦ ἀναρ-
 χος, ἢ, καθὼς προαιωνίως ἐβουλήθη, ἐν τῷ προορισθέντι ὑπ' αὐ-
 5 τοῦ καιρῷ γίνεται τὰ ὀρισθέντα· εἰκόνες γὰρ καὶ παραδείγματα τῶν ὑπ' αὐτοῦ ἐσομένων ἢ περὶ ἐκάστου αὐτῶν ἔννοια, οἱ καὶ προορι-

57. Ἰω. 1,18. 6,46.

58. Κολ. 1,15.

60. Ἰω. 14,8-9.

59. Ἑβρ. 1,3.

61. Α' Κορ. 12,3.

Πατέρα, ὁ ὁποῖος φανερώνει στὸν ἑαυτό του τὸν Πατέρα. «Γιατὶ τὸ Θεὸ κανεῖς ποτὲ δὲν τὸν εἶδε», καὶ πάλι, «ὄχι ὅτι εἶδε κανεῖς τὸν Πατέρα»⁵⁷. Ὅτι ὁ Υἱὸς εἶναι εἰκόνα τοῦ Πατέρα τὸ λέει ὁ ἀπόστολος: «αὐτὸς εἶναι εἰκόνα τοῦ ἀόρατου Θεοῦ»⁵⁸, καὶ πρὸς Ἑβραίους: «αὐτὸς εἶναι ἀκτινοβολία τῆς δόξας καὶ ἔκφραση τῆς ὑποστάσεώς του»⁵⁹. καὶ ὅτι στὸν ἑαυτό του φανερώνει τὸν Πατέρα, λέγεται στὸ Κατὰ Ἰωάννην Εὐαγγέλιο, ὅταν ὁ Φίλιππος εἶπε: «δείξε μας τὸν Πατέρα, καὶ μᾶς εἶναι ἀρκετό», καὶ ὁ Κύριος ἀπάντησε: «τόσο καιρὸ εἶμαι μαζί σας, κι ἀκόμα δὲν με γνωρίζετε, Φίλιππε; Ὅποιοι εἶδε ἐμένα, εἶδε καὶ τὸν Πατέρα»⁶⁰.

Ὁ Υἱὸς λοιπὸν εἶναι ἡ φυσικὴ καὶ ἀπαράλλακτη εἰκόνα τοῦ Πατέρα, ὁμοία καθόλα μὲ τὸν Πατέρα, ἐκτὸς ἀπὸ τὴν ἀγεννησίαν καὶ τὴν πατρότητα: γιατί ὁ Πατέρας εἶναι ἀγέννητος γεννήτορας, ἐνῶ ὁ Υἱὸς εἶναι γεννητὸς καὶ δὲν εἶναι Πατέρας. Καὶ τὸ ἅγιο Πνεῦμα εἶναι εἰκόνα τοῦ Υἱοῦ: «γιατὶ κανεῖς δὲν μπορεῖ νὰ πεῖ τὸν Ἰησοῦ Κύριο, παρά μόνο μὲ τὴ δύναμη τοῦ ἁγίου Πνεύματος»⁶¹. Μὲ τὸ ἅγιο Πνεῦμα λοιπὸν γνωρίζουμε τὸ Χριστὸ ὡς Υἱὸ τοῦ Θεοῦ καὶ Θεὸ καὶ σ' αὐτὸν βλέπουμε τὸν Πατέρα: γιατί ἀπὸ τὴ φύση του ὁ λόγος ἀναγγέλλει τὸν νοῦ, ἐνῶ τὸ πνεῦμα παρουσιάζει τὸν λόγο. Τὸ ἅγιο Πνεῦμα εἶναι ὁμοία καὶ ἀπαράλλακτη εἰκόνα τοῦ Υἱοῦ, ἔχοντας μόνο διαφορὰ στὸ ἐκπορευτὸ: γιατί ὁ Υἱὸς εἶναι γεννητὸς καὶ ὄχι ἐκπορευτὸς. Καὶ τοῦ κάθε πατέρα ὁμοίως ὁ γιὸς εἶναι φυσικὴ εἰκόνα. Καὶ αὐτὸ εἶναι τὸ πρῶτο εἶδος τῆς εἰκόνας, τὸ φυσικόν.

- 19 Δεύτερο εἶδος εἰκόνας εἶναι ὁ σχεδιασμὸς στὸ Θεὸ ἐκείνων ποὺ θὰ γίνουν ἀπὸ αὐτόν, δηλαδὴ ἡ προαιώνια βούλησή του, ἡ ὁποία εἶναι πάντοτε ἴδια: γιατί ἡ θεότητα εἶναι ἀτρεπτή καὶ ἡ βούληση τοῦ Θεοῦ ἀναρχή, δηλαδὴ ὅπως προαιώνια θέλησε καὶ στὸν καιρὸ ποὺ ἐκεῖνος ὄρισε, πραγματοποιοῦνται ὅσα ὀρίστηκαν: διότι ὁ σχεδιασμὸς τοῦ καθενὸς ἀπὸ αὐτὰ ποὺ θὰ γίνονταν στὸ μέλλον ἀπὸ ἐκεῖνον εἶναι εἰκόνες καὶ παραδείγματα, ποὺ ἀπὸ τὸν ἅγιο Διονύσιο ὀνομάζονται καὶ προορισμοί⁶².

σμοὶ παρὰ τῷ ἁγίῳ Διονυσίῳ ὀνομάζονται. Ἐν γὰρ τῇ βουλῇ αὐτοῦ ἐχαρακτηρίζετο καὶ εἰκονίζετο πρὶν γενέσεως αὐτῶν τὰ ὑπ' αὐτοῦ προωρισμένα καὶ ἀπαραβάτως ἐσόμενα.

20 Τρίτος τρόπος εἰκόνοσ ὁ κατὰ μίμησιν ὑπὸ Θεοῦ γενόμενος, τουτέστιν ὁ ἄνθρωπος. Πῶσ γὰρ ὁ κτιστὸς τῆσ αὐτῆσ φύσεωσ ἔσται τῷ ἀκτίστῳ, ἀλλὰ κατὰ μίμησιν; Ὡσπερ γὰρ νοῦσ (ὁ Πατὴρ) καὶ Λόγοσ (ὁ Υἱὸσ) καὶ Πνεῦμα τὸ ἅγιον εἶσ Θεόσ, οὕτω καὶ νοῦσ καὶ λόγοσ καὶ πνεῦμα εἶσ ἄνθρωποσ, καὶ κατὰ τὸ αὐτεξούσιον καὶ τὸ ἀρχικόν· λέγει γὰρ ὁ Θεόσ· «ποιήσωμεν ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα ἡμετέραν καὶ καθ' ὁμοίωσιν», καὶ εὐθέωσ ἐπήγαγε· «καὶ ἀρχέτωσαν τῶν ἰχθύων τῆσ θαλάσσησ καὶ τῶν πετεινῶν τοῦ οὐρανοῦ», καὶ πάλιν, «καὶ ἀρχετε τῶν ἰχθύων τῆσ θαλάσσησ καὶ τῶν πετεινῶν τοῦ οὐρανοῦ καὶ πάσησ τῆσ γῆσ καὶ κατακυριεύσατε αὐτῆσ».

21 Τέταρτοσ τρόποσ εἰκόνοσ τῆσ γραφῆσ σχήματα καὶ μορφὰσ καὶ τύποσ ἀναπλαττούσησ τῶν ἀοράτων καὶ ἀσωμάτων σωματικῶσ τυπουμένων πρὸσ ἀμυδρὰν κατανόησιν Θεοῦ τε καὶ ἀγγέλων, διὰ τὸ μὴ δύνασθαι ἡμᾶσ τὰ ἀσώματα ἀνευ σχημάτων ἀναλογούντων ἡμῖν θεωρεῖν, καθῶσ φησιν ὁ πολλὸσ τὰ θεῖα Διονύσιοσ ὁ Ἀρεοπαγίτησ. Ὅτι μὲν γὰρ εἰκότωσ προβέβληνται τῶν ἀτυπώτων οἱ τύποι καὶ τὰ σχήματα τῶν ἀσχηματίστων, οὐ μόνην αἰτίαν φαίη τισ εἶναι τὴν καθ' ἡμᾶσ ἀναλογίαν ἀδυνατοῦσαν ἀμέσωσ ἐπὶ τὰσ νοητὰσ ἀνατείνεσθαι θεωρίασ καὶ δεομένην οἰκείων καὶ συμφυῶν ἀναγωγῶν.

62. «Παραδείγματα δὲ φαμὲν εἶναι τοὺσ ἐν τῷ Θεῷ τῶν ὄντων οὐσιοποιοὺσ καὶ ἐνιαίωσ προῦφεστῶτασ λόγουσ, οὓσ ἡ θεολογία προορισμὸσ καλεῖ, καὶ θεῖα καὶ ἀγαθὰ θελήματα, τῶν ὄντων ἀφοριστικὰ καὶ ποιητικὰ», (Διον. Ἀρεο-

Γιατί στη βούληση τοῦ Θεοῦ ἦταν σχεδιασμένα καὶ εἰκονισμένα πρὶν νὰ γίνουν, ὅλα ὅσα ἦταν προορισμένα νὰ γίνουν ἐξάπαντος ἀπὸ αὐτόν.

20 Τρίτο εἶδος εἰκόνας εἶναι ἐκεῖνος ποὺ δημιουργήθηκε κατ' ἀπομίμηση τοῦ Θεοῦ, δηλαδή ὁ ἄνθρωπος. Πῶς ὁμοίως ὁ κτιστὸς δημιουργεῖται μὲ τὴν ἴδια φύση μὲ τὸν ἄκτιστο, ἀλλὰ κατ' ἀπομίμηση; Ὅπως ἀκριβῶς ὁ νοῦς (ὁ Πατέρας) καὶ ὁ Λόγος (ὁ Υἱὸς) καὶ τὸ ἅγιο Πνεῦμα εἶναι ἓνας Θεός, ἔτσι καὶ ὁ νοῦς καὶ ὁ λόγος καὶ τὸ πνεῦμα εἶναι ἓνας ἄνθρωπος, καὶ ὡς πρὸς τὸ αὐτεξούσιο καὶ ὡς πρὸς τὴν κυριαρχικὴ ἐξουσία· γιατί λέει ὁ Θεός· «ὡς δημιουργήσουμε ἄνθρωπο σύμφωνα μὲ τὴ δική μας εἰκόνα καὶ ὁμοίωση», καὶ ἀμέσως πρόσθεσε· «καὶ ὡς ἐξουσιάζουν τὰ ψάρια τῆς θάλασσας καὶ τὰ πτηνὰ τοῦ οὐρανοῦ»⁶³· καὶ πάλι· «νὰ ἐξουσιάζετε τὰ ψάρια τῆς θάλασσας καὶ τὰ παλιὰ τοῦ οὐρανοῦ καὶ ὀλόκληρη τὴ γῆ καὶ νὰ τὴν κατακτήσετε»⁶⁴.

21 Τέταρτο εἶδος εἰκόνας εἶναι ἡ ζωγραφικὴ, ἡ ὁποία ἀναπλάθει σχήματα καὶ μορφές καὶ τύπους τῶν ἀοράτων καὶ ἀσωμάτων, τὰ ὁποῖα παριστάνονται σωματικά, ὥστε νὰ κατανοοῦνται ἀμυδρὰ ὁ Θεὸς καὶ οἱ ἄγγελοι, ἐπειδὴ ἐμεῖς δὲν μπορούμε νὰ βλέπουμε τὰ ἀσώματα χωρὶς σχήματα ἀνάλογα πρὸς τὶς δικές μας παραστάσεις, ὅπως λέει ὁ ἐμβριθῆς γνώστης τῶν θείων Διονύσιος ὁ Ἀρεοπαγίτης⁶⁵. Ὅτι δικαιολογημένα προβάλλονται οἱ τύποι τῶν ἀτυπώτων καὶ τὰ σχήματα τῶν ἀσχηματίστων, θὰ μπορούσε νὰ πεῖ κανεὶς, ὅτι δὲν εἶναι μόνη αἰτία τὸ ὅτι οἱ δικές μας παραστάσεις ἀδυνατοῦν νὰ ὀδηγοῦνται ἀμέσως στὶς νοητὲς θεωρίες καὶ ἔχουν ἀνάγκη ἀπὸ γνωστοὺς καὶ σύμφωνους πρὸς τὴ φύση μας ὀδηγούς.

παγίτου, *Περὶ θείων ὀνομάτων*, P. G. 3,824C. Παρβλ. καὶ Μαξίμου Ὁμολογητοῦ, *Περὶ διαφόρων ἀποριῶν*, P. G. 91, 1080A.

63. Γεν. 1,26.

64. Γεν. 1,28.

65. Διονυσίου Ἀρεοπαγίτου, *Περὶ ἐκκλησιαστικῆς ἱεραρχίας*, P. G. 3,441D.

- 10 *Εἰ τοίνυν τῆς ἡμῶν προνοῶν ἀναλογίας ὁ θεῖος Λόγος, πάντοθεν τὸ ἀνατατικὸν ἡμῖν ποριζόμενος, καὶ τοῖς ἀπλοῖς καὶ ἀμορφώτοις τύποις τινὰς περιτίθησι, πῶς μὴ εἰκονίσει τὰ σχήμασι μεμορφωμένα κατὰ τὴν οἰκείαν φύσιν καὶ ποθούμενα μὲν, διὰ δὲ τὸ μὴ παρεῖναι ὀραῖσθαι μὴ δυνάμενα; Φησὶ γοῦν ὁ θεωρήμων Γρηγόριος,*
- 15 *ὅτι πολλὰ κάμνων ὁ νοῦς ἐκβῆναι τὰ σωματικὰ πάντῃ ἀδυνατεῖ· «ἀλλὰ καὶ τὰ ἀόρατα τοῦ Θεοῦ ἀπὸ κτίσεως κόσμου τοῖς ποιήμασι νοοῦμενα καθοράται». Ὁρῶμεν δὲ καὶ ἐν τοῖς κτίσμασιν εἰκόνας μνηνούσας ἡμῖν ἀμυδρῶς τὰς θείας ἐμφάσεις, ὡς ὅτε λέγομεν τὴν ἁγίαν Τριάδα τὴν ὑπεράρχιον εἰκονίζεσθαι δι' ἡλίου καὶ φωτὸς καὶ*
- 20 *ἀκτῖνος, ἢ πηγῆς ἀναβλυζούσης καὶ πηγαζομένου νάματος καὶ προχοῆς, ἢ νοῦ καὶ λόγου καὶ πνεύματος τοῦ καθ' ἡμᾶς, ἢ ρόδου φυτοῦ καὶ ἀνθους καὶ εὐωδίας.*
- 22 *Πέμπτος τρόπος εἰκόνας λέγεται ὁ προεικονίζων καὶ προδιαγράφων τὰ μέλλοντα ὡς ἡ βάτος καὶ ὁ ἐπὶ πόκον ὑετὸς τὴν παρθένον καὶ Θεοτόκον καὶ ἡ ράβδος καὶ ἡ στάμνος καὶ ὡς ὁ ὄφις τοῦς τὸ δῆγμα διὰ σταυροῦ καταργήσαντος τοῦ ἀρχεκάκου ὄφεως, ἢ τε θά-*
- 5 *λασσα, τὸ ὕδωρ καὶ ἡ νεφέλη τὸ τοῦ βαπτίσματος Πνεῦμα.*
- 23 *Ἐκτος τρόπος εἰκόνας ὁ πρὸς μνήμην τῶν γεγονότων ἢ θαύματος ἢ ἀρετῆς πρὸς δόξαν καὶ τιμὴν καὶ στηλογραφίαν τῶν ἀρι-*

66. Γρηγορίου Θεολόγου, *Λόγος* 28, P. G. 36, 44A.

67. Ρωμ. 1,20.

68. Ἐξ. 3,2.

Ἄφοῦ λοιπὸν ὁ θεῖος Λόγος, προνοώντας γιὰ τὴ δική μας ἀναλογία, στὴν προσπάθειά του νὰ μᾶς ἐξασφαλίσῃ ἀπὸ παντοῦ τὴν ἀνατακτικὴ ἰκανότητα, παρουσιάζει τὰ ἀπλᾶ καὶ ἀτύπωτα μὲ ὀρισμένους τύπους, γιὰ νὰ μὴ εἰκονίσει ὅσα μποροῦν νὰ πάρουν σχήματα ἀνάλογα πρὸς τὴ δική μας φύση καὶ τὰ ὁποῖα, ἐνῶ εἶναι ποθητά, δὲν μποροῦμε νὰ τὰ δοῦμε ἐπειδὴ δὲν εἶναι παρόντα; Λέει λοιπὸν ὁ Γρηγόριος ὁ Θεολόγος ὅτι, ἂν καὶ κοπιᾷ πολὺ ὁ νοῦς, ἀδυνατεῖ νὰ ξεπεράσῃ τὰ σωματικά⁶⁶. «Ἄλλὰ καὶ τὰ ἀόρατα τοῦ Θεοῦ, ἀπὸ τότε ποῦ ἐγίνε ὁ κόσμος, γίνονται ὀρατὰ κατανοούμενα μέσω τῶν δημιουργημάτων»⁶⁷. Βλέπουμε ἄλλωστε καὶ στὰ δημιουργήματα εἰκόνες ποῦ μᾶς βοηθοῦν νὰ κατανοήσουμε ἀμυδρὰ τὶς θεῖες ἐμφανίσεις, ὅπως γιὰ παράδειγμα, ὅταν λέμε ὅτι ἡ ἀγία Τριάδα, ἡ ὑπεράρχια, εἰκονίζεται μὲ τὸν ἥλιο καὶ τὸ φῶς καὶ τὶς ἀκτῖνες, ἢ μὲ τὴν πηγὴ ποῦ ἀναβλύζει καὶ μὲ τὸ νάμα ποῦ πηγάζει καὶ μὲ τὴ ροή, ἢ μὲ τὸ νοῦ καὶ μὲ τὸ λόγο καὶ μὲ τὸ πνεῦμα τὸ δικό μας, ἢ μὲ τὴν τριανταφυλλιά καὶ μὲ τὸ τριαντάφυλλο καὶ μὲ τὴν εὐωδιά.

22 Πέμπτο εἶδος εἰκόνας εἶναι ἐκεῖνο ποῦ προεικονίζει καὶ προδιαγράφει ἐκεῖνα ποῦ πρόκειται νὰ συμβοῦν, ὅπως ἡ βάτος⁶⁸ καὶ ἡ βροχὴ πάνω στὸ μαλλί⁶⁹, ποῦ προεικονίζουν τὴν Παρθένο καὶ Θεοτόκο, ἀλλὰ καὶ ἡ ράβδος⁷⁰ καὶ ἡ στάμνα⁷¹, καὶ ὅπως τὸ φίδι⁷², ποῦ προεικονίζει ἐκείνους οἱ ὁποῖοι μέσω τοῦ σταυροῦ ἐξάλειψαν τὸ δάγκωμα τοῦ ἀρχέκακου φιδιοῦ, καὶ ἡ θάλασσα, τὸ νερὸ καὶ ἡ νεφέλη, ποῦ προεικονίζουν τὸ πνεῦμα τοῦ βαπτίσματος⁷³.

23 Ἐκτο εἶδος εἰκόνας εἶναι ἐκεῖνο ποῦ γίνεται γιὰ τὴν ἀνάμνηση τῶν γεγονότων ἢ ἐνὸς θαύματος ἢ μιᾶς ἀρετῆς, μὲ σκο-

69. Κριτ. 6,38-39.

70. Ἀριθμ. 17,23.

71. Ἐξ. 16,33.

72. Ἀριθμ. 21,8-9.

73. Ἀναφορὰ στὴ διάβαση τῆς Ἐρυθρᾶς θάλασσας, Ἐξ. 14,19-29.

στευσάντων καὶ ἐν ἀρετῇ διαπρεψάντων ἢ κακίας πρὸς θρίαμβον καὶ αἰσχύνην τῶν κακίστων ἀνδρῶν, πρὸς τὴν εἰς ὕστερον τῶν θε-
 5 ωμένων ὠφέλειαν, ὡς ἂν τὰ μὲν κακὰ φύγωμεν, τὰς δὲ ἀρετὰς ζηλώσωμεν. Διπλῆ δὲ αὕτη· διὰ τε λόγου ταῖς βίβλοις ἐγγραφομέ-
 νου —εἰκονίζει γὰρ τὸ γράμμα τὸν λόγον, ὡς ὁ Θεὸς τὸν νόμον ταῖς
 πλαξίν ἐνεκόλασε καὶ τοὺς τῶν θεοφιλῶν ἀνδρῶν βίους ἀναγρά-
 πτους γενέσθαι προσέταξε— καὶ διὰ θεωρίας αἰσθητῆς, ὡς τὴν
 10 στάμνον καὶ τὴν ράβδον ἐν τῇ κιβωτῷ τεθῆναι προσέταξεν εἰς
 μνημόσυνον αἰώνιον καὶ ὡς τὰ ὀνόματα τῶν φυλῶν ἐγκολαφθῆναι
 τοῖς λίθοις τῆς ἐπωμίδος ἐκέλευσεν, οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ τοὺς δώδεκα
 λίθους ἀρθῆναι ἐκ τοῦ Ἰορδάνου εἰς τύπον τῶν ἱερέων —βαβαὶ τοῦ
 μυστηρίου, ὡς μέγιστον τοῖς πιστοῖς ἐν ἀληθείᾳ— τῶν αἰρόντων
 15 τὴν κιβωτὸν καὶ τῆς τοῦ ὕδατος ἐκλείψεως.

Οὕτω καὶ νῦν τὰς εἰκόνας τῶν γεγονότων ἐναρέτων ἀνδρῶν
 πρὸς ζῆλον καὶ μνήμην καὶ ζῆλον ἡμῶν πόθῳ ἀναγράφομεν. Ἡ
 τοίνυν πᾶσαν εἰκόνα ἀνελε καὶ ἀντινομοθέτει τῷ ταῦτα προστάξαν-
 τι γίνεσθαι, ἢ ἐκάστην δέχου κατὰ τὸν ἐκάστη πρέποντα λόγον καὶ
 20 τρόπον.

24 Τέταρτον κεφάλαιον, τί τὸ εἰκονιζόμενον καὶ τί τὸ μὴ εἰκονι-
 ζόμενον καὶ πῶς ἕκαστον εἰκονίζεται.

Τὰ μὲν σώματα ὡς καὶ σχήματα καὶ περιγραφὴν σωματικὴν
 ἔχοντα καὶ χρῶμα εἰκότως εἰκονίζονται. Ἄγγελος δὲ καὶ ψυχὴ
 5 καὶ δαίμων, εἰ καὶ μὴ σωματικῶς καὶ παχέως, ἀλλὰ κατὰ τὴν ἐαυ-
 τῶν φύσιν καὶ σχηματίζονται καὶ περιγράφονται —νοητοὶ γὰρ ὄντες
 ἐν νοητοῖς τόποις νοητῶς παρεῖναι καὶ ἐνεργεῖν πιστεύονται—, εἰκο-

74. Δευτ. 5,22.

75. Ἐξ. 17,14.

πὸ τὴ δόξα καὶ τὴν τιμὴ καὶ τὴν ἀνάδειξη ἐκείνων ποὺ ἀρίστευσαν καὶ διακρίθησαν στὴν ἀρετῆ, ἢ κάποιας κακίας, μὲ σκοπὸ νὰ προβληθεῖ ἡ κατατρόπωση καὶ ὁ ἐξευτελισμὸς τῶν κακῶν ἀνδρῶν καὶ νὰ ὠφελοῦνται ὅσοι τὰ βλέπουν ἀργότερα, ὥστε τὰ κακὰ νὰ τὰ ἀποφεύγουμε καὶ νὰ μιμούμαστε τίς ἀρετές. Καὶ τὸ εἶδος αὐτὸ τῆς ἀπεικονίσεως γίνεται μὲ δύο τρόπους· μὲ τὸ λόγο ποὺ γράφεται στὰ βιβλία –γιατί καὶ τὸ γράμμα εἰκονίζει τὸ λόγο, ὅπως ὁ Θεὸς χάραξε τὸ νόμο στὶς πλάκες⁷⁴ καὶ πρόσταξε νὰ γραφοῦν οἱ βίοι τῶν θεοφιλῶν ἀνδρῶν⁷⁵– καὶ μὲ τὴν αἰσθητὴ θεωρία, ὅπως πρόσταξε νὰ τοποθετηθοῦν στὴν κιβωτὸ ἡ στάμνα καὶ ἡ ράβδος γιὰ νὰ θυμοῦνται αἰώνια τὰ ἀντίστοιχα γεγονότα, καὶ ὅπως διέταξε νὰ χαραχθοῦν τὰ ὀνόματα τῶν φυλῶν στὰ πολύτιμα πετράδια τῆς ἐπωμίδας τοῦ ἀρχιερέα⁷⁶, ἀλλὰ καὶ νὰ παρθοῦν δώδεκα λίθοι ἀπὸ τὸν Ἰορδάνη, ὡς τύπος τῶν ἱερέων –πόσο θαυμαστὸ μυστήριον καὶ πόσο μεγάλο γιὰ ὅσους εἶναι πιστοὶ στὴν ἀλήθεια– ἐκείνων ποὺ σήκωναν τὴν κιβωτὸ, καὶ ὡς τύπος τοῦ νεροῦ ποὺ ὑποχώρησε⁷⁷.

Ἔτσι καὶ τώρα ζωγραφίζουμε μὲ πόθο τίς εἰκόνας ἐκείνων ποὺ ἀναδείχτηκαν ἄνδρες ἐνάρετοι, γιὰ νὰ τοὺς ἀγαπᾶμε καὶ νὰ τοὺς θυμόμαστε καὶ νὰ τοὺς μιμούμαστε. Ἡ λοιπὸν κατάργησε κάθε εἰκόνα καὶ νομοθέτησε ἀντίθετα πρὸς ἐκεῖνον ποὺ πρόσταξε αὐτά, ἢ νὰ δέχεσαι κάθε εἶδους εἰκόνα, μὲ λόγο καὶ τρόπο ποὺ ταιριάζει στὴν κάθε μιὰ.

24 **Κεφάλαιο τέταρτον·** τί εἶναι ἐκεῖνο ποὺ εἰκονίζεται καὶ τί ἐκεῖνο ποὺ δὲν εἰκονίζεται καὶ πῶς παριστάνεται τὸ καθένα.

Τὰ σώματα, ὅπως καὶ τὰ σχήματα καὶ ὅλα ὅσα ἔχουν σωματικὸ διάγραμμα καὶ χρῶμα, εὐλόγα εἰκονίζονται. Ὁμοῦς ὁ ἄγγελος καὶ ἡ ψυχὴ καὶ ὁ δαίμονας, ἂν καὶ ὄχι μὲ τρόπο σωματικὸ καὶ πολὺ ὑλικό, ἐν τούτοις σχηματίζονται καὶ περιγράφονται κατὰ τὴ φύση τοὺς –γιατί, ἀφοῦ εἶναι νοητοί, πιστεύεται

76. Ἐξ. 28,1-12.

77. Ἰησ. Ναωῆ 4,3-10.

νίζονται μὲν οὖν σωματικῶς, ὡς εἰκόνισε Μωσῆς τὰ χερουβὶμ καὶ ὡς ὠράθησαν τοῖς ἀξίοις, ἀλλ' ἀσώματον καὶ νοητὴν τινα θεωρίαν
 10 δηλοῦσης τῆς σωματικῆς εἰκόνας. Ἡ δὲ θεία φύσις ἀπερίγραπτος ἔστι μόνη καὶ παντελῶς ἀνείδεος καὶ ἀσχημάτιστος καὶ ἀκατάληπτος, εἰ καὶ ἡ θεία Γραφή τύπους Θεῶ περιτίθησι τὸ μὲν δοκεῖν σωματικούς, ὥστε σχήματα ὁρᾶσθαι, καὶ αὐτοὺς δὲ ἀσωμάτους· οὐ γὰρ σωματικοῖς ὀφθαλμοῖς, ἀλλὰ νοεροῖς ἐωρῶντο τοῖς προφή-
 15 ταις καὶ οἷς ἀπεκαλύπτοντο, οὐ γὰρ πᾶσιν ἐωρῶντο. Ἀπλῶ δὲ λόγῳ εἰπεῖν, δυνάμεθα ποιεῖν εἰκόνας πάντων τῶν σχημάτων, ὧν εἶδομεν· νοοῦμεν δὲ ταῦτα, καθὼς ὠράθη. Εἰ γὰρ καὶ ἀπὸ τῶν λόγων ἔσθ' ὅτε κατανοοῦμεν σχήματα, ἀλλ' ἐξ ὧν εἶδομεν, καὶ ἐπὶ τὴν τούτων ἐρχόμεθα κατανόησιν. Οὕτω καὶ ἐφ' ἐκάστης αἰσθήσε-
 15 ως, ἐξ ὧν ὠσφράνθημεν ἢ ἐγευσάμεθα ἢ ἠψάμεθα, διὰ λόγων ἐπὶ τὴν τούτων ἐρχόμεθα κατανόησιν.

25 Οἶδαμεν οὖν, ὅτι οὔτε Θεοῦ οὔτε ἀγγέλου οὔτε ψυχῆς οὔτε δαίμονος δυνατὸν θεαθῆναι φύσιν, ἀλλ' ἐν μετασχηματισμῶ τινι θεωροῦνται ταῦτα τῆς θείας προνοίας τύπους καὶ σχήματα περιτιθείσης τοῖς ἀσωμάτοις καὶ ἀτυπώτοις καὶ μὴ ἔχουσι σχηματισμὸν σωμα-
 5 τικῶς πρὸς τὸ χειραγωγηθῆναι ἡμᾶς καὶ πρὸς παχυμερῆ καὶ μερικὴν αὐτῶν γινῶσιν, ἵνα μὴ ἐν παντελεῖ ἀγνοίᾳ ὦμεν Θεοῦ καὶ τῶν ἀσωμάτων κτισμάτων.

Ὁ μὲν γὰρ Θεὸς φύσει καὶ παντελῶς ἀσώματος, ἄγγελος δὲ καὶ ψυχὴ καὶ δαίμων πρὸς μὲν Θεὸν συγκρινόμενοι, τὸν μόνον
 10 ἀσύγκριτον, σώματά εἰσι, πρὸς δὲ τὰ ὑλικά σώματα ἀσώματοι. Μὴ θέλων οὖν ὁ Θεὸς παντελῶς ἀγνοεῖν ἡμᾶς τὰ ἀσώματα περιέθηκεν αὐτοῖς τύπους καὶ σχήματα καὶ εἰκόνας κατὰ τὴν ἀναλογίαν

ὅτι βρίσκονται καὶ ἐνεργοῦν νοητὰ σὲ νοητοὺς τόπους-, καὶ εἰκονίζονται λοιπὸν σωματικά, ὅπως ὁ Μωϋσῆς εἰκόνισε τὰ χειροῦβιμ καὶ ὅπως ἐφανίσθησαν στοὺς ἄξιους, ἀλλὰ ἡ σωματικὴ εἰκόνα παριστάνει κάποια ἀσώματα καὶ νοητὴ θεωρία. Ἡ θεία φύση ὅμως εἶναι ἡ μόνη ἀπερίγαπτη καὶ ἐντελῶς χωρὶς μορφὴ καὶ ἀσηματίστη καὶ ἀκατάληπτη, μολοντί ἡ θεία Γραφή χρησιμοποιεῖ τύπους γιὰ τὸ Θεό, οἱ ὅποιοι ἀπὸ τῆ μιᾶ μεριᾶ νὰ φαίνονται σωματικοί, γιὰ νὰ γίνονται σχήματα ὁρατά, καὶ ἀπὸ τὴν ἄλλη αὐτοὶ οἱ ἴδιοι νὰ εἶναι ἀσώματοι. Γιατὶ δὲν βλέπονταν μὲ σωματικὰ μάτια, ἀλλὰ μὲ νοερά, ἀπὸ τοὺς προφήτες καὶ ἀπὸ ἐκείνους στοὺς ὁποίους ἀποκαλύπτονταν, γιὰτὶ δὲν ἐφανίζονταν σὲ ὄλους. Καὶ γιὰ νὰ μιλήσουμε μὲ ἀπλᾶ λόγια· μπορούμε νὰ κάνουμε εἰκόνες ὄλων τῶν σχημάτων πὸ εἶδαμε· καὶ τὰ κατανοοῦμε αὐτὰ ὅπως ἐφανίσθησαν. Ἄν τώρα μερικὲς φορὲς κατανοοῦμε τὰ σχήματα ἀπὸ τοὺς λόγους, ὅμως, ἀπὸ ὅσα εἶδαμε, κατανοοῦμε καὶ τὰ σχήματα αὐτά. Ἔτσι καὶ σὲ κάθε αἴσθησι, ἀπὸ ὅσα μυρίσαμε ἢ γευθήκαμε ἢ ἀγγίξαμε, μέσω τῶν λόγων ἀναγόμαστε στὴν κατανόησίν τους.

25 Γνωρίζουμε λοιπὸν ὅτι δὲν εἶναι δυνατόν νὰ δεῖ κανεὶς τὴ φύση οὔτε τοῦ Θεοῦ, οὔτε ἀγγέλου, οὔτε ψυχῆς, οὔτε δαίμονα, ἀλλ' αὐτὰ βλέπονται μὲ κάποιο μετασχηματισμό, μὲ τὴ βοήθεια τῆς θείας Πρόνοιας, ἡ ὁποία περιβάλλει μὲ τύπους καὶ σχήματα ὅσα εἶναι ἀσώματα καὶ ἀτύπωτα καὶ δὲν ἔχουν σωματικὸ σχῆμα, γιὰ νὰ χειραγωγηθοῦμε καὶ νὰ ἀποκτήσουμε χειροπιαστὴ καὶ μερικὴ γνώση αὐτῶν, καὶ νὰ μὴ βρισκόμαστε σὲ παντελῆ ἄγνοια τοῦ Θεοῦ καὶ τῶν ἀσωμάτων δημιουργημάτων.

Ὁ Θεὸς βέβαια εἶναι ἀπὸ τὴ φύση τοῦ ἐντελῶς ἀσώματος, ἐνῶ ὁ ἀγγελος, ἡ ψυχὴ καὶ ὁ δαίμονας, ὅταν συγκρίνονται πρὸς τὸ Θεό, τὸν μόνο ἀσύγκριτο, εἶναι σώματα, ἐνῶ ὅταν συγκρίνονται πρὸς τὰ ὑλικά σώματα, εἶναι ἀσώματοι. Ἐπειδὴ λοιπὸν ὁ Θεὸς δὲν ἤθελε νὰ ἀγνοοῦμε τελειῶς τὰ ἀσώματα δημιουργήματα, τὰ περιέβαλε μὲ τύπους καὶ σχήματα καὶ εἰκόνες, ὥστε μὲ

τῆς φύσεως ἡμῶν σχήματα σωματικὰ ἐν αὐτῷ ὁράσει νοὺς ὁρώμενα, καὶ ταῦτα σχηματίζομεν καὶ εἰκονίζομεν, ἐπεὶ πως ἐσχηματίσθη καὶ εἰκονίσθη τὰ χερουβίμ. Ἄλλα καὶ Θεοῦ σχήματα καὶ εἰκόνας ἢ γραφὴ ἔχει.

26 Τίς πρῶτος ἐποίησεν εἰκόνα;

Αὐτὸς ὁ Θεὸς πρῶτος ἐγέννησε τὸν μονογενῆ Υἱὸν καὶ Λόγον αὐτοῦ, εἰκόνα αὐτοῦ ζῶσαν, φυσικὴν, ἀπαράλλακτον χαρακτῆρα τῆς αὐτοῦ αἰδιότητος, ἐποίησέ τε τὸν ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα αὐτοῦ καὶ καθ' ὁμοίωσιν. Καὶ Ἀδὰμ εἶδε Θεὸν καὶ ἤκουσε τῆς φωνῆς τῶν ποδῶν αὐτοῦ περιπατοῦντος τὸ δειλινὸν καὶ ἐκρύβη ἐν τῷ παραδείσῳ, καὶ Ἰακώβ εἶδε καὶ ἐπάλαισε μετὰ τοῦ Θεοῦ —δῆλον δέ, ὅτι ὡς ἄνθρωπος ἐφάνη αὐτῷ ὁ Θεός—, καὶ Μωσῆς ὡς ὀπίσθια ἀνθρώπου εἶδε, καὶ Ἡσαΐας ὡς ἄνθρωπον εἶδε καθήμενον ἐπὶ θρόνου, καὶ Δανιὴλ ὁμοίωμα ἀνθρώπου εἶδε καὶ ὡς Υἱὸν ἀνθρώπου ἐλθόντα ἐπὶ τὸν Παλαιὸν τῶν ἡμερῶν. Καὶ οὐ φύσιν Θεοῦ εἶδέ τις, ἀλλὰ τὸν τύπον καὶ τὴν εἰκόνα τοῦ μέλλοντος ἔσεσθαι· ἐμελλε γὰρ ὁ Υἱὸς καὶ Λόγος τοῦ Θεοῦ ὁ ἀόρατος ἄνθρωπος γίνεσθαι ἐν ἀληθείᾳ, ἵν' ἐνωθῆ τῇ φύσει ἡμῶν καὶ ὁραθῆ ἐπὶ γῆς.

15 Προσεκύνησαν οὖν πάντες οἱ ἰδόντες τὸν τύπον καὶ τὴν εἰκόνα τοῦ μέλλοντος, καθὼς Παῦλός φησιν ὁ ἀπόστολος ἐν τῇ πρὸς Ἑβραίους ἐπιστολῇ· «κατὰ πίστιν ἀπέθανον οὗτοι πάντες μὴ κομισάμενοι τὰς ἐπαγγελίας, ἀλλὰ πόρρωθεν αὐτὰς ἰδόντες καὶ ἀσπασάμενοι». Ἐγὼ οὖν οὐ μὴ ποιήσω εἰκόνα τοῦ δι' ἐμὲ ὄφθέντος
20 σαρκὸς φύσει καὶ προσκυνήσω καὶ τιμῶσω αὐτὸν διὰ τῆς εἰς τὴν

78. Γεν. 1,27.

79. Γεν. 3,8.

80. Γεν. 32,25.

τὴν ἄωλη δρᾶση τοῦ νοῦ μας νὰ φαίνονται, κατὰ τὴν ἀναλογία τῆς φύσεώς μας, ὡς σχήματα σωματικά, καὶ αὐτὰ σχηματίζουμε καὶ εἰκονίζουμε, γιὰτι ἀλλιῶς πῶς σχηματίσθηκαν καὶ εἰκονίσθηκαν τὰ χερουβίμ; Ἄλλὰ ἡ ἀγία Γραφή ἔχει καὶ τοῦ Θεοῦ σχήματα καὶ εἰκόνες.

26 Ποιός κατασκεύασε πρῶτος εἰκόνα;

Ὁ ἴδιος ὁ Θεὸς πρῶτος γέννησε τὸν μονογενῆ Υἱὸ καὶ Λόγο του, πού εἶναι εἰκόνα του ζωντανή, φυσική, ἀπαράλλακτος χαρακτήρας τῆς αἰδιότητάς του, καὶ δημιούργησε τὸν ἄνθρωπο κατ' εἰκόνα καὶ καθ' ὁμοίωσή του⁷⁸. Καὶ ὁ Ἀδάμ εἶδε τὸ Θεὸ καὶ ἄκουσε τὸ θόρυβο τῶν ποδιῶν του, καθὼς περπατοῦσε τὸ δειλινό, καὶ κρύφθηκε στὸν παράδεισο⁷⁹, καὶ ὁ Ἰακώβ εἶδε καὶ πάλεψε μὲ τὸ Θεό⁸⁰. —εἶναι βέβαια φανερό ὅτι ὁ Θεὸς τοῦ φανερώθηκε ὡς ἄνθρωπος—, καὶ ὁ Μωϋσῆς εἶδε τὸ Θεὸ σὰν τὸ πίσω μέρος ἀνθρώπου⁸¹, καὶ ὁ Ἡσαΐας τὸν εἶδε ὡς ἄνθρωπο νὰ κάθεται σὲ θρόνο⁸², καὶ ὁ Δανιήλ εἶδε ὁμοίωμα ἀνθρώπου καὶ ὡς υἱὸ ἀνθρώπου νὰ πλησιάζει τὸν Παλαιὸ τῶν ἡμερῶν⁸³. Καὶ κανεὶς ποτὲ δὲν εἶδε τὴ φύση τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ τὸν τύπο καὶ τὴν εἰκόνα ὅσων θὰ γίνονταν στὸ μέλλον· γιὰτι ἐπρόκειτο ὁ ἀόρατος Υἱὸς καὶ Λόγος τοῦ Θεοῦ νὰ γίνῃ ἀληθινὰ ἄνθρωπος, γιὰ νὰ ἐνωθεῖ μὲ τὴ φύση μας καὶ νὰ γίνῃ ὁρατὸς πάνω στὴ γῆ.

Προσκύνησαν λοιπὸν ὅλοι ὅσοι εἶδαν τὸν τύπο καὶ τὴν εἰκόνα αὐτοῦ πού ἐπρόκειτο νὰ συμβεῖ, ὅπως λέει ὁ ἀπόστολος Παῦλος στὴν πρὸς Ἑβραίους ἐπιστολή· «ὅλοι αὐτοὶ πέθαναν κρατώντας τὴν πίστη τους, χωρὶς νὰ ἀπολαύσουν τίς ὑποσχέσεις, τίς ὁποῖες μόνο ἀπὸ μακριὰ τίς εἶδαν καὶ τίς ἀσπασθήκαν»⁸⁴. Ἐγὼ λοιπὸν δὲ θὰ κατασκευάσω εἰκόνα εἰκείου πού γιὰ μένα φανερώθηκε μὲ τὴ φύση τῆς σάρκας καὶ δὲν θὰ τὸν

81. Ἐξ. 33,18-23.

82. Ἡσ. 6,1 ἔ.

83. Δαν. 7,13.

84. Ἐβρ. 11,13.

εἰκόνα αὐτοῦ τιμῆς καὶ προσκυνήσεως; Εἶδεν Ἀβραάμ οὐ φύσιν Θεοῦ («Θεὸν γὰρ οὐδεὶς ἑώρακε πώποτε»), ἀλλ' εἰκόνα Θεοῦ καὶ πεσὼν προσεκύνησεν. Εἶδεν Ἰησοῦς ὁ τοῦ Ναυῆ οὐ φύσιν ἀγγέλου, ἀλλ' εἰκόνα (φύσις γὰρ ἀγγέλου σωματικοῖς οὐχ ὁρᾶται ὀφθαλμοῖς) καὶ πεσὼν προσεκύνησεν, ὁμοίως καὶ Δανιὴλ (ἄγγελος δὲ οὐ θεός, ἀλλὰ κτίσμα καὶ δοῦλος Θεοῦ καὶ παραστάτης), προσεκύνησε δὲ οὐχ ὡς θεῶ, ἀλλ' ὡς Θεοῦ παρατάτη καὶ λειτουργῶ. Κάγὼ μὴ ποιήσω εἰκόνα τῶν φίλων τοῦ Χριστοῦ καὶ μὴ προσκυνήσω οὐχ ὡς θεοῖς, ἀλλ' ὡς εἰκόσι φίλων Θεοῦ; Οὔτε γὰρ Ἰησοῦς οὔτε Δανι-
 30 ἦλ ὡς θεοῖς προσεκύνησαν τοῖς ὀφθεισιν ἀγγέλοις, οὐδὲ ἐγὼ ὡς Θεῶ προσκυνῶ τῇ εἰκόνι, ἀλλὰ διὰ τῆς εἰκόνας καὶ τῶν ἁγίων τῶ Θεῶ προσάγω τὴν προσκύνησιν καὶ τὴν τιμὴν, δι' ὃν καὶ τοὺς αὐτοῦ φίλους σέβω καὶ δι' αἰδοῦς ἄγω.

Οὐχ ἠνώθη φύσει ἀγγέλων ὁ Θεός, ἠνώθη δὲ φύσει ἀνθρώ-
 35 πων. Οὐκ ἐγένετο ὁ Θεός ἀγγελος, ἐγένετο δὲ ὁ Θεός φύσει καὶ ἀληθεῖα ἀνθρωπος. «Οὐ γὰρ δὴ που ἀγγέλων ἐπιλαμβάνεται, ἀλλὰ σπέρματος Ἀβραάμ ἐπιλαμβάνεται». Οὐκ ἐγένετο φύσις ἀγγέλων Υἱὸς Θεοῦ καθ' ὑπόστασιν, ἐγένετο δὲ φύσις ἀνθρώπου Υἱὸς Θεοῦ καθ' ὑπόστασιν. Οὐ μετέσχον ἄγγελοι οὐδὲ ἐγένοντο θείας κοινο-
 40 νοὶ φύσεως, ἀλλ' ἐνεργείας καὶ χάριτος, ἀνθρωποὶ δὲ μετέχουσι καὶ κοινωνοὶ θείας φύσεως γίνονται, ὅσοι μεταλαμβάνουσι τὸ σῶμα τοῦ Χριστοῦ τὸ ἅγιον καὶ πίνουσι τὸ αἷμα αὐτοῦ τὸ τίμιον· θεότητι γὰρ καθ' ὑπόστασιν ἠνωται καὶ δύο φύσεις ἐν τῷ μεταλαμ-
 45 βανομένῳ ὑφ' ἡμῶν σώματι τοῦ Χριστοῦ ἠνωμένοι καθ' ὑπόστα- σὶν εἰσὶν ἀδιασπάστως καὶ τῶν δύο φύσεων μετέχομεν, τοῦ σώματος σωματικῶς, τῆς θεότητος πνευματικῶς, μᾶλλον δὲ ἀμφοῖν κατ' ἄμφω, οὐ καθ' ὑπόστασιν ταυτιζόμενοι (ὑφιστάμεθα γὰρ πρῶτον καὶ τότε ἐνούμεθα), ἀλλὰ κατὰ συνανάκρασιν τοῦ σώματος

85. Γεν. 17,1-3.

86. Ἰω. 1,18.

87. Ἰησ. Ναυῆ 5,14.

προσκυήσω και δέν θα τόν τιμήσω μέσω τῆς τιμῆς και προσκύνησης τῆς εικόνας του; Ὁ Ἀβραάμ δέν εἶδε τῆ φύση τοῦ Θεοῦ⁸⁵ («γιατί κανεῖς ποτέ δέν εἶδε τὸ Θεό») ⁸⁶, ἀλλὰ εἰκόνα τοῦ Θεοῦ και πέφτοντας τὸν προσκύνησε. Ὁ Ἰησοῦς τοῦ Ναυῆ δέν εἶδε φύση ἀγγέλου⁸⁷, ἀλλὰ εἰκόνα (γιατί ἡ φύση τοῦ ἀγγέλου δὲ βλέπεται μὲ τὰ σωματικά μάτια), και πέφτοντας τὴν προσκύνησε, παρόμοια και ὁ Δανιήλ⁸⁸ (ὁ ἄγγελος δέν εἶναι θεός, ἀλλὰ κτίσμα και ὑπηρετῆς τοῦ Θεοῦ και παραστάτης) τὸν προσκύνησε ὄχι ὁμως ὡς Θεό, ἀλλὰ ὡς παραστάτη και λειτουργὸ τοῦ Θεοῦ, και ἐγὼ δέν θα κάνω εἰκόνα τῶν φίλων τοῦ Χριστοῦ και δέν θα τοὺς προσκυνήσω, ὄχι ὡς θεοῦς, ἀλλὰ ὡς εἰκόνες τῶν φίλων τοῦ Θεοῦ; Γιατί οὔτε ὁ Ἰησοῦς οὔτε ὁ Δανιήλ προσκύνησαν τοὺς ἀγγέλους, ποὺ ἐμφανίσθηκαν, ὡς θεοῦς, οὔτε κι ἐγὼ προσκυνῶ τὴν εἰκόνα ὡς Θεό, ἀλλὰ μὲ τὴν εἰκόνα και τοὺς ἀγίους προσφέρω τὴν προσκύνηση και τὴν τιμὴ στοῦ Θεοῦ, ἐξαιτίας τοῦ ὁποῖου και τοὺς φίλους του σέβομαι και τιμῶ.

Ὁ Θεός δέν ἐνώθηκε τῆ φύση τῶν ἀγγέλων, ἀλλὰ ἐνώθηκε μὲ τὴ φύση τῶν ἀνθρώπων. Δέν ἐγινε ἄγγελος ὁ Θεός, ἐγινε ὁμως ὁ Θεός ἀληθινὰ και πραγματικά ἀνθρωπος. «Γι' αὐτὸ λοιπὸν δέν ἐνδιαφέρεται γιὰ τοὺς ἀγγέλους, ἀλλὰ γιὰ τοὺς ἀπογόνους τοῦ Ἀβραάμ»⁸⁹. Ἡ ἀγγελική φύση δέν ἐγινε Υἱός τοῦ Θεοῦ κατὰ τὴν ὑπόσταση. Οἱ ἄγγελοι δέν ἐγιναν μέτοχοι οὔτε κοινωνοὶ τῆς θείας φύσεως, ἐκεῖνοι ποὺ μεταλαβαίνουν τὸ ἅγιον σῶμα τοῦ Χριστοῦ και πίνουν τὸ τίμιον αἷμα του· ἐπειδὴ τὸ σῶμα και τὸ αἷμα εἶναι ἐνωμένα ὑποστατικά μὲ τὴ θεότητα και στοῦ σῶμα τοῦ Χριστοῦ ποὺ μεταλαβαίνουμε ὑπάρχουν δύο φύσεις ἐνωμένες ὑποστατικά και ἀδιάσπαστα, και μετέχουμε και στίς δύο φύσεις, στοῦ σῶμα σωματικά, και στὴ θεότητα πνευματικά, ἢ καλύτερα και στίς δύο μὲ τοὺς δύο τρόπους, χωρὶς νὰ ταυτιζόμαστε ὑποστατικά (γιατί πρῶτα ὑφιστάμεθα και ἔπειτα ἐωνόμαστε), ἀλλὰ σμίγοντας μὲ τὸ σῶμα και τὸ αἷμα. Καὶ πῶς

88. Δαν. 8,17.

89. Ἐβρ. 2,16

καὶ αἵματος. Καὶ πῶς οὐ μείζονες ἀγγέλων οἱ φυλάττοντες διὰ τῆς
50 τηρήσεως τῶν ἐντολῶν εἰλικρινῆ τὴν ἔνωσιν;

Ἡ μὲν φύσις ἡμῶν βραχὺ τι παρ' ἀγγέλους ἡλαττωμένη διὰ
τὸν θάνατον καὶ τὴν τοῦ σώματος παχύτητα, ἀλλ' εὐδοκίᾳ καὶ συν-
αφείᾳ Θεοῦ γέγονεν ἀγγέλων μείζων· παρίστανται γὰρ αὐτῇ μετὰ
φόβου καὶ τρόμου ἄγγελοι καθημένη ἐπὶ τοῦ θρόνου τῆς δόξης ἐν
55 τῷ Χριστῷ καὶ παραστήσονται ἔντρομοι ἐν τῇ κρίσει· οὐ συγκα-
θεύδοντες οὐδὲ κοινωνοὶ τῆς θείας δόξης ὑπὸ τῆς Γραφῆς ἐρρήθη-
σαν («εἰσὶ γὰρ πάντες λειτουργικὰ πνεύματα, εἰς διακονίαν ἀπο-
στελλόμενα διὰ τοὺς μέλλοντας κληρονομεῖν σωτηρίαν») οὐδ' ὅτι
συμβασιλεύσουσιν οὐδ' ὅτι συνδοξασθήσονται οὐδ' ὅτι ἐπὶ τῆς τρα-
60 πέξης τοῦ Πατρὸς καθίσουσιν, οἱ δὲ ἅγιοι υἱοὶ Θεοῦ, υἱοὶ τῆς βασι-
λείας καὶ κληρονόμοι Θεοῦ καὶ συγκληρονόμοι Χριστοῦ. Τιμῶ οὖν
τοὺς ἁγίους καὶ συνδοξάζω τοὺς δούλους καὶ φίλους καὶ συγκληρο-
νόμους Χριστοῦ, τοὺς δούλους ἐκ φύσεως καὶ φίλους ἐκ προαιρέ-
σεως καὶ υἱοὺς καὶ κληρονόμους ἐκ θείας χάριτος, ὡς φησιν ὁ Κύ-
65 ριος πρὸς τὸν Πατέρα.

Εἰπόντες τοίνυν περὶ εἰκόνας εἶπωμεν καὶ περὶ προσκυνήσε-
ως, καὶ πρῶτον, τί ἐστὶ προσκύνησις.

27 Περὶ προσκυνήσεως, τί ἐστὶ προσκύνησις;

Προσκύνησις τοίνυν ἐστὶ σημεῖον ὑποπτώσεως, τουτέστιν
ὑποβάσεως καὶ ταπεινώσεως. Τρόποι δὲ προσκυνήσεώς εἰσι πλεῖ-
στοι.

28 Πόσοι τρόποι προσκυνήσεως;

Πρῶτος τρόπος προσκυνήσεως ὁ κατὰ λατρείαν, ἣν προσάγο-

δὲν εἶναι ἀνώτεροι ἀπὸ τοὺς ἀγγέλους ὅσοι φυλάσσουν μὲ τὴν τήρηση τῶν ἐντολῶν γνήσια τὴν ἔνωση;

Ἡ φύση μας βέβαια, ἐξαιτίας τοῦ θανάτου καὶ τῆς παχύτη-
 τας τοῦ σώματός μας εἶναι κατὰ τι ὑποδεέστερη τῶν ἀγγέλων,
 μὲ τὴν εὐδοκία ὁμως καὶ μὲ τὴ συνάφεια τοῦ Θεοῦ ἔγινε ἀνώτε-
 ρη ἀπὸ τοὺς ἀγγέλους· γιατί οἱ ἄγγελοι παραστέκουν μὲ φόβο
 καὶ τρόμο δίπλα της, καθὼς κάθεται στὸ θρόνο τῆς δόξας μέσω
 τοῦ Χριστοῦ, καὶ θὰ παραβρεθοῦν ἔντρομοι κατὰ τὴν κρίση· ἡ
 ἅγια Γραφή δὲν λέει ὅτι θὰ καθίσουν μαζὶ μὲ τὸ Θεό, οὔτε θὰ
 εἶναι κοινωνοὶ τῆς θείας δόξας («γιατὶ ὅλοι τους εἶναι ὑπηρετι-
 κά πνεύματα, πὸ ἀποστέλλονται γιὰ νὰ διακονίσουν ὁσους θὰ
 κληρονομήσουν τὴ σωτηρία»)⁹⁰, οὔτε ὅτι θὰ βασιλεύσουν μαζὶ
 μὲ τὸ Θεό, οὔτε ὅτι θὰ συνδοξασθοῦν, οὔτε ὅτι θὰ καθίσουν
 στὸ τραπέζι τοῦ Πατέρα, ἐνῶ οἱ ἅγιοι εἶναι υἱοὶ τοῦ Θεοῦ, υἱοὶ
 τῆς βασιλείας καὶ κληρονόμοι τοῦ Θεοῦ καὶ συγκληρονόμοι
 τοῦ Χριστοῦ. Τιμῶ λοιπὸν τοὺς ἁγίους καὶ συνδοξάζω τοὺς
 δούλους καὶ φίλους καὶ συγκληρονόμους τοῦ Χριστοῦ, τοὺς
 δούλους κατὰ τὴ φύση καὶ φίλους κατὰ τὴν προαίρεση καὶ
 υἱοὺς καὶ κληρονόμους κατὰ τὴ θεία χάρη, ὅπως λέει ὁ Κύριος
 πρὸς τὸν Πατέρα.

Ἄφοῦ λοιπὸν μιλήσαμε γιὰ τὴν εἰκόνα, ἅς ποῦμε καὶ γιὰ
 τὴν προσκύνηση, καὶ πρῶτα, τί εἶναι προσκύνηση.

27 Γιὰ τὴν προσκύνηση· τί εἶναι προσκύνηση;

Ἡ προσκύνηση λοιπὸν εἶναι σημεῖο ὑποταγῆς, δηλαδὴ
 ὑποβιβασμοῦ καὶ ταπεινώσεως. Ὑπάρχουν πολλοὶ τρόποι προ-
 σκυνήσεως.

28 Πόσοι τρόποι προσκυνήσεως ὑπάρχουν;

Πρῶτος τρόπος προσκυνήσεως εἶναι ἐκεῖνος ποῦ γίνεται

90. Ἐβρ. 1,14.

μεν μόνῳ τῷ φύσει προσκυνητῷ Θεῷ, καὶ οὗτος κατὰ διαφόρους
 τρόπους. Πρῶτον μὲν κατὰ τὸν τῆς δουλείας· προσκυνοῦσι γὰρ
 5 αὐτῷ πάντα τὰ κτίσματα ὡς δοῦλοι δεσπότη, «ὅτι τὰ σύμπαντα»,
 γάρ, φησί, «δοῦλα σά», καὶ οἱ μὲν ἔκουσίως, οἱ δὲ ἀκουσίως. Οἱ
 μὲν γνῶσει ἔκουσίως προσκυνοῦσιν ὡς οἱ εὐσεβεῖς, οἱ δὲ ἐπιγινώ-
 σκοντες καὶ μὴ θέλοντες ἀκουσίως προσκυνοῦσιν ὡς οἱ δαίμονες·
 ἄλλοι μὴ εἰδότες τὸν φύσει Θεὸν προσκυνοῦσιν ἀκουσίως, ὃν ἀγνο-
 10 οῦσιν.

29 Δεύτερος τρόπος ὁ κατὰ θαῦμα καὶ πόθον, καθ' ὃν προσκυ-
 νοῦμεν τῷ Θεῷ διὰ τὴν φυσικὴν δόξαν αὐτοῦ· μόνος γάρ ἐστι δε-
 δοξασμένος οὐκ ἔκ τινος ἔχων τὴν δόξαν, ἀλλ' αὐτὸς ὢν πάσης
 δόξης αἴτιος καὶ παντὸς ἀγαθοῦ, φῶς ἀκατάληπτον, γλυκασμὸς
 5 ἀνεῖκαστος, κάλλος ἀμῆχανον, ἀγαθότητος ἄβυσσος, σοφία ἀνεξι-
 χνίαστος, ἀπειροδύναμος δύναμις, μόνος ἄξιος δι' ἑαυτὸν θαυμάζε-
 σθαι, προσκυνεῖσθαι τε καὶ δοξάζεσθαι καὶ ποθεῖσθαι.

30 Τρίτος τρόπος ὁ τῆς εὐχαριστίας ὑπὲρ τῶν γεγονότων εἰς
 ἡμᾶς ἀγαθῶν· πάντα γὰρ τὰ ὄντα χρεωστεῖ εὐχαριστεῖν τῷ Θεῷ
 καὶ προσφέρειν ἀέναον προσκύνησιν, ὅτι τε ἐξ αὐτοῦ ἔχει τὸ εἶναι
 τὰ πάντα καὶ ἐν αὐτῷ συνίσταται καὶ πᾶσι μεταδίδωσιν ἀφθόνως
 5 τῶν ἑαυτοῦ δωρεῶν καὶ δίχα αἰτήσεως καὶ θέλει πάντας σωθῆναι
 καὶ μετέχειν τῆς ἑαυτοῦ ἀγαθότητος καὶ μακροθυμεῖ ἐφ' ἡμῖν
 ἁμαρτάνουσι καὶ ἀνατέλλει τὸν ἥλιον ἐπὶ δικαίους καὶ ἀδίκους καὶ
 βρέχει ἐπὶ πονηροὺς καὶ ἀγαθοὺς καὶ ὅτι ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ δι' ἡμᾶς

91. Ψαλμ. 118,91.

92. Ρωμ. 11,36.

93. Κολ. 1,17. Ρωμ. 4,17.

κατὰ τὴ λατρεία. Τὴν προσκύνηση αὐτὴ τὴν προσφέρουμε μόνο στὸν ἀπὸ τὴ φύση του προσκυνητὸ Θεό, καὶ γίνεται μὲ διάφορους τρόπους. Πρῶτα κατὰ τὸν τρόπο τῆς δουλείας· γιατί τὸν προσκυνοῦν ὅλα τὰ κτίσματα, ὅπως δούλοι τὸν δεσπότη, γιατί λέει· «διότι τὰ σύμπαντα εἶναι ὑποταγμένα σὲ σένα»⁹¹. Καὶ τὸν προσκυνοῦν ἄλλοι ἐκούσια, καὶ ἄλλοι ἀκούσια. Ἄλλοι δηλαδὴ τὸν προσκυνοῦν ἐκούσια μὲ ἐπίγνωση, ὅπως οἱ εὐσεβεῖς, ἐνῶ ὅσοι ἔχουν ἐπίγνωση αὐτοῦ καὶ χωρὶς νὰ θέλουν τὸν προσκυνοῦν ἀκούσια ὅπως οἱ δαίμονες· ἄλλοι πάλι χωρὶς νὰ γνωρίζουν τὸν κατὰ φύση Θεό, προσκυνοῦν ἀκούσια αὐτὸν ποὺ ἀγνοοῦν.

29 Δεύτερος τρόπος προσκυνήσεως εἶναι ἐκεῖνος ποὺ γίνεται ἀπὸ θαυμασμὸ καὶ πόθο, καὶ κατὰ τὸν τρόπο αὐτὸν προσκυνοῦμε τὸ Θεὸ γιὰ τὴ φυσικὴ του δόξα· γιατί εἶναι ὁ μόνος δοξασμένος, χωρὶς νὰ ἔχει τὴ δόξα ἀπὸ κανένα ἄλλον, καὶ εἶναι ὁ ἴδιος αἴτιος κάθε δόξας καὶ κάθε ἀγαθοῦ, φῶς ἀκατάληπτο, γλυκασμὸς ἀσύλληπτος, κάλλος ἀπροσμέτρητο, ἄβυσσος ἀγαθότητας, σοφία ἀνεξιχνίαστη, δύναμη ἀπειροδύναμη, μόνος ἄξιος νὰ θαυμάζεται γιὰ τὸν ἑαυτὸ του καὶ νὰ προσκυνεῖται καὶ νὰ δοξάζεται καὶ νὰ ποθεῖται.

30 Τρίτος τρόπος εἶναι ἐκεῖνος ποὺ γίνεται ἀπὸ εὐχαριστία, γιὰ τὰ ἀγαθὰ ποὺ συμβαίνουν γιὰ χάρη μας· γιατί ὅλα τὰ ὄντα ὀφείλουν νὰ εὐχαριστοῦν τὸ Θεὸ καὶ νὰ τοῦ προσφέρουν διαρκῆ προσκύνηση, ἀφοῦ ὅλα ἀπὸ αὐτὸν ἔχουν τὴν ὑπαρξὴ τους⁹² καὶ σ' αὐτὸν συγκροτοῦνται⁹³ καὶ σὲ ὅλα μεταδίδει ἄφθονα τὶς δωρεές του⁹⁴, καὶ χωρὶς τὸ ζητοῦν, καὶ θέλει ὅλοι νὰ σωθοῦν καὶ νὰ μετέχουν στὴν ἀγαθότητά του καὶ μακροθυμεῖ γιὰ μᾶς⁹⁶ ὅταν ἁμαρτάνουμε, ἀνατέλλει τὸν ἥλιο σὲ δίκαιους καὶ ἀδίκους καὶ βρέχει σὲ πονηροὺς καὶ ἀγαθοὺς⁹⁷ καὶ ὅτι ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ

94. Σοφ. Σολ. 7,13.

95. Α' Τιμ. 2,4.

96. Β' Πέτρ. 3,9.

97. Ματθ. 5,45.

καθ' ἡμᾶς γέγονε καὶ θείας κοινωνοῦς φύσεως ἐποίησεν ἡμᾶς, ὅτι
 10 «ὁμοιοὶ αὐτῷ ἐσόμεθα», ὡς φησὶν Ἰωάννης ὁ Θεολόγος ἐν τῇ κα-
 θολικῇ ἐπιστολῇ.

31 Τέταρτος τρόπος ὁ κατ' ἔνδειαν καὶ ἐλπίδα εὐεργεσιῶν, καθ'
 ἃς ἐπιγινώσκοντες, ὡς οὐ δυνάμεθα ἐκτὸς αὐτοῦ ποιεῖν οὐδὲν ἢ
 ἔχειν ἀγαθόν, προσκυνούμεν αἰτοῦντες παρ' αὐτοῦ ἕκαστος, οὐδ' αἰ-
 σθάνεται ἐνδεῶς ἔχειν καὶ ὁ ποθεῖ, ρυσθῆναί τε κακῶν καὶ τυχεῖν
 5 ἀγαθῶν.

32 Πέμπτος τρόπος ὁ τῆς μετανοίας καὶ τῆς ἐξομολογήσεως·
 ἁμαρτάνοντες γὰρ προσκυνούμεν καὶ προσπίπτομεν τῷ Θεῷ δεό-
 μενοι συγχωρηθῆναι τὰ πταίσματα ὡς δοῦλοι εὐγνώμονες. Καὶ οὗ-
 τος ὁ τρόπος τρισσός ἐστιν· ἢ γὰρ κατ' ἀγάπην λυπεῖται τις ἢ ὡς
 5 μὴ ἀποτύχη τῶν τοῦ Θεοῦ εὐεργεσιῶν ἢ δεδιώς τὰς κολάσεις. Καὶ
 ἔστιν ὁ μὲν πρῶτος ἐξ εὐγνωμοσύνης καὶ πόθου αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ
 καὶ υἱικῆς διαθέσεως, ὁ δεῦτερος μισθωτικῆς, ὁ δὲ τρίτος δουλι-
 κῆς.

33 Πόσα τὰ προσκυνούμενα εὐρίσκομεν ἐν τῇ Γραφῇ καὶ κατὰ
 πόσους τρόπους προσάγομεν προσκύνησιν κτίσμασι;

Πρῶτον μὲν, ἐφ' οἷς ἀναπέπαιται ὁ Θεὸς ὁ μόνος ἅγιος καὶ
 «ἐν ἁγίοις ἀναπανόμενος» ὡς τῇ ἁγίᾳ Θεοτόκῳ καὶ πᾶσι τοῖς
 5 ἁγίοις. Οὗτοι δὲ εἰσὶν οἱ κατὰ τὸ δυνατόν ὁμοιωθέντες Θεῷ ἐκ τε
 τῆς ἑαυτῶν προαιρέσεως καὶ τῆς Θεοῦ ἐνοικήσεως καὶ συνεργίας,

98. Β' Πέτρ. 1,4.

99. Α' Ἰω. 3,2.

1. Ἰω. 15,5.

για μᾶς ἔγινε ὅτι εἴμαστε καὶ μᾶς ἔκανε κοινωνοὺς θείας φύσεως⁹⁸, γιατί «θὰ γίνουμε ὁμοιοὶ μὲ αὐτόν»⁹⁹, ὅπως λέει ὁ Ἰωάννης ὁ Θεολόγος στὴν Καθολικὴ ἐπιστολὴ του.

- 31 Τέταρτος τρόπος εἶναι ἐκεῖνος ποὺ γίνεται ἀπὸ ἔνδεια καὶ ἀπὸ ἐλπίδα εὐεργεσιῶν, κατὰ τὶς ὁποῖες, ἔχοντας ἐπίγνωση ὅτι χωρὶς αὐτὸν δὲν μποροῦμε νὰ κάνουμε τίποτα¹, ἢ νὰ ἀποκτήσουμε κάποιο ἀγαθὸ, τὸν προσκυνοῦμε ζητώντας ἀπὸ αὐτὸν ὁ καθένας αὐτὸ ποὺ αἰσθάνεται ὅτι τοῦ λείπει καὶ τὸ ὁποῖο ποθεῖ, καὶ νὰ σωθεῖ ἀπὸ τὰ κακὰ καὶ νὰ ἐπιτύχει τὰ ἀγαθὰ.
- 32 Πέμπτος τρόπος προσκυνήσεως εἶναι ὁ τρόπος τῆς μετανοίας καὶ τῆς ἐξομολογήσεως· γιατί ὅταν ἀμαρτάνουμε προσκυνοῦμε καὶ προσπίπτουμε στὸ Θεὸ παρακαλώντας ὡς δούλοι εὐγνώμονες νὰ συγχωρηθοῦν τὰ σφάλματά μας. Καὶ αὐτὸς ὁ τρόπος εἶναι τριπλός· γιατί, ἢ ἀπὸ ἀγάπη λυπᾶται κάποιος, ἢ γιὰ νὰ μὴ χάσει τὶς εὐεργεσίες τοῦ Θεοῦ, ἢ ἐπειδὴ φοβᾶται τὶς τιμωρίες. Ἔτσι, ὁ πρῶτος τρόπος γίνεται ἀπὸ εὐγνωμοσύνη καὶ πόθο γιὰ τὸν ἴδιο τὸ Θεὸ καὶ ἀπὸ υἱικὴ διάθεση, ὁ δεῦτερος ἀπὸ διάθεση συμφεροντολογικὴ, καὶ ὁ τρίτος ἀπὸ διάθεση δουλική².
- 33 Πόσα εἶναι αὐτὰ ποὺ βρίσκουμε νὰ προσκυνοῦνται στὴν ἁγία Γραφή καὶ μὲ πόσους τρόπους προσφέρουμε προσκύνηση στὰ κτίσματα.

Πρῶτα ἐκεῖνοι στοὺς ὁποῖους ἀναπαύεται ὁ Θεός, ὁ ὁ μόνος ἅγιος «ποὺ ἀναπαύεται (κατοικεῖ) στοὺς ἁγίου»³, ὅπως εἶναι ἡ ἁγία Θεοτόκος καὶ ὅλοι οἱ ἅγιοι. Αὐτοὶ εἶναι ἐκεῖνοι ποὺ κατὰ τὸ δυνατόν ἔγιναν ὁμοιοὶ μὲ τὸ Θεὸ καὶ ἀπὸ τὴ δικὴ τους προ-

2. Πρόκειται γιὰ τὶς τρεῖς γνωστὲς ἀπὸ τὴν ἀγ. Γραφή κατηγορίες τῶν πιστῶν· τῶν υἱῶν ἢ φίλων, τῶν μισθωτῶν καὶ τῶν δούλων. Ἡ τελευταία κατηγορία δὲν ἔχει νὰ κάνει ἐδῶ μὲ τὴ γνωστὴ κατηγορία τῶν δούλων τῆς ἀρχαιότη-
τας.

3. Ἦσ. 57,15.

οἴτινες καὶ θεοὶ λέγονται ἀληθῶς, οὐ φύσει, ἀλλὰ θέσει, ὡς πῦρ λέγεται ὁ πεπυρακτωμένος σίδηρος, οὐ φύσει, ἀλλὰ θέσει καὶ μεθέξει πυρός· φησὶ γάρ· «ἅγιοι ἔσεσθε, ὅτι ἐγὼ ἅγιός εἰμι». Τοῦτο
 10 πρῶτον, ἢ προαίρεσις. Εἶτα παντὶ τῷ προαιρουμένῳ τὸ ἀγαθὸν ὁ Θεὸς συνεργεῖ εἰς τὸ ἀγαθόν, εἶτα «ἐνοικήσω ἐν αὐτοῖς καὶ ἐμπεριπατήσω», καὶ «ναοὶ ἐσμεν Θεοῦ καὶ τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ οἰκεῖ ἐν ἡμῖν», εἶτα «ἔδωκεν αὐτοῖς ἐξουσίαν κατὰ πνευμάτων ἀκαθάρτων, ὥστε ἐκβάλλειν αὐτὰ καὶ θεραπεύειν πᾶσαν νόσον καὶ πᾶσαν μα-
 15 λακίαν», καὶ «ὅσα ποιῶ, καὶ ὑμεῖς ποιήσετε καὶ μείζονα τούτων ποιήσετε», εἶτα «ζῶ ἐγώ», λέγει Κύριος, «ἀλλ' ἢ τοὺς δοξάζοντάς με δοξάσω», καὶ «εἴπερ συμπάσχομεν, ἵνα καὶ συνδοξασθῶμεν», καὶ «ὁ Θεὸς ἔστη ἐν συναγωγῇ θεῶν· ἐν μέσῳ δὲ θεοῦ διακρινεῖ».

Ὡσπερ τοίνυν ἀληθῶς εἰσι θεοὶ οὐ φύσει, ἀλλ' ὡς τοῦ φύσει
 20 Θεοῦ μέτοχοι, οὕτως εἰσὶ προσκυνητοί, οὐχὶ φύσει, ἀλλ' ὡς τὸν φύσει προσκυνητὸν ἐν ἑαυτοῖς ἔχοντες, ὥσπερ ὁ πεπυρακτωμένος σίδηρος οὐ φύσει ἐστὶν ἀπρόσιτος ἀφή καὶ καυστικός, ἀλλ' ὡς μετέχων τοῦ φύσει καυστικοῦ. Προσκυνοῦνται οὖν ὡς δεδοξασμένοι ὑπὸ Θεοῦ, ὡς ὑπὸ Θεοῦ γενομένοι τοῖς ὑπεναντίοις φοβεροὶ καὶ εὐ-
 25 εργέται τοῖς πίστει προσιούσιν οὐχ ὡς φύσει θεοῖς καὶ εὐεργέταις, ἀλλ' ὡς θεράπουσι καὶ λειτουργοῖς Θεοῦ καὶ τὴν ἐξ ἀγάπης πρὸς αὐτὸν εὐμοιρήσασι παρρησίαν.

Προσκυνοῦμεν οὖν αὐτοῖς, ἐπειδὴ θεραπεύεται ὁ βασιλεὺς θε-

4. Δευτ. 19,2. Α' Πέτρ. 1,16.

5. Ρωμ. 8,28· «τοῖς ἀγαπῶσι τὸν Θεὸν πάντα συνεργεῖ εἰς ἀγαθόν».

6. Β' Κορ. 6,16.

7. Α' Κορ. 3,16.

8. Ματθ. 10,1.

αίρεση και από τη θεία ἐνοίκηση και βοήθεια, οἱ ὅποιοι λέγονται και θεοί, ἀληθινά, ὄχι κατὰ φύση, ἀλλὰ κατὰ θέση, ὅπως και τὸ πυρακτωμένο σίδηρο λέγεται φωτιά, ὄχι ὡς πρὸς τὴ φύση του, ἀλλὰ ὡς πρὸς τὴ θέση και τὴ μέθεξη τῆς φωτιᾶς· γιατί λέει «νά γίνετε ἅγιοι, γιατί ἐγὼ εἶμαι ἅγιος»⁴. Αὐτὸ εἶναι τὸ πρῶτο, δηλαδὴ ἡ προαίρεση. Ἔπειτα, στὸν καθένα πού θέλει τὸ ἀγαθό, ὁ Θεὸς βοηθάει γιὰ τὸ ἀγαθό⁵, ἔπειτα «θὰ κατοικήσω ἀνάμεσα σὺς και θὰ περπατῶ μαζί τους»⁶, και «εἴμαστε ναοὶ τοῦ Θεοῦ και τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ κατοικεῖ μέσα μας»⁷ και «τοὺς ἔδωσε ἐξουσία ἐναντίον τῶν πονηρῶν πνευμάτων, ὥστε νὰ τὰ βγάζουν και νὰ θεραπεύουν κάθε ἀρρώστια και κάθε ἀδυναμία»⁸, και «ὄσα κάνω, θὰ τὰ κάνετε και σεῖς και θὰ κάνετε και μεγαλύτερα ἀπὸ αὐτά»⁹, και «ζῶ ἐγὼ», λέει ὁ Κύριος, «ἐκείνους πού με δοξάζουν θὰ τοὺς δοξάσω ὅπως ὅποτε»¹⁰, και «ἐφόσον πάσχουμε με τὸν Κύριο, θὰ δοξασθοῦμε και μαζί του»¹¹, και «ὁ Θεὸς στάθηκε ἀνάμεσα σὲ σύναξη θεῶν, και μέσα ἀπὸ τὴ σύναξη αὐτὴ θὰ ξεχωρίσει τοὺς θεοῦς»¹².

Ὅπως λοιπὸν εἶναι ἀληθινὰ θεοί, ὄχι κατὰ φύση, ἀλλὰ ὡς μέτοχοι τοῦ κατὰ φύση Θεοῦ, ἔτσι εἶναι και προσκυνητοί, ὄχι κατὰ φύση, ἀλλ' ἐπειδὴ ἔχουν μέσα τους τὸν κατὰ φύση προσκυνητό, ὅπως τὸ πυρακτωμένο σίδηρο δὲν εἶναι ἀπὸ τὴ φύση του ἀπρόσιτο στὴν ἀφή και καυστικό, ἀλλ' ἐπειδὴ μετέχει στὸ κατὰ φύση καυστικό. Προσκυνοῦνται λοιπὸν ὡς δοξασμένοι ἀπὸ τὸ Θεό, ἐπειδὴ ἀποδειχθησαν φοβεροὶ στοὺς ἀντίθετους και εὐεργέτες σ' ἐκείνους πού τοὺς πλησιάζουν με πίστη, ὄχι βέβαια ὡς κατὰ φύση θεοὺς και εὐεργέτες, ἀλλ' ὡς ὑπηρέτες και λειτουργοὺς τοῦ Θεοῦ και ὡς προικισμένους με θάρρος ἐξαιτίας τῆς ἀγάπης τους πρὸς αὐτόν.

Τοὺς προσκυνοῦμε λοιπὸν, ἐπειδὴ λατρεύεται ὁ βασιλιάς

9. Ἰω. 14,12.

10. Α' Βασ. 2,30.

11. Ρωμ. 8,17.

12. Ψαλμ. 81,1.

ωρῶν προσκυνούμενον τὸν ἠγαπημένον αὐτῷ θεράποντα οὐχ ὡς
 30 βασιλέα, ἀλλ' ὡς λειτουργὸν ὑπήκοον καὶ εὐνοϊκὸν φίλον. Καὶ
 λαμβάνουσι τὰς αἰτήσεις οἱ προσιόντες πίστει, εἴτε τοῦ θεράποντος
 αἰτοῦντος τοῦτο παρὰ τοῦ βασιλέως, εἴτε τοῦ βασιλέως ἀποδεχο-
 μένου τὴν τιμὴν καὶ τὴν πίστιν τοῦ ζητοῦντος παρὰ τοῦ θεράποντος
 35 αὐτοῦ· δι' αὐτὸν γὰρ ἤτησεν. Οὕτω διὰ τῶν ἀποστόλων οἱ προσ-
 ιόντες ἐτύγχανον τῶν ἰάσεων. Οὕτως ἡ σκιά καὶ τὰ σουδάρια καὶ
 τὰ σμικίνθια τῶν ἀποστόλων ἐπῆγαζον τὰ ἰάματα. Ὅσοι δὲ ἀν-
 ταρτικῶς καὶ ἀποστατικῶς θέλουσι προσκυνεῖσθαι ὡς θεοί, οὗτοι
 εἰσιν ἀπροσκύνητοι καὶ τοῦ αἰωνίου πυρὸς ἄξιοι. Καὶ ὅσοι κατα-
 φρονητικῶς ὑπερηφάνῳ φρονήματι μὴ προσκυνοῦσι τοῖς Θεοῦ θε-
 40 ράπουσιν, ὡς ἀλαζόνες καὶ ὑπερήφανοι, ὡς εἰς Θεὸν ἀσεβοῦντες
 καταδικάζονται. Καὶ μαρτυροῦσιν οἱ παῖδες οἱ Ἐλισσαίου κατα-
 φρονητικῶς καταβοῆσαντες καὶ βορὰ τοῖς ἄρκτοις γενόμενοι.

34 Δεύτερος τρόπος, καθ' ὃν προσκυνοῦμεν κτίσματα, δι' ὧν καὶ
 ἐν οἷς ἐνήργησεν ὁ Θεὸς τὴν σωτηρίαν ἡμῶν εἴτε πρὸ τῆς τοῦ Κυ-
 ρίου παρουσίας, εἴτε μετὰ τὴν ἔνσαρκον αὐτοῦ οἰκονομίαν, ὡς τὸ
 Σιναῖον ὄρος καὶ τὴν Ναζαρέτ, τὴν φάτνην τὴν ἐν Βηθλεὲμ καὶ τὸ
 5 σπήλαιον, τὸν Γολγοθὰ τὸν ἅγιον, τοῦ σταυροῦ τὸ ξύλον, τοὺς
 ἡλούς, τὸν σπόγγον, τὸν κάλαμον, τὴν λόγχην τὴν ἱερὰν καὶ
 σωτήριον, τὴν ἐσθῆτα, τὸν χιτῶνα, τὰς σινδόνας, τὰ σπάργανα, τὸν
 τάφον τὸν ἅγιον, τὴν πηγὴν τῆς ἡμῶν ἀναστάσεως, τὸν λίθον τοῦ
 μνήματος, τὴν Σιών τὸ ὄρος τὸ ἅγιον, τὸ τῶν Ἐλαιῶν αὐθις ὄρος,
 10 τὴν προβατικὴν, καὶ Γεθσημανῆς τὸ ὄλβιον τέμενος.

Ταῦτα καὶ τὰ τοιαῦτα σέβω καὶ προσκυνῶ καὶ πάντα ναὸν
 Θεοῦ ἅγιον καὶ πᾶν, ἐφ' ᾧ Θεὸς ὀνομάζεται, οὐ διὰ τὴν αὐτῶν φύ-

13. Πράξ. 5,15.

14. Τὰ σουδάρια καὶ τὰ σμικίνθια ἦταν διαφόρου τύπου μαντίλια μετὰ

βλέποντας νὰ προσκυνεῖται ἀγαπημένος του ὑπηρετῆς, ὄχι ὡς βασιλιάς, ἀλλὰ ὡς ὑπάκουος λειτουργὸς καὶ ἀγαπητὸς φίλος. Καὶ ἱκανοποιοῦνται τὰ αἰτήματα ὄσων πλησιάζουν μὲ πίστη, εἴτε διότι ὁ ὑπηρετῆς τὸ ζητᾷ ἀπὸ τὸ βασιλιά, εἴτε διότι ὁ βασιλιάς δέχεται τὴν τιμὴ καὶ τὴν πίστη ἐκείνου ποὺ ζητᾷ ἀπὸ τὸν ὑπηρετῆ του· ἀφοῦ τελικὰ ἀπὸ αὐτὸν τὸ ζήτησε. Ἔτσι ὄσοι προσήρχοντο μὲσω τῶν ἀποστόλων θεραπεύονταν. Ἔτσι ἡ σκιὰ¹³ καὶ τὰ σουδάρια καὶ τὰ σμικίνθια¹⁴ τῶν ἀποστόλων παρῆχαν τὶς ἰάσεις¹⁵. Ἐκεῖνοι ὁμῶς ποὺ θέλουν μὲ τρόπο ἀνάρτη καὶ ἀποστάτη νὰ προσκυνοῦνται ὡς θεοί, αὐτοὶ εἶναι ἀπροσκύνητοι καὶ ἀξιοὶ τῆς αἰώνιας φωτιᾶς. Καὶ ὄσοι περιφρονητικά, μὲ ὑπερήφανο φρόνημα, δὲν προσκυνοῦν τοὺς ὑπηρετῆς τοῦ Θεοῦ, ὡς ἀλαζόνες καὶ ὑπερήφανοι, καταδικάζονται, σὰν νὰ ἀσεβοῦν στὸ Θεό. Καὶ αὐτὸ τὸ βεβαιώνουν τὰ παιδιὰ ποὺ ξεφώνιζαν περιφρονητικά τὸν Ἐλισσαῖο καὶ ἐγιναν τροφή στὶς ἀρκοῦδες¹⁶.

34 Δεύτερος τρόπος εἶναι ἐκεῖνος μὲ τὸν ὁποῖο προσκυνοῦμε τὰ κτίσματα, μὲσω τῶν ὁποίων καὶ στὰ ὁποῖα ὁ Θεὸς πραγματοποίησε τὴ σωτηρία μας, εἴτε πρὶν ἀπὸ τὴν παρουσία τοῦ Κυρίου, εἴτε μετὰ τὴν ἔνσαρκη οἰκονομία του, ὅπως εἶναι τὸ ὄρος Σινᾶ καὶ ἡ Ναζαρέτ, ἡ φάτνη στὴ Βηθλεὲμ καὶ τὸ σπήλαιο, ὁ ἅγιος Γολγοθᾶς, τὸ ξύλο τοῦ σταυροῦ, τὰ καρφιά, ὁ σπόγγος, τὸ καλάμι, ἡ ἱερὴ καὶ σωτήρια λόγχη, ἡ ἐσθήτα, ὁ χιτώνας, τὰ σεντόνια, τὰ σπάργανα, ὁ ἅγιος τάφος, ἡ πηγὴ τῆς ἀναστάσεώς μας, ὁ λίθος τοῦ μνήματος, τὸ ἅγιο ὄρος Σιών, τὸ ὄρος ἐπίσης τῶν Ἐλαιῶν, ἡ προβατικὴ κολυμβήθρα καὶ ὁ πανάγιος ναὸς τῆς Γεθσημανῆς.

Αὐτὰ καὶ τὰ παρόμοια τὰ σέβομαι καὶ τὰ προσκυνῶ καὶ κάθε ἅγιο ναὸ τοῦ Θεοῦ καὶ κάθετι στὸ ὁποῖο ἀναφέρεται τὸ

ὁποῖα κάλυπταν οἱ Ἑβραῖοι τὸ κεφάλι τους ἢ τὰ εἶχαν στὸ λαμὸ τους γιὰ νὰ σκουπίζουν τὸν ἰδρῶτα τους.

15. Πράξ. 19,12.

16. Δ' Βασ. 2,23-24.

σιν, ἀλλὰ ὅτι θείας ἐνεργείας εἰσὶ δοχεῖα καὶ δι' αὐτῶν καὶ ἐν αὐ-
 τοῖς ἠυδόκησεν ὁ Θεὸς τὴν σωτηρίαν ἡμῶν κατεργάσασθαι. Καὶ
 15 ἀγγέλους γὰρ καὶ ἀνθρώπους καὶ πᾶσαν ὕλην τῆς θείας ἐνεργείας
 μέτοχον καὶ διακονησαμένην τὴν σωτηρίαν μου σέβω καὶ προσκυ-
 νῶ διὰ τὴν θείαν ἐνέργειαν. Οὐ προσκυνῶ Ἰουδαίους· οὐ γὰρ θείας
 εἰσὶν ἐνεργείας μέτοχοι οὐδὲ σκοπῶ τῆς ἐμῆς σωτηρίας τὸν Κύριον
 τῆς δόξης, τὸν Θεὸν μου, ἐσταύρωσαν, φθόνῳ δὲ μᾶλλον καὶ μίσει
 20 πρὸς τὸν Θεὸν καὶ εὐεργέτην βαλλόμενοι. «Κύριε, ἠγάπησα εὐπρέ-
 πειαν οἴκου σου», φησὶν ὁ Δαυὶδ, «καὶ τόπον σκηνώματος δόξης
 σου», καὶ «προσκυνήσατε εἰς τὸν τόπον, οὗ ἔστησαν οἱ πόδες αὐ-
 τοῦ», καὶ «προσκυνεῖτε εἰς ὄρος ἅγιον αὐτοῦ». Ὅρος ἅγιον ἐμψυ-
 χον Θεοῦ ἢ ἀγία Θεοτόκος, ὄρη Θεοῦ λογικὰ οἱ ἀπόστολοι· «Τὰ
 25 ὄρη ἐσκίρητασαν ὡσεὶ κριοί, καὶ οἱ βουνοὶ ὡς ἀρνία προβάτων».

35 Τρίτος τρόπος, καθ' ὃν προσκυνοῦμεν τὰ τῷ Θεῷ ἀνακείμενα,
 τὰ ἱερά φημι Εὐαγγέλια καὶ τὰς λοιπὰς βίβλους· «ἐγράφησαν γὰρ
 πρὸς νοουθεσίαν ἡμῶν, εἰς οὓς τὰ τέλη τῶν αἰώνων κατήντησαν».
 Δίσκοι τε καὶ ποτήρια, θυμιατοί, λυχνῖαι καὶ τράπεζαι, δῆλον γάρ,
 5 ὡς πάντα ταῦτα σεβάσματα· ὄρα γάρ, ὅτε Βαλτάσαρ ἐποίησεν ὑπε-
 ρετηθῆναι τὸν λαὸν τοῖς σκεύεσιν τοῖς ἱερατικοῖς, πῶς καθεῖλεν ὁ
 Θεὸς τὴν βασιλείαν αὐτοῦ.

36 Τέταρτος τρόπος, καθ' ὃν προσκυνοῦνται αἱ εἰκόνες αἱ ὀφθει-
 σαι τοῖς προφήταις (ἐν εἰκονικῇ γὰρ ὀράσει εἶδον Θεὸν) καὶ αἱ τῶν
 ἐσομένων εἰκόνες, ὡς ἡ ράβδος Ἀαρὼν εἰκονίζουσα τὸ τῆς Παρ-
 θένου μυστήριον καὶ ἡ στάμνος καὶ ἡ τράπεζα· καὶ Ἰακώβ δὲ προ-
 5 σεκύνησεν ἐπὶ τὸ ἄκρον τῆς ράβδου, τύπος δὲ ἦν τοῦ Σωτῆρος.

17. Ψαλμ. 25,8.

18. Ψαλμ. 131,7.

19. Ψαλμ. 98,9.

20. Ψαλμ. 113,4.

ὄνομα τοῦ Θεοῦ, ὄχι ἐξαιτίας τῆς φύσεώς τους, ἀλλὰ ἐπειδὴ εἶναι δοχεῖα θείας ἐνέργειας καὶ μέσω αὐτῶν καὶ μέσα σ' αὐτὰ εὐδόκησε ὁ Θεὸς νὰ πραγματοποιήσῃ τὴ σωτηρία μας. Καὶ ἀγγέλους καὶ ἀνθρώπους καὶ κάθε ὕλη ποῦ εἶναι μέτοχη τῆς θείας ἐνέργειας καὶ διακόνησε τὴ σωτηρία μου, τὴ σέβομαι καὶ τὴν προσκυνῶ ἐξαιτίας τῆς θείας ἐνέργειας. Δὲν προσκυνῶ τοὺς Ἰουδαίους, γιατί δὲν εἶναι μέτοχοι τῆς θείας ἐνέργειας, οὔτε σταύρωσαν τὸν Κύριο τῆς δόξας, τὸ Θεὸ μου, μὲ σκοπὸ τὴ σωτηρία μου, ἀλλὰ μᾶλλον κινήθηκαν ἀπὸ φθόνον καὶ μίσος πρὸς τὸ Θεὸ καὶ εὐεργέτη. «Κύριε, ἀγάπησα τὴν εὐπρέπεια τοῦ οἴκου σου», λέει ὁ Δαβίδ, «καὶ τὸν τόπον ὅπου κατασκηνώνει ἡ δόξα σου»¹⁷, καὶ «προσκυνεῖτε τὸν τόπον ὅπου στάθηκαν τὰ πόδια τοῦ»¹⁸, καὶ «προσκυνεῖτε στὸ ὄρος τοῦ τὸν Ἅγιο»¹⁹. Ἅγιο καὶ ἔμψυχο ὄρος τοῦ Θεοῦ εἶναι ἡ ἁγία Θεοτόκος, ὄρη τοῦ Θεοῦ λογικὰ εἶναι οἱ ἀπόστολοι· «τὰ ὄρη σκίρτησαν σάν κριάρια καὶ τὰ βουνὰ σάν ἀρνιά προβάτων»²⁰.

35 Τρίτος εἶναι ὁ τρόπος μὲ τὸν ὁποῖο προσκυνοῦμε ὅσα εἶναι ἀφιερωμένα στὸ Θεὸ, ἐννοῶ τὰ ἱερὰ Εὐαγγέλια καὶ τὰ ἄλλα βιβλία· «γιατὶ γράφτηκαν γιὰ νὰ νοθετήσουν ἐμᾶς ποῦ ζοῦμε στὰ ἔσχατα χρόνια»²¹. Ἐπίσης εἶναι φανερὸ ὅτι οἱ δίσκοι καὶ τὰ ποτήρια, τὰ θυμιατὰ, οἱ λυχνίες καὶ οἱ τράπεζες, ὅλα αὐτὰ εἶναι σεβάσματα· γιατί πρόσεχε, ὅταν ὁ Βαλτάσαρ διέταξε νὰ ἐξυπηρετηθεῖ ὁ λαὸς μὲ τὰ ἱερὰ σκευῆ, πῶς ὁ Θεὸς κατάργησε τὴ βασιλεία του²².

36 Τέταρτος εἶναι ὁ τρόπος μὲ τὸν ὁποῖο προσκυνοῦνται οἱ εἰκόνες ποῦ φανερώθηκαν στοὺς προφήτες (γιατὶ εἶδαν τὸ Θεὸ μὲ εἰκονικὴ ὄραση) καὶ οἱ εἰκόνες ποῦ ἀναφέρονται σ' ἐκεῖνα ποῦ ἐπρόκειτο νὰ συμβοῦν, ὅπως εἶναι ἡ ράβδος τοῦ Ἄαρών, ποῦ εἰκονίζει τὸ μυστήριον τῆς Παρθένου, καὶ ἡ στάμνα καὶ ἡ τράπεζα

21. Α' Κορ. 10,11.

22. Δαν. 5,14.

23. Ἐξ. 25,23.

Ἔτι δὲ τῶν γεγονότων εἰκόνες εἰς μνημόσυνον· αὐτὴ γὰρ ἡ σκηνὴ εἰκὼν ἦν παγκόσμιος («ὄρα» γάρ, φησὶ τῷ Μωσῆ, «τὸν τύπον τὸν δειχθέντα σοι ἐν τῷ ὄρει») καὶ τὰ χερουβιμ τὰ χρυσᾶ, ἔργον χωνευτόν, καὶ τὰ χερουβιμ ἐν τῷ καταπετάσματι ἔργον ὕφαντόν. Οὕτω
 10 προσκυνοῦμεν τὸν τύπον τοῦ σταυροῦ τὸν τίμιον, τοῦ τε σωματικοῦ χαρακτῆρος τοῦ Θεοῦ μου τὸ ὁμοίωμα καὶ τῆς αὐτὸν κατὰ σάρκα τεκούσης καὶ τῶν αὐτοῦ θεραπόντων.

37 Πέμπτος τρόπος, καθ' ὃν προσκυνοῦμεν ἀλλήλοις ὡς μοῖραν Θεοῦ ἔχουσι καὶ κατ' εἰκόνα Θεοῦ γεγενημένοις, ἀλλήλοις τε ταπεινούμενοι καὶ νόμον πληροῦντες ἀγάπης.

38 Ἐκτος τρόπος τῶν ἐν ἀρχαῖς καὶ ἐξουσίαις ὄντων («ἀπόδοτε» γάρ, φησί, «πᾶσι τὰς ὀφειλάς, τῷ τὴν τιμὴν τὴν τιμὴν»), ὡς Ἰακώβ τῷ τε Ἡσαῦ ὡς προγενεστέρῳ ἀδελφῷ καὶ Φαραὼ ὑπὸ Θεοῦ χειροτονηθέντι ἄρχοντι προσεκύνησεν.

39 Ἐβδομος τρόπος, καθ' ὃν τοῖς δεσπόταις οἱ δοῦλοι καὶ τοῖς εὐεργέταις καί, ὧν ἂν δέοιντο, οἱ δεόμενοι, ὡς Ἀβραὰμ τοῖς υἱοῖς Ἐμμώρ, ὅτε τὸ διπλοῦν ὠνήσατο σπήλαιον.

40 Καὶ ἀπλῶς εἰπεῖν, φόβου καὶ πόθου καὶ τιμῆς ἐστὶν ἡ προσκύνησις σύμβολον ὑποπτώσεώς τε καὶ ταπεινώσεως, ἀλλ' οὐδενὶ δεῖ

24. Γεν. 47,31. Ἐβρ. 11,21.

25. Ἐξ. 25,40. Ἐβρ. 8,5.

26. Ρωμ. 13,7.

ζα²³. ἀλλὰ καὶ ὁ Ἰακῶβ προσκύνησε στὸ ἄκρο τῆς ράβδου²⁴ καὶ ἦταν τύπος τοῦ Σωτήρα. Ἐπίσης καὶ οἱ εἰκόνες ποὺ ἀποτελοῦν ἀνάμνηση γεγονότων· διότι ἡ ἴδια ἡ σκιηνὴ ἦταν παγκόσμια εἰκόνα (γιατὶ λέει στὸ Μωυσῆ, «πρόσεχε τὸν τύπο ποὺ σοῦ ἐπιδείχθηκε πάνω στὸ ὄρος»)²⁵, καὶ τὰ χρυσᾶ χερουβίμ, ἔργο χυτό, καὶ τὰ χερουβίμ τοῦ παραπετάσματος, ἔργο ὑφαντό. Ἔτσι προσκυνοῦμε τὸν τίμιο τύπο τοῦ σταυροῦ, τὸ ὁμοίωμα τῆς σωματικῆς μορφῆς τοῦ Θεοῦ μου καὶ ἐκείνης ποὺ τὸν γέννησε κατὰ σάρκα, καὶ τῶν ὑπηρετῶν του.

37 Πέμπτος τρόπος εἶναι ἐκεῖνος κατὰ τὸν ὁποῖο ὁ ἕνας προσκυνᾷ τὸν ἄλλο, ἐπειδὴ ἔχουμε ἓνα κομμάτι τοῦ Θεοῦ καὶ δημιουργηθήκαμε κατ' εἰκόνα Θεοῦ, δείχνοντας ταπεινώση ὁ ἕνας πρὸς τὸν ἄλλο καὶ ἐκπληρώνοντας νόμο ἀγάπης.

38 Ἐκτος τρόπος εἶναι ἐκεῖνος κατὰ τὸν ὁποῖο προσκυνοῦμε ὄσους βρίσκονται σὲ ἀρχὲς καὶ ἐξουσίες (γιατὶ λέει «ἀποδώστε σὲ ὄλους ὅ,τι ὀφείλετε, σ' ἐκεῖνον ποὺ ὀφείλετε τιμὴ, τὴν τιμὴ»²⁶), ὅπως ὁ Ἰακῶβ προσκύνησε τὸν Ἡσαῦ²⁷, ὡς μεγαλύτερο ἀδελφό του, καὶ τὸν Φαραῶ²⁸, ποὺ χρίσθηκε ἀπὸ τὸ Θεὸ ἀρχοντας.

39 Ἐβδομος τρόπος εἶναι ἐκεῖνος κατὰ τὸν ὁποῖο προσκυνοῦν οἱ δοῦλοι τοὺς δεσπότες καὶ τοὺς εὐεργέτες καὶ ὄσους μποροῦν νὰ βοηθήσουν, ἐκεῖνοι ποὺ ἔχουν ἀνάγκη, ὅπως ὁ Ἀβραάμ προσκύνησε τοὺς υἱοὺς Ἐμμῶρ, ὅταν ἀγόρασε τὸ διπλὸ σπήλαιον²⁹.

40 Καὶ γιὰ νὰ μιλήσουμε μὲ συντομία, ἡ προσκύνηση ἀποτελεῖ σύμβολο φόβου καὶ πόθου καὶ τιμῆς καὶ ὑποταγῆς καὶ ταπεινώσεως, ἀλλὰ δὲν πρέπει νὰ προσκυνοῦμε κανένα ὡς θεό,

27. Γεν. 33,3.

28. Γεν. 47,7-10.

29. Γεν. 23,7-9. Πρβλ. καὶ Α',8.

προσκυνεῖν ὡς Θεῶ, εἰ μὴ μόνῳ τῷ φύσει Θεῶ, πᾶσι δὲ ὀφειλῆν ἀπονέμειν διὰ τὸν Κύριον.

41 Ὅρατε, πόση ἰσχὺς καὶ ποία θεία ἐνέργεια τοῖς πίστει καὶ καθαρῶ συνειδότι προσιούσι ταῖς τῶν ἁγίων εἰκόσι δίδονται. Διό, ἀδελφοί, στῶμεν ἐν τῇ πέτρῳ τῆς πίστεως καὶ τῇ παραδόσει τῆς Ἐκκλησίας μὴ μεταίροντες ὄρια, ἃ ἔθεντο οἱ ἅγιοι πατέρες ἡμῶν, 5 μὴ διδόντες τόπον τοῖς βουλομένοις καινοτομεῖν καὶ καταλύειν τὴν οἰκοδομὴν τῆς ἁγίας τοῦ Θεοῦ καθολικῆς καὶ ἀποστολικῆς Ἐκκλησίας· εἰ γὰρ δοθῇ ἄδεια παντὶ βουλομένῳ, κατὰ μικρὸν ὄλον τὸ σῶμα τῆς Ἐκκλησίας καταλυθήσεται. Μὴ, ἀδελφοί, μὴ, τέκνα φιλόχριστα τῆς Ἐκκλησίας, μὴ καταισχύνητε τὴν μητέρα ὑμῶν, μὴ 10 καθέλητε τὸν κόσμον αὐτῆς. Δέξασθε αὐτὴν δι' ἑμοῦ πρεσβεύουσαν. Μάθετε, τί φησι περὶ αὐτῆς ὁ Θεός· «ὄλη εἶ καλή, ἢ πλησίον μου, καὶ οὐκ ἔστιν ἐν σοὶ μῶμος». Προσκυνήσωμεν καὶ λατρεύσωμεν μόνῳ τῷ κτίστη καὶ δημιουργῶ ὡς φύσει προσκυνητῷ Θεῶ. Προσκυνήσωμεν καὶ τῇ ἁγίᾳ Θεοτόκῳ οὐχ ὡς Θεῶ, ἀλλ' 15 ὡς μητρὶ Θεοῦ κατὰ σάρκα.

Ἔτι προσκυνήσωμεν καὶ τοῖς ἁγίοις ὡς ἐκλεκτοῖς φίλοις Θεοῦ καὶ τὴν πρὸς αὐτὸν κεκτημένοις παρρησίαν. Εἰ γὰρ βασιλευσὶ φθαρτοῖς πολλάκις καὶ ἀσεβέσι καὶ ἁμαρτωλοῖς καὶ τοῖς ὑπ' αὐτῶν χειροτονούμενοις ἄρχουσι καὶ τοῖς τούτων λαβράτοις προσκυνούσιν ἄνθρωποι κατὰ τὸ θεῖον τοῦ ἀποστόλου λόγιον· «ἀρχαῖς καὶ ἐξουσίαις ὑποτάσσεσθε», καὶ «ἀπόδοτε πᾶσι τὰς ὀφειλάς, τῷ τὴν τιμὴν τὴν τιμὴν, τῷ τὸν φόβον τὸν φόβον», καὶ «ἀπόδοτε τὰ Καίσαρος Καίσαρι», ὡς φησιν ὁ Κύριος, «καὶ τὰ τοῦ Θεοῦ τῷ Θεῶ»,

30. Ρωμ. 13,7.

31. Παρμ. 22,28.

παρὰ μόνο τὸν κατὰ φύση Θεό, καὶ νὰ ἀποδίδουμε σὲ ὄλους ὅ,τι ὀφείλουμε, ὅπως εἶπε ὁ Κύριος³⁰.

41 Βλέπετε πόση δύναμη καὶ ποιά θεία ἐνέργεια δίνεται σ' ἐκείνους πού πλησιάζουν τὶς ἅγιες εἰκόνες μὲ πίστη καὶ καθαρὴ συνείδηση. Γι' αὐτό, ἀδελφοί μου, ἄς σταθοῦμε στὴν πέτρα τῆς πίστεως καὶ στὴν παράδοση τῆς Ἐκκλησίας, χωρὶς νὰ μετακινῶμε τὰ ὄρια πού ἔθεσαν οἱ ἅγιοι πατέρες μας³¹, καὶ χωρὶς νὰ ὑποχωροῦμε σ' ἐκείνους πού θέλουν νὰ καινοτομοῦν καὶ νὰ γκρεμίσουν τὴν οἰκοδομὴ τῆς ἁγίας καθολικῆς καὶ ἀποστολικῆς τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίας· γαί, ἂν δοθεῖ ἄδεια στὸν καθένα πού θέλει, τότε σιγὰ σιγὰ θὰ καταλυθεῖ ὄλο τὸ σῶμα τῆς Ἐκκλησίας. Μὴ, ἀδελφοί μου, μὴ, φιλόχρηστα τέκνα τῆς Ἐκκλησίας, μὴ ντροπιάζετε τὴ μητέρα σας, μὴ καταστρέφετε τὸ κόσμημά της. Δεχθεῖτε τὴν παράκληση πού σᾶς κάνει μέσω ἐμοῦ. Μάθετε τί λέει γι' αὐτὴν ὁ Θεός· «ὀλόκληρη εἶσαι ὁμορφῆ, ἀγαπημένη μου, καὶ δὲν ἔχεις κανένα ψεγάδι»³². Νὰ προσκυνῶμε καὶ νὰ λατρεύουμε μόνο τὸν κτίστη καὶ δημιουργό, ὁ ὁποῖος εἶναι κατὰ φύση προσκνητὸς Θεός. Νὰ προσκυνῶμε καὶ τὴν ἁγία Θεοτόκο ὄχι ὡς Θεό, ἀλλὰ ὡς μητέρα τοῦ Θεοῦ κατὰ σάρκα.

Ἐπίσης νὰ προσκυνῶμε καὶ τοὺς ἁγίους, ὡς ἐκλεκτοὺς φίλους τοῦ Θεοῦ πού ἔχουν τὴν παρρησία πρὸς αὐτόν. Γιατί, ἂν οἱ ἄνθρωποι προσκυνῶν τοὺς φθαρτοὺς καὶ πολλὰς φορές ἀσεβεῖς καὶ ἁμαρτωλοὺς βασιλεῖς, καὶ τοὺς ἄρχοντες πού ἐγκαθίστανται ἀπὸ αὐτοὺς καὶ τοὺς ὑπηρέτες τους, σύμφωνα μὲ τὰ θεῖα λόγια τοῦ ἀποστόλου, «νὰ ὑποτάσσεσθε σὶς ἀρχὰς καὶ τὶς ἐξουσίαις»³³, καὶ «ἀποδώστε σὲ ὄλους τὶς ὀφειλές, σ' ἐκεῖνον πού ὀφείλετε τιμὴ, τὴν τιμὴ, σ' ἐκεῖνον πού ὀφείλετε σεβασμό, τὸν σεβασμό»³⁴, καὶ «ἀποδώστε στὸν Καίσαρα ὄσα ἀνήκουν στὸν Καίσαρα», ὅπως λέει ὁ Κύριος, καὶ «ὄσα εἶναι τοῦ Θεοῦ

32. Ἰ. Ασμ. Ἰ. Ασμ. 4,7.

33. Τίτ. 3,1.

34. Ρωμ. 13,17.

πόσω μᾶλλον ἐχρῆν προσκυνεῖν τῷ βασιλεῖ τῶν βασιλευόντων ὡς
 25 μόνῳ φύσει δεσπόζοντι καὶ τοῖς αὐτοῦ δούλοις καὶ φίλοις τοῖς βα-
 σιλεύσασι τῶν παθῶν καὶ κατασταθεῖσιν ἄρχουσι πάσης τῆς γῆς
 («καταστήσεις γὰρ αὐτούς», φησὶν ὁ Δαυὶδ, «ἄρχοντας ἐπὶ πᾶσαν
 τὴν γῆν»), κατὰ δαιμόνων καὶ νόσων ἐξουσίαν λαβοῦσι καὶ συμβα-
 σιλεύσουσι Χριστῷ βασιλείαν ἀφθαρτον καὶ ἀκατάλυτον, ὧν ἡ
 30 σκιά μόνη ἀπήλαυνε νόσους καὶ δαίμονας; Μὴ οὖν σκιάς ἀσθενε-
 στέραν καὶ ἀτιμωτέραν λογισώμεθα τὴν εἰκόνα· σκιογραφεῖ γὰρ
 ἀληθῶς τὸ πρωτότυπον.

Ἄδελφοί, ὁ Χριστιανὸς πίστις ἐστίν· ὁ οὖν πίστει προσερχόμε-
 νος κερδανεῖ πολλά, «ὁ δὲ διακρινόμενος ἔοικε κλύδωνι θαλάσσης
 35 ἀνεμιζομένῳ καὶ ριπιζομένῳ», ὃς οὐ μὴ λήψεται οὐδέν· πάντες γὰρ
 οἱ ἅγιοι διὰ πίστεως εὐηρέστησαν τῷ Θεῷ. Δεξώμεθα οὖν τὴν πα-
 ράδοσιν τῆς Ἐκκλησίας ἐν εὐθύτητι καρδίας καὶ μὴ ἐν πολλοῖς λο-
 γισμοῖς· ὁ Θεὸς γὰρ ἐποίησε τὸν ἄνθρωπον εὐθῆ, αὐτοὶ δὲ ἐζήτη-
 σαν λογισμοὺς πολλοὺς. Μὴ καταδεξώμεθα νέαν πίστιν μαθεῖν ὡς
 40 κατεγνωσμένης τῆς τῶν ἁγίων πατέρων παραδόσεως· φησὶ γὰρ ὁ
 θεῖος ἀπόστολος· «εἰ τις ὑμᾶς εὐαγγελίζεται, παρ' ὃ παρελάβετε,
 ἀνάθεμα ἔστω». Προσκυνοῦμεν οὖν ταῖς εἰκόσιν οὐ τῇ ὄλῃ προσ-
 φέροντες τὴν προσκύνησιν, ἀλλὰ δι' αὐτῶν τοῖς ἐν αὐταῖς εἰκονι-
 ζομένοις. «Ἡ γὰρ τῆς εἰκόνοσ τιμὴ ἐπὶ τὸ πρωτότυπον ἀναβαίνει»,
 45 καθὼς φησὶν ὁ θεῖος Βασίλειος.

42 Ὑμᾶς δέ, ὡ ἱερώτατον τοῦ Χριστοῦ ποιμνιον, ὁ χριστώνυμος

35. Ματθ. 22,31.

36. Α' Τιμ. 6,15.

37. Ψαλμ. 44,17.

38. Δαν. 7,14.

39. Πράξ. 5,15.

στο Θεό»³⁵, πόσο περισσότερο πρέπει να προσκυνούμε τον βασιλέα τῶν βασιλείων³⁶, πού εἶναι ὁ μόνος κατὰ φύση κυρίαρχος, καὶ τοὺς δούλους καὶ φίλους του, πού ἔγιναν κυρίαρχοι τῶν παθῶν καὶ ἀναδείχθηκαν ἀπ' αὐτὸν ἄρχοντες ὅλης τῆς γῆς (γιατὶ λέει ὁ Δαβίδ, «καὶ θὰ τοὺς ἀναδείξεις ἄρχοντες σ' ὅλη τὴ γῆ»³⁷), καὶ ἔλαβαν ἐξουσία ἐναντίον τῶν δαιμόνων καὶ τῶν ἀσθενειῶν καὶ θὰ βασιλεύσουν μαζί με τὸ Χριστὸ βασιλεία ἄφθαρτη³⁸ καὶ ἀκατάλυτη, τῶν ὁποίων καὶ μόνο ἡ σκιά ἐδιώχνε ἄρρώστιες καὶ δαίμονες³⁹; Ἄς μὴ θεωρήσουμε λοιπὸν τὴν εἰκόνα ἀσθενέστερη καὶ ἀτιμότερη ἀπὸ τὴ σκιά· γιατί σκιαγραφεῖ ἀληθινὰ τὸ πρωτότυπο.

Ἄδελφοί μου, ὁ Χριστιανὸς εἶναι πίστη· ὅποιος λοιπὸν προσέρχεται με πίστη, θὰ κερδίσει πολλά, «ἐνῶ ὅποιος ἀμφιβάλλει, μοιάζει με κυματισμὸ θάλασσας, πού τὸν παίρνει ὁ ἀνεμος καὶ πηγαίνει πέρα δῶθε»⁴⁰, καὶ δὲ θὰ πάρει τίποτα· γιατί ὅλοι οἱ ἅγιοι με τὴν πίστη ἔγιναν εὐάρεστοι στο Θεό. Ἄς δεχθοῦμε λοιπὸν τὴν Παράδοση τῆς Ἐκκλησίας με εὐθύτητα καρδιάς καὶ χωρὶς πολλοὺς λογισμοὺς· γιατί ὁ Θεὸς δημιούργησε τὸν ἄνθρωπο εὐθύ⁴¹, ἐνῶ αὐτοὶ ζήτησαν πολλοὺς λογισμοὺς. Νὰ μὴ καταδεχοῦμε νὰ διδαχθοῦμε νέα πίστη, σὰν νὰ εἶναι καταδικασμένη ἢ παράδοση τῶν ἁγίων Πατέρων· γιατί λέει ὁ θεῖος ἀπόστολος· «ὅποιος σᾶς κηρύττει ἄλλο Εὐαγγέλιο ἀπὸ ἐκεῖνο πού παραλάβατε, νὰ εἶναι ἀναθεματισμένος»⁴². Προσκυνούμε λοιπὸν τίς εἰκόνες χωρὶς νὰ προσφέρουμε τὴν προσκύνηση στὴν ὕλη, ἀλλὰ μέσω αὐτῶν σ' ἐκείνους πού εἰκονίζονται σ' αὐτές. «Γιατὶ ἡ τιμὴ τῆς εἰκόνας μεταβαίνει στο πρωτότυπο», ὅπως λέει ὁ θεῖος Βασίλειος⁴³.

42 Καὶ ἐσᾶς, ἱερότατο ποιμνιο τοῦ Χριστοῦ, χριστευπώνουμε

40. Ἰακ. 1,6-7.

41. Ἐκκλ. 7,29.

42. Γαλ. 1,9.

43. Μ. Βασιλείου, *Περὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος*, P. G. 32, 149C.

λαός, τὸ ἔθνος τὸ ἅγιον, τὸ σῶμα τῆς Ἐκκλησίας, ἐμπλήσαι Χριστὸς τῆς χαρᾶς τῆς αὐτοῦ ἀναστάσεως καὶ καταξιώσαι ἐπομένους τοῖς ἴχνεσι τῶν ἁγίων τῶν ποιμένων τε καὶ διδασκάλων τῆς Ἐκ-
 5 κλησίας, προαγομένους τυχεῖν τῆς δόξης αὐτοῦ ἐν ταῖς λαμπρότησι τῶν ἁγίων, ἧς γένοιτο πάντας ἡμᾶς ἐπιτυχεῖν τῇ αὐτοῦ χάριτι αἰωνίως αὐτὸν δοξάζοντας σὺν τῷ ἀνάρχῳ Πατρὶ, ᾧ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

Εἰποντες περὶ τῆς διαφορᾶς τῶν εἰδώλων καὶ τῶν εἰκόνων
 10 καὶ διδάξαντες τὸν ὄρον τῶν εἰκόνων, ὥρα δὴ ἐπενεγκεῖν καὶ τὰς χρήσεις, καθάπερ ὑπεσχόμεθα.

43 Τοῦ ἁγίου Διονυσίου, ἐπισκόπου Ἀθηνῶν, ἐκ τῆς πρὸς Ἰωάννην τὸν ἀπόστολον καὶ θεολόγον ἐπιστολῆς.

Ἀληθῶς ἐμφανεῖς εἰκόνες εἰσὶ τὰ ὁρατὰ τῶν ἀοράτων.

44 Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τοῦ Περὶ ἐκκλησιαστικῆς ἱεραρχίας.

Ἀλλ' αἱ μὲν ὑπὲρ ἡμᾶς οὐσίαι καὶ τάξεις, ὧν ἤδη μνήμην ἱερὰν ἐποίησάμην, ἀσώματοί τε εἰσι, καὶ νοητὴ καὶ ὑπερκόσμιός ἐστιν ἡ κατ' αὐτὰς ἱεραρχία. Τὴν καθ' ἡμᾶς δὲ ὀρῶμεν ἀναλόγως
 5 ἡμῖν αὐτοῖς τῇ τῶν αἰσθητῶν συμβόλων ποικιλίᾳ πληθυνομένην, ὑφ' ὧν ἱεραρχικῶς ἐπὶ τὴν ἐνοειδῆ θέωσιν ἐν συμμετρίᾳ τῇ καθ' ἡμᾶς ἀναγόμεθα Θεόν τε καὶ θείαν ἀρετὴν, αἱ μὲν ὡς νόες νοοῦσιν κατὰ τὸ αὐταῖς θεμιτόν, ἡμεῖς δὲ αἰσθηταῖς εἰκόσιν ἐπὶ τὰς θείας, ὡς δυνατόν, ἀναγόμεθα θεωρίας.

45 Σχόλιον. Εἰ τοίνυν ἀναλόγως ἡμῖν αὐτοῖς αἰσθηταῖς εἰκόσιν

44. Α' Πέτρ. 2,9.

45. Κολ. 1,18.

46. Ψαλμ. 109,3.

λαέ, τὸ ἔθνος τὸ ἅγιο⁴⁴, τὸ σῶμα τῆς Ἐκκλησίας⁴⁵, νὰ σᾶς γεμίσει ὁ Χριστὸς μετὰ τὴν χαρὰ τῆς Ἀναστάσεώς του καὶ νὰ σᾶς ἀξιῶσει, ἀκολουθώντας τὰ ἴχνη τῶν ἁγίων ποιμένων καὶ διδασκάλων τῆς Ἐκκλησίας καὶ καθοδηγούμενοι ἀπὸ αὐτὰ νὰ ἐπιτύχετε καὶ τὴ δόξα του μέσα στὴ λαμπρότητα τῶν ἁγίων⁴⁶, τὴν ὁποία εὐχομαί νὰ ἐπιτύχουμε ὅλοι μας μετὰ τὴν χάρη αὐτοῦ, δοξάζοντας τον αἰώνια μαζί με τὸν ἀναρχο Πατέρα, στὸν ὁποῖο ἀνήκει ἡ δόξα στοὺς αἰῶνες τῶν αἰώνων. Ἀμήν⁴⁷.

Ἄφοῦ μιλήσαμε γιὰ τὴν διαφορὰ τῶν εἰδώλων καὶ τῶν εἰκόνων καὶ διδάξαμε τὴ σημασία τῶν εἰκόνων, εἶναι καιρὸς νὰ ἀναφέρουμε καὶ τὶς μαρτυρίες, ὅπως ὑποσχεθήκαμε⁴⁸.

43 Τοῦ ἁγίου Διονυσίου, ἐπισκόπου Ἀθηνῶν, ἀπὸ τὴν ἐπιστολὴ πρὸς τὸν Ἰωάννη, τὸν ἀπόστολο καὶ Θεολόγο⁴⁹.

Ἄληθεια ἐμφανεῖς εἰκόνες εἶναι τὰ ὄρατὰ ἀπὸ τὰ ἀόρατα.

44 Τοῦ ἰδίου, ἀπὸ τὸ Περὶ ἐκκλησιαστικῆς ἱεραρχίας.

Ἄλλὰ οἱ οὐσίες καὶ τάξεις ποὺ βρίσκονται πάνω ἀπὸ μᾶς, τὶς ὁποῖες ἤδη μνημονεύσαμε μετὰ τρόπο ἱερό, εἶναι ἀσώματες, ἐνῶ ἡ ἱεραρχία τους εἶναι νοητὴ καὶ ὑπερκόσμια. Τὴ δικὴ μας ὁμοίως ἱεραρχία τὴ βλέπουμε, ἀνάλογα μετὰ τὴ δυνατότητά μας, νὰ αὐξάνεται μετὰ τὴν ποικιλία τῶν αἰσθητῶν συμβόλων, μετὰ τὰ ὁποῖα ὀδηγοῦμαστε ἱεραρχικῶς στὴν ἐνιαία θέωση, στὸ Θεὸ καὶ στὴ θεία ἀρετὴ, ἀνάλογα μετὰ τὴ φύση μας, καὶ οἱ μὲν ἀσώματες τάξεις, ὡς νόες, κατανοοῦν ὅσο ἐπιτρέπεται σ' αὐτές, ἐνῶ ἐμεῖς μετὰ αἰσθητὲς εἰκόνες ὀδηγοῦμαστε, ὅσο εἶναι δυνατόν, σὶς θεῖες θεωρίες.

45 Σχόλιο. Ἐὰν λοιπόν, ἀνάλογα μετὰ τὴ δυνατότητά μας, ὀδη-

47. Στὸ σημεῖο αὐτὸ τελειώνει ὁ λόγος καὶ ἀκολουθοῦν, ὅπως γίνεται καὶ στοὺς δύο προηγούμενους, μαρτυρίες παλαιότερων δοκιμῶν πατέρων γιὰ τὶς εἰκόνες.

48. Βλ. Migne, P. G. 1360A.

49. Διονυσίου Ἀρεοπαγίτου, Ἐπιστολὴ 10. P. G. 3,1117B.

ἐπὶ τὴν θεϊαν καὶ ἄυλον ἀναγόμεθα θεωρίαν καὶ φιλανθρώπως ἡ
 θεία πρόνοια τοῖς ἀσχηματίστοις καὶ ἀτυπώτοις τύπους καὶ σχήμα-
 τα τῆς ἡμῶν ἔνεκεν χειραγωγίας περιτίθησι, τί ἀπρεπὲς τὸν
 5 σχήματι καὶ μορφῇ ὑποκύψαντα καὶ φύσει ὀραθέντα ὡς ἀνθρωπον
 φιλανθρώπως δι' ἡμᾶς εἰκονίζειν ἀναλόγως ἡμῖν αὐτοῖς;

46 Τοῦ ἁγίου Βασιλείου ἐκ τοῦ εἰς τὸν μακάριον Βαρλαάμ τὸν
 μάρτυρα λόγου, οὗ ἡ ἀρχή· Πρότερον μὲν τῶν ἁγίων οἱ θάνατοι.

Ἀνάστητέ μοι νῦν, ὧ λαμπροὶ τῶν ἀθλητικῶν κατορθωμά-
 των ζωγράφοι, τὴν τοῦ στρατηγοῦ κολοβωθεῖσαν εἰκόνα ταῖς ὑμε-
 5 τέραις μεγαλύνετε τέχναις· ἀμαυρότερον παρ' ἐμοῦ τὸν στεφανίτην
 γραφέντα τοῖς τῆς ὑμετέρας σοφίας περιλάμπσατε χρώμασιν. Ἀπέλ-
 θω τῇ τῶν ἀριστευμάτων τοῦ μάρτυρος παρ' ὑμῶν νενικημένος
 γραφῆ· χαίρω τὴν τοιαύτην τῆς ὑμετέρας ἰσχύος σήμερον ἡττώμε-
 νος νίκη·ν· ἴδω τῆς χειρὸς πρὸς τὸ πῦρ ἀκριβέστερον παρ' ὑμῶν
 10 γραφομένην τὴν πάλιν· ἴδω φαιδρότερον ἐπὶ τῆς ὑμετέρας τὸν πα-
 λαιστὴν γεγραμμένον εἰκόνας. Κλαυσάτωσαν δαίμονες καὶ νῦν ταῖς
 τοῦ μάρτυρος ἐν ὑμῖν ἀριστεταῖς πληττόμενοι. Φλεγόμενη πάλιν αὐ-
 τοῖς ἡ χεὶρ καὶ νικῶσα δεικνύσθω. Ἐγγραφέσθω τῷ πίνακι καὶ ὁ
 τῶν παλαισμάτων ἀγωνοθέτης Χριστός, ὧ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶ-
 15 νας.

47 Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τοῦ εἰς τοὺς ἁγίους Τεσσαράκοντα λόγου.

Ἐπεὶ καὶ πολέμων ἀνδραγαθήματα καὶ λογογράφοι πολλάκις
 καὶ ζωγράφοι διασημαίνουσιν, οἱ μὲν τῷ λόγῳ κοσμοῦντες, οἱ δὲ
 τοῖς πίναξιν ἐγχαράττοντες, καὶ πολλοὺς ἐπήγειραν πρὸς ἀνδρείαν
 5 ἐκάτεροι· ἃ γὰρ ὁ λόγος διὰ τῆς ἀκοῆς παρίστησι, ταῦτα γραφικῆ
 σιωπῶσα διὰ μιμήσεως δείκνυσιν.

γούμαστε με αίσθητές εικόνες στη θεία και ἄυλη θεωρία, και ἀπὸ φιλανθρωπία ἢ θεία Πρόνοια, με σκοπὸ τὴ δική μας χειραγωγία, θέτει τύπους και σχήματα στὰ ἀτύπωτα και ἀσχημάτιστα, ποιά ἀπρέπεια εἶναι νὰ εικονίζουμε ἀνάλογα με τὴ φύση μας ἐκεῖνον ποὺ καταδέχτηκε νὰ λάβει και σχῆμα και μορφή και ἀπὸ φιλανθρωπία γιὰ μᾶς νὰ γίνεи ὄρατος ὡς ἄνθρωπος κατὰ τρόπο φυσικό;

- 46 Τοῦ ἁγίου Βασιλείου, ἀπὸ τὸ λόγο στὸν μακάριο Βαρλαάμ τὸν μάρτυρα, τοῦ ὁποῖου ἡ ἀρχὴ εἶναι: Προηγουμένως οἱ θάνατοι τῶν ἁγίων.

Σηκωθεῖτε τώρα, ἐξαιρετοὶ μου ζωγράφοι τῶν ἀθλητικῶν κατορθωμάτων και με τὶς τέχνες σας δώστε μεγαλοπρέπεια στὴν παραμορφωμένη εἰκόνα τοῦ στρατηγοῦ· ἐπειδὴ περιέγραψα ἀμυδρὰ τὸν στεφανωμένο με τὴ νίκη, δώστε του σεῖς τὴ λαμπρότητα ποὺ τοῦ πρέπει με τὰ χρώματα τῆς σοφίας σας. Θὰ ἀποχωρήσω ἐγὼ ἡττημένος ἀπὸ τὴ δική σας παράσταση τῶν κατορθωμάτων τοῦ μάρτυρα. Χαίρομαι ποὺ σήμερα ἡττῶμαι ἀπὸ μιὰ τέτοια νίκη τῆς δικῆς σας δυνάμεις. Βλέπω ζωγραφισμένη με περισσότερη ἀκρίβεια ἀπὸ σᾶς τὴν πάλη τοῦ χεριοῦ με τὴ φωτιά. Βλέπω πιὸ φωτεινὰ ζωγραφισμένο τὸν παλαιστὴ στὴ δική σας εἰκόνα. Ἐὰς κλάψουν οἱ δαίμονες και τώρα ποὺ χάρη σὲ σᾶς δέχονται πλήγματα ἀπὸ τὰ ἀριστεῖα τοῦ μάρτυρα. Ἐὰς ἐπίδεχθεῖ και πάλι σ' αὐτοὺς τὸ χέρι ποὺ καίεται και νικᾷ. Ἐὰς ζωγραφισθεῖ στὴν εἰκόνα και ὁ ἀγωνοθέτης τῆς πάλης Χριστός, στὸν ὁποῖο ἀνήκει ἡ δόξα αἰώνια.

- 47 Τοῦ ἰδίου, ἀπὸ τὸ λόγο του στοὺς ἁγίους Τεσσαράκοντα.

Ἐπειδὴ πολλὰς φορὰς και τὰ ἀνδραγαθήματα τῶν πολέμων τὰ παριστάνουν και οἱ λογογράφοι και οἱ ζωγράφοι, οἱ πρῶτοι ἐγκωμιάζοντάς τα με τὸ λόγο, και οἱ ἄλλοι παριστάνοντάς τα σὲ εἰκόνες, παρακινοῦν πολλοὺς και οἱ δύο στὴν ἀνδρεία: γιατὶ ἐκεῖνα ποὺ ὁ λόγος τὰ παριστάνει με ὅσα ἀκούονται, τὰ ἴδια ἢ ζωγραφικὴ σιωπῶντας τὰ δείχνει με τὴν ἀπομίμηση...

48 Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τῶν πρὸς Ἀμφιλόχιον τριάκοντα κεφαλαίων περὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἀπὸ κεφαλαίου ιζ'.

Ἔστι βασιλεὺς λέγεται καὶ ἡ τοῦ βασιλέως εἰκὼν, καὶ οὐ δύο βασιλεῖς· οὔτε γὰρ τὸ κράτος σχίζεται οὔτε ἡ δόξα διαμερίζεται. Ὡς γὰρ ἡ κρατοῦσα ἡμῶν ἀρχὴ καὶ ἐξουσία μία, οὕτω καὶ ἡ παρ' ἡμῶν δοξολογία μία καὶ οὐ πολλαί, διότι ἡ τῆς εἰκόνης τιμὴ ἐπὶ τὸ πρωτότυπον διαβαίνει. Ὁ οὖν ἐστὶν ἐνταῦθα μιμητικῶς ἡ εἰκὼν, τοῦτο ἐκεῖ φυσικῶς ὁ Υἱός. Καὶ ὡσπερ ἐπὶ τῶν τεχνητῶν κατὰ τὴν μορφήν ἢ ὁμοίωσιν, οὕτω καὶ ἐπὶ τῆς θείας καὶ ἀσυνθέτου φύ-
10 σεως ἐν τῇ κοινωνίᾳ τῆς θεότητός ἐστιν ἡ ἔνωσις.

49 Ὡσπερ οὖν «ὁ μὴ τιμῶν τὸν Υἱόν», καθὼς φησὶν ὁ Κύριος, «οὐ τιμᾷ τὸν Πατέρα τὸν πέμψαντα αὐτόν», οὕτω καὶ ὁ μὴ τιμῶν τὴν εἰκόνα οὐδὲ τὸν εἰκονιζόμενον τιμᾷ. Ἄλλ' ἴσως ἐρεῖ τις· Τιμᾷ τὴν εἰκόνα τοῦ Χριστοῦ ἀνάγκη, οὐχὶ δὲ καὶ τῶν ἁγίων. Ὡς τῆς ἀφροσύνης. Ἄκουσον τοῦ Κυρίου λέγοντος τοῖς μαθηταῖς· «ὁ δε-
5 χόμενος ὑμᾶς, ἐμὲ δέχεται». Ὡστε ὁ μὴ τιμῶν τοὺς ἁγίους οὐδὲ αὐτὸν τιμᾷ τὸν Κύριον.

50 Τοῦ ἁγίου Γρηγορίου τοῦ Νύσσης ἀπὸ λόγου ρηθέντος ἐν Κωνσταντινουπόλει περὶ θεότητος Υἱοῦ καὶ Πνεύματος καὶ εἰς τὸν Ἀβραάμ, λόγου μδ', οὗ ἡ ἀρχὴ· Οἷόν τι πάσχουσι πρὸς τοὺς εὐαν-
θεῖς τῶν λειμῶνων οἱ τούτων φιλοθεάμονες, καὶ μετὰ βραχέα.

Ἐντεῦθεν δεσμοῖς πρότερον διαλαμβάνει ὁ πατὴρ τὸν παῖδα. Εἶδον πολλάκις ἐπὶ γραφῆς εἰκόνα τοῦ πάθους καὶ οὐ ἀδακρυτὴ τὴν θέαν παρῆλθον ἐναργῶς τῆς τέχνης ὑπ' ὄψιν ἀγούσης τὴν ἱστορίαν. Πρόκειται ὁ Ἰσαὰκ παρ' αὐτῷ τῷ θυσιαστηρίῳ ὀκλάσας ἐπὶ τὸ

48 Τοῦ ἰδίου, ἀπὸ τὰ τριάντα κεφάλαια Πρὸς Ἀμφιλόχιον Περὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, ἀπὸ τὸ κεφάλαιο 17.

Τὸ ὅτι καὶ ἡ εἰκόνα τοῦ βασιλιᾶ λέγεται βασιλιάς, δὲν σημαίνει ὅτι ὑπάρχουν δύο βασιλεῖς· γιατί οὔτε τὸ κράτος διαιρεῖται, οὔτε ἡ δόξα μοιράζεται. Ὅπως λοιπὸν ἡ ἀρχὴ καὶ ἡ ἐξουσία ποῦ μᾶς κυβερνᾶ εἶναι μία, ἔτσι καὶ σ' ἐμᾶς ἡ δοξολογία εἶναι μία καὶ ὄχι πολλές, γιατί ἡ τιμὴ τῆς ἐκόνας μεταβαίνει στὸ πρωτότυπο. Αὐτὸ λοιπὸν ποῦ εἶναι ἐδῶ κατ' ἀπομίμηση ἡ εἰκόνα, αὐτὸ εἶναι ἐκεῖ φυσικῶς ὁ Υἱός. Καὶ ὅπως στὰ τεχνητὰ πράγματα ἡ ὁμοίωση εἶναι ἀνάλογα μὲ τὴ μορφή, ἔτσι καὶ στὴ θεία καὶ ἀσύνθετη φύση ἡ ἔνωση βρίσκεται στὴν κοινωνία τῆς θεότητος.

49 Σχόλιο. Ὅπως λοιπὸν «ὅποιος δὲν τιμᾷ τὸν Υἱό», ὅπως λέει ὁ Κύριος, «δὲν τιμᾷ τὸν Πατέρα ποῦ τὸν ἔστειλε»⁵⁰, ἔτσι καὶ ὅποιος δὲν τιμᾷ τὴν εἰκόνα, δὲν τιμᾷ οὔτε τὸν εἰκονιζόμενο. Ἄλλὰ ἴσως πεῖ κάποιος· Πρέπει βέβαια νὰ τιμᾶμε τὴν εἰκόνα τοῦ Χριστοῦ, ὄχι ὁμῶς καὶ τῶν ἁγίων. Πόσο μεγάλη ἀφροσύνη! Ἄκουσε τὸν Κύριο ποῦ λέει στοὺς μαθητές του· «ὅποιος δέχεται ἐσᾶς, δέχεται ἐμένα»⁵¹. Ὡστε, ἐκεῖνος ποῦ δὲν τιμᾷ τοὺς ἁγίους, οὔτε τὸν ἴδιο τὸν Κύριο τιμᾷ.

50 Τοῦ ἁγίου Γρηγορίου τοῦ Νύσσης ἀπὸ λόγο του ποῦ ἐκφωνήθηκε στὴν Κωνσταντινούπολη γιὰ τὴ θεότητα τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Πνεύματος, καὶ Εἰς τὸν Ἀβραάμ, ἀπὸ τὸ λόγο 44, τοῦ ὁποῦ ἡ ἀρχὴ εἶναι· Κάτι τέτοιο παθαίνουν στοὺς ἀνθισμένους λειμῶνες ὅσοι ἀρέσκονται νὰ βλέπουν τὰ λουλούδια, καὶ ὕστερα ἀπὸ μερικά.

Ἄπὸ ἐδῶ παίρνει προηγουμένως ὁ πατέρας τὸ παιδί του δεμένο. Εἶδα πολλές φορές σὲ τοιχογραφία τῆ σκηνῆ τοῦ πάθους καὶ δὲν προσπέρασα τὴ θεὰ χωρὶς νὰ δακρῦσω, γιατί ἡ τέχνη μου ἔδειχνε μὲ ζωντάνια τὴν ὑπόθεση. Στέκεται ὁ Ἰσαὰκ δίπλα

50. Ἰω. 5,23.

51. Ματθ. 10,40.

γόνου καὶ περιηγμένας ἔχων εἰς τούπίσω τὰς χεῖρας, ὁ δὲ ἐπιβεβη-
 10 κῶς κατόπιν τῷ ποδὶ τῆς ἀγκύλης καὶ τῇ ἀριστερᾷ χειρὶ τὴν κόμην
 τοῦ παιδὸς πρὸς ἑαυτὸν ἀνακλάσας ἐπικύπτει τῷ προσώπῳ ἐλεει-
 νῶς πρὸς αὐτὸν ἀναβλέποντι καὶ τὴν δεξιὰν καθωπλισμένος τῷ
 ξίφει πρὸς τὴν σφαγὴν κατευθύνει. Καὶ ἄπτεται ἤδη τοῦ σώματος ἡ
 τοῦ ξίφους ἀκμή, καὶ τότε αὐτῷ γίνεται θεόθεν φωνὴ τὸ ἔργον
 15 κωλύουσα.

51 Τοῦ ἀγίου Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου ἐκ τῆς ἐρμηνείας τῆς
 πρὸς Ἑβραίους ἐπιστολῆς.

Καὶ πῶς εἰκῶν τοῦ δευτέρου τὸ πρῶτον, ὁ Μελχισεδεκ τοῦ
 Χριστοῦ, ὡσπερ ἂν τις εἴποι σκιὰν τῆς Γραφῆς τῆς ἐν χρώμασι τὸ
 5 πρὸ ταύτης σκίασμα τοῦ γραφέως· διὰ τοῦτο γὰρ ὁ νόμος καλεῖται
 σκιά, ἡ δὲ χάρις ἀλήθεια, πράγματα δὲ τὰ μέλλοντα. Ὡστε ὁ μὲν
 νόμος καὶ ὁ Μελχισεδεκ προσκίασμα τῆς ἐν χρώμασι γραφῆς, ἡ δὲ
 χάρις καὶ ἡ ἀλήθεια ἡ ἐν χρώμασι γραφῆ, τὰ δὲ πράγματα τοῦ μέλ-
 λοντος αἰῶνος, ὡς εἶναι τὴν Παλαιὰν τύπον τύπον καὶ τὴν Νέαν
 10 τῶν πραγμάτων τύπον.

52 Σευηριανοῦ, ἐπισκόπου Γαβάλων, ἀπὸ λόγου τοῦ εἰς τὰ ἐγκαί-
 νια τοῦ σταυροῦ.

Πῶς ἡ εἰκῶν τοῦ ἐπικαταράτου ζῶν ἠνεγκε τοῖς ἡμετέροις
 προγόνοις;

5 Καὶ μετ' ὀλίγα.

Πῶς οὖν ἡ εἰκῶν τοῦ ἐπικαταράτου ἠνεγκε τῷ λαῷ ἐν συμ-
 φορᾷ χειμαζομένῳ σωτηρίαν; ἼΑρα οὐκ ἦν ἀξιοπιστότερον εἰπεῖν,
 Ἐάν τις ὑμῶν δηχθῆ, βλέπει εἰς τὸν οὐρανὸν ἄνω πρὸς τὸν Θεὸν
 καὶ σωθήσεται ἢ εἰς τὴν σκηνὴν τοῦ Θεοῦ; Ἀλλὰ ταῦτα παριδῶν
 10 μόνον τοῦ σταυροῦ τὴν εἰκόνα ἔπηξεν. Διὰ τί οὖν ταῦτα ἐποίει
 Μωσῆς ὁ εἰπὼν τῷ λαῷ, «οὐ ποιήσεις σεαυτῷ γλυπτὸν οὐδὲ
 χωνευτὸν οὐδὲ πᾶν ὁμοίωμα, ὅσα ἐν τῷ οὐρανῷ ἄνω καὶ ὅσα ἐν

στό θυσιαστήριο γονατισμένος και έχοντας δεμένα τὰ χέρια πίσω, ἐνῶ ὁ πατέρας πατάει πίσω τὰ λυγισμένα πόδια καί, τραβώντας μὲ τὸ ἀριστερὸ χέρι τὰ μαλλιά τοῦ παιδιοῦ πρὸς τὸ μέρος του, σκύβει στό πρόσωπό του, πού τὸν κυττάζει μὲ ὀδύνη, καὶ κρατώντας στό δεξιὸ χέρι τὸ μαχαίρι τὸ κατεβάζει γιὰ τὴ σφαγή. Καὶ ἤδη ἡ κόψη τοῦ μαχαιριοῦ ἀγγίζει τὸ σῶμα, καὶ τότε τοῦ ἔρχεται φωνὴ ἀπὸ τὸ Θεὸ πού ἐμποδίζει τὴν πράξη.

- 51 Τοῦ ἀγίου Ἰωάννη τοῦ Χρυσοστόμου, ἀπὸ τὴν ἐρμηνεία τῆς Πρὸς Ἑβραίους ἐπιστολῆς.

Κατὰ κάποιον τρόπο τὸ πρῶτο εἶναι εἰκόνα τοῦ δευτέρου, ὁ Μελχισεδέκ τοῦ Χριστοῦ, ὅπως κάποιος θὰ ἔλεγε σκιά τῆς ζωγραφικῆς μὲ χρώματα, τὸ πρῶτο σκαρίφημα τοῦ ζωγράφου· γι' αὐτὸ ἄλλωστε καὶ ὁ νόμος ὀνομάζεται σκιά, ἐνῶ ἡ χάρη ὀνομάζεται ἀλήθεια καὶ πράγματα πού θὰ συμβοῦν στό μέλλον. Ὡστε ὁ νόμος καὶ ὁ Μελχισεδέκ ἦταν προσχέδιο τῆς ζωγραφικῆς μὲ χρώματα, ἡ χάρη καὶ ἡ ἀλήθεια ἦταν ἡ ζωγραφικὴ μὲ χρώματα καὶ ἡ μέλλουσα πραγματικότητα εἶναι τὰ ἴδια τὰ πράγματα, καὶ ἔτσι εἶναι ἡ Παλαιὰ Διαθήκη τύπος τοῦ τύπου καὶ ἡ Καινὴ Διαθήκη τύπος τῶν πραγμάτων.

- 52 Σεβηριανοῦ, ἐπισκόπου Γαβάλων, ἀπὸ τὸ λόγο του στὰ ἐγκαίνια τοῦ Σταυροῦ.

Πῶς ἡ εἰκόνα τοῦ καταραμένου χάρισε ζωὴ στοὺς προγόνους μας;

Καὶ ὕστερα ἀπὸ λίγα.

Πῶς λοιπὸν ἡ εἰκόνα τοῦ καταραμένου χάρισε σωτηρία στό λαὸ πού δοκιμαζόταν ἀπὸ συμφορὰ; Δὲ θάταν ἄραγε πιὸ ἀξιόπιστο νὰ πεῖ, "Ἐὰν κανεῖς ἀπὸ σᾶς δαγκωθεῖ ἀπὸ φίδι νὰ κοιτάξει ἐπάνω πρὸς τὸν οὐρανὸ, πρὸς τὸ Θεό, ἢ στὴ σκηνὴ τοῦ Θεοῦ, καὶ θὰ σωθεῖ"; Ὁ Μωϋσῆς ὁμοίως, παραβλέποντάς τα αὐτά, μόνο τὴν εἰκόνα τοῦ σταυροῦ ἔστησε. Γιατί λοιπὸν τὰ ἔκανε αὐτά ὁ Μωϋσῆς, αὐτὸς πού εἶπε στό λαό, «δὲ θὰ κάνεις γιὰ σένα ἄγαλμα γλυπτό οὔτε χυτὸ οὔτε κανενὸς εἰδους ὁμοίω-

τῇ γῆ κάτω καὶ ὄσα ἐν τοῖς ὕδασιν ὑποκάτω τῆς γῆς»; Ἄλλὰ τί
 ταῦτα πρὸς τὸν ἀγνώμονα φθέγγομαι; Εἶπέ, ὦ πιστότατε Θεοῦ θε-
 15 ράπον· ὁ ἀπαγορεύεις, ποιεῖς; ὁ ἀνατρέπεις, κατασκευάζεις; Ὁ λέ-
 γων, «οὐ ποιήσεις γλυπτόν», ὁ τὸν χωνευθέντα βοῦν κατελάσας,
 σὺ ὄφιν χαλκουργεῖς; Καὶ τοῦτο οὐ λάθρα, ἀλλὰ ἀναφανδὸν καὶ
 πᾶσι γνωστόν;

Ἄλλ' ἐκεῖνα, φυσίν, ἐνομοθέτησα, ἵνα ἐκκόψω τὰς ὕλας τῆς
 20 ἀσεβείας καὶ τὸν λαὸν ἀπαγάγω πάσης ἀποστασίας καὶ εἰδωλολα-
 τρίας, νυνὶ δὲ χωνεύω τὸν ὄφιν χρησίμως εἰς προτύπωσιν τῆς ἀλη-
 θείας. Καὶ καθάπερ σκηνὴν ἐπηξα καὶ τὰ ἐν αὐτῇ πάντα καὶ χερου-
 βιμ ὁμοίωμα τῶν ἀοράτων διεπέτασα εἰς τὰ ἅγια ὡς τύπον καὶ
 σκιὰν τῶν μελλόντων, οὕτω καὶ ὄφιν ἐστήλωσα εἰς σωτηρίαν τῶ
 25 λαῶ, ἵνα διὰ τῆς πείρας τούτων προγυμνασθῶσι τοῦ σημείου τοῦ
 σταυροῦ τὴν εἰκόνα καὶ τὸν ἐν αὐτῷ Σωτῆρα καὶ λυτρωτὴν. Καὶ
 ὅτι ἀψευδέστατος ὁ λόγος, ἀγαπητέ, ἄκουε τοῦ Κυρίου τοῦτον βε-
 βαιοῦντος καὶ λέγοντος· «καὶ καθὼς Μωσῆς ὕψωσε τὸν ὄφιν ἐν τῇ
 ἐρήμῳ, οὕτω δεῖ ὑψωθῆναι τὸν Υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου, ἵνα πᾶς ὁ πι-
 30 στεύων ἐν αὐτῷ μὴ ἀπόληται, ἀλλ' ἔχη ζωὴν αἰώνιον».

53 Ὅτι δὲ οὐ καινὸν ἐφεύρημα τὸ τῶν εἰκόνων, ἀλλὰ ἀρχαῖον
 καὶ τοῖς ἁγίοις καὶ ἐκκρίτοις πατράσιν ἐγνωσμένον τε καὶ εἰθισμέ-
 νον, ἄκουε· γέγραπται ἐν τῷ βίῳ Βασιλείου τοῦ μάκαρος τῷ δι'
 Ἑλλαδίου, τοῦ αὐτοῦ μαθητοῦ καὶ διαδόχου τῆς αὐτοῦ ἱεραρχίας,
 5 ὡς παρειστήκει ὁ ὄσσιος τῇ τῆς Δεσποίνης εἰκόνι, ἐν ἣ καὶ ὁ χαρα-
 κτὴρ ἐγγράπτο Μερκουρίου τοῦ αἰοιδίμου μάρτυρος· παρειστήκει
 δὲ ἐξαιτῶν τὴν Ἰουλιανοῦ τοῦ ἀθεωτάτου καὶ ἀποστάτου τυράννου

52. Ἐξ. 20,4.

53. Ἐξ. 32,20.

μα, ἀπὸ ὧσα ὑπάρχουν ψηλὰ στὸν οὐρανό, καὶ ἀπὸ ὧσα ὑπάρχουν κάτω στὴ γῆ, καὶ ἀπὸ ὧσα βρίσκονται στὰ νερὰ κάτω ἀπὸ τὴ γῆ»⁵²; Ἄλλὰ γιατί τὰ λέω αὐτὰ πρὸς τὸν ἀχάριστο; Πές μου, σὺ πιστότατε ὑπηρέτη τοῦ Θεοῦ· κάνεις αὐτὸ πὸ ἀπαγορεύεις; Κατασκευάζεις αὐτὸ πὸ γκρεμίζεις; Ἐσὺ πὸ λές, «δὲν θὰ κάνεις ἀγαλμα»⁵³, καὶ καταστρέφεις τὸ χυτὸ μοσχάρι, ἐσὺ κατασκευάζεις χάλκινο φίδι; Καὶ αὐτὸ ὄχι κρυφά, ἀλλὰ ὀλοφάνερα καὶ γνωστὸ σὲ δλους⁵⁴;

Ἐκεῖνα, λέει, τὰ νομοθέτησα γιὰ νὰ ξεκόψω τὰ ὑλικά τῆς ἀσέβειας καὶ ν' ἀπομακρύνω τὸ λαὸ ἀπὸ κάθε ἀνταρσία καὶ εἰδωλολατρία· τώρα ὁμοῦς κάνω τὸ χυτὸ φίδι πρὸς ὠφέλεια, γιὰ νὰ προτυπώσω τὴν ἀλήθεια. Καὶ ὅπως ἔστησα τὴ σκηνὴ καὶ ὧσα ὑπῆρχαν σ' αὐτὴν καὶ ἄπλωσα τὰ χερουβὶμ στὰ ἅγια, ὡς ὁμοιώματα τῶν ἀοράτων γιὰ νὰ εἶναι τύπος καὶ σκιά αὐτῶν πὸ θὰ γίνουν στὸ μέλλον⁵⁵, ἔτσι ὑψωσα καὶ τὸ φίδι στὸ στύλο, γιὰ τὴ σωτηρία τοῦ λαοῦ, ὥστε μὲ τὴν πείρα αὐτῶν νὰ προετοιμαστοῦν νὰ δεχθοῦν τὴν εἰκόνα τοῦ σημείου τοῦ σταυροῦ καὶ τὸν σωτήρα καὶ λυτρωτὴ ἐπάνω σ' αὐτόν. Καὶ ὅτι, ἀγαπητέ μου, ὁ λόγος αὐτὸς εἶναι πέρα γιὰ πέρα ἀληθινός, ἄκου τὸν Κύριο πὸ τὸν βεβαιώνει λέγοντας· «καὶ ὅπως ὁ Μωϋσῆς ὑψωσε τὸ φίδι στὴν ἔρημο, ἔτσι πρέπει νὰ ὑψωθεῖ καὶ ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου, ὥστε καθένας πὸ πιστεύει σ' αὐτόν νὰ μὴ χάνεται, ἀλλὰ νὰ ζεῖ αἰώνια»⁵⁶.

53 Ὅτι δὲν εἶναι καινούργια ἐφεύρεση οἱ εἰκόνες, ἀλλὰ πολὺ παλιὰ καὶ γνωστὴ καὶ συνηθισμένη στοὺς ἁγίους καὶ διακεκριμένους πατέρες, ἄκουσέ το. Ἔχει γραφεῖ στὸ βίβιο τοῦ μακαρίου Βασιλείου, ἀπὸ τὸν Ἑλλάδιο τὸν μαθητὴ του καὶ διάδοχο στὴν ἱεραρχία του, ὅτι παρουσιάστηκε δημοσίᾳ ὁ ὄσκιος μὲ τὴν εἰκόνα τῆς Θεοτόκου, στὴν ὁποία ἦταν ζωγραφισμένη καὶ ἡ μορφή τοῦ ἀεμινήστου Μερκουρίου· παρουσιάστηκε ζητώντας τὸ θάνατο

54. Ἄριθμ. 21,8.

55. Κολ. 2,17.

56. Ἰω. 3,14-15.

ἀναίρεσιν. Ἐξ ἧς εἰκόνος ἐμυήθη ταύτης τὴν ἀποκάλυψιν· ἐώρα
 10 γὰρ πρὸς μὲν βραχὺ ἀφανῆ τὸν μάρτυρα, μετ' οὐ πολὺ δὲ τὸ δόρυ
 ἡμαγμένον κατέχοντα.

54 Ἐν τῷ βίῳ Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου οὕτως αὐτολεξεῖ γέ-
 γραπται.

Ἠγάπα δὲ ὁ μακάριος Ἰωάννης τὰς ἐπιστολάς τοῦ σοφωτάτου
 Παύλου ἄγαν.

5 Καὶ μετ' ὀλίγα.

Ἦν δὲ καὶ τὸ ἐκτύπωμα τοῦ αὐτοῦ ἀποστόλου Παύλου ἔχων
 ἐν εἰκόνι, ἔνθα ἀνεπαύετο διὰ τὴν τοῦ σώματος ἀσθένειαν βραχὺ τι·
 ἦν γὰρ πολυάγρυπνος ὑπὲρ φύσιν. Καὶ ἡνίκα διήρχετο τὰς ἐπιστο-
 λὰς αὐτοῦ, ἐνητένιζεν αὐτῇ καὶ ὡς ἐπὶ ζῶντος αὐτοῦ οὕτω προσεῖ-
 10 χεν αὐτῷ μακαρίζων αὐτόν, καὶ ὄλον αὐτοῦ τὸν λογισμόν πρὸς αὐ-
 τὸν εἶχε φανταζόμενος καὶ διὰ τῆς θεωρίας αὐτῷ ὁμιλῶν.

Καὶ μεθ' ἕτερα.

Ὡς δὲ ἐπαύσατο ὁ Πρόκλος λαλῶν, ἀτενίσας τῇ εἰκόνι τοῦ
 ἀποστόλου καὶ θεασάμενος τὸν χαρακτῆρα αὐτοῦ ὁμοιον τοῦ
 15 ὀφθέντος αὐτῷ, βαλὼν μετάνοιαν τῷ Ἰωάννῃ, εἶπε δακτυλοδει-
 κτῶν τὴν εἰκόνα·

Συγχώρησόν μοι, πάτερ. Ὅν εἶδον λαλοῦντά σοι,
 ὁμοίός ἐστι τούτῳ· ὡς δὲ ὑπολαμβάνω, ὅτι καὶ αὐτός
 ἐστιν.

55 Ἐκ τῆς Φιλοθέου ἱστορίας Θεοδωρήτου, ἐπισκόπου Κύρου,
 εἰς τὸν βίον τοῦ ἀγίου Συμεῶνος τοῦ Κιονίτου.

Περὶ γὰρ Ἰταλίας περιττόν ἐστι καὶ λέγειν. Φασὶ γὰρ οὕτως ἐν

τοῦ μεγάλου ἀθέου καὶ ἀποστάτη τυράννου Ἰουλιανοῦ. Τὴν ἀποκάλυψη αὐτὴ τὴν εἶχε ἀπὸ τὴν εἰκόνα ἐκεῖνη· διότι ἐβλεπε γὰρ λίγο τὸν μάρτυρα νὰ χάνεται, καὶ ὕστερα ἀπὸ λίγο νὰ κρατᾷ τὸ δόρυ ματωμένο.

- 54 Στὸ βίο τοῦ Ἰωάννη τοῦ Χρυσοστόμου γράφονται τὰ ἐξῆς αὐτολεξεί.

Ὁ μακάριος Ἰωάννης ἀγαποῦσε ὑπερβολικὰ τὶς ἐπιστολὰς τοῦ σοφότατου Παύλου.

Καὶ ὕστερα ἀπὸ μερικὰ ἄλλα.

Εἶχε καὶ τὴ μορφή τοῦ ἰδίου τοῦ ἀποστόλου Παύλου σὲ εἰκόνα, ἐκεῖ ὅπου ξεκουραζόταν γὰρ λίγο ἐξαιτίας τῆς ἀδυναμίας τοῦ σώματός του· γιὰτὶ ἔμενε ξάγρυπνος περισσότερο ἀπὸ ὅσο ἐπιτρέπουν οἱ φυσικὲς δυνάμεις. Καὶ καθὼς μελετοῦσε τὶς ἐπιστολὰς τοῦ τὴν κύτταζε μὲ προσοχὴ καὶ σὰν νὰ ἦταν ζωντανὸς τὸν πρόσεχε καὶ τὸν μακάριζε καὶ εἶχε στραμμένο τὸ λογισμὸ του μὲ τὴ φαντασία του πρὸς αὐτὸν καὶ μέσω τῆς θεωρίας συνομιλοῦσε μαζί του.

Καὶ ὕστερα ἀπὸ μερικὰ ἄλλα.

Ὅταν ἔπαυσε νὰ ὀμιλεῖ ὁ Πρόκλος, κύτταξε τὴν εἰκόνα τοῦ ἀποστόλου καὶ εἶδε τὴ μορφή του νὰ εἶναι ὁμοία μὲ ἐκεῖνον ποὺ τοῦ φανερώθηκε, καὶ βάζοντας μετάνοια⁵⁷ στὸν Ἰωάννη εἶπε δείχνοντας μὲ τὸ δάκτυλο τὴν εἰκόνα:

Συγχώρεσέ με, πάτερ. Αὐτὸν ποὺ εἶδα νὰ μιλάει μαζί σου ἦταν ὁμοῖος μὲ ἐκεῖνον· καὶ ὑποθέτω ὅτι αὐτὸς ὁ ἴδιος εἶναι.

- 55 Ἐκ τῆς Φιλόθεο Ἱστορίας τοῦ Θεοδωρήτου, ἐπισκόπου Κύρου, στὸ βίο τοῦ ἀγίου Συμεῶν τοῦ Στηλίτη.

Γιὰ τὴν Ἰταλία βέβαια εἶναι περιττὸ καὶ νὰ μιλήσει κανεὶς.

57. Ἡ ἔκφραση «βάζω μετάνοια» στὴ μοναστηριακὴ γλῶσσα σημαίνει τὴ βαθεῖα ὑπόκλιση μὲ ἀνάλογη κάμψη τῶν γονάτων καὶ ἔκταση τοῦ δεξιοῦ χερσιοῦ μέχρι τοῦ ἐδάφους, προκειμένου νὰ ἀσπασθοῦν τὸ χέρι τοῦ ἡγουμένου ἢ κάποιου σεβαστότερου προσώπου.

Ρώμη τῇ μεγίστῃ πολυθρύλητον γενέσθαι τὸν ἄνδρα, ὡς ἐν ἅπασιν
5 τοῖς τῶν ἐργαστηρίων προπυλαίοις εἰκόνας αὐτῷ βραχείας ἀνα-
στήσαι, φυλακὴν τινα σφίσιν αὐτοῖς καὶ ἀσφάλειαν ἐντεῦθεν πορί-
ζοντας.

56 Τοῦ ἁγίου Βασιλείου ἐκ τῆς εἰς τὸν Ἡσαΐαν ἐρμηνείας.

Ἐπειδὴ εἶδε τὸν ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα καὶ ὁμοίωσιν Θεοῦ,
μὴ δυνάμενος εἰς Θεὸν τραπήναι, εἰς τὴν εἰκόνα τοῦ Θεοῦ τὴν ἐαυ-
τοῦ πονηρίαν ἐκένωσεν· ὥσπερ εἴ τις ἄνθρωπος ὀργιζόμενος τὴν
5 εἰκόνα λιθάξει, ἐπειδὴ τὸν βασιλέα οὐ δύναται, τὸ ξύλον τύπτων τὸ
τὴν μίμησιν ἔχον.

57 Οὕτω καὶ πᾶς ὁ τιμῶν τὴν εἰκόνα τὸ ἀρχέτυπον δηλονότι
τιμᾶ.

58 Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τῆς αὐτῆς ἐρμηνείας.

Ὡσπερ γὰρ ὁ βασιλικὴν εἰκόνα καθυβρίσας ὡς εἰς αὐτὸν ἑξα-
μαρτήσας τὸν βασιλέα κρίνεται, οὕτω δηλονότι ὑπόδικός ἐστι τῇ
ἀμαρτίᾳ ὁ τὸν κατ' εἰκόνα γεγεννημένον καθυβρίζων.

59 Τοῦ ἁγίου Ἀθανασίου ἐκ τῶν γραφέντων ἑκατὸν κεφαλαίων
πρὸς Ἀντίοχον τὸν ἄρχοντα κατὰ πεῦσιν καὶ ἀπόκρισιν κεφάλαιον
λη'.

Ἀπόκρισις· οὐχ ὡς θεοὺς τὰς εἰκόνας προσκυνοῦμεν οἱ πι-
5 στοί, μὴ γένοιτο, ὥσπερ οἱ Ἕλληνες, ἀλλὰ τὴν σχέσιν μόνον καὶ
τὸν πόθον τῆς ἡμῶν ἀγάπης πρὸς τὸν χαρακτῆρα τοῦ προσώπου
τῆς εἰκόνας ἐμφανίζοντες. Ὅθεν πολλάκις τοῦ χαρακτῆρος λεαν-
θέντος ὡς ξύλον λοιπὸν ἄργον τὴν ποτε εἰκόνα κατακαίομεν.

Ὡσπερ οὖν ὁ Ἰακώβ μέλλων τελευτᾶν «ἐπὶ τὸ ἄκρον τῆς ράβδου
10 τοῦ Ἰωσήφ προσεκύνησεν», οὐ τὴν ράβδον τιμῶν, ἀλλὰ τὸν ταύτην

Γιατί στην μέγιστη Ρώμη λένε ότι ο άνδρας έγινε τόσο πολυθρύλητος, ώστε σε όλες τις εισόδους των καταστημάτων κρέμασαν μικρές εικόνες του, εξασφαλίζοντας απ' αυτές για τον έαυτό τους κάποια προστασία και ασφάλεια.

- 56 Τοῦ ἁγίου Βασιλείου, ἀπὸ τὴν ἔρμηνεῖα τοῦ στὸν Ἡσαΐα.
 "Ὅταν εἶδε τὸν ἄνθρωπο πλασμένο κατ' εἰκόνα καὶ ὁμοίωση Θεοῦ, μὴ μπορῶντας νὰ μετατραπῆ σε Θεό, ἔστρεψε δὴ τὸν τὴν κακία στὴν εἰκόνα τοῦ Θεοῦ, ὅπως ἀκριβῶς κάποιος ἄνθρωπος ὀργιζόμενος λιθοβολεῖ τὴν εἰκόνα, χτυπώντας τὸ ξύλο ποῦ εἶναι ἀπομίμηση, ἐπειδὴ δὲν μπορεῖ νὰ χτυπήσει τὸ βασιλιά.
- 57 Σχόλιο. Ἔτσι καὶ ὁποῖος τιμᾷ τὴν εἰκόνα, εἶναι φανερό ὅτι τιμᾷ τὸ ἀρχέτυπο.
- 58 Τοῦ ἰδίου, ἀπὸ τὴν ἴδια ἔρμηνεῖα.
 "Ὅπως ἀκριβῶς αὐτὸς ποῦ ἐξύβρισε βασιλικὴ εἰκόνα δικάζεται σὰν νὰ εἶχε προσβάλλει τὸν ἴδιο τὸ βασιλιά, ἔτσι ὁπωσδήποτε εἶναι ὑπόδικος γιὰ ἁμαρτία ὁποῖος ἐξυβρίζει ἐκεῖνον ποῦ δημιουργήθηκε κατ' εἰκόνα Θεοῦ.
- 59 Τοῦ ἁγίου Ἀθανασίου, ἀπὸ τὰ ἑκατὸ κεφάλαια ποῦ γράφτηκαν πρὸς τὸν ἄρχοντα Ἀντίοχο μὲ ἐρωτήσεις καὶ ἀπαντήσεις, κεφάλαιο 38.
 Ἀπόκριση· Ἐμεῖς οἱ πιστοὶ δὲν προσκυνοῦμε τις εἰκόνες ὡς θεοὺς, μὴ γένοιτο, ὅπως οἱ εἰδωλολάτρες, ἀλλὰ ἐκφράζουμε τὴ σχέση μόνο καὶ τὸν πόθο τῆς ἀγάπης μας πρὸς τὴ μορφή τοῦ εἰκονιζομένου προσώπου. Γι' αὐτὸ πολλὰς φορές, ὅταν ἡ μορφή ἐξαλειφθεῖ, καίμε τὴν ἄλλοτε εἰκόνα ὡς ξύλο ἄχρηστο. Ὅπως λοιπὸν ὁ Ἰακώβ, ὅταν ἐπρόκειτο νὰ πεθάνει, «προσκύνησε στὴν ἄκρη τῆς ράβδου τοῦ Ἰωσήφ»⁵⁸, τιμώντας ὄχι τὴ ράβδο, ἀλλὰ ἐκεῖνόν ποῦ τὴν κρατοῦσε, ἔτσι καὶ οἱ πιστοὶ, δὲν ἀσπα-

58. Γεν. 47,31. Ἑβρ. 11,21.

κατέχοντα, οὕτως οἱ πιστοὶ οὐ δι' ἕτερόν τινα τρόπον τὰς εἰκόνας ἀσπαζόμεθα, ὡσπερ καὶ τὰ τέκνα ἡμῶν καὶ πατέρας πολλάκις καταφιλοῦντες, ἀλλ' ἵνα τὸν πόθον τῆς ἡμετέρας ψυχῆς ἐμφανίσωμεν ὡσπερ γὰρ καὶ ὁ Ἰουδαῖος τὰς τοῦ νόμου ποτὲ πλάκας καὶ τὰ δύο
 15 χερουβιμ τὰ χρυσᾶ καὶ γλυπτὰ προσεκύνει, οὐ τιμῶν τὴν τοῦ λίθου καὶ χρυσοῦ φύσιν, ἀλλὰ τὸν ταῦτα ἐπιτρέψαντα Κύριον.

60 Τοῦ Χρυσοστόμου εἰς τὸν τρίτον ψαλμὸν εἰς Δαυὶδ καὶ Αβεσσαλώμ.

Ἐπινικίους μὲν ἀνδριάντας οἱ βασιλεῖς τοῖς στρατηγοῖς νικήσασιν ἀνατιθέασι, νικηφόρους δέ τινας στήλας ἐπεγείρουσιν ἄρχον-
 5 τες ἠνιόχοις καὶ ἀθληταῖς καὶ τῷ ἐπιγράματι ὡς στέμματι κήρυκα τῆς νίκης τὴν ὕλην ἐργάζονται. Ἄλλοι πάλιν ἐν βίβλοις καὶ γράμμασι τοὺς ἐπαίνους τοῖς νικηταῖς γράφουσι τὴν αὐτῶν ἐν τῷ ἐπαίνῳ δύναμιν ἰσχυροτέραν τῶν ἐπαινουμένων δεῖξαι θέλοντες. Καὶ λογογράφοι καὶ ζωγράφοι καὶ λιθογλύπται καὶ δῆμοι καὶ ἄρ-
 10 χοντες καὶ πόλεις καὶ χῶραι τοὺς νικητὰς θαυμάζουσιν. Οὐδεὶς δὲ φεύγοντος καὶ μὴ πολεμήσαντος εἰκόνας ἔγραψεν.

61 Τοῦ ἀγίου Κυρίλλου Ἀλεξανδρείας ἐκ τοῦ προσφωνητικοῦ πρὸς τὸν βασιλέα Θεοδόσιον.

Αἱ δὲ εἰκόνας ὡσπερ τὰ ἀρχέτυπα· δεῖ γὰρ οὕτως αὐτὰς καὶ οὐχ ἑτέρως ἔχειν.

62 Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τῶν Θησαυρῶν.

Αἱ γὰρ εἰκόνας αἰεὶ πρὸς τὰ ἀρχέτυπα τὴν ἐμφέρειαν ἔχουσιν.

63 Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τοῦ πονήματος τοῦ «ὅτι διὰ πάσης τῆς Μωσέως γραφῆς τὸ τοῦ Χριστοῦ μυστήριον ἐνσημαίνεται», περὶ τοῦ Ἀβραὰμ καὶ τοῦ Μελχισεδέκ, ἕκτον κεφάλαιον.

Δέον μοι τὰς εἰκόνας γράφεσθαι πρὸς τὰ ἀρχέτυπα.

64 Τοῦ ἀγίου Γρηγορίου Ναζιανζοῦ, ἐκ τοῦ Περὶ Υἱοῦ, Λόγου β'.

ζόμαστε τις εικόνες για κανένα άλλο λόγο, όπως καταφιλοῦμε και τὰ παιδιά μας πολλές φορές και τούς πατέρες μας, ἀλλὰ γιὰ νὰ δείξουμε τὸν πόθο τῆς ψυχῆς μας· ὅπως ἀκριβῶς δηλαδὴ καὶ ὁ Ἰουδαῖος κάποτε προσκυνοῦσε τις πλάκες τοῦ νόμου καὶ τὰ δύο χρυσᾶ καὶ γλυπτὰ χερουβίμ, τιμώντας ὄχι τὴ φύση τοῦ λίθου καὶ τοῦ χρυσοῦ, ἀλλὰ τὸν Κύριο πὺ τὰ ἐπέτρεψε.

60 Τοῦ Χρυσοστόμου, στὸν τρίτο Ψαλμὸ, γιὰ τὸν Δαβὶδ καὶ τὸν Ἀβεσσαλώμ.

Οἱ βασιλεῖς στοὺς στρατηγούς πὺ νίκησαν ἀφιερώνουν ἐπινίκιους ἀνδριάντες, ἐνῶ οἱ ἄρχοντες στήνουν κάποιες νικηφόρες στήλες πρὸς τιμὴν ἡνιόχων καὶ ἀθλητῶν καί, μὲ τὸ ἐπίγραμμα σὰν στέμμα, καθιστοῦν τὴν ὕλη κήρυκα τῆς νίκης τους. Ἄλλοι πάλι γράφουν σὲ βιβλία καὶ γράμματα τοὺς ἐπαίνους γιὰ τοὺς νικητές, θέλοντας νὰ δείξουν μὲ τὸν ἔπαινο ὅτι ἡ δύναμὴ τους εἶναι ἰσχυρότερη ἀπὸ αὐτοὺς πὺ ἐπαινοῦνται. Καὶ λογογράφοι καὶ ζωγράφοι καὶ γλύπτες καὶ δῆμοι καὶ ἄρχοντες καὶ πόλεις καὶ χῶρες θαυμάζουν τοὺς νικητές. Κανένας ὁμως δὲν ἔκανε εἰκόνα γιὰ κάποιον πὺ λιποτάκτησε καὶ δὲν πολέμησε.

61 Τοῦ ἁγίου Κυρίλλου Ἀλεξανδρείας, ἀπὸ τὸν προσφωνητικὸ λόγος τοῦ πρὸς τὸν βασιλιὰ Θεοδόσιο.

Οἱ εἰκόνες εἶναι σὰν τὰ ἀρχέτυπα· γι' αὐτὸ πρέπει ἔτσι νὰ τις ἀντικρύζουμε καὶ ὄχι κατ' ἄλλον τρόπο.

62 Τοῦ ἰδίου, ἀπὸ τοὺς Θησαυρούς.

Οἱ εἰκόνες πάντοτε παραπέμπουν πρὸς τὰ ἀρχέτυπα.

63 Τοῦ ἰδίου, ἀπὸ τὴν πραγματεία του· «Ὅτι μὲ ὅλη τὴ Γραφὴ τοῦ Μωϋσῆ, φανερώνεται τὸ μυστήριος τοῦ Χριστοῦ». Περὶ τοῦ Ἀβραὰμ καὶ τοῦ Μελχισεδέκ, κεφάλαιο ἕκτο.

Κατὰ τὴ γνώμη μου οἱ εἰκόνες πρέπει νὰ ζωγραφίζονται σὲ σχέση μὲ τὰ ἀρχέτυπα.

64 Τοῦ ἁγίου Γρηγορίου τοῦ Ναζιανζηνοῦ, ἀπὸ τὸν δεῦτρο λόγος τοῦ Περὶ Υἱοῦ.

Αὕτη γὰρ εἰκόνας φύσις, μίμημα εἶναι τοῦ ἀρχετύπου καὶ οὐ λέγεται.

65 Τοῦ Χρυσοστόμου ἐκ τοῦ πρὸς Κολασσαεῖς λόγου γ'.

Ἡ τοῦ ἀοράτου εἰκὼν καὶ αὕτη ἀόρατος, ἐπεὶ οὐδ' ἂν εἰκὼν εἶη· τὴν γὰρ εἰκόνα, καθὼς ἐστὶν εἰκὼν, καὶ παρ' ἡμῖν ἀπαράλλακτον δεῖ εἶναι, οἷον τὸν χαρακτῆρα καὶ τῆς ὁμοιώσεως.

66 Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τῆς πρὸς Ἑβραίους ἐρμηνείας ἐπιστολῆς, κεφάλαιον ιζ'.

Ὡσπερ ἐπὶ τῶν εἰκόνων τύπον ἔχει τοῦ ἀνθρώπου ἢ εἰκὼν, οὐχὶ τὴν ἰσχύ· ὥστε τὸ ἀληθὲς καὶ ὁ τύπος κοινωνοῦσιν ἀλλήλοις· ὁ γὰρ τύπος Ἰσος.

67 Εὐσεβίου τοῦ Παμφίλου ἐκ τῆς πέμπτης βίβλου τῶν ἐν εὐαγγελίοις ἀποδείξεων εἰς τὸ «ὥφθη ὁ Θεὸς τῷ Ἀβραάμ παρὰ τῇ δρυὶ τῇ Μαμβρῇ».

Ὅθεν εἰσέτι καὶ νῦν παρὰ τοῖς παλαιοῖς πλησιοχώροις ὡς ἂν θεῖος ὁ τόπος εἰς τιμὴν τῶν αὐτόθι τῷ Ἀβραάμ ἐπιφανέντων θρησκευέται καὶ θεωρεῖται εἰς δεῦρο διαμένουσα ἢ τερέβινθος οἱ τε τῷ Ἀβραάμ ἐπιξενωθέντες ἐπὶ γραφῆς ἀνακείμενοι, δύο μὲν ἑκατέρωθεν, μέσος δὲ ὁ κρείττων ὑπερέχων τῇ τιμῇ. Εἶη δ' ἂν ὁ δεδηλωμένος ἡμῖν Κύριος αὐτός, ὁ ἡμέτερος Σωτήρ, ὃν καὶ οἱ ἀγνοοῦντες ἰσέβουσι, τὰ θεῖα λόγια πιστούμενοι. Οὗτος δὴ οὖν αὐτὸς ἐξ ἐκείνου τὰ τῆς εὐσεβείας σπέρματα εἰς ἀνθρώπους καταβαλλόμενος, ἀνθρώπινον ὑποδὸς εἶδος τε καὶ σχῆμα, τῷ θεοφιλεῖ προπάτορι Ἀβραάμ, ὅστις ἦν, ἑαυτὸν ἐξέφηγε καὶ τὴν τοῦ Πατρὸς αὐτῷ παρεδίδου γινῶσιν.

59. Γεν. 18,1 ε.

60. Ἡ Γραφή βέβαια ἀναφέρει ὅτι ἡ ἐμφάνιση ἐγίνε στὴ «Δρυὶ Μαμβρῇ», τὴν ὁποία ἄλλοι δέχονται ὡς τοπωνύμιο καὶ ἄλλοι ὡς συγκεκριμένο δένδρο. Φαίνεται ὁμως ὅτι ἡ ζωγραφικὴ παράσταση, τὴν ὁποία ὑπαινίσσεται ἐδῶ ὁ

Αὐτὴ εἶναι ἡ φύση τῆς εἰκόνας· νὰ εἶναι ἀπομίμηση τοῦ ἀρχετύπου καὶ αὐτοῦ ποὺ φέρει τὸ ὄνομα.

65 Τοῦ Χρυσοστόμου, ἀπὸ τὸν τρίτο λόγο του Πρὸς Κολασσαεῖς.

Ἡ εἰκόνα τοῦ ἀοράτου εἶναι καὶ αὐτὴ ἀόρατη, γιατί οὔτε κἂν εἰκόνα θὰ μπορούσε νὰ εἶναι· γιατί ἡ εἰκόνα, σὰν εἰκόνα ποὺ εἶναι, πρέπει καὶ σὲ μᾶς νὰ εἶναι ἀπαράλλακτη, ὅπως δηλαδὴ εἶναι ἡ μορφή νὰ εἶναι καὶ ἡ ἀπομίμηση.

66 Τοῦ ἰδίου, ἀπὸ τὴν ἐρμηνεία τῆς Πρὸς Ἑβραίους ἐπιστολῆς, κεφάλαιο 17.

Ὅπως στίς εἰκόνες, ὅπου ἡ εἰκόνα τοῦ ἀνθρώπου ἔχει τὸν τύπο τοῦ ἀνθρώπου καὶ ὄχι τὴ δύναμη· ὥστε ἡ ἀλήθεια καὶ ὁ τύπος ἐπικοινωνοῦν μεταξύ τους· γιατί ὁ τύπος εἶναι ἴσος.

67 Εὐσεβίου τοῦ Παμφίλου, ἀπὸ τὸ πέμπτο βιβλίον τῆς Εὐαγγελικῆς ἀποδείξεως, στὸ «ὁ Θεὸς φανερώθηκε στὸν Ἀβραάμ στὴ Δρυὶ τοῦ Μαμβρῆ»⁵⁹.

Ἔτσι ἀκόμα καὶ τώρα ἀπὸ τοὺς παλιούς περίοικους ὁ τόπος αὐτὸς θεωρεῖται ὡς τόπος ἱερὸς πρὸς τμηὴν ἐκείνων ποὺ ἐμφανίσθηκαν ἐκεῖ στὸν Ἀβραάμ, καὶ βλέπει κανεὶς μέχρι τώρα σὲ εἰκόνα ποὺ βρίσκεται ἐκεῖ τὸ δένδρο τερέβινθος⁶⁰ καὶ τοὺς φιλοξενηθέντες ἀπὸ τὸν Ἀβραάμ ξαπλωμένους δύο στὰ πλάγια καὶ στὴ μέση ὁ ἀνώτερος ποὺ ὑπερέχει ὡς πρὸς τὴν τμηή. Καὶ εἶναι αὐτὸς ὁ Κύριος ποὺ φανερώθηκε σὲ μᾶς, ὁ Σωτήρας μας, τὸν ὁποῖο σέβονται ἀκόμα κι ἐκεῖνοι ποὺ τὸν ἀγνοοῦν, δίνοντας ἐμπιστοσύνη στὰ θεῖα λόγια. Αὐτὸς λοιπὸν ὁ ἴδιος ἀπὸ τότε, σπέρνοντας τὰ σπέρματα τῆς εὐσέβειας στοὺς ἀνθρώπους, ἀφοῦ ἔλαβε ἀνθρώπινη μορφή καὶ σχῆμα, φανέρωσε τὸν ἑαυτό του στὸ θεοφιλῆ προπάτορα Ἀβραάμ ποιὸς εἶναι, καὶ τοῦ ἀποκάλυψε τὴ γνώση τοῦ Πατέρα του.

Εὐσέβιος, παρίστανε σχηματικὰ κάποιο ἀκαθόριστο δενδρύλλιο, τὸ ὁποῖο ὀνομάζει Τερέβινθο, κωνοφόρο δένδρο, ἀπὸ τὸ κόμι τοῦ ὁποῖου παράγεται τὸ Τερεβινθέλαο, τὸ γνωστὸ μας νέφτι.

68 Ἐκ τῆς χρονογραφίας Ἰωάννου Ἀντιοχείας τοῦ καὶ Μαλάλα περὶ τῆς αἰμορροούσης καί, ἧς ἐποίησε τῷ Σωτῆρι Χριστῷ, στήλης.

Ἀπὸ τότε καὶ ὁ βαπτιστὴς Ἰωάννης δῆλος ἐγένετο τοῖς ἀν-
 5 θρώποις· καὶ ἀπέτεμεν αὐτὸν Ἡρώδης ὁ τοπάρχης εἰς τὸ βασίλειον
 τῆς Τραχωνίτιδος χώρας, ἐν Σεβαστῇ τῇ πόλει, πρὸ ὀκτώ Καλαν-
 δῶν Ἰουνίων ἐν ὑπατεία Φλάκωνος καὶ Ρουφίνου. Διὰ τοῦτο λυ-
 πούμενος ὁ Ἡρώδης ὁ βασιλεὺς ὁ Φιλίππου ἀνῆλθεν ἀπὸ τῆς Ἰου-
 10 δαίας. Καὶ προσῆλθεν αὐτῷ γυνὴ τις εὐπορος, οἰκοῦσα τὴν αὐτὴν
 Πανεάδα πόλιν, ὀνόματι Βερνίκη, βουλομένη ὡς ἰαθεῖσα ὑπὸ τοῦ
 Ἰησοῦ στήλην αὐτῷ ἀναστήσαι. Καὶ μὴ τολμῶσα δίχα βασιλικῆς
 κελεύσεως τοῦτο ποιῆσαι δέησιν δέδωκε τῷ βασιλεῖ Ἡρώδῃ αἰ-
 15 τοῦσα στήλην χρυσὴν τῷ Σωτῆρι Χριστῷ ἐν τῇ αὐτῆς πόλει
 στήσαι. Ἦτις δέησις εἶχεν οὕτως.

15 «Σεβαστῷ Ἡρώδῃ, τοπάρχη καὶ θεσμοθέτῃ Ἰουδαίων
 τε καὶ Ἑλλήνων, βασιλεῖ Τραχωνίτιδος, δέησις καὶ
 ἰκεσία παρὰ Βερνίκης ἀξιωματικῆς πόλεως Πανεάδος.

Δικαιοσύνη καὶ φιланθρωπία καὶ τὰ λοιπὰ τῶν
 ἀρετῶν περιστρέφουσι τὴν ὑμετέραν κορυφήν. Ὅθεν
 20 κἀγὼ τοῦτο εἰδυῖα ἤκον σὺν ἀγαθαῖς ταῖς ἐλπίσιν πάν-
 των τῶν τευξομένων· ἦτις ἢ τοῦ παρόντος προοιμίου
 κρηπίς· προῖων γάρ σε ὁ λόγος διδάξει.

Ἐκ παίδων ληφθεῖσα πάθη αἰμορροίας ὀχετῶν
 εἰς ἰατροὺς ἀναλώσασά μου τὸν βίον καὶ πλοῦτον ἴασιν
 25 οὐχ εὖρον. Ἀκηκουῖα δὲ τοῦ θαυματούτου Χριστοῦ τὰ
 ἰάματα, ὡς νεκροὺς ἐξανίστησι, πάλιν εἰς φῶς ἔλκων
 καὶ δαίμονας ἐκ βροτῶν ἀπελαύνων καὶ πάντας τοὺς
 ἐν νόσῳ μαραινόμενους λόγῳ θεραπέων, κἀγὼ πρὸς

68 Ἄπο τῆ Χρονογραφία τοῦ Ἰωάννη Ἀντιοχείας, τοῦ Μαλάλα, γιά τὴν αἰμορροῦσα καὶ τὴ στήλη πού ἀφιέρωσε στὸν Σωτήρα Χριστό.

Ἄπο τότε καὶ ὁ βαπτιστὴς Ἰωάννης ἐμφανίσθηκε στοὺς ἀνθρώπους καὶ τὸν ἀποκεφάλισε ὁ Ἡρώδης, ὁ τοπάρχης στὸ βασίλειο τῆς χώρας Τραχωνίτιδας, στὴν πόλη Σεβαστή, ὀκτώ μέρες πρὶν ἀπὸ τὶς καλένδες τοῦ Ἰουνίου, κατὰ τὴν ὑπατεία τοῦ Φλάκωνα καὶ τοῦ Ρουφίνου. Γι' αὐτὸ ὁ βασιλιάς Ἡρώδης, ὁ γιὸς τοῦ Φιλίππου, λυπημένος ἦρθε ἀπὸ τὴν Ἰουδαία. Τότε παρουσιάστηκε μπροστά του κάποια εὐπορη γυναίκα, πού ὀνομαζόταν Βερνίκη καὶ κατοικοῦσε στὴν ἴδια πόλη Πανεάδα, ἢ ὅποια, ἐπειδὴ εἶχε θεραπευθεῖ ἀπὸ τὸν Ἰησοῦ, ἤθελε νὰ στήσει ἀναμνηστικὴ στήλη πρὸς τιμὴ του. Μὴ τολμώντας ὁμως νὰ τὸ κάνει αὐτὸ χωρὶς βασιλικὴ ἄδεια, παρακάλεσε τὸ βασιλιά Ἡρώδη νὰ τῆς ἐπιτρέψει νὰ στήσει στὴν πόλη τῆς στήλης χρυσὴ πρὸς τιμὴ τοῦ Σωτήρα. Ἡ αἴτησή της αὐτὴ εἶχε ὡς ἐξῆς:

«Στὸ σεβαστὸ Ἡρώδη, τοπάρχη καὶ νομοθέτῃ Ἰουδαίων καὶ Ἑλλήνων, βασιλιά τῆς Τραχωνίτιδας, δέηση καὶ ἰκεσία ἀπὸ τῆ Βερνίκη πού κατάγεται ἀπὸ τὴν τιμημένη πόλη Πανεάδα.

Δικαιοσύνη καὶ φιλανθρωπία καὶ οἱ ἄλλες ἀρετὲς στεφανώνουν τὸ πρόσωπό σας. Γι' αὐτὸ κι ἐγώ, γνωρίζοντάς το αὐτὸ, ἦρθα μὲ καλὲς ἐλπίδες ὅτι θὰ γίνουν δεκτὰ τὰ αἰτήματά μου. Ποιὰ εἶναι ἢ αἰτία αὐτοῦ τοῦ προοιμίου, θὰ σὲ πληροφορήσει παρακάτω ὁ λόγος.

Ἄπο παιδι ἐπασχα ἀπὸ ἀκατάσχητη αἰμορραγία καὶ μολονότι ξόδεψα στοὺς γιατροὺς τὴ ζωὴ καὶ τὴν περιουσία μου, δὲ βρῆκα θεραπεία. Ἀκούοντας ὁμως τὶς θεραπείες τοῦ Χριστοῦ πού θαυμάζεται, ὅτι ἀνασταίνει νεκροὺς, ξαναδίνει τὸ φῶς στοὺς τυφλοὺς καὶ διώχνει δαίμονες ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους καὶ θεραπεύει μὲ τὸ λόγο του ὄλους ὄσους μαραίνονται ἀπὸ

αὐτὸν ὡς πρὸς Θεὸν ἔδραμον. Καὶ προσεσηκυῖα τῷ
 30 περιέχοντι αὐτὸν πλήθει, δειλιάσασα, μὴ τὸ ἐκ τοῦ πᾶ-
 θους μολυσμὸν ἀποστρέφοντος ὀργισθῆ κατ' ἐμοῦ καὶ
 πλείων μοι ἐπέλθῃ ἢ πληγὴ τῆς νόσου, καθ' ἑαυτὴν
 ἐλογισάμην, ὅτι, ἐὰν δυνηθεῖν ἄψασθαι τοῦ κρασπέ-
 δου τοῦ ἱματίου αὐτοῦ, σωθήσομαι. Οὐ καὶ ἀψαμένη
 35 καὶ σταθείσης μου τῆς πηγῆς τοῦ αἵματος γέγονα πα-
 ραχρῆμα ὑγιῆς. Αὐτὸς δὲ μᾶλλον ὡς προγνοὺς τῆς
 ἐμῆς καρδίας τὰ βουλευόμενα ἀνέκραξε·

‘Τίς μου ἦψατο; Δύναμις ἀπ’ ἐμοῦ ἐξῆλθεν’.

Ἐγὼ οὖν ὠχριάσασα καὶ στένουσα, τὴν νόσον
 40 θρασυτέραν ἀποστρέφειν ἐπ’ ἐμε λογιζομένη, προσπε-
 σοῦσα αὐτῷ τὴν γῆν ἐπλήρωσα δακρύων, τὴν τόλμαν
 ἐξεποιῶσα. Αὐτὸς δὲ ὡς ἀγαθὸς σπλαγχνισθεὶς ἐπ’
 ἐμοὶ ἐπεσφράγιζε μου τὴν ἴασιν εἰρηκῶς·

‘Θάρσει, θύγατερ, ἡ πίστις σου σέσωκέ σε· πορεύου
 45 εἰς εἰρήνην’.

Οὕτω καὶ ὑμεῖς, σεβαστοί, τὴν δέησιν τῇ δεομένη
 ἀξίαν παράσχετε».

Ὁ δὲ βασιλεὺς Ἡρῳδῆς ἀκηκοὺς ταῦτα διὰ τῆς δεήσεως
 ἐξεπλάγη τὸ θαῦμα καὶ φοβηθεὶς τὸ μυστήριον τῆς ἰάσεως
 50 εἶπεν·

‘Ἡ εἰς σὲ γενομένη ἴασις, ὦ γύναι, μείζονος στήλης
 ἐστὶν ἀξία. Πορευθεῖσα τοίνυν, οἷαν βούλει, ἀνάστησον
 αὐτῷ στήλην δοξάζουσα τὸν ἰασάμενον’.

Καὶ εὐθέως αὐτῇ Βερνίκη ἡ πρόην αἰμορροῦσα ἐν μέσῳ
 55 τῆς ἰδίας αὐτῆς πόλεως Πανεάδος ἀνέστησε τῷ Κυρίῳ καὶ Θεῷ
 στήλην χαλκῆν ἐκ χαλκοῦ θερμηλάτου μίξα χρυσοῦ καὶ ἀργυροῦ.

τὴν ἀρρώστια, ἔτρεξα κι ἐγὼ σ' αὐτὸν σὰν σὲ θεό. Προσέχοντας τότε τὸ πλῆθος ποὺ τὸν περιστοιχίζε καὶ φοβούμενη μήπως, ἀηδιάζοντας ἀπὸ τὸ μόλυσμα τῆς ἀρρώστιας μου, ὀργισθεῖ ἐναντίον μου καὶ μεγαλώσει περισσότερο ἢ πληγὴ τῆς ἀρρώστιας μου, σκέφθηκα μέσα μου ὅτι, ἂν κατορθώσω ν' ἀγγιξῶ τὴν ἄκρη τοῦ ἐνδύματός του, θὰ σωθῶ. Καὶ μόλις τὸ ἀγγιξῶ, σταμάτησε ἡ ροὴ τοῦ αἵματος κι ἀμέσως θεραπεύθηκα. Ἐκεῖνος τότε προγωνρίζοντας μᾶλλον ἀπὸ πρὶν τοὺς λογισμοὺς τῆς καρδιάς μου, φώναξε·

‘Ποιὸς μὲ ἀγγιξε; γιατί βγήκε δύναμη ἀπὸ μέσα μου’.

Ἐγὼ τότε, χλωμιασμένη καὶ στεναζόντας, ἐπειδὴ σκέφτηκα ὅτι ἡ ἀρρώστια θὰ ξαναγύριζε σὲ μένα χειρότερη, ἔπεσα στὰ πόδια του γεμίζοντας μὲ δάκρυα τὴ γῆ καὶ τοῦ ὁμολόγησα τὴν τόλμη μου. Ἐκεῖνος ὁμως ὡς ἀγαθὸς μὲ λυπήθηκε καὶ ἐπισφράγισε τὴ θεραπεία μου λέγοντας·

‘Θάρρος, κόρη μου, ἡ πίστη σου σὲ ἔσωσε· πήγαινε στὸ καλὸ’⁶¹.

Ἔτσι καὶ σεῖς, σεβαστοὶ μου, δῶστε προσοχὴ στὴ δέηση αὐτῆς ποὺ ἰκετεύει».

Ὁ βασιλιάς Ἡρώδης τότε, ὅταν ἄκουσε αὐτὰ μέσω τῆς ἰκεσίας, ἐξεπλάγη ἀπὸ τὸ θαῦμα καὶ ἐπειδὴ φοβήθηκε τὸ μυστήριον τῆς θεραπείας, εἶπε·

«Ἡ θεραπεία ποὺ σοῦ ἔγινε, γυναίκα, ἀξίζει μεγαλύτερης στήλης. Πήγαινε λοιπὸν καὶ στήσε πρὸς τιμὴν τοῦ ὁποῖα στήλη θέλεις, δοξάζοντας ἐκεῖνον ποὺ σὲ θεράπευσε».

Ἀμέσως τότε ἡ Ἰδία ἢ Βερνίκη, ἡ πρώτην αἰμορροῦσα, ἔστησε στὸ κέντρο τῆς πόλης τῆς Πανεάδας πρὸς τιμὴν τοῦ Κυρίου καὶ Θεοῦ χάλκινη στήλη ἀπὸ χαλκὸ χυτὸ στὸν ὁποῖο

Ἦτις στήλη μένει ἐν Πανεάδι τῇ πόλει ἕως νῦν, οὐ πρὸ πολλοῦ χρόνου μετενεχθεῖσα, ἀφ' οὗ ἴστατο, ἐν μέσῳ τῆς πόλεως εἰς ἅγιον τόπον, εἰς οἶκον εὐκτῆριον. Ὅπερ ὑπόμνημα εὐρέθη ἐν τῇ αὐτῇ
60 πόλει Πανεάδι παρὰ Βάσσῳ τινί, γενομένῳ ἀπὸ Ἰουδαίων Χριστιανῶ, ἐν ᾧ ὑπῆρχεν ὁ βίος τῶν βασιλευσάντων πάντων τῆς Ἰουδαϊκῆς χώρας.

69 Τῆς ἐβδόμης βίβλου τῆς ἐκκλησιαστικῆς ιστορίας Εὐσεβίου τοῦ Παμφίλου περὶ τῆς αἰμορροούσης Πανεάδος.

Ἐπειδὴ τῆσδε τῆς πόλεως ἐμνήσθημεν, οὐκ ἄξιον ἡγοῦμαι δι-
ήγησιν παρελθεῖν καὶ τοῖς μεθ' ἡμᾶς μνημονεύεσθαι ἀξίαν. Τὴν
5 γὰρ αἰμορροοῦσαν, ἣν ἐκ τῶν ἱερῶν Εὐαγγελίων παρὰ τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν τοῦ πάθους ἀπαλλαγὴν εὐρέσθαι μεμαθήκαμεν, ἐν-
θένδε ἐλέγετο ὀραῖσθαι τὸν τε οἶκον αὐτῆς ἐπὶ τῆς πόλεως δείκνυ-
σθαι καὶ τῆς ὑπὸ τοῦ Σωτῆρος εἰς αὐτὴν εὐεργεσίας θαυμαστὰ τρό-
παια παραμένειν. Ἐστάναι γὰρ ἐφ' ὑψηλοῦ λίθου πρὸς μὲν ταῖς πύ-
10 λαις τοῦ αὐτῆς οἴκου γυναικὸς ἐκτύπωμα χάλκεον, ἐπὶ γόνυ κεκλι-
μένον καὶ τεταμέναις ἐπὶ τοῦμπροσθεν ταῖς χερσὶν ἰκετενοῦση εοι-
κός, οὗ ἀντικρὸν ἄλλο τῆς αὐτῆς ὕλης ἀνδρὸς ὄρθιον σχῆμα διπλοῦ-
δα κοσμίως βεβλημένον καὶ τὴν χεῖρα αὐτῇ ἐκεῖ προτεῖνον, οὗ
παρὰ τοῖς ποσὶν ἐπὶ τῆς στήλης ταύτης ξένον τι βοτάνης εἶδος
15 φύειν, ὡς μέχρι τοῦ κρασπέδου τῆς τοῦ χαλκοῦ διπλοῦδος ἀνιόν,
ἀλεξιφάρμακον πάντων τῶν νοσημάτων τυγχάνειν. Τοῦτον δὲ τὸν ἀνδριάντα εἰκόνα τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ φέρειν ἔλεγον, ἔμεινε δὲ καὶ
εἰς ἡμᾶς, ὡς καὶ ὄψει παραλαβεῖν ἐπιδημήσαντα τῇ πύλει. Καὶ
θαυμαστὸν οὐδὲν τοὺς πάλαι ἐξ ἐθνῶν εὐεργετηθέντας παρὰ τοῦ

62. Ἰμάτιο, ποῦ τυλιγόταν δυὸ φορές γύρω ἀπὸ τὸ σῶμα καὶ σχηματίζε ἀνάλογες πτυχώσεις. Βλ. Π. Παπαιοαγγέλου, Ἡ διαμόρφωσις τῆς ἐξωτερικῆς

ανάμιξε και χρυσό και ασήμι. Ἡ στήλη αὐτὴ μένει στὴν πόλη Πανεάδα μέχρι σήμερα, καὶ πρὶν ἀπὸ λίγο χρόνο μεταφέρθηκε ἀπὸ ἐκεῖ πού βρισκόταν στὸ κέντρο τῆς πόλεως, σὲ τόπο ἅγιο, σὲ εὐκτήριο οἶκο. Τὸ ὑπόμνημα αὐτὸ βρέθηκε στὴν ἴδια πόλη Πανεάδα, σὲ κάποιον Βάσσο, πού εἶχε γίνει Χριστιανὸς ἀπὸ Ἰουδαῖος καὶ ὁ ὁποῖος εἶχε τὸ βίβλιον ὄσων ὄσων ἐβασίλευσαν στὴν ἰουδαϊκὴ χώρα.

69 Ἀπὸ τὸ ἕβδομο βιβλίον τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Ἱστορίας Εὐσεβίου τοῦ Παμφίλου, γὰρ τὴν αἰμορροῦσα τῆς Πανεάδας.

Μιά καὶ ἀναφέραμε αὐτὴ τὴν πόλη, νομίζω ὅτι δὲν πρέπει νὰ παραλείψουμε μιὰ διήγησιν πού ἀξίζει νὰ μνημονεῦεται καὶ ἀπὸ ἐκείνους πού θὰ ἔρθουν μετὰ ἀπὸ μᾶς. Ἡ αἰμορροῦσα λοιπόν, γὰρ τὴν ὁποία μάθαμε ἀπὸ τὰ ἱερά Εὐαγγέλια ὅτι βρῆκε ἀπαλλαγὴ ἀπὸ τὴν ἀσθένειά τῆς ἀπὸ τὸν Σωτῆρα μας, λέγεται ὅτι καταγόταν ἀπὸ ἐδῶ καὶ ὅτι δείχνουν τὸ σπῆτι τῆς μέσα στὴν πόλη καὶ ἐξακολουθοῦν νὰ ὑπάρχουν θαυμαστά τρόπαια τῆς εὐεργεσίας πού δέχτηκε ἀπὸ τὸν Σωτῆρα. Μπροστὰ στὶς πύλας τοῦ σπιτιοῦ τῆς, πάνω σὲ ὑψηλὴ μαρμάρινη βάση, εἶναι στημένο χάλκινο ἄγαλμα γυναίκας γονατιστό, μὲ τὰ χέρια ἀπλωμένα μπροστὰ πού μοιάζουν νὰ ἱκετεύουν, καὶ ἀπέναντι ἀπὸ αὐτὸ ἄλλο ἄγαλμα ἀπὸ τὸ ἴδιο ὕλικόν, ἀνδρικό, σὲ στάση ὄρθια, φορώντας μὲ τρόπο κόσμιο διπλοῖδα⁶² καὶ προτεινόντας τὸ χέρι τοῦ πρὸς τὴν γυναίκα, ἐνῶ στὰ πόδια αὐτοῦ, πάνω στὴν βάση τῆς στήλης αὐτῆς φυτρώνει κάποιον παράξενον εἶδος βοτάνου, πού ἀνεβαίνει μέχρι τὸ κράσπεδον τῆς χάλκινης διπλοῖδας, καὶ εἶναι φάρμακον πού θεραπεύει ὄλες τὶς ἀρρώστιες. Ἔλεγον ὅτι ὁ ἀνδριάντας αὐτὸς εἶχε τὴν εἰκόνα τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ καὶ διατηρήθηκε καὶ σὲ μᾶς ἢ παράδοσιν ὅτι καὶ τὴν ὄψιν τοῦ παρέλαβε, ὅταν κάποτε ἐπισκέφθηκε τὴν πόλη. Καὶ δὲν εἶναι καθόλου παράδοξον ὅτι ἔκαναν τέτοια πράγματα ὅσοι ἀπὸ τοὺς παλιούς

ἐμφανίσεως τοῦ ἀνατολικοῦ καὶ ἰδίᾳ τοῦ ἐλληνικοῦ κλήρου, Θεσ/νίκη 1965, σελ. 20 ἔ.

20 Σωτήρης ἡμῶν τοιαῦτα πεποιθέναι, ὅποτε καὶ τῶν ἀποστόλων αὐτῶν τὰς εἰκόνας, Πέτρου καὶ Παύλου, καὶ αὐτοῦ τοῦ Σωτήρος διαχρωματιζόμενας ἱστορήσαμεν, ὡς εἰκός, τῶν παλαιῶν ἀπαρφυλάκτως, οἷα ἐθνικῆς συνηθείας οὔσης παρ' αὐτοῖς, τοῦτον τιμᾶν εἰωθότων τὸν τρόπον.

70 Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τῆς αὐτῆς Ἱστορίας ἐνάτου βιβλίου εἰς τὸν βασιλέα Κωνσταντῖνον.

Ἐὶ μάλιστα τῆς ἐκ Θεοῦ συνησθημένος βοηθείας, αὐτίκα τοῦ σωτηρίου τρόπαιον πάθους ὑπὸ χεῖρα ἰδίας εἰκόνας ἀνατιθέναι 5 προστάττει, καὶ δὴ τὸ σωτήριον σημεῖον ἐν τῇ δεξιᾷ κατέχοντα αὐτόν, μάλιστα ἐστῶτων ἐπὶ Ρώμης δεδημοσιευμένων τόπων στήσαντας αὐτὴν δὴ ταύτην παραγραφὴν ἐν τάξει ῥήμασιν αὐτοῖς τῇ Ρωμαίων κελεῦσαι φωνῇ·

10 'Τούτω τῷ σωτηριώδει, τῷ ἀληθεῖ ἐλέγχῳ τῆς ἀνδρείας, τὴν πόλιν ὑμῶν ἀπὸ τοῦ τυράννου διασωθεῖσαν ἡλευθέρωσα, ἔτι μὴν καὶ τὴν σύγκλητον καὶ τὸν δῆμον Ρωμαίων τῇ ἀρχαίᾳ ἐπιφανείᾳ καὶ λαμπρότητι ἐλευθερώσας ἀποκατέστησα'.

71 Ἐκ τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Ἱστορίας Σωκράτους, βιβλίου πρώτου, κεφαλαίου ιη', περὶ τοῦ αὐτοῦ βασιλέως.

Μετὰ ταῦτα δὲ ὁ βασιλεὺς Κωνσταντῖνος ἐπιμελέστερος ὢν τὰ περὶ Χριστιανισμοῦ ἀπεστράφη τὰς Ἑλληνικὰς θρησκείας, καὶ 5 παύει μὲν τὰ μονομάχια, εἰκόνας δὲ τὰς ἰδίας ἐν τοῖς ναοῖς ἀπέθετο.

72 Στεφάνου Βοστρηνοῦ κατὰ Ἰουδαίων κεφάλαιον δ'.

Ἡμεῖς δὲ τὰς εἰκόνας τῶν ἁγίων εἰς μνήμην τῶν ἁγίων ἐποιή-

ἔθνικοὺς εἶχαν εὐεργετηθεῖ ἀπὸ τὸν Σωτήρα μας, ὁπότε καὶ τὶς εἰκόνες τῶν ἰδίων τῶν ἀποστόλων, τοῦ Πέτρου καὶ τοῦ Παύλου, καὶ τοῦ ἰδιοῦ τοῦ Σωτήρα τὶς ζωγραφίσασμε μὲ χρώματα, ὅπως ἦταν ἐπόμενο, ἀπαράλλακτες ὅπως οἱ εἰκόνες τῶν παλαιῶν, κατὰ τὴν εἰδωλολατρικὴ συνήθεια ποὺ ὑπῆρχε σ' αὐτούς, συνηθισμένους νὰ τιμοῦν μὲ αὐτὸ τὸν τρόπο⁶³.

70 Τοῦ ἰδιοῦ, ἀπὸ τὸ ἕνατο βιβλίον τῆς Ἰδίας Ἱστορίας στὸ βασιλιά Κωνσταντῖνο.

Συναισθανόμενος πολὺ ἔντονα τὴ θεία βοήθεια, διατάζει ἀμέσως νὰ ἀφιερωθεῖ τρόπαιο στὸ σωτήριο πάθος ὑπὸ τὴν προστασία τῆς δικῆς του εἰκόνας, καί, συγκεκρμένα, νὰ κρατάει αὐτὸς στὸ δεξί του χέρι τὸ ἔμβλημα τῆς σωτηρίας (τὸ Σταυρὸ), σ' ἕναν ἀπὸ τοὺς πῖδ πολυσύχναστους τόπους τῆς Ρώμης, δίνοντας ἐντολὴ νὰ τοποθετήσουν αὐτὴν ἐδῶ τὴν ἐπιγραφὴ, συνταγμένη στὴ λατινικὴ γλῶσσα:

‘Μὲ αὐτὸ τὸ σωτήριο σημεῖο, μὲ τὸν ἀληθινὸ ἔλεγχον τῆς ἀνδρείας, ἐλευθέρωσα τὴν πόλιν σας, γλιτώνοντάς τὴν ἀπὸ τὸν τύραννον, ἀλλὰ ἐλευθέρωσα καὶ τὴ σύγκλητον καὶ τὸ δῆμον τῶν Ρωμαίων καὶ τοὺς ἀποκατέστησα στὴν ἀρχαία ἀγλή καὶ λαμπρότητα’.

71 Ἀπὸ τὴν Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία τοῦ Σωκράτη, βιβλίον πρῶτον, κεφάλαιον 18, γιὰ τὸν ἴδιον βασιλιά.

Ὑστερα ἀπὸ αὐτὰ ὁ βασιλιάς Κωνσταντῖνος, ἀφοῦ μελέτησε πῶς πολὺ τὰ περὶ τοῦ Χριστιανισμοῦ, ἐγκατάλειπε τὶς εἰδωλολατρικὰς θρησκείας, ἀπαγόρευσε τὶς μονομαχίας, καὶ τοποθέτησε τὶς δικὰς του εἰκόνες στοὺς ναοὺς.

72 Στεφάνου Βοστρηνοῦ, Κατὰ Ἰουδαίων, κεφάλαιον τέταρτον.
Ἐμεῖς τὶς εἰκόνες τῶν ἁγίων τὶς κάναμε γιὰ νὰ θυμόμαστε

63. Οἱ εἰκόνες διασώζουσιν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον τὰ πραγματικὰ χαρακτηριστικὰ τῶν εἰκονιζόμενων ἁγίων μορφῶν.

σαμεν, οἶον Ἀβραὰμ καὶ Ἰσαὰκ καὶ Ἰακώβ καὶ Μωσέως καὶ Ἡλία
καὶ Ζαχαρίου καὶ τῶν λοιπῶν προφητῶν καὶ ἁγίων μαρτύρων
5 τῶν δι' αὐτὸν ἀναιρεθέντων, ἵνα πᾶς ὁ ὄρων αὐτῶν τὰς εἰκόνας
μνημονεύῃ αὐτῶν καὶ δοξάζῃ τὸν δοξάσαντα αὐτούς.

73 Τοῦ αὐτοῦ.

Περὶ δὲ εἰκόνων θαρροῦμεν, ὅτι πᾶν ἔργον γινόμενον ἐν ὀνό-
ματι Θεοῦ καλὸν καὶ ἅγιόν ἐστι. Περὶ δὲ εἰδώλων καὶ ἀγαλμάτων,
ἀπαγε· κακὰ γὰρ καὶ ἀλλόκοτα καὶ αὐτὰ καὶ οἱ ποιοῦντες αὐτά.
5 Ἔτερον γάρ ἐστιν εἰκὼν ἁγίου προφήτου, καὶ ἕτερον ἀγαλμα ἢ
ζῶδον Κρόνου καὶ Ἀφροδίτης Ἡλίου τε καὶ Σελήνης. Ἐπεὶ δὲ καὶ
ἄνθρωπος κατ' εἰκόνα Θεοῦ γέγονε, προσκυνεῖται. Ὁ δὲ ὄφις,
ἐπειδὴ εἰκὼν ἐστὶ Διαβόλου, ἀκάθαρτός ἐστι καὶ ἀπόβλητος. Εἰ δὲ
τὰ χειροποίητα ἀποβάλλῃ, εἰπέ, ὦ Ἰουδαῖε· Τί ἐστὶν ἐπὶ γῆς ἀχει-
10 ροποίητον, ὃ προσκυνεῖται; Μὴ ἢ κιβωτὸς τοῦ Θεοῦ ἀχειροποίητος
ἦν; Τὸ θυσιαστήριον καὶ τὸ ἱλαστήριον καὶ τὰ χερουβὶμ καὶ ἡ στά-
μνος ἢ χρυσῆ ἢ ἔχουσα τὸ μάννα καὶ ἡ τράπεζα καὶ ἡ σκηνὴ ἢ
ἐσωτέρα καὶ πάντα, ἃ Ἅγια ἁγίων ἐκλήθησαν ὑπὸ τοῦ Θεοῦ; Οὐκ
ἦσαν τὰ χερουβὶμ χειροποίητα, εἰκόνες ἀγγέλων; Τί λέγεις; Εἰ εἰ-
15 δωλα ἀποκαλεῖς αὐτά, τί λέγεις τῷ Μωσῆ προσκυνήσαντι καὶ τῷ
Ἰσραὴλ; Καὶ ἡ μὲν προσκύνησις τιμῆς ἐστὶ σύμβολον. Καθὼς καὶ
ἡμεῖς οἱ ἁμαρτωλοὶ προσκυνοῦμεν τὸν μὲν Θεὸν κατὰ τὴν θεϊκὴν
λατρείαν καὶ ἀξίαν προσκύνησιν δοξάζομεν καὶ τρέμομεν ὡς ποιη-
τὴν καὶ χορηγὸν ἡμῶν, τοὺς δὲ ἀγγέλους καὶ δούλους τοῦ Θεοῦ
20 κατὰ τιμὴν τοῦ Θεοῦ ὡς ποιήματα τοῦ Θεοῦ καὶ δούλους αὐτοῦ· εἰ-
κὼν γάρ ἐστιν ὄνομα καὶ ὁμοίωσις τοῦ ἐν αὐτῇ γραφέντος. Διὸ καὶ
γράμμασι καὶ χαράγμασιν ἀεὶ μνημονεύομεν τῶν τοῦ Κυρίου παθη-
μάτων καὶ τῶν ἁγίων προφητῶν τῶν ἐν νόμῳ καὶ Εὐαγγελίοις γε-
γραμμένων.

τοὺς ἁγίους, ὅπως τοῦ Ἀβραάμ, τοῦ Ἰσαάκ, τοῦ Μωϋσῆ, τοῦ Ἡλία, τοῦ Ζαχαρία καὶ τῶν ὑπόλοιπων προφητῶν καὶ ἁγίων μαρτύρων ποὺ μαρτύρησαν γι' αὐτόν, ὥστε καθένας ποὺ θὰ βλέπει τίς εἰκόνες τους νὰ τοὺς μνημονεύει καὶ νὰ δοξάζει Ἐκεῖνον ποὺ τοὺς δόξασε.

73 Τοῦ ἰδίου.

Γιὰ τίς εἰκόνες τολμοῦμε νὰ ποῦμε ὅτι κάθε ἔργο ποὺ γίνεται στοῦ ὄνομα τοῦ Θεοῦ εἶναι καλὸ καὶ ἅγιο. Γιὰ τὰ εἰδωλα καὶ τὰ ἀγάλματα ὁμως ὄχι· γιατί εἶναι κακὰ καὶ ἀλόκοτα καὶ αὐτὰ καὶ ὄσοι τὰ κατασκευάζουν. Γιατί ἄλλο πρᾶγμα εἶναι μιὰ εἰκόνα ἑνὸς ἁγίου προφήτη, καὶ ἄλλο ἓνα ἄγαλμα ἢ ζῶδιο τοῦ Κρόνου καὶ τῆς Ἀφροδίτης, τοῦ Ἥλιου καὶ τῆς Σελήνης. Ἐπειδὴ καὶ ὁ ἄνθρωπος ἔγινε κατ' εἰκόνα Θεοῦ, γι' αὐτὸ προσκυνεῖται. Ἐνῶ τὸ φίδι, ἐπειδὴ εἶναι εἰκόνα τοῦ Διαβόλου, εἶναι ἀκάθαρτο καὶ ἀπόβλητο. Ἐὰν λοιπὸν ἀπορρίπτεις τὰ χειροποίητα, πές μου, Ἰουδαῖε, τί ὑπάρχει στὴ γῆ ἀχειροποίητο ποὺ προσκυνεῖτε; Μήπως ἦταν ἀχειροποίητη ἡ κιβωτὸς τοῦ Θεοῦ; Μήπως τὸ θυσιαστήριο καὶ τὸ κάλυμμα τῆς κιβωτοῦ καὶ τὰ χερουβὶμ καὶ ἡ χρυσοῦ στάμνα ποὺ εἶχε τὸ μάννα, καὶ ἡ τράπεζα καὶ ἡ ἐσωτερικὴ σκηνὴ καὶ ὄλα ἐκεῖνα ποὺ ὀνομάστηκαν ἀπὸ τὸ Θεὸ Ἅγια ἁγίων; Δὲν ἦταν τὰ χερουβὶμ χειροποίητα, εἰκόνες ἀγγέλων; Τί ἔχεις νὰ πεῖς; Ἄν καὶ αὐτὰ τὰ ὀνομάζεις εἰδωλα, τί λές γιὰ τὸν Μωϋσῆ καὶ τὸ λαὸ τοῦ Ἰσραὴλ ποὺ τὰ προσκύνησαν; Καὶ ἡ προσκύνηση εἶναι σύμβολο τιμῆς. Ὅπως καὶ ἐμεῖς οἱ ἁμαρτωλοὶ προσκυνοῦμε τὸ Θεὸ κατὰ τὴ θεϊκὴ λατρεία καὶ μὲ ἄξια προσκύνηση τὸν δοξάζουμε καὶ τὸν τρέμουμε ὡς δημιουργὸ καὶ χορηγὸ μας, ἐνῶ τοὺς ἀγγέλους καὶ τοὺς δούλους τοῦ Θεοῦ τοὺς προσκυνοῦμε ἀνάλογα μὲ τὴν τιμὴ τοῦ Θεοῦ, ὡς δημιουργήματα καὶ δούλους τοῦ Θεοῦ. Γιατί ἡ εἰκόνα εἶναι ὄνομα καὶ ὁμοίωση ἐκεῖνου ποὺ εἶναι ζωγραφισμένος σ' αὐτήν. Γι' αὐτὸ καὶ μὲ γράμματα καὶ χαράγματα πάντοτε θυμόμαστε τὰ παθήματα τοῦ Κυρίου καὶ τῶν ἁγίων προφητῶν ποὺ εἶναι γραμμένα στοῦ νόμο καὶ στὰ Εὐαγγέλια.

74 Τοῦ ἁγίου Γρηγορίου Ναζιανζοῦ ἐκ τοῦ λόγου τοῦ κατὰ Ἰουλιανοῦ τοῦ παραβάτου.

Οὗτὰ σύμβολα τῆς ἐπὶ τούτῳ πληγῆς αἱ εἰκόνες φέρουσιν ἔτι δημόσιαι προκειμέναι.

75 Τοῦ Χρυσοστόμου ἐκ τῆς ἐρμηνείας τοῦ δικαίου Ἰώβ.

«Ἐν τούτοις πᾶσι τοῖς συμβεβηκόσιν αὐτῷ οὐκ ἔδωκεν ἀφροσύνην τῷ Θεῷ». Καθάπερ ἐπὶ τῶν εἰκόνων, ἐπειδάν τινα γράφομεν ἐν τῇ ἱστορικῇ γραφῇ, ὁ δεῖνα ἀνέθηκε γράφομεν, οὕτω καὶ ἐνταῦθα, τὴν εἰκόνα τῆς ψυχῆς αὐτοῦ γράψας, ὁ γράψας τὸ βιβλίον ὡσπερ ἐν χοινικίδι κάτωθεν ὑπογράφων λέγει· «ἐν τούτοις πᾶσι τοῖς συμβεβηκόσιν αὐτῷ οὐχ ἤμαρτεν Ἰώβ».

76 Ἐκ τοῦ βίου τοῦ ἁγίου Κωνσταντίνου, βιβλίου δ'.

Ὅση δὲ αὐτοῦ ἡ ψυχὴ πίστεως ἐνθέου ἐστήρικτο δυνάμει, μάθοι ἂν τις καὶ ἐκ τοῦδε λογιζόμενος, ὡς ἐν τοῖς χρυσοῖς νομίμασι αὐτὸς τὴν αὐτοῦ εἰκόνα διεγράφετο, ὡς ἄνω βλέπειν δοκεῖν ἀνατεταμένην πρὸς Θεὸν εὐχομένου τρόπον. Τούτου μὲν οὖν τὰ ἐκτυπώματα καθ' ὅλης τῆς Ρωμαίων γῆς, ἐν αὐτοῖς δὲ τοῖς βασιλείοις κατὰ τινὰς πόλεις ἐν ταῖς εἰς τὸ μετέωρον τῶν προπύλων ἀνακειμέναις εἰκόσιν ἐστὼς ὄρθιος ἐγράφετο, ἄνω μὲν εἰς τὸν οὐρανὸν ἐμβλέπων, τῷ χειρὶ ἐκτεταμένῳ, εὐχομένου σχήματι. Ὅδε μὲν οὖν αὐτὸς ἑαυτὸν ἐν ταῖς εἰκονογραφίαις εὐχόμενον ἱστορεῖ.

77 Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τοῦ τρίτου βιβλίου.

Ὅδε μὲν οὖν ἡ βασιλέως ἐτελειοῦτο μήτηρ, ἀξία τε τιμῆς πλείστης τῶν τε αὐτῆς ἕνεκα θεοφιλῶν πράξεων, τοῦ τε ἐξ αὐτῆς φύντος ὑπερφουοῦς καὶ παραδόξου φυτοῦ, ὃν πρὸς τοῖς ἅπασιν καὶ τῆς εἰς τὴν γεννησαμένην ὀσίας μακαρίζειν ἄξιον, οὕτω μὲν αὐτὴν θεοσεβῆ καταστήσαντα μὴ οὕσαν τὸ πρότερον, ὡς αὐτῷ δοκεῖν ἐκ

64. Ἰώβ 1,22.

65. Ἡ στάσις δεήσεως, ποῦ ἀναφέρει ἐδῶ ὁ Εὐσέβιος, ἦταν ἡ συνήθης

74 Τοῦ ἁγίου Γρηγορίου τοῦ Ναζιανζινοῦ ἀπὸ τὸ λόγο του κατὰ τοῦ Ἰουλιανοῦ τοῦ Παραβάτη.

Οἱ εἰκόνες ποὺ εἶναι ἀκόμα ἀναρτημένες δημόσια φέρουν τὰ σημάδια τῆς πληγῆς ποὺ ἐπίτηδες προξένησε αὐτός.

75 Τοῦ Χρυσοστόμου, ἀπὸ τὴν ἔρμηνεῖα τοῦ δικαίου Ἰῶβ.

«Γιὰ ὅλα αὐτὰ ποὺ τοῦ συνέβηκαν δὲν εἶπε τίποτε τὸ ἀνόητο στὸ Θεό». Ὅπως καὶ στίς εἰκόνες, ὅταν γράφουμε κάτι μὲ τὴ συνηθισμένη γραφή, γράφουμε ὁ τάδε τὴν ἀφιέρωση, ἔτσι καὶ ἐδῶ, περιγράφοντας τὴν εἰκόνα τῆς ψυχῆς τοῦ Ἰῶβ, αὐτὸς ποὺ ἔγραψε τὸ βιβλίο, σὰν σὲ κύλινδρο ὑπογράφοντας κάτω λέει: «γιὰ ὅλα αὐτὰ ποὺ τοῦ συνέβηκαν ὁ Ἰῶβ δὲν ἀμάρτησε»⁶⁴.

76 Ἀπὸ τὸν βίο τοῦ ἁγίου Κωνσταντίνου, βιβλίο τέταρτο.

Σὲ πόση δύναμη ἐνθεῆς πίστεως στηριζόταν ἡ ψυχὴ του, θὰ μπορούσε νὰ τὸ μάθει κανεὶς σκεπτόμενος καὶ τὸ ἐξῆς: ὅτι στὰ χρυσᾶ νομίσματα ὁ ἴδιος χάραξε τὴν εἰκόνα του νὰ δείχνει ὅτι βλέπει πρὸς τὰ ἐπάνω, ἀτενίζοντας πρὸς τὸ Θεὸ σὲ στάση προσευχῆς. Οἱ εἰκόνες αὐτοῦ λοιπὸν ὑπῆρχαν σὲ ὅλη τὴ ρωμαϊκὴ ἐπικράτεια, σὲ μερικὲς μάλιστα πόλεις μέσα στὰ ἴδια τὰ ἀνάκτορα, στίς εἰκόνες ποὺ ἦταν ἐκδιπλωμένες ψηλὰ στὰ προπύλαια, ζωγραφιζόταν νὰ στέκεται ὀρθὸς βλέποντας ἐπάνω πρὸς τὸν οὐρανό, μὲ τὰ χέρια του ὑψωμένα, σὲ στάση δεήσεως⁶⁵. Ἔτσι λοιπὸν ὁ ἴδιος στίς εἰκονογραφίες παριστᾷ τὸν ἑαυτό του νὰ προσεύχεται.

77 Τοῦ ἰδίου, ἀπὸ τὸ τρίτο βιβλίο.

Μὲ τὸν τρόπο αὐτὸ λοιπὸν προχωροῦσε στὴν τελείωση ἡ μητέρα τοῦ βασιλιᾶ ἄξια πολὺ μεγάλης τιμῆς ἐξαιτίας καὶ τῶν θεοφιλῶν πράξεων τῆς, καὶ τοῦ ὑπερφυσικοῦ καὶ θαυμαστοῦ βλαστοῦ ποὺ φύτρωσε ἀπὸ αὐτὴν, ὁ ὁποῖος εἶναι ἄξιος νὰ μακαρίζεται μαζὶ μὲ τὰ ἄλλα καὶ γιὰ τὴν ὁσία ποὺ τὸν γέννησε: γιατί

στάση τῶν μορφῶν στίς τοιχογραφίες τῶν κατακομβῶν, ποὺ ἔμειναν γνωστὲς ὡς «orantes».

πρώτης τῷ κοινῷ Σωτῆρι μεμαθητεῦσθαι, οὕτω δὲ τῷ ἀξιώματι βασιλικῷ τιμηκότα, ὡς ἐν ἅπασιν ἔθνεσι παρ' αὐτοῖς τοῖς στρατιωτικοῖς τάγμασιν ἀγούσταν βασιλίδα ἀναγορευεσθαι, χρυσοῖς τε 10 νομίσμασι καὶ τὴν αὐτῆς ἐκτυποῦσθαι εἰκόνα.

78 Τοῦ αὐτοῦ τετάρτου λόγου κεφαλαίου ζθ'.

Οἱ δὲ τὴν βασιλίδα πόλιν οἰκοῦντες αὐτῇ τῇ συγκλήτῳ καὶ δῆμῳ Ρωμαίων, ὡς τὴν βασιλέως ἐπέγνωσαν τελευταίην, δεινῇ καὶ πάσης συμφορᾶς ἐπέκεινα τῇ ἀκοῇ δεδεμένοι πένθος ἄσχετον 5 ἐποιοῦντο. Λουτρά δὲ ἀπεκλείοντο καὶ ἀγοραὶ πάνδημοὶ τε θεαὶ καὶ πάντα, ὅσα ἐπὶ ραστώνῃ βίου τοῖς εὐθυμουμένοις πράττειν ἔθος ἦν. Κατηφεῖς δὲ οἱ πάλαι τρυφηλοὶ τὰς προόδους ἐποιοῦντο, ὁμοῦ τε οἱ πάντες τὸν μακάριον ἀνευφήμουν, τὸν θεοφιλῆ, τὸν ὡς ἀληθῶς τῆς βασιλείας ἐπάξιον. Καὶ οὐ ταῦτα βοαῖς ἐφώνουν μόνας, εἰς ἔργα δὲ 10 χωροῦντες εἰκόνων ἀναθήμασιν, οἷάπερ ζῶντα καὶ τεθνηκότα αὐτὸν ἐτίμων, οὐρανοῦ μὲν σχῆμα διατυπώσαντες ἐν χρωμάτων γραφῇ, ὑπὲρ ἀψίδα δὲ οὐρανῶν ἐν αἰθερίῳ διατριβῇ διαναπαυόμενον αὐτὸν τῇ γραφῇ παραδιδόντες.

79 Τοῦ αὐτοῦ κεφαλαίου ογ'.

Τούτου γοῦν ἐμπερῶς ὁ τρισμακάριος πολυπλάσιος διὰ τῆς τῶν παιδῶν διαδοχῆς ἀνθ' ἑνὸς ἐγένετο, ὡς εἰκόνων ἀναστάσει παρὰ πᾶσιν ἔθνεσιν ἅμα τοῖς αὐτοῦ τιμᾶσθαι παισίν.

80 Θεοδωρήτου, ἐπισκόπου Κύρρου, καὶ Πολυχρονίου ἐκ τῆς εἰς τὸν Ἰεζεκιήλ ἐρμηνείας.

Καὶ ὡσπερ οἱ Ρωμαῖοι τὰς βασιλικὰς εἰκόνας γράφοντες τοὺς τε δορυφόρους περιμιστῶσι καὶ τὰ ἔθνη ὑποτεταγμένα ποιοῦσι, τὸν 5 ὁμοιον τρόπον κἀνταῦθα· ἐπειδὴ ὁ βασιλεὺς διὰ τῆς ὀπτασίας

τὴν ἔκανε τόσο θεοσεβῆ, ἐνῶ δὲν ἦταν προηγουμένως, ὥστε νὰ θεωρεῖ ἀπαραίτητο πρῶτα νὰ μαθητεύσει στὸν κοινὸ Σωτῆρα καὶ ἔπειτα νὰ τὴν τιμήσει μετὰ τὸ βασιλικὸ ἀξίωμα, καὶ ἔτσι σὲ ὄλα τὰ ἔθνη καὶ σ' αὐτὰ τὰ στρατιωτικὰ τάγματα νὰ ἀποκαλεῖται αὐγούστα βασίλισσα καὶ νὰ εἰκονίζεται ἡ μορφή της στὰ χρυσᾶ νομίσματα.

78 Τοῦ ἰδίου, ἀπὸ τὸν τέταρτο λόγο, κεφάλαιο 69.

“Ὅσοι κατοικοῦσαν στὴ βασιλεύουσα πόλη, σ' αὐτὴ τὴν ἴδια τὴ συγκλητο καὶ στὸ δῆμο τῶν Ρωμαίων, μόλις ἔμαθαν τὸ θάνατο τοῦ βασιλιᾶ, ἀκούοντας τὴ φοβερὴ εἶδηση, πού ξεπερνοῦσε κάθε συμφορὰ, βυθίστηκαν σὲ ἀκατάσχετο πένθος. Ἐκλείσαν καὶ τὰ λουτρά καὶ οἱ ἀγορὲς καὶ τὰ δημόσια θεάματα καὶ ὄλα, ὅσα συνήθιζαν νὰ κάνουν οἱ διασκεδάζοντες γιὰ νὰ κάνουν εὐκολὴ τὴ ζωὴ τους, καὶ βιάδιζαν σκυθρωποὶ ἐκεῖνοι πού ἄλλοτε ἦταν εὐθυμοὶ καὶ εὐδιάθετοι, καὶ ὄλοι μαζί ἐγκωμιάζαν τὸν μακάριο, τὸ θεοφιλῆ, τὸν πραγματικὰ ἀξιο τῆς βασιλείας. Καὶ αὐτὰ δὲν τὰ φώναζαν μόνο μετὰ κραυγές, ἀλλὰ προχωροῦσαν καὶ σὲ ἔργα ἀφιερώνοντας εἰκόνες, καὶ τὸν τιμοῦσαν μετὰ τὸν ἴδιο τρόπο καὶ νεκρό, ὅπως καὶ ὅταν ἦταν ζωντανός, καὶ ἀφοῦ ζωγράφισαν μετὰ χρώματα τὸ σχῆμα τοῦ οὐρανοῦ, πάνω ἀπὸ τὴν οὐράνια ἀψίδα, τὸν ζωγράφισαν ἀναπαυόμενο σὲ αἰθέρια ἀτμόσφαιρα.

79 Τοῦ ἰδίου, ἀπὸ τὸ κεφάλαιο 73.

“Ὅμοια λοιπὸν μ' αὐτὸν ὁ τρισμακάριος μετὰ τὴ διαδοχὴ τῶν παιδιῶν του, ἀπὸ ἑνας, ἔγινε πολλαπλάσιος, ὥστε μετὰ τὴν ἀνάρτηση τῶν εἰκόνων του νὰ τιμᾶται σ' ὄλα τὰ ἔθνη μαζί μετὰ τὰ παιδιά του.

80 Θεοδωρήτου, ἐπισκόπου Κύρρου καὶ Πολυχρονίου, ἀπὸ τὴν ἐρμηνεία στὸν προφήτη Ἰεζεκιήλ.

Καὶ ὅπως οἱ Ρωμαῖοι, ζωγραφίζοντας τὶς βασιλικὲς εἰκόνες, παριστάνουν καὶ τοὺς δορυφόρους καὶ τὰ ὑποταγμένα ἔθνη, τὸ ἴδιο γίνεται καὶ ἐδῶ· ἐπειδὴ ὁ βασιλιάς μετὰ τὴν ὄπτασία του

σχηματίζει τὸν Θεὸν ὡς ἐπὶ θρόνου ὄχούμενον πάντων τῶν ἐπὶ γῆς δεικνύσι τὰς εἰκόνας τῷ τε σχήματι τὸ πρέπον ἀποδίδωσι κατὰ πάντων τῶν τοῦ Θεοῦ διδάσκων τὴν δεσποτείαν.

81 Τοῦ αὐτοῦ.

«Καὶ σύ, υἱὲ ἀνθρώπου, λάβε σεαυτῷ πλίνθον καὶ θήσεις αὐτὴν πρὸ προσώπου σου καὶ διαγράψεις ἐν αὐτῇ ὅλην τὴν Ἰερουσαλήμ καὶ δώσεις ἐν αὐτῇ περιοχὴν καὶ οἰκοδομήσεις ἐν αὐτῇ προμαχῶνας καὶ περιβαλεῖς ἐπὶ αὐτὴν χάρακα καὶ δώσεις ἐπ' αὐτῇ παρεμβολὰς καὶ τάξεις τὰς βελοστάσεις κύκλω».

82 Ἑρμηνεία.

Εἰ σοι φοβερὸν νενόμισται τὸ ἐξ ἐναντίας τῷ πλήθει διαλέγεσθαι καὶ προλέγειν τῆς πόλεως τὴν πόρθησιν καὶ τοῦ ναοῦ τὴν κατασκαφὴν καὶ τὰ ἐκ τούτων συμβησόμενα δεινά, ἐτέρως τοῦτο μῆνυσον ὡς κάκεινους σωφρονίζειν καὶ σὲ δεικνύναι τὴν ἐπιείκειαν. «Καὶ λαβῶν», φησί, «πλίνθον διάγραψον τὴν πόλιν». Ἐπιγεγράφθω δὲ τῆς πόλεως ἡ προσηγορία, ὥστε γνωρίζεσθαι ταύτην οὕσαν «τὴν Ἰερουσαλήμ». Ποιήσας δὲ τὴν πόλιν περίστησον τῷ τῆς γραφῆς σχήματι «χάρακα», ἵνα ἐστὶ στρατοπέδου πλήθος. Αἱ δὲ δυνάμεις κατὰ τάξιν πολεμικὴν προσιέτωσαν· τοῦτο γὰρ λέγει «παραμβολὰς» ἀντὶ τοῦ τάγματα στρατιωτικὰ παρεστῶτα, μὴ μόνον περιπεφραγμένα ὄπλοις, ἀλλὰ τὰ μηχανήματα ἐπιφερόμενα, οἷς καθαιρήσουσι τὰ τείχη ταῦτα· τὰ τείχη γὰρ ταῦτα μὲνυει «τὰς βελοστάσεις». Θαυμασιώτατα δὲ μόνον τὴν περὶ τὴν πόλιν περίστησιν τοῦ πλήθους μὲνυει, ἵνα, πρὸ τῶν δεινῶν τῷ φόβῳ καταπληξας, ἀποστήσῃ αὐτῆς τὴν παρανομίαν.

83 Ἐκ τοῦ μαρτυρίου τοῦ ἀγίου Εὐσταθίου τοῦ καὶ Πλακίδα.

Ἐξελθόντος αὐτοῦ ἐν μιᾷ ἡμέρᾳ κατὰ τὸ σῦνηθες ἐπὶ τὰ δρη θηρεῦσαι μετὰ τοῦ στρατοπέδου καὶ πάσης τῆς θεραπείας, ὥφθη

παριστάνει τὸ Θεὸ νὰ φέρεται ἐπάνω στὸ θρόνο, δείχνει τὶς εἰκόνες ὄλων τῶν πραγμάτων τῆς γῆς καὶ μὲ τὸ σχῆμα ἀποδίδει τὸ πρέπον, διδάσκοντας τὴν κυριαρχία τοῦ Θεοῦ πάνω σὲ ὅλα.

81 Τοῦ ἰδίου.

«Καὶ σὺ, υἱὲ τοῦ ἀνθρώπου, ἀφοῦ πάρεις ἓνα τοῦβλο καὶ τὸ βάλεις μπροστά σου, χάραξε σ' αὐτὸ ὀλόκληρη τὴν Ἱερουσαλήμ, δῶσε σ' αὐτὴν ἔκταση καὶ κτίσε ὀχυρώματα, ζώνοντάς τὴν μὲ χαρακώματα, καὶ ἀκόμα δῶσε σ' αὐτὴν στρατόπεδα καὶ τοποθέτησε τριγύρω τὶς πολιορκητικὲς μηχανές».

82 Ἑρμηνεία.

Ἐάν τὸ νομίζεις φοβερὸ τὸ νὰ μιλάει ἀντίθετα στὸ πλῆθος καὶ νὰ προλέγει τὴν ἐκπόρθηση τῆς πόλεως καὶ τὸ γκρέμισμα τοῦ ναοῦ καὶ τὰ δεινὰ πού θὰ προκύψουν ἀπὸ αὐτά, ἐξήγησέ το ἐσὺ διαφορετικὰ, ὥστε καὶ ἐκεῖνους νὰ σωφρονίσῃς καὶ σὺ νὰ δείξῃς ἐπιείκεια. «Καὶ παίρνοντα», λέει, «ἓνα τοῦβλο, χάραξε τὸ διάγραμμα τῆς πόλεως». Καὶ πρέπει νὰ γραφεῖ καὶ τὸ ὄνομα τῆς πόλεως, ὥστε νὰ γνωρίζουμε ὅτι εἶναι ἡ «Ἱερουσαλήμ». Καὶ ἀφοῦ κάνεις τὴν πόλη σχεδίασε γύρω στὸ σχεδιάγραμμα «χαρακώματα», γιὰ νὰ ὑπάρχουν πολλὰ στρατόπεδα. Καὶ οἱ δυνάμεις νὰ εἶναι σὲ πολεμικὴ παράταξη· γιὰ αὐτὸ ἐννοεῖ ὅταν λέει «παρεμβολές», ἀντὶ νὰ πεῖ στρατιωτικὰ τάγματα στρατοπεδευμένα, πού εἶναι ζωσμένα ὄχι μόνο μὲ ὄπλα, ἀλλὰ καὶ μὲ μηχανήματα πού ἐφορμοῦν, μὲ τὰ ὁποῖα θὰ γκρεμίσουν τὰ τεῖχη αὐτά· τὰ τεῖχη αὐτά σημαίνουν τὶς «πολιορκητικὲς μηχανές». Μὲ πολὺ θαυμάσιο τρόπο προμηνεῖ μόνο τὴν κατάσταση τοῦ πλῆθους γύρω ἀπὸ τὴ πόλη, ὥστε μπροστὰ στὰ δεινὰ, ἀφοῦ τοὺς τρομοκρατήσῃ, ν' ἀπομακρύνει τὴν παρανομία ἀπὸ τὴν πόλη αὐτή.

83 Ἐπὶ τὸ μαρτύριο τοῦ ἀγίου Εὐσταθίου, τοῦ ὀνομαζόμενου καὶ Πλακίδα.

Ἐὐσταθίου ὅταν κάποια μέρα βγήκε, ὅπως συνήθιζε, στὰ βουνὰ μὲ τὸ στρατόπεδο καὶ ὄλη τὴν ἀκολουθία του γιὰ νὰ κυνηγήσῃ, ἐμ-

αὐτῷ ἀγέλη ἐλάφων βοσκομένη. Καὶ διαστήσας, κατὰ τὸ σῦνηθες,
 5 τὸν στρατὸν ἐποιεῖτο τὴν κατ' αὐτῶν δίωξιν. Παντὸς δὲ τοῦ στρα-
 τοῦ ἐπὶ τὴν σύλληψιν ἀσχολουμένου τῶν ἐλάφων ὁ ὑπερμεγεθέ-
 στατος πάσης τῆς ἀγέλης καὶ εὐειδέστατος ἀποσπασθεὶς τῆς ἀγέ-
 λης ὤρμησε κατὰ τοῦ δρυμοῦ ἐν τοῖς δασυτέροις τόποις τῆς ὕλης
 καὶ δυσβάτοις χωρίοις. Ὅν θεασάμενος ὁ Πλακίδας καὶ ἐπιθυμή-
 10 σας συλλαβέσθαι αὐτόν, καταλιπὼν πάντας μετ' ὀλίγων στρατιω-
 τῶν κατεδίωκεν αὐτόν. Ἀτονήσαντων δὲ τῶν συνόντων μόνος
 προσεκαρτέρει τῇ διώξει. Κατὰ πρόνοιαν δὲ Θεοῦ μήτε τοῦ ἵππου
 αὐτοῦ ἀτονήσαντος μήτε αὐτοῦ πρὸς τὴν δυσχέρειαν τοῦ τόπου
 ἀποκνήσαντος ἐπὶ πολὺ καταδιώκων μακρὰν εὐρέθη τοῦ στρατο-
 15 πέδου αὐτοῦ. Ὁ δὲ ἔλαφος ἐκεῖνος καταλαβὼν ἀκρῶρειαν πέτρας
 ὑψηλοτάτης ἔστη ἐπάνω αὐτῆς· φθάσας δὲ πλησίον ὁ στρατηλάτης,
 μηδενὸς συνόντος αὐτῷ, ἔστη περισκοπῶν πάντοθεν καὶ ἐννοῶν,
 ποίῳ τρόπῳ λάβηται τοῦ ἐλάφου.

Ἄλλ' ὁ πάνσοφος καὶ οἰκτίρμων Θεός, ὁ παντοίας ὁδοῦς ἐπὶ
 20 σωτηρίᾳ τῶν ἀνθρώπων ἐπινοήσας, ἀντιθηρεῖ τοῦτον ἐν τῇ
 θήρᾳ, οὐχ ὡς Κορνήλιον διὰ Πέτρου, ἀλλ' ὡς Παῦλον διώκοντα
 διὰ τῆς ἰδίας ἐπιφανείας. Ἐπὶ πολὺ δὲ ἐστῶτος τοῦ Πλακίδα καὶ
 ἀτενίζοντος μὲν εἰς τὸν ἔλαφον, θαυμάζοντος δὲ αὐτοῦ τὸ μέγεθος
 καὶ ἀμηχαροῦντος περὶ τὴν σύλληψιν, δείκνυσι Κύριος τεράστιόν τι
 25 τοιοῦτον οὐκ ἀπεικὸς οὐδὲ ὑπερβαῖνον τῆς αὐτοῦ δυνάμεως τὸ μέ-
 γεθος, ἀλλ' ὡσπερ ἐπὶ τοῦ Βαλαὰμ λόγον ἐνθεῖς τῇ ὄνῃ ἤλεγξεν
 αὐτοῦ τὴν διάνοιαν, οὕτω καὶ ἐνταῦθα δείκνυσι τούτῳ ἐπὶ μὲν τῶν
 κεράτων τοῦ ἐλάφου τὸν τύπον τοῦ ἀγίου σταυροῦ ὑπὲρ τὴν λαμ-
 πρότητα τοῦ ἡλίου λάμποντα, μέσον δὲ τῶν κεράτων τὴν εἰκόνα
 30 τοῦ θεοφόρου σώματος, οὗ διὰ τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν ἀναλαβεῖν

φανίσθηκε σ' αὐτὸν ἓνα κοπάδι ἐλαφιῶν ποῦ ἔβοσκαν. Ἄφου χωρίστηκε τότε κατὰ τὴ συνήθειά του ὁ στρατός, ἄρχισε νὰ τὰ καταδιώκει. Καὶ ἐνῶ ὄλος ὁ στρατός καταγινόταν μὲ τὴ σύλληψη τῶν ἐλαφιῶν, τὸ πιὸ μεγάλο καὶ πιὸ ὁμορφο ἀπὸ ὄλο τὸ κοπάδι ξέφυγε ἀπὸ τὸ κοπάδι καὶ ὄρμησε πρὸς τὸ δρυμό, στὰ πυκνότερα μέρη τοῦ δάσους καὶ στὰ δύσβατα μονοπάτια. Βλέποντάς το ὁ Πλακίδας καὶ θέλοντας νὰ τὸ πιάσει, ἀφου ἄφησε ὄλους, τὸ καταδίωκε μὲ λίγους στρατιῶτες. Ἐπειδὴ ὁμως κουράστηκαν ὄσοι ἦταν μαζί του, αὐτὸς μόνος ἐπέμενε στὴν καταδίωξη. Καὶ ἐπειδὴ κατὰ θεία πρόνοια οὔτε τὸ ἄλογό του κουράστηκε, οὔτε αὐτὸς ἀπόκαμε ἀπὸ τὴ δυσκολία τοῦ τόπου, καταδιώκοντας τὸ ἐλάφι γιὰ πολλὴ ὥρα βρέθηκε μακριὰ ἀπὸ τὸ στρατόπεδό του. Τὸ ἐλάφι τότε ἐκεῖνο, ἀφου ἔπιασε τὴν κορυφὴ ἐνὸς πολὺ ψηλοῦ βράχου, στάθηκε ἐπάνω σ' αὐτὴν. Ὅταν ἔφθασε κοντὰ ὁ στρατηλάτης, κι ἐνῶ κανεὶς δὲν ἦταν μαζί του, στάθηκε καὶ παρατηροῦσε παντοῦ καὶ σκεπετόμενος μὲ ποῖό τρόπο θὰ πιάσει τὸ ἐλάφι.

Ἄλλὰ ὁ πανσοφος καὶ σπλαχνικὸς Θεός, ποῦ ἐπινόησε κάθε εἶδους τρόπους γιὰ τὴ σωτηρία τῶν ἀνθρώπων, συλλαμβάνει αὐτὸς ἐκεῖνον μὲ τὸ κυνήγι, ὄχι ὄπως τὸν Κορνήλιο μέσω τοῦ Πέτρου⁶⁶, ἀλλὰ ὄπως τὸν Παῦλο⁶⁷, ποῦ τὸν καταδίωκε, μὲ τὴ φανέρωσή του. Καὶ καθὼς ὁ Πλακίδας στεκόταν ὄρα πολλὴ ἀτενίζοντας τὸ ἐλάφι καὶ θαυμάζοντας τὸ μέγεθός του, ἀλλὰ μὴ βρίσκοντας τρόπο νὰ τὸ πιάσει, τοῦ δείχνει ὁ Κύριος κάτι τεράστιο, οὔτε ἀφύσικο, οὔτε τέτοιο ποῦ νὰ ὑπερβαίνει τὴ δύναμή του, ἀλλὰ ὄπως στὴν περίπτωση τοῦ Βαλαὰμ ποῦ ἔδωσε λαλιά στὴν ὄνο καὶ ἔλεγε τὴ διάνοιά του⁶⁸, ἔτσι καὶ ἐδῶ τοῦ δείχνει πάνω στὰ κέρατα τοῦ ἐλαφιοῦ τὸν τύπο τοῦ ἀγίου σταυροῦ ποῦ ἔλαμπε περισσότερο ἀπὸ τὸν ἥλιο καὶ ἀνάμεσα στὰ κέρατα τὴν εἰκόνα τοῦ θεοφόρου σώματος, τὸ ὁποῖο καταδέχθηκε νὰ πάρει

67. Πράξ. 9,1-9.

68. Ἄριθμ. 22,28.

κατεδέξατο· καὶ φωνὴν ἀνθρωπίνην ἐνθεὶς τῇ ἐλάφῳ προσκαλεῖται τὸν Πλακίδαν λέγων.

«ὦ Πλακίδα, τί με διώκεις; Ἴδου ἔνεκέν σου παρῆν
καὶ ἐν τῷ ζῶῳ τούτῳ ὤφθην σοι. Ἐγὼ εἰμι Ἰησοῦς ὁ
35 Χριστός, ὃν ἀγνοῶν σέβη· αἱ γὰρ εὐποιαὶ σου, ἅς σὺ
ποιεῖς εἰς τοὺς δεομένους, παρέστησαν ἐνώπιόν μου,
καὶ ἤλθον ἐμφανίσαι σοι ἐμαυτὸν διὰ τοῦ ἐλάφου τούτου
καὶ ἀντιζωγρῆσαί σε καὶ συσχεῖν τοῖς δικτύοις τῆς φι-
λανθρωπίας μου. Οὐ γὰρ ἐστὶ δίκαιον, τὸν ἐμοὶ προσ-
40 φιλῆ διὰ τῶν ἀγαθῶν ἔργων δουλεύειν δαίμοσιν ἀκα-
θάρτοις καὶ εἰδώλοις νεκροῖς καὶ κωφοῖς. Διὰ γὰρ τοῦ-
το ἤλθον ἐπὶ γῆς ἐν τῷ εἶδει τούτῳ, ᾧ νῦν ὄρας,
σῶσαι θέλων τὸ τῶν ἀνθρώπων γένος».

84 Τοῦ ἀγίου Λεοντίου Νεαπόλεως τῆς Κυπρίων νήσου πρὸς
Ἰουδαίους, πέμπτου λόγου.

Φέρε δὴ λοιπόν, φέρε προθύμως καὶ τὴν τῆς ἐκτυπώσεως
τῶν σεπτῶν εἰκόνων ἀπολογίαὶν ποιησώμεθα, ὅπως ἐμφραγῶσι
5 στόματα ἀνόμων λαλούντων ἄδικα· νομικὴ γὰρ αὕτη ἢ παράδοσις
καὶ οὐχ ἡμετέρα. Ἄκουσον γὰρ αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ λέγοντος πρὸς
Μωσέα εἰκόνας δύο χερουβὶμ γλυπτῶν καὶ χωνευτῶν κατασκευά-
σαι σκιαζόντων τὸ ἰλαστήριον. Καὶ πάλιν τὸν ναὸν ἔδειξεν ὁ Θεὸς
τῷ Ἰεζεκιήλ, γλυπτὰ πρόσωπα, φησίν, εἶχε λεόντων καὶ φοινίκων
10 καὶ ἀνθρώπων καὶ χερουβὶμ, ἀπὸ τοῦ ἐδάφους αὐτοῦ ἕως τοῦ φα-
νώματος τῆς στέγης. Ὅντως φοβερὸς ὁ λόγος. Ὁ Θεὸς ὁ ἐντειλά-
μενος τῷ Ἰσραὴλ μὴ ποιῆσαι γλυπτὸν μήτε εἰκόνα μήτε ὁμοίωμα,
ἃσα ἐστὶν ἐν τῷ οὐρανῷ καὶ ἃσα ἐστὶν ἐπὶ τῆς γῆς, αὐτὸς προστάσ-
σει τῷ Μωσῆ ποιῆσαι γλυπτὰ ζῶα χερουβὶμ, καὶ τῷ Ἰεζεκιήλ

69. Πράξ. 9,4-5.

70. Ψαλμ. 62,12.

71. Ἐξ. 25,18-20.

για τή σωτηρία μας· και βάζοντας ανθρώπινη φωνή στο έλαφι, προσκαλεῖ τὸν Πλακίδα λέγοντάς του·

‘Πλακίδα, γιατί με κυνηγᾶς⁶⁹; Νά, για σένα παρουσιάστηκα καὶ σοῦ φανερώθηκα στὸ ζῶο αὐτό. Ἐγὼ εἶμαι ὁ Ἰησοῦς Χριστός, τὸν ὁποῖο σέβεσαι ἀγνοῶντας τον· γιατί τὰ καλά σου ἔργα ποὺ κάνεις σὲ ὄσους ἔχουν ἀνάγκη, ἐφθασαν σὲ μένα καὶ ἦρθα νὰ σοῦ ἐμφανίσω τὸν ἑαυτό μου μέσω τοῦ ἐλαφιοῦ αὐτοῦ καὶ νὰ σὲ θηρεύσω ἐγὼ καὶ νὰ σὲ πιάσω στὰ δίχτυα τῆς φιλανθρωπίας μου. Γιατὶ δὲν εἶναι δίκαιο, αὐτὸς ποὺ μοῦ εἶναι προσφιλῆς με τὰ καλά του ἔργα, νὰ δουλεύει σὲ ἀκάθαρτους καὶ εἰδῶλα νεκρᾶ καὶ κουφά. Γι’ αὐτὸ ἀκριβῶς ἦρθα στὴ γῆ με αὐτὴ τὴ μορφή, αὐτὴ ποὺ τώρα βλέπεις, θέλοντας νὰ σώσω τὸ γένος τῶν ἀνθρώπων’.

84 Τοῦ ἀγίου Λεοντίου Νεαπόλεως, τῆς νήσου τῶν Κυπρίων, ἀπὸ τὸν πέμπτο λόγο του Πρὸς Ἰουδαίους.

Ἐμπρὸς λοιπὸν με προθυμία νὰ κάνουμε καὶ τὴν ἀπολογία τῆς ζωγραφίσεως τῶν σεπτῶν εἰκόνων, γιὰ νὰ σφραγισθοῦν τὰ στόματα τῶν ἀνόμων ποὺ μιλοῦν ἄδικα⁷⁰· γιατί αὐτὴ ἡ παράδοση εἶναι τοῦ νόμου καὶ ὄχι δική μας. Ἄκουσε λοιπὸν τὸν ἴδιο τὸ Θεὸ ποὺ λέει στὸ Μωϋσῆ νὰ κατασκευάσει τὶς εἰκόνες δύο χερουβὶμ γλυπτῶν καὶ χυτῶν, ποὺ νὰ σκεπάζουν τὸ κάλυμμα τῆς Κιβωτοῦ⁷¹. Καὶ πάλι ὁ Θεὸς ἔδειξε στὸν Ἰεζεκιήλ τὸν ναὸ ποὺ εἶχε, ὅπως λέει, γλυπτὰ πρόσωπα λιονταριῶν καὶ φοινκόδενδρων καὶ ἀνθρώπων καὶ χερουβὶμ, ποὺ ἐφθάναν ἀπὸ τὸ ἔδαφος μέχρι τὸ φάτνωμα τῆς στέγης. Πραγματικὰ εἶναι φοβερὸς ὁ λόγος⁷². Ὁ Θεὸς ποὺ ἔδωσε ἐντολὴ στὸν Ἰσραήλ νὰ μὴ κατασκευάσει οὔτε ἀγαλμα οὔτε εἰκόνα οὔτε ὁμοίωμα ἀπὸ ὅσα ὑπάρχουν ἐπάνω στὴ γῆ, ὁ ἴδιος προστάζει τὸν Μωϋσῆ νὰ κατασκευάσει γλυπτὰ ζῶα καὶ χερουβὶμ⁷³, καὶ στὸν Ἰεζεκιήλ ὁ

72. Ἰεζ. 41,17-20.

73. Ἐξ. 20,4.

15 πλήρη εικόνων καὶ ὀνομάτων γλυπτῶν λεόντων καὶ φοινίκων καὶ ἀνθρώπων δείκνυσι τὸν ναὸν ὁ Θεός. Καὶ Σολομὸν ἐκ νόμου λαβὼν τὸ τύπωμα πλήρη πεποίηκε τὸν ναὸν χαλκῶν γλυπτῶν, βοῶν καὶ φοινίκων καὶ ἀνθρώπων, καὶ οὐ κατεγνώσθη ὑπὸ τοῦ Θεοῦ ἐν τούτῳ. Εἰ τοίνυν ἐμοῦ καταγινώσκειν θέλεις περὶ εικόνων, προκα-
20 τάγνωθι τοῦ Θεοῦ τοῦ ταῦτα ποιεῖν κελεύσαντος ὡς ὑπόμνησιν αὐτοῦ εἶναι παρ' ἡμῖν.

85 Τοῦ αὐτοῦ, ἐκ τοῦ πέμπτου λόγου.

Πάλιν ἡμᾶς διαπαίζουσι περὶ τοῦ τιμίου σταυροῦ καὶ τῆς τῶν θεοτυπώτων εικόνων σημειώσεώς τε καὶ προσκυνήσεως εἰδωλο-
λάτρης ἡμᾶς καὶ ξυλοθέους ὀνομάζοντες οἱ πανάθεοι. Εἰ δὲ ξυλό-
5 θεὸς εἰμι, ὡς λέγεις, ἄθεε, καὶ πολύθεος πάντως. Εἰ δὲ πολύθεος, ἐχρῆν με πάντως ὀμνύντα λέγειν, Μὰ τοὺς θεοὺς, καθάπερ καὶ σὺ ἓνα ὀρῶν μύσχον ἔλεγες· «Οὗτοι οἱ θεοί σου, Ἰσραῆλ». Ἄλλ' οὐκ ἀξιώθεις τοῦτο παρὰ Χριστιανῶν στομάτων ἀκοῦσαί ποτε, ἀλλ' εἰθισταὶ ἀεὶ ἢ μοιχαλῖς καὶ ἄπιστος συναγωγὴ τὴν πανσώφρονα
10 Χριστοῦ Ἐκκλησίαν ὡς πόρνην διαγορεύειν.

86 Τοῦ αὐτοῦ.

Οὐδὲ γὰρ παρ' ἡμῶν ὡς θεοὶ προσκυνοῦνται οἱ τῶν ἁγίων χαρακτηῆρες καὶ εἰκόνες καὶ τύποι. Εἰ γὰρ ὡς θεῶ προσεκκυνοῦμεν τῷ ξύλῳ τῆς εἰκόνας, ἐμέλλομεν πάντως καὶ τοῖς λοιποῖς προσκυ-
5 νεῖν ξύλοις καὶ οὐχ ὡς πολλάκις λεανθέντος τοῦ χαρακτηῆρος τῷ πυρὶ τὴν εἰκόνα κατεκαίομεν. Καὶ πάλιν, ἕως ἐμέ ἐστὶ συνδεδεμένα τὰ ξύλα τοῦ σταυροῦ, προσκυνῶ τὸν τύπον διὰ τὸν ἐν αὐτῷ σταυρωθέντα Χριστόν, ἐπὰν δὲ διαιρεθῶσιν ἐξ ἀλλήλων, ρίπτω αὐτὰ καὶ κατακαίω. Καὶ ὡπερ ὁ κέλευσιν βασιλέως δεξάμενος ἐσφραγι-
10 σμένην καὶ ἀσπασάμενος τὴν σφραγίδα οὐ τὸν πηλὸν ἐτίμησεν, οὐ τὸν χάρτην ἢ τὸν μόλυβδον, ἀλλὰ τῷ βασιλεῖ ἀπένειμε τὸ σέβας

Θεός δείχνει τὸ ναὸ γεμάτο εἰκόνες καὶ ὀνόματα γλυπτῶν μὲ λιοντάρια, φοινικόδενδρα καὶ ἀνθρώπους. Καὶ ὁ Σολομῶν παίρνοντας τὸ σχέδιο ἀπὸ τὸ νόμο γέμισε τὸ ναὸ μὲ χάλκινα ἀγάλματα, βοδιῶν καὶ φοινικόδενδρων καὶ ἀνθρώπων, καὶ δὲν καταδικάστηκε ἀπὸ τὸ Θεὸ γι' αὐτό⁷⁴. Ἐὰν λοιπὸν θέλεις νὰ με καταδικάσεις γιὰ τὶς εἰκόνες, καταδίκασε πρῶτα τὸ Θεὸ πού διέταξε νὰ κάνουν αὐτά, γιὰ νὰ εἶναι σὰν ὑπόμνησὴ τοῦ σέ μᾶς.

85 Τοῦ ἰδίου, ἀπὸ τὸν πέμπτο λόγο.

Πάλι μᾶς περιπαίζουν γιὰ τὸν τίμιον σταυρὸ καὶ τὴν παράσταση καὶ προσκύνηση τῶν θεοτύπων εἰκόνων, ὀνομάζοντάς μας εἰδωλολάτρες καὶ ξυλόθεους οἱ πανάθεοι. Ἐὰν ὁμως εἶναι ξυλόθεος, ὅπως λές, ἄθεε, εἴμαι ὅπωςδήποτε καὶ πολύθεος. Ἐὰν ὁμως ἤμουν πολύθεος, θὰ ἔπρεπε ὅταν ὀρκίζομαι νὰ λέω, 'μὰ τοὺς θεοὺς', ὅπως καὶ σὺ βλέποντας ἓνα μοσχάρι ἔλεγες, «αὐτοὶ εἶναι οἱ θεοὶ σου, Ἰσραήλ»⁷⁵. Ἀλλὰ δὲ θὰ ἀξιωθείς νὰ τὸ ἀκούσεις αὐτὸ ποτὲ ἀπὸ χριστιανικὰ στόματα, ὁμως συνηθίζεται πάντοτε καὶ ἡ μοιχαλίδα καὶ ἄπιστη συναγωγή νὰ ὀνομάζει τὴν πανσῶφρον Ἐκκλησίαν τοῦ Χριστοῦ, πόρνη.

86 Τοῦ ἰδίου.

Οὔτε ἀπὸ μᾶς προσκυνοῦνται ὡς θεοὶ οἱ μορφές καὶ οἱ εἰκόνες καὶ οἱ τύποι τῶν ἁγίων. Γιατί, ἂν προσκυνούσαμε τὸ ξύλον τῆς εἰκόνας ὡς θεὸ, θὰ προσκυνούσαμε καὶ τὰ ὑπόλοιπα ξύλα, καὶ δὲ θὰ καίγαμε στὴ φωτιά τὴν εἰκόνα, ὅπως συμβαίνει πολλές φορές, ὅταν ἐξαλίφεται ἡ εἰκονιζόμενη μορφή. Ἐπίσης, ὅσο τὰ ξύλα τοῦ σταυροῦ εἶναι συνδεδεμένα, προσκυνῶ τὸν τύπο τοῦ σταυροῦ ἐξαιτίας τοῦ Χριστοῦ πού σταυρώθηκε πάνω σ' αὐτόν, ὅταν ὁμως ἀποσυνδεθοῦν μεταξύ τους, τὰ ρίχνω καὶ τὰ καίω. Καὶ ὅπως ἐκεῖνος πού πῆρε διαταγὴ τοῦ βασιλιᾶ σφραγισμένη καὶ ἀσπάσθηκε τὴ σφραγίδα, δὲν τίμησε τὸν πηλὸ οὔτε τὸ χαρτὶ οὔτε τὸ μολύβι, ἀλλὰ ἀπέδωσε τὸν σεβασμὸ

75. Ἐξ. 32,4.

καὶ τὴν προσκύνησιν, οὕτω καὶ Χριστιανῶν παῖδες τῷ τύπῳ τοῦ σταυροῦ προσκυνοῦντες οὐ τὴν φύσιν τοῦ ξύλου προσκυνοῦμεν, ἀλλὰ σφραγίδα καὶ δακτύλιον καὶ χαρακτῆρα Χριστοῦ αὐτοῦ βλέ-
 15 ποντος δι' αὐτοῦ τὸν ἐν αὐτῷ σταυρωθέντα ἀσπαζόμεθα καὶ προσκυνοῦμεν.

87 Τοῦ αὐτοῦ.

Καὶ διὰ τοῦτο Χριστὸν καὶ τὰ Χριστοῦ πάθη ἐν ἐκκλησίαις καὶ οἴκοις καὶ ἀγοραῖς καὶ ἐν εἰκόσι καὶ ἐν σινδόνι καὶ ἐν ταμείοις καὶ ἐν ἱματίοις καὶ ἐν παντὶ τύπῳ ἐκτυπῶ καὶ διαγράφω, ἵνα, διη-
 5 νεκῶς ὄρων ταῦτα, ἀναμιμνήσκωμαι καὶ μὴ ἐπιλάβωμαι, ὥσπερ σὺ ἐπελάβου Κυρίου τοῦ Θεοῦ σου ἀεὶ. Καὶ ὥσπερ σὺ προσκυνῶν τὸ βιβλίον τοῦ νόμου οὐ τὴν φύσιν τῶν δερμάτων καὶ τοῦ μέλανος προσκυνεῖς, ἀλλὰ τοὺς λόγους τοῦ Θεοῦ τοὺς ἐγκειμένους ἐν αὐτῷ, οὕτω καὶ ἐγὼ τῇ εἰκόνι τοῦ Χριστοῦ προσκυνῶ, οὐ τῇ φύσει τοῦ ξύ-
 10 λου καὶ τῶν χρημάτων –μὴ γένοιτο–, ἀλλ' ἀψύχῳ χαρακτῆρι Χριστοῦ προσκυνῶν δι' αὐτοῦ αὐτὸν Χριστὸν δοκῶ κρατεῖν καὶ προσκυνεῖν. Καὶ ὥσπερ Ἰακώβ δεξάμενος παρὰ τῶν ἀδελφῶν τοῦ Ἰωσήφ τὸν χιτῶνα τὸν ποικίλον ἡμαγμένον, ὅτε ἐπίπρασεν τὸν Ἰωσήφ, κατεφίλησε πάντως τὸν χιτῶνα μετὰ δακρῦων καὶ τοῖς
 15 ὀφθαλμοῖς τοῖς ἰδίοις τοῦτον ἔθηκεν, οὐ τὸ ἱμάτιον θρηγῶν, ἀλλὰ δι' αὐτοῦ τὸν Ἰωσήφ νομίζων καταφιλεῖν καὶ ἐν χερσὶν αὐτὸν κατέχειν, οὕτω καὶ Χριστιανῶν παῖδες εἰκόνα (Χριστοῦ) ἢ ἀποστόλου ἢ μάρτυρος κατασπαζόμενοι, τῇ σαρκὶ τῇ ψυχῇ νομίζομεν αὐτὸν ἐκεῖνον τὸν Χριστὸν ἢ τὸν μάρτυρα αὐτοῦ ἀσπάζεσθαι. Ὡς γοῦν
 20 πολλακίς εἶπον, ὁ σκοπὸς ἐξετάζεται ἐπὶ παντὸς ἀσπασμοῦ καὶ ἐπὶ πάσης προσκυνήσεως.

Εἰ δὲ ἐμοὶ ἐγκαλεῖς λέγων, ὅτι ὡς θεῷ προσκυνῶ τῷ ξύλῳ τοῦ σταυροῦ, διὰ τί οὐκ ἐγκαλεῖς τῷ Ἰακώβ προσκυνήσαντι ἐπὶ τὸ

καὶ τὴν προσκύνηση στὸ βασιλιά, ἔτσι καὶ ἐμεῖς, τὰ παιδιά τῶν Χριστιανῶν, προσκυνώντας τὸν τύπο τοῦ σταυροῦ, δὲν προσκυνούμε τὴ φύση τοῦ ξύλου, ἀλλὰ βλέποντας τὴ σφραγίδα καὶ τὸ δαχτυλίδι καὶ τὴ μορφή τοῦ ἴδιου τοῦ Χριστοῦ, καὶ μέσω αὐτοῦ ἀσπαζόμαστε καὶ προσκυνούμε Ἐκεῖνον ποὺ σταυρώθηκε πάνω σ' αὐτόν.

87 Τοῦ ἴδιου.

Καὶ γι' αὐτὸ ἀποτυπώνω καὶ ζωγραφίζω τὸ Χριστὸ καὶ τὰ πάθη τοῦ Χριστοῦ στὶς Ἐκκλησίες καὶ στὰ σπίτια καὶ στὶς ἀγορὲς καὶ σὲ εἰκόνες καὶ σὲ σεντόνια καὶ σὲ ἡσυχαστήρια καὶ σὲ ἐνδύματα καὶ σὲ κάθε τόπο, ὥστε, βλέποντάς τα διαρκῶς, νὰ θυμᾶμαι καὶ νὰ μὴ ξεχάσω, ὅπως ἐσὺ ξέχασες τὸν Κύριο καὶ Θεό σου γιὰ πάντα⁷⁶. Καὶ ὅπως ἐσύ, προσκυνώντας τὸ βιβλίον τοῦ νόμου, δὲν προσκυνᾷς τὴ φύση τῶν δερμάτων καὶ τῆς μελάνης, ἀλλὰ τοὺς λόγους τοῦ Θεοῦ ποὺ περιέχονται σ' αὐτό, ἔτσι κι ἐγὼ προσκυνῶ τὴν εἰκόνα τοῦ Χριστοῦ, ὄχι τὴ φύση τοῦ ξύλου καὶ τῶν χρωμάτων —μὴ γένοιτο—, προσκυνώντας ὁμοίως τὴν ἄψυχη μορφή τοῦ Χριστοῦ, μέσω αὐτῆς νομίζω ὅτι κρατῶ τὸν ἴδιο τὸ Χριστὸ καὶ τὸν προσκυνῶ. Καὶ ὅπως ὁ Ἰακώβ, παίρνοντας ἀπὸ τοὺς ἀδελφοὺς τοῦ Ἰωσήφ τὸν ποικιλόχρωμο χιτῶνα ματωμένο, ὅταν πούλησαν τὸν Ἰωσήφ, φίλησε μὲ πολὺ πάθος καὶ δάκρυα τὸν χιτῶνα καὶ τὸν ἀκούμπησε στὰ ἴδια τοῦ τὰ μάτια, δὲν ἔκλαιε ὁμοίως τὸ ἐνδυμα, ἀλλὰ μὲ αὐτὸ νόμιζε ὅτι κρατοῦσε στὰ χέρια του καὶ φιλοῦσε τὸν Ἰωσήφ⁷⁷, ἔτσι καὶ ἐμεῖς, τὰ παιδιά τῶν Χριστιανῶν, ἀσπαζόμενοι μὲ τὴ σάρκα εἰκόνα τοῦ Χριστοῦ ἢ ἀποστόλου ἢ μάρτυρα, πιστεύουμε ὅτι μὲ τὴ ψυχὴ μας ἀσπαζόμαστε τὸν ἴδιο τὸ Χριστὸ ἢ τὸν μάρτυρα ἐκεῖνου. Ὅπως λοιπὸν εἶπα πολλὰς φορές, σὲ κάθε ἀσπασμὸ καὶ σὲ κάθε προσκύνηση ἐξετάζεται ὁ σκοπὸς.

Ἐὰν ὁμοίως κατηγορεῖς ἐμένα, λέγοντας ὅτι προσκυνῶ τὸ ξύλον τοῦ σταυροῦ ὡς θεό, γιὰτὶ δὲν κατηγορεῖς καὶ τὸν Ἰακώβ

77. Γεν. 37,32-34.

ἄκρον τῆς ράβδου τοῦ Ἰωσήφ; Ἀλλὰ πρόδηλον, ὅτι οὐ τὸ ξύλον τι-
 25 μῶν προσεκύνησεν, ἀλλὰ διὰ τοῦ ξύλου τῷ Ἰωσήφ προσεκύνησεν,
 ὡσπερ καὶ ἡμεῖς διὰ τοῦ σταυροῦ τῷ Χριστῷ. Ἐπεὶ καὶ Ἀβραὰμ
 τοῖς πωλήσασιν αὐτῷ τὸν τάφον ἀνδράσιν ἀσεβέσι προσεκύνησε
 καὶ γόνυ ἔκαμψεν ἐπὶ τὴν γῆν, ἀλλ' οὐχ ὡς θεοὺς αὐτοὺς προσεκύ-
 νησε. Καὶ πάλιν ὁ Ἰακώβ τὸν Φαραῶ ἠύλόγησεν, ἀσεβῆ καὶ εἰδω-
 30 λολάτρην ὄντα, καὶ τὸν Ἡσαῦ ἐπτάκις, ἀλλ' οὐχ ὡς θεόν.

Ἴδε, πόσους ἀσπασμοὺς καὶ πόσας προσκυνήσεις ἀπέδειξά σοι
 γραφικὰς τε καὶ φυσικὰς μὴ ἐχούσας κατάγνωσιν. Ἐμὲ δέ, ἐπὶ
 ἴδης εἰκόνα Χριστοῦ ἢ τῆς πανάγνου αὐτοῦ μητρὸς ἢ ἀγίου προ-
 σκυνοῦντα, ἀγανακτεῖς εὐθέως καὶ βλασφημεῖς καὶ ἀποπηδᾷς καὶ
 35 εἰδωλολάτρην με ἀποκαλεῖς καὶ οὐκ αἰσχύνῃ καὶ φρίττεις καὶ ἐρυ-
 θριᾷ, ὁρῶν με καθ' ἐκάστην ἡμέραν ἐν πάσῃ τῇ οἰκουμένην ναοὺς
 εἰδώλων καταλύοντα καὶ ναοὺς μαρτύρων ἀνεγείροντα. Εἰ τὰ εἰ-
 δωλα προσεκύνουν, διατί τοὺς μάρτυρας τιμῶ τοὺς καταλύσαντας
 τὰ εἰδωλα; Εἰ δὲ τὰ ξύλα, ὡς φῆς, δοξάζω, πῶς τιμῶ τοὺς ἀγίους
 40 τοὺς τὰ ξύλινα ξόανα τῶν δαιμόνων κατακαύσαντας; Εἰ δὲ καὶ
 τοὺς λίθους δοξάζω, πῶς δοξάζω τοὺς ἀποστόλους τοὺς τὰ λίθινα
 εἰδωλα κατακλάσαντας; Εἰ τὰς εἰκόνας τῶν ψευδωνύμων θεῶν
 σέβω, πῶς δοξάζω καὶ ἐπαινῶ καὶ ἐορτὰς ἐπιτελῶ τῶν τριῶν
 παιδῶν τῶν ἐν Βαβυλῶνι ἀθλησάντων καὶ τῇ εἰκόνι τῇ χρυσοῦ μῆ
 45 προσκυνησάντων τῇ εἰδωλικῇ;

Ἄλλ' ὄντως πολλὴ τῶν ἀνόμων ἢ πώρωσις, πολλὴ τύφλωσις.
 Ὡς Ἰουδαίε, πολλὴ ἡ ἀναίδειά σου καὶ ἡ ἀσεβεία· ἀληθῶς ἀδικεῖται
 ὑπὸ σοῦ ἡ ἀλήθεια. «Ἀνάστα, ὁ Θεός, δίκασον τὴν δίκην σου»·

78. Γεν. 47,31. Ἑβρ. 11,21.

79. Γεν. 23,7-9.

πού προσκύνησε τὴν ἄκρη τῆς ράβδου τοῦ Ἰωσήφ⁷⁸; Εἶναι φανερό ὅτι δὲν προσκύνησε τιμώντας τὸ ξύλο, ἀλλὰ μέσω τοῦ ξύλου προσκύνησε τὸν Ἰωσήφ, ὅπως καὶ ἔμεῖς μέσω τοῦ σταυροῦ προσκυνοῦμε τὸ Χριστό. Ἀλλὰ καὶ ὁ Ἀβραάμ προσκύνησε ἐκείνους πού τοῦ πούλησαν τὸν τάφο, πού ἦταν ἄνδρες ἀσεβεῖς, καὶ γονάτισε στὴ γῆ⁷⁹, ἀλλὰ δὲν τοὺς προσκύνησε ὡς θεούς. Ἐπίσης καὶ ὁ Ἰακώβ εὐλόγησε τὸν Φαραῶ πού ἦταν ἀσεβὴς καὶ εἰδωλολάτρης⁸⁰, καὶ τὸν Ἡσαῦ ἐπτά φορές⁸¹, ἀλλ' ὄχι ὡς θεό.

Κοίταξε πόσους ἀσπασμοὺς καὶ πόσες προσκυνήσεις, ἀγιογραφικὲς καὶ φυσικὲς, σοῦ ἀπέδειξα ὅτι δὲν εἶναι ἀξιοκατάκριτες. Ἐμένα ὁμως, ὅταν μὲ βλέπεις νὰ προσκυνῶ εἰκόνα τοῦ Χριστοῦ ἢ τῆς πάναγνης μητέρας του ἢ κάποιου ἀγίου, ἀγανακτεῖς ἀμέσως καὶ βλασφημεῖς καὶ πετιέσαι ἐπάνω καὶ μὲ ἀποκαλεῖς εἰδωλολάτρη καὶ δὲν ντρέπεσαι οὔτε φρίττεις οὔτε κοκκινίζεις, βλέποντάς με κάθε μέρα σ' ὄλη τὴν οἰκουμένη νὰ καταργῶ ναοὺς εἰδώλων καὶ νὰ κτίζω ναοὺς μαρτύρων. Ἄν προσκυνοῦσα τὰ εἶδωλα, γιατί τιμῶ τοὺς μάρτυρες πού γκρέμισαν τὰ εἶδωλα; Ἐὰν πάλι, ὅπως ἰσχυρίζεσαι, δοξάζω τὰ ξύλα, πῶς τότε τιμῶ τοὺς ἀγίους πού κατέκαψαν τὰ ξύλινα ξόανα τῶν δαιμόνων; Καὶ ἂν δοξάζω τὶς πέτρες, τότε πῶς δοξάζω τοὺς ἀποστόλους πού κομμάτιασαν τὰ πέτρινα εἶδωλα; Ἐὰν σέβομαι τὶς εἰκόνες τῶν ψευδώνυμων θεῶν, πῶς δοξάζω καὶ ἐγκωμιάζω καὶ γιορτάζω τοὺς Τρεῖς Παῖδες πού ἀθλήσαν στὴ Βαβυλώνα καὶ δὲν προσκύνησαν τὴ χρυσοῦ εἰδωλολατρικὴ εἰκόνα⁸²;

Πραγματικά, εἶναι μεγάλη ἡ πώρωση καὶ ἡ τύφλωση τῶν ἀνόμων. Ἰουδαῖε, εἶναι μεγάλη ἡ ἀναίδεια καὶ ἡ ἀσεβεία σου· ἀληθινὰ ἀδικεῖται ἀπὸ σένα ἡ ἀλήθεια. «Σῆκω, Θεὲ καὶ δῶσε δικαιοσύνη»⁸³, κρίνε καὶ δῶσε δικαιοσύνη σὲ μᾶς ἀπὸ ἓνα

80. Γεν. 47,7-10.

81. Γεν. 33,3.

82. Δαν. 3,1-3.

83. Ψαλμ. 73,22.

κρίνον καὶ δίκασον ἡμῖν ἐξ ἔθνους οὐχ ὀσίου, ἀλλὰ ἀνοσίου καὶ ἀλ-
50 λοτριίου καὶ παροξύνοντός σε διὰ παντός.

88 Τοῦ αὐτοῦ.

Εἰ μὲν οὖν, ὡς πολλακίς εἶπον, τῷ ξύλῳ καὶ τῷ λίθῳ ὡς
Θεῷ προσεκύνουν, εἶπα ἂν καγὼ τῷ ξύλῳ καὶ λίθῳ, «σύ με ἐγέν-
νησας». Εἰ δὲ τὰς εἰκόνας τῶν ἁγίων προσκυνῶ, τοὺς ἁγίους μᾶλ-
5 λον, καὶ προσκυνῶ τὰς τῶν ἁγίων μαρτύρων ἀθλήσεις καὶ τιμῶ,
πῶς λέγεις εἰδῶλα ταῦτα, ὧ ἀνόητε; Τὰ γὰρ εἰδῶλα τῶν ψευδω-
νύμων, τῶν μοιχῶν καὶ φονευτῶν καὶ τεκνοθυτῶν καὶ μαλακῶν
ὁμοιωμάτα εἰσι καὶ οὐ προφητῶν οὐδὲ ἀποστόλων. Καὶ ἵνα ἐκ μέ-
ρους παραστήσω σοι σύντομον καὶ πιστότατον ὑπόδειγμα περὶ χρι-
10 στιανικῶν καὶ ἑλληνικῶν ὁμοιωμάτων, ἄκουσον. Εἶχον ἐν Βαβυ-
λῶνι οἱ Χαλδαῖοι ὄργανα παντοῖα μουσικὰ πρὸς θεραπείαν εἰδώ-
λων δαιμόνων, εἶχον δὲ καὶ οἱ υἱοὶ Ἰσραὴλ ἀπὸ Ἱερουσαλήμ ὄργανα,
ἃ ἐπὶ ταῖς ἰτέαις ἐκρέμασαν· καὶ ἀμφοτέρωθεν ὄργανα καὶ νάβλαι
καὶ κιθάραι καὶ αὐλοὶ ὑπῆρχον, ἀλλὰ τὰ μὲν εἰς δόξαν Θεοῦ ἐγέ-
15 νοντο, τὰ δὲ εἰς θεραπείαν τῶν δαιμόνων ἀντίμιμα. Οὕτω λοιπὸν
καὶ ἐπὶ τῶν εἰκόνων καὶ εἰδώλων ἑλληνικῶν καὶ χριστιανικῶν
νόει, ὅτι ἐκεῖνα μὲν εἰς δόξαν διαβόλου καὶ μνήμην κατεσκευάστη-
σαν, ταῦτα δὲ εἰς δόξαν Χριστοῦ καὶ ἀποστόλων καὶ μαρτύρων καὶ
ἁγίων αὐτοῦ.

89 Τοῦ αὐτοῦ.

Ὅταν τοίνυν ἴδῃς Χριστιανὸν προσκυνοῦντα τῷ σταυρῷ,
γινῶθι, ὅτι διὰ Χριστὸν τὸν σταυρωθέντα καὶ οὐ τὴν φύσιν τοῦ ξύ-
λου προσκυνεῖ. Ἐπεὶ πάντα ἂν τὰ ξύλα προσεκυνοῦμεν τοῦ ἀγροῦ,
5 καὶ ὡσπερ ὁ Ἰσραὴλ προσεκύνει τὰ ἄλση καὶ τὰ δένδρα λέγων,
«σύ μου εἶ θεός, καὶ σύ με ἐγέννησας». Ἡμεῖς δὲ οὐχ οὕτως, ἀλλὰ

84. Ψαλμ. 42,1.

85. Ἱερ. 2,27.

ἔθνος πού δὲν εἶναι ὄσιο, ἀλλὰ ἀνόσιο καὶ ξένο καὶ σὲ ἐξοργίζει διαρκῶς⁸⁴.

88 Τοῦ ἰδίου.

Ἐάν λοιπόν, ὅπως πολλές φορές εἶπα, προσκυνούσα τὸ ξύλο καὶ τὸν λίθο ὡς θεό, θὰ ἔλεγα κι ἐγὼ στὸ ξύλο καὶ στὸ λίθο, «ἐσὺ μὲ γένησεσ»⁸⁵. Ἄν προσκυνῶ τις εἰκόνες τῶν ἁγίων, ἢ μᾶλλον τοὺς ἁγίους, καὶ προσκυνῶ καὶ τιμῶ τις ἀθλήσεις τῶν ἁγίων μαρτύρων, πῶς τὰ λές αὐτὰ εἰδῶλα, ἀνόητε; Διότι τὰ εἰδῶλα εἶναι ὁμοιώματα τῶν ψευδώνυμων, τῶν μοιχῶν καὶ φονιάδων, καὶ ἐκείνων πού θυσίασαν τὰ παιδιά τους καὶ τῶν κίμαιδων, καὶ δὲν εἶναι προφητῶν οὔτε ἀποστόλων. Καὶ γιὰ νὰ σοῦ δώσω νὰ καταλάβεις κάπως, ἄκουσε ἓνα σύντομο καὶ πιστότατο παράδειγμα γιὰ τὰ χριστιανικὰ καὶ εἰδωλολατρικὰ ὁμοιώματα. Στὴ Βαβυλώνα οἱ Χαλδαῖοι εἶχαν ποικίλα μουσικὰ ὄργανα γιὰ τὴ λατρεία τῶν εἰδώλων τῶν δαιμόνων, εἶχαν ἐπίσης καὶ οἱ Ἰσραηλίτες ἀπὸ τὴν Ἱερουσαλὴμ ὄργανα, πού τὰ κρέμασαν στὶς ἰτιές^{85α} καὶ τὰ δύο ἦσαν ὄργανα δεκάχορδα καὶ κιθάρες καὶ αὐλοί, ἀλλὰ τὰ τῶν Ἰσραηλιτῶν εἶχαν κατασκευασθεῖ γιὰ νὰ δοξάζουν τὸ Θεό, ἐνῶ τὰ ἄλλα ἦταν μιμητικὰ μέσα γιὰ τὴ λατρεία τῶν δαιμόνων. Κατὰ τὸν ἴδιο λοιπόν τρόπο σκέψου καὶ γιὰ τις εἰκόνες τις χριστιανικὲς καὶ τὰ εἰδῶλα τὰ ἑλληνικά, ὅτι δηλαδὴ τὰ τελευταῖα κατασκευάστηκαν γιὰ τὴ δόξα καὶ τὴ μνήμη τοῦ διαβόλου, ἐνῶ οἱ εἰκόνες γιὰ τὴ δόξα τοῦ Χριστοῦ καὶ τῶν ἀποστόλων καὶ τῶν μαρτύρων καὶ τῶν ἁγίων του.

89 Τοῦ ἰδίου.

Ὅταν λοιπόν δεῖς Χριστιανὸ νὰ προσκυνᾷ τὸ σταυρό, νὰ ξέρεις ὅτι δὲν προσκυνᾷ τὴ φύση τοῦ ξύλου, ἀλλὰ γιὰ τὸ Χριστὸ πού σταυρώθηκε. Γιατὶ ἀλλιῶς θὰ προσκυνούσαμε ὅλα τὰ δένδρα τοῦ ἀγροῦ, ὅπως καὶ ὁ Ἰσραὴλ προσκυνούσε τὰ ἄλση καὶ τὰ δένδρα λέγοντας: «σὺ εἶσαι ὁ Θεός μου καὶ σὺ μὲ γένη-

85α. Ψαλμ. 136,2.

μνήμην καὶ γραφὴν ἔχομεν τῶν τοῦ Κυρίου παθημάτων καὶ τῶν δι' αὐτὸν ἀθλησάντων ἐν ταῖς ἐκκλησίαις καὶ οἴκοις ἔχομεν πάντα δι' αὐτὸν ποιούντες, τὸν ἡμέτερον Κύριον. Καὶ αὐθις, εἶπέ, ὦ Τουδαῖε, 10 ποία γραφὴ ἐπέτρεψε Μωσεῖ προσκυνῆσαι Ἰοθὼρ, τῷ γαμβρῷ αὐτοῦ, εἰδωλολάτρῃ ὄντι, καὶ Ἰακώβ τῷ Φαραῶ καὶ Ἀβραάμ τοῖς υἱοῖς Ἐμμώρ καὶ Δανιὴλ τῷ Ναβουχοδονόσορ ἀσεβεῖ ὄντι; Καὶ εἰ ἐκεῖνοι δίκαιοι καὶ προφηταὶ ὄντες διὰ κοσμικὴν καὶ πρόσκαιρον ζωὴν ταῦτα ἐποιοῦν, πῶς ἐμοὶ ἐγκαλεῖς προσκυνοῦντι ταῖς ἀγίαις 15 τῶν ἀγίων μνήμαις γραφικαῖς καὶ ἱστορικαῖς καὶ τὰ πάθη καὶ τὰς ἀθλήσεις, ἐξ ὧν καθ' ἡμέραν εὐεργετοῦμαι καὶ αἰώνιον καὶ αἰδίων ζωὴν ἐκδέχομαι;

90 Τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Ἱστορίας Θεοδώρου δ' τόμου.

Ὑπὸ δὲ ταύτην τὴν ὑπατεῖαν κατὰ τὸν μῆνα τὸν Δεκέμβριον, ἔχοντα αὐτὸν τριακάδα καὶ πέμπτην ἡμέραν, θαῦμα φοβερὸν καὶ ἐξαισιον πᾶσάν τε ἀκοὴν ἀνθρώπων καταπλήττον γεγένηται. 5 Ὀλύμπιος γάρ τις τοῦνομα Εὐθυμίου τοῦ τῆς Ἀρείου θρησκείας ἐξάρχοντος τὸν βαδιστὴν παραχορευῶν ἐν τῷ λουτρῷ τοῦ παλατίου Ἐλενιανῶν γενόμενος κατὰ τὸν προμαλάττοντα καὶ θεασάμενός τις τῶν λουομένων τὴν τοῦ ὁμοουσίου δόξαν σεμνύοντας ἔφη αὐταῖς λέξεσιν οὕτως:

10 'Τί γάρ ἐστιν ἡ Τριάς; Ποίω δὲ τοίχω οὐκ ἐπιγέγραπται;'

Καὶ κρατήσας τῶν ἑαυτοῦ ἀναγκαίων ἔφη:

'Ἴδε, κἀγὼ τριάδα ἔχω,

ὥστε κινήθοντας τοὺς ἐκεῖ εὐρεθέντας μέλλειν αὐτὸν διαχειρίζε- 15 σθαι: ἀλλ' εἰρχθησαν ὑπὸ τινος Μάγνου, πρεσβυτέρου τῶν ἀγίων

86. Ἱερ. 2,27.

87. Ἐξ. 18,7. Ὁ Ἰοθὼρ ἦταν πεθερὸς τοῦ Μωϋσῆ καὶ ὄχι γαμπρός του. (Ἐξ. 2,16 ἔ.).

σεφ»⁸⁶. Σε μᾶς ὁμως δὲν συμβαίνει αὐτό, ἀλλὰ μνημονεύουμε καὶ ζωγραφίζουμε τὰ παθήματα τοῦ Κυρίου καὶ ἐκείνων ποὺ ἄθλησαν γι' αὐτὸν στὶς Ἐκκλησίες καὶ στὰ σπίτια καὶ τὰ κάνουμε ὄλα γι' αὐτὸν ποὺ εἶναι ὁ Κύριός μας. Καὶ πάλι, πές μου, Ἰουδαίε, ποιά Γραφή ἐπέτρεψε στὸ Μωϋσῆ νὰ προσκυνήσει τὸν Ἰοθὼρ, τὸν γαμπρό του⁸⁷, ποὺ ἦταν εἰδωλολάτρης, καὶ στὸν Τακῶβ νὰ προσκυνήσει τὸν Φαραῶ⁸⁸, καὶ στὸν Ἀβραὰμ τοὺς υἱοὺς τοῦ Ἐμμῶρ⁸⁹, καὶ στὸ Δανιὴλ τὸν Ναβουχοδονόσορα⁹⁰, ποὺ ἦταν ἀσεβής; Καὶ ἐὰν ἐκεῖνοι, ποὺ ἦσαν δίκαιοι καὶ προφῆτες, τὰ ἔκαναν αὐτὰ γιὰ τὴν κοσμικὴ καὶ πρόσκαιρη ζωὴ, πῶς μὲ κατηγορεῖς ἐπειδὴ προσκυνῶ τὶς ἅγιες μνήμες τῶν ἁγίων, ποὺ μαρτυροῦνται ἀπὸ τὴ Γραφή καὶ τὴν ἱστορία, καὶ τὰ πάθη καὶ τὶς ἀθλήσεις, ἀπὸ τὰ ὁποῖα κάθε μέρα εὐεργετοῦμαι καὶ περιμένω τὴν αἰώνια καὶ ἀίδια ζωή;

90 Ἀπὸ τὴν Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία τοῦ Θεοδώρου, τόμο τέταρτο.

Σ' αὐτὴ τὴν ὑπατεία, στὶς τριάντα τοῦ μηνὸς Δεκεμβρίου, ἡμέρα πέμπτη, ἔγινε ἓνα θαῦμα φοβερὸ καὶ ἐξαισιό ποὺ κατέπληξε ὄλους τοὺς ἀνθρώπους ποὺ τὸ ἄκουσαν. Κάποιοι, ὀνόματι Ὀλύμπιος, ποὺ ὀδηγοῦσε τὸ ἄλογο τοῦ ἀρχηγοῦ τῆς θρησκείας τῶν Ἀρειανῶν Εὐθυμίου, φθάνοντας στὸ λουτρό τοῦ παλατιοῦ τῶν Ἑλενιαῶν, στὸ χῶρο ποὺ γινόταν ἡ προθέρμανση, καὶ βλέποντας μερικοὺς ἀπὸ τοὺς λουομένους νὰ δέχονται τὴ διδασκαλία τοῦ ὁμοουσίου, εἶπε ἐπὶ λέξει τὰ ἐξῆς:

Ἔτι εἶναι ἡ Τριάδα; Σε ποιὸ τοῖχο δὲν εἶναι ζωγραφισμένη;

Καὶ πάνοντας τὰ ἀπόκρυφά του εἶπε:

Ἔκοίτα, κι ἐγὼ ἔχω τριάδα,

σὲ σημείο ποὺ κινήθηκαν ὄσοι βρίσκονταν ἐκεῖ μὲ σκοπὸ νὰ τὸν σκοτώσουν. Ἀλλὰ ἐμποδίστηκαν ἀπὸ κάποιον Μάγγο,

88. Γεν. 47,1-10.

89. Γεν. 23,7.

90. Δαν. 2,46.

ἀποστόλων ἐν τῷ περιτειχίσματι, ἀνθρώπου θαυμαστοῦ καὶ τὸν Θεὸν θεραπεύοντος, φήσαντος πρὸς αὐτούς, ὡς οὐκ ἂν διαλάβῃ τὸν τῆς παντεφόρου δίκης ὀφθαλμὸν ἀκριβεῖ λόγῳ γράφοντα.

Αἰδοῖ δὲ τοῦ ἀνδρὸς τῆς ταραχῆς παυσαμένων ἐξανέστη ὁ
 20 Ὀλύμπιος καὶ τῇ ἐμβάσει τῶν θερμῶν ὡς ἔθος χρησάμενος ἐξείσιν ἐπὶ τὴν τῶν ψυχρῶν ὑδάτων δεξαμένην, ἥτις λαμβάνει τὰ ὕδατα ἐκ πηγῆς τικτομένης μέσον τοῦ σεπτοῦ θυσιαστηρίου τοῦ εὐαγοῦς οἴκου τοῦ πρωτομάρτυρος Στεφάνου, ὃν ἐν παλαιοῖς ἔκτισεν ἀζιωμασιν ἀρχοντικοῖς διαλάμπας Αὐρηλιανός· ἐνθένδε ἡγοῦμαι θείας
 25 ἐποψίας τὸ ὕδωρ ἀξιῶσθαι. Ἐν ἧ καταβάς θάπτον ἐπαναβαίνει κραυγάζων·

‘Ἐλεήσατέ με, ἐλεήσατε’,

καὶ κνήθων αὐτοῦ τὰς σάρκας τῶν ὀστέων ἀπεμέριζε. Πάντες δὲ περὶ αὐτὸν γενόμενοι καὶ κρατήσαντες, σινδόνην περιτυλίξαντες ἀνέ-
 30 κλιναν ψυχορραγοῦντα. Ἐπηρώτων δέ, τί ἂν εἴη τὸ συμβάν· καὶ φησιν ὁ Ὀλύμπιος·

“Ἄνδρα κατεῖδον λευχειμονοῦντα ἐπιβάντα μοι κατὰ τῆς νεροφόρου καὶ τρεῖς σίκλας θερμοῦ περιχέαντά μοι καὶ λέγοντά μοι, Μὴ δυσφήμει’.

35 Λαβόντες δὲ αὐτὸν φορεῖω οἱ αὐτῷ διαφέροντες μετεκόμισαν ἐν ἐτέρῳ λουτρῷ προσκειμένῳ τῇ τῶν Ἀρειανῶν ἐκκλησίᾳ. Θελόντων δὲ αὐτῶν ἀποτυλίξαι τὴν σινδόνα ἀπ’ αὐτοῦ συνεξέπαιρον πάσας τὰς σάρκας αὐτοῦ, καὶ οὕτω νεκρωθεὶς ἀπέδωκε τὸ πνεῦμα. Γνωστὸν δὲ ἐγένετο τοῦτο σχεδὸν καθ’ ὅλης τῆς βασιλίδος.
 40 Ἐφήμιζον δὲ τινες περὶ τοῦ πεπονθότος, ὡς χρόνοις τισὶν ἀπὸ τῆς τὸ ὁμοούσιον δοξαζούσης θρησκείας εἰς τὴν Ἀρείου μετεβαπίστατο λατρείαν.

πρεσβύτερο τοῦ ναοῦ τῶν ἁγίων Ἀποστόλων ποῦ εἶναι στὸ περιτείχισμα, ἄνθρωπο ἀξιοθαύμαστο καὶ πιστὸ λειτουργὸ τοῦ Θεοῦ, ὁ ὁποῖος τοὺς εἶπε ὅτι δὲ θὰ μπορέσει νὰ ἀποφύγει τὸ μάτι τῆς θείας δικαιοσύνης, ποῦ τὰ βλέπει ὄλα καὶ τὰ γράφει λεπτομερῶς.

Ἄφοῦ, ἀπὸ σεβασμὸ πρὸς τὰ ἄνδρα, σταμάτησε ἡ ὀργή τους, σηκώθηκε ὁ Ὀλύμπιος καὶ ἀφοῦ μπῆκε καὶ ἔκανε χρῆση τοῦ ζεστοῦ νεροῦ, ὅπως συνηθίζεται, βγῆκε καὶ τράβηξε στὴ δεξαμενὴ μὲ τὰ κρύα νερά, ἡ ὁποία παίρνει ἀπὸ πηγὴ ποῦ ἀναβλύζει μέσα ἀπὸ τὸ σεπτὸ θυσιαστήριο τοῦ εὐαγοῦς οἴκου τοῦ πρωτομάρτυρα Στεφάνου, τὸν ὁποῖο ἔκτισε στὰ παλιὰ χρόνια ὁ Αὐρηλιανός, ποῦ διέπρεψε σὲ ἀρχοντικὰ ἀξιώματα· γι' αὐτὸ νομίζω πὼς τὸ νερὸ ἔχει τὴ θεία ἐπιστασία. Κατεβαίνοντας στὴ δεξαμενὴ ἀμέσως ξαναβγῆκε φωνάζοντας,

Ἐβοηθῆστε με, βοηθῆστε με'

καὶ ξύνοντας τὶς σάρκες του τὶς ξεκολλοῦσε ἀπὸ τὰ κόκκαλά του. Ἔσπευσαν ὄλοι γύρω του, καὶ ἀφοῦ τὸν ἐπιασαν, τὸν τύλιξαν σὲ σενδόνη καὶ τὸν ξάπλωσαν ἐνῶ ψυχορραγοῦσε. Τὸν ρωτοῦσαν τότε τί ἦταν αὐτὸ ποῦ τοῦ συνέβηκε, καὶ ὁ Ὀλύμπιος εἶπε·

Ἐἶδα ἓνα ἄνδρα ντυμένο στὰ λευκὰ ἀνεβασμένο στὸ λουτήρα νὰ μοῦ χύνει τρεῖς κουβάδες ζεστὸ νερὸ καὶ νὰ μοῦ λέει· μὴ βλασφημεῖς⁹¹.

Ἄφοῦ τὸν πῆραν μὲ τὸ φορεῖο οἱ ἐνδιαφερόμενοι γι' αὐτόν, τὸν μετέφεραν σὲ ἄλλο λουτρό, ποῦ ἦταν κοντὰ στὴν ἐκκλησία τῶν Ἀρειανῶν. Ὅταν ὁμως θέλησαν νὰ τοῦ βγάλουν τὸ σενδόνη, τράβηξαν μαζὶ καὶ ὄλες τὶς σάρκες του καὶ ἔτσι πέθανε παραδίνοντας τὸ πνεῦμα. Ἐγινε τότε αὐτὸ γνωστὸ σχεδὸν σ' ὄλη τὴ βασιλεύουσα. Διέδιδαν μερικοὶ γιὰ τὸν παθόντα πὼς πρὶν ἀπὸ μερικὰ χρόνια εἶχε φύγει ἀπὸ τὴν Ἐκκλησία ποῦ πρέσβευε τὸ ὁμοούσιο καὶ ἀσπάσθηκε τὴ δοξασία τοῦ Ἀρείου.

91. Θαυματουργικὴ τιμωρία ἀνδρὸς ποῦ ἀσέβησε κατὰ τῶν εἰκόνων.

Ἐπειδὴ δὲ τὸ συμβεβηκὸς καὶ ἀκοαῖς βασιλέων ἐπλησίασεν
 —Ἀναστάσιος δὲ ἦν—, ἐπέτρεψεν εἰκόνη χρωματισθὲν τὸ τεράστιον
 45 ὑπερθε τῆς νεροφόρου καταπαγῆναι. Ἰωάννης δὲ τις διάκονος καὶ
 ἔκδικος τοῦ προλεχθέντος εὐαγοῦς οἴκου Στεφάνου τοῦ τῶν μαρτύ-
 ρων πρώτου, ἀνὴρ εἰ καὶ τις ἄλλος ζῆλον ὑπὲρ τοῦ ὁμοουσίου δόγ-
 ματος ἐκάστοτε ἐνδεικνύμενος καὶ αὐτὸς εἰκόνη κατέγραψεν, ἀλλ'
 οὐχ ἀπλῶς· τῶν γὰρ ἐκεῖσε λουομένων καὶ θεασαμένων τὰ ὀνόματα
 50 κατέγραψε, καὶ ἔνθα εἶη ἕκαστος οἰκῶν, ἔτι τε καὶ τῶν τοῖς ὕδασι
 ὑπηρετούντων. Μαρτυρεῖ δὲ ἡ εἰκὼν ἄχρι τοῦ παρόντος πεπηγυῖα
 ἐν τῷ ἐμβόλω τοῦ τετραστόου τοῦ πολλακίς εἰρημένου εὐκτηρίου.

Ἐπειδὴ δὲ τῷ θαύματι θαῦμα ἐπηκολούθησεν, οὐχ ὄσιον πα-
 ριδεῖν τῆς αὐτῆς ὑποθέσεως τυγχάνον, ὅπερ, εἰ καὶ τὸν παρόντα
 55 καιρὸν ὑπερῆλθε, λέγειν οὐκ ὀκνήσω. Θεασάμενοι γὰρ οἱ τῆς Ἀ-
 ρεῖου συμμορφίας ἐπικρατοῦντα θρίαμβον ἐλιπάρησαν καὶ τὸν
 τοῦ παλατίου Ἐλενιανῶν τὴν φροντίδα πεπιστευμένον ὡς ἐξάρχον-
 τα καὶ τῆς τοῦ λουτροῦ διοικήσεως καθελόντα, κατακρύψαι τὴν εἰ-
 κόνα. Ὅς πρόφασιν εὐμήχανον εὐράμενος τὴν ἐκ τῶν ὑδάτων
 60 προσγινομένην νοτίδα ὡς σκυλθεῖσαν τὴν εἰκόνα ἀφελόμενος,
 φησὶν, ἐπὶ διορθώσει κατέκρυσεν. Ἦν ὁ βασιλεὺς, ἐγκυκλίους
 ἐπιδημίας τελῶν εἰς ἕκαστον τόπον βασιλικόν, παραγενόμενος κά-
 κεισε τὴν εἰκόνα ἐπεζῆτει· καὶ οὕτως αὖθις τῷ τοίχῳ κατεπάγη.
 Παρὰ πόδας δὲ τὸν Ἐὐτυχιανὸν (τοῦτο γὰρ ἦν ὄνομα τῷ διαιταρίῳ)
 65 ὀργή τις θεοδίκαστος παραλαβοῦσα τὸν μὲν δεξιὸν ὀφθαλμὸν διαρ-
 ρεῦσαι πεποίηκε, κακίστως δὲ καὶ τὰ λοιπὰ περισείουσα μέλη,
 προσπελάσαι παρεσκεύασε τῷ εὐαγεῖ εὐκτηρίῳ ἔνθα πεπίστευται
 ἀναπαύεσθαι μέρος ἱερῶν λειψάνων τῶν θεσπίων Παντολέοντος
 καὶ Μαρίνου, ἐπικαλουμένου τοῦ τόπου Ὁμόνοια ἐκ τοῦ ἐκεῖ συν-
 70 ελθόντας τοὺς ἑκατὸν πενήκοντα ἐπισκόπους ἐπὶ Θεοδοσίου τοῦ

Ὅταν τὸ γεγονός αὐτὸ ἐφθασε καὶ στὰ αὐτιά τῶν βασιλέων—τότε βασιλεύει ὁ Ἀναστάσιος—, διέταξε νὰ ζωγραφισθεῖ σὲ εἰκόνα τὸ θαυμαστὸ γεγονός καὶ νὰ κρεμασθεῖ σταθερὰ πάνω ἀπὸ τὸν λουτήρα. Κάποιος ὁμῶς Ἰωάννης διάκονος καὶ ἐκδικος τοῦ προαναφερθέντος περίλαμπρου οἴκου τοῦ πρωτομάρτυρα Στεφάνου, ἄνδρας πὺ ἐδειχνε ζῆλο μεγαλύτερο ἀπὸ κάθε ἄλλον γιὰ τὸ δόγμα τοῦ ὁμοουσίου, καὶ αὐτὸς τὸ ζωγράφησε σὲ εἰκόνα, ὁμῶς ὄχι ἔτσι ἀπλά· ἀλλὰ κατέγραψε καὶ τὰ ὀνόματα ὄσων λούζονταν ἐκεῖ καὶ εἶδαν τὸ θαῦμα, καὶ πὺ ἔμενε ὁ καθένας, καθὼς καὶ ὄσων ὑπηρετοῦσαν στὰ λουτρά! Τὸ θαῦμα αὐτὸ τὸ μαρτυρεῖ ὁμῶς καὶ ἡ εἰκόνα πὺ εἶναι καρφωμένη μέχρι σήμερα στὸ ἔμβολο τοῦ προστώου τοῦ ναοῦ πὺ πολλές φορὲς ἀναφέρθηκε.

Ἐπειδὴ αὐτὸ τὸ θαῦμα τὸ ἀκολούθησε καὶ ἄλλο θαῦμα, δὲν εἶναι σωστὸ νὰ τὸ ἀντιπαρέλθουμε, μιά καὶ ἀναφέρεται στὴν ἴδια ὑπόθεση, τὸ ὁποῖο, ἂν καὶ ξεπέρασε τὸν καιρὸ μας, δὲ θὰ διστάσω νὰ τὸ διηγηθῶ. Ὅταν εἶδαν οἱ ὄπαδοι τῆς συμμορίας τοῦ Ἀρείου τὸ θρίαμβο πὺ ἐπικρατοῦσε, παρακάλεσαν ἐπίμονα ἐκεῖνον πὺ εἶχε τὴ φροντίδα τοῦ παλατιοῦ τῶν Ἑλενιανῶν, σὰν προϊστάμενο καὶ τῆς διοικήσεως τοῦ λουτροῦ, νὰ κατεβάσει καὶ νὰ κρύψει τὴν εἰκόνα. Αὐτὸς, βρίσκοντας εὐκολὴ πρόφασιν τὴν ὑγρασία πὺ δημιουργοῦσαν τὰ νερά, ἀφαίρεσε τὴν εἰκόνα, ἐπειδὴ τάχα εἶχε διαβρωθεῖ, καὶ τὴν ἔκρυψε γιὰ νὰ ἀποκατασταθεῖ. Ὁ βασιλιάς ὁμῶς, πὺ πραγματοποιοῦσε τακτικὲς περιοδεῖες σὲ κάθε περιοχὴ τῆς ἐπικράτειάς του, ὅταν γύρισε ἀπὸ αὐτὲς ζήτησε τὴν εἰκόνα αὐτὴ καὶ ἔτσι πάλι ἀναρτήθηκε στὸν τοῖχο. Ὅμως θεϊκὴ ὀργὴ παραλαβαίνει τὸν Εὐτυχιανὸ (γιατὶ αὐτὸ ἦταν τὸ ὄνομα τοῦ ὑπεύθυνου), ἡ ὁποία ἔκανε νὰ λειώσει τὸ δεξί του μάτι, ἀλλὰ καὶ τὰ ἄλλα μέλη του νὰ ἀρχίσουν νὰ παραμορφώνονται, καὶ τὸν ἀνάγκασε νὰ καταφύγει στὸν περιώνυμο ναό, ὅπου πιστευόταν ὅτι ἀναπαύοταν μέρος ἀπὸ τὰ ἱερὰ λείψανα τῶν θεσπεσίων Παντολέοντα καὶ Μαρίνου, στὸν τόπο πὺ λεγόταν Ὀμόνοια, ἀπὸ τὸ γεγονός ὅτι ἐκεῖ συνῆλθαν οἱ ἑκατὸν πενήντα ἐπίσκοποι, ὅταν βασιλεύει ὁ Θεο-

μεγάλου βασιλέως κοινήν τινά καὶ συμπεφωνημένην διδασκαλίαν τοῦ τε ὁμοουσίου τῆς θείας Τριάδος ποιήσασθαι καὶ τῆς ἐνανθρωπήσεως δὲ τοῦ Κυρίου τρανῶσαι τὴν ἐκ Παρθένου πρόσληψιν, ταύτην τὴν ἐπωνυμίαν τεκτίνασθαι. Ἡμέρας τε περίπου ἑπτὰ προσ-
75 καρτεροῦντος καὶ ὀνοῦντος οὐδέν, ἀλλὰ καὶ διαβρωθέντων αὐτῶ καὶ τῶν διδύμων, μεσοῦσης μίᾳς τῶν νυκτῶν ὁ λαχὼν ὑποδιάκονος τὴν παννύχιον ἔχειν ὄρᾳ κατ' ὄναρ βασιλέα τινὰ ἐπιστάντα καὶ τῇ χειρὶ ὑποδεικνύντα τὸν ἀσθεῆ λέγειν·

70 'Πῶς ὑπέδέξω τοῦτον; Τίς δὲ ὁ ἐνταῦθα ἀγαγών; Οὐ-
τος ὁ μετὰ τῶν εἰς ἐμὲ δυσφημούντων συμφραξάμενος.
Οὗτος ὁ κατακρύψας τὴν εἰκόνα τοῦ θαύματος·

Διαναστὰς δὲ ὁ κληρικὸς τὸ ὄφθῆν διηγήσατο, φήσας τῶν ἀδυνάτων τυγχάνειν ἰαθῆναι τοῦτον τῆς μάστιγος. Τῇ δὲ αὐτῇ νυκτὶ ὁ Εὐτυχιανός, ὡσπερ εἰς ὕπνον ἐκ τῶν ὀδυνῶν ὑπαχθεὶς, ὄρᾳ τινά
85 νεανίαν εὐνοῦχον παραγαυδίῳ λαμπρῶ ἡμφιεσμένον λέγοντα αὐ-
τῶ·

'Τί ἔχεις;'

Ὡς δὲ

90 'Ἀποθνήσκω», ἔφη, «κατατηκόμενος καὶ θεραπείας μὴ
τυγχάνων·

ἤκουε λέγοντος, ὡς

'Οὐδεὶς σοὶ δύναται βοηθῆσαι· ὁ γὰρ βασιλεὺς δεινῶς ὀργίζεται κατὰ σοῦ·

Ἦντιβόλει οὗτος καὶ φησι·

95 'Τίνα κινήσω ἢ τί ποιήσω;'

Ὁ δὲ φησιν·

'Εἰ θέλεις ἀνεθῆναι, ἀπιθι συντόμως ἐν τῶ λουτρῶ Ἐλενιανῶν καὶ ἐγγύθεν τῆς εἰκόνης τοῦ καθέντος Ἀρειανοῦ ἀναπαύθητι·

δόσιος ὁ μέγας, γὰρ νὰ διατυπώσουν ἀπὸ κοινοῦ καὶ ὁμόφωνα τὴν διδασκαλίαν τοῦ ὁμοουσίου τῆς θείας Τριάδος καὶ νὰ διατρανώσουν γιὰ τὴν ἐνανθρώπησιν τοῦ Κυρίου τὴν ἐκ τῆς Παρθένου πρόσληψιν τῆς ἀνθρώπινης φύσεώς του, καὶ ἀπὸ αὐτὸ τὸ γεγονός πῆρε τὸ μέρος ἐκεῖνο καὶ τὸ ὄνομα αὐτό. Καὶ ἐνῶ (ὁ Εὐτυχιανὸς) προσκαρτεροῦσε ἑπτὰ περίπου μέρες χωρὶς νὰ βλέπει ὠφέλεια, ἀλλὰ ἀντίθετα καταστράφηκαν καὶ τὰ ἀπόκρυφα του, κατὰ τὸ μέσον μιᾶς ἀπὸ τὶς νύχτας, ὁ ὑποδιάκονος ποῦ ἔτυχε νὰ τελεῖ τὴν παννυχίδα, βλέπει στὸ ὄνειρό του ἕνα βασιλιά νὰ στέκεται καὶ νὰ δείχνει μὲ τὸ χέρι του τὸν ἄρρωστο λέγοντας·

‘Πῶς τὸν δέχθηκες αὐτόν; Ποιὸς τὸν ἔφερε ἐδῶ; Αὐτὸς εἶναι ποῦ μαζὶ μὲ ἐκείνους ποῦ μὲ βλασφημοῦν τάχθηκε ἐναντίον. Αὐτὸς εἶναι ποῦ ἔκρυψε τὴν εἰκόνα τοῦ θαύματος’.

Σηκώθηκε τότε ὁ κληρικὸς καὶ διηγήθηκε αὐτὸ ποῦ εἶδε, λέγοντας πῶς εἶναι τελείως ἀδύνατο νὰ θεραπευθεῖ αὐτὸς ἀπὸ τῆς φοβερῆς μάστιγας. Τὴν ἴδια νύχτα ὁ Εὐτυχιανὸς, σὰν νὰ κοιμήθηκε ἀπὸ τὶς ὀδύνες, βλέπει κάποιον νεαρὸ εὐνοῦχο, ντυμένο μὲ ἀστραφτερὸ χιτῶνα, νὰ τοῦ λέει·

‘Τί ἔχεις;’

Μόλις ἀπάντησε,

‘Πεθαίνω λειώνοντας καὶ δὲ βρίσκω θεραπείαν’,

τὸν ἄκουσε νὰ λέει·

‘Κανεὶς δὲν μπορεῖ νὰ σὲ βοηθήσει· γιὰτὶ ὁ βασιλιάς εἶναι φοβερὰ ὀργισμένος ἐναντίον σου’.

Αὐτὸς παρακάλεσε πάλι καὶ εἶπε·

‘Ποῖον νὰ βάλω ἢ τί νὰ κάνω;’

Καὶ ἐκεῖνος τοῦ ἀπάντησε·

‘Ἐὰν θέλεις νὰ βρεῖς ἀνακούφιση, πήγαινε γρήγορα στὸ λουτρὸ τῶν Ἐλενιανῶν καὶ ἀναπαύσου κοντὰ στὴν εἰκόνα τοῦ ἀρειανοῦ ποῦ κάηκε’.

100 Παραυτὰ δὲ διωπνίσας ἓνα τῶν ὑπηρετούντων ἐφώνει. Ἐξεπλάγησαν δέ· τριῶν γὰρ ἡμερῶν ἤδη παρελθουσῶν ἀφωνία συνέιχετο. Καί φησι πρὸς αὐτούς, ἀπάγειν αὐτὸν κατὰ τὸ προταχθὲν διεκελεύσατο. Φθάσας δὲ τὸν τόπον καὶ πρὸς τὴν εἰκόνα τεθείς ἐξέπνει· τὴν γὰρ ἀπὸ τοῦ σώματος διάστασιν τῆς ψυχῆς ἐλευθερίαν
105 ἀνέσεως ὁ ὀφθεις ἀγορεύων ἠλήθευσεν.

91 Τοῦ ἁγίου Αναστασίου τοῦ ἁγίου ὄρους Σινᾶ.

Ἀπὸ τεσσάρων μιλίων Δαμασκοῦ χωρίον ἐστὶν ἐπιλεγόμενον Καρσάτας, ἐν ᾧ χωρίῳ ναὸς ἐστὶ τοῦ ἁγίου Θεοδώρου. Ἐν τούτῳ τῷ ναῷ εἰσελθόντες Σαρακηνοὶ κατώκησαν, πάντα ρύπον καὶ
5 ἀκαθαρσίαν ἐκ γυναικῶν καὶ παιδῶν καὶ ἀλόγων ποιήσαντες. Ἐν μιᾷ οὖν τῶν ἡμερῶν καθεζομένων πλειόνων αὐτῶν καὶ συντυγχανόντων ἔρριψεν εἷς ἐξ αὐτῶν σαγίταν κατὰ τῆς εἰκόνης τοῦ ἁγίου Θεοδώρου καὶ ἔκρουσεν εἰς τὸν δεξιὸν ὦμον αὐτοῦ, καὶ εὐθέως ἐξῆλθεν αἷμα καὶ κατῆλθεν ἕως κάτω τῆς εἰκόνης, πάντων θεω-
10 ρούντων τὸ γενόμενον σημεῖον καὶ τὴν σαγίταν πεπηγμένην εἰς τὸν ὦμον τοῦ ἁγίου καὶ τὸ αἷμα κατερχόμενον. Καὶ μὴν σημεῖον τοιοῦτον παράδοξον γενόμενον θεασάμενοι οὐκ ἤλθον εἰς συναίσθησιν, οὐ μετενόησεν ὁ τὴν σαγίταν ρίψας, οὐκ ἐτάραξεν ἑαυτὸν εἰς ἐξ αὐτῶν, οὐκ ἀνεχώρησαν τοῦ ναοῦ, οὐκ ἐπαύσαντο ρυπουῖντες αὐτόν.
15 Καὶ μέντοιγε τὴν ἐσχάτην ἔδωκαν τιμωρίαν. Εἴκοσιτεσσάρων γὰρ οἰκῶν ὑπαρχόντων ἐξ αὐτῶν τῶν κατοικούντων ἐν τῷ ναῷ ἐντὸς ὀλίγων ἡμερῶν ἅπαντες πικρῷ θανάτῳ ἐξηλείφθησαν, μηδεὸς τούτων τελευτήσαντος ἐν τῷ αὐτῷ χωρίῳ, εἰ μὴ αὐτῶν τῶν κατοικούντων ἐν τῷ ναῷ ἐν ταῖς αὐταῖς ἡμέραις. Αὕτη οὖν ἡ εἰκὼν ἡ
20 τοξευθεῖσα ἔτι περίεστιν ἔχουσα καὶ τὴν πληγὴν τῆς σαγίτας καὶ τὸν τύπον τοῦ αἵματος. Πολλοὶ δὲ ζῶσι τῶν θεασαμένων καὶ εὐρεθέντων τότε, ὅτε τὸ παράδοξον τοῦτο γέγονε. Κάγω δὲ ὡς θεασάμενος τὴν αὐτοῦ εἰκόνα, καὶ θεασάμενος, ὃ ἔθεασάμην, ἔγραψα.

Ἄφοῦ ξύπνησε φώναξε ἀμέσως ἓνα ἀπὸ τοὺς ὑπηρέτες· ὅλοι ἔμειναν κατάπληκτοι· γιατί εἶχαν περάσει τρεῖς μέρες χωρὶς νὰ μιλήσει. Τοὺς εἶπε λοιπὸν νὰ τὸν μεταφέρουν ἐκεῖ πού ἔλεγε ἡ ἐντολή. Μόλις ἐφθασε ἐκεῖ καὶ τοποθετήθηκε κοντὰ στὴν εἰκόνα, ἐξέπνευσε⁹². Ἀποκαλώντας ὁ νέος πού ἐμφανίσθηκε τὸν χωρισμὸ τῆς ψυχῆς ἀπὸ τὸ σῶμα ἐλευθερία καὶ ἀνεση, ἔλεγε τὴν ἀλήθεια.

91 Τοῦ ἁγίου Ἀναστασίου, τοῦ ἁγίου δρθως Σινᾶ.

Τέσσερα μίλια ἔξω ἀπὸ τὴ Δαμασκὸ βρίσκεται ἓνα χωριὸ πού λέγεται Καρσάτας· στὸ χωριὸ αὐτὸ ὑπάρχει ναὸς τοῦ ἁγίου Θεοδώρου. Σ' αὐτὸ τὸ ναὸ μπῆκαν καὶ κατοίκησαν Σαρακηνοί, κάνοντας κάθε βρωμιὰ καὶ ἀκαθαρσία ἀπὸ γυναῖκες, παιδιὰ καὶ ἄλογα. Μία ὁμως ἀπὸ τίς ἡμέρες, καθὼς οἱ περισσότεροι κάθονταν καὶ συζητοῦσαν, ἔρριξε ἓνας ἀπ' αὐτοὺς μιὰ σαῖτα ἐναντίον τῆς εἰκόνας τοῦ ἁγίου Θεοδώρου καὶ χτύπησε στὸ δεξιὸ ὄμο του· ἀμέσως βγήκε αἷμα καὶ κατέβηκε ὡς τὸ κάτω μέρος τῆς εἰκόνας, ἐνῶ ὅλοι ἔβλεπαν τὸ θαῦμα πού ἐγινε καὶ τὴ σαῖτα μπηγμένη στὸν ὄμο τοῦ ἁγίου καὶ τὸ αἷμα νὰ κυλάει κάτω. Ὡστόσο, ἂν καὶ εἶδαν τέτοιο παράδοξο θαῦμα, δὲν ἤρθαν σὲ ἐπίγνωση· δὲν μετανόησε ἐκεῖνος πού ἔρριξε τὴ σαῖτα, δὲν τάραχθηκε κανεὶς ἀπὸ αὐτούς, δὲν ἔφυγαν ἀπὸ τὸ ναὸ, δὲν ἔπασαν νὰ τὸν γεμίζουν μὲ βρωμιές. Καὶ φυσικὰ τιμωρήθηκαν μὲ τὴν ἐσχάτη τῶν ποινῶν. Γιατί, ἐνῶ ὑπῆρχαν εἰκοσιτέσσερα σπίτια, αὐτοὶ πού κατοικοῦσαν στὸ ναὸ, μέσα σὲ λίγες μέρες ἐξαλείφθηκαν ὅλοι μὲ θάνατο οἰκτρό, χωρὶς νὰ πεθάνει κανεὶς στὸ ἴδιο χωριὸ, παρὰ μόνο ἐκεῖνοι πού κατοικοῦσαν στὸ ναὸ τίς μέρες ἐκεῖνες. Αὐτὴ λοιπὸν ἡ εἰκόνα, πού δέχτηκε τὸ χτύπημα τῆς σαῖτας, ὑπάρχει ἀκόμα ἔχοντας καὶ τὸ χτύπημα τῆς σαῖτας καὶ τὰ ἴχνη τοῦ αἵματος. Ζοῦν ἀκόμα πολλοὶ ἀπὸ ἐκείνους πού εἶδαν τὸ θαῦμα καὶ βρέθηκαν ἐκεῖ τότε πού ἐγινε αὐτὸ τὸ παράδοξο. Καὶ ἐγὼ λοιπὸν ὡς θεατῆς τῆς εἰκόνας του, καὶ ἀφοῦ εἶδα αὐτὸ πού εἶδα, τὸ ἔγραψα.

92. Καὶ ἄλλο θαῦμα εἰκόνας.

92 Ἐκ τοῦ βίου τοῦ ἁγίου Συμεῶνος τοῦ θαυματουργοῦ ἐξήγησις Ἀρκαδίου, ἀρχιεπισκόπου Κύπρου, θαῦμα ἑκατοστὸν τριακοστὸν δεῦτερον.

Συνέβη δὲ ἐν ταῖς ἡμέραις ἐκείναις ἄνδρα τινὰ ἀγοραῖον τῆς πόλεως Ἀντιοχείας συνοχῆ δεινῇ κατέχεσθαι ὑπὸ δαίμονος πονηροῦ καὶ στενοχωρεῖσθαι ἐπὶ χρόνους, ὥστε καταπνίγεσθαι αὐτὸν ὑπ' αὐτοῦ, σφιγγομένων τῶν πνοιῶν αὐτοῦ. Οὗτος ἀνελθὼν πρὸς τὸν ἅγιον καὶ τυχῶν ἰάσεως ταῖς αὐτοῦ πρεσβείαις καὶ γενόμενος ὡς μηδὲν πεπονθὼς κακὸν καὶ ἐπανελθὼν εἰς τὸν ἴδιον οἶκον κατ' 10 εὐχαριστίαν ἀνέστησεν αὐτῷ εἰκόνα ἐν δημοσίῳ καὶ ἐμφανεῖ τῆς πόλεως τόπῳ, ἐπάνω τῶν θυρῶν τοῦ ἐργαστηρίου αὐτοῦ. Ἴδόντες δὲ αὐτὴν τινες τῶν ἀπίστων οὕτως ἐντίμως μετὰ φώτων καὶ βήλων δοξαζομένην καὶ πλησθέντες ζήλου συνετάραξαν τοὺς ὁμοίους αὐτῶν ἀτάκτους ἀνθρώπους, ὥστε συνελθεῖν πλῆθος καὶ 15 ἐνταράχως κράζειν·

Ἄϊρε τοῦ ζῆν τὸν τοῦτο πεπονηκότα, καὶ ἡ εἰκὼν καταβληθήτω·

Συνέβη δὲ κατ' οἰκονομίαν Θεοῦ τὸν ἄνδρα μὴ εὐρεθῆναι τότε ἐν τῷ οἴκῳ αὐτοῦ· προεθυμοῦντο γὰρ διαχειρίσασθαι αὐτὸν ἄλλων 20 ἄλλα κραζόντων. Ἡ γὰρ κακία αὐτῶν πολλὴ καὶ μεγάλη ἦν ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ σφόδρα καὶ ὁ φθόνος ἄμετρος, ὅφ' οὐ καὶ ἐνεργούμενοι εἰς τοῦτο συνελθούθεισαν καιρὸν νομίσαντες εὐρεῖν καταστασιάσαι καὶ καθυβρίσαι τὸν ἅγιον ὡς πολλάκις ἐλέγξαντα τὴν κακοπιστίαν καὶ πλάνην τῶν ἐν αὐτοῖς ἐλληνιζόντων.

25 Ὡς οὖν οὐκ ἠδύναντο φέρειν τὴν τοσαύτην μανίαν, ἐπέτρεψαν ἐνὶ τῶν στρατιωτῶν ἀνελθεῖν ἐν ἀναβαθμοῖς καὶ ρῖψαι τὴν εἰκόνα. Ἀνελθὼν δὲ ἐκεῖνος καὶ ἐκτείνας τὰς χεῖρας τοῦ ποιῆσαι τὸ προσταχθέν, εὐθέως ἀπερράγη ἄνωθεν κάτω καταπεσὼν ἐπὶ τὴν γῆν, καὶ ἐγένετο θόρυβος μέγας εἰς τὸν ὄχλον. Καὶ προσέθετο ἐξαφθέν-

92 Ἄπο τὸ βίον τοῦ ἁγίου Συμεῶν τοῦ θαυματουργοῦ, ἐξήγησεν τοῦ Ἀρκαδίου, ἀρχιεπισκόπου Κύπρου, θαῦμα ἑκατοστὸ τριακοστὸ δεῦτερο.

Τίς ἡμέρες ἐκεῖνες συνέβηκε στὴν πόλιν τῆς Ἀντιόχειας ἕνας ἄνδρας τῆς ἀγορᾶς νὰ ἔχει κυριευθεῖ πολὺ βαρεῖα ἀπὸ πονηρὸ δαιμόνιον καὶ νὰ βασανίζεται ἐπὶ χρόνια, σὲ σημεῖο πού νὰ πνίγεται ἀπὸ αὐτὸ καθὼς φραζόταν τὸ ἀναπνευστικὸ τοῦ σύστημα. Αὐτός, ἀφοῦ πῆγε στὸν ἅγιο καὶ θεραπεύθηκε μὲ τίς πρεσβεῖες τοῦ καὶ ἐγινε σὰν νὰ μὴ εἶχε πάθει τίποτε, ξαναγύρισε στὸ σπίτι του καὶ ἀπὸ εὐγνωμοσύνη ἔστησε πρὸς τιμὴν τοῦ ἁγίου εἰκόνα σὲ δημόσιον καὶ ἐμφανὲς σημεῖον τῆς πόλεως, πάνω ἀπὸ τίς πόρτες τοῦ ἐργαστηρίου του. Ὅταν ὁμως τὴν εἶδαν μερικοὶ ἀπὸ τοὺς ἄπιστους, νὰ δοξάζεται καὶ νὰ τιμᾶται ἔτσι μὲ φῶτα καὶ παραπετάσματα, γεμάτοι φθόνον ἔσεσκωσαν τοὺς ὁμοίους τοὺς ταραξίες, ὥστε νὰ συγκεντρωθεῖ πλῆθος καὶ μὲ ταραχὰς νὰ κραυγάζουν·

Ἔθανος σ' αὐτὸν πού ἔκανε αὐτὸ καὶ νὰ κατεβεῖ ἡ εἰκόνα'.

Κατὰ θεῖαν οἰκονομίαν ὁμοίως ὁ ἄνδρας δὲν βρισκόταν τότε στὸ σπίτι του· γιὰ τὴν ἵσταν πρόθυμοι νὰ τὸν σκοτώσουν βγάζοντας ἀσυνάρτητες κραυγὰς. Ἡ κακία τοὺς ἀπέναντι στὸ Θεὸ ἵσταν πολὺ μεγάλη καὶ ἰσχυρὴ καὶ ὁ φθόνος τοὺς ἀμέτρητος, καὶ ὑπὸ τὸ κράτος αὐτοῦ συγκεντρώθηκαν μὲ τὸ σκοπὸν αὐτό, νομίζοντας ὅτι ἵσταν κατάλληλη ἡ εὐκαιρία νὰ ἐπαναστατήσουν ἐναντίον τοῦ ἁγίου καὶ νὰ τὸν ἀτιμάσουν, ἐπειδὴ πολλὰ φορὰς εἶχε ἐλέγξει τὴν κακοπιστίαν καὶ τὴν πλάνην τῶν μεταξὺ τοὺς εἰδωλολατρῶν.

Ἐπειδὴ λοιπὸν δὲν μποροῦσαν νὰ συγκρατήσουν τὴν τόσην μανίαν τοὺς, ἀνάθεσαν σὲ ἕνα στρατιώτη νὰ ἀνεβεῖ μὲ σκάλα καὶ νὰ ρίξει τὴν εἰκόνα. Ὅταν ὁμοίως ἐκεῖνος ἀνέβηκε καὶ ἀπλωσε τὰ χέρια γιὰ νὰ ἐκτελέσει τὴν ἐντολήν, ἀμέσως ἔσκασε μὲ θεῖαν ἐπέμβαση καὶ ἔπεσε κάτω στὴ γῆ, καὶ προκλήθηκε μέγας θόρυβος στὸ πλῆθος. Ἀναμμένοι τότε ἀπὸ τὴν μανίαν ἔβαλαν ἄλλον

30 τες ἄλλον ἀναγαγεῖν, καὶ ἐκτείνας κάκεινος τὰς χεῖρας αὐτοῦ κατα-
 σῦραι αὐτὴν ὡσαύτως ἀπερράγη ἐπὶ τὴν γῆν. Καὶ τούτου γενομέ-
 νου φοβηθέντες πάντες ἤρξαντο τὴν σφραγίδα τοῦ σταυροῦ περιά-
 πτειν ἑαυτοῖς. Ἐπὶ πλέον δὲ μεμνηότες οἱ ἄπιστοι ἐκείνοι προσέ-
 35 ταν καὶ τρίτον ἀνερέγκαι ἐπὶ τούτῳ, καὶ ὡς ἐξέτεινε καὶ αὐτὸς
 τὰς χεῖρας τοῦ ρῖψαι τὴν εἰκόνα, ὁμοίως καὶ αὐτὸς κατερράγη ἐπὶ
 τὴν γῆν. Τότε φόβος μέγας ἐπῆλθεν ἐπὶ πάντας τοὺς περιεστῶτας
 πιστοὺς, οἱ καὶ ἐκπληττόμενοι ἐπὶ τῇ πωρώσει καὶ τόλμῃ τῶν ἀπί-
 στων καὶ ἀνοσίων ἐκείνων ἀνδρῶν προσκυνοῦντες μετὰ προσευ-
 χῆς τῇ εἰκόνι ἀνεχώρουν.

93 Τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου ἐκ τοῦ λόγου τοῦ «ἐπι-
 γνῶναι, ὅτι ἐν μέσῳ παγίδων διαβαίνεις».

Μὴ τοίνυν ἀλγῶμεν, ἀγαπητοί, μηδὲ καταπίπτωμεν ἐπὶ τῇ
 παρουσίᾳ θλίψει, ἀλλὰ θαυμάσωμεν τὸ εὐμήχανον τῆς τοῦ Θεοῦ
 5 σοφίας· δι' ὧν γὰρ προσεδόκησεν ὁ διάβολος τὴν πόλιν ἡμῶν κα-
 ταβαῖλαι, διὰ τούτων αὐτὴν ὁ Θεὸς ἀνέστησε καὶ ἀνῶρθωσεν. Ὁ
 μὲν γὰρ διάβολος ἐνέπνευσέ τισι παρανόμοις ἀνθρώποις καὶ τοὺς
 τῶν βασιλέων ὕβρισαν ἀνδριάντας, ἵνα καὶ αὐτὸ τῆς πόλεως ἀφα-
 νίση τὸ ἔδαφος.

94 Τοῦ αὐτοῦ.

Ἐπειδὴ δὲ συνέβη τὰ τολμηθέντα καὶ τινες μιαιοὶ καὶ παμμιά-
 ροι τοὺς νόμους καταπατήσαντες τοὺς ἀνδριάντας καθεῖλον καὶ τὸν
 περὶ τῶν ἐσχάτων πᾶσιν ἐπεκρέμασαν κίνδυνον καὶ νῦν ὑπὲρ τῆς
 5 ζωῆς αὐτῆς δεδοίκαμεν παροξύναντες βασιλέα, οὐκέτι λοιπὸν ἢ
 τῶν χρημάτων δάκνει ζημία, ἀλλ' ἕτερα ἀντ' ἐκείνων πάντων
 ἀκούω λεγόντων·

Ἄβέτω τὴν οὐσίαν ὁ βασιλεὺς, ἀποστησόμεθα τῶν

93. Καὶ ἄλλες θαυματουργικὲς τιμωρίαι ἀνθρώπων ποὺ ἀσέβησαν κατὰ
 εἰκόνων.

νά ανεβεί, καὶ ἀπλώνοντας καὶ ἐκεῖνος τὰ χέρια του γιὰ νὰ τὴν ρίξει κάτω, ἔσκασε κι αὐτὸς μὲ τὸν ἴδιο τρόπο κι ἔπεσε στὴ γῆ⁹³. Ὅταν ἔγινε καὶ αὐτό, φοβισμένοι ὄλοι ἄρχισαν νὰ σταυροκοποῦνται. Ὅμως οἱ ἄπιστοι μὲ περισσότερη μανία ἀνέθεσαν καὶ σὲ τρίτον νὰ ανεβεί γιὰ τὸν ἴδιο σκοπό, καὶ μόλις ἀπλωσε κι αὐτὸς τὰ χέρια γιὰ νὰ ρίξει τὴν εἰκόνα, κατὰ τὸν ἴδιο τρόπο ἔπεσε κι αὐτὸς στὴ γῆ. Τότε κυρίευσε φόβος μεγάλος ὄλους τοὺς πιστοὺς ποὺ ἦταν τριγύρω, οἱ ὅποιοι, γεμάτοι ἐκπληξῆ γιὰ τὴν πώρωση καὶ τὸ θράσος τῶν ἀπίστων καὶ ἀνοσίων ἐκείνων ἀνδρῶν, ἔφευγαν προσκυνώντας τὴν εἰκόνα καὶ προσευχόμενοι.

93 Τοῦ ἀγίου Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου, ἀπὸ τὸ λόγο του· «Νὰ γνωρίζεις ὅτι περνᾶς μέσα ἀπὸ παγίδες»⁹⁴.

Νὰ μὴ θλιβόμαστε, ἀγαπητοί μου, οὔτε νὰ χάνουμε τὸ θάρρος μας γιὰ τὴ δοκιμασία ποὺ μᾶς βρῆκε, ἀλλὰ νὰ θαυμάσουμε τοὺς ποικίλους τρόπους τῆς σοφίας τοῦ Θεοῦ· διότι μὲ τὰ μέσα ποὺ προσδοκοῦσε ὁ διάβολος νὰ καταστρέψει τὴν πόλη μας, μὲ τὰ ἴδια ὁ Θεὸς τὴν ἀνάστησε καὶ τὴν ἀνόρθωσε. Ὁ διάβολος δηλαδὴ παρακίνησε μερικοὺς ἀνθρώπους παράνομους καὶ ἀτίμασαν τὰ ἀγάλματα τοῦ βασιλιᾶ, γιὰ νὰ ἐξαφανίσει ἀκόμα καὶ τὸ ἔδαφος τῆς πόλεως.

94 Τοῦ ἰδίου.

Ἐπειδὴ ὁμως ἔγιναν ὄλα ὅσα ἀποτολμῆθηκαν καὶ μερικοὶ ἔλεινοι καὶ τρισάθλιοι καταπατώντας τοὺς νόμους γκρέμισαν τὰ ἀγάλματα καὶ μᾶς ὀδήγησαν ὄλους στὸν ἔσχατο κίνδυνο καὶ φοβούμαστε τώρα καὶ γιὰ τὴν ἴδια τὴ ζωὴ μας, ἀφοῦ ἐξοργίσουμε τὸν βασιλιά, δὲν μᾶς κοστίζει ἢ ζημιὰ τῶν χρημάτων, ἀλλ' ἀκούω ἄλλα πράγματα ἀντὶ ἐκεῖνα νὰ λένε·

“Ἄς πάρει τὴν περιουσία μας ὁ βασιλιάς, καὶ μὲ εὐχα-

94. Σοφ. Σειρ. 9,13· «ἐπίγνωθι ὅτι ἐν μέσῳ παγίδων πολλῶν διαβαίνεις καὶ ἐπὶ ἐπάλξεων πόλεως περιπατεῖς».

ἀγορῶν καὶ τῶν οἰκιῶν ἀγαπητῶς· μόνον τὸ σῶμά τις
 10 ἡμῖν γυμνὸν ὑπόσχηται διασῶζειν'.

᾿Ωσπερ οὖν ἐνταῦθα, πρὶν ἢ τὸν ὑπὸ τοῦ θανάτου φόβον ἡμῖν ἐπιστῆναι, ἔδακεν ἡ ζημία τῶν χρημάτων, ἐπειδὴ δὲ ἐτολήθη τὰ παράνομα, ἐπεισελθὼν τὴν ὀδύνην τῆς ζημίας ἀπώθησεν...

95 Τοῦ αὐτοῦ.

Οὐκ οἶδας, κἂν μὴ ληστεύῃ τις, ἐν δὲ τῷ τῶν ληστῶν σπηλαίῳ φανῆ, τὴν αὐτὴν ἐκείνοις δίδωσι δίκην; Καὶ τί λέγω τὰ τῶν ληστῶν; Ἴστε δήπου πάντες καὶ μέμνησθε, ὅτι τοὺς ἀνδριάν-
 5 τας καθεῖλον παρ' ἡμῖν μιαιοὶ τινες ἄνθρωποι καὶ γόητες, ἀλλ', ὅσοι παρόντες ἀπλῶς τοῖς γινομένοις ἐφάνησαν, εἰς δικαστήριον ἀρπασθέντες καὶ συνανασχεθέντες ἐκείνοις, τὴν ἐσχάτην ἔδωκαν δίκην.

96 Θεοδωρήτου, ἐπισκόπου Κύρρου, ἐκ τῆς Φιλοθέου Ἱστορίας περὶ Μακεδονίου Ἀσιανίτου.

Ἄλλοτε δὲ τῆς πόλεως ἀπὸ τινος πονηροῦ δαίμονος βακχευθείσης, ὡς δῆθεν νόσον ἀποδιῶξαι τῇ μανίᾳ κατὰ τῶν βασιλικῶν
 5 ἐχρήσαντο στηλῶν ἀνοήτως...

97 Ἐκ τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Ἱστορίας Θεοδώρου ἀναγνώστου Κωνσταντινουπόλεως περὶ τινος αἰρετικοῦ Παλλάδιου.

Ὁ δὲ τῆς Ἀντιοχείας ἐπίσκοπος Παλλάδιος πρὸς χάριν βασιλέως διαπραττόμενος τοὺς τοῖς ἐν Χαλκηδόνι ἀγίοις δόγμασιν ἐπο-
 5 μένους ἐμυσάττετο καὶ τὰς τῶν ἀγίων πατέρων εἰκόνας καθεῖλεν.

98 Ἐκ τοῦ βίου τοῦ ἀγίου Κωνσταντίνου, τοῦ τρίτου βιβλίου, κεφαλαίου τετάρτου.

Τὰ μὲν οὖν αὐτῷ καταθύμια συνετελεῖτο, τὰ δὲ τῆς τοῦ φθόγου βασκανίας δεινῶς τὰς κατὰ τὴν Ἀλεξάνδρειαν ἐκκλησίας

ρίστηση ὡς ἀφήσουμε τὰ καταστήματα καὶ τὰ σπίτια μας, ἀρκεῖ μόνο νὰ μᾶς ὑποσχεθεῖ κάποιος ὅτι θὰ σώσει γυμνὸ τὸ σῶμα μας'.

Ἔτσι λοιπὸν ἐδῶ, πρὶν νὰ ἔρθει ὁ φόβος τοῦ θανάτου, μᾶς στενοχωροῦσε ἡ χρηματικὴ ζημία, τῶρα δὲ μὴν πού ἀποτολμήθηκαν οἱ παρανομίες καὶ μπῆκε ὁ φόβος τοῦ θανάτου, ἀπομάκρυνε τὴ στενοχώρια τῆς τιμωρίας...

95 Τοῦ ἰδίου.

Δὲν γνωρίζεις ὅτι, καὶ ἂν ἀκόμα κάποιος δὲν κάνει ληστείες, ἀλλὰ θεαθεῖ ἀπλῶς στὸ σπήλαιο τῶν ληστῶν, θὰ ὑποστεῖ τὴν ἴδια τιμωρία μὲ ἐκείνους; Καὶ γιατί λέω γιὰ τοὺς ληστές; Ἀσφαλῶς γνωρίζετε ὅλοι σας καλὰ καὶ θυμᾶστε, ὅτι τὰ ἀγάλματα σὲ μᾶς τὰ γκρέμισαν μερικοὶ ἀχρεῖοι καὶ ἀγύρτες, δὲν ὅσοι ἔτυχε νὰ βρίσκονται ἀπλῶς ἐκεῖ στὰ γεγονότα, ὀδηγήθηκαν στὰ δικαστήρια καί, ἀφοῦ κρατήθηκαν μαζί μὲ τοὺς ἄλλους, τιμωρήθηκαν μὲ τὴν ἐσχάτη τῶν ποινῶν.

96 Θεοδωρήτου, ἐπισκόπου Κύρρου, ἀπὸ τὴ Φιλόθεο Ἱστορία, γιὰ τὸν Μακεδόνη τὸν Ἀσιάτη.

Κάποτε, ὅταν ἡ πόλη κυριεύθηκε ἀπὸ πονηρὸ δαίμονα, γιὰ νὰ διώξουν τάχα τὴν ἀρρώστια, ἐπιτέθηκαν μὲ μανία ἐναντίον τῶν βασιλικῶν στηλῶν κατὰ τρόπο ἀνόητο ...

97 Ἀπὸ τὴν Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία τοῦ Θεοδώρου, ἀναγνώστη τῆς Κωνσταντινουπόλεως, γιὰ κάποιον αἰρετικὸ Παλλάδιο.

Ὁ ἐπίσκοπος τῆς Ἀντιοχείας Παλλάδιος, ἐνεργώντας γιὰ χάρη τοῦ βασιλιᾶ, ἀποστρεφόμενος ἐκείνους πού ἀκολουθοῦσαν τὰ ἅγια δόγματα τῆς Χαλκηδόνας, καὶ κατάργησε τὶς εἰκόνες τῶν ἁγίων πατέρων.

98 Ἀπὸ τὸ τρίτο βιβλίον τοῦ βίου τοῦ ἁγίου Κωνσταντίνου, κεφάλαιον τέταρτον.

Ὅσα λοιπὸν τοῦ ἦσαν ἐπιθυμητὰ γίνονταν, ἀλλὰ ἐκεῖνα πού ἀπὸ τὴ βασκανία τοῦ φθόνου τάραξαν φοβερὰ τὶς ἐκκλη-

5 ἑκταράπτοντα καὶ τὰ Θηβαίων τε καὶ Αἴγυπτίων σχίσματα ἐποίουν
καὶ ἄλλα κακὰ οὐ σμικρά, αὐτῶν ἐκείνων προσρηγνυμένων καθ'
ἐκάστην πόλιν ἐπισκόπων ἐπισκόποις, δήμων τε δήμοις ἐπανιστα-
μένων καὶ μονονουχὶ συμπληγάδαις, κατακοπτόντων ἀλλήλους,
ὥστε ἰδεῖν φρενῶν ἐκστάσει ἀνοσίως ἐγχειρεῖν καὶ τὰς βασιλέων
10 ἀφρόνως ὑβρίζειν εἰκόνας.

99 Τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Ἱστορίας, περὶ τῶν τὰ Διοσκόρου φρο-
νούντων.

Εἰς τοσοῦτον γὰρ ἐληλύθει τῆς τόλμης, ὥστε καὶ τὰ τῶν ἐκεῖ
γεγονότων μακαρίων ποιμένων ὀνόματα τῶν ἱερῶν διπτύχων
5 ἀνεῖλε καὶ τὰς αὐτῶν εἰκόνας καθεῖλε κατακαύσας τυραννικῶς.

100 Τῆς αὐτῆς Ἱστορίας, περὶ τοῦ διαδεξαμένου τὸν θρόνον Κων-
σταντινουπόλεως μετὰ Μακεδόνιον αἰρετικοῦ.

Οὗτος ὁ ἀνόσιος ἐν ταῖς συνάξεσιν ἀπερχόμενος τοὺς σεπτοὺς
οἴκους ἀναθεωρεῖσθαι κελεύων, εἴ που μὴ γεγραμμένον ἐν εἰκόνι
5 εὗρισκε Μακεδόνιον, ταύτην εἰ μὴ καθεῖλεν, οὐκ ἂν ἐλειτούργει.

101 Τῆς αὐτῆς ἱστορίας, περὶ Ἰουλιανοῦ καὶ Τιμοθέου (τοῦ καὶ Αἰ-
λούρου).

Τοῦτον τὸν Ἰουλιανὸν γνωρίζουσί τινες τῶν ταῖς ταραχαῖς
χαιρόντων Τιμοθέῳ τῷ ἐπισκόπῳ ὑπὸ τοῦ προλεχθέντος Μακε-
5 δονίου συγκροτηθέντα, καὶ δι' ἣν αἰτίαν συνεκροτεῖτο. Διὰ τῶν

95. Οἱ Συμπληγάδες πέτρες ἦταν, κατὰ τὴ μυθολογία, πολὺ ψηλοὶ σκόπε-
λοι στὴν εἰσοδο τοῦ Εὐξείνου Πόντου, ποῦ ὁ ἀνεμος τοὺς ἔκανε νὰ χτυποῦν ὁ
ἕνας ἐπάνω στὸ ἄλλο, κλείνοντας τὴν εἰσοδο καὶ συντρίβοντας τὰ διερχόμενα
πλοῖα. Βλ. Ἰω. Ρίσπεν, Ἑλληνικὴ μυθολογία, (μετάφρ. Ν. Τετενέ), τόμ. Β',
σελ. 373.

96. Μονοφυσίτης πατριάρχης Ἀλεξανδρείας (+454), ἄνδρας μὲ ἰσχυρὴ θέ-
ληση, φιλόδοξος, αὐταρχικὸς καὶ βίαιος, ποῦ δημιούργησε πολλὰ προβλήματα

σίες τῆς Ἀλεξάνδρειας καὶ προκαλοῦσαν τὰ σχίσματα τῶν Θηβαίων καὶ τῶν Αἰγυπτίων καὶ ἄλλα κακὰ ὄχι μικρά, φθάνοντας στὸ νὰ συγκρούονται σὲ κάθε πόλη οἱ ἐπίσκοποι μὲ τοὺς ἐπισκόπους καὶ νὰ ξεσηκώνονται δῆμοι ἐναντίον δῆμων καὶ σὰν μέσα ἀπὸ συμπληγάδες⁹⁵ νὰ ἀλληλοσπαράσσονται, κατὰ τρόπο πὺ νὰ βλέπει κανεὶς νὰ ἐπιχειροῦν ἐξωφρενικὰ ἀνόσιες πράξεις καὶ νὰ ἀτιμάζουν μὲ ἀφροσύνη τὶς εἰκόνες τῶν βασιλέων.

99 Ἀπὸ τὴν Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία, γιὰ ὄσους ἀσπάζονται τὶς ιδέες τοῦ Διοσκόρου⁹⁶.

Ἐφθασε σὲ τέτοιο σημεῖο θράσους, ὥστε καὶ τὰ ὀνόματα τῶν μακαρίων ποιμένων, πὺ ὑπῆρξαν ἐκεῖ, τὰ ἔσβησε ἀπὸ τὰ ἱερὰ δίπτυχα καὶ τὶς εἰκόνες τοὺς τὶς κατέστρεψε, καίοντάς τὶς μὲ τρόπο βάνουσο.

100 Ἀπὸ τὴν ἴδια Ἱστορία, γιὰ τὸν αἰρετικὸ πὺ διαδέχθηκε στὸ θρόνο τῆς Κωνσταντινουπόλεως τὸν Μακεδόσιο.

Αὐτὸς ὁ ἀνόσιος πηγαίνοντας στὶς λατρευτικὲς συνάξεις διέτασσε νὰ ἐρευνῶνται οἱ ἱεροὶ ναοί, μήπως βρισκόταν πουθενὰ ζωγραφισμένος σὲ εἰκόνα ὁ Μακεδόσιος⁹⁷ καὶ ἂν δὲν τὴν κατέβαζε δὲν λειτουργοῦσε.

101 Ἀπὸ τὴν ἴδια Ἱστορία, γιὰ τὸν Ἰουλιανὸ καὶ τὸν Τιμόθεο, πὺ ὀνομαζόταν καὶ Αἴλουρος⁹⁸.

Αὐτὸν τὸν Ἰουλιανὸ⁹⁹ τὸν γνωρίζουν μερικοὶ πὺ ἀγαποῦν τὶς ταραχές, τὸν ὁποῖο ἀνάδειξε ὁ Μακεδόσιος, πὺ ἀναφέραμε προηγουμένως, καθὼς καὶ γιὰ ποιά αἰτία τὸν ἀνέδειξε. Παρου-

στὴν Ἐκκλησία, ἰδιαίτερα μάλιστα κατὰ τὴ διαβόητη σύνοδο τῆς Ἐφέσου τὸ 444, τὴ γνωστὴ στὴν ἱστορία ὡς σύνοδο «ληστρικὴ».

97. Προφανῶς πρόκειται γιὰ τὸν πατριάρχη Κων/πόλεως Μακεδόσιο Β', (495-511), ὁ ὁποῖος ἐτιμᾶτο ὡς ἅγιος στὶς 25 Ἀπριλίου.

98. Ὁ Τιμόθεος Α' διαδέχτηκε τὸν Μακεδόσιο στὸ θρόνο τῆς Κων/πόλεως (511-518). Ἦταν ὄργανο τοῦ αὐτοκράτορα Ἀναστασίου πὺ ἦταν μονοφυσίτης.

99. Πρόκειται γιὰ πολιτικὸ ἄρχοντα τῆς ἐποχῆς, μονοφυσίτη.

ὑπηρετουμένων αὐτῷ θᾶπτον παρενέγκας παρόντων καὶ πολιτικῶν ἀρχόντων ἐν τῷ ἐπισκοπείῳ ἠνάγκαζε τὰ τῆς ἐν Χαλκηδόνι συνόδου ἀναθέματι ὑποβαλεῖν. Δεόμενος δὲ ὁ γέρων ταῖς εἰκόσι τῶν κατοικομένων ἱερέων Φλαβιανοῦ καὶ Ἀνατολίου τῶν ἀρχιεπισκό-
10 πων ἐν Κωνσταντινουπόλει κεχρωματισμένων, δι' ὧν ἡ ἐν Χαλκηδόνι σύνοδος τὸ κῦρος ἐκτέησατο, ἐκραύγαζεν·

Ἐἰ μὴ θέλετε ἀφήσειν τὰ τῆς λελεγμένης ἀγίας συνόδου ἀναθεματίσαι, τὰς τῶν ἐπισκόπων εἰκόνας καὶ τῶν ἱερῶν διπτύχων ἀπαλεῖναι...·

102 Τοῦ Χρυσοστόμου ἐκ τοῦ εἰς τὸν ἅγιον Φλαβιανὸν Ἀντιοχείας.

Καὶ ὁ ὄχλος ἐδείχθη τοῦτο, ὅπερ ἐστίν· ἀλόγῳ γὰρ χρησάμενοι ὀρμῇ στρατηγῶ ὤρμων κατὰ τῶν βασιλικῶν εἰκόνων καὶ στηλῶν καὶ καταβαλόντες ταύτας ἔσυρον διὰ τῆς ἀγορᾶς. Ἡ γὰρ μανία τὰς
5 φρένας ἐλύττησε καὶ τοὺς σῶφρονας λογισμοὺς ἐτύφλωσεν ὁ θυμός.

103 Τοῦ αὐτοῦ λόγου ἐκ τοῦ πατριάρχου Φλαβιανοῦ πρὸς Θεοδοσίον τὸν μέγαν βασιλέα.

Ἠμάρτομεν, ὦ βασιλεῦ· οὐ κρύπτομεν τὴν ἁμαρτίαν, ἧς καὶ ἡ κτίσις κατηγορεῖ. Οὐκ ἀρνούμεθα τὴν μανίαν, ἣν κατὰ τῶν σῶν εἰ-
5 κόνων ἐμάνημεν, μᾶλλον δὲ καθ' ἑαυτῶν, ἀλλὰ τὴν φιλανθρωπίαν ὡς κατάκριτοι περιμένομεν.

104 Καὶ πάλιν τοῦ αὐτοῦ ἐκ τοῦ ἀγίου Φλαβιανοῦ.

Μὴ διαφθείρης τοσαύτας εἰκόνας διὰ μίαν εἰκόνα χαλκῆν. Μὴ συντρίψης τοσαῦτα πλαστουργήματα θεῖα δι' ἐν χαλκότηπον πλαστούργημα δυνάμενον χωνευθῆναι ραδίως.

σιάσθηκε λοιπόν στό ἐπίσκοπεῖο βιαστικά μέ τοὺς ὑπῆρέτες του στὸν ἐπίσκοπο Τιμόθεο, ἐνῶ ἦταν παρόντες καὶ πολιτικοὶ ἄρχοντες, καὶ τὸ πίεξε νὰ ἀναθεματίσει τὰ δόγματα τῆς Χαλκηδόνος. Καθὼς ὁ γέροντας προσευχόταν στὶς ζωγραφισμένες εἰκόνες τῶν πεθαμένων ἱερέων Φλαβιανοῦ καὶ Ἀνατολίου, ἀρχιεπισκόπων στὴν Κωνσταντινούπολη, μέσω τῶν ὁποίων ἡ σύνοδος τῆς Χαλκηδόνος ἀπέκτησε τὸ κῦρος της, ἄρχισε ὁ Ἰουλιανὸς νὰ κραυγάζει:

“Ἄν δὲ θέλετε νὰ ἐγκαταλείψετε τὰ δόγματα τῆς λεγόμενης ἀγίας συνόδου, νὰ ἀναθεματίσετε τὶς εἰκόνες τῶν ἐπισκόπων καὶ νὰ τοὺς διαγράψετε ἀπὸ τὰ ἱερὰ δίπτυχα...”.

- 102 Τοῦ Χρυσοστόμου, ἀπὸ τὸ λόγο του στὸν ἅγιο Φλαβιανὸ Ἀντιοχείας.

Καὶ ὁ ὄχλος ἀποδείχθηκε αὐτὸ πού εἶναι· γιατί μέ ἀρχηγὸ τὴν παράλογη βία, ὀρμοῦσαν ἐναντίον τῶν βασιλικῶν εἰκόνων (ἀνδριάντων) καὶ ἀναμνηστικῶν σπηλῶν καὶ ἀφοῦ τὶς ξερριχναν κάτω τὶς ἔσερναν μέσα ἀπὸ τὴν ἀγορά. Γιατὶ ἡ μανία εἶχε κάνει τὸ μυαλό τους νὰ λυσσάζει καὶ ὁ θυμὸς εἶχε τυφλώσει τὶς συνεισκέψεις τους.

- 103 Τοῦ ἰδίου, ἀπὸ τὸ λόγο τοῦ πατριάρχου Φλαβιανοῦ πρὸς τὸν Θεοδόσιο, τὸν μεγάλο βασιλιά.

Ἄμαρτήσαμε, βασιλιά μας· δὲν κρύβουμε τὴν ἁμαρτία, γιὰ τὴν ὁποία καὶ ἡ κτίση μᾶς κατηγορεῖ. Δὲν ἀρνιόμαστε τὴ μανία πού ἐκδηλώσαμε ἐναντίον τῶν εἰκόνων σου, ἢ καλύτερα ἐναντίον μας, ἀλλὰ ὡς ἀξιοκατάκριτοι περιμένουμε τὴ φιλανθρωπία σου.

- 104 Καὶ πάλι τοῦ ἰδίου, ἀπὸ τὸν ἅγιο Φλαβιανὸ.

Μὴ καταστρέψεις τόσες εἰκόνες γιὰ μιὰ εἰκόνα χάλκινη. Μὴ συντρίψεις τόσα θεϊκὰ πλαστοουργήματα γιὰ ἓνα πλαστοῦρημα χάλκινο, πού εὐκολὰ μπορεῖ νὰ κατασκευασθεῖ.

105 Τοῦ αὐτοῦ Χρυσοστόμου, ὅτι Παλαιᾶς καὶ Καινῆς εἷς ὁ νομοθέτης, καὶ εἰς τὸ ἔνδυμα τοῦ ἱερέως.

Ἐγὼ καὶ τὴν κηρόχυτον γραφὴν ἠγάπησα εὐσεβείας πεπληρωμένην· εἶδον γὰρ ἄγγελον ἐν εἰκόσι στίφῃ βαρβάρων διώκοντα
5 καὶ πατούμενα βαρβάρων φῦλα καὶ τὸν Δαυὶδ ἀληθεύοντα· «Κύριε, ἐν τῇ πόλει σου τὴν εἰκόνα αὐτῶν ἐξουδενώσεις».

106 Τοῦ ἁγίου Βασιλείου εἰς τὸ ἐγκώμιον τῶν ἁγίων Τεσσαράκοντα μαρτύρων.

Δεῦρο δὴ οὖν, εἰς μέσον αὐτοῦς ἀγαγόντες διὰ τῆς ὑπομνήσεως κοινὴν τὴν ἀπ' αὐτῶν ὠφέλειαν τοῖς παροῦσι καταστησώμεθα
5 προδείξαντες πᾶσιν, ὥσπερ ἐν γραφῇ, τὰς τῶν ἀνδρῶν ἀριστείας, ἐπεὶ καὶ πολέμων ἀνδραθήματα καὶ λογογράφοι καὶ ζωγράφοι διασημαίνουσιν, οἱ μὲν τῷ λόγῳ κοσμοῦντες, οἱ δὲ τοῖς πίναξιν ἐγκαράττοντες, καὶ πολλοὺς ἐπ' ἀνδρείαν ἐπήγειραν ἐκάτεροι. Ἄ γὰρ ὁ λόγος τῆς ἱστορίας δι' ἀκοῆς παρίστησι, ταῦτα γραφικὴ σιωπῶσα
10 διὰ μιμήσεως δεῖκνυσιν.

107 Τοῦ ἁγίου Γρηγορίου Ναζιανζοῦ ἐκ τῶν Ἐπιτῶν.

Ἦ μὴ διδάσκειν ἢ διδάσκειν τῷ τρόπῳ,
μὴ τῇ μὲν ἔλκειν, τῇ δ' ἀπωθεῖσθαι χεροῖν·
ἦττον δεήσῃ τοῦ λέγειν πράττων, ἂ δεῖ.

5 Γραφεὺς διδάσκει τὸ πλεόν τοῖς ἐκτύποις.

108 Τοῦ αὐτοῦ μετάφρασις.

Ἐάν, φησί, τῷ τρόπῳ οὐ διδάσκης, μὴ δίδασκε τῷ λόγῳ, ἵνα μὴ, οὗς ἔλκης τῷ λόγῳ, τούτους διὰ τὸ μὴ ἔχειν τρόπον χρηστὸν ἀποδιώκῃς· πράττων γάρ, ἄπερ χρή, αὕτη ἡ ἀρτία πρᾶξις καὶ λό-
5 γος διδασκαλίας ἔσται, ὥσπερ ὁ ζωγράφος τοῖς τύποις κατὰ τὸ πλεόν διδάσκει.

- 105 Τοῦ ἰδίου Χρυσοστόμου, ὅτι τῆς Παλαιᾶς καὶ Καινῆς Διαθήκης ἕνας εἶναι ὁ νομοθέτης, καὶ για τὸ ἔνδυμα τοῦ ἱερέως.
 Ἐγὼ ἀγαπῶ καὶ τὴν κηρόχυτη ζωγραφικὴ ποῦ εἶναι γεμάτη εὐσέβεια· γιατί εἶδα σὲ εἰκόνα ἄγγελο νὰ καταδιώκει στίφη βαρβάρων καὶ νὰ κατατροπῶνεται βαρβαρικὰ φύλα καὶ τὸ Δαβὶδ νὰ ἀληθεύει «Κύριε, στὴν πόλη σου θὰ ἐξαφανίσῃς τὴν εἰκόνα τους»¹.
- 106 Τοῦ ἁγίου Βασιλείου, στὸ Ἐγκώμιο τῶν ἁγίων Σαράντα μαρτύρων.
 Ἐμπρὸς λοιπόν, ἀφοῦ τοὺς φέρουμε ἀνάμεσά μας μὲ τὴν ἀνάμνηση, ἅς κάνουμε κοινὴ τὴν ὠφέλεια στοὺς παρόντες, δείχνοντας σὲ ὄλους σὰν σὲ ζωγραφικὴ εἰκόνα, τὰ ἀνδραγαθήματα τῶν ἀνδρῶν, ἀφοῦ καὶ τὰ πολεμικὰ κατορθώματα τὰ ἐγκωμιάζουν τόσο οἱ λογογράφοι ὅσο καὶ οἱ ζωγράφοι, οἱ πρῶτοι κοσμῶντάς τα μὲ τὸ λόγο, καὶ οἱ δεῦτεροι χαράζοντάς τα σὲ πίνακες, καὶ παρακίνησαν πολλοὺς καὶ οἱ δύο πρὸς ἀνδρεία. Γιατὶ ὅσα ὁ λόγος παριστάνει μὲ τὴ διήγησι μὲσω τῆς ἀκοῆς, τὰ ἴδια δείχνει καὶ ἡ ζωγραφικὴ σιωπηρὰ μὲ τὴν ἀπομίμησι.
- 107 Τοῦ ἁγίου Γρηγορίου τοῦ Ναζιανζηνοῦ, ἀπὸ τὰ ἔπη του.
 Ἦ νὰ μὴ διδάσκεις, ἢ νὰ διδάσκεις μὲ τὸν τρόπο, καὶ ὄχι μὲ τὸ ἓνα χέρι νὰ ἔλκεις, καὶ μὲ τὸ ἄλλο νὰ ἀπωθεῖς· λιγότερα θὰ χρειασθεῖ νὰ πεῖς κάνοντας αὐτὰ ποῦ πρέπει.
 Ὁ ζωγράφος διδάσκει περισσότερα μὲ τίς εἰκόνες.
- 108 Τοῦ ἰδίου, μετάφραση.
 Ἐάν, λέει, δὲ διδάσκεις μὲ τὴ συμπεριφορὰ σου, μὴ διδάσκεις μὲ τὰ λόγια, γὰ νὰ μὴ διῶχνεις ἐκείνους ποῦ ἔλκύεις μὲ τὸ λόγο, ἐπειδὴ δὲν ἔχεις καλὴ συμπεριφορὰ· γιατί, κάνοντας αὐτὰ ποῦ πρέπει, αὐτὴ ἢ σωστὴ πράξι θὰ εἶναι καὶ διδακτικὸς λόγος, ὅπως ὁ ζωγράφος μὲ τίς εἰκόνες διδάσκει περισσότερα.

1. Ψαλμ. 72,20.

109 Τοῦ αὐτοῦ.
 Οὐδὲ Πολέμων ἔμοιγε σιγηθήσεται.
 Καὶ γὰρ τὸ θαῦμα τοῦ ἄγαν λαλουμένων.
 Ἦν μὲν τὸ πρόσθεν οὗτος οὐκ ἐν σώφροσι,
 5 καὶ σφόδρα γ' αἰσχρὸς ἡδονῶν ὑπνρέτης.
 Ἐπεὶ δ' ἔρωτι τοῦ καλοῦ κατεσχέθη,
 σύμβουλον εὐρών, οὐκ ἔχω δ' εἰπεῖν τίνα,
 εἴτ' οὖν σοφόν τιν', εἴθ' ἑαυτόν, ἀθρόως
 τοσοῦτον ὥφθη τῶν παθῶν ἀνώτερος,
 10 ὥσθ' ἐν τι θήσω τῶν ἐκείνων θαυμάτων.
 Ἐταίραν εἰσκαλεῖ τις ἀκρατῆς νέος,
 ἥδ' ὡς πωλῶνος ἤλθέ φασι πλησίον,
 τῆς δ' ἦν ὑπερκύπτων Πολέμων ἐν εἰκόνι,
 ταύτην ἰδοῦσα· καὶ γὰρ ἦν σεβασμία.
 15 Ἀπῆλθεν εὐθύς καὶ θεάς ἤττημένη,
 ὡς ζῶντ' ἐπαισχυνθεῖσα τὸν γεγραμμένον.

110 Τοῦ Χρυσοστόμου ἐκ τῆς πρὸς Τιμόθεον ἐπιστολῆς, κεφα-
 λαίου ὀγδόου.

«Ἄλλὰ τύπος γενοῦ τῶν πιστῶν» «περὶ πάντα σεαυτὸν παρε-
 χόμενος τύπον τῶν καλῶν ἔργων» τουτέστι τῷ ἀρχετύπῳ τοῦ
 5 βίου, αὐτὸς ἔσο ὥσπερ εἰκὼν προκείμενος.

111 Ἐκ τοῦ προσφωνητικοῦ τῆς ἀγίας ἑκτης συνόδου.

Πάλιν Νεστόριος καὶ πάλιν Κελεστίνος καὶ Κύριλλος, ὁ μὲν
 γὰρ τὸν Χριστὸν διήρει καὶ κατεδίχαζεν, οἱ δὲ τῷ Δεσπότη συλ-
 λαμβανόμενοι τὸν κατατομέα κατέβαλλον. Ἐφεσοῦς ταῦτα καὶ τῶν
 5 ἐκεῖσε πραχθέντων οἱ πίνακες δι' ἀγράφου φωνῆς σιγῶντες λαλοῦ-
 σι τὰ πράγματα.

112 Τοῦ ἀρχαιοτάτου Κλήμεντος, πρεσβυτέρου Ἀλεξανδρείας, ἐκ
 τοῦ ἑβδόμου βιβλίου τῶν Στρωματέων.

2. Ἀθηναῖος φιλόσοφος, υἱὸς τοῦ Φιλοστράτου, ποῦ πίστευε στὴν ἀνά-
 γκη ἄμεσης σχέσεως θεωρίας καὶ πράξεως (Διογ. Λαέρτιος, 4,3,16-20).

- 109 Τοῦ ἰδίου.
 Οὐτε ὁ Πολέμων², κατὰ τὴ γνώμη μου, θὰ σιωπήσει.
 Γιατί τὸ θαῦμα εἶναι ἀπ' αὐτὰ πού συζητιοῦνται πάρα πολὺ.
 Κι αὐτὸς στὴν ἀρχὴ δὲν ἦταν ἀπὸ τοὺς σώφρονες,
 ἀντίθετα ἦταν πολὺ αἰσχροὺς δοῦλος τῶν ἡδονῶν.
 Ἄπὸ τότε ὁμοῦ πού κυριεύθηκε ἀπὸ τὸν ἔρωτα τοῦ καλοῦ,
 ἀφοῦ βρήκε σύμβουλο, δὲν μπορῶ νὰ πῶ ποιόν,
 εἴτε κάποιον σοφὸ, εἴτε τὸν ἑαυτό του, αὐτόματα
 δείχτηκε τόσο ἀνώτερος ἀπὸ τὰ πάθη του,
 ὥστε ἀρκεῖ νὰ ἀναφέρω ἓνα ἀπὸ τὰ θαύματά του.
 Κάποιος ἀκρατῆς νέος κάλεσε μιὰ ἐταῖρα·
 αὐτὴ ὁμοῦ, λένε, μόλις ἦρθε κοντὰ στὴν πόρτα,
 εἶδε νὰ τὴν κοιτάζει ἀπὸ ψηλὰ ὁ Πολέμων σὲ εἰκόνα.
 Ὅταν τὴν εἶδε, πράγματι ἦταν τόσο σεβάσμια,
 ἔφυγε ἀμέσως νικημένη καὶ μόνο ἀπὸ τὴ θέα,
 γιατί ντράπηκε τὸν ζωγραφισμένο, σὰν νᾶταν ζωντανός.
- 110 Τοῦ Χρυσοστόμου, ἀπὸ τὴν ἐπιστολὴ πρὸς τὸν Τιμόθεο,
 κεφάλαιο ὄγδοο.
 «Ἄλλὰ νὰ γίνεις ὑπόδειγμα τῶν πιστῶν»³, «παρέχοντας τὸν
 ἑαυτό σου σὲ ὅλα ὑπόδειγμα τῶν καλῶν ἔργων»⁴, δηλαδὴ ὡς
 πρὸς τὸ ὑπόδειγμα τοῦ βίου, ὁ ἴδιος νὰ παρουσιάζεσαι σὰν μιὰ
 εἰκόνα.
- 111 Ἄπὸ τὸν προσφωνητικὸ λόγος τῆς ἀγίας ἕκτης συνόδου.
 Πάλι ὁ Νεστόριος καὶ ὁ Κελεστίνος καὶ ὁ Κύριλλος· γιατί
 ὁ πρῶτος διαιροῦσε καὶ τεμάχιζε τὸ Χριστό, ἐνῶ οἱ ἄλλοι μὲ τὴ
 βοήθεια τοῦ Κυρίου ἐπιαναν τὸν τεμαχιστὴ καὶ τὸν κατατρόπω-
 ναν. Αὐτὰ τὰ πράγματα τὰ διηγοῦνται ἡ Ἐφεσος καὶ οἱ εἰκόνες
 αὐτῶν πού συνέβηκαν ἐκεῖ, μὲ ἄγραφη φωνὴ σιωπῶντας.
- 112 Τοῦ ἀρχαιοτάτου Κλήμεντα, πρεσβυτέρου Ἀλεξανδρείας,
 ἀπὸ τὸ ἑβδομο βιβλίον τῶν Στρωματέων.

3. Α' Τιμ. 4,12.

4. Ματθ. 25,23.

Οὐκοῦν οὐ μόνον ἐπαινεῖ τὰ καλά, ἀλλὰ αὐτὸς βιάζεται τοῦ εἶ-
 ναι καλός, ἐκ τοῦ «ἀγαθοῦ καὶ πιστοῦ δούλου» μεταβαίνων δι'
 5 ἀγάπης εἰς «φίλον», διὰ τὸ τέλειον τῆς ἕξεως, ὃ ἐκ μαθήσεως ἀλη-
 θοῦς καὶ συνασκήσεως πολλῆς καθαρῶς ἐκτήσατο. Ὡς ἂν οὖν ἐπ'
 ἄκρον γνώσεως ἦκη, βιαζόμενος τῷ ἤθει καὶ κεκοσμημένος, τῷ
 σχήματι κατεσταλμένος, πάντα ἐκεῖνα ἔχων, ὅσα πλεονεκτήματά
 ἐστι τοῦ κατὰ ἀλήθειαν γνωστικοῦ, εἰς τὰς εἰκόνας ἀφορῶν τὰς
 10 καλὰς, πολλοὺς μὲν τοὺς κατωρθωκότας πρὸ αὐτοῦ πατριάρχας,
 παμπόλλους δὲ προφήτας, ἀπείρους δὲ ὄσους ἡμῖν ἀριθμῶ λογιζό-
 μενος ἀγγέλους καὶ τὸν ἐπὶ πᾶσι Κύριον τὸν διδάξαντα καὶ παρα-
 στήσαντα δυνατὸν εἶναι τῶν κορυφαίων ἐκείνων κτήσασθαι βίον.

113 Τοῦ ἁγίου Θεοδώρου, ἐπισκόπου Πενταπόλεως.

Πάλιν τις ἀνὴρ τῶν πρώτων τῆς χώρας ἐκείνης, Δίων τοῦνο-
 μα, ὃς πολλοῖς ἀναθήμασι κατεκόσμησε τὸν ναὸν τοῦ ἁγίου μάρτυ-
 ρος καὶ τὸ θυσιαστήριον αὐτοῦ ἀργυρένδυτον ἐποίησε. Καί τις τῶν
 5 οἰκετῶν κλέψας ἐξ αὐτοῦ χρήματα πολλὰ ἀπέδρα. Ὁ δὲ Δίων οὐ
 κατεδίωξεν ὀπίσω αὐτοῦ, ἀλλ' εἰς τὴν τοῦ μάρτυρος εἰκόνα ἀπελ-
 θὼν κηρῶ τὸν τύπον τῆς εἰκόνης αὐτοῦ ἀνέμαξε καὶ τῇ πίστει τοῦ
 ἁγίου μάρτυρος ἐν τῷ πυλεῶνι ἐκ τοῦ οἴκου αὐτοῦ ἐνέπηξε. Καὶ
 θεὸς ὁ παῖς ἑαυτὸν ἐπέστρεψεν ὡς ὑπὸ τινος ἐλαυνόμενος καὶ ἤλθε
 10 πρὸς τὸν ἴδιον δεσπότην μηδέν, ἐξ ᾧ ἐσύλωσε, σπανίσας. Τοῦτο
 οὖν πάντες μαθόντες ἕως τῆς σήμερον ἡμέρας τοῖς ἀποδιδράσκου-
 σιν ἐπιτελοῦσιν οἱ τῆς χώρας ἐκείνης.

114 Τοῦ ἁγίου Ἀθανασίου Ἀλεξανδρείας κατὰ Ἀρειανῶν βιβλίου
 τρίτου.

Τῆς δὲ οὐσίας τοῦ Πατρὸς Ἰδίου ὧν γέννημα ὁ Υἱὸς εἰκότως
 καὶ τὰ τοῦ Πατρὸς λέγει ἑαυτοῦ εἶναι· ὅθεν πρεπόντως καὶ ἀκολού-

Λοιπὸν δὲν ἐπαινεῖ μόνο τὰ καλὰ, ἀλλὰ καὶ ὁ ἴδιος βιάζεται νὰ γίνῃ καλός, ἀπὸ τὸν «ἀγαθὸ καὶ πιστὸ δούλο»⁵, γινόμενος μὲ τὴν ἀγάπη «φίλος»⁶, γιὰ τὴν ἐνεργὸ τελειότητα, τὴν ὁποία ἀπέκτησε καθαρὰ μὲ τὴν ἀληθινὴ μάθησι καὶ συγχρόνως μὲ πολλὴ ἀσκησι. Γιὰ νὰ φθάσει λοιπὸν στὸ ἄκρο τῆς γνώσεως, ἀσκώντας ἐνάρετο ἦθος καὶ στολισμένος μ' αὐτὸ καὶ μὲ συνεσταλμένη ἐμφάνισι, ἔχοντας ὅλα ἐκεῖνα ὅσα ἀποτελοῦν πλεονεκτήματα τοῦ ἀληθινοῦ γνωστικοῦ, βλέποντας στὶς καλὰς εἰκόνας πολλοὺς πατριάρχες ποὺ κατόρθωσαν πρὶν ἀπ' αὐτὸν αὐτὴ τὴ γνώσι, καὶ πάρα πολλοὺς προφήτες, καὶ σκεπτόμενος τοὺς ἀναριθμητοὺς σὲ μᾶς ἀγγέλους καὶ τὸν κυρίαρχο ὄλων Κύριο, ὁ ὁποῖος δίδαξε καὶ ἔδειξε ὅτι εἶναι δυνατὸ νὰ κατακτήσει κανεὶς τὸ βίον τῶν κορυφαίων ἐκεῖνων ἀνδρῶν.

113 Τοῦ ἁγίου Θεοδώρου, ἐπισκόπου Πενταπόλεως.

Πάλι κάποιος ἄνδρας ἀπὸ τοὺς πρώτους τῆς χώρας ἐκείνης, ὀνόματι Δίων, ποὺ στόλισε μὲ πολλὰ ἀφιερῶματα τὸ ναὸ τοῦ ἁγίου μάρτυρα καὶ ἐπένδυσε τὸ θυσιαστήριό του μὲ ἀσήμι. Καὶ κάποιος ἀπὸ τοὺς ὑπηρέτες του, ἀφοῦ ἔκλεψε ἀπὸ αὐτὸν πολλὰ χρήματα, δραπετεύσε. Ὁ Δίων ὁμοίως δὲν τὸν καταδίωξε, ἀλλὰ πῆγε στὴν εἰκόνα τοῦ μάρτυρα καὶ ἀποτύπωσε μὲ κερί τὴν εἰκόνα του καὶ μὲ τὴν πίστι τοῦ ἁγίου μάρτυρα τὴν κάρφωσε στὸν πυλῶνα τοῦ σπιτιοῦ του. Ὁ ὑπηρέτης τότε βρίσκοντας τὸν ἑαυτοῦ γύρισε σὰν νὰ τὸν ἔσπρωχνε κάποιος καὶ παρουσιάστηκε στὸν κύριό του, χωρὶς νὰ ἔχει δαπανήσει τίποτα ἀπὸ αὐτὰ ποὺ ἔκλεψε. Αὐτὸ λοιπὸν μαθαίνοντάς το ὅλοι στὴ χώρα ἐκείνη, τὸ κάνουν μέχρι σήμερα γιὰ ὄσους δραπετεῦσαν.

114 Τοῦ ἁγίου Ἀθανασίου Ἀλεξανδρείας, Κατὰ Ἀρειανῶν, βιβλίον τρίτον.

Ἀφοῦ ὁ Υἱὸς εἶναι ἴδιο γέννημα τῆς οὐσίας τοῦ Πατρὸς, εἶναι εὐλόγον νὰ λέει ὅτι ὅσα ἔχει ὁ Πατέρας εἶναι καὶ δικά του.

5. Τίτ. 2,7.

6. Ἰω. 15,15.

5 θως τῷ λέγειν «ἐγὼ καὶ ὁ Πατὴρ ἐν ἑσμεν», ἐπήγαγεν· «ἵνα γινῶτε, ὅτι ἐγὼ ἐν τῷ Πατρὶ, καὶ ὁ Πατὴρ ἐν ἐμοί». Τούτω δὲ πάλιν προσεῖρηκεν, ὅτι «ὁ ἑώρακὼς ἐμέ, ἐώρακε τὸν Πατέρα». Καὶ ἔστιν εἰς καὶ οὗτος νοῦς ἐν τοῖς τρισὶ ρητοῖς. Ὁ γὰρ οὕτως ἐγνωκῶς, ὅτι ἐν εἰσιν ὁ Υἱὸς καὶ ὁ Πατὴρ, οἶδεν, ὅτι αὐτὸς ἐν τῷ Πατρὶ
 10 ἔστιν καὶ ὁ Πατὴρ ἐν τῷ Υἱῷ· ἡ γὰρ τοῦ Υἱοῦ θεότης τοῦ Πατρὸς ἔστι καὶ αὐτὴ ἐν τῷ Υἱῷ ἔστι. Καὶ ὁ τοῦτο δὲ καταλαβὼν ἐπίσταται, ὅτι ὁ ἑώρακὼς τὸν Υἱὸν ἐώρακε τὸν Πατέρα· ἐν γὰρ τῷ Υἱῷ ἢ τοῦ Πατρὸς θεότης θεωρεῖται.

Τοῦτο δὲ καὶ ἀπὸ τοῦ παραδείγματος τῆς εἰκόνας τοῦ βασιλέ-
 15 ως προσεχέστερόν τις κατανοῆσαι δύναται· ἐν γὰρ τῇ εἰκόνι τοῦ βασιλέως τὸ εἶδος καὶ ἡ μορφή ἐστι, καὶ ἐν τῷ βασιλεῖ δὲ τὸ ἐν τῇ εἰκόνι εἶδος ἐστιν. Ἀπαράλλακτός ἐστιν ἐν τῇ εἰκόνι τοῦ βασιλέως ἡ ὁμοιότης, ὡς τὸν ὄρῳντα τὴν εἰκόνα ὄρῳν τὸν βασιλέα ἐν αὐτῇ καὶ τὸν πάλιν ὄρῳντα τὸν βασιλέα ἐπιγινώσκειν, ὅτι οὗτός ἐστιν ὁ
 20 ἐν τῇ εἰκόνι. Ἐκ δὲ τοῦ μὴ διαλλάτειν τὴν ὁμοιότητα τῷ θέλοντι μετὰ τὴν εἰκόνα τὸν βασιλέα θεωρῆσαι, εἴποι ἂν τοῦτω ἢ εἰκόν·

Ἔγὼ καὶ ὁ βασιλεὺς ἐν τί ἑσμεν· ἐγὼ γὰρ ἐν ἐκείνῳ εἰμὶ κάκεινος ἐν ἐμοί, καὶ ὁ ὄρῳς ἐν ἐμοί, τοῦτο ἐν ἐκείνῳ βλέπεις, καὶ ὁ ἐώρακας ἐν ἐκείνῳ, βλέπεις
 25 τοῦτο ἐν ἐμοί· ὁ γὰρ προσκυνῶν τὴν εἰκόνα, ἐν αὐτῇ προσκυνεῖ τὸν βασιλέα· Ἡ γὰρ ἐκείνου μορφή καὶ τὸ εἶδος αὐτοῦ ἔστιν ἢ εἰκόν·

115 Τοῦ αὐτοῦ πρὸς Ἀντίοχον ἄρχοντα.

Τί φασὶ πρὸς ταῦτα οἱ ἀποστρεφόμενοι καὶ ἐπιτρέποντες μὴ προσκυνεῖν τοὺς χαρακτῆρας τῶν ἁγίων, οἵτινες δι' ὑπόμνησιν παρ' ἡμῶν ἐκτυποῦνται;

7. Ἰω. 10,30.

8. Ἰω. 10,38. 14,11.

ἄρα σωστά καὶ σύμφωνα μὲ τὰ λόγια, «ἐγὼ καὶ ὁ Πατέρας μου εἶμαστε ἕνα»⁷, πρόσθεσε· «γὰρ νὰ μάθετε ὅτι ἐγὼ εἶμαι μέσα στὸν Πατέρα καὶ ὁ Πατέρας μέσα σὲ μένα»⁸. Αὐτὸ πάλι συμπληρώνοντας εἶπε· «ὅποιος βλέπει ἐμένα, βλέπει καὶ τὸν Πατέρα»⁹. Ἡ σημασία καὶ τῶν τριῶν αὐτῶν ρητῶν εἶναι μία. Γιατὶ ὅποιος γνώρισε αὐτό, ὅτι ὁ Υἱὸς καὶ ὁ Πατέρας εἶναι ἕνα, γνωρίζει ὅτι αὐτὸς εἶναι μέσα στὸν Πατέρα καὶ ὁ Πατέρας μέσα στὸν Υἱό, γιατί ἡ θεότητα τοῦ Υἱοῦ εἶναι τοῦ Πατέρα καὶ αὐτὴ ὑπάρχει στὸν Υἱό. Καὶ ἐκεῖνος ποὺ τὸ καταλαβαίνει αὐτό, γνωρίζει καλὰ ὅτι, ὅποιος βλέπει τὸν Υἱό, βλέπει καὶ τὸν Πατέρα· γιατί στὸν Υἱό βλέπεται ἡ θεότητα τοῦ Πατέρα.

Αὐτὸ ὁμοῦ καὶ ἀπὸ τὸ παράδειγμα τῆς εἰκόνας τοῦ βασιλιᾶ μπορεῖ κανεὶς νὰ τὸ κατανοήσῃ καλύτερα· γιατί στὴν εἰκόνα τοῦ βασιλιᾶ ὑπάρχει τὸ εἶδος καὶ ἡ μορφή του, ἀλλὰ καὶ στὸ βασιλιά ὑπάρχει τὸ εἶδος ποὺ ὑπάρχει στὴν εἰκόνα. Ἡ ὁμοιότητα στὴν εἰκόνα τοῦ βασιλιᾶ εἶναι ἀπαράλλακτη, ὥστε, ὅποιος βλέπει τὴν εἰκόνα, νὰ βλέπει σ' αὐτὴν τὸ βασιλιά, καὶ ὅποιος πάλι βλέπει τὸ βασιλιά, νὰ ἔχει τὴν ἐπίγνωση ὅτι εἶναι αὐτὸς ποὺ παριστάνεται στὴν εἰκόνα. Ἐπειδὴ λοιπὸν δὲν διαφέρει ἡ ὁμοιότητα, σὲ ὅποιον θέλει μετὰ τὴν εἰκόνα νὰ δεῖ τὸ βασιλιά, θὰ μποροῦσε νὰ τοῦ πεῖ ἡ εἰκόνα·

* «Ἐγὼ καὶ ὁ βασιλιᾶς εἶμαστε ἕνα πρᾶγμα· γιατί ἐγὼ εἶμαι σ' ἐκεῖνον καὶ ἐκεῖνος σὲ μένα, καὶ ὅ,τι βλέπεις σὲ μένα, αὐτὸ βλέπεις καὶ σὲ ἐκεῖνον· καὶ ὅ,τι εἶδες σ' ἐκεῖνον, αὐτὸ τὸ βλέπεις καὶ σὲ μένα· γιατί ὅποιος προσκυνᾷ τὴν εἰκόνα, σ' αὐτὴν προσκυνᾷ τὸ βασιλιά, ἀφοῦ ἡ εἰκόνα εἶναι ἡ μορφή καὶ τὸ εἶδος ἐκεῖνου».

115 Τοῦ ἰδίου, πρὸς τὸν ἄρχοντα Ἀντίοχο.

Τί λένε σ' αὐτὰ ἐκεῖνοι ποὺ ἀποστρέφονται καὶ δὲν ἐπιτρέπουν νὰ προσκυνοῦμε τίς μορφὰς τῶν ἀγίων, οἱ ὅποιες ζωγραφίζονται γὰρ νὰ τίς θυμόμαστε;

9. Ἰω. 14,9.

116 Ἀμβροσίου, ἐπισκόπου Μεδιολάνων, πρὸς Γρατιανὸν τὸν βασιλέα περὶ τῆς ἐνσάρκου οἰκονομίας τοῦ Θεοῦ Λόγου.

Θεὸς πρὸ τῆς σαρκὸς καὶ Θεὸς ἐν σαρκί. Ἀλλὰ φόβος, φησί, μὴ δύο ἡγεμονικὰ ἢ σοφίαν διττὴν ἀπονέμοντες Χριστῷ, μερίζειν
5 δόξωμεν Χριστόν. ἼΑρα οὖν μὴ, ὅποτε καὶ τὴν θεότητα αὐτοῦ καὶ τὴν σάρκα προσκυνοῦμεν, μερίζομεν τὸν Χριστόν ἢ, ὅτε ἐν τῷ αὐτῷ καὶ τὴν τοῦ Θεοῦ εἰκόνα καὶ τὸν σταυρὸν προσκυνοῦμεν, διαιροῦμεν αὐτόν; Μὴ γένοιτο.

117 Κυρίλλου, πατριάρχου Ἱεροσολύμων, τῆς δωδεκάτης κατηχήσεως.

Εἰ τοίνυν ζητεῖς τῆς Χριστοῦ παρουσίας τὸ αἷτιον, ἀνάδραμε ἐπὶ τὸ πρῶτον τῶν γραφῶν βιβλίον. Ἐν ἐξ ἡμέρας ἐποίησεν ὁ
5 Θεὸς τὸν κόσμον, ἀλλ' ὁ κόσμος διὰ τὸν ἄνθρωπον· ἥλιος μὲν γὰρ λαμπρότατος, ἀυγαῖς ἀποστίλβων, ἀλλὰ διὰ τὸν ἄνθρωπον, φαμέν, ἐγένετο. Καὶ πάντα τὰ ζῶα διὰ τὸ δουλεύειν ἡμῖν κατέστη, βοτάναι καὶ δένδρα διὰ τὴν ἡμετέραν ἀπόλαυσιν ἐκτίσθη. Πάντα καλὰ τὰ δημιουργήματα, ἀλλ' οὐδὲν τούτων εἰκὼν τοῦ Θεοῦ, μόνος δὲ ἄν-
10 θρωπος. ἼΗλιος προστάγματι μόνῳ, ἄνθρωπος δὲ χερσὶ θείαις ἐπλάσθη· «ποιήσωμεν γὰρ ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα ἡμετέραν καὶ καθ' ὁμοίωσιν». Εἰκὼν ζυλίνῃ ἐπιγείου βασιλέως τιμᾶται, πόσω γε μᾶλλον εἰκὼν λογικῆ Θεοῦ;

118 Τοῦ ἁγίου Βασιλείου πρὸς τὸν ἅγιον Φλαβιανὸν περὶ τῆς Σαμαρείτιδος.

Ἐν τόπῳ εἶναι τὴν προσκύνησιν ἐκ τῆς ἐγχωρίου συνηθείας ἠπατημένην ὁ Κύριος ἡμῶν μεταδιδάσκων· «ἐν πνεύματι καὶ ἀλη-
5 θείᾳ δεῖ προσκυνεῖν», φησίν, ἑαυτὸν λέγων δηλαδὴ τὴν ἀλήθειαν.

10. Γεν. 1,31.

11. Γεν. 1,26.

116 Ἀμβροσίου, ἐπισκόπου Μεδιολάνων, Πρὸς τὸ βασιλιὰ Γρατιανό, γιὰ τὴν ἔνσαρκη οἰκονομία τοῦ Θεοῦ.

Θεὸς πρὶν ἀπὸ τῆ σάρκωση καὶ Θεὸς μὲ σάρκα. Ὑπάρχει ὁμοῦ φόβος, λέει, μήπως, ἀποδίδοντας στὸ Χριστὸ δύο ἡγεμονικὰ ἢ διπλῆ σοφία, δώσουμε τὴν ἐντύπωση ὅτι μερίζουμε τὸ Χριστό. Μήπως λοιπὸν, ὅταν προσκυνοῦμε καὶ τὴ θεότητά του καὶ τὴ σάρκα μερίζουμε τὸ Χριστό, ἢ, ὅταν στὸν ἴδιο προσκυνοῦμε καὶ τὴν εἰκόνα τοῦ Θεοῦ καὶ τὸν σταυρὸ τὸν διαιροῦμε; Μὴ γένοιτο.

117 Κυρίλλου, πατριάρχου Ἱεροσολύμων, ἀπὸ τῆ δωδέκατη κατήχηση.

Ἐὰν λοιπὸν ζητᾶς τὸ αἶτιο τῆς παρουσίας τοῦ Χριστοῦ, πήγαινε στὸ πρῶτο βιβλίον τῆς ἁγίας Γραφῆς. Σὲ ἕξι μέρες δημιούργησε ὁ Θεὸς τὸν κόσμον, ἀλλὰ ὁ κόσμος ἐγένετο γιὰ τὸν ἄνθρωπο· γιατί ὁ ἥλιος εἶναι λαμπρότατος καὶ ἀστράφτει μὲ τίς ἀνταυγείες του, ἀλλὰ λέμε ὅτι ἐγένετο γιὰ τὸν ἄνθρωπο. Καὶ ὅλα τὰ ζῶα ἐγέναν γιὰ νὰ μᾶς ὑπηρετοῦν, καὶ τὰ φυτὰ καὶ τὰ δένδρα κτίσθησαν γιὰ νὰ τὰ ἀπολαμβάνουμε ἡμεῖς. Ὅλα τὰ δημιουργήματα εἶναι καλὰ¹⁰, ἀλλὰ κανένα ἀπὸ αὐτὰ δὲν εἶναι εἰκόνα τοῦ Θεοῦ, παρὰ μόνος ὁ ἄνθρωπος. Ὁ ἥλιος δημιουργήθηκε μόνον μὲ πρόσταγμα, ἐνῶ ὁ ἄνθρωπος πλάσθηκε μὲ τὰ θεϊκὰ χέρια: «ὡς κάνουμε τὸν ἄνθρωπο σύμφωνα μὲ τὴ δική μας εἰκόνα καὶ ὁμοιο μὲ μᾶς»¹¹. Ἡ ξύλινη εἰκόνα τοῦ ἐπίγειου βασιλιᾶ τιμᾶται, πόσο μᾶλλον ἢ λογικὴ εἰκόνα τοῦ Θεοῦ;

118 Τοῦ ἁγίου Βασιλείου, Πρὸς τὸν ἅγιο Φλαβιανὸ γιὰ τὴ Σαμαρείτιδα.

Ὁ Κύριος, διδάσκοντάς μας ὅτι ἡ προσκύνηση ποῦ γίνεται σὲ συγκεκριμένο τόπο ἀπὸ τοπικὴ συνήθεια εἶναι ἐσφαλμένη, λέγει ὅτι «πρέπει νὰ προσκυνοῦμε τὸ Θεὸ πνευματικὰ καὶ ἀληθινά»¹², ἐννοώντας ὡς ἀλήθεια τὸν ἑαυτὸ του. Ὅπως λέμε ὅτι

12. Ἰω. 4,24.

Ὡσπερ ἐν τῷ Υἱῷ προσκυνεῖν λέγομεν τὸν Πατέρα, ὡς ἐν εἰκόνι Θεοῦ Πατρός, οὕτω καὶ ἐν τῷ Πνεύματι ὡς ἐν ἑαυτῷ δεικνύντι τὴν τοῦ Κυρίου θεότητα.

119 Τοῦ ἁγίου Γρηγορίου Ναζιανζοῦ εἰς τὸ βάπτισμα.

Ἐάν σοι προσβάλλῃ μετὰ τὸ βάπτισμα ὁ τοῦ φωτὸς διώκτης –προσβαλεῖ δέ· καὶ γὰρ τῷ λόγῳ καὶ Θεῷ μου προσέβαλε, τῷ κρυπτῷ φωτὶ διὰ τὸ φαινόμενον–, ἔχεις, ᾧ νικήσεις· μὴ φοβηθῆς τὸν ἄγωνα. Προβαλοῦ τὸ Πνεῦμα, προβαλοῦ τὸ ὕδωρ.

Καὶ μετ' ὀλίγα.

Εἰπὲ τῇ σφραγίδι θαρρήσας·

Ἐἰκὼν εἰμι Θεοῦ· τῆς ἄνω δόξης οὐπω δι' ἔπαρσιν ὡσπερ σὺ καταβέβλημαι. Χριστὸν ἐνδέδουμαι, Χριστὸν μεταπεποίημαι τῷ βαπτίσματι. Σὺ με προσκύνησον'.

120 Τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου εἰς τοὺς Μακκαβαίους.

Τὰ τῶν βασιλικῶν ἐκτυπώματα χαρακτήρων οὐ μόνον ἐν χρυσῷ καὶ ἀργύρῳ καὶ ταῖς τιμιωτέραις ὑλαῖς εὖροι τις ἂν διαλάμ- λάμποντα, ἀλλ' ἤδη καὶ ἐν χαλκῷ τὴν αὐτὴν ἔστιν ἰδεῖν χαραττομέ- νην μορφήν. Καὶ ἡ διαφορὰ τῶν ὑλῶν οὐ λυμαίνεται τῷ ἀξιώματι τοῦ χαρακτῆρος οὐδὲ ἀμβλύνει τὴν ἀπὸ τῶν κρειττόνων τιμὴν ἢ τῆς ἐλάττονος μετοχῆς, ἀλλὰ πάσας ὁμοίως ὁ βασιλικὸς τύπος σε- μνύνει καὶ οὐδὲν ἀπὸ τῆς ὑλῆς αὐτὸς ἐλαττούμενος τιμιωτέραν τὴν δεχομένην ἐργάζεται.

121 Τοῦ αὐτοῦ κατὰ Ἰουλιανοῦ τοῦ ἀθέου ἐκ τοῦ πρώτου λόγου.

Τί δὲ ὁ νέος Ναβουχοδονόσορ; Οὐδὲν γὰρ οὗτος εἰς ἡμᾶς τοῦ πάλαι φιλανθρωπότερον ἐπεδείξατο, οὐδ' οἱ ἄνθρακες ἡμᾶς ἔτι δια- θλίβουσιν, εἰ καὶ τὴν φλόγα διαπεφεύγαμεν. Οὐχὶ καὶ τὰ ἀναθήμα-

13. Ἀναφορὰ στὴν «κάμινο τοῦ πυρός», στὴν ὁποία ὁ Ναβουχοδονόσορ ἔρριξε τοὺς τρεῖς παῖδες. (Δαν. 3,1–23).

στὸν Υἱὸ προσκυνούμε τὸν Πατέρα, σὰν σὲ εἰκόνα τοῦ Θεοῦ Πατέρα, ἔτσι καὶ στὸ Πνεῦμα τὸν Υἱό, γιατί στὸν ἑαυτὸ του δείχνει τὴ θεότητα τοῦ Κυρίου.

119 Τοῦ ἁγίου Γρηγορίου τοῦ Ναζιανζηνοῦ, στὸ Βάπτισμα.

Ἄν μετὰ τὸ βάπτισμα σὲ προσβάλλει ὁ ἐχθρὸς τοῦ φωτὸς -καὶ θὰ σὲ προσβάλλει ὅπωςδήποτε, ἀφοῦ πρόσβαλε τὸ Λόγο καὶ Θεό μου, τὸ κρυφὸ φῶς ἐπειδὴ φαίνεται- ἔχεις ἐκεῖνο μὲ τὸ ὁποῖο θὰ νικήσεις· μὴ φοβηθεῖς τὸν ἀγῶνα. Πρόβαλε τὸ Πνεῦμα, πρόβαλε τὸ νερό.

Καὶ ὕστερα ἀπὸ μερικὰ ἄλλα.

Πές, παίρνοντας θάρρος ἀπὸ τὴ σφραγίδα τοῦ χρίσματος·

Ἐἴμαι εἰκόνα τοῦ Θεοῦ· δὲν ἐξέπεσα ἀπὸ τὴν ἄνω δόξα ἐξαιτίας τῆς ἐπαρσης, ὅπως ἐσύ. Ἔχω ντυθεῖ τὸ Χριστό· μὲ τὸ βάπτισμα μεταμορφώθηκα σὲ Χριστό. Ἐσὺ νὰ μὲ προσκυνήσεις·

120 Τοῦ ἁγίου Ἰωάννη τοῦ Χρυσοστόμου, Στὸς Μακκαβαίους.

Τὶς ἀποτυπώσεις τῶν βασιλικῶν μορφῶν μπορεῖ νὰ τις βρεῖ κανεὶς ὄχι μόνον νὰ ἀστράφτουν σὲ χρυσάφι καὶ ἀσήμι καὶ στίς πιὸ πολύτιμες ὕλες, ἀλλὰ ἀκόμα καὶ σὲ χαλκὸ μπορεῖ νὰ δεῖ νὰ χαράσσεται ἡ ἴδια μορφή. Καὶ ἡ διαφορὰ τῆς ὕλης δὲν καταστρέφει τὸ ἀξίωμα τῆς μορφῆς, οὔτε μειώνει τὴν τιμὴ πού ἔχει ἀπὸ τίς ἀνώτερες ὕλες ἢ συμμετοχὴ τῆς σὲ ὕλη ὑποδεέστερη, ἀλλὰ ὅλες τίς ὕλες κατὰ τὸν ἴδιο τρόπο τίς ἐξυψώνει ἢ βασιλικὴ μορφή, καὶ ἐνῶ αὐτὸς δὲν μειώνεται καθόλου ἀπὸ τὴ ὕλη, κάνει πιὸ πολύτιμη τὴν ὕλη πού δέχεται.

121 Τοῦ ἰδίου, Κατὰ τοῦ ἀθέου Ἰουλιανοῦ, ἀπὸ τὸν πρῶτο λόγο.

Τὶ ὁμοῦς ἔκανε ὁ νέος αὐτὸς Ναβουχοδονόσορ; Δὲν μᾶς ἔδειξε τίποτα πιὸ φιλόφθονο ἀπὸ τὸν παλιό, ἀφοῦ τὰ κάρβουνα του ἀκόμα μᾶς ταλαιπωροῦν, μολονότι ξεφύγαμε τὴ φλόγα¹³. Δὲν μαρτυροῦν καὶ τὰ ἀφιερώματα τῶν ἁγίων, πού βρίσκονται

5 τα τῶν ἁγίων ἐπ' ἐκκλησίαις κείμενα εἰς προσκύνησιν τῶν πιστῶν δηλοῦσι τὴν λώβην τοῦ σώματος;

122 Τοῦ αὐτοῦ εἰς τὸν νιπτήρα.

Ὡσπερ γάρ, ὅταν βασιλικοὶ χαρακτῆρες καὶ εἰκόνες εἰς πόλιν καταπέμπωνται καὶ εἰσφέρωνται, ὑπαντῶσιν ἄρχοντες καὶ δῆμοι μετ' εὐφημίας καὶ φόβου, οὐ σανίδα τιμῶντες, οὐ τὴν κηρόχυτον 5 γραφὴν, ἀλλὰ τὸν χαρακτῆρα τοῦ βασιλέως, οὕτω καὶ ἡ κτίσις.

123 Σευηριανοῦ Γαβάλων εἰς τὸν σταυρόν, λόγου τετάρτου.

«Ἐπάταξε Μωσῆς τὴν πέτραν καὶ ἄπαξ καὶ δίς». Διὰ τί δὲ ἄπαξ καὶ δίς; Εἰ δυνάμει Θεοῦ ὑπακούει, τίς χρεῖα δευτέρας πληγῆς; Εἰ δὲ ἐκτὸς δυνάμεως Θεοῦ τύπτει, οὐ δευτέρα, οὐ δεκάτη, 5 οὐδὲ ἑκατοστὴ πληγὴ δυνήσεται ἐπιθεῖναι τῇ ἀγόνῳ φύσει γόνιμον φύσιν. Εἰ μὲν οὖν Θεοῦ τὸ ἔργον ἀπλῶς καὶ ἀνευ μυστηρίου σταυροῦ, ἤρκει τὸ ἄπαξ, ἤρκει καὶ νεῦμα μόνον, ἤρκει καὶ λόγος. Ἄλλ', ἵνα τὴν εἰκόνα τοῦ σταυροῦ προτυπώσῃ, τοῦτο γίνεται. «Ἐπάταξε», φησί, «Μωσῆς καὶ ἄπαξ καὶ δίς», οὐ κατὰ τὸ αὐτὸ σχῆμα, ἀλλὰ 10 σταυροτύπως γράφων, ἵνα καὶ ἡ ἄψυχος φύσις αἰδεσθῇ τοῦ σταυροῦ τὸ σύμβολον. Εἰ γὰρ βασιλέως ἀπόντος εἰκὼν ἀναπληροῖ χώραν βασιλέως καὶ προσκυνοῦσιν ἄρχοντες καὶ ἱερομηνίαί ἐπιτελοῦνται καὶ ἄρχοντες ὑπαντῶσι καὶ δῆμοι προσκυνοῦσιν οὐ πρὸς τὴν σανίδα βλέποντες, ἀλλὰ πρὸς τὸν χαρακτῆρα τοῦ βασιλέως οὐκ ἐν τῇ φύσει 15 θεωρουμένου, ἀλλ' ἐν γραφῇ παραδεικνυμένου, πολλῶ μᾶλλον ἀθανάτου βασιλέως εἰκὼν δύναται οὐ πέτραν ρῆξαι μόνον, ἀλλὰ καὶ τὸν οὐρανὸν καὶ πᾶσαν τὴν οἰκουμένην.

στις ἐκκλησίες γιὰ νὰ τὰ προσκυνοῦν οἱ πιστοί, τὶς κακοποιή-
σεις τῶν σωμάτων;

122 Τοῦ ἰδίου, στὸν νικτήρα.

Ὅπως ἀκριβῶς, ὅταν στέλνονται καὶ προσφέρονται σὲ μιὰ πόλη μορφές καὶ εἰκόνες βασιλικές, τὶς ὑποδέχονται οἱ ἄρχοντες καὶ ὁ λαὸς μὲ ἐπευφημίες καὶ σεβασμό, ὄχι ἐπειδὴ τιμοῦν τὴ σανίδα ἢ τὴν κηρόχυτη ζωγραφικὴ, ἀλλὰ τὴ μορφή τοῦ βασιλιᾶ, ἔτσι κάνει καὶ ἡ κτίσις.

123 Σευηριανοῦ Γαβάλων, ἀπὸ τὸν τέταρτο λόγο Στὸν Σταυρό.

«Χτύπησε ὁ Μωϋσῆς τὴν πέτρα καὶ μιὰ καὶ δυὸ φορές»¹⁴. Γιατί ὁμοίως μιὰ καὶ δυὸ φορές; Ἐὰν ὑπακούει στὴ δύναμη τοῦ Θεοῦ, γιατί χρειάζεται καὶ δεῦτερο χτύπημα; Ἐὰν πάλι χτυπάει χωρὶς δύναμη Θεοῦ, ὄχι δεῦτερο, οὔτε δέκατο, οὔτε ἑκατοστὸ χτύπημα μπορεῖ νὰ φέρει στὴ ἀγωνα φύση γονιμότητα. Ἐὰν λοιπὸν ἦταν ἀπλῶς ἔργο τοῦ Θεοῦ καὶ χωρὶς τὸ μυστήριον τοῦ σταυροῦ, ἔφθανε τὸ ἓνα χτύπημα, ἀρκοῦσε καὶ ἓνα μόνο νεῦμα, ἀρκοῦσε καὶ ὁ λόγος. Ὅμως αὐτὸ γίνεται γιὰ νὰ προτυπώσει τὴν εἰκόνα τοῦ σταυροῦ. «Χτύπησε», λέει, «ὁ Μωϋσῆς καὶ μιὰ καὶ δυὸ φορές», ὄχι σὲ μιὰ κατεύθυνση, ἀλλὰ σχηματίζοντας τὸ σημεῖο τοῦ σταυροῦ, ὥστε καὶ ἡ ἄψυχη φύση νὰ σεβασθεῖ τὸ σύμβολο τοῦ σταυροῦ. Γιατί, ἂν ἡ εἰκόνα τοῦ βασιλιᾶ ποὺ εἶναι ἀπὸν ἀναπληρώνει τὴ θέση τοῦ βασιλιᾶ καὶ τὴν προσκυνοῦν οἱ ἄρχοντες καὶ γίνονται ἱερομηνίες¹⁵, καὶ οἱ ἄρχοντες τὴν ὑποδέχονται καὶ οἱ λαοὶ τὴν προσκυνοῦν, χωρὶς νὰ βλέπουν τὴ σανίδα, ἀλλὰ τὴ μορφή τοῦ βασιλιᾶ, ὁ ὁποῖος δὲ βλέπεται ὅπως εἶναι στὴ φύση του, ἀλλὰ ἐπιδεικνύεται σὲ ζωγραφιά, πολὺ περισσότερο ἢ εἰκόνα τοῦ ἀθάνατου βασιλιᾶ μπορεῖ ὄχι μόνο τὸ βράχο νὰ σχίσει, ἀλλὰ καὶ τὸν οὐρανὸ καὶ τὴν οἰκουμένη ὁλόκληρη.

15. Γιортές καὶ τελετές ποὺ γίνονταν τὴν 1η τοῦ πρώτου μηνῆ τοῦ ἔτους, ἀλλὰ καὶ κατὰ τὴ διάρκεια ἄλλων ἱερῶν μηνῶν (ἀπὸ τοὺς ὁποίους προέρχεται καὶ τὸ ὄνομα), ὁπότε ἀναστελλόνταν οἱ ἐχθροπραξίες.

124 Ἐκ τῆς Χρονογραφίας Ἰσιδώρου διακόνου.

Ἦμαρτε Θεόφιλος λαιδορήσας Ἰωάννην τὸν Χρυσόστομον πρὸς Εὐδοξίαν τὴν βασίλισσαν, ὅτι τὰ τῆς Ὠριγένους αἰρέσεως φρονεῖ· ἐχθραينوμένη ἢ αὐγούστα πρὸς Ἰωάννην τὸν εἰρημένον προ-
5 φάσει τοῦ ἀμπελῶνος τῆς χήρας, καὶ διὰ τὴν ἁμαρτίαν ταύτην οὐκ ἐδυνήθη ὁ Θεόφιλος παραδοῦναι τὴν ψυχὴν, ἄχρις οὗ ἦλθεν ἢ εἰκὼν τοῦ Χρυσοστόμου· καὶ προσκυνήσας αὐτὴν παρέδωκε τὸ πνεῦμα.

125 Ἰερωνύμου, πρεσβυτέρου Ἱεροσολύμων.

Τῆς γραφῆς ὑμῶν μηδαμοῦ ἐπιτρεπούσης ὑμῖν προσκυνεῖν τὸν σταυρὸν, τίνος χάριν λοιπὸν αὐτὸν προσκυνεῖτε; Εἶπατε ἡμῖν τοῖς Ἰουδαίοις καὶ Ἑλλῆσι καὶ πᾶσι τοῖς ἐπερωτῶσιν ὑμᾶς ἔθνεσι.

5 Ἀπόκρισις. Διὰ τοῦτο, ὧ ἀνόητοι καὶ ἀναιδεῖς τῇ καρδίᾳ, τάχα συνεχώρησεν ὁ Θεὸς παντὶ ἔθνει σεβομένῳ τὸν Θεὸν πάντως προσκυνεῖν τι ἐπὶ τῆς γῆς ἔργον ἀνθρώπου ὑπάρχον, ἵνα μηκέτι δύνωνται ἐγκαλεῖν τοῖς Χριστιανοῖς περὶ τοῦ σταυροῦ καὶ τῆς τῶν εἰκόνων προσκυνήσεως. Ὡσπερ οὖν ὁ Ἰουδαῖος προσεκύνει τὴν κιβωτὸν
10 τῆς Διαθήκης καὶ τὰ δύο χερουβὶμ τὰ χωνευτὰ καὶ χρυσᾶ καὶ τὰς δύο πλάκας, ἃς ἐλάξευσε Μωσῆς, μηδαμοῦ ἐπιτραπείς ὑπὸ τοῦ Θεοῦ ταῦτα προσκυνεῖν ἢ ἀσπάζεσθαι, οὕτω καὶ οἱ Χριστιανοὶ οὐχ ὡς Θεὸν τὸν σταυρὸν ἀσπαζόμεθα, ἀλλὰ δεικνύντες τὴν τῆς ψυχῆς ἡμῶν γνησίαν πρὸς τὸν σταυρωθέντα διάθεσιν.

126 Τοῦ μεγάλου Συμεῶν τοῦ θαυμαστοῦ ὄρου περὶ εἰκόνων.

Ἰσως δέ τις τῶν ἀπίστων φιλόνεικος ὧν ἀμφισβητήσει λέ-

16. Ὁ Χρυσόστομος εἶχε ἐλέγξει τὴ βασίλισσα Εὐδοξία, γιατί δήμευσε τὴν περιουσία τοῦ Πατρικίου Θεογνώστου, καὶ τὴν ἀποκάλεσε Ἰεζάβελ, παραλληλίζοντας τὴν πράξη της πρὸς ἐκείνην τῆς Ἰεζάβελ, ἡ ὁποία σφετερίσθηκε τὸν

124 Ἀπὸ τῆ Χρονογραφία τοῦ διακόνου Ἰσιδώρου.

Ἀμάρτησε ὁ Θεόφιλος πὺ συκοφάντησε τὸν Ἰωάννη τὸν Χρυσόστομο στὴ βασίλισσα Εὐδοξία, ὅτι τάχα ἀσπάζεται τὴν αἴρεση τοῦ Ὁριγένη. Ἔτσι ἡ αὐγούστα ἐχθρευόταν τὸν ἀναφερθέντα Ἰωάννη, μὲ τὴν πρόφαση τοῦ ἀμπελιοῦ τῆς χήρας¹⁶, καὶ γιὰ τὴν ἁμαρτία του αὐτὴν ὁ Θεόφιλος δὲν μποροῦσε νὰ παραδώσει τὴν ψυχὴ του, μέχρις ὅτου ἦρθε ἡ εἰκόνα τοῦ Χρυσοστόμου καί, ἀφοῦ τὴν προσκύνησε, παρέδωσε τὸ πνεῦμα.

125 Ἰερωνόμου, πρεσβυτέρου Ἱεροσολύμων.

Ἐφόσον ἡ Γραφή σας πουθενὰ δὲν σᾶς ἐπιτρέπει νὰ προσκυνᾶτε τὸ σταυρὸ, γιὰ ποιὸ λόγο λοιπὸν τὸν προσκυνάτε; Ἀπαντῆστε σὲ μᾶς τοὺς Ἰουδαίους καὶ Ἕλληνες καὶ σ' ὅλα τὰ ἔθνη πὺ σᾶς ἐρωτοῦν.

Ἀπόκριση· Γιὰ τὸ λόγο αὐτὸ ἀσφαλῶς, ἀνόητοι καὶ ἀναιδεῖς στὴν καρδιά, ἐπέτρεψε ὁ Θεὸς σὲ κάθε ἔθνος πὺ σέβεται τὸ Θεὸ νὰ προσκυνᾶ ὅπωςδὴποτε κάποιο ἀνθρώπινο ἔργο πὺ ὑπάρχει πάνω στὴ γῆ, γιὰ νὰ μὴ μποροῦν νὰ κατηγοροῦν τοὺς Χριστιανούς γιὰ τὴν προσκύνηση τοῦ σταυροῦ καὶ τῶν εἰκόνων. Ὅπως λοιπὸν ὁ Ἰουδαῖος προσκυνοῦσε τὴν κιβωτὸ τῆς Διαθήκης καὶ τὰ δύο χερουβίμ τὰ χυτὰ καὶ χρυσᾶ, καὶ τὶς δύο πλάκες πὺ τὶς εἶχε λαξεύσει ὁ Μωϋσῆς, χωρὶς νὰ τοῦ ἐπιτραπεῖ ἀπὸ τὸ Θεὸ νὰ τὰ προσκυνᾶ καὶ νὰ τὰ ἀσπάζεται, ἔτσι καὶ οἱ Χριστιανοί, δὲν ἀσπαζόμεστε τὸ σταυρὸ ὡς Θεὸ, ἀλλὰ τὸ κάνουμε δείχνοντας τὴν εἰλικρινῆ διάθεση τῆς ψυχῆς μας πρὸς Ἐκεῖνον πὺ σταυρώθηκε.

126 Τοῦ μεγάλου Συμεών, τοῦ θαυμαστοῦ ὄρου, γιὰ τὶς εἰκόνες.

Ἴσως κάποιος ἀπὸ τοὺς ἄπιστους, ὄντας φιλόνεικος, δια-

ἀμπελώνα κάποιου Ναβουθαί μεθοδεύοντας τὸν λιθοβολισμό του (Γ' Βασ. 20,1-16). Αὐτὸς εἶναι ὁ ἀμπελώνας τῆς χήρας πὺ ὑπαινίσσεται ἐδῶ ὁ συγγραφέας.

γων, ὅτι καὶ ἡμεῖς ἐν ταῖς ἐκκλησίαις εἰκόνας προσκυνοῦντες ὡς ἀψύχοις προσευχόμενοι εἰδώλοις λογισθησόμεθα. Μὴ οὖν γένοιτο
 5 ἡμᾶς τοῦτο ποιεῖν· τὰ γὰρ τῶν Χριστιανῶν πίστις ἐστὶ καὶ ὁ ἀψευ-
 δῆς ἡμῶν Θεὸς ἐνεργεῖ τὰς δυνάμεις. Οὐ γὰρ τοῖς χροῖδίοις, ἀλλὰ
 ἐν ὑπομνήσει τοῦ ἀντιτύπου γράμματος ὀρῶντες τὸν ἀόρατον διὰ
 τῆς ὀρωμένης γραφῆς ὡς παρόντα δοξάζομεν, οὐχ ὡς μὴ ὄντι Θεῷ
 πιστεύοντες, ἀλλ' ὡς ὄντι ἀληθῶς, οὔτε τοῖς ἀγίοις ὡς μὴ οὖσιν,
 10 ἀλλ' ὡς οὖσι καὶ ζῶσι παρὰ τῷ Θεῷ, καὶ τῶν πνευμάτων αὐτῶν
 ἀγίων ὄντων καὶ δυνάμει Θεοῦ βοηθούτων τοῖς ἀξίοις ὡς δεομέ-
 νοις αὐτῶν.

127 Ἀναστασίου, ἀρχιεπισκόπου Ἀντιοχείας, πρὸς Συμεῶν, ἐπί-
 σκοπον Βόστρων, περὶ τοῦ Σαββάτου.

Ὡσπερ γὰρ ἀπόντος μὲν βασιλέως ἢ εἰκῶν αὐτοῦ προσκυνεῖ-
 ται, παρόντος δὲ λοιπὸν περιττὸν καταλιπόντα τὸν πρωτότυπον
 5 προσκυνεῖν τῇ εἰκόνι· οὐ μὴν, ἐπεὶ οὐ προσκυνεῖται διὰ τὸ παρεῖναι
 τόν, δι' ὃν προσκυνεῖται, ἀτιμάζεσθαι αὐτὴν δεῖ. Τοιοῦτόν τι νομί-
 ζω συμβῆναι περὶ τὴν τοῦ νόμου σκιὰν ἦτοι τὸ γράμμα· σκιὰν γὰρ
 αὐτὸν καλεῖ ὁ ἀπόστολος. Ἐφ' ὅσον γὰρ ἐταμιεύετο τὸν καιρὸν τῆς
 ἀληθείας ἢ χάρις, τοὺς τύπους προεῖπον οἱ ἄγιοι θεωροῦντες ὡς ἐν
 10 ἐσόπτρῳ τὴν ἀλήθειαν. Ἐλθούσης δὲ τῆς ἀληθείας ζῆν μὲν κατὰ
 τοὺς τύπους οὐκ ἐνόμιζον εἶναι καλὸν καὶ τούτοις ἀκολουθεῖν ἔτι.
 Παρόντων γὰρ τῶν πραγμάτων παρέλκει λοιπὸν ὁ τύπος τοῦ
 πράγματος. Πλὴν καὶ οὕτως οὐκ ἠτίμαζον οὐδὲ παρεῖλκον, ἀλλ'
 ἐτίμων τὸν τύπον καὶ τοὺς ἀτιμάζειν ἐπιχειροῦντας ἀσεβεῖς ἔκρινον
 15 καὶ θανάτου διὰ κολάσεως πικρᾶς ἀξίους.

τυπώνει ἀμφιβολίες ἰσχυριζόμενος ὅτι καὶ μεῖς, προσκυνώντας στίς ἐκκλησίες εἰκόνες, θὰ θεωρηθεῖ ὅτι προσευχόμεστε σὲ ἄψυχα εἶδωλα. Μὴ γένοιτο νὰ κάνουμε κάτι τέτοιο· γιατί τὰ τῶν Χριστιανῶν εἶναι πίστη καὶ ὁ ἀνευδεὴς Θεός μας κάνει θαύματα. Γιατὶ φυσικὰ δὲ δοξάζουμε τὰ χρώματα, ἀλλὰ μὲ τὴν ὑπόμνηση τῆς ἀντύπου ζωγραφικῆς βλέποντας τὸν ἀόρατο Κύριο μέσω τῆς ὁρατῆς παραστάσεως τὸν δοξάζουμε σὰν νὰ εἶναι παρῶν, καὶ τὸν πιστεύουμε ὄχι ὡς ἀνύπαρκτο Θεό, ἀλλὰ ὡς ὑπάρχοντα ἀληθινά, οὔτε καὶ τοὺς ἀγίους ὡς ἀνύπαρκτους, ἀλλὰ ὡς κάποιους ποὺ ὑπάρχουν καὶ ζοῦν κοντὰ στὸ Θεό, καὶ τὰ πνεύματά τους, ποὺ κι αὐτὰ εἶναι ἅγια καὶ μὲ τὴ δύναμη τοῦ Θεοῦ βοηθοῦν τοὺς ἄξιους ποὺ τὰ ἐπικαλοῦνται.

127 Ἄναστασίου, ἀρχιεπισκόπου Ἀντιοχείας, πρὸς τὸν ἐπίσκοπο Βόστρων Συμεῶν, γιὰ τὸ Σάββατο.

Ὅπως ἀκριβῶς λοιπὸν ὅταν ἀπουσιάζει ὁ βασιλιάς ἡ εἰκόνα του προσκυνεῖται, ἐνῶ ὅταν βρίσκεται παρῶν εἶναι περιττό, ἀφήνοντας τὸ πρωτότυπο, νὰ προσκυνοῦμε τὴν εἰκόνα· ἀλλ' ὅμως, ἐπειδὴ δὲν προσκυνεῖται λόγῳ τῆς παρουσίας ἐκείνου γιὰ χάρη τοῦ ὁποῦ προσκυνεῖται, δὲν πρέπει ἡ εἰκόνα νὰ ἀτιμάζεται. Κάτι τέτοιο νομίζω συνέβηκε καὶ μὲ τὴ σκιά τοῦ νόμου, δηλαδὴ τὸ γράμμα· γιατί σκιά τὸν ὀνομάζει ὁ ἀπόστολος¹⁷. Γιὰ ὅσο χρόνο δηλαδὴ ἀποταμιευόταν ἡ Χάρη τὸν καιρὸ τῆς ἀλήθειας, οἱ ἅγιοι διέκριναν ἀπὸ πρὶν τοὺς τύπους βλέποντας τὴν ἀλήθεια σὰν σὲ καθρέπτη. Ὅταν ὅμως ἦρθε ἡ ἀλήθεια, δὲν θεωροῦσαν σωστὸ νὰ ζοῦν σύμφωνα μὲ τοὺς τύπους καὶ νὰ τοὺς ἀκολουθοῦν ἀκόμα. Γιατί, ἀφοῦ τὰ πράγματα εἶναι παρόντα, δὲν εἶναι ἀπαραίτητος ὁ τύπος τοῦ πράγματος. Ἀλλὰ καὶ ἔτσι δὲν ἀτίμαζαν οὔτε παραμέριζαν τὸν τύπο, ἀλλὰ τὸν τιμοῦσαν, καὶ ἐκείνους ποὺ ἐπιχειροῦσαν νὰ τὸν ἀτιμάσουν τοὺς ἐκρίναν ὡς ἀσεβεῖς καὶ ἄξιους θανάτου μὲ σκληρὰ βασανιστήρια.

17. Ἐβρ. 10,1.

128 Τοῦ αὐτοῦ, λόγου τρίτου.

Ἵσπερ ἂν εἴ τις εἰκόνα βασιλέως διὰ τὸ καθῆκον τῆς περι-
τὸν βασιλέα προσκυνεῖ τιμῆς οὐδὲν οὐσαν ἢ κηρὸν καὶ χρώματα.

129 Τῆς ἀγίας καὶ οἰκουμένης πέμπτης συνόδου ἀναθεματισμὸς
ιβ'.

Εἴ τις ἀντιποιεῖται Θεοδώρου τοῦ ἀσεβοῦς τοῦ Μοψουεστίας
τοῦ εἰπόντος ἄλλον εἶναι τὸν Θεὸν Λόγον καὶ ἄλλον τὸν Χριστὸν
5 ὑπὸ παθῶν ψυχικῶν καὶ τῶν τῆς σαρκὸς ἐπιθυμιῶν ἐνοχλούμενον
καὶ τῶν χειρόνων κατὰ μικρὸν χωριζόμενον καὶ οὕτως ἐκ προκο-
πῆς ἔργων βελτιωθέντα καὶ ἐκ πολιτείας ἁμωμον καταστάνα, ὡς
ψιλὸν ἄνθρωπον βαπτισθῆναι εἰς ὄνομα Πατρὸς καὶ Υἱοῦ καὶ
ἀγίου Πνεύματος καὶ διὰ τοῦ βαπτίσματος τὴν χάριν τοῦ ἀγίου
10 Πνεύματος λαβόντα καὶ υἰοθεσίας ἀξιωθῆναι καὶ κατὰ ἰσότητα βα-
σιλικῆς εἰκόνας εἰς πρόσωπον τοῦ Θεοῦ λόγου προσκυνεῖσθαι,
ἀνάθεμα ἔστω.

130 Θεοδώρου, ἱστοριογράφου Κωνσταντινουπόλεως, ἐκ τῆς Ἐκ-
κλησιαστικῆς Ἱστορίας περὶ Γενναδίου, ἀρχιεπισκόπου Κωνσταν-
τινουπόλεως.

Ἔτερα δὲ αὐτοῦ παραθήσομαι καταπλήξεως μεστά. Ζωγράφ-
5 φος τις τὴν εἰκόνα τοῦ δεσπότου Χριστοῦ γράφων τῷ χεῖρι ἀπέψυ-
κτο. Καὶ ἐλέγετο, ὡς ὑπὸ Ἑλληνός τινος τὸ ἔργον ἐπιταγὲν τῆς εἰ-
κόνας ἐν τῷ προσχῆματι τοῦ ὀνόματος τοῦ Σωτῆρος γεγράφηκεν
ἐξ ἑκατέρου τὰς τρίχας ἐπὶ κεφαλῆς διεστῶσας, ὡς μὴ τὰς ὄψεις
καλύπτεσθαι — τοιοῦτῳ γὰρ σχήματι Ἑλλήνων παῖδες τὸν Δία γρά-
10 φουσι— πρὸς τὸ τοὺς ὀρώντας νομίζειν τῷ Σωτῆρι τὴν προσκύνη-
σιν ἀπονέμεσθαι.

128 Τοῦ ἰδίου, ἀπὸ τὸν τρίτο λόγο του.

“Ὅπως κάποιος προσκυνεῖ εἰκόνα τοῦ βασιλιᾶ, ἀπὸ καθήκον τιμῆς πρὸς τὸ βασιλιά, ἂν καὶ ἡ εἰκόνα δὲν εἶναι τίποτα ἄλλο, παρὰ κερὶ καὶ χρώματα¹⁸.

129 Τῆς ἁγίας καὶ οἰκουμενικῆς πέμπτης συνόδου, ἀναθεματισμὸς δωδέκατος.

Ἐὰν κάποιος ἀκολουθεῖ τὸν Θεόδωρο Μοψουεστίας, τὸν ἀσεβῆ, πού εἶπε ὅτι ἄλλος εἶναι ὁ Θεὸς Λόγος καὶ ἄλλος ὁ Χριστός, πού προσβαλλόταν ἀπὸ ψυχικὰ πάθη καὶ σαρκικὲς ἐπιθυμίες καὶ προοδευτικὰ ἀποχωριζόταν ἀπὸ τὰ κατώτερα πράγματα καὶ ἔτσι μὲ τὴν προκοπὴ τῶν ἔργων βελτιώθηκε καὶ μὲ τὸν ὀρθὸ τρόπο ζωῆς του ἔγινε ἀμεμπτος, καὶ ὅτι ὡς κοινὸς ἄνθρωπος βαπτίσθηκε στὸ ὄνομα τοῦ Πατέρα καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος καὶ μὲ τὸ βάπτισμα πῆρε τὴ χάρη τοῦ ἁγίου Πνεύματος καὶ ἔγινε ἄξιος υἱοθεσίας καὶ πρέπει νὰ προσκυνεῖται στὸ πρόσωπο τοῦ θείου Λόγου κατ’ ἀντιστοιχείαν πρὸς τὴ βασιλικὴ εἰκόνα, νὰ εἶναι ἀναθεματισμένος.

130 Θεοδώρου, ιστοριογράφου τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἀπὸ τὴν Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία γιὰ τὸν ἀρχιεπίσκοπο Κωνσταντινουπόλεως Γεννάδιο.

Καὶ ἄλλα δικά του θὰ παραθέσω ἐδῶ καταπληκτικά. Κάποιου ζωγράφου, καθὼς ζωγράφιζε τὴν εἰκόνα τοῦ δεσπότη Χριστοῦ, ξεράθηκαν τὰ χέρια του. Καὶ ἔλεγαν ὅτι τὸ ἔργο αὐτὸ τῆς εἰκόνας, πού τὸ εἶχε παραγγεῖλει κάποιος Ἕλληνας, μὲ τὸ ὄνομα τοῦ Σωτήρα ὡς πρόσχημα, εἶχε ζωγραφισθεῖ μὲ τὰ μαλλιά χωρισμένα στὶς δυὸ πλευρὲς τῆς κεφαλῆς, ὥστε νὰ μὴ καλύπτονται οἱ ὄψεις –γιατὶ μὲ τέτοιο τρόπο τὰ παιδιά τῶν εἰδωλολατρῶν ζωγραφίζουν τὸν Δία– γιὰ νὰ νομίζουν, ὅσοι τὴ βλέπουν, ὅτι ἀπονέμουν τὴν προσκύνηση στὸν Σωτήρα.

18. Ἐναφορὰ στὰ ὑλικά μὲ τὰ ὁποῖα κατασκευάζονταν οἱ «κηρόχυτες» εἰκόνες πού εἶδαμε.

131 Τοῦ ἀββᾶ Μαξίμου καὶ Θεοδοσίου ἐπισκόπου καὶ τῶν ἀρχόντων τῶν ἀποσταλέντων παρὰ τοῦ βασιλέως.

Ὁ δσιος Μάξιμος εἶπεν·

Ἐπὶ δὲ ἔδοξε ταῦτα γενέσθαι, ἔκβασις γένοιτο τῶν
5 δοξάντων, καὶ ὅπου κελεύετε, ἀκολουθῶ ὑμῖν’.

Καὶ ἐπὶ τούτοις ἀνέστησαν πάντες καὶ μετὰ δακρῦων ἔβαλον μετάνοιαν, καὶ εὐχὴ γέγονε· καὶ ἕκαστος αὐτῶν τὰ ἅγια Εὐαγγέλια καὶ τὸν τίμιον σταυρὸν καὶ τὴν εἰκόνα τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ τῆς τεκούσης αὐτὸν ἁγίας Θεοτόκου ἠσπάσαντο, τε-
10 θεικότες καὶ τὰς χεῖρας ἐπὶ βεβαιῶσει τῶν λαληθέντων.

132 Τοῦ ἁγίου Σωφρονίου ἐκ τῶν θαυμάτων τῶν ἁγίων μαρτύρων Κύρου καὶ Ἰωάννου εἰς Θεόδωρον τὸν ὑποδιάκονον ποδαγριοῦντα.

Λέξωμεν δὲ λοιπὸν καὶ τὴν ρῶσιν τοῦ σώματος δι’ ὀλίγων τῶν λόγων ποιούμενοι. Μετ’ ὀλίγας δὲ ταύτας τὰς ἡμέρας ἐκάθευδε
5 καὶ πάλιν παρεστῶτας βλέπει τοὺς μάρτυρας καὶ συνοδεύειν αὐτοῖς ἐπιτάττοντας. Ὁ δὲ σφίσι προθυμότερον εἶπετο· ἦδει γὰρ οὐκ ἀκερδὲς τὸ τοῖς ἁγίοις συνέπεσθαι. Ἐλθόντες οὖν εἰς ναὸν τέλειον, τῷ μὲν εἶδει φοβερὸν καὶ ὑπέρλαμπρον, τῷ δὲ ὕψει τῶν οὐρανῶν αὐτῶν ἐφαπτόμενον, καὶ εἶσω τούτου γενόμενοι μεγίστην εἰκόνα καὶ
10 θαυμασίαν ἐβλέπομεν, μέσον δὲ τὸν Δεσπότην Χριστὸν γεγραμμένον χρώμασιν ἔχουσαν, τὴν δέσποιναν Θεοτόκον εὐώνυμον, καὶ δεξιὸν Ἰωάννην τὸν Βαπτιστὴν τὸν ἐκ κοιλίας σκιρτήμασιν αὐτὸν προμηνύσαντα, ἐπεὶ καὶ λαλῶν ἔνδον ὧν οὐκ ἤκουετο, καὶ τινὰς τοῦ τῶν ἀποστόλων καὶ προφητῶν ἐνδόξου χοροῦ καὶ τῆς μαρτυ-

131 Τοῦ ἀββᾶ Μαξίμου καὶ τοῦ ἐπίσκοπου Θεοδοσίου καὶ τῶν ἀρχόντων ποὺ στάλθηκαν ἀπὸ τὸ βασιλιά.

Ὁ ὀσσιος Μάξιμος εἶπε:

“Ἀφοῦ νομίζετε ὅτι ὅλα αὐτὰ ἔχουν γίνεи, ἅς περιμέ-
νουμε τὴν ἐκβαση αὐτῶν ποὺ φάνηκαν σωστά, καὶ
ὅπου διατάζετε σᾶς ἀκολουθῶ’.

Καὶ μ’ αὐτὰ σηκώθηκαν ὄλοι καὶ δακρυσμένοι ἔβαλαν με-
τάνοια καὶ ἐγινε προσευχὴ καὶ ὁ καθένας ἀπὸ αὐτοὺς ἀσπάσθη-
καν τὰ ἅγια Εὐαγγέλια καὶ τὸν τίμιον σταυρὸ καὶ τὴν εἰκόνα τοῦ
σωτήρα μας Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ τῆς ἁγίας Θεοτόκου, ποὺ τὸν
γέννησε, βάζοντας καὶ τὰ χέρια τους σ’ αὐτὰ γιὰ νὰ βεβαιώσουν
ὅσα εἰπώθηκαν.

132 Τοῦ ἁγίου Σωφρονίου, ἀπὸ τὰ θαύματα τῶν ἁγίων μαρτύ-
ρων Κύρου καὶ Ἰωάννη, γιὰ τὸν ὑποδιάκονο Θεόδωρο ποὺ ἐπα-
σχέ ἀπὸ ὀδυνηρὴ ἀρρώστια τῶν ποδιῶν του.

Ἦς μιλήσουμε λοιπὸν μὲ συντομία καὶ γιὰ τὴ θεραπεία τοῦ
σώματος. Ὑστερα ἀπὸ λίγες μέρες καθὼς κοιμόταν βλέπει
πάλι τοὺς μάρτυρες νὰ στέκονται μπροστά του καὶ νὰ τὸν προ-
στάζουν νὰ τοὺς ἀκολουθήσει. Αὐτὸς μὲ πολλὴ προθυμία τοὺς
ἀκολουθῆσε· γιατί ἤξερε πὼς δὲν εἶναι ἀνώφελο νὰ ἀκολουθεῖ
τοὺς ἁγίους. Ἀφοῦ φθάσαμε λοιπὸν σ’ ἓνα ναὸ τέλειο, φοβερὸ
καὶ ὑπέρλαμπρο στὴν ἐμφάνιση καὶ στὸ ὕψος, σὰν νὰ ἀκου-
μποῦσε στοὺς οὐρανοὺς, μπαίνοντας μέσα εἶδαμε μιὰ μεγάλη
καὶ θαυμάσια εἰκόνα ποὺ εἶχε στὴ μέση ζωγραφισμένο μὲ
χρῶματα τὸν δεσπότη Χριστό, ἀριστερὰ τὴ δέσποινα Θεοτόκο,
καὶ δεξιὰ τὸν Ἰωάννη τὸν Βαπτιστή, ὁ ὁποῖος τὸν εἶχε προμη-
νύσει ἀπὸ τὴν κοιλία τῆς μητέρας του μὲ σκιρτήματα¹⁹, ἐπειδὴ
καὶ νὰ μιλοῦσε, ἀφοῦ ἦταν μέσα, δὲν θὰ ἀκούοιταν, καὶ μερι-
κούς ἀπὸ τὴν ἐνδοξη χορεία τῶν ἀποστόλων καὶ προφητῶν καὶ
ἀπὸ τὴν ὀμήγυρη τῶν μαρτύρων²⁰· μαζὶ μ’ αὐτοὺς ἦταν καὶ οἱ

20. Τὰ πρόσωπα τῆς λεγομένης «Μεγάλης Δεήσεως».

15 ρικῆς ὁμηγύρεως· μεθ' ὧν ἐτύγχανε Κύριος καὶ Ἰωάννης οἱ μάρτυρες, οἱ πρὸ τῆς εἰκόνης ἰστάμενοι τῷ Δεσπότηι προσέπιπτον γόνατα κάμπτοντες καὶ τὰς κεφαλὰς εἰς ἔδαφος τύπτοντες καὶ περὶ τῆς τοῦ νέου θεραπείας πρεσβεύοντες. Ταῦτα δὲ ἦν τὰ τῆς πρεσβείας ρήματα.

20 'Δέσποτα φιλάνθρωπε, κελεύεις δῶμεν καὶ τούτῳ τὴν ἴασιν;'

Οἱ δὲ πολλάκις εἰς γῆν προσκυνήσαντες καὶ τοὺς τῆς ἱκεσίας λόγους ἐκπέμψαντες, ὡς ὁ Δεσπότης Χριστὸς οὐκ ἐπένευσε, τοῦ πρεσβεύειν παυσάμενοι, κατηφεῖς καὶ ὀλίγωροι πρὸς ἐμέ, φησί,
25 παραγίνονται, οὐ μακρὰν πολὺ τῆς εἰκόνης ἰστάμενον. Καὶ πλησίον γενόμενοι,

'Ὁρθῶς', φασί, 'πῶς ὁ Δεσπότης οὐ βούλεται σοι δοῦναι τὴν ἴασιν; Ἀλλὰ μηδὲν ἀθυμῆσης· πάντως γὰρ καὶ πρὸς σὲ ὡς πρὸς πάντας χρηστεύεται.'

30 Καὶ διαναστάντες ὡσεὶ μικρὸν ἡμιώριον καὶ πάλιν ἀπελθόντες ἐδέοντο. Καὶ πάλιν ἄπρακτοι, φησὶν, ἀνακάμπτουσι κατηφεῖς καὶ ὀλίγωροι, ὡς καὶ τὸ πρότερον τοῦ Δεσπότης Χριστοῦ μὴ κελεύσαντος. Καὶ ταῦτά μοι πάλιν ἐλθόντες εἰρήκασιν. Τὸ τρίτον δὲ πορευόμενοι·

35 'Θάρρει', λέγουσιν, 'νῦν γὰρ τὴν χάριν πάντως λαμβάνομεν· ἀλλὰ καὶ σὺ, ὡσπερ ἡμᾶς ὀρθῶς ἱκετεύοντες, σὺν ἡμῖν ἐλθὼν τὸν Δεσπότην ἱκέτευε.'

Καὶ πρὸς τὴν εἰκόνα τὸ τρίτον γενόμενοι τοῖς προλαβοῦσι τρόποις ἐχρῶντο καὶ ρήμασι. Καὶ ὡς ὠραν πολλὴν ἐδεήθησαν καὶ κάτω
40 κείμενοι τὸ

'Κελεύεις, Δέσποτα;'

μόνον ἀνέκραζον, τότε ὁ Χριστὸς σπλαγχνισθεὶς ὡς οἰκτίρμων ἐπένευσε, καὶ

30 'Δότε αὐτῷ'

21. Περιγραφή τῆς «προσπτώσεως» (μεγάλης μετάνοιας), κατὰ τὴ ὅποια ὁ πιστὸς γονατίζει κανονικὰ καὶ ἀκουμπᾷ τὸ μέτωπό του στὸ ἔδαφος.

μάρτυρες Κύρος και Ἰωάννης, οἱ ὁποῖοι στέκονταν μπροστά στην εἰκόνα και ἔπεφταν στο Δεσπότη λυγίζοντας τὰ γόνατα και, ἀκουμπώντας τὰ κεφάλια τους στο ἔδαφος²¹, παρακαλοῦσαν γιὰ τὴ θεραπεία τοῦ νέου. Τὰ λόγια τῆς παρακλήσεως ἦταν τὰ ἑξῆς:

‘Φιλάνθρωπε Δέσποτα, προστάξεις νὰ δώσουμε και σ’ αὐτὸν τὴν θεραπεία;’

Ἄφοῦ αὐτοὶ προσκύνησαν πολλές φορές σκύβοντας στὴ γῆ και ἀπηύθυναν τὰ λόγια τῆς ἰκεσίας, ἐπειδὴ ὁ δεσπότης Χριστὸς δὲν συγκατένευσε, ἔπαψαν νὰ παρακαλοῦν και ἔρχονται, λέει, λυπημένοι και κατηφεῖς σὲ μένα, ποὺ δὲ στεκόμουνα πολὺ μακριὰ ἀπὸ τὴν εἰκόνα. Καὶ ὅταν ἦρθαν κοντὰ μου μοῦ ἔλενε:

‘Βλέπεις ὅτι ὁ Δεσπότης δὲ θέλει νὰ σοῦ δώσει τὴν θεραπεία; Ἀλλὰ μὴ στενοχωριέσαι· ὅπωςδήποτε και γιὰ σένα, ὅπως και γιὰ ὄλους, θὰ φανεῖ ἀγαθὸς’.

Και ἀφοῦ περίμεναν μισὴ περίπου ὥρα, και πάλι πῆγαν και παρακαλοῦσαν. Καὶ πάλι, λέει, ἐπιστρέφουν ἀπρακτοὶ, λυπημένοι και κατηφεῖς, ὅπως και πρὶν, ἐπειδὴ ὁ δεσπότης Χριστὸς δὲν ἔδωσε ἐντολή. Καὶ αὐτὰ ἦρθαν πάλι και μοῦ τὰ εἶπαν. Πηγαίνοντας ὁμοῦς γιὰ τρίτη φορὰ μοῦ ἔλενε:

‘Ἔχε θάρρος, γιὰτὶ τώρα θὰ πάρομε ἐξάπαντος τὴν χάρη· ἀλλὰ και σὺ ἔλα μαζί μας και ἰκέτευε τὸ Δεσπότη, ἔτσι ὅπως βλέπεις νὰ τὸν παρακαλοῦμε κι ἐμεῖς’.

Και ἀφοῦ ἦρθαν γιὰ τρίτη φορὰ στὴν εἰκόνα, χρησιμοποίησαν τὸν ἴδιο τρόπο, ὅπως πρὶν, και τὰ ἴδια λόγια. Καὶ ἀφοῦ παρακάλεσαν γιὰ πολλὴ ὥρα, και πεσμένοι κάτω ἔκραζαν μόνο τὸ

‘Προστάξεις, Δέσποτα;’,

τότε ὁ Χριστὸς μᾶς σπλαχνίσθηκε ὡς φιλάνθρωπος και συγκατένευσε και εἶπε πρὸς τὴν εἰκόνα:

‘Δῶστε του’.

45 πρὸς τῆς εἰκόνας ἀπεφθέγγατο. Καὶ χαμόθεν ἀναστάντες οἱ μάρτυρες πρῶτον μὲν ἠύχαρίστουν Χριστῷ τῷ Θεῷ ἡμῶν ὡς τῆς δεήσεως αὐτῶν ἐπακούσαντι.

133 Τοῦ ἁγίου Ἀναστασίου τοῦ ἁγίου δρους Σινᾶ εἰς τὴν Καινὴν Κυριακὴν καὶ εἰς τὸν ἀπόστολον Θωμᾶν.

Οἱ ἑωρακότες Χριστὸν ἐν σαρκὶ ὡς προφήτην αὐτὸν εἶχον, οἱ μὴ ἑωρακότες ἡμεῖς εὐθέως ἐξ ἀπαλῶν ὀνύχων, παιῖδες καὶ νεανίσκοι, Θεὸν αὐτόν, ἐξουσιαστήν καὶ παντοκράτορα καὶ τῶν αἰῶνων ποιητὴν καὶ ἀπαύγασμα τοῦ Πατρὸς ὁμολογοῦμεν—ὡς γὰρ αὐτὸν ἐκεῖνον βλέποντες Χριστὸν λαλοῦντα, οὕτω τῶν αὐτοῦ εὐαγγελίων μετὰ πίστεως ἀκούομεν—, καὶ τὸν ἄχραντον μαργαρίτην τοῦ αὐτοῦ σώματος δεχόμενοι αὐτὸν ἐκεῖνον βαστάζειν τὸν Χριστὸν νομίζομεν, κἂν μόνον αὐτοῦ θεῖον χαρακτῆρα ἐξεικονισμένον ἴδωμεν, ὡς ἐξ οὐρανοῦ ἡμῖν ἀτενίζοντα νομίζομεν, προσκυνοῦμεν, προσπίπτομεν. Μεγάλῃ νῦν ἡ πίστις τοῦ Χριστοῦ.

134 Ἐκ τοῦ Βίου τοῦ ἀββᾶ Δανιὴλ περὶ Εὐλογίου τοῦ λατόμου.

Τότε ὀλιγορήσας ἀπῆλθε καὶ ρίψας ἑαυτὸν ἐμπροσθεν τῆς εἰκόνας τῆς Θεοτόκου μετὰ κλαυθμοῦ ἔλεγε.

ἘΚύριε, λῦσον τὴν ἐγγύην τοῦ ἀνθρώπου τούτου ἀπ' ἐμοῦ'.

135 Ἐκ τοῦ Βίου Μαρίας τῆς Αἰγυπτίας.

Κλαιούσα τοίνυν ὀρῶ ἐπάνω τοῦ τόπου, ἐν ᾧ ἰστάμην, τὴν εἰκόνα τῆς ἁγίας Θεοτόκου ἐστῶσαν καὶ φημι πρὸς αὐτήν.

ἘΠαρθένε, Θεοτόκε, Δέσποινα, ἡ τὸν Θεὸν Λόγον κατὰ
5 σάρκα γεννήσασα, οἶδα μὲν, οἶδα, ὡς οὐκ ἔστιν εὐπρεπὲς οὐδὲ εὐλογον τὴν οὕτω ρυπαρὰν, τὴν οὕτω πανάσωτον, τὴν εἰκόνα καθορᾶν σου τῆς ἀειπαρθένου, ἀλλὰ δίκαιόν ἐστιν ἐμὲ ὑπὸ τῆς σῆς καθαρότητος μισεῖσθαι τε καὶ βδελύττεσθαι. Πλήν, ἐπεὶ περ διὰ τοῦτο
10 γέγονεν ὁ ἐκ σοῦ τεχθεὶς Θεὸς ἄνθρωπος, ὅπως κα-

Και ἀφοῦ σηκώθηκαν ἀπὸ κάτω οἱ μάρτυρες εὐχαριστοῦσαν τὸ Χριστὸ τὸ Θεὸ μας, ἐπειδὴ ἄκουσε τὴ δέησή τους.

133 Τοῦ ἁγίου Ἀναστασίου τοῦ ἁγίου ὄρους Σινᾶ, στὴ καινὴ Κυριακὴ καὶ στὸν ἀπόστολο Θωμᾶ.

Ὅσοι εἶδαν τὸ Χριστὸ σαρκωμένο, τὸν εἶδαν ὡς προφήτη· ἡμεῖς ὁμως, ποὺ δὲν τὸν εἶδαμε ἄμεσα, ἀπὸ τὴν τρυφερὴ μας ἡλικία, παιδιὰ καὶ νέοι, τὸν ὁμολογοῦμε Θεό, ἐξουσιαστὴ καὶ παντοκράτορα καὶ δημιουργὸ τῶν αἰῶνων καὶ ἀνταύγεια τοῦ Πατέρα -γιατί, ὅπως ἐκεῖνοι ἐβλεπαν τὸν ἴδιο τὸ Χριστὸ νὰ τοὺς ὁμιλεῖ, κατὰ τὸν ἴδιο τρόπο ἀκοῦμε μὲ πίστη τὰ εὐαγγέλιά του- καὶ δεχόμενοι τὸν ἄχραντο μαργαρίτη τοῦ σώματός του, πιστεύουμε ὅτι κρατᾶμε τὸν ἴδιο τὸ Χριστό, καὶ ἂν ἀκόμα δοῦμε μόνο τὴ θεία μορφή του ζωγραφισμένη, νομίζουμε πὼς μᾶς βλέπει ἀπὸ τὸν οὐρανό, τὸν προσκυνοῦμε καὶ γονατίζουμε. Τώρα εἶναι μεγάλη ἡ πίστη τοῦ Χριστοῦ.

134 Ἀπὸ τὸ βιβλίον τοῦ ἁββᾶ Δανιὴλ γιὰ τὸν Εὐλόγιο τὸν λατόμο.

Τότε ἀδιαφορώντας ἔφυγε καὶ πέφτοντας μπροστὰ στὴν εἰκόνα τῆς Θεοτόκου κλαίοντας ἔλεγε·

«Κύριε, ἀπάλλαξέ με ἀπὸ τὴν ἐγγύηση αὐτοῦ τοῦ ἀνθρώπου.

135 Ἀπὸ τὸ βίον τῆς Μαρίας τῆς Αἰγυπτίας.

Κλαίοντας λοιπὸν βλέπω πάνω ἀπὸ τὸ μέρος, ὅπου στεκόμουν, τὴν εἰκόνα τῆς ἁγίας Θεοτόκου νὰ στέκεται καὶ τῆς λέω·

Ἐπαρθένη, Θεοτόκε, Δέσποινα, σὺ ποὺ γέννησες τὸ Θεὸ Λόγο κατὰ σάρκα, γνωρίζω βέβαια, γνωρίζω πὼς δὲν εἶναι εὐπρεπὲς οὔτε σωστὸ ἐγὼ ἢ τόσο βρωμερὴ, ἢ τόσο ἀκόλαστη, νὰ ἀτενίζω τὴν εἰκόνα σου, σοῦ τῆς ἀειπαρθένου, ἀλλὰ εἶναι δίκαιο ἢ καθαρότητά σου νὰ μὲ μισεῖ καὶ νὰ μὲ ἀποστρέφεται. Ὅμως, ἐπειδὴ γι' αὐτὸ ἐγίνε ἀνθρώπος ὁ Θεός, ποὺ γεννήθηκε ἀπὸ σένα, γιὰ νὰ καλέσει τοὺς ἁμαρτωλοὺς σὲ μετάνοια, βοήθησέ

λέση τοὺς ἀμαρτωλοὺς εἰς μετάνοιαν, βοήθησόν μοι τῇ
 μόνῃ μὴ ἐχούσῃ βοήθειαν. Ἐπίταξον κάμοι συγχωρη-
 θῆναι τὴν εἰσοδον. Μὴ στερήσης με τὸ ξύλον ἰδεῖν, ἐν
 ᾧ κατὰ σάρκα προσεπάγη ὁ Θεὸς Λόγος, ὃν ἐγέννη-
 15 σας, ὃς τὸ αἷμα τὸ ἴδιον ὑπὲρ ἐμοῦ ἔδωκεν ἀντίλυτρον.
 Ἐπίταξον, ᾧ Δέσποινα, κάμοι τὴν θύραν ἀνοιχθῆναι
 τῆς θείας τοῦ σταυροῦ προσκυνήσεως. Καὶ σε δίδωμι
 τῷ ἐκ σοῦ τεχθέντι Θεῷ ἐγγυητὴν ἀξιόχρεων, ὡς οὐ-
 κέτι τὴν σάρκα ταύτην ἐξυβρίσω δι' αἰσχροῦς οἰασδή-
 20 ποτε μίξεως, ἀλλ', ἡνίκα τὸ ξύλον τοῦ σταυροῦ τοῦ
 Υἱοῦ σου θεάσωμαι, κόσμῳ καὶ τοῖς ἐν κόσμῳ πᾶσιν
 εὐθέως ἀποτάσσομαι καὶ αὐτίκα ἐξέρχομαι, ὅπου ἂν
 αὐτὴ ὡς ἐγγυητὴς ὑπόθῃ καὶ ὀδηγήσῃ με'.

Ταῦτα εἰπούσα καὶ ὡσπερ τινὰ πληροφορίαν λαβοῦσα τὸ τῆς
 25 πίστεως ἔμπυρον, τῇ εὐσπλαγχνίᾳ τῆς Θεοτόκου θαρρήσασα, κινῶ
 ἑμαυτὴν ἐξ ἐκείνου τοῦ τόπου, ἐν ᾧ ἔστῶσα ἐποιούμην τὴν δέησιν,
 καὶ ἔρχομαι πάλιν καὶ τοῖς εἰσιούσιν ἑμαυτὴν ἐγκατέμιξα. Καὶ οὐ-
 κέτι ἦν ὁ ὠθῶν με καὶ ἀντωθούμενος καὶ οὐδεὶς ὁ κωλύων τοῦ
 πλησίον γενέσθαι με τῆς θύρας, δι' ἧς εἰς τὸν οἶκον εἰσήεσαν.
 30 Ἐλαβεν οὖν με φρίκη καὶ ἔκστασις καὶ ὄλη δι' ὄλου ἐκλονούμην
 καὶ ἔτρεμον. Ρίψασα τοίνυν ἑμαυτὴν ἐπὶ τῆς γῆς καὶ τὸ ἅγιον ἐκεῖ-
 νο προσκυνήσασα ἑδαφος, ἔτρεχον ἐξιούσα καὶ πρὸς τὴν ἐγγυησα-
 μένην γενέσθαι σπουδάζουσα. Γίνομαι τοίνυν ἐν ἐκείνῳ τῷ τόπῳ,
 ἐν ᾧ τὸ τῆς ἐγγύης ἐπεγράφη χειρόγραφον καί, γόνυ κλίναςα ἔμ-
 35 προσθεν τῆς ἀειπαρθένου καὶ Θεοτόκου, τούτοις ἐχρησάμην τοῖς
 ῥήμασιν.

Ἐγὼ μὲν, φιλάγαθε Δέσποινα, τὸ σὸν ἐπ' ἐμοὶ ἐνεδείξω
 φιλάνθρωπον, σὸ τῆς ἀναξίας οὐκ ἐβδελύξω τὴν δέη-
 σιν. Εἶδον δόξαν, ἣν δικαίως οὐχ ὀρώμεν οἱ ἄσωτοι.
 40 Δόξα τῷ Θεῷ τῷ διὰ σοῦ δεχομένῳ τῶν ἀμαρτωλῶν
 τὴν μετάνοιαν',
 καὶ τὰ ἐξῆς.

με έμένα, τή μόνη πού δέν έχω καμμιά βοήθεια. Πρόσταξε νά έπιτραπεῖ καί σέ μένα ή είσοδος. Μή μοῦ άπαγορεύσεις νά δῶ τὸ ξύλο, πάνω στοῦ όποῖο καρφώθηκε κατὰ σάρκα ὁ Θεός Λόγος, τόν όποῖο γέννησες, καί ὁ όποῖος έδωσε τὸ αἷμα του γιά νά μέ λυτρώσει. Πρόσταξε, Δέσποινα, νά άνοιξει καί σέ μένα ή πόρτα τῆς θείας προσκυνήσεως τοῦ σταυροῦ. Καί σοῦ δίνω έγγυητῆ άξιόπιστο τὸ Θεό, πού άπό σένα γεννήθηκε, ὅτι ποτέ πιά δέ θά ντροπιάσω τή σάρκα αὐτῆ μέ όποια-δήποτε άίσχρή μίξη. 'Αλλά, μόλις δῶ τὸ ξύλο τοῦ σταυροῦ τοῦ Υἱοῦ σου, άμέσως θά έγκαταλείψω τόν κόσμο καί ὅλα τὰ πράγματα τοῦ κόσμου καί τήν ἴδια στιγμή θά βγῶ έξω καί θά μεταβῶ έκεῖ ὅπου σὺ ή ἴδια ὡς έγγυήτρια θά μέ τοποθετήσεις καί θά μέ ὀδηγήσεις'.

Αὐτὰ εἶπα καί παίρνοντας, σάν κάποια πληροφορία, τή θέρμη τῆς πίστεως, καί ένθαρρυσμένη άπό τήν εύσπλαγχνία τῆς Θεοτόκου, ξεκινῶ άπό τή θέση ὅπου στεκόμουν καί προσευχόμουν, καί πηγαίνω πάλι καί άναμιγνύομαι μ' αὐτοῦς πού έμπαιναν. Καί κανείς πιά δέ μέ ὠθοῦσε μπρὸς πίσω καί κανείς δέ μέ έμπόδιζε νά πλησιάσω τήν πόρτα άπό τήν όποία έμπαιναν μέσα στοῦ ναό. Μῆ κατέλαβε τότε φρίκη καί έκσταση καί ὀλόκληρη ταρασσόμωνα καί έτρεμα. 'Αφοῦ λοιπόν έπεσα στη γῆ καί προσκύνησα τὸ άγιο έκείνο έδαφος, έτρεξα νά βγῶ καί νά πάω γρήγορα στην έγγυητριά μου. Φθάνω λοιπόν σ' έκείνο τὸ μέρος, ὅπου εἶχε ύπογραφεῖ τὸ χειρόγραφο τῆς έγγύησης καί γονατίζοντας μπροστὰ στην άπειπάρθενο καί Θεοτόκο, εἶπα τὰ έξῆς λόγια:

“Εσύ, φιλόανθρωπη Δέσποινα, έδειξες σέ μένα τή φιλανθρωπία σου, έσὺ δέν άπέκρυσες μέ βδελυγμία τή δέηση τῆς άνάξιας. Εἶδα δόξα, τήν όποία δικαίως δέ βλέπουμε οἱ άσωτοι. Δόξα στοῦ Θεοῦ πού μέ τή δική σου μεσολάβηση δέχεται τή μετάνοια τῶν άμαρτωλῶν’, καί τὰ έξῆς.

136 Ἐκ τοῦ βίου τῆς ἁγίας Εὐπραξίας.
Λέγει ἢ διάκονος τῷ κοράσιῳ·

“Υπαγε, κυρία μου, εἰς τὸν οἶκόν σου, ὅτι οὐ δύνασαι
ὧδε παραμεῖναι. Οὐδὲ γὰρ δύναται τις ὧδε παραμεῖ-
5 ναι, ἐὰν μὴ συντάξῃται τῷ Χριστῷ·”

Λέγει αὐτῇ τὸ κοράσιον·

‘Ποῦ ἐστὶν ὁ Χριστός;’

Ἡ διάκονος ἐπέδειξεν αὐτῇ τὸν δεσποτικὸν χαρακτήρα. Καὶ στρα-
φειῶσα λέγει τῇ διακόνῳ·

10 “Ἀληθῶς κάγω τῷ Χριστῷ συντάσσομαι καὶ οὐκέτι
ἀπέρχομαι μετὰ τῆς κυρίας μου’.

Καὶ πάλιν ἀναστᾶσα ἡ Εὐπραξία καὶ λαβοῦσα τὴν θυγατέρα ἑαυτῆς
παρέστησεν εἰς τὸν δεσποτικὸν χαρακτήρα καί, ἐκτείνασα τὰς χεῖ-
ρας αὐτῆς εἰς τὸν οὐρανόν, ἐβόησε μετὰ κλαυθμοῦ·

15 ‘Κύριε Ἰησοῦ Χριστέ, σοὶ μελήσει περὶ τοῦ παιδίου, ὅτι
σὲ ἐπόθησεν καὶ σοὶ παρέθετο ἑαυτήν·’

137 Τῆς ἁγίας συνόδου τῆς ἐπὶ Ἰουστινιανοῦ περὶ τῆς ἁγίας πέμ-
πτης συνόδου.

Ἐν τισὶ τῶν σεπτῶν εἰκόνων γραφαῖς ἀμνὸς δακτύλῳ τοῦ
προδρόμου δεικνύμενος ἐγχαράττεται, ὃς εἰς τύπον παρελήφθη τῆς
5 χάριτος, τὸν ἀληθινὸν ἡμῖν διὰ νόμου προὔποφαῖνον ἀμνόν, Χρι-
στὸν τὸν Θεὸν ἡμῶν. Τοὺς οὖν παλαιοὺς τύπους καὶ τὰς σκιας ὡς
τῆς ἀληθείας σύμβολά τε καὶ προχαράγματα τῇ Ἐκκλησίᾳ παραδε-
δομένους κατασπαζόμενοι τὴν χάριν προτιμῶμεν καὶ τὴν ἀλήθειαν
ὡς πλήρωμα νόμου ταύτην ὑποδεχόμενοι. Ὡς ἂν οὖν τὸ τέλειον

22. Πρόκειται γιὰ τὴν Πενθέκτη ἐν Τρούλλῳ οἰκουμένη ἑκκλησία, ποῦ-
συνεκλήθη ἀπὸ τὸν αὐτοκράτορα Ἰουστινιανὸν Β' τὸν Ρινότιμητο στὴν Κων/πό-
λη, τὸ 691, ὡς συνέχεια τῆς σ' οἰκουμένης συνόδου. Τὸ κείμενο ποῦ παρα-
θέτει ἐδῶ ὁ ἐπεὶ Δαμασκηνὸς ἀποτελεῖ τὸν 82ο κανόνα τῆς συνόδου αὐτῆς
(βλ. Ἰω. Καρμίρη, *Τὰ δογματικὰ καὶ συμβολικὰ μνημεῖα τῆς Ὁρθοδόξου Καθολι-
κῆς Ἐκκλησίας*, τόμ. Β', ἐν Ἀθήναις 1952, σελ. 197 ἔ.

136 Ἐκ τῆς βίῃ τῆς ἁγίας Εὐπραξίας.
Λέει ἡ διακόνισσα στὸ κορίτσι·

‘Πήγαινε, κυρία μου, στὸ σπίτι σου, γιατί δὲν μπορεῖς
νὰ μείνεις ἐδῶ. Κανεῖς ἄλλωστε δὲν μπορεῖ νὰ μείνει
ἐδῶ, ἂν δὲ συνταχθεῖ μὲ τὸ Χριστό’.

Λέει τότε σ’ αὐτὴν τὸ κορίτσι·

‘Ποῦ εἶναι ὁ Χριστός;’

Ἡ διακόνισσα τῆς ἔδειξε τὴ δεσποτικὴ εἰκόνα. Καὶ τότε τὸ κο-
ρίτσι γυρίζοντας λέει στὴ διακόνισσα·

‘Ἀληθινὰ συντάσσομαι κι ἐγὼ μὲ τὸ Χριστὸ καὶ δὲ
φεύγω πιά μὲ τὴν κυρία μου’.

Καὶ ξανασηκώθηκε ἡ Εὐπραξία καὶ παίρνοντας τὴ θυγατέρα
τῆς τὴν παρουσίασε στὴ δεσποτικὴ εἰκόνα καὶ ἀπλώνοντας τὰ
χέρια τῆς στὸν οὐρανὸ φώναζε κλαίοντας·

‘Κύριε Ἰησοῦ Χριστέ, σὺ νὰ φροντίζεις γιὰ τὸ παιδί,
γιατὶ ἐσένα πόθησε καὶ σὲ σένα παρέδωσε τὸν ἑαυτὸ
τῆς’.

137 Ἐκ τῆς ἁγίας σύνοδο, τὴν πέμπτη, πού συγκλήθηκε ἐπὶ
Ἰουστινιανού²².

Σὲ μερικὲς ἀπεικονίσεις τῶν σεπτῶν εἰκόνων παριστάνεται
ἄμνος πού δείχνεται μὲ τὸ δάκτυλο τοῦ Προδρόμου, ὁ ὁποῖος
ἄμνος παρελήφθη ὡς τύπος τῆς χάριτος, πού μέσω τοῦ νόμου
προεικονίζει σὲ μᾶς τὸν ἀληθινὸ ἄμνο, τὸν Χριστὸ καὶ Θεό
μας. Ὅμως ἀσπαζόμενοι τοὺς παλιούς τύπους καὶ τὶς σκιές,
πού παραδόθηκαν στὴν Ἐκκλησία ὡς σύμβολα καὶ προχαράγ-
ματα τῆς ἀλήθειας, προτιμᾶμε τὴ χάρη καὶ τὴν ἀλήθεια πού τὴ
δεχθήκαμε ὡς πλήρωμα τοῦ νόμου²³. Γιὰ νὰ παρουσιάσουμε
λοιπὸν τὸ τέλειο καὶ κατὰ τὴν ἀπεικόνιση τῶν μορφῶν ὄλων,

23. Ρωμ. 13,10.

10 κἂν ταῖς χρωματουργίαις ἐν ταῖς ἀπάντων ὄψεσιν ὑπογράφωμεν,
 τὸν αἰφροντα τὴν ἁμαρτίαν τοῦ κόσμου ἄμνόν, Χριστὸν τὸν Θεὸν
 ἡμῶν, κατὰ τὸν ἀνθρώπινον χαρακτῆρα καὶ ἐν ταῖς εἰκόσιν ἀπὸ
 τοῦ νῦν ἀντὶ τοῦ παλαιοῦ ἁμνοῦ ἀναστηλοῦσθαι ὀρίζομεν, διὰ τῆς
 ταπεινώσεως τὸ ὄψος τοῦ Θεοῦ Λόγου κατανοοῦντες καὶ πρὸς
 15 μνήμης τῆς ἐν σαρκὶ πολιτείας καὶ τοῦ πάθους αὐτοῦ χειραγωγού-
 μενοι καὶ τῆς ἐντεῦθεν γενομένης τῷ κόσμῳ ἀπολυτρώσεως.

138 Τοῦ ἁγίου Μεθοδίου, ἐπισκόπου Πατάρων, περὶ ἀναστάσεως,
 λόγου δευτέρου.

Αὐτίκα οὖν τῶν τῆδε βασιλέων αἱ εἰκόνες, κἂν μὴ ἀπὸ τῆς
 πολὺ τιμιωτέρας ὕλης, χρυσοῦ τε καὶ ἀργύρου, ὥσι κατεσκευασμέ-
 5 ναι, τιμὴν ἔχουσι πρὸς ἀπάντων. Οὐ γὰρ τὰς μὲν ἀπὸ τῆς πολὺ τι-
 μιωτέρας ὕλης θεραπεύοντες ἐξολιγωροῦσιν οἱ ἄνθρωποι τῶν ἄλ-
 λων, ἀλλὰ πᾶσαν ἐπίσης τιμῶσιν, εἰ καὶ ἀπὸ γύψου ἢ χαλκοῦ
 ὑπάρχουσι, καὶ ὁ δυσφημήσας εἰς ὁποτέραν οὔτε ὡς εἰς πηλὸν
 ἀφίεται, οὔτε ὡς χρυσὸν ἐξευτελίσας κρίνεται, ἀλλ' ὡς εἰς αὐτὸν
 10 ἀσεβήσας τὸν βασιλέα καὶ κύριον. Τὰς μὲν ἀπὸ χρυσοῦ κατεσκευα-
 σμένας εἰκόνας τῶν αὐτοῦ ἀγγέλων, τὰς ἀρχὰς καὶ τὰς ἐξουσίας,
 εἰς τιμὴν καὶ δόξαν αὐτοῦ ποιούμεν.

τανοοῦμε μέσω αὐτοῦ τὸ μέγεθος τῆς ταπεινώσεως τοῦ Θεοῦ Λόγου καὶ νὰ βοηθοῦμαστε στὴν ἀνάμνηση τῆς κατὰ σάρκα ζωῆς καὶ τοῦ πάθους του καὶ τῆς ἀπολύτρωσης ποὺ προῆλθε ἀπὸ αὐτὰ στὸν κόσμο.

138 Τοῦ ἁγίου Μεθοδίου, ἐπισκόπου Πατάρων, γιὰ τὴν Ἀνάσταση, λόγος δεύτερος.

Ἄμεσως λοιπὸν οἱ εἰκόνες τῶν ἐπίγειων βασιλέων, ἔστω καὶ ἂν δὲν εἶναι κατασκευασμένες ἀπὸ πολύτιμη ὕλη, χρυσάφι ἢ ἀσήμι, τιμῶνται ἀπὸ ὄλους. Διότι οἱ ἄνθρωποι, τιμώντας τις εἰκόνες ποὺ εἶναι ἀπὸ πολύτιμη ὕλη, δὲν περιφρονοῦν τις ἄλλες, ἀλλὰ τις σέβονται ὄλες ἐξίσου, εἴτε εἶναι ἀπὸ γύψο εἴτε ἀπὸ χαλκό, καὶ ἐκεῖνος ποὺ θά βλασφημίσει ὁποιαδήποτε, δὲν ἀθωώνεται ὅταν εἶναι πῆλινη, οὔτε καταδικάζεται ἐπειδὴ ἐξευτέλισε χρυσῆ, ἀλλὰ ἐπειδὴ ἀσέβησε στὸν ἴδιο τὸ βασιλιά καὶ κύριο. Τισ εἰκόνες λοιπὸν τῶν ἀγγέλων του ποὺ εἶναι κατασκευασμένες ἀπὸ χρυσό, τις ἀρχές καὶ τις ἐξουσίες, τις κάνουμε γιὰ τὴν τιμὴ καὶ τὴ δόξα Ἐκείνου.

ΛΟΓΟΣ ΑΠΟΔΕΙΚΤΙΚΟΣ

ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΑΓΙΩΝ ΚΑΙ ΣΕΙΤΩΝ ΕΙΚΟΝΩΝ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

1. Χρόνος συγγραφῆς

Τὸ ἔργο αὐτὸ γράφτηκε ὀπωσδήποτε μετὰ τὴ σύνοδο τῆς Ἱερείας, πὺ συνῆλθε τὸ 754, καὶ κατὰ πᾶσα πιθανότητα τὸ 764 ἢ λίγο ἀργότερα. Ὅτι γράφτηκε μετὰ τὴ σύνοδο τῆς Ἱερείας φαίνεται καθαρὰ ἀπὸ τὸ γεγονός ὅτι ἀναφέρεται συχνὰ σ' αὐτὴν, χαρακτηρίζοντάς τὴν *Ἀκέφαλη*, ἐπειδὴ δὲν πῆρε μέρος σ' αὐτὴν κανένας ἀπὸ τοὺς πατριάρχες τῆς Ἀνατολῆς, οὔτε ἐκπρόσωποι τοῦ πάπα, καὶ *Παρασυναγωγή*, καὶ τὴν παραβάλλει πρὸς τὸ *Μέγα Ἰουδαϊκὸ Συνέδριον*¹.

Ὅτι γράφτηκε τὸ 764, ἢ λίγο ἀργότερα, συνάγεται ἀπὸ τὴν πληροφορία ὅτι ὁ βασιλεὺς Κωνσταντῖνος ἐφόνευσε τὸν πατριάρχη Κωνσταντῖνο, τὸν ἀπὸ Συλαίου, τὸν ὁποῖο ὁ ἴδιος ἐξέλεξε πρὸς τὸ τέλος τῆς συνόδου τῆς Ἱερείας². Ὁ πατριάρχης Κωνσταντῖνος, ἂν καὶ ὑπηρέτησε πρόθυμα τὰ εἰκονομαχικὰ σχέδια τοῦ ὁμωνύμου τοῦ βασιλεῦς, φαίνεται πὺς τελικὰ ἔπεσε σὲ δυσμένεια καὶ τὸ 764, ἀφοῦ ἀπομακρύνθηκε ἀπὸ τὸ θρόνο, ἀποκεφαλίσθηκε³.

1. Βλ. τὶς παραγρ. 1στ' καὶ 1ζ'.

2. «Ἐρεῦνησον καὶ μάθε, ὅτι καὶ τὸν αὐτῆς πατριάρχη, τὸν ἀνάξιον τοῦ πατριαρχεῖν, ὃν ἐποίησεν, ἀπέκτεινε» (1στ').

3. Μὲ τὶς ἀποφάσεις τῆς συνόδου τοῦ 754 ὁ Κωνσταντῖνος μπορούσε νὰ τιμωρεῖ νομίμως τοὺς εἰκονοφίλους: «ὁ τολμῶν ἀπὸ τοῦ παρόντος κατασκευάσαι εἰκόνα ἢ προσκυνῆσαι ἢ στήσαι ἐν ἐκκλησίᾳ ἢ ἐν ἰδιωτικῷ οἴκῳ ἢ κρύψαι, εἰ μὲν ἐπίσκοπος ἢ καὶ πρεσβύτερος ἢ διάκονος εἶεν καθαιρεῖσθω, εἰ δὲ μονάζων ἢ λαϊκὸς ἀναθεματιζέσθω καὶ τοῖς βασιλικοῖς νόμοις ὑπεύθυνος ἔστω, ὡς ἐναντίος τῶν τοῦ Θεοῦ προσταγμάτων καὶ ἐχθρὸς τῶν πατρικῶν δογμάτων»

2. Συγγραφέας

Ὁ λόγος αὐτὸς *Περὶ τῶν ἀγίων καὶ σεπτῶν εἰκόνων*, κατατάσσεται μεταξύ τῶν ἀμφιβαλλομένων ἔργων τοῦ Ἰωάννη τοῦ Δαμασκηνοῦ. Ἦδη ἀπὸ τὴν πρώτη φράση του, «ἐπειδήπερ πολλοὶ ἐπεχείρησαν ἀνατάξασθαι διήγησιν», μᾶς ἀφήνει νὰ εἰκάσουμε ὅτι ὁ συγγραφέας του ἔχει ὑπόψη του καὶ ἄλλους συγγραφεῖς ἀναλόγων προγενεστέρων πραγματειῶν γιὰ τὶς εἰκόνες, μεταξύ τῶν ὁποίων πρῶτος εἶναι ὁ Ἰωάννης Δαμασκηνός, καὶ ὅτι ὁ ἴδιος γράφει γιὰ πρώτη φορά.

Ἄλλὰ καὶ ἀπὸ τὸ γεγονός ὅτι ὁ λόγος αὐτὸς γράφτηκε γύρω στὸ 764, ὅπως εἶδαμε, φαίνεται ὅτι δὲν μπορεῖ νὰ εἶναι ἔργο τοῦ Δαμασκηνοῦ, ὁ ὁποῖος, σύμφωνα μὲ τὸν *Μαρκιανὸ Βίο του (Oriens Christianus, Λειψία 1901-41 καὶ Βίσμπαντεν 1943, τόμ. 8, σελ. 45 κ.ἐξ.)*, πέθανε σὲ ἡλικία 70 ἐτῶν (749-750).

Ἐπάρχει ὁμως καὶ ἡ μαρτυρία τοῦ Συναξαριστῆ (Migne, P. G. 94,501), κατὰ τὴν ὁποία ὁ Ἰωάννης Δαμασκηνός πέθανε σὲ πολὺ βαθειὰ γηρατειά, πρᾶγμα ποὺ ἀφήνει περιθώρια γιὰ ἀπόδοση τοῦ ἔργου στὸν ἐπιφανέστερο ὑπέρμαχο τῆς τιμῆς τῶν εἰκόνων. Εἴτε ὁμως εἶναι ἔργο τοῦ Δαμασκηνοῦ εἴτε ὄχι, τὸ ἔργο παρουσιάζει σὲ πολλὰ σημεῖα ἐμφανῆ ἐξάρτηση ἀπὸ τοὺς ἀντίστοιχους λόγους του⁴.

3. Τὸ περιεχόμενο

Τὸ περιεχόμενο τοῦ λόγου αὐτοῦ εἶναι ἀνάλογο πρὸς ἐκεῖνο τῶν τριῶν λόγων τοῦ Δαμασκηνοῦ *Περὶ τῶν εἰκόνων*, ὅστε-ρώντας ὁμως καὶ στὴν ἔκταση καὶ στὴν εὐρύτητα θεωρήσεως τοῦ ὄλου θέματος καὶ στὴν πλαισίωσή του μὲ ἀγιογραφικὲς καὶ πατερικὲς μαρτυρίες.

Στὴν ἀρχή, γιὰ νὰ ἀποφύγει κάθε τυχὸν παρεξήγηση, κάνει ἀρκετὰ ἐκτενῆ ὁμολογία πίστεως στὴν ἀγία Τριάδα, τὴν ἀδιαι- (*Mansi, 13,328*). Πρβλ. Κ. Ἀμάντου, *Ἱστορία τοῦ Βυζαντινοῦ κράτους*, τόμ. Α', ἐν Ἀθήναις 1939, σελ. 369-370.

4. Βλ. Παραγρ. β, ε, ιζ, ιθ κ.ἀ.

ρετη, σὲ τρεῖς ὑποστάσεις, μία θεότητα, στήν Παναγία Θεοτόκο, πού γεννήσε τὸν ἕνα τῆς Τριάδος, στὸν ἅγιο Ἰωάννη τὸν Πρόδρομο καὶ Βαπτιστή, στοὺς πρὶν ἀπὸ αὐτὸν προφήτες, στοὺς μετὰ ἀπὸ αὐτὸν φημισμένους ἀποστόλους καὶ τοὺς ἁγίους καὶ θριαμβευτὲς μάρτυρες καὶ ὄλους τοὺς ἁγίους μετὰ τις πρεσβείες τῶν ὁποίων σωζόμαστε, καθόσον ὁ Θεὸς ποιεῖ τὸ θέλημα τῶν φοβομένων αὐτόν, καθὼς καὶ τὰ τίμια λείψανα καὶ τις ἱερὲς εἰκόνες, ὄχι ὡς θεοὺς, ἀλλ ὡς συνοπτικὴ περιγραφὴ καὶ ἀπεικόνιση τῶν παθημάτων καὶ κατορθωμάτων τους, ἐξαιτίας τῶν ὁποίων μακαρίζονται καὶ τιμῶνται καὶ προσκυνοῦνται οἱ ἅγιοι. Οἱ εἰκόνες τῶν ἁγίων, τονίζει, κατασκευάζονται γιὰ νὰ θυμόμαστε καὶ ν' ἀγαπᾶμε αὐτοὺς καὶ νὰ διορθώνουμε τὴ ζωὴ μας, ἀλλὰ καὶ νὰ δείχνουμε τὴν καλὴ μαρτυρία τους στοὺς εἰδωλολάτρες, πού προσέρχονται καὶ πιστεύουν στὸ Χριστό, καὶ στὶς ἐκκλησίες καὶ στὰ βιβλία.

Στὴ συνέχεια, ἀναφέροντας τὰ κυριότερα καὶ συνηθέστερα ἀπὸ τὰ θέματα πού ἱστοροῦνται στὶς τοιχογραφίες καὶ στὶς φορητὲς εἰκόνες, καταλήγει στὴ διαπίστωση, πού ἤδη ὁ μέγας Βασίλειος εἶχε κάνει, ὅτι καὶ οἱ ζωγράφοι μετὰ τὸ χρωστήρα τους κάνουν ἔργο ἀντίστοιχο πρὸς τοὺς Εὐαγγελιστὲς, ἀφοῦ καὶ οἱ δύο, ὁ καθένας μετὰ τὸν τρόπο του, παρουσιάζουν τὴν ἱστορίαν τῆς θείας οἰκονομίας καὶ τῶν μαρτύρων τῆς Ἐκκλησίας⁵. Ἔτσι φθάνει στὸ συμπέρασμα ὅτι, ὅπως τιμᾶμε καὶ σεβόμαστε τὸ Εὐαγγέλιον, πρέπει νὰ τιμᾶμε καὶ νὰ σεβόμαστε καὶ τις εἰκόνες καὶ ὄχι νὰ τις φτύνουμε καὶ νὰ τις ἀποστρεφόμεθα, ὅπως θέλουν οἱ εἰκονομάχοι. Πῶς μποροῦν, λέει, νὰ ὀνομάζουν εἰδωλο-

5. Βλ. παράγρ. γ' «ὁ λογογράφος ἔγραψε τὸ Εὐαγγέλιον καὶ τί ἔγραψεν ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ; Πᾶσαν τὴν ἑνσαρκὸν οἰκονομίαν τοῦ Χριστοῦ καὶ παρέδωκε τῇ Ἐκκλησίᾳ. Ὁμοίως καὶ ὁ ζωγράφος ποιεῖ. Ἐξωγράφηκε ἐν τῷ πίνακι τῆς Ἐκκλησίας τὴν εὐπρέπειαν, ἀπὸ τοῦ πρώτου Ἀδάμ ἕως τῆς Χριστοῦ γεννήσεως, καὶ πᾶσαν τὴν ἑνσαρκὸν οἰκονομίαν τοῦ Χριστοῦ καὶ τὰς μαρτυρίας τῶν ἁγίων, καὶ παρέδωκε καὶ αὐτὸς τῇ Ἐκκλησίᾳ».

λατρία τὴν ἀπεικόνιση ὄλων αὐτῶν τῶν γεγονότων τῆς πίστεώς μας; Νὰ προσκυνοῦν τὴ Βίβλο, καὶ νὰ φτόνουν τὸν ζωγραφικὸ πίνακα, τὴ στιγμή πού καὶ οἱ δύο διηγοῦνται τὴν ἴδια διήγησι; Καὶ ἂν οἱ ἄνθρωποι τιμοῦν τὶς εἰκόνες τῶν ἐπίγειων βασιλέων, πόσο περισσότερο πρέπει νὰ τιμᾶται καὶ νὰ προσκυνεῖται ἡ εἰκόνα τοῦ ἐπουράνιου βασιλέα Χριστοῦ τοῦ Θεοῦ μας, τὴ στιγμή πού, ὅπως τονίζει ὁ Μέγας Βασιλεῖος, ἡ τιμὴ τῆς εἰκόνας μεταβαίνει στὸ πρωτότυπο^{5α};

Βέβαια, τονίζει, ὁ Χριστὸς εἶναι ἀπερίγραπτος καὶ ἀκατανόητος καὶ ἀπαθὴς καὶ ἀκατάληπτος. Ὅμως ἡ σάρκα εἶναι περιγραπτή, τέτοια, ὅπως ἐφανίστηκε πάνω στὴ γῆ, χωρὶς φυσικὰ αὐτὸ νὰ σημαίνει ὅτι γίνεται χωρισμὸς τῆς σάρκας ἀπὸ τὴ θεότητα, γιὰ αὐτὸ δὲν συνέβηκε οὔτε κατὰ τὴν κύηση, οὔτε κατὰ τὸ βάπτισμα, οὔτε κατὰ τὴ σταύρωση, οὔτε καὶ στὸν ἄδη. Ἡ σάρκα ὅμως πού ἔλαβε ὁ Χριστὸς ἀπὸ τὴν ἀμόλυπτη μητέρα του περιγράφεται, ὅπως ἐφανίστηκε πάνω στὴ γῆ, χωρὶς αὐτὸ νὰ εἶναι εἰδωλολατρία, ἀλλὰ εἰκονογραφία, καὶ πρῶτος ὁ ἴδιος ὁ Χριστὸς κατασκεύασε τὴν ἀχειροποίητη εἰκόνα.

Βέβαια ὁ Χριστὸς δὲν εἶπε νὰ κάνουμε εἰκόνες, γιὰτί, ἂν τὸ ἔλεγε, τότε θὰ θεοποιοῦντασαν αὐτές. Ἀλλὰ καὶ πολλὲς ἄλλες παραδόσεις τὶς παραλάβαμε ἀπὸ τοὺς ἀποστόλους καὶ τοὺς ἁγίους πατέρες μας πού δὲν τὶς εἶπε ὁ Χριστὸς. Μήπως εἶπε δηλαδὴ νὰ προσευχόμεστε στραμμένοι πρὸς τὴν Ἀνατολή, νὰ κοινωνοῦμε νηστικοί, νὰ προσκυνοῦμε τὸ σταυρὸ καὶ τὸ Εὐαγγέλιο⁶; Ἄν ἡ τιμητικὴ προσκύνηση τῶν εἰκόνων ἦταν εἰδωλολατρία, τότε ἀσφαλῶς κάποια ἀπὸ τὶς ἐξὶ οἰκουμενικὲς συνόδους θὰ τὶς εἶχε ἤδη καταδικάσει. Δὲν πρέπει συνεπῶς, λέει, νὰ ξεπερνοῦμε τοὺς ὄρους πού ἔθεσαν οἱ Πατέρες καὶ νὰ δημιουργοῦμε σχίσμα στὴν Ἐκκλησία. Διότι ἐκεῖνος πού καταργεῖ τὰ ὄρια τῶν Πατέρων ἐπισύρει ἐναντίον του τὸ ἀνάθεμα.

5. Μ. Βασιλείου, *Περὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος*, Ρ. Γ. 32, 149C.

6. Παράγρ. ε'.

Στὴ συνέχεια ἀποκρούει τὸ ἐπιχείρημα τῶν εἰκονομάχων, ὅτι οἱ Πατέρες τῶν πρώτων ἔξι συνόδων ἀγωνίζονταν νὰ καταργήσουν ἄλλες βλασφημίες καὶ δὲν ἀσχολήθηκαν μ' αὐτές, τονίζοντας πῶς, ἂν οἱ εἰκόνες ἦταν εἰδωλολατρία, ὄντας ἢ εἰδωλολατρία ἢ μεγαλύτερη βλασφημία, ὅπωςδήποτε θὰ ὀδηγοῦσε τοὺς Πατέρες στὴν κατάργηση αὐτῶν. Ἀντίθετα ὁμως οἱ Πατέρες οὔτε ἀτίμασαν ποτὲ τὶς εἰκόνες οὔτε τὶς ποδοπάτησαν, οὔτε καὶ τὶς εἶπαν εἰδῶλα, ἀλλὰ τὶς εἶχαν περὶ πολλοῦ. Καὶ βέβαια ἡ Γραφή τονίζει νὰ μὴ κατασκευάζονται ὁμοιώματα τῶν οὐρανίων καὶ τῶν ἐπιγείων καὶ νὰ μὴ προσκυνοῦνται, πρᾶγμα ποὺ ἔκαναν οἱ εἰδωλολάτρες καὶ γι' αὐτὸ εἶναι ἄξιοι κατακρίσεως. Οἱ Χριστιανοὶ ὁμως δὲν κάνουν τὸ ἴδιο, ἀλλὰ σέβονται τὴν ἁγία Τριάδα, τὴν Παναγία Θεοτόκο καὶ ὄλους τοὺς ἁγίους καὶ τὶς τίμιες καὶ ἱερὲς εἰκόνες τους, ἀπὸ τὸν μεγάλο πόθο καὶ τὴν πολλὴ ἀγάπη τους γι' αὐτούς, προσκυνοῦν καὶ ἀσπάζονται τὶς εἰκόνες τους ὄχι ὡς θεοὺς, ὅπως οἱ εἰδωλολάτρες, ἀλλὰ ὡς γραφὴ σύντομη καὶ εὐκολοερμήνευτη. Γιατὶ οἱ εἰκόνες δὲν εἶναι βουβές, ὅπως τὰ εἰδῶλα τῶν ἐθνικῶν, ἀλλὰ μιλοῦν καὶ ἐξιστοροῦν μὲ τὸν τόσο ἀπλὸ τρόπο τῆ συγκατάβαση τοῦ Χριστοῦ καὶ τὰ ἀνδραγαθήματα τῶν ἁγίων.

Οἱ εἰκόνες βέβαια εἶναια χειροποίητα πράγματα. Μὰ τί στὴν Ἐκκλησία δὲν εἶναι χειροποίητο; Δὲν εἶναι χειροποίητη οἱ ἐκκλησίες, ὁ σταυρός, τὸ εὐαγγέλιο, τὸ θυσιαστήριο, τὰ σκεῦη τῆς ἐκκλησίας καὶ ὅλα ὅσα χρησιμοποιοῦνται γιὰ τὴν ὑπηρεσία τοῦ Θεοῦ; Ἀλλὰ αὐτὰ τὰ χειροποίητα κασιὸ ὁρατὰ γίνονται μέσα, μὲ τὰ ὁποῖα μπορεῖ κανεὶς νὰ ὀδηγήσει μὲ μεγαλύτερη εὐκολία τοὺς εἰδωλολάτρες στὸ νὰ δεχθοῦν τὰ τῆς πίστεως ὡς μας μὲ εὐχαρίστηση καὶ νὰ τὰ πιστέψουν. Διότι ὀδηγώντας τὸν εἰδωλολάτρη μέσα στὴν ἐκκλησία καὶ δείχνοντας καὶ ἐξηγώντας ὅλα τὰ εἰκονιζόμενα γεγονότα, τὸν ἀνεβάζει ἀπὸ τὰ ὁρατὰ στὰ ἀόρατα.

Οἱ εἰκόνες λοιπὸν ἔχουν σαφῆ διδακτικὸ χαρακτήρα: βοηθοῦν δηλαδὴ στὴ βαθμιαία ἐνημέρωση καὶ καθοδήγηση τῶν πι-

στῶν, καὶ ἰδιαίτερα τῶν νεοφωτίστων, ὀδηγώντας τους ἀπὸ τὰ αἰσθητὰ πρὸς τὰ νοητὰ, ἀπὸ τὰ ὀρατὰ πρὸς τὰ ὑψηλότερα καὶ ἀόρατα, καὶ ἀσκοῦν σὲ ὄλους ἔντονη συναισθηματικὴ καὶ ψυχολογικὴ ἐπίδραση⁷.

Στῆ συνέχεια ἀποκρούει καὶ τὸ ἐπιχείρημα ὅτι δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ζωγραφίζονται οἱ ἄγγελοι πού δὲν τοὺς εἶδε κανεὶς, παρουσιάζοντας ἀπὸ τὴ Γραφή πολλὰ παραδείγματα ἐμφανίσεως ἀγγέλων σὲ ἄνθρώπους, ὅπως τὴν ἐμφάνιση τοῦ Γαβριὴλ στὴν Παναγία Θεοτόκο⁸, τῶν ἀγγέλων στὶς Μυροφόρες κατὰ τὴν ἐπίσκεψη αὐτῶν στὸ ζωηφόρο μνήμα⁹, στοὺς ἀποστόλους καὶ στὸ μνημεῖο καὶ κατὰ τὴν ἐξοδὸ τους ἀπὸ τὴ φυλακὴ ὑπὸ ἀγγέλου¹⁰. Ἀλλὰ ἐμφανίσεις ἀγγέλων ἀναφέρονται πάρα πολλές καὶ σὲ πρόσωπα τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης¹¹. Καὶ γι' αὐτὸ καὶ ὁ Διονύσιος ὁ Ἀρεοπαγίτης, τονίζει, περιγράφει καὶ ζωγραφίζει τὶς οὐράνιες ταξιερχίες, καὶ ὄχι μόνον δὲν ἀπαγορεύει, ἀλλὰ καὶ ἐξηγεῖ τὸ λόγο γιὰ τὸν ὁποῖο ζωγραφίζονται ὑπὸ μορφὴ πτηνῶν καὶ θηρίων τὰ τετράμορφα ὄντα¹².

Παραδεχόμενος ὅτι ὀρισμένοι Χριστιανοὶ ἀπὸ ἄγνοια θεοποιοῦν τὶς εἰκόνες, ὑπογραμμίζει τὸ χρέος τῶν κληρικῶν νὰ διδάξουν τὸ λαό, καὶ βρίσκει τὴν ἀφορμὴ νὰ στιγματίσει τὴν τάση πολλῶν ἀπὸ τοὺς ἐπισκόπους τῆς ἐποχῆς πού ἀσχολοῦνται μὲ ὅ,τιδήποτε ἄλλο, ἐκτὸς ἀπὸ τὴ διδασκαλία καὶ διαφώτιση τοῦ ποιμνίου τους¹³.

Τέλος, χαρακτηρίζει τὴν αἵρεση τῶν εἰκονομάχων ὡς τὴν πιὸ δυσσεβῆ ἀπὸ ὅλες τὶς προηγούμενες αἵρέσεις¹⁴, ἀναφέρεται στὰ κίνητρα πού ὤθησαν τὸν Λέοντα Γ' καὶ τὸν γιό του

7. Παράγρ. θ' καὶ ι'.

8. Λουκᾶ 1,26-38.

9. Ματθ. 28,2-8. Μάρκ. 16,5-7. Λουκᾶ 24,4-9. Ἰω. 12-13.

10. Ἰω. 20,3ε. Πράξ. 5,19.

11. Ἦσ. 6,1-7. Ἰεζ. 10,1ε. Δαν. 10,1-21.

12. Ἀποκ. 4,6-8.

13. Παράγρ. ιγ' καὶ ιδ'. 14. Παράγρ. ιη'.

Κωνσταντίνο Ε' τὸν Κοπρώνυμο στὸν πόλεμό τους κατὰ τῶν ἁγίων εἰκόνων¹⁵, καὶ κατακλείει τὸν λόγο μὲ ἔκκληση πρὸς τοὺς ἄκροατές του νὰ κρατήσουν σταθερὴ καὶ ἀκλόνητη τὴν ὁμολογία τῆς πίστεώς τους, χύνοντας, στὴν ἀνάγκη, καὶ τὸ αἷμα τους χάριν αὐτῆς.

Τὸ κείμενο τῆς πραγματείας αὐτῆς λαμβάνεται ἀπὸ τὴν Πατρολογία τοῦ Migne, στὸ ὁποῖο γίνεται κάποια ἀλλαγὴ μόνο στὴ στίξη καὶ στὴ μορφή του.

15. Παράγρ. ιθ' – κα'.

ΚΕΙΜΕΝΟ – ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ

ΛΟΓΟΣ ΑΠΟΔΕΙΚΤΙΚΟΣ
ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΑΓΙΩΝ ΚΑΙ ΣΕΠΤΩΝ ΕΙΚΟΝΩΝ
ΠΡΟΣ ΠΑΝΤΑΣ ΧΡΙΣΤΙΑΝΟΥΣ, ΚΑΙ ΠΡΟΣ ΤΟΝ
ΒΑΣΙΛΕΑ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΝ ΤΟΝ ΚΑΒΑΛΛΙΝΟΝ
ΚΑΙ ΠΡΟΣ ΠΑΝΤΑΣ ΑΙΡΕΤΙΚΟΥΣ

1 Ἐπειδήπερ πολλοὶ ἐπεχείρησαν ἀνατάξασθαι διήγησιν, κατὰ
τὸν μακάριον ἀπόστολον καὶ εὐαγγελιστὴν Λουκᾶν, περὶ πίστεως
ὀρθοδόξου καὶ κρατήσεως τῆς Ἐκκλησίας, ἥνπερ διὰ τοῦ πάθους
αὐτοῦ προσελάβετο Ἰησοῦς Χριστὸς ὁ ἀληθινὸς Θεὸς ἡμῶν, ἀναγ-
5 καῖον ἠγησάμεν, ἀγαπητοί, ταῦτα μὴ κρύψαι τῇ ὑμῶν τιμότητι,
ἀλλὰ δεῖξαι ὑμῖν τὴν ὁδὸν τῆς ἀληθείας, ἥνπερ ἐξ ἀρχῆς καὶ ἀνω-
θεν ἡ καθολικὴ καὶ ἀποστολικὴ Ἐκκλησία κρατεῖ ἐν βεβαιότητι,
περὶ τῶν ἁγίων καὶ σεπτῶν εἰκόνων· καὶ μὴ τρέπεσθαι ἔνθεν κά-
κειθεν, καθάπερ κάλαμος ὑπὸ ἀνέμου περιφερομένη, τῇ δεινῇ ταύ-
10 τη αἰρέσει τῶν μὴ προσκυνούντων τὴν ἐνσαρκον οἰκονομίαν τοῦ
δι' ἡμᾶς ὀφθέντος διὰ τῆς εἰκονικῆς ἀνατωπώσεως ἄλλ' ἀτιμαζόν-
των διὰ κακοηθείας καὶ διὰ λογισμῶν ἀτόπων, καὶ τῶν δοκούν-
των εἶναι ἐκ τῆς φυλῆς τῶν Χριστιανῶν, διὰ τε βαπτίσματος καὶ
διὰ τοῦ τιμίου σώματος καὶ ἀχράντου αἵματος, ἀλλοτρίους δὲ κα-
15 θεστῶτας καὶ τοὺς κατέχοντας ἀξίας ποιμένων, λύκους δὲ καὶ θη-

1. Καβαλλίνα = κοπριά, ἀπὸ τὴν ὁποία προῆλθε καὶ τὸ παρατσούκλι τοῦ
Κωνσταντίνου «Κοπρώνυμος».

2. Λουκᾶ 1,1.

3. Πράξ. 20,28.

4. Τῇ σύνταξιν τοῦ λόγου ποὺ θεωρεῖ ὡς ἐκπλήρωση χρέους, γιὰ νὰ μὴ

ΛΟΓΟΣ ΑΠΟΔΕΙΚΤΙΚΟΣ
ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΑΓΙΩΝ ΚΑΙ ΣΕΠΤΩΝ ΕΙΚΟΝΩΝ
ΠΡΟΣ ΟΛΟΥΣ ΤΟΥΣ ΧΡΙΣΤΙΑΝΟΥΣ ΚΑΙ ΠΡΟΣ ΤΟΝ
ΒΑΣΙΛΕΑ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΝ ΤΟΝ ΚΑΒΑΛΛΙΝΟΝ¹
ΚΑΙ ΠΡΟΣ ΟΛΟΥΣ ΤΟΥΣ ΑΙΡΕΤΙΚΟΥΣ

Ἐπειδὴ πολλοὶ ἐπιχείρησαν νὰ συντάξουν διήγησι, σύμφωνα μὲ τὸν μακάριο ἀπόστολο καὶ εὐαγγελιστὴ Λουκᾶ², γιὰ τὴν ὀρθόδοξον πίστιν καὶ τὴν ἐπικράτησιν τῆς Ἐκκλησίας, τὴν ὁποία κατόρθωσε ὁ Ἰησοῦς Χριστός, ὁ ἀληθινὸς Θεὸς μας, μὲ τὸ πάθος του³, θεώρησα ἀναγκαῖον, ἀγαπητοί μου, νὰ μὴ τὰ κρύψω⁴ αὐτὰ ἀπὸ τὴν ἐντιμότητά σας, ἀλλὰ νὰ σᾶς δείξω τὴν ὁδὸν τῆς ἀλήθειας, τὴν ὁποία ἀπὸ τὴν ἀρχὴν καὶ ἀπὸ πολὺ παλιὰ φυλάσσει ἡ καθολικὴ καὶ ἀποστολικὴ Ἐκκλησία μὲ βεβαιότητα γιὰ τὶς ἅγιες καὶ σεπτὰς εἰκόνες, καὶ νὰ μὴ στρέφεσθε πότε πρὸς τὰ ἐδῶ καὶ πότε πρὸς τὰ ἐκεῖ⁵, σὰν καλάμι πού τὸ στριφογυρίζει ὁ ἀέρας⁶, ἀπὸ τὴν τρομερὴ αὐτῆ ἀίρεσιν αὐτῶν πού δὲν προσκυνοῦν τὴν ἔνσαρκον οἰκονομίαν αὐτοῦ πού γιὰ μᾶς ἔγινε ὄρατος μὲ τὴν εἰκονικὴν παράστασιν, ἀλλὰ τὴν ἀτιμάζουν μὲ κακοήθεια καὶ ἀστήρικτους συλλογισμοὺς, καὶ αὐτῶν πού νομίζουν ὅτι προέρχονται ἀπὸ τὴν φυλὴν τῶν Χριστιανῶν μὲ τὸ βάπτισμα καὶ τὸ τίμιον σῶμα καὶ τὸ ἄχραντον αἷμα, οἱ ὅποιοι ὁμῶς ἔχουν ἀποξενωθεῖ, καὶ ἀπὸ ἐκείνους πού κατέχουν θέσιν ποιμένων, ἀλλ' ὁμῶς

κατακριθεῖ τὴν ἡμέραν τῆς κρίσεως, ὅπως ὁ δοῦλος τῆς εὐαγγελικῆς παραβολῆς (Ματθ. 25,25). Τὸ ἴδιον κίνητρο γιὰ τὴν συγγραφὴν τοῦ βλέπομε καὶ στὸ Β' λόγο περὶ εἰκόνων τοῦ Ἰω. Δαμασκηνοῦ (Β', 1), πρᾶγμα πού δείχνει, ἂν μὴ τὴν ταυτότητα, ὁπωσδήποτε ὁμῶς τὴν συγγένειαν καὶ σχέσιν πρὸς τὸν συγγραφέαν τοῦ λόγου ἐκείνου.

5. Ἐφ. 4,14.

6. Ματθ. 11,7.

ρία γεγονότας, οὐ τῇ φύσει, ἀλλὰ τῇ προθέσει καὶ τῇ πίστει, κατὰ τὸ Εὐαγγέλιον τὸ τηλαυγῶς ἀναβοῶν, ὅτι «ὁ μὴ ἐρχόμενος διὰ τῆς θύρας εἰς τὴν αὐλὴν τῶν προβάτων, ἀλλὰ ἀναβαίνων ἀλλαχόθεν, ἐκεῖνος κλέπτης ἐστὶ καὶ ληστής». Τοιοῦτόν τι καὶ ἐπὶ τῆς γενεᾶς
 20 ἡμῶν ἀνέφθου δεινὸν εὖρεμα, ἐκ γοήτων καὶ σκοτεινῶν ἀνδρῶν, τῶν διὰ τῆς κενοδοξίας αὐτῶν καὶ μεγαλαυχίας, ἐμπεσόντων εἰς βάρβαρον ἀπωλείας καὶ ἀνυποίστου βορβόρου.

Ἵμεῖς δέ, ὦ σεπτὸν ἀκροατήριον, τὸ νεόχριστον καὶ ἀρχαῖον, τὸ ἐξακολουθεῖσαν φωναῖς προφητῶν καὶ γραφαῖς ἀποστόλων καὶ
 25 Πατέρων ὄροις, τὴν ἀγκυραν τῆς πίστεως βεβαίαν κατέχοντες, ταύτην ταῖς ὑμετέραις ψυχαῖς διαφυλάξατε, πρὸς τὸ μὴ ἀρπαγῆναι αὐτὴν ἐκ τοῦ ἀνθρωποκτόνου καὶ δολίου ἐχθροῦ, καὶ ἀκεραίου καὶ ἀπαρασαλεύτους περιφρουροῦντες ἑαυτοῦς, τόμον κατέχοντες ὀρθόδοξον τῆς ὁμοουσίου καὶ ἀδιαίρετου Τριάδος, πᾶσι τοῖς
 30 ἐχθροῖς αὐτὸν ἀποδεικνύντες, καὶ ἐν χερσὶν ὑμῶν κατέχοντες, ἵνα, ὥσπερ διὰ στομάτων καὶ διανοίας καὶ γλώττης ταύτην ἀνέγνωμεν, καὶ πιστεύωμεν.

2 «Πιστεύω εἰς ἓνα Θεόν, Πατέρα παντοκράτορα, ποιητὴν οὐρανοῦ καὶ γῆς, ὁρατῶν τε πάντων καὶ ἀορατῶν· καὶ εἰς ἓνα Κύριον Ἰησοῦν Χριστὸν τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ τὸν μονογενῆ, τὸν ἐκ τοῦ Πατρὸς γεννηθέντα πρὸ πάντων αἰώνων· καὶ εἰς τὸ πανάγιον Πνεῦμα, τὸ ἅγιον, τὸ Κύριον, τὸ ζωοποιόν, τὸ ἐκ τοῦ Πατρὸς ἐκπορευόμενον, τὸ σὺν Πατρὶ καὶ Υἱῷ συμπροσκυνούμενον καὶ συνδοξαζόμενον, δι' οὗ τὰ πάντα ἀγιάζονται· τὴν ἀγίαν Τριάδα, τὴν ἀδιαίρετον καὶ ἀνέκφραστον, τὴν παγκράτιστον, παντούργητον, ὁμοδύναμον καὶ ἀπερίγραπτον καὶ ἰσόθεον, ταυτοβούλητον καὶ ταυτόγνω-

ἔχουν μεταβληθεῖ σὲ λύκους καὶ θηρία, ὄχι ὡς πρὸς τὴ φύση, ἀλλὰ ὡς πρὸς τὴν πρόθεση καὶ τὴν πίστη, σύμφωνα μὲ τὸ Εὐαγγέλιο ποῦ βροντοφωνάζει μὲ σαφήνεια: «αὐτὸς ποῦ δὲν μπαίνει ἀπὸ τὴν πόρτα στὴ μάνδρα τῶν προβάτων, ἀλλὰ πηδαίει ἀπὸ ἀλλοῦ, αὐτὸς εἶναι κλέφτης καὶ ληστής»⁷. Κάποιο τέτοιο φοβερὸ ἐφεύρημα πρόβαλε καὶ στὴ γενεὰ τὴ δική μας, ἀπὸ ἄνδρες ἀγύρτες καὶ ὑποπτους, οἱ ὅποιοι μὲ τὴ ματαιοδοξία καὶ ἀλαζονεῖα τους ἔχουν πέσει σὲ βάραθρο ἀπώλειας καὶ σὲ ἀνυπόφορο βόρβορο.

Ὅμως ἐσεῖς, σεπτὸ ἀκροατήριον, τὸ νεοχριστιανικὸ καὶ ἀρχαῖον, αὐτὸ ποῦ ἀκολούθησε τὴ φωνὴ τῶν προφητῶν καὶ τὶς γραφεῖς τῶν ἀποστόλων καὶ τοὺς ὄρους τῶν πατέρων, κατέχοντας τὴν ἀγκυρὰ τῆς πίστεως σταθερῆ, διαφυλάξτε τὴν στὶς ψυχές σας, γιὰ νὰ μὴ ἀρπαγεῖ ἀπὸ τὸν ἀνθρωποκτόνον καὶ ὑπουλοῦ ἐχθρό, καὶ περιφρουρώντας τοὺς ἑαυτοὺς σας ἀκέραιους καὶ ἀσάλευτους, κατέχοντας τὸν ὀρθόδοξον τόμον τῆς ὁμοούσιας καὶ ἀδιαίρετης Τριάδος, νὰ τὸν δείχνετε σὲ ὄλους τοὺς ἐχθρούς καὶ νὰ τὸν κρατᾶτε στὰ χέρια σας, ὥστε, ὅπως τὴ διαβάσαμε μὲ τὰ στόματα καὶ τὸν νοῦ καὶ τὴ γλῶσσα, ἔτσι καὶ νὰ τὴν πιστεύουμε.

«Πιστεύω⁸ σ' ἓνα Θεό, Πατέρα παντοδύναμον, δημιουργὸ τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῆς γῆς, καὶ τῶν ὄρατῶν καὶ τῶν ἀόρατων, καὶ σ' ἓνα Κύριον Ἰησοῦ Χριστὸν τὸν Υἱὸ τοῦ Θεοῦ τὸν μονογενῆ, ποῦ γεννήθηκε ἀπὸ τὸν Πατέρα πρὶν ἀπὸ ὄλους τοὺς αἰῶνες, καὶ στὸ Πανάγιον Πνεῦμα, τὸ ἅγιον, τὸ Κύριον, τὸ ζωοποιόν, ποῦ ἐκπορεύεται ἀπὸ τὸν Πατέρα, τὸ ὅποῖον προσκυνεῖται καὶ δοξάζεται μαζί μὲ τὸν Πατέρα καὶ τὸν Υἱόν, μέσω τοῦ ὁποῖου ἀγιαζονται τὰ πάντα, τὴν ἁγία Τριάδα, τὴν ἀδιαίρετη καὶ ἀνέκφραστη, τὴν παντοδύναμη, πανουργικὴ⁹, ὁμοδύναμη καὶ ἀπερίγραπτη καὶ ἰσόθεη, μὲ ταυτότητα βούλησης καὶ γνώσης, ταυτότητα οὐ-

8. Ἐνάλογη ὁμολογία πίστεως βλ. Ἰω. Δαμασκηνοῦ, *Πρὸς τοὺς ἀποβαλλομένους τὰς σεπτὰς καὶ ἁγίας εἰκόνας*, παράγρ. 6.

9. Δυνάμενη νὰ κάνει τὰ πάντα.

10 στον, ταυτοούσιον και όμοούσιον, συναΐδιον και συνάναρχον και
 μόναρχον και τρισυπόστατον· έν Πατρί τῷ Θεῷ τῷ γεννήτορι και
 τῷ Υἱῷ τοῦ Θεοῦ τῷ γεννηθέντι και Πνεύματι τῷ συνανάρχῳ· τῷ
 Θεῷ τοῦ παντός, τῷ ζωοῦντι τὸ πᾶν. Πνεῦμα γάρ ἀεὶ συνῆν τῷ
 Θεῷ και Πατρί· οὐ γάρ εἷς ἐξ ἐνὸς διηρέθησάν ποτε. Ἦν γάρ Πα-
 15 τῆρ ἀεὶ και συνῆν ἀεὶ τῷ Υἱῷ· και ὁ Υἱὸς συνῆν ἀεὶ τῷ Πατρί, και
 τὸ Πνεῦμα σὺν ἀμφοῖν. Οὕτω προσκυνῶ και δοξάζω τὴν ἅγιαν
 Τριάδα, τὴν ἀδιαιρετον, έν τρισὶν ὑποστάσεσι μίαν θεότητα.

»Όμοίως και τὴν παναγίαν Θεοτόκον, ὁμολογῶ αὐτὴν ἁγιω-
 20 τέραν τῶν χερουβιμ και τῶν σεραφίμ και ὑψηλοτέραν τῶν οὐρα-
 νῶν, ἀνωτέραν πάντων τῶν ποιημάτων, ὡς τεκοῦσαν σαρκὶ τὸν
 ἕνα τῆς Τριάδος Χριστὸν τὸν Θεὸν ἡμῶν, τὸν δι' ἡμᾶς καταβάντα
 και ἐνανθρωπήσαντα διὰ τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν. Ἐμα και τοὺς
 ἁγίους αὐτοῦ, ὡς και ὑπὲρ αὐτοῦ ἀθλήσαντας, τιμῶ και προσκυνῶ
 και σέβομαι· τὸν ἅγιον Ἰωάννην τὸν πρόδρομον και Βαπτιστὴν, και
 25 τοὺς πρὸ αὐτοῦ προφήτας, και τοὺς μετ' αὐτὸν πανευφήμους ἀπο-
 στόλους, και τοὺς ἁγίους και καλλινίκους μάρτυρας, και πάντας
 τοὺς ἁγίους προσκυνῶ και σέβομαι, και δέομαι αὐτῶν τῆς πρε-
 σβείας και ἰκεσίας. Διὰ γάρ τῶν πρεσβειῶν αὐτῶν σωζόμεθα πάν-
 30 τες· «θέλημα γάρ τῶν φοβουμένων αὐτὸν ποιεῖ ὁ Θεός». Ἐγὼ και
 τὰ τίμια αὐτῶν λείψανα προσκυνῶ και τιμῶ και ἀσπάζομαι. Πολ-
 λά γάρ σώματα τῶν ἁγίων μύρον ἔβλυσαν, και πολλὰ πάθη δι' αὐ-
 τῶν ἐθεραπεύθησαν.

»Ἐγὼ τὰς ἱεράς και τὰς τιμίας αὐτῶν εἰκόνας τιμῶ και ἀσπά-
 35 ζομαι, οὐχ ὡς θεούς, ἀλλ' ὡς γραφὴν σύντομον και ἐξήγησιν τῶν
 παθημάτων αὐτῶν. Οὐ γάρ εἰσιν αἱ εἰκόνες τῶν ἁγίων αἱ τοῦ
 σώματος μορφαὶ και ἐντεῦξεις μόνον, ἀλλὰ και τὰ τοῦ σώματος
 πάθη. Καὶ γάρ διὰ τῶν παθημάτων αὐτῶν, ὧν ὑπέμειναν διὰ Χρι-

σίας και ὁμοούσια, αἰώνια και συνάναρχη και μοναρχική και τρισυπόστατη, που ἀποτελεῖται ἀπὸ τὸ Θεὸ Πατέρα τὸν γεννῆτορα, και τὸν Υἱὸ τοῦ Θεοῦ ὁ ὁποῖος ἔχει γεννηθεῖ, και τὸ Πνεῦμα τὸ συνάναρχο¹⁰, τὸν Θεὸ τοῦ παντός, ὁ ὁποῖος δίνει ζωὴ σὲ ὅλα. Γιατὶ Πνεῦμα ὑπῆρχε πάντοτε μαζί με τὸν Θεὸ και Πατέρα. Διότι δὲν ἦταν ἓνας και κάποτε ἀπὸ τὸν ἓνα διαιρέθηκαν. Ὁ Πατέρας ὑπῆρχε πάντοτε και ὑπῆρχε πάντοτε με τὸν Υἱό, και ὁ Υἱὸς ὑπῆρχε πάντοτε με τὸν Πατέρα, και τὸ Πνεῦμα ὑπῆρχε μαζί και με τοὺς δύο. Ἔτσι προσκυνῶ και πιστεύω τὴν ἁγία Τριάδα, τὴν ἀδιαίρετη σὲ τρεῖς ὑποστάσεις μία θεότητα.

»Κατὰ τὸν ἴδιο τρόπο ὁμολογῶ ὅτι ἡ Παναγία Θεοτόκος εἶναι πιὸ ἁγία ἀπὸ τὰ χερουβὶμ και τὰ σεραφὶμ και πιὸ ψηλὴ ἀπὸ τοὺς οὐρανοὺς, ἀνώτερη ἀπὸ ὅλα τὰ δημιουργήματα, ἐπειδὴ γέννησε κατὰ σάρκα τὸ ἓνα πρόσωπο τῆς ἁγίας Τριάδος, τὸ Χριστὸ τὸν Θεὸ μας, ὁ ὁποῖος γιὰ μᾶς κατέβηκε και ἔγινε ἄνθρωπος γιὰ τὴ σωτηρία μας. Ἐπίσης και τοὺς ἁγίους του, που ἄθλησαν γι' αὐτόν, τοὺς τιμῶ και τοὺς προσκυνῶ και τοὺς σέβομαι. Τὸν ἅγιο Ἰωάννη τὸν Πρόδρομο και Βαπτιστὴ και τοὺς πρὶν ἀπὸ αὐτὸν προφῆτες και τοὺς μετὰ ἀπὸ αὐτὸν φημισμένους ἀποστόλους, και τοὺς ἁγίους και θριαμβευτὲς μάρτυρες και ὄλους τοὺς ἁγίους τοὺς προσκυνῶ και τοὺς σέβομαι και ἐπικαλοῦμαι τὴ μεσολάβηση και τὴν παράκλησή τους. Γιατὶ με τίς πρεσβεῖες τους σωζόμαστε ὅλοι. Διότι «ὁ Θεὸς ἐκτελεῖ τὸ θέλημα ὄσων τὸν σέβονται»¹¹. Ἐγὼ και τὰ τίμια λείψανά τους προσκυνῶ και τὰ τιμῶ και τὰ ἀσπάζομαι. Γιατὶ πολλὰ σώματα ἁγίων ἀνέβλυσαν μύρο και πολλές ἀρρώστιες με αὐτὰ θεραπεύθηκαν.

»Ἐγὼ τίς ἱερὲς και τίμιες εἰκόνες τους τιμῶ και ἀσπάζομαι¹², ὄχι ὡς θεοῦς, ἀλλὰ ὡς ἀπεικόνιση συνοπτικὴ και ἐξιστόρηση τῶν παθημάτων τους. Γιατὶ οἱ εἰκόνες τῶν ἁγίων δὲν παριστάνουν μόνο τίς μορφὲς τοῦ σώματος και τίς προσευχῆς, ἀλλὰ και τὰ πάθη τοῦ σώματος. Ἄλλωστε ἐξαιτίας αὐτῶν τῶν

11. Ψαλμ. 144,19.

12. Πρβλ. και Ἰω. Δαμασκηνοῦ, *Πρὸς τοὺς ἀποβαλλομένους*, 105.

στον τὸν Θεὸν ἡμῶν, μακαρίζονται καὶ τιμῶνται καὶ προσκυνοῦνται. Ἐὰν γὰρ αὐτὰ οὐχ ὑπέμειναν διὰ Χριστόν, οὐκ εἶχομεν εἰκονι-
 40 κὴν αὐτῶν γράφεσθαι τιμὴν, οὔτε ἐν βίβλοις, οὔτε ἐν ἐκκλησίαις. Πολλοὶ γὰρ ἐν τοῖς οἴκοις αὐτῶν ἔγραψαν εἰκόνας τῶν ἀνθρώπων, εἴτε οἱ γονεῖς τῶν τέκνων, εἴτε τὰ τέκνα τῶν γονέων αὐτῶν, διὰ τὸν πόθον καὶ τὴν σχέσιν, ἣν εἶχον πρὸς ἀλλήλους, καὶ ἵνα μὴ εἰς λήθην αὐτῶν ἔλθωσιν, ἀνέγραψαν εἰκόνας αὐτῶν ἐν τοῖς οἴκοις
 45 αὐτῶν. Ὅθεν καὶ ἀσπάζονται αὐτάς, οὐχ ὡς θεοῦς, ἀλλ' ὡς προεῖπον, διὰ τὸν πόθον καὶ τὴν σχέσιν αὐτῶν.

Ὅτω χρὴ λογίζεσθαι καὶ ἐπὶ τὰς τῶν ἀγίων εἰκόνας, ὅτι πρὸς ὑπόμνησιν ἡμετέραν καὶ ἀγάπην καὶ διόρθωσιν τοῦ βίου ἡμῶν, ἅμα καὶ τῶν ἐπερχομένων ἐθνῶν καὶ πιστευόντων εἰς Χριστὸν Ἰη-
 50 σοῦν, πρὸς ἐπίδειξιν τῆς καλῆς αὐτῶν μαρτυρίας ἀπεγράφησαν, ἐν τε ταῖς ἐκκλησίαις καὶ ἐν ταῖς βίβλοις. Καὶ γὰρ, ὅσον ἀναγινώσκονται αἱ θεῖαι Γραφαί, τοσοῦτον καὶ ἐπιγινώσκονται καὶ πλέον ἐξάπτουσιν ἡμᾶς πρὸς τὴν ἀγάπην τοῦ Θεοῦ. Καὶ εἰ ὅλως οὗτοι διὰ σαρκικὴν ἀγάπην τῶν τέκνων αὐτῶν εἰκόνας ἀνιστοροῦσι πρὸς
 55 ὑπόμνησιν αὐτῶν, πολλῶ μᾶλλον ἡμεῖς ὀφείλομεν τὰς τῶν ἀγίων εἰκόνας ἀνιστορῆσαι σὺν τοῖς παθήμασιν αὐτῶν, τοὺς ἐκχέοντας τὸ αἷμα αὐτῶν ὑπὲρ τῆς ἀγάπης τοῦ Χριστοῦ».

3 Διὰ τί δέ, παράνομε αἵρετικέ, λέγεις με εἰδωλολατρεῖν; Τίνος γὰρ εἰδωλον προσκυνῶ, εἶπέ μοι; Ἀπόλλωνος, μᾶλλον δὲ τοῦ ἀπόλλοντος, ἢ τὴν εἰκόνα τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, τὴν διδάσκουσάν με τὴν ἑνσαρκον αὐτοῦ οἰκονομίαν; Εἶπέ μοι, Ἰουδαιο-
 5 φρον, τίνος εἰδωλον προσκυνῶ; Τῆς Ἀρτέμιδος, τῆς μητρὸς τῶν δαιμόνων, ὡς Ἕλληνες μυθεύονται, ἢ τὴν εἰκόνα τῆς παναγίας ἀχράντου Δεσποίνης ἡμῶν Θεοτόκου καὶ δειπαρθένου Μαρίας, τῆς Μητρὸς τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ; Εἶπέ μοι τίνος εἰδωλον προσκυνῶ; Τοῦ Διός, ἢ τὴν εἰκόνα τοῦ ἀγίου Ἰωάννου τοῦ Προ-

παθημάτων, τὰ ὅποια ὑπέστησαν γιὰ τὸ Χριστὸ τὸ Θεὸ μας, μακαρίζονται καὶ τιμῶνται καὶ προσκυνοῦνται. Γιατί, ἂν δὲν τὰ ὑπέμεναν αὐτὰ γιὰ τὸ Χριστό, δὲν θὰ εἶχαμε νὰ παραστήσουμε σὲ εἰκόνες τὴν τιμὴ τους, οὔτε σὲ βιβλία, οὔτε στὶς ἐκκλησίες. Ἐξᾴλλου πολλοὶ ζωγράφισαν στὰ σπίτια τους εἰκόνες ἀνθρώπων, εἴτε οἱ γονεῖς τῶν παιδιῶν τους, εἴτε τὰ παιδιά τῶν γονιῶν τους, ἀπὸ τὴν πολλὴ ἀγάπη καὶ τὸ στενὸ σύνδεσμο πού εἶχαν μεταξύ τους, καὶ γιὰ νὰ μὴ τοὺς λησμονήσουν, ζωγράφισαν εἰκόνες τους στὰ σπίτια τους. Καὶ τὶς ἀσπάζονται, ὄχι ὡς θεοῦς, ἀλλὰ, ὅπως εἶπα προηγουμένως, ἐξαιτίας τοῦ πόθου καὶ τοῦ στενοῦ δεσμοῦ πού εἶχαν.

»Ἔτσι πρέπει νὰ σκεπτόμαστε καὶ γιὰ τὶς εἰκόνες τῶν ἁγίων, ὅτι ἔχουν κατασκευασθεῖ γιὰ νὰ τοὺς θυμόμαστε καὶ νὰ τοὺς ἀγαπᾶμε καὶ νὰ διορθῶνουμε τὴ ζωὴ μας, ἀλλὰ καὶ γιὰ νὰ δείχνουμε τὴν καλὴ μαρτυρία τους στοὺς εἰδωλολάτρες πού προσέρχονται καὶ πιστεύουν στὸ Χριστό, καὶ στὶς ἐκκλησίες καὶ στὰ βιβλία. Γιατί, ὅσο διαβάζονται οἱ θεῖες Γραφές, τόσο πὺδ πολὺ καὶ κατανοοῦνται καὶ ἀνάβουν περισσότερο μέσα μας τὴν ἀγάπη τοῦ Θεοῦ. Ἐὰν αὐτοί, ἀπὸ καθαρὰ σαρκικὴ ἀγάπη τῶν παιδιῶν τους, ζωγραφίζουν εἰκόνες γιὰ νὰ τὰ θυμῶνται, πολὺ περισσότερο ὀφείλουμε ἡμεῖς νὰ ζωγραφίζουμε τὶς ἁγίες εἰκόνες μὲ τὰ παθήματα αὐτῶν πού ἔχυσαν τὸ αἷμα τους γιὰ τὴν ἀγάπη τοῦ Χριστοῦ».

Γιατί λοιπόν, παράνομε αἰρετικέ, μὲ κατηγορεῖς ὅτι λατρεύω εἰδῶλα; Πές μου, τίνος εἰδῶλο προσκυνῶ; Τοῦ Ἀπόλλωνα, ἢ καλύτερα τοῦ καταστροφέα, ἢ τὴν εἰκόνα τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἢ ὅποια μοῦ διδάσκει τὴν ἔνσαρκη οἰκονομία του; Πές μου, σὺ πού πιστεύεις τὰ τῶν Ἰουδαίων, τίνος τὸ εἰδῶλο προσκυνῶ; Τῆς Ἀρτέμιδος, τῆς μητέρας τῶν δαυμόνων, ὅπως λένε οἱ Ἕλληνες στὴ μυθολογία τους, ἢ τὴν εἰκόνα τῆς Παναγίας καὶ ἀμόλυπτης Δέσποινας μας Θεοτόκου καὶ ἀειπαρθένου Μαρίας, τῆς μητέρας τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ; Πές μου, τίνος τὸ εἰδῶλο προσκυνῶ; Τοῦ Δία, ἢ τὴν εἰκόνα τοῦ

10 δρόμου καὶ Βαπτιστοῦ; Τοῦ Διός, ἢ τὰς εἰκόνας τῶν ἁγίων ἀπο-
 στόλων καὶ μαρτύρων καὶ πάντων τῶν ἁγίων τῶν ἀπ' αἰῶνος
 εὐαρεστησάντων τῷ Κυρίῳ; Καὶ τίς τολμᾷ εἰπεῖν εἰδωλολατρίαν
 τὴν καλὴν ἐξήγησιν ταύτην καὶ ἐνουβρίσαι τὰ πάθη τοῦ Χριστοῦ καὶ
 τῶν ἁγίων αὐτοῦ, ἅμα καὶ παραδόντων ἡμῖν τὴν ἁγίαν τοῦ Θεοῦ
 15 Ἐκκλησίαν; Οὕτω γὰρ παρελάβομεν αὐτὴν ἐκ τῶν ἁγίων Πατέ-
 ρων κεκοσμημένην, καθὼς καὶ αἱ θεῖαι Γραφαὶ διδάσκουσιν ἡμᾶς·
 τὴν ἔνσαρκον οἰκονομίαν τοῦ Χριστοῦ, τὴν δι' ἡμᾶς πρὸς ἡμᾶς αὐ-
 τοῦ συγκατάβασιν, τὸν εὐαγγελισμόν τοῦ Γαβριὴλ πρὸς τὴν Παρθέ-
 νον καὶ τὰ ἐξῆς· τὴν γέννησιν, τὸ σπήλαιον, τὴν φάτνην, τὴν μαῖαν
 20 καὶ τὰ σπάργαλα, τὸν ἀστέρα καὶ τοὺς μάγους, καὶ τὰ ἐξῆς, τὴν βά-
 πτισιν, τὸν Ἰορδάνην, τὸν Ἰωάννην ἀπτόμενον τῆς κορυφῆς αὐτοῦ
 καὶ ἄνωθεν τὸ ἅγιον Πνεῦμα ἐν εἰδει περιστερᾶς.

Ἔλθωμεν καὶ ἐπὶ τὸ πάθος αὐτοῦ καὶ ἴδωμεν τοὺς παῖδας
 μετὰ βαῖων, τὸν νικτήρα καὶ τὸ λεντίον, τὸν ἀσπασμόν τοῦ Ἰούδα,
 25 τὴν κράτησιν τῶν Ἰουδαίων, τὴν ἔνστασιν τοῦ Πιλάτου, καὶ τὰ
 ἐξῆς. Ὅμοίως καὶ τὴν σταύρωσιν, τοὺς ἤλους καὶ τὰ ραπίσματα,
 τὸν σπόγγον καὶ τὴν λόγχην, καὶ ἄνωθεν τὸν τίτλον ἔχοντα τὴν ἐπι-
 γραφήν, «Ἰδὲ ὁ βασιλεὺς τῶν Ἰουδαίων», καὶ τὰ ἐξῆς, τὴν ἀνάστα-
 σιν, τοῦ κόσμου τὴν χαράν, πῶς ὁ Χριστὸς πατεῖ τὸν ᾄδην καὶ
 30 ἐγείρει τὸν Ἀδάμ, ὁμοίως καὶ τὴν ἀνάληψιν. Ἔλθωμεν καὶ ἐπὶ τὰ
 θαύματα αὐτοῦ, τοῦ τυφλοῦ τὴν ἀνάβλεψιν, τοῦ παραλυτικοῦ τὴν
 σύσφιγξιν, τῆς αἱμορροούσης τὴν ἔφασιν τοῦ κρασπέδου, ἧτις καὶ
 πρώτη πάντων ἐποίησε τὴν εἰκόνα τοῦ Χριστοῦ ἐκ χαλκοῦ.

13. Ἐδῶ ὁ συγγραφεὺς μᾶς δίνει πλήρη περιγραφὴ τοῦ θεματολογίου τῆς εἰκονογραφίας στὴν ἐποχὴ του (Εὐαγγελισμός, Γέννηση, Βάπτισις, Βαῖφόρος, Νικτήρας, Προδοσία, Σύλληψις, Δίκη, Σταύρωσις, Ἀνάστασις, Ἀνάληψις, θαύματα, μορφές τῶν ἁγίων καὶ σκηνές ἀπὸ τὰ μαρτύριά τους), τὸ ὁποῖο ὁμοῦς θά

ἀγίου Ἰωάννη τοῦ Προδρόμου καὶ Βαπτιστῆ; Τοῦ Δία, ἢ τίς εἰκόνας τῶν ἁγίων ἀποστόλων καὶ μαρτύρων καὶ δλων τῶν ἁγίων, οἱ ὅποιοι μέσα στοὺς αἰῶνες εὐαρέστησαν τὸν Κύριο; Καὶ ποιός τολμᾷ νὰ ὀνομάσει εἰδωλολατρία τὴν ὠραία αὐτὴ διήγηση καὶ νὰ ἐξυβρίσει τὰ πάθη τοῦ Χριστοῦ καὶ τῶν ἁγίων του, οἱ ὅποιοι καὶ μᾶς παρέδωσαν τὴν ἁγία Ἐκκλησία τοῦ Θεοῦ; Γιατὶ ἔτσι τὴν παραλάβαμε κοσμημένη ἀπὸ τοὺς ἅγιους Πατέρες, ὅπως μᾶς διδάσκουν καὶ οἱ θεῖες Γραφές¹³ τὴν ἑνσαρκη οἰκονομία τοῦ Χριστοῦ, τὴ συγκατάβασή του γιὰ χάρη μας πρὸς ἑμᾶς, τὸν εὐαγγελισμό τοῦ Γαβριὴλ πρὸς τὴν Παρθένο καὶ τὰ στή συνέχεια· τὴ γέννηση, τὸ σπῆλαιο, τὴ φάτνη, τὴ μαία καὶ τὰ σπάργανα· τὸ ἄστρο καὶ τοὺς μάγους καὶ τὰ λοιπὰ· τὴ βάπτισμα, τὸν Ἰορδάνη, τὸν Ἰωάννη πὺ ἀγγίζει τὴν κορυφὴ του, καὶ ἀπὸ πάνω τὸ ἅγιο Πνεῦμα μὲ τὴ μορφή περιστεριοῦ.

Ἄς ἐρθοῦμε καὶ στὸ πάθος του καὶ ὡς δοῦμε τὰ παιδιά μὲ τὰ βᾶια, τὸν νιπτήρα καὶ τὴν ποδιά, τὸ φιλι τοῦ Ἰούδα, τὴ σύλληψή του ἀπὸ τοὺς Ἰουδαίους, τὴν ἑνσταση τοῦ Πιλάτου καὶ τὰ ἐξῆς· ἐπίσης καὶ τὴ σταύρωση, τὰ καρφιά καὶ τὰ ραπίσματα, τὸ σφουγγάρι καὶ τὴ λόγχη, καὶ ἀπὸ πάνω τὴν πινακίδα μὲ τὴν ἐπιγραφή, «Νὰ ὁ βασιλιάς τῶν Ἰουδαίων», καὶ τὰ στή συνέχεια τὴν ἀνάσταση, τὴ χαρὰ τοῦ κόσμου, πῶς πατάει ὁ Χριστὸς τὸν ἄδη καὶ ἀνασταίνει τὸν Ἀδάμ, ὅμοια καὶ τὴν ἀνάληψη. Ἄς ἐρθοῦμε καὶ στὰ θαύματά του, στὴν ἀνάβλεψη τοῦ τυφλοῦ, τὴ θεραπεία τοῦ παραλυτικοῦ, τὸ πιάσιμο τοῦ κρασπέδου¹⁴ ἀπὸ τὴν αἰμορροῦσα, ἢ ὅποια πρώτη ἔκανε καὶ εἰκόνα τοῦ Χριστοῦ ἀπὸ χαλκό¹⁵. Ἐπίσης στὰ σώματα τῶν ἁγίων μὲ τὰ βασανιστή-

συστηματοποιηθεὶ καὶ θὰ ἀναπτυχθεὶ μετὰ τὴν ἐπίσημη καθιέρωση τῶν εἰκόνων (ζ' οἰκοῦμ. σύνοδος) καὶ μάλιστα ἀπὸ τὸν 11ο καὶ 12ο αἰ. καὶ ἐξῆς.

14. Ἡ λέξη εἶναι ἐβραϊκὴ («χρωσπετίν») καὶ σημαίνει τοὺς κροσσούς ποὺ ἔφεραν οἱ Ἰσραηλίτες στὸ κάτω ἄκρο τοῦ ἱματίου τους (ἐξ οὗ καὶ κράσπεδον). Π. Παπαευαγγέλου, *Ἡ διαμόρφωση τῆς ἐξωτερικῆς ἐμφάνισεως τοῦ ἀνατολικοῦ κλήρου*, Θεσ/νίκη, 1965, σελ. 22.

15. Ματθ. 9,20-22. Βλ. καὶ Ἰω. Δαμασκηνοῦ, *Πρὸς τοὺς ἀποβαλλομένους*, 68-69.

Ὁμοίως καὶ τὰ τῶν ἁγίων σώματα μετὰ τῶν βασάνων καὶ κριτη-
 35 ρίων, ὧν ὑπέμειναν διὰ Χριστὸν τὸν Θεὸν ἡμῶν. Ταύτην τὴν κα-
 λὴν ἐξήγησιν καὶ ὠφέλιμον γραφὴν, πῶς δύνασθε εἰπεῖν εἰδωλο-
 λατρίαν; Ἡ γὰρ γραφὴ ἐστὶ σύντομος καὶ καλὴ, καθὼς καὶ ὁ πατὴρ
 ἡμῶν Χρυσόστομος εἶπεν· «ἐγὼ καὶ τὴν κηρόχυτον γραφὴν ἠγάπη-
 σα, εὐσεβείας πεπληρωμένην». Καὶ ὁ ἅγιος Βασίλειος ὁ μέγας πα-
 40 τὴρ ἡμῶν, ἐγκωμιάζων τοὺς ἁγίους Τεσσαράκοντα λέγει· «ἐπειδὴ
 καὶ λογογράφοι πολλάκις καὶ ζωογράφοι διασημαίνουσιν, οἱ μὲν
 τῷ λόγῳ κοσμοῦντες, οἱ δὲ τοῖς πίναξιν ἐγχαράττοντες». Καὶ γὰρ ὁ
 λογογράφος ἔγραψε τὸ Εὐαγγέλιον· καὶ τί ἔγραψε ἐν τῷ Εὐαγγε-
 45 κε τῇ Ἐκκλησίᾳ. Ὁμοίως καὶ ὁ ζωγράφος ποιεῖ. Ἐζωγράφηκε ἐν
 τῷ πίνακι τῆς ἐκκλησίας τὴν εὐπρέπειαν, ἀπὸ τοῦ πρώτου Ἀδάμ,
 ἕως τῆς Χριστοῦ γεννήσεως, καὶ πᾶσαν τὴν ἑνσαρκον οἰκονομίαν
 τοῦ Χριστοῦ καὶ τὰς μαρτυρίας τῶν ἁγίων καὶ παρέδωκε καὶ αὐτὸς
 τῇ Ἐκκλησίᾳ, ὡς μᾶλλον ἀμφοτέροι μίαν ἐξήγησιν ἀπεγράψαντο
 50 καὶ διδάσκουσιν ἡμᾶς.

Καὶ διὰ τί τὴν βίβλον προσκυνεῖτε καὶ τὸν πίνακα ἐμπύετε;
 Εἶπέ μοι, αἰρετικέ, τίς ἡ διαφορὰ τῶν δύο, ὅτι ἀμφοτέροι μίαν ἐξή-
 γησιν εὐαγγελίζονται. καὶ ὁ μὲν εἰς προσκυνεῖται, ὁ δὲ ἕτερος ἐμ-
 55 πύεται; Ὡς τῆς συμφορᾶς! Τίς οὐ μὴ καταγελάσῃ τὴν κρίσιν ταύ-
 την; τίς οὐ μὴ βδελύξῃ τὴν διδασκαλίαν ταύτην, ὅτι ἀμφοτέροι
 μίαν ἐξήγησιν ἐρμηνεύουσι, καὶ ὁ μὲν εἰς προσκυνεῖται, ὁ δὲ ἕτερος
 καταφρονεῖται; Ἴδὲ γινώσις, μᾶλλον δὲ ἀγνωσία· ὄντως ἐὰν καλῶς
 κατανοήσῃ ἄνθρωπος, ἐρμηνεία ἐστὶ τοῦ Εὐαγγελίου καλὴ καὶ
 ἐνάρετος ἡ ἱστορία αὐτῆ καὶ ἐξήγησις. Ἐπειδὴ γὰρ ἅπερ Εὐαγγέ-
 60 λιον λόγῳ ἐξηγεῖται, οὗτος ἔργῳ δεικνύει, καὶ διὰ τί οὗτος προσκυ-
 νεῖται, οὗτος δὲ καταφρονεῖται; Τί διαφέρει ὁ χάρτης τοῦ ἀσβέστου;
 Οὐχὶ ἀμφοτέροι ἐκ τῆς ὕλης μετέρχονται εἰς ἐργασίαν μίαν; Ἡ τί

ρια και δικαστήρια, τὰ ὁποῖα ὑπόφεραν γιὰ τὸ Χριστὸ τὸ Θεό μας. Αὐτὴ τὴν ὠραία ἐξιστόρηση καὶ τὴν ὠφέλιμη ζωγραφία πῶς μπορεῖτε νὰ τὴν πεῖτε εἰδωλολατρία; Γιατὶ ἡ ζωγραφικὴ εἶναι σύντομη καὶ ὠραία, ὅπως εἶπε καὶ ὁ πατέρας μας Χρυσόστομος· «ἐγὼ καὶ τὴν κηρόχυτη ζωγραφικὴ τὴν ἀγάπησα, γιατί εἶναι γεμάτη εὐσέβεια»¹⁶. Καὶ ὁ ἅγιος Βασίλειος, ὁ μέγας πατέρας μας, ἐγκωμιάζοντας τοὺς ἁγίους Τεσσαράκοντα λέγει· «ἐπειδὴ καὶ οἱ λογογράφοι πολλὰς φορές καὶ οἱ ζωγράφοι τὰ περιγράφουν, οἱ πρῶτοι στολιζοντάς τα μὲ τὸ λόγο καὶ οἱ ἄλλοι χαράσσοντάς τα σὲ πίνακες»¹⁷. Καὶ βέβαια ὁ λογογράφος ἔγραψε τὸ Εὐαγγέλιο. Καὶ τί ἔγραψε στὸ Εὐαγγέλιο; Ὅλη τὴν ἔνσαρκεν οἰκονομία τοῦ Χριστοῦ καὶ τὴν παρέδωσε στὴν Ἐκκλησία. Τὸ ἴδιο κάνει καὶ ὁ ζωγράφος. Ζωγραφίζει στὸν πίνακα τῆς ἐκκλησίας τὴν εὐπρέπεια, ἀπὸ τὸν πρῶτο Ἀδὰμ μέχρι τὴ γέννηση τοῦ Χριστοῦ, καὶ τίς μαρτυρίες τῶν ἁγίων καὶ τίς παρέδωσε καὶ αὐτὸς στὴν Ἐκκλησία. Ἔτσι μᾶλλον καὶ οἱ δύο τὴν ἴδια ἱστορία περιέγραψαν καὶ μᾶς τὴ διδάσκουν.

Καὶ γιατί τὴ Βίβλο τὴν προσκυνᾶτε καὶ τὸ ζωγραφικὸ πῖνακα τὸν φτύνετε; Πές μου, αἰρετικέ, ποιά εἶναι ἡ διαφορὰ αὐτῶν τῶν δύο, ἀφοῦ καὶ οἱ δύο τὴν ἴδια διήγησι διηγοῦνται, καὶ ὁ μὲν ἕνας προσκυνεῖται, ἐνῶ ὁ ἄλλος φτύνεται; Πόση συμφορὰ! Ποιὸς δὲ θὰ περιγελάσει τὴ λογικὴ αὐτῆ; ποιὸς δὲν θὰ ἀποστραφεῖ αὐτὴ τὴ διδασκαλία, ὅτι, ἐνῶ καὶ οἱ δύο διερμηνεύουν τὴν ἴδια ὑπόθεσι, ὁ ἕνας προκυνεῖται, ἐνῶ ὁ ἄλλος περιφρονεῖται; Κοίταξε γνώσι, ἢ μᾶλλον ἀγνωσία. Πράγματι, ἐάν ὁ ἄνθρωπος τὴν καταλάβει καλά, ἢ ἀνιστόρησι αὐτὴ καὶ ἡ ἐξήγησι εἶναι ἐρμηνεία τοῦ Εὐαγγελίου καλὴ καὶ ἐνάρετη. Ἀφοῦ λοιπὸν αὐτὰ ποὺ ἀφηγεῖται τὸ Εὐαγγέλιον μὲ τὸν λόγο, αὐτὸς (ὁ ζωγραφικὸς πίνακας) τὰ δείχνει στὴν πράξι, γιατί τὸ Εὐαγγέλιον προσκυνεῖται καὶ αὐτὸς καταφρονεῖται; Σὲ τί διαφέρει τὸ χαρτὶ ἀπὸ τὸν ἀσβέστη; Δὲν προέρχονται καὶ τὰ δύο ἀπὸ τὴν ὕλη καὶ χρησιμοποιοῦνται σὲ μιὰ ἐργασία; Ἡ σὲ τί διαφέρει ἡ μεμβρά-

17. Ὅ. π. 47.

διαφέρει ἢ μεμβράνα τῆς σανίδος; Οὐχὶ ἀμφοτέρα ὑπὸ ξίφους τέμνονται καὶ διασχίζονται καὶ οὕτω μετέρχονται εἰς ἐργασίαν; Ἦ τί
 65 διαφέρει ὁ μέλας τοῦ συρικοῦ καὶ τῶν λοιπῶν χρωμάτων; Οὐχὶ ἀμφοτέροι ἐκ πολλῶν ἐδεσμάτων κατασκευάζονται, καὶ οὕτως ὑπηρετοῦσι τῷ γράφοντι;

Εἶπέ μοι, τίνα προσκυνεῖς ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ; Τὴν ὕλην, ἢ τὴν ἐξήγησιν; Πάντως ἐρεῖς μοι τὴν ἐξήγησιν τῆς οἰκονομίας Χριστοῦ.
 70 Οὕτω κἀγώ, οὐχὶ τὴν σανίδα τιμῶ, οὐδὲ τὸν τοῖχον, τὴν ὕλην τῶν χρωμάτων, ἀλλὰ τὸν χαρακτήρα τοῦ σώματος καὶ τὴν οἰκονομίαν τοῦ Κυρίου, καθὼς καὶ ὁ πατὴρ ἡμῶν Χρυσόστομος λέγει Εἰς τὸν Νικητῆρα: «ὅταν εἰκόνας καὶ χαρακτῆρες βασιλικοὶ εἰς πόλιν εἰσέρχονται καὶ ὑπαντῶσιν αὐταῖς ἄρχοντες καὶ δῆμοι μετ' εὐφημίας καὶ
 75 φόβου, οὐ σανίδα τιμῶντες, οὐ τὴν κηρόχυτον γραφὴν, ἀλλὰ τὸν χαρακτήρα τοῦ ἐπιγείου βασιλέως». Καὶ εἰ ὅλως τοῦ ἐπιγείου βασιλέως τοιαύτη τιμὴ πρέπει, μὴ παρόντος τοῦ βασιλέως ἐκεῖ, εἰ μὴ μόνης τῆς εἰκόνας, πόσῳ μᾶλλον τοῦ ἐπουρανίου βασιλέως Χριστοῦ τοῦ Θεοῦ ἡμῶν τιμᾶσθαι καὶ προσκυνεῖσθαι τὴν εἰκόνα δεῖ;

80 Ὡ τῆς συμφορᾶς, ὅτι τοῦ ἐπιγείου βασιλέως ἢ εἰκῶν προσκυνεῖται καὶ τοσαύτης τιμῆς ἀξιοῦται, ἢ δὲ τοῦ Χριστοῦ καταφρονεῖται. Ὡ τῆς ἀπάτης τῶν Χριστιανῶν, ὧ κρίσις καὶ δόγμα πατέρων! Τίς οὐ μὴ καταγελάσῃ τὴν κρίσιν ταύτην; τίς οὐ μὴ βδελύξῃται τὸ ἀσεβὲς δόγμα τοῦτο; Πολλάκις ἄφρων ἄνθρωπος, ἐὰν εὐ-
 85 ρεθῇ ἐμπτύων τὴν εἰκόνα τοῦ ἐπιγείου βασιλέως, τί πανθάνει; Οὐ κεφαλῆς τιμωρίας ἀξιοῦται; Καὶ γὰρ ὁ ἀτιμάζων τὴν εἰκόνα τοῦ βασιλέως, τὸν βασιλέα ἀτιμάζει. «Ἦ γὰρ τιμὴ τῆς εἰκόνας», ὡς φησὶν ὁ μέγας Βασίλειος, «ἐπὶ τὸ πρωτότυπον διαβαίνει»· ὁμοίως καὶ ἡ ἀτιμία, οὕτως χρὴ λογίζεσθαι καὶ ἐπὶ τῆς εἰκόνας τοῦ Κυρίου
 90 ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ ἐπουρανίου βασιλέως, ὅτι ὁ ἀτιμάζων αὐτήν, τὸν Χριστὸν ἀτιμάζει. Ἦ γὰρ τιμὴ τῆς εἰκόνας εἰς Χριστὸν

νη ἀπὸ τὸ σανίδι; Δὲν κόβονται καὶ τὰ δύο μὲ τὸ ξίφος καὶ χρησιμοποιοῦνται ἔπειτα γιὰ τὴ δουλειά; Ἡ σὲ τί διαφέρει τὸ μελάνι ἀπὸ τὸ συρικὸ καὶ ἀπὸ τὰ ὑπόλοπα χρώματα; Δὲν κατακευάζονται καὶ τὰ δύο ἀπὸ πολλὰ ὑλικά καὶ ἔτσι ἐξυπηρετοῦν αὐτὸν ποῦ γράφει;

Πές μου, ποιὸν προσκυνᾶς στὸ Εὐαγγέλιο, τὴν ὕλη, ἢ τὴ διήγησι; Ὅπωςδήποτε θὰ μοῦ πεῖς τὴ διήγησι τῆς οἰκονομίας τοῦ Χριστοῦ. Ἔτσι κι ἐγώ, δὲν τιμῶ τὸ σανίδι, οὔτε τὸν τοῖχο καὶ τὴν ὕλη τῶν χρωμάτων, ἀλλὰ τὴ μορφὴ τοῦ σώματος καὶ τὴν οἰκονομία τοῦ Κυρίου, ὅπως λέει καὶ ὁ πατέρας μας Χρυσόστομος στὴν ὁμιλία του Στὸν νικτήρα: «ὅταν μπαίνουν στὴν πόλη εἰκόνες καὶ μορφὲς βασιλικές, οἱ ἄρχοντες καὶ ὁ λαὸς τίς ὑποδέχονται μὲ ἐπευφημίες καὶ σεβασμό, χωρὶς νὰ τιμοῦν τὸ σανίδι, οὔτε τὴν κηρόχυτη ζωγραφικὴ, ἀλλὰ τὴ μορφὴ τοῦ ἐπίγειου βασιλιᾶ»¹⁸. Ἐάν γενικῶς ἀρμόζει τέτοια τιμὴ στὸν ἐπίγειο βασιλιά, χωρὶς νὰ εἶναι ἐκεῖ παρὼν ὁ βασιλιάς, παρὰ μόνο ἡ εἰκόνα του, πόσο περισσότρο πρέπει νὰ τιμᾶται καὶ νὰ προσκυνεῖται ἡ εἰκόνα τοῦ ἐπουράνιου βασιλιᾶ Χριστοῦ τοῦ Θεοῦ μας;

Πόσο μεγάλη συμφορά! Τοῦ ἐπίγειου βασιλιᾶ ἡ εἰκόνα προσκυνεῖται καὶ ἀπολαμβάνει τόση τιμὴ, ἐνῶ τοῦ Χριστοῦ ἡ εἰκόνα περιφρονεῖται. Πόσο μεγάλη ἐξαπάτησι τῶν Χριστιανῶν! Ὡ ἀπόφασι καὶ δόγμα πατέρων! Ποιὸς δὲ θὰ περιγελάσει μιὰ τέτοια ἀπόφασι; Ποιὸς δὲ θὰ ἀποστραφεῖ αὐτὸ τὸ ἀσεβὲς δόγμα; Πολλὲς φορὲς, ἂν βρεθεῖ κάποιος ἄνθρωπος τρελλὸς καὶ φτύσει τὴν εἰκόνα τοῦ ἐπίγειου βασιλιᾶ, τί παθαίνει; Δὲν τιμωρεῖται μὲ τὸ κεφάλι του; Γιατὶ βέβαια ὁποῖος ἀτιμάζει τὴν εἰκόνα τοῦ βασιλιᾶ, ἀτιμάζει τὸ βασιλιά. «Διότι ἡ τιμὴ τῆς εἰκόνας», ὅπως λέει ὁ μέγας Βασίλειος, «μεταβαίνει στὸ πρωτότυπο»¹⁹, τὸ ἴδιο καὶ ἡ ἀτιμία. Ἔτσι πρέπει νὰ σκεφτόμαστε καὶ γιὰ τὴν εἰκόνα τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ, τοῦ ἐπουράνιου βασιλιᾶ, ὅτι αὐτὸς ποῦ τὴν ἀτιμάζει, ἀτιμάζει τὸ Χριστό. Διότι ἡ τιμὴ τῆς εἰκόνας μεταβαίνει στὸ Χριστό, ἀλλὰ ἐπίσης καὶ ἡ

ἀνατρέχει, ὁμοίως καὶ ἡ ἀτιμία· ὁ ἀτιμάζων τὴν εἰκόνα ἐπὶ τὸ πρωτότυπον ἄγει τὴν ὕβριν· τοῦτο νοητόν ἐστι πᾶσι· καὶ τίς οὐ μὴ φύγη τὴν ὕβριν τοῦ Χριστοῦ;

- 4 'Ἄλλ' ἔρεῖς μοι πάντως, ὅτι ὁ Χριστὸς ἀπερίγραπτός ἐστι καὶ ἀκατανόητος καὶ ἀπαθῆς καὶ ἀκατάληπτος. Κἀγὼ οὕτως ὁμολογῶ, ὅτι τὸ θεῖον ἀπερίγραπτόν ἐστι καὶ ἀκατανόητον καὶ ἀπαθές, ἡ δὲ σὰρξ περιγραπτή, καθὼς ὠράθη ἐπὶ τῆς γῆς σὺν τοῖς παθήμα-
5 σιν αὐτῆς. 'Ἀλλὰ πάλιν λέγεις μοι, ὅτι 'Λοιπὸν χωρίζεις τὴν σάρκα ἐκ τῆς θεότητος;' Μὴ γένοιτο· οὐδέποτε γὰρ ἐχωρίσθησαν ἀπ' ἀλλήλων, οὔτε ἐν τῇ κοιλίᾳ τῆς μητρὸς, οὔτε ἐπὶ τοῦ βαπτίσματος, οὔτε ἐπὶ τοῦ σταυροῦ, οὔτε ἐπὶ τοῦ ἕδου. 'Ἄλλ' ἔρεῖς μοι· ὅτι, 'Εἰ οὐδέποτε ἐχωρίσθησαν, πῶς τὴν σάρκα περιγράφεις μόνον;' 'Ἄλλ'
10 εἰπέ μοι, αἰρετικέ· Τίς ἐθήλασε γάλα ἐκ τῆς Μητρὸς καὶ Παρθένου; Οὐχὶ ἡ σὰρξ; Τίς ἐστάθη γυμνὸς ἐν τῷ Ἰορδάνῃ; Οὐχὶ ἡ σὰρξ; Τίς ἔφαγε; τίς ἔπιε; τίς ὠδοιπόρησε; τίς ἠπλώσε τὰς χεῖρας ἐν τῷ σταυρῷ; τίς ἐτέθη ἐν τῷ μνημείῳ; Οὐχὶ ἡ σὰρξ;

- Ταῦτα μὲν ὑπέμεινεν ἡ σὰρξ, τῆς δὲ θεότητος οὐκ ἐχωρίσθη.
15 Καὶ τίς τολμᾷ λαλῆσαι περὶ θεότητος ἢ συζητῆσαι καὶ ἀπολέσαι τὴν ἑαυτοῦ ψυχὴν, ὡς οἱ λοιποὶ αἰρετικοί; Τίς δύναται, εἰπέ μοι, πάλαι περιγράψαι ἄνθρωπον τὸν κατ' εἰκόνα Θεοῦ γεγονότα; Οὐδεὶς. Οὐ γὰρ τὸ φαινόμενον λαμβάνομεν τοῦ ἀνθρώπου κατ' εἰκόνα Θεοῦ, ἀλλὰ τὸ νοούμενον. Τὸ γὰρ φαινόμενον, σύνθετόν ἐστι καὶ
20 περιγραπτόν, ὁ δὲ Θεὸς ἀπλοῦς ἐστι καὶ ἀσύνθετος καὶ ἀπερίγραπτος. Ἡ δὲ σὰρξ, ἣν περιελάβετο ὁ Χριστὸς ἐκ τῆς ἀχράντου μητρὸς αὐτοῦ, περιγράφεται, καθὼς ὠράθη ἐπὶ τῆς γῆς. Καὶ τοῦτο εἰδωλολατρία οὐκ ἔστιν, ἀλλ' εἰκονογραφία. Καὶ εἰ ὅλως ὁ Χριστὸς ἐλθὼν ἐπὶ τῆς γῆς τὰ εἰδῶλα κατήργησε, πῶς ἡμῖν πάλιν εἰ-
25 δῶλα ἐγκατέλιπε; Καὶ γὰρ αὐτὸς ὁ Χριστὸς εἰκόνα ἐποίησε τὴν λεγομένην ἀχειροποίητον καὶ ἕως σήμερον ἴσταται καὶ προσκυνεῖται

20. Πρόκειται γὰρ τὸ ἄγιο Μανδῆλιο, ποῦ ὁ Κύριος, κατὰ τὴν παράδοση, ἔστειλε στὸ βασιλιὰ τῆς Ἐδέσσης (τῆς Μεσοποταμίας) Αὔγαρο. Βλ. Ἰω. Δα-

ἀτιμία. Αὐτὸς ποὺ ἀτιμᾶζει τὴν εἰκόνα, μεταβιβάζει τὴν ἐξύβριση στὸ πρωτότυπο. Αὐτὸ εἶναι κατανοητὸ σὲ δλους, καὶ ποιὸς δὲ θὰ ἀποφύγει τὴν ἐξύβριση τοῦ Χριστοῦ;

Ἄλλὰ ὅπωςδῆποτε θὰ μοῦ πεῖς, ὅτι ὁ Χριστὸς εἶναι ἀπεριγραπτος καὶ ἀκατανόητος καὶ ἀπαθῆς καὶ ἀκατάληπτος. Καὶ ἐγὼ ἔτσι πιστεύω, ὅτι τὸ θεῖο εἶναι ἀπεριγραπτο καὶ ἀκατανόητο καὶ ἀπαθές. Ἡ σάρκα ὅμως εἶναι περιγραπτὴ, ὅπως ἐμφανίσθηκε πάνω στὴ γῆ μαζί μὲ τὰ πάθη τῆς. Ἄλλὰ πάλι θὰ μοῦ πεῖς: Ἰσχυρὸν, χωρίζεις τὴ σάρκα ἀπὸ τὴ θεότητα; Μὴ γένοιτο· ποτὲ δὲ χωρίσθηκαν τὸ ἓνα ἀπὸ τὸ ἄλλο, οὔτε στὴν κοιλία τῆς μητέρας, οὔτε στὸ βάπτισμα, οὔτε στὸ σταυρὸ, οὔτε στὸν ἄδη. Ἄλλὰ θὰ μοῦ πεῖς: Ἐάν ποτὲ δὲ χωρίσθηκαν, πῶς περιγράφεις μόνο τὴ σάρκα; Πῆς μου ὅμως, αἰρετικέ· ποιὸς θήλασε γάλα ἀπὸ τὴ μητέρα καὶ Παρθένου; Δὲ θήλασε ἡ σάρκα; Ποιὸς στάθηκε γυμνὸς στὸν Ἰορδάνη; Δὲν στάθηκε ἡ σάρκα; Ποιὸς ἔφαγε; ποιὸς ἤπιε; ποιὸς περπάτησε; ποιὸς ἄπλωσε στὸ σταυρὸ τὰ χέρια; ποιὸς τοποθετήθηκε στὸ μνημεῖο; Ὁχι ἡ σάρκα;

Αὐτὰ λοιπὸν τὰ ὑπόμεινε ἡ σάρκα, ἀλλὰ δὲ χωρίσθηκε ἀπὸ τὴ θεότητα. Καὶ ποιὸς τολμᾷ νὰ μιλήσει γιὰ τὴ θεότητα, ἢ νὰ συζητήσει καὶ νὰ χάσει τὴν ψυχὴ του, ὅπως οἱ ὑπόλοιποι αἰρετικοί; Ποιὸς μποροῦσε παλιά, πῆς μου, νὰ περιγράψει ἓναν ἄνθρωπο ποὺ εἶναι πλασμένος κατ' εἰκόνα Θεοῦ; Κανείς. Γιατὶ δὲν παίρνουμε τὸ φαινόμενο τοῦ ἀνθρώπου ὡς κατ' εἰκόνα Θεοῦ, ἀλλὰ τὸ νοούμενο. Γιατὶ τὸ φαινόμενο εἶναι σύνθετο καὶ περιγραπτό, ἐνῶ ὁ Θεὸς εἶναι ἀπλὸς καὶ ἀσύνθετος καὶ ἀπεριγραπτος. Ἡ σάρκα ποὺ πῆρε ὁ Χριστὸς ἀπὸ τὴν ἀμόλυπτη μητέρα του περιγράφεται, ὅπως ἐμφανίσθηκε πάνω στὴ γῆ. Καὶ αὐτὸ φυσικὰ δὲν εἶναι εἰδωλολατρία, ἀλλὰ εἰκονογραφία. Καὶ γενικά, ἐάν ὁ Χριστὸς ἦρθε στὴ γῆ καὶ κατάργησε τὰ εἰδωλα, πάλι ἄφησε σὲ μᾶς εἰδωλα; Γιατὶ ὁ ἴδιος ὁ Χριστὸς ἔκανε εἰκόνα, αὐτὴν ποὺ λέγεται ἀχειροποίητη²⁰ καὶ ὑφίσταται μέχρι

μασκηνοῦ, *Πρὸς τοὺς διαβάλλοντας τὰς ἀγίας εἰκόνας*, 33. Πρβλ. Εὐσεβίου, *Ἐκκλ. Ἱστορία*, Α, 13, Ρ. G. 20, 120 ε.

καὶ οὐδεὶς αὐτὴν εἶδωλον εἶπε τῶν εὐφρονούντων. Καὶ γάρ, ἔὰν ᾗδει ὁ Θεός, ὅτι εἰδωλολατρία γίνεται δι' αὐτῆς, οὐκ ἂν αὐτὴν ἐγκατέλιπεν ἐπὶ τῆς γῆς.

5 **Θέλεις εἰπεῖν**, ὅτι ὁ Χριστὸς οὐκ εἶπεν ἡμᾶς ποιεῖν εἰκόνας καὶ προσκυνεῖν. Εἰ γὰρ εἶπε, τότε ἂν ἐθεοποιήθησαν. Ἀλλὰ κἀγὼ σοι δεικνύω πολλὰς καὶ ἄλλας παραδόσεις ἃς παρελάβομεν ἐκ τε τῶν ἀποστόλων καὶ τῶν ἁγίων Πατέρων ἡμῶν, ὡσπερ Χριστὸς οὐκ
 5 ἐλάλησε. Ποῦ γὰρ εἶπεν ὁ Χριστὸς ἵνα προσκυνῶμεν κατὰ ἀνατολάς, ἢ σταυρόν, ἢ Εὐαγγέλιον, ἢ μεταλαμβάνειν τὸ ἅγιον αὐτοῦ σῶμα καὶ αἷμα νῆστεις, ἢ στεφανεῖν ἀνδρόγυνα; Καὶ ἄλλα τινὰ λέγω σοι, ἅπερ ὁ Χριστὸς οὐκ ἐλάλησεν. Ἀλλὰ τίς χρεῖα; Καὶ ἡμεῖς ὡς παρελάβομεν ἐκ τῶν ἁγίων Πατέρων, οὕτω πιστεύομεν,
 10 ὅτι ἐκ τοῦ Θεοῦ αὐτὰ ἐδιδάχθησαν· οὐδὲν γὰρ ἀπέκρυσεν ὁ Θεὸς τοῖς ἁγίοις αὐτοῦ, οὔτε τὰ πρὸς ὠφέλειαν καὶ σωτηρίαν τῶν ἀνθρώπων, οὔτε τὰ πρὸς βλάβην. Καὶ τοῦτο πῶς ὑπεκρύβη ἀπ' αὐτῶν, ἔὰν εἰδωλολατρία ᾗ, καὶ τοσαῦτα ἀπόλλυται ὁ λαὸς εἰδωλα προσκυνῶν;

15 Ὡ τῆς συμφορᾶς! Ἐὰν ἀπὸ Χριστοῦ καταβάσεως ἕως τοῦ καιροῦ Γερμανοῦ τοῦ πατριάρχου εἰδωλα προσκυνεῖ καὶ ἀπόλετο ὁ λαὸς τῶν Χριστιανῶν, πότε δεῖ τὸν ἄνω κόσμον ἀναπληρωθῆναι; Ἀλλὰ μὴ γένοιτο, ὃ Θεός, τοῦτο εἰδωλολατρία εἶναι. Ἐὰν γὰρ ᾗ εἰδωλολατρία, κἂν μία σύνοδος ρίψαι αὐτὰς εἶχε καὶ ἀναθεματί-
 20 σαι τοὺς προσκυνούντας αὐτάς· ἔὰν ἡ πρώτη σύνοδος οὐκ ἔρριψεν αὐτάς, ἡ δευτέρα πάντως τι περὶ αὐτῶν ἐχρῆν λαλῆσαι. Ἐὰν μὴ ἡ δευτέρα, ἡ τρίτη· ἔὰν μὴ ἡ τρίτη, ἡ τετάρτη· ἔὰν μὴ ἡ τετάρτη, ἡ πέμπτη· ἔὰν μὴ ἡ πέμπτη, ἡ ἕκτη διὰ τί οὐκ ἔρριψεν αὐτάς, ἀλλὰ μᾶλλον ἐτράνωσε; Καὶ εἰ οὐ πιστεύεις, ψηλάφησον εἰς τοὺς δροὺς
 25 τῆς ἕκτης συνόδου εἰς κεφάλαιον πβ', καὶ εὐρήσεις ἐκεῖ τὸν ἔλεγ-

σήμερα και προσκυνείται και κανείς από αυτούς που σκέπτονται λογικά δεν την εἶπε εἰδωλο. Γιατί, φυσικά, ἂν γνώριζε ὁ Θεός ὅτι μὲ αὐτὴν γίνεται εἰδωλολατρία, δὲν θὰ τὴν ἐγκατέλειπε στὴ γῆ.

Θέλεις νὰ πεῖς ὅτι ὁ Χριστὸς δὲν εἶπε νὰ κάνουμε εἰκόνες καὶ νὰ τὶς προσκυνούμε, γιατί ἂν ἔλεγε, τότε θὰ θεοποιούνταν. Ἄλλὰ καὶ ἐγὼ θὰ σοῦ δεῖξω καὶ ἄλλες πολλὲς παραδόσεις, πού τὶς παραλάβαμε καὶ ἀπὸ τοὺς ἀποστόλους καὶ ἀπὸ τοὺς ἅγιους Πατέρες μας, τὶς ὁποῖες δὲν εἶπε ὁ Χριστὸς. Γιατί πού εἶπε ὁ Χριστὸς νὰ προσκυνούμε στραμμένοι πρὸς ἀνατολὰς, ἢ γιὰ τὸ σταυρό, ἢ τὸ Εὐαγγέλιο; Ἦ νὰ μεταλαβαίνουμε νηστικοὶ τὸ ἅγιο σῶμα καὶ αἷμα του, ἢ νὰ στεφανώνουμε τὰ ἀνδρόγυνα; Θὰ σοῦ πῶ καὶ μερικὰ ἄλλα, πού δὲν τὰ εἶπε ὁ Χριστὸς. Ἄλλὰ ποῖα ἢ ἀνάγκη; Ἐμεῖς, ὅπως τὰ παραλάβαμε ἀπὸ τοὺς ἅγιους Πατέρες, ἔτσι πιστεύουμε ὅτι αὐτὰ διδάχθηκαν ἀπὸ τὸ Θεό, γιατί τίποτα δὲν ἔκρυψε ὁ Θεὸς στοὺς ἁγίους του, οὔτε ἐκεῖνα πού συντελοῦν στὴν ὠφέλεια καὶ σωτηρία τῶν ἀνθρώπων, οὔτε ἐκεῖνα πού προκαλοῦν βλάβη. Αὐτὸ λοιπόν, ἐὰν ἦταν εἰδωλολατρία, πῶς κρύφτηκε ἀπὸ αὐτοὺς καὶ χάθηκε ὁ λαὸς προσκυνώντας τόσα εἰδωλα;

Πόσο μεγάλη συμφορὰ! Ἐὰν ἀπὸ τὸν ἐρχομὸ τοῦ Χριστοῦ μέχρι τὴν ἐποχὴ τοῦ πατριάρχου Γερμανοῦ προσκυνεῖ εἰδωλα καὶ χάθηκε ὁ λαὸς τῶν Χριστιανῶν, πότε πρέπει νὰ ἀναπληρωθεῖ ὁ κόσμος πού βρίσκεται ἐπάνω; Ἄλλὰ μὴ γένοιτο, Θεέ μου, νὰ εἶναι αὐτὸ εἰδωλολατρία. Γιατί, ἂν ἦταν εἰδωλολατρία, κάποια σύνοδος θὰ τὶς ἀπέρριπτε καὶ θὰ ἀναθεμάτιζε ἐκείνους πού τὶς προσκυνοῦν. Ἐὰν δὲν τὶς ἀπέρριπτε ἡ πρώτη σύνοδος, ἢ δευτέρα ὅπωςδήποτε θὰ εἶχε κάτι νὰ πεῖ γι' αὐτές. Ἐὰν δὲν εἶχε ἡ δευτέρα, ἢ τρίτη. Ἐὰν ὄχι ἡ τρίτη, ἢ τετάρτη. Ἐὰν ὄχι ἡ τετάρτη, ἢ πέμπτη. Ἐὰν ὄχι ἡ πέμπτη, ἢ ἕκτη γιατί δὲν τὶς ἀπέρριψε, ἀλλὰ μᾶλλον τὶς διακήρυξε; Καὶ ἂν δὲν πιστεύεις, ψάξε στοὺς ὄρους τῆς ἕκτης συνόδου στὸ κεφάλαιο 82 καὶ θὰ βρεῖς ἐκεῖ τὸν ἔλεγχο. Γιατί ἔτσι μίλησαν οἱ θεοφόροι Πατέ-

χον· οὕτω γὰρ εἶπον οἱ θεοφόροι Πατέρες· «ἐν τισι τῶν σεπτῶν εἰκόνων γραφαῖς, ἀμνὸς δακτύλῳ τοῦ Προδρόμου δεικνύμενος ἐγχαράττεται, ὃς εἰς τύπον παρελήφθη τῆς χάριτος, τὸν ἀληθινὸν ἡμῖν διὰ τοῦ νόμου προϋποφαίνων ἀμνὸν Χριστὸν τὸν Θεὸν ἡμῶν.

30 » Τοῦς οὖν παλαιοὺς τύπους καὶ τὰς σκιάς, ὡς τῆς ἀληθείας σύμβολά τε καὶ προχαράγματα παραδεδομένους τῇ Ἐκκλησίᾳ κατασπασάμενοι, τὴν χάριν προτιμῶμεν καὶ τὴν ἀλήθειαν, ὡς πλήρωμα νόμου ταύτην ὑποδεξάμενοι. Ὡς ἂν οὖν τὸ τέλειον κἂν ταῖς χρωματουργίαις ἐν ταῖς τῶν πάντων ὄψεσιν ὑπογράφοιμεν,
35 τὸν τοῦ αἵροντος τὴν ἀμαρτίαν τοῦ κόσμου, ἀμνοῦ Χριστοῦ τοῦ Θεοῦ ἡμῶν, κατὰ τὸν ἀνθρώπινον χαρακτήρα καὶ ἐν ταῖς εἰκόσιν ἀπὸ τοῦ νῦν, ἀντὶ τοῦ παλαιοῦ ἀμνοῦ ἀναστηλοῦσθαι ὠρίσαμεν, δι' αὐτοῦ τὸ τῆς ταπεινώσεως ὕψος τοῦ Θεοῦ Λόγου κατανοοῦντες καὶ πρὸς μνήμην τῆς ἐνσάρκου πολιτείας, τοῦ τε πάθους αὐτοῦ καὶ τοῦ
40 σωτηρίου θανάτου αὐτοῦ χειραγωγούμενοι καὶ τῆς ἐντεῦθεν γενομένης τοῦ κόσμου ἀπολυτρώσεως».

Ἐὰν οἱ Πατέρες οὗτοι, αἰρετικέ, οὕτως ὥρισαν, ἡμεῖς τί εἶχομεν ἀνάγκην ὑπερβαίνειν τοὺς ὄρους αὐτῶν καὶ βάλλειν σχίσμα εἰς τὴν Ἐκκλησίαν; Καὶ οὐκ οἶδας, ὅτι ὁ καταλύων τὰ ὄρια τῶν Πατέ-
45 ρων, τὸ ἀνάθεμα λαμβάνει; Βλέπετε τί ἐποίησατε καὶ ἀκμὴν ἐπιμένετε τοῦ κακοῦ; Ἐὰν εἶπης, ὅτι ἀπὸ τῆς ς' συνόδου ἀπεδείχθησαν, εἶχες τι λέγειν. Εἰ δὲ ἀπὸ τῆς τοῦ Χριστοῦ καταβάσεως ἤρξατο γίνεσθαι, οὐκ ἔχετέ τι λέγειν κατ' αὐτῶν. Εἶπέ μοι, ὦ παράνομε, ὅτε Ἰουδαῖοι προσήγαγον τὸ νόμισμα τῶ Χριστῶ εἰκόνα φέρον τοῦ
50 Καίσαρος καὶ πειράζοντες ἔλεγον, εἰ δεῖ αὐτὴν προσκυνεῖσθαι, οὐχὶ αὐτοῦς ἀπεστόμισε λέγων, «ἀπόδοτε οὖν τὰ Καίσαρος, Καίσαρι,

21. Ρωμ. 13,10.

22. Πρόκειται γὰρ τὸν 82ο κανόνα τῆς Πενθέκτης ἐν Τρούλλῳ Οἴκου.

ρες: «Σὲ μερικὲς ἀπὸ τῆς ἀπεικονίσεως τῶν σεπτῶν εἰκόνων παριστάνεται ἄμνος ποὺ δείχνεται μὲ τὸ δάχτυλο τοῦ Προδρόμου, ὁ ὁποῖος (ἄμνος) παραλήφθηκε ὡς τύπος τῆς χάριτος, ποὺ μέσω τοῦ νόμου προεικονίζει σὲ μᾶς τὸν ἀληθινὸ ἄμνο, τὸ Χριστὸ καὶ Θεὸ μας.

»Ἀφοῦ λοιπὸν ἀσπασθήκαμε τοὺς παλιοὺς τύπους καὶ τὶς σκιές, ποὺ παραδόθηκαν στὴν Ἐκκλησία ὡς σύμβολα καὶ προχαράγματα τῆς ἀλήθειας, προτιμᾶμε τὴ χάρη καὶ τὴν ἀλήθεια, ποὺ τὴ δεχθήκαμε ὡς πλήρωμα τοῦ νόμου²¹. Γιὰ νὰ παρουσιάσουμε λοιπὸν τὸ τέλειο καὶ κατὰ τὴν ἀπεικόνιση τῶν μορφῶν ὄλων, ὀρίζουμε ἀπὸ τώρα, ἀντὶ τοῦ ἁμνοῦ, νὰ παριστάνεται καὶ στὶς εἰκόνες ὁ ἄμνος ποὺ αἶρει τὴν ἁμαρτία τοῦ κόσμου, ὁ Χριστὸς καὶ Θεὸς μας, κατὰ τὴν ἀνθρώπινη μορφή, γιὰ νὰ κατανοοῦμε μέσω αὐτοῦ τὸ μέγεθος τῆς ταπεινώσεως τοῦ Θεοῦ Λόγου καὶ νὰ βοηθούμαστε στὴν ἀνάμνηση τῆς κατὰ σάρκα ζωῆς καὶ τοῦ πάθους του καὶ τοῦ σωτηρίου θανάτου του καὶ τῆς ἀπολύτρωσης ποὺ προῆλθε ἀπὸ αὐτὰ στὸν κόσμo»²².

Ἐὰν οἱ Πατέρες αὐτοί, αἰρετικέ, ὄρισαν ἔτσι, ἐμεῖς ποιά ἀνάγκη εἶχαμε νὰ ξεπεράσουμε τοὺς ὄρους τοὺς καὶ νὰ δημιουργήσουμε σχίσμα στὴν Ἐκκλησία; Καὶ δὲ γνωρίζεις ὅτι αὐτὸς ποὺ καταργεῖ τὰ ὄρια τῶν Πατέρων ἐπισύρει ἐναντίον του τὸ ἀνάθεμα; Βλέπετε τί κάνατε, καὶ ἀκόμα ἐπιμένετε στὸ κακό; Ἐὰν πεῖς ὅτι ἀπὸ τὴν ἕκτη σύνοδο ἐμφανίσθηκαν, θὰ εἶχες κάτι νὰ πεῖς. Ἐφόσον ὁμοῦς ἀρχισαν νὰ κατασκευάζονται ἀπὸ τότε ποὺ ἦρθε ὁ Χριστὸς στὴ γῆ, δὲν ἔχετε τί νὰ πεῖτε ἐναντίον τοὺς. Πές μου, παράνομε, ὅταν οἱ Ἰουδαῖοι προσκόμισαν στὸ Χριστὸ τὸ νόμισμα ποὺ εἶχε τὴν εἰκόνα τοῦ Καίσαρα, καὶ πειράζοντάς τον ἔλεγαν, ἂν πρέπει νὰ τὴν προσκυνοῦν, δὲν τοὺς ἀποστόμωσε λέγοντας, «δῶστε λοιπὸν στὸν Καίσαρα ὅσα ἀνήκουν στὸν Καίσαρα, καὶ στὸ Θεὸ ὅσα ἀνήκουν στὸ Θεό»²³;

Συνόδου, ποὺ συνῆλθε τὸ 691 σὰν συνέχεια τῆς ἕκτης. Πρβλ. καὶ Ἰω. Δαμασκηνοῦ, *Πρὸς τοὺς ἀπόβαλλομένους* 137.

23. *Ματθ.* 22,21.

καὶ τὰ τοῦ Θεοῦ, τῷ Θεῷ»; Ὁρᾷς τὸ ἄχραντον ἐκεῖνο στόμα, πῶς τὴν ἄδικον αὐτῶν γλῶσσαν ἐσίγησε;

6 Βλέπε μοι καὶ τὸν εὐαγγελιστὴν καὶ ἀπόστολον Λουκᾶν· οὐχὶ τῆς παναχράντου καὶ ἀειπαρθένου Μαρίας τὴν τιμίαν εἰκόνα ἀνιστόρησε καὶ πρὸς Θεόφιλον ἐπεμψε; Καὶ ταῦτα οὐ συνιεῖς; Οὐδέχῃ τὴν διδαχὴν ταύτην ἀπὸ τῆς παρουσίας τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰη-
 5 σου Χριστοῦ διδαχθησομένην; Ἐὰν γὰρ εἰδωλολατρία ἦν, πάντως κἂν μία σύνοδος ρίψαι αὐτὰς εἶχε. Θέλεις εἰπεῖν, ὅτι οἱ Πατέρες τῶν ἐξ συνόδων ἄλλας βλασφημίας καὶ αἰρέσεις ἠγωνίζοντο καταλύσαι, καὶ περὶ αὐτῶν οὐκ ἀφρόντιζον. Ἄλλ' εἶπέ μοι, ποία βλασφημία ἐστὶ μείζων τῆς εἰδωλολατρίας; Καὶ πῶς οἱ Πατέρες τὰ
 10 κουφότερα κατήγησαν καὶ τὸ βαρύτερον πάντων ἀφῆκαν εἰς ἀπώλειαν τοῦ λαοῦ; Ἄλλ' ἐρεῖς μοι, ὅτι οἱ Πατέρες αὐτὰς οὔτε προσεκύνουν, οὔτε εἶχον αὐτὰς εἰς ψῆφον. Καὶ ὁ Χρυσόστομος πῶς εἶπε, ὅτι «ἐγὼ καὶ τὴν κηρόχυτον γραφὴν ἠγάπησα»; Καὶ πῶς Γρηγόριος ὁ Νύσσης εἶπεν, ὅτι, «οὐδέποτε εἶδον εἰκόνας ἁγίων καὶ
 15 γραφὰς καὶ ἄνευ δακρῶν παρῆλθον ἐκεῖθεν». Καὶ ὁ ἅγιος Βασίλειος τί εἶχεν ἀνάγκην τοσοῦτον κόπον καταβαλέσθαι εἰς Καισάρειαν, ἵνα ἱστορήσῃ τὴν εἰκόνα τοῦ Χριστοῦ; Καὶ σὺ λέγεις, ὅτι οὐ προσεκύνουν αὐτάς; Τέως δὲ οὐδ' ἠτίμασαν αὐτάς, οὐδ' ἐπάτησαν αὐτάς, οὐδὲ εἶπασιν αὐτάς εἰδῶλα. Καὶ σὺ, εἰ μὴ θέλεις αὐτάς προ-
 20 σκυνεῖν, οὐδεὶς σε ἀναγκάζει. Τέως μὴδὲ ἀτιμάζῃς αὐτάς, μὴδὲ

24. Πρόκειται γιὰ τὴν εἰκόνα τῆς Παναγίας τῆς Ὁδηγητρίας, ἡ ὁποία κατὰ τὴν παράδοση ἱστορήθηκε ἀπὸ τὸν Εὐαγγελιστὴ Λουκᾶ «κηρῶ καὶ χρώμασι» (Συμεῶν Μεταφραστοῦ, Ὑπόμνημα εἰς Λουκᾶν, Ρ. Γ. 115, 1130) καὶ παριστάνει τὴ Θεοτόκο νὰ κρατεῖ στὴν ἀγκαλιά της τὸν Κύριον. Πρβλ. Παναγιώτη Παπαευαγγέλου, *Μεταβυζαντινὸς ναὸς τοῦ ἁγίου Ἀθανασίου στὸ Ντουρμάνι Βεροίας*. Θεσ/νίκη, 1983, σελ. 55, καὶ Κωνσταντίνου Καλοκέρη, *Ἡ Θεοτόκος εἰς τὴν εἰκονογραφίαν Ἀνατολῆς καὶ Δύσεως*, Θεσσαλονίκη, 1972, σελ. 61. Ὡς

Βλέπεις πῶς ἐκεῖνο τὸ ἀμόλυντο στόμα ἔκανε τὴν ἄδικη γλώσσα τους νὰ σιγήσει;

Πρόσεχε σὲ παρακαλῶ καὶ τὸν εὐαγγελιστὴ καὶ ἀπόστολο Λουκᾶ. Δὲν ἀνιστόρησε τὴν τίμια εἰκόνα τῆς παναχράντου καὶ ἀειπαρθένου Μαρίας²⁴ καὶ τὴν ἔστειλε στὸ Θεόφιλο^{24α}; Καὶ αὐτὰ δὲν τὰ κατανοεῖς; Δὲν παραδέχεσαι τὴ διδασκαλία αὐτῆ, ποὺ διδάσκεται ἀπὸ τὴν ἐποχὴ τῆς παρουσίας τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ; Ἐὰν βέβαια ἦταν εἰδωλολατρία, ὅπως ἴσως ἔστω καὶ μία σύνοδος θὰ τὶς εἶχε ἀπορρίψει. Θέλεις νὰ πεῖς ὅτι οἱ Πατέρες τῶν ἑξὶ συνόδων ἀγωνίζονταν νὰ καταργήσουν ἄλλες βλασφημίες καὶ αἵρέσεις καὶ δὲ φρόντιζαν γι' αὐτές; Ἀλλὰ πές μου· ποιά βλασφημία εἶναι μεγαλύτερη ἀπὸ τὴν εἰδωλολατρία; Καὶ πῶς οἱ Πατέρες κατάργησαν τὰ ἐλαφρότερα καὶ ἄφησαν τὸ πῶς βαρὺ ἀπὸ ὅλα γιὰ νὰ ἀπολεσθεῖ ὁ λαός; Ἀλλὰ θὰ μοῦ πεῖς, ὅτι οἱ Πατέρες αὐτὲς οὔτε τὶς προσκυνοῦσαν, οὔτε τὶς ὑπολόγιζαν. Τότε ὁ Χρυσόστομος γιατί εἶπε, «ἐγὼ καὶ τὴν κηρόχυτη εἰκόνα τὴν ἀγάπησα»²⁵; Καὶ γιατί ὁ Γρηγόριος Νύσσης εἶπε, ὅτι «ποτὲ δὲν εἶδα εἰκόνες καὶ παραστάσεις ἁγίων, καὶ πέρασα ἀπὸ ἐκεῖ χωρὶς νὰ δακρῦσω»²⁶; Καὶ ὁ ἅγιος Βασίλειος τί ἀνάγκη εἶχε νὰ καταβάλλει τόσο κόπο στὴν Καισάρεια, γιὰ νὰ ζωγραφίσει τὴν εἰκόνα τοῦ Χριστοῦ; Καὶ σὺ λές, ὅτι δὲν τὶς προσκυνοῦσαν; Καὶ μέχρι πρότινος οὔτε τὶς ἀτίμασαν, οὔτε τὶς ποδοπάτησαν, οὔτε τὶς εἶπαν εἰδῶλα. Καὶ σένα, ἐὰν δὲ θέλεις νὰ τὶς προσκυνεῖς, κανεὶς δὲν σὲ ἀναγκάζει. Μὴ ὁμως τὶς ἀτιμάξεις, οὔτε νὰ τὶς ὀνομάξεις εἰδῶλα καὶ νὰ χάνεις τὴν ψυχὴ

ἔργα τοῦ εὐαγγελιστῆ Λουκᾶ ἀναφέρονται σήμερα οἱ εἰκόνες τῆς Παναγίας τοῦ Μ. Σπηλαίου, τῆς Μεγαλόχαρης, τῆς Καταπολιανῆς τῆς Πάρου καὶ τῆς μονῆς Σουμελά.

24. Πρόκειται γιὰ τὸν Θεόφιλο, στὸν ὁποῖο ὁ Λουκᾶς ἀπευθύνει τὸ Εὐαγγέλιό του (Λουκᾶ 1,13).

25. Βλ. Ἰω. Δαμασκηνοῦ, *Πρὸς τοὺς ἀποβαλλομένους*, 105.

26. *Mansi*, XIII, σελ. 10.

λέγης αὐτὰς εἰδῶλα καὶ ἀπόλλης τὴν ψυχὴν σου. Πόσοι ναοὶ καὶ ἐκκλησίαι κατεκοσμοῦντο τὰ ἱερὰ μορφώματα τῶν ἁγίων εἰκόνων, ὅταν τὰς συνόδους ἐξετέλουν οἱ θεῖοι Πατέρες! Ποῖος ὁ νοῦς, ὁρῶν τὸν Κύριον ἐν εἰκόνι ἐσταυρωμένον, οὐ προσκυνεῖ;

- 7 **Θέλεις εἰπεῖν κατὰ τὸν προφήτην Ἡσαΐαν, ὅτι** «οὐ ποιήσεις πᾶν ὁμοίωμα, μήτε τὰ ἐν οὐρανῷ, μήτε τὰ ἐν τῇ γῆ»; Οὐδὲ γὰρ τοιοῦτον ἐποιήσαμεν, οὔτε ἐσεβάσθημεν· οὔτε ἥλιον, οὔτε σελήνην, οὔτε ἀστέρας, οὔτε τὰ ἐν γῆ, οὔτε θηρία, οὔτε κτήνη, οὔτε ἐρπετά,
 5 οὔτε ἄλλην τινὰ τῶν τοιούτων ἐποιήσαμεν, οὔτε ἐσεβάσθημεν, ἢ ἐλατρεύσαμεν ὡς τὰ ἔθνη· θέλεις εἰπεῖν κατὰ τὸν προφήτην Δαβὶδ, «τὰ εἰδῶλα τῶν ἐθνῶν ἀργύριον καὶ χρυσίον, ἔργα χειρῶν ἀνθρώπων· στόμα ἔχουσι, καὶ οὐ λαλήσονται» καὶ τὰ ἐξῆς. Καὶ γὰρ ἀληθῶς οὕτως ἦσαν, ὡς εἶπεν ὁ προφήτης, ἀλλ' ἐκεῖνοι οἱ Ἕλληνες
 10 θεοὺς αὐτὰ ὠνόμαζον καὶ ὡς θεοὺς ἐσεβάσθησαν, Θεὸν δὲ οὐδέποτε ἔγνωσαν. Ἡμεῖς δὲ οὐχ οὕτω, μὴ γένοιτο, ἀλλ' ὡς προεῖπον, σέβομαι τὴν ἁγίαν Τριάδα τὴν ἀδιαίρετον καὶ ἀσύγχυτον καὶ τὴν παναγίαν Θεοτόκον καὶ πάντας τοὺς ἁγίους καὶ τὰς τιμίας καὶ ἱερὰς αὐτῶν εἰκόνας διὰ τὸν πόθον καὶ τὴν πολλὴν αὐτῶν ἀγάπην προ-
 15 σκυνῶ καὶ ἀσπάζομαι, οὐχ ὡς θεοὺς, ὡς οἱ Ἕλληνες, μὴ γένοιτο, ἀλλ' ὡς προεῖπον, ὡς γραφὴν σύντομον καὶ εὐερμήνευτον, καθὼς παρέλαβεν αὐτὰς ἡ Ἐκκλησία. Ὡστε καὶ λαλοῦσι καὶ βωβαὶ οὐκ εἰσὶν, ὡς τὰ εἰδῶλα τῶν ἐθνῶν. Πᾶσα γὰρ γραφὴ ἀναγινωσκομένη ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ, εἴτε συγκατάβασιν τοῦ Χριστοῦ, εἴτε τῆς Θεοτόκου
 20 τὰ θαύματα, εἴτε τῶν ἁγίων τοὺς ἄθλους καὶ τοὺς βίους, διὰ εἰκονικῆς ἱστορίας ἡμῖν διηγοῦνται, καὶ ἀνοίγουσι τὸν νοῦν ἡμῶν πρὸς τὰς αὐτῶν ἀρρήτους καὶ ἀφράστους ζηλοτυπίας.

- 8 **Ἐπεὶ, εἰπέ μοι, ἐὰν ἴδῃς διὰ εἰκονικῆς τυπώσεως τὴν δευτέραν**

σου. Πόσοι ναοὶ καὶ ἐκκλησίαι ἦταν καταστόλιστες μὲ τις ἱερὲς μορφὲς τῶν ἁγίων εἰκόνων, ὅταν ἔκαναν τὶς συνόδους οἱ θεῖοι Πατέρες! Ποιὸς μυαλωμένος βλέποντας σὲ εἰκόνα τὸν Κύριο σταυρωμένο δὲν τὸν προσκυνεῖ;

Θέλεις νὰ πεῖς σύμφωνα μὲ τὸν προφήτη Ἡσαΐα, ὅτι «δὲ θὰ κάνεις κανένα ὁμοίωμα, οὔτε ἀπὸ τὰ οὐράνια, οὔτε ἀπὸ τὰ ἐπίγεια»²⁷; Μὰ δὲν κάναμε κάτι τέτοιο, οὔτε τὸ σεβασθήκαμε. Οὔτε ἥλιο, οὔτε σελήνη, οὔτε ἄστρα, οὔτε ὅσα ὑπάρχουν στὴ γῆ, οὔτε θηρία, οὔτε κτήνη, οὔτε ἐρπετά, οὔτε καμμιά ἄλλη εἰκόνα αὐτοῦ τοῦ εἶδους κάναμε, οὔτε τὴ σεβασθήκαμε ἢ τὴ λατρεύσαμε ὅπως οἱ εἰδωλολάτρες. Θέλεις νὰ πεῖς ὅπως ὁ προφήτης Δαβὶδ, «τὰ εἰδῶλα τῶν ἐθνῶν εἶναι ἀσήμι καὶ χρυσάφι, ἔργα ἀνθρώπων χειρῶν· ἔχουν στόμα καὶ δὲ μιλοῦν...»²⁸ καὶ οὕτω καθεξῆς. Καὶ πράγματι ἔτσι ἦταν, ὅπως εἶπε ὁ προφήτης, ἀλλὰ ἐκεῖνοι οἱ Ἕλληνες τὰ ὀνόμαζαν θεοὺς καὶ ὡς θεοὺς τὰ σεβάσθησαν, ἐνῶ τὸ Θεὸ ποτὲ δὲν τὸν γνώρισαν. Ἐμεῖς ὁμῶς δὲν κάνουμε αὐτό, μὴ γένοιτο, ἀλλὰ, ὅπως εἶπα καὶ πρὶν, σέβομαι τὴν ἁγία Τριάδα, τὴν ἀδιαίρετη καὶ ἀσύγχυτη, καὶ τὴν Παναγία Θεοτόκο καὶ ὅλους τοὺς ἁγίους καὶ τὶς τίμιες καὶ ἱερὲς εἰκόνες τους, ἀπὸ τὸν μεγάλο πόθο καὶ τὴν πολλὴ ἀγάπη μου γι' αὐτούς, τὶς προσκυνῶ καὶ τὶς ἀσπάζομαι, ὄχι ὡς θεοὺς, ὅπως οἱ εἰδωλολάτρες, μὴ γένοιτο, ἀλλὰ, ὅπως προεῖπα, ὡς γραφὴ σύντομη καὶ εὐκολοερμήνευτη, ὅπως τὶς παρέλαβε ἡ Ἐκκλησία. Ὡστε καὶ μιλοῦν καὶ δὲν εἶναι βουβές, ὅπως τὰ εἰδῶλα τῶν ἐθνικῶν. Γιατὶ κάθε ἀγιογραφία ποὺ διαβάζεται στὴν ἐκκλησία, μᾶς διηγεῖται μὲ ζωγραφικὴ ἐξιστόρηση εἴτε τὴ συγκατάβαση τοῦ Χριστοῦ, εἴτε τὰ θαύματα τῆς Θεοτόκου, εἴτε τὰ ἀνδραγαθήματα καὶ τοὺς βίους τῶν ἁγίων, καὶ ἀνοίγουν τὸ νοῦ μας στὸ νὰ ποθήσουμε τὶς ἄρρητες καὶ ἄφραστες πράξεις τους.

Γιατί, πές μου: ἐὰν δεῖς σὲ ζωγραφικὴ παράσταση τῆ δευτέ-

28. Ψαλμ. 134,15.

Χριστοῦ τοῦ Θεοῦ ἡμῶν παρουσίαν, πῶς μετὰ δόξης ἔρχεται, καὶ τὰς τῶν ἀγγέλων μυριάδας ἔμπροσθεν τοῦ θρόνου αὐτοῦ παρεστῶσας μετὰ φόβου καὶ τρόμου, ποταμὸν δὲ ἔκπορευόμενον πύρινον ἐκ τοῦ θρόνου αὐτοῦ κατεσθίοντα τοὺς ἁμαρτωλοὺς· πάλιν δὲ ὅταν θεάσῃ ἐκ δεξιῶν αὐτοῦ τῶν δικαίων τὴν χαρὰν καὶ εὐφροσύνην, καὶ πῶς ἀγάλλονται ἔμπροσθεν τοῦ Νυμφίου, εἶπέ μοι, οἷος σκληρὸς καὶ ἀμείλικτος τὸν νοῦν καὶ τὴν καρδίαν ὑπάρχη, οὐ μὴ κατανυγῆ ἢ καρδία ἐκ τῆς φοβορᾶς ἐκείνης ὥρας καὶ ἐνθυμηθεῖς τῶν πράξεων αὐτοῦ τὰς βίβλους ἀναπτύξεως καὶ στενάξας, τοὺς ὀφθαλμοὺς ἑαυτοῦ δακρῦων πληρῶσης; Ἴδου γὰρ λαλεῖ αὕτη ἡ εἰκονικὴ μορφή εὐσεβῶν τὰς ἀριστείας καὶ τῶν ἀσεβῶν τὰς πράξεις. Βλέπεις θεωρίαν ἀκριβῆ; Οὐχ ὄρας τὴν ὥραν ἐκείνην, ὅταν ἴστασαι καὶ θεωρεῖς αὐτά, ὅτι πρὸς τοῦ Χριστοῦ τὴν ἡμέραν καὶ τὴν ἀπολογία, ἐν ἧ ἔμέλλεις ἐξετάζεσθαι, παρίστασαι; Ἀνάνησον ὀψέ ποτε, ἄθλιε, καὶ τοῦ σκοτόυς, οὐ περίκεισαι, ἀνελε τὸ κάλυμμα, καὶ ὡς ἐγένου ἡμῖν κοινωνὸς βαπτίσματος καὶ τοῦ τιμίου σώματος καὶ αἵματος τοῦ Χριστοῦ, γενοῦ καὶ τῆς προσκυνήσεως καὶ μὴ τὰ τῶν Χριστιανῶν πιστεύων καὶ ταῖς Ἐκκλησίαις ἐνσειῶν, ἄλλα μὲν πιστεύεις, ἄλλα δὲ ἀποβάλλῃ καὶ οὐ γίνῃ ὡς τέλειον αὐτῆς τέκνον.

9 **Θέλεις λέγεις, ὅτι Ἐγὼ χειροποίητα οὐ προσκυνῶ,** καὶ οὐ γινώσκεις τί λαλεῖς ἢ τί προσκυνεῖς. Εἶπέ μοι, ἡ ἐκκλησία οὐκ ἔστι χειροποίητη καὶ ὁ σταυρὸς καὶ τὸ εὐαγγέλιον καὶ τὸ θυσιαστήριον καὶ τὰ λοιπὰ σκευὴ τῆς ἐκκλησίας; Οὐχὶ παρὰ ἀνθρωπίνων χειρῶν, ὃ μὲν κατασκευάζεται, ὃ δὲ οἰκοδομεῖται καὶ ἄλλα καταρτι-

29. Προξενεῖ ἐντύπωση ἡ περιγραφή τῆς παραστάσεως τῆς Β' Παρουσίας τοῦ Κυρίου, ποῦ ἔρχεται «ἐν δόξῃ» περιστοιχισμένος ἀπὸ τις ἀγγελικὴς δυνάμεις, μὲ τὸν πύρινο ποταμὸ ἀριστερά του, ποῦ κατατρῶει τοὺς ἁμαρτωλοὺς, καὶ τοὺς χοροὺς τῶν δικαίων ποῦ ἀγάλλονται μπροστὰ στὸν Νυμφίο. Τὸ θέμα αὐτό, ἀπὸ ὅσο γνωρίζουμε, θὰ ἐμφανισθεῖ ἀργότερα, μετὰ τὴν ἀναστήλωση τῶν εἰκότων καὶ μάλιστα κατὰ τὸν 11ο ἢ 12ο αἰῶνα, καὶ θὰ ἀποτελέσει μόνιμο σχεδόν

ρα παρουσία τοῦ Χριστοῦ τοῦ Θεοῦ μας²⁹, πῶς ἔρχεται μὲ δόξα καὶ τὶς μυριάδες τῶν ἀγγέλων νὰ παραστέκονται μπροστὰ στὸ θρόνο του μὲ φόβο καὶ τρόμο, καὶ ὁ πύρινος ποταμὸς ποὺ πηγάζει ἀπὸ τὸ θρόνο του νὰ κατατρώει τοὺς ἁμαρτωλοὺς, καὶ ἂν δεῖς πάλι στὰ δεξιὰ του τὴ χαρὰ καὶ τὴν εὐφροσύνη τῶν δικαίων καὶ πῶς ἀγάλλονται μπροστὰ στὸ Νυμφίο, πές μου, τόσο σκληρὸς καὶ ἀτεγκτος στὸ νοῦ καὶ στὴν καρδιά εἶσαι, ὥστε νὰ μὴ συγκινηθεῖ ἡ καρδιά σου ἀπὸ τὴ φοβερὴ ἐκείνη ὥρα καί, ἀφοῦ θυμηθεῖς τὶς πράξεις σου, δὲ θ' ἀνοίξεις τὶς Γραφές καὶ στενάζοντας θὰ γεμίσεις τὰ μάτια σου μὲ δάκρυα; Γιατί, ὀρίστε, ὁμιλεῖ αὐτὴ ἡ ζωγραφικὴ μορφή τὰ ἀνδραγαθήματα τῶν εὐσεβῶν καὶ τὶς πράξεις τῶν ἀσεβῶν. Βλέπεις θεὰ σωστή; Δὲ βλέπεις τὴν ὥρα ἐκείνη, ὅταν στέκεσαι καὶ παρατηρεῖς αὐτά, ὅτι παρίστασαι στὴν ἡμέρα τοῦ Χριστοῦ, κατὰ τὴν ὁποία πρόκειται νὰ ἐξετασθεῖς καὶ ἀπολογεῖσαι; Σύνελθε, ἔστω καὶ ἀργά, ἄθλιε, καὶ βγάλε τὸ κάλυμμα τοῦ σκοταδιοῦ ποὺ φορεῖς. Καὶ ὅπως ἔγινες κοινωνός μας στὸ βάπτισμα καὶ στὸ τίμιο σῶμα καὶ αἷμα τοῦ Χριστοῦ, γίνε καὶ στὴν προσκύνηση, καὶ ὄχι, ἐνῶ πιστεύεις αὐτὰ ποὺ πιστεύουν οἱ Χριστιανοί, διασαλεύοντας τὶς ἐκκλησίες, ἄλλα πιστεύεις, ἄλλα πάλι τὰ ἀπορρίπτεις καὶ δὲν γίνεσαι τέλειο τέκνο τῆς.

Θέλεις νὰ πεῖς, ὅτι ἐγὼ δὲν προσκυνῶ χειροποίητα πράγματα, καὶ δὲ γνωρίζεις τί λὲς ἢ τί προσκυνεῖς. Πές μου, ἡ ἐκκλησία δὲν εἶναι χειροποίητη καὶ ὁ σταυρὸς καὶ τὸ Εὐαγγέλιο καὶ τὸ θυσιαστήριο καὶ τὰ ἄλλα σκευὴ τῆς ἐκκλησίας; Ἀπὸ ἀνθρώπινα χέρια δὲν κατασκευάζεται αὐτό, ἢ δὲν κτίζεται ἐκεῖνο καὶ

θέμα στὶς εισόδους τῶν ναῶν καὶ τὶς τράπεζες τῶν μονῶν, θὰ ἐξελιχθεῖ δὲ καὶ θὰ καταλάβει ὁλόκληρο τὸν ἀνατολικὸ τοῖχο τοῦ ναοῦ κατὰ τὴν μεταβυζαντινὴ περίοδο. Βλ. Γ. Σωτηρίου, *Ἡ χριστιανικὴ καὶ βυζαντινὴ εἰκονογραφία*, στὴ «Θεολογία», τόμ. 26 (1955), σελ. 11-12. Κ. Καλοκύρη, *Αἱ βυζαντινὰι τοιχογραφίαι τῆς Κρήτης*, Ἀθήναι 1957, σελ. 101. Πρβλ. καὶ Π. Παπαευαγγέλου, *Μεταβυζαντινὸς ναὸς τοῦ ἁγίου Ἀθανασίου στὸ Ντουρμάνι Βεροῖας*, Θεσ/νίκη 1983, σελ. 67.

ζονται εἰς Θεοῦ ὑπηρεσίαν; Πάντα τὰ ὄντα ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ χειροποιήτᾳ εἰσι καὶ ὄρατᾶ· καὶ εἰ ταῦτα φρονεῖς, οὐδένα τὰ ἐν αὐτοῖς ὄραθέντα προσκυνήσεις. Τί γὰρ ὑπάρχεις; Οὐχὶ ὄρατοὺς κέκτησαι καὶ ὀφθαλμοὺς καὶ χεῖρας καὶ πόδας καὶ πᾶν μέλος; Πῶς ὁ ὄρατὸς
 10 προσκυνεῖς τὰ ἀόρατα; Ἔστι γὰρ καιρὸς ὅτε προσκυνήσεις τὰ ἀόρατα, ὅταν ἐν τῇ ψυχῇ σου ἀναπετάσῃς τὸν ὀπτικὸν τοῦ νοῦ πρὸς τὸν μόνον αὔλλον καὶ ἀόρατον Θεὸν ἐν διανοίᾳ σου καὶ ἐκ καθαρᾶς καρδίας. Εἰ ταῦτα ἔχεις ἐν τῇ διανοίᾳ σου, ἄνθρωπε, οὐδὲν προσκυνήσεις τῶν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ, ἀλλὰ πάντα βδελύξῃ· καὶ ὁ ἔχων
 15 ὑψηλὸν τὸ φρόνημά σου πρὸς τὴν πίστιν καὶ μεγαλαυχῶν, εὐρέθη ὡς ἄθεος.

10 Εἰπέ μοι, ἄνθρωπε, ἐὰν ἐκ τῶν ἐθνῶν ἔλθῃ τις λέγων σοι, Ἄειξόν μοι τὴν πίστιν σου, ἵνα πιστεῦσω κάγῳ, τί αὐτῷ δεικνύεις; Οὐχὶ ἐκ τῶν αἰσθητῶν ἀνάγεις αὐτὸν εἰς τὰ ἀόρατα πρὸς τὸ δέξασθαι αὐτὰ εὐμενῶς; Ἐὰν γὰρ εἴπῃς αὐτῷ, Ἄόρατός ἐστι, τί ἰδὼν
 5 ἔχει πιστεῦσαι πρὸς τὴν σὴν συνείδησιν καὶ πίστιν; Ἀλλὰ πρῶτον, ἐκ τῶν αἰσθητῶν εἰσάγεις αὐτὸν καὶ οὕτω κατὰ μικρὸν ἀνάγεις πρὸς τὰ ἀόρατα. Καὶ ὅπως, ἄκουε. Φέρεις αὐτὸν εἰς τὴν ἐκκλησίαν· δεικνύεις αὐτῷ τὸν κόσμον, ὃν περιβέβληται. Ἀναπετάζεις αὐτὸν πρὸς τὰς τῶν ἀγίων εἰκόνων μορφάς· ὁρᾷ αὐτὸς ὁ ἄπιστος
 10 καὶ λέγει· Τίς ἐστὶν οὗτος ὁ σταυρούμενος; τίς ἐστὶν οὗτος ὁ ἀνιστάμενος καὶ καταπατῶν τὴν κεφαλὴν τοῦ γηραιοῦ τούτου; Οὐχὶ ἐκ τῆς εἰκόνας αὐτὸν διδάσκεις, λέγων, Ὁὗτος ὁ ἐσταυρωμένος, Υἱὸς τοῦ Θεοῦ ἐστίν, ὃς διὰ τὰς ἁμαρτίας τοῦ κόσμου ἐσταυρώθη; Οὗτος ὁ ἀνιστάμενος, αὐτὸς ὑπάρχει ὁ συνεγείρων τὸν προπάτορα
 15 τοῦ κόσμου Ἀδάμ, ὃς πέπτωκε διὰ τῆς παρακοῆς, καὶ συμπατεῖ τὸν ἄδην τὸν κατέχοντα τοσοῦτους χρόνους τὸν δεδεμένον δεσμοῖς καὶ μοχλοῖς ἀλύτοις ἐν τοῖς καταχθονίοις; Καὶ οὕτω πως φέρεις αὐτὸν εἰς τὴν τοῦ Θεοῦ ἐπίγνωσιν.

δὲ προετοιμάζονται ἄλλα γιὰ τὴν ὑπηρεσία τοῦ Θεοῦ; Ὅλα ὅσα ὑπάρχουν στὴν ἐκκλησία εἶναι χειροποίητα καὶ ὄρατά. Ἐὰν πιστεύεις αὐτά, τίποτε ἀπὸ ὅσα ἐγιναν ὄρατά σ' αὐτὰ δὲν-θὰ προσκυνήσεις. Γιατί, τί εἶσαι; Δὲν ἔχεις ὄρατά μάτια καὶ χέρια καὶ πόδια καὶ κάθε μέλος; Πῶς σὺ πού εἶσαι ὄρατος προσκυνᾷς τὰ ἀόρατα; Ὑπάρχει βέβαια στιγμή πού θὰ προσκυνήσεις καὶ τὰ ἀόρατα, ὅταν στὴν ψυχὴ σου ἀνοίξεις τὴν ὀπτική ἐμβέλεια τοῦ νοῦ σου πρὸς τὰ ἄνω, πρὸς τὸν μόνο αὔλο καὶ ἀόρατο Θεό, μέσα στὴ διάνοιά σου καὶ μὲ καθαρὴ καρδιά. Ἐὰν ἔχεις αὐτὰ στὸ μυαλό σου, ἄνθρωπέ μου, δὲν θὰ προσκυνήσεις τίποτε ἀπὸ αὐτὰ πού ὑπάρχουν στὴν ἐκκλησία, ἀλλὰ ὅλα θὰ τὰ ἀποστραφεῖς μὲ βδελυγμία. Αὐτὸς ὅμως πού ἔχει τὴ δική σου ὑψηλὴ ἀντίληψη γιὰ τὴν πίστη καὶ ὑπερηφανεύεται, βρέθηκε ἄθεος.

Πές μου, ἄνθρωπέ μου, ἔὰν ἔρθει κάποιος ἀπὸ τοὺς εἰδωλολάτρες καὶ σοῦ πεῖ, 'Δεῖξε μου τὴν πίστη σου, γιὰ νὰ πιστέψω καὶ ἐγώ', τί θὰ τοῦ δεῖξεις; Δὲν θὰ τὸν ὀδηγήσεις ἀπὸ τὰ αἰσθητὰ στὰ ἀόρατα, γιὰ νὰ τὰ δεχθεῖ εὐχαρίστως; Γιατί, ἂν τοῦ πεῖς, 'εἶναι ἀόρατος', τί ἔχει νὰ δεῖ γιὰ νὰ πιστέψει στὴ δική σου συνείδηση καὶ πίστη; Ἐνῶ, πρῶτα τὸν εἰσάγεις ἀπὸ τὰ αἰσθητὰ, καὶ ἔτσι σιγὰ-σιγὰ τὸν ἀνεβάζεις πρὸς τὰ ἀόρατα. Ἄκουσε μὲ ποιὸ τρόπο: Τὸν ὀδηγεῖς στὴν ἐκκλησία δείχνοντάς του τὸν διάκοσμο πού τὴν περιβάλλει. Τὸν μεταφέρεις ἔπειτα στὴς μορφές τῶν ἁγίων εἰκόνων. Βλέπει αὐτὸς ὁ ἄπιστος καὶ ἐρωτᾷ: Ποιὸς εἶναι αὐτὸς πού σταυρώνεται; Ποιὸς εἶναι αὐτὸς πού ἀνασταίνεται; Ποιὸς εἶναι αὐτὸς πού ἀνασταίνεται καὶ πατάει τὸ κεφάλι αὐτοῦ τοῦ γέρου; Δὲ θὰ τὸν διδάξεις ἀπὸ τὴν εἰκόνα λέγοντάς του, 'Αὐτὸς ὁ σταυρωμένος εἶναι Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, πού σταυρώθηκε γιὰ τὶς ἁμαρτίες τῶν ἀνθρώπων; αὐτὸς πού ἀνασταίνεται, εἶναι αὐτὸς πού ἀνασταίνει μαζί του τὸν προπάτορα τοῦ κόσμου Ἀδάμ, ὁ ὁποῖος εἶχε πέσει μὲ τὴν παρακοὴ καὶ πατάει τὸν ἄδη πού κρατοῦσε τόσα χρόνια τὸν Ἀδάμ δεμένο μὲ ἀλυσίδες καὶ μοχλοὺς ἄλυτους στὰ καταχθόνια'; Καὶ κάπως ἔτσι θὰ τὸν ὀδηγήσεις στὴν ἐπίγνωση τοῦ Θεοῦ.

Πάλιν εισάγεις αὐτὸν ἐν τῷ λουτηρίῳ τοῦ βαπτίσματος. Καὶ
 20 ὁρᾷ ἐκεῖνος ὕδωρ μόνον ἐπὶ τῆς κολουμβήθρας, σὺ δὲ ὁ πιστὸς κα-
 θορᾷς τὸ ὕδωρ φῶς καὶ Πνεῦμα. Ὅταν δὲ ἐκεῖνος μέτοχος γένηται
 τοῦ βαπτίσματος, τότε καὶ αὐτὸς τὸ βέβαιον ἐκ τοῦ αἰσθητοῦ λαμ-
 βάνει πρὸς τὴν ἀόρατον ἀναγέννησιν. Εἶτα προσφερόμενος ἐπὶ τῆς
 μυσταγωγίας τοῦ σώματος καὶ αἵματος τοῦ Σωτῆρος, ὁρᾷ αὐτὸς
 25 ἄρτον καὶ οἶνον μόνον, σὺ δὲ σῶμα τοῦ Χριστοῦ καὶ αἷμα τὸ ἐκ τῆς
 ἀχράντου χεόμενον πλευρᾶς, καὶ εἰ ἄξιος γένηται, μεταλαβεῖ ἐξ αὐ-
 τοῦ καὶ κατὰ μικρὸν ἀνυψοῦται πρὸς τὴν σὴν πίστιν καὶ ἐπίγνωσιν.

Ὅρᾷς ὅτι ἀπὸ τῶν ὁρατῶν ἀνάγεις αὐτὸν εἰς τὰ ἀόρατα; Οὐτω
 μοι νόει καὶ τὴν εἰκόνα. Καθορᾷς αὐτὴν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ, εἴτε τοῦ
 30 Θεοῦ, εἴτε τῆς παναγίας Θεοτόκου, εἴτε ἀγίου Ἰωάννου, εἴτε ἦν ἀν
 εὐρήσης ἐν τῷ ναῷ, καὶ ἐκ τῶν ὑλικῶν ἀνυψοῖς τὸν νοῦν σου πρὸς
 τὴν τῆς εἰκόνας θεάν καὶ τὴν τοῦ ὑπογραφομένου μορφὴν καὶ δρα-
 σιν. Ἐπεὶ κἀγὼ σοι λέγω, Εἰκονομάχε, εἶδες Πέτρον; εἶδες Παῦ-
 λον; εἶδες τινα ἐκ τῶν ἀγίων ἀποστόλων; Ἐώρακας Στέφανον τὸν
 35 πρωτομάρτυρα ἢ ἕτερον ἅγιον; Ἄλλ' ἐκ τῆς ὑλικῆς ταύτης μορφῆς
 ἀναπετάζεται ὁ νοῦς σου καὶ ἡ διάνοιά σου πρὸς τὸν τούτων πόθον
 καὶ ἔρωτα· καὶ οὐδ' οὐ βλέπεις σαρκικῶς τοῖς σοῖς ὀφθαλμοῖς, τού-
 τος ὁρᾷς πνευματικῶς διὰ εἰκονικῆς τυπώσεως.

11 **Θέλεις εἰπεῖν, ὅτι** "Ἄγγελον οὐδεὶς εἶδε, καὶ πῶς καὶ ἄγγελον
 ἱστοροῦσι;" **Ναί, πολλοὶ εἶδον ἀγγέλους.** Καὶ γὰρ καὶ ἡ παναγία Θε-
 οτόκος πολλάκις εἶδε τὸν Γαβριήλ. Καὶ αἱ μυροφόροι, ὅτε ἤλθον
 ἐπὶ τὸ μνήμα, εἶδον ἀγγέλους, καὶ οἱ ἀπόστολοι, καὶ ἐν τῷ
 5 μνημείῳ· καὶ ἐν τῇ φυλακῇ ἄγγελος ἀπῆλθε καὶ ἐξέβαλεν αὐτοὺς ἐξ
 αὐτῆς. Καὶ οἱ προφηταὶ, Ἡσαΐας, Ἰεζεκιήλ καὶ Δανιήλ καὶ ἀπλῶς

30. Λουκᾶ 1,26-38.

31. Ματθ. 28,2-8. Μάρκ. 16,5-7. Λουκᾶ 24,4-9. Ἰω. 12-13.

32. Ἰω. 20,3 ἔ. Πράξ. 5,19.

Ἐπειτα, τὸν εἰσάγεις στὸ λουτήρα τοῦ βαπτίσματος. Καὶ βλέπει ἐκεῖνος μόνο νερὸ στὴν κολυμβήθρα, ἐνῶ σὺ ὁ πιστὸς βλέπεις τὸ νερὸ ὡς φῶς καὶ Πνεῦμα. Ὅταν ὁμοῦς γίνεαι καὶ ἐκεῖνος μέτοχος τοῦ βαπτίσματος, τότε καὶ αὐτὸς ἀπὸ τὸ αἰσθητὸ ἀποκτᾷ τὴ βεβαιότητα τῆς ἀόρατης ἀναγέννησης. Ἐπειτα, συμμετέχοντας στὸ μυστήριον τοῦ σώματος καὶ αἵματος τοῦ Σωτήρα, αὐτὸς βλέπει μόνο ἄρτο καὶ οἶνο, ἐνῶ σὺ τὸ σῶμα τοῦ Χριστοῦ καὶ τὸ αἷμα ποὺ χύνεται ἀπὸ τὴν ἀμόλυπτη πλευρά του. Καὶ ἂν γίνεαι ἄξιος, θὰ μεταλάβει ἀπὸ αὐτὸ καὶ μετὸν καιρὸ θὰ ἀνυψωθεῖ πρὸς τὴ δική σου πίστη καὶ ἐπίγνωση.

Βλέπεις ὅτι ἀπὸ τὰ ὁρατὰ τὸν ἀνεβάξεις στὰ ἀόρατα; Ἔτσι νὰ ἐννοεῖς καὶ τὴν εἰκόνα. Τὴν βλέπεις στὴν ἐκκλησία, εἴτε εἶναι τοῦ Θεοῦ, εἴτε τῆς Παναγίας Θεοτόκου, εἴτε τοῦ ἁγίου Ἰωάννη, εἴτε ὅποια ἄλλη βρεῖς στὸ ναό, καὶ ἀπὸ τὰ ὑλικά ἀνεβάξεις τὸν νοῦ σου πρὸς τὴ θεὰ τῆς εἰκόνας καὶ στὴ μορφὴ καὶ ὄραση τοῦ εἰκονιζομένου. Γιατὶ καὶ ἐγὼ θὰ σὲ ἐρωτήσω, εἰκονομάχε. Εἶδες τὸν Πέτρο; εἶδες τὸν Παῦλο; εἶδες κανέναν ἀπὸ τοὺς ἁγίους ἀποστόλους; εἶδες τὸν πρωτομάρτυρα Στέφανο, ἢ ἄλλον ἅγιο; Ὅμως ἀπὸ τὴν ὑλικὴ αὐτὴ μορφὴ φτερουγίζει ὁ νοῦς καὶ ἡ σκέψη σου πρὸς τὸν πόθο καὶ τὸν ἔρωτα αὐτῶν. Καὶ αὐτοὺς ποὺ δὲν τοὺς βλέπεις σαρκικὰ μετὰ τὰ μάτια σου, τοὺς βλέπεις πνευματικὰ μετὰ τὴν ζωγραφικὴ παράσταση.

Θέλεις νὰ πεῖς, ὅτι ἄγγελο κανεῖς δὲν εἶδε, πῶς λοιπὸν ζωγραφίζουν ἄγγελο; Ναι, πολλοὶ εἶδαν ἄγγέλους. Διότι καὶ ἡ Παναγία Θεοτόκος εἶδε πολλὰς φορὰς τὸν Γαβριήλ³⁰ καὶ οἱ Μυροφόρες, ὅταν πῆγαν στὸ μνήμα, εἶδαν ἄγγέλους³¹, καὶ οἱ ἀπόστολοι, καὶ στὸ μνημεῖο, καὶ στὴ φυλακὴ πῆγε ἄγγελος καὶ τοὺς ἐβγαλε ἀπὸ αὐτὴν³². Καὶ οἱ προφῆτες Ἡσαΐας³³, Ἰεζεκιήλ³⁴ καὶ Δανιήλ³⁵, καὶ γενικὰ πολλοὶ ἀπὸ τοὺς ἁγίους εἶδαν ἄγγε-

33. Ἦσ. 6,1-7.

34. Ἰεζ. 10,1 ἔ.

35. Δαν. 10,1-21.

πολλοὶ τῶν ἁγίων εἶδον ἀγγέλους καθὼς ἠδυνήθησαν. Ὅθεν καὶ Διονύσιος ὁ Ἀρεοπαγίτης τὰς ταξιαρχίας ἱστορεῖ καὶ εἰκονίζει καὶ οὐκ ἀπαγορεύει, ἀλλὰ καὶ ἐρμηνεύει δι' ἣν αἰτίαν τὰ τετράμορφα ἐν 10 ὀρνίθων καὶ θηρίων μορφαῖς ἐκτυποῦνται.

12 Καὶ πάλιν ἐγκαλεῖ ὁ Εἰκονομάχος, λέγων·

Ἐκαὶ πῶς τοὺς ἀγγέλους ποιοῦσι καὶ ἱστοροῦσιν, ὡς ἀνθρώπου μορφήν ἔχοντας καὶ δυσὶ πτέρυξι κεκοσμημένους; Μὴ τῶν ἀγγέλων ἡ φύσις πτεροῖς ἔγκειται;

5 Ἄλλ' ἀκουσον ὁ ἀντιλέγων. Ἡ ἁγία καὶ ὁμοούσιος Τριάς οὐχὶ ἀκατάληπτος καὶ ἀχώριστος καὶ ἀδιαίρετος; Καὶ πῶς ἠυδόκησεν ἐν τῇ σκηνῇ τοῦ Ἀβραὰμ φιλοξενηθῆναι; Οὐχ ὡς ἀνθρώπου μορφήν θεάται ὁ Θεοῦ θεράπων καὶ προσεκύνησεν; Οὐχὶ καὶ Λῶτ, ὁ ἀνεψιὸς αὐτοῦ, εἰς τὴν τῶν Σοδόμων καταστροφὴν τοὺς δύο ἀγγέλους 10 οὕσπερ ἐθεάσατο, ἐν εἶδει ἀνθρώπου αὐτοὺς ἐώρακε συνοδεύοντας αὐτῶ καὶ διασώζοντας ἐκ τῆς πόλεως ἐκείνης τῆς παρανόμου, καὶ οἱ ἀθεώρητοι τῇ φύσει, ὁρατοὶ διὰ τὴν συγκατάβασιν γεγόνασιν; Οὐχὶ τῆς φύσεως αὐτῶν οὕτως ἦν ἡ μορφή, ἀλλὰ τὸ ἀσώματον, ὅσον ἠδύνατο ὁμιλῆσαι τῷ σώματι, οὕτως ὤφθησαν τοῖς γινομέ- 15 νοις ἀξίοις θεωρῆσαι αὐτοῦς. Διὸ καὶ ἡμεῖς εἰκονίζομεν αὐτοῦς, καθὼς ὤφθησαν τότε ἐν σχήματι ἀνθρωπίνῳ. Τῶν δὲ πτερυγῶν ἡ διακόσμησις σημαίνει αὐτῶν τὸ κοῦφον καὶ μετάρσιον καὶ ἀόρατον καὶ ἐν ριπῇ ὀφθαλμοῦ γινομένην ἀπ' οὐρανοῦ ἐπὶ τῆς γῆς αὐτῶν συγκατάβασιν καὶ ἔλευσιν. Οὕτως, ἀνόητοι, οὐδεμίαν πρόφασιν 20 ἔχετε λέγειν κατ' αὐτῶν.

13 Θέλεις λέγειν, ὅτι Ἡ γενεὰ αὕτη ἐθεοποίησεν αὐτάς', ἀλλ' οὐ

36. Στὸ *Περὶ οὐρανόου ἱεραρχίας* ἔργο του ὁ Διονύσιος χωρίζει τὶς οὐράνιες δυνάμεις σὲ τρεῖς τάξεις, ἡ κάθε μιὰ ἀπὸ τὶς ὁποῖες περιλαμβάνει τρεῖς ταξιαρχίας (Migne, P. G. 3,140).

37. Πρόκειται γιὰ τὰ γνωστὰ τέσσερα «ζῶα» τῆς Ἀποκαλύψεως (Ἀποκ. 4,6-8), ποὺ ἐμφανίζονται τὸ πρῶτο μὲ μορφή *λιονταριοῦ*, τὸ δεύτερο *μοσχαριοῦ*, τὸ τρίτο *ἀνθρώπου* καὶ τὸ τέταρτο *ἀετοῦ*, τὰ ὅποια ὁμοίως, ἀπὸ τὴν ὅλη περιγραφή ποὺ κάνει ὁ εὐαγγελιστής, φαίνεται ὅτι εἶναι ἄγγελοι.

λους, μ' ὅποιον τρόπο μπορούσαν. Γι' αὐτὸ καὶ ὁ Διονύσιος ὁ Ἀρεοπαγίτης περιγράφει καὶ ζωγραφίζει τὶς ταξιαρχίες τους³⁶ καὶ ὄχι μόνον δὲν ἀπαγορεύει, ἀλλὰ καὶ ἐξηγεῖ γιὰ ποιά αἰτία τὰ τετράμορφα ὄντα ζωγραφίζονται μὲ τὴ μορφή πτηνῶν καὶ θηρίων³⁷.

Καὶ πάλι κατηγορεῖ ὁ εἰκονομάχος λέγοντας·

Ἐκείνοι πῶς κατασκευάζουν καὶ ζωγραφίζουν τοὺς ἀγγέλους, σὰν νὰ ἔχουν ἀνθρώπινη μορφή καὶ νὰ εἶναι στολισμένοι μὲ δύο φτερά; Μήπως ἡ φύση τῶν ἀγγέλων ἐγκτεῖται στὰ φτερά;

Ἄκουσε λοιπὸν σὺ ποὺ ἀντιλέγεις. Ἡ ἀγία καὶ ὁμοούσια Τριάδα δὲν εἶναι ἀκατάληπτη καὶ ἀχώριστη καὶ ἀδιαίρετη καὶ ἀθέατη στὰ σωματικὰ μάτια; Πῶς λοιπὸν καταδέχθηκε νὰ φιλοξενηθεῖ στὴ σκηνὴ τοῦ Ἀβραάμ³⁸; Δὲν τὸν εἶδε ὁ δοῦλος τοῦ Θεοῦ καὶ τὸν προσκύνησε ὡς ἀνθρώπινη μορφή; Καὶ ὁ ἀνεψιὸς του Λῶτ στὴν καταστροφὴ τῶν Σοδόμων τοὺς δύο ἀγγέλους ποὺ εἶδε, δὲν τοὺς εἶδε μὲ ἀνθρώπινη μορφή νὰ τὸν συνοδεύουν καὶ νὰ τὸν διασώζουν ἀπὸ τὴν παράνομη ἐκείνη πόλη³⁹; Καὶ οἱ ἀόρατοι στὴ φύση, δὲν ἐγιναν ὄρατοι ἐξαιτίας τῆς συγκατάβασης; Δὲν ἦταν τέτοια ἡ μορφή τῆς φύσεώς τους, ἀλλὰ θεάθηκαν ἔτσι, ὅσο τὸ ἀσῶματο ἦταν δυνατὸ νὰ πλησιάσει τὸ σῶμα, σ' ἐκείνους ποὺ ἐγιναν ἀξιοὶ νὰ τοὺς δοῦν. Γι' αὐτὸ καὶ ἐμεῖς τοὺς ζωγραφίζουμε ὅπως ἐμφανίσθηκαν τότε μὲ ἀνθρώπινη μορφή. Ἡ προσθήκη πάλι τῶν φτερῶν τοὺς σημαίνει τὴν εὐκίνησί- τους καὶ τὸ ὅτι εἶναι μετέωροι καὶ ἀόρατοι καὶ ὅτι αὐτοστιγμὴ κατεβαίνουν καὶ ἐρχονται ἀπὸ τὸν οὐρανὸ στὴ γῆ. Ἔτσι, ἀνόητοι, δὲν ἔχετε καμμιά πρόφραση νὰ μιλάτε ἐναντίον τους.

Θέλεις νὰ πεῖς, ὅτι ἡ γενεὰ αὐτὴ τοὺς θεοποίησε. Αὐτὸ

38. Γεν. 18,1 ἐ.

39. Γεν. 19,1 ἐ.

δίκαιον ἢ εὐλογον πρόφασιν ἔχεις. Ὅφείλεις γὰρ διδάξαι τὸν ἀγράμματον λαὸν τὸ πῶς δεῖ τὰς σεπτὰς εἰκόνας τιμᾶσθαι καὶ ἀσπάζεσθαι. Ἐπεὶ, εἶπέ μοι, ἐὰν ἀπαντήσῃ ἄνθρωπος χωρικός, 5 ἀγνωστος τῆς βασιλικῆς ἀξίας καὶ τιμῆς, ἄνθρωπον τοῦ βασιλέως καὶ ὡς βασιλέα αὐτὸν προσκυνήσῃ, εἴτε εἴπῃ αὐτῷ ῥῆμα ἀγνοῶν, ὡς βασιλεῖ, ὅτι "Ἐλέησόν με, δέσποτα", κελεύεις ἵνα τελευτήσῃ καὶ ὁ προσκυνήσας καὶ ὁ προσκυνηθεὶς, διότι τοῦτο κατὰ ἄγνοιαν ἐποίησεν; Οὐ τοῦτο δίκαιόν ἐστιν, ἀλλὰ πρέπει, ὡς ἄπειρον ὑπὸ 10 τῶν ἐμπείρων διδαχθῆναι. Βλέπεις ἵνα ὁ ἔμπειρος τὸν ἄπειρον διδάξῃ, ὅτι οὐκ ἐστιν οὗτος ὁ βασιλεὺς, ἀλλ' ἀρχὼν αὐτοῦ καὶ ὑπηρέτης ὑπάρχει, καὶ ἀπαγγέλλῃ αὐτῷ ὅτι ὁ βασιλεὺς ἐν τῷ παλατίῳ καθίζεται καὶ οὐδεὶς θεωρεῖ αὐτόν, εἰ μὴ ὅταν μέλλει προέρχεσθαι. Οὕτω χρὴ διδαχθῆναι τοὺς κατὰ ἄγνοιαν πλανωμένους εἰς τὴν εἰ- 15 κὼνα τοῦ Χριστοῦ, ὅτι οὐκ ἐστιν οὗτος Χριστὸς ἐν σαρκί, ἀλλ' ὅτι εἰκὼν αὐτοῦ ἐστιν. Ὁ γὰρ Χριστὸς ἀπερίγραπτός ἐστι κατὰ τὴν θεότητα καὶ οὐδεὶς αὐτόν θεωρεῖ, εἰ μὴ ὕστερον, ὅταν μέλλῃ προέρχεσθαι ἐν τῇ δευτέρᾳ αὐτοῦ παρουσίᾳ· καὶ πάντως εἶχον προσκυνεῖσθαι καὶ ἀσπάζεσθαι αὐτάς.

14 Καὶ γὰρ διὰ τοῦτό ἐστιν οἱ ἐπίσκοποι καὶ τὰ τάγματα τῶν πρεσβυτέρων καὶ διακόνων, διὰ τὸ διδάσκειν τὸν λαὸν τὸ πῶς δεῖ πιστεῦειν καὶ τὸ πῶς εἰχεσθαι. Καὶ γὰρ οἱ φωστῆρες ἐκεῖνοι, οἱ ἀληθεῖς ποιμένες καὶ διδάσκαλοι οἱ θεοφόροι, οἱ ὁδηγοὶ τῆς σωτηρίας, 5 οὐδὲν ἄλλο βιωτικὸν ἐφρόντιζον, εἰ μὴ τὸ διδάσκειν τὸν λαὸν τὰ πρὸς σωτηρίαν, ὡς κατὰ ἀλήθειαν βουλόμενοι λόγον δοῦναι τῷ Θεῷ ὑπὲρ τοῦ λαοῦ. Οἱ δὲ ἐπίσκοποι τῆς γενεᾶς ταύτης ἄλλο οὐδὲν μεριμνῶσιν, εἰ μὴ ἵππους καὶ βουκόλια καὶ ἀγέλας καὶ ἀγροὺς καὶ συνδέσμους χρυσοῦ· πῶς πωλήσωσι τὸν σίτον, πῶς διανέμωσι

ὁμως δὲν ἀποτελεῖ γιὰ σένα δίκαιο, οὔτε αὐτονόητη πρόφαση. Γιατὶ ὀφείλεις νὰ διδάξεις τὸν ἀγράμματο λαὸ τὸ πῶς πρέπει νὰ τιμῶνται καὶ νὰ ἀσπάζονται οἱ σεπτῆς εἰκόνες. Γιατὶ, πές μου· ἔαν ἓνας ἄνθρωπος χωρικός, ποὺ δὲν γνωρίζει τὸ βασιλικὸ ἀξίωμα καὶ τὴν τιμὴν, συναντήσῃ ἓνα ἄνθρωπο τοῦ βασιλιᾶ καὶ τὸν προσκυνήσῃ ὡς βασιλιά, ἢ τοῦ πεῖ, ἀπὸ ἄγνοια, σὰν νὰ εἶναι βασιλιάς· “Ἐλέησέ με, δεσπότη μου”, θὰ διατάξεις νὰ θανατωθῶν καὶ ἐκεῖνος ποὺ προσκύνῃσῃ καὶ αὐτὸς ποὺ προσκυνήθηκε, ἂν καὶ τὸ ἔκανε ἀπὸ ἄγνοια; Αὐτὸ δὲν εἶναι δίκαιο, ἀλλὰ πρέπει, σὰν ἄπειρος ποὺ εἶναι, νὰ διδαχθεῖ ἀπὸ τοὺς ἐμπειρους. Βλέπεις λοιπὸν ὅτι ὁ ἐμπειρος ὑπάρχει γιὰ νὰ διδάξῃ τὸν ἄπειρο ὅτι δὲν εἶναι αὐτὸς ὁ βασιλιάς, ἀλλὰ ἄρχοντάς του καὶ ὑπηρέτης του, καὶ νὰ τοῦ πεῖ ὅτι ὁ βασιλιάς κάθεται στὸ παλάτι καὶ κανεὶς δὲν τὸν βλέπει, παρὰ μόνο ὅταν πρόκειται νὰ ἐμφανισθεῖ. Ἔτσι πρέπει νὰ διδαχθοῦν αὐτοὶ ποὺ ἀπὸ ἄγνοια πλανῶνται μὲ τὴν εἰκόνα τοῦ Χριστοῦ, ὅτι δὲν εἶναι αὐτὸς ὁ Χριστὸς σαρκωμένος, ἀλλὰ ὅτι εἶναι εἰκόνα του. Γιατὶ ὁ Χριστὸς εἶναι ἀπερίγραπτος κατὰ τὴ θεότητα καὶ κανεὶς δὲν τὸν βλέπει, παρὰ μόνο ἀργότερα, ὅταν πρόκειται νὰ ἐμφανισθεῖ στὴ δευτέρα του παρουσία· καὶ τότε ὅπωςδήποτε θὰ τις προσκυνούσαν καὶ θὰ τις ἀσπάζονταν.

Ἐξάλλου γι’ αὐτὸ ἀκριβῶς ὑπάρχουν οἱ ἐπίσκοποι καὶ τὰ τάγματα τῶν πρεσβυτέρων καὶ τῶν διακόνων, γιὰ νὰ διδάσκουν τὸ λαὸ πῶς πρέπει νὰ πιστεύουν καὶ πῶς νὰ προσεύχονται. Καὶ πράγματι, ἐκεῖνοι οἱ φωστῆρες, οἱ ἀληθινοὶ ποιμένες καὶ θεοφόροι δάσκαλοι, οἱ ὁδηγοὶ τῆς σωτηρίας, δὲ φρόντιζαν τίποτα ἄλλο βιωτικὸ, παρὰ μόνο νὰ διδάσκουν τὸ λαὸ ὅσα εἶναι γιὰ τὴ σωτηρία, γιατί στ’ ἀλήθεια ἤθελαν νὰ δώσουν στὸ Θεὸ λόγον γιὰ τὸ λαὸ⁴⁰. Ἐνῶ οἱ ἐπίσκοποι τῆς γενεᾶς αὐτῆς δὲν φροντίζουν γιὰ τίποτα ἄλλο, παρὰ μόνο γιὰ ἄλογα καὶ βοσκοτόπια καὶ κοπάδια καὶ χωράφια καὶ ἄρμαθιές χρυσοῦ, πῶς θὰ πουλήσουν

40. Ἐβρ. 13,17.

- 10 τὸν οἶνον, πῶς καμπανίσωσι τὸ ἔλαιον, πῶς πραγματεύσονται τὸ
 ἔριον καὶ τὸ μέταζον, καὶ ἄλλο οὐδὲν θεωροῦσιν ἐπιμελῶς, εἰ μὴ
 τοῦ νομίσματος τὴν χαραγὴν καὶ τὸν σταθμὸν καὶ περιβλέπουσι
 καθημέραν τὰς τραπέζας τὰς συβαριτικὰς καὶ τὸν οἶνον τὸν εὐο-
 σμον καὶ τοὺς ἰχθύας τοὺς μεγάλους, τὴν δὲ ποιμνὴν αὐτῶν ἀμε-
 15 λῶς βλέπουσι, καὶ τῶν σωμάτων αὐτῶν ἐπιμελῶνται, τῆς δὲ ψυ-
 χῆς καταφρονοῦσιν. Ὅντως κατὰ τὸ γεγραμμένον, οἱ ποιμένες τοῦ
 αἰῶνος τούτου λύκοι γεγόνασι. Καὶ ὅταν θεάσωνται ἐκ τοῦ ποι-
 μνίου αὐτῶν τινὰς μικρὸν τι ἀμάρτημα ποιήσαντας, εὐκόλως κατε-
 πανίστανται καὶ ἐπιτίμια ἀλλεπάλληλα καταπέμπονται καὶ μὴ βλέ-
 20 ποντες τῆς ποιμαντικῆς τιμῆς τὴν ἀκρίβειαν, τὴν ποιμνὴν αὐτῶν
 καθημέραν περισκοποῦσιν οὐχ ὡς ποιμένες, ἀλλ' ὡς μισθωτοί.
- 15 Ἄρτι εἶπέ μοι: Τίνα ἐξακολουθήσωμεν; Τὸν ἅγιον Βασίλειον
 τὸν θαυματουργόν, ἢ τὸν Παστιλᾶν τὸν πολλὰς ψυχὰς ἀπολέσαντα;
 Τίνα πιστεύσωμεν; Τὸν ἅγιον Ἰωάννην τὸν Χρυσόστομον τὸν τῆς
 μετανοίας ὁδοῦ καὶ τῆς σωτηρίας διδάσκαλον, ἢ τὸν Τρικᾶκαβον
 5 τὸν διδάσκαλον τῆς ἀταξίας καὶ ἀπωλείας; Τίνα ὑπακούσωμεν;
 Γρηγόριον τὸν ἐν Θεολογίᾳ διαπρέψαντα, ἢ τὸν Κωνσταντῖνον τὸν
 ἀνίερον φατριάρχην καὶ τοῦ λαοῦ παντὸς ἀπώλειαν, ὅστις τὸ ἅγιον
 δόγμα τῶν ἁγίων καὶ σεπτῶν εἰκόνων ἐξωστράκισεν ἐξ τῆς ἁγίας
 τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας, μετὰ τοῦ ὁμωνύμου αὐτοῦ, τοῦ ἀναξίως
 10 τὰ σκῆπτρα τῆς βασιλείας κρατήσαντος; Εἶπέ μοι, ἄνθρωπε: τινὰς
 ὑπακούσομεν, τὸν χορὸν τῶν σεπτῶν πατριαρχῶν τῶν ἐκλαμψάν-

41. Ἡ Σύβαρις ἦταν ἀρχαία ἑλληνικὴ πόλις τῆς Κάτω Ἰταλίας.

42. Σοφον. 3,3.

43. Ἰω. 10,12 ἔ.

44. Ἐπίσκοπος Πέργης Σισίνιος Παστιλλᾶς, ἕνας ἀπὸ ἐκείνους ποὺ
 πῆραν μέρος στὴ σύνοδο τῆς Ἱερείας (ἀνάκτορο στὴ μικρασιατικὴ ἀκτὴ τοῦ Βο-

τὸ σιτάρι, πῶς θὰ μοιράσουν τὸ κρασί; πῶς θὰ ζυγίσουν τὸ λάδι; πῶς θὰ διαπραγματευθοῦν τὸ μαλλὶ καὶ τὸ μετάξι, καὶ ἄλλο τίποτα δὲν παρατηροῦν μὲ προσοχή, παρὰ μόνο τὸ χάραγμα τοῦ νομίσματος καὶ τὴ ζυγαριά, καὶ ἀναζητοῦν καθημερινὰ τὶς συβαριτικῆς⁴¹ τράπεζες καὶ τὸ μυρωδάτο κρασί καὶ τὰ ψάρια τὰ μεγάλα, ἐνῶ τὸ ποιμνιό τους τὸ παραμελοῦν, καὶ φροντίζουν γιὰ τὰ σώματά τους, ἐνῶ περιφρονοῦν τὴν ψυχὴ τους. Πράγματι, ὅπως εἶναι γραμμένο, «οἱ ποιμένες τοῦ αἰῶνα αὐτοῦ ἔχουν γίνεи λύκω»⁴². Καὶ ὅταν δοῦν κάποιους ἀπὸ τὸ ποιμνιό τους νὰ ἔχουν κάνει κάποιο μικρὸ ἁμάρτημα, ἐξανίστανται εὐκολα καὶ ἐξαπολύουν ἄλλεπάλληλα ἐπιτίμια ἐναντίον τους, καὶ μὴ βλέποντας τοῦ ποιμαντικοῦ ἀξιώματός τους τὴν συνέπεια, βλέπουν καθημερινὰ τὴν ποιμνὴ τους ὄχι ὡς ποιμένες, ἀλλ' ὡς μισθωτοί⁴³.

Τώρα πές μου· ποιόν νὰ ἀκολουθήσουμε; Τὸν ἅγιο Βασίλειο τὸν θαυματοουργὸ ἢ τὸν Παστιλά⁴⁴ ποὺ ὀδήγησε πολλὰς ψυχὰς στὴν ἀπώλεια; Ποιόν νὰ πιστέψουμε; τὸν ἅγιο Ἰωάννη τὸν Χρυσόστομο, ποὺ διδάσκει τὸ δρόμο τῆς μετάνοιας καὶ τῆς σωτηρίας, ἢ τὸν Τρικάκαβο⁴⁵, τὸ δάσκαλο τῆς ἀταξίας καὶ τῆς ἀπώλειας; Ποιόν νὰ ἀκούσουμε; τὸν Γρηγόριο ποὺ διέπρεψε στὴ θεολογία, ἢ τὸν Κωνσταντῖνο⁴⁶ τὸν ἀνίερο πατριάρχη, τὴν καταστροφὴ ὀλόκληρου τοῦ λαοῦ; Αὐτὸν ποὺ ἐξοστράκισε ἀπὸ τὴν ἅγια τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησία τὴν ἅγια πίστη τῶν ἁγίων καὶ σεπτῶν εἰκόνων, μαζί μὲ τὸν συνονόματό του, ὁ ὁποῖος πῆρε ἀναξίως τὰ σκῆπτρα τῆς βασιλείας. Πές μου, ἄνθρωπε· ποιούς νὰ ἀκούσουμε, τὴν χορεία τῶν σεπτῶν πατριαρχῶν ποὺ ἔλαμψαν

σπόρου) τὸ 754, ποὺ ἀναθεμάτισε τὸν πατριάρχη Γερμανὸ καὶ τὸν Ἰωάννη Δαμασκηνό. Βλ. Φιλ. Βαφεϊδῆ, *Ἐκκλ. Ἱστορία*, τόμ. Β', ἐν Κων/πόλει, 1886, σελ. 37.

45. Ἐπίσκοπος Ἀντιοχείας τῆς Πισιδίας Βασίλειος Τρικάκαβος, ἕνας ἀπὸ τοὺς πρῶτους εἰκονομάχους ποὺ πῆρε μέρος στὴν ἴδια σύνοδο τοῦ 754.

46. Πρόκειται γιὰ τὸν ἐπίσκοπο Συλλαίου Κωνσταντῖνο, ὁ ὁποῖος κατὰ τὸ τέλος τῆς Συνόδου ἐξελέγη πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως.

των ἀπὸ τῆς ἀγίας καὶ οἰκουμενικῆς πρώτης συνόδου ἕως τῆς ἔκτης, ἦν καὶ πᾶσα χώρα, ἀπ' ἄκρου τοῦ οὐρανοῦ ἕως τῶν ἄκρων ἐσφράγισεν, ἢ τοὺς ὑποκριτὰς ἱερεῖς τούτους, τοὺς νόθον δόγμα
 15 ὕστερον τῇ Ἐκκλησίᾳ περιφέροντας, ὃ οὐδεὶς τῶν πατριαρχῶν καὶ τῶν θρόνων ἐκύρωσεν, ἀλλὰ μᾶλλον καὶ ἐξωστράκισαν καὶ στηλιτευτικούς αὐτῶν λόγους ἐξαπέστειλαν, ὡς ἐχθρῶδες Θεῷ δόγμα μελετήσαντας καὶ τῶν ἐκκλησιαστικῶν κανόνων ἀλλότρια θεσπίσαντας;

16 Τίνα, εἶπέ μοι, ἐξακολουθήσωμεν, τῶν σημειοφόρων καὶ ἀγίων Πατέρων σύνοδον πολύκυδον καὶ παγκόσμιον, ἢ τὴν ἀκέφαλον ταύτην, τὴν ἐβδελυγμένην παρὰ Θεοῦ καὶ τῶν ἀγίων αὐτοῦ; Καὶ γὰρ ἀκέφαλός ἐστι καὶ θεομίσητος. Καὶ εἶπέ μοι, ποῖος πα-
 5 τριάρχης εὐρέθη ἐν αὐτῇ; Ὁ Ρῶμης οὐ κατεδέξατο ἐλθεῖν. Ὁ Ἀλεξανδρείας οὐδὲ ὄλωσ, ὁ Ἀντιοχείας οὐδὲ τὸ σύνολον, ὁ Ἱεροσολύμων οὐδὲ ἄπαξ. Λοιπὸν ποταπὴ ἐστὶν αὕτη ἢ σύνοδος πατριάρχην μὴ ἔχουσα; Σύνοδος ἐστὶν ὅτε τὰ πέντε πατριαρχεῖα θεσπίσουσι μίαν πίστιν καὶ ἓνα λόγον· εἰ δὲ ἐκ τούτων κἂν εἷς ἀπολείψῃ, ἢ οὐχ
 10 ὑποκύψει τῇ συνόδῳ, αὕτη σύνοδος οὐκ ἐστὶν, ἀλλὰ παρασυναγωγὴ καὶ συνέδριον ματαιότητος καὶ ἀλαζονείας.

Ὁρᾷς ταύτην τὴν παρασυναγωγὴν, ἦν ἐμελέτησαν οἱ ἄρπαγες καὶ οὐχὶ ποιμένες, κατὰ τῆς τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας; Εἰ δὲ θέλεις ταύτην μαθεῖν βεβαιότερον, ὅτι σύναξις ἐστὶ ματαιότητος καὶ οὐχὶ
 15 σύνοδος, ἐρεῦνησον καὶ μάθε, ὅτι καὶ τὸν αὐτῆς πατριάρχην τὸν

47. Ἀναφέρουμε ἐδῶ ἐπιγραμματικά τὴν ἀντίδραση τοῦ Κωνσταντινουπόλεως Γερμανοῦ, τοῦ πάπα τῆς Ρώμης Γρηγορίου Β' καὶ τοῦ διαδόχου τοῦ Γρηγορίου Γ', καὶ τοῦ πατριάρχου Ἱεροσολύμων Θεοδώρου, οἱ ὅποιοι μάλιστα

ἀπὸ τὴν ἁγία πρώτη οἰκουμενικὴ σύνοδο μέχρι τὴν ἕκτη, τὴν ὁποία ἐπεκύρωσε ὀλόκληρη ἡ χώρα, ἀπὸ τῆ μιᾶ ἄκρη τοῦ οὐρανοῦ ὡς τὴν ἄλλη, ἢ αὐτοὺς τοὺς ὑποκριτὲς ἱερεῖς, ποὺ περιφέρουν μεταγενέστερο δόγμα στὴν Ἐκκλησία, τὸ ὁποῖο κανένας ἀπὸ τοὺς πατριάρχες καὶ τοὺς θρόνους δὲν τὸ ἐπικύρωσε, ἢ μᾶλλον τὸ ἐξοστράκισαν καὶ ἐκφώνησαν στηλιτευτικούς λόγους ἐναντίον τους, ἐπειδὴ συνέλαβαν ἐχθρικό γιὰ τὸ Θεὸ δόγμα καὶ θέσπισαν πράγματα ξένα πρὸς τοὺς ἐκκλησιαστικούς κανόνες⁴⁷;

Ποιὸν νὰ ἀκολουθήσουμε, πὲς μου, τὴν πολυφημισμένη καὶ παγκόσμια σύνοδο τῶν θαυματουργῶν καὶ ἁγίων Πατέρων, ἢ αὐτὴ τὴν ἀκέφαλη, ποὺ τὴν ἔχει σιχαθεῖ ὁ Θεὸς καὶ οἱ ἅγιοι τοῦ⁴⁸; Γιατὶ πράγματι εἶναι ἀκέφαλη καὶ θεομίσητη. Καὶ πὲς μου, ποιὸς πατριάρχης παραβρέθηκε σ' αὐτήν; Ὁ Ρώμης δὲν καταδέχτηκε νὰ ἔρθει. Ὁ Ἀλεξανδρείας καθόλου, ὁ Ἀντιοχείας ἐπίσης, ὁ Ἱεροσολύμων οὔτε μιὰ φορά. Λοιπὸν τί εἶδους ἦταν αὐτὴ ἡ σύνοδος, ἀφοῦ δὲν εἶχε πατριάρχη; Σύνοδος εἶναι ὅταν τὰ πέντε πατριαρχεῖα θεσπίζουν μιὰ πίστη καὶ ἓνα λόγο. Ἐνῶ, ἐὰν λείπει ἀπὸ αὐτοὺς ἕστω καὶ ἓνας καὶ δὲν πειθαρχήσει στὴ σύνοδο, αὐτὴ δὲν εἶναι σύνοδος, ἀλλὰ παραसυναγωγή καὶ συνέδριο ματαιότητος καὶ ἀλαζονείας.

Βλέπεις αὐτὴ τὴν παραसυναγωγή, ποὺ τὴν συγκρότησαν οἱ κλέφτες καὶ ὄχι οἱ ποιμένες, ἐναντίον τῆς Ἐκκλησίας τοῦ Χριστοῦ; Ἐὰν θέλεις νὰ μάθεις μὲ περισσότερη βεβαιότητα, ὅτι εἶναι συγκέντρωση ἀνώφελη καὶ ὄχι σύνοδος, ἐρεύνησε καὶ μάθε, ὅτι καὶ τὸν δικό της πατριάρχη, ποὺ ἔκανε καὶ ποὺ ἦταν

συγκρότησαν καὶ συνόδους καὶ ἀναθεμάτισαν τοὺς εἰκονομάχους. Βλ. Φιλαρέτου Βαφείδου, *Ἐκκλ. Ἱστορία*, τόμ. Β' σελ. 37-38 καὶ Β. Στεφανίδου, *Ἐκκλ. Ἱστορία*, Ἀθήναι 1959, σελ. 259.

48. Πρὸκειται γιὰ τὴν σύνοδο ποὺ συγκρότησε ὁ Κωνσταντῖνος ὁ Κοπρῶνυμος στὸ ἀνάκτορο τῆς Ἱερείας τὸ 754, μὲ προεδρεύοντας τὸν Ἐφέσου Θεοδοῖο καὶ τὸν Πέργης Παστιλλᾶ, καθόσον κανεῖς ἀπὸ τοὺς πατριάρχες δὲν πῆρε μέρος σ' αὐτήν.

ανάξιον τοῦ πατριαρχεῖν ὃν ἐποίησεν, ἀπέκτεινε. Τίς οὐ μὴ καταγελάσῃ τὴν σύνοδον ταύτην τὴν ἀκέφαλον καὶ κεφαλὴν μὴ ἔχουσαν; Ἐποίησεν ἑαυτῇ κεφαλὴν καὶ ἐστράφη καὶ ἔρριπεν αὐτήν, μᾶλλον δὲ ἀπέκτεινεν αὐτήν. Ὡ ἀβλεψίας! ὦ μωρίας καὶ ἀσοφίας! Τίς οὐ μὴ καταγελάσῃ τὴν σύνοδον ταύτην; Κἂν ἐκ τούτου γινώσκονται πάντες, ὅτι ἄκυρος καὶ ἀδεκτός ἐστι καὶ παρὰ Θεῶ καὶ παρὰ τῶν ἁγίων αὐτοῦ.

17 Καὶ οὐχ ἀρμόζει αὐτὴν λέγεσθαι σύνοδον, ἀλλὰ συνέδριον Ἰουδαϊκόν· καὶ γὰρ ὁμοίον αὐτοῦ γέγονε κατὰ τοῦ Σωτῆρος. Ἐπειδὴ ὁ ἀρχέκακος ἐχθρὸς ἡμῶν διάβολος, ὁ ἐξ ἀρχῆς πολεμῶν τὸ γένος τῶν ἀνθρώπων, ἰδὼν τὸ γένος τῶν Ἑβραίων, ὅτι ἀγαπητὸν ἦν 5 τότε παρὰ τῷ Θεῷ, ἐφθόνησεν αὐτοὺς καὶ θέλων ἀπολέσαι αὐτούς, ἐνέβαλεν εἰς αὐτοὺς λογισμὸν πονηρὸν, ὅτι ὁ Χριστὸς οὐκ ἐστὶν Υἱὸς Θεοῦ, ἀλλὰ πλάνος ἐστί, καὶ θέλει ἀπολέσαι τὸ γένος τῶν Ἑβραίων, διὸ κρατήσαντες ἀποκτείνετε αὐτόν. Καὶ ποιήσαντες οἱ ἱερεῖς τῶν Ἰουδαίων συνέδριον, συμβούλιόν τε λαβόντες ἐξ 10 αὐτοῦ κατὰ τοῦ Σωτῆρος, ἵνα κρατήσωσιν καὶ ἀποκτείνωσιν αὐτόν. Κρατήσαντες δὲ ἐσταύρωσαν αὐτὸν καὶ μίξαντες δξος καὶ χολὴν, ἔβαλον σπόγγον ἐπὶ τοῦ καλάμου καὶ προσήνεγκαν τῷ στόματι αὐτοῦ καὶ λαβόντες λόγχην ἐκέντησαν αὐτοῦ τὴν ἁγίαν πλευράν. Καὶ γεγόνασιν οἱ ποτὲ υἱοί, ἀλλότριοι τῆς τῶν πατριαρχῶν καὶ πα- 15 τέρων αὐτῶν εὐγενείας.

Ὁμοίως πάλιν ὁ ἐχθρὸς ἡμῶν διάβολος, ἰδὼν τὸ γένος τῶν Χριστιανῶν, ὅτι ἀγαπητὸν ἐστὶ παρὰ τῷ Θεῷ, ἐφθόνησεν αὐτὸ

49. Πρόκειται γιὰ τὸν πατριάρχη Κωνσταντῖνο, τὸν ἀπὸ Συλλαίου, ὁ ὁποῖος, ὅπως σημειώσαμε παραπάνω, ἐξελέγη ἀπὸ τὸν Κωνσταντῖνο Ε΄ τὸν Κοπρώνυμο. Ὁ πατριάρχης αὐτός, ἂν καὶ ὑπηρετήσῃε πρόθυμα τὸν εἰκονομάχο αὐτοκράτορα, ἐπὶ δέκα χρόνια, τελικὰ ἔπεσε σὲ δυσμένεια καὶ τὸ 764 ἀπομακρύνθηκε ἀπὸ τὸν θρόνο καὶ ἀποκεφαλίσθηκε. Τὸν διαδέχθηκε ὁ Νικητῆς ὁ «ἀπὸ Σκλάβων», εὐνοῦχος καὶ ἀσημάντος, ὁ ὁποῖος, κατὰ τὸν Ζωναρᾶ, «οὐδ' ἀναγνώ- ναι ἠδύνατο» (Ζωναρᾶ, XV, 7,23).

ανάξιος νὰ πατριαρχεῦει, τὸν σκότωσε⁴⁹. Ποιὸς δὲ θὰ κοροϊδέψει τὴ σύνοδο αὐτὴ τὴν ἀκέφαλη, ποὺ δὲν ἔχει ἐπικεφαλῆ; Ἔβαλε στὸν ἑαυτὸ της ἐπικεφαλῆ, καὶ ἔπειτα γύρισε καὶ τὸν ἔρριξε, ἢ μᾶλλον τὸν φόνευσε. Πόση ἀβλεψία! πόση μωρία καὶ ἔλλειψη σοφίας! Ποιὸς δὲ θὰ περιγελάσει τὴ σύνοδο αὐτὴν; Καὶ μόνο ἀπὸ αὐτὸ θὰ καταλάβουν ὄλοι ὅτι εἶναι ἄκυρη καὶ ἀπαράδεκτη καὶ ἀπὸ τὸ Θεὸ καὶ ἀπὸ τοὺς ἁγίους του.

Καὶ δὲ ταιριαίνει νὰ λέγεται σύνοδος, ἀλλὰ συνέδριο ἰουδαϊκό⁵⁰: γιατί, πράγματι, ἔγινε ὁμοιο μ' ἐκεῖνο ἐναντίον τοῦ Σωτήρα. Ἐπειδὴ ὁ ἀρχέκακος ἐχθρὸς μας διάβολος, ποὺ ἀπὸ τὴν ἀρχὴ πολεμᾷ τὸ ἀνθρώπινο γένος, βλέποντας ὅτι τὸ γένος τῶν Ἑβραίων τότε ἦταν ἀγαπητὸ στὸ Θεό, τοὺς φθόνησε, τοὺς ἔβαλε μέσα στὸ νοῦ τους τὴν πονηρὴ σκέψη, ὅτι ὁ Χριστὸς δὲν εἶναι Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ εἶναι πλάνος καὶ θέλει νὰ καταστρέψει τὸ ἑβραϊκὸ γένος. Γι' αὐτὸ συλλάβετε τον καὶ σκοτώστε τον. Καὶ ἀφοῦ συγκάλεσαν οἱ ἱερεῖς τῶν Ἰουδαίων τὸ συνέδριο, πῆραν ἔγκριση ἀπὸ αὐτὸ ἐναντίον τοῦ Σωτήρα νὰ τὸν συλλάβουν καὶ νὰ τὸν σκοτώσουν. Καὶ ἀφοῦ τὸν συνέλαβαν, τὸν σταύρωσαν καὶ ἀφοῦ ἀνάμιξαν ξίδι καὶ χολή, ἔβαλαν σφουγγάρι στὸ καλάμι καὶ τὸ πρόσφεραν στὸ στόμα του καὶ παίρνοντας λόγχη τρύπησαν τὴν ἀγία του πλευρά. Ἔτσι, οἱ ἄλλοτε υἱοὶ ἔγιναν ξένοι πρὸς τὴν εὐγένεια τῶν πατριαρχῶν καὶ πατέρων τους.

Κατὰ τὸν ἴδιο τρόπο πάλι ὁ ἐχθρὸς μας διάβολος, βλέποντας ὅτι τὸ γένος τῶν Χριστιανῶν εἶναι ἀγαπητὸ στὸ Θεό, τὸ

50. Τὸ *Μέγα Ἰουδαϊκὸ Συνέδριο* εἶχε ἑβδομήντα καὶ ἓνα μέλη καὶ συνεδρίαζε σὲ αἶθουσα κοντὰ στὸ ναὸ τῶν Ἱεροσολύμων. Οἱ συνέδροί του ἦταν διακεκριμένα μέλη τῆς ἰουδαϊκῆς κοινωνίας, ἀποτελοῦσε δὲ τοῦτο τὴ Γερουσία ἢ μᾶλλον τὸν Ἄρειο Πάγο τῶν Ἑβραίων καὶ εἶχε ἐξουσία ζωῆς καὶ θανάτου κάθε ὑπόδικου (βασιλιᾶ, προφήτη, ἀρχιερέα καὶ ἀπλοῦ πολίτη). Τὴν ἐξουσία αὐτὴ τοῦ τὴν ἀφαίρεσαν οἱ Ρωμαῖοι, γι' αὐτὸ στὴ δίκη τοῦ Χριστοῦ χρειάζόταν νὰ ἐπικυρώσει τὴν ἀπόφασή του ὁ Ρωμαῖος ἡγεμόνας (Ματθ. 26,65. Ἰω. 18,31 κ.ἄ).

σφόδρα καὶ θέλων ἀπολέσαι πολλοὺς ἐξ αὐτῶν, ἐνέβαλεν εἰς αὐ-
 τοὺς τὸν πονηρὸν λογισμὸν τοῦτον, ὅτι ἢ προσκύνησις τῶν σεπτο-
 20 μόρφων εἰδωλολατρία ἐστίν, ἀλλ' ἐμπτύσατε αὐτὴν καὶ ἀπόστητε
 ἐξ αὐτῆς, ἐπεὶ ἀπόλλυσθε. Καὶ ποιήσαντες συνέδριον οἱ ἱερεῖς τῶν
 Χριστιανῶν ἅμα τοῖς βασιλεῦσιν ἀναξίως τῆς βασιλείας δραξαμέ-
 νοις καὶ τυραννικῶς εἰς τὰ προαύλια τῆς βασιλείας εἰσπηδήσαντες,
 συμβούλιόν τε λαβόντες ἐκ τῶν πονηρῶν λογισμῶν καὶ αὐτοὶ κατὰ
 25 τῆς εἰκόνης τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐμελέτησαν κενὰ καὶ
 μάταια καὶ κατέκριναν αὐτὴν καταπατηθῆναι ὑπὸ τοὺς πόδας αὐ-
 τῶν παρανόμους, ἀντὶ τῆς ἐνσάρκου σταυρώσεως ἣν ἐτέλεσαν οἱ
 Ἰουδαῖοι· καὶ καθὼς οἱ ἄνομοι, ὄξος καὶ χολὴν μίξαντες, προσή-
 νεγκαν τῷ στόματι τοῦ Χριστοῦ, οὕτω καὶ οὗτοι, μίξαντες ὕδωρ
 30 καὶ ἄσβεστον καὶ βαλόντες σπόγγον ἐπὶ τοῦ ξύλου, προσήνεγκαν
 τῇ σαρκομοιομόρφῳ ὄψει τῆς τιμίας εἰκόνης καὶ ἐνέχρισαν αὐτὴν.
 Καὶ ἀντὶ τῆς λόγῃς τῆς νυξάσης τὴν ζωόδωρον πλευρὰν τοῦ Χρι-
 στοῦ, λαβόντες ρομφαίαν, κατώρουζαν αὐτὴν καὶ κατέξεσαν καὶ
 ἠφάνισαν ἐκ τῆς Ἐκκλησίας καὶ ἐξεπλήρωσαν καὶ οὗτοι τὸ ἔργον
 35 τῶν Ἰουδαίων καὶ παρέδωκαν ἑαυτοὺς τῷ διαβόλῳ. Ὡς τῆς συμ-
 φορᾶς! ὦ τῆς μανίας! ὦ τῆς ἀπάτης τῶν Χριστιανῶν· ὅτι καὶ οἱ
 δοκοῦντες Χριστιανοὶ βασιλεῖς καὶ ἀρχιερεῖς, ἄλλοτρίους ἑαυτοὺς
 ἐποίησαν τῆς ἀμώμου πίστεως, καὶ αὐτοὶ εἰς τὸ βάραθρον τῶν
 Ἰουδαίων ἑαυτοὺς ἐνέβαλον, κἄν διὰ βραχυτάτου· οὐαὶ σοι, διάβολε
 40 ἀλλότριάρι τοῦ Θεοῦ, ὅτι ἕμιξας τοὺς Χριστιανοὺς μετὰ τῶν Ἰου-
 δαίων.

18 Καὶ γάρ, ἐὰν καλῶς ἐξερευνησωμεν, τρόφιμοι τῆς Ἐκκλησίας,
 τὴν αἵρεσιν ταύτην, δυσσεβῶς ἐκαινοτομήθη. Ὑπὲρ γὰρ τὰς πρώην

51. Σὲ μικρογραφία τοῦ Ψαλτηρίου τοῦ Χλουδῶφ (γύρω στὸ 830 μ.Χ.) εἰ-
 κονίζεται ὁ Ἐσταυρωμένος Χριστὸς στὸν ὁποῖο οἱ στρατιῶτες προσφέρουν μὲ
 τὸ σφουγγάρι χολή καὶ ξίδι, καὶ πῖδ κάτω ἀριστερά, δύο εἰκονομάχοι μὲ σφουγγ-

φθόνησε πάρα πολύ καί, θέλοντας νά ἐξαφανίσει πολλοὺς ἀπὸ αὐτούς, τοὺς ἔβαλε αὐτὸν τὸν πονηρὸ συλλογισμόν, ὅτι ἡ προσκύνησις τῶν σεπτῶν μορφῶν εἶναι εἰδωλολατρία· γι' αὐτὸ φτύστε τὴν καὶ ἀπομακρυνθεῖτε ἀπὸ αὐτῆν, γιὰτὶ χανόσαστε'. Καὶ συγκαλώντας συνέδριο οἱ ἱερεῖς τῶν Χριστιανῶν, μαζὶ μὲ τοὺς βασιλεῖς, ποὺ εἶχαν ἀρπάξει ἀναξίως τὴ βασιλεία καὶ εἶχαν εἰσπηδήσει στὰ προαυλίᾳ τῆς τυραννικῆς, ἔβγαλαν ἀπόφασις ἀπὸ τοὺς πονηροὺς συλλογισμοὺς καὶ οἱ ἴδιοι σχεδίασαν δόλια καὶ ἀπερίσκεπτα ἐνάντια στὴν εἰκόνα τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ, καὶ τὴν καταδίκασαν νά καταπατηθεῖ ἀπὸ τὰ παράνομα πόδια τοὺς, ἀντὶ τῆς σαρκικῆς σταύρωσις ποὺ διέπραξαν οἱ Ἰουδαῖοι. Καὶ ὅπως οἱ ἄνομοι ἀνάμιζαν ξίδι καὶ χολή καὶ τὸ ἔφεραν στὸ στόμα τοῦ Χριστοῦ, ἔτσι κι αὐτοὶ ἀνακάτεψαν νερὸ καὶ ἀσβέστη, καὶ βάζοντας σφουγγάρι σὲ ξύλο τὸ ἔφεραν στὴν ὁμοία μὲ σάρκα μορφή τῆς τίμιας εἰκόνας καὶ τὴν ἐπέχρισαν⁵¹. Καὶ ἀντὶ τῆς λόγῃς ποὺ τρύπησε τὴν ζωοδότρα πλευρὰ τοῦ Χριστοῦ, παίρνοντας ἀμφίστομο σπαθί, τὴν κατέσκαψαν, τὴν ἀπόξεσαν καὶ τὴν ἐξαφάνισαν ἀπὸ τὴν ἐκκλησία, καὶ ὀλοκλήρωσαν κι αὐτοὶ τὸ ἔργο τῶν Ἰουδαίων καὶ παρέδωσαν τὸν ἑαυτὸ τους στὸ διάβολο. Τί συμφορὰ! τί τρέλλα! τί ἐξαπάτησις τῶν Χριστιανῶν! Ἀκόμα καὶ οἱ βασιλεῖς καὶ οἱ ἀρχιερεῖς ποὺ θεωροῦνταν Χριστιανοί, ἀποξένωσαν τοὺς ἑαυτούς τους ἀπὸ τὴν ἄψογη πίστις, καὶ ἔρριξαν οἱ ἴδιοι τοὺς ἑαυτούς τους στὸ βάραθρο τῶν Ἰουδαίων, μέσα σὲ βραχὺ χρονικὸ διάστημα. Ἀλίμονο σὲ σένα, διάβולה, ξένε τοῦ Θεοῦ, ποὺ ἀνέμιξες τοὺς Χριστιανούς μὲ τοὺς Ἰουδαίους.

Γιατί, ἂν τὴν ἐρευνήσουμε καλὰ, τέκνα τῆς Ἐκκλησίας, τὴν αἵρεσις αὐτῆς, θὰ δοῦμε ὅτι ἀποτελεῖ δυσσεβὴ καινοτομία.

γὰρι, ὅπως οἱ στρατιῶτες, καλύπτουν τὴν εἰκόνα τοῦ Χριστοῦ μὲ ἀσβέτη, ἐνῶ ἐπιγραφή στιγματίζει τὴν πράξις τους· «καὶ οὗτοι μίξαντες ὕδωρ καὶ ἀσβεστον ἐπὶ τὸ πρόσωπον»· καὶ γιὰ νὰ μὴ μείνει ἀμφιβολία γιὰ τὴν ταυτότητα τῶν εἰκονιζόμενων ἀναγράφεται δίπλα στὰ κεφάλια τους· «εἰκονομάχου». (Τὸ ψαλτήριον βρῖσκεται στὸ Μουσεῖο τῆς Μόσχας).

αἰρέσεις δυσσεβεστάτη ὑπάρχει. Αἱ γὰρ αἰρέσεις αἱ πρώην εἰς τὴν ἀνθρωπότητα προσέκοψαν, αὕτη δὲ εἰς τὴν θεότητα. "Οτι, ἦν περ ὁ 5 Χριστὸς κατελθὼν ἰδιοποιήσατο πίστιν καὶ τῆς τῶν εἰδώλων μα- νίας ἡμᾶς ἐξείλατο, τὰ μὲν διὰ τῶν ἀγίων αὐτοῦ μαθητῶν, τὰ δὲ διὰ σεπτῶν αὐτοῦ μαρτύρων, καὶ εἰς τέλος ἐξηφανίσθη καὶ ἡ μνήμη αὐτῶν ἀπόλωλε καὶ οὐδὲ εἷς τῶν ὀνομάτων αὐτῶν τὸ ρῆμα ἐφθέγγετο· πάλιν οἱ θρυλλολέκται ἀνιστοροῦσι καὶ πάλιν εἰδώλων 10 μνημονεύουσι καὶ οὐκ ἔγνωσαν οἱ παράνομοι, ὅτι τοῦ Χριστοῦ σταυρωθέντος καὶ ἀναστάντος, ἀπὸ τότε εἰδωλικὴ προσκύνησις κατὰ μικρὸν ἤρξατο ἀπὸ τῆς γῆς ἀποδιώκεσθαι.

19 Καὶ γὰρ ὁ τὴν αἵρεσιν ἐμπνεύσας πρῶτος, ψεύστης ὢν καὶ ὑπουργός, τῆς βασιλείας ἐδράξατο. Κόνων γὰρ ὀνομαζόμενος, Λέοντος προσηγορίαν ἑαυτῷ περιεβάλλετο, ἐξ Ἑβραίων τοῦτον τὸν σκοπὸν καὶ τὸ φρόνημα εἰληφώς. Καὶ γὰρ περιπατοῦντος αὐτοῦ, 5 μῆπω τῆς βασιλείας αὐτοῦ χειρισθέντος, φησὶ πρὸς αὐτὸν ὁ Ἑβραῖος·

Ἐπιβλέψας μελέεις γενέσθαι. Ἄλλὰ τὸν λόγον ὃν εἶπω σοι, ἐὰν κρατήσης, ἔσται πολυχρόνιος ἡ βασιλεία σου καὶ ἡ τιμὴ σου. Ἀποβαλοῦ τὴν προσηγορίαν, ἦν περ κέ- 10 κτησαι, ὀνομασθεὶς Λέων. Ἐν γὰρ ταῖς ἡμέραις τῆς βασιλείας σου καταστραφήσονται τὰ ἰνδάλματα εἰκό- νων, ὧν περ οἱ Χριστιανοὶ πιστεύουσι. Διὸ δός μοι λό- γον τοῦ καταστρέψαι αὐτὰ ἐν τοῖς καιροῖς τῆς βασι- λείας σου'.

15 Δελεασθεὶς οὖν ὁ βύθιος δράκων, δέδωκεν αὐτῷ, τὴν τιμὴν τῆς

52. Πράγματι τὸ ἀρχικὸν τοῦ ὀνομα ἦταν Κόνων. Βλ. Θεοφάνους, 1,407· «τὸ βαπτιστικὸν μου ὄνομα ἐν ἀληθείᾳ Κόνων ἐστὶ». Βλ. καὶ Κ. Ἀμάντου, *Ἱστορία τοῦ βυζαντινοῦ κράτους*, Ἀθήναι 1939, σελ. 343.

53. Τὸ ὄνομα «Λέων», ποῦ κατὰ τὸν συγγραφέα πῆρε ὁ πρῶτος Κόνων, τοῦ θυμίζει τὸ χωρίο· «Λέοντι ἐθνῶν ὠμωῖόθης καὶ σὺ ὡς δράκων ὁ ἐν τῇ θαλάσῃ» (Ἰεζ. 32,2). Ἐπειδὴ δὲ ὁ δράκος ποῦ ἐμφωλευεῖ στο βυθό, στὴ βιβλικὴ γλῶσσα γενικὰ συμβολίζει τὸ διάβολο, ἀποκαλώντας τὸν βασιλιὰ Λέοντα «βύθιον δράκοντα», τὸν ταυτίζει πρὸς ἐκεῖνον, τὸν «πρῶτο ψεύστη καὶ ὑπουργόν»,

Γιατί είναι πιά δυσσεβής από όλες τις προηγούμενες αιρέσεις. Οί προηγούμενες αιρέσεις προσέκρουαν στην ανθρωπότητα, ενώ αυτή στη θεότητα. Διότι ή πίστη, την όποία έκανε δική του ό Χριστός κατεβαίνοντας από τον ούρανό και μās έξαγόρασε από τή μανία τών ειδώλων, και άλλα από αυτά τά έσβησε με τούς άγιους μαθητές του, και άλλα με τούς σεπτούς μάρτυρές του και ούτε ένας δέν ανάφερε κανένα από τά όνόματά τους, αυτά λοιπόν τά είδωλα πάλι οί συλλέκτες τών θρύλλων τά ζωγραφίζουν, και ξαναθυμούνται τά είδωλα. Και δέν γνωρίζουν οί παράνομοι, ότι από τότε πού ό Χριστός σταυρώθηκε και αναστήθηκε, από τότε ή προσκύνηση τών ειδώλων άρχισε σιγά-σιγά ν' απομακρύνεται από τή γη.

Άλλά εκείνος πού πρώτος ένέπνευσε τήν αίρεση, όντας ψεύτης και ύπουλος, άρπαξε τή βασιλεία. Και ενώ όνομαζόταν Κόνωνας, φόρεσε στόν έαυτό του τό όνομα Λέων, παίρνοντας από Έβραίουσ τήν ιδέα αυτή και τόν σκοπό. Πράγματι, ενώ περπατούσε, πριν ακόμα πάρει στα χέρια του τή βασιλεία, τού λέει ό Έβραϊός:

‘Πρόκειται νά γίνεις βασιλιάς. Όμως, εάν κρατήσεις τό λόγο πού θά σοῦ πῶ, ή βασιλεία σου και ή δόξα σου θά είναι μακροχρόνια. Άφησε τό όνομα πού έχεις και όνομάσου Λέων⁵². Γιατί στις μέρες τής βασιλείας σου θά καταστραφούν τά είδωλα τών εικώνων, τις όποίες πιστεύουν οί Χριστιανοί. Γι’ αυτό δῶσε μου τό λόγο σου νά τις καταστρέψεις στο διάστημα τής βασιλείας σου’.

Έξαπατηθεις λοιπόν ό δράκος τού βυθοῦ⁵³, τού έδωσε τό λόγο

όπως λέει στην άρχή τής παραγράφου αυτής. Παράσταση τού «*Βυθίου δράκοντος*» έχουμε σέ μεταγενέστερες παραστάσεις τής Β΄ Παρουσίας τού Κυρίου. Ό διάβολος εκεί παριστάνεται συνήθως ως υπερμεγέθης κροκόδειλος στην κάτω δεξιά γωνία τής όλης παραστάσεως, στο στόμα του δε καταλήγει ό πύρινος ποταμός πού ξεκινάει από τό θρόνο τού Χριστού. Καθώς οί άμαρτωλοι ρίχονται μέσα στόν ποταμό, καταλήγουν στο στόμα τού δράκοντα, πού τούς καταπίνει.

ἀξίας ἔχων εἰς ἐπιθυμίαν ὁ ἀνάξιος. Καὶ τῶν πραγμάτων ἐλθόντων εἰς ἐμφάνισιν, ἐδράξατο τῆς βασιλείας τὰ σκῆπτρα. Καὶ μετὰ δέκατον χρόνον τοῦ ὁδηγοῦ τῆς ἀπωλείας ὑπαντήσαντος ἐπὶ προελεύσεως καὶ δεδωκότος αὐτῷ τὸν χάρτην, ὡς δῆθεν δεητικοῦ, καὶ ἀνα-
 20 γνόντος αὐτὸν τοῦ παρανόμου, παρ' αὐτὰ τὸν Ἑβραῖον εἰς τὰ βασιλεῖα ἐκέλευσεν εἰσελθεῖν καὶ λαβὼν αὐτὸν ἀπὸ τότε συμμύστην καὶ συρράμμονα τῆς αὐτοῦ ἀνομίας, ὡς ἀληθῶς ὁ ἀγριος θῆρ, τῇ Ἐκκλησίᾳ εἰσεπήδησε καὶ πολλοὺς ἐξ αὐτῆς ἀπέσπασε καὶ ἐκ τῶν κόλπων αὐτῆς ἐσπάραξε καὶ οὐσπερ αὐτῆ ἀνοδύνως ἐγέννησε καὶ
 25 ἐθρέψατο τοῖς τῶν Πατέρων δόγμασιν, οὗτος αὐτοὺς ἀλλοτρίους ἐποίησε καὶ ξένους τῆς μητρικῆς αὐτῶν ἀγχιστείας.

20 Τούτου δὲ τοῦ ζῆν κακῶς ἀπορρήσαντος, ἀνέφυνεν εὐθὺς τὸ μιαρὸν αὐτοῦ γέννημα καὶ τῆς κακίας αὐτοῦ κληρονόμος ἐν διπλῷ γενόμενος. Κωνσταντῖνος, ὁ ἀποποιήσας ἑαυτὸν ἐκ σπαργάνων τῆς τῶν Χριστιανῶν εὐσεβείας καὶ πίστεως, ἐξ αὐτῆς τῆς ἀγίας καὶ
 5 ἀμώμου κολυμβήθρας. Καὶ πῶς, ἄκουε. Ὅτε γὰρ βρέφος ὢν ἐβαπτίζετο ὑπὸ τοῦ ἀρχιερέως καὶ ποιμένος ἡμῶν Γερμανοῦ εἰς τὸν ναὸν τῆς ἀγίας Σοφίας, τῷ φωνῆσαι τὸν πατριάρχην, «βαπτίζεται ὁ δεῖνα, εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἀγίου Πνεύματος», παρ' αὐτὰ ὁ τῆς Ἐκκλησίας δυσειδῆς ἐχθρὸς καὶ ἀλλό-
 10 τριος, τὴν κολυμβήθραν ὄλην ἠχρείωσε, καὶ ἐξεπλήρωσε πάντας τοὺς παρατυγχάνοντας τῆς δυσωδίας τούτου ἐκ τῶν μιαρῶν αὐτοῦ ἐγκάτων, ὥστε φωνῆσαι τὸν ἱεροφάντην Γερμανόν· ὁὗτος φανήσεται τῇ Ἐκκλησίᾳ δυσωδία μεγάλη'. Ὁρᾶτε πρῶτον τῆς αὐτοῦ κακίας ἔργον. Βλέπετε ποίαν παρανομίαν ἐποίησε καὶ ἐτεκτόνευσεν.
 15 Ἴδετε ὅλα σκάνδαλα ὁ τῆς αἰρέσεως πρῶταρχος ἐκαινούργησε, θεωρεῖτε σκοτεινῆς αὐτοῦ ψυχῆς καὶ τοῦ σώματος τὴν ἀπώλειαν.

του, ἐπιθυμώντας τὴ δόξα τοῦ ἀξιώματος ὁ ἀνάξιος· καὶ ὅταν τὸ ἔφεραν οἱ περιστάσεις, ἄρπαξε τὰ σκῆπτρα τῆς βασιλείας. Καὶ μετὰ τὸ δέκατο ἔτος τῆς βασιλείας του⁵⁴, σὲ μιὰ δημόσια ἐμφάνισή του τὸν συνάντησε αὐτὸς πού τὸν ὀδηγοῦσε στὴν ἀπώλεια καὶ τοῦ ἔδωσε τὸ συμφωνητικό, ὡς αἴτηση δῆθεν, καὶ ὅταν διάβασε αὐτὸ τὸ παράνομο χαρτί, ἀμέσως διέταξε νὰ ἔρθει ὁ Ἑβραῖος στὰ ἀνάκτορα καὶ ἀφοῦ τὸν προσέλαβε ἀπὸ τότε ὡς μυστικὸ σύμβουλο καὶ συνεργὸ τῆς παρανομίας του, εἰσπῆδησε στὴν Ἐκκλησία σὰν ἀληθινὰ ἄγριο θηρίο καὶ ἀπέσπασε πολλοὺς ἀπὸ αὐτὴν καὶ ἀπὸ τοὺς κόλπους τῆς καὶ τοὺς σπάρραξε, καὶ αὐτοὺς πού ἐκείνη χωρὶς ὠδῖνες γέννησε καὶ ἀνέθρεψε μετὰ τὰ δόγματα τῶν Πατέρων⁵⁵, ἐκεῖνος αὐτοὺς τοὺς ἔκανε ἀλλότριους καὶ τοὺς ἀποξένωσε ἀπὸ τὴ μητρικὴ τοὺς συγγένεια.

Ὅταν αὐτὸς ἀποκόπηκε ἀπὸ τὴ ζωὴ κακῶς, φύτρωσε ἀμέσως τὸ ἀχρεῖο βλαστάρι του, πού ἔγινε δυὸ φορὲς κληρονόμος τῆς κακίας του, ὁ Κωνσταντῖνος, ὁ ὁποῖος ἀρνήθηκε τὴν εὐσέβεια καὶ πίστη τῶν Χριστιανῶν ἤδη ἀπὸ τὰ σπάργανά του, ἀπὸ τὴν ἴδια τὴν ἅγια καὶ ἄσπιλη κολυμβήθρα. Καὶ ἄκουσε μὲ ποιὸ τρόπο. Ὅταν, ὄντας βρέφος, βαπτίζοταν ἀπὸ τὸν ἀρχιερέα καὶ ποιμένα μας Γερμανὸ⁵⁶ στὸ ναὸ τῆς ἁγίας Σοφίας, μὲ τὸ πού φώναζε ὁ πατριάρχης «βαπτίζεται ὁ τάδε, στὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος», ἀμέσως ὁ δυσειδὴς ἐχθρὸς καὶ ξένος τῆς Ἐκκλησίας γέμισε μὲ τὶς βρωμιές του τὴν κολυμβήθρα καὶ γέμισε ὄλους ὄσους ἦταν παρόντες μὲ τὴν δυσωδία του ἀπὸ τὰ βρωμερὰ ἔντερα του, πρᾶγμα πού ἔκανε τὸν ἀρχιερέα νὰ φωνάζει· «αὐτὸς θὰ ἀποδειχθεῖ γιὰ τὴν Ἐκκλησία μεγάλη δυσωδία». Βλέπετε τὸ πρῶτο ἔργο τῆς κακίας του! Βλέπετε ποιὰ παρανομία ἔκανε καὶ ἐπινόησε! Δέστε τί εἶδους σκάνδαλα σχεδίασε. Δέστε τῆς σκοτεινῆς ψυχῆς καὶ τοῦ σώματός του τὴν ἀπώλεια.

55. Προφανῶς ἀναφέρεται στὸν πνευματικὸ τοκετό, ὁ ὁποῖος εἶναι ἀπαλλαγμένος τῶν ὠδίνων τοῦ φυσικοῦ.

56. Τὸν τότε πατριάρχη Κωνσταντινουπόλεως.

21 Μετὰ γὰρ τὸ κρατῆσαι αὐτὸν τὸ κράτος τῆς βασιλείας, ἡ αὐθάρδεια αὐτοῦ πᾶσι πρόδηλος ἐφάνη. Πρόγραμμα γὰρ ἐξέπεμψε κατὰ πᾶσαν ἐξαρχίαν τὴν ὑπὸ τῆς χειρὸς αὐτοῦ, πάντας ὑπογράψαι καὶ ὀμνύναι τοῦ ἀθετῆσαι τὴν προσκύνησιν τῶν σεπτῶν εἰκόνων.
5 Καὶ καθάπερ ἡμεῖς, ὦ φίλοι, σήμερον λέγομεν,

‘Ἀπέλθωμεν εἰς τὴν παναγίαν Θεοτόκον τοῦ προσευξασθαι, εἴτε εἰς τοὺς ἀγίους ἀποστόλους, εἴτε εἰς τοὺς ἀγίους Τεσσαράκοντα μάρτυρας, εἴτε εἰς τὸν ἅγιον πρωτομάρτυρα Στέφανον’,

10 τοῦτο ὁ δόλιος οὐδὲ τῇ ἀκοῇ ὑπεδέξατο, ἀλλὰ, τὸ ἅγιον ἐκ τῶν ἀγίων ἀποβαλλόμενος, τὴν παναγίαν Θεοτόκον ὠνόμαζε, μετὰ θάνατον αὐτὴν βοηθεῖν μὴ δυναμένην καὶ τοὺς ἀγίους ἀποστόλους καὶ πάντα τοὺς μακαρίους μάρτυρας, πρεσβείαν μὴ κεκτημένους, μόνους ἑαυτοὺς ὠφελήσαντας διὰ τὰ πάθη, ἅπερ ὑπέστησαν καὶ τὰς
15 ἑαυτῶν ψυχὰς ἐκ τῆς κολάσεως διασώσαντας, ἐπεὶ τοὺς προσκαλουμένους αὐτοὺς ἢ προστρέχοντας μηδὲν ὠφελουῖντας. Ὡς μισρὰ γλῶσσα εἰς τὸ κακὸν ἠκονημένη! Ὡς μισρὸν στόμα κατὰ τῶν ἀγίων λαλήσαν βλασφημίαν! Εἰ ἡ Θεοτόκος μετὰ θάνατον βοηθεῖν οὐ δύναται, καὶ τίς ἄλλη προστασία ἡμῶν καὶ βοηθὸς καὶ ἐπίκου-
20 ρος τοῦ γένους τῶν Χριστιανῶν καθέστηκεν; Εἰ γὰρ τις τῶν ἀνθρώπων μητέρα τινὸς κτησάμενος μεσίτην, ταύτην θεραπεύει δι’ ἐπιεικειᾶς καὶ τιμῆς καὶ εὐχὰς ἱκετηρίους ποιούσης αὐτῆς ὑπὲρ ὁμοφύλου, οἰκέτου ἢ φίλου, οὐκ ἂν αὐτῆς ὁ γνήσιος υἱὸς παρακούσῃ τῆς δεήσεως καὶ τῆς πρεσβείας, ἢ ὑπερτέρα παντὸς τοῦ γέ-
25 νους καὶ τῶν ἄνω δυνάμεων, ἀγνή τε σώματι καὶ πνεύματι, τοιούτου Υἱοῦ μήτηρ γεννησαμένη, πόσην πρεσβείαν καὶ παρρησίαν πρὸς τὸν ἐξ αὐτῆς σάρκωθέντα κέκτηται; Καὶ γὰρ ἀσύγκριτον καὶ ἀκα-

Μετὰ τὴν κατάληψη τῆς ἐξουσίας τοῦ κράτους ἡ αὐθάδεια τοῦ ἔγινε ὀλοφάνερη σὲ ὄλους⁵⁷. Γιατὶ ἀπέστειλε διακήρυξη σ' ὄλη τὴν ἐπικράτεια ποὺ βρισκόταν στὴ δικαιοδοσία του νὰ ὑπογράψουν ὄλοι καὶ νὰ ὀρκισθοῦν ὅτι θὰ ἀθετήσουν τὴν προσκύνηση τῶν σεπτῶν εἰκόνων. Καὶ αὐτὸ ποὺ λέμε, φίλοι μου, ἐμεῖς σήμερα:

“ Ἄς πᾶμε στὴν παναγία Θεοτόκο νὰ προσευχηθοῦμε, ἢ στοὺς ἀγίους ἀποστόλους, ἢ στοὺς ἀγίους σαράντα μάρτυρες, ἢ στὸν ἅγιο πρωτομάρτυρα Στέφανο’,

αὐτὸ ὁ δόλιος οὔτε νὰ τὸ ἀκούσει ἤθελε, ἀλλὰ ἀφαιρώντας τὸ χαρακτηρισμὸ «ἅγιος» ἀπὸ τοὺς ἀγίους, ἔλεγε ὅτι ἡ Παναγία Θεοτόκος δὲν μπορεῖ μετὰ τὸ θάνατό της νὰ βοηθήσει. Ἐπίσης καὶ ὅτι οἱ ἅγιοι ἀπόστολοι καὶ ὄλοι οἱ μακάριοι μάρτυρες δὲν μποροῦν νὰ μεσιτεύσουν καὶ ὅτι μόνο τοὺς ἑαυτοὺς τους ὠφέλησαν μὲ τὰ παθήματα ποὺ ὑπέστησαν καὶ γλύτωσαν τὶς ψυχές τους ἀπὸ τὴν κόλαση, γιατί αὐτοὺς ποὺ τοὺς ἐπικαλοῦνται ἢ προστρέχουν πρὸς αὐτοὺς δὲν τοὺς ὠφελοῦν καθόλου. Ὡ ἀχρεία γλώσσα, ἀκονισμένη γιὰ νὰ κάνει κακό! Ὡ ἀχρεῖο στόμα, ποὺ ἔβγαλε βλασφημία ἐναντίον τῶν ἀγίων! Ἐὰν ἡ Θεοτόκος δὲν μπορεῖ νὰ βοηθήσει μετὰ τὸ θάνατό της, ποιά ἄλλη ἔγινε προστασία μας καὶ βοηθὸς καὶ ὑπερασπιστὴς τοῦ γένους τῶν Χριστιανῶν; Γιατί, ἂν κάποιος ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους, ποὺ ἀπέκτησε μεσίτρια τὴ μητέρα κάποιου ἄλλου, τὴν παρακαλεῖ μὲ πραότητα καὶ σεβασμὸ, καὶ ἐκείνη κάνει παρακλητικὲς προσευχὲς γιὰ κάποιον ὁμόφυλο, ὑπηρέτη ἢ φίλο, ὁ σωστὸς γιὸς της δὲν θὰ παρακούσει τὴ δέηση καὶ μεσολάβησή της. Αὐτὴ ποὺ εἶναι ἀνώτερη ἀπὸ ὄλο τὸ ἀνθρώπινο γένος καὶ ἀπὸ τὶς ἀνώτερες δυνάμεις, ἀγνή καὶ στὸ σῶμα καὶ στὸ πνεῦμα, μητέρα ποὺ γέννησε τέτοιο γιό, πόση μεσιτεία καὶ παρρησία ἔχει πρὸς ἐκεῖνον ποὺ σαρκώθηκε ἀπὸ αὐτήν; Γιατὶ ἔχει ἀσύγκριτη καὶ ἀκατάληπτη δύναμη. Καὶ τὸ μαρτυροῦν αὐτὸ ὅσοι προσφεύγουν

τάληπτον ἔχει τὸ δύνασθαι· καὶ μαρτυροῦσιν οἱ προστρέχοντες πρὸς τὴν σκεπὴν αὐτῆς καὶ πῶς εὐθὺς ἐπίκουρος καὶ βοήθεια
30 ἡμῶν καθεκάστην ταῖς συμφοραῖς καὶ ταῖς ἀρρωστίαις καθέστηκε.

22 Πάλιν δὲ ὁ τοὺς ἀποστόλους καὶ μάρτυρας ἀναιδῶς βλασφημῶν, πῶς οὐκ αἰσχύνεται; Εἰ γάρ τις φίλον γνήσιον ἔχων, πολλάκις ὑπὲρ αὐτοῦ παθεῖν καταδεξάμενον, καὶ τοιαύτην φιλίαν καὶ ἀγάπην κέκτηται, ὥς οὐτε ἐν ἡμέρᾳ, οὐτε ἐν νυκτὶ θέλειν χωρίζε-
5 σθαι ἀπ' αὐτοῦ, καὶ ὑπὲρ τέκνων καὶ γυναικὸς καὶ παντὸς τιμιωτάτου κτήματος αὐτὸν κεχρηματικένοι, καίπερ ἡμεῖς πονηροὶ ὄντες, φιλονεικοῦμεν ἀγαθοῖς τισιν ἀνταμείβεσθαι τοῖς ἀγαπῶσιν ἡμᾶς, πόσω μᾶλλον ὁ εὐσπλαγχνος καὶ φιλάγαθος Χριστός, ὁ ἐν Εὐαγγελίοις ἀναφανδὸν βοῶν, «ὕμεῖς φίλοι μου ἐστε»; Καὶ πάλιν, «πορεύ-
10 ομαι ἐτοιμάσαι τόπον ὑμῖν», καὶ πάλιν, «ἔρχομαι καὶ παραλήψομαι ὑμᾶς πρὸς ἐμαυτὸν». Καὶ πάλιν ἀλλαχοῦ διὰ τοῦ προφήτου βοῶντος· «ἐγὼ εἶπα· θεοὶ ἐστε καὶ υἱοὶ Ὑψίστου πάντες». Εἰ δὲ θεοὺς αὐτοὺς ὀνομάζει διὰ τὴν τῆς ἀγάπης γνησιότητα καὶ τὴν οἰκειότητα, πόσω μᾶλλον μετὰ θάνατον παρρησίαν καὶ πρεσβείαν κέκτην-
15 ται; Οὐχὶ τούτων ἡ παρρησία; οὐχὶ αὐτῶν ἡ μετὰ θάνατον δόξα; οὐχὶ αὐτῶν ἡ βεβαία πίστις; Πῶς τοὺς τὰ τοιαῦτα πράξαντας καὶ κατορθώσαντας μὴ ἔχωμεν πρεσβευτάς; πῶς τὰς τούτων ἰκεσίας μὴ κτησώμεθα φρουρεῖον; Πόσους πολέμους βαρβάρων δι' ἐπιστασίας μετὰ θάνατον, οὓς μὲν ἀπέτρεψαν, οὓς δὲ ἀνήλωσαν; Πό-
20 σας θανατικὰς ἡμῶν συμφορὰς δι' ὄπτασίας αὐτῶν μετέβαλον; Πόσων κινδύνων ταῖς παρακλήσεσιν αὐτῶν ἀπηλλάγημεν μέχρι τοῦ νῦν; Τοὺς τοιοῦτους καὶ τηλικούτους ἡμῶν προστάτας καὶ ὑπερασπιστάς, οὐ χρῆ αὐτοὺς διὰ εἰκονικῆς ἀνατυπώσεως καὶ ἰστο-

58. Ἰω. 15,14.

59. Ἰω. 14,2-3.

στή σκέπη τους καὶ τὸ γεγονός ὅτι ἀμέσως γίνεται καθημερινὰ συμπαραστάτρια καὶ βοηθὸς μας στὶς συμφορὲς καὶ στὶς ἀρρώστιες.

Ἐπίσης, αὐτὸς ποὺ μὲ ἀναίδεια βλασφημεῖ τοὺς ἀποστόλους καὶ μάρτυρες, πῶς δὲν ντρέπεται; Γιατί, ἐὰν κάποιος ἔχει ἓνα φίλο ἀληθινό, ποὺ πολλές φορές γι' αὐτὸν καταδέχθηκε νὰ ὑποφέρει, καὶ ἔχει τέτοια φιλία καὶ ἀγάπη, ὥστε νὰ μὴ θέλει νὰ χωρίσει ἀπὸ αὐτὸν οὔτε μέρα οὔτε νύχτα, καὶ τὸν ἔχει πρὸ πάντων καὶ ἀπὸ τὰ παιδιά καὶ ἀπὸ τὴ γυναῖκα καὶ ἀπὸ κάθε ἄλλο πολῦτιμο πρᾶγμα, ἀφοῦ ἐμεῖς, ποὺ εἴμαστε πονηροί, συναγωνιζόμεστε μὲ τί ἀγαθὰ νὰ ἀνταμείψουμε αὐτοὺς ποὺ μᾶς ἀγαποῦν, πόσο περισσότερο τὸ κάνει αὐτὸ ὁ σπλαγχνικὸς καὶ φιλάγαθος Χριστός, αὐτὸς ποὺ στὰ Εὐαγγέλια φωνάζει μὲ σαφήνεια, «ἐσεῖς εἶστε φίλοι μου»⁵⁸; Καὶ πάλι, «πηγαίνω νὰ ἐτοιμάσω γιὰ σᾶς τόπο καὶ θὰ ξανάρθω νὰ σᾶς πάρω κοντά μου»⁵⁹. Καὶ ἄλλοῦ πάλι φωνάζει μὲ τὸν προφήτη· «ἐγὼ εἶπα· εἶστε θεοὶ ὄλοι καὶ παιδιά τοῦ Ὑψίστου»⁶⁰.

Ἐὰν λοιπὸν τοὺς ὀνομάζει θεοὺς, ἀπὸ τὴ γνήσια ἀγάπη τοῦ καὶ τὴ φιλία, πόσο μᾶλλον θὰ ἔχουν μετὰ θάνατο παρρησία καὶ δικαίωμα νὰ μεσιτεύουν; Δὲν εἶναι αὐτῶν ἡ παρρησία; Δὲν εἶναι αὐτῶν ἡ μετὰ θάνατον δόξα; Δὲν εἶναι αὐτῶν ἡ σταθερὴ πίστη; Πῶς νὰ μὴ ἔχουμε γιὰ πρεσβευτὲς αὐτοὺς ποὺ ἔκαναν καὶ κατόρθωσαν ὄλα αὐτά; Πῶς νὰ μὴ ἔχουμε τίς ἱκεσίες τους ὡς φρούριο; Πόσους πολέμους βαρβάρων μὲ τὴν ἐπιστασία τους, μετὰ θάνατον, ἄλλους τοὺς ἀπέτρεψαν καὶ ἄλλους τοὺς ἀντιμετώπισαν νικηφόρα; Πόσες θανατηφόρες συμφορὲς μας μὲ ὄπτασις τους μετέβαλαν; Ἀπὸ πόσους κινδύνους μὲ τίς παρακλήσεις τους ἀπαλλαχθήκαμε μέχρι τώρα; Αὐτοὺς τοὺς τόσο μεγάλους καὶ τέτοιου εἴδους προστάτες καὶ ὑπερασπιστὲς μας δὲν πρέπει νὰ τοὺς ἱστοροῦμε μὲ ζωγραφικὴ παράσταση καὶ καθημερινὰ νὰ τοὺς τιμᾶμε καὶ νὰ προσπίπτουμε μπροστὰ τους, καὶ

60. Ψαλμ. 81,6. Ἰω. 10,34.

ρεῖν καὶ καθεκάστην ἡμᾶς τιμᾶν καὶ προσπίπτειν καὶ ἐκ τῆς ὑλικῆς
 25 ταύτης ἱστορίας ἐπὶ τὸ πρωτότυπον τὴν τιμὴν ἀνάγειν; Καὶ οὐδὲ
 σαρκικῶς οὐχ ὀρώμεν διὰ τὴν περίοδον τοῦ χρόνου, τούτους πνευ-
 ματικῶς ἀσπαζόμεθα καὶ παρακαλοῦμεν, οὐχ ὡς θανόντας, ἀλλ'
 ὡς ζῶντας τῷ Θεῷ.

23 Τούτων, εἰπέ μοι, τῆς καθαιρέσεως καὶ τῆς σκαιωρίας τίς
 ὑπάρχει αἴτιος; Οὐχὶ ἄλλος, εἰ μὴ ὁ ἐναρξάμενος δολίως τῆς αἰρέ-
 σεως ταύτης ἄρχων καὶ κεκτημένος κοῦφον τὸν νοῦν καὶ τὴν φρέ-
 να. Εἰ γὰρ ἐκράτησε τῆς Ἐκκλησίας, ὡσπερ εἶδε καὶ ὡς κατεῖχον
 5 οἱ πρώην βασιλεῖς καὶ ἀρχιερεῖς, οὐκ ἂν ἐμελέτησε κατὰ τοῦ Θεοῦ
 ἀδικίαν, οὐδὲ ἐξηρεῦξάτο τὸ ἐμβρόντητον αὐτοῦ στόμα λόγον κατὰ
 τῆς Ἐκκλησίας. Καὶ γὰρ ὁ δράκων, ὁ ὑψηλὸν ἔχων φρόνημα, νῦν
 καταβέβληται ὡς ἀνδράποδον· καὶ ὁ τὸν νοῦν εἰς τὸ βάθος τῆς
 Γραφῆς καταγαγών, νῦν ὑπὸ τοῦ βύθου τῆς ἀσεβείας καταπνίγεται·
 10 καὶ ὁ τῶν πρώτων βασιλέων σοφώτερος δοκῶν ἔσεσθαι, νῦν ὡς
 μὴ γινώσκων, ὡς τις εἶη, καὶ πῶς, ... τοιοῦτον ἐτύφλωσεν αὐτὸν ὁ
 δόλιος, ὁ καὶ τοῦ Ἀδάμ ἐπίβουλος γενόμενος. Ὡς γὰρ τῷ Ἀδάμ εἶ-
 πεν, «ἦ δ' ἂν ἡμέρα φάγῃς ἐκ τοῦ ἀπηγορευμένου ξύλου, γενήσῃ
 θεός, καὶ ἔση γινώσκων καλὸν καὶ πονηρόν», τοιοῦτον καὶ τοῦτον
 15 τὸν εὐχέτην αὐτοῦ ἀπεπλάνησε, νοητῶς καὶ αἰσθητῶς, εἰπών· ἦ δ'
 ἂν ἡμέρα καταστρέψῃς τῶν εἰκόνων τὴν προσκύνησιν, ἔση μακά-
 ριος καὶ παρὰ πάντας τοὺς βασιλεῖς τῆς γῆς ἐχέφρων καὶ πολυετής
 ἀναδειχθήσῃ. Διὸ καὶ οἱ τούτου τῆς φύσεως, ἄλλο οὐδὲν παρρη-
 σιάζονται, εἰ μὴ τοῦτο, λέγοντες, ὅτι πολὺν χρόνον τῆς βασιλείας
 20 κεκράτηκε, καὶ οὐ γινώσκουσιν οἱ θεοστυγεῖς ὅπερ λέγουσι. Καὶ

ἀπὸ αὐτῆ τὴν ὑλικὴ ἀναπαράσταση νὰ μεταβιβάσουμε τὴν τιμὴ στὸ πρωτότυπο; Ἐξάλλου αὐτοὺς ποὺ δὲν τοὺς βλέπουμε σαρκικά, ἐπειδὴ πέρασε ὁ χρόνος, αὐτοὺς πνευματικὰ τοὺς ἀσπαζόμαστε καὶ τοὺς παρακαλοῦμε, ὄχι σὰν πεθαμένους, ἀλλὰ σὰν ζωντανούς γιὰ τὸ Θεό.

Πές μου· ποιὸς εἶναι αἴτιος τῆς καθαιρέσεως αὐτῶν (τῶν εἰκόνων) καὶ τῆς βαναυσότητος ἐναντίον τους; Δὲν εἶναι ἄλλος παρὰ ὁ ἄρχοντας ποὺ ἄρχισε δόλια τὴν αἵρεση αὐτὴ καὶ ἔχει ἐλαφρὸ τὸ νοῦ καὶ τὰ μυαλά. Γιατί, ἂν κυβερνοῦσε τὴν Ἐκκλησία, ὅπως εἶδε, καὶ ὅπως ἔκαναν οἱ προηγούμενοι βασιλεῖς καὶ ἀρχιερεῖς, δὲ θὰ σχεδίαζε ἐναντίον τοῦ Θεοῦ ἀδικία, οὔτε καὶ θὰ ξερνοῦσε τὸ ἐλεεινὸ στόμα του λόγο κατὰ τῆς Ἐκκλησίας. Γιατί ὁ δράκος, ὁ ἀλαζόνας, τῶρα ἔχει καταβληθεῖ σὰν αἰχμάλωτος, καὶ αὐτὸς ποὺ ὀδηγοῦσε τὸ νοῦ του στὸ βάθος τῆς Γραφῆς, τώρα πνίγεται ἀπὸ τὸ βυθὸ τῆς ἀσέβειας, καὶ αὐτὸς ποὺ νόμιζε πὼς θὰ γίνεῖ ὁ πιὸ σοφὸς τῶν προηγουμένων βασιλέων, τώρα σὰν νὰ μὴ γνωρίζει ποιὸς εἶναι καὶ πῶς... τὸν ἐτύφλωσε τόσο ὁ δόλιος, αὐτὸς ποὺ εἶχε ἐπιβουλευθεῖ καὶ τὸν Ἀδάμ. Γιατί, ὅπως εἶπε στὸν Ἀδάμ, «ὅποια μέρα θὰ φᾶς ἀπὸ τὸ ἀπαγορευμένο δένδρο, θὰ γίνεις θεὸς καὶ θὰ γνωρίζεις τὸ καλὸ καὶ τὸ κακὸ»⁶¹, μὲ κάτι τέτοιο ἐξαπάτησε καὶ αὐτὸν τὸν προσκυνητὴ του, λέγοντάς του αἰσθητὰ καὶ νοερά· «ὅποια μέρα καταργήσεις τὴν προσκύνηση τῶν εἰκόνων, θὰ γίνεις μακάριος καὶ θὰ ἀναδειχθεῖς ὁ πιὸ λογικὸς καὶ πολύχρονος ἀπὸ ὄλους τοὺς βασιλεῖς. Γι' αὐτὸ καὶ οἱ ὅμοιοί του τίποτε ἄλλο δὲν προβάλλουν, παρὰ μόνο αὐτὸ, λέγοντας ὅτι πολὺ χρόνο ἄσκησε τὴ βασιλικὴ ἐξουσία⁶². Καὶ δὲν καταλαβαίνουν οἱ θεομίσητοι αὐτὸ ποὺ λένε,

62. Μολονότι ἤδη ἀπὸ τὴν παράγραφο 20 μιλάει γιὰ τὴν εἰκονομαχικὴ στάση τοῦ Κωνσταντίνου, ἡ μακροχρόνια ἀσκησιμὸς τῆς βασιλικῆς ἐξουσίας, γιὰ τὴν ὁποία κάνει λόγο ἐδῶ, ἀναφέρεται μᾶλλον στὸν πατέρα του Λέοντα τὸν Γ', ὁ ὁποῖος ἐβασίλευσε ἀπὸ τὸ 717 μέχρι τὸ 740, καὶ στὸν ὁποῖο ὁ εἰσηγητὴς τῆς ἰδέας τῆς εἰκονομαχίας Ἐβραῖος εἶχε ὑποσχεθεῖ μακροχρόνια βασιλεία (βλ. παράγρ. 18').

γὰρ ὁ διάβολος ἄρχων τοῦ κόσμου τούτου κέκληται καὶ τοὺς ποιοῦντας αὐτοῦ τὸ θέλημα ἐνταῦθα ἀποδίδωσι.

24 Καὶ γὰρ τοῦ Χριστιανισμοῦ τὴν ἐπωνυμίαν ἐκέκτητο οὗτος ὁ δόλιος ἀνὴρ καὶ τῆς βασιλείας ἀνάξιος καὶ εἰς τὴν Ἐκκλησίαν εἰσῆγει, ὡς δοκῶν πρόβατον αὐτῆς ἐσόμενον καὶ τοῦ αἵματος τοῦ Χριστοῦ εἰ καὶ ἀναξίως πέπωκε καὶ τοῦ σώματος ἀχράντου ἔφαγε. Διὸ
5 ὡς ἀγαθὸν τι κτισομένον, ἐκ τούτου τὴν μετάνοιαν ὁ φιλόανθρωπος ἀπεξεδέχετο· καὶ ὡς ἔφην ἔγωγε, τὴν σωτηρίαν αὐτοῦ ζητῶν ὁ Σωτὴρ, τοῦ κόσμου Κύριος, καὶ τῶν χρόνων τὸ μῆκος ἔδωκεν, ἵνα, ἐὰν ἐπ' ἀγαθοῖς ἀναστραφῆ, σωθῆ διὰ τῆς ἀγαθῆς αὐτοῦ προαιρέσεως, εἰ δὲ οὐ μεταμεληθῆ, μηδὲν αὐτὸν ἐκεῖθεν κατεσχηκέναι,
10 εἰ μὴ τῆς κακίας αὐτοῦ καὶ αἰρέσεως τὰ ἔπαθλα, ἅπερ οἱ ὀμόπιστοι καὶ τῆς Ἐκκλησίας ἀλλότριον κληρονομήσουσιν, ἤγουν τὸ πῦρ τὸ ὄσβεστον καὶ τὸν σκῶληκα τὸν ἀκοίμητον καὶ τὸ σκότος τὸ ἐξώτερον καὶ τὰ τούτοις ὅμοια.

25 Ἐγὼ δὲ παρακαλῶ ὑμᾶς, ἀγαπητοί, ἵνα πᾶς ὁ τετυφλωμένος τῇ ἀπάτῃ ταύτῃ ἀνανήψῃ καὶ τὸν νοῦν ἐγκαθάρῃ. Ὁ γὰρ διάβολος, ὅταν θέλῃ ἀνθρώπον ἀπολέσαι, τυφλοῖ αὐτοῦ τὴν ψυχὴν καὶ τὸν νοῦν, εἰς τὸ μὴ διαγινώσκειν τὸ ἀγαθόν. Ἡμεῖς δὲ ἐρευνήσωμεν
5 τὰς Γραφὰς καὶ τὰς παραδόσεις τῶν ἁγίων Πατέρων καὶ τούτους μιμησώμεθα. Καὶ ὡς ἠδραμεν τὴν Ἐκκλησίαν ἀπὸ Χριστοῦ καταβάσεως, οὕτως αὐτὴν καὶ παραφυλάξωμεν, οὕτως αὐτὴν παραδώσωμεν καὶ μὴ χωρίσωμεν ἑαυτοὺς τῶν Πατέρων ἡμῶν, ἄλλα μὲν ἀναγινώσκοντες καὶ ἄλλα νοοῦντες, μὴ πως, ἐλθοῦσα ἐτέρα γενεά,
10 μέλλῃ ἡμᾶς ἀναθεματίζειν καὶ ἀνασκάπτειν, ὡς παρὰ τῆς Ἐκκλησίας τοὺς τύπους καὶ τοὺς νόμους φρονοῦντας. Καὶ ὄντως ἡμᾶς οὐδὲν ὠφελήσουσι τὰ πέρατα τῆς γῆς.

Ἐγὼ εὐχομαι καὶ παρακαλῶ τὸν Θεόν, ἵνα, εἰ καὶ ἀνάξιος εἰμι τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῆς γῆς, καταξίωσῃ με μετὰ τοὺς Πατέρας τῶν
15 ἑπτακοσίων ἐτῶν καὶ τῶν ἁγίων καὶ οἰκουμενικῶν ς' συνόδων

γιατί ὁ διάβολος ὀνομάζεται ἄρχοντας τοῦ κόσμου αὐτοῦ καὶ ὄσους κάνουν τὸ θέλημά του τοὺς τὸ ἀνταποδίδει ἐδῶ.

Καὶ ὁμοίως ὁ δόλιος αὐτὸς ἄνδρας καὶ ἀνάξιος ὡς βασιλιάς, εἶχε τὸ ὄνομα τοῦ Χριστιανοῦ καὶ ἐμπαινε στὴν Ἐκκλησία, δείχνοντας ὅτι θὰ γίνει πρόβατό της, καὶ ἔχει πιεῖ, ἔστω καὶ ἀνάξια, τὸ αἷμα τοῦ Χριστοῦ καὶ ἔφαγε τὸ ἄχραντο σῶμα του. Γι' αὐτό, μὲ τὴν ἐλπίδα ὅτι θὰ δημιουργήσῃ κάτι καλὸ, περίμενε ὁ φιλόανθρωπος Θεὸς τὴ μετάνοιά του. Καί, ὅπως μάλιστα εἶπα, περιμένοντας ὁ Σωτήρας, ὁ Κύριος τοῦ κόσμου, τὴ σωτηρία του, τοῦ ἔδωσε καὶ τὴ μακροζωία, μὲ σκοπὸ μήπως συναναστραφεῖ μὲ ἀγαθοὺς καὶ σωθεῖ ἐξαιτίας τῆς ἀγαθῆς προαιρέσεώς του. Ἐὰν δὲν μετανοήσῃ, δὲν θὰ κερδίσει τίποτα ἀπὸ ἐκεῖ, παρὰ μόνο τὰ ἔπαθλα τῆς καίας καὶ τῆς αἰρέσεώς του, αὐτὰ ποὺ θὰ κληρονομήσουν οἱ ὁμόπιστοι πλὴν ἀποξενωμένοι ἀπὸ τὴν Ἐκκλησία, δηλαδή τὴ φωτιὰ ποὺ δὲ σβήνει καὶ τὸ ἀκοίμητο σκουλήκι καὶ τὸ σκοτάδι τὸ ἐξώτερο καὶ ἄλλα παρόμοια.

Ἐγὼ ὁμοίως, ἀγαπητοί μου, παρακαλῶ κάθε τυφλωμένος ἀπὸ αὐτὴ τὴν ἀπάτη νὰ ἀνανήψῃ καὶ νὰ καθαρῖσει τὸ νοῦ του. Γιατί ὁ διάβολος, ὅταν θέλει νὰ καταστρέψῃ ἓνα ἄνθρωπο, τυφλώνει τὴν ψυχὴ καὶ τὸν νοῦ του, γιὰ νὰ μὴ γνωρίζει τὸ καλὸ. Ἐμεῖς ὁμοίως ὡς ἐρευνήσουμε τίς Γραφὰς καὶ τίς παραδόσεις τῶν Πατέρων καὶ νὰ τοὺς μιμηθοῦμε. Καὶ ὅπως βρήκαμε τὴν Ἐκκλησία ἀπὸ τὴν ἔλευση τοῦ Χριστοῦ, ἔτσι νὰ τὴ διαφυλάξουμε καὶ ἔτσι νὰ τὴν παραδώσουμε, καὶ νὰ μὴ χωρίσουμε τοὺς ἑαυτοὺς μας ἀπὸ τοὺς Πατέρες μας, μὲ τὸ νὰ διαβάζουμε ἄλλα καὶ ἄλλα νὰ καταλαβαίνουμε, μήπως ἔρθῃ ἄλλη γενεὰ καὶ μᾶς ἀναθεματίσει καὶ μᾶς γκρεμίσει, ὡς πιστεύοντας διαφορετικὰ ἀπὸ τοὺς τύπους καὶ νόμους τῆς Ἐκκλησίας. Καὶ πράγματι δὲ θὰ μᾶς ὠφελήσουν καθόλου τὰ πέρατα τῆς γῆς.

Ἐγὼ εὐχομαι καὶ παρακαλῶ τὸ Θεό, ὥστε, ἂν καὶ εἶμαι ἀνάξιος τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῆς γῆς, νὰ μὲ ἀξιῶσῃ νὰ ἔχω μερίδιο μαζί μὲ τοὺς Πατέρες τῶν ἑπτακοσίων ἐτῶν καὶ τῶν ἐξὶ ἀγίων οἴκου-

ἔχειν μέρος καὶ μὴ μετὰ τῆς ἀκεφάλου. Μὴ μέχρι πλούτου καὶ μέχρι τρυφῆς καὶ μέχρι δόξης κενῆς, ἀλλὰ καὶ μέχρι ἐκχύσεως αἵματος τῆς ὁμολογίας ἡμῶν τὴν καλὴν καὶ βεβαίαν κρηπίδα ἀκράδαντον κατέχωμεν, ἵνα ἀκούσωμεν καὶ ἡμεῖς· «πίστις ὑμῶν σέσωκεν ²⁰ ὑμᾶς· πορεύεσθε εἰς εἰρήνην», ἧς γένοιτο πάντα ἡμᾶς ἐπιτυχεῖν, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μεθ' οὗ δόξα, τιμὴ, προσκύνησις τῷ Πατρὶ καὶ τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

63. Ματθ. 9,22. Μάρκ. 5,34·10,52. Λουκᾶ 7,50· 8,48· 17,19· 18,42.

μενικῶν συνόδων καὶ ὄχι τῆς ἀκέφαλῆς. Ἦς κρατᾶμε τὴν καλὴ καὶ σταθερὴ βάση τῆς ὁμολογίας μας ἀκράδαντη, θυσιάζοντας ὄχι μόνο πλοῦτο, ἀπολαύσεις, καὶ μάταιη δόξα, ἀλλὰ χύνοντας καὶ τὸ αἷμα μας, γιὰ νὰ ἀκούσουμε καὶ ἐμεῖς· «ἡ πίστις σας σᾶς ἔσωσε· πηγαίετε μὲ εἰρήνη»⁶³. Αὐτὴ τὴν εἰρήνη εἶθε νὰ τὴν ἐπιτύχουμε ὅλοι ἐμεῖς μὲ τὴ χάρη καὶ τὴ φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ, μαζὶ μὲ τὸν ὅποιο δόξα, τιμὴ καὶ προσκύνηση ἀνήκει στὸν Πατέρα καὶ στὸ ἅγιο Πνεῦμα, τώρα καὶ πάντοτε στοὺς αἰῶνες τῶν αἰῶνων. Ἀμήν.

ΕΥΡΕΤΗΡΙΑ

Οί αριθμοί παραπέμπουν κατά σειρά για τὰ χωρία τῆς Γραφῆς στο
κεφάλαιο, τὸ στίχο καὶ τὴ σελίδα πού βρίσκονται, ἐνῶ γιὰ τὰ ὀνό-
ματα καὶ πράγματα στοὺς Λόγους, τὸ κεφάλαιο καὶ τὸ στίχο πού βρί-
σκονται.

1. Εὐρετήριο χωρίων τῆς Γραφῆς

Γένεσις	13-25.	88. 168
1 26	230. 334	
27	144. 238	
28	230	
31	130. 334	
2 9	88	Ἔξοδος
3 5	194. 420	2 9
8 8	238	16έ.
17 1-3	240	3 2
18 1έ.	276. 400	2-3
2	144	5
19 1έ.	400	14 15έ.
22 13	88. 170	16
23 7	306	19
7-9	86. 168. 254. 302	15 25
7-12	32. 40	16 33
32 25	238	33-34
30	60	17 6
33 3	32.40.86.168.254.302	18 7
35 -	110	20 4
37 32-34	300	10. 92. 116. 174. 198.
42 6	40	268. 296
47 1-10	306	25 9έ.
7	32. 40	16
7-10	86. 168. 254. 302	17-19
31	34.86.166.254.272.302	18-20
50 11-12	56	23
		40
		132. 254
		234

	6-12	132		7-9		30. 208
	27-31	132		8	24. 28. 116. 122. 198.	
31	1-6	46				204. 206. 212
32	1ε.	11		22		234
	1	118. 202	6	4		24. 204
	4	118. 120. 140. 202. 298		13	24. 28. 204. 206	
	20	94. 268	8	14		300
	30	174	19	2		248
33	18-23	238	25	5-7		134
	20	118. 202				
34	13-14	30			Ἰησοῦς Ναυῆ	
	13-17	208				
	17	30. 120	4	3-8		50
	28	38		3-10		234
35	4-9	132	5	14		34. 40. 240
	4-11	46				
36	13	46			Κριταὶ	
	21	46				
37	3	46. 122. 212				
38	5	46. 122	6	38-39		232
	5-6	212				
					Βασιλειῶν Α΄	
	Ἀριθμοὶ					
			2	30		50. 248
17	23	88. 170	6	23-29		298
	23	232	15	27-28		130
	23-25	38				
19	11	56. 126. 216. 338			Βασιλειῶν Β΄	
21	8	88. 94				
	8	170. 174. 268	7	1-13		52
	8-9	38. 232.				
22	28	294			Βασιλειῶν Γ΄	
	Δευτερονόμιον					
			6	28-29		52
4	12	28. 208	19	2		130
	12-19	120	22	38		130
	15	28				
	15-16	122. 212			Βασιλειῶν Δ΄	
	19	28				
5	7	24. 204	2	23-24		250

4	29	88. 170			Παροιμιαί	
6	6	88. 170				
9	36	130	22	28	60. 130. 136. 256	
13	21	88. 168				
					Ἐκκλησιαστής	
					Παραλειπομένων Α'	
			3	1		42
28	3	128	7	29		258
					Ἰσμία Ἰσμάτων	
					Ψαλμοί	
13	1	110. 194	4	7		256
25	8	252				
42	1	304			Σοφία Σολομώντος	
44	17	258				
62	12	296	7	13		244
71	18	90	14	17		17. 88
72	20	178. 326				
73	22	302			Σοφία Σειράχ	
81	1	52. 248				
	6	418				
96	7	24. 116. 200. 204	9	13		318
98	5	66. 86. 168				
	9	252			Σοφονίας	
109	3	260				
113	2	66	3	3		404
	4	252				
118	46	22			Ἰσαίας	
	91	244				
	105	58	2	3		100. 186
119	2	112. 196	6	1		144
131	7	40. 252				
134	15	392			1ε.	238
136	2	304			1-7	398
	4	134	40	18-19		392
144	19	374	57	15		246
			66	1		66. 86. 168
					Ἰωβ	
					Ἰερεμίας	
1	22	288	2	27		304. 306

10	11	24. 204		23	32
45	6	88. 168		26 65	40
				27 33	6
	Ἰεζεκιήλ			33-60	6
				28 2-8	39
10	1ε.	398			
20	25	138			
32	2	412			
36	6-8	18		5 34	42
41	17-20	296		6 27	13
				10 52	42
	Δανιήλ			16 5-7	39
2	46	88. 168. 306			
3	1-3	302			
	1-23	336			
5	14	252		1 1	37
7	13	238		26-38	39
	14	258		4 19	5
8	17	34. 40. 240		7 50	42
10	1-21	398		8 48	42
				17 19	42
				18 42	42
	Ματθαῖος			20 21-24	22
				24 4-9	39
5	45	244			
9	20-21	280			
	20-22	378			
	22	424			
10	1	248		1 14	134
	40	264		18	13. 118. 202. 228. 240
		370		29	356
11	7	58		3 5	58
12	29	142. 220		14	38
13	16-17	130		14-15	94. 176. 268
14	10	102. 188		4 24	334
18	20	144		5 23	264
19	7-8	130. 220		37	30. 32. 120. 208. 210
22	17-21	388		5 39	116. 200
22	21	258		6 46	13. 228
	31	144		10 1	372
23	21-22	118		12ε.	404
25	16-30			30	332

	34	418		10		354. 388
	38	332		17		256
12	13	398				
14	2-3	418			Κορινθίους Α'	
	8-9	13. 228				
	9	332	3	16		248
	11	332	4	20		24
	12	248	10	1-4		38
15	5	246		11		252
	14	64. 418	12	3		13. 228
	14-15	54. 136	12	28		128
	15	330	13	12		114. 142. 198
17	3	26. 204				
18	31	408			Κορινθίους Β'	
20	3ε.	398				
			3	6		28. 206. 208
	Πράξεις			18		48
			5	17		60
5	15	250. 258	6	16		248
	19	398				
7	16	32. 40			Γαλάτας	
9	1-9	294				
	4-5	296				
10	1-31	294	1	8-9		188. 198
12	23	130		9		258
17	29	30. 210	2	14		60
19	12	250	3	24		210
20	28	370		25		30. 210
			4	3		210
				7		50
	Ρωμαίους			8-9		60
			5	2		134
1	20	36. 232		2-4		48
	22-23	120. 202		3		60
	23	112. 196		4		136
4	17	244				
5	1	58			Ἐφεσίους	
6	14	58				
8	17	52. 54. 58. 136. 248				
	28	248	4	13		30. 58. 210
11	36	244		11-12		128
13	7	128. 218. 254. 256		14		370

ΕΥΡΕΤΗΡΙΑ

Φίλιππησίους		8	4-9	146
			5	42. 254
6	32. 212		13έ.	148
7-8	82. 164	9	1-5	148
			11	66
Κολοσσαεῖς			12-13	54
			24	66. 148
15	13. 34. 56. 136. 228	10	1	38. 42. 148. 342
17	244	11	10	148
18	260		13	238
17	38. 94. 174. 268		21	86. 166. 254. 272. 302
		13	14	148
			17	22. 128. 402
Θεσσαλονικεῖς Β'				
15	62. 138			
				Ἰακώβου
		1	6-7	258
Τιμόθεον Α'			17	34
		5	16	80
9	58			
4	244			
12	328			
13	54			
15	258			
				Πέτρου Α'
		1	16	248
		2	9	114. 196. 260
		9	13-14	128. 218
Τίτον			13-14	218
7	330			
1	256			
				Πέτρου Β'
		1	4	26. 206. 246
Ἑβραίους		3	9	244
1	10. 116. 200			
1-2	24. 204			
3	13. 228			
14	242	3	2	52. 246
16	240			
18	116. 200			
12	138			
21	34	4	6-8	400
				Ἰωάννου Α'
				Ἀποκάλυψις

2. Εὐρετήριο ὀνομάτων καὶ πραγμάτων

Α

Ἄβραάμ υἱοῖς Ἐμμὼρ προσεκύνησεν
Γ 39,2· 87,24ε· 89,11.

ἄγγελος, οἱ – οὐ θείας φύσεως, ἀλλ' ἐνεργείας καὶ χάριτος μετέσχον Γ 26,39ε. εἰλικρινῆ τὴν ἔνωσιν ἐφύλαττον Γ 26,49–50. πρὸς Θεὸν συγκρινόμενοι σώματα, πρὸς ὑλικά σώματα ἀσώματοι εἰσιν Γ 25,9ε, κατὰ φύσιν οὐ θεῶνται, θεωροῦνται ἐν μετασχηματισμῷ τινι Γ 25,1–3. ἀνευ σχημάτων οὐ θεωροῦνται Γ 21,4ε. σωματικοῖς ὀφθαλμοῖς οὐχ ὁρῶνται Γ 26,24ε. ὡς ψυχὴ καὶ δαίμονες κατὰ τὴν ἑαυτῶν φύσιν, εἰ καὶ μὴ σωματικῶς καὶ παχέως περιγράφονται, εἰκονίζονται ὡς σωματικῆς εἰκόνας δηλοῦσης ἀσώματων καὶ νοητὴν τινα θεωρίαν Γ 24,4–10. νοητοὶ ὄντες, νοητῶς πάρεισι καὶ ἐνεργοῦσιν Γ 24,6ε. ἀνθρώποις Χριστῷ ἠνωμένοις μετὰ φόβου παρίστανται, τῇ κρίσει παραστήσουσιν ἐντρομοὶ, οὐ συμβασιλεύουσιν οὐδὲ συνδοξασθήσονται Γ 26,53–56. ἀγγέλων εἰκόνας ἀπὸ χρυσοῦ εἰς δόξαν Θεοῦ ποιοῦμεν Γ 138,10ε.

ἄγιοι θεῶσει θεοὶ Α 19,21. ὁμοιωθέντες Θεῷ, θεοὶ θέσει, οὐ φύσει, ἐκ προαιρέσεως, ἐνοικίσεως, συνεργείας, δόξης Γ 33,5ε. υἱοὶ Θεοῦ καὶ βασιλείας, κληρονόμοι Θεοῦ, συγκληρονόμοι Χριστοῦ, δοῦλοι ἐκ φύσεως, φίλοι ἐκ προαιρέσεως, υἱοὶ καὶ κληρονόμοι ἐκ

χάριτος Γ 26,60–64. Κυρίου στρατὸς Α 21,2ε. προσκυνητοὶ οὐ φύσει, ἀλλ' ὡς τὸν φύσει προσκυνητὸν ἐν ἑαυτοῖς ἔχοντες, ὑπὸ Θεοῦ δεδοξασμένοι, τοῖς ὑπεναντίοις φοβεροὶ καὶ πιστοῖς εὐεργέται γενόμενοι Γ 33,20–25. ὡς θεράποντες Θεῷ, οὐ φύσει θεοί, παρρησίαν εὐμοίρησαν Γ 33,26–27. ὡς φίλοι Θεοῦ καὶ παρρησίαν κεκτημένοι Γ 41, 16ε. ἁγίων ἐν βίοις Δεσπότης δοξάζεται, ἅγιοι ἐγκωμιάζονται, λαοὶ εὐφραίνονται Α 37,8–11. ἁγίων ἢ μνήμη δόξαν Θεοῦ, ἐγκώμιον ἁγίων, εὐφροσύνην καὶ σωτηρίαν λαῶν συνίστησιν Α 38, 1–3. ἢ πρὸς ὁμοδούλους τιμὴ ἀποδείξις τῆς πρὸς δεσπότην εὐνοίας Α 42,4ε. ἅγιοις τιμὴ παρὰ Θεοῦ δίδοται Β 6,5. ἁγίων πνεύματα ὡς παρὰ Θεῷ ὄντα καὶ ζῶντα Θεοῦ δυνάμει ἀξίοις βοηθεῖ Γ 126,9ε. ἅγιοι παρὰ βασιλέως αἰτοῦνται πληρῶσαι τὰς προσιόντων αἰτήσεις ἢ ὁ Κύριος τιμὴν καὶ πίστιν ἀποδέχεται ζητοῦντος παρ' ἁγίων, δι' οὓς ἤτησεν Γ 33,30–34. παθημάτων καὶ δόξης Χριστοῦ κοινωνοὶ καὶ νικηταὶ καὶ καθαίρεται τοῦ διαβόλου καὶ τῆς πλάνης αὐτοῦ Β 10,29–30. παθῶν ἐβασίλευσαν, ἐξουσίαν κατὰ δαμμόνων καὶ νόσων ἔλαβον, Χριστῷ συμβασιλεύσουσιν Γ 41,25–29. κατὰ τυράννου ἀριστεύσαντες καὶ παθῶν βασιλεύσαντες Α 21,5, μέχρι αἵματος ἀντικατέστησαν, Χρι-

στον ἐμίμησαν, κατ' ἴχνος αὐτοῦ ἐπολιτεύσαντο Α 21, 18-21. ἐαυτοὺς κατασκευάκασιν ναοὺς λογικοὺς ἐν Πνεύματι Α 20,20-21. διὰ πίστεως Θεῶ εὐηρέστησαν Γ 41,36, στίφη δαυμόνων ἀπελαίνουσιν Α 24,9. δαίμονες ἀγίους δεδοίκασιν Α 36,4έ. ἀγίων κατωρθώμενα εἰς ζῆλον καὶ μίμησιν Α 37,3. ἀγίων ἀνδρείας καὶ πίστεως ζηλωταὶ γινόμεθα Α 21-23. ἀγίους, ἐπειδὴ φίλου προσκυνουμένου βασιλεὺς θεραπεύεται, προσκυνοῦμεν Γ 33, 28έ. διὰ Θεὸν σέβω Γ 26,33. τιμᾶν καὶ προσκυνεῖν, μὴ λιθοβολεῖν Α 56,16. ἐκ τῆς εἰς - πίστεως ἀφέλεια γίνεται Γ 3,8-10. ἡ ἀγίου εἰκὼν ἅγιος Α 36,2. ἀγίων εἰκόσιν ἰσχύς καὶ θεία ἐνέργεια δίδονται, Γ 41,1έέ. εἰκόνας ὡς φίλων Θεοῦ οὐχ ὡς θεοὺς προσκυνήσω Γ 26, 28-29. ἡ σκιά καὶ εἰκὼν δοξάζεται Α 22,9. μορφαῖς καὶ ἐξεικονίσμασιν τοὺς τοίχους κοσμήσαι Α 20,8έ. εἰκόνισμα ποιούμεν οὐ Θεὸν εἰκονίζοντες Α 20,13έ. θάνατος ἐορτάζεται καὶ ναοὶ αὐτοῖς ἐγείρονται καὶ εἰκόνας ἀναγράφονται Β 10,46-47. ναοὶ καὶ τρόπαια ἐγείρονται Α 21,25έ. ἀγίων ἐπ' ὀνόματι ναοὺς καὶ εἰκόνας ἐγείρομεν Β 10,40έ. τὰ μνημόσυνα νῦν ἐορτάζεται Α 21,29-30. ταῦτα μὴ ἐορτάζειν ἀμήχανον Α 21,34. θάνατον οὐ πενθοῦμεν, ἀλλ' ἐορτάζομεν Α 21,51. - ζῶντες πνεύματος ἀγίου πεπληρωμένοι, τελευτησάντων δὲ αὐτῶν ἡ χάρις ἔνεστι Α 19,30. τῆς ἐπὶ γῆς δόξης Χριστοῦ συμ-

μέτοχοι Α 21,8. ἀγίους τιμὴ παρ' Ἐκκλησίας δίδεται Α 21,10έ. ἀγίων ἡ δόξα ἀναγράφεται Β 6,6-4,24. ἀγίους οἱ καταφρονητικῶς μὴ προσκυνοῦντες ὡς εἰς Θεὸν ἀσεβοῦντες καταδικάζονται Γ 33,38-41. ἀγίων τιμὴν ἀπαγορεύειν οὐδεὶς ἐτόλμησεν Α 19,4έ. ἀπειργεῖν Α 43,1έ. ἐξεικόνισμα ὡς ἀδοξάστων ἀποπτύειν Α 19,8έ. τὰς μνήμας ἀναιρεῖν Α 21,32. ἀγίους τῆς παρ' Ἐκκλησίας τιμῆς στηρεῖν Α 21,10έ. καθ' ἀγίων, οὐ κατ' εἰκόνων ὁ βασιλεὺς πόλεμον ἤρατο Α 19,12-13. ἀγίων ἐχθρῶν διαρρηδήην καθωμολόγησεν Α 19,2έ.

ἀγραμμάτοις ἡ εἰκὼν βίβλος Α 17,5. ἀγραφος παράδοσις θεσμὸν παρέδωκε Α 23,2έ. ἀγράφως παραδέδοται κρανίου καὶ τάφου τόπος, τὸ τρις βαπτίζειν, κατ' ἀνατολάς εὐχέσθαι, μυστηρίων παράδοσις Α 23,2-19. εἰκονίζειν Χριστὸν καὶ ἀγίους, προσκυνεῖν σταυρὸν Β 16, 25-27.

Ἄδὰμ Θεὸν εἶδεν καὶ τῆς τῶν ποδῶν φωνῆς ἤκουσεν Γ 26,5έ.

ἄδης, ταῖς ἐν - ἀπ' αἰῶνος πεπεδημέναις ψυχαῖς ὡς αἰχμαλώτοις Χριστοῦς ἄφεςιν ἐκήρυξεν, ὡς τυφλοῖς ἀνάβλεψιν Α 21,44-46.

Ἄθανάσιος (ὁ Μέγας) Α 59,1. ἀθεότης Β 2,8.

Αἰγύπτιοι νεκροὺς ἐπὶ σκιμπόδων ἐτίθουν Α 25,7-8.

αἷμα τοῦ υἱοῦ δυσωπητικὸν πατρὶ Α 21,43.

αἰνιγματικῶς μηνύειν Α 8,13.

αἰρέσεων γραφὰς ἀποπτύομεν Β 10, 18-19.

- αἰσθησις, διὰ τῆς – φαντασία τις συνίσταται A 13,14.
- αἰσθητῶν διὰ λόγων ἐπὶ τὰ πνευματικά Γ 32,23.
- αἴτιον σωτηρίας σταυρὸς κτλ. B 19, 1–5.
- ἀκαθαιρέτως ὁ κτίστης κατελήλυθεν A 4,20–23.
- ἀκοή λόγος ἀγιάζεται A 17,3–4. δι' ἀκοῆς ἀγιαζόμεθα τὴν ψυχὴν Γ 12, 9–10. λόγος τῆ ἀκοῆς A 17,6.
- ἀκραφνῆς σκοπὸς A 3,3.
- ἄκρον τῆς ράβδου τύπος Σωτῆρος Γ 36,5.
- ἀλεξίκακον φάρμακον A 36,23–24.
- ἀλήθεια ἐνυπόστατος A 3,22. ἐν παντὶ πράγματι ζητεῖται B 10,2–3. μέσση ὁδὸν βαδίζει B 3,1έ. ἀληθείας ζῆλος B 1,4. ἐχθρὸς B 4,1. τῆ – χεῖρα ὀρέξει A 3,15–16. τὴν – ἐπιγνώσκειν A 8,3–4.
- ἄλλοτε ἄλλα φρονεῖν A 66,7.
- ἄλογος ἐπιθυμία, ἡδονή, ἀλόγων θάνατος B 2,5–7.
- ἀλουργίς Χριστοῦ τὸ σῶμα A 4,24. τὴν – βασιλεὺς ἀποθέσθω A 21,4.
- ἁμαρτία τὸ ἐκ τοῦ κατὰ φύσιν εἰς τὸ παρὰ φύσιν αὐτεξουσίῳ ἐκκλίσει καὶ ροπῇ τοῦ θελήματος ἡμέτερον εὖρεμα A 16,22έέ.
- Ἄμβρόσιος ὁ Μεδιολάνων ἐν ἐκστάσει τὸν Παύλου χαρακτηῖρα ἑώρα B 64,1–7.
- ἄμνός τύπος Χριστοῦ Γ 137,3έ.
- ἀνάθημα σιωπήσομεν φειδοῖ ἐκδεχόμενοι ἐπιστροφῆν A 66,23. – εἰπεῖν ὀκνῶ B 6,18–19. ἔστω ἀνάθημα Γ 41,43· Γ 41,43.
- ἀναθεματίζειν τοὺς μὴ δεχομένους πατέρων δρους Γ 11,5–6. θεοποι-
 οῦντα κτίσεώς τινος εἰκόνα B 10,35.
- ἀνάθημα Θεοῦ προσκυνεῖται A 14,8.
- ἀνακείμενα Θεῷ εὐαγγέλια, βίβλοι, δίσκοι, θυματοί, τράπεζαι κ.τ.λ., Γ 35,1–5.
- ἀναλογία ἢ καθ' ἡμᾶς ἐπὶ νοητὰς θεωρίας ἀμέσως ἀνατείνεσθαι ἀδυνατεῖ καὶ ἀναγωγῶν καὶ συμφῶν δεῖται Γ 21,8–9. τῆς ἡμῶν – ὁ θεῖος λόγος προνοεῖ Γ 21,10. κατ' ἀναλογίαν πίστεως A 36,20έ.
- ἀναλογοῦντα ἡμῖν σχήματα Γ 21,4.
- ἀναλόγως ἡμῖν τὰ μορφαῖς ὁραθέντα εἰκονίζομεν A 31,3–4. τὸν ὡς ἀνθρώπον ὁραθέντα A 33,5έ.
- ἀναμέρος οὐχ ἐκάστη τῶν τῆς τριάδος ὑποστάσεων προσκυνῶ Γ 6,22.
- ἀναξιότης A 1,1.
- Ἄναστασιος α' βασιλεὺς B 16,20· Γ 90,44.
- ἀνατατικὸν ἡμῖν ὁ θεῖος λόγος κορίζεται Γ 21,11.
- ἀνατιθέναι πρὸς θεωρίαν A 8,20.
- ἀνατολή, κατ' ἀνατολὴν εὐχεσθαι A 23, 19.
- Ἄνατόλιος, ἅγιος ἀρχιεπίσκοπος, τοῦ Ἄνατολίου εἰκῶν Γ 101,9.
- ἀνατυκοῦν σχῆμα κατὰ διάνοιαν A 10,9–10.
- ἀνδριάντες ἐπὶ νίκιοι νικήσασιν ἀνατιθενται Γ 60,3έ.
- ἀνθρωπος κατ' εἰκόνα B 2,2· Γ 58,4, καὶ ὁμοίωσιν Θεοῦ ἐγένετο Γ 26,5. ἐποιήθη εὐθύς, ὁ δὲ λογισμοὺς ἐζήτησε Γ 41,38έ. εἰκῶν Θεοῦ κατ' αὐτεξουσίον καὶ ἀρχικὸν Γ 20,5. δεῖ πρῶτον εἶναι φύσει – καὶ τότε θέσει κατὰ μίμησιν Γ 18,3έ. θείας φύσεως μετέχει

μεταλαμβάνων τὸ σῶμα καὶ αἷμα Χριστοῦ Γ 26,40έ. τῆς αὐτῆς φύσεως Θεῶ κατὰ μίμησιν' νοῦς, λόγος, πνεῦμα εἰς ἄνθρωπος, Πατήρ, Λόγος Πνεῦμα εἰς Θεός Γ 20,224. ἀνθρώπου φύσις διὰ θάνατον καὶ σώματος καχύτητα παρ' ἀγγέλους ἐλαττοῦται, εὐδοκία δὲ καὶ Θεοῦ συναφεία ἀγγέλων μείζων Γ 26,51-53. οἷον τις ἔμψυχος εἰκὼν ἀνεστάθη κοινωνοῦσα ἀρχετύπῳ ἀξίας καὶ ὀνόματος Α 49,9-10. τῇ ἁμαρτία δεδούλωτο Γ 9,22έ. πάλαι ὑπὸ κατάραν ἦν, νῦν δὲ ἐδοξάσθη καὶ πρὸς ἀφθαρσίαν μετεστοιχειώθη Β 10,43-48. ἀναστάσει Χριστοῦ ὄντως ἠφθάρτισται Α 21,47έ. τῇ τοῦ ἀνθρώπου φύσει ἢ θεότης οἷον τι φάρμακον συνεκράθη Β 10,46έ. ἄνθρωπος διπλοῦς, ἐκ ψυχῆς καὶ σώματος Γ 12,18-19· 25. ὁρᾷ ψυχῇ καὶ σώματι Α 36,23. γνῶσιν οὐκ ἔχει ἀοράτου, τῶν μετ' αὐτὸν ἔσομένων, τόπῳ ἀπεχόντων Γ 17,3-5. ὡς σῶμα περικείμενος ἀγίοις ὀμιλεῖν καὶ ὁρᾶν ποθεῖ σωματικῶς Α 36,28έ. οἱ - ἀλλήλοισι ὡς μοῖραν Θεοῦ ἔχουσι, κατ' εἰκόνα Θεοῦ γεγονάσιν προσκυνούσιν, ἀλλήλοισι ταπεινούμενοι, νόμον ἀγάπης πληροῦντες Γ 37. ἀνθρώπου ναὸς πάλαι οὐκ ἐγειρετο, θάνατος ἐπενθεῖτο, οὐχ ἐωρτάζετο Α 21,27-28. τόπῳ καὶ χρόνῳ περιγράφεται Γ 17,5-6. ἡ τοῦ - μορφῇ διὰ χρωμάτων ἐπὶ πίνακας μεταφέρεται Α 51,2έ. ἡ εἰκὼν τοῦ ἀνθρώπου τὸ σῶμα μόνον ἐκτυποῖ, οὐ τὴν ψυχὴν Γ 16,7-9. τὴν τοῦ ἀνθρώπου ἢ ἄλ-

λης κτίσεως εἰκόνα μὴ θεοποιεῖν Β 10,35έ.

ἀνταρτικῶς Γ 33,36-37.

ἀντινομοθετεῖν Θεῶ Γ 23,18.

ἀντίτυπον τῶν ἀληθινῶν Α 27,12.

ἀξίας τὸ ἐλάχιστον Α 3,11-12.

ἀποβάλλεσθαι εἰκόνας Γ τίτλος.

ἀπολογητικὸς λόγος Α τίτλος.

ἀπόστολοι ὄρη λογικὰ Γ 34,24.

σωματικοῖς ὀφθαλμοῖς ὄφθησαν, τὸν Κύριον εἶδον Α 36,20έ.

μνημόσυνα ἀγίων προστάττουσι Α 21,34έ. δι' ἀποστόλων ἰάσεις ἐγένοντο Γ 33,36έ.

ἀπόφασις ἠπειλημένη Α 1,13.

ἀρκεῖσθαι Χριστοῦ καὶ Θεοτόκου εἰκόνα ποιεῖν Α 19,1έ.

ἀρχέτυπον κοινωνεῖν τῷ ἀρχετύπῳ Α 49,10. ἀρχέτυπον κάλλος Α 50,7.

ἀρωγὸς ἢ ἀλήθεια Α 3,16-17.

ἀσεβῶν οἱ παῖδες τὸν Χριστοῦ χιτῶνα διαιροῦσι Α 1,8-9.

ἄσώματα καὶ ἀόρατα εἰκόσι σωματικῶς τυποῦται πρὸς ἀμυδρὰν κατανόησιν Γ 2,1έ. ἀνευ σχημάτων ἀναλογούντων ἡμῖν οὐ θεωροῦνται Γ 21,4έ. τοῖς ἀσωμάτοις καὶ ἀτυπώτοις καὶ μὴ ἔχουσι σχηματισμὸν σωματικῶς περιετέθη τύποι καὶ σχήματα πρὸς γνῶσιν μερικὴν Γ 25,4-6. ὁ Θεὸς εἰκόνας καὶ τύπους περιέθηκεν κατὰ τὴν ἀναλογίαν ἡμῶν, σχήματα σωματικὰ ἐν αὐλῳ ὁράσει νοὸς ὁρώμενα Γ 25,9έ. πρὸς τῶν ἀσωμάτων γνῶσιν καὶ μερικὴν χειραγωγούμεθα τύποις, ἵνα μὴ ἐν παντελεῖ ἀγνοίᾳ αὐτῶν ὄμεν Γ 25,5έ. 10έ.

ἄτιμον οὐδὲν τῶν παρὰ Θεοῦ, μόνον ἡ ἁμαρτία Α 16,26-30.

Αύγαρος ὁ Ἐδέσσης A 33,7-8.
 αὐθαδιάζεσθαι διελεῖν χιτῶνα A 1,9.
 Αὐρηλιανός, ἀρχων, Γ 90,24.
 αὐτολεξεῖ Γ 11,3.
 ἀφετηρία A 2,4.
 Ἀφροδίτης ζῶδον, Γ 73,6.

B

βαλβίς A 2,3.
 Βαλτάσαρ Γ 35,5.
 βαπτίζειν τρίς A 23,18.
 βάπτισμα σκιαγραφεῖται, προεικονίζεται ἐν θαλάσῃ, ὕδατι, νεφέλῃ A 12,1-5· Γ 22,1-5. διπλοῦν, ἐξ ὕδατος καὶ Πνεύματος Γ 12,26 ἐν - γεγενήμεθα, υἱοθετήμεθα, κληρονόμοι Θεοῦ γεγενήμεθα A 21,48έ. Χριστὸν μετακεποίημα Γ 119,9έ.
 Βαρδανίσκης Φιλιππικός, βασιλεὺς, B 16,21-22.
 Βασιλείος ὁ ὄσιος παρειστῆκει τῇ Δεσποίνῃς εἰκόνι A 60,3.
 βασιλεὺς θεραπεύεται θεωρῶν θεράποντα προσκυνούμενον οὐχ ὡς βασιλέα, ἀλλ' ὡς φίλον Γ 33,28-30. ὁ ἐπὶ γῆς βασιλεὺς A 1,22, τὸ ἐκ κογχύλης καὶ μετάξης ἱμάτιον περιτίθεται A 36,15έ. τῷ βασιλεῖ τὰ καθ' ἡμᾶς ἐγκεχειρίσται B 12,33. ἐν τοῖς κατὰ βίον πράγμασιν ὑπέικομεν B 12,31έ. τιμὴν ὡς ὑπερέχοντι ἀποδιδόναι Γ 10,17. τοῦ - ἡ πολιτικὴ εὐταξία B 12,16. ὁ λόγος δεινὸς A 1,20. οἱ νόμοι κρατοῦσιν A 1,23. ὁ βασιλεὺς κἂν εὐαγγελίζεται B 6,17. τὸ τοῦ - ὕψος πρὸ ἀληθείας τιθέναι A 1,17. οὐχ οἱ βασιλεῖς ἐξουσίαν δεσμεῖν ἢ λύειν ἔλαβον B

16,18έέ. παρὰ Χριστοῦ A 66,18. οὐχ οἱ βασιλεῖς τὸν λόγον ἐλάλησαν, ἀλλ' οἱ ἀπόστολοι B 12,10έ. ὑπὸ Θεοῦ πρὸς τὸν Ἐκκλησίας καταρτισμὸν ἐτέθησαν B 12,4έ. οὐ τῶν - ἐστὶ τῇ Ἐκκλησίᾳ νομοθετεῖν B 12,1. οὐκ εὐσεβῶν - θεσμούςς ἐκκλησιαστικούς ἀνατρέπειν A 66,10έ. ὁ - ἱερωσύνην τυραννικῶς ἀρπάζει B 16,17έ. γυμνωσάτω στρατεύματος, ἀποθέσθω ἀλουργίδα καὶ διάδημα A 21,2-5. ἡ τοῦ - εἰκὼν αὐτοῦ ἡ μορφή καὶ τὸ εἶδος Γ 114,16. βασιλεὺς λέγεται A 36,1, οὐ δύο βασιλεῖς A 35,3. πῶς ποιεῖται A 49,4-8. ἡ ἐν σανίδι καὶ γραφῇ εἰκὼν τὸν βασιλέα παραδείκνυσιν Γ 123,11έ. ἀντὶ ἀπόντος προσκυνεῖται B 66,4έ. Γ 127,3. ἀπόντος χώραν ἀναπληροῖ Γ 123,11έ. παρόντος περιττὸν Γ 127,4. ὡς παράδειγμα τοῦ ἕνα εἶναι Πατέρα καὶ Υἱὸν Γ 114,2έέ. σχηματίζει Θεὸν Γ 80,5έ. Χριστὸς κατὰ ἰσότητά τῆς - εἰκόνας εἰς πρόσωπον τοῦ Θεοῦ Λόγου προσκυνεῖται κατὰ Θεόδωρον Μοψουεστίας Γ 129,10έ. ἐν διαφόροις ὕλαις πᾶσαι ὁμοίως σεμναὶ Γ 120,2έ. ἐπίσης τιμῶνται Γ 138,7. κηρὸς καὶ χρώματα οὔσαι διὰ τὸ καθῆκον τῆς περὶ αὐτὸν τιμῆς προσκυνεῖται Γ 128. εἰς πόλιν μετ' εὐφημίας καταπέμπονται Γ 122,2έέ. τὴν τοῦ - σφραγίδα ἀσπάζεσθαι Γ 86,9έ. τοῦ - εἰκόνα λιθάζειν Γ 56,5. ὁ δυσφημησας ὡς εἰς αὐτὸν ἀσεβήσας κρίνεται Γ 138,8. ὁ καθυβρίσας ὡς εἰς αὐτὸν μαρτήσας κρίνεται Γ 58,2-3. ὁ παρωπῶν τιμῶ-

ρίαν ὡς βασιλέα ἀτμάσας ὑφίσταται Β 66,9έ. εἰκόνα καὶ ἔνδυμα ὁ ὑβρίζων εἰς - ὕβριν ἀνάγει Β 61,3-8. τοῦ - ἀνδριάντας καθέλλον Γ 94,3· 95,4-5· ὕβρισαν βασιλέα Γ 93,8, εἰκόνας ἐν Αἰγύπτῳ ὕβρισάν τινες Γ 98,5-8. εἰκόνας καὶ στήλας κατέβαλον Γ 102,3έ. κατ' εἰκόνων καὶ στηλῶν ἐμάνησαν Γ 96,4· 103,4έ. διὰ μίαν εἰκόνα χαλκῆν τοσαύτας διαφθείρειν εἰκόνας Γ 104,2.

βασιλικός, θεσπισμάτων - κατολιγοῦν Α 1,21-22. τὴν πατέρων συνήθειαν θεσπίσματι - ὑποκύπτει Α 66,8έ. κανόνες - τὴν Ἐκκλησίαν οὐ διατάττουσιν Β 16,21έ. χεῖρ - τὴν ἐν Ἐφέσῳ δευτέραν σύνοδον ἐξεβίασεν Α 66,13έ.

Βάσσοσ ὁ Πανεάτης Γ 68,60.

βάτος τὴν Θεοτόκον προεικονίζει Β 20,16έ· Γ 22,2.

Βερνίκη Γ 68,10έ.

βία, τὰ ἐν - γενόμενα ληστρικά Α 66,12.

βίβλος, ὃ ἡ - τοῖς γράμματα μεμυημένοις ἐστί, τοῦτο ἀγραμμάτοις ἡ εἰκῶν Α 17,4έ. βίβλους ἱεράς προσκυνούμεν Γ 35,2. αὐτῶν τοὺς λόγους, οὐ δέρμα καὶ μέλαν Γ 87,6έ. διὰ - Χριστοῦ λόγων ἀκούομεν καὶ ἀγιαζόμεθα ἀκοὴν καὶ ψυχὴν Γ 12,9έ. ὡσπερ βίβλους τιμῶμεν, οὕτω καὶ εἰκόνας Γ 12,9-12. βίβλων οὐκ εὐπορῶ, σχολὴν πρὸς ἀνάγνωσιν οὐκ ἀγω Α 47,4.

βίος, τοὺς θεοφιλῶν - ἀναγράφτους γενέσθαι ὁ Θεὸς προσέταξεν Γ 23,6έ.

βούλησις Θεοῦ ἀναρχος, ἧ τὰ ὀρισθέντα ἐν καιρῷ γίνεται Γ 19,4έ.

Γ

γάμος, πρὸς γάμον τὴν τοῦ ἀδελφοῦ γυναῖκα ἀγεσθαι Β 14,35.

Γεθσημανῆ Γ 34,10.

Γερμανὸς α' ὁ πατριάρχης ἐρραπίσθη καὶ ἐξόριστος γέγονεν Β 12,23.

γνώμη Θεῶ ἀνταιρούσα καὶ τοῖς αὐτοῦ προστάγμασιν ἀντιπράττουσα τολμηρὰ Α 21,12.

γνώσις θεία Β 4,13.

γότης ἐφορκίζει Α 24,4-5.

Γολγοθὰς Γ 34,5.

γράμμα εἰκονίζει τὸν λόγον Γ 23,7. γράμμασι Χριστοῦ παθημάτων καὶ ἁγίων μνημονεύομεν Γ 73, 22έέ.

γράφειν λόγῳ καὶ χρώμασιν ἐν βίβλοις καὶ πίναξιν Α 8,2έέ. πῶς τὸ ἄποσον Α 8,10.

γραφὴ κηρόχυτος Β 60,3. ἡ ἁγία Γραφὴ Θεῶ τύπους τὸ δοκεῖν σωματικούς, αὐτοὺς δὲ ἀσωμάτους περιτίθησιν Γ 24,12έ· 25,12έ. μορφὰς καὶ τύπους τῶν ἀσωμάτων ἀναπλάττει Γ 21,1έ. ὕλην καλὴν ἀνακηρύττει Β 13,2έ. τὸ μὴ προσκυνεῖν ἀψύχους οὐ κωλύει Α 26,3έ. πατέρες καὶ γραφὴ Β 7,6. ἰσοδυναμοῦσιν Γ 11,4-6. τὰ αὐτὰ ἐννοοῦσιν Β 7,6έέ. πάντα τὰ ἐν - ἀληθῆ καὶ ὁ σκοπὸς πρὸς Θεοῦ καὶ ἁγίων δόξαν καὶ ἡμῶν σωτηρίαν καὶ διαβόλου αἰσχύνην Β 10,9-12. οἱ μὴ εἰδότες τὰς - πλανῶνται Α 5,4έ. ὁ τῆς - σκοπὸς καὶ νοῦς τοῖς ἐρευνῶσιν ἀνεφάνη

Β 10,1έ.· 7,1έ. τῆς – ἡ ἔρευνα καλῆ Β 7,9–10. τὸ ὑπὸ τῷ γράμματι κεκρυμμένον Πνεῦμα ἐρευνᾶν Α 5,6. ποῦ ἐν – τὸ ὄνομα Τριάδος, ὁμοούσιον, μία φύσις θεότητος κτλ. Γ 11,1–4.

γραφικῆ ἢ σιωπῶσα διὰ μμησεως δείκνυσί τι Γ 47,5–6.

Δ

δαίμων θεῶται, εἰκονίζεται (βλέπε ἀγγελος, ἀσώματον) Γ 24,3έ. οἱ – τοὺς ἀγίους καὶ αὐτῶν τὴν σκιὰν δεδοίκασιν Α 36,4. τὰ τῶν – ἱερὰ καὶ εἰδῶλα οἱ πατέρες καθεῖλον καὶ ἐν τόποις αὐτῶν ναοὺς ἀγίων καὶ Χριστοῦ ἤγειραν Β 10,37–41.

Δανιὴλ ἀγγέλῳ προσεκύνησεν Α 8,34. ὡς Θεοῦ παραστάτη, οὐχ ὡς θεῶ Γ 26,26έ· 29έ. τῷ Ναβουχοδονόσορ Γ 89,12· Α 56,15. Θεὸν εἶδεν ὡς ἀνθρώπου ὁμοίωμα Γ 26,10.

Δαυὶδ θεοπάτωρ Α 1,18· Β 2,8. προφήτης Β 7,3.

δαισιδαίμων πλάνη φευκτέα Α 8,3έ.

δεξιὰ ἢ ἀριστερὰ Α 3,7έ.

δεσπότης χαίρει δούλου ἐγκωμιαζομένου Α 36,31έ.

δευτερος οὗτος ὁ λόγος Β 1,19έ.

δέχεσθαι τὰ ὑπὸ πατέρων ὀρισμένα Γ 11,5.

διαβάλλειν τὰς εἰκόνας, Α τίτλος.

διάβολος τῆς ἀληθείας ἐχθρὸς, τῆς σωτηρίας πολέμιος Β 4, 1έ. διάβολος Χριστοῦ ὁμοίωμα ἰδεῖν φθονεῖ Β 6,1. ἐξεπάτησεν Β 2. ἀνθρώπους ἐκλάνησεν εἰκόνας δαιμόνων κτλ. ποιεῖν καὶ ὡς θεοῖς προσκυνεῖν Β 4,1έ. πάντα ἕασας,

κατὰ μόνων τῶν εἰκόνων ὄρησεν Γ 13,1έ. διαβόλου πρὸς αἰσχύνην καὶ τῆς ἤττης αὐτοῦ καὶ δαιμόνων αἱ εἰκόνας γίνονται Β 11,3έ. τοῦ – ἤττον καὶ αἰσχύνην δημοσιεύειν Β 4,23. εἰκὼν ὁ ὄφις Γ 73,7. ἐκδικητῆς ὁ καταλῶν εἰκόνα Β 11,7–8. συμβουλήν μὴ δέξασθαι Β 6,15έ. ἐπὶ δόξῃ, προσκυνήσει, τιμῇ εἰκόνα ποιοῦντα καταπτύομεν καὶ πυρὶ ἀναλίσκομεν Β 10,33έ.

διάδημα ὁ βασιλεὺς ἀποθέσθω Α 21, 4–5.

διαθήκη, τῆς Παλαιᾶς καὶ Καινῆς – εἰς ὁ νομοδότης Β 7,14. πῶς ταύτην τιμᾶν Β 10,14.

διακριτικὴ ἐξίς 18,7.

διάμετρον θεώσεως καὶ ἐπιθυμίας Β 2,7.

διαστροφή ἀνεπίστροφος Α 66,22.

δικαίου θάνατος πάλαι οὐχ ἐρωτᾶζέτο, ἀλλ' ἐπενθεῖτο Α 21,27έ.

διπλοῦς ὁ ἄνθρωπος ἐκτισται Α 36, 24. διπλᾶ πάντα ἄνθρωπος, βάπτισμα, κοινωνία, προσευχή, ψαλμῳδία, φῶτα, θυμιάματα Γ 12, 25–28.

Δίῳν τὸν θεοδώρου ναὸν ἐκόσμησεν Γ 113,1έ.

δόξαν Θεοῦ τῇ κτίσει προσάγειν Β 7,31έ. δόξαι διάφοροι Α 1,10.

δουλεία, καθ' ἣν κτίσμα Θεῶ προσκυνεῖ ὡς δούλος δεσπότη Γ 28,4.

Ε

ἐγκέφαλος, ἐν τῇ ἐμπροσθίῳ κοιλίᾳ τοῦ – φαντασία συνίσταται Α 11, 13έ.

Ἔδεσσα, ἡ ἐν - εἰκὼν A 33,8.
 ἔθνος, ἡ τῶν - θάλασσα ὕδατι ζῶντι
 ἐπεκαλύφθη A 21,59.
 εἰλικρινῆς σκοπὸς A 3,33έ. εἰλικρι-
 νῶς διακρίνειν B 1,19.
 εἰδωλολατρία· δλισθος εἰς - A 2,9.
 νόσος τῆς - B 7,29. τροφή πρὸς -
 A 21,56. τῆς εἰδωλολατρίας ἐνε-
 κα Θεὸς τὴν εἰκονογραφίαν ἀπα-
 γορεύει A 7,1.
 εἰδῶλον θεὸν ἠγεῖσθαι καὶ ὡς θεῶ
 προσκυνεῖν αὐτῷ B 7,29· 8,1·11·
 Γ 5,11. κατοικητήριον δαιμόνων
 B 8,15. τῶν ψευδωνύμων ὁμοίω-
 μα Γ 88,6. τὰ τῶν Ἑλλήνων - εἰς
 δόξαν καὶ μνήμην διαβόλου Γ
 88,16έέ.
 εἰκάζειν πῶς τὸ ἀνεῖκαστον A 8,10.
 εἰκονίζειν συγκατάβασιν, γέννησιν,
 βάπτισιν, μεταμόρφωσιν, πάθη,
 θαύματα, σταυρόν, ταφή, ἀνάστα-
 σιν, ἀνοδον A 8,21-26. τὴν τοῦ
 Θεοῦ ὁραθεῖσαν σάρκα A 4,32.
 τῶν ἁγίων τὰς ἀριστείας καὶ τὰ
 πάθη A 21,21έ. τὸ - ἀγράφως πα-
 ρεδόθη B 16,14έ. μὴ - ὑποβολὴ
 τοῦ διαβόλου B 4,22· εἰκονίζεται
 τί καὶ πῶς Γ 24. σῶμα, ἄγγελος,
 ψυχὴ, δαίμων Γ 24,4-8. σχήματα
 σωματικά ἐν αὐλῷ ὁράσει νοδὸς
 ὁρώμενα Γ 25,13έ. τὰ σχήμασι
 μεμορφωμένα κατὰ τὴν φύσιν
 ἡμῶν καὶ ποθοῦμενα, ὁρᾶσθαι δέ
 ὡς ἀπόντα μὴ δυνάμενα Γ
 21,13έέ. τὰ σχήμασι μεμορφωμέ-
 να κατὰ τὴν φύσιν ἡμῶν καὶ πο-
 θοῦμενα, ὁρᾶσθαι δέ ὡς ἀπόντα
 μὴ δυνάμενα Γ 21,12έέ. τὸ σχῆμα
 κατὰ διάνοιαν πρὶν οἶκον οἰκοδο-
 μῆσαι A 10,9έ. εἰδέναι τί τὸ εἰκο-
 νιζόμενον καὶ τί τὸ μὴ εἰκόνι πε-

ριγραφόμενον A 8,7έέ. τὸ μὴ
 ὁραθὲν οὐκ εἰκονίζεται B 7,34.
 εἰκονογραφεῖν ὁ νόμος κωλύει A
 15,2.
 εἰκονογραφίαν ὁ Θεὸς τῆς εἰδωλολα-
 τρίας ἐνεκα ἀπαγορεύει A 7,1.
 εἰκὼν πρῶτος ὁ Θεὸς - ἐποίησεν Γ
 26,1έ. ζῶσαν τὸν Λόγον Γ 26,2έ.
 τὸν Υἱὸν A 21,13έ. φυσικὴν Γ
 18,5. 8έ· A 35,7. ἡ ἐν Θεῷ τῶν
 ὑπ' αὐτοῦ ἐσομένων ἔννοια, ἡ
 προαιώνιος βούλησις ἀτρεπτος Γ
 19,1έ. ἡ περὶ ἐκάστου αὐτῶν ἔν-
 νοια, ὁ προορισμὸς Γ 19,6-9. ἄν-
 θρωπος - τοῦ Θεοῦ Γ 119,8. κατ'
 εἰκόνα Θεοῦ B 2,2έ. καὶ μίμησιν
 γενόμενος Γ 20,1έ. - λογικὴ Γ
 117,8-13. πρῶτος ὁ Θεὸς -
 ἐποίησε καὶ ἔδειξε τὸν ἄνθρωπον
 B 20,13έέ. Θεὸς ἐν τῇ Παλαιᾷ
 Διαθήκῃ - ποιεῖν προσέταξεν Γ
 11,6έ. - ἐν Θεοῦ ὀνόματι γίνεται
 Γ 73,2. τί ἐστὶν εἰκόνα; Γ 16. κρυ-
 φίου ἐκφαντορικὴ καὶ δεικτικὴ Γ
 17,2. 7έ. ἀσώματον καὶ νοητὴν
 τινὰ θεωρίαν δηλοῖ Γ 24,9έ. τῶν
 ἀοράτων καὶ ἀσωμάτων σχήματα,
 μορφαί, τύποι τῆς γραφῆς Γ
 21,1-3. ἔσοπτρον καὶ ἀίνγμα τῆ
 σώματος παχύτητι ἀρμόζον B
 5,11έ. ὁδηγία - πρὸς γνῶσιν Γ
 17,7έ. πάντων τῶν σχημάτων ὧν
 εἶδομεν - ποιεῖν δυνάμεθα Γ
 24,16έ. - ἀοράτου ἀόρατος Γ
 65,2· - τοῦ ἀσωμάτου καὶ ἀσχη-
 ματίστου ἀδύνατος B 5,2έ. -
 πρωτότυπον ἀληθῶς σκιογραφεῖ
 Γ 41,31έ. μίμημα τοῦ ἀρχετύπου
 καὶ οὐ λέγεται Γ 64,2. πρὸς ἀρχέ-
 τυπον γράφεται Γ 63,4· ἐμφέρειαν
 ἔχει Γ 62,2. ὥσπερ ἀρχέτυπον

ἔχει Γ 61,3. ἐν – τὸ ἀληθές καὶ ὁ τύπος ἀλλήλοις κοινωνοῦσιν Γ 66,3–4. τὸ ἀρχέτυπον κάλλος δι' ἀκριβείας πρὸς τὸ ὁμοίωμα μεταφέρεται Α 50,6. ἡ – ὁμοίωμα, παράδειγμα, ἐκτύπωμά τινος, οὐ κατὰ πάντα εἶοικε πρωτοτύπῳ Γ 16,1–6. ὁμοίωμα χαρακτηρίζον τὸ πρωτότυπον μετὰ τοῦ καὶ τινα διαφορὰν ἔχειν πρὸς αὐτό, οὐ κατὰ πάντα ὁμοιοῦται πρὸς τὸ ἀρχέτυπον Α 9,2–5. αἱ ἀπ' – μεταγεγραμμένοι – ἀρχετύπων ἀπολιμπάνονται, ὅθεν ἀληθείας ἐλαττοῦμεθα Α 39,8–11. ἡ – ὄνομα καὶ ὁμοίωσις τοῦ ἐν αὐτῇ γραφέντος Γ 73,20ε. καὶ μίμημα Β 10,25εε. μιμητικῶς ἐστίν Α 35,7. παρ' ἡμῖν ἀπαράλλακτος Γ 65,3. ἡ – τινός ἐστίν οὗτος αὐτός Α 36,2ε. ὁ ἐν – ὁμνῶν ἐν τῷ ὑπ' αὐτῆς εἰκονιζομένῳ ὁμνῶει Β 21,4ε. οὐτινος εἰκόνα ἔχει τι, τούτου ἐστίν, Χριστοῦ, καίσαρος Γ 11,11–14. δι' εἰκόνας κράτος καὶ δόξα οὐ σχίζεται Α 36,2ε. ἡ – σκία ἐστίν Α 36,5. προδιαγράφει τὰ μέλλοντα Γ 22,1ε. – τῶν ἐσομένων αἰνιγματωδῶς σκιαγραφοῦσα τὰ μέλλοντα Α 12,1ε. εἰκόνες τῶν ἐσομένων ράβδος Ἀαρῶν, στάμνος, τράπεζα, ἄκρον ράβδου, χερουβὶμ Γ 36,3–5. σκηνή – Α 15, 17. τρόποι ἢ διαφοραὶ τῶν εἰκόνων Γ 18–23. ὁ πρῶτος ὁ φυσικὸς Γ 18,2ε. 25. εἰκόνα ποιοῦμεν Λόγου τοῦ δι' ἐμὲ σαρκὸς φύσει ὄφθέντος Γ 26,19ε. Β 5,5–9. ὁμοίωμα Θεοῦ σεσαρκωμένου ἢ Θεοτόκου ἢ ἁγίων Β 10,25εε. Θεῶ σαρκωθέντι καὶ Θεοῦ δούλοις καὶ φίλοις

Α 24,8–9. ἡ – προτίθησι τὰ Χριστοῦ θαύματα καὶ πάθη καὶ τῶν ἁγίων ἀνδραγαθίας Β 4,10εε. ἐν – πάθη, συγκατάβασιν, θαύματα θεωρεῖν καὶ θεότητα δοξάζειν Β 6,3εε. διὰ τῆς τῶν – γραφῆς θεωροῦμεν τὸ ἐκτύπωμα τοῦ σωματικοῦ χαρακτήρος Χριστοῦ καὶ θαυμάτων καὶ παθημάτων Γ 12,12ε. ἡ – Θεοῦ καὶ ἁγίων τὴν δόξαν ἀναγράφει, τοῦ διαβόλου δὲ τὴν ἥτταν καὶ αἰσχύνην δημοσιεύει Β 4,18ε. – σταυρωθέντος καὶ σταυρὸν δεῖξαντος Β 19,5ε. – θεοτύπως Γ 85,3ε. ἡ Μαρίας – ἁγία ἁγίων Β 20,20ε. ἐν – ἄγγελον στίφη βαρβάρων διώκοντα Γ 105,4. τὴν μάρτυρος καρτερίαν καὶ στεφάνων ἀπόδοσιν τεθέσμαι Α 47,8ε. – τῆς πληγῆς σύμβολον Γ 74,3. τῆς ψυχῆς εἰκόνα γράφειν Γ 75,3ε. ἡ τοῦ ἀνθρώπου – τοῦ σώματος μόνου χαρακτήρα ἐκτυποῖ, οὐ τῆς ψυχῆς Γ 16,8–11. αἱ τῶν ἐν Χαλκηδόνι πατέρων – καθρέθησαν Γ 97. οἱ ἐν Ἐφέσῳ πίνακες σιγῶντες τὰ πράγματα λαλοῦσιν Γ 111,5. ἡ εἰκὼν τίνος χάριν; Γ 17. ἐν εἰκόνων πράγματι ἀληθειαν ἐρευνᾶν καὶ σκοπὸν καὶ πρὸς τί, εἰ ἀληθῆς καὶ ὀρθὸς Β 10,21–23. αἱ – ὑπὸ πιστῶν ἀγαθῶ σκοπῶ κατασκευάζονται Β 19,2ε. ἐκ θεοῦ πόθου καὶ ζήλου ποιοῦντα Β 11,4. εἰς δόξαν Χριστοῦ καὶ ἁγίων Γ 88,14εε. Β 10,23εε. 11,3εε. δι' εἰκόνων Θεῶ προσκύνησις προσάγεται Α 56,52. Χριστῶ ὡς σεσαρκωμένῳ Θεῶ, Θεοτόκῳ ὡς μητρὶ τοῦ Θεοῦ Υἱοῦ, ἁγίοις ὡς φίλοις Θεοῦ Α

21,16έ. ἡ – εἰς θεωρίαν καὶ δόξαν καὶ θαῦμα καὶ ζῆλον Β 4,19έ. ζῆλον ἀρετῆς, ἀποφυγὴν κακίας, σωτηρίαν ψυχῶν Β 10,23–25. ἐκ σχέσεως καὶ πόθου πρὸς τὸν εἰκονιζόμενον Γ 59,3έ. 11. ὑπόμνημά ἐστιν Α 17,4· ἀνάμνησις Θεοῦ Α 56,68. εἰς Θεοῦ ὑπόμνησιν Γ 84,20. ἵνα μὴ ἐπιλάθωμαι Γ 87,5έ., μνήμη γραφικὴ ἁγίων Γ 89,15. δι’ ἁγίων ὑπόμνησιν ἐκτυπῶται Γ 115,3–4. ἐπὶ δόξῃ καὶ μνήμῃ τῶν Χριστοῦ παθημάτων Β 19,3έ. καὶ ἁγίων Γ 89,7έ. πρὸς ὑπόμνησιν Χριστοῦ ἢ Θεοτόκου ἢ ἁγίων τινός Β 11,2έ. μηνύουσα ἡμῖν ἀμυδρῶς θείας ἐμφάσεις ἐν κτίσμασιν Γ 21,17. εἰς μνήμην, ἵνα ὁ ὄρθων μνημονεύῃ ἁγίων καὶ δοξάσῃ Θεὸν Γ 72,2έ. πρὸς μνήμην τῶν γεγονότων ἢ πρὸς ἀριστευσάντων δόξαν ἢ κακίστων αἰσχύνῃ, ὡς ἂν κακὰ φύγωμεν καὶ ἀρετὰς ζηλώσωμεν Γ 23,1–6· 16έ. θρίαμβός ἐστι καὶ φανέρωσις καὶ στηλογραφία εἰς μνήμην τῆς νίκης καὶ αἰσχύνης Β 11,10–12. εἰκόνα φεύγοντος οὐδεὶς ἔγραψεν Γ 60,10–11. ἐν ὑπομνήσει τοῦ ἀντιτύπου γράμματος τὸν ἀόρατον ὡς παρόντα δοξάζομεν Γ 126,7έ. εἰκόνα Θεοῦ καὶ σταυρὸν ἐν τῷ αὐτῷ προσκυνοῦμεν Γ 116,6έ. ἡ – βίβλος τῶν ἀγραμμάτων Β 10,26έέ. βίβλος ἀνεωγμένη πρὸς ἀνάμνησιν Θεοῦ Α 56,66–67. ἀσίγητος κῆρυξ τῆς ἁγίων τιμῆς Α 47,2. ὄρωντα ἐν ἀήχῳ φωνῇ διδάσκει Α 47,3έ. θείου Πνεύματος χάριτι ἐπισκιάζεται Α 16,25. τοῦ εἰκονιζομένου

χάριτος μετέχει κατ’ ἀναλογίαν πίστεως Α 36,19–20. Θεοῦ καὶ φίλων τοῦ Θεοῦ ὀνόματι ἀγιάζεται Α 16,24έ. ἐν – τὸ τοῦ ἀρχετύπου κάλλος πρὸς τὸ ὁμοίωμα μεταφέρεται Α 50,7–8. εἰκόνων ὁ σκοπὸς ὡς ἀγιάζεσθαι καὶ πρὸς ζῆλον μιμήσεως ἀλείφεσθαι Α 21,22έ. εἰκόνα Χριστοῦ βλέπειν καὶ ἀγιάζεσθαι, μακαρίζεσθαι Β 6,21· 20,10–13. θεωροῦντες ἀγαζόμεθα, πληροφοροῦμεθα, χαίρομεν, μακαρίζόμεθα Γ 12,14έ. τὴν μάρτυρος – ὄρθων πρὸς ζῆλον ἐξάπτομαι, πίπτων προσκυνῶ Θεῷ, σωτηρίαν λαμβάνω Α 47,8έέ. ἡ – πρὸς ὠφέλειαν, εὐεργεσίαν, σωτηρίαν, τὸ καλὰ ποθεῖν καὶ ζηλοῦν κακὰ μισεῖν Γ 17,10–11. πρὸς θεῶν ἔλκει, δρασιν τέρπει τῇ ψυχῇ Θεοῦ δόξαν ἐναφήσιν Α 47,6έέ. εἰς τὰς καλὰς – ἀφορῶν πολλοὺς τοὺς καταρωθωκότας λογίζομαι Γ 112,9. δι’ – ὁ Θεὸς θαυματουργεῖ Α 56,24. δυνάμεις ἐνεργεῖ Γ 126,6έ. ἡ – οὐκ ἀσθενεστέρα σκιᾶς ἀποστόλων Γ 41,30έ. φυλακὴν καὶ ἀσφάλειαν πορίζει Γ 55,6έ. ἐλάτεια δαιμόνων Α 36,6. δρασιν ἀγιάζει Α 47,3–4. τῇ ὁράσει τοῦτο, ὁ ὁ λόγος τῇ ἀκοῇ Α 17,6. δι’ – καὶ λόγου καθορᾶν Α 41,1. εἰκόνας καὶ λόγου ἔργον ἐν Α 45,1. ἡ διὰ τῶν χρωμάτων τῷ λόγῳ συνεζευγμένη μορφή Α 43,2–3. εἰκόνας προσκυνεῖν, καταφιλεῖν, ἀσπάζεσθαι ὀφθαλμοῖς, χεῖλεσι, καρδίᾳ Β 10,27έέ. ἐγείρειν, σέβεσθαι Β 10,39έέ. ἀσπάζεσθαι, χεῖρας τιθεῖν ἐπὶ βεβαιώσει Γ 131,10· Β

65,7-8. εἰκόνας προσκύνησιν παραχωρεῖν A 16,22. τιμὴ ἐπὶ πρωτότυπον διαβαίνει A 35,6. ἡ δόξα καὶ προσκύνησις τοῦ εἰκονιζομένου γίνεται A 36,3-4, 65,1έ. εἰκόνα δὲ τιμῶν τὸν ἀρχέτυπον τιμῆ Γ 57. σχέσιν καὶ πόθον πρὸς τὸν εἰκονιζόμενον ἐμφανίζει Γ 59,4έέ. δι' - ἀψύχου Χριστὸν προσκυνεῖν Γ 87,10-11. Χριστὸν ἢ ἅγιον ἀσπάζεσθαι καὶ προσκυνεῖν Γ 87,10-18. τὸν χαρακτήρα σωματικὸν σέβομεν, τιμῶμεν, προσκυνοῦμεν Γ 12,15. ἡ - κηρῷ ἀναμάσσεται Γ 113,7, B 60,3. κηρόχυτος γραφὴ ἐπὶ σανίδος Γ 122,4. ἀπὸ χρυσοῦ, ἀργύρου, γύψου, χαλκοῦ Γ 138,3-7. εἰκόνας λεανθείσας πυρὶ κατακαίειν ὡς ξύλον ἀργὸν Γ 86,5· 59,7έ. ἐπισκόπων μακαρίων κατέκαυσαν Γ 99. ἀπήλειψαν διπτύχων Γ 101,14. ἡ - ὡς ὕλη ἀπροσκύνητος A 36,18· Γ 41,42έέ. ὡς ἐξ ὕλης κατεσκευασμένη ἀπαγορεύεται A 16,31. οὐ σανίδα ἢ κηρόχυτον γραφὴν τιμῶμεν Γ 122,4. τὰς δαιμόνων - προσκυνεῖν ἢ γραφὴ κωλύει, οὐ τὰ χειρῶν ἔργα A 26,3-4. εἰκόνας μὴ ποιεῖν Μωσῆς πρὸς σκληροκαρδίαν ἐπέτρεψεν B 20,27έ. ὁ Θεὸς ὡς ἔτι νηπίοις ἀπηγόρευσεν B 7,28-31· 34. διὰ τὸν νόμον ἀπαγορεύουσιν A 16,68. εἰκόνες Χριστοῦ ἢ ἁγίων οὐχ ὡς θεοὶ τιμῶνται, προσκυνοῦνται B 4,3έ· Γ 86,2· 59,4. ἀλλ' ὡς Θεοῦ σεσαρκωμένου A 51,10. τίμια B 11,6. τιμῶν A 36,25έ. εἰκόνας ἀνθρώπων οὐχ ὡς θεοὺς ἡγούμεθα ἢ λατρεύομεν B 5,4έ.

ἀλλὰ δι' - καὶ ἁγίων Θεὸν Γ 26,31έ. - τινος ὡς Θεοῦ ἀμήχανος A 15,5-6. τὰς ἐν ἐκκλησίαις - προσκυνοῦμεν οὐχ ὡς ἀψύχοις προσευχόμενοι εἰδώλοις Γ 126,3έ. ἡ δι' Ἑλλήνων τῶν - χρήσις ἀτοπος, ἡ ἡμετέρα εὐσεβῆς A 24,3-4. - ἕτερον, ἕτερον ἄγαλμα ἢ ζῶδον Γ 73,5έ. ἡ - καὶ ἡ προσκύνησις αὐτῆς ἀρχαία παράδοσις, πατράσιν ἐγνωσμένη καὶ εἰθισμένη, οὐ καινὸν ἐφεύρημα B 20,1-3· A 60,1-3. εἰκόνα Χριστοῦ μὲν τιμᾶν, οὐχὶ δὲ καὶ ἁγίων Γ 49,3-4. ὁ μὴ τὴν - τιμῶν οὐδὲ τὸν εἰκονιζόμενον τιμῆ Γ 49,2-3. λύπην δεῖκνυσιν ἔργῳ, ὅτι Θεὸς καὶ ἅγιοι δοξάζονται, ὁ δὲ διάβολος καταισχύνεται B 11,8έέ. τὸ εἰκόνα μὴ προσκυνεῖν κάκιον πορνείας A 65,1-3. εἰκόνας μικρολογεῖν A 23,24. ἀτιμάζειν θανάτου ἄξιον A 29· Γ 127,13έ. ὁ καταλύειν ἐπιχειρῶν καὶ μὴ προσκυνῶν καὶ ἀσπαζόμενος ἐχθρὸς ἐστὶ Χριστοῦ καὶ ἐκδικητῆς διαβόλου B 11,5-8. ὁ κωλύων ὄργανόν ἐστὶ διαβόλου Γ 13,22-23. διαβάλλων ὡς ἄυλος καὶ ὑπὲρ σῶμα καὶ ἄσαρκος γενόμενος καταπτύει πᾶν τὸ ὀρώμενον A 36,26έ. ὁ διάβολος φθόνῳ κατὰ τῶν - ὄρμησεν Γ 13,2έ. περὶ - λόγος πλατύτερος Γ 14. ἡ Λεοντίου ἀπολογία Γ 84.

Ἐκκλησία φκοδόμηται ἐπὶ θεμελίῳ A 1,4. ἐπὶ τῷ Χριστῷ καὶ ἁγίων αἵματι A 20,15έέ. τοῦτ' ἐγκαινιζέται καὶ εἰκόσι καλλωπίζεται B 15,18-20. κοινὸν ψυχῶν ἰατροῦν A 474,5. πανσῶφρων, οὐ πόρνη Γ

- 85,9-10. τὴν - δέχεσθαι δι' ἐμὲ πρεσβεύουσιν Γ 41,10. ἡ - παραδόσεις ὠραῖσθεῖσα Α 27· 1,11έ. ἡ καθολικὴ - τὸ Εὐαγγέλιον παρέλαβε καὶ μέχρι τοῦ νῦν διεφύλαξε Β 6,13έ. τῆ - οὐ τὸ σπανίον νόμος Α 25,13έ. ἡ - εἰρήνην ἔχουσα, νῦν ταράττεται Β 4,5έ. Α 1,8. κυκᾶται Α 1,7. κλύδωνι βαλλομένη Α 1,6. τελειότητος λείπεται Α 2,10. αὐτῆς τοὺς θεσμούς ἀνατρέπει Α 66,11. ἡ οἰκοδομὴ ἐν μικρῷ καθαιρεθεῖσα τὸ πᾶν καταλυθήσεται Β 12,37-39. τὴν - καταισχύειν ὡς μητέρα, καθαιρεῖν τὸν κόσμον αὐτῆς Γ 41,9-10. τηξ - ἡ κατάστασις ποιμένων καὶ διδασκάλων ἐστὶν Β 12,16-17. τῆ - νομοθετεῖν οὐ βασιλέων Β 12,1. ἡ - οὐ βασιλικοῖς κανόσι διατάττεται, ἀλλὰ πατρικαῖς παραδόσεις Β 16,23έέ.
- ἐκκλησιαστικὴ θεσμοθεσία Α 2,2· 23,1. καὶ κατάστασις πρὸς τοὺς ποιμένας Β 12,17.
- ἐκτύπωμα τῆς ἀνθρωπίνης μορφῆς Α 8,14-15.
- ἐλαιον ὄλη Α 36,9.
- Ἐλαιῶν τὸ ὄρος προσκυνεῖται Γ 34,9.
- ἐλαφος ὑπὸ Πλακίδα θηρευόμενος Γ 83.
- Ἐλένη, Κωνσταντίνου ἡ μήτηρ, ἐν νομίμασιν Γ 77.
- Ἐλενιανῶν τοῦ παλατιῦ λουτρὸν Γ 90,6. 57.
- ἐλευθεροῦσθαι τῷ Θεῷ Υἱὸν πεπονθέναι Α 21,40-44.
- Ἐλισσαίου ὄστᾶ, ράβδος Α 56,23. 26. καταφρονήσαντες οἱ παῖδες Γ 33,41.
- Ἑλληνας εἰκόνας ἐθεοποιοῦν, αὐτῶν ἡ χρῆσις ἀτοπος, δαίμοσιν ἔθουν καὶ εἰκόνας ἀνετίθουν Β 17,3-10· τὴν τῶν - Γραφῶν ἀποβάλλεσθαι Γ 10,17έέ.
- ἐλπίζειν ὑπαντῆσαι Χριστῷ Β 1,6.
- ἐλπίς εὐεργεσιῶν Γ 31,1. θεώσεως Β 2,7. σωτηρίας Β 1,5.
- ἐνδεῖα καὶ ἐλπίς εὐεργεσιῶν, καθ' ἃς αἰτοῦντες προσκυνούμεν, οὐ αἰσθανόμεθα ἐνδεῶς ἔχειν, καὶ ἐπιγινώσκομεν, ὡς οὐ δυνάμεθα ἐκτὸς Θεοῦ ποιεῖν οὐδὲ ἢ ἔχειν ἀγαθόν, ὃ ποθεῖ Γ 31,1-5.
- ἐνιαίως Θεῷ προσκύνησιν ἄγω Γ 6,22-23.
- ἐνυπόστατος ἀλήθεια Α 3,17.
- ἐξήλασμα πεπλημμελημένων Β 1,7.
- ἐξομολόγησις τρόπος λατρείας Γ 32,1έ. Θεῷ ἄγειν Α 1,2.
- ἐξουσία δεσμεῖν καὶ λύειν ἀποστόλοις καὶ διαδόχοις, ποιμέσι καὶ διδασκάλοις ἐδόθη Α 66,4-6.
- ἐπαυδοὶ ἐφορκίζουσιν ἐπικαλούμενοι δαίμονας Α 24,4-6.
- ἐπιδημία Χριστοῦ Β 15,23.
- ἐπιθυμία ἄλογος Β 2,7. - θεώσεως Β 2,7.
- ἐπίπλαστος παρ' Ἐπιφανίου ὁ λόγος εἰκόνας ἀπαγορεύων, ἄλλου ὦν πόνος, ἐτέρου ἔχων τὴν ἐπωνυμίαν Α 25,2-4.
- ἐπίσκοποι καὶ πατέρες ἐξόριστοι Β 12,24.
- Ἐπιφάνιος ὁ Κύπριος Α 57,1. εἰκόνας ἀπαγορεῦσαι φαίνεται Α 25,1-16.
- ἔργα χειρῶν ἡ σκητὴ κτλ. Β 22,1-3. προσκυνεῖν ἡ γραφὴ οὐ κωλύει Α 26,3-4.
- ἐρπετὸν προσκυνεῖν Β 2,12.
- ἐσμὸς χρῆσεων Α 26,1-2.

Εὐα συμβουλὴν ὄψεως ἐδέξατο Β 6,16.

εὐαγγελίζεσθαι παρ' ὃ ἡ Ἐκκλησία ἔλαβε καὶ διεφύλαξεν Β 6,13έ.

εὐαγγέλιον παρὰ ἀποστόλων, πατέρων, συνόδων Β 6,13έέ. ἐγγράφως ἐν ὄλῳ τῷ κόσμῳ ἐκηρύχθη Β 16,24. προσκυνεῖν, καταφιλεῖν κτλ. Β 10,12 έέ. Γ 35,2, χειρῶν κειμένων ἀσπάζειν Β 65,5-8. ὡς βίβλος ὄλη Α 16,17-18. ἐν - Θεός, οὐρανός, ἀρεταὶ κτλ., πάντα καλὰ καὶ κακὰ ἐγγεγραμμένα εἰσιν Β 10,4-9.

Εὐδοξία βασίλισσα ἠχθηρεν Ἰωάννην Χρυσόστομον Γ 124,2έ.

εὐεργεσιῶν ἔνδεια καὶ ἐλπίς λατρείας τρόπος Γ 31.

Εὐθύμιος ἐξάρχων Γ 90,5.

Εὐλόγιος ὁ λατόμος ἢ ξενοδόχος τῆ Θεοτόκου εἰκόνι προσευχόμενος Γ 134.

Εὐπραξία καὶ ἡ θυγατὴρ αὐτῆς πρὸς τὴν Χριστοῦ εἰκόνα Α 62· Γ 136.

Εὐτυχιανός διαιτάριος Γ 90,64· 84.

εὐχάλινος ἵππος Α 2,4.

εὐχαριστεῖν Θεῷ πάντα τὰ ὄντα χρεωστεῖ, ὅτι ἐξ αὐτοῦ τὸ εἶναι καὶ αἰδωρεαὶ Γ 30,2-5.

εὐχαριστία λατρείας τρόπος, ὑπὲρ τῶν ἀγαθῶν Γ 30,1έ.

Ἐφεσος, ἡ ἐν - τὸ δευτέρον γεγεννημένη σύνοδος ληστρική Α 66,13έ. - τὰ πράγματα λαλεῖ Γ 111,4-6.

ἐφορκίζουσιν ἐκκλησία, γόητες ἐπαοδοὶ Α 24,4-6.

Z

Ζεὺς ποίῳ σχήματι ὑφ' Ἑλλήνων γρά-

φεται Γ 130,6έ. Διὸς εἰδωλον Γ 5,11.

ζῆλος, πρὸς - εἰκόνι ἀλείφεσθαι Α 21,22.

Ζήνων ὁ βασιλεὺς Β 16,20.

ζωγράφος τύποις διδάσκει Γ 107,5· 108,5-6. νικητὰς θαυμάζει Γ 60,7έέ. ἐν πίναξι γραμμὰς περιέχει, σκογραφεῖ, χρώματα ἐπιτίθησι Β 63,4-5. ἐγγαράττει Γ 47,4έ.

H

ἡ ἀνελε ... ἢ Α 13,10έ.

ἡλιος. Τριάδος εἰκόν Γ 21,19. Ἡλίου ζῶδον Γ 73,6.

ἡνία τοῦ νοός Α 3,4-5.

ἡνιόχοις στήλαι ἐγείρονται Γ 60,4.5.

Ἡράκλειος βασιλεὺς Β 16,74.

Ἡρόδης Ἰωάννην ἀνεῖλε Β 12,21.

Ἡσαίας Θεὸν ὡς ἄνθρωπον εἶδεν καθήμενον ἐπὶ θρόνου Γ 26,8έ.

Θ

θάλασσα εἰκόν καὶ σκιά βαπτίσματος Α 12,4· Γ 22,4-5.

θαλάττιος κλύδων Α 1,6.

θάνατος ἐν Παλαιᾷ Διαθήκῃ ἐπενθεῖτο Β 10,44.

θαῦμα σύμβολον τῆς θείας φύσεως καὶ ἐνεργείας, δι' ἐνεργείας σαρκὸς ἀποτελούμενον Γ 8,28-29· κατὰ - καὶ πόθον Θεῷ διὰ δόξαν φυσικὴν προσκυνούμεν Γ 29,1-2.

θαυμάζειν τὴν συγκατάβασιν Β 6,3έ.

θεμέλιον Α 2,1.

θεογνωσία Α 8,4. τὸ φῶς τῆς - πλουτήσαντες Β 20,30. ὕδωρ ζῶν τῆς -

ἔθνῶν τὰς θαλάσσας ἐπεκάλυψεν
 Α 21,64.
 Θεοδόσιος α' ὁ βασιλεὺς Γ 90,70.
 Θεόδωρος ὁ Αἰλιώτης Α 64,3· Γ 13,5.
 Θεόδωρος ὁ Μοψουεστίας Γ 129.
 Θεοδώρου ἁγίου μάρτυρος εἰκῶν Γ
 113,3. ἢ ἐν Καρσάτα τοξευθεῖσα
 σαγίτα Γ 91,7.
 θεολογικῶς εἰπεῖν Α 8,2.
 θεόνυμον πέταλον Α 56,47.
 θεοποιεῖν ἄνθρωπον ἢ πετεινῶν εἰκό-
 να Β 10,35 ἐέ.
 Θεός: ἀληθινός Θεός Α 4,10 ἐέ. ἀσώ-
 ματος, ἀσχημάτιστος Α 8,16 ἐέ.
 εἷς νομοδότης Β 7,10 ἐ. εἷς, μία
 φύσις ἐν τρισὶν ὑποστάσεσιν Β
 3,2 ἐέ. ὁ φύσει – Β 2,10 ἐ. οὐ τὸ ἐξ
 οὐκ ὄντων τὴν γένεσιν ἐσχηκός
 Α 16,8. φῶς ἀκατάληπτον, γλυκα-
 σμός, κάλλος, ἀγαθότητος ἄβυσ-
 σος, σοφία, δύναμις, ποθεῖσθαι
 ἄξιος Γ 29,4–9. φύσει ἀγαθός Β
 2,17 ἐ. ἀτρεπτος Γ 19,3. ἀσωμα-
 τος, ἀσύγκριτος Γ 25,8. 10. ψεύ-
 σασθαι οὐ δύναται Β 7,10–11. ἐν
 τῇ βουλῇ εἰκονίζεται τὰ ἐσόμενα
 πρὶν γενέσεως Γ 191,7 ἐ. ὁ μόνος
 δεδοξασμένος οὐκ ἐκ τινος ἔχων
 δόξαν, ἀλλὰ πάσης δόξης αἴτιος,
 ἄξιος δι' ἐπιτόν θαυμάζεσθαι καὶ
 ποθεῖσθαι Γ 29,2–7. μία φύσις, οὐ
 μία φύσις, τρεῖς ὑποστάσεις, οὐ
 τρεῖς ὑποστάσεις Β 2,18 ἐέ. ἐποίη-
 σεν ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα αὐτοῦ
 Γ 26,4. τοῦ – αἱ ὄψεις πρὸς ἡμᾶς
 Γ 30,5–11. μετὰ τοῦ Θεοῦ καθα-
 ρῶς γενέσθαι Α 8,3. Θεῶ ὁμοιου-
 σθαι ἐκ προαιρέσεως καὶ Θεοῦ
 ἐνοικήσεως καὶ συνεργείας Γ
 33,5–6. Θεὸν Ἀδάμ, Ἰακώβ,

Μωσῆς, Ἴσακας εἶδον, οὐ μὴν
 τὴν φύσιν, ἀλλὰ τύπον καὶ εἰκόνα
 Γ 26,5–12. ὁ πάλαι Ἰσραὴλ οὐχ
 ἐώρα Α 16,72. – ἀσώματος, ἀόρα-
 τος, ἄυλος, σχῆμα ἢ περιγραφὴν
 ἢ κατάληψιν οὐκ ἔχει Β 7,32 ἐέ. ἢ
 θεία φύσις ἀπερίγραπτος μόνη,
 παντελῶς ἀνείδεος Γ 24,10 ἐ. θεα-
 θῆναι οὐ δύναται, θεωρεῖται ἐν
 μετασχηματισμῷ τινι Γ 25,1–3.
 αὐτὴν οὐκ εἶδέν τις, ἀλλ' εἰκόνα
 μόνον Γ 26,11 ἐ. νοητῶς δηλού-
 σης σωματικῆς εἰκόνας Γ 24,9 ἐ.
 Θεὸν ἄλλοις νοός ὀφθαλμοῖς
 ὄραν Α 22,6–7. Θεοῦ τὰ σχήματα
 οὐ πᾶσιν ὤφθη, νοεροῖς ὀφθαλ-
 μοῖς ὄραν, οὐ σωματικοῖς Γ
 224,10–17. Θεῶ νοερῶς μόνον
 συνάπτεσθαι Α 36,6· Θεοῦ κατα-
 νόησις ἀμυδρὰ ἄνευ σχημάτων
 ἀδύνατος Γ 21,3 ἐ. εἶδος ἀνθρώπι-
 νον εἶδον καὶ ἐσώθη ἡ ψυχὴ μου
 Α 22,36. – τὸ ἀνατατικὸν ἡμῖν πο-
 ρίζει, τοῖς ἀπλοῖς τύπους περιτί-
 θησιν Γ 21,10 ἐ. ἢ γραφῇ Θεῶ τύ-
 πους περιτίθησι τὸ δοκεῖν σωμα-
 τικούς, ὥστε σχήματα ὀρᾶσθαι
 αὐτοὺς δὲ ἀσωμάτους Γ 24,112 ἐέ.
 τοῖς μὴ οὖσι θεοῖς ἐδουλεύομεν
 μὴ εἰδότες Θεὸν Α 22,1 ἐ., Θεοῦ
 τὸ κάλλος ἐν μακαριότητι κατ'
 ἀρετὴν θεωρεῖται Α 50,3 ἐέ. – δι'
 ἡμᾶς ὀρατὸς γέγονεν Α 4,30–31.
 ὁ ἀόρατος σαρκὶ ὀρατὸς Α 8,17 ἐ.
 ὅλη ἐγένετο Α 16,4 ἐ., φύσιν, πά-
 χος, σχῆμα σαρκὸς ἀνέλαβεν Β
 5,7 ἐ. ὡς ἄνθρωπος ἐφάνη Γ
 26,9 ἐ. εἰκόνα Θεοῦ θεωρῶ τοῦ
 σαρκὶ ὀραθέντος Α 22,4–7. Θεοῦ
 τὸ σῶμα Θεός Α 16,8–9. Θεοῦ εἰ-

κὼν φυσικὴ καὶ ἀπαράλλακτος ὁ Υἱὸς Α 9,5έ. Γ 18,5-11. - πρῶτος ἐγέννησεν Υἱὸν καὶ Λόγον, εἰκόνα αὐτοῦ ζῶσαν, φυσικὴν Γ 26,2έ., Θεοῦ ἀοράτου εἰκὼν οὐκ ἔστι Β 5,1. Θεὸν ὡς ἀσώματον, ἄυλον εἰκονίζεσθαι ἀδύνατον Α 7,2· Β 10,31έέ. - ἀσώματος πάλαι οὐδαμῶς εἰκονίζετο Α 16,1έ. Θεοῦ εἰκόνα μόνον, οὐ τὴν οὐσίαν προφητῶν εἶδον Β 20,15έέ. τὸ κάλλος οὐ σχήματι τινι διὰ εὐχροίας τινὸς ἐναγλαῖζεται, οὐκ εἰκονίζεται Α 51,1έέ. - νῦν σαρκὶ ὀφθεῖς, σαρκωθεὶς εἰκονίζεται Α 16,2έέ. Β 5,5-9. Θεὸν εἰκονίζω οὐχ ὡς ἀόρατον, ἀλλ' ὡς σαρκὸς καὶ αἵματος μεθέξει ὀρατὸν Α 4,30-34· - εἰκόνας ποιεῖν ἐκέλευσεν Γ 84,19-20.

θεότης τῆ ἀνθρώπου φύσει οἷον τι φάρμακον συνεκράθη Β 10,46έέ.

θεότυποι πλάκες Α 56,45.

θεοῦμενὸν θεὸς γίνεται μεθέξει, οὐ φύσει Α 19,14-15.

Θεόφιλος ὁ λοιδορήσας Ἰω. Χρυσόστομον Γ 124.

θέσις, τὸ κατὰ - μετὰ τὸ κατὰ φύσιν Γ 18,4-5.

θεσμοθεσία ἐκκλησιαστικὴ Α 2,2. πρὸς τοὺς ποιμένας Β 12,33έέ. γράμμασι καὶ ἀγράφως παραδέδοται Α 23,1-4.

θεωρεῖν θαύματα Β 6,3-4.

θεωρία, διὰ σωματικῆς - ἐπὶ πνευματικὴν Γ 12,22έ. - νοητὴν τινα ἢ σωματικὴν εἰκὼν δηλοῖ Γ 24,9έ. πρὸς - ἀνατιθέσθαι Α 8,20.

θεώσεως ἡ ἐπιθυμία Β 2,4· 7.

θριξ αἰγία Β 14,1-2.

Θωμᾶς, τὸ κατὰ - εὐαγγέλιον παρὰ Μανιχαίων Β 16,16έέ.

I

Ἰακῶβ Θεὸν εἶδεν καὶ μετ' αὐτοῦ ἐπάλαυσεν Γ 26,7έ. Θεοῦ εἶδεν εἰκόνα ἄυλον, τὸ ἐσόμενον μηνύουσας, ἀύλοις νοδὸς ὀφθαλμοῖς Α 22,5έέ. τὸν τοῦ Ἰωσήφ χιτῶνα κατεφίλησεν Γ 87,12έέ. ἐπὶ τὸ ἄκρον ράβδου ὡς τύπον προσεκύνησεν Γ 36,5έ.· 87,24. Ἡσαΐ ὡς προγενέστερον ἀδελφὸν καὶ Φαραῶ ὡς ἄρχοντα, οὐχ ὡς θεὸν προσεκύνησεν Γ 38,3έέ.· 87,28έ.· 89,11. τοῦ - ὁ νεκρὸς ἐπενήθη Α 21,30έ. ὅσα Ἰακῶβ Α 56,21.

ἰάσεις δι' ἀποστόλων σκιᾶς, σουδαρίων, σμικινθίων Γ 33,33έ.

ἰατρὸς ἐπιστήμων καιρὸν, ἔξιν, ἡλικίαν διακρίνει κτλ. Β 7,19-22. - τῶν ψυχῶν Β 7,28.

Ἰδρις ἐγὼ Α 3,13.

Ἰεζάβελ Ἠλίαν ἐδίωξεν Β 12,21έ.

Ἰεζεκιήλ, τῷ - ὁ Θεὸς ναὸν ἐδειξεν Γ 84,8έέ.

ἱεραρχία Χριστοῦ Α 3,10.

Ἰερουσαλὴμ ἡ ἄνω τὰ πρᾶγματα, ἡ μέλλουσα πόλις Β 23,6έέ.

Ἰησοῦς ὁ τοῦ Ναυῆ εἰκόνα, οὐ φύσιν ἀγγέλου καὶ προσεκύνησε, οὐ ὡς θεὸν Α 8,33έ· Γ 26,23έ. 29.

ἰμάτιον ὡς αὐτὸν τὸν ποθοῦμενον ἀσπάξεσθαι Γ 10,15έέ. - ἐκ κογχύλης καὶ μετάξης ἐξυφασμένον Α 36,15έ.

Ἰοθὴρ, τὸν - ὁ Μωσῆς προσεκύνησε Α 56,14έ.

Ἰουδαῖοι σκητὴν κτλ. προσεκύνουν Γ

125,9. τοῖς - διὰ τὸ πρὸς εἰδωλο-
λατρίαν εὐδόλισθον νενομοθέτητο
A 8,1-2. οἱ - οἱ θεοκτόνοι τὸν
Κύριον ἐνύβρισαν καὶ ἀπέκτειναν
B 19,1ε. φθόνῳ, οὐ σκοπῶ
σωτηρίας, Ἰουδαίους οὐ προσκυ-
νῶ Γ 34,17-20.
Ἰουλιανὸς ὁ Ἀλικαρνασσοῦ Γ 101,3.
Ἰουλιανὸς ὁ ἀποστάτης, οὗ ἡ ἀναίρε-
σις ἐμυήθη A 60,7.
Ἴππος εὐχάλινος A 2,4.
Ἰσάκ, τὴν τοῦ πάθους τοῦ - εἰκόνα
οὐκ ἀδακρυτὶ εἶδε Γρηγόριος ὁ
Νύσσης A 52.
ἰσοδυναμοῦντα τῇ γραφῇ τὰ πατέρων
κειμένα Γ 11,4εε.
Ἰσραὴλ αἵματα καὶ κνίσσας προσέφε-
ρεν, εἰκόνας ἐθεοποιεῖ B 17,7-13.
ναοὺς ἐπ' ὀνόματι ἀνθρώπων οὐκ
ἤγειρεν οὔτε ἀνθρώπου μνημόσυ-
νον ἐωρτάζετο B 10,41εε.
ἰστορεῖν = εἰκονίζειν A 21,1.
ἰσχυρὸς, Χριστὸς τὸν - τῷ ὑπερέχοντι
τῆς δυνάμεως ἔδησεν A 21,46ε.
Ἰταλία, περὶ - λέγειν περὶ τὸν Γ 55,3.
Ἰωσήφ, τὰ τοῦ - ὅσα ἐξ Αἰγύπτου
ἐκομίσθη A 56,22.
Ἰωάννης ὁ βαπτιστῆς B 12,22.
Ἰωάννης καὶ Κύρος οἱ μάρτυρες Γ
132.
Ἰωάννης τοῦ Στεφάνου οἴκου διάκο-
νος Γ 90,45.
Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος πρὸς Εὐδο-
ξίαν ἐλοιδορήθη Γ 124,2ε. ἐν εἰ-
κόνι πρὸς Θεόφιλον ἦλθεν Γ
124,6.

K

καθορᾶν διὰ λόγου καὶ εἰκονισμάτων
A 41,1-2.

καινοτομεῖν A 22,10· B 15,20.
καιρὸς, ἐν - πάντα καλὰ A 1,3. και-
ροῖς μεταβάλλεσθαι A 66,7-8.
Καίσαρι τὰ Καίσαρος ἀποδιδόναι B
12,30-31.
κακία οὐκ οὐσία, ἀλλὰ συμβεβηκός,
ἐν τῷ νοεῖσθαι ὑπαρξιν ἔχει B
3,4ε. οὐ συνάναρχος Θεῷ B 2,16.
τῆς - αἷτιος οὐ Θεὸς B 2,17ε.
κακίζειν τὴν ὕλην B 13,1ε.
Καρσάτας, χωρίον, Γ 91,3.
καταλέγειν εἰκόνας B τίτλος.
κατανόησις, εἰς - ἐρχόμεθα ἐφ' ἐκά-
στης αἰσθήσεως (δρασις, δσφρη-
σις, γεῦσις, ἀφή), διὰ λόγων Γ
24,14-16. - ἀμυδρὰ Θεοῦ καὶ ἀγ-
γέλων ἀνευ τύπων ἀδύνατος Γ
21,3ε.
κατατέμνειν τὸ σῶμα A 1,10.
κατ' εἰκόνα Θεοῦ ὁ ἀνθρώπος Γ 26,3.
κατηχομένους ἡ Ἐκκλησία ἐφορκί-
ζει A 24,5.
Κελεστίνος α' Γ 111,2.
κηρόχυτος γραφῇ Γ 105,3· B 60,3.
κῆρυξ διαπρύσιος ἡ κιβωτὸς κτλ. A
17,11.
κιβωτὸς πῶς γενέσθαι καὶ ἄτινα ἐντε-
θῆναι ὁ Θεὸς προσέταξεν εἰς
ὑπόμνησιν καὶ προτύπωσιν,
κῆρυξ διαπρύσιος, δι' αὐτῆς καὶ
τῶν ἐν αὐτῇ ὁ Θεὸς ἐνήργησε,
πρὸς αὐτὰ βλέπων ὁ λαὸς προ-
σκύνησιν καὶ λατρείαν Θεῷ προ-
σέφερεν, οὐχ ὡς αὐτοῖς λατρεύ-
οντες A 17,7-15. τὴν - ὁ λαὸς
προσεκύνει B 14,8-10. - σκιά
Μαρίας A 12,2, τὰ ἐν - εἰς
μνημόσυνον Γ 23,10ε.
κλύδων θαλάττιος A 1,6.
κνώδαλον προσκυνεῖν B 2,12.
κογχύλη A 36,15.

κοινωνία διπλή Γ 12,18έ. ἐν τῇ - τῶν δύο φύσεων ἐν Χριστοῦ σώματι ἀδιασπᾶστων ἠνωμένων μετέχομεν, τοῦ σώματος σωματικῶς, τῆς θεότητος πνευματικῶς, κατ' ἀνάκρασιν τοῦ σώματος καὶ αἵματος Γ 26,44-46.

κόκκινον χρῶμα Α 16,65.

κορυφοῦσθαι κύμασιν Α 1,6.

κρανίου τόπος Α 23,13. ὄλη Α 16,15.

κρατήρως ὁ ἀργυρὸς ὄλη Α 16,19-20.

κριτικόν, φαντασία τῆ - παραπέμπεται Α 11,13-14.

Κρόνου ζῳῶδον Γ 73,6.

κτίσει λατρεῦσαι παρὰ τὸν κτίσαντα Α 6,1.

κτίσμα εἰκῶν τοῦ Θεοῦ Γ 21,17-18. προσκυνεῖ Θεῷ ἔκουσίως ἢ ἀκουσίως Γ 28,4-6.

κτίστης τὸ κατ' ἐμὲ κτισθεὶς Α 4,21έ.

κυκᾶν Ἐκκλησίαν Α 1,7-8.

κύματα ἀλλεπάλληλα Α 1,6.

Κύριλλος τὸν κατατομέα Νεστόριον κατέβαλεν Γ 111,2έέ.

Κύρος καὶ Ἰωάννης οἱ μάρτυρες Γ 132.

Κωνσταντῖνος α' Ρωμαίων πόλιν ἠλευθέρωσε Γ 70,11-13. τὰς ἰδίας εἰκόνας ἐν ναοῖς ἀπέθετο Γ 71,5. εἰκόνων ἀναστάσει ἐτιμήθη Γ 79, τελειήσας διετυπώθη ἐν γραφῇ Γ 78,10-12. τοῦ - εὐχομένου ἢ εἰκῶν ἐν νομίσμασιν Γ 76,3-10.

Κωνσταντῖνος δ' ὁ βασιλεὺς Β 16,21.

Λ

λατρεία τρόπος πρῶτος τῆς προσκυνήσεως Γ 28,2. τρόποι τῆς - Γ 28-32. μόνω τῆ φύσει προσκυ-

νητῷ Θεῷ προσάγομεν Γ 28,3· Α 4,11έέ. 6,2έ. ἡ ἡμετέρα - εἰκῶν καὶ τῆς μελλούσης πόλεως χάριν ἐγένετο Β 23,4-5· 10-11. - Θεῷ, προσκύνῃσι τοῖς ποιήμασιν αὐτοῦ Γ 73,16-20. οὐ τῇ κιβωτῷ κτλ., ἀλλὰ τερατουργῷ Θεῷ Α 17,15έέ. τῆς - προσκύνῃσι ἕτερον, ἕτερον ἢ ἐκ τιμῆς ὑπερέχουσι προσαγομένη Α 8,35-36.

λειτουργοὶ οὐράνιοι τὰ χερουβὶμ Α 15,9.

λέξις, ἐπὶ λέξεως εἰπεῖν, Α 23,4.

Λεόντιος ὁ Σαλαμίνιος ἐξηγητῆς Ἐπιφανίου 57,1έέ.

Λέων ὁ ε', ὁ ἀγριὸς καὶ ἀνήμερος ἔβρωξε, Χριστοῦ ποιμνην διατάραξεν, λαὸν ἀνέτρεψεν Β 18,7-8. τὸ κατὰ Λέοντα εὐαγγέλιον γράφειν Β 16,17.

ληστρικὸς Β 12,-25. ἡ - ἐφοδος Β 12,18. - τὰ βίαια καὶ οὐ πειθοῖ γινόμενα Α 66,13.

λιθογλύπτῃς Γ 60,12.

λίθος, ἡ τῶν - ἐξ οἰκοδομῆς ἀφαίρεσις Α 68,3. οἱ ἰβ' λίθοι ἐξ Ἰορδάνου εἰς ἱερῶν καὶ ὕδατος ἐκλείψεως τύπον Α 18,1· Γ 23,12-15.

λογογράφοι λόγῳ κοσμοῦσι Γ 47,2-3. νικητὰς θαυμάζουσι Γ 60,9-10. φύσει νοδὸς ἀγγελος, λόγου μνηστικὸν τὸ πνεῦμα Γ 18,22έ. τῆ - νοητῶς ἐνούμεθα Α 17,6-7. διὰ τῶν - αἰσθητῶν πνευματικὰ νοοῦμεν Γ 12,22έ. ἀπὸ - ἐσθότες σχήματα κατανοοῦμεν Γ 24,18-19. - ὁ τῇ ἀκοῇ, τοῦτο τῇ ὁράσει ἢ εἰκῶν Α 17,6έ. δι' ἀκοῆς παρίστησι τι Γ 47,5. γράμματι εἰκονίζεται Γ 23,7. - εἷς τῆν δλην Ἐκκλησίαν παράδοσιν ἀνατρέψαι οὐ δύναται Α 25,15-16.

λόγου τὰς ἀρχὰς ποιῆσθαι Α 3,17. τάλαντον Β 1,13. λόγον δέχεσθαι Α 3,11. – διευκρινεῖν Α 9,2. – οὐκ ἔμὸς Β 7,15ε. πληροφορίας Β 1,1–2. – εἰκὼν ζῶσα Πατρός, ἀπαράλλακτος χαρακτήρ τῆς αὐτοῦ ἀδιότῃτος Γ 26,1ε. εἰκὼν φυσικὴ Θεοῦ, δλον ἐν ἑαυτῷ φέρων Πατέρα, κατὰ πάντα τὴν πρὸς αὐτὸν ταυτότητα ἔχων, μόνῳ δὲ διαφέρων τῷ αἰτιατῷ Α 9,5–7. ὁ ἀπαθὴς ὢν τῇ θεότητι 21,41. – ἔμελλεν ἄνθρωπος γίνεσθαι ἐν ἀληθείᾳ Γ 26,12ε. σὰρξ ἀτρέπτως ἔγενετο ὁμοιωθεὶς ἡμῖν, μείνας ὄπερ ἦν Α 21,36ε. 4,27ε. ἐσαρκώθη, ἴν' ἐνωθῆ τῇ φύσει ἡμῶν καὶ ὁραθῆ ἐπὶ γῆς Γ 26,14. συσταλῆ πρὸς σῶματος χαρακτήρα περιετέθη Α 8,19εε. ἀσυγχύτως πρὸς τὸ ἡμέτερον ἐκράθη Α 21,37. ἀνθρώπων, οὐκ ἀγγέλων φύσει ἠνώθη Γ 26, 34 εε. σάρκα διὰ περιχωρήσεως ἐθέωσεν Α 21,39εε. τῷ προσλήμματι πέπονθε, τὸ ἡμέτερον ὄφλημα ἀπέτισε λύτρον ἐκχέας Α 21,41–43. τῇ τοῦ Λόγου σαρκώσει δντως ἡγιασμεθα 21,40. τὸν τοῦ Λόγου σαρκωθέντος χαρακτήρα αἰσθητῶς προτίθεμεν ἀπανταχῇ Α 17,1ε.

λόγγη Α 36,11.

Μ

Μάγνος πρεσβύτερος Γ 90,15.
Μακεδόνιος Ἀσιανίτης Γ 96,2. τὰς Μακεδονίου εἰκόνας Τιμόθεος ὁ πατριάρχης καθέλειεν Γ 100.
Μανιχαῖοι ὕλην κακίζουσιν, ἄτμιον ἀποκαλοῦσιν Β 13,1. τὸ κατὰ Θεοῦ εὐαγγέλιον συνέγραψαν Β

16,16. τὴν τῶν – γραφῆν αἰσχρὰ κτλ. περιέχουσιν, πρὸς διαβόλου δόξαν καὶ χαρὰν οὔσαν, ἀποπτύομεν καὶ ἀποβαλλόμεθα Β 10,14–19.

Μαρία ἡ Θεοτόκος ὄρος ἅγιον ἐμψυχον Γ 34,23–24. προεικονίζεται ἐν βάτῳ, ὑετῷ, ράβδῳ, στάμνῳ, τραπέζῃ, γῆ ἀγία, Α 12,2εε. Β 20,20ε. Γ 22,3ε. 36,3ε. αὐτῆς ἡ εἰκὼν ἁγίων ἀγία Β 20,21ε. Μαρίας καὶ Χριστοῦ εἰκόνημα ποιεῖ καὶ ἀρκέσθητι Α 19,2ε.

Μαρία ἡ Αἰγυπτία Α 63,1. Γ 135.

Μαρῖνος, ἅγιος, Γ 90,69.

μαρτύριον λόγῳ καὶ χρώμασι γράφειν Α 47,15ε.

μάρτυς, ὁ τὸν – μακαρίζων προαιρέσει – γίνεται Α 42,7εε. τοὺς – ὀφθαλμοῖς σωματικοῖς εἶδόν τινες Α 36,20–23.

μέλαν τὸ τῶν εὐαγγελίων, ὕλη, Α 16,17.

Μελέτιος, μάρτυς, τοῦ – ὄνομα καὶ εἰκὼν πανταχοῦ Β 62.

Μερκούριος, μάρτυς, Α 60,6.

μέση ἡ τῆς ἀληθείας ὁδὸς Β 3,1.

μετάνοια τρόπος λατρείας, ταύτης τρόποι γ', Γ 32,128.

μέταξα Α 36,15.

μετασχηματισμός, ἐν – ἀσώματα θεωρεῖται Γ 25,2.

μικρὸν οὐ τὸ μικρόν, ἐν σμικροτάτῳ Α 2,10–14. κατὰ – καταλύειν, ἐν – καθαιρεῖν Β 12,38–39.

μνήμη, φαντασία τῇ – ἐνηθισαυρίζεται Α 11,13–15. ἡ τῶν γεγονότων – διπλῆ· διὰ λόγου βιβλίου ἐγγραφομένου, διὰ θεωρίας αἰσθητῆς Γ 23,6–9. ἡ ἁγίων – διὰ λόγου καὶ εἰκόνων γίνεται Α 38,3–4. μνήμης ἐμπύρευμα Α 22,7.

μνημόσουν εἰς αἰώνιον στάμιος κτλ.

Γ 23,10έ.

μῦρον, τῶ - εὐωδία ἔπεται Α 39,3έ.

μυστήριον θεῖον ἐξ ὕλης τελεῖται Α

36,9έ. ἡ θεῖων - εἰκῶν θεῖους λει-
τουργοῖς σκιαζέται Α 15,9-10.

μυστικῶς μηνύειν Γ 8,17.

Μωσῆς θεράπων Θεοῦ Β 9,10. Θεὸν

ὡς ὀπίσθια ἀνθρώπου εἶδεν Γ

26,8έ. προσεκύνησεν Ἰσθὸρ Γ

89,10, ποῆσαι χερουβὶμ ἐκελεύ-

σθη Γ 84,7· 14. ράβδω, ξύλω

ἐθαυματουργεῖ Α 56,26έέ. δις τύ-

πτων πέτραν, τὴν σταυροῦ εἰκόνα

προετύπωσεν Γ 123,9. τοῦ - νε-

κροῦ ὁ ἀπτόμενος ἀκάθαρτος Α

21,29έ.

Ν

Ναβουχοδονόσορ ὁ νέος (=Ἰουλιανός)

Γ 121,2. τὸν - ὁ Δανιὴλ προσεκύ-

νησεν Α 56,15.

ναὸς Θεοῦ προσεκυνεῖτο Α 14,9-10.

μορφαῖς ἀλόγων κατεκοσμεῖτο Α

20, 18έ. Κυρίου ὁ διὰ Σολομῶν-

τος Α 20,1-7.

νεκροῦ ὁ ἀπτόμενος ἀκάθαρτος Α 21,

28-29.

Νεστόριος Χριστὸν κατεδίχαζε Γ

111,2.

νεφέλη σκιά βαπτίσματος, τοῦ ἐν

τούτῳ Πνεύματος Α 12,5· Γ 22,5.

νοεῖν σχήματα, καθὼς ὠράθη, ἀπὸ

λόγων Γ 24,17έ.

νοερῶς μόνον συνάπτεσθαι Θεῶ Α

36, 6-7.

νόημα, ἡ τῶν - δυνάμεις, Α 3,13-14.

νοητός, ἐπὶ νοητὰ ἐλθεῖν ἐκτὸς σωμα-

τικῶν ἀδύνατον Γ 12,20έ. ἀγγε-

λος (ψυχῆ, δαίμων) νοητός ὢν, ἐν

νοητοῖς τόποις νοητῶς πάρεστι

καὶ ἐνεργεῖ Γ 24,4έέ. νοητῶς τῶ

λόγῳ ἐνούμεθα Α 17,6-7.

νόμισμα χρυσοῦν Κωνσταντίνου Γ

76,3.

νόμος - σαββατίζειν καὶ περιτέμνε-

σθαι κελεύει Α 16,68έ. πάντα τὸν

- τηρεῖν Β 14,34. ὁ - καὶ τὰ κατ'

αὐτὸν καὶ ἡ λατρεία χειροποιήτα

Β 23,1έ. ὁμοιώματα, εἰκόνας ὡς

θεοῦς ἀπαορεύει Α 15,21· Α 20,

13έέ. μὴ εἰκονογραφεῖν διακε-

λευέται Α 15,23. ὁ - σκιά Α 53,5·

Γ 127,7. προχάραγμα Α 15,22.

εἰκόνας προσκίασμα, οὐκ εἰκῶν

Α 15,28έ. - καὶ τὰ κατ' αὐτὸν

σκιαγραφία τις τῆς μελλούσης εἰ-

κόνοσ ἦν, τοῦτ' ἔστιν, τῆς καθ'

ἡμᾶς λατρείας, τῆς ἀνω Ἰερουσα-

λήμ χάριν ἐγένετο Β 23,3έέ. 10.

παρὰ - παλαιὸν μνήμας ἀγίων

ἀγειν, εἰκόνας συγχωρεῖν Α

21,32έ. οἱ τῶν βασιλέων - Α 1,23.

νουεχῶς προσέχειν Β 7,10.

νοῦς πολλὰ κάμιναν σωματικὰ ἐκβῆ-

ναι, ἐπὶ θεωρίας νοητὰς ἀμέσως

ἀνατείνεσθαι ἀδυνατεῖ, ἀναγωγῶν

συμφυῶν δεῖται Γ 21,15έ. 9έ. τῆς

Τριάδος ἐκῶν Γ 21,19.

Ξ

ξυλόθειοι οἱ εἰκονοδοῦλοι ὀνομάζον-

ται Γ 85,4έ.

ξύλον Μωσέως, Ἐλισσαίου Α 56,

26-31.

Ο

οἰκοδομὴν τὴν τῆς Ἐκκλησίας καθαι-

ρεῖν Β 12,37-38.

ὄλισθος εἰς εἰδωλολατρίαν Α 2,9.

Ὀλύμπιος, ὁ ἐν Ἑλενιανῶν λούτρῳ, Γ 90,5έέ.

ὀμνύειν ἐν εἰκόνι Β 21,4.

ὀμοίωμα τοῦ ὀραθέντος εἰκονίζειν Α 8,16έ. – πᾶν ποιεῖν ὁ Θεὸς ἀπηγόρευσεν Β 8,19–20. – τινος ὡς Θεοῦ μὴ ποιεῖν Β 9,18έ. – λεόντων ἢ βοῶν Σολομῶν ποιῶν οὐ θεὸν εἰκονίζειν Α 20,11έ.

ὀμοίωσις ἐπ' εἰκόνας κατὰ μορφήν, ἔνωσις κατὰ θεότητα Α 35,9–10.

Ὀμόνοια, τόπος, Γ 90,69.

ὀμοούσιος ποῦ ἐν Γραφῇ; Γ 11,1–2.

ὄραν πρόσωπον πρὸς πρόσωπον σωματικῶς παρόντα Γ 12,7έ. – Θεοῦ χαρακτήρα, ὡς ἰδεῖν δυνατόν, καὶ ἀκοῦσαι καὶ μακαρισθῆναι ποθοῦμεν Β 5,9· 20, 7έ· Γ 12,6–7.

ὄρασις πρώτη αἰσθήσεων ἀγιάζεται εἰκόνι, ἢ εἰκῶν τῇ ὄρασει ἐστὶν Α 17,3έ. 6.

ὄρια αἰώνια μὴ μεταίρειν Β 12,35–36.

ὄρος τὸ ἅγιον, ὕλη, Α 16,15έ. – ἅγιον ἔμψυχον Μαρία, – Θεοῦ λογικὰ οἱ ἀπόστολοι Γ 34,23–25.

ὄστα δικαίων οὐκ ἀκάθαρτα, δι' – ὁ Θεὸς θαυματουργεῖ Α 56,20–23.

Ὀυάλης ὁ βασιλεὺς τὴν ὀρθόδοξον πίστιν ἐδίωξεν, Β 16,19.

οὐς ἀκροάσεως Β 1,17.

ὀφθαλμοῖς νοεροῖς, οὐ σωματικοῖς ὄραν Γ 24,14έ.

ὄφις πονηρὸς Β 2,1, σκιά, εἰκῶν Χριστοῦ Α 12,3· Γ 22,3. εἰκῶν διαβόλου Γ 73,7.

Π

παλαιός, ἐπὶ Διαθήκης – ἡ ἀνθρώπου φύσις ὑπὸ κατάραν καὶ ὁ θάνατος κατὰκρισις ἦν Β 10,41–44.

παλινοστεῖν ἐπὶ στοιχεῖα Α 2,7.

Παλλάδιος, ὁ Ἀντιοχείας ἐπίσκοπος, Γ 97,3.

Πανεάς, πόλις, Γ 68,10· 17· 55· 57· 69,2.

πανηγυρικὰς ἀγίων μνήμας ἀναιρεῖν Α 21,31έ.

Πανταλέων ἅγιος Γ 90,68.

παραγαῦδιος Γ 90,85.

παράδοσις ἔγγραφος καὶ ἄγραφος τὴν Ἐκκλησίαν διατάττει, τὴν αὐτὴν ἰσχὺν πρὸς εὐσέβειαν ἔχει Β 16, 23έέ. Α 23,6έέ. – ἄγραφος θεσμὸν παρέδωκεν Α 23,1–2. – ἐν τῇ Παλαιᾷ Διαθήκῃ κατὰ σκληροκαρδίαν Β 15,25. ἐν τῇ τῆς Ἐκκλησίας – στήναι Γ 41,3. ταύτην ἐν καρδίας εὐθύτητι δέχεσθαι, μὴ ἐν λογισμοῖς Γ 41,36έ. ταύτη παραχωρεῖν Α 16,23. λόγος εἰς αὐτὴν οὐκ ἀνατρέπει Α 25,15–16. – ἀνωθεν κρατεῖται Α 1,11. ἢ εἰκόνων – νομικῇ Γ 84,5. τὴν – κατέχομεν, καθὼς παρελάβομεν Β 12,36έ. ἀνατρέπει Α 2,15. τῆς πατέρων – καταγινώσκειν Γ 41,40.

παραλαμβάνειν εὐαγγέλιον, παράδοσιν Β 6,13έ. 17έ.

παρέγγραμμα Α 2,12.

παρεγγράμμα Α 2,14.

παρουσία ἔνσαρκος Β 15,22.

πάσχα ἑορτάζειν ἐξω Ἱερουσαλήμ Β 14,33.

πατέρες ἅγιοι καὶ ἔκκριτοι, αὐτῶν τοὺς λόγους πῶς τιμᾶν Β 10,15. τὰ ἐκ – καὶ ἐκ γραφῆς τῆς αὐτῆς ἐννοίας Β 7,6έέ. – ἐκ λέξεων γραφῆ ἰσοδυναμουσῶν ὄρισάν τινα Γ 11, 5έέ. πατέρες συμπατράσιν οὐ μάχονται, πάντες ἐνὸς Πνεύματος μέτοχοι Β 18,4–5.

- μνημόσυνα ἀ-γίων προστάττουσιν A 21,34-36. ἱερά καὶ εἰκόνας δαιμόνων καθεῖλον, ναοὺς Χριστῷ καὶ ἁγίοις ἤγειραν B 10,39-41. τὴν τῶν - συνήθειαν βασιλικῶ θεοσπίσματι ὑποκύπτειν A 66,9έ.
- Πατὴρ γεννήτωρ ἀγέννητος Γ 18,18. αἴτιος, οὐκ ἐξ Υἱοῦ A 9,8-9.
- πατροπαράδοτος συνήθεια B 4,9.
- Παῦλος ὁ χρυσοῦς τέττιξ A 27,7-8. Παύλου χαρακτήρ Ἀμβροσίω ἐφάνη B 64.
- περιτέμνεσθαι ὁ νόμος κελεύει A 16,69.
- περιχώρησις θεότητος καὶ σαρκὸς ἐν Χριστῷ A 21,39.
- πέτρα ὄχυρά ὁ Χριστὸς A 68,5έ. ἐν τῇ - πίστεως ἐστάναι B 20,29-30. Γ 41,4. ἡ ζωηφόρος - ὄλη A 16,16.
- Πέτρος κορυφαία ἀποστόλων ἀκρότης A 21,62.
- πηγὴ ὡς τῆς Τριάδος εἰκὼν Γ 21, 17-19.
- πίναξ, ἐν - χαράττειν, γράφειν A 34,13έ. 8,20, Γ 8,36. ὁ πινάκων χρυσοῦς ὄλη A 16,20.
- πιστεύω εἰς ἓνα Θεὸν κτλ. A 4,11.
- πίστις τοῖς ἐξῶθεν γέλωσ καὶ ἄθυρμα γίνεται A 66,8. ὁ τῇ - προσερχόμενος πολλὰ κερδανεῖ Γ 41,33. νέαν - διδάσκειν A 66,5. μαθεῖν οὐ καταδεξόμεθα Γ 41,39έ.
- πιστός, οἱ - καλοῦνται ἅγιοι A 21,50.
- Πλακίδας ὁ ἅγιος ὁ θηρεύων Γ 83.
- πλημμελεῖν ἀτόπως B 1,17έ.
- Πνεῦμα ἅγιον ἐκπορευτόν, ἐν τούτῳ τὸ διάφορο ἔχει, εἰκὼν τοῦ υἱοῦ, μηνυτικὸν λόγου, δι' αὐτοῦ Χριστόν γινώσκωμεν, τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ καὶ Θεὸν Γ 18,24-29. πνεύματα πονηρὰ A 1,7.
- πνευματικά νοοῦμεν, ἀκούομεν ὡς σωματικοῖς διὰ λόγων αἰσθητῶν Γ 12,21έ.
- ποθεῖν, ποθοῦντες ἰμάτιον ἀσπάζονται ὡς αὐτὸν τὸν ποθοῦμενον Γ 10, 15έέ.
- πόθος τρόπος λατρείας Γ 29.
- πομπήν τῆς Χριστοῦ ποίμνης A 3,9-10. οἱ - καὶ διδάσκαλοι, οὐ βασιλεῖς τὸν λόγον ἡμῖν ἐλάλησαν, θεομοθεσίαν τυποῦσιν B 12,10έέ. 34έέ.
- ποιοῦν πῶς τὸ ἀνείδεον A 8,11.
- Πολέμων ὁ σοφιστῆς Γ 109,2. 13.
- πολιτικὴ εὐταξία βασιλέων ἐστὶν B 12,17.
- πολυθεῖα B 2,9.
- πολύθεοι οἱ εἰκονοδοῦλοι Γ 85,5.
- πολυμερῶς ὁ Θεὸς ἐλάλησεν B 7,12έ.
- πολυπλασιάζεσθαι B 1,15.
- πορνείας μείζων ἁμαρτία εἰκόνας μὴ τιμᾶν Γ 13,25-26.
- πορφύρα, χρῶμα, A 16,60.
- πρᾶγμα, ἐν παντὶ - ἡ ἀλήθεια ζητεῖται καὶ τὸ ψεῦδος καὶ ὁ ποιοῦντος σκοπὸς B 10,2-3. - οὐ μόνον εἰκὼν ἢ ἀνω Ἱερουσαλὴμ B 23,6έ.
- προαίρεσις A 3,16.
- προβατικὴ Γ 34,10.
- Πρόκλος τῇ Παύλου εἰκόνι ἠτένισεν A 61,13.
- πρόνοια ἡ θεία ἀσωμάτοις τύπους περιτίθησι Γ 25,3.
- προορίζειν, τὰ ὑπὸ Θεοῦ προωρισμένα ἐν τῇ βουλῇ αὐτοῦ ἐχαρακτηρίζετο πρὶν γενέσεως Γ 19,8-9.
- προορισμὸς ἡ ἔννοια Θεοῦ περὶ τῶν ἐσομένων Γ 19,6έ.
- προσευχή ἡ διὰ φωνῆς σωματικὸν τι A 36,8.
- προσηγορία ἐπιγράφεται Γ 82,7έ. τῶν εἰκονιζομένων A 36,14. τῆς - με-

μνησθαι Β 62,6.

προσκύασημα εικόνας ὁ νόμος Α 15,19.
προσκυεῖν οὐ ταυτὸν τῷ λατρεῦειν

Α 8,33. - Θεῶ ἐκ γνώσεως καὶ ἐκουσίως ἢ ἀκουσίως ἢ ἐξ ἀγνοίας ἀκουσίως Γ 28,6-10. τῷ μόνῳ προσκυνητῷ, τῇ Θεοτόκῳ, ἀγίοις, βασιλεῦσιν, ἀρχουσιν Γ 41,16-19. δαίμοσιν, κτίσεσιν, μὴ τῷ φύσει Θεῶ Β 2,10· 11,4-12. τῷ τῆς ὕλης δημιουργῷ ὅλη δι' ἐμὲ γενομένῳ Α 16,4. πᾶσι τοῖς Χριστοῦ Α 67, 8-14. σταυροῦ τύπῳ, ὁμοιώματι σωματικοῦ Θεοῦ χαρακτηρὶ καὶ Θεοτόκου καὶ θεραπεπόντων, Γ 36, 10έ. ναῶ Θεοῦ παντὶ καὶ ἐφ' ᾧ Θεὸς ὀνομάζεται ὡς θείας ἐνεργείας δοχεῖοις, ἐν οἷς Θεὸς σωτηρίαν κατεργάσατο, ἀγγέλοις ἀνθρώποις, ὅλη τῆς θείας ἐνεργείας μετόχῳ διὰ τὴν θείαν ἐνέργειαν Γ 34,11-23. προσκυνούμενα τὰ ἐν τῇ Γραφῇ (ἅγιοι, ἀντικείμενα, εἰκόνες, ἀρχοντες εὐεργέται) Γ 33-39. οἱ ἀνταρτικῶς ὡς θεοὶ προσκυνεῖσθαι θέλοντες πυρὸς αἰωνίου ἀξιοὶ Γ 33,36έ.

προσκύνησις, περὶ τῆς - ὁ λόγος Γ 15. αἱ τῶν - διαφοραὶ Α 8,28. οἱ τῆς - πρὸς Θεόν καὶ κτίσματα τρόποι Γ 28-39. τιμῆς σύμβολον Γ 73,16. σημεῖον ὑποκτάσεως, τουτ' ἐστίν, ὑποβάσεως καὶ ταπεινώσεως Γ 27,2έ. ἡ Γραφὴ τῇ Θεοῦ - πανταχῇ τὴν λατρείαν συνάπτει Α 6,2έ. προσκύνησιν προσάγειν ἀέραν Θεῶ πάντα τὰ ὄντα χρεωστεῖ Γ 30,2 έ. μίαν ταῖς τρισὶν ὑποστάσεσι ὡς ἐνὶ Θεῶ Γ 6,20-24. τοῖς Θεοῦ ἀναθήμασιν, τόποις, φίλοις, θεραπου-

σιν, ἀρχουσι χειροτονηθεῖσι, ἀλλήλοισι κατὰ τιμὴν Α 14,4-14. - ὄσαι ἐν τῇ Γραφῇ Γ 87,22έέ.

πρόσταγμα δεσποτικόν Β 1,12-13.

προτύπωσις τῶν μελλόντων ἢ κιβωτὸς Α 17,10-11:

προφήται Θεοῦ εἰκόνα μόνον εἶδον, οὐ τὴν οὐσίαν Β 20,15έ. ἐν εἰκονικῇ ὁράσει Γ 36,2έ.· σχήματα Θεοῦ νοεροῖς, οὐ σωματικοῖς ὀφθαλμοῖς Γ 24,14έ.

προφητικῶς τὸ Πνεῦμα ἔλεγεν Α 66,6.

προχάραγμα εἰκόνας ὁ νόμος Α 15,22.

πρῶτος λόγος οὐκ εὐδιάγνωστος Β 1, 21-22.

πρωτότυπος, ἡ εἰκόνας τιμὴ πρὸς - διαβαίνει Α 21,24.

πῦρ, τῷ - τὸ φωτίζειν ἐπεταὶ Α 39,2. ἐν - τὸν διαβόλῳ εἰκόνα ποιῶντα ἀναλίσκομεν Β 10,33έέ.

Ρ

ράβδος Μωσέως, Ἐλισσαίου Α 56, 24έέ. εἰς γεγονότων μνήμην Γ 23,10έ. ὑπόμνησις καὶ προτύπωσις Α 17,10έέ. - Ἀαρῶν σκιά, εἰκὼν Μαρίας Α 12,3· Γ 22,3.

ρόδον, εἰκὼν τῆς Τριάδος, Γ 21,21.

ρύμη Α 3,6.

Ρωμαίων πόλιν, σύγκλητον, δῆμον Κωνσταντῖνος ἡλευθέρωσε Γ 70, 10έέ.

Σ

σαββατίζειν ὁ νόμος κελεύει Α 16,68.

σάρκωσις τὴν ἐμὴν φύσιν δοξάζει, τῆς θείας φύσεως κοινωνὸν ἀπεργάζεται Α 4,22έέ.

σὰρξ Χριστοῦ, βλέπε Χριστός.
 σελήνης ζῶδον Γ 73,6.
 σιγᾶν οὐκ εὐλογον Α 1,12.
 σιγὴν ἄγειν Α 1,2.
 σίδηρος πεπυρακτωμένος, πυρὶ ἐνού-
 μενος, πῦρ λέγεται θέσει, γίνεται
 ἐνώσει πυρώσει, μεθέξει, οὐ φύ-
 σει Α 19,15έ. Γ 33,8έ4. ἀπρόσι-
 τος ἀφῆ, καυστικός ὡς μετέχων
 φύσει καυστικοῦ Γ 33,22έέ. αὐ-
 τοῦ οὐχ ἄπτομαι Α 67,11.
 Σιῶν προσκυνεῖται Γ 34,9.
 σκηνή Θεοῦ προσεκυνεῖτο κυκλόθεν
 Α 14,8έέ. – καὶ τὰ ἐν αὐτῇ εἰκῶν,
 σκιά, ὑπόδειγμα, τύπος, τύπου τύ-
 πος Α 15,17. 22· Β 22,1-2· 14,4έ.
 σκιά ἢ σκηνή Α 15,15.
 σκιαγραφεῖ ἢ εἰκῶν τὰ μέλλοντα
 Α 12,1.
 σκιαγραφία τῆς καθ' ἡμᾶς λατρείας ὁ
 νόμος Β 23,3ε0.
 σκοπὸς εἰλικρινῆς Α 3,3. ὁ τῆς γρα-
 φῆς – Β 10,10· – 22έ. εἰς Α 6,1,
 τοῖς συνετῶς ἐρευνησιν ἀνεφάνη
 Β,10,1έέ. – πάσης προσκυνήσεως
 ἐξετάζεται Γ 87,20έ. τοῦ ποιοῦν-
 τος ζητεῖται, εἰ καλὸς ἢ κακὸς Β
 10,3έ. οὐ νικῆσαι Α 3,15. τῶν εἰ-
 κόνων Β 19,4.
 Σολομῶν σοφίαν χύσιν ἐδέξατο Α 20,
 2έ· 11. τὸ ναοῦ τύωμα Γ 84,
 16έ. πῶς τὸν ναὸν φκοδόμησεν,
 ἐκαλλώπισεν, ἐνεκαίνισεν Β 15,
 15έέ. μορφὰς εἰς Θεοῦ δόξαν
 ἐποίησεν Α 56,37-42.
 σπάνιον, τό – οὐ νόμος Α 25,13έ.
 στάμνος εἰς μνήμην Γ 23,10. εἰκῶν
 Μαρίας Γ 22,3. αὐτῆς σκιά κ.τ.λ.
 Α 12,3· 17,9έ.
 σταυρὸς ἐν Μωσέως δυσὶ πληγαῖς
 προετυπώθη Γ 123,6έ. τοῦ – ἢ εἰ-
 κῶν ἐξ οἰασοῦν ὕλης Α 55,1έ. –

σταυρὸν ἀσπαζόμεθα δεικνύντες
 τὴν ψυχῆς πρὸς σταυρωθέντα
 διάθεσιν Γ 125,8έ. προσκυνοῦμεν
 διὰ Χριστὸν ἐν αὐτῷ σταυρωθέν-
 τα Γ 86,7. 13· 87,23έ. ἐν – ὁ σταυ-
 ροθεῖς τιμᾶται Α 56,60-67. –
 λόγη κτλ. ὡς αἷτια σωτηρίας
 προσκυνεῖται Β 19,1-3. οὐχ ὡς
 ὕλη Α 16,19έ. σταυροῦ ὕλη χρυ-
 σός, ξύλον Α 16,21.19, κατακαίε-
 ται Γ 86,7έ. ἐκτυπώματος κατα-
 λυθέντος πυρὶ παραδίδοται Β
 19,5έέ. ὁ – ἐπ' ἐλάφου κεράτων
 Γ 83,28.
 Στεφάνου πρωτομάρτυρος ὁ θάνατος
 πανηγυρίζεται Α 21,31. ὁ οἶκος
 Γ 90,23· 46.
 στήλη νικηφόρος ἠνιόχοις ἐγείρεται
 Γ 60,4-5.
 στιγμή ἐπίωμος Α 2,11.
 στοιχεῖα πτωχᾶ Α 2,8.
 στράτευμα Χριστοῦ οἱ ἅγιοι Α 21,2.
 στροφαι λόγων Α 3,12.
 συγγνώσκειν Β 1,22.
 συγγνώμην διδόναι Β 1,1.
 σύμβολον (πιστεύω εἰς) Α 4,11έέ.
 Συμεῶνος τοῦ Θαυματουργοῦ εἰκῶν
 Γ 92,1έ.
 συμμετρία, ἐν – τῇ καθ' ἡμᾶς ἀνάγε-
 σθαι Α 32,6.
 σύνεσις πνευματικῆ Β 4,13.
 συνήθεια ἀληθῆς καὶ πατροπαράδο-
 τος Β 4,9.
 σύνδοδος Α 66,13. τῶν – οὐ βασιλέων
 τὸ δεσμεῖν καὶ λύειν Α 66,16έ.
 σχήματα τῶν ἀσχηματίστων προβέ-
 βληνται Γ 21,7. – νοοῦμεν, καθὼς
 ὠράθη Γ 24,17.
 σχηματίζειν πῶς τὸ ἀσχημάτιστον
 Γ 8,16.
 σῶμα ἔχει σχῆμα, περιγραφὴν, χρῶμα
 Γ 24,3έ. – καὶ αἷμα Χριστοῦ ὕλη

Α 16,21. - Χριστοῦ οὐχ ὡς ἱμάτιον Α 4,24ε. - Χριστοῦ ὁ Θεοῦ λαὸς καὶ ἡ παράδοσις Α 1,10εε.

σωματικός, διὰ - θεωρίας ἐπὶ πνευματικὴν ἐρχεσθαι· ἐπὶ νοητὰ ἐκτὸς σωματικῶν ἔλθειν ἀδύνατον - Χριστοῦ χαρακτῆρα θεωροῦντες καὶ τῆς θεότητος δόξαν ἐννοοῦμεν γ 12,17-24.

σωτηρία δι' ὕλης εἰργασμένη Α 16,7εε· 13. προσγίνεται Α 2,3ε. τῆν - ὁ Θεὸς ἐνήργησεν ἐν Σινῶ, Ναζαρέτ, φάτνη κτλ. Γ 34,2-10.

Τ

ταπεινὴ ἢ γνώμη μου Α 3,3ε.

ταυτίζεσθαι καθ' ὑπόστασιν Γ 26,47ε.

τάφος ὁ ἅγιος, ἡ πηγὴ τῆς ἀναστάσεως, ὕλη, Α 16,16.

τεθνηκότος τὸ σῶμα ἀκάθαρτον ἐλογίζετο Β 10,44εε.

τελειότητος λείπεσθαι Α 2,10.

τερέβινθος ἢ Μαμβρῆ Γ 67,6.

τιμὴ ἢ πρὸς ἀλλήλους προσκύνησις Α 14,13ε. τιμὴν ἀποδιδόναι* τιμίοις, μὴ ἀτίμοις Β 2,14ε. κατὰ τὸ μέτρον τοῦ ἀξιώματος Γ 10,19, ἀμφιάσματι Α 36,17. ἡ εἰκόνος - πρὸς πρωτότυπον διαβαίνει Α 21,24.

τόκος ψυχῶν Β 1,15.

τόπος Θεοῦ προσκυνεῖται Α 14,6. τόπον διδόναι καινοτομοῦσιν Γ 41,5ε.

τράπεζα ἢ ζωῆς ἄρτον χορηγοῦσα, ὕλη, Α 16,28ε. εἰκονίζει Μαρίαν Γ 36,3. ἡ τῆς καρδίας - Β 1,17-18.

τραπεζίτης φρόνιμος Β 1,14.

τριάς τρεῖς ὑποστάσεις, μία θεότης Α 4,17εε. τῆς - τὸ ὄνομα ποῦ ἐν

γραφῆ; Γ 11,2, ἡ εἰκὼν ἐν κτίσμασιν· ἤλιος, πηγὴ, νοῦς, ρόδον Γ 21,17-22.

τρίβος ἐνώπιος καὶ εὐθεΐα Α 3,6.

τρόπος Α 2,1.

τύπος, ἀσωμάτοις, ἀπλοῖς ὁ Θεὸς τύπους περιτίθησιν Γ 21,11ε· 25,3ε. τύποι τῶν ἀτυπῶτων εἰκότως προβέβληνται Γ 21,6. τύπον τοῦ μέλλοντος προσκυνεῖν Γ 26,12εε. ἡ σκηνὴ τύπος Β 22,1-2. τύπος τύπου Α 15,22.

Υ

ύακινθος, χρῶμα, Α 16,59ε.

ὑδωρ εἰκὼν, σκιὰ βαπτίσματος, Γ 22,5· Α 12,5.

ὑετός ὁ ἐπὶ πόκον εἰκὼν Μαρίας Γ 22,2.

υἱοθετεῖσθαι ἐν βαπτίσματι Α 21,49.

υἱὸς εἰκὼν φυσικὴ πατρός Γ 18,26 - Υἱὸς ὁ Πατὴρ, γεννητός, οὐκ ἐκπορευτός Γ 18,18-25. αἰτιατόν, ἐκ Πατρός ἔχει, εἰ καὶ μὴ μετ' αὐτόν, τὸ εἶναι Α 9,9-10· εἰκὼν φυσικὴ τοῦ Πατρός παρηλλαγμένον τι ἔχει πρὸς πατέρα Γ 16,10-11. εἰκὼν ἀπαράλλακτος, κατὰ πάντα Πατρὶ ὁμοία πλὴν ἀγεννησίας καὶ πατρότητος Γ 18,16εε. τὸν Πατέρα ἐν ἑαυτῷ δεινύει Γ 18,6-7. 11. ἐν - τὸν Πατέρα καθορῶμεν Γ 18,22. ὡς ἐν εἰκόνι προσκυνοῦμεν Θεόν Γ 118,6-8. - ἐν ἀνθρώπου μορφῇ γενόμενος εἰκονίζεται Α 51,4-7· υἱὸς τὸ αἷμα δυσωπητικὸν πατρὶ Α 21,43.

ὕλη ποίημα Θεοῦ, καλὴ Β 13,4. οὐκ ἄτιμος Α 15,12ε. ἡ καθ' ὕμᾶς ἄτιμος τιμία Α 16,64. τιμᾶται Β 14,1· ὕλην μὴ κακίζειν ἢ ἄτιμον ἀποκα-

λεῖν, γραφή καλὴν ἀνακηρύττει B 13,1-3. - εἰ κακὴ, ἢ οὐκ ἐκ Θεοῦ ἢ κακῶν αἰτίος ὁ Θεὸς B 13,5-6. δι' ὕλης ὁ Θεὸς τὴν σωτηρίαν μου εἰργάζετο A 16,5. τῇ - χάρις θεία δίδοται A 36,13έ. ὕλην δι' αἰδοῦς ἄγω ὡς θείας ἐνεργείας καὶ χάριτος ἐμπλεων A 16,12έέ. ὕλην οὐ προσκυνῶ ὡς θεόν A 16,3· 6έ. B 19,6· ἄτινα ὕλη ἐστὶν A 16,14-21· 36,8-11.

ὑπαγωγὴ ὑπηκόων A 1,20-21.

ὑπακοὴ ἐκπληροῦν B 1,29.

ὑπέρθεος θεότης A 4,15.

ὑπηκόων ὑπαγωγὴ A 1,20-21.

ὑπόδειγμα ἢ σκηνὴ A 15,13-14.

ὑπόμνησις τῶν γεγονότων ἢ κιβωτός A 17,10· 15.

ὑπόστασις, ἢ καθ' - ἔνωσις A 67, 13-14.

ὑψηλὸς φρονήματι ταπεινῶ καταβήτω τηρησόμενος ὑψηλὸν A 36,29έ.

Φ

φανητσιασμός, B 1,3.

φαντασία δι' αἰσθήσεως γίνεται A 11,1.

Φιλιππικὸς ὁ βασιλεὺς B 16,22.

Φλαβιανὸς ὁ μακάριος ἀπεκτέννυτο A 66,15. τοῦ ἁγίου - ἀρχιεπισκόπου εἰκῶν Γ 101,9.

Φλάκκων ὁ ὑπατος Γ 68,7.

φόβος ἀφόρητος A 1,16.

φυλὴ, τὰ τῶν - ὀνόματα ἐν ἐπωμίδι εἰς μνήμην Γ 23,11.

φύσις, τὸ κατὰ - ἐν ἐκάστω πράγματι πρῶτον Γ 18,3έ.

Χ

χαράγμασιν μνημονεύομεν Χριστοῦ

παθημάτων καὶ ἁγίων Γ 73,22έ. χαράττειν, βλέπε εἰκονίζεῖν, (A 8,20). χάρις θεία ὕλαις δι' εἰκονιζομένων προσηγορίας δίδοται A 36,13έ. χεῖρ, τῶν ἀνθρώπων χειρῶν ἔργον τὰ χερουβὶμ B 14,4έ. χεῖρας ἐπ' εὐαγγέλια κτλ. θεῖναι εἰς τὴν λαληθέντων βεβαίωσιν B 65,7-8· Γ 131,9-10.

χειροποίητα ἅγια δι' ὕλης τῷ ἄλλω Θεῷ ἡμᾶς προσάγει B 23,2έέ. τὰ πρότερα ἅγια, σκηνὴ καὶ τὰ ἐν αὐτῇ - προσεκυνεῖτο ὑπὸ Μωσέως, Ἀαρῶν, λαοῦ A 27,6έ· 10έ· B 22,7έ· Γ 73,9-14.

χειρότευκτα κιβωτός κτλ. A 15,11έ.

χελιδῶν μία ἔαρ οὐ ποιεῖ A 25,14.

χερουβὶμ, τῶν - ὡς περιγραπτῶν καὶ θεῶν θρόνων δουλοπρεπῶς παρεστώτων εἰκόνα ποιεῖν A 15,7έ. - τὸ ἰλαστήριον σκιάζοντα ὡς Θεῷ παρεστηκότα Γ 9,25έ. τὰ - Μωσῆς σωματικῶς καὶ ὡς ὠράθησαν εἰκόνισεν Γ 24,8έ. 25,15-16. - χερσὶ τεκταινόμενα A 15,4. ἔργον χειρῶν ἀνθρώπων B 14,3έ. τὰ γλυπτὰ Θεοῦ προστάγματι κατεσκευασμένα B 22,4. τὰ χρυσᾶ εἰκῶν Γ 36,9. ἐνώπιον λαοῦ B 14,7έ.

χιτῶν Χριστοῦ ἄνωθεν ὕφαντός A 1,8. χρήσεις γραφικὰς καὶ πατρικὰς παραγεῖν A 24,1έ. δέχεσθαι A 26,1έ. - οὐ βδελύσσονται τὴν εἰκόνων προσκύνησιν A 24,1.

χριστιανὸς πίστις ἐστὶν Γ 41,33. οἱ - σταυρὸν ἀσπάζονται οὐχ ὡς θεὸν Γ 125,12-13.

Χριστὸς εἰς τῆς Τριάδος, δύο φύσεις, μία ὑπόστασις B 3,7-8. οὐ μία φύσις, οὐ δύο ὑποστάσεις B 2,21έέ. Χριστοῦ τὸ σῶμα θεότητι καθ'

ὑπόστασιν ἦνται γ 26,42έ. Θεός, γεγονόςσ δπερ τὸ χρίσαν, μεῖναν δπερ ἦν φύσει, σάρξ ἐψυχωμένη, ἠγγμένη, οὐκ ἀκτιστος A 16,10έέ. Χριστοῦ σὰρξ ὁμόθεος ἐχρημάτισεν, ἀμεταβλήτως δπερ τὸ χρίσαν γέγονεν, ταυτιζομένη τῷ λόγῳ καθ' ὑπόστασιν A 4,25-29. θεοῦται οὐκ ἐνεργεία χρισθεῖσα Θεοῦ ὡσπερ τῶν προφητῶν ἕκαστος, παρουσία δὲ ὄλου τοῦ χρίοντος A 19,20έ. ἐνώσει καθ' ὑπόστασιν καὶ μεθέξει τῆς θείας φύσεως ἀτρέπτως Θεὸς ἐχρημάτισεν A 19, 18έ. Χριστοῦ τὴν σάρκα διὰ τὴν ἠνωμένην αὐτῇ θεότητα A 67,12έ. τὴν σῶματος ἀλουργίδα οὐχ ὡς ἰμάτιον οὐδὲ πρόσωπον τέταρτον, ἀλλ' ὁμόθεον προσκυνῶ A 4, 23-29· ἐνσαρκος παρουσία ἡ ἐπιδημία B 15,21έ. - σῶμα καὶ ψυχὴν ἀνέλαβεν Γ 12,24έ. αἷμα ὑπὲρ ἁγίων προεκέχεεν A 21,20. ταῖς ἐν ἔδου ψυχαῖς ἄφεςιν καὶ ἀνάβλεψιν ἐκήρυξεν, δήσας τὸν ἰσχυρὸν ἀνέστη τὸ ἐξ ἡμῶν προσληφθὲν ἀφθαρτίσας σαρκίον A 21,41-48. διὰ - ἡ φύσις ἀπασα πρὸς ἀρχαίαν ἐπανῆλθεν μακαριότητα ὑπεράνω πάσης ἀρχῆς καὶ ἐν θρόνῳ πατρικῷ κεκάθικεν A 18,9-11. - ἡ ἀλήθεια, ψευδῆ αὐτὴν δεικνύειν A 19,8έ. Χριστοῦ χιτῶν διαίρειται A 1,8-9. - σταυρωθεῖς σκιαγραφεῖται ἐν ὄφει A 12,1έ. Γ 22,4-5. διὰ βαπτίσματος υἰοθεσίας ἠξιώθη κατὰ Θεόδωρον Μοψουεστίας Γ 129, 9-10. Χριστὸν διὰ τῆς εἰς εἰκόνα τιμῆς τιμῶν Γ 26,20έ. Χριστὸν καὶ τὰ πάθη ἐκτυποῦν Γ 87, 2έέ. ὡς δε-

δοξασμένον A 19,7έέ. Χριστοῦ τὴν εἰκόνα θεωροῦντες καὶ τὴν θεότητος δόξαν ὡς δυνατὸν ἐνοοῦμεν Γ 12,17έ. ἡ ἐν Ἐδέσση εἰκὼν A 33,8. ὁ ἐν Πανεάδι ἀνδριάς Γ 68,69. χαρακτηῖρα εἰκονισμένον ἰδόντες ὡς ἐξ οὐρανοῦ ἡμῖν ἀτενίζοντα νομίζομεν Γ 133, ,10-11. ἡ μεγίστη ἐν Κύρου καὶ Ἰωάννου ναφ εἰκὼν Γ 132,9. - ὡς ἀμνὸς Προδρόμου δακτύλῳ δεικνύμενος Γ 137,3έ. ὡς Ζεὺς εἰκονιζόμενος Γ 130,4έ. Χριστοῦ καὶ Θεοτόκου εἰκόνα ποιεῖν καὶ τιμᾶν ἀνάγκη, ἀρκέσθητι, οὐχὶ τῶν ἁγίων A 19,1έ. Γ 49,3έ.

χρυσὸς καὶ ἀργυρὸς ὁ σταυρῶν, πινάκων, κρατήρων, ὄλη, A 16,19έ.

Χρυσόστομος Ἰωάννης τῆ Παύλου εἰκόνι ὁμιλῶν A 61,6-11.

χρῶμα τὸ κόκκινον, ἡ πορφύρα, ὑάκινθος B 14,26· A 16,59έ. χρωμάτων τί εὐτελέστερον A 16,65.

χρωματουργεῖν πῶς τὸ ἀσῶματον A 8,12.

χωνευτὰ ἔχειν θεοῦς Γ 5,14.

Ψ

ψαλμοφθαῖς τὸ Πνεῦμα μέλος ἐγκατέμειξεν A 47,15. διπλῆ Γ 12,27.

ψυχὴ σῶματι καλύπτεται Γ 17,4έ. οὐ γυμνή, ὡς ὑπὸ παραπετάσματι καλύπτεται Γ 12,19-20. θεάται, εἰκονίζεται, βλέπε ἄγγελος (Γ 24,4)· ψυχὴν γράφειν Γ 75,5έ. ἀμήχανον A 4,33 έ.

Ω

ὠφέλεια σωματικὴ καὶ ψυχικὴ ἐκ τῶν ἁγίων Γ 3,8-9.

ΕΥΡΕΤΗΡΙΑ

ΑΠΟΔΕΙΚΤΙΚΟΥ ΛΟΓΟΥ ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΕΙΚΟΝΩΝ

Οί αριθμοί παραπέμπουν κατά σειρά στη σελίδα, τὸ κεφάλαιο καὶ τὸ στίχο πού βρίσκονται τὰ ὀνόματα.

A

Ἄβραάμ 400,12,7.

ἄγγελοι: ἄγγελοι παρίστανται μετὰ φόβου καὶ τρόμου ἔμπροσθεν τοῦ θρόνου τοῦ Θεοῦ 394,8,3-4. ἀγγέλους πολλοὶ εἶδον 398,11,1έέ. 400,12,5έέ.

Ἄδὰμ 378,3,30· 380,3,46· 396,10,15· 420,23,12.

ἄδης: πατούμενος ὑπὸ τοῦ Χριστοῦ 378,3,29.

ἀδικία: ἐμελέτησε (ὁ Κωνσταντῖνος) κατὰ τοῦ Θεοῦ ἀδικίαν 420,23,5-6.

ἄθεος: ὁ ἔχων ὑψηλὸν τὸ φρόνημα πρὸς τὴν πίστιν καὶ μεγαλαυχῶν εὐρέθη ὡς ἄθεος 396,9,15-16.

ἀθετεῖν: πάντας ὁμνῦναι τοῦ ἀθετῆσαι τὴν προσκύνησιν τῶν σεπτῶν εἰκόνων 416,21,4.

αἷμα: ἄχραντον αἷμα 370,1,14.

αἵρεσις: τῇ δεινῇ ταύτῃ αἵρέσει τῶν μὴ προσκυνούντων εἰκονικῆς ἀνατυπώσεως 370,1,10έ. αἵρεσις ἡγωνίζοντο καταλύσαι οἱ πατέρες 390,6,7· αἵρεσις δυσσεβῶς καινοτομηθεῖσα (ἡ ἀπόρριψις τῶν εἰκόνων) 410,18,24.

αἵρετικὸς: παράνομε αἵρετικῶς 376,3,1.

ἄκροατήριον: ὃ σεπτὸν ἄκροατήριον, τὸ νεόχριστον καὶ ἀρχαῖον, 372,1,23.

ἀλήθεια: δεῖξαι ἡμῖν τὴν ὁδὸν τῆς ἀληθείας 370,1,6.

ἀμνός: τύπος τῆς χάριτος 388,5,27έ.

ἀνάβλεψις τοῦ τυφλοῦ 378,3,33.

ἀνάγειν: ἐκ τῶν αἰσθητῶν ἀνάγει τίς τινα εἰς τὰ ἀόρατα πρὸς τὸ δέξασθαι αὐτὰ 394,10,3έέ· 398,10,28. ἐκ τῆς ὑλικῆς ἱστορίας ἐπὶ τὸ πρωτότυπον τὴν τιμὴν ἀνάγειν 420,22,25.

ἀναγέννησις: ὁ πιστὸς λαμβάνει τὴν ἀόρατον ἀναγέννησιν ἐκ τῶν αἰσθητῶν 398,10,22έ.

ἀνάθεμα: - λαμβάνει ὁ καταλύων τὰ ὄρια τῶν Πατέρων 388,5,44-45.

ἀνατύπωσις: εἰκονικὴ - 370,1,11· 418,22,23.

ἀνθρωποκτόνος: ὁ διάβολος - 372,1,27.

ἀνομία: συμμύστης καὶ συρράμων τῆς ἀνομίας τοῦ Ἑβραίου (ὁ Λέων) 414,19,21έέ.

Ἀπόλλων: 376,3,2.

ἀπολύτρωσις: - τοῦ κόσμου 388,5,41.

Ἄρτεμις: τῆς Ἀρτέμιδος, τῆς μητρὸς τῶν δαμόνων, 376,3,5.

ἄφη: - τῆς κορυφῆς τοῦ Χριστοῦ ὑπὸ

Ἰωάννου ἐν Ἰορδάνῃ 378,3,21· -
τοῦ κρασπέδου τοῦ Χριστοῦ ὑπὸ
τῆς αἱμορροούσης 378,3,32.

ἄφρων: ἄνθρωπος - 382,3,84.

B

βάπτισμα: οἱ δοκοῦντες εἶναι χριστιανοὶ διὰ τοῦ βαπτίσματος 370,1,12ε. ἡ σὰρξ οὐκ ἐχωρίσθη ἐκ τῆς θεότητος ἐπὶ τοῦ βαπτίσματος 384,4,6-7. κοινωνὸς τοῦ - καὶ τοῦ τιμίου σώματος καὶ αἵματος τοῦ Χριστοῦ 394,8,17-18· ὁ πιστὸς καθορᾷ τὸ ὕδωρ τοῦ βαπτίσματος ὡς φῶς καὶ Πνεῦμα 398,10,19ε.

βάραθρον ἀπωλείας 372,1,21.

Βασιλείος (ὁ Μέγας): 380,3,6· 390,6,39· 404,15,1.

βλασφημία: ποία βλασφημία ἐστὶ μείζων τῆς εἰδωλολατρίας; 390,6,8-9. στόμα μιαρὸν κατὰ τῶν ἁγίων λαλήσαν βλασφημίαν 416,21,17-18.

βίβλος: προσκύνησις τῆς βίβλου 380,3,51.

Γ

Γαβριήλ: τὸν Εὐαγγελισμὸν τοῦ Γαβριήλ πρὸς τὴν Παρθένον 378,3,18.

Γερμανός, πατριάρχης, 386,5,16· 414,20,12.

Γραφή: ἐρευνήσωμεν τὰς Γραφὰς καὶ τὰς παραδόσεις τῶν ἁγίων Πατέρων 422,25,4-5.

γραφὴ: κηρόχυτος - 380,3,38· 382,3,75.

Γρηγόριος ὁ Θεολόγος 404,15,6.

Γρηγόριος ὁ Νύσσης 390,6,14.

Δ

Δαβὶδ: 392,7,6.

Δανιήλ 398,11,6.

διάβολος: ὁ - ἄρχων τοῦ κόσμου τοῦτου κέκληται 422,23,21· ὁ - ὅταν θέλῃ ἄνθρωπον ἀπολέσαι, τυφλοῖ αὐτοῦ τὴν ψυχὴν καὶ τὸν νοῦν 422,25,2ε.

Διονύσιος ὁ Ἀρεοπαγίτης ἱστορεῖ καὶ εἰκονίζει τὰς ταξιαρχίας καὶ οὐκ ἀπαγορεύει 400,11,8ε.

δόγμα: Πατέρων - 382,3,82· νόθον - τῇ Ἐκκλησίᾳ περιφέροντες 406,15,14-15· ἐχθρῶδες Θεῷ δόγμα μελετήσαντας 406,15,17-18.

δόξα: ὁ Χριστὸς ἐρχεται μετὰ δόξης 394,8,2. μέχρι τρυφῆς καὶ μέχρι δόξης κενῆς 424,25,17.

δοξάζειν: - τὴν ἁγίαν Τριάδα 374,2,16.

δράκων βύθιος (ὁ Λέων) 412,19,15.

E

Ἐβραῖος, - οἱ: 408,17,4· 412,19,6· 414,19,20.

εἰδωλολατρεῖν 376,3,1.

εἰδωλολατρία: οὐκ ἐστὶ - ἡ ἐξήγησις μέσφ τῶν εἰκόνων 378,3,12. οὐκ ἐστὶν εἰδωλολατρία ἡ περιγραφὴ τῆς σαρκὸς τοῦ Χριστοῦ, ἀλλ' εἰκονογραφία 384,4,21-23· 386,4,28· 386,5,13· 386,5,18ε. 390,6,5ε. οὐκ ἐστὶν εἰδωλολατρία ἡ προσκύνησις τῶν σεπτομόρφων 410,17,19-20.

εἰδῶλον: προσκύνησις εἰδώλων

- 376,3,2ε. ὁ Χριστὸς κατήργησε τὰ εἰδῶλα 384,4,24. οὐκ ἐστὶ εἰδῶλον ἢ ὑπὸ τοῦ Χριστοῦ ποιηθεῖσα εἰκὼν 384,4,25-27. οὐκ ἠτμάζοντο οὐδὲ ἐκαλοῦντο εἰδῶλα αἱ πρῶται εἰκόνες τοῦ Χριστοῦ 390,6,18ε. εἰδῶλα τῶν ἐθνῶν ἀργύριον κλπ. 392,7,7ε. οἱ Ἕλληνες ἀνόμαζον καὶ ἐσέβοντο ὡς θεοὺς τὰ εἰδῶλα 392,7,9ε.
- εἰκονίζειν: εἰκονίζομεν τοὺς ἀγγέλους καθὼς ὤφθησαν ἐν σχήματι ἀνθρώπων 400,12,15-16.
- εἰκονική: ἡ - μορφή λαλεῖ τὰς ἀριστείας τῶν εὐσεβῶν 394,8,11-12.
- εἰκονογραφία: ἡ περιγραφή τῆς σαρκὸς τοῦ Χριστοῦ εἰκονογραφία ἐστὶ καὶ οὐκ εἰδωλολατρία 384,4,21-23.
- εἰκὼν: τιμὴ καὶ ἀσπασμὸς τῶν εἰκόνων 374,2,33. αἱ εἰκόνες σύντομος γραφή καὶ ἐξήγησις τῶν παθημάτων τῶν ἁγίων 374,2,33ε. γραφὴ εἰκόνων ἀνθρώπων ἐν τοῖς οἴκοις καὶ ἀσπασμὸς αὐτῶν 376,2,41ε. ἀπογραφὴ τῶν εἰκόνων πρὸς διόρθωσιν τοῦ βίου ἡμῶν 376,2,47ε. πρώτη ἐποίησε εἰκόνα τοῦ Χριστοῦ ἡ αἰμορροῦσα 378,3,33. ἡ εἰκὼν ἐρμηνεῖα ἐστὶ τοῦ Εὐαγγελίου 380,3,58· ἡ τιμὴ τῆς εἰκόνος ἐπὶ τὸ πρωτότυπον διαβαίνει 382,3,87ε. ἄνθρωπος ὁ κατ' εἰκόνα Θεοῦ γεγονώς 384,4,17. ὁ Χριστὸς ἐποίησε τὴν λεγομένην ἀχειροποίητον εἰκόνα 384,4,25. ὁ Χριστὸς οὐκ εἶπε ποιεῖν εἰκόνας καὶ προσκυνεῖν, ἵνα μὴ θεοποιῦνται 386,5,1-2. ἀνιστόρησις (εἰκονογράφησις) τῆς εἰκόνος τῆς ἀειπαρθένου Μαρίας ὑπὸ τοῦ Λουκᾶ 390,6,1ε. οὐδέποτε εἶδεν ἄνευ δακρῶν εἰκόνας ἁγίων ὁ Γρηγόριος Νύσσης 390,6,14ε. ἰστορήσις (εἰκονογράφησις) εἰκόνος τοῦ Χριστοῦ ὑπὸ Βασιλείου εἰς Καισάρειαν 390,6,15ε. ἱερὰ μορφώματα τῶν ἁγίων εἰκόνων 392,6,22. προσκύνησις τῆς εἰκόνος τοῦ ἐσταυρωμένου Κυρίου 392,6,24. αἱ εἰκόνες τῆς ἁγίας Τριάδος καὶ τῶν ἁγίων γραφὴ σύντομος καὶ ἀνερμήνευτος 392,7,12ε. ὁ πιστὸς ὀφείλει διδάσκειν τὸν ἀγράμματον λαὸν τὸ πῶς δεῖ τὰς σεπτὰς εἰκόνας τιμᾶσθαι καὶ ἀσπάζεσθαι 402,13,2εε. ὁ Κωνσταντῖνος ἐξωστράκισεν ἐκ τῆς ἁγίας Ἐκκλησίας τὸ δόγμα τῶν ἁγίων καὶ σεπτῶν εἰκόνων 404,15,8· ὁμνῦναι τοῦ ἀθετῆσαι τὴν προσκύνησιν τῶν σεπτῶν εἰκόνων 416,21,4. τῶν εἰκόνων τὴν προσκύνησιν 420,23,16.
- Ἐκκλησία: περὶ κρατήσεως τῆς - 370,1,3. καθολικὴ καὶ ἀποστολικὴ - 370,1,7. παράδοσις ἡμῖν τῆς ἁγίας τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίας 378,3,14ε. παρέδωκε τῇ Ἐκκλησίᾳ πᾶσαν τὴν ἐνσαρκον οἰκονομίαν 380,3,44ε. βάλλειν σχίσμα εἰς τὴν Ἐκκλησίαν 388,5,43ε.
- ἐπίγνωσις: ἐπίγνωσις τοῦ Θεοῦ διὰ τῶν ὀρατῶν 396,18.
- ἐπίσκοπος: οἱ ἐπίσκοποι καὶ τὰ τάγματα τῶν πρεσβυτέρων καὶ διακόνων δεῖ διδάσκειν τὸν λαὸν τὸ πῶς δεῖ πιστεῦναι καὶ τὸ πῶς εὐχεσθαι 402,14,1εε. 402,14,7ε.
- Εὐαγγέλιον: τὸ - τὸ τηλαυγῶς ἐναβῶν 372,1,17. ὁ λογογράφος γράφει τὸ Εὐαγγέλιον 380,3,43. ἡ κατανόη-

σις τῆς ἱστορίας ἐστὶ ἐρμηνεία τοῦ
Εὐαγγελίου 380,3,58έ. ποία ἡ
προσκύνησις ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ
382,3,68.

ἐχθρός: τοῦ ἀνθρωποκτόνου καὶ δο-
λίου ἐχθροῦ 372,1,27.

Z

Ζεύς: Διὸς 376,3,9· 378,3,1.

ζηλοτυπία: πᾶσα γραφὴ ὁδηγεῖ πρὸς
ἀρρήτους καὶ ἀφράστους ζηλοτυ-
πίας 392,7,22έ.

H

Ἡσαίας 392,7,1· 398,11,6.

Θ

θέλημα: ὁ Θεὸς ποιεῖ τὸ θέλημα τῶν
φοβουμένων αὐτὸν 374,2,29.

Θεός: τῷ Θεῷ τῷ γεννήτορι 374,3,11.
Θεῷ καὶ Πατρὶ 374,3,14. τῷ Θεῷ
τοῦ παντός, τῷ ζῶουντι τὸ πᾶν
374,3,13. ὁ Θεὸς ἀπλούς ἐστὶ καὶ
ἀσύνθετος καὶ ἀπερίγραπτος
384,4,20. ὁ Θεὸς ποιεῖ τὸ θέλημα
τῶν φοβουμένων αὐτὸν 374,3,29.
ἐκ Θεοῦ ἐδιδάχθησαν οἱ ἄγιοι πα-
τέρες καὶ οὐδὲν ἀπέκρυψεν αὐτοῖς
386,5,10· ἀπόδοσις τὰ τοῦ Θεοῦ
τῷ Θεῷ 390,5,51-52· ὁ μόνος δῦ-
λος καὶ ἀόρατος Θεὸς 396,9,12.

θεότης: ἐν τρισὶν ὑποστάσεσιν μίαν
θεότητα 374,2,8. τῆς δὲ θεότητος
οὐκ ἐχωρίσθη 384,4,17. τίς τολμᾷ
λαλῆσαι περὶ θεότητος 384,4,18.

Θεοτόκος: Παναγία - 374,2,17. εἰκῶν
τῆς Παναγίας ... Θεοτόκου 376,
3,7.

Θεόφιλος: 390,6,3.

I

Ἰεζεκιήλ 398,11,6

Ἰορδάνης 378,3,21· 384,4,11.

Ἰουδαῖος, - οἰ: 378,3-25έ· 388,5,49·
408,17,9· 410,17,28έ.

Ἰούδας: ἀσπασμὸς τοῦ Ἰούδα
378,3,24.

Ἰωάννης: (ὁ Πρόδρομος) 374,2,24·
376,3,9.

K

καθορᾶν: καθορῶν τὴν εἰκόνα τοῦ
Θεοῦ ἢ τῶν ἁγίων ἀνυψοῖς τὸν νοῦ
σου πρὸς τὴν τῆς εἰκόνης θέαν
398,10,29έ.

Καίσαρ: εἰκόνα τοῦ Καίσαρος
388,5,49-50. ἀπόδοσις τὰ τοῦ
Καίσαρος, τῷ Καίσαρι, 388,5,51.

Καισάρεια: ἱστορήσις εἰκόνης τοῦ
Χριστοῦ ὑπὸ Βασιλείου εἰς -
390,6,15έ.

κακία: τῆς κακίας αὐτοῦ καὶ αἰρέσεως
τὰ ἐπαθλα 422,24,10.

κακοθεία: ἀτιμασμὸς διὰ κακοθείας
370,1,10.

κενοδοξία: πῶσις εἰς βάραθρον ἀπω-
λείας διὰ τῆς κενοδοξίας 372,1,21.

κράτησις: - τῷ Χριστοῦ ὑπὸ τῶν Ἰου-
δαίων 378,3,25.

Κωνσταντῖνος, ἐπίσκοπος Κων/πόλε-
ως εἰκονοκλάστης, 404,15,6.

Κωνσταντῖνος, ὁ βασιλεὺς, 414,
20,1έέ.

Λ

Λέων (Κόνων) ὁ βασιλεὺς, 412,19,2έ.

λογισμοί: - άτοποι 370,1,52.
 Λουκάς 370,1,2· 390,6,1.
 Λώτ 400,12,8.

M

Μαρία (ἡ Θεοτόκος): 390,6,2.
 μεγαλαυχία: πτώσις εἰς βάραθρον
 ἀπωλείας διὰ τῆς - 372,1,21.
 μέσα τῆς ἐνσάρκου οἰκονομίας: ἡ συγ-
 κατάβασις, ὁ εὐαγγελισμὸς τοῦ
 Γαβριὴλ πρὸς τὴν Παρθένον, ἡ
 γέννησις, τὸ σπῆλαιον, ἡ φάτινη, ἡ
 μαῖα, τὰ σπάργανα, ὁ ἀστήρ, οἱ
 μάγοι, ἡ βάπτισις κλπ. 378,3,17έ.
 μυρόβλυτα: τὰ σώματα τῶν ἁγίων
 374,2,31.

N

νόμος: πλήρωμα τοῦ νόμου 388,5,33.

O

ὁδός: - τῆς ἀληθείας 370,1,6.
 οἰκονομία: ἐνσαρκος οἰκονομία
 370,1,10· 378,3,17· 380,3,44·47. -
 Χριστοῦ 382,3,69· 71.

Π

πάθη: θεραπεία τῶν παθῶν ὑπὸ τῶν
 ἁγίων 374,2,31-32.
 παράδοσις: ἐρευνήσωμεν τὰς Γραφὰς
 καὶ τὰς παραδόσεις τῶν ἁγίων
 Πατέρων 422,25,4-5. παραδόσεις
 τῆς Ἐκκλησίας μὴ λεχθεῖσαι ὑπὸ
 τοῦ Χριστοῦ (προσκύνησις κατὰ
 ἀνατολάς, μετάληψις νήστεις τοῦ

σώματος καὶ αἵματος, τὸ στεφα-
 νεῖν ἀνδρόγυνα 386,5,3έέ.

παρακοή: ὁ Ἀδὰμ πέτωκε διὰ τῆς πα-
 ρακοῆς 396,10,15.

παραλυτικοῦ σύσφιγξις 378,3,31.

παρανομία: - ἦν ἐποίησε καὶ ἐτεκτό-
 νησεν ὁ Κωνσταντῖνος 414,
 20,14.

παρασυναγωγή: ἦν ἐμελέτησαν οἱ ἄρ-
 παγες καὶ οὐχὶ ποιμένες κατὰ τῆς
 Ἐκκλησίας 406,16,12έ.

παρουσία: Χριστοῦ τοῦ Θεοῦ ἡμῶν
 παρουσίαν 394,8,2.

παρρησία: πόσῃν παρρησίαν πρὸς τὸν
 ἐξ αὐτῆς σαρκωθέντα κέκτηται (ἡ
 Θεοτόκος) 416,21,26-27. πόσῃ
 μᾶλλον μετὰ θάνατον παρρησίαν
 καὶ πρεσβειαν κέκτηνται 418,
 22,14.

Πασιλῆς 404,15,2.

Πατήρ: ἐν Πατρὶ τῷ Θεῷ τῷ γεννητορῷ
 374,2,11· ὁ Πατήρ ἦν αἰεὶ καὶ συν-
 ἦν αἰεὶ τῷ Υἱῷ 374,2,14-15.

Πατριάρχες: ὁ Ἀλεξανδρείας, ὁ Ἀν-
 τιοχείας, ὁ Ἱεροσολύμων, ὁ Ρώ-
 μης 406,16,5έ.

Πιλάτος 378,3,25.

πίστις: περὶ - ὀρθοδόξου 370,1,2· τὴν
 ἄγκυραν τῆς - βεβαίαν κατέχοντες
 370,1,25.

Πνεῦμα: τὸ πανάγιον Πνεῦμα τὸ ἅγιον,
 τὸ Κύριον, τὸ ζωοποιόν, τὸ ἐκ τοῦ
 Πατρὸς ἐκπορευόμενον καὶ συν-
 δοξαζόμενον 372,2,4έ. Πνεῦμα
 συνάναρχον 374,3,12· τὸ Πνεῦμα
 αἰεὶ συνῆν τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ
 374,2,4-5. τὸ Πνεῦμα σὺν ἡμῖν
 374,2,16· φανέρωσις τοῦ Πνεύμα-
 τος ἐν εἶδει περιστερᾶς 378,3,22.
 ποιμὴν: οἱ ποιμένες τοῦ αἵωνος τούτου
 γεγόνασι λύκοι 404,14,14έ.

πολιτεία: - ένσαρκος τοῦ Θεοῦ Λόγου 388,5,39.

ποταμός: - πύρινος έκπορεύεται ἐκ τοῦ θρόνου τοῦ Θεοῦ κατεσθίων τοὺς ἀμαρτωλοὺς 394,8,4-5.

πρεσβεία: πόσην πρεσβείαν καὶ παρρησίαν κέκτηται (ἢ Θεοτόκος) πρὸς τὸν ἐξ αὐτῆς σαρκωθέντα 416,21,26. πόσῳ μᾶλλον μετὰ θάνατον παρρησίαν καὶ πρεσβείαν κέκτηνται 418,22,15.

προσκυβεῖν: προσκυνῶ τὴν ἀγίαν Τριάδα 374,2,17. τίνα προσκυνεῖς ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ; 382,3,68.

προσκύνησις: κοινωνὸς τῆς - τοῦ σώματος καὶ αἵματος τοῦ Χριστοῦ 394,8,18. - τῶν σεπτομόρφων 410,17,19. ἢ εἰδωλικὴ προσκύνησις ἤρξατο ἀποδιώκεσθαι ἀπὸ τῆς γῆς ἀπὸ τῆς σταυρώσεως καὶ ἀναστάσεως τοῦ Χριστοῦ 412,18,10-12. τοῦ ἀθετῆσαι τὴν προσκύνησιν τῶν σεπτῶν εἰκόνων 416,21,4. τῶν εἰκόνων τὴν προσκύνησιν 420,23,26.

προστάτης: ὁ υἱοὶ τοῦ Ὑψίστου προστάτες καὶ ὑπερασπιστὲς ἡμῶν 418,22,22.

προφήτης: φωναὶ προφητῶν 370,1,24.

προχωράγματα παραδοθέντα τῇ Ἐκκλησίᾳ 388,5,31.

πῦρ τὸ ἄσβεστον 422,24,11.

Σ

σάρξ: περιγραπτή 384,4,4. μὴ χωρισμὸς τῆς σαρκὸς ἐκ τῆς θεότητος 384,4,5. περιγραφὴ σαρκὸς 384,4,9. ἢ - παθοῦσα οὐκ ἐχωρίσθη τῆς θεότητος 384,4,14. ἢ σὰρξ τοῦ Χριστοῦ περιγράφεται 384,4,21-22.

σκιά: παλαιαὶ σκιαὶ σύμβολα καὶ προχαραγμάτα τῆς ἀληθείας 388,5,30έε.

σκότος τὸ ἐξώτερον 422,24,12.

σκώληξ ὁ ἀκοίμητος 422,24,12.

σταυρός: ἀπλωμα τῶν χειρῶν τοῦ Χριστοῦ ἐπὶ τοῦ σταυροῦ 384,4,12-13.

σταύρωσις: ένσαρκος - 410,17,27.

στόμα: - ἀχραντον 399,5,52.

συνέδριον ἰουδαϊκόν: ἢ ληστρικὴ σύνοδος 408,17,1έε.

Στέφανος, ὁ πρωτομάρτυς, 398,10,34· 416,21,9.

συγκατάβασις: - τοῦ Χριστοῦ 392,7,19.

σύνοδος: πρώτη σύνοδος κλπ. 386,5,20έε. 406,15,12. σύνοδος ἐστὶ ὅτε τὰ πέντε πατριαρχεῖα θεοσπίσουσι μίαν πίσιν καὶ ἓνα λόγον 406,16,8έ. σύνοδος ἀκέφαλος 408,16,17έ. 422,25,15.

σχίσμα: - εἰς τὴν Ἐκκλησίαν 388,5,43.

σῶμα: τίμιον σῶμα 370,1,14.

σωτηρία: κατάβασις καὶ ἐνανθρώπησις τοῦ Χριστοῦ διὰ τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν 374,2,21-22. πρὸς ὠφέλειαν καὶ σωτηρίαν τῶν ἀνθρώπων 386,5,11.

Τ

ταπεινώσις: τὸ τῆς - ὕψους τοῦ Θεοῦ Λόγου 388,5,38.

Τεσσαράκοντα μάρτυρες: ἐγκωμιάζων τοὺς ἀγίους Τεσσαράκοντα 380,3,40.

τιμῆ: εἰκονικὴ τιμὴ 376,2,39-40. τιμὴ ἐπιγείου βασιλέως καὶ βασιλέως Χριστοῦ 382,3,76έ. ἢ τιμὴ τῆς εἰκόνης ἐπὶ τὸ πρωτότυπον διαβαίνει 382,3,87έ.

τιμωρία: ἀξιοῦται τιμωρίας ὁ ἐμπύων
καὶ ἀτιμάζων τὴν εἰκόνα τοῦ ἐπι-
γείου βασιλέως ὡς καὶ τῆς εἰκό-
νος τοῦ Χριστοῦ 382,3,85έέ.

τράπεζα συβαριτική 404,14,13.

Τριάς: τόμον κατέχοντες ὀρθόδοξον
τῆς ὁμοουσίου καὶ ἀδιαιρέτου
Τριάδος 370,1,28έ. τὴν ἁγίαν
Τριάδα, τὴν ἀδιάρητον καὶ ἀνέκ-
φραστον, τὴν παγκράτιστον, παν-
τούργητον, ὁμοδύναμον καὶ ἀπε-
ρίγραφτον καὶ ἰσόθεον, ταυτοβού-
λητον καὶ ταυτόγνωστον, ταυτο-
ούσιον καὶ ὁμοούσιον, συναΐδιον
καὶ συνάναρχον, καὶ μόναχρον καὶ
τρισυπόστατον 372,2,7έ. οὕτω
προσκυνῶ καὶ δοξάζω τὴν ἁγίαν
Τριάδα, τὴν ἀδιάρητον 374,2,16.
σεβασμὸς τῆς ἁγίας Τριάδος τῆς
ἀδιαιρέτου καὶ ἀσυγχύτου 392,
7,12.

Τρικάκαβος 404,15,4.

τρυφή: μὴ μέχρι πλοῦτου καὶ μέχρι
τρυφῆς καὶ μέχρι δόξης κενῆς
424,25,16.

τύπος: παλαιοὶ τύποι παραδοθέντες τῇ
Ἐκκλησίᾳ ὡς σύμβολα καὶ προχα-
ράγματα τῆς ἀληθείας 388,5,3έέ.

τύπωςις: εἰκονικὴ τύπωςις
392,8,1. οὓς οὐ βλέπεις σαρκικῶς
τοῖς σοῖς ὀφθαλμοῖς, τοῦτους
ὄρας πνευματικῶς διὰ εἰκονικῆς
τυπώσεως 398,10,37-38.

Υ

Υἱός: τῷ Υἱῷ τοῦ Θεοῦ τῷ γεννηθέντι

374,2,13. ὁ Υἱὸς συνῆν ἀεὶ τῷ Πα-
τρὶ, 374,2,14.

ὑπόστασις: ἐν τρισὶν ὑποστάσεσιν
μίαν θεότητα 374,2,17.

Φ

φιλοξενεῖν: ἡ ἁγία Τριάς ἠυδόκησεν
φιλοξενηθῆναι ἐν τῇ σκηνῇ τοῦ
Ἄβραάμ 400,12,5έέ.

Χ

χάρις: τὴν - προτιμῶμεν καὶ τὴν ἀλή-
θειαν 388,5,32.

χειροποίητος, - α: χειροποίητα τὰ τῆς
Ἐκκλησίας, ὁ σταυρὸς, τὸ εὐαγγέ-
λιον, τὸ θυσιαστήριον κτλ. 394,
9,1έ.

Χριστιανισμὸς: τοῦ - τὴν ἐπωνυμίαν
ἐκέκτητο ὁ Κωνσταντῖνος 422,
24,1.

Χριστιανός: καὶ τῶν δοκούντων εἶναι
ἐκ τῆς φυλῆς τῶν Χριστιανῶν
370,1,13· τὸ γένος τῶν Χριστια-
νῶν 408,17,16-17. τὰ ἰνδάλματα
τῶν εἰκόνων, ὧν περ οἱ Χριστιανοὶ
πιστεῦσιν 412,19,11-12· βοηθὸς
καὶ ἐπίσκοπος τοῦ γένους τῶν
Χριστιανῶν 416,21,20.

Χριστός: ἀπερίγραφτός ἐστι καὶ ἀκα-
τανόητος καὶ ἀπαθής καὶ κατάλη-
πτος 384,4,4-5.

Χρυσόστομος (ὁ Ἰωάννης) 380,3,38·
382,3,72· 390,6,12· 404,15,3. διδά-
σκαλος ὁ - τῆς ὁδοῦ τῆς μετα-
νοίας καὶ τῆς σωτηρίας 404,
15,3-4.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

	Σελίς
1. ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΑΓΙΩΝ ΕΙΚΟΝΩΝ ΛΟΓΟΙ Α' - Γ'	7-357
ΕΙΣΑΓΩΓΗ	7-17
ΚΕΙΜΕΝΟ - ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ	20-357
ΠΡΟΣ ΤΟΥΣ ΔΙΑΒΑΛΛΟΝΤΑΣ ΤΑΣ ΑΓΙΑΣ ΕΙΚΟΝΑΣ	
Λ Ο Γ Ο Σ Α'	20-105
ΠΡΟΣ ΤΟΥΣ ΚΑΤΑΛΕΓΟΝΤΑΣ ΤΑΣ ΑΓΙΑΣ ΕΙΚΟΝΑΣ	
Λ Ο Γ Ο Σ Β'	108-191
ΠΡΟΣ ΤΟΥΣ ΑΠΟΒΑΛΛΟΜΕΝΟΥΣ ΤΑΣ ΣΕΠΤΑΣ	
ΚΑΙ ΑΓΙΑΣ ΕΙΚΟΝΑΣ	
Λ Ο Γ Ο Σ Γ'	193-357
2. ΛΟΓΟΣ ΑΠΟΔΕΙΚΤΙΚΟΣ ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΑΓΙΩΝ ΚΑΙ	
ΣΕΠΤΩΝ ΕΙΚΟΝΩΝ ΠΡΟΣ ΠΑΝΤΑΣ ΧΡΙΣΤΙΑ-	
ΝΟΥΣ, ΚΑΙ ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΒΑΣΙΛΕΑ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙ-	
ΝΟΝ ΤΟΝ ΚΑΒΑΛΛΙΝΟΝ ΚΑΙ ΠΡΟΣ ΠΑΝΤΑΣ	
ΑΙΡΕΤΙΚΟΥΣ	359-425
ΕΙΣΑΓΩΓΗ	361-369
ΚΕΙΜΕΝΟ-ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ	370-425
ΕΥΡΕΤΗΡΙΑ	427-465
1. Εύρετήριο χωρίων τῆς Γραφῆς	427-432
2. Εύρετήριο ὀνομάτων καὶ πραγμάτων	433-458
3. Εύρετήριο ὀνομάτων καὶ πραγμάτων Λόγου	
'Αποδεικτικῶ	459-465

ΕΚΔΟΘΕΝΤΑ ΕΡΓΑ ΠΑΤΕΡΩΝ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ

Α'. ΑΠΑΝΤΑ Μ. ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ

- Τόμος 1ος *Ἐπιστολές.*
» 2ος *Ἐπιστολές.*
» 3ος *Ἐπιστολές.*
» 4ος *Ὁμιλίες στήν Ἐξαήμερο.*
» 5ος *Ὁμιλίες σέ Ψαλμούς.*
» 6ος *Ὁμιλίες ἠθικές καί πρακτικές.*
» 7ος *Ὁμιλίες δογματικές, περιστατικές, ἐγκωμιαστικές, παιδ/κές.*
» 8ος *Ἀσκητικά Α' (Ὅροι κατὰ πλάτος).*
» 9ος *Ἀσκητικά Β' (Ὅροι κατ' ἐπιτομήν).*
» 10ος *Δογματικά ἔργα.*

Β'. ΑΠΑΝΤΑ Μ. ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ

- Τόμος 1ος *Ἀπολογητικά (Κατὰ εἰδώλων, Περὶ ἐναθρωπήσεως).*
» 2ος *Δογματικά Α' (Λόγοι κατὰ Ἀρειανῶν Α'-Β').*
» 3ος *Δογματικά Β' (Λόγοι κατὰ Ἀρειανῶν Γ'-Δ').*
» 4ος *Δογματικά Γ'.*
» 5ος *Ἑρμηνευτικά Α'.*
» 6ος *Ἑρμηνευτικά Β' (Ἐξήγησις στοῦς Ψαλμούς).*
» 7ος *Ἑρμηνευτικά Γ' (Ἐξήγησις στοῦς Ψαλμούς).*
» 8ος *Ἱστορικοδογματικά Α'.*
» 9ος *Ἱστορικοδογματικά Β'.*
» 10ος *Ἱστορικοδογματικά Γ'.*
» 11ος *Ἀσκητικά (Βίος Μ. Ἀντωνίου ...).*
» 12ος *Διάφορα ἀμφιβαλλόμενα ἔργα.*

Γ'. ΑΠΑΝΤΑ ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΤΟΥ ΘΕΟΛΟΓΟΥ

- Τόμος 1ος *Προσωπικές σχέσεις καί Ἐκκλησιαστική Διακονία Α'.*
» 2ος *Προσωπικές σχέσεις καί Ἐκκλησιαστική Διακονία Β'.*
» 3ος *Ἀπολογητικά ἔργα.*
» 4ος *Δογματικά ἔργα.*
» 5ος *Ὁμιλίες.*
» 6ος *Ἐγκωμιαστικοὶ καί Ἐπιτάφιοι Λόγοι.*
» 7ος *Ἐπιστολές.*
» 8ος *Ὁ Χριστός πάσχων καί Ἐπη δογματικά.*
» 9ος *Ἐπη Ἠθικά.*
» 10ος *Ἐπη Ἱστορικά.*
» 11ος *Ἐπη εἰς Ἐτέρους. - Ἐπιγράμματα.*

Δ' ΑΠΑΝΤΑ ΕΥΣΕΒΙΟΥ ΚΑΙΣΑΡΕΙΑΣ

- Τόμος 1ος *Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία (Βιβλία Α' - Γ')*.
 » 2ος *Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία (Βιβλία Δ' - ΣΤ')*.
 » 3ος *Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία (Βιβλία Ζ' - Ι')*.
 » 4ος *Τριακονταετηρικὸς στὸ Μ. Κων/ντίνου. - Στὸ Βίο Μ. Κων/ντίνου. Λόγος Μ. Κωνσταντίνου στὸ Σύλλογο τῶν ἀγίων.*

Ε' ΑΠΑΝΤΑ ΙΩΑΝΝΟΥ ΔΑΜΑΣΚΗΝΟΥ

- Τόμος 1ος *Δογματικὰ Α' (Ἐκδόσεις ἀκριβῆς τῆς ὀρθοδόξου πίστεως).*

ΣΤ' ΑΠΑΝΤΑ ΙΩΑΝΝΟΥ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ

- Τόμος 1ος *Διάλογος Παλλαδίου. - Περί ἀσαφείας τῶν προφητειῶν. - Σύνοψις Παλαιᾶς Διαθήκης.*
 » 2ος *Ὁμιλίαι στὴ Γένεση (Α' - ΚΓ').*
 » 3ος *Ὁμιλίαι στὴ Γένεση (ΚΔ' - ΜΑ').*
 » 4ος *Ὁμιλίαι στὴ Γένεση (ΜΒ' - ΞΔ').*
 » 5ος α) *Ὁμιλίαι στὴ Γένεση (Γ' - ΙΒ').* β) *Στοὺς Ψαλμοὺς (ΜΑ' - ΜΓ').*
 » 6ος *Ὁμιλίαι στοὺς Ψαλμοὺς (ΜΔ' - ΡΚΓ').*
 » 7ος α) *Ὁμιλίαι στοὺς Ψαλμοὺς (ΡΚΔ' - ΡΝ').*
 β) *Ὁμιλίαι στὸν Δαυὶδ καὶ τὸν Σαοὺλ.*
 » 8ος α) *Ὁμιλίαι στὴ Γένεση (Α' - Θ').* β) *Ἐπόμνημα στὸν Ἡσαΐα.*
 γ) *Ἐπόμνημα στὸν Δανιὴλ (Κεφ. Ι' - ΙΓ').*
 » 8α' *Ὁμιλίαι σὲ πρόσωπα καὶ ρητὰ τῆς Π. Διαθήκης.*
 » 9ος *Ἐπόμνημα στὸ Κατὰ Ματθαῖον Εὐαγγέλιο (Ὁμιλίαι Α' - Κ').*
 » 10ος *Ἐπόμνημα στὸ Κατὰ Ματθαῖον Εὐαγγέλιο (Ὁμιλίαι ΚΑ' - ΜΗ').*
 » 11ος *Ἐπόμνημα στὸ κατὰ Ματθαῖον Εὐαγγέλιο (Ὁμιλίαι ΜΘ' - ΟΕ').*
 » 12ος α) *Ἐπόμνημα στὸ κατὰ Ματθαῖον Εὐαγγέλιο (Ὁμιλίαι ΟΣΤ' - 4Α').*
 β) *Ἐπόμνημα στὸ κατὰ Ἰωάννην Εὐαγγέλιο (Ὁμιλίαι Α' - Δ').*
 » 13ος *Ἐπόμνημα στὸ κατὰ Ἰωάννην Εὐαγγέλιο (Ὁμιλίαι Ε' - ΛΑ').*
 » 13α' *Ἐπόμνημα στὸ κατὰ Ἰωάννην Εὐαγγέλιο (Ὁμιλίαι ΑΒ' - ΝΔ').*
 » 14ος *Ἐπόμνημα στὸ κατὰ Ἰωάννην Εὐαγγέλιο (Ὁμιλίαι ΝΕ' - ΠΗ').*
 » 15ος *Ἐπόμνημα στὶς Πράξεις (Ὁμιλίαι Α' - ΚΓ').*
 » 16α' *Ἐπόμνημα στὶς Πράξεις (Ὁμιλίαι ΚΔ' - ΜΔ').*
 » 16β' α) *Ἐπόμνημα στὶς Πράξεις (Ὁμιλίαι ΜΕ' - Ν').*
 β) *Στὴν Πρὸς Ῥωμαίους (Ὁμιλίαι Α' - Ι').*
 » 17ος *Ἐπόμνημα στὴν Πρὸς Ῥωμαίους (Ὁμιλίαι ΙΑ' - ΑΓ').*
 » 18ος *Ἐπόμνημα στὴν Α' Πρὸς Κορινθίους (Ὁμιλίαι Α' - ΚΑ').*
 » 18α' *Ἐπόμνημα στὴν Α' Πρὸς Κορινθίους (Ὁμιλίαι ΚΒ' - ΜΔ').*
 » 19ος *Ἐπόμνημα στὴ Β' Πρὸς Κορινθίους (Ὁμιλίαι Α' - ΚΔ').*
 » 20ος α) *Ἐπόμνημα στὴ Β' Πρὸς Κορινθίους (Ὁμιλίαι ΚΕ' - Α')*
 β) *Στὴν Πρὸς Ἐφεσίους (Ὁμιλίαι Α' - ΙΑ').*

- » 21ος α) Ὑπόμνημα στὴν Πρὸς Ἐφεσίους (Ὁμιλ. IB'-ΚΔ')
- β) Στὴν Πρὸς Φιλιππησίους (Ὁμιλ. Α'-ΙΒ').
- » 22ος α) Ὑπόμνημα στὴν Πρὸς Φιλιππησίους (Ὁμιλίες ΙΓ'-ΙΕ').
- β) Στὴν Πρὸς Κολοσσαεῖς, καὶ γ) στὴν Πρὸς Θεσσαλονικεῖς Α'.
- » 23ος α) Ὑπόμνημα στὴ Β' Πρὸς Θεσσαλονικεῖς (Ὁμιλίες Α'-Ε').
- β) Στὴν Α' Πρὸς Τιμόθεον (Ὁμιλίες Α'-ΙΗ').
- β) Στὴ Β' Πρὸς Τιμόθεον (Ὁμιλίες Α'-Ι').
- » 24ος α) Ὑπόμνημα στὴν Πρὸς Τίτον (Ὁμιλίες Α'-Σ'), β) στὴν Πρὸς Φιλήμονα (Ὁμιλ. Α'-Γ'), γ) στὴν Πρὸς Ἑβραίους (Ὁμιλ. Α'-ΙΕ').
- » 25ος α) Ὑπόμνημα στὴν Πρὸς Ἑβραίους (Ὁμιλίες ΙΣ'-ΛΔ'),
- β) Εἰς τὸν πτωχὸν Λάζαρον, (Ὁμιλίες Α'-Ζ').
- » 26ος Ὁμιλίες Ἠθικὲς - Ἀγιογραφικὲς.
- » 27ος Ὁμιλίες Ἀγιογραφικὲς - Ἑρμηνευτικὲς.
- » 28ος Ποιμαντικὰ καὶ Ἀσκητικὰ Α'.
- » 29ος Ἀσκητικὰ Β'.
- » 30ος Ὁμιλίες Κατηχητικὲς - Ἠθικὲς.
- » 31ος Ὁμιλίες κατηχητικὲς καὶ ἠθικὲς Β'. - Ὁμιλ. Περιστατικὲς Α'.
- » 32ος Ὁμιλίες Περιστατικὲς Β'.
- » 33ος Ὁμιλίες Περιστατικὲς Γ'.
- » 34ος Ὁμιλίες Περιστατικὲς Δ': α) Πρὸς Ἰουδαίους καὶ Ἑλληνας.
- β. Πρὸς Ἰουδαίους, γ) Περὶ εἰμαρμένης καὶ προνοίας, καὶ
- δ) Εἰς τὸν μακάριον Βαβύλαν.
- » 35ος Ὁμιλίες δογματικὲς.
- » 36ος α) Ὁμιλίες ἑορταστικὲς, β) Ὁμιλίες ἐγκωμιαστικὲς Α'.
- » 37ος α) Ὁμιλίες Ἐγκωμιαστικὲς Β'. β) Ἐπιστολὲς πρὸς τὴν Ὀλυμπιάδα (Α'-ΙΖ') καὶ Βίος τῆς ὀσίας Ὀλυμπιάδος.
- » 38ος α) Ἐπιστολὲς Πρὸς Ἰννοκέντιο, β) Ἐπιστολὲς ΙΗ'-ΡΜΒ'.

Ζ' ΑΠΑΝΤΑ ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΝΥΣΣΗΣ

- Τόμος 1ος Δογματικὰ Α' α) Πῶς τρία πρόσωπα λέγοντες, β) Κατὰ εἰμαρμένης, γ) Διάλογος περὶ ψυχῆς καὶ ἀναστάσεως, καὶ δ) Λόγος Κατηχητικὸς Μέγας.
- » 2ος Δογματικὰ Β' (Κατὰ Εὐνομίου Ἀντιρρητικοὶ Λόγοι Α'-Β').
 - » 3ος Δογματικὰ Γ' α) Κατὰ Εὐνομίου Ἀντιρρητικὸς Λόγος Γ'. β) Λόγος ἀντιρρητικὸς πρὸς τὴν Εὐνομίου ἔκθεσιν.
 - » 4ος Λόγοι Δογματικοί.
 - » 5ος Ἑρμηνευτικὰ Α' (α) Περὶ κατασκευῆς τοῦ ἀνθρώπου. β) Ἀπολογητικὸς περὶ τῆς Ἐξαήμερου. γ) Περὶ τῆς τοῦ ἀνθρώπου γενέσεως (Ὁμιλίες Α-Γ).
 - » 6ος Ἑρμηνευτικὰ Β' (α) Εἰς τὴν ἐπιγραφὴν τῶν Ψαλμῶν. β) Εἰς τὸν δὸν Ψαλμὸν. γ) Περὶ τῆς ὀγδόης. δ) Εἰς τὸν Ἐκκλησιαστήν.

- » 7ος Ἐρμηνευτικά Γ', Ἐξήγηση στὰ Ἴσματα.
- » 8ος α) Ἐρμηνευτικά - Δογματικά ἔργα Δ'. β) Ἀσκητικά Α'.
- » 9ος α) Ἀσκητικά Β'. β) Λόγοι Ἐγκωμιαστικοί.
- » 10ος α) Ὀμιλίες δογματικές, β) ἠθικές, γ) ἑορταστικές.
- » 11ος α) Ὀμιλίες ἐγκωμιαστικές, β) Ὀμιλίες ἐπιτάφιας.

Η' ΑΠΑΝΤΑ ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΤΟΥ ΠΑΛΑΜΑ

Βίος Γρηγορίου Παλαμά ὑπὸ Φιλοθέου Κοκκίνου.

- Τόμος 1ος α) Λόγοι ἀποδεικτικοὶ δύο Περὶ ἐκπορεύσεως τοῦ ἁγίου Πνεύματος. β) Ἐπιστολὲς πρὸς Ἀκινδύνον Α', Β', Γ'. γ) Ἐπιστολὲς πρὸς Βαρλαάμ Α', Β'.
- » 2ος Ὑπὲρ τῶν ἱερῶς ἠσχυαζόντων Λόγοι Α' - Γ'.
 - » 3ος Πραγματεῖες δογματικὲς καὶ ὁμολογιακὲς.
 - » 4ος Ἐπιστολές.
 - » 5ος Κατὰ Ἀκινδύνου Λόγοι Ἀντιρρητικοὶ (Α' - Γ').
 - » 6ος Κατὰ Ἀκινδύνου Λόγοι Ἀντιρρητικοὶ (Δ' - Ζ').
 - » 7ος Ὑπὸ ἐκδόση.
 - » 8ος Ὑπὸ ἐκδόση.
 - » 9ος Ὀμιλίες Α'-Κ'.
 - » 10ος Ὀμιλίες ΚΑ'-ΜΒ'.
 - » 11ος Ὀμιλίες ΜΒ'-ΞΓ'.

Θ' ΦΙΛΟΚΑΛΙΑ

- Τόμος 1ος Ἀποφθέγματα Γερόντων.
- » 2ος Τὸ Λειμωνάριον.
 - » 3ος Διονυσίου Ἀρεοπαγίτου, Περὶ θεῶν ὀνομάτων, Περὶ οὐρανίου ἱεραρχίας, Περὶ ἐκκλησιαστικῆς ἱεραρχίας, Περὶ μυστικῆς θεολογίας, Ἐπιστολές.
 - » 4ος Θεοδωρήτου Κύρρου, Φιλόθεος Ἱστορία ἢ Ἀσκητικὴ Πολιτεία.
 - » 5ος Κυρίλλου Σκυθοπολίτου, Βίος ἁγίων.
 - » 7ος Μακαρίου τοῦ Αἴγυπτίου, 50 Πνευματικὲς Ὀμιλίες.
 - » 9ος Διαδόχου Φωτικῆς, Κεφάλαια Γνωστικά, Λόγος στὴ Ἀνάληψη, Ὁράσεις, Ἐρωταποκρίσεις.- Ἰωάννου Καρπαθίου, Κεφάλαια Παρακλητικά 100.
 - » 10Α Τῶν Ἁγίων Βαρσανουφίου καὶ Ἰωάννου Ἐρωταποκρίσεις (Α' - ΣΚΘ').
 - » 10Β Τῶν Ἁγίων Βαρσανουφίου καὶ Ἰωάννου Ἐρωταποκρίσεις (ΣΑ' - ΦΚΒ').
 - » 10Γ Τῶν Ἁγίων Βαρσανουφίου καὶ Ἰωάννου Ἐρωταποκρίσεις (ΦΚΓ' - ΩΜ').

- » 12ος Ἀββᾶ Ἡσαΐα, *Λόγοι Ἀσκητικοὶ* - Ἀββᾶ Ζωσιμᾶ, *Κεφάλαια ὠφέλιμα* - Ἀββᾶ Δωροθέου, *Πραγματεῖες καὶ Ἐπιστολές*.
- » 14ος Μαξίμου τοῦ Ὁμολογητοῦ, *Μυσταγωγία* - Τὰ 400 *Κεφάλαια Περὶ Ἀγάπης* - *Λόγος Ἀσκητικὸς* - Τὰ 200 *Κεφάλαια Περὶ Θεολογίας*.
- » 19Α Συμεὼν τοῦ Ν. Θεολόγου, *Βίος Συμεὼν ὑπὸ Νικήτα Σπηθαίου, Κεφάλαια* - *Εὐχαριστίες* - *Διάλογος μετὰ Σχολαστικοῦ*.
- » 19Β Συμεὼν τοῦ Νέου Θεολόγου, *Βίβλος τῶν Θεολογικῶν Λόγων (Λόγοι Α'-Γ')* - *Βίβλος τῶν Ἠθικῶν Λόγων (Λόγοι Α'-S)*
- » 19Γ Συμεὼν τοῦ Νέου Θεολόγου, Α') *Βίβλος τῶν Ἠθικῶν Λόγων (Λόγοι Ζ'-ΙΕ')* - Β') *Κατηχητικοὶ Λόγοι (Λόγοι Α'-Ζ)*.
- » 19Δ Συμεὼν τοῦ Νέου Θεολόγου, *Κατηχητικοὶ Λόγοι (Η'-ΛΔ)*.
- » 19Ε Συμεὼν τοῦ Νέου Θεολόγου, Ὕμνοι (Α'-ΚΖ).
- » 19S Συμεὼν τοῦ Νέου Θεολόγου, Ὕμνοι (ΚΗ'-ΝΗ').
- » 22ος Νικολάου Καβάσιλα, *Ἐρμηνεῖα στῆ Θεῖα Λειτουργία* - *Περὶ τῆς ἐν Χριστῷ Ζωῆς*.

Ι' ΤΑ ΜΑΡΤΥΡΙΑ ΤΩΝ ΑΡΧΑΙΩΝ ΧΡΙΣΤΙΑΝΩΝ

ΙΑ' ΑΠΟΛΟΓΗΤΑΙ

- Τόμος 1ος Ἰουστίνου, *Ἀπολογίαι Α' καὶ Β'* - *Λόγος Περὶ Ἀναστάσεως, - Διάλογος Πρὸς Τρύφωνα*.
- » 2ος Τατιανοῦ, *(Πρὸς Ἑλληνας)*. - Ἀθηναγόρου, *(Πρεσβεία Χριστιανῶν καὶ Περὶ ἀναστάσεως νεκρῶν)*. - Θεοφίλου Ἀντιοχείας, *(Πρὸς Αὐτόλωκον Βιβλία Α-Γ)*. - *Ἐπιστολὴ πρὸς Διόγνητον*.

ΛΟΙΠΕΣ ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΤΟΥ ΒΥΖΑΝΤΙΟΥ

- Τόμος 1ος Ψαλμοὶ τοῦ Προφητάνακτα Δαυὶδ (Α'-ΟΑ'), σὲ κείμενο, ἀντίστοιχη ποιητικὴ ἀπόδοση, ἐκτενὴ μετάφραση καὶ διδάγματα.

Χ. ΒΟΥΛΓΑΡΗ, Ὑπόμνημα στὴν Α' καὶ Β' Πέτρου, τόμοι δύο.

Φωτοστοιχειοθεσία: «ΓΡΑΦΙΚΕΣ ΤΕΧΝΕΣ» ΕΛΕΥΘΕΡΙΟΥ ΜΕΡΕΤΑΚΗ
Άρμενοπούλου 30 - Τηλ. 200 621 - Θεσσαλονίκη

Έκτύπωση Όφσετ: «ΓΡΑΦΙΚΕΣ ΤΕΧΝΕΣ» ΦΩΤΗ ΠΑΛΑΙΟΧΩΡΙΝΟΥ
Κατσιμίδου 30 - Τηλ. 928 592 - Θεσσαλονίκη

Βιβλιοδεσία: Άφοι ΒΑΡΟΥΣΙΑΔΗ
Λαχανά 17 - Τηλ. 839 414 - Θεσσαλονίκη